

·FONTES·HISTORIAE·HUNGARICAE·
·AEVI·RECENTIORIS·
GLATZ

FONTES HISTORIAE HUNGARICAE AEVI RECENTIORIS

GRÓF

SZÉCHENYI ISTVÁN

ÖSSZES MUNKÁI

KIADJA

A MAGYAR TÖRTÉNELMI TÁRSULAT

NYOLCADIK KÖTET

BUDAPEST

NYOMATOTT AZ ATHENAEUM R.-T. KÖNYVNYOMDÁJÁBAN

1922

MAGYARORSZÁG ÚJABBKORI TÖRTÉNETÉNEK FORRÁSAI

GR SZÉCHENYI ISTVÁN

DÖBLINGI IRODALMI HAGYATÉKA

SZERKESZTETTE ÉS BEVEZETÉSSEL ELLÁTTA

DR KÁROLYI ÁRPÁD
A MAGYAR TÖRTÉNELMI TÁRSULAT
TISZTELETI TAGJA

MÁSODIK KÖTET

BUDAPEST
KIADJA A MAGYAR TÖRTÉNELMI TÁRSULAT
1922

Néhány bevezető szó Széchenyi nagy magyar szatirájához.

(Az »Önismeret« és a nagy szatira közötti viszony. Mi okból és alkalomból születik meg a szatira? A szatira beosztása s a hozzá való jegyzetek.)

Széchenyi nagy magyar szatiráját, mely döblingi irodalmi hagyatékának jelen második kötetét foglalja el, eléggé jellemeztem kiadványunk első kötetének Történeti Bevezetésében, a hol bőven szóltam a milieuről is, a melynek keretében Széchenyi döblingi irodalmi és politikai élete mozgott. Mikor azonban azt mondom, hogy eléggé jellemeztem, ezt az igehatározót csak a kiadás, a kiadó kötelessége és czélja szempontjából és mértékével mertem alkalmazni. Mert annak, a ki a jelen kiadvány két kötete után Széchenyivel akár mint íróval, akár mint politikussal vagy mint emberrel behatóbban akar foglalkozni, annak az új Kemény Zsigmondnak, második Gyulai Pálnak vagy Kovács Lajosnak ezt a szatirát minden oldalról tüzetes tanulmány s részletes elemzés tárgyává kell tennie. Nekem, a kiadónak, még csak egy kötelességem van az olvasó iránt, mielőtt a nagy mű olvasásához hozzáfogna: néhány szót bocsátanom előre a mű létrejöttének speciális, alkalomszerű körülményeiről s magáról a kéziratról. Ezek ismerete nélkül, azt hiszem, nem volna egészen világos a kép, a melyet a nagy szatiráról magának az olvasó megalkotna.

Alig van érdekesebb és tanulságosabb dolog, mint valami jelentékeny elme kiválóbb művei megfogantatását s az irodalmi embryo kialakulását figyelemmel kísérhetni. Kettősen érdekes ez, ha azt látjuk, hogy a fogantatás stádiuma után a kialakulás oly lényeges és oly meglepőnek mondható változással jár, mint a minő a természet teremtő csudái közt a szárnyas lepke kiröppenése a selyemhernyó gubójából.

Pedig Széchenyi nagy szatirájánál körülbelül így áll a dolog.

Mikor Széchenyi fogalmazványának e hatalmas, de a döblingi hagyaték s az idevágó rendőri iratok közt szétszórt s általam nagy-

nehezen összekeresett, összeállított tömegét rendbeszedtem, nagy megütközéssel láttam, hogy a szokatlanul nagy folió-levelek, a melyekre a fogalmazvány írva van s a melyeket Széchenyi sajátkezűleg gondosan megszámozott,[1] a 201. számmal kezdődnek s aztán a 894. levélig megszakítás nélkül folynak, — de a mű eleje, az 1—200. oldal *hiányzik!*... Érthető hát megütközésem, sőt elkeseredésem, midőn hosszas keresés, a hagyaték és a belevágó összes rendőriratok szorgalmas és többszörös átvizsgálása ellenére sem sikerült a hiányzó 200 első levélnek a legkisebb nyomát sem fölfödöznöm s ezzel kapcsolatban sejtelmem sem lehetett arról, hogy mi czímet adhatott Széchenyi ennek a nagyterjedelmű művének, a melynek élessége összes addigi munkáinak élességét jóval felülmúlja. Minél tovább haladtam a kézirat olvasásában, a hiány miatti bosszúság annál nagyobb úrrá lőn rajtam s annál keményebb elszántsággal kutattam valami oly adat után, mely legalább az okát mondja meg, mért hiányzik, hogyan veszett el a kézirat eleje. Sikerült végre egy rendőrségi iratot találnom, mely ha épenséggel nem nyugtatott is meg, de legalább a hiánynyal foglalkozik s csöndes lemondást ajánl.

Báró Thierry rendőrminiszternek elnökségi titkára, Nečasek főrendőrbiztos, a kivel első kötetünk történeti bevezetésében bőven volt alkalmunk megismerkedni, három héttel a döblingi házkutatás után urának előleges jelentést tévén a Széchenyinél és környezeténél lefoglalt irományokról,[2] jelentését a nagy magyar szatiráról ekkép kezdé: »Egy, Kiss Mártonnál talált, gróf Széchenyi István kezétől származó manuscripjum, melynek ívlevelei 894-re rúgnak, de a melyből az 1-től 200-ig terjedő ívlevelek hiányoznak.«[3]

Tehát az első kétszáz ívlevél vagy oldal (mert Széchenyi mindig csak az *egyik* oldalára írt e folió leveleknek) már az elkobzás alkalmával sem volt meg és, mint a többi jelentésekből látható, soha nem is került a rendőrség kezébe!

Most már beláttam, hogy hiába keresném tovább is a hiányzó kéziratot s hogy meg kell elégednem az elveszettet tetemesen fölül-

[1] Csak *egy* számot ugrott Sz. tollhibából!

[2] Hausdurchsuchungen bei Graf Stef. Széchenyi und dessen Anhängern. g., Den Grafen St. Széchenyi betreffend. — 1860 márcz. 26. Ered. bécsi udv. és áll. ltár, Széchenyi-Akten, Konvolut I.

[3] »Ein bei Martin Kiss vorgefundenes, von der Hand des Grafen Stefan Széchenyi herrührendes Manuskript, dessen Bogenzahl die Ziffer 894 erreicht, von dem jedoch die Bogen 1 bis 200 nicht vorliegen.« U. o.

muló, meglévő folytatással. A legelső kérdés, a mi most fölvetődött, az volt: vajjon a kézirat 201-dik lapján egy mondat közepén kezdődő nagy művet pur et simple *innen kezdve* bocsássam-e sajtó alá? E kérdésre, azt hiszem, már csak a Széchenyi iránti kegyeletnél fogva is, mindenki azt válaszolná: »természetesen!« Magam is így vélekedtem. De mikor újra és újra olvasása után mindjobban kibontakozott előttem, hogy a nagy műnek iránya, czélja, hangja, tartalma körülbelül a 238-dik kézirati lapnál megváltozik s hogy e 238-dik kézirati laptól kezdve — a mely lapon elmondottakhoz az előző lapok tartalma kevésbé valami benső eszmetársuláson, mint inkább a régi jó patriarchális idők »ad vocem«-féle idearum associatio-ján alapuló átumenetet képez — a munka egészen mássá, keserű politikai művé, sőt mihamar szatírává lesz: megváltoztattam nézetemet.

Igazolásomul tartozom röviden ismertetni a 201—237. lapok tartalmát. Igazolásomul, de mint látni fogjuk, más okból is.

A *meglévő* kézirat eleje, a 201—237. írott oldal, a diéta befolyásáról szól az emberi életre s különösen nagy súlyt fektet a táplálék szerepére. Fölveti azt az eszmét, vajjon a közegészség előmozdítása czéljából, az emberiség javára nem lehetne-e szakértő vezetés és ellenőrzés mellett nagyobbszabású gyakorlati kísérleteket tenni ebben az irányban és hogy e kísérletek tárgyai, helyesebben mondva, szenvedő alanyai gyanánt nem szolgálhatnának-e a társadalom ellen vétkezők, a már elítélt bűnösök s nem lehetne-e pl. az osztrák-magyar monarchiában átlagosan zárva tartott 20 ezer ily egyén közül e czélra ezret vagy legalább 500-at kiválasztani? E kiválasztásnak persze az önként jelentkezők közül kellene történnie, miután előbb a hatóságok fölvilágosították már az illetőket, hogy önkéntes ajánlkozásukkal jóvátennék az emberi társadalommal szemben azt a rosszat, a mit ellene bűntetteikben elkövettek és hogy a büntetés, mely a kísérlet alá leendő alávetésben nyilatkozik meg, a legtöbb esetben (pl. olyannál, a kit vegetáriánus kosztra, vagy olyannál, a kit kizárólagos húskosztra szorítanának) tulajdonkép nem is igazi büntetés.

E kérdés fölvetése alkalmat ád Széchenyinek az ő beszédes, szertekalandozó, de mindig érdekes modorában, miután a kísérlet alá vetendőkkel kapcsolatban a büntetések különféle nemeiről értekezett, az egészségtan iskolai tanításának hasznos voltát fejtegetni, majd a három fő emberi táplálékról, a rizsről, a kenyérről és a burgonyáról elmélkedni s nehány szót szólni a vegetárianismusról. Ez az utóbbi őt aztán arra viszi, hogy végtelen érdekesen leírja, miket látott és tapasztalt e

tekintetben a franciaországi La Grande Trappe-ban, a trappisták anyakolostorában, a mikor azt feledhetetlen barátjával, Wesselényivel, hajdanta meglátogatta. Nem piros-pozsgásak az ottani trappisták, — mondja — de mégis kitünő egészségűek és egész lényükön valami megmagyarázhatatlan lelki és testi tisztaság ömlik el, olyan, a minőnél fönségesebb modelt a legideálisabb festőművész sem kívánhatna. Azt következteti ebből Széchenyi, hogy a vegetarianismus hasznos a szellemi munkásoknak s ezzel szemben aztán gúnyosan fejtegeti a kormányzók lakmározásait, dísz- és egyéb ebédjeit, estélyeit, mint a szellem és tiszta gondolkodás megölőit, a sok káros, nemzet- és néprontó rendelet és intézkedés egyik kútforrását.

Ezek a fejtegetések természetes, ha eszembe juttatták Széchenyinek, halála után, döblingi iratai közül a családnak átadott s jóval későbben 1875-ben nyomtatásban megjelent »Önismeret« czímű munkáját,[1] mint a mely mű sokban hasonló eszméket tartalmaz és a derült homlokú bölcsész, a jótakaró, jókedvű népnevelő érdekes, komoly és tréfás előadásában, adomázó modorában bő részletezéssel magyarázgat. Összefüggést azonban a nagy szatira meglévő kéziratának eleje s az »Önismeret« közt nem tudtam fölfödözni.

Tovább forgatván a fogalmazványt, kissé mégis meghőköltem, mikor Széchenyinek egy Sobri-történetét olvastam benne, melyet barátja Hunkár, az ismert politikus, beszélt volt el neki. Arról szólván ugyanis Széchenyi, hogy a legtöbb ember vagy ivásban vagy evésben nem tart mértéket s hogy e tekintetben épen a műveltebb osztályok követik legkevésbé a trappisták életrendjét, fölhozza, mint a tanulatlan, de természetes eszű ember józanságának példaképét azt a fiatal betyárt, a ki Sobri bandájában Hunkárékat kirabolni segített és a ki féktelen dühbe jött, ott Hunkár előtt, mikor őt vezére, Sobri, erős badacsonyi borral kínálta meg. Mert alig érinté ajkát a kitünő ó-bor, földhözvágta a poharat s fokosát Sobrira emelve, irtózatos szitkok közt kérdé tőle : »mért kínál ked engem erős borral, mikor jól tudja ked, hogy nem veszi be a természetem ! ?«

Ime — mondja Széchenyi — ez a jobb sorsra érdemes útonálló bírt azzal, a mivel a legtöbb művelt ember nem bír, még pedig a legnagyobb mértékben, erős, kifejlett tudatosságban : az *önismerettel !*

[1] Önismeret. Irta gr. Széchenyi István. (Döblingi kézirataiból.) Budapest. Az Athenaeum irod. s nyomd. r.-társaság kiadása 1875. 8[0], 252 oldal.

Ezek után alig lehetett kétségem, hogy Széchenyi e nagy szatirájának valamiképen mégis csak összefüggésben kell lennie »Önismeret« czímű munkájával. De hogyan?

Ennek a nyitjára irányuló keresésemnél segélyemre jött Széchenyi döblingi hagyatékában lévő jegyzetei közt egy, külön borítékba tett, 20 óriás ívrét-alakú levélből álló vékony iratcsomag.[1] Ezek a folió-levelek mindkét oldalukon telisteli vannak Széchenyi sajátkezű, futólag írt, sokszor erősen rövidített schlagwortszerű jegyzeteivel. Közülök a első 8 levelet a döblingi remete római számokkal (I—VIII) számozta és »*Önismeret*« főlirattal látta el; ugyanezt a föliratot írta Széchenyi az utánuk következő, de már számozatlan két folió-levélre is.

A mikor ezeket a jegyzeteket legelőször forgattam, mindjárt a legelső oldalakon láthattam, hogy nem egyebek, mint Széchenyi szokása szerint lehetőleg rövid, emlékeztető szavakban kifejezett ama gondolatok, a melyeket Széchenyi az »Önismeret« megírásánál bőven kifejtett. Ezt mindjárt az első lapoknál megállapíthatván, a jegyzeteket szépen félretettem, mert az 1875-ben kiadott »Önismeret«-tel nem volt szándékom külön is foglalkozni. Most azonban, az »Önismeret« és a nagy szatira közötti összefüggés gyanujának fölmerülése után természetes, hogy szigorú elemzés alá fogtam azt a félretett, »Önismeret« föliratttal ékeskedő 10 folió-levelet s arra a meglepő eredményre jutottam, hogy *csak* azok a schlagwortok jelzik a nyomtatásban már megjelent Önismeret bőven előadott tartalmát és gondolatait, a melyek a folió-levelek első 3—4 oldalára vannak följegyezve; a többiek ellenben a meglévő kézirat 201—237-dik lapján előadottakhoz készült emlékeztető schlagwortok, a 8-ik laptól (tehát a 4-dik folió-ív második oldalától) kezdve pedig azon eszmék, kifakadások stb. emlékeztető schlagwortjai, a melyek a kézirat 238-dik oldalától kezdve a nagy szatira tartalmát alkotják! Sőt hogy minden, még a legtávolabbi, noha most már nem létező kétségem is elenyészszen, két idő-meghatározás, két, Széchenyi kezétől származó idődátum is segítségemre jött. Az »Önismeret« föliratú folió-levelek 9-dikén. mely számozatlan, de a Széchenyi számozta VIII-ik folió után következik, a folió-levél homlokán Széchenyi kezével írva ez a dátum áll: »Sept. 28. 1857«; a 10-iken pedig: »Oct. 13. 1857«. Miután Széchenyi a nagy magyar szatira fogalmazatának margóin — mint az olvasó most a kiadványban is láthatja — mindig följegyzi, hogy mely nap írta az illető részt, könnyű volt összehasonlítanom a két

[1] Lásd I. köt. Tört. Bevezetés 100. lapon D. 2. alatt.

dátumos folió-levél schlagwortjait a nagy szatira ugyanezeken a napokon fogalmazott szövegrészeivel s megállapítanom, hogy az emlékeztető schlagwortok megfelelnek a nagy szatirában ugyanazon napokban bőven kifejtett gondolatoknak.

Egész világossá lőn hát előttem. hogy a mint az 1—200 hiányzó oldal az 1875-ben nyomatott »Önismeret« első redactiója, azonképen a meglevő 201—894 folióra írott mű tulajdonkép ennek az »Önismeret« czímen megjelent munkának a folytatása.

Ezen megállapítás után szabad volt volna ezt a nagy szatirát is ezzel a czímmel látni el. Sőt talán így *kellett* volna is cselekednem.

S mégis mikor a kiadott Önismeretet, mely a nagy fogalmazvány hiányzó 1—200. oldalainak felel meg. teljesen elválasztom a nagy szatirától; sőt tovább menve. a nagy kézirat-fogalmazványnak 201—237. oldalait is lefejtem e kiadványban a nagy szatira testéről és ettől a terjedelmes műtől megvonom az »Önismeret« elnevezést, egészen nyugodt és egészen biztos vagyok benne. hogy nem csupán helyesen és természetesen. a lényegnek, a dolog velejének megfelelően cselekszem. hanem hogy Széchenyi szellemében és intentiója szerint járok is el.

Az a fogalomkör. az az eszmeterület. melyben a kinyomatott »Önismeret« és aztán a nagy kézirat 201—237. lapjai mozognak. e legutóbbi laptól kezdve, mint mondám. megszűnik, elenyészik. Innen fogva egy egészen más, egy egészen új munkával, egy szigorúan politikai művel van dolgunk.

De ha ez így áll. joggal kérdezheti bárki : mért folytatta mégis Széchenyi minden megszakítás, minden útmutatás. minden megjegyzés nélkül a fogalmazást és miért jelölé a saját emlékeztetésére írt jegyzetes-foliókat tovább is, egész október 13-dikáig, tehát nagy szatirikus művének — mely a fogalmazásban a marginális jegyzet szerint május 3-diki dátummal kezdődik s november 6-dikán végződik — nagyon előrehaladott stádiumáig az »Önismeret« czímmel ?

Erre a felelet a következő :

Éppenséggel nincsen kizárva. hogy Széchenyi a nagy szatira lezártakor. műve kikerekítése, egységesítése czéljából valami *politikai önismeret* tanulságait vagy következményeit vonta volna le a császár és Bach számára. Nincsen kizárva, hogyha Széchenyi a nagy politikai szatirát *teljesen* bevégzi (a mit. mint jelen kiadvány mutatja, *nem* tőn). a messzi távolból visszanyúl a mű kiinduló pontjára s az *egyéni önismeret* elemeit és szükségességét — melyről a nyomtatásban megjelent

mű elmélkedik — valamikép összeköti a *kormányzati, a politikai önismeret* kívánalmával és ez utóbbi önismeret vagy belátás hasznos hirdetésével. Ő szerette a nagy kerülő utakat; de minden szétágazottsága, szétszakgatottsága és szélylyel áradozása mellett is — mint ezt Kemény, Gyulai és Kovács, de különösen az előbbi régen megállapították — a vezető, a főgondolat, az egységesítő eszme mindig föltalálható irataiban s beszédeiben.

Megengedve tehát ezt a lehetőséget, melyre azonban az írástechnikán kívül egyéb bizonyíték nincsen, mint az, hogy Széchenyi a vezérgondolatokat tartalmazó, emlékeztető, schlagwortszerű jegyzetek íveit mindvégig, megkülönböztetés nélkül »Önismeret« föliratttal látta el: mindenekelőtt azt vethetjük e föliratok ellen, hogy ezek a nagy dolgozat további fogalmazása folyamatában, a mikor Széchenyi már régen egy egészen más irányú és czélú munka medrében úszott, a kezdetben adott gyűjtőczímet továbbra is csak azért viselték, hogy e gyűjtőnév ezeket a foliós jegyzeteket megkülönböztesse Széchenyinek másféle dolgozataira és czéljaira szolgáló nagy mennyiségű, teljesen hasonló nagy folióleveles jegyzeteitől a végre, hogy mikor különféle témáit, leveleit stb. fogalmazza és ezektől a nagy szatira írása folytatásához vissza-visszatér, ne kellessen őket soká keresgélni és összeállítgatni, hanem az »Önismeret« fölirat alatt, melyet nekik legelőször a nagy mű legkezdetén adott, *együtt* találhassa. Futólagos, emlékeztető jegyzeteknek és földjegyzéseknek ily világos, megkülönböztető föliratot adni hasznosnak tartá Széchenyi és ezt a módust, ezt az eljárást még fiának, Bélának is ajánlja a hozzája írt — jelen kiadvány első kötetében in extenso közölt — remek parainézisében.

De ennél a magyarázatnál egy sokkal erősebb, döntő ok is szól a föntebb említett lehetőség ellen, vagy legalább a mellett, hogy Széchenyi a nagy, az egységes, a kikerekített egyéni *és* kormányzási vagy politikai — önismeret gondolatát, ha netán tervében volt is efféle, a nagy munka folyamában megváltoztatta, elejtette. Ez a döntő ok egy megtörtént tény. Az t. i., hogy Széchenyi a hatalmas, 894 folió-oldalnyi fogalmazványtömegről akkor, mikor már ezt a nagy művet a 894. lapnál a Bach hírhedt Rückblickjének megjelenése és elolvasása után 1857 november első felében befejezetlenül félbehagyta s félretette és a Rückblicknek a megczáfolásáról kezdett gondolkodni,[1] saját maga *leválasztá* az első 200 oldalt, mint olyan részt, mely ha nem is egészen,

[1] V. ö. jelen kiadvány I. köt. 162. lap.

de körülbelül mégis bizonyos kerek egészet alkot; tette ezt azonban a nélkül, hogy a fogalmazvány 201—237. lapjait e kerek egészbe bevonta volna. A Rückblick czáfolására gondolván, csak azt nézte és csak azt látta, hogy nagy kézirata a 201. oldaltól kezdve bőséges anyagot fog neki a czáfolat németül való megírásához szolgáltatni; míg ellenben a leválasztotta rész mint nép- és nemzetnevelő bölcselmi *külön* munka át lesz dolgozható.

Ez az átdolgozás a Blick elkészülte után a nagy kézirat 1—200. lapja alapján meg is történt; sőt a már így átdolgozott *töredéket* (töredéket mondom, mert a 201—237. lapok még mindig nem lőnek ez átdolgozásnak alávetve) 1859-ben segédtitkára, Kiss Márton, a ki ez év őszén lépett újra szolgálatába, le is tisztázta,[1] miután azt Széchenyi kiadás végett Török Jánosnak szándékozta átengedni. Hogy nem fejezte be egészen ezt az átdolgozást és nem vette belé a nagy kézirat 200—237. lapjain előadottakat, ezek fölvételével nem kerekítette ki az egészet legalább egy paedagogico-bölcsészeti egységes munkává, annak okát nem annyira abban a nagy politikai elfoglaltságban és érdeklődésben keresem, mely Széchenyit az 1859. év folyamán úgyszólván betöltötte, mint inkább abban az elkedvetlenedésben, melyre neki és Török Jánosnak a már kinyomtatott »Hunnia« lefoglaltatása a pesti rendőrfőnökség által okozott.[2] A mint a Hunniával való sok ízetlenség az oka a »Pesti Por és Sár«-hoz újonnan készült bevezetés elmaradásának, ép úgy meggátolta ez a kedvetlenség — a pro nihilo való fáradság boszszantó tudata — Széchenyit az »Önismeret« czím alatt kiadásra szánt mű kéziratának *teljes* befejezésében. Azt, a mit átdolgozott és Kiss Mártonnal letisztáztatott az »Önismeretből«, a bécsi rendőrség a házkutatásnál lefoglalta, de mint semleges tartalmút az özvegy grófnénak már 1860 májusában kiszolgáltatta.[3] Ez, a nagy kézirati fogalmazványnak *csak* legelső 200 lapjai alapján készült töredék látott aztán még Török János gondozásában, de már Török halála után, 1875-ben »Önismeret« czímen napvilágot.[4] Majd ha Széchenyi összes műveinek a Magyar Történelmi Társulat által tervezett kiadásában az Önismeret reprodukciójára is rákerül a sor: majd akkor lesz, nézetem szerint, kötelessége a kiadónak az 1875-ben megjelent mű

[1] V. ö. I. k. 147. l.
[2] U. o. 165. l.
[3] U. o. 147. l.
[4] Ezért viseli joggal e kinyomatott mű a czímlapon a jelzést: »döblingi kézirataiból«.

új kiadásakor a döblingi hagyatékban levő nagy magyar szatira kéziratának 201—237. lapjait, mint az »Önismeret« folytatását odailleszteni.

Az előadottak alapján most még az a kérdés, mi lehetett az oka annak, hogy Széchenyi az »Önismeret« fogalmazata folytatásában, ha már azt nem akarta egyszerűen megszakítani, minden magyarázó átmenet nélkül hagyta el azt a nemzet- és népnevelő bölcselmi thémát, melyet az 1875-diki kiadványból ismerünk, melyet kifejteni, minden oldalról megvilágítani volt szándéka s melylyel még a nagy kézirat 201—237-dik lapjain is foglalkozik?

Bizonyára valami egészen speciális, lelkére mélyen beható körülménynek kellett lennie, mely az »Önismeret« fogalmazásakor derült homlokú, derült kedvű ethikai bölcselőt, tréfás, jóízű adomákkal dolgozó népnevelőt a napfényes útról, a melyen elindult, egyszerre a vigasztalan politika rögös ösvényére, a nemzeti katasztrófa rémképeinek földézéséhez s aztán a kétségbeesés vad kitörései közt az akasztófa humorához, majd e példátlanul éles, sokszor durva szatira sziklatömegei közé taszította.

A nagy kézirat 238. lapján kezdődő művet, mely jelen kötetben in extenso kiadásra került, a fogalmazat margóján olvasható sajátkezű megjegyzése szerint 1857 május 3-dikán kezdé meg írni Széchenyi. Már e lapot és dátumot megelőzőleg feltűnt nekem, hogy a hónap első napján, mikor a Hunkárnál betörő Sobri-bandáról szól s kiemeli annak a fiatal bornemiszsza fiatal betyárnak — akit, mint mondja, nemsokára a betörés után a hóhérkötél sorsa ért el — nagyfokú önuralmát és önismeretét, megjegyzi róla, hogy: »szerencsés útonálló!« — s aztán azt kérdi: »szerencsés?«. Igen, válaszolja a magának föltett kérdésre Széchenyi, »szerencsés és irígylésreméltó, mert ugyan lehet-e most *élő* magyar szerencsés?« Pár nappal és pár lappal előbb pedig, mikor tréfásan azt kérdi (mint már említém), vajjon nem a sok lakmározás, a sok »dîner, soirée« okozta mértéktelenségben, tehát a testi és lelki egyensúly felbillenésében kell-e keresni az államügyek irányítói félszeg és káros kormányintézkedéseinek egyik forrását: elbeszélésében, mint Arany János szokta eposaiban tenni, egyszerre lyrai hangot pendít meg, alanyi érzelmeket hoz, de minden igazi öszszefüggés nélkül elő s fölkiált: »bajom nem az, mintha épen nem, vagy csak homályosan látnék; hanem kimondhatatlan nyomorúságom onnan ered, hogy minden báj, minden varázs szétoszlott előttem, minden kecsegtető kilátások megszűntek és én minden lepleg nélkül vagyok kénytelen

a zordon jelennek legelrejtettebb redőit is egész undokságukban szemlélni.«[1]

Nagyon erősen utal e fájdalmas fölsikoltás a viharra, a mely ekkor Széchenyi lelkében háborgott s nehány nap mulva sajtó alatti műve teljes megváltozásában, a nemzeti nagy katasztrófa rémes emlékei földézésében s a véres emlékekhez kötött megdöbbentő reflexiókban — a melyekkel a most kiadott műnek már kezdetén találkozik az olvasó — elemi erővel kitört.

Okot erre — bármily valószínűtlennek látszik is első tekintetre — a fiatal császári pár Magyarországra tervezett körútja adott. A körút terve már április második felében végkép megállapíttatott, köztudomású lőn s kivitele tényleg megkezdetett a fölségek megérkezésével Pestre, május 4-dikén.

Szükség hát erre a körútra, a mennyiben ez Széchenyi érzelmeibe belevág, néhány szóval kiterjeszkedni.

Az 1856-diki esztendő végén a fiatal császári pár az olaszországi osztrák tartományokba érkezett s január közepétől kezdve márczius elejéig 8 hetet töltött magában Milanóban, melynek népe különösen a gyönyörű, 20 esztendős császárné szépségétől és kedvességétől elbájolva, nem is várt lelkesedéssel és szívességgel tüntetett a fiatal császári pár mellett (a természetesen hivatalosan megrendelt lelkesedés-nyilatkozatokon és ünnepségeken felül). Ezt tanusítja az a tény, hogy a császárné igen jól érezte magát a szép Milanóban, sőt, a mi fő, tevékeny részt vőn férjével együtt egy s más népünnepélyen, pl. február 28-dikán azon az akkor divatos farsangi utczai mulatságon, a korzón, a hol az álarczosok (— mert csak ilyenek vehettek benne részt s így a császári pár is álarczban jelent meg —) egymást jókedvükben coriandolival szokták meghajigálni.[2] Az olaszországi útból teljes megelégedéssel visssszatérve, magyar alattvalóinak is be akarta mutatni szép élettársát a császár s így érkezett meg május 4-dikén hajón Pestre.

Hogy a hivatalos intézkedéseknek, elrendelt kivilágításoknak, megparancsolt népünnepeknek, mondvacsinált báloknak, theatre-paréknak sokkal nagyobb részük volt a körutazásnál tapasztalt »lelkesedésben«, mint a valódi érzelemeknek: az magától értetődő. Bizo-

[1] A nagy fogalmazvány 227. lapján.

[2] Úgy az olaszországi, mint az ezt követő magyarországi körútból csaknem napról-napra ment hivatalos távirati jelentés b. Kempen rendőrminiszterhez Bécsbe. — Ezeket a bécsi udv. levéltárban (Kabinettsakten, Varia, Fasc. 44.) természetesen fölhasználtam.

nyos azonban az, hogy a császárné szépsége, üdesége, nyájassága, őszinte rokonszenvet eláruló nyilatkozatai s az afféle tapintatos dolog, hogy pl. az ő kívánságára adták látogatásakor a Nemzeti Színházban az »Ilka« czímű magyar operát; aztán a császár jókedve, magatartása stb. széles körökben jó benyomást tőnek. Az értelmiségre, a magyar politikai körökre azonban legélénkebben, sőt mélyen az hatott, mikor az uralkodó a királyi vár nagytermében összegyűltek előtt a prímás üdvözlő szavaira azt felelé, hogy »eljöttem, hogy az ország állapotáról személyesen győződjem meg és kívánságait lehetőleg teljesítsem«. Zajos örömrivalgás tört ki e szavakra a jelenlévők ajkairól. Id. Szőgyény László — a ki szintén részt vőn e fogadtatásban — írja, hogy a jelenet valóban megható volt, mert őszbe borult aggastyánok könnyeket hullattak, a császár maga is el volt érzékenyedve, alig tudta megindulását fékezni, az ő szemében is, a császárnééban is könnyek ragyogtak föl, míg báró Hauer István, Albrecht főherczeg-kormányzó mellett a polgári közigazgatás főnöke, a kit Széchenyi a nagy szatirában ismételten kegyetlenül megkorbácsol — ott Szőgyény mögött állván s az őt is fenyegető »Götterdämmerung«-tól tartván, az aggodalomtól elsápadt.[1]

Ezt a minden jóval biztató, engesztelő hangulatot akarták az ország jogai érdekében a magyar konzervatív politikusok s a hozzájuk közelálló elemek fölhasználni egy kérvény megszerkesztésével, mely Magyarország legsürgősebb kívánalmait tolmácsolta volna a Fölség előtt. A kérvényezési kísérlethez a passivitás politikájának hívei, Deákék, nem járultak hozzá, akár azért, mert nem bíztak benne, akár óvatosságból. De a konzervatívok is lehetőleg óvatosan akartak eljárni; memorandumuknak nem is a kérvény, hanem a jobban hangzó »hódolati fölirat« nevét adták; ismételt értekezleteken jól meghányva-vetve a dolgot, szerkeszték meg s írták alá 125-en — az ország legelőkelőbb nevei a főúri, középnemesi és előkelő polgári társadalomból — az emlékiratot, hogy azt az öreg prímás a császárnak benyújtsa.[2]

Lehetetlen el nem ismerni, hogy a hódoló fölirat mezébe öltöztetett kérvény remekül ügyesen, az alattvalói hűség és ragaszkodás meleg hangoztatásával, de ép oly férfias, őszinte meggyőződéssel adta elő a nemzet elkeseredését és kívánalmait az ötfelé szétszakított ország integritásának helyreállítása, a magyar nyelv jogának elismerése és a magyar intézmények viszszaállítása tekintetében, utalva azokra a nagy

[1] Szőgyény Emlékiratai II. 81.

[2] Bőven és nagyon érdekesen beszél a kérvény létrejöttéről és további sorsáról Szőgyény id. h. a 82—94. lapokon.

matériális és erkölcsi hasznokra, melyek ebből a monarchiára és magára a dinasztiára is háramolnának.[1]

A föliratot azonban az uralkodó az öreg prímástól ennek ismételt kérésére sem vette át; hiába járt e végett később a nyár folyamán kihallgatáson a császárnál Apponyi György; hiába mozgattak meg ő és mások Bachnál s más minisztereknél minden követ. A kormánykörök a föliratot, melyben a katonauralom s hadiszabályok merev fölfogása szerint a »tömeges kérvényezés« gondolata jutott kifejezésre, pártütéssel határos demonstratiónak tartották, mely az uralkodónak népével való szíves és közvetlen érintkezését volt volna hivatva megakadályozni. Ki is jelenttették a császárral, hogy ő egyesek kérését uralkodói kötelességéhez képest mindig kegyesen meghallgatja, de »tömeges« tüntetést nem helyeselhet. Bachon kívül különösen a főkormányzót bántotta a konzervatívok e kérvényezése, még pedig annál inkább, mert létrejöttéről ő egyátalán nem is értesült, magától az uralkodótól kellett azt megtudnia. Ő reá vezethető vissza a császári megrovás, mely a »tömeges tüntetés«-sel való legfelsőbb megbélyegzésben nyilatkozott meg. Még évek multán sem tudta a főherczeg a konzervatívok e »demonstratióját«, melyet főkép és elsősorban a sajátmaga kormányzói tevékenysége ellen irányulónak tartott, elfeledni; még 1860 elején is határozottan elkárhoztatta.[2] Haragja, de természetesen Baché is, annál fokozottabb mérvben fordult aztán azok ellen, a kiknek, nézetük szerint, már hivatalos állásukból folyó kötelességük is megtiltotta volna az efféle tüntetésben való részvételt. Igy történt aztán, hogy pl. Szőgyény Lászlót, mint az akkori birodalmi tanács tagját, a fölirat aláírása miatt a jóindulatú Rainer főherczeg, mint a birodalmi tanács elnöke, kénytelen volt a császár nevében felelősségre vonni, a melynek következtében Szőgyény lemondott reichsrati tisztéről s e lemondást csak akkor vonta viszsza, a mikor a császár őt egy külön kihallgatáson erre határozottan fölkéré.[3]

De e megrovásokon fölül még más, több is történt. Megjelent a hivatalos lapban a császárnak egy Laxenburgban 1857 szept. 9. a magyarországi — második[4] — körút befejezése után Albrecht főherczeg-kor-

[1] A föliratot egészen közli Kónyi: Deák F. Beszédei (2. kiad.) II. 397. és köv.

[2] V. ö. jelen kiadv. I. köt. 50. lap.

[3] Szőgy. id. h. 102. és köv. lapokon.

[4] A körutat május 30-ikán a kis Zsófia főherczegnő, a csász. pár elsőszülöttjének halála miatt félbe kellett szakítani s a körút második felére a császár augusztus elején már a császárné nélkül indult.

mányzóhoz intézett kézirata, mely mintegy arczulcsapása volt a fölirat, a »petitio« aláíróinak. E legfelsőbb kézirat az uralkodó élénk örömét tolmácsolta az egész magyarországi körút alatt tapasztalt ragaszkodásnak és őszinte loyalitásnak megnyilatkozásai miatt, de azután megelégedését fejezte ki a fölött a tapasztalat fölött is, hogy az ország a kormányintézkedések következtében a császár legelső magyar körútja, 1852 óta, tetemes haladást és elvitázhatatlan föllendülést mutat föl. »Szilárd elhatározásom azért — mondja a legfelsőbb kézirat — továbbra is megmaradni azon alapelvek mellett, a melyek engem az uralkodásban eddig is vezéreltek és kívánom, hogy ezen elhatározásom a legkiterjedtebb mérvben közhírré tétessék.«[1]

Joggal mondja Szőgyény ezt a legfelsőbb kéziratot »epochálisan szomorú« hatásúnak s méltán nevezi Széchenyi a nagy szatirában két helyen is végzetesnek, megsemmisítőnek.

Az a remény, a melyet a konzervatívok a maguk hódoló petitiojához, a melyet ők és az ország nagy része — még a passivista-politikát követők nagy táborából is — a császár körútjához kötöttek, a legfelsőbb kézirat kiadása után teljesen elpárolgott. Az absolutismus, a Bach-uralom, az ország szétdaraboltsága, jogainak és nyelvének elkobzása, elnyomása hát — isten tudja meddig — tovább fog tartani! Mikor és mit lehet még egyáltalában remélni, ha a budai várteremben május elején önként fölhangzó fejedelmi biztatásra ily hideg zuhany következett? ha a fiatal császári pár szemében a meghatottságtól fölragyogó könnycseppeket a rideg legfelsőbb kézirat oly közönyösen törli le?

... Hát mind azt, a mi a császári körút után be fog és be nem fog következni, Széchenyinek a jövőbe látó sasszeme már az út megkezdése előtt — április végén — egész világosan látta... Nem rhetorikus szólam, nem hatásvadászó frázis ez tőlem. A mit mondok, a május 3-dikán megkezdett nagy szatira bizonyítja.

Nem szeretnék szükségtelenül cothurnusban járni, mikor épen egy ily, fontos ugyan, de nem válságos, nem végzetes idő vagy esemény említésénél, mint a minőnek Magyarországra nézve az 1857-diki császári körút, a vele járt csalódásokkal bizonyult, hangoztatom azt, hogy Széchenyiben néha bizonyos csudálatos, alig érthető, sőt megfejthetlen vatesi, látnoki erő működött. Vannak, ha nagy ritkán is, kimagasló

[1] E gyászos emlékű legf. kéziratot egész terjedelmében közli Szőgyény id. h. 100—101. lapjain.

egyének, a kikben a legfelső fokra kifejlett értelem, a mély belátás, a tapasztalatokból vont logikus következtetések, a mult és jelen körülményeinek józan, minden illúziótól mentes mérlegelésnek tehetsége mellé még a sejtelem adománya, a jövő megsejtésének, a legnagyobb valószínűség majdnem biztos előrelátásának fakultása is odaszegődik, a kikben aztán egyszer kialakult meggyőződésüket ez a tehetség szilárdabbá kovácsolja, mint az értelem, a belátás s a tapasztalati okulás magukban, e fakultás nélkül tehették volna. Széchenyi a maga mélyen szántó értelmével és psichéje talányszerű sejtésével ilyen látnok volt. Meggyőződésem szerint egyszerűen azt mondhatnám hát, hogy Széchenyi vatesi körülnéző lelke előre megsejté a császári körút szomorú, lehangoló, sőt kétségbeejtő eredményét a nemzet hő vágyai, törekvései, várakozásai szempontjából. De ezzel nem elégszem meg. Hogy a döblingi remete már előre elkeseredett a csak később bekövetkező csalódás, a nemzet reményeinek a laxenburgi kézirattal való leforrázása miatt s ennek a magyarországi körút hivatalos kihirdetéséből hirtelen támadt elkeseredésnek behatása alatt csaknem átmenet nélkül, csaknem hirtelen odahagyja »Önismereté«-nek derűs mezőit s tollát háborgó kedve epéjébe mártva, nekifog a sokszor megdöbbentővé váló szatirának: arra — én úgy látom — három ok mérlegelése, három körülményen való intenzív, átfogó tűnődés, aztán a belőlük nyert keserű meggyőződés kényszeríté.

Először is a császár első magyarországi körútjára, az 1852-dikire, s ennek következményeire gondolt visssza a multakból mindig okuló Széchenyi. Hódolatokra, loyalitásra, lelkesedése zajos fitogtatására kényszeríték ekkor az ezer sebből vérző, az aradi és aradutáni szörnyű napoktól megrémült magyart. A mutatott »lelkesedés« jutalma meglőn ugyan a fejedelmi megelégedés kifejezésében, néhány politikai amnesztiában és egy csomó politikai bűnpör beszüntetésében; de ennek fejében aztán épen akkor, a császár visszatérte után, kezdődött meg igazán 1852 végén és 1853 elején az új »organizáczió«, az absolutizmus, a merev központosítás, az elnémetesítés rendszerének szilárd megalapozása s a csendőr-uralom tobzódása ... Miért legyen most 1857-ben máskép? — kérdé Széchenyi.

Aztán másodszor, mi haszna volt a császár ép most bevégzett olasz körútjának, a milanói szép napoknak, a szép császárné népszerűségének s a császár »teljes megelégedésének«? mi haszna és mi eredménye? Néhány amnesztiával örvendeztette meg az uralkodó az olaszokat — aztán egy oly főherczegi főkormányzó kinevezésével, mint

a minő Albrecht Magyarországon ... Miért tegyen másképp a magyarokkal az uralkodó? — kérdé Széchenyi ...

És végre, harmadszor, füléhez jutott a Bachellenes osztrák konzervatív és udvari körök egyik-másik tagjával való öszszeköttetései révén annak a koronatanácsnak a híre, a mely a császár magyarországi útja ügyében 1857 márczius 21-dikén tartatott. Nevezetes ez a koronatanács és sok mindent megmagyaráz. Széchenyi féktelen és végtelen elkeseredését ép úgy, mint a konzervatívok föliratának sorsát s a szeptember 9-iki laxenburgi legfelsőbb kéziratot. Eddig nem ismertük; most a levéltári lakat lepattanása után tudomást szerezhetünk róla.

Ez a koronatanács a Fölség egy kijelentésével kezdődött, mielőtt bármi egyéb tárgyaláshoz hozzáfogtak volna a miniszterek. A kijelentésről ezt mondja az eredeti jegyzőkönyv:[1]

»A mai értekezlet tárgyaiul Ő Felsége több magyarországi ügyet tűzött ki. Ebben az országban (így szólt a császár) különféle áskálódások következményekép élénk agitáczió folyik kettős irányban: egyrészt ellene dolgozni annak a kedvező benyomásnak, melyet a Fölség tervezett körútja fogna kelteni; másfelől meg bizonyos, eddig elutasított kívánságokat keresztülhajszolni. Ez a körülmény és a belőle eredő nehézségek Ő Felsége magyarországi tartózkodását úgy ezen koronatartomány, mint az összállam szempontjából egyaránt fontos epochává teszik.«

»Ő Felségének elhatározott akarata, a Magyarországon várható eme kísérletekkel szemben azokhoz az alapelvekhez, a melyek Ő Felségét eddig a császári állam kormányzásában vezették, továbbra is változatlanul ragaszkodni.«

»Nehogy azonban ez országban remények tápláltassanak, a melyeket Ő Felsége semmikép nem szándékozik teljesíteni, szükséges, hogy a legfelső kormányközegek efelől minden adandó alkalommal már most oly módon nyilatkozzanak, a mely semmi kétséget nem hagy hátra arra nézve, hogy Ő Felsége el van tökélve a mondott alapelvektől egy hajszálnyira sem térni el.«

... A kormányközegeknek nem volt hát semmi okuk a titkolódzásra; hisz egyenest fölszólítást vőnek érintkezéseikben a császár elhatározott akaratát hirdetni! Széchenyi is hát könnyen megtudhatta. Sőt a rossz hír talán, szokás szerint, még nagyítva, szigorítva, eltor-

[1] Ministerrat und Conferenz 1019. sz., 1857 márczius 21. Bécsi udv. és áll. levéltár.

zítva jutott el hozzája, először kisebb adagban, mint áprilvégi háborgásából láthattuk, aztán többfelől, több és hiteles oldalról. Semmi kétsége nem lehetett többé abban, hogy a javulás minden reménye ki van zárva.

... Sűrű köd nehezült most lelkére, melyből a közelmult véres árnyai emelkedtek föl, míg a vigasztalan jelen határán túl a sivár jövő a kiirtásra szánt magyarság halálos vonaglásait mutatta fájdalomtól fölkorbácsolt képzeletének ... Most már csak azért ír tovább megkezdett munkáján, hogy a türelmes, néma papírra szíve összes keserűségét kiönthesse. Ezzel a keserűséggel van eltelve egész lelke, melyben nincs többé helye az »Önismeret« nyugodt, sőt derűs népnevelő s bölcsészeti eszméinek. Az új benyomások mázsányi súlya alatt teljesen megfeledkezik erről a megkezdett thémáról, mintha soha nem fogott volna az »Önismeret« megírásához ! Gondolatai más irányt vesznek, másképp alakulnak s megszületik belőlük a hatalmas politikai vádirat szatirikus terve, melyen aztán hónapokig ernyedetlenül fúr és farag ...

Ime, ez a metamorphosis rövid története !

Ehhez még csak azt kell hozzáadnunk, hogy a mint írásközben, apránkint, időről-időre újabb és újabb hírek szállingóznak Széchenyihez barátai májusi föliratának elutasításáról, a prímás és Apponyi György hasztalan igyekezetéről, a »rosszindulatúnak« bélyegzett »tömeges tüntetés« rideg elítéléséről ; a mint Apponyi, Szőgyény és Kovács Lajos el-elpanaszkodnak neki s a mint a szeptember 9-diki laxenburgi legfelsőbb kézirat a megaláztatások e skáláját betetézi : abban a mértékben növekszik írásközben elkeseredése, haragja és dühe a mindenható kegyenczminiszter Bach s a rája vakon hallgató császár ellen. Ha amannak eljárását és az egész vele egy húron pendülő kormány viselkedését még megérti is, azt semmikép sem tudja felfogni, hogy a most már férfikora elején álló, többé már nem gyermek császár önmagától rá nem jön arra, hogy a bajonettek hegyére épített uralom jódarabig fönnállhat ugyan, de azután az összeomlás okvetlenül bekövetkezik, mely Magyarországot, a monarchiát és a dinasztiát is eltemetheti, sőt biztosan el fogja temetni. Remeg hazájáért és fajáért ; félti a monarchiát, mert csak egy erős monarchia keretén belől tudja elképzelni Magyarországnak, mint e nagyhatalom jogos részesének szilárdan biztosított államéletét és aggódik a dinasztiáért, melynek fejei századok óta viselték Szent István szent koronáját és a melyhez őt neveltetése, mentalitása, családjának egész története szoros és szokszoros kötelékekkel vonzzák és csatolják. Hazáját, a monarchiát és ezt az ősi dinasztiát

nehány, theorián nyargaló miniszter lelkiismeretlensége s egy fiatal, még mindig éretlen fejedelem belátáshiánya veszélyezteti s még kilátás sincs rá, hogy az örvény szélén tánczolók észre térnek! Fölizgatott képzeletében hatalmas szatirája furkósbotjával akarná — mert hiszen máskép nem lehet! — a tátongó örvény torkától elkergetni legalább az uralkodót . . . A mélységes hon- és fajszeretet, a nagy monarchia jövőjét féltő belátás és az erős, dinasztikus hűség hármas vulkánjából így törnek ki a kétségbeesés lávája, a szatira fojtó kénkövei, azok az írott brutalitások, melyek olvasásánál megdöbbenünk . . .

De így csak egy hazáját fájdalmasan szerető, ennek szilárd állami létét féltve féltő s az ősi uralkodóházhoz gyökeres és igaz hűséggel ragaszkodó Széchenyi írhatott.

Ezt érezte vagy látta be a fiatal császár, mikor a konfiskált kéziratot, mely az ő, még föl nem kent személyére is a vádak és szemrehányások egész özönét zúdítja, a már meggyújtott máglyától megmenté. Ezzel a fejedelmi aktussal, úgy érzem, örökre élét vette Ferencz József a sokszor durva szatira ő ellene irányuló kifakadásainak . . .

*

Mielőtt e rövid bevezetés befejezésekép a kiadvány technikai oldaláról nehány szót szólnék, ugyancsak igen röviden fölvetem még azt a kérdést, vajjon szándékában volt-e a döblingi remetének ezt a nagy szatirát közzétenni? Már egyszer, kiadványunk első kötete történeti bevezetésében, tagadólag feleltem e kérdésre s a fősúlyt ép arra fektetém, hogy Széchenyi e művet *magának* írta. megtépett lelke összes keserűségét nagy idegbajából való fölépülése ez első epochájában akarta beléje temetni. Kiemeltem még azt is, hogy a külügyminiszterium referense, Prandtner, a neves író, a maga jelentésében ugyanezt az álláspontot foglalá el.

Ebből azonban nem következik, hogy Széchenyi a munka persze teljesen átdolgozott, olyan kiadásának, a melylyel hazájának esetleg szolgálatot tehet, a gondolatától a limine idegenkedett. Ellenkezőleg, ennek a gondolatnak legalább a nyomával magában a szatirával is találkozunk. A 19. fejezet végén, ott, a hol elkeseredve panaszkodik, hogy a Fölségnek, körútja alkalmából, sokan, a jogos magyar büszkeség rovására, hízelegnek és e hízelgőket keményen elkárhoztatja: megjegyzi, hogy mások is lesznek, a kik a magyar nemzet nevében szégyelni fogják ama hízelgők szerepét, sőt »tán ezen most írt sor, adott alkalommal, elég arra, minden magyart úgy föllobbantani

mint puskaport«, a mikor aztán azok, a kik most legmélyebben hajlonganak, a legjobban fogják magukat szégyenleni.

Összevág ezzel Szőgyény elbeszélése, a kinek, midőn 1857 nyarán a »petitió« eltemetésekor nála járt látogatóban, néhány lapot fölolvasott szatirájából[1] s elmondá, hogy készülő művét magyar, német, francia és angol nyelven szeretné közrebocsátani, »miután a jelenlegi kormányt jó tanács nem lévén képes a jobb útra téríteni, nevetségessé tétele által kell azt megkísérteni«. S mikor erre Szőgyény a fölolvasott, a kormányférfiakat és intézményeket »irgalmatlanul korbácsoló« részekről megjegyzé, hogy a publikálás Széchenyire és környezetére nagyon gyászos következményekkel járhatna, az öreg döblingi remete azt válaszolá, hogy »hisz 67 éves ember vagyok már ; meddig élhetek még ? !« . . .

Persze ez a szándék, ha még komoly volt volna is, dugába dőlt ; júniusban még gondolkodhatott így Széchenyi, de később a szatira fejlődésénél, kirohanásai szenvedélyesebbekké váltával már többé nem. De más alakban, egész másban, a gondolat mégis testet öltött : a Blick fogalmazásánál, mint már a Történeti Bevezetésben említém, két kézzel markolt Széchenyi e nagy szatira szúrós tövisei halmazába.

*

Előadván azt, hogy az »Önismeret« gubójából mint és hogy röpült ki e szatira fantasztikus szárnyas lepkéje, magáról a kiadásról akarok egy-két dolgot megjegyezni.

1. Széchenyi e terjedelmes műve semmi részekre, fejezetekre nem oszlik. Nap-nap után írt és dolgozott rajta beosztás nélkül egyhuzamban, az elkeseredés fekete epéjébe mártott tollal. Nyugvó pont tehát sehol nincs az olvasó számára. A roppant hosszú dolgozat olvasása hát e miatt fárasztó lehetne, bármily érdekesek, sőt izgatók a benne egymást fölváltó kaleidoskopszerű képek. Növelhetné az olvasó elfáradását aztán a sok ismétlés, — pl. az orosz-osztrák viszonyra s az osztrák pénzügyi állapotokra való vissza-visszatérés — a hol bizony gyakran homokban gázol egy darabig az ember. Ezen a hiányon úgy igyekeztem segíteni, a mint azt Társulatunknak a »Fontes« kiadványai számára készült szabályai helyesen előírják : hoszszabb fejezetekre. összesen 47-re, osztottam be a munkát s a fejezeteket szögletes zárjel közt arabs

[1] Szőgyény id. h. 96. l. — Szőgyény itt a szatirát Széchenyi »munkában lévő emlékiratainak« nevezi. Jó lélekkel hihette ezt s tán maga Széchenyi is röviden ilyenül jelezte a művet, melynek ekkor (június vége felé) még feléhez sem jutott el !

számmal jelöltem meg, adván ezenkívül az egyes fejezetek rövid, áttekintő tartalmát vezérfonál gyanánt az olvasó kezébe.

2. Széchenyi mindig odaírta fogalmazványa margójára a napot, a melyen a munka illető részén dolgozott. Ezeket a dátumokat a kiadványban ugyancsak a lapok szélén mindenütt megtalálja az olvasó.

3. Ezeken a dátumokon felül a fogalmazvány margóin még egy sereg schlagwortszerű, gyakran igen rövid és befejezetlen meg- és följegyzés van Széchenyi kezétől, őt röviden arra emlékeztető, hogy aznapi penzumában mit írjon ; noha igen sokszor nem vette figyelembe, jobbnak látta írásközben elejteni a margóra följegyzett gondolatot. Ezeket az emlékeztető föl- és megjegyzéseket fölöslegesnek véltem a kiadásban (pl. lap-alji jegyzetek alakjában, mert a margón teljességgel nem lehetett volna) reprodukálni. A fölhasználtakat Széchenyi úgyis kifejtette az illető helyen ; a melyeket pedig elejtett, tekintetbe nem vőn, azoknak az olvasó, a kutató szempontjából sincsen szövegkritikai vagy más értéke . : .

4. A mi az én lap-alji jegyzeteimet illeti : a szöveg állományára vonatkozókat az abc betűivel adtam, a magyarázókat pedig arabs számmal jelöltem. Ezen utóbbiaknál lehető legnagyobb oekonomiával, sőt bizonyos parsimoniával jártam el, hosszas, érett megfontolás után. Fölöslegesnek tartottam sok jegyzetet adni ; nemcsak azért, mert hiszen nem valami pragmatikus történeti kútfővel van dolgunk, hanem csak egy, noha kor- és hangulatjellemző, fiktív munkával. Ha a körülbelül ezerre rúgó jegyzet helyett összesen 1500-at vagy 2000-et adok s hoszszabb testűeket, az irodalom folytonos idézgetésével : akkor az amúgy is terjedelmes kiadvány teste legalább másfélszáz (esetleg kétszáz lappal is) megvastagodott volna. Általánosan tudottaknak föltehető dolgokat hát minden jegyzet nélkül bocsátottam sajtó alá ; azért lapokon keresztül nem is találkozik az olvasó lap-alji jegyzetemmel. De a hol a fölvilágosítást, a magyarázó megjegyzést okvetlenül szükségesnek véltem, oda a czélnak megfelelő rövidebb vagy hosszabb jegyzetet tettem. Több jegyzet tartalmát, ha más alakban is, ismételnem kellett, mert azok a szövegrészek, a melyekre vonatkoznak, a nagy munkában nagyon távol állnak egymástól s a rájuk való visszautalás az olvasót csak fárasztotta volna.

Magának Széchenyinek nehány — jó hosszú — jegyzetét természetesen szintén a lap alján adom, annak föltüntetésével, hogy Széchenyitől származik.

... Ha szabad volna tanácsot adnom az olvasónak, arra kérném, hogy az ötvenes évek osztrák-magyar történetét lapozgassa elébb át, mielőtt e nagy szatira olvasásához hozzáfogna, mert így előkészítve több élvezetet fog benne találni, belőle több tanulságot meríteni. Ajánlom pl. a Szilágyi Sándor szerkesztésében megjelent milleniumi magyar történelemnek Beksics írta részét. Nekem lehetetlen volt e czélból külön tájékoztató történeti bevezetést írnom a nagy szatira elé, mert hisz akkor az egész monarchia akkori történetére ki kellett volna terjeszkednem — jó vaskos tanulmányban, mely tán rövidítve ismételte volna, a mit mások már bővebben megírtak. Hogy új anyagból új adatokat dolgozzak föl e miatt, ahhoz sok-sok hónapokra terjedő levéltári kutatásokat kellett volna tennem — és ez, tekintve (mint az imént említém) a szatira *nem* pragmatikus történeti kútfő-jellegét, majd annyi volt volna, mint (hogy egy széchényies hasonlatot idézzek) Schlemihl Péterként kabátot varratni a talált gombhoz.

... Végül e kötetnél is külön kötelességem hálásan megemlékezni azokról, a kiket, mint e kiadvány patronáit és patronusait, az első kötet előszavában névszerint is fölsorolni szerencsém volt. De még e második kötetnél is speciális hálámat kell kifejeznem Társulatunk elnöke, gróf Klebelsberg Kunó ő excellenciája iránt, mert ő nélküle ez a hatalmas magyar politikai szatira talán sohasem, vagy isten tudja mikor, látott volna napvilágot! Meleg köszönetemet ismétlem őszintén tisztelt barátomnak és kartársamnak, dr. Domanovszky Sándor egyetemi tanár úrnak is, a ki e második kötetnél szintúgy lekötelezett szívós fáradozásával, tárgyszerető jóakaratával, mint az elsőnél.

Bécs, 1921 szeptember havában.

Károlyi Árpád.

GRÓF SZÉCHENYI ISTVÁN NAGY MAGYAR SZATIRÁJA

Széchenyi sajátkezű fogalmazványa a bécsi udv. és áll. levéltárban: Széchenyi-Akten, Konv. V.

[1.] Minden nemzetnek, mely életre való, megvan saját jelleme, melyből ha kirántják, kicsigázzák, nem lesz belőle egyébb mint Schiller szerint kilombikált törköly, — ki vajmi helyesen mondja: Zum Teufel ist der Spiritus, das Phlegma ist geblieben. | 3-ten Mai 1857.

Csak buta, vagy az igen is sok tudomány által kificzamlott eszű képzelgő ringathatja magát azon csalfa aberratióban, mihez képest nemzeteket úgy lehetne egybekeverni, és összeolvasztani, mint a spanyol elkésziti ollaputridáját,[1] és tűz közelében elolvad a zsir.

Egyedűl némi legmagosb fokra kiképzett egyéniségek veszthetik el nemzeti typusokat bizonyos pontig a nélkül hogy ez által becsükben csorba támadna. Igy például az egészen kiképzett magyar, angol, franczia, német, muszka közt alig lesz valami nemzetiségi külömbség, mig bizonyos lángeszűek úgyszólván megszünnek valami nemzetnek sajátjai lenni, de az egész emberi nem kincseivé válnak. És ez helyes, mert ezek alkotják azon kapcsot mely nemzeteket egybenfüggő lánczolatba fűz. Jaj azon nemzetnek azonban, mely nemzeti geniusát elárulja és meggyilkolja, mert ha ezt cselekszi, — és egyedül saját maga képes erre, mert minden külmegtámadás inkább csak edzeni fogja a nemzeti önérzést, megtörni soha, ha hogy physicai erő által egytűl egyig minden tagját ki nem irtja, — mert ha valami nemzet maga cselekszi ezt, akkor előbb utóbb de minden bizonnyal az elaljasodás szurkaiba süllyed, és abba örökre eltemeti magát.

Mily kimondhatlan jótéteménye a gondviselésnek az, hogy az emberiséget több nemzetekre szakitá, — ezt lélekemelőleg érinté lángeszű Brougham,[2] ha nem csalatkozom már 1820 előtt, mikor azon kimondhatlan infámiát állitá a legvilágosb napfénybe, melyhez képest

[1] Spanyol nemzeti eledel különféle halakból stb. összefőzve.

[2] B. Henrik baronet (1779—1868) államférfi, szónok, politikai író, az »Edinbourgh Rewiew« alapítója.

három keresztény nemzet szétszakitá a szerencsétlen, maga magát mind egyre halálos sebekkel érintő lengyelt, és ily iszonyathoz még az austriai udvar sem pirult járulni, Szobieszkit olasz vérkeverékéhez képest tüstént emlékezetbűl űzvén, mikor vége szakadt a veszélynek — »pericolo passato, gabbato il santo«,[1] — mely phrasis közbenvetőleg szólva, — mint hirdetik, — legutolsó mondókája volt Miklós czárnak, mikor apostoli fiára és protegeére gondolkozván,[a] kiadta mystifikált lelkét.[2] Amen.

A nemzeti szellem és sajátság, például franczia és muszka, spanyol és török etc. etc. közt oly élessen külömböző, hogy ennek bebizonyitására, úgy hiszem, szót veszteni kár, mert azt kiki kézzel foghatja. Oly kitünően ezen szinezet külön azonban sehol és soha nem mutatkozik mint nagy életveszély órájában, mint például véres csata alatt, mikor az illetők, hadaik feltüzelésére, nem tudnak bölcsebbet kigondolni, mint a nemzeti sajátságra és jellemre appelálni, — mikor azután magátul értetődik, az nekiek vajmi jól esik, ha ezen áppelátio viszhangra talál — és ők nem voltak elég hosszú fülű Christus-paripák azt nagy okosan előlegesen lepiszkolni, legázolni és gyökerestűl kipusztítani.

Személyesen több csatában vettem részt, de még többen voltak azok, kik még mást is láttak mint én, és kik számtalanszor tanúsiták, mily mágusi erőt fejt ki ily alkalomkor a nemzetek által hűn megőrzött, de a kormányzók által is őszintén respectált nemzeti szellem és érzés, és mily kevéssé szabad ezt ehez képest egy ollaputrida-féle kófitzba összezagyvasítni.

Lipcsei ütközetben[3] például csak fertály óráig állottam egy muszka honvéd gyalog massa mellett, mely alkalmasint nehány hét előtt nem volt egyébb mint egybesürgetett paraszt nyáj, — mondhatom nagyon hosszúnak tartám e 15 minutát, — mely massa most katonának még alig edzve reggeltől estig vagy száz franczia ágyunak szolgált lőczélul. Sáros, mélyen felszántott búzadüllő mellett volt

[a] Tollhiba »gondolván« helyett.

[1] Olasz közmondás; értelme: ha a veszély elmult, elkotródhatik a jó szent (a kinek közbenjárását a veszélyben forgó olasz az imént még kérte).

[2] Első czélzás arra, hogy a krimi háború alkalmával a bécsi udvar cserben hagyta a czárt, a ki az 1849-diki segélyért hálás támogatást várt Ausztriától. Nagyon sokszor visszatér Széchenyi erre a kérdésre jelen nagy szatirájában.

[3] 1813 október 16—19.

telepedve. Mikor az ellenségi golyó közibe csapott, és az iszonyatosan felsujtott sár mint okádó hegybűl a láng, magasra égbe repült, és pillanatra a nap világát a földtűl eltiltva, számtalan vértül csurgó és szét szakitott emberalak mutatkozott, — többszer az egész massa földre rogyott, és csak aztán állottak ismét fel és különözték el magokat az élők a holtaktul; és ugyan mit csináltak egyébként? Vártak, mert nem megtámadás, de ellentállás volt feladásuk. És vártukban egynek sem jutott eszébe, visszavonulni vagy éppen futásnak eredni. Szuronytöveikre támaszkodva, fentszóval imádkoztak, és ezen megőrzött és respectált nemzeti szellemük őket a legtündöklőbb bajnokság fényébe állittá, valóban a legfényessebbe, minthogy a megtámadásnak activitása közt vajmi könyebb vitézkedni, mint nyilt mezőn passiv kiállni a csata rémületit.

Most kérdem, ha valaki arrul erősen meggyőződve, hogy ily áhitatos és istenfélő bátorság, a bajnokságnak legtündöklőbb »nec plus ultrája«, valamint egyesekre nézve tán valóban az is, valami franczia hadba efféle muszka hiperbol pietást akarna beléoltani, és az által azon enthusiasmust pótlani, mely a francziát magán kivűl ragadja, midőn becsülete és nemzetének dicsősége van kérdésben, valjon az ily féle nemzeti apostol nem illenék-e inkább valami tanodában szamár padra, mint bármily más kitünő helyre?

Ha viszont valaki kinevetné a muszkát, hogy annyit imádkozik, oly különös venerátióban tartja, nem tudom mi okbul feketére pingált Mária szűzét, és oly nagyon szeret bőtőlni, és háboruban ha nincs rágni való, szívesen elhiszi pop[á]jának, hogy nem azért nincs, mintha nem lett volna gondja az Armée-Lieferantnak mindenrűl vagy az meglopta volna őt, hanem mert nagy bő[j]t van, — ha mindezért valaki lekaczagja a muszkát, és pedig állhatatossan és annyi voltairi witz-fulánkal, mikép aztán a muszka maga is hahotára fakad, többé nem imádkozik, fekete szűzét ocsmányolja, bő[j]töt sem tart és popiját, *[sic]* ki neki ilyest például sz. Vladimir tiszteletére ordinál, seggbe rúgja, — de e helyett megkezdi sillabisálni a franczia L'honneur szót, — az ilyen amolyan ki t. i. ilyest kaczag, ugyan kérdem, nem illenék-e tökéletesen a mai osztrák ministérium sorába, ha ebbűl egy lánez véletlenül ki szakadna?

Patrasbul Maltába hajóztam, angol packet-boat vitorláson. Kisérőim közt valami porosz tudós vagy inkább tudományos is volt. Szelid, istenfélő, erősen tanult egyén. Tarento [?] alatt iszonyú szélvész ért. Ügygyel-bajjal szerencsésen kivergődtünk. A hajós kapi-

tány igazi jachtár, és legényei pipacsképű erős pálinkafogyasztók, legnagyobb energiával gyönyörűen viselték magokat, csak hogy néha egy irgalmatlan káromkodás is volt a komandó és válasz közt a szélvész és tengeri moraj daczára hallható, mi fájdalmasan érinté tudósomnak timpanumát, hogy e pillanattul fogva acméjét érte el angolok iránti anthipathiája. Később Salamine szigeténél, hol Themistocles nelsonkodott oly dicsőségesen, görög hajón ülvén, szinte elért minket fertelmes zivatar. Görög hajós uraimék nagyon elhalaványultak, megijedtek és nem tudtak semmi czélszerübbet kigondolni, mint szűz Máriát lamentóik által segitségre felhivni, és képe előtt egy szál viaszgyertyát kigyujtani, — igen, ezen görögök kik legnagyobb satisfactioval mondhatják »voltunk« és pedig nagyon, de kiknek horoscopjukban bizonyosan nem létezik a »leszünk«. De tudósunkat kellett most látni! Félelme ugyan nagy volt, de haragja még nagyobb, dass diese verfluchten Sackermenter jetzt beten, wenn sie arbeiten sollten.

Tudom ha páter Klingofström [1] helyheztetnék nagy veszélyben szélvész, hab és szikla közé, tán az ő fülének is jobban esnék az angol goddam, mint a görög ima.

Az angol felhevitésére az imádság bizonyosan semmit sem használ, sem ezen szó »L'honneur« nem fogja igen electrisálni; mert hiszen bármiként viczczel is ellene a lovasberényi rák,[2] bőven van ennek birtokában és gyönyörű nemzeti állásának öntudatában eféle erős feltüzelési hypomochliont [3] mint muszka vagy franczia, nem használ rendesen, — de arra van legtöbb gondja, hogy jó kitáplált egészséges és vidor legényekkel állhasson ki csatasikra, és csak különösen decretorius napokban penditi meg azon nagy harangot, mely oly mágusi erővel érinti minden angolnak lelkét, és mely nem azt zengi: »imádkozzatok; a becsület hi; két ezred tekint rátok, vagy Seine Majestät geruhen zu rufen«; hanem nemzetéhez csatló kötelességének teljesitését állitja lelke elibe.

A töröknek nem kellett más, — ma mihez van és holnap mihez lesz gusztusa ez még titok, — mint paradicsom és 10.000 huri, de

[1] Hírneves jezsuita hitszónok Bécsben az 50-es és 60-as években. (Neve helyesen írva, Klinkowström; a család svéd származású.)

[2] Saphir Móricz, a lovasberényi származású bécsi humorista író csípős tárczái egy sorozatának »Wochenkrebs« volt a czíme (a »Humorist«-ban); erre czéloz a rákkal Sz.

[3] Az a »bázis«, a melyre az emeltyű rúdja támaszkodik.

nem ám bécsi, hanem édeni, és aztán mindennek neki ment mint dühös eb.

Szeretném tudni, ha Osztrákia a muszkával háborúba keverednék most, valljon mily hadiparancsot, proclamatiot irna például báró Hess [1] az alatta levő hadnak electrisátiójára csata előtt! Nem volna könnyű pensum. A muszkák alkalmasint könnyebben fel tudnák izgatni vitézeiket, minden imádkoztatás nélkül is. És az apostoli császár, ha tán maga akarná eljátszani Montecuculi vagy Eugen [2] szerepét, ugyan mivel vigasztalná meg zsoldossait? Tán mint parádéknál szokás, a »3 tägige Gratis-Löhnung« felhevitő paprikájával, népeit pedig, a lengyeleknél kezdve tótokon át egész a horvátokig és olaszokig ugyan mi által fogná kitartásra edzeni, hogy pro aris et focis körömszakadtáig viaskodjanak? tán azon oly sokszor hallott Regierungs-féle Hymne eléneklésével: wenns [Du] Dich gut afführst, so wäre es möglich, dass ich Dir einmal was versprich! A magyarokat pedig, kiknek 1000 évig fenálló honát irgalmatlanul szétszakitá,[3] legjobb fiait minden jog ellen oly kegyetlenséggel lemészároltatá, mikép Nero hozzá állitva fehér galamb, — és miután, hírét-nevét jövendőjét elrabolta, elmérgesité, semmivé tette a magyarnak, és a leggyülöletesb és haszonvehetetlenebb Beamterek által betű szerint elfullasztá a szerencsétlen hont, valjon mi által fogja engesztelni, elcsábitni, lekenyerezni kiket kése még el nem ért, tán azzal, hogy magyarul szól, és jól megüli a lovat? Volt idő, hogy ezen két tulajdon is elég lett volna, a magyart őrültségig felvigasztalni. De ezen idő elmult.

A fehér zászló, mely a kaszárnyákra kitűzetik, — mily kimondhatlan hypocrisia lappang ezen, gyermek eszü rendeletben! [4]

Azt gondolhatná és alkalmasint azt gondolná például Socrates, Lycurgos, Leo pápa, Mahomet, Sz. István, Eugen herczeg, etc. etc. kiket a történetirás az okos emberek sorába állit — ha közülök ma feltámadna egy és a fehér zászló felhivná figyelmét, hogy ezen innocentiai jel okvetlen valami kaputzin, ligorián, vagy kisasszony-nevelő féle hospiciumnak szolgál ártatlansági bizonyitványul, — és mennyire

[1] Ekkor az osztrák vezérkar főnöke, jónevű s nagy tehetségű tábornok.

[2] T. i. Savoyai Jenő, a híres hadvezér.

[3] Ez az ú. n. »szerb vajdaság« kiválására és az országnak öt helytartósági kerületre való széttagolására vonatkozik.

[4] Ha egy kaszárnyában pl. 3 napig semmi fegyelmi vétség, büntetés nem fordult elő: jutalmul és kitüntetésül a parancsnok fölvonathatta a fehér zászlót.

meg volna lepetve, ha tudtára jönne, — mikép katonákat, rein wie Flusspapier und keusch wie nur Grenadier, tisztelik *[sic]* meg ezen testimoniummal; kivált Eugén herczeg találná ezt nagyon valószinűleg kificzamlott, egészen visszás eljárásnak, ki maga sem tudott igen engedelmeskedni, — és mert nem engedelmeskedett, és zsebébe tette a parancsot, dicsőségesen le is csépelte Zentánál a kontyost.

Nem tudom már hol történt, — azt hiszem Bácskában, valami pusztán, hol véletlenül bizonyos nehány holnapi szabadsággal nagybátyját meglátogatandó fiatal huszárkáplár összetalálkozott egy Pesten kiképzett gouvernant-féle vajmi csinos leányzóval... ki éppen útban vala azon nagy úri családot felkeresni, melyben nevelői helyzetet nyert. — A huszár, kinek nagy gustusa volt öreg bátyja erszényének jótékonyságával közelebbrül megismerkedni, kapitányátul testimonialist vitt, mely őt oly világba állitá, miszerint az öreg úrnak bőkezű megindulásán nem lehetett kételkedni. — A gouvernant szinte ajánló levelet hordott, mely az ő jeles tulajdonait tünteté ki. — Mikor elválnának, ő jobbra, a huszár balra, ki tudja — mily véletlen által — a két testimonialis földre esik — és a kaján fátum Bosco szerepét játszván, felcseréli. — És mi lett következménye; az hogy a huszár annyira visszatetszett öreg bátyjának a gouvernant féle testimoniális következtében, mikép nagy hidegen pénzes ládáját becsapta orrára, — a szegény gouvernanton pedig legott kiadtak, és igen természetesen, mert hogy merte volna a gondos atya leányainak nevelését oly személyre bizni, kirül ilyeseket irnak, »gyönyörű szív, de nagyon veszekedő, — korhelységre nézve transeat, de néha többet iszik, mint kellene, — szenvedelmes vadász, és egy derék körmös fiúnak, ki neki megtetszik... mindenét odaadná« etc. etc.

És azért Istenért ne keverjétek össze a szerepeket.

Azonban meg lehet, quia errare humanum est, hogy csalatkozom, és a fehér zászló éppen nem fogja következtetni a katonai szellemnek elasszonyitását, — és hogy huszárt, gránátost etc. etc. éppen azon czirkalommal kell mérni és éppen azon kaptán kell kikészitni mint kaputzinust, apáczát, bőjti prédikátort etc. etc. és hogy végre Schiller-féle templarius bajnokok fognak a mostani »körmösök« helyébe állni, mindezt meg akarom engedni és kérdésbe sem veszem. Ámde ha mindezt meg is engedem, valljon fog-e a fehér zászló ily transformátiot következtetni? Éppen nem; de e helyett kénytelenül annyi hyporcisiát és hazugságot fejtend ki, mi elég egy egész állodalmat inficiálni és tönkre sújtani. Vizsgáljuk.

Ha az önálló ezredestül kezdve lefelé a legutolsó önálló közvitézig szivében alkalmasint mindegyik fájdalmasan restelli is azt, hogy annyira megszelidűlt, ugy tudom, most a lehető legtöbb ezred, mert hihetőleg a fejedelmi kegyelem, előmenet etc. etc. jobbadán ettül függ, mindenek fölött azon van, miszerint a fehér zászló mennyire lehet sokszor és sokáig adjon bizonyságot az ezred vétek nélküli fehér voltárul.

Magyar ezredeknél mindig több excessus adta magát elő mint cseh vagy német ezredeknél; legelsőbben ismert a magyar hevesebb jellemű, forróbb vérű és ekkép könyebben kicsapong és aztán mert a cseh vagy német sokkal erőssebben fél a bottul mint a magyar, mi egyedüli kulcsa, miért volt mult időkben a vármegyei börtön zsidóktul rendszerint üres? Éppen nem azért, mintha a zsidónak kevesb hajlama volna csaláshoz, lopáshoz etc. etc. — útonálló soha sem volt, mert ily keresetre nincs elég courageja, — hanem mert irgalmatlanul rettegett az ütlegtűl, — midőn a kurta üngü kemény magyar ilyesmit fel sem vett.

Miután alkalmasint, többet kevesebbet, a magyar ezredeknél ma is több az excedens mint a más nemzetbelieknél, ha hogy a magyarnak minden fogát még ki nem húzták, mint punnyák úrfinak, maga magátul következik, mikép a fehér lobogó a magyarok feje fölött ritkábban és rövidebb időre fog felvonatni, mint a más fejek fölött. Ez természet szerint keserű megjegyzéseket fog kifejteni, ez pedig oly scénákat állitni elé, melyek a Fouché-féle jól ismert kalandhoz ugy mint egy csepp viz a másikhoz tökéletesen hasonlitnak.

Fouché felsőbb inspiratio következtében megtudta, mert saját kútforrásai után nem tudott semmit, hogy valami machine infernal készülne Napoleon számára; hol, ki által, mily alkalmazással etc. etc. mindez előtte sötétben lappangott. A dolog gyökerére jutni akarván, előhivatja 5 Sectionfőnökeit, ezeket rútul leszidja, rest, haszonvehetlen, semmire kellő naplopóknak declarálja és azon igérettel löki bürojából ki, hogy mind kaszszálja, ha 24 óra leforgása alatt tökéletes világosságba nem állitják a titkot. — Ezen öt egyén most maga elé idézi az alatta álló policzáj személyzetet, — és a kapott szidást legnagyobb uzsorával odébb adja, és tüstónti elkergetéssel fenyeget, — ha 20 óra alatt ki nem sül az egész mervény *[sic]* — a policzáj Beamterek az Unter-Beamterekre hajitják a lapdát, ezek pedig a zsandárokra etc. etc. mig végre valami fehér barát véletlenül kisüti az egész enigmát.

És most fessük ezen kiállitott minta után a fehér zászló-féle mystificátiot.

A császár, bizonyos kaszárnya csucsán ritkábban látja a fehér lepedőt ; — megizeni első adjutánsa által a brigadier tábornoknak »Sie sollten einwirken, dass sich die Betreffenden mehr befleissigen denen anderen nach zu kommen, und diese Auszeichnung zu verdienen«. A tábornok fogja most magát, és előidézi brigádjának azon ezredesét, ki csak ritkán tárja ki a fehér szint és ezt kapacitálja. Fogja az oberster és magához hivatja a századosokat és ezeket megint ő kapacitálja, ezek pedig viszont hadnagyaikat, a hadnagyok káplárjaikat kapacitálják és ezek a frájtereket, mig végre richtig már másnap hirdeti a fehér szin a nagy javulást, melly abbul áll, hogy mindent, bármi történjék is, eltitkolnak s elpalástolnak ; hiszen mi a »Vertuschen« mesterségét illeti, ebben mindig nagy volt Austria. Ha pedig ezzel már nem győzik és mindenütt kibuj a szeg a zsákbul, nehogy az egész disciplina szétszakadjon, az illetőket csak ugy börtönözik, kurtára vasalják és ütik verik mint az előtt, csak hogy ezentul in camera caritatis és fehér zászló alatt, előbb pedig a század előtt és fehér mistificátió nélkül.

4-ten Mai 1857.

És e tekintetben, lassan lassan oly gyönyörű versengés és oly magos lelkületű esprit de corps fog az ezredeknél kifejlődni, — mikép aztán bátran le lehet szegezni, hogy a szél el ne vigye, — a kaszárnya ormára a fehér lobogót, mert nagy szamár volna azon ezredes, ki annak módját ki nem tudná találni, mihez képest azt onnan soha többé le ne vegyék.

És az ujságok, pedig legtöbben bona fide, meg az asszonyi ítélettehetségűek, majd örömkönyüket sirni lesznek hajlandók, dass sich in Neuösterreich alles so zusehend bessert ! És ez igaz volna ha t. i. mindaz, mi most Neu-Oestreichban főzetik és kisüttetik, nem volna A-tul Z-ig hazugságra alapitva.

Ezer katona legény közt, melynek legtöbbje fiatalságtul erőtűl, bátorságtul, vértül pezsg, és betü szerint alig fér bőrébe, ugyan lehet-e azt csak gondolni is, hogy nem lesz hatalmaskodó, erőszakos, visszaszólló ? Még 1000 kolostori növendék kisasszony, sőt fogadom még 1000 apácza nagy számában is fog akadni nehány »betyár« . . . és annál bizonyosabban vitéz katonák hosszu sorában, . . . hahogy ezek minden életkedvüket vesztvén egészen lesujtva nincsenek, — vagy alamusziságban és áhitatos képü hypocrisiában oly előmeneteleket még nem tettek, mikép évekig el birják játszani a tettetési komédiát.

És aztán nem természetes-e, hogy regis ad exemplum felette számos hű jobbágy azon kaszárnya vitézei ellen egy kis hidegséget és valami kis szúró és bökő qualitást is fog kifejteni, mely kaszárnya födelén csak ritkán tűn elő a fehér pamlag *[sic]*, hahogy valóban találkoznék oly kitünően magos erényű ezred és tisztikar, mely a fehér szinnel szorosan csak a Vorschrift szerint űzvén parádét, az egész világ láttára meggyónná, viseletében rendszerint mily nagyon fekete és mily ritkán fordul fehérre. Az előidézett csipkedés azonban nagy difficultást nem fog szülni, mert hiszen majd tesz rendet, legalább Bécsben, hol minden ablakbul kilog valami fehér szinű ártatlansági jel, — a policzáj zsandár Zutrager, Vertrauter & Co etc. etc. Legyen ezeknek is egy kis mulatságuk, és hiába ne egyék a császár kenyerét. A baj az, hogy számtalan tisztább lelkü legény és ki meg tudja becsülni magát, kínosan fogna szenvedni, — ha valaki őt azért piszkálja, mert soha nem fénylik az erénymérő feje felett, — holott ő nem bűnös, — és csak nehány tolvaj piszkolja el az ezred hir- és jó nevét. Vagy Linch-féle igazságkiszolgáltatást akarnak előidézni? — és mi huszároknál bizonyos pontig és nagy haszonnal divatozott is, — és minek neve pakróczozás. — Ezt azonban nem hihetem, mert a történtek után itélve és a sok akasztófára emlékezve nem gondolhatni, hogy a büntetési élvezetet a kormány és kivált a lovagi fejedelem oly könnyen kezeibül ragadni engedné. És azért tán legjobb volna, a fehér zászló kitűzését visszaparancsolni, vagy desvetudóba hozni, — minek utána a mai ministerium legtöbb készitményeinek is előbb utóbb minden bizonnyal ez lesz sorsa.

Kinek csak egy kis életpraxissa is van, és csak annyi esze, álorczás bálban töröknek még nem tartani, ki turbánt tűzött fejére, vagy igen szépnek azon Columbinát, ki bájoló álorczával fedi be tán sárgarépa képét, szóval kit nem lehet lóvá tenni, vagy német monda szerint kinek orra előtt az x betűt y-nal könnyen fel nem cserélhetni, az szánakozással sőt megvetéssel fog ilyes nyomorult firlefáncznak hátat forditni és ily esetben hálóba bizonyosan nem fog keveredni.

És ha csak katonai körben állittatnának fel e féle mystificatioi csapdák, ezt még tán el lehetne tűrni, mert katona sok helyütt semmi nem egyéb mint machina; melynek gondolkozni csak keveset, szólni pedig éppen nem szabad, — mind testi mind lelkileg ellenben vajmi sokat tűrni és szenvedni kell.

Ámde a baj az, hogy többet-kevesebbet minden kormányi eljárásban, mely Austriának ujra-felépítését tárgyazza, mindenünen mu-

tatkozik nagyobb-kisebb fehér zászló-féle izé, mely legtávolabbrul sem jele az ártatlanságnak, — de legkézzelfoghatóbb billege, hogy ott, hol felhuzzák, bizonyosan lappang valami hiány, valami csorba, melyet a nagy közönség és Európa szemei előtt el akarnak hazudni.

És ez természetes, mert valamint például a karlsbadi források egyikében sem hiányzik kénykő, de vizei egyedül árnyéklatokra szakadoznak, szintúgy van impregnálva bizonyos fő alkotó részszel mind azon kormányi rendelet is, mely ugyanazon egy forrásbul fakad, és mely se ellenőrzés se nyilvánosság se közvélemény se bölcsesség, de még csak sens commun által sincs epurálva.

Azt mondják, nem egy tál után kell a szakácsmestert megbirálni, de egész ebéd következtében, és csak akkor mikor ezt már egészen kitálalta. — Ez tán igaz, noha én igen kételkedném *[sic]* azon főző nagy eminentiáján, ki próbára felhiva, de csak egyetlen tált is elsózna, vagy elmoslékolna. Ámde meg akarom engedni, hogy ebben nincs igazam. — Igen, de kérdem status férfiak eljárásában is szinte nem egyes cselekvényekre kell birálatot alapitni, de egyedül az egész egybenfüggés szemlélete után, és majd mikor egyszer kellő forgásban lesz az összerakott erőműv? Én ezt nem hiszem, de igy szólnak, mert ily théma szerint hangzik azon okoskodás, melylyel az illetők eléállnak, mikor némi fogásaikat saját leghűségesb emberei[k] sem birják kimenteni, »Nach so einer Zerstörung kann man nicht Alles auf einmal ordnen, man muss abwarten, man wird schon sehen, wann dies ganz im Gang ist«. — Igy van formulázva az excusatio pro presenti, és a biztatás pro futuro.

Igen, de ha a szakácsmester valami lakománál egy két tált el is hibáz, az még nem nagy baj, legyen csak a többi jól főzve, sütve, mártá[so]zva etc., mert hiszen ebédben szükséges egybenfüggés nincs.

Erőműnél, például óránál, gőzgépnél azonban egy karika, nem, de a legkisebb rész is váltig adhat és ád is arrul bizonyitványt, hogy valljon az órás és gépész mester-e vagy csak charlatán és pfuscher?

Igy a státus-machinában is kimutatkozik, kivált oly tabula rasa állapotban mint amilyen Austriának oly kedvezőleg kinálkozott, a legkisebb új karika után is, valljon okos mester készité-e azt, vagy csak próbálgató kontár, kinek esze tán igen is sok van, de higgadt státustudományi ismerete és tapasztalása még annyi sincs, mint amennyi gyűszűbe fér.

Midőn X. Károly ült a franczia királyi széken és Polignac, D'Haussez[1] és ilyféle status-bölcsek és gépnökök inspirálták és vezették orránál vagy inkább fülénél, akkor mindenki előre láthatta, valamint legtöbb előre is látta a közeli bukást; — s pedig [azért] mert oly forrásbul mint a X. Károly-féle forrás volt, éppen oly kevéssé buzoghatott fel valami rationabilis, — a minthogy a budai Kaiserbad-féle forrásbul sem fog soha is bár a világ végéig is kiömleni »champagner«. — A caprice helyzete X. Károlynak azonban oly szövevényes oly súlyos volt, hogy nálánál sokkal okosabb fejedelem és sokkal bölcsebb ministeri kollégium is megakadhatott volna mint volt az övé.

Egyetlen egy új karika után lehet az egész összerakandó gépnek mivoltárul itéletet hozni. Ha az hibás, az egész machina is kénytelenül hibásan, vagy éppen nem fog forogni, — minthogy erőművben valamint status organisatiójában is kellőleg[a] van valami egybenfüggés, melyet büntetlen félbeszakitni nem lehet. —

Ha pedig valami erőműnek de egyetlen egy része sincs kellőleg elkészitve, de egytül egyik mind hibás, akkor lehet-e valami célszerübbet azzal tenni, mint tűzbe vetni. Bizonyosan nem.

És éppen igy vagyunk a Neu-Östreich-féle szerkezettel, mert semmi sincs, de legkisebb is, mit az új gépnökök, legalább mi Magyarországot illeti, kigondoltak volna, mi ha bölcsességnek nem is, legalább a sens communnek viselné jelét; az pedig mit az egészre nézve, hihetőkép meglehetős haszonnal hoztak életbe, tökéletesen ki van vetkeztetve minden becsébűl azon temérdek *büröi*[b] czifraságok által, melyben *[sic]* Austria sokkal erősebben fulladozott mint Magyarország saját zsirjában, és mely hasztalan és minden financiális javulást lehetetlenné tevő czifraságot, a tabula rasa alkalmával, még egy valóban okos bécsi fiacker, például »Knackerl« is, az egész nagy állodalom kimondhatlan vigasztalására — a Beamtereket persze nem számitván, — kihagyta volna, — és a viribus unitis jelszónak sarkalatát nem a beamterekre és zsandárokra rakja, hanem a nemzeteknek hajlamára és együtt tartó harmoniájára.

És aztán ezen gyönyörű gépnökök azt iratják az ujságokba, hogy már a magyarok részérül is ideje volna az elfelejtésnek, miután a fejedelem is már mindent elfelejtett, s hogy azért van

[a] »Szükségképen« kifejezés helyett — itt. [b] Széchenyi aláhúzása.

[1] Mikor X. Károly a gyűlölt Polignacot külügyminiszterré tette, rövid időre a teljesen jelentéktelen d'Haussez a tengerészeti tárczát vette át.

még annyi teendő, és csak azért nem adott még a kormány konstitutiot, melyet igért, mert a magyarok nem szolgálnak és nem akarnak részt venni az uj épület felállitásában, mi szerint német tisztviselőkkel és pedig a legjobbakkal kell a magyar hont gubernálni, kiknek nélkülözése fájdalmasan érinti az uj Osztrákia egyéb tartományait.[1]

Bizonyos káplár, mondják, soha nem birta felfogni, miért emlékeznek azok, kiket 25, 50, 100-zal megtisztelt, oly sokáig ezen kis mulatságra, holott ő, ki e gratiát kiadta, már rég elfelejtette azt, — és most az Allgemeine[2] leveledzője.[a] Bizonyos amateur, ki legjobb értékemet elrabolta, vajmi volt jó barátomat tönkre tette, sőt lesujtott, becsületemben jó híremben untig gázolt, ámde mindezt szerencsésen már rég óta elfelejtette, most azt pretendál a, hagynék fel ezen szamár budirozással egyszer már »Es schaut ja doch nichts heraus,« és én is innám az ő példája szerint, és mert jót állhat az effectusért, a lethei »Gesundbrunnent«. Mily furcsa követelés, ugy-e? De nem sokkal furcsább-e még az, hogy a magyar elfelejtse, miszerint hona amputirozva és hátra maradt része 5 vérző darabra van szétszakitva, az országnak legjelesb fiai hol akasztófán lihegték ki lelküket, hol mint földönfutók nyomorultan vesztek el, nagy számban pedig még ma is bujdosnak koldusbottal az egész világ hátán, jó hirét 1000 évi recollectióival együtt lemoslékolták, leköpték; mikor megtört a vész, de egyetlen egy magyarnak sem tűrték őszinte szavát, pedig mindnyája nem volt rebellis (!?); de e helyett jobbadán ignoráns phantast[a] vagy theoretikus sehonnaikkal oly annyira eláraszták a magyar hont, és annyi kimondhatlan éretlenségeket halmoztak egymásra, és minden lépésükben a legálitásnak és jó akaratnak lárvája alatt oly anyira kitüntették Machiavel körmeit, hogy a magyar nemzetnek jövendője alkalmasint örökre meg van semmisitve. Mindezt az augsburgi, — azt lehetne gondolni augsburgi würstlirűl van szó, — javas-

[a] Gúnyból írja így.

[1] Ezt a bécsi kormány rendelkezésére álló lapok írják s hirdetik.

[2] Az Augsburgban megjelenő Allgemeine Zeitung, mely a bécsi kormány félhivatalos és sugalmazott közleményeinek mindig nyitva állott. Itt Sz. valószínűleg b. Zedlitz József (1790—1861) költőre czéloz, a ki fiatal korában (magyar) huszártiszt volt, később mint jó tollú író 1837-ben az állami kanczelláriába került s hosszú ideig az eml. Allgem. Zeitung bécsi hivatalos levelezője volt. A főhadnagyból (a mi b. Zedlitz egykor volt) csinált Sz. gúnya »káplár«-t, szintén »kétcsillagos« rangú tisztséget.

lata és tanácsa szerint, a magyarnak »denn das wird nachgerade am Ende doch schon gar zu langweilig« és b. Zedlitz [1] Ő Főtökfilkósága is unni kezdi ezt már, — felejteni kellene, és pedig valjon miért? Mert Ferencz József, ki ezen kis időtöltésnek egyenes szerzője, vagy indirect exekútora, mind ezt lovagi szelleménél fogva már rég elfelejteni kegyeskedett.[2]

*

[2.] De Ferencz Józseph valjon micsoda? Én csak annyit tudok, hogy osztrák főherczeg, és többek közt Magyarország koronás successora; ha több, a mint de facto valóban sokkal több is, kérdem: »mily joggal«, jure successionis? Nem, mert nem volt rajta a sor és megkoronázva nincs, tehát egyenesen jure gladii. Ámde ha nincs igazam, és ő valóban magyar király, — akkor kérdem, miért nem kormányoz és miért nem itél tehát magyar törvény szerint? miért nem tart magyar tanácsosokat is, legalább kihallgatásra? Ha pedig hóditó, és pedig nem is egyébb mint volt Norman Vilmos Albionra nézve, akkor mily joggal, vagy mily szokás szerint hurczoltatott annyi áldozatot vesztőhelyre, hogy e tekintetben tán még Robespierret is legyőzi?...

5-ten Mai 1857.

Hiszen hóditó átellenében nem létez »Rebell«, de egyedül Defensor. Ilyeneket pedig soha nem volt szokás rendre kipusztitni. Legalább Nagy Sándor, Julius Caesar, Atilla, Napoleon etc. a meggyőzteket lekötelezés által iparkodtak magokhoz édesgetni, midőn Ferencz József tanácsosbnak tartá — és ez egészen új, a felvilágosodott 19-ik keresztény századhoz vajmi nagyon illő inventio — felkötelezés által biztositni a nemzet hajlamát. Miért nincs ez tisztába hozva? Mert, mint mondám, Ferencz József vagy törvényes magyar király, vagy legyőző, és ekkép miért nem jár az egyik vagy másik szerepben, minden furfang és mystificátio nélkül, mint becsületes férfiúhoz illő volna, egyenesen el? Vagy tán combinálni akarja e két egészen elkülönzött eljárásnak kedvezőbb oldalait? Valamint a »Liaison dangereuse«-ben[3] az elcsábított nagyúri nő midőn a tiltott gyümölcs édességeit élvezné, egyuttal a legszigorúbb erénynek

[1] L. az előbbi jegyzetet.

[2] Az Augsb. Allgem. Zeitung bécsi levelezői czikkeinek argumentáczióját idézi gúnyosan ezekben Széchenyi.

[3] Pierre de Laclos-nak 1782, 4. köt. megjelent regénye »Les liaisons dangereuses« sokáig bírt nagy olvasóközönséggel, csiklandós, sikamlós tartalma miatt.

fényében is ragyogni akart; szintúgy tán Ferencz József is azon spekulálódik, hogy a külföld és Európa őt törvényes magyar királynak tartsa, Magyarországban pedig, sans gêne, úgy sáfárkodhassék mint hódító, — és e szerint szoros konsequentia szerint a magyar nemzet őt úgy szeresse és úgy becsülje mint törvényes, koronázott és magyar törvény szerint kormányzó fejedelmét és kegyes atyját, — de egyszersmind tőle úgy féljen, úgy rettegjen mint bárány farkastul, és őt annyira kedvelje mint kecske a kést, — mely mesterséget ha kivisz — és felvette kettős szerepét eljátszani képes, — akkor hókuszpókusz dolgában Conus [?] Bosco etc. etc. igazi Stümper hozzá képest.

És ha már mindent elfelejtett volna! De ugyan tette-e azt? Kérdezzük meg mindazokat kik nyomoruságban vagy börtönben még el nem vesztek, valljon igaz-e az? És ugyan mit fognak ezek válaszolni? Uni sono azt, hogy ez az állitás szemtelen hazugság — hahogy mind ezen szerencsétleneket a szónak legszorosb értelmében, — emlékezetébül tökéletesen már csakugyan kilökte a kegyes Úr!

Ha valami ezred esküvését megtöri, decimálják. És ezt elérthetni. Egész ezredet azonban, bár a legsötétebb tettért, egytül egyik, kivétel nélkül levágni kiirtani, ily gondolatra legjobb kedviben még *Nero*[a] sem bukott. — Rebellio alkalmával, 5, 6, bár 100-at lenyakaztatni, — még ezt is elérthetni, de ily vérontás után kivált ha megtört a feltámadás, tüstént be kell következni általjános amnestiának és ha ez bekövetkezik, alkalmasint jó sikerrel fel lehetett volna kiáltani: »Felejtsünk.« De ez senkinek sem jutott eszébe, vagy inkább szívébe — és hinc illae lacrimae; mert minden csepp vér mely példaadásra nem szükséges és lesujtott ellenszegülés után öntetik, azon bosszúálló gyilkosnak fejére száll, ki ily iszonyatnak szerzője.

És e tekintetben hogy folytak 1848 után a dolgok mikor már tökéletesen le volt verve a nemzeti felgyulladás és csak itt ott reszkettek még elvágott véres tagok és a világ eliszonyodására annyi jeles egyén hurczoltatott vesztőhelyre, mint e világon sehol és soha ez előtt, — valljon volt-e általjános amnestiárul szó? Igen és csak errül volt szó, és pedig nemcsak az osztrák birodalomban, de egész Európában, — csak egyetlen egynek szájába nem akart jutni e kis, — milliókat megboldogító szavacska, — és ezen száj, Ferencz Józsefnek incontestabilis tulajdona, — akkor húsz éves volt, az életnek azon favens korában, mikor a közönséges embernek szive még dobogni szokott, és rod-

[a] Sz. aláhúzása.

hadásnak még nem indult.[1] Valóban még messze viheti. — Unique en son genre!

A császár hallgatott és amnestia helyett, egytűl egyik mind űzőbe vétetett sine exceptione, kinek nagyobb bűne nem is volt, mint az hogy a rebelliot véletlenül megszagolta. — Mindazok, kik segitséget hoztak, a muszka czárral együtt bölcs Jellasicsot ide értve, pedig mint kinyomott czitrom-héjak ganéjra hajittattak.

Minden ember kimondhatlan örömére, asszonyi angyalt kapcsolt a császár magához, és azt hitte nagy és kicsi, most megindul szive, és most tán ki fogja mondani ezen oly sok kinok közt várt szót »amnestia...« De ő hallgatott. Megáldotta most az ég, gyönyörű leány magzattal, de ő mind egyre hallgatott, és ez alatt mindig folytak a soha megszűnni nem akaró üldözések és investigatiók, nagy része a felingerlett magyaroknak akasztófa és éhhalál közé állitva, desperatióbul és az amnestiára hiába várván, elvégre rablóvá, gyilkossá lőn, — mig egy másik magzattal ajándékozta meg őt a sors, mely kisded, már születésének kezdetén használtatik a felvett furfang-politika következtében, mint csábító szer. »Gizellának« keresztelik, és magyar leányzót állítnak melléje, — mert ugy hiszik a magyar elég ostoba, ily horogba csípni — és amnestia etc. etc. etc. helyett ily nagy és felette becses ajándékot pótlékul örömittassan elfogadni; — most pedig, — mind ezen atyáskodó fogások után,[2] mi már-már kinos kaczajra gerjeszt, még azon komédiára is kényszeríti a romlásnak indult hajdan erős magyart, hogy Európának szemfényvesztésére, pesti és magyarországi meglátogatása alkalmával, örömét, jó kedvét, megelégedését tárja ki torka és egészsége megszakadtáig.[3]

Lehet-e ilyesminek jó vége? S valljon ki oly merész vagy inkább oly szemtelen azt állítni, hogy mind az mit most elősoroltam, szórul szóra nem igaz?

[1] A gyermek-császár fiatalkori politikai tévedéseit és bűneit maga Széchenyi is alább környezetének, főként hg. Schwarzenberg, ezen hideg, kegyetlen, vasérelyű ember végzetes befolyásának tudja be s azért is nevezi a herczeget, mint látni fogjuk, vérszopó vámpirnak.

[2] Az elkeseredett Széchenyi itt egészen igazságtalanul ítél. A későbbi Erzsébet királynénak mély és igaz rokonszenve a magyarság iránt volt impulsusa annak, hogy a főherczegnőt Gizellának keresztelték.

[3] Ez a keserű megjegyzés a császári pár 1857-diki útjára vonatkozik, a melyre a császári pár épen Széchenyi megfelelő sorai iratása idején 1857 május elején indúlt. Sz. előlegezett keserűségét igazolta később az, hogy az 1857-diki petitiót a Felség el sem fogadta a primás kezéből. Erről még a maga helyén szó esik.

Ha [a] katonát jó[l] megcsapják; ezért neki, legalább osztrák fenyitéki rendszer szerint, köszönnie kell. — Ezt én mindig felette helytelennek tartottam, mert oly abnegatio halandóban, kivált tüstént a kikostolt öröm után, nem létezhetik, mikép köszönete egyéb lehessen mint »hazugság«; — az embereket pedig hazugságra szoktatni sőt kényszeritni, egyenesen a »fehér zászló« féle furfang nevelési systemához csatolható. Katonáknál azonban tán meglehet, — ha igaz hogy automát zsoldos többet ér mint lelkes vitéz, mit most nem vizsgálok — mihez képest illy disciplina-hyperbolnak sok jó oldalai vannak, hanem hogy egész nemzet, melylyel mint marionettel bánni mégis tán egy kissé bajos, ilyféle eljárásra kényszerítessék, és egész nemzet szépen megköszönje, hogy leverték, összeszakitották, lesz . . ták, ez oly pretensió, mely csak azon követelésnek superlativja, miszerint már most ne bíbelődjék a magyar mind azon recollectiókkal, melyek szívét csak sebzik, de mint nemes, nagylelkű, lovagi vitéz nemzet, a milyennek Saphir az exzsidó és exmagyar őt most és pedig alkalmasint gratis felfényesíteni kegyeskedik, — felejtsen el mindent, — igen mindent, még azon kis becsületet is nemde, melyet eddigelé még megőrzeni tudott, és mely, fájdalom, egyedül arra redukáltatik, hogy hóhérjainak legalább kezét meg ne csókolja.

Annyi nemes élet, mint a mennyi a legalitásnak köpönyege alatt hóhér, száműzés, börtönözés, meg nem szűnő üldözés segitségével Magyarországban oltatott ki, — alkalmasint még az 1791-diki franczia forradalom alatt sem veszett el. És kiknek a parancsára vitték a szerencsétleneket Francziaországban a guillotin alá? Az emberiség sepredékinek jelszavára, kikrűl borzalommal emlékezik a most élő, de a kivégzetteken legalább bánkódni sírni volt szabad, midőn azokat, kiket a lovagi, az apostoli császár hurczoltatott vesztő helyre, még szánni, de még csak nevezni sem szabad, és ezer ily nemű skandalum közt egy gyenge lelkes nőnek az meg nem bocsáttatik, ha azon helyen hol férjét oly igazságtalanul szétlőtték, éjjeli órában nehány könnyüket sirni bátorkodik; — mert az, mint ők mondják, ők a legkiképzett komédiások, nem egyébb mint komédia és pártütési provokátió.

Kérdem, lehet-e magasabbra rafinirozni a kegyetlenséget? Magyarországban sok helyütt néha rútul kikinozták deresen az illetőket, — de kiáltani, rimángatni legalább mindenkinek szabad volt. És bármily kegyetlen szinben állitsák is a mai osztrák népoktatók az egykori Komitats-Wirtschaft-féle eljárást, azt a kis vigasztalást egytűl sem vonta meg, ki magát igazságtalanul sértve vélte, hogy kedve szerint

ne lamentáljon, sőt torka fulladtáig ki ne schimpfelhesse magát, ha ez neki enyhülést szerez. Most még ez is tilos! És aztán a magyar felejtsen, és jó képet, jó kedvet mutasson? pedig alkalmasint tenni fogja, de korántsem érzete szerint, hanem mert ki párduczot nem játszhatik, az vagy bárány-alázatosságra süllyed vagy róka szerepet fog viselni; bárány pedig magyarbul soha sem lesz. »Éljen« akármenyi fog egekbe harsogni, szinte hallom; a szájbul mindnyája, ez nem lehet máskép és ennek is meg van ára, kivált népes városokban, melyek többet-kevesebbet mind el vannak untig látva sepredékkel és csőcselékkel, kiknek kurjongatásit az illetők aztán nemzeti sympathiának kürtölik ki; de valljon hány éljen fog szivbűl kiemelkedni? én azt hiszem, egy sem, mert kinek szive soha ki nem árad, az iránt egy szív sem melegülhet fel őszintén.

De ez mindegy! A fehér zászlós politika, mely a »scheinen«-ban nagyobb Achillest helyez, mint a »sein«-ban, ilyessel nem törődik. Ha Európa, és kivált Anglia azt hiszi, »jóllakott« Magyarország, habár koplal is, ily féle viktória a mai osztrák kalauzoknak sokkal kedvesb és becsesb — mintha ellenkezőleg állnának a dolgok.

Konstantinápolybul Belgrád felé lóhátozván, mikor Szerbiába tompantunk, *[így]* valami kurta csonka toronyféle fehérlett szemembe. Mi ez? Nézze meg közelebbről! És mit láttam? nehány száz fehér (ember) koponyát, melly a kis toronyba belé volt kőművezve!

Mikor Kara György a török ellen fellázadt, — Achmet pasa lecsépelte a szerbeket és a rebelliónak tökéletes véget vetvén legott 200-nak levágatta fejét — kiket fegyverrel kézben foglyokká tett, és ezen főket »pour souvenir« az érintett toronyba falaztatá.[1]

Mily infamis török eljárás, ugy-e? So ganz ohne juridische Rechtsformen, ohne bezahlten Richtern, ohne aller Ceremonie, als ob man Runkelrüben auf einander aufhäufte. Igaz, de Achmet pasa most azt mondá: »Felejtsünk mindent, ne nézzünk hátra, de előre, maradjatok veszteg, mert máskép majd még egy és magasb tornyot építünk. Adieu, és tán aux revoir.« És ezen török actus után mindennek vége lett; — senkit nem üldöztek, senkit nem kinoztak, — ki a falban volt, benn volt, ki pedig élt, nem nézett hátra, legfeljebb a tornyocskára, és minden háborgatás nélkül élvezte életét; — és előre tekintvén fogai közt azt mormogá »Besonnen aber entschieden vorwärts«.

[1] Az 1813-iki szerb fölkelés, a melyre Sz. itt czéloz, Kurschid basa fővezérlete alatt veretett le; Achmed csak az egyik török sereg vezére volt.

Már e tekintetben a pesti, aradi etc. etc. etc. eljárás nem tagadhatni, sokkal keresztényibb volt mint azon kegyetlen töröké, — csak hogy ezen kereszténységben valami hiányzott, mit a Megváltó minden tanításainak legmélyebb sarkalatául tűzte ki, s mi nem egyébb mint »szeretet« — midőn a török modorban tán több ész mutatkozott, és minden esetre sokkal több sziv.

A magyarországi eseményeket tekintve, ugy látszik, mintha az apostoli bitor [1] és tanácsa a magyar nemzeti felgyuladás kilobbantakor azon hiedelembe[n] lett volna, melyben ma is van, hogy neki e földön isteni szerepet kell játszani, és kivétel nélkül mindenkit kellőleg megbüntetni, mikép aztán más világon az Úristen, kinek alkalmasint jobb dolga is van, ne legyen mind azon szekatúráknak kitéve, melyek a sok investigatiókhoz etc. etc. elválhatlanul csatolvák ; — mert kérdem, ha Ő Felsége és consiliuma nem ringatódzik ezen isten-képviselési kéjmámorban, — ugyan mikép lehet azt magyarázni, hogy 8, 9 év leforgása után még mindig büntet 1848-iki kihágásokat — és ha néha néha nagy nehezen nagy szive meg is indul, — ezen nagy megindulásnak egész eredménye az, hogy itt-ott kiszemel egyes szerencsétlent, kit ugy szed ki a nagy massa »lánczosokbul«, mint iskolás kipiszkálja az egyes mazsolát a kugelhupfbul, vagy nehány évbűl kitöröl nehány hetet az újsági ebek [2] által kellőleg kiugatott magnanimitással ! —

Ha Windischgrätz megmarad, és csak oly modor szerint cselekszik is, mint a török pasa, mit bölcsességben igen könnyen lehetett volna szuperálni, — én bizonyos vagyok, már régóta kellő vágásban forog minden.[3]

6-ten Mai 1857.

Nehány kolompost legott megröviditnek, feltűzik nem a furfang, de az őszinte reconciliátiónak fehér lobogóját és a levert kis »mésentendu« után (és kérdem ugyan volt-e az egész magyar felgyulladás egyéb —)[a] itt is engedve ott is engedve, valóban tüstént meg lehetett volna kezdeni, a »keleti császárságnak« újraalkotását, mely műtételben a magyarok tudom legőszintébb részt

[a] A zárjel a kiadótól, értelemzavar elkerülése végett.

[1] A kemény szóért alig szükség Széchenyit menteni. Közjogilag ennek tartották a koronátlan királyt országszerte.

[2] A kormány zsoldjában álló journalistákat érti.

[3] Windischgrätz rövid kormányzatáról v. ö. Szőgyény L. Emlékiratai II. köt. I. fejez.

venni készek lettek volna,[1] mert bátran merem állítani, Európának egy országában sem volt annyira elterjedve a higgadt törvényes és türelmes progressiónak szelleme, mint a három hegyű és négy folyamú egyetemes s most szét szakított, le gázolt, magyar haza határai között.

Ez azonban nem történt és most arra szóllíttatnak fel [a] magyarok : »felejtsenek«—, ne hátra de előre tekintsenek, és most már eléggé kibosszankodhatták és kisírhatták magokat, — vegyenek elvégre részt az újra-építési műtételben.

A magyar nem oly buta, miszerint a mái napot tegnapra akarná visszahelyezni, vagy azzal szeretne bibelődni, ezer darabra széttört üvegpoharat isméti haszonvételre összeilleszteni. A lefolyt időt visszafolyatni nem lehet, a mi már élt és megholt, életbe nem idézhetni többé, ezt mindenki tudja. — A magyar továbbá nem anyira lágy jellemű, mikép egyedül pityergéssel folytatná életét, habár minden kincsét elrabolták is. Buslakodik, és ha szive meg nem is tör mint annyiuknak,[a] — csak sírva tud vígadni. Igaz de emellett előre is tekint, és ha felette sok »desperál« is — mindig találkoztak, és ma is találkoznak nem kevésszámúak, kik nem desperálnak, de reménylenek.

És ezek valjon mit akarnak ? Tán király nélkül vagy király ellen, újra megkezdeni valami elszakitási és respublikai bohózatot ? Ilyesféle bolondgomba senkinek esze ágába sincsen, és azon kevés ki ily mámortul ittas volt, már rég betörte fejét, vagy tökéletesen kialudta magát.

A magyar mindig kitünően monarchikus nép volt. Kell-e erre nagyobb bizonyítvány, mint azon eddigelé sehol elő nem fordult és alkalmasint soha magát többé elő nem adó csuda, melyhez képest a durva, bárdolatlan legyőzhetlen pogány magyar sz. István királyának példája és kivánsága szerint, noha sz. István éppen nem volt populáris, elég az hogy koronát viselt, úgy szólván márul holnapra szinte egytűl egyig mind a Christus vallására tért ! — És később, meg nem szűnő bajai, vérző kalandjai pártszakadásai közt ugyan adta-e magát elő, de csak egyetlen egy eset is, — mely arra mutatna, hogy monarchikus jelleme megtört, vagy csak elhidegült volna is ! Soha ! Csak legújabb időkben tűnt fel azon exceptionalis ábránd, és pedig egyedűl nehány

[a] Valószínű, hogy Sz. »mindannyijuknak«-ot akart írni.

[1] Ez a nehány mondat mutatja, hogy Széchenyi mennyire csak a törvénytelen, elnyomó rendszer ellen volt elkeseredve s mily széles keretű fölfogása volt a monarchia és dynastia hivatásáról (mint később id. gr. Andrássy Gyulának).

kevélynek czifra, de vajmi éretlen velejében, melyhez képest Sz. Istvánnak királyi koronája helyett a respublikai »bonnet rouge« lett volna kipeczézendő nemzeti egyesülésre. De ezen eszme, már legelső pillanatban ugy pattant ketté mint szappanbuborék, — és ily abberatióba a magyar, mig él, tudom visszaesni többé soha nem fog.

Annyi kimondhatlan bú és kin közt, melyben a magyar most sorvadoz, a multra mint elvesztett paradicsomra tekintve, a jövendőben semmit de semmit sem látna, mi lelkét vigasztalhatná, és mi egészen még meg nem törött remények[nek] csekély istápul szolgálhatna, a jelenben nem okulhatván, mit műveljen, mit tegyen, mivel ölje meg hasztalan idejét, mindenhez kapkodván mi rekollekcióit, jelen szégyenleti állását, rettegést okozó sejditését elnyomhatná, velejébül kiverhetné — ily állásban, ily hangulattal, mikor minden csepp vérében érzi, hogy valami körül egyesülni kellene: egy fiatal, egészséges, magyarul szólló, jó lovas király, uram Istenem, ugyan nem az-e, [a] mi után eseng a magyar — s valjon tehetne-e egy, az egekbűl küldött angyal a szerencsétlen nemzet boldogságára többet, mint egy ily speciálitású fejedelem?

És hát miért nem egyesül most a magyar nemzet tétova nélkül Ferencz József körül, hiszen minden kellékkel el van látva, mi a magyart legnagyobb lelkesedésbe emelheti?

Igaz, a gondviselés felette sok kellékkel látta el őt, melyek oly varázst gyakorolhatnának a lelkes magyarra, mikép sok tudom kész volna, nem handabandaként de valósággal legutolsó csepp vérét is érette kiadni, — csak egy kimondhatlan nagy hiánya ne volna! És ezen hiány valljon mi? Az, hogy vagy nincs szive, mely érezni tud, és mely minden bizonnyal ha sokszor nem is tanácsol jól, semmi esetre nem tűrhette volna annyi embertársának legyilkolását; lealacsonyítását, kiirtását; vagy nincs elég éles szeme, tanácsossait, ha csak ugyan maga magának tanácsot adni nem tud, tán nem akar, úgy kiválasztani, mihez képest a jelen nemzedék azoknak tehetségében és jó akaratában bizhassék is.

És e tekintetben legkisebb ok sem mutatkozik vigasztalásra, mert eddigelé legalább, de egyetlen egy eset sem adta magát még elő, mikor valaki észrevehette volna, hogy Ferencz Józsefnek szive valamin megindul és elérzékenyedve eszébe jut, hogy ő is csak ember és halandó! Soha! Ő mindig kevély parancsnok, és ezen szerepbűl idáig még egy pillanatra sem esett ki, mikép aztán senki, de senki nem is tartja őt jó embernek, — mert hiszen tán csak nem tetteti

magát, mintha nem volna szive. Mert valljon minek? Eszét az ember sok évekig dugva tarthatja, mint Brutus, és vannak esetek, hol ilyféle komédia a bölcsességnek tán legmagosb kritériuma. A szivnek gerjedelmeit azonban annyira el nem fojthatni, mikép annak jótékony melege néha ki ne sugározzék, — és ha ilyest hátráltatni lehetne is, ugyan mi volna annak haszna? Ha eltitkolt észbeli tehetség egyszerre váratlanul feltűnik: ennek óriási hatása lehet, ámde csak egyetlen egy nappal is odébb halasztott szivbeli engesztelésnek effectussa nemcsak nem kedvező, de egyenesen bosszantó; — mert mindenkinek akaratlanul ilyes kérdés esik ajkai közé: »miért nem előbb.« Vagy azt gondolja tán Ferencz József, — mi már sokszor adta magát a világon elő, hogy őt gyengének tartandják, ha ő érzékeny szivet mutat? — Vagy hogy valami hydrával van dolga, melyet szeretet soha, de egyedül pallós győzhet le? O mily kevéssé ismeri az embereket, és kivált a magyarokat, — kiket bizonyos időre elszédítni lekenyerezni sőt bolonddá tenni, éppen nem nagy mesterség, — kik azonban szívet csak szivért adnak, és csak mikor egyszer észreveszik, hogy velük komédiáztak és őket megcsalták, vonulnak fagyos megvetéssel vissza.

7-ten Mai 1857.

A sziv részérűl a magyar (tehát) nem sokat reményelhet jövendőjére, jóllehet sok egyénnek, néha oly rögtön felnyílik szeme, valamint Sz. Pál is mennyei sugár által villámsebességgel mély sötétségébűl a legragyogób világosságba feldicsőitették.

Ferencz József alig 20 éves a legszéditőbb időkben és körülmények közt kezdé meg szerepét. Főtűl talpig rothadt erkölcsű egyéniségtűl környezve, ki rá oly nagy hatással volt, első impressiói nem lehettek kedvezők, kivált nem lehettek emberszeretettűl túláradozók. Egy különös nagy hibája már bölcsőtűl kezdve volt, hogy senkinek szavára nem figyelt, ha az véleményéhez nem illett, — sőt, még kihallgatni sem akart olyanokat, kiknél ellenkező opiniót sejditett és minden discussiónak ellensége, legnagyobb makacssággal követé önfejét.

Ily jellemet, minden tapasztalás nélkül, a lehető legmagasb emberi fokra felemelve, valjon nem szenved-e ő (és ugyan nem volna-e ennél valami természetesb?)[a] bizonyos elbizottsági szédelgésben, bizonyos ábrándban, melynek vastag ködén keresztül sem látni sem hallani nem bir? És ki tudja, nem él-e azon illusióban, melyben igen sok kitűnő egyén is, többek közt Napoleon is ringatódzott, hogy ő valami extra

[a] A zárjel a kiadótól.

emberi készitmény, kinek parancsolás egyedüli missiója, — midőn a többi emberi teremtésnek vocátiója nem más, mint engedelmeskedni?

Az emberi természetnek némi mélyebb buvárjai számtalan alkalommal vették észre, hogy Ferencz József azon viszonyt, melyben ő azon népeknek átellenében áll, melyeknek parancsol, szorosan és mindig ezen két szó: Úr és Jobbágy közé helyzi. — Ő parancsol, a többiek engedelmeskednek, és im, már most jól foroghat az oly egyszerű elvekre állított országos erőműv. — Ő soha nem köszön, soha még senkinek nem mondta: »Barátom«, warscheinlich um sich nicht zu vergeben etc. e tekintetben, nagylelkű antecessorát követvén, ki Sobieskinek átellenében oly correct etiquette szerint viseltetett,[1] de legfeljebb »megelégszik«, és bizni akar jobbágyainak hűségében.

És miután ily jellemű úr, ha és mig jó sok katonája van, mindig talál elég alacsony, de egyszersmind elég furfang[os] környezőket, qui abordent dans son sens és kiknek szavait vajmi szivesen szíjja magába, más részrűl pedig azokat, kik valami igazságot vagy olyast mit nem szeret hallani, óhajtának neki minden illendőséggel megsúgni, de csak ki sem hallgat, de türelmetlenűl sőt haragkitöréssel még magátul is lök: ugyan lehet-e azon csudálkozni, ha nem lát és nem hall semmi mást, de egyedűl azt, mit legközelebbi imfámis jobbágyai neki éppen produkálni és füleibe ordittatni akarnak? És ha ez igy áll, mint mondom, ugyan lehet-e némi hihetőséggel reményleni Ferencz József szivét tekintve, valami Sz. Pál féle fordulást? S valljon ki lesz az, kinek sikerülhetne oly nagy és világos tükröt elibe állítni, melyben tökéletesen, veséinek minden redőivel meg láthatná magát? Él-e valahol oly féle Balthazár kinek ily műtétel sikerülhetne, — vagy már megholt-e, vagy tán csak most és ekkép már későn lenne születendő?

Ki tudja? Senki! Hihető-e? Nem! És pedig mindjárt megmondom okát, miért nem hihető.

[1] Bécs fölmentése után, mely a lengyel király főérdeme volt, 1683 szept 27. találkoztak lóháton I. Lipót s a lengyel király. Hála és köszönet helyett hideg czerimónia, a mely alatt a választott lengyel királylyal szemben a császári gőg bizonyos nemét készakarva nem titkolta el Leopold, mint erről a lengyel király, de valószínűen túlozva panaszkodott. L. erről a Huber-féle osztrák történetnek épen most (1921 július) Redlich Oszwaldtól megjelent hatodik nagy kötetének (mely I. Lipót uralkodásával 1699-ig foglalkozik) idevágó érdekes fejezetét, a hol R. a lengyel király érzékeny voltára utal.

Ugyan kérdem volt-e valaha és bár hol is, egy becsületes tiszta jellemű egyéniség olly rútul, oly szemtelenűl kijátszva és mystifikálva, mint igazlelkű, hős szellemű báró Jellasich? Ezen egyén, ki minden jobb embernek legmélyebb tiszteletét[1] váltig megérdemeli, legjobb hiszemben magával együtt egész nemzetét feláldozta és megsemmisitette, — és ha ő nincs és szerencsétlen illusióinál fogva nem birja a derék horvát nemzetet magyar testvérei ellen felhuszitni, *[sic]* — és azt kivérzésig nem vezérli mészárszékre: bátran állithatni, hogy Ferencz József ma egy igen hatalmas úr helyett valami minden hatalom nélküli uracska volna. — Ő menté meg a dinasztiát, mert ha ő nem mozdul jóidőben, bizonyosan előbb lett volna a magyar Bécsben, — mikor aztán hadd el hadd, mint az osztrák Budapesten. És mi által hálálják meg vak de hős eljárását? Mi által? Ez szép kérdés, igy okoskodnak a német uraságok, hiszen senkin nem áradt ki a fejedelmi grátia oly bőségben, mint ezen gyönyörű Bayard-féle, sans peur et sans reproche-fényű horvátnak feje fölött. Előbb a szegény csak báró volt és most felsőbb kegyelem következtében és a systematizált taksa letétele nélkűl grófságra emeltetett, ez nem kis előny. E fölött Feldzeugmeister lett belőle, bán[nak] megmaradt és ez[a] is valami! Mária-Theresia kommandeur-kereszt füg nyakán, titkos tanácsos, [kamarási] kulcs pedig (oldalán) hátán és még e fölött minden módon distinguálja őt a lovagi császár, nejét pedig a gyönyörű császárné, és ha Zágrábbul felrándul, rendesen ebédre meghivatik az udvarhoz, és nincs Hofbál nincs Hofkoncert, melyben neki mint »Treuer Untertan« paradirozni nem volna szabad. O Herz was verlangst du mehr? — És aztán mit akar? dass Croatien extra berücksichtiget werde, wo jetzt endlich

[a] Tollhibából eredetileg »ezt« áll.

[1] Föltűnhetik és visszatetszhetik az a melegség, melylyel Sz. itt a volt horvát bánról beszél. Ennek az a magyarázata, hogy Sz. átvette horvát-szlavon földön *is* birtokos magyar arisztokraták elbeszéléséből a drávántúli fölfogást. Az uralkodócsaládot megmentő horvát bánt és népet ez a fölfogás megcsaltnak, kijátszottnak tekinté, mert a horvátok jutalmul azt kapták, a mit a magyarok büntetésül. A *horvát nép* tarthatta ezt magáról. De a mi Jellachichot illeti, ez csak az uralkodó háznak volt hű palatinja; ő *ezért* és nem a horvát népjogokért rántott kardot. Őt ugyan senki rá nem szedte! Széchenyi hát hibás horvát perspectivából ferde világításba hozza itt a dolgokat. E mellett azon benyomások hatása alatt, melyek 1848 nyarából lelkében az akkori nagy »horvát gondok« miatt visszamaradtak, akaratlanul is túlbecsüli Jellachich és a horvát nép jelentőségét. A szatira folyamán később különben valódi érdeme szerint jellemzi, sőt karikirozza Sz. a bánt.

einmal die vorige confuse Wirtschaft aufhören. und durch Unität, Centralisation etc. etc. ein grosses einiges, starkes und überglückliches Österreich erschaffen werden soll!

S nem tagadhatni, Jellasich bizonyos pontig saját maga csalta meg magát, mert ugyan mikép álmodhatta azt csak egy pillanatig is, hogy a horvát jobbadán fegyverrel ellátott nemzetnek hasznot hajt, ha lecsépli vérrokonait a fegyvertelen magyarokat,[1] és mikép lehetett loyális felhevülésében oly vak. egészen felejteni, hogy őt is úgy fognák mint sárga czitromhéjat a moslék közé süllyeszteni, ha megtette a magáét, és rá szükség többé nincs, valamint Szobieszkitűl kezdve egytűl egyig mind igy járt, ki előleges conditiókat, — mint Klapka Komáromnál sokkal okosabban, mint Görgei Világosnál —, Austriával ki nem köt.

Minden időben felette sok oly magyarországi egyén volt, és ma is van, kit a bécsi levegő és a Sz. István tornya annyira elszédit, mikép már kamarás kulcs is neki kimondhatlan élvezet, ha pedig Hofbálba invitálják hol neki izzadni szabad, vagy pláne egy kis renddel megkeresztelik, oly ittas öröm üt ki rajta, hogy aztán mit is bánja, ha Magyarorszagnak bár legutolsó csepp vérét is lecsapolják; wenn sie es nur gescheit[a] anstellen!

Báró Jellasics olly távul esik ezen nyomorék speciestől mint a fényes nap a fénytelen földtül. Rajta ily játékszerek nem fognak, melyeknek becse naprul napra lejebb száll, mert ad nauseam kiárasztva annyi roszszagú csőcselékkel osztandók. Ő magas szeliemű vajmi nemes zomán[czo]zatú lovag, ki törhetlen hűséggel párositva őszintén szomjazta honának boldogságát, mikor a dinasztiának megmentésére ajánlá magát. — és most ha magába száll és elgondolja, hogy hazafiait megcsalta. tisztelet szeretet helyett, melynek ő oly nagy mértékben volt tárgya, most elhidegüléssel, visszavonulással viseltetnek honosi iránta, mert oly becsületes embert mint ő, senki nem gyűlölhet senki meg nem vethet, és őt csak szánni kell, hogy magát oly esetlenül megcsalatni engedé, és ha látja, ki oly buzgón érez nemzete iránt, hogy hiábavaló német csőcselékkel fulladásig el van árasztva Machiavellifogások által lenyomoritott szerencsétlen hazája; ha látja, hogy oly egyénre hallgat a felség legtöbbet, ki az aulában oly kitűnősen vitéz-

[a] Nem biztos olvasás.

[1] A horvát-szlavon határőrvidék mindig kész fegyveres népére czéloz Széchenyi.

kedett, sőt a barikádokon is,[1] de nem sokáig, mert nagy szaporasággal elfutott, míg vezérlete alatt[2] honosainak vére patakként csurgott, akkor ha szive megtörik ugyan csuda-e.[3]

És ha aztán ezen megcsalt, kijátszott egyén, ezen mind amellett törhetlen hűségű martir, a fejedelem elibe áll és őt Horvátország minden nap nevekedő sebeiről informálni akarja: vagy hátat fordit az *ur jobbágyának,*[a] vagy a horvátokrul hallani soha sem akarván toties quoties szalonkákra viszi át a diskurzust, és pedig alkalmasint azon okbul, miszerint emlékeztesse a bánt, hogy a szalonkában van valami igen jó, mi más teremtéseknél nem oly jó szagú, és minek élvezetével az okos gourmand, kitűl nemzeti ambrosia el van tiltva, tökéletesen megelég[ed]hetik. Bon Appetit chers enfants de la patrie etc.

Ha pedig Jellasics bánnal igy mernek bánni (és ugyan miért nem mernének igy bánni; hiszen mit árthat, és segitségére többé szükség nincs) [b] ha mondom a dinasztiának megmentőjével igy bánnak, és még csak ki sem hallgatják, ugyan kire fog akkor figyelni a hódító, hahogy valaki más áriát akar előtte intonálni, mint akasztás-féle variátiót, vagy azon ismert Machiavelli lassút: »divide« etc.

És azért, mint érintém, nem hihető, hogy valami egyéniség találkozhassék, ki a hóditó számára oly megismerési tükröt kiállitni képes lehessen, melyet magátul ne lökne, és melyben tökéletesen meg is láthatná magát. Pedig mily kimondhatlan dicső eredménye lenne ily foglalkozásnak! Tudom, ha tökéletesen megismerkednék magával és az önálló emberek becsét csak egy kis figyelmére méltatni akarná, szint azon mértékben kezdené gyűlölni saját magát, mint amilyenben szive olvadozni fogna mások iránt.

*

8-ten Mai 1857.

[3.] Franczia példabeszéd szerint »si je veux savoir qui tu es, je regarde qui tu hantes«; az által tanulhatni valakinek jellemét legbiztosabban ki, ha kellő figyelemre vétetik, valljon kivel társalkodik legtöbbet, és kinek szavára hallgat leginkább.

[a] Széchenyi aláhúzása. [b] A zárjelek a kiadótól valók.

[1] T. i. Bach a nagybefolyású miniszter.
[2] Értsd Jellacsics vezérlete alatt.
[3] Sz. e már regényes fölfogása Jellacsicsról érthetetlen. Szinte azt hinné az ember, hogy ellenhatás fölidézése kedveért, a következő bekezdés végén. Jóval alább, mint már megjegyeztem, ezzel teljesen ellenkező az *igazi* megvilágításba kerül nála a bán, mint az olvasó látni fogja.

Gondolhatni e szerint, mely szivrepesztő aggodalommal tanusiták azt sokan, hogy Ferencz József — úgy szólván a gyermek szobábul (Kinder-Stube) *kibotolva*,[a] egyenesen Schwarzenberg Boldog (!) kezei közé esett.[1]

Schwarzenbergrűl mielőtt Magyar- és Csehországnak bakója nem lett, altaljan véve az emberek nem igen sokat tudtak, és ez természetes, mert számos kalandjai[2] oly kimondhatlanul büdösek, mikép nevét emliteni ugy ovakodtak az őt ismerők, mint bizonyos kerek nyilások fedelét sem emeli fel senki, sürgetős szükség nélkül.

Már Schwarzenberg megértette-e Ferencz Józsefet, vagy ez nőtt-e magisterének feje fölibe, azt csak Isten tudja, mi nekünk halandó agyag fiainak egyedül az ismeretes, és ezt szemeink és emlékezetünkbűl éppen oly kevéssé lehet ki disputálni mint a fénylő napot, hogy legalis furfangtul mesterileg körül burkolva soha annyi ártatlan emberélet ki nem oltatott, mint a mennyi ezen alliance-nak jeladására irgalmatlanul végeztetett ki magyar és cseh[3] földön.

Iszonyatos csend lepte el az országot. Számtalant hóhér döntött nyugalomra. A honban megmaradtak és bujdosók, leverve, lesujtva ugyan mit mondhattak volna? A börtönök falai között elhalt a panaszok hangja, és a számkivetett megtört szivek kínszavait elhordta a játszi szél. Mint villám gyúlt fel mind azokban kik még éltek a »reménynek« isteni sugara, mikor a halavány, vér után szomjazó vámpyr, ki Ferencz József mindenese volt, megszabaditá a földet saját magátul.

És a jó szivű »reménylők« ezen Boldog-elútazás után ugyan mit nyertek? Semmi egyebet, hanem hogy ezután is teljes szabadságuk-

[a] Széchenyi aláhúzása.

[1] Herczeg Schw. Felix (1800—1852 ápr. 5.) altábornagy, 1848—1852. miniszterelnök s külügyminiszter; előbb katonai, aztán a diplomácziai pályán működik, 1848-ban Radeczky oldalán Olaszországban hadakozik. Az osztrák legújabb történetnek majdnem bálványozott alakja, mert 1850-ben a romantikus porosz király ellenében sikerült a német kérdésben az osztrák szempontot diadalra vinnie. Több kisebb életrajza van. De legjobb és legértékesebb az, a mit róla, jelleméről és politikájáról a nemrég elhúnyt jeles osztrák Friedjung utolsóelőtti művében: Oesterreich von 1848 bis 1860 írt. Mindkét kötet bőven foglalkozik Schwarzenberggel: a második kötet Schwarzenberg halála alkalmából irt jellemzését hozza.

[2] Egyik kalandja, mély viszonya Londonban lady Ellenboroughhoz, a ki 1829-ben a herczeg után szökött Párisba, európai hírre tőn szert.

[3] Mikor Sz. a csehek javára így túloz, ezzel akaratlanul is elárulja rokonszenvét az osztrák-cseh föderalista főnemesség, Bach gyűlölője iránt.

ban van tovább reménylhetni, és olasz nyelv tanulásban szinte, mint mindenben az atyai kormánynak segitségével jó előmeneteleket tévén, e kis olasz versecskével is kicsinositni koponyájukat: »chi vive sperando muore cacando«. [1]

A systema megmaradt, és ehez képest az elitéltek, vagy igazabban mondva, a kijeleltek melyek még meg nem halták, részint tovább benmaradtak a tömlöczben, részint oda künn maradtak, hová t. i. szerencsésen ki tudtak mászni vagy lopódzni.

És most mit tanusitott [2] az elbámuló világ? Azt hogy Ferencz József nagy lelkűleg oly egyénbe pontositá össze bizodalmát és újraépítési reményeit, kit ha csak kevés idővel ez előtt megcsíp bármely, Ferdinánd császárért hadakozó hű hadi parancsnok, bizonyosan szinte magasra emelteti, és szoros »*kommándor*« jellel felékesitendi nyakát.

Azonban jól mondja, nem tudom már melyik Szent: bűnhődni emberi, bocsátni isteni cselekvény, és igy ezen csudálatos kiszemelés Magyarországban éppen nem tett kinos benyomást; sőt a »jó fiúk«, mit a franczia, kinek e tekintetben szinte volt már némi tapasztalása »bon homme«-nak nevez, megint megkezdettek nagy erősen »remélleni«, mert hiszen a jámborok azt tudták és igy okoskodtak: ha egy revolutionáriusnak, egy barikádi vitéznek a fejedelem nemcsak megkegyelmez, de őt még »premiernek« [3] is megcsinálja, akkor tán a szegény magyarokon is végkép megesik most anyira kikürtölt puha szive és legalább börtönbűl ki és külföldrűl beeregeti őket, habár csak »le dernier« minéműségben is. [4]

Bach Sándor Ő Excellentiája iránt mindefölött sok magyar különös sympáthiával viseltetett. [Még] pedig legelőszer is [azért], mert tanult prókátor és ezen classis iránt Magyarországban Verbőczitűl kezdve újabb időkig a nagy közönség mindig különös gyengédséggel és hajlammal viseltetett, és aztán, mert oppositio embere, ki ennélfogva magát felette kedvezően kitüntette az engedelmeskedni annyira szerető birkasereg közt. Mi azonban még sokkal inkább

[1] Ennek az olasz közmondásnak számos variánsa van. Egyikét közlé itt Sz.

[2] Sz. fonákul használja e szót »valaminek tanuja lenni« értelemben.

[3] Tudvalevő, hogy »premier« Bach soha nem volt, mert Schwarzenberg halála után a miniszterelnöki tiszt egész 1859-ig nem töltetett be; ez utóbbi évben lőn Rechberg miniszterelnök. De 1852—1859 közt Bach volt a legbefolyásosabb miniszter s azért nevezi őt Sz. premiernek.

[4] Nem tarthatom szellemesnek Sz. e szójátékát.

nevelte hitelét Magyarországban, mint mindez, természet szerint az, hogy őt általjános igen eszes embernek tartják, az ész pedig mindig különösen respektáltatott, és ma is respektáltatik Magyarországban.

»Ki azon sehonnai, ki most a császárnak sugója? Ez minket végkép tönkre dönt« így sóhajtott fel, a ház legbensőbb küszöbén, hogy a tekintetes zsandár úr őt meg ne hallja, bizonyos egykor táblabiró-dignitással felruházott Öreg úr.« »Nem baj ez, tisztelt Bátyám Uram. ezt jegyzi meg öcscse, persze gyenge hangon, — hogy a ház körül patroulirozó zsandár uraknak füleit ilyes ne érintse — ez nem baj sőt nagy előny, mert Bach minister igen eszes emher, és ekkép ha valaki, ő ránt ki minket a sárbul. Most nekünk mindenek előtt kapacitásra van szükségünk etc.« »Hagyjatok békét a kapacitással; hiszen 1847-ben is. — mikor Pesten a nagy követi *[sic]* választás volt. a kapacitást tűztétek horogra s aztán nem mi fogtuk el pontyot. de mi akadtunk a hálóba etc.« »Igaz, de Bach nemcsak nagy pfiffikus, de egyszersmind nagy praktikus is, őtet tudom, el nem bolondítják, de ő csalja meg őket rendre!« »Igazán? No hát akkor éljen, hahaha. — és igaz. ha meggondolom vajmi eszes és furfang gyerek lehet ő. hogy az aulábul mint főszónok kilépve, magát oly szaporán belé tudta illeszteni és simitani a mai kombinátióba! Kutya az anyja; már most. ha jobban meggondolom. nekem is tetszik, mert vagy különös szamarak többi kollégái, hogy úgy le tudta járni őket. vagy egyenesen második Cagliosztro, kirűl egyszer fiatal koromban azt olvastam. hogy az egész világot sokáig nagy bolonddá tette, míg végkép őtet tették hűsre. He he he.«

Ily dialog folyt régi és fiatal, és ekkép ugy szólván két generátio közt. mikor Bach Sándor, mint egy második Nagy Sándor feltűnt Európa egén. miből váltig kiviláglik, hogy Magyarországban Bach premiernek neve igen jól hangzott, és őtet vén mint uj kellőleg megbecsülni tudá.

Ámde a reményteliek. kik még most is mindig reménylenek és békákra emlékeztetnek melyek meg nem szűnőleg qua-qua-qua-quakáznak a nádban, car c'est un amusement comme un autre, ugyan nehány év leforgása alatt mit tapasztaltak?

Azt. hogy Bach, ki most kétségtelenűl a legfőbb dirigens, tán jószivű. hihetőleg igen becsületes, és minden bizonnyal nagyon eszes egyéniség, de éppen nem okos ember.

Sokan tudom. ezen distinctióban nem látnak egyebet, mint szőrszálhasogatást. És mi igen különös, és vajmi erősen szóll a magyar

nyelvnek kitünő elsőbbsége mellett; egy nyelvben sincs az emberi kapacitásnak ezen egészen elkülönzött sőt néha még ellentétben is álló szinezete oly röviden és mégis oly tisztán és precise kitéve, mint a magyarban.

Az eszes sokat tesz képzelete, szenvedelme szerint midőn az okos mindent bizonyos oknak rendel alá, mely cselekvését motiválja. Erre az emberek azonban rendszerint éppen nem vigyáznak és e két elkülönözött lelki qualitás tökéletes zavarban fekszik felfogásukban, ugy hogy valaki kiben sok és szép a phantasia, és ki azt, mi belsejében mutatkozik ki is tudja szóval csinosan pingálni, általján véve kapacitásnak tartatik, és rendszerint sokkal erősebben fénylik és ragyog, és ekkép sokkal könnyebben is magával ragad, mint az okos egyén, ki csak okokkal tud győzni, mi közönségesen nem megy egy kis pedantismus nélkül, mi eszerint néha igen unalmas, és minden esetre soha nem oly csábitó, mint egy szépen festett mese, mely sűlt galambokat igér és a paradicsom legrövidebb útját virágokkal kipéczézni tudja, holott egyedűl az okos tudja az életnek pályáját Charibdis és Scylla közt üdvpartra kormányozni.

Igen sokszor fordul elő, hogy igen szép eszű ember éppen nem okos, midőn sok vajmi okos egyént látunk, kiben fényes ész gyűszű mennyiségben sincs.

Német nyelvben, e két most szőnyegre hozott és általam distinguált lelki qualitás »Verstand« »Vernunft« által tétetik ki meglehetős precisióval, de korántsem anyival mint magyarban, az ész, és okosság szavak használatával. Ok, és ezen gyökérbűl származik ok[os], okosság etc. anyi mint Ursache, úgy hogy okos férfiut, németűl tulajdonkép nem »vernünftiger Mann« által kellene lelkünk elibe tenni, de őt »ursachticher Mann«-nak volna czélszerű nevezni.

Ha német nyelven kérdezek valakit: Ist der Herr B. gescheit, hat er Verstand, hat er Vernunft, ugyan valami elhatározott válaszra kényszeritem-e őt ekkép kitett tudakolásom által? Valljon nem lesz-e arra némileg kényszerítve, vagy legalább arra felhiva, miszerint B. urnak személyéhez egy kissé közelébb álljon, és ha kérdezi »Warum«, ne contentálja magát azon közönséges osztrák válaszszal »Darum« — mely nem egyébb mint öcscse azon régi, sic volo, sic jubeo etc.-féle antiquitásnak, mely már most tán az ambrasi gyűjteménybe volna legillendőbben állitandó, mikép a derék tirolisi fiuknak is legyen egy kis szivvigasztalásuk, — ne contentálja magát, mint mondom, simplex »darum« válaszszal, de az »Ursache« iránt is sürgesse őt egy kis

barátságos felvilágositásért, ha t. i. oly impertinentiájért be nem csipik.

Mily külömbség van az eszes és okos közt, a legjobban kiviláglik, ha ismert egyéniségekre alkalmazzuk ezen distinctiót. Igy például Kossúth ritka eszű ember és ezt ki tagadhatja? De valljon volt-e okos? Bizony nem. Most némi kis tapasztalatok és nehány kiábrándozások következtében tán az lett. Én nem tudom.

Volt-e Iső Napoleon okos? Én nem hiszem, soha nem is hittem. Észtűl azonban tündöklően áradozott.

Hosszu könyvet tudnék ezen általam itt felhozott distinctiónak illustratiójára irni, de ez alkalommal legalább igen is félre vezetne a felvett tárgytul, és ezért még csak azt akarom ezen fontolgatáshoz csatolni, hogy sokkal könnyebb, bár ez is elég nehézséggel jár, valakinek okosságát kiczirkalmozni, kitapogatni, mint eszét megfontolni, kikutatni, mert észtehetségnek ugy szólván semmi határa nincs, midőn okosság némileg valami definitum.

Ész és okosság kellő quántitásban párositva, alkotja a nagyobb lelki pondust, de ritkán jár egymással, mert rendszerint vagy az egyik vagy a másik prevaleál, honnét aztán annyi phantasta ki csak légben nyargal és nem kevésb számu a prosaikus consummens, ki földön csúszik és csak annyiban okos, amennyiben ez, állati részének fentartására szükséges.

Társaságban, conversatioban eszes egyéniség lesz a kedvencz, státusférfiu szerepre azonban kitűnően az »okos ember« illik.

És most nézzük Bach ő Excellentiája mikép járt el Ausztriának ujra felépitési műtételében, miután több esztendő folytában és most kétségtelenűl ő tartja kezében a kormányrudat.

Vegyük az uj machinának bármelyik karikáját elő és vizsgáljuk, mi okbul van az készitve, mit akart azzal a gépnök effectuálni, és ezen czélnak elérésére nézve valljon mily formát adott ezen uj karikának.

Közbátorság a státus egyik legfőbb kelléke. Ezt bölcsen átlátja.[a] És ennek következtében 20ezer zsandárt állit. A szám nagy, a költség, — kivált oly financiális dérouteban, mint a milyenből Ausztria soha többé kivergődni nem fog, ha Ő Felsége a Bach-huszárokat rendre mind meg nem obsitozza és némi más karikáit is az új statusgépnek ganéjra nem hányja —, a költség nyomasztó; de hagyján,

[a] T. i. Bach.

mert ha az ember, vagyonát, életét tekintve bátorságban szihatja a levegőt és élvezheti a nap sugárát, ezt nem lehet elég drágán megfizetni, és ily czélnak elérésére nem szabad fillérezni.

Igen, de 20ezer zsandárival ezen czélt valljon elérte-e Bach Ő Excellentiája? Ha czélja nem az volt 20ezer agent provocateur által, melynek nagyobb száma a magyart illeti, felboszantani, felhivni és végkép kiirtani a nemzetnek hevesebb, kicsapongásokra hajlandóbb és minden kétségen kivűl legvitézebb részét, de bona fide minden arrière-pensée nélkül egyedűl rend fentartást tervezett, akkor meg kell vallani, hogy szamarabbul ily féle securitási intézet soha és sehol nem lépett életbe még, mint ezen zsandári, franczia egészen visszás majmolás; mit az élő factum egekbe kiáltólag bizonyit, mert a rendbontó, tolvaj, haramia etc. etc. nem hogy kevesednék, de naprul napra oly progressiv arányban nevekedik és nő, mikép már most oly vidékeken is támad útonálló és gyilkos, hol lefolyt időkben ilyeseknek csak hire sem volt.

Oly általjános felforgatás után, mely Magyarországban annyit gyökerébűl döntött, felette nehéz feladat volt a földön futókat és bujdosókat lesújtani, megfogni etc. ezt kiki átlátja, kivált miután a hiába várt amnestia és ő felségének e tekintetbeni kegyes silentiuma, mely ez esetben bizony nem volt arany, oly felingerlésbe, sőt oly desperátióba süllyeszté a szerencsétlen kiirtandókat, mikép nagyrésze ha már halni kellett, azzal vigasztalá magát, hogy en compagnie, annyi zsandárt visz el magával, mennyit fegyvere csak legyőzhet, honnét aztán ily farkasok nyomában a szegény zsandár-kopók, — agár köztük nincs, — sem voltak sem nincsenek irigylésre méltó állásban, kivált miután senki sem szenvedheti őket, senki sem segit nekiek, és alkalmasint az országban a Voiwodinával és Temesi bánsággal együtt, de egyetlen egy szent sincs, — természet szerint [a] hős és most re bene gesta, igen nagy megelégedésben élő Rajacsicsot [1] [is] ide értve, — ki szivéből ne óhajtaná »vinné el az ördög mind«, jóllehet Magyarországban nem szeretik az úton-állókat etc. etc. erősebben mint bárhol egyebütt, csak hogy még erősebben irtáznak azon trankliktul, [2] melyekrűl ha nem csalatkozom már doctor Verbőczy azt jegyzé meg, medicina pejor morbo.

[1] R. József (1788—1861) karloviczi metropolita, szerb patriarcha, utóbb osztrák báró, 48 ismert alakja.

[2] Orvosságital.

A zsandári difficultások mellett, melyek kétségtelenűl nem kicsinyek, méltánylást az is érdemel, hogy eleinte minden nehezebben megy, a lakosoknak meg kell barátkozni az új renddel, és hogy rendőröket bármily néven nevezendőket, soha és sehol nem kedvelli a publicum, melynek nagy része olyan mint daczoló gyermek, mely kész dajkájára ütni, és aztán sir ha ez őt elhagyja.

És mind ez oly igaz, mikép szót sem lehet megczáfolására emelni, ha t. i. 3, 4-ik évében volnánk a nemzeti felgyulladás tökéletes eloltása után;[a] de most 8-ik éve már, hogy csakugyan kimutathatta volna a zsandári experiment jótékony hatását, kivált oly erdőtlen és sik tájokon, mint Magyarországnak nagy része, mert hiszen ha hegyekben lakna a magyar, akkor persze kiirtása súlyosbb és szövevényesb munka volna. Ámde mit mutat a világos nap? azt hogy, mi a rendbontóknak bármily árnyéklatát illeti, jóllehet a zsandári »Schussgeld«-tabellák[1] szerint alkalmasint már több százezrekkel csökkent a zsandári »gibier«, mégis mindegyre nő azok száma és mindegyre nő azok szemtelen merészsége. Én pedig mathematikában azt tanultam, hogy divergens lineák minél inkább hosszabbodnak, annál inkább vállnak egymástul el, mely formula egyenesen a zsandári eljárásra illik, mely által Magyarországban kitüntették magukat.

De valljon félig-meddig »okos« ember nem látta-e előre, hogy ennek kénytelenül úgy kell bekövetkezni mint bekövetkezett?

Legelsőben is, az egész corpus idegenekbűl áll, kik pro supra abundanti *[így]* még mind egyre fel is váltatnak, és ekkép éppen azon állásban vannak, mintha magyar embert küldenének persecutorként Norwégiába. — És aztán valljon lehet-e valami ostobábbat kigondolni, mint egy fényes sisakot verni azoknak fejére, kiknek az elfogás tisztjük? Ez egy cseppet sem okosabb mint czölömpöt kötni az agár lábai közé, hogy aztán a nyulat minden bizonnyal elszalassza.

9-ten Mai 1857. Belényesen, Erdély töviben huszáréveimben medvevadászatot tartottunk. Nyár közepette kimondhatlan meleg volt: és ilyest könnyebben elviselendő, megjelen köztünk puskások közt, éppen a vidéken átutazó báró Bachner von Bachenstein mint szakács tőtűl talpig fehér ruhában. A plébánustól lefelé

[a] E helyett: utáni időnek.

[1] A zsandárnak szabályszerűen kijáró pénzjutalom az általa befogott és behozott bűnösökért vagy körözöttekért stb. Ezeket nevezi a következő sorban Sz. zsandári »vad«-nak, vadpecsenyének. (Gibier.)

a legpiczinyebb oláh gyerkőczéig most mind elneveti magát, a dévaj, hajadon (leány) sereg pedig pláne illetlen hahotára fakad. És aztán ez akarja meglőnni a medvét, — mely ha meglátja a sötét erdőben világos puliderjét, Kolozsvárig kikerüli őt. Hahaha! »Was haben die guten Leute?« Sie freuen sich Euer Exzellenz su sehen! Hahaha!

Én azonban, kinek kis ujja most igen sokat megsúg, megmondom, mi szülte a zsandári, és kivált a fényes Pickelhauben-féle eszmét és inventiót.

Az uborkafára felemelkedett észtehetség így okoskodott magában: »Ezen szemtelen magyarokat eddigelé mindig elkényesztették, ők chinai mód szerint mindig azt gondolták, hogy félünk tőlük. Energiával kell fellépnünk, — nem nehéz nékiek imponálni, és mindazon bujdosó szegény legény, kiket a vén asszony pandúr elfogni persze nem tud, lássa csak meg a messzirűl fénylő jól felfegyverkezett zsandárt, és tűstént úgy megjuhászkodik vagy behuzza farkát, mikép kevés idő lefolyta után e részben is mint mindenben ő Felségének az apostoli felkentnek mint Caesar azon alázatos jelentést terjeszthetem magos lábaihoz, *veni, vici, vidi!*«[a]

Az ész ily combinátiót tett. —

És igaz, a szegény magyar szegény legény, ki ha amnestiát adnak és nem üldözik és vadászszák őt, mint az a *Tóm (bátyó) bácsi*[a] könyvben[1] igen szépen ki van pingálva, mit tudom ő felsége, és szives anyja nagy élvezettel olvasott, mert hiszen minden ott lefestett kép Magyarországra tökéletesen illik, — a szegény magyar, mondom, kibűl számtalan igen haszonvehető egyén vált volna, ha kiirtását nem decretálják, nagyon megijedett, mikor legelőszer felfénylett előtte a zsandár és ő megtudta hogy vagy 20ezer ily féle komondor van üldözésére kommandirozva; és nem tagadhatni hogy mint varázsvessző által jobbadán egyszerre eltűnt a bujdosó sereg, és az észtehetség nagy önmegelégedéssel azt mormolá fogai közt »Wir haben es ja gewusst, dass es so kommen würde«.

Igen, de az elbujt czifra gyerekek, ugy mint ürgék lukaikbul eső után, ismét kibujtak rekeszeikbűl, és miután könnyen észrevehették, hogy a fényes komondorok éppen nem harapósok, sőt sokkal erőssebben félnek mint ők, akkor persze naprul napra szemtelenebb lett az erőtől

[a] Széchenyi aláhúzása.

[1] Az egykor sokat olvasott, a néger rabszolgatartók ellen írt irányregény: Tamás bátya gunyhója.

és bátorságtul tuláradozó betyár, nem egy pajkos pedig, ki azon okoskodás szerint »számtalan jobb embert is akasztottak már, mint én vagyok«, mindenre elszánva végmulatságra igazi »sindludert« űz ezen szerencsétlen fényesekkel, kik már most mindenütt oly melancholikus képeket mutatnak, mikép a jobb lelkű úgy kezdi megszánni őket, mint egykor a mindenébűl kifosztott József gazda, gyűlöletének daczára megszánta, — és tudjuk miért — a szegény tatárt; [1] a kajánabb természetű pedig, látván és tapasztalván, a nagy számu őrizet daczára mily csekély a közönség fölötti őrizet, és ekkép gusztust kapván dolgozás helyett »szerezni« úgy mint Árpád szerzette egykor a hazát, és ma Ferencz József szerzette az országot, most ő is szerencsét próbál, mig a Heraclit-arczvonású zsandár haszontalanságát a legkisebb Beamter is átlátja, sőt fűnek-fának őszintén és tőle kitelhető s valóban csudálatra gerjesztő merészséggel meg is vallja, a fénylő nap pedig oly karikatúrákat világosit fel, [2] melyeken még a halállal viaskodónak is nem kaczagni lehetetlen, és melyekbűl csak e következőt szemelem ki:

Minap [a] zalaegerszegi erdőn keresztűl mászik kocsiban, igen mászik, — mert az útak némi szembetűnőket kivéve soha nem voltak Magyarországban oly feneketlenek mint most kilencz évi egészen szabad kezű experimentumok után —, az egerszegi erdőn csúszik keresztűl bizonyos jó akaróm és ugyan mit lát ott, a sűrű rengeteg sötétjében? Két katona vadászt, kik közt egy harmadik kalaptalan lépdel. »No itt visznek megint egy szerencsétlent, alkalmasint valami még fennmaradt bujdosó honvédet, ki nem tudta merre forduljon, és ekkép zsiványok közé állott.« — »Nem az, nagyságos uram, hiszen a középső zsandár, jó látom mint lóg kezében a fényes kúp s az zsandár.« »Hála Isten, már most egymást verik és a Jágerek a zsandárt viszik a Ferencz Józsefi oszlophoz, bár ütné egyik a másikat agyon!« »Megengedjen Nagysága, — a két Jáger nem viszi őt, de csak őrzi, tudom én azt. felsőbb parancs következtében, mert a zsiványoknak oly mérges foguk van most a zsandárokra, hogy azokat protegálni kell.« Gondolhatni, mily nagyon kaczagott ezen új provisión és menynyire bámult el, mikor az általa előbb megszánt később kinevetett középső fejére rakja a pikli süveget, és zsandári méltóságához képest,

[1] Czélzás a Kisfaludy K. által is megénekelt asszonyrabló »szegény tatárra«.

[2] Fonákul használt kifejezés e helyett: a fénylő nap oly karikatúrákra világít. — Sz.-nek hébe-hóba vannak ily fonák képzései.

megvizsgálja saját,[1] kanczelistája, kocsissa és legénye ligitimatió papirjait, és aztán kitűnő naivesággal azt tudakolja: »Meine Herren haben's keine Räuber gesehen?«

Én soha nem tudtam felfogni, miért áll a lúd ostobasági hitben. Még a házi lúd sem oly rövideszű mint például a csirke, és hát még a vad lúd, hiszen az okosabb mint a legtöbb szárnyas.

Minden madarak közt — nem tudom e tekintetben Buffon a nagy állatbuvár[2] mily vélekedéssel van — én a harist tartom a legostobább madárnak. Sokszor mulatkoztam ezen szamár teremtésekkel! Ki csak egyszer vett egy ily féle exemplárt űzőbe, tapasztalhatta menynyire bolonddá tudja tenni a legjobb vizslát. Alig hihető hosszú lábaival mily szaporán tud odébb száguldni a legsűrűbb fűszálok közt, felrepűlni nem akar, és a legtevékenyebb vizsla sem birja őt kizavarni, mig nyomát rendszerint egészen elveszti és a kijátszott eb a vadászra tekint, ez pedig, ha tapasztalása nincs, azt hiszi, vége a mulatságnak! De nem, mert a haris, ha érzi, hogy nincsenek nyomában, tüstént megkezdi nagy bölcsen ismét notáját »rets, rets, rets«. Hát ott vagy kedves fiam? jó hogy tudjuk etc. minek vége egy-két efféle scéna után mindig az antiphilosoph madárnak leejtése, mely pro coronide oly ólmos virtuozitással szárnyal, mikép fűtykössel is le lehetne sújtani.

Bach ő Excellentiája nagy esze következtében a szerencsétlen zsandárokat Picklhauben által egyenesen a harisok sorába állitá; — mert valamint a haris, az ő igen bölcs rets, rets, rets nótája által mindig elárulja hollétét, — ugy a zsandár nagy fényessége által, melybe őt a kormányzói bölcsesség iktatá, mindenkit kit nekie elfogni kellene barátságosan inti: erre ne jőjj, mert itt én vagyok. — Kann man loyaler verfahren!

És most nézzük mit fejt ki ezen gyönyörű loyalitás, mely minden másban tökéletesen hibázik, mi majd leverőleg ki fog világlani; kérdem mit fejt ki?

Az embereknek nagy része oly gyenge, mikép könnyen lesz bármily egy kissé ragyogóbb csábitásnak martaléka, kivált ha tiltott gyümölcs ajánlkozik neki, melyet ő mint Éva asszony ivadéka különösen jóizűnek képzel, és kivált ha e fölött még azon reménységgel is kecsegtetheti magát, hogy rajta nem érik.

Ily féle »amateur« Magyarországban is van akárhány, és miután

[1] Már t. i. az adomát elmondó zalaegerszegi utas.

[2] George Louis Leclerc, comte de Buffon, a nagy természettudós, 1707—1788.

sok erősen tanult biblicus egyén is létezik Hunniában, — ki többek közt azt is tudja, hogy Ábrahám mikor elvált Jehobamtul *[sic!]* ezen utolsónak azt mondá, ha te jobbra mész akkor én balra mengyek,[1] ha pedig »tűled« tartasz akkor én »hozzád«[2] tartok —, ugyan mi természetesb, hogy a hazának némi uj polgárja is ki régi mesterségihez új mesterséget csatolni óhajtván, ezen útmutatás szerint cselekedne, igy szóll magában, vagy inkább igy converzál provokált czimborájával: »Alszanak még a zsandár urak?« Igen, alszanak. »Hát várjunk, és Te varrd odébb a csizmát én pedig a nadrágot, a Kis Pista pedig vigyázzon, merre fordulnak a harisok, hiszen szeme a gyereknek meglehetős, német mértföld távolságra is meglátja a fényes bográcsot fejükön. Még is jó jámbor emberek ezen németek, és legalább a szegény legények keresetét nem nehezitik. »No mit mond Pista?« »Ma nem mennek a házbul a zsandár urak mert eső esik.« Jó van, akkor mi sem megyünk ki; és folytatjuk régi mesterségünket, mig aztán kitisztul, és mi is úgy szóllunk mint űkapánk Ábrahám: — ha Ti zsandár pajtások kelet felé viszitek a fényt, rets, rets, rets, mi minden fény nélkül, mert hiszen nem ettünk bolondgombát, nyugat felé tartunk, papirjaink mind rendben és áhitatos képű kimutatásra készen tarisznyában vannak. Mindig jó ha az embernek tanúlt mestersége mellett még valami más ártatlan kis keresete is van, — és néha-néha itt-ott egy gazdag zsidót megcsiphet. — Mi ezen új kereseti gondolatra nem is jövünk, — ha oly igen erősen nem kinálkoznék; — most már vagy két éve, hogy szépen szereztünk, — és csak távulrul sem gyanitják t. i. a németek hogy miben járunk, mert hiszen minden éjjel, mikor nem fénylik a kúp, itthon vagyunk, az itt lakó ráczok, tótok, magyarok pedig a világért el nem árulnának, sőt örülnek, hogy oly könnyen ki tudjuk játszani ezen sehonnaikat; legnagyobb mulatságunkra szolgál pedig az, mikor olvassuk a német újságokban: »Die Kühnheit, ja die Frechheit der Räuber in Ungarn nimmt von Tag zu Tag auf eine Besorgniss erregende Weise zu, so dass jetzt sogar das Militair aufgefordert wird etc. etc.« mi legalább azt tudatja a külfölddel, hogy a magyarnak minden körme még ki nem szakadt, holott mi nem nagy vitézséget gondolunk elkövetni, ha jó messze a zsandároktul, kiknek hollétét persze mindig tudjuk, megállitunk egy-egy kocsit. —

[1] Ezt Ábrahám (akkor még csak Ábrám) Lótnak mondá, mikor Béthelnél elváltak egymástól. Mózes I. könyve XIII. r. 9. vers.

[2] Ismeretes népi kifejezések (a kocsisság, lóhajtás teréről) »jobbra« és »balra« értelemben.

és aztán én a nadrágomhoz ülök, czimborám pedig csizmájához ül etc. etc. és mi jó űzűt kaczagunk, ha aztán, mikor már hazahoztuk a halat, kirukkol egész had és ablakaink előtt trombita és dobszó alatt az erdő felé indul, németűl rútul káromkodva, a magyar Buschkleppe-rek ellen, és az erdőben megtalálván a nagy »Semmit«, szépen és nagy rendben megint haza tér és lefekszik. —

Bach Sándor Ő Excellentiája minderre ugyan mit mond?

Tagadni sem fogja, mert mint tanult prókátor, ha t. i. mesterségét még egészen el nem felejtette, jól tudja, hogy nincs éretlenebb fogás, mint fényes, az egész világ által elismert és kikürtölt tényt szemtelenül eldisputálni akarni.

Hát mit teend? Tán meg fogja-e magának őszinte vallani, hogy Bach úr ezúttal Bakot[a] lőtt és valami okosabbat is tehetett volna? Én nem hiszem, mert [ez] a legokosabb volna, ő pedig nem okos, de csak eszes. Ha okos, akkor ezen egész intézetet ugyan nem veri ki gyökerestűl és rögtön, mert az scandalumot szülne, de lassanként semmisiti meg. Nicht über den Haufen werfen, sondern abtragen, nicht kassiren, sondern langsam aussterben lassen. Hiszen ő a magyar nemzetnek átellenében betűrűl betűre ezen politikát követi.

És valljon fog-e ilyesfélét a zsandárokra nézve is alkalmazni? Nem hihető, sőt legvalószűnőbb az, hogy ő ezen felette rosszúl sült experiment után, nem magában keresvén a hibát, ki a fényes ebédet kitálalta, haragra gyúl, ha el is titkolja, és azt gondolja bensejének legmélyebb zugában »Mit dieser verfluchten Race ist nichts anzufangen, das beste ist, sie allmählich auszurotten, — und bei dieser Sache verderben ja die Gendarmen nichts«.

*

[4.] Seilern[1] bécsi Bürgermeister naprul napra lejebb száll hitelében és bizonyos auctoritás, ki őt nékem egy két év előtt különösen kidicsérte, de ezt már elfelejtette, most nem átalja ezen derék úri embert egyenesen Schöpsnek és Rindviehnek titulálni; sic transit gloria mundi! Most megint az öreg Czapka[2] fénylik fel. Ezt minden

[a] A szójáték miatt nagy kezdő B-vel.

[1] Seiller János Kaspar Bécs polgármestere 1850—1860. Jó polgármester volt. 1860-ban bárósíttatott.

[2] Czapkáról, a ki 1848-ig volt Bécs polgármestere, jelen kiadvány I. kötete Tört. Bevezetésének I. könyvében bőven és többször van szó.

okos ember szorul szóra előre látta, és pedig mert Seilern minden esze és nem bánom okossága mellett is, csak ugy érti a Bürgermeisterséget, mint például érti a pápa a répaczukorfőzést, midőn Czapka e körben sok tapasztalással felkincselte magát, és ekkép úgy állott a bécsi polgárok élén, mint például Sacher [1] mint hallom jó viszi szakács dolgait, és ez nem csuda, mert hiszen tanult szakács, és igen eszes egyén, de Bécs városának dolgait alig vinné csak oly jól is, mint [a] tanult prókátor Seilern.

»Seilern le járta magát, sokáig már nem maradhat helyén, minthogy naprul napra, mind inkább kiviláglik szivre ható elégtelensége.«

Ezen sen[ten]tiával végezvén be a hanyatló Bürgermeisternek apológiáját, azt tudakolám az érintett auctoritástul,[2] hogy valljon, nem fogna-e végkép Bach is ily sorsra jutni, miután alkalmasint megakad; mert hiszen ő is csak theoretikus Staatsmann, praxissa nincs, és elégtelensége mellett a bécsi aristocratia is, noha néki szemében igen hizeleg, suttomban meg nem szűnőleg piszkálja és ha nem hallja Ferencz József, ki mint mondják, egészen belé bolondúlt, és senki másra nem hallgat, merészségében még anyira is vetemedik, őt sans façon »Baricade-Minister«nek nevezni.

»Bach Sándort csak távulrul sem hasonlithatni Seilernhez«, igy ragadja meg most a szót, a bécsi bölcs. »Ezen utolsó igen közönséges mediocritás, Bach pedig ritka genie! Seilern makacs mint mula, és ha megbicsakolja magát, hiába mozdit rajta az ember, Bach ellenben éppen nem fejes, legfőbb tulajdona »die Geschmeidigkeit«, ugy hogy ő mindig kész tüstént valami mást próbálni, sőt egészen más systemára lépni át, ha látja hogy terve hibás, és systemája nem igér sikert.«

És ezt mindenki elhiszi, mert egy felette forró alkotmányos- és liberalisbul valami egészen elhidegült alkotmányos és liberalis vált belőle, mit azonban, méltányos ember neki szemére soha lobbantani nem fog, legelsőben is mert »mutare in melius sapientis est«, és aztán, mert jó lelkű fiatal ember [a] ki az emberiség és hazája dicsőségét és

[a] E szót tévedésből törlé Sz.

[1] A XIX. század második felében s a XX. század elején finom konyhájáról Európaszerte ismert bécsi hotel.

[2] Nincs kizárva, hogy Sz. csakugyan beszélt egy bécsi politikussal Seilern felől s vele kapcsolatban Bachról is. De valószínűbb, hogy Sz. a párbeszédet, mint a későbbieket majdnem kivétel nélkül, czéljához képest kitalálta, költötte.

javát szomjazza őszintén, de nem ül a bakon, sokat egészen máskép lát, mint az esze előtt mutatkoznék férfiu korában, kivált ha bakra jut, vagy arra ültetik és csak akkor veszi észre a kormányzás szövevényes nehézségeit.

Razumofsky [1] herczegnél ebédelvén gyönyörű bécsi palotájában, délután lóháton a práterbe sietek. A dunai ág és a parthoz közel épült házak elég szűk nyilása közt máskép mindig szivesen engedelmeskedő paripám nem akar előre haladni, mert ut közepén talicska áll. Sokáig bajlódom legnagyobb béketűréssel, imervén az állat jellemét, melyet csak jó móddal lehetett valamire birni, midőn legkisebb erőltetés ellen makacsul szegül; — de hiába mert noha megnézi és meg is szagolja a taligát és tisztán látta, hogy nem sárkány még sem akar mellette ellépni, mikor egyszerre, miután ezen saját magam és ló közti komédia már jó darabig tart, és én azt hiszem senki nem lát, ezen tanács érinti fülemet: »Nur nicht nachlassen« — és lásd, egy becsületes köpczös bécsi, vom reinsten Wasser, azaz, ki naponta nagy vonásokban fogyasztja [2] az »ideit«, áll mellettem! Egy szó adja a másikát, mig értésemre jön, hogy ő több évig a Fuhrwesennél volt és vajmi derék lovas. Én leszállok, ő felül, én nézek, ő tágon tartva [a] kantárt nagy erősen megsarkantyúzza a tátost, ez fejét lábai közé veszi, hatalmasan kirúg, és a »reine Wasser« [3] úgy esik dombos hasára, hogy vajmi nagyot mekken; üres lovom elszalad, én leporozom a Residenz lakosának nadrágát, ő pedig oly jó izűn elneveti magát, mikép én sem tudtam egyebet tenni mint kaczagva távozni. Tudom később tán eszébe jutott, hogy könnyebb azokat kritisálni kik bakon ülnek, mint úgy megülni a bakot, mikép aztán érdemlett kritikának ne lehessen helye.

És ezért mint mondom Bach Sándornak megváltozását, melyet az egykori aula pajtársai [a] néki most oly sűrűn, de elfojtott méreggel, — mert ezen jó fiúk nem igen mernek —, lobbantanak szemére, min-

[a] Így! Sz. e szót egynek veszi a pajtással.

[1] Rasumofsky András hg. egy ideig bécsi nagykövet, Bécsben megtelepedett orosz államférfiú, nagy mű- és kül. zenebarát. Beethoven nagy pártfogója. Szül. 1752, † Bécsben 1836. Bécsi szép parkos palotája a III. kerületben a róla elnevezett utczában most a Liechtenstein herczegek tulajdona.

[2] Bécs a mult század 50-es éveiben is még elsősorban borfogyasztó volt; a »Heurigert« naponként itták; a nagyobbmérvű sörfogyasztásra csak a 60-as években tért át.

[3] A jó ember, mint Sz. pár sorral följebb mondja, »vom reinsten Wasser«, azaz tőrül metszett tősgyökeres bécsi ember volt. Erre czélzás most a »reines Wasser«.

den méltányosb [ember] excusálni sőt tán helyben is fogja hagyni. — És ennyit pro preterito. Ámde pro futuro, miután Bach független libe-
10-ten Mai 1857. rális egyénbűl függő udvari minister lett, ugyan mily megnyugtatást nyújt az alatta levő millióknak azon jelleme, melyhez képest tüstént kész valami mást próbálni és egészen uj systemára lépni át, ha experimenteinek sikerét nem látja, a mint nem régen saját szájával szórul szóra ilyféle nyilatkozattal válaszolt bizonyos magyar, vajmi szép lelkű mágnásnak azon interpellátiójára, hogy végkép még sem fogná elkerülhetni, miszerint a magyarokat constitutió által fel ne vigasztalja.

És igaz, hasonlithatlanul szerencsésb azon nemzet, melynek nyakán nem űl valami Polynyák[a]-féle[1] vesicatorium, mely nem mozdul helybűl és ilyes helyett olyféle genie viszi az előmenet lobogóját, mint Bach minister, ki addig próbálgat és próbálgat mig aztán kipróbálta a legjobbat; — mert ezen utolsó esetben mindig marad remény, hogy elvégre a sok költség és vesztett csata után tán csak mégis bekövetkezik, valami Pultava-féle[2] győzedelem.

Csak hogy ne volna oly bajos bevárni azon napot, mikor a sok »balfogások« és »Herumtappen« után, tökéletesen kiképzette magát a bakon ülő statusfi és a kormányzásnak minden csinját-binját is kellőleg kitapogatta és megismerte!

Egyébiránt mindent megtanulhat az ember, kinek esze van és ekkép a magyarnak Bach Sándor Ő Excellentiája felett sincs oka ez okbul még búsulni; mert ha egyszer észre veszi, és ez már igen közel áll, és tán még egy pár szemfényvesztési erőlködések és komédiák után okvetlen bekopogtat, mily kigázolhatlan szurokba süllyeszti saját ministeri székét a centralisatiónak hyperbólája, a financziáknak mindent sarkábul döntő, szemre nézve egyébként igen rendesen kitabellált confúsiója, a fizetett hivatalnokoknak sáskai multiplikátiója, az irka-firkának már már legyőzhetlen mennyisége, Austria tarkabarka népességének általjános megelégedetlensége, és végre egyetemes Európának de[3] sehol még el nem takart anthipatiája, akkor tán

[a] Így!

[1] Czélzás X. Károly hírhedt miniszterére, a makacs Polignacra.

[2] Pultawánál, helyesebben Poltawánál 1709-ben végre legyőzte N. Péter XII. Károly svéd királyt.

[3] Széchenyi szereti a »de« szócskát erősítő értelemben, az illető erősítendő szó ismétlése nélkül alkalmazni (de sehol; e helyett: sehol, de sehol).

ő lesz legelső, mert legfőbb tulajdona a »Geschmeidigkeit«, ő lesz legelső megkezdeni a csárdást, ha t. i. »él magyar áll Buda még«, etc. Ha pedig már végig meggyilkoltatott és kidűlt a kelet népe, oda állni, hol »Vorwärts« mottója szerint az emberiségre nézve legtöbb hasznost végbe vihetni remél, ugy mint pro 1° az aulában reméllette ezt és azt dirigálta, pro 2° Ferencz József oldalán reméllí e czélt elérni, és őtet dirigálja, pro 3° pedig? qui vivra verra!

Kellemetlen dolog, és ezt nem tagadhatni, ha valami földes úrnak systematicus helyett [valami] próbáló dirigens és Csákiszalmás gazdatisztje van, és ez egy cseppet sem kantáros, . . . mert igen könnyen megtörténhetik, hogy ma épitvén, holnap ledöntvén, holnap után pedig bérbeadván, etc. etc. a végeredmény nem egyébb, mint vesztett pénz, és nyert tapasztalás, ez utolsó azonban, egyedűl azok számára, kiknek még pénzük van. — Ennél még kellemetlenebb, és ezt is kiki megengedi, ha valaki tapasztalatlan gyógyásznak vagy pláne sebésznek szolgál experiment-tételre, és testével úgy bánnak, mint ha már a bonez-kamrát parfumirozná. Ezerszer kellemetlenebb pedig mindennél még az, és ezt is tudom senki nem veszi kérdésbe, ha valami nemzet és ország ábrándozó theoreticusok státustudomány experimentálgatásaik officinájává, süllyed. Ennek eltűrésére különös philosophia kell.

Ily bölcsénynyel[a] véletlenűl összejöttem valami kis kamarában, hol vagy husz legény össze saraglyázva és őrizve, sápadtan és elcsüggedve várta a más nap kiadandó és elfogadandó argumentumokat, de nem a priori,[1] — és csak egy volt köztük, ki fütyült danolt és kikitörő jó kedvében összecsapta a sarkantyut.

Mi érte ezt a fiút; tán bolond gombát evett, hogy örülni tud mig a többi búsul, holott fölötte is függ nem ugyan Damocles kardja, de a »mogyorós«. Ő kicsapott deák, már syntaxista volt, és noha hatalmaskodó vajmi pajkos suhancz, miért katonának is állitották, azért még is ragadt rá valami, és jó bevette magába Epictet szellemét, melyhez képest soha nem kell búsulni, mert sok másnak alkalmasint még rosszabb dolga van és ennélfogva jó kedve azon okbul oly kitűnő mintha menyekzőre vinnék, mert ő csak 50 Treffert kap ki a Lotteriebul, midőn a többi sokkal nagyobb számban részesül.

[a] Így, bölcsészszel helyett, de tán gúnyból.

[1] Hanem »a posteriori«, azaz botbüntetésről szól Sz.

És ezen Epictet-féle formula szerint, a magyar is vigadhat sirva, hogy legalább nem Polignak-féle makacs tengeri pók, de gyakorlott chameleon az, ki sorsának eldöntésében működik: — csakhogy Ferencz József ne járjon, mutatis mutandis Bach Ő Excellentiájával úgy, mint a mennyi köszönettel tartozik tizedik Károly igen kevés okosságú herczeg premierjének.

*

[5.] »A zsandárokat nem Bach Ő Kegyelmessége szülte, de ezen eszme a fényes haris fedéllel együtt egyenesen Boldog Herczeg-féle [1] ermanentia.« Magam is azt gondolom. Igen, de ha igy áll a dolog, ám kérdem ezen esetben miért nem desavouirozza vagy legalább miért nem modificálja tehát, ezen oly drága és mégis oly hasztalan provisiót Bach premier, ha t. i. mint érintém és még százszor szeretném érinteni bona fide, rendtartás azon haszon melyet aratni óhajt, — és nem valami Machiavel-féle nyeremény, mely szerint a magyar ügyes agent provocateur-szinű és szagú fogások által meg nem szünőleg felpiszkáltassék és provokáltassék, mihez képest a magyarnak hátramaradt oly könnyen felgyulladó vérét lassanként, legaliter és az egész világnak tapsára le lehessen csapolni, igen az egész mystifikált világ tapsára, hogy most az amputirozott, szétbonczolt, nem sokára minden vér nélküli ország oly szépen kitisztittatik minden farkasoktul, és aztán engedelmes sic vos non vobis-ürükkel leszen az Isten dicsőségére és emellett az aerarium hasznára is kitöltve és kibélelve.

Hogy Bach és adjutánsai Machiavelnek hű discipulusai, azt vakandok, sőt vak szamár is láthatja. — Sed sunt certi fines etc., és ekkép oly superlativ Machiavelnek Bachot még sem tarthatom, mikép a közrendtartásnak szent ürügye alatt a zsandárok mögött azon arrière-penséet rejtené el veseredőiben, hogy azokat mint agent provocateur-öket használja. — Ámde ki tudja.

Ha valaki, azon minden újságban periodice kifitogtatott relátiót olvassa, mely a zsandárság hős tetteinek kitűntetésére van számitva, kénytelenül azon gondolatra vetemedik, hogy teljességgel lehetetlen, mikép minden arrière-pensée nélkűl, valóban egészen tiszta lélek influálja ezen haszontalan sereg működését.

[1] Schwarzenberg Felix herczeget készakarva gúnyolja Sz. Boldog Herczegnek.

Ezen felirás alatt : »Leistungen der Gendarmerie« például ezt olvassuk,[1] hogy November 1.-sőtől 1856 egész Január végéig 1857, tehát 3 hónap alatt ennyi itt legközelebbrűl feljegyzendő vadat küldött bé a zsandárság Venatores Regis minéműségében a fejedelmi konyhába:

	darab
Felségsértés (Hochverrat)	1
Felség megbántása (Beleidigung der Majestät)..	90
Rendbontó	68
Nyilvános hatalmaskodás.....................	532
Missbrauch der Amtsgewalt	60
Verfälschung der Creditspapiere und Münzverfälschung	62
Religions-Störung	81
Notzucht und sonstige Unzuchtsfälle	188
Mord	140
Todschlag	113
Abtreibung der Leibesfrucht und Verlegung eines Kindes	106
Schwere körperliche Beschädigungen	1270
Zweikampf	1
Brandlegung	245
Diebstahl, Veruntreuung und Betrug	18,093
Raub	534
Raubmord	23
Zweifache Ehe	15
Verleumdung	96
Den Verbrechern geleisteter Vorschub	1043
Desertion	264
Verbrechen gegen die Kriegsmacht des Staates	29
Gegen die öffentliche Ruhe und Ordnung	5466
Wörtliche und tätliche Beleidigung der öffentlichen Beamten, Wachen und Diener......	1289

[1] Mint a »Blick« 24. lapján kezdődő hosszú jegyzetből látható, ezt az alább következő kimutatást, — melyet Sz. a Blick most említett hosszú (közel 4 oldalra terjedő) jegyzetébe is fölvett — az Ost-Deutsche Post 1857-diki 80. számából vette át Széchenyi.

	Darab
Sonstige Vergehen gegen öffentliche Anstalten und Vorkehrungen	72,534
Verletzung der Pflichten eines öffentlichen Dienstes	655
Gegen die Sicherheit des Lebens	46,504
Gegen die Gesundheit	13,444
Gegen die Sicherheit des Eigentums	77,556
Gegen die Sicherheit der Ehe	926
Gegen die öffentliche Sittlichkeit	17,871
Excedenten, Vagabunden, Bettler etc.	70,194
Übertretung des Waffengesetzes	2003
	331,496
Übertretung der Jagd, Forst und Fischerey-Gesetze	2508
Übertretung des Hausirpatentes	1413
Übertretung der Post und anderer Gefälle	5818
Recrutirungs Flüchtlinge	555
	340,790

E felett a zsandárság még ezen szolgálatokat vitt végbe:

Arrestanten Escortirungen	27,445
Begleitung von Arrestanten und Kuriren	3884
Assistenz bei politischen Gerichtsverhandlungen	4147
Urteils Executionen	45
Intervenirung bei Conscriptionen und Assentirungen	31
bei Feuerbrünsten	1641
bei Überschwemmungen	11
Hausdurchsuchungen aller Art	8346
Auffindung von Leichen	454
» » Kranken und Verwundeten	393
Zustandebringung entsprungener Verbrecher aus etc. etc.	470
Patrouillen wurden gemacht	424,429
Tödtungsfälle in Anwendung von Waffen etc. etc.	5

340,790 bűnös ember 3 hónap alatt! De ugyanezeket ki itélte el, és ugyan micsoda procedúra szerint itéltettek el? Száznegyven gyilkos! Tudjuk, és ezt minden taknyos tentanyaló tudja, hogy egyetlen egy gyilkosnak kitapogatására, habár minden körülmény ellene bizonyit, sokszor nem hónapok, de évek kellenek — ? és aztán 340 ezer kihágónak convictiójára, kérdem, nem kell-e még több idő? Vagy csak egy per buzbaz minden tanúk etc. nélkül itéltettek el ezen oly borzasztó számú szerencsétlenek, — hiszen erre csak phisikai idő sem lehetett elégséges, vagy csak suspició következtében fogattak el, vagy tán a Venatores Regis előlegesen rásütötték a becsipett emberfiak homlokára bűnük qualificátióját, és ugy jártak el magos tisztükben mint például hg. Lichtensteinnek jágerjei: »Itt hoztunk 'Kegyes urunk' 200 nyulat, 3 vadmacskát, 14 vadludat, 2 őzet etc. — és ekkép szint igy referálnak a fényes Hofmeisterek: Wir haben gehorsamst zu melden: glücklich 2 Mörder eingefangen, dann einen Hauptspitzbuben, einen Majestäts Verbrecher, 3 Fräuleins wegen Abtreibung der Frucht, und endlich *Einen* Duellisten; der muss mit sich selber duellirt haben, denn den anderen haben wir nicht gefunden, oder ist er davongegangen Zatracena! etc. Mit wälischen gusto haben wir keinen geschürt etc.

Vagy ezen 340 ezer peccans mind oly nagy szamár volt-e, hogy a fényes rendőr szeme előtt követte el bűnét, mikép in flagranti megcsipessék!

Igazi scandalum és oly óriási mint a milyent e világon egy nemzetnek sem köptek szemei közé annyi impertinenciával.

És mily kellemes oly statusban élni, hol ilyféle népnevelők, kik betű szerint személyükben egyesitik a vádló és biró, a befogó és elitélő szerepét, mindenbe impune belé dughatják orrukat. Mily viszonyokat fog ezen »latitude« melyben a zsandároknak forogni szabad, sőt kötelességül tétetik, maga után vonni és kifejteni kivált Magyarországban, arrúl nem gondolhatni szivrepesztő aggodalom nélkül.

Ily intézvények eleinte meglehetős renddel mennek, ugy mint például a legtolvajabb pajtabiró sem lop mindjárt mikor valami új helyre szegődik, és pedig nem azért mert nem szeretne tüstént lopni, hanem mert nem tudja módját, mikép ha lop, meg ne csipjék. Ismerje meg a zsandár csak helyzetét, és okuljon egy kissé, és sokkal jobban fognak félni a lakosok a zsandároktul, ezért jótállok, mint a legdühösebb rablóktúl, mert ezek órrára legalább be lehet csapni a kaput vagy zárt, — pisztolt is szabad, ha van, elsütni rájok, — midőn a kor-

mányi nimbustul fénylő szent zsandárok nemcsak házamat, de zsebemet, sőt még saját leányomat is, ob sie nicht verdächtig ist, impune megvizitálhatják. [Az] ilyeneket Kempen[1] exemplariter megbüntetné! Elhisszük, mert mondják igen derék lovagi ember, de valljon ki fog ilyest neki referálni, ő soha meg nem tudja, mert aztán az volna még a nagy szamár, ki elárulná a zsandárt, kinek most az r, á, rá, fogdrá manipulátio következtében több boszut vevő hatalma van, mint bárkinek másnak az egész osztrák tuttifruttiban.

Kevéssel ez előtt két zsandár valami külső poszton, Veszprém tájékán illy féle párbeszédet tartott: — »Fene mulatság a mi mesterségünk; éjjel nappal hajhászva, ezen ebadta magyar zsiványokkal meg sem szűnőleg veszekedni, magunkat tán hasba lövetni, és mind ezt nyomorult 16 xr. napi dijért, mikor minden oly méreg drága, és minket de csak egy pohár borral sem kinál meg, sőt még jó képet sem mutat nekünk senki is, — bizony nagy bolondok volnánk, ha magunkat egy kissé fel nem pénzelnénk. Ott az erdő szélén lakik pusztulni kezdő házában vén Kuruczvári, ki csak bajjal kerűlte el a kötelet, mert ő is oly infamis rebellis, ki még most is, lágy velejű Ferdinándot tartja igazi királyának, és pedig az ökör miért, mert az ő fején volt a korona és ő tette le az esküt; — látogassuk meg, — nem lesz nehéz a vén szamárbul nehány forintocskát kicsikarni. És ha tán meg is tudják, mi nem valószinű, ugyan mi nagy bajunk lehet, hogy mi is sujtunk egyet ezen gyűlölt magyarokra, hiszen a kormány ezt nem bánja, csakhogy valami nagy scandalum, mely a külföldet felriaszthatná, ne történjék; maga sem tesz egyebet, persze nem szemközt, hanem prudenter, so nach und nach, — ezt igen jól tudjuk, és csak tökfilkó ki ezt észre nem veszi.« Megyen hát a két pfiffig pajtás és legnagyobb alázattal és udvariassággal, mert tudja, hogy magyarnak, ha meg akarják csipni, hizelkedni kell, Kuruczvári elibe áll. — »Kegyelmes uram, igy szólnak a Tekinteteshez, értésünkre jött, hogy Főméltósága tiltott könyveket, supernumerarius fegyvereket tart, sőt még valami igen dubióz-féle respublikánust is rejt házában; mi nagyon bánjuk, de Fő méltósága maga is tudja, mivel 1809-ben az Insurrectionál szolgált: ‚Herren-Dienst geht vor Gottes Dienst' és igy bizony ki kell keresnünk a legkisebb zugot is.« Vén Kuruczvári, minden titu-

[1] Fichtenstemmi báró Kempen János altábornagy 1849-ben organizálta a csendőrséget, melynek főparancsnoka s 1852-ben rendőrminiszter lőn. Róla is elég van mondva jelen kiadv. I. köt. Tört. Bevez. 1. könyvében.

latura daczára nagyon mérgelődik, de nem szól semmit. Neki áll most a két fényes fiú, és felzavarja a biblióthékát, ágyakat etc., ott röpül dunyha, itt becses archiv-pergament etc. etc. mig végre feljajdul a vén házi nő, és elé áll a smarotz barát, új bizonyságot tevén, hogy jó az okos ember a háznál és ekkép szól »Domine Spectabilis, adjon ezen két rühes kutyának — tán csak nem tudnak magyarul — vagy húsz forintocskát, és tudom tüstént eltávoznak.« »Ad animam habet rectum; — meine würdigen Herren Waffenbrüder, kann ich Ihnen auf Ehre versichern, hab ich nichts Verdächtiges im Haus! — Ja wenn Ew. Exzellenz versichern können, auf Isten ugy se —! Ja das kann ich und so nehmens zum ewigen Angedenken auf diesen mir unvergesslichen Moment, diese Kleinigkeit« »No da gehen wir halt weiter, sonst schaffens nicht? — Nein, sonst nichts! Kiss die Hand,« és ki tódult a két aquisitor eldűlésig hahotázván a vén bolondon, — kit megenne a méreg, noha magában megvallja, hogy legalább szépen bántak vele.

Ily féle pajkosságokkal fog kezdeni *[sic]* a zsandári »Lokál-kenntniss, min, ha tovább ki nem fejlődnék, kár volna búsúlni, mert egy kis bohózat igazi fűszer az életnek néha oly igen száraz napjaira, de itt a dolog meg nem áll, ha hogy a zsandári corpusnál, az emberi természet minden gyengéibűl és sajátságaibul ki nem vetkőzhetik, és a fényes fiuk egytűl egyik mind legalább apró szentekké nem válnak.

11-ten Mai 1857.

Ismerjék csak meg a zsandárok a házaknak és családoknak beltitkait, és furják be magokat, ligorián tempó szerint,[1] a szociális viszonyok szövevényeibe, és kivált most, mikor eszeveszetten, kevés kivétellel, mindenki pénz, pénz és csak pénz után dühöng, és most a legszebb lárva alatt is Monsieur Tartuffe et Co lappang, és jót állok, oly tragédiák fognak nagy számban készülni, melyekben nem egy pénzes ur fog figurálni, kit a furfang hóhér és százezrek lefizetése közé kelepczézett, nem egy szerencsétlen nő, kinek nincs más választása mint minden kincseitűl búcsuzni, vagy a nyilvános szégyenpellengérre hurczoltatni magát.

És ez okozta, mert még sem oly határtalanul buták, mikép ily féle bizonyosan bekövetkezendő scandalóz konsequentiák elkerűlhet-

[1] Sz. e kifejezése bizonyos ellenszenvet árul el a liguoriánusok vagy redemptoristák ellen, a kiknek nagy megreformálója pedig, a jelen század első tizedében szentté avatott bécsi Hoffbauer Kelemen, az öreg Széchenyi Ferencznek mind haláláig legfőbb lelki dirigense volt.

ték volna anticipatiói tehetségüket, hogy a minduntalani áttétel parancsoltatott meg, miszerint »helybeli ismeretük« ne fejlődjék ki a társaságnak veszélyt hozható grádusra ! !

Mi új bizonysága, hogy az éretlen kormányi rendelet, mindig kigázolhatlan szurkos dilemmába süllyeszti azokat, kik efféle éretlenségeket kitálalnak.

S ugyan is a zsandár, rendtartás tekintetében, csak ugy hajthat hasznot, ha tökéletes hely etc. ismerete van ; — ha pedig mindent keresztűl néző hely etc. ismeretet szerzett magának, akkor okvetlen ellent nem fog állni, ha nem is mindnyája, legalább nagy része, azon könnyűségnek mely oly kecsegtetőleg ajánlkozik furfangos extrakeresetre, vagy a Vorschrift szerint csak éppen annyi cognitiót fejtsen ki, mikép a két extrém közt oly ügyességgel balancirozzon, mint gaukler kivont kötelén ? Üsd ágyon, de ne nágyon etc.

Az előtt Magyarországban a közbátorság ellen nem lehetett méltányos panasz, akármily czifrán ugatnak is e tekintetben a német szabad sajtós hírlapok és könyvek. — A magyar nem igen törődött boldog idejében, sőt nem bánta ha a sógor nem igen mert lejönni »in das tiefe Ungarn«, mert soha nem szerette látni savanyú vagy trottli képét, és igy nem hogy ilyesek refutátiójával bajlódott volna, de még fület se konyitott, bármily szamár historiákat gondolt is ki rovására oly bécsi Shakespeare-féle tehetség mint például a »nagy« Bäuerle,[1] ki nem bir Homért emlékezetbe hozó Odysséajiban kitűnőbb és historicusb egyéniségeket egész Osztrákiában kikutatni, mint Krones Terkát, Grasel Franzlit[2] etc. és magyarországi körülményeket nagy mélyen ismervén, néha még piczi káromkodással is elposszantja magát : »Eh batta«, holott néki igen jól kellene tudni mily orthografiával irják az Ebadtát ! Nagyobb személyes bátorság mint éppen a most szegény legényektűl hemsegő Bakony tájékán, — merem álli-

[1] Bäuerle Adolf (1786—1859) népszerű, óriási termékenységű »echt« bécsi népszínmű- és népregényíró, persze minden magasabb költői lendület nélkül. Egyik, 5 kötetes regénye, »*Therese Krones*« érzékeny történetét adja egy akkoriban közkedveltségnek örvendő primadonna tragikus szerelmének s halálának ; még színdarabot is csináltak belőle s egészen a világháború elejéig játszották. — De B. a »Wiener Theaterzeitung« szerkesztője is volt és magyart csípő, szúró tollával a Bach kormánynak tányérnyalója.

[2] Ez egy bajorországi hírhedt rabló volt a 30-as években. Öreg osztrákok a neve után most is emlegetik. B. írt valamit róla.

tani, még St. Pölten, de még Laxenburg körűl sem volt, és a brünni úton bizonyosan annyi sem létezett. És valljon ki tartott ily gyönyörű rendet? bizony senki más mint a szentgáli etc. Korvinnak igazi és originalis királyvadásszai: — És a megyékben, városokban minden municipium saját maga tartotta a rendőrséget ellenőrséggel együtt és nem jajdult fel, mintha már beállott volna a Horatius féle »fractus orbis« ha valami jó étvágyu szegénylegény csapat, valahol elcsipett egy malaczot, vagy valami birkás gazdánál ebédre betoppant. Száz eseményt tudnék elmondani, mikép jártak el a vármegyei pandúrok lefolyt időkben, mikor valami rendbontót űzőbe vettek. Száz közt legalább egyet elsorolok.

Csokonyában tartózkodván meglátogat engem az ott lakó nős és családos Peti nevű pandúr; egyszerű meglehetős vagyonu, jó eszű és jó szivű egyéniség, kit mindenki szeretett, a kupa vérűeket kivéve, kik nagyon féltették,[a] éles szeme és furfang csinyei végett. — No mi jót hoztál pajtás? Furcsa levelet ir nekem a szolgabiró, Nagyságának engedelmével elolvasom: »Édes Peti! A betekintsi csárdához közel fekvő malomban, meglátogatta szegény Winkelmayer molnárt két gazember tegnapelőtt estve és elvitte 3 ezüst kávés kalanát, egy nagy falórát, kakukkal ellátva, mely rendesen kikiáltja az időt, és feleségének egy becses arany nyakpereczét, melyet most colliernek neveznek, és melyet a nő anyira sirat, mikép majd megbolondul belé. Pénzt nem találtak. Peti! Te okos ember vagy, süsd ki e két kundsaftot és kisérd a vármegye házra!« — No és most mit cselekszel? — Tudom én, hol lesznek, — azt az arany colliert itt nem veszi meg senki, és ekkép bizonyosan már átmentek a Dráván Eszék felé, ott a ráczok közt könyen találnak vevőkre és azért már megrendeltem délutánra a lovakat etc. Jó szerencsét pajtás és aztán ne szalaszd el! Errűl lesz gondom!

Petirűl beszélgetvén ebéd közt gazdasági tisztemmel, »Nichts zu handlen?« igy hangzik a benyitón és áruival ajánlkozik, Samel a zsidó. Szagát sem szerettem ezen derék emberi speciesnek, és ekkép órrára akartam csapni az ajtót, mikor a tiszteletes, ki szinte az asztalnál űl, azon megjegyzéssel intercedál a Jordán fiáért, hogy ő különös ritkaságokkal volna ellátva. Hát nem bánom, lássuk. Vagy fertály óráig mutogatja szövétnekit, mikor egyszere, elnevetik magokat, és én a zsidóban ráismerek Petire, ki ezen ótestamentumi szerepben

[a] Tollhiba, »féltelek tőle« helyett.

oly tündöklően járt el, hogy ezt a bécsi Burg-szinházban, Suttner, de még Laroche [1] sem végezte volna jobban. Átkozott fiú, hát ily maskarában mégy ? — Igy legczélszerűbb, mert igy nem kell sokáig kopóznom, és a czifra fiúk magok állnak elő lövésre. És 8 nap után már kaliczkában volt a madár, a collier pedig ismét Frau Winkelmayer nyakán.

És most állitsuk ezen képhez a most mindenap hallott Tagsbefehlt : »Die Wälder in der Umgegend werden alle Tag unsicherer ; patrouilliren Sie demnach zu allen Stunden, besonders wenn die Sonne scheint, damit diese infamen ung. Buschklepper vor dem Glanz der Pickelhaube erschrecken, — rechts, links, hinauf und herunter, und ergreifen Sie diese rohen Spitzbuben, die schon wirklich gar zu frech werden, und überliefern Sie sie dem auf sie harrenden Gesetze. Endlich wird das Land doch gesäubert sein.« — És most kérdem, sirjon vagy kaczagjon-e az ember ?

Három hónap alatt elfogni 340.790 embert és ezen tényt mint valami különösen meritórius factumot, még kikürtölni és ki is dicsérni ! Valljon adta-e magát bár valahol is elő ily féle eszeveszettség ?

Most 8 év óta áll és működik a zsandárság, és miután első felléptekor, természet szerint nagyobb számban hemzsegett az erdőkön és sikokon a kiirtandó vad, magától értetődik, hogy az első hónapokban az efféle vadászati jövedelem is nagyobb lehetett, és ekkép quartaliter többet csiptek meg mint 340.790 semmire kellőt, vagy verdächtig-féle czigány hölgyet. — Én nem vagyok birtokában azon interessáns tabelláknak, melyek a tekintetben tudom ab ovo, pro gloriosa et sempiterna rei memoria, valami statisticustul legnagyobb renddel kilineáztattak és ekkép semmi bizonyost nem tudok mondani, mily summára rúg azon emberi sepredék, melytűl kipurifikálta direkte Osztrákiát és igy indirekte az egész világot a mély osztrák bölcsesség.

Eleinte sokkal több volt a vad mint most, és én ekkép az első angáriákra nézve a computusban többet hozhatnék fel, mint azon számot, melyet az Ostdeutsche Post No 80, 1857 szerint itt citálni merészlettem. De én ily indeterminált fogásokkal nem akarok élni, és ekkép azon hónapokra, mikor még java volt a vadnak, sem jegy-

[1] L. Károly (sz. 1796) a bécsi Burgszínház elsőrendű művésze a 70-es évek elejéig.

zek többet fel, mint a mily mennyiséget mutat ki a patriotikus Ostdeutsche mostanság, mikor, persze a vadak nagy részét már elejtette a zsandári kopózat, ha hogy t. i. nem hasztalan kuvasz, mely csak ugatni tud, és schintér kezébe való!

Számolásomat november 1sőjén 1849. kezdem, és ekkép 22 quartalis eredményeit kell össze summálnom, mert január 1857 végéig terjed az érintett ujsági publicátio. És most vigyázzunk, mely summa gördűl össze; nem kevésb mint 7,518,380. —

Ha ezen summa előttünk fel tűnik, akkor a tatárpusztitást valóban Hahnemann-féle eljárásnak nevezhetjük, mert a tatár korántsem sáfárkodott ily heroice. A párisi hôtel de Dieu kórházban ezen methodust alkalmasint igy neveznék: saigner au blanc!

Ámde én jól tudom, hogy a beárkányozottak *[igy]* száma korántsem rúg ily iszonyatos magasságra mint én összesommáztam, mert hiszen, mirabili dictu, a vadászandó »gibier« eleinte korántsem találtatott oly mennyiségben, mint most; — mi, ha igazi vadat illetne, azon Revier-jágernek vagy Forstmeisternek, ki ilyen dicséretre méltó ügyességet és savoir fairet fejt ki, valóban legnagyobb becsületére válnék, és ő bizonyosan nem kerülné el a legzsirosb udvari applicátiót.

Bizonyos komornyikom, jó szivvel vett minden munkában tevékeny részt. Egykor azzal kináltam meg, szedegetné katonai lakom felette piczi kertjéből ki úgy mulatság és commotió végett legalább részét az abban lappangó kavicsnak, melytűl elfojtva nem igen akart diszleni saláta, retek etc. Ezer darabot rakott halomra, de most jelleme és szokása ellenére megbicsakolta magát, azt nyilvánitván, hogy ő ezentul egyetlen egy kövecskét sem szed fel. És valljon miért? Mert mint mondá, minél többet vesz ki, annál több terem.

Mikor ez előadta magát, nem győztem eléggé kaczagni a jó és szinte már elbucsuzott lélek ezen furcsa okoskodásán. Most azomban látom, hogy az, mit mondott, korántsem volt badar beszéd; mert ezen különös phaenomen, mezőn ugyan nem, de a zsandár-féle eljárásban el nem disputálható factumként világlik és fénylik, mert a tabellai Ausweis szerint most sokkal több a kihágó, mint a magyar felgyulladás bevégeztekor, és oly kimerithetlen progressioban terem naprul napra nagyobb számú, minden árnyéklatú kicsapongó a magyar mezőn, mikép felhozott komornyikom philosophiai észrevétele, akaratlanul minden higgadtabbnak fejébe tolakodik.

Ezen paradox-féle tüneménynek feloldását kitalálni azonban nem nehéz, és nem egyébb mint az 1° hogy a zsandársági Institutio mindenféle kihágásra provocál, és 2° hogy a zsandárok miután Schussgeldet[1] kapnak, sokkal buzgóbbak most mint az előtt.

Tudom én jobban mint bárki, mert untig vettem benne részt, hogy ilyféle állitások alkalmával, ha azok kivált valami nagyobb úr vagy nagyobb asszony füleit érintik tüstént félre verik a nagy harangot, és ennek megszóllamlása után a kisebb csengetyűk is rendre megindulnak, honnét aztán minden oldalrul kong és peng: »Infamie, Niederträchtigkeit, erstunken, erlogen etc.«

12-ten Mai 1857.

De nézzük közelebbrűl.

Valami könnyelmű úrhoz szegődik tőtűl talpig becsületes szolgalegény. Jó szivvel járul minden munkához, és nem csügged, mert szeret egy talpra esett leányzót és ehez képest azon reménység edzi, hogy majd habár évek után elveszi nőűl mikor takarékosság által tán kis tehetséghez jutott. Gazdag ura nagy fecsérlő, ablakon dobja ki a pénzt, és e mellett oly rendetlen, hogy majd itt hágy nehány aranyt asztalon, majd zsebében felejti sok forinttal kibélelt portemonnaiját, pénzes ládája, teli húszassal és tallérral, pedig napestig tátja száját mint harcsa etc. etc. — Mindezek láttára azonban, évekig ellentáll derék fiúnk és a tarka seductiók nem fognak ki rajta, mig végre, — urátul szűnetlen szidva, lepiszkolva, sőt, ha ez valahol tán elejté erszényét, még tolvajnak is vádolva megtörik becsületessége s ő tolvaj lesz etc. etc. Ugyan kérdem, volt-e provokálva? Bár mily vallásu katekismus tudom, mely a legpiczinyebb taknyosnak adatik kezébe, azt fogja mondani, igen.

És most alkalmazzuk ezen »patront« [a] zsandárnak kifestésére.

Jóhiszemű becsületes egyén, de vajmi szegény, öreg tehetetlen szülei vannak, kik nagyon szorulnak segitségre, mátkája is van, melylyel egyesülni szeretne, de 16 xr. napi dijjal nem igen világlik előtte fel szebb jövendő! Más részrűl mit lát? és mit tapasztal? Oly épitmény emelkedik előtte magasra, »Neuöstreich« t. i. mely homok és furfang talajához képest nemsokára vagy összedűl, vagy melyet lassankint per partes megint szétbontani kell, nehogy a pl. t.[2] kőművese-

[1] Pénzjutalom a lőfegyver tényleges igénybevételeért (bizonyos számú lövésekért) szolgálatban védelem, vagy támadás közben.

[2] Értsd: pleno titulo, teljes czímű (gúnyosan) kőműveseket.

ket üsse agyon és e szerint, ezen dilapidatiói prospectus nem szűlhet benne nagy bizodalmat fecsérlő urai iránt s teljességgel nem hajthat ki benne őszinte és buzgó szolgálati kedvet; de ehelyett némi előleges kis ész-villámlásokat következtet alkalmasint: mikép juthatna a bekövetkező naufragium alkalmával valami zsiros konczhoz? S e mellett valljon hogy bánnak vele? Oly módon, miszerint azt adja tudtomra bizonyos jó akaróm, ki legtávolabbrul sem barátja a zsandároknak, hogy ha Magyarországban, hol szinte minden látvány könnyezésre gerjeszt, valami emberi osztályt meg kell szánni, az mindenek előtt a fényes födelű had, mert kimondhatlan, mennyire nem hecczelik, szekirozzák és e fölött mennyire nem kötik meg kezüket, mikép legjobb akarattal sem járhatnak el működésükben jó sikerrel. No itt van számotokra jó erős, nem sárga ugyan, de vascsizma, huzzátok fel, — és aztán — fussatok versenyt a magyar betyárokkal!

Hadd hozzak ennek illustrátiójára érdekes példát elő. Közel Győrhöz lóháton két kalandor megjelenik kis erdőben, lórul száll, és ezek tartásával megbiz ott pásztorkodó gyerkőczöt. Fegyverrel vállig ellátva, megállit egy kocsit másik után, és jó szerencsével több jövedelmet húz mint amennyit sperativumban saját maga kitett, — még végre 4 lovas hintó mutatkozik, mint valami véletlen szerencse ajándék, de ezuttal csakugyan nem sikerült nekik az ajánlkozó »Goldfischlit« elcsipni, mert a bakon ülő vitéz oly bátor sebességgel hajt köztük el, mikép a nagy hirű ismeretes »Többsincs« névre bérmált agár sem érte volna el. — Győrött a megmenekült kocsirul szállván, legott megteszi a zsandárposztnál az e tekintetbeni jelentést. A hadnagy becsületes német ember, egész készséggel tüstént lóra száll és melléje még 12 nem annyira körmös, mint inkább hosszu körmű, — chinai vitézek modorú legényt szinte lóra ültet, — és azzal vigasztalja a neki referáló tekintetes ex vármegyei exhadnagyot, hogy pecsenyére tüstént bekeriti a két impertinenst; készitsen addig is számukra, nem ugyan nyársat, de nyakra valót. — Bekeriti? Be ám árnyékukat, de alkalmasint még lovuk patkóját sem; hiszen ha meglátják hogy ellenük rukkol a fényes csapat, szép kényelmesen lóra ülnek, és a zsandár uraknak mást mutatnak, mint az Isten képe után készült emberi frontispiciumot. Nekem az előtt »kopózat« volt ügyem, s ha a nagy érdemű zsandár főhadnagy úr szegény fejem tanácsával élni akarna, tán jobb sikerrel járna el dolgában, ha szorosan a régi methódust követné. Itt a vármegye háznál, hol persze most egészen más és sokkal okosabb komédiát játszanak, mint azelőtt, alkalmasint még

találtatik valami garderobe. Öltöztessünk fel vagy négy legényt magyar ruhába, válasszunk jó köpczösöket, kiknek alamisnán hizott czombjaikon etc. nem fityeg igen kitűnően a szűk nadrág, . . . tán messzirűl nem veszik észre, a Zwicker nélküli szamarak, hogy csak maskirt magyarok, — én is elkisérem, és aztán, mikor horogba harapnak a szemtelen csukák, akkor vegyük elő a puskát etc. »bizony megfogjuk«. És a főhadnagy, ezen exclamátióval: »Schauens, so viel Verstand hätte ich bei einem Magyarn nicht gesucht, denn was man uns alles gesagt hat etc.« tüstént rá áll a tervre, kocsira ülnek, és nagy szépen behozzák a két spectabilist, ki ez uttal »non sat bene, spectabit«.

És a főhadnagy, ki csöcsén már nagyon erőssen érzette a Franz Joseph-keresztnek melegét, — a főhadnagy hat hétre a hűsben, hová zárták, tökéletesen kialhatta magát és azon fülibe fülemilézett sententiát is kellőleg digerálhatta, melylyel őt magasb lelkületre felpiszkálva megoktaták, mielőtt orrára csapták volna a profosz ajtaját: Schämen Sie sich nicht? Wir sind nicht da um uns zu maskiren und Komödie zu spielen, was zur Würde des grossen jetzt aufblühenden Kaiserreichs nicht passt«; a közvitézeket pedig, kik szerencsésen bekeritették a felhozott két kányát, jó leszidással máshová tránsferálták, legkecsegtetőbb igéretekkel ad posterum.

Igen ily schéma szerint, nach so einer Schablone bánnak a szerencsétlen zsandárokkal.

[A] főkomendánsnak azonban ki a főhadnagyuk kellő kiiskolázására a most érintett bölcs szavakat megragadta, — die Worte die er ergriffen hat, mi persze könnyebb, als die Räuber zu ergreifen, — tökéletesen igaza volt, és látszik ő is azt mondja mint én, nem kell a szerepeket összekeverni, — mert hiszen, mire volnának a Zuträger, Naderer, geheime Politzei, és némi Statthalterei és minister-féle, éppen nem fénylő, de ugyan csak sötétben járó személyzetek, ha a komédia, maskara és furfang javát szájoktul szedné a szemtelen zsandárság. Ez volna még szép, mire tudom nem egy német celebritás azt mondaná »Ja, pros't die Mahlzeit!« — Nicht das Mahl aber die Zeit das heisst: wenn es Zeit wäre zum Essen. —

A zsandárok lelkét a kormány részérűl nem vigasztalja semmi reális, de pótlékul váltig elég módjuk van sich ein bischen Geld zu machen, mert oly Kuruczvári-scénák mint a milyent előhoztam, csakhamar in infinitum fognak burjánzani és végkép a legszomorúbb tragédiákra fejlődni. —

Mi pedig a provocátiót illeti, nem természetes-e, hogy a magyar közönségnek bizonyos fractiója, mely semmit nem csinál, mi lelkét kielégithetné, vagy csak egy kissé vigasztalhatná is, most azon van, ingyen annyit szerezni, mennyit csak szerezhet, és miután a zsandári dispositió legnagyobb securitást ád, hogy az, ki elég furfang-észszel győzi, könnyen nem kerűl hálóba, nem okszerintileg következik-e, hogy az efféle illicit keresetre most könnyen és sokan adják fejüket, honnét aztán oly egyén is, kinek az előtt ilyes esze ágában sem volt, most azon tanácsot adja magának, »próbáljunk«. És im ez kulcsa, miért szaporodik a zsandári gibier oly sáskai progressioban.

De azt állitni, hogy a zsandárok lőpénzt kapnak, az mégis csak infámia?

A mindennapi tapasztalás azt mutatja, hogy nem csak bortul s egyébb szeszes italtul részegszik meg az ember, de szinte és még sokkal erősebben és hosszabb időre pénzvágytul, szerelemtűl, dicsőség szomjtul, hivatali s hatalmi viszketegtűl, népszerűségi szédelgéstűl etc.

A Megváltó továbbá azt mondá, nem egyedűl kenyérbűl él az ember. És szintigy, nem egyedűl garas vagy forint alkotja a lőpénz és borravaló dijnak minéműségét.

»Nézzék az urak, igy szól báró Fichtenstamm von Niergendshausen,[1] ezen derék zsandár az, ki utolsó években legnagyobb számmal látta el a törvényszékeket »verdächtig« féle egyénekkel, egy sem fogott annyit be mint ő és e szerint, Ő felsége határtalan kegyességénél fogva, nem is mulasztotta el a mi organumunk által, Allerhöchst seine Zufriedenheit, nemcsak az ekkép megjutalmazott vitéz legény füleibe, de az egész világ hallattára is be és ki orgonázni.

S valljon kérdem, nem lőpénz, nem borravaló-e az efféle kecsegtető kidicsérés? Van ugyan nem egy szemtelen, kivált Magyarországban tán még most is, ki emlékezetében tartván »mors aequo pulsat pede« etc. habár a király maga is »megelégedéssel« jutalmazza meg, azon rebellis gondolatra fakad, — hát ugyan megelégszem-e én Te veled? Mely impertinentia aztán természet szerint azok átellenében még magassabbra is rug, kiket királyoknak éppen nem, de csak usurpátoroknak tart. 13-ten Mai 1857.

Csehek s kivált bécsiek azonban, kik eddigelé még nem tudták kellőleg ponderálni a »nesze semmi, fogd meg jól« intrinsecus becsét,

[1] E költött jelképes alak első neve a rendőrminiszternek (Kempen von Fichtenstamm) nemesi predikátuma.

nem oly szűk lelkűek, mikép ily féle atyai megelégedési szivömledések élvezetét teljes mértékben savourirozni nem tudnák. Igaz, hogy különösen ők sem részegednek meg az efféle, felhevitő, feltüzelő szeszes phrasisokon, de minek is? Hiszen a részegség soha nem következtet valami jót, és ekkép mindig jobb mindent tisztán és illusio nélkűl látni és a dolgokat igazi értékük szerint megbecsűlni. De ha ezt teszik is, fog azért találkozni sine dubio mindig elég magát örömest elszánó egyéniség; mert ha találkozott Maria Theresia alatt oly magos lelkűletű egy szál major, ki a fiatal hadnagyot maga után hurczolva a csata legveszélyesb pontjára hozzá igy szólt: »Werde ich Ihnen zeigen wie man muss sterben für das lőbliche Aerarium«, ha mondom találkozott az érintett obskúr időkben egy major, ki ily szép enthusiasmust fejtett ki, mely valóban a Thermopylákra vagy Trafalgarra emlékeztet, akkor ugyan kérdem miért nem tartanák mai felvilágosodott időkben, mikor még a németek is levágták már a pedantismusnak czopfját, ezrek meg ezrek legnagyobb distinctiónak, sőt grátiának, egy fiatal jó szivű lovagi császárért magukat agyonpuskáztatni, ki minden lépte által bebizonyitja mily kevéssé kevély, mily nagyon okos és mennyire meleg emberbarát, mily kimondhatlan nagy szive van és ki oly lelkiismeretesen megtartá mindazon igéreteket, melyeket a horvátoknak, ráczoknak, tótoknak, oláhoknak, szászoknak etc. etc. feltűzelésére kötött horogra, ha t. i. viribus unitis leverik a magyarokat, mely műtétekben ezek kitünő szamár bölcsességgel erejük szerint el is jártak, etc.

És egyébiránt nem adott-e az Egek Ura ő Felségének az apostoli saját maga által felkentnek, még más módokat is kézhez, melyekkel lőpénz és borravaló képében, még határtalanul erősebben is megjutalmazhatja hű birkáit, mint puszta dicséret által?

A zsandár ki megdicsértetett, legelső alkalommal arany medáliát nyer, aztán tiszti helyzetre emeltetik, később még meg is keresztceltetik, és aztán — egy kis pénzecskével is, — legalább addig mig Bruck [1] adhat — felsegittetik, ugy hogy a jó zsandár, ki kellőleg ellátja mindenféle vaddal a Schwarzenberg-, Haynau- és most Bach-féle konyhát, bizonyos lehet, hogy lőpénzbűl és borravalóbul egy könnyen ki nem fogy!

Ő Felsége azonban jó gazda, mi a tabellákbul is váltig kimutatkozik, nemde? Mert ugyan ki lehet oly hosszu fülű paripa egy éven-

[1] Báró Bruck, a pénzügyminiszter. Célzás Ausztria súlyos pénzügyi viszonyaira.

kinti kis deficit végett sokat aggódni és nagy lármát ütni; hiszen Angliának még több adóssága van, és aztán majd kigondol a B. B. B.-ministerium [1] egy expedienst és aztán egy második, harmadik, negyedik etc. etc. expedienst, mig végre Osztrákiárul [2] is szint oly örömöt gerjesztő jelentést tehet Urának, mint tett jó fiu Haynau suo tempore: »schon expedirt!« Ő Felsége igen jó gazda, és nem adja ki birkáinak a portiót egyszerre, de csak lassankint mikép a szegények meg ne zabálják magukat, és ekkép soha nem szól igy: Én nem vagyok Isten, és büntető küldetje [a] sem, de éppen olyan halandó mint Austriának legnyomorultabb koldusa; bűneim alkalmasint nagyobbak és csak Isten látja a vesék redőit, mint azoké kik elvérzettek. Ezeket többé az életnek vissza nem adhatom, azokhoz így szóllok: a Véletlen, tán az Isteni gondviselés személyemet az austriai közbirodalom élére állitotta. Király, hóditó vagyok-e, nem vizsgálom, s ugyan minek is? Mert hiszen minden csepp véremben és szivdobogásom után érzem, hogy szerető atyátok vagyok. Állástok ennyi borzadalom után, indefineált és erősen súlyos, ámde annyi kimondhatlan szövevény közt mint a mennyi legjobb akaratomat is lebilincseli ugyan, az én helyzetem könyebb és kellemetesb-e? Szoritsunk tehát ki minden rejtett hátgondolatot, minden Machiavelli-fogásokat, és diplomatikai furfangot. Én szerető atyátok vagytok, legyetek szerető fiaim, és azért minden kivétel nélkűl seregeljetek körűltem. Halgassatok szavamra, én kihalgatok mindnyájtokat. Ne nézzünk többé hátra, de egyedűl előre.

A takarékos gazda fejedelem, ki büntető eljárásában mi a grátiát illeti a cseppfürdőre (Tropfbad) emlékeztet, mert ő is csak cseppenkint ereszti kegyelmét, midőn más részrűl nem tagadhatni, ha súјtásrul van szó hogy akkor azon nyilás, melyen fulánkja kimérgesűl, sokkal bővebb mint a darázsé, a takarékos jó fejedelem ily gondolatra nem jött, és alkalmasint két apostola Grünne Károly [3] fiacker eszével és Bach Sándor prókátori eszével sem gondolta tanácsosnak, az apostoli császárt, ily »lágy velejű« gyermeki eljárásra mifélét 1ső Napoleon ideologienak titulált, figyelmetessé tenni vagy pláne persvadeálni.

[a] Így, küldöttje helyett.

[1] Az akkori osztrák minisztérium tréfás neve Bach (belügy), Buol (külügy) és Bruck (pénzügy) neveknek kezdőbetűi után.

[2] Ausztriát persze gúnyból, majd mindig Osztrákiának nevezi Sz.

[3] Gr. Grünne Károly a császár nagy befolyású főhadsegéde 1859-ig; aztán főlovászmestere.

Tagadni tehát csakugyan nem lehet, hogy a zsandárok eljárásukért, kifejtett buzgóságokhoz képest rendes lőpénzt húznak, vagy legalább huzni remélnek. Miután buzgóságuk pedig legfőképpen az abgeliefert vadak quantitása és nem qualitása után biráltatik, minthogy a carnivor vadakat jobbadán nem ők, kik csak a herbivorok ellen vitézkednek, de a helybeli lakosok csipik meg, maga magátul következik, hogy ők is azon csinynyal élnek, persze sokkal nagyobb vonásokban, mint néha-néha tót atyánkfiainak némi fiai, kik egy bandli[1] húros madár közzé olykor nagy ügyesen bele tudnak kötni valami más szárnyast is, mely aztán szinte húros neve alatt passiroz, és ekkép az arany medália megérdemlése végett nem egy furfang zsandár is becsip néha-néha egy vén czigányasszonyt, melyet szinte a zsandár javára irják a könyvbe, és mely barna hölgyet a 3, 4 vagy 5 Richter-kollegium rendszerint minden hosszas examinátió kikerülésével, tűstént megint kiereszt, mert hiszen könnyen észre veszi hogy moralitása exemplaris és csak bűze kiállhatlan.

Mindenki előtt ismeretes, hogy miután több helyütt jó szivű philantrópok nagy jutalmakat tettek ki azok számára, kik vizben fulladót kiapportiroznak, azóta számtalan emberélet mentetett meg ; de ehez képest a költség is nagyra nőtt, és elvégre oly nagyra, mikép a philantrop társaságnak egyik tagja, kinek jó szó mellett meglehetős esze is volt, kikutatva, hogy — és ha jól emlékezem Párisban, — több, úszásban kellőleg gyakorlott industriel jó idő óta azon jutányos komédiát játszsza, és pedig perfectissime, miszerint az egyik, a szerencsétlen vizbe fulladót, a másik ellenben a szerencsés megmentő uszkárt szerepeli, — és aztán a spectator publicumnak sajnálata és tapsa közt távoz a jó[!] eljátszott bluettnek dijját felveszi, és míg tart, en compagnie, nagy kényelemmel, a philantróp jó urak egészségére és hosszú életére borban elkölti.

Nem tudom, eféle viziphilantrop társaságok léteznek-e még valahol ; de annyit minden bizonnyal tudok, hogy e komédiák most szárazon játszatnak el, és pedig az osztrák zsandárok és czigány családok közt, ugy hogy némi czigányfiu és hölgy, toties quoties paradirozott már a »Verbrecherek« sorában, úgy mint a rigó a kárpáti húrosok közt.

Miket egybenvonva mondhatom, hogy azon számtalan balfogások és éretlenségek közt, melyekkel Bach bácsi Ő prókátorsága meg

[1] Azaz csoport.

vagy inkább el áldotta Magyarországot, de egyetlen egy új karika sincs, mely a lakosok bármily szinezetét és árnyéklatát oly általjános desperátióba ejtette volna és oly meg nem szűnő desperátióban tartaná meg nem szűnőleg, mint a valóban gyűlöletre méltó, egészen hasztalan, sőt mindegyre provokáló zsandári experiment. Kivált Horvátországban érte el az ez iránti közelmérgesedés legmagasb fokát. És ez természetes, mert egy egészen katonai rendszerre alapitott tartományt, hol de soha nyoma sem volt bármily kihágásnak is, zsandárokkal inficiálni, és egy nemzetet, mely lábán tartotta a bukandó habsburgi családot, ily inept dajkálás által lealázni és betű szerint a nevetség pellengérére állitni, oly butaság, mely hallucinációhoz közel jár. — Azon néhai rácziakat[a] pedig melyek Bosniábul törtek be, azokat, ha ismételtetnének, mi nem valószinű, mert a horvát most inkább dél mint éjszak felé gravitál, bizony a zsandárok és a Horvátországban sáfárkodó német Beamterek nem fogják visszaverni.

*

[6.] Bach premier, ha ezen sorokat olvasná, alkalmasint indignátióval vagy kevély megvetéssel lökné mind azon gyűlöletes imputátiókat vissza, melyeket én az ő rovására irok. — A zsandárokat nem ő gondolta ki, ezen kincs, mint érintve volt, testamentaliter a Boldog Herczegtűl[1] szállott rá, és mi az akasztásokat, számkivetéseket, börtönözéseket illeti, és az amnestia elmaradását, vagy cseppenkinti folyamatát, mi köze neki ahoz, feleljen arrul Haynau, és most a Justitz-szakács,[2] ő nem több mint belminister, és egyébként a császár az úr és ő csak szolga, és ekkép nem illik hozzá »klinkowströmi szerep«[3] — a császár computizáljon maga magával lelkiismeret dolgában, ha nem tudnak boldogulni vele, ne vádoljanak engem, de vádolják, nem bánom, gyóntató papját vagy és ezt sem bánom oly annyira, édesanyját.[4]

[a] Így, talán »razziákat« helyett!

[1] T. i. herczeg Schwarzenberg Felix. A zsandárságot legf. parancsra b. Kempen altábornagy kezdé szervezni s egy év alatt el is készült a 16 ezredből álló csendőrség organizácziójával. Lehet, hogy az intézmény eszméje a világlátott herczegtől, franczia minta után, származik.

[2] T. i. gr. Nádasdy Ferencz, az új igazságügyminiszter.

[3] Czélzás Klinkowström jezsuita atya, híres bécsi feddő hitszónokra.

[4] Bach ez önmentegetése természetesen fictiv, hogy őt annál alkalmasabban vádolhassa aztán az író.

Illy kimentéseket azonban a nagyközönség el nem fogad, und dass ist das Loos der Grossen! Mindenki tudja, hogy a császár rá legtöbbet vagy jobban mondva, csak rá hallgat, és ekkép minden joggal neki tulajdonitja mindazon éretlenséget és gazat, mely naprul napra erősebben elboritja a közbirodalmi mezőt.

Ha nem ő a bűnbak, akkor miért nem szóllal fel és miért nem desavouirozza mind azt, min a nagy közönség kormányzás dolgában vagy kaczag vagy sir és sine exceptione egyenesen neki tulajdonit? 14-ten Mai 1857. Annyira elvakult az udvari fény által immár mikép mint a vadászrejtély[a] előtt kitűzött bagoly, még csak észre sem veszi, hogy ő azok szemében, kik nem csúsznak másznak, de magasabb spherákban laknak és röpülni is tudnak, a legnagyobb gyülöletnek és megvetésnek tárgya?

Ha a véletlen vagy isteni gondviselés egy alacsony állásu szegény diurnistát negyven millió embernek, úgy szólván élére vagy legalább oly parancsnok mellé állit, ki előtt negyven millió emberalak reszket, és ha ily egyénnek szép esze és nem kevés tanultsága van, politikai fellépte alkalmával pedig a legtündöklőbb liberálitásnak[b] és legtisztább humanitásnak zászlóját tűzte a fényes nap előtt ki, és ha egy ily szinű egyéniség oly szerencsés, hogy azon Úr, ki negyven millió embernek szerencséjét mozdíthatná elő, de e helyett kemény szivénél és rövid eszénél[1] fogva kevés kivétellel többet kevesebbet mindnyáját kimondhatlan nyomoruságba sülyeszti; ha mondom a sors ily parancsnok mellé oly egyéniséget állit, ki azelőtt nem volt »semmi« és most »minden«, és kinek szavára az elbizott, magát isteni flagellumnak tartó, nagy hatalmú úr nemcsak hallgat, sőt ő adja mindenben a fő impulsust és elhatározott directiót, attul a nagyközönség sőt Európa azt várja, hogy ő ha többet nem, legalább azon meg nem szűnő bosszuálló politikának vessen végett, melyben mint látszik Ferencz József oly annyira gyönyörködik, mint néha rossz

[a] A. m. rejtekhely. [b] Liberalismus helyett.

[1] Sz.-nek ezen és efféle szenvedelmes, elkeseredett kifakadásain az uralkodó ellen, nem szabad fennakadnunk. Korholása, azt lehet mondani, az atya pirongatásához hasonló, a ki fiának javát lelke mélyéből kívánja s a kit mélyen elkeserít fiatal fia belátáshiánya. A felségsértés gondolatának, pláne intentiójának még árnyéka is ki van zárva Sz.-nél. Keményeк lehetnek a szavak; de a szándék a legtisztább, legjobb! Ezt előrebocsátom már most a legelső alkalommal, mert a mű folyamán többször fogunk találkozni Széchenyi éles és keresetlen kifakadásaival az uralkodó ellen.

természetű éretlen suhanczokat is tapasztalunk, kik időtöltésűl igazi élvezettel legyeknek és efféle tehetetlen jobbágyoknak[a] kiszakitják lábukat, szárnyukat, és kiket ha toties quoties derekasan felvirgázzák *[sic]*, minden ember szivbűl örűl.

Miért nem szólt tehát a szivesen kihallgatott súgó? Tán helyben hagyja Schwarzenberg gyűlöletre fundált politikáját? És ha igen, akkor tehát mind azon szívömledező expectorátió, mely emeltyűvel ő az aulának vitézeit[1] egykori jó pajtásait oly gyönyörű lelkesedésre felcsigázta, nem volt egyébb mint furfang és a Tartuffe-komédiának első felvonása? Vagy ha nem, akkor kérdem honnan ered elnémulása? Tán mert in silentio securitás, és »coute-que-coute« nem akarja koczkára vetni urának grátiáját?

Bach négyágú alternativa közt áll. Ő vagy egyetért [a] felvett bosszuálló és hazugságra fektetett politikával;[b] vagy nem mer szólni; vagy oly édes vakságtul van elázva, mikép semmi bajt nem anticipál, sőt in dulci jubilo nyert babérjain kinyujtódzva még hízik is, vagy ki jelenvaló állását kellőleg használván mig megy, azon reménységbe[n] él, hogyha minden eloszlik sőt bukik is, szerzett birkáit tán még is meg fogja menthetni.

Első esetben igazi Sz. Pál, csak azon különbséggel, hogy a szent rosszul kezdette, de jó[l] végezte, Bach osztráki[2] apostol ellenben becses ember volt, vagy ilyesnek mutatta magát kezdetén, de alacsony eb vált belőle végén.

Ha pedig fél az eplatátul [?], ő, kinek oly derék Mundstuckja volt az aulában, s bezzeg tudott ott szólni eleget és elragadólag akkor, mert, hiába, couraget még Sz. István keresztje sem ád senkinek is,[3] akkor ha a magas fejedelmi paripárul le nem száll, nem több mint rühes kutya, melyben még annyi becsületérzés sincs, oly helyzetnek hátat forditni, hol egyedűl a Hetzmeisternek parancsa, korbácsa után és izlése szerint szabad ugatni.[4]

Született nagy ur, ki bölcsőtűl óta megszokta az udvari fényt és mindig magasb sphérákban lakott, annak, elgondolhatni, különös

[a] Rovarok helyett, de készakarva, czélzáskép. [b] A kéziratban tollhibából: politikában.

[1] A bécsi egyetemi ifjúság, a melynek egyik bálványa volt az akkor már jónevű ügyvéd, Bach Sándor.

[2] E melléknevet Sz. mindig gúnyosan használja az »i« raggal.

[3] Bach a Szt. István rend nagykeresztese volt.

[4] Sz. szereti a kül. angol vadász-életből venni hasonlatait.

abnegatióra van szüksége, ilyféle oásisbul az életnek rideg mezejére kilépni; de Bach ily tekintetben nem volt elkényeztetve, és ha ma lépne le, kezét mindazon nyomorult pátensek aláirásával bé nem piszkálván, melyek a mai kormány szivtelen inertiáját elégségesen illusztrálják, akkor szintúgy mint az előtt, mindenkitűl tisztelve és becsülve, mint érdemteljes derék polgárember büszkén ehetné kenyerét; midőn ma mindenki által gyűlölve megvetve, hiú fényben lakomázhatik a főparancsári táblán és mint Austriának a császár után legnagyobb ura, csillagokkal megrakva vehet kitűnű részt azon halotti torban, melyet Ferencz József a meggyilkolt magyar nemzet fölött, tán már ma is bátran megűlhet; — mert hiszen ki tudja, nem adta-e a nemzet már ki életének legutolsó szikráját?

Vagy nem lát, nem sejt semmit és oly édes nyugalomban élvezi napjait, mint Polignac [1] *gloriosae memoriae,* [a] ki nagy bölcsen szuronyokra alapitván politikai hitvallását, nehány nap a katastropha előtt de még csak távulrul sem gyanitotta, hogy magát urával együtt legott el fognák kergetni. És ez esetben, valóban szánakozásra méltó, mert ha önszántábul nem lép le mint saját magát megbecsülni tudó egyén, azon magas állásrul, melyen semmi jót sem vihet végbe, de őt elkergetik, vagy az egész politikai »boutique«-kel együtt elbukik, ő kitűl annyit várt a közép classis, és kit a büszke bécsi aristocratia mostani kutyai hizelgésének daczára inkább ma szeretné látni a Ferencz Józsefi oszlopon [2] paradirozni mint holnap, akkor a 40 millió számú népcomplex részérűl még annyi jutalmat sem fog aratni, mint amily eredeti monétával szokták megfizetni Magyarországban a fogadatlan prókátort.

Ha végre hatalmi élvezet czélja, mig tart, és aztán ha ennek vége van megmentett birkáinak [3] segitségével »otium cum dignitate«, akkor e czélt legalább feliben alkalmasint elérendi, t. i. az otiumot sine dignitate.

Azt mondják ugyan hogy nem lop; de ez chameleon jelleméhez képest mit mutat teljes bizonyossággal? semmit, és becsületességére

[a] Sz. aláhúzása.

[1] Gróf, utóbb herczeg Polignac Ágost, X. Károly hírhedt miniszterelnöke, szerzője az 1830 júliusi hírhedt »ordonnance«-oknak, a melyek miatt a forradalom kitört s Károlynak és miniszterének menekülniök kellett.

[2] Sz. ez alatt — maró czélzással — az akasztófát érti.

[3] Képletes (germanistikus) kifejezés az összegyűjtött vagyonra.

nézve legkisebb argumentum sem, de egyedül azt bizonyitja, hogy elég esze van nem lopni; mert ha megtudnák, akkor mostani szójárás szerint el lehet gondolni oly szélvényes (stürmisch) örömsikitás törne ki úton útfélen, mikép aztán kérdés, nem volna-e szükséges Bécsnek sánczait megint ágyúkkal kiczifrázni »gegen die Volksfreude«. — És ekkép jót lehet állni, hogy Bach bizonyosan nem lopott még, szintúgy mint illo tempore Robespierre sem lopott, — kivel egyébiránt éppen nem akarom egybe hasonlitni, mert Robespierrenek legalább esze határtalanul több volt, — becsületességének oka azonban nem rejlik-e jobbadán vagy kirekesztőleg azon félelemben, hogy tán meg tudják? ez már más kérdés.

Bach a »Geheime csapatnak« és »Controll-seregnek« oly barátja, hogy neki is természet szerint azon rőf szerint mérik ki a gatyára szükséges vásznat, mint a mily rőffel ő szabja ki a publikum számára tarka szövétnekit[a] és ekkép bátran mondhatni, a 40 millió tutti frutti közt de egyetlen egy individuum sincs, kire úgy vigyáznának és kit oly exempláriter controliroznák *[sic]*, és pedig legközelebbi hizelgői, mint éppen Bach Monsieur.

Eleinte legjobb akarattal sem könnyű valami kis ártatlan maleversátio-féle gyümölcsöt betakaritni. Ilyes csak később okkal-móddal sikerül. Mit Zeit kommt Rat. A visgázókat el kell előbb altatni, a legharapósb komondorokat lekenyerezni, a sok hasztalan cselédség helyett némi okos czimborákat verbuválni, és aztán ügyesen bevárni sötétebb napokat és mig a derék Patikáros elhúzza az ismert »A Duna a Tisza zavarodik, a bácsi a bácsi gazdagodik« etc. nótáját, mikor aztán jobb sikerrel jár a halászat, — akkor im Trüben etc. csak egyszerre több hal van a hálóba[n] mint a mennyit Sz. Péter tudott s pedig a Megváltó engedelmével a Jordán vizeibűl kihúzni etc. és pénz is van, birka is van, kökényszemű leány is van etc. és senki sem tudja, mily féle »Christkindel« rakta halomra a sok tarka-barka vásár fiát.

Ha az ember szerencsétlenségére megöregszik, igen sokat tapasztal. Én sűrűen laktam Bécsett, és száz esetet el tudnék mondani, — hol számtalan igen sovány hivatali,[b] ki aztán idővel mikor az embernek megdagad hasa etc. szépen el volt látva hússal, ilyféle renoméban állott: Ist er gescheid? Nein gar nicht! Aber doch ehrlich? Ja grundehrlich! Mig aztán a Conversations-Stück végén auf den Brettern

[a] Így, szövet helyett. [b] Így, hivatalnok helyett.

die die Welt bedeuten (? ! ?)[1] rendszerint az sült ki, hogy igen is gescheid volt, persze csak magára nézve, a becsületességnek csak maskaráját viselte.

Már mi Bach urat illeti, azon négy kathegoriát tekintve, melyet felhoztam, én ugy vagyok meggyőződve, hogy ő maga magával még szoros computusba[n] nem állott; helyben hagyja-e mindazt, mi Schwarzenberg végrendelete szerint történt és mai nap is történik, én nem tudom; hanem annak[a] rovására irván legtöbbet: mundus se expedit, bizonyos kéjmámorban élvezi napjait, saját maga felemelésén és soha sem várt nagyságán meg nem szűnőleg csodálkozva, mely nimbuson keresztűl legfőbb eszméje és régens ideája nem egyébb mint magát jelen állásában oly sokáig fentartani mint csak lehet, és aztán, ha elcsapják, kárpótlást csekély kis aquisitióiban keresni, — mikor sokan tudom szememre fogják, és vajmi méltán lobbanthatni — hogy nem festettem le korrect vonásokkal, mikor eszesnek, de nem okosnak mondám, holott ő nagyon is okos, persze csak saját maga bőrét tekintve, mit az által is bebizonyita (az angol Punchnak példája szerint, ki a szerepeket furfang eszével elcserélvén felakasztja a hóhért és nem ez őt)[b] hogy ő helyette [a] szerencsétlen Latourt emelték a lámpára, kinek kis ujjában is több nemes vér volt, mint Bach ügyésznek minden ereiben. —

Az Úr tehát nem vonakodik Bach premierre egyenesen azon infámiát kenni, hogy ő lopni fog?[2] Egy cseppet sem vonakodom ezt tétova nélkül kitárni. Ki felhevitette és feltüzelte az ifjúságot és aztán kajánul elárulta proselitáit, miért űzőbe is vették,[3] — ki továbbá mióta minister, minden lépte által bebizonyitotta, hogy megcsalta a nagyközönséget, és mindegyre most is meg akarja csalni, legfőkép a magyarokat, és [ki] Ferencz Józsefet, ha ennek lejár csillaga vagy inkább szétpattan Irrwische,[4] szintugy meg fogja csalni mint a [más] két benne bizó cathegoriát, ugyan kérdem e két kis factum és e kecseg-

[a] Tollhiba; ennek (a közmondásnak) helyett. [b] Zárjel közé a kiadó tette jobb értelem kedveért.

[1] A színházra alkalmazott nagyhangú és nagyképű mondást Sz. a két kérdő- és egy fölkiáltójellel figurázza ki.

[2] Fictiv dialogusban kérdi ezt valaki Sz.-től.

[3] Ezzel arra czéloz Bach, hogy az október 6-diki bécsi forradalomkor a hadügyminisztérium épületéből Bachnak is menekülnie kellett.

[4] Bolygótűz, a modernebb Irrlicht régibb azonosa; de egyszersmind álfény is.

tető kis prospectus (horoscop), nem ád-e mindenkinek arra jogot azt gondolni, hogy ő data occasione egy kissé a gazza ladra [1] szerepében is el fogna ügyesen járni? Ezüst kalanat mint ezen pajkos madár azonban bizonyosan be nem dug, azért kezeskedni merek. Ily szamárságot bizonyosan nem követ el, das ist zu wenig, und dann gibt es nichts dümmeres als ein gemeiner Dieb zu sein.

Egyébiránt magam is átlátom, hogy nem viseli jó nevelésnek szinét, ha valakinek például azt mondjuk képébe »hazudtál«, mert hiszen ezt éppen oly érthetőleg igy is ki lehet tenni, — és ilyesrűl Lord Chesterfield egész könyvet irt [2] — a valótul egy kissé eltávoztál, és e szerint ezen infamis expressiók lop, lopás, lopó, lopsz etc. az udvariabb egyén ajkait is bizonyosan mindig el fogják kerülni; kivált miután lopásnak tulajdonkép oly actus neveztetik, ha valaki valakinek például zsebkendőjét zsebébűl húzza, vagy látogatásnál egy órácskát, szelencét etc. etc. elcsip, és ily infamiát csak senki sem lesz elég merész oly egyénre fogni, ki mint az [a] Mahomet, számos millióknak sorsát tartja kezében.

Hiszen más kereseti módok is vannak. Most előre látható Anleihe fogja követni a másikat, aztán a sok vállalat, vasút eladása, Credit mobilier etc. etc. ugy merűl ki a földbűl és annyi Wertpapierral láttatik el Ausztria, mikkel ha egyszer elvesztik becsüket, papiermachéra forditva, hihetőleg az egész Hortobágyot körül lehetne bástyázni etc. [A] ki most nem szerez, kivált ha magos hivatalánál fogva azt sughatja a tőzsér etc. etc. uraknak fülébe »Eine Hand wascht die andere«, az valóban oly ritka madár, miszerint olyast hiába keresnének Bécsben, és miniszter Bach e tekintetben bizonyosan nem a fehér holló; exempla trahunt, és azon főhivataliak, minden megbántás nélkül legyen mondva, kik őt megelőzték és nem csináltak volna néha-néha egy egy kis jó Geschäftlit, bizony a tiz újjra is elférnek. És aztán a királyi kegyelem, mely fényesen megfizette hű mészárszéki eljárásáért Haynaut; és a lovagi bánt is kellőleg indemnisálta nehány száz ezerrel, nem fog-e módot találni a favorit premiernek, valami sequestrált jószággal, hiszen van elég, felvigasztalni lelkét?

[1] T. i. a fényes tárgyat elcsenő tolvaj szajkó s efféle madár.

[2] Stanhope Fülöp, Cheesterfield grófja, angol államférfiú, diplomata és paedagóg író (1694—1773), a kinek nevét kül. fiához írt nevelő hatású híres levelei tették ismertté. Ch. »Letters to his son«-ja 2 kötetben 1747 jelent meg először s aztán sok kiadást ért. Valószínűen e műre czéloz Sz.

Mikép állithatni azt, hogy Bach élvezet embere hiszen senki sem oly tevékeny mint ő, és senki sem dolgozik nálánál többet. Ezt elhisszük, sőt tudjuk. Ámde ő megszokta a sok irka-firkát, és metierjénél fogva vajmi erősen megbarátkozott, jam ab incunabulis, a tentatartóval, ugy hogy ha sokat nem irna és kivált ha igen sokat nem iratna, tán nem is esnék neki jól ebéd, vacsora ; de emellett még más okbul is oly különösen dolgos, miszerint mindent maga akar végezni és ekkép saját vállaira vévén az egész birodalomnak súlyát, mindent személye körül, sőt személyében koncentrál, — mitűl más rettegne, mert a legjobb methódus mikép elvégre minden megakadjon ; de ő ettől éppen nem fél a derék fiú, mert mit bánja ő, ha bár tökéletesen meg is áll az egész álladalom, csak hogy ő megállhasson posztján (helyén).

Már micsoda összeköttetésben van a statusgépnek megállása az ő megállásával ? Lehet-e ennél badarabb okoskodást kigondolni, és vajjon nem furcsa-e azért kelni ki egy státusgépnök ellen, mert ő maga többet dolgozik, mint bármelyik alárendeltje ? — miért nem gyalázni kellene őt, de respektussal és háladattal érinteni nevét. [1]

Mikor gőzönyök [2] még ritkábbak voltak, akkor például Magyarországban az angol gépnök persona necessaria volt, és igen csinján kellett vele bánni, mert ha szűnetlen nem kenyerezik le és ő rosszkedvbe jő, megáll Árpád, Zrinyi, Pannonia stb. gőzhajó. Most azonban gőzöny többé nem raritás, és gépnök is kifejlődött akárhány, miszerint etekintetben nincs baj. De miután az emberek mindig valami újat gondolnak ki, és mostanság betű szerint igazi machina-világ van, most itt-ott oly komplikált gyárak támadnak, melyek a persona necessaria hijjával de egy pillanatig sem járhatnak, honnét aztán az ekkép qualifikált egyén oly sakk perpetuelben tartja a gyár birtokosát, mikép ha legnagyobb gazember volna is t. i. a gépnök, oly erősen űl gazdája nyakán, mikép ez legjobb akarattal sem bírja lerázni őt többé.

Mondják, hogy némi gépészek az úgyis eléggé komplikált machinát, melyet forgatnak, a végett még nagyobb komplikációba keverik, miszerint de teljesen senki ne legyen képes azokat, bármily nyomorultan is, mozgásban tartani, és ha par hasard megakad, újra (megint)

[1] Sz. szereti ezt a fictiv párbeszédszerű, mondhatni (jogi műszóval) »contradictorius« előadást.

[2] T. i. gőzgépek.

15-ten Mai 1857.

megindítni, miszerint aztán a persona necessaria [a] lépcsőről még magasabbra emelik magukat, és mint indispensabilis és lerázhatlan solitärek oly elválhatlanúl csűggnek (függnek) a gyárral össze, valamint a tengeri pók is, ha megragadja a szerencsétlen úszót, többé nem tágit, de áldozatát minden bizonynyal a feneketlen mélységbe süllyeszti.

Üssük fel az emberiség évrajzait és minden lapján azt fogjuk olvasni, hogy vajmi sokszor a legnagyobb mediocritások, sőt néha a legkibélyegzettebb gazemberek is hosszú évek során tartották kezükben, a világnak meg nem szűnő bámulatára, a nemzeteknek kormányrúdját. S vajjon miért és mi módon? Igen egyszerűen csak azért, mert vagy a létező statusgép komplikációinak csinyját-binyját ők ismerték legjobban vagy annyi furfangságuk volt, ezen már létező szövevényeket oly annyira potencirozni, mikép aztán a labirintban senki sem tudott kiigazodni és feltalálni magát, kinek a premier és udvari kedvencz Ariadne-nyájassággal és készséggel nem adta kezébe a fonalat.

Felette fényes és nagyszerű, de kimondhatlanúl komplikált gyárat látogatok meg Németországban. A proprietárius derék, minden theoriában tündöklő egyéniség, legszívesebb udvariassággal megmutat és megexplikál nekem minden legkisebb csavart is, mig végre megáll valami alacsony, meglehetősen köpczös egyéniség előtt, és ily szavakat mond: »Ez dirigensem, kitűnő észtehetség, fáradhatlan hű mint pudli, becsületességére nézve tiszta arany, — és csak egy de felette nagy hiánya van, és pedig az, hogy halandó, mert ha ma elviszi Isten vagy valami más, mit Isten mentsen, akkor az egész fabrikám tűstént megáll, mert azt csak ő tudja forgatni és ha megáll, teljességgel nem kerűlhetem el a bankrutot. Valóban? Nos tehát akkor éljen, zsivio, hoch, hoch, hoch! a zsidók nem tudom mit kiabálnak, ha szeretetre feltüzeli őket az enthusiasmus, vagy a köztük kiosztogatott Wertpapier stb. stb. Én, mikor elhagytam ezen sok karikás, annyira kényes és csak egynek engedelmeskedni akaró fabrikát (manufacturát), vormärzlicher gyenge felfogásomhoz képest fogaim közt igy mormogtam — mert szólni persze nem mertem — : a plenipo [1] igen jó gyerek lehet, de készitménye, melyet s bizonyosan csak kis időre egyedűl ő tud dirigálni, még kutyának is rossz; mert oly kompli-

[a] Így, egyes számban (többes szám helyett).

[1] A plenipotentiarius angolos rövidítése.

kált machina, melyet egyedűl valami Hexenmeister-féle tűnemény bir forgatni és pedig csak rövid időre, soha nem ér semmit és ekkép egyenesen tűzre való.

Bizonyos herczeggel jó barátságban élek. Financziális deroutját erősen szivemre vévén, magamnak egy szivet faszolván,[1] (— ich fasste mir ein Herz — Wo? —)[a] tétova nélkül így szólok hozzá: Ön tönkre jut, ez bizonyos; mert számok ellen nincs argumentum, és pedig mily könnyű volna segiteni. Még most van idő, és ezért kergesse el mindenekelőtt azon theoretikus plenipoját, kit sokan még becsületesnek sem tartanak, ki önt mindig csak szóval tartja és mindig igér, holott a deficit nőttön-nő, és Herczegségednek jobbágyai egytől-egyig elszegényednek, és készek volnának ezen részint gyűlölt, részint lekaczagott charlatánt régi huszár szokás szerint egyszer, sőt akárhányszor derekasan megpokróczozni; hallgasson másokra is; vannak igen becsületes és ügyes tisztjei, és ne nézzen mindig azon pápaszemen keresztűl, melyet dirigense tűz orrára, de végkép saját maga szemeivel. Birtokai oly gyönyörűek, jobbágyai oly derék fajtájúak, miszerint valóban megérdemlik azon kis fáradtságot, hogy ön elvégre ne mindig dirigensének belátása, de tandem aliquando saját meggyőződése szerint cselekedjen és meglássa, nem fogja megbánni, ha tanácsomat követi.

S mit nyertem ezen sincerisálás által? Azt, hogy a herczeg megharagudott; de meg kell vallani, széplelkűen és vajmi lovagian pártját fogta a félreismert, rútúl lerágalmazott és kajánúl üldözött ártatlanságnak, és aztán miután e tekintetben engemet kellőleg kapaczitált, megint lecsillapodva hozzám ekkép szólt: Lássa a gróf, Pataki Sándor[2] direktoromhoz már ugy hozzászoktam[b] ki annyira persona grata és figura sympathetica, — man muss ihn lieb haben, — archivum[om] és saját magam és családom nem csekély titkait tökéletesen ismeri, éjjel-nappal lábán áll s mindig kész szolgálatomra, és midőn több gazdasági tisztjeim teli rikitják füleimet hyops [sic] féle hírekkel[3] szűntelen, ő soha nem veszti el jó kedvét, appetitusát és reményét és ilyesekkel soha nem úntat, és e fölött oly mulatságos, mindent

[a] A zárjel köztit zárjelbe a kiadó tette. [b] A kéziratban tollhibából: megszoktam hozzá (!).

[1] Katonás kifejezés a német »fassen« után.

[2] Ez az egy név: Bach Sándor magyarítása mutatja, hogy költött történetkével van dolgunk s a »herczeg« nem más, mint az uralkodó.

[3] Hiób hírek.

tud, mi történik [a] dominiumban stb. stb. és ilyfélékről oly bohón el tud mesélni sokféléket, hogy ezt is a tiszta jövedelemhez kell csatolni, — mert hiszen mire való a pénz, nemde arra, hogy az ember annak árán élvezeteket vásároljon. És a jó ember mennyire gondoskodik, hogy magamat el ne únjam, vadászatom soha nem volt oly rendben, mit a tabellák mutatnak, stb. stb. és aztán azon állitás, hogy jobbágyaim őt nem szeretik, az megengedjen a gróf úr, szinte alacsony calumnia, mert ha látná Ön, mennyire jubiliroznak béreseim, sőt jobbágyaim is ha t. i. adok vagy adatok nekik valamit, vagy a jó fiúk legalább remélnek valamit, ha köztük megjelenek, és néha magyar nadrágot is húzok csontjaimra [a] — auf meine Beiner — és magyar idiómában tudtokra adom, hogy megnézni jöttem a szép határt, és megismerni szükségeiket, kivánataikat és óhajtásaikat, persze derék Pataki Sándorocskám jelentése után és intercessiója szerint, akkor az éljeneknek nemcsak szele vagy szélvésze, de igazi huricánja [b] harsog a felhőkbe, melyeket aztán a kiszáritott mocsarak oly violentiával echóznak vissza, mikép a csupa örömtől bámuló halak, pióczák, békák szava is eláll — és ha a gróf úr látná mennyire szeretik Pataki szolgámat drága jobbágyaim, — mert hiszen a legmagasabbak, mint nemkülönben a legvastagabbak is csúsznak másznak előtte, és készek kezét csókolni, és ha akarná még valami mást is, mi legbizonyosabb jele a szeretetnek; ha mindezt látná a gróf, tudom, máskép szólt volna, és Pataki Sándor plenipót alkalmasint jobban meg tudná becsűlni. Mindenkinek lehet és van is baja, — úgy természet szerint nekem is, de ezeken mindig tud segitni jó pofáju kedvenczem ; — ha lyuk támad az uradalmi hajón, tűstént kivesz a hajóból deszkát és bedugja, és ha most megint a deszkanyiláson tódúl be a humiditás, akkor mirabile dictu, papirosokkal csinálják azt be, melyeket a szamarak most Wertpapiernak neveznek. — Ő soha nem jő difficultásba, mindenre talál expedienst, szóval igazi Teufels- vagy inkább Luderskerl. És aztán én adnék ki ily ritka, kétségtelenűl egekből küldött specialitáson, ki uradalmi igazgatásomat oly annyira könnyiti, mikép soha nem vagyok kénytelen eszemet nagyon strapaczirozni, mert ő mindenről gondoskodik ? nem nem, én [az] ily becses bojtárt, mely nekem oly igen komód, nemcsak nem fogom magamtól [el]szakitni, de inkább még erősebben szoritom magamhoz, bármit csacsogjon is a buta nép, ilyféle olasz gusztusról.

[a] Lábszáraimra. Vagy persiflage vagy nem jutott hirtelen a szó Sz. eszébe.
[b] Orkán helyett gyakran használja Sz. ez idegen szót.

Ezen néhány orientatiói képecskék után hadd fessem le Bach Sándor nézetét, eljárási methodusát és azon viszonyt, melyben kegyes urával függ össze.

Bach Sándor észrevette, mi egy kissé élesebb szeműnek figyelmét sem kerülhette el, hogy általában véve, kivált nagy urak kivált nyáron nagyon kommodusok, sőt restek szoktak lenni, kivált oly országokban, hol publicitás és felelősség nincs, és ekkép a bécsi főurak is sokkal szivesebben mulatkoznak Hiezing, Penzing, Hacking, vagy valami más Bécs körül bővelkedő, ing-féle [1] paradicsomban, mint székre leszegezve irodájukban; [igen szeretnének] [a] gondolkozni, olvasni, kombinálni, fontolgatni és efféle unalmakkal jobbra fordítható idejüket elfecsérleni, miszerint igen szivesen és generose minden munkát titkáraik nyakába függesztenek, kik, ha nem valók egyenesen az iskolai szamárpadra, ritka eseteket kivéve, oly befolyást nyernek vagy inkább oly supremátiát fejtenek ki hivatali meczénásaik átellenében, hogy legtöbb esetben tulajdonkép nem a miniszter a miniszter, de a titkár a miniszter, midőn a miniszter semmi és ekkép igazán mondva nem ő forgatja a nagykereket, de titkárja a főparancsnok, valamint Themistocles sem, de kis fia gubernálta Attikát.

És ha egy simplex secretarius ily hatalomra vergődhetik duplex, sőt triplex miniszterének átellenében, ugyan mily suprematiát fejt még miniszter kollégái fölött ki, ha ezen miniszter tud és szeret irodájában ülni és dolgozni! Ez kézzel fogható.

16-ten Mai 1857. Bach ilyféle foglalatossághoz bölcsőtűl szokva, nagy bölcsen megismerte »erős oldalát«, melylyel, ha nem negligálja à la longue, bizonyosan legyőzi, kivált arisztokrata-féle pajtásait. — És ezen erős oldal, mely számtalan egyébként kitűnően ignoráns főurat sokszor félszázadokig tartott parancsnoki székében, nem egyéb mint az ugynevezett »Sitzfleisch«. Ha nem birom miniszter kollégáimat eszem élével legyőzni, majd legyőzöm üléssel: ich sitze sie eng, igy okoskodott az elég Sitzfleischsal ellátott ember fia. És mennyire ismerte magát és fegyverének nagy hatását, már felléptekor mutatta meg; mert mindenekelőtt a boldog herczeget [2] győzte le, ki nála nélkül, noha sokkal több esze volt mint neki, kivált

[a] E két szó, utólag beszúrva tollhibából, fölösleges és értelemzavaró.

[1] Értsd: -ing végzetű helység, a milyen Bécs körül sok van.

[2] Sokszor nagy kezdőbetűvel (Boldog-Bódog—Felix) írja Sz. e két szót, mely mint említém, hg. Schwarzenberget jelenti.

vége felé éppen nem tudott lenni, és annyira belé szeretett már első látásnál, hogy őt, még mikor teli volt az aulának porával és bűzével, par force mint persona necessariát belé hozta a minisztériumba, és a főurakat és a főasszonyokat, kik bármiként tettetik is magokat, még szagolni sem tudják a roturier-féle spéciest,[1] csak ügygyel-bajjal és azon argumentum által bírta consensusra, hogy szinte nagy Kübeck[2] sem volt egyéb mint született szabó fiú. Igen, a boldog herczeget legyőzte, kit a természet oly mostohán láta el Sitzfleischsal, hogy a szegénynek ilyest mindig másutt kellett keresni, mely műtételben azonban, meg kell dicséretére vallani, szivesen és vajmi szorgalmatosan járt el.[3] A boldognak kidűlte után[4] Bachnak aktái tetemesen nőttek, mert legelsőbben is nem kellett neki attól félni, hogy az, ki őt magasra emelte, megint el fogná rúgni, ha általa tán kompromittirozva érezné magát, és aztán, mert a hátramaradt kapacitásokat, jól tudta, ha néhányát tán ülés által nem is, okvetlen mindnyáját le fogná verni szemtelenség, Mundstück és azon adulátió által, melynek elmúlhatlan és csodálatos hatását már tán azelőtt is, mit nem tudott, de az aulában kellőleg kipróbálta.

Másnak képzeletiben, óhajtásiban, szenvedelmiben abundálni (bővelkedni),[a] im ez azon specificum vagy arcanum, melynek segitségével valamint egyeseket úgy a sokaságot is könnyen bolonddá tenni és órránál fogva vezetni lehet.

Egyszerű hízelgés, nem sokkal több mint darab veresposztó, melylyel békát tán meg lehet csípni, de már csak pontyot nem.

És ezt Bach igen jól tudja, minek következtében ő nem hizelg a személynek, de hízelgését a személynek hajlamira, szenvedelmire, felfogásaira, előítéleteire, nézetire stb. terjeszti.

Igy például az aulában egy cseppet sem udvarolt pajtásainak, nem dicsérte ki tulajdonaikat, de felette ügyesen tudott bővelkedni

[a] A gyorsan fogalmazó Sz. nem ér rá a szót keresni. Itt tulajdonkép ezt akarta mondani: belemerülni. L. a következő jegyzetet.

[1] T. i. a tenta-penna emberét, a hivatalnokot.

[2] Karl Freiherr Kübeck von Kübau (1780—1855) Ferencz császár és Ferencz József bizalmi embere, 1840—48 az udv. k. m. elnöke, 1850 a szűkebb Reichsrat elnöke. Az absolutismus és a bürokratikus uralom és a centralizáczió nagy híve, de absolut becsületes és roppant szorgalmas, munkás szolgája az államnak.

[3] Czélzás Schwarzenberg gáláns kalandjaira.

[4] Schwarzenberg 1852 ápriljában halt meg.

— (abonder dans leur sens)[a] — éretlen és kificzamodott észborjúzásaikban és vezérük lett.

Tapasztalván ezen methódusnak jó sikerét, ugyan nem volna-e a világnak legügyetlenebb prókátora, ha azt mutatis mutandis okkal-móddal nem folytatná mostani és későbbi helyzetiben?

Különös és mégis igaz, hogy én gondolatit ugyan nem, de Ferencz Józsefnek minden szavát, melyet valaha kiejtett betűről-betűre ismerem, mint egykor, ha tán e sorokat elolvassa, mit adna Isten, egy pillanatig sem fogja kérdésben vonni. — Ferencz József Bachról azt mondá: »Az által vagyok ezen hű szolgámnak becsületességéről és státusférfiúi tehetségéről tökéletesen meggyőződve, mert hozzám soha de egyetlen egy hizelgő szót sem irányzott, és soha hasztalan beszéddel engem nem untatott és becses időmet el nem rabolta.«

De most kérdezzük Ferencz Józsefet kérvén őt: tegye kezét szivére, — ha t. i. van neki ilyes valamije és nem pottyant az már életének tavaszában ki vagy le, — vajjon nem hízelkedett-e Bach [az ő] hajlaminak, nézetinek, szenvedelminek stb. stb.? És vajjon mit nevez ő császársága unalomnak és időfecsérlésnek? Azt-e, ha valaki parádé, vadászat, spectaculum, triumphus vagy eféle nagyon hasznos időtöltéseket az által akarja meglopni, hogy ő Felségét arra is felkéri, miszerint ne irjon alá minden Bach úr által elibe terjesztett irkát vakon, de legalább a fontosabbakat, a nemzetek életébe vágókat olvasná előbb maga el, — mi persze nem mulatságos, és még terhesebb mint a puszta aláirás, mit ha pontosan teljesit Ferencz József, akkor számtalan illúziói közt tán abban is hintázza magát — car l'exactitude est la politesse des rois, — hogy ugyancsak megtette a magáét, ha exacte és correcte a sok halálitéletek alá [oda] tette nevét és eszerint annyi fáradság után elvégre még a magyar is elismerendi őt egykor fekete hollós második Korvinnak, kinek elhúnytával megszűnt a justitia, az övével pedig a lekenyerezett auditorok vampirsága.

Bach, ki hasonlóúl csudálni fogja, mikép jöhettem nyomába minden szavának, sőt minden irásának is, sokkal eszesebb, miszerint veresposztóval akarná az embereket és a nemzeteket megcsipni, mert igen jól tudja, hogy valamint a castort[1] eleinte nem nehéz csapdába keritni, később pedig, mikor egyszer figyelmét felzavarták, igen nehéz,

[a] A francz'a kifejezés mutatja, hogy Sz.-nek az »elmerülni, belemerülni« szó nem jutott eszébe a gyors fogalmazásnál.

[1] T. i. a hódat.

sőt lehetetlen, úgy egyesek és nemzetek elbolondítására és megcsalására már most nem lehet használni puszta gombostűt igazi horog helyett, és simplex egérfogóval nem keríthetni be senkit és semmit már.

Ha például az aulában pajtásaihoz igy szól: »Ti igen szép fiúk vagytok; közületek több mint egy bizonyosan superálja Apollót! Annyit fecsegnek a franczia vieille gardé-ról; adjanak nektek csak puskát és elég port hozzá és aztán majd meglássuk, ki a legény a csárdában?! Észszel pedig és különösen naggyal, mindnyájan el vagytok látva. Azt mondják, Metternichnek sok esze van, ám meglehet, én nem hiszem, mert vajjon hol szerzett volna ilyest, a bécsi aulába nem járt, de azt tudom, köztetek nem egy oly genie van, kit ha egymástul vágják,[a] két, sőt tán három Metternich is lesz belőle stb. stb.«

Ha igy szól a próféta, bizonyosan elnevetik magukat a jó fiúk, mert hiszen elég tűkör van a világon, és aztán érzik, mennyire félnek egyetlen egy kis spiczlitől is, ha neve policzáj stb. A hizelgés könnyen elszalasztja a nyulat, és ha nem elég apró, de nagyon is öreg, úgy akad meg annak torkán, kinek nyújtatik, valamint a disproportionált gombóczot sem nyelhetni szétharapás nélkül, — ki pedig szétharapja a hízelgést, azt alig keríthetni kézre többé.

És azért Bach, ismervén szelid pajtásainak édes álmait, semmi személyességekbe és részletekbe nem bocsátkozott, de ilyféle általános bombasttal tüzelé fel legott rászedett hőseit: ki nem ismeri az osztrák kamarilla gyalázatit? Egész Európa, mely most legfőkép a bécsi aulára tekint, csak erről szól! Nincs és nem lehet égetőbb dolga. A népeknek jogai le vannak gázolva, a beamterek csordáit, melyekbe minket még belé nem soroltak, szét kell kergetni, mivel aztán ezek azok, kik mint sáskák megeszik a nemzeti termelést. És bármerre tekintünk, mindenütt a sok és hosszú czopf tűnik elő, ennek levágása az, mire fel van híva a bécsi tudományos ifjúság, mely hogy megmutassa, mennyire bölcs és hogy mindenben »vorwärts«, az ezentúli directiója, levágja haját hátúl, de ehelyett szakállt ereszt előlrűl stb. stb. És illyféle dikcióval aztán persze hálóba kerítette az impertinens fiúkat, kik annyira elbízták magukat, noha legtöbb még puskáját sem tudta volna megtölteni, hurczolni pedig puha vállain éppen nem, hogy nem bámúlhatni eléggé, mikép tudták ily taknyosok sakkba tartani a bécsieket, ha hogy ezen megfoghatlan gyávaságot, kivált a kézmunkásokat tekintve, nem írjuk azon meg nem szűnő kormányi

[a] Igy. Vagy tájszólásszerű kifejezés a köznyelv szétvágják, szétdarabolják értelemben vagy germanizmus (auseinanderschneiden).

dajkálásnak rovására, mely a lakosok leghaszonvehetőbb classisát is, minden józan eszéből és minden természetes energiájából kivetkezteti.[1]

*

[7.] És most szálljunk ő Felségének fogadótermébe, és a kilyukasitott spanyolfal mögé, honnan mindent láthatunk és hallhatunk, és legyünk az ott előadandóknak tanúi.[2] Gróf Apponyi György lép be: Nagyhatalmú Császár, Felséged[a] több alkalommal megengedte, hogy szivem mélyéből szólhassak. A szerencsétlen magyar nemzet az utolsó hajótörésben mindenét, sőt azok előtt, kik minden körülményeket nem ismernek, még szinte becsületét is elvesztette, mert az akasztófának bélyege elpiszkolta a nemzetnek egykori vajmi szépen fénylő hirét. Én nem állok azok sorában, kik az összeomlott régi épületet ismét éppen azon architectúra szerint kivánják felállitni, melyben azelőtt oly gyönyörűen emelkedett magasra. Én átlátom, hogy vármegye és országgyűlések nélkűl, sőt bölcs önkény alatt is szinte meg lehet élni; én nem gondolom, hogy constitutio az általános megnyugvásra nézve conditio sine qua non. A magyar nemzet csak egyet mentett meg, és az a nemzetiség. Ez még tökéletesen megtörve nincs, és több milliók oly áhitatossággal őrzik ezen szent reliquiát, mikép ki lehet őket egytől-egyig pusztitni ugyan, de ezen lelki kincset hűn fogják őrizni éltük fogytáig. Ha Felségednek szive egyesek iránt nem tudott olvadozni, könyörüljön legalább egy egész nemzetnek kín epedésein. Alázatos kérésemet irásban foglalván itt bátorkodom azt, Kegyelmes Császár, lábaihoz letenni!« *Császár:*[b] Meg fogjuk vizsgálni gróf úrnak kérelmét és annak idejében császári akaratunkat Önnel tudatni! Adieu. A mi körülbelül annyit jelent: allez au diable.

A felség most csenget, hivjátok Bach urat. De nem kell keresni, mert miután véletlenül (!?) megtudta, hogy Apponyit elfogad[á] a felség, készen tartotta magát az audienzszoba másik oldalán. *Császár:*[b]

[a] Tollhibából a fogalmazv.: Ő Felsége. [b] A párbeszédekben beszélő személyeket kiadó húzta alá, hogy jobban szemébe tűnjenek az olvasónak.

[1] Sz. elvi okokon kívül is ellenszenvvel viseltetett a bécsi aula fegyveresei, a városi egyetemi ifjúság egész viselkedése ellen. Ezt mutatja I. kötetünkben közölt 48-diki naplójának több helye. Im ez a (különben nem egészen alaptalan) ellenszenv még 1857-ben sem szűnt meg!

[2] Itt ebben a fejezetben, ezzel a leírással kezdődik a hatalmas fantáziával költött párbeszédek és jeleneteknek, Sz. élczei, maró szatirája és éles persiflage-a köntösének hosszú sorozata.

Aha, Ön itt van? *Bach:* Én megtudtam, hogy gróf Apponyi, kit különösen tisztelek, mert tőtűl-talpig becsületes ember, felséges uram lábaihoz fogna borúlni, kötelességemnek hittem magamat készen tartani, hogy Felségednek parancsát idővesztés nélkül teljesithessem és azért vártam az előszobában! *Császár:* Az előszobában Ön, a szolgák és cselédség közt? *Bach:* Ó, Kegyelmes császárom, engem nem ismer, ha azt gondolja, hogy ilyesmi engem bökdös; hiszen mi mindnyájan szolgái vagyunk kegyes jó urunknak és ha saját tehetségi köröm egy kissé tágabb is mint másoké, azért mi mindnyájan csak lovagi császárunk akaratjától függünk, és én bár magas bár alacsony helyzetben mindig kész leszek Felségedért legutolsó csepp véremet feláldozni, — persze az első csepppel nem leszek különösen elhamarkodó, és hogy elég szivet faszoltam[a] magamnak a Monture[b]-kommisszióban, hol a katonai kellékek kiosztatnak és ekkép kitűnő kurázsim van, azt már a barrikádokon[1] megmutattam, igaz ugyan, hogy egy kis »Missverständniss« következtében a dinasztia ellen; de most miután még magas lelkületű Sophie herczegasszony is nekem philosophice[c] megbocsátott, körömszakadtáig Felsége[d] mellett leszek, és ha erről gondolkozok és efölött meggondolom, mennyi veszélynek van felséges autokrátom ezen háládatlan magyar betyárok által kitéve, kik még mindig nem akarják átlátni mennyivel nem *[sic]* tartoznak Felségednek atyai punitiói végett, denn der liebt, der straft, akkor mindig könnyűket préselek szememből, (az egyikből, a másikból nem megy)[d] és ha nem szégyenleném, úgy sirnék és csupa keserüségből úgy dúdolnék, mikép tudom a többi hű jobbágyoknak is megindúlna *rivalgása!*[e] *Császár:* »No no, — ne sírjon, hiszen tudja, hogy én önnel meg vagyok elégedve!« *Bach:* Ó, Felséges uram, kegyes Apám, ha én ezen habsburgi sententiát hallom, akkor úgy megfeszül bőröm, hogy ha egy jót ütnének rám, tudom úgy hangzanék mint dob, mely

[a] A katonai (kaszárnyai) kifejezést, a német »fassen« magyarosítását többször használja Sz. — Itt szívet faszolni = bátorságot nyerni. [b] A kéziratban tollhibából »montarns« áll. Tán monturás kommissziót akart Sz. helyes magyarsággal írni. [c] Így írva, mert szójáték akar lenni. Az efféle szellemtelen szójátékot Saphir, a híres »humorista« hozta Bécsben már régen, 1848 előtt nagy divatba. Sz., noha később, mint látni fogjuk, épen nem valami jó véleménynyel van Saphirról, mégis saját maga is (és sokszor szellemtelenül) használ efféle gyermekes, diákos szójátékot. [d] Zárjel közé a kiadó tette. A mondat érthető, ha tudjuk, hogy Bach egyik szeme hibás volt. [e] Sz. aláhúzása.

[1] Czélzás az 1848. májusi barikádharczokra Bécsben, a mikor a szabadelvű fiatal ügyvéd, Bach, a bécsi egyetemi ifjúság bálványa volt.

Gewehrherausra[1] invitálja a vitézeket. Hadd csókoljam meg kegyes kezét, melyről ezt tettem minap az újságba[a] — — — Én már kiskoromban gyakorlottam magamat mint hű jobbágy a két legfőbb osztráki requisitumban, t. i. a hűségben és béketűrésben, és azért, mikép ezt soha szemből ne szalasszam, egy gyönyörű kutya és egy különös hosszú fülű paripa portrait, mind a kettő Tyrolisban a Sand-Wirth fiától[2] festve függ szemér ágyam[b] fölött; — de kérem ezt ne méltóztassék páter Klingowstrómmel[3] közleni, ki tudom a péchetetlen Szűznek képe előtt mondja el breviariumát.

De most, Kegyelmes Uram, tán ideje volna, hogy státusdolgokról is szóljunk, vagy inkább, hogy e tekintetben tudassa velem Ő Császársága bölcs akaratát és parancsát. *Császár:* Önnek igaza van, tehát kezdjünk hozzá. Igen kezdjünk hozzá. *Császár:* Apponyi igen becsületes ember, és hüségében is tökéletesen bizhatok. De kimondhatlanúl unalmas, engem már mennyire úntatott, és panaszaival meg nem szünőleg mennyire kinoz, azt alig tudnám összeszámolni; itt nyujtott be egy hosszú skartéket; vegye át, és forditassa németre, mert ő mindig magyarúl ir, noha tudja, hogy ezt nem szenvedhetem, — és aztán referáljon nekem data occasione. *Bach:* Erre nincs szükség, mert szóról-szóra ismerem ezen panaszlitániát, melylyel kegyes császárunk béketűrését új próbára tette; én mindig sirni tudnék, mikor tapasztalni vagyok kénytelen, mennyire ostromolják minden oldalról az én jó császáromat, és pedig a leghiábavalóbb, leggyermekiebb pretinsiókkal. — Nemzetiség, nemzetiség, ez most a parola! és mi van alatta? Semmi, mert ugyan mire szolgál ezen phantázia? Megenni nem lehet vagy belőle nadrágot vagy szoknyát varratni, hideget se zárja ki stb. és bizony semmi egyéb, mint nyavalygó képzeletnek gyümölcse, és nem is szolgál egyébre, mint a kormányt szekirozni és nehézségeket gördítni haladási vágyába stb. *Császár:* De mikép ismerheti Ön ezen petitiónak tartalmát, hiszen nem olvasta

[a] Itt következett volna egy idézet valamely újságból, mint Sz. a fogalmazvány másik oldalán megjegyzi: »Citiren Majländer Nachricht.« Sajnos, e citátumnak nem járhattam végére. Tán a fiatal császári pár milanoi utjára vonatkozik. (1857 január—márcz.) [b] Perszifláló kifejezés, mintegy »szűzi tiszta ágyam«.

[1] Katonai tisztelgés valamely beszállásolt őrségnél.

[2] Ezt persze Sz. csak költött gúnyból mondja; a híres Hofer Andrásnak, Tyrol e hősének csak egy fia volt (János), a ki 1855. Bécsben, mint fődohánytőzsde vezető cs. k. hivatalnok halt el.

[3] A már említett híres jezsuita szónok.

el? *Bach:* Gróf Apponyi azon egyéneknek egyike, ki minden qualifikatióval bir központot képezni, mely körűl a szétszakitott sereg idővel, mikor a muszka tán betekint, hihetőleg egyesülhetne és ekkép jónak, sőt szükségesnek tartottam őt közelebbről observáltatni, és ez okból módot találtam, egy egészen biztos Vertrautert játszani kezébe,[a] ki most leirója, anélkül persze, hogy legtávolabbról is gyanítaná és ekkép már tegnapelőtt birtokában voltam a petitió másolatának! *Császár:* No ezt már dicsérnem kell; Ön igazi ezermester, és oly hű szolgámat mint ön, ki úgy szólván mint menykőhárító van fölöttem kitűzve, azt felejteni bizonyosan nem fogom, — noha mint sokan csacsognak jobbágyaimnak csak akkor van legjobb dolguk, ha elfelejtem őket; — kérjen magának valami gratiát, a Szent István-kereszt már úgyis diszesiti hű mellét és azért kérjen ki magának valami mást. *Bach:* Ó, kegyes császárom, én örömtől sírni tudnék. *Császár:* Ne sírjon mindig, Ön tudja, kogy könnyűk engem egy cseppet sem touchiroznak. *Bach:* Kegyelem, kegyelem és bocsánat, tehát ezentúl többé nem fogok sírni, úgyis eléggé nehezen esik és én sokkal inkább szeretnék kaczagni bécsiesen, in die Faust, ó kegyes császárom és nem kérek semmit, mert már ezerszer meg vagyok valamint hátra, úgy előre mindazért jutalmazva, a mit tettem és még tenni fogok; rendekre nem tartok semmit, mert azok franczia kiejtés szerint, mely az efféle emberkészitményi csillagokat chrachatnak nevezi, rendszerint inkább bepiszkolják a viselőknek mellét, mintsem hogy azt kiékesitnék. És meg kell vallanom, hogy mikor kegyelmes császárom a Szent István keresztével engem megstemplizni méltóztatott, minden oldalról azt referálták számos spiczlieim, hogy ezen fejedelmi aktuson nagy és kicsi nem bírt eleget kaczagni, és magam is, mikor megláttam magamat a nagy tükörben, bizonyosan hahotára fakadok, ha egyszerre oly hideg érzelem nem futja át idegeimet, mintha pellengére állittatnék,[b] és hallanám[c] boldog anyám másvilági szavát, ki szinte kaczagva e szavakat intézi hozzám: »Xandi wie schaust denn du aus?« És alig nyugodhattam volna meg, ha öntudatom nem súgja füleimbe, hogy minden pletykák, rágalmak és ellenem kiszórt infámiák daczára, Szent István bizonyosan kimondhatlanúl örűl[ne] és legnagyobb megtiszteltetésnek tartaná, ha megtudná, hogy én nemcsak nagykeresztes vitéze, de Magyarországot tekintve, némileg, jóllehet

[a] Igy; a. m. bizalmas kémet belopni Apponyi közelébe, a ki nála irnoki teendőket teljesít. [b] Igy, állittatnám helyett. [c] A fogalmazvány tollhibából: nem hallanám.

inverse, még representánsa is vagyok; mert ha ő megalkotta és per partes fel tudta épitni Magyarországot, én jótállok, hogy én per partes megint szétbontom és végkép meggyilkolom, csak kegyes jó apostoli császárom ne vonja meg tőlem kegyelmét és ajándékozzon meg engem ezentúl is bizodalmával, és im ezt, csak ezt kérem, ezen gratiáért esedezem térdet fejet hajtva. Ha majd aztán lesz valamire szükségem, akkor majd nem kérek, de veszek és pedig nem pénzért.

Császár: Ön meg lehet győződve, hogy császári kegyelmem Ön iránt soha nem fog gyengülni, míg hasznát vehetem, és ha szavamnak nem hisz, mely impertinentiára Ön nem képes, tudom, akkor kérdezze meg csak Jellasichot, Rajacsicsot, merész szájú Khevenhüllert,[1] Sagunát, stb. nem bánom keresse még Haynaut is fel, ezek tudom mind készek irántam kezeskedni, stb. és most kérdem, vajjon mit válaszoljunk gróf Apponyinak? *Bach:* Igy biztositva, ha Ő felsége megengedi, anélkül, hogy mély bölcsességét legtávolabbról is influálni szemtelenkedném, miszerint legjobb belátásomhoz képest szabadon szóljak, akkor egyszerű vélekedésem az, semmit sem kell válaszolni.

17-ten Mai 1857.

Mirabeau azt mondá:[a] Le silence des peuples est la punition des rois, én pedig azt állitom, le silence est la meilleur tactique des gouvernements absolues. Mit fog gróf Apponyi tenni, ha nem kap választ? Egy darabig várni, azalatt alkalmasint sokat mérgelődni, és végre új és pedig még czifrább petitióval Felséged elibe állni; mert ő nagyon következetes és nem könnyen tágit; mikor a császár úgy fogja fogadni jobbágyát, mint úr az alkalmatlankodó szolgát; mely taktikát Felségednek minden alkalommal invariabiliter kell követni, a petitiót pedig ismét elsüllyesztjük a közönséges oubliettebe. Mit fog akkor csinálni az exkanczellár? Fenyegetni? Nem hiszem, mert eleget látta, hogy az apostoli császár isteni jogainál fogva nem tréfál. Konspirálni? Ez nem hihető, és ha igen, tüstént megtudjuk, mert a policzia, kivált a titkos, a bölcs országlásnak ezen legfőbb arcánuma. mondhatom soha nem volt oly kimeritőleg organizálva még mint most et cela veut dire quelque chose, és ha valóban konspirálna, akkor fiat justitia stb. De ily extrémtől nem kell gr. Apponyi részéről tartani,

[a] Természetesen Bach beszél tovább.

[1] Gr. Khevenhüller-Metsch Ferencz, 1854 óta nyugalm. öreg táborszernagy, az egykor »barrikádos« Bachnak mindvégig nagy gyűlölője és zabolátlan szidalmazója (a ki erről híres volt).

mert ő praktikus egyéniség és ekkép nem áll azok során, kik meg akarván pökni a napot, saját magukat piszkolják be, és ekkép még erősebben fog mérgelődni, mint az előtt, alkalmasint valami májbajba esik, mire a magyar faj különösen hajlandó, mi nem kerülte el figyelmemet, mert ez esetet igen jól lehet felhasználni, és minden esetre, tán egy harmadik petitio után, melyből papiermachier *[így!]* pixist neki ajándékul készittethetünk, melyből aztán kénye-kedve szipákolhat akármennyit, végre lassan-lassan el fog némúlni. — Hahaha, hehehe.

Nem hiába mondja még a szamár török is, hallgatni arany,[a] nekünk pedig csak nem lehet kevesebb eszünk és ha practice vesszük a dolgot, mily kimondhatlanúl könnyű, nem felelni, midőn valami választ stylisálni, kivált ha nincs az embernek szándéka az igéretet megtartani, oly szövevényes kutyamunka, melyet legjobb stilistám báró Hauer István [1] sem tud végbevinni, azon báró, ki oda lent van Pestofenba, kit különösen ajánlok kegyes császárom kegyelmébe, mert egészen mi szinű és mi szőrű emberünk, és ki, mondhatom leghaszonvehetőbb nem ugyan komondorom, mert igen fél a farkasoktól, de hasonlithatlanúl legkörűlnézőbb rókám, kivel nem birnak mindazon magyar kakasok és magyar ludak, kik kormányzásunk netaláni kis aberrátióit kiméletlenűl rendesen kikiáltják, és meg nem szünnek ellenünk rágalmakat gágogni; még báró Hauer kitűnően furfang eszének daczára sem képes ilyféle remek választ konczipiálni, mely nem ád, nem igér semmit és mégis excontentál, mikor az embereket szóval már nem lehet kielégitni, de egytől-egyig, kivált azon ebadta magyarok, melyek jó számban még megvannak, mind valami szolidabb után esengnek mai nap. Ha pedig báró Hauer nem elég zsebjátszó [2] efféle mesterdarab kivitelére, mit várhat a higgadt eszű a többi beamterektől e tekintetben, kik közt természet szerint, mert annyian vannak és ezeket nem lehetett elég szaporán kinevezni, számtalan különösen nagy ökör is van, ki aztán az otrombáúl stilizált válaszban annyit igérne vagy legalább reméltetne, miszerint a meg nem szűnő kompromissiók által még az egész minisztérium is meg bukhatnék!

[a] Bach beszél tovább.

[1] A katonai és polgári főkormányzó (Albrecht főherczeg) magyarországi czivil-adlátusa, tehát a polgári kormányzat tulajdonképeni feje, a kit mint cs. k. belügyminiszteri osztályfőnököt és val. b. titk. tanácsost magyarországi (soproni) születése, anyai részről (Sigray-leány volt az anyja) magyar származása és magyarul tudása miatt bízott meg Bach a főherczeg melletti befolyásos hivatal vezetésével.

[2] T. i. kókler, Taschenspieler.

Legjobb maxima, minden petitiot elfogadni és egyre sem válaszolni. Feleljen csak Ő felsége egyetlen egyre, és tudom minden még lábán álló magyar, egy-egy petitióval fog kirukkolni; mert köztük is van még nem egy vén róka, ki igen jól tudja, hogy ilyféle koldúsmaskara alatt lappangó manoeuvre által a kormányt szinte agyon lehet szekirozni. De ha ők rókák, legyen Ő felsége még rókább, ennek haszna elmúlhatlan, és efelett mily gyönyörű kép; Adams[1] úr tán lefesthetné, látni két rókát szemközt, melynek egyike a nemzet, másika pedig az apostoli császár!

Császár: Most már egy kissé kifáradtam az országgépészetben és már várnak parádéra, és aztán nyúlászni megyek, gyönyörű csapat angol agarat hozatott számomra hű szolgám Grünne, ezeket ki akarom próbálni, a császárné is eljön; Ön tudja, hogy Önre szivesen hallgatok, mert mindig tanulok valamit. *Bach:* Hála Isten, hogy jó urunk valami olyassal is foglalatoskodik, mi Pétervárt vagy Londont ugyan nem, de Turint tudom jól megreszketteti; és testi gyakorlat által egészségét fentartani igyekszik, mert hiába jól mondja Cicero, in corpore sano anima sana, és már ha nem csalatkozom Beer [?] [a] — is azon vélkedésben volt, hogy csak az dolgozhatik sokat, ki sokat eszik is: a vadászat, a nyulászat pedig edzi az appetitust, és azért csak folytassa kegyelmes monarkánk ezen lovagi életmódot, és népei áldani fogják sine fine. *Császár:* Mi van ma? — hétfő; jöjjön tehát ismét szombaton hozzám, — ha t. i. addig az állomány[2] szét nem bomlik, mikor Rajacsics valami psalmodiát fog előttem intonálni, ki telegraph által audientiáért kért és én szombaton határoztam elfogadását. *Bach:* Tudom, tudom. Az is vajmi alkalmatlan egy fráter és Felsége[d] bizony nagyon is kegyes, hogy efféle dib-dáb csőcseléket elfogadni akar. *Császár:* Adieu, látom, hogy Ön okos ember, holnap Judenburgba rándulok, ott két erdei kakast vettek észre stb. szombatig minden napra már ki van tűzve valami efféle kormányzási időtöltés. *Bach.* Csókolom Felségednek kezét, lábát stb.

És most megyen Bach úr, mit gondolván, azt nem mondhatom, mert nem tudom, mert én csak szavait és irásit ismerem, de gyanítni

[a] Félig törlött olvashatlan név.

[1] Adams Benno (1812—1892) híres müncheni állatfestő (a híres csatafestőnek, A. Albrechtnek atyja).

[2] T. i az állam.

könnyen lehet, hogy az mi eszén fut keresztűl, nem volna publicatióra, dobraverésre vagy pláne sajtó alá való.

Mig a császár megelégedését nyilvánitotta ártatlan fehér zászlós truppjainak, az angol agarakkal és ekkép Grünne Károly hű béresével is igen meg volt elégedve és nagy megelégedéssel Judenburg határában a két faj[d]tyúkot is kegyesen elejteni méltóztatott és efféle mély státusproblémákat feloldani kegyeskedett, lepergett a hét és mi most megint a lyukas spanyolfal mögött állunk. Belép nagyméltóságú fehér szakállával hős Rajacsics, de a felség előtt nem igen hajlik, mi természetes, legelsőbben is mert pap, és ekkép nem aggódik oly annyira mint a többi, hogy tán felakasztják, mert a papokkal, meg kell vallani, eddigelé legalább, szebben bántak, és aztán, mert rácz, a legtöbb rácz pedig, főkép Rajasich, Ferencz Józsefben czimboráját[1] látja, ki megnyerésükre elfojtatta a magyart, most pedig miután ezen operatióban Knicsanin vezérlete alatt vajmi vitézen kipuskázván a magas kukoriczákból ugyancsak derék részt vettek, Ferencz József azon maxima szerint »chacun à son tour« megint a ráczokat fojtogatja német beamterei által. Rajasich tehát nem igen hajlik, a felség pedig szinte nem, mire jól ki van tanitva, és igy egy darabig mint két égő gyertyaszál áll ezen két egyéniség egymással szemközt; igen mint két égő gyertyaszál, mert Rajasich, ki árnyékától meg nem ijed, szemeivel úgy szúrogatja a császárt, mint hős Kapisztrán illo tempore Hunyadinak segitvén Belgrád alatt szúrta a törököt, a felség pedig indignatiótól túláradozva, hogy ilyféle koszos vén bakkecske oly merész, neki annyira illetlen képeket metszeni; mikor Rajacsics nem mond egyebet, mint »memento mori et respice finem«, a király asztalára teszi a petitiót és anélkűl, hogy a felség feje billentésével a régi tempó szerint, megengedte volna az eltávozást, neki sans ceremonie hátat fordit, és fier comme — — —[a] ott hagyja az udvart. Alig lép ki, és már becsúszott a másik ajtón Bach. *Császár:* »Ist das doch ein impertinenter Kerl.« *Bach.* Igen felséges uram, szemtelensége ezen ráczoknak napról-napra növekedik és ezen ökrök nem látják át vagy jobban mondva nem akarják átlátni, mennyire szerencsésebbek most mint azelőtt, most mikor nincsenek kitéve a magyarok néhai hatalmaskodásainak többé, de ehelyett az egész esztendőn

[a] Egy szó, melyet nem tudok olvasni.

[1] A rácz vezéregyéniségek fölfogásának teljesen hű noha nem tiszteletteljes kifejezését adja ebben s a következőkben az elkeseredett Széchenyi.

át nyakukon lógnak bölcs németek, kiktől valamit tanulhatnának.« stb. *Császár :* Én soha nem szenvedhettem. *Bach :* Felséges úrnak igaza van, én legalább egyet sem ismerek, kinek nem volna valami bak- vagy káviárszaga. *Császár :* De vajjon miben sántikál ez megint? *Bach :* Én nem tudom, mert semmi mód nem szerezhettem meg kérelmének mását, mert persze a ráczokkal, kikkel oly szoros allianceban van Felséged, csintábbul kell bánnunk mint a magyarokkal és ezeket egyenes jellemüknél fogva, mert mindent elhisznek, sokkal könnyebben lehet rászedni mint a ráczokat, kik sok tekintetben még furfangabb eszűek, mint mi vagyunk, és elég csoda, hogy mikor őket a magyarok ellen huszitottuk, oly otrombáúl megengedték magukat csalni. Már most nem hisznek nekünk és noha Coronini,[1] Felségednek derék nevelője, ki legalább de facto megmutatta, mily kitűnő mentor, különös nagy bölcsességgel vojvodinázza őket, azért még kimondhatlan sok bajunk lesz ezen rühes kutyákkal, ha t. i. Felséged nem viseltetik iránțuk is oly atyai severitással, mint a milyennel különös szeretetét a magyarok iránt oly exemplariter meg- vagy inkább kimutatta. A ráczok oly ügyesen tudnak titkolódzni, hogy mint mondom, nem voltam képes kérelmének nyomába jönni. *Császár :* Ez most mindegy, mert hiszen itt [az] asztalon fekszik az originális, és most nézzük, mit akar, olvassa el. *Bach :* Ezt nem vagyok képes kibetűzni, kegyelmes uram. *Császár :* Miért? Oly rossz az irás? Nem azért, hanem mert ráczúl van írva, és én hála Isten ráczúl nem tudok és ekkép efféle moslék nem piszkolhatja be velőmet. *Császár :* No das gehet uns noch ab, auch diese canaille mit ihrem Raczischen. Hát fordittassa át, hiszen még lesz tán valami hiábavaló rácz a minisztériumban, kinek úgy sem vehetni más hasznát, mint »forditásra«;[a] én mégis szeretném tudni, mily pretensiokat kovácsol ezen nevetséges vén csimpáncz, kit egyébiránt nem tanácsos felbosszantani, és e tekintetben legbölcsebb anyámasszony taktikájával élni, ki a papok bármily rozsdás hókusz-pókuszait mélyen tisztelni látszik.« *Bach :* Ha valaki, bizony én vagyok az, ki nem bámulhat eléggé Sophi főherczegasszony kitűnő tulajdonain. Semiramis vagy inkább Elisabeth az angol nagyszivüség körűlbelűl oly jellemű lehetett, ki egy-

18-ten Mai 1857.

[a] Nem sikerült szójáték.

[1] Gr. Coronini-Cronberg János (sz. 1794) a császár nevelője; akkor, 1857, mint táborszernagy, a szerb vajdaság katonai és polgári kormányzója.

két csepp verestől vissza nem riadott, és oly erősen volt bölcs;[a] de kegyelmes uram, bármi is legyen sorsom, ki kell mondanom semel pro semper az igazságot, hogy soha nem jó, ha asszonyok kormánydolgokba keverednek, hiszen kiki tudja: e végett Agrippina[1] is pórul járt, mert az asszony puhább velejénél fogva nem arra való, és jobban cselekszik, ha lelenczházak, krippék, Blumenausstellung és olajmázolatok körül forog; mit azonban a főherczegasszony a klérusnak átellenében observál, az valóban oly bölcs, oly mély fogás, miszerint ő felsége bizonyosan nem tehet czélirányosabbat mint e tekintetben szorosan a főherczegnő[i] kegyes anyának nyomdokiba lépni. A vallásosság mindenütt borzasztólag tágúlt. Mily kimondhatlan konsolatióúl szolgál ekkép a hű népeknek, ha megint emlékezetükbe hozza császárjuk, hogy Szűz Mária, bármikép kanászkodjék is ezen factum ellen a sebészi grémium, indubitabiliter szűz volt, hogy az asszony a férfiúnak oldalcsontjából készűlt és tán ezért van annyi csontos kecskehúsú hölgy stb. stb. Ha mindezt elhiszik a népek, kérdem, kell-e boldogságukra még akkor több, és nem elég-e már csak ez is, hogy Isten előtt szent szagba[b] emelkedjenek. És azért a klérussal meg nem szűnő erénykapcsolatban lenni, és őket minden módon kimélni, sőt lekenyerezni, bizonyosan a legbölcsebb strategie. De, kegyelmes uram, mindez nem illeti a rácz papokat, legelsőbben is, mert általján véve állatilag ostobák, és mi több igen szegények. Rajacsics pedig minden hitelét birkái közt, szintúgy mint Jellasich hazafiai átellenében, tökéletesen elvesztette, mert a szegény vajmi keserves dilemmába süllyeszté magát. Egyik rész szamárnak tartja, hogy őt a Trottlik, igy neveznek minket, meg tudták csalni, a másik rész ellenben, egyenesen gazembernek hiszi, ki őket csalta meg, úgy hogy most természet szerint dúlfúl, — de ugyan mit tehet a ledorongolt darázs? Mindennnüen gyűlölettől, megvetéstől körűlvéve, fullánkjait egyedűl saját magába eresztheti és ezt ám tegye, én bizony nem bánom. Ő Jellasichcsal egyenesen a kipréselt czitromok collectiójába való. Igaz ugyan, hogy azon lemonádé, mely belőle készűlne, vajmi sok nádmézet elbírna mielőtt ihatóvá válnék, és én nem merném meg-

[a] Mint t. i. a főhercegasszony. [b] Tán »szent számba«-t akart írni Sz.

[1] Bach itt bizonyára az ú. n. ifjabb Agrippinára, Nero anyjára, gondolt, a kinek uralomvágyától maga Nero is tartott s ezért Kr. u. 59-ben zsoldosokkal meggyilkoltatta.

kóstolni. mert híres Orfila[1] szorosb analizis után bizonyosan sok és sokféle mérget delegálna ezen sárgás nedvben, oly igen hörcsögős és mérges természetű a vén patriarch[a] és azért kegyelmes uram bizony ne bajlódjunk ezen rácz hieroglyph petitióval, de tartsunk fölötte idővesztés nélkül autodafét. Rajacsicsnak pedig, ki szinte várhat, várhat akármeddig tartja kedve, szinte ne feleljünk semmit, legfeljebb küldje meg neki ő felsége Schillernek munkáit remek kiadásban, melyben ha elölről kezdve végig átolvassa, minden bizonnyal ezen sorra is ráakad: »Du hasst gehofft; dein Lohn ist abgetragen«, mikor aztán alkalmasint felhágy alkalmatlan pretensióival és legfeljebb bécsi szokás vagy inkább per[a] — — — után okulván azzal consolálja magát, dass er schimpft wie ein Rohrspatz, persze wenn ihn, ausser seinem Spetzi, niemand hört.

Főreguják, melyeket Felségednek szivem mélyéből ajánlok, a minapi legalázatosabb kis reflexióimhoz csatolva körülbelűl ezek: Méltóztassék minden petitiót elfogadni és a könyörgőknek soha egyebet nem mondani, mint »majd meglássuk«. De ha kérni merem Felségedet, jó volna e szavakat néha variálni nem ugyan értelemre, de egyedűl a kitételekre nézve, mert ezen dévaj magyarok, úgy mint Korvin derék successorát Dobzse Lászlónak keresztelték, mert mindig azt mondta »dobzse«, mindazon alattam álló beamtereket pedig, kiket én kedvükér magyar szűk és pedig vajmi szűk nadrágba préseltem, mert embereim általján véve nem igen czombosak, a szemtelenek Bachhuszároknak schimpfolják, úgy bizonyosan, ha valami rést találnak, készek volnának még Felségednek maga által felszentesitett személyén 's valami ridicult keresni, mi aztán Európát nagy hahotára gerjeszthetné, hol már most is kezdik gúnyolni Felségedet, például, hogy a turini sajtóra oly nagyon felmérgesűlni méltóztatott, miután saját népeinek is, igérete szerint, az igazi sajtószabadságot 19-ten Mai 1857. megadta, és hogy Milanóban Napoleon megtiszteltetésére Felséged úgy kegyeskedett nyilatkozni, mintha az Ulm, Austerlitz, Regensburg, Wagram stb. stb. féle hős nem lett volna egyéb, mint »ein freigewählter und auch von höherem Orte

[a] A szónak csak a leírt *első* szótagja olvasható; más két szótag már olvashatlan.

[1] Mathieu Orfila, a taxicologia tanára s több szakkönyv híres írója sz. 1787 † 1853.

bestätigter Bürgermeister von Mailand«, kinek érdemei ezen szép város körűl ugyancsak megérdemlik, hogy szoborja kitűnőbb helyre állittassék, valamint nem kétlem suo tempore, derék Seilersünk[1] statuetteje is valami nagy piaczon ki lesz állitva, nem ugyan La patrie reconnaisance, hanem Sa majesté recompensant titulusa alatt; bizony nagyon kaczagtak Felségeden, de ezen átkozottak mennyire körmünk elérheti őket, már mind belé is vannak regisztrálva a fekete könyvbe.

A petitiókra soha legkisebbet sem kell válaszolni. Legtöbb egyén nem fog másodszor alkalmatlankodni, mert a legszámosb úgy van lelkesítve, mint derék Pilátus suo tempore, és miután azt mondja magának vagy tán másoknak is »dixi et salvavi animam meam (?)« vagy »ich wasche mir die Hände (!)«, szépen megnyugszik, tökéletesen megjuhászodik és súgárzó képpel legszebb philosophiai megelégedést fejt ki, ha Felséged egyszer őt ebédre hívja, vagy nyilvános helyen, miszerint ily grátiának sok tanui és irigyei legyenek, olyas valamiről vált szót vele, mi felfogásihoz és hajlamihoz illik, vagy például, mint Felséged mindig nagy élvezettel vigasztalja meg Jellasich bánt, ha vele schnepfekről szól, úgy méltóztassék egygyel medvékről diskurálni, másikkal a mezei gazdaságról, harmadikkal chemiáról és igy tovább, csak politikáról ne beszéljen Felséged senkivel mint egyedűl velem, mert máskép Felséged, ha majd egyikre majd másikra hallgat, igen könnyen confusus lehet, mi most legnagyobb szerencsétlenség volna, minthogy a főfeladat most az, legnagyobb energiával azt keresztűl vinni, mit kegyelmes császárunk nagy bölcsességénél fogva parancsolt. Az egésznek egy öntésből kell állani és ezen öntést egyedűl a fölséges apostoli császár eszközölheti, mert ha ez is önt az is önt, akkor az ily módon készült keverék recsegő lármával csak a vormärzliche időket idézi ismét elő, midőn egyedűl azon fenséges harang mennyekbe emelkedő harmonieje fogja a nagy egyetemes boldog és dicső új Osztrákiának születését a világgal tudatni, melyet a főmester császári akaratja és mennyei missiojánál fogva önt és ezen [fő] mester természet szerint senki más mint Felséged maga, az én legkegyelmesb és általam valóban divinisált uram.

Ha pedig valaki oly merész, és másodszor, sőt harmadszor is előáll valami petitióval, azt méltóztassék császári hangon eldurran-

[1] Seiller (s nem Seilers) János Bécs polgármestere, kiről föntebb már volt szó. (Seilers csak tollhiba Sz.-től.)

tani,[a] abschnalzen, miszerint ezen rűhes magyarok elvégre átlássák, hogy a császár oly magas sphérákban úszó sas, mikép ő sokkal közelébb áll Istenhez, mint a földön csúszó-mászó és irgalomért lábához oly sokszor, noha mindig hiába, ha t. i. nem tiszta bandita vagy politikátlan gyilkos, leborúlt közönséges embergép. S aztán az ilyeneket jól megjegyezve Isten igazába[n] úgy megvexáltatjuk, miben most hála Isten ezer módunk van, misze int az illetők az efféle alkalmatlan viszketegből lassan-lassan egészen kigyógyúlnak, de ehelyett rendszerint lassan-lassan májbetegségbe esnek, mely nyavalyára, mint már szerencsém volt Felségedet figyelmeztetni, a magyar faj különösen hajlandó, és miután nincs oly reproductiói tulajdona, mint más fajtáknak és kivált a trottli-féle speciesnek, melytől annyira meg van áldva Ausztria, nemsokára azt fogja mondhatni Ő felsége gyönyörű satisfactióval: requiescant in pace, és bizonyosan nagy hangon fogja az egész czivilizált világ Felségedet megdicsérni, hogy Neuostreichot egészen kitisztitotta minden magyar piszoktól.

Verba volant, scripta manent, és azért mit nem győzök eléggé ismétleni, soha semmire nem kell irásbeli választ adni, és ha netalán valami fontos kérdés Felségednek úgy szólván körmére égne, akkor vagy küldje kegyes uram az alkalmatlankodókat egyenesen hozzám, vagy ha az igérettevést teljességgel el nem kerülheti, akkor igérjen (ezen) exceptionális esetben szóval valamit, mennyire lehet orákulumféle kétértelműt, de éppen azért tegye Felséged maga magának azon invariabilis törvényt, hogy oly extrem esetekben, midőn már nem lehet elkerűlni, mikép valamit a könyörgők megnyugtatására ne mondjon, akkor fogadja az illetőket mindig singillatim és soha in corpore. Ez legelsőben is különös jó benyomást tesz, hogy t. i. a császár mindenkit elfogad és pedig egyenkint, mihez képest mindenkinek módja lehessen sans aucune gêne minden panaszait kegyelmes ura és szerető atyja előtt kitálalni. És aztán azért oly czélszerű ezen elrejtett kis furfangi methódus, mert valamint irás nélkűl nem lehet sokat bebizonyitni, úgy szinte azt, mi nem mondatott tanúk előtt, nem mesterség vagy eltagadni, vagy a Missverständniss tömkelegébe süllyeszteni, hol természet szerint mindig a császár nyeri el a pört és a mystificált jobbágy soha sem.

És aztán, ha mindazon kérelmekre válaszolni kellene, melyek, ha e tekintetben csak legtávolabbról is felbátorittatik a nagy közön-

[a] A szó után következő német szónak megfelelő jó magyar kifejezés (csördíteni) nem jutott hirtelen Sz. eszébe s azért oda másféle német kifejezést ír.

ség, milliókra rúgná[nak], akkor egy új beamterféle hadat kellene állitni, mert mai huszárjaim a mostani napról-napra növekendő irkafirkát is alig győzik már, és annyit irnak és mindig irnak, hogy már azon ostoba viccz mindenki szájában van, miszerint legnagyobb része a beamtereknek már többé nem képes zongorázni, mert ujjai az irástól annyira megrövidültek, valamint (Münichhausen) báró de Maux vén agara sem tudta elcsipni a nyulat többé, és nem azért mintha nem győzé szuszszal, hanem mert a sok futástól annyira elkoptak lábai, mikép ki csak látta, rá mert volna esküdni, hogy nem agár, de taxli.

Igaz ugyan, hogy Felségednek sok drága ideje el fog ez által raboltatni, ha mindenkinek audiencziát adni kegyeskedik. De én e tekintetben valamit kigondoltam, mi által legfőbb uram sok időt magának meggazdálkodhatna. Jószivű Ferdinándról, Felséged nagybátyjáról azt mesélik, miszerint mikor megragadta a kormányzás gyeplőit és egy darabig a fejedelmi székben űlt, azon észrevételre fakadt, hogy a kormányzás nem jár annyi dificultással, mint gondolta, csak azzal a sok aláirással ne [a] zavarták volna a királyi méltóságba, melylyel sokszor kidűlésig elfárasztták őt, és igy kegyelmes uram tán nem lenne czéliránytalan aláirás helyett valami chiffert, valami »Stempli«-félét használni, hiszen a török is igy cselekszik, ki némiekben nem oly bolond, mint az ember gondolná, például, hogy nem szeret mindig egy csonton rágni, bármily appetitlich legyen is ezen csont, ki e tekintetben, magától értetődik mi a chiffert illeti, valóban utánzást érdemel. Ha Felséged ezen eszmémre hajlana, miután személyemet oly annyira megszerencséltet[é] és megboldogit[á] és ezt bizonyosan soha meg nem fogja bánni, legalább mint azt egész Európa hiszi, hogy olvasás nélkül mindent, mit elibe terjesztek, szivesen, sőt mohón aláirni méltóztatik, akkor én mindjárt tenném rendelést, és mi aztán ily provisió következtében és anélkül, hogy Felségednek legkisebb fáradságába kerűlne az ausztriai népek kimondhatlan szerencséjére naponként százezer pátenst expediálhatnánk, és ha valakit függésbe kell tenni, valamint kegyelmes császár a nemzetnek nagy részét különösen függő állapotba helyzé, akkor nem lesz kénytelen Felséged lágy jó szivét megkínozni, de az itéletre nyomjuk a chiffert, telegráfoszlop, kötél és oly szaporán megy végbe minden, hogy legalább azzal nem vádolhat minket senki igazságosan, miszerint az időt, ily dolgokat tekintve, otrombául elfecsérelnénk.

[a] Sz. fogalmazványában tollhibából: csak azt a sok aláirást nem stb.

Egyébként az audiencziát kérők száma, ha Felséged erre mindenkit extra felhívni kegyeskedik, mi az ildomnak igazi diadala volna, nagy ugyan, de csak eleinte lenne nagy, mert ha az emberek egyszer észreveszik, hogy egészen hiába fáradnak és mindig hiába lótnak-futnak, akkor végkép éppen úgy választanak valami más mulatságot, valamint oly tóba sem ereszti senki is szamárúl többé horgát, melyről tudja, hogy békákon és pióczákon kivűl semmi sincs benne mint rossz bűzű langyos viz. És ekkép kegyelmes császárom sem lesz sokáig azon alkalmatlanságnak és unalomnak kitéve, mely audienczadástól elválhatlan.

Magunk tapasztaltuk még mikor prókátorok voltunk, mennyire töri meg a legkeményebb zománczatú egyéniségnek kedélyét, ha neki

20-ten Mai 1857.

mindig várni és csak várni kell, és nem tudja, micsoda forumnál vagy kinél akadt meg keresetének fonala. Maga a' Megváltó tán a kereszten sem szenvedett annyit, mert szapora végét anticzipálhatta, mint mikor Poncziustól Pilátushoz hurczolták, minthogy akkor az infinitum lebegett (isteni) szemei előtt, és ekkép szegény gyenge halandókra nézve sincs jobb methodus, őket valami szelid desperatióba süllyeszteni, olyasba t. i., mely soha kifelé, de legfeljebb befelé vág, mint őket Ponczius és Pilátus közé állitni, hol aztán, tik, ták, tik, ták, úgy járhatnak jobbra-balra, jobbra-balra, mint falórának penduluma és végkép szinte úgy megállnak mint ez, ha idejük lepergett.

A népeket ki kell fárasztani, man muss sie mürber machen, ez a kormányi bölcsességnek legmélyebb titka, mert akkor, mikor már alig bírják csak saját magokat is hurczolni, bizonyosan nem fogják a státustargonczát elragadni. És e tekintetben — ennyi igazsággal csak tartozom magamnak minden szerénységem mellett tétova nélkűl ilyest erősítni[a] — úgy hiszem, nem voltam kegyelmes uramnak leghaszontalanabb szolgája és merem állitni, senki nem birta Felségednek mély bölcsességét annyira felfogni, és annyi energiával és következetességgel magas nézetei szerint eljárni és cselekedni, mint én!

*

[8.] Mily hasonlíthatlanúl mély bölcsesség volt az például, hogy Ő felsége a forradalom elnyomása után nem adott általános amnesztiát, mint ezt kegyelmes császáromnak sokan tanácsolták; mintha egy

[a] Tulajdonkép állitani helyett.

dei gratia-féle császári apostolnak tanácsra volna szüksége, és csak én kértem mély alázattal Felségedet, mutasson e tekintetben is originalitást és ne tegyen szolgai imitátorként szinte úgy, mint eddig ily esetben minden lelkesb fejedelem, és nec unico quidem excepto minden hóditó cselekedett. És Felségednek iszonyatosan éles felfogását e tekintetben is megigazolja az idő. Jól tudom, Felséged oly szerény, mikép nem szenvedheti, ha valaki mély bölcsességét fényes világba állitja; de itt nem vonhatom meg magamtól, hogy némi példáit[a] a legmélyebb sagacitásnak ezúttal elő ne soroljam.[a] Ha kegyelmes uram tán egyet-kettő kivéve, a többiekre nézve általános amnesztiát mond ki, vajjon mi ennek elmaradhatlan következése! Az, hogy Európa tapsol, az újságok sütnek főznek minden szinű és szagú dicséreti csemegéket, a magyarok szivéről pedig leesik az őket nyomasztó nagy kő! Igen! És aztán nehány hét következtében ugyan mi történik? Elhallgat Európa és az ujságok is nem dicsérnek semmit többé, mert ugyan kérdem, ha nem dicsérhetnek valami »Gnaden actust«, vajjon mit az irgalmas Istenért dícsérjenek meg egész eljárásunkban? A magyarok pedig felvidorodnak, minden kompromittált kibúj ürgelukából a napfényt ismét üdvözleni, és vitéz jó zsandárjaink nem képesek elég vaddal ellátni az apostoli konyhát.

Számtalan embernek szájában van ezen annyiszor hallott kormányzási panacea: »panem et circenses« és én mindig bosszankodtam magamban, hogy én ennek nagy hasznú reputatióját csekély eszemmel felfogni nem birtam, még e tekintetben is mint annyi másban felnyitotta szemeimet apostoli császárom és uram! Miből tökéletesen látom, mily infamis calumnia és aljas indignitás azt állitni, hogy Ferencz József Machiavelnek iskolájába járt, holott Machiavelnek kellene, ha élne, Ferencz József tanodájában elismerni mesterét, valamint tudom Pietro Perrugino sem tartotta Raphaelt többé tanitványának, mikor ez isteni ideáljait teremté a világ feldicsőitésére. És igy Felséged.

S ugyanis, ha valakinek egyszerre kiadnak 12 mérő kétszerest, mikép egész esztendőre el legyen látva kenyérrel, és aztán minden lustrum alkalmával egy-egy nagy ünnephez ültetik, ugyan mily effectusa lesz az ilyféle eljárásnak? Az, hogy az igy megajándékozott minden évben regulariter a kenyérért egyszer, a mulatságért pedig pontosan minden tiz évben szinte egyszer fogja az iránt nyilvánitni

[a] A kéziratban sietségből »példányit« és »soroljak«.

bók (köszönés) vagy kézcsók által háladatát, kinek ezt köszönheti, — és igy az ilyféle procedura (eljárás) az illető alattvalókat tekintve, tökéletesen elhibázza a kormányzásnak főczélját, mert a népeket némi függetlenségben hagyja. Ez pedig mindig veszélyes.

A kormányoknak főfeladata az, a lakosokat minden módon lassan-lassan arról kapaczitálni, hogy valamint másvilágon mindent csak Istentől remélhetnek, úgy e világon még levegőt sem szabad nekiek színi — mely műtételt mint mondják a kötél nagyon geniroz, — ha a császárnak kegyelme azt meg nem engedi, és ekkép a panem et circenses tanát úgy kell alkalmazni, hogy az illetőknek ne csak néha-néha de rendesen mindennap kiadassék a portió kenyér és a portió bohózat, mikép semmi más dolguk ne legyen, mint rágni és szájletörlés után kezet csókolni és aztán hahotázni és jubilirozni, és ha megrekedtek, ismét kezet csókolni, ma, holnap, holnapután stb. és hogy ekkép szünetlen valami kéjmámorban tartassanak, melynek ködén keresztűl ne vehessenek észre semmit és aztán lassan-lassan átlássák, hogy a kormány kegyelme és segitsége nélkűl »semmik«, holott ha jól viselik magukat elvégre szintén még kulcsot is akasztanak hátukra [1] mely noha bár még »árnyékot« sem nyithat, mégis könnyebben függ posztján, mintha gazdája képezné a kamaráskulcsot Ferencz Józsefnek jó magasságú polczán. (Kamarások is lehetnek.)

És ha a panem et circensesnek ez a philosophiája, mit okos ember bizonyosan még kérdésben sem veszen, vajjon nem volt-e a sagacitasnak valódi triumphusa az, mindig csak egyet bocsátni ki egyszerre a lukból, mert ily eljárással el nem maradt az európai claqueurök tapsa, toties quoties és az osztráki szabad sajtó is minduntalan gyakorolhatta magát dicséreti versfutásban és e tekintetben már többen oly kitűnő édességet fejtettek ki, hogy azok olvasása alkalmával a legczikóri[ása]bb kávét is megihatja az ember czukor nélkül. Mely industrielféle czukorédes kis diadalt is szinte Felségednek köszönhetik boldog népei. És mi több, ezen ártatlan kis stratagéma következtében bátran azt irhatják még a rákok [2] is: »nulla dies sine linea« — mi azonban emlékezetébe hozza, bizonyos kapitánynak azon Magyarországban mindenki által váltig ismert causát, mihez képest, mert mindennap regulariter kiporoztatta vitézeinek nadrágit és mindig mielőtt azokat levetették volna az illetendők, azt irták az akkori

[1] Azaz megkapják a kamarási méltóság jelvényét, a kulcsot.
[2] Czélzás Saphir hízelgő »rák«-czikkeire.

rák ritzling pitzling-féle jó fiúk kvártélyának homlokára: nulla dies sine linea, mi akkor legalább annyit akart jelenteni: »Hier wird alle Tage liniert«. A magyarok pedig kik legalább tiz, Felségedet világositható nagyobb alkalommal, melyeknél minden embernek, ki Istentől büntetési missiót nem nyert, oly jól esik a leggazabb gyilkosok fölött is kimondani e kis szavacskát »pardon« (mely azonban az osztráki részeknek kimondhatlan szerencséjére nem találtatik fel ő felségének német dictionáriumában, persze, mert nem is német szó, és Felséged nincs azért e világon, miszerint népeit elkényeztesse, hanem hogy mint az emberiségnek legkitűnőbb pedellusa, őket kellőleg megbüntesse és megkinozza)[a] — a szegény magyarok pedig mondom, kik legalább tiz nagyobb alkalommal: házasságánál, gyermekei születésnél Magyarország meglátogatását stb. stb. mindig remélleték, és szerencsétlen honfitársaik miatt meg nem szűnőleg vérzett szívük, annyira kifáradtak reménységben, és hazafiaikhoz vonzó esengésük következtében annyira el voltak háritva minden más eszmétől, miszerint nemsokára gratulálhatunk Felségednek, hogy Magyarországban tökéletesen helyreállitotta a rendet, melyet nem egy »malcontent« sircsendnek nevez ugyan, mely azonban assecurálhatom Felségedet nem egyéb mint a közmegelégedésnek és általjános boldogságnak csendje, mely semmi más által nem szakittatik félbe, mint azon számtalan hű éljen-sikitások által, melyeket én és tisztelt barátom ifjabb Báró Hauer Pisti ő felségének elfogadására kiterveztünk és megrendeltünk.[1] Ugy hogy most már Magyarországban minden lojálisabb ember átlátja, hogy Felségednek keménysége nem rossz szivből eredt, mint egész Európában hiszik, vagy inkább hitték, hanem a lehető legnagyobb statusbölcsességnek eredménye.

[a] Zárjelbe a könnyebb érthetőség kedveért a kiadó tette.

[1] E sokszor idézett s mint látszik Sz. által különösen gyűlölt, sőt megvetett főtisztviselő, Bach jobbkeze s Magyarországon igazi helyettese, tulajdonkép belügyminiszteri osztályfőnök volt s mint félmagyar (anyja gr. Sigray-leány) lőn Albrecht főherezeg kormányzó cziviladlátusa. Hogy a császár üdvözlésére a lakosokat erősen kényszeriteni kellett volna: az nem áll. A kíváncsiság, mint mindig, a főrúgó ily fejedelmi utazásoknál a tömegben. De már a nagy éljenzések és a díszítések többnyire megrendelt dolgok voltak. Alföldi városokra pl. ráparancsoltak, hogy a gimnáziumi növendékeket attilában s veres zsinórról függő görbe aczélkarddal vonultassák ki a város költségén a fölségek elé a vasúti állomásra (a mi mindig meg is történt) s a kardot az illető díszdiáknak adják zsinórostól emlékül. Én magam láttam több ily kardot meglett férfiak, egykori kirukkolt kis diákok birtokában.

Csak egyet sajnálok kegyes császárom s pedig, hogy Felséged »angeborene« jó szivénél fogva, ha én nem vagyok jelen és engem meg nem kérdez, mégis már egyszer elhagyta magát csábitni gr. Apponyi által valami concessiora, és pedig mert Felséged megengedte, hogy a kanizsai vasút részvényeire a magyar textust is rányomják.[1]

Engedje meg Felséges uram, ez igen nagy hiba volt, mit én szokott nyiltszívűségemnél fogva és mert nem vagyok »Schmeichler« sőt mint Posa, kinek jellemét tökéletesen inbibáltam, még jóformán »Fürstendiener« sem tudok lenni — de azokat inkább én fogadom szolgálatomban anélkűl persze, hogy a szamarak azt észrevennék — igen, szokott nyiltszívűségemnél fogva, egyenesen rosszallanom és reprobálnom kell.

Kegyelmes Császárom tán tudja, mit jelent ezen egy pár latin szó »figere pedem«. Ez oly manoevernek első lépése, melyhez képest valaki valamibe belé akarja magát fúrni. És miután a magyarok nem tudják és nem akarják elfelejteni azon táblabirófélе nevetséges Eldorádót, melyben nyomorogtak és Felségednek antecessorait annyira szekirozták és mely szerencsétlen állásból Felséged őket oly atyailag kirántani méltóztatott, mindig csak azon törik fejüket, mikép tehetnék magukat megint némieknek birtokában, mit elvesztettek. Szívós jellemüknél fogva, nem tágitnak könnyen és miután köztük még több igen mély felfogású és praktikus egyéniség van, semmi alkalmat sem fognak elszalasztani, magukat mindig és mindig mélyebben beléfúrni, mig Felséged csak egyszerre azon fogja észrevenni magát, kivált ha legkegyesb bizalma irántam csökken és én befolyásomat elveszteném, hogy Magyarország megint kivívta »Sonderstellung«-ját.

Ezen concessió, melyet kegyelmes császárom gr. Apponyinak tett, oly kicsi ugyan, hogy közönséges miniszter abban semmit sem lát, de az én aggódó figyelmemet nem kerűlhette el, miszerint ilyféle concessiók úgy hatnak a magyarokra, mint például szárdellák az éhezőre, t. i. az étvágyat nemcsak ki nem elégitik, de inkább csak edzik. Én előre tudom, mily nevetséges pretensioktól borjúzik a magyaroknak esze. Legelőször az országnak 7 részre szakitott ringyrongyát[2] kivánják ismét összevarrni, aztán közbátorság tekintetében az volna óhajtásuk, hogy Felséged kegyesen penzionáltatni mél-

[1] Erről, sajnos, közelebbit nem tudok. A Bécstől Sopronon és Kanizsán át Eszékig vivő vonalra az engedélyokmány 1856 október 8. adatott ki.

[2] A pestbudai, pozsonyi, soproni, kassai és nagyváradi helytart. kerületek, a »Vojwodina« és Erdély.

tóztatnék minden haszon nélküli, sőt csak bosszantó zsandárjait, miután az egy kissé ismét lábraállitandó municipiumok majd bátorságban fognák tartani a nagy közönséget és pedig ezerszer olcsóbban és ezerszer jobban mint a 18 ezredre rúgó fényes piklis, de nem igen fényes hirű sáskasereg, melyekből egyébiránt tán igen czélszerű volna álkozákokat faragni, mihez képest suo tempore valami aequivalenst lehessen az igazi kozákok elkergetésére hadba vezérleni. Továbbá nádort szeretnének Budán tisztelni gubernátor helyett, és mi őket különösen bosszantja, többek közt az, — mily nevetséges! alig hinné az ember, — hogy az újrakészült tájportiokat mi simpliciter »Verwaltungsgebiet«-nek nevezzük. Minap nekem egy szájas magyar vakmerő e tekintetben egyenesen azt szemtelenkedett szemememre lobbantani, hogy minden koldúsnak, ha nem fattyú, ha semmije sincs egyébként legalább becsületes neve van és rendszerint minden tál ételnek is meg van neve, és ha kérdezik mi van például ezen fazékban, ezen lábasban, nem azt szokták rá felelni, »valami enni való«, hanem kimondják ezen ennivalónak nevét, hogy az káposzta, korhelyleves stb. és hogy az ember ha simpliciter azt hallja, hogy ezen például 30 száz [négyszög] mértföld kiterjedésű kerületnek még csak nevet sem adtak, természet szerint okvetlen azon gondolatra jő, miszerint annak semmi más hivatása nincs e világon, mint gubernáltatni, valamint a Speise-nek sincs más boldogsága, mint az, hogy befalják. E tekintetben is tehát az eddig elmúlasztott keresztényi actusnak végbevitelét fogják sürgetni stb. stb., s igy mindig egy-egy kicsit, egy-egy kicsit előre nyomúlva végre azon szemtelen követeléssel fognak állani elő, és erre, credat mihi, csak magyarok képesek, mikép Felséged nyilvános igérete szerint tartson minél előbb constitutionális országgyűlést és pedig sem Pozsonyban, sem Pesten, de egyenesen Bécsben a birodalom minden népeinek számára, mikor legelső inditványuk tán azon infamia lehetne, hogy engem Felsége[d] maxima cum ignominia s... be rúgjon és elkergessen, minek elmúlhatlan következése aztán természet szerint az volna, hogy semmi a világon nem hárithatná el Felségednek elbukását egész apostoli családjával együtt Felséges Uram! Felségednek felfogása ugyan vajmi keskeny, de annyi esze mégis tán van,[1] a mondottnak tökéletesen igaz voltát

[1] Sz. efféle kifakadása nem annyira az uralkodó ellen irányul, mint inkább azt mutatja, mily arczátlannak, kalandorjellemű́nek tartá ő Bachot, a kinek szájába ez arrogáns szavakat adja.

átlátni; mert nálam nélkűl ugyan mit fogna tenni? Felséged továbbá nem igen sokat tud, de az talán még sem kerűlte el magas figyelmét,

21-ten Mai 1857.

hogy a nagyeszű és még nagyobb fejességű és makacsságú X-ik Károlyt nem azért ugratták ki dei gratia fauteuiléből, mert vajmi erősen velős Polignacjára igen sokat hallgatott, mint az egész világ bolondúl hiszi, hanem hogy tanácsára nem elégségesen figyelt és ekkép nem vitte Polignac gyönyörű mesterileg kombinált tervét elég energiával és következetességgel végig ki! Igy hiszem én!! Mit a jövő generatiók igazolni fognak, hogy t. i. az egész világ csak ködben tapogatott maga körűl, és csak egy van, ki tisztán látott és tisztán lát, és azon egy senki más mint Én!

Nem, nem kegyelmes uram, ily veszélyeknek a közbirodalmat kitenni nem lehet, kitenni nem szabad, és ezért semel pro semper kikérem magamnak, hogy Felségedet ilyféle concessionális gyengeségen többé rajta ne kapjam! Érti? Ugyan illik-e oly nagy hőshöz mint maga, ki már Győrnél [1] megérdemlette és megadta magának a »Fortitudini«-keresztet, ily gyalázatos gyengeség? »pfuj Teufel«, szégyelje meg magát! Én Bach Sándor ehhez képest elvárom — mutatis mutandis igy szólt Nelson a trafalgari ütközet előtt — hogy Ő felsége ezentúl nagyobb vigyázattal és szorosabban fogja gyakorolni isteni jogait. Igen, isteni jogait, mert én soha nem voltam oly phantasta mint József császár, ki az Augarten kapujára azt iratta: »Den Wienern von ihrem Schätzer«, — és ha jól vagyok informálva, még ily abszurdumok is csúsztak ki vigyázatlan szájából néha-néha mint például, hogy »a fejedelem a statusnak legelső szolgája«, hogy erősb és több kötelességi lánczolatok kapcsolják őt a közbirodalomhoz, mint bárki mást stb. stb. mi okból kellőleg is lekaczagták, és őt a historia az éretlen inventorok sorába állitja, minél nem is érdemel többet.

Mi is kellőleg megschätzeljük, assecurálhatom Felségedet, nemcsak a bécsieket vom reinsten Wasser, de a közbirodalomnak minden koldus czigányát is bár vom unreinsten Wasser, de nem azért mintha mindezen ökröket megtisztelni kivánnánk, hanem hogy megtudhassuk, vajjon mennyi adót rakhatunk nyakukba anélkül, hogy összeroskadjanak, valamint a velenczei ólom-budoirokban sem kínoz-

[1] Czélzás a fiatal uralkodó bátor magaviseletére Győr alatt, aztán arra, hogy az ő jelenlétében, szemei előtt vétettek be a magyarok utolsó győri sánczai 1849 június 28.

ták a jobbágy vagy a szomszédoktól reciprók kartell következtében becsipett kutyákat soha is párájuk tökéletes kiadásáig, mert hiszen ha ezt teszik, őket nem kínozhatták volna regulariter hosszú évek során keresztűl. És aztán mily buta beszéd fejedelemnek szájában azt csak legtávolabbról is érinteni, hogy ő neki kötelességei vannak vagy pláne, hogy ő szolga! Mindezen éretlen fitogtatások eléggé bebizonyítják, miszerint Iső[a] József annyira beszívta magába a franczia forradalom nevetséges hóbortjait, miszerint ő tulajdonkép nem is volt egyéb, mint tyrann és Jakobin-féle Pansch és Mischmasch. És csak Istenért pancs vagy Mischmasch, mit a bécsi »Gmischts«-nek is nevez, ne váljon kegyelmes uramból, és miután Jakobin csakugyan nem lehet, tisztán láthatja ha tűkörbe néz, homlokára az isteni gondviselés belégravirozott dicső nevét. Most azonban hála Isten a népek is napról-napra okosabbak lesznek és még a magyarok is okultak a kis Aderlass következtében, tán csak hogy nem volt még elég, mihez képest már alig van az emberek közt oly obscurus ignorans, ki tisztán nem látná, hogy például Felséged dei gratia »minden«, 40 millió legázoltjai ellenben szinte dei gratia semmik, hogy Felségeden kivűl az egész birodalomban nincs egyetlen egy úr is, mivel a többi lélegző gép, csinos kis trottli fiútól kezdve fel Liechtenstein herczeg diaphánságához egytől-egyig mind szolgák és úgy állnak parfaite égalitében egymás mellett szivesen és vakon engedelmeskedve, valamint Isten előtt is minden ember egyenlő és e tekintetben Felséged egyenesen Isten mellett áll és hasonló szereplésre van felhíva, mert ha az Isten csak az erkölcsi pondus után itél, úgy a császár, ha esze van, jobbágyaiban nem ponderál egyebet, mint az engedelmességi gradust, és a fizetési tehetséget.

És e tekintetben kedves apostoli császárom mily gyönyörű kormányzási mintát állitott szemeink elibe a nagyszerű természet a méhkas képében! Már Confucius mondotta, mily szerencsés azon nép, mely a méhek nem eléggé csodálható oeconomiája szerint gubernáltatik! Fungáló parancsár köztük csak egyetlen egy van és mindig Maria Theresia-féle sexusból, minden legkisebb Staatsrat vagy Statthalter nélkül. Az arisztokrácziát a herék tiporják el, zertreten, — a többi canaille pedig dolgozik; hanem mert az átkozottak nagyon tudnak bökni, néha egy kis kamarilla revolúcziót csinálnak, mikor aztán az asszonyi rex, kivel nincsenek megelégedve, mint ezt nem

[a] Tollhiba II. helyett.

egy természetbúvár observálta, vajmi fájdalmasan énekel prisonjában, mig szegénykét non obstante corona, vagy ha a korona mint kalamáris nem fején, de csak mellette figurál, kioltják, a heréket regulariter odébb állitják, in fine finale maguk perzseltetnek fel, az édességet pedig, melyet betakaritottak, az eszi meg, ki megveszi, — úgy mint most alkalmasint az angol lesz az, ki a kinai delicatessekkel fog jóllakni és ki tudja, nem lesz-e a muszka azon szivesen látott vendég, ki a grinczingert [1] és a bécsi bachhändliket fogja élvezni? Nemde mily gyönyörű kép? Ugy hiszem, minden kellékkel ellátva, miszerint a közönséges olajképkiállitásban azoknak szemét felvigasztalja, kik valami mást is tudnak bámulni mint kormányi élő vagy festett dajkaképeket megcsudálni!

Igy velem még senki nem mert szólni, mint Ön miniszter úr, de miután tisztán látom, én ki igen tisztán látok, hogy szándéka tiszta és kész, könnyen felharagudó természetem daczára még a hátbalökési veszélynek is kitenni magát csakhogy nekem szolgáljon, annyi maga feláldozásért Önnek nemcsak megbocsátok, de Önt valóban legjobb barátomnak tartom és erősebben tisztelem mint saját papámat!

Ó édes Feri Jóskám, mily kimondhatlan kéjérzet árasztja el egész létemet! Én jól tudom, hogy Felségeddel senki nem szólt még igy. De vajjon, miért nem szólott senki is igy? Ezt Felségednek tüstént megmagyarázom! Legelsőbben is, mert croyez moi bizonyosan senki sem viseltetik annyi és oly határtalan hűséggel Felséged iránt mint én, és aztán még inkább, mert kegyelmes uram az én alázatos kérelmem következtében senkit sem méltóztatott kihallgatni, de mindazokat, kik valami másról kivántak és mertek szólni mint például Schnepfekről, medvékről és efféle nagyérdekű közbirodalmi látogatókról és indigénákról, kegyesen elpattantani, abschmalzen, és [nekik] császári dignitással hátat forditni méltóztatott. Én háladattal egészen saturálva érzem magamat és bizonyos vagyok, szintoly nagy örömöt érzett volna, mint én most érzek, annak idejében a bohó Hofer [2] is, ha t. i. őt el nem felejtik, de a tempo megküldik neki a felszabaditási parancsot és aztán pro rege et patria nem puskázzák le mint rühes kutyát. De ha az én jó császárom már annyi kegyességgel viseltetik

[1] A Bécs melletti Grinzing boráról volt híres.

[2] Hofer András a hírneves tiroli népvezér és vértanu, a kit a franczia kormány lövetett agyon.

legőszintébb szolgájához, ki nem tud ugyan hizelkedni, »der es aber gut meint«, legalább magára nézve, akkor igérje meg Felsége[d], hogy ezentúl semmi legkisebb concessiót magából nem fog extorquáltatni. Kérem igérje ezt meg: mikép azon concessió, melyet gr. Apponyi Felségedtől kicsikarni merészlett nemzetiség tekintetében valamint az egyedűli és legelső volt, úgy az egyedüli és utolsó is maradjon; mert máskép ezen arczátlan magyarok, kik insatiabilisek és kiknek indiskrét viszketege nem ismer határt és kik O'Conneltől, [1] — ki szinte oly patriót bolond volt mint ők, vajmi jól megtanúlták, hogy abschlagra [2] mindent el kell fogadni, bizonyosan császárom feje fölibe fognak nőni.

És miután eső esik, és Felséged se parádéra, sem medvevadászatra nem megy, nehogy szép időben legyek kénytelen státusdolgokkal Felségednek becses idejét elrabolni, ez alkalommal Felségednek figyelmébe még némieket ajánlani bátor vagyok.

Nem mondhatom, mily kéjérzet lüktet ereimben, ha meggondolom, hogy Felséged engem barátjának tart, mert az Istenek semmi szebbel nem ajándékozhatják meg a halandót, mint nagyembernek barátságával, igy szól legalább Seneca, — és ekkép ezen szándéknak becse még sokkal magasabbra nő, mikor halhatatlant érint mint Felséged, ki e jó szerencsét nagyobb mértékben tudja megméltányolni, mint a népnek valami poros exemplárja. Én ugyan magos nem igen vagyok, de mindenesetre igen historicus,[a] és miután ilyenekre rendszerint rákenik a sok pöknyalók a nagy titulust, maga magától folyik, ha t. i. Senecának igaza van, hogy barátságom által személyemben Felséged nagyobb kincset bir, mint a közbirodalomnak minden aktivái. És hogy én igen historicus és ekkép igen nagy vagyok, azon tán nem fog senki is kételkedni, mert hiszen ha a Neuöstreich bármily nagyon vénűl is meg, tudom soha nem fog a 40 millió keveréknek emlékezetéből kiesni azon noch nie dagewesenes factum, hogy egy Lothringen-Habsburg-féle isteni ivadék annyira lealázta volna magát, mihez

[a] Szórul-szóra így ez egész mondat.

[1] Daniel O'Connell, a híres ír agitátor (1775—1847) már 1800-ban izgatott az angol és ír ú. n. únió ellen; a híressé vált »repeal« (az únió visszavetése) volt jelszava; de időről-időre apróbb politikai concessiókat is elfogadott az angol kormánytól népe számára. 1829-től mindvégig tagja volt a londoni parlamentnek.

[2] Értsd: részletekben, részletfizetésre.

22-ten Mai 1857. képest oly alacsony egyéniséggel köt allianceot mint én vagyok.

Ámde nagy ember felette kevés van, és afölött Felségednek legkisebb talentuma sincs az igazán nagyokat kiszemelni, és e tekintetben is nekem kell segitni és súgni miszerint alázattal kérem Felségedet, engemet kivéve soha senkit ne nevezzen barátjának és soha senkinek ne is köszönjön, mert ilyes alacsony phrásisok mindig elhomályositják a császári fényt és ahelyett hogy ily manoeuver, mely úgy sem lehet soha is őszinte, felemelné a jobbágyot a nap felé, okvetlen a császárt vonja le porba; és ki a korpába keveredik, azt mint a példabeszéd tartja, inomisse felfalják a salva veniák.

S ha ily gratiát legalább meg tudnának becsülni a háladatlan emberfiak! De korántsem. És minden kérdésre kiterjesztve, nyújtsa Felséged valakinek csak kis ujját és tüstént megragadja mind a két kezét, ezért jótállok.

Felséged e tekintetben azonban úgy sem felejtette el soha is magát, mit nem dicsérhetni eléggé, mert tudtomra legalább még senkinek nem mondta »Barátom« vagy »köszönöm«, [a] min nekem sokszor vajmi erősen kellett bámulnom, és eldönthetlen új bizonyságul szolgál, hogy Felséged valóban császárnak van teremtve! És ugyanis Felséged igen mediocris studiosus volt és felette keveset és rosszúl tanúlt,[1] és mégis — úgy szólván — isteni ihletés vagy állati (természeti) instinkt szerint ismeri a kormányzási kellékek főtitkait! Felséged még messze és nagyra, sőt tán még magasra is viheti!

Napoleon például annyira elfelejtette néha magát, hogy közvitézeit gyermekeinek és hadnagyait barátinak nevezte és meg kell vallani, egy pár ilyen szó oly enthusiasmusra ragadta hadait, mikép többizben ha akarta volna és csak erre concentrálja minden erejét, úgy lecsépli az osztrák zsoldosokat, kiknek soha nem köszöntek, de legfeljebb meg voltak velük elégedve über ihre schöne Haltung, és barátságos bánásmód által annyira lekenyerezi Ausztriának népeit, miszerint most Felséged dicső családjával együtt tán Frohsdorf[2] szom-

[1] Ez épenséggel nem áll. Ellenkezőleg: Ferencz József jó fölfogású, kitünő emlékezőtehetségű és kötelességérző tanuló volt. Neveltetéséről, nevelőiről, tanítóiról a legjobb leírás az és a legszellemesb és legobjektivabb, a melyet Friedjung ád ism. műve: Österreich von 1848 bis 1860. I. köt. 109—114. lapjain (2. kiad.).

[2] Czélzás arra, hogy a franczia trónkövetelő V. Henrik, Chambord grófja, mint száműzött 1846-tól kezdve (1883-ban bekövetk. haláláig) a Bécshez közel fekvő Frohsdorfban, a tulajdonához tartozó szép kastélyban élt.

szédságában mint valami Rentier vagy Industriel rághatná körmeit mulatságúl, de bizonyosan nem parancsolna 40 millió egyénnek, és időtöltésűl nem kínozhatná bár legkisebb embertársát is, de legfeljebb a házi macskát. Igen, de végén csattan az ostor, és vajjon mikép végzette az inconsideratus hódító földi pályáját? Mint lelánczolt sas sziklaormon. És vajjon mi vezette oda? Az, mikép igen is sok fába vágta a fejszéjét, egész Európát maga fölibe rántotta, dicsszomjának nem birt határt vetni, mindent koczkára tett? stb. stb. korántsem! elsülytének mindez nem oka, mint sok tökvelő hiszi; hanem egyenesen az, hogy sokszor ereszkedett le a többi emberek niveaujára és nem sánczolta magát császári fénytől elégségesen körűl. Szinte így járt a polgárkirály Louis Philipp. Ez pláne túladott minden etiquetten és franczia népével igazi frére et cochon-féle komédiát játszott, honnét aztán mint egy alkalmatlan pajtást sans ceremonie nagy pajkosan el is riasztották. Bon voyage! És vajjon miért? Tán azért, mert kimondhatlan fösvény volt, vagy mert egyedűl furfang és corruptio által kormányzott? korántsem, mert mindezt a könnyelmű francziák észre sem veszik, hanem egyenesen, mert túladott minden királyi dignitáson, mely népeknek oly annyira imponál.

Mily gyönyörű contrastban áll ezen képekhez Louis 18-nek dicső kormányzása, ki soha nem lépett ki azon nimbusból, melybe őt Isten állítá, és jóllehet nagy podagrájának daczára mindig erősen megszaladt, mikor Napoleon bűzét csak távolrúl szagolta is meg és kétszeri triumphusa végett az átkozott párisi Witzlingek őtet ezért Louis deux-fois-neufnek[1] keresztelték és Louis biscuit-nek bérmálták, — jóllehet nemcsak Labedoyèret, de még dicső Neyt[2] is, mint kaján árulót lepuskáztatta, Neyt, ki a personificált enthusiassmus volt és ágyúdörgés hallatára mindig úgy elvesztette fejét, hogy mint bőszült nyargalt nyargalt, de soha hátra, mindig előre és kinek nemes vérében és egyenes lelkében, de egy árulási csepp, egy szikra falsum nem volt; jóllehet, mondom, ily gyönyörű vérnek kiönté-

[1] Kétszer kilencz = tizennyolcz. Ez is, az utána következő »kétszersült Lajos«-féle gúnynév is arra vonatkozik, hogy Napoleon visszatérése Elba szigetéről 100 napra megszakítá 18. Lajos kezdődő uralmát.

[2] Michel Ney marsallt, Elchingen és Moszkva herczegét 1815-ben a pairek kamarájában kimondott ítélet következtében lőtték agyon a párisi szép Luxembourg-parkban. Úgyszintén gr. Labedoyère Károly tábornokot (a ki Waterloo után is még június 27-dikén a Bourbonok ellen beszélt a pairek házában) 1815 júliusában.

sével[a] rútúl bepiszkolta magát, mégis vajmi szépen fénylett, t. i. Szt. Lajosnak unokája, mert soha nem felejtette el magát, mindig és minden alkalomnál király maradt, bárhová is ült le, mert járni nem igen tudott, akár királyi székre, akár közönséges székre, akár lyukas székre, — és ezen imponáló állást summa cum dignitate életének végperczéig is fentartotta és azért ezredek után is nagyobb igazi fényben fog állani a háladatos jövőkor szemei előtt, mint lidércz Napoleon, vagy commercialis Louis Philipp.

És mi Napoleont illeti, még transeát, ha magát oly közönségesnek csinálta — dass er sich so gemein gemacht hat, — mert hiszen mi volt a szegény? Nem egyéb mint tetves roturier, kit Barras[1] tett valamivé, és ki nem mesterkélt, de igazi fényben csak akkor kezdett egy kissé ragyogni, mikor boldogúlt Ferencz császár, szokott őszinteségénél fogva kinjában vagy csupa sympathiából neki át vagy inkább eladta Marie Louisát és ezen jó alku alkalmával, mint mondják, szűnetlen azon franczia fényphrásissal *[így!]* dicsekedett örömében, mely így hangzik, de magában persze semmit sem mond: tout est perdu hormis l'honneur. Igen, Napoleon tehetett így, kire én soha nem adtam egy batkát is, mert oly szerencse-varganyák, Glückspilz, mint ő volt, kit egyedűl véletlen és szemtelenség csigázott fel az uborkafára, soha nem érnek egy fakovát is, és mindenki örvend, kaczag, riadoz, ha egy ilyféle monsieur magas helyzetéről lepottyan és s . . . re esik. Hiszen saját magamat éppen nem kellene ismernem, ha a parvenukről máskép itélnék.

Napoleon az impostor, kinek egyébiránt Milano körül vannak kis érdemei, mit nem tagadhatni, mi Felségednek éles szemét el nem kerűlte, mit egész Európa tapssal fogadott és hű népei örömriadásra fakadtak, hogy nagy bölcsességű lovagi császárjuk és triplás királyuk stb. stb. az érdemnek kiadja kellő jutalmát;[2] Napoleon az aventurier cselekedhetett így, és én is mindenkit bár a legpiczinyebb tagját is az új monarchiának barátomnak nevezem, mi még nem jelent annyit, mintha azért viceversa én is barátja volnék és még egy pohár vizért

[a] Igy!

[1] Paul Jean comte de Barras (1755—1829) a franczia forradalomban a Directoire egyik híres alakja, a ki mint ilyen ajánlá a fiatal Napoleont az olaszországi hadsereg fővezérévé, a mi meg is történt. De Barras bízta meg már 1795 október 5-én a párisi zendülés leverésével a fiatal Bonapartét.

[2] Czélzás a császárnak 1856-ban milanói látogatása és tartózkodása alkalmával tett, I. Napoleonra vonatkozó szavaira.

is alázatosan elmondom köszönetemet és legelsőbben is, mert ily humanitás favorit miniszter részéről csak növelheti óriási és mindennap növekedő popularitásomat és aztán mert ha oly igen szépen köszönök csak egy pohár vizecskéért is, ez per methodum inductionis némieket [a] sőt tán sokakat arra inducálhatna, hogy viz helyett, mely Magyarországon mint mondják nem oly jó mint a bécsi Kaiserwasser, kivált nyáron, nékem néha-néha valami mást is offeráljanak, mi egy kissé becsesebb mint a viz és becsületes, de szegénylegényre mint én vagyok, vajmi jól el is fér. Igen, de az, mit Napoleon tehetett és mit én is tehetek, az nem illik oly császárhoz, ki az apostoliság mellett azt is rá-, rá, magára foghatja, hogy ereiben Árpád vére buzog, mit a magyarok szinte elhinnének mint sok más efféle inventiót, — és tán azon jól ismert észrevétellel fűszereznék, mely ezen pretendált genealogiát e szavakkal oly grafice illustrálja: »Apádé«, de nem ám Árpádé. Oly szőrű és szinű specialitásokat mint én vagyok és Napoleon volt, a leereszkedés és humanitás tán még nem állit a karrikatúrák sorába, mi egyébiránt még nagy és el nem döntött kérdés, azt meg akarom engedni, hanem hogy született császárnak magasabb hivatása van, mint barátkozni és köszöngetni, az előttem mint minden okosabb ember előtt oly tisztán áll, miszerint ismételve kérem Felségedet, oly annyira mint Napoleon akárhányszor tette, és én is számtalan tekinteteknél fogva szűntelen tenni kénytelen vagyok, magát soha el ne vesse. Sokan azt pretendálják, hogy a fejedelem szerettesse magát, mások pedig azon vélekedésben vannak, miszerint elég, ha félnek és rettegnek a népek tőle, midőn én, ki mindig gyűlöltem az extremeket, azt mondom, a császárt ne szeresse senki, ámde ne is féljen tőle, de respektálja és ez elég, mi természet szerint kirekeszt minden familiaritást.

Született dei gratia császár oly magas tünemény, miszerint, mint már mondám, ő sokkal közelebb áll Istenhez, mint például vakondokhoz, mihez képest neki sokban nem illik, sőt nem szabad oly úton és oly módon járni, mint közönséges embernek. Például N. N.[1] bizonyosan nem nevezte Sobieskit barátjának (mégis tán igen, mikor a török nyakán ült t. i. nem ő a török nyakán, de a török az ő nyakán, post

[a] Igy, némelyeket helyett.

[1] I. Lipót császár. Széchenyi itt arra a kimért, gőgös hidegségre czéloz, melyet Lipót Bécs fölszabadítása (1683) után Sobieskival — a vele való összejövetel alkalmából — éreztetett.

periculum azonban bizonyosan nem)[a] és nem is köszönte meg szóval csekély szolgálatát és ezt igen bölcsen tette, denn man muss sich nichts vergeben; de ivadéka nem Szobieszkinek, de N. N.-nek[1] de facto az által bizonyitotta be forró háláját, miszerint szépen átvette a szétszakitott Lengyelországnak idézett portióját és acquirált jobbágyainak boldogságát atyai tempója szerint előmozditván, soha de egy perczig sem indúlt meg szive helyreállitási keserveinek kétségbeesési siralmán; igy Felséged is mint gyönyörű gyümölcse a gyönyörű törzsöknek, megcsókolta ugyan muszka czárnak kezét, és mint akkor még furfangos fiatal róka, vajmi mulatságosan bolonddá tette az elbízott vén medvét, de aztán mikor kirántotta Felségedet a szurokból, mely már torkáig meggyűlt és Felséged csakhamar fiatal rókából complet Tiger royallá nőtte ki magát, bizony eszében sem jutott, hogy barátjának ezen kis Gefälligkeitért szóval köszönjön,[2] de az által bizonyitotta be háládatát, és ezt is hasonlóúl igen bölcsen tette, hogy wegen höherer Staatsrücksichten, az én tanácsomra vagy mit is mondok, az én alázatos kérelmemre, elfoglalta Oláhországot és Moldvát,[3] melyekben meg is maradunk, ha egymást tökéletesen megsemmisitik Sebastopol alatt intra et extra muros, muszkák, angolok, francziák és kivált a piemontéserek, mit szivemből óhajtottam és megvallom mint bizonyos eredményt biztosan anticipáltam is.

Tudom, sok ellenségei Ausztriának azt fecsegik és pedig à la Rossini[4] crescendo, hogy oly pfiffig Machiavelli-család, mint az osztráki dynastia teljességgel nem állhat meg lábon, de előbb mint valaki gondolná inomisse belébukik azon sok árkok egyikébe, melyeket legkülönszerűbb formákban és dimenziókban századok óta minden népeinek, kivált a magyaroknak számára lankadatlan ásogat. És megvallom, én is ezt gondoltam és 1848-ben azt hittem, hogy valóban már fináléját üljük a tartuffi komédiának, és ezért voltam oly bátor a barrikádokra[5] állni, mert ott a fenyegető általános hajótörésben, minthogy a barrikádok többnyire fenyőfából készültek, előbb remél-

[a] A közbeszúrt mondatot kiadó tette zárjel közé.

[1] Poniatowskit érti Sz. — E pontban Sz. fölötte igazságtalan; Mária Terézia *nem* akarta Lengyelország fölosztását. Ez, Arneth nagy műve óta, köztudomású. De olvasottabb emberek s a lengyelek azelőtt is jól tudták.

[2] Ismét nagy túlzás.

[3] A krimi háború idején szállotta meg Ausztria a két oláh tartományt.

[4] Az akkoriban nagyhírű énekes.

[5] Bach forradalmi bécsi szerepének persiflált pompás előadása.

hettem találni valami olyféle gerendát, mely a vízben el nem merűl, mint bárhol egyebütt, s melyre ülve ki birnék tán szerencsésen *pocskározni*[a] valami közel fekvő partra. Jaj de csakhamar átláttam, mily felületesen szíttam magamba az osztrák historiát és ekkép egészen elkerűlte figyelmemet, hogy oly császári faj, mely Ottokárt mint ezt Grillparzer à la barbe de la police de Vienne, persze nagyon kimélve, de mégis elég hűségesen lefestette,[1] oly ingeniose igazi lóvá tette; mely Szobieszkit betű szerint fogadatlan prókátorként jutalmazta meg és a Bécsnél elesett lengyelek vérét az által fizette le, hogy elkonczolt hazájuknak véres harmadát legnagyobb gusztussal savourirozta és savourirozza maiglan;[2] mely hős Wallernsteinra kajánúl ráfogta a felségárulási bűnt, mikép necsak vagyonát rabolja, életét eloltsa, de még becsületét is sárbagázolván, jóhirét és nevét örökre bepiszkolja, lepökje; mely Rákóczival szintily gyalázattal bánt és az ezerszer rászedett magyaroknak, kik egyenes lelkűségben nem tudtak kifáradni, alacsony hitszegéssel mindent igért, mikor megszorúlt a kapcza, és aztán systematice toties quoties megcsalta; mely nem pirúlt saját gyermekeit, Mária Louisát a francia nagy pachának, kit lelke mélyéből gyűlölt, betű szerint eladni, csakhogy el ne apritsák és ekkép nyomorúlt császári fényében tant bien que mal tovább is megmaradhasson és ellenségét a rokonság szép lárvája alatt annál bizonyosabban elszenderíthesse, és suo tempore annál könnyebben döfhesse hátulról szivébe a kést; mely soha nem mondott és soha nem tett semmit is arrière-pensée nélkűl, és hogy ne csatolt volna minden phrasisaihoz és demonstrátióihoz többféle échappatoiret, mely lelkülettől imbibálva, kivált Magyarország átellenében és újabb időkben oly perfekt és patent ügyességgel járt el, miszerint minden lépteiből váltig kilátszik a Machiavelli köröm; nem, nem, oly faj, mely századok óta első fundátorán kezdve mai napig az emberiséggel ily csúfot űz, ily komédiát játszik és pedig szinte crescendo mindig és még nemcsak el nem bukott, és gyökerestől ki nem dűlt, de azon szamarak és bolondok száma,

[a] Sz. aláhúzása.

[1] Grillparzer ezen általánosan ismeretes színművét akkoriban csak megczenzurázva adhatták a Burg-színházban. Erre czéloz Sz.

[2] Hogy Lengyelország fölosztásában a Habsburgok ártatlanok, az ma már közismert dolog; de Sz. elkeseredett lelke előtt a szétdarabolt Magyarország képe, a ráczságnak odavetett Délmagyarország stb. lebegett s *ez* fáj neki, mikor Lengyelország fölosztására gondol.

melyeket rászedhet, mystificálhat, megcsalhat, sőt melyek magok csipik meg magukat az általa mindenütt ügyesen kirakott halkosarakban, napról-napra, óráról-órára magasabbra nő, és már most hossza-vége nincs; nem. ily faj, melyet mindezek daczára még számtalan önálló egyén is meg nem szűnőleg kiénekel, feldicsér, sőt egekbe csigáz, ily faj valóban valami láthatlan influxus által van protegálva, mely határtalanúl erősebb mint emberi protectio és mely faj ekkép, kivált mióta annyira szaporodik, éppen oly kevéssé kiírtható és oly erősen meg fog állni Istentől rendelt posztján, valamint tengeri nyulakat is, ha egyszer jól befúrták magukat valahol, sem róka sem farkas sem reguláris vadász, de még csak méreg sem piszkálhatja lyukaikból többé ki, sőt nem ugyan vitézségüknél, de furfang eszüknél fogva, elvégre ők fárasztják ellenségeiket agyon, és ekkép elvégre triumphanter tartják fenn Istentől rendelt dominiumokban, magától értetődik az erdőnek kétségbevehetlen hasznára és a földgömbnek különös feldicsőitésére.[1]

*

[9.] Én kegyelmes császárom úgy jártam, mint Werner Zachariás.[2] Ezen szentet Rómába vitte magasabb ihletés, jóllehet azon titkos szándékkal, hogy ott mint Luthernek egyik vajmi lelkes és tevékeny adjutánsa kellőleg kikutassa és aztán derekasan kiczifrázza és kikürtölje a római scandalumokat. És vajjon hogy járt a szent buvár? Tán nem talált elég piszkot, melyet a bámuló világnak és ilyféle trouvaille fölött oly szivesen kaczagó evangelistáknak kitálalhatott

[1] Széchenyi egész élete, naplói, iratai, tettei, szavai egyaránt azt mutatják, hogy ő meggyőződéses, igaz és törhetlen híve volt mindvégig az uralkodóháznak. S ha mindennek ellenére a dynastia ellen a túlzott és sokban igaztalan vádak özönét sújtja e kikezdésben, annak honfiúi kétségbeesése, a nemcsak szünni nem akaró, de naponként erősbödő, elnyomó és magyarirtó Bach-rendszer miatt, az *általános* oka. Ez teszi őt némely történeti tények megítélésénél igazságtalanná. A cseh Ottokár »lóvá tevése« qua argumentum a naivon is alól áll; teljesen eltekintve attól, hogy Habsburgi Rudolf Ottokár leverésével átalános kultúrai, német nemzeti és magyar nemzeti szempontból egyaránt nagyot és szépet cselekedett. A szenvedély hát ha még oly tiszteletreméltó is, még Széchenyinél is ki- vagy elsiklásokra vezethet. — *Speciális* okai Sz. elkeseredésének azok a hírek voltak, melyek a híres 1857 május 9-diki petitiónak a császár részéről való visszautasítását tudatták Sz.-vel. (L. e kötet bevezetését.)

[2] Hírneves német költő, szül. Königsbergben 1768-ban; előbb porosz államhivatalnok; 43 éves korában Rómában katholizált, majd kath. pappá s híres hitszónokká lőn, kül. Bécsben aratott e téren nagy sikereket. Meghalt a Bécs melletti Dornbachban 1823-ban.

volna? Éppen nem, sőt ellenkezőleg sokkal többre akadt, mint a mennyit legvérmesebb expectatiójához képest találni reménylett. Most az ember azt gondolná, hogy ily embarras de recherche et du choix-féle helyzetben szintúgy sáfárkodott mint farkas, melyet a véletlen bevitt valami birkaakolba és mely, mint mondják, eleinte nem igen tudja, a levesnél vagy a pecsenyénél kezdje-e meg ebédjét, de csakhamar eszére jön és minden ceremónia, rend és discrétio nélkűl, ha a komondorok el nem riasztják, tökéletesen és vajmi szaporán kitisztitja az egész aklot minden életből. Zachariás azonban nem igy cselekedett. És most megint azon vélekedésben lehetne az ember, miszerint ennyi scandalumot, mennyit Rómában tapasztalt, különösen rossz szaga miatt nem volt képes megénekleni és valóban nehéz is valami cloaque felett verseket komponálni s ekkép hova hamarább odébbállott Szt. Márton képe alatt még több gyertyát gyújtandó. De nem, és mindazon Augias-féle alom, melyet Rómában tapasztalt, s mely nem egy römait indíthatna arra, vajjon nem tenne-e bölcsen, ha valami tisztább akolba állana, rá Zachariás mesterre éppen ellenkező hatással volt; mert ő az által, mit látott, ellentállhatlan vágyat érzett magába a római nyáj sorába lépni, és ekkép lutránusból pápistává lett. Mely csudát ő ekkép motiválta, hogy oly vallás, mely annyi piszok közt, mint amennyi Rómában gyűlt halomra, majdnem kétezer évig fenn tudta tartani magát, sőt a sok piszok úgy növeli a pápisták számát, mint például a guánó is vajmi csodálatosan szaporitja a mezei procreátiót, ily vallás nem lehet emberi készitmény, de kézzel foghatólag tisztább és jobb szagú Saharákban veszi eredetét. És miután megtudták a bibornokok, sőt maga a pápa Zachariásnak ebbeli defrecált nézetét, azt mondják, mindennapi vendégük lett, mert a megtért szent szónok minden szentségének daczára különösen nagy amateurje volt a zsiros nagy falatoknak és elvégre Rómából, hová gyalog ment és honnét a Bekehrung után postalovakkal jött, végig híven megmaradt új vallásában, legtöbb gazdag bécsi pápista családok által kellőleg invitálva, elősegitve és meg nem szűnő taps által feldícsérve; mig végre Dornbachban herczeg Schwarczenbergtől tisztelve és ápolva, már számos évek előtt, elszenvedett.

Személyemre felséges császárom a hires Wernernek ezen most érintett isteni ihletés által provokált hitváltoztatása betűről betűre illik, csakhogy én nem hitemet változtattam, mert hála Isten úgyis a sola salvificában csúsztam a világba, de politikai hitvallásom vett

egészen opposit directiót és esküdni mernék szinte isteni ihletés által, mert az Isten szemeimet annyira felnyitni kegyeskedett, hogy most egészen tisztán látom, mily kimondhatlan nagy szamár voltam, csak egy pillanatig is azon megmentő gerendát, melyre ülve odább uszkálhatnék, a barricádokon keresni, holott már Meidingerben,[1] mikor francziáúl kezdtem tanúlni, ezen sort olvastam, »allez toujours avec le pouvoir« és most igen jól tudom és e tekintetben tökéletesen tisztában vagyok magammal, hol keressem és hol fogom találni azon buczkót és törzsököt, melyre ülhetek és mely nekem piedestálúl szolgálhat.

Felséges uram, Felséged egészséges egész ember vagy mit is mondok, egész császár nemde? És azért ne tegyen semmit Felség; nur keine halben Massregeln; de folytassa eddigi eljárását szigorúan, következetesen végig. Hiszen a nagy viharok után már szinte a kikötő torkában vagyunk, csak még egy kis kitartás és benne termünk. Az éltesebb magyarokkal, kik benlaktak a paradicsomban semmi okosat nem lehet kivinni, mert ők ellentálhatlanúl úgy vonzódnak a régi állapothoz és most tán a muszkákhoz is, mint mágnes éjszak felé, ezeknek előbb mind ki kell halniok és e tekintetben napról-napra világosabb lesz a kilátás, mert hála Isten kivált a sok szekirozás által rendre kidűlnek alkalmatlan Jellasichcsal együtt, kinek segitségére tulajdonkép nem is szorúlt Felséged és mégis post periculum ezen histrio t. i. Jellasich most azt pretendálja, hogy ő volt a salvator. De szerencsére mint mondják annyira elsavanyúlt, elsárgult és elfásúlt, mikép elhitványodott személyessége ezentúl nem igen fogná megzsírositni a káposztát és nemsokára el lehet mondani felette a requiescat in pace. Én mindent a fiatalabb generatiótól remélek és várok, mely jóformán még csak nem is kóstolta meg a magyar és constitutionális életnek oly kimondhatlan édességeit és efölött oly annyira bécsi lesz, sőt nagy mértékben már azzá is lett, hogy aztán ezen jó fiukákkal úgy bánhatik kegyelmes császárom mint kénye-kedve tartja.

24-ten Mai 1857.

Felségednek annyi módot adott kezeibe a gondviselés 40 millió alattvalóit, ha nem is boldogitni, legalább külsőleg kiczifrázni, miszerint kár, sőt valódi bűn volna mindezen oly annyira czélszerű módokat kellőleg fel nem használni. [Mindenütt fényesebben süt a nap, szebben ragyognak a csillagok, nyájasabban mosolyog a ter-

[1] Meidinger A. franczia nyelvtana nagyon divatos volt a 19. század 20-as és 30-as éveiben.

mészet, és hangosabban kurjogatnak a boldog népek, hol Felséged megjelenik.] [a]

Igy például mily gyönyörű kormányzási hypomochlion [1] a kamaráskulcs és hányat kötelezett le már magához Felséged ezen valóban irigylésre méltó kitüntetés által, kivált ha elengedtetik a taxa. Igaz ugyan, hogy a mostani prózai világban mikor a buta emberek mindent haszonra redukálnak, nagyon nagyon csökkent a kamaráskulcsnak poésise és becse, s pedig elannyira, mikép ha úgy szólván árkánynyal nem keritjük be az illetőket, már alig lehet valakit megcsipni nagyságos Kamarás úrnak és aztán kollégám Bruck, kit megvallom sokkal okosabb embernek gondoltam mint tapasztalom, nem akar semmit is tudni a taxa elengedésről, mert ő azt mondja: »Azelőtt, mikor kevés kamarás volt, akkor ilyféle elengedés nem ütött nagy csorbát a »Haben« rubrikában, valamint a legfukarabb földesúr sem bánja nagyon, ha például egy-egy elejtett medve után nem húz jövedelmet, de most miután kredit-pletit [2] kinálják meg kulcscsal és sokat horogra és keritnek, most már ily szép jövedelmet, kivált az igen nagyon »gekränkt« aerarumnak állapotjához képest, teljességgel nem nélkülözhet. És igaz, az innen kerekedő státusjövedelem igen igen elősegithetné Felségednek magas czéljait és én is szaporithatnám a nagyobb jövedelem fejében egy kissé irka-firka hadamat, mely éjjel-nappal ir, ir és csak mindig ir, de már nem győzi és ekkép szaporitni kell.« Ha teszem, igy okoskodik Bruck, csak egy millió kamarás kreáltatnék, 200 arany taxát számlálva egy-egy darabra, ez kétszáz millió aranyat képezne, mely summával aztán legalább egy darabig csak el lehetne manipulálgatni és qui habet tempus, habet vitam.« Igen, de Bruck, kegyelmes császárom, ki igen szeles készitmény és teli van aventurier fogásokkal, azt hiszem e tekintetben is semmeringi utakat [3] vagy spanyol kastélyokat épit; mert én jótállok, hogy az egész közbirodalomban nem egy milliom, de tán egyetlenegy oly hóbortost sem fog mai időkben találni, ki egy oly otromba kulcsért, mely a világnak de egyetlen egy lakatját sem nyitja fel, 200 aranyat elfecsérleni kész volna. És ezért a taxáról jobb egészen elhallgatni, mert ez

[a] A [ ] közöttieket Sz. úgy látszik törölni akarta, mert körülkerítette fogalmazatában.

[1] Emeltyűrúd, emelőrúd.

[2] Teljes hitelre, vagy a taksák hitelezése mellett.

[3] Czélzás az akkor szédelgésfélének tartott semmeringi vasútra.

úgy felriasztaná nemcsak azokat, kiknek hátán még nem lóg semmi, de alkalmasint még azokat is, kik már meg vannak lógva, miszerint nachträglich tán nekik is compareálni kellene a körmöcziekkel, hogy valóban egy általános Kammerherr-desertiótól sőt rebelliótól méltán lehetne tartani, minek elejét Felséged szokott statusbölcsességéhez képest az által veheti, ha szigorúan meg méltóztatik parancsolni, mikép valami e tekintetben taxáról nemcsak szólni, de még gondolkozni se legyen szabad ezentúl. Még taxa nélkül is elég nehézséggel fog járni a kamarás nagyságosoknak szaporitása, mert ily hiábavalóságért legtöbb nem akarja magát kitenni azon minden oldalról ráhullandó csipkedések, szemrehányások és legyaláztatások fullánkjainak, hogy őt is mint békát veres posztóval (egy) izetlen sárga quastlival meg tudták csipni és e tekintetben, noha nem egy hetedik ágozatú,[1] — most mint mondják néhány generatiót szivesen elengednek, hep, hep, hep, hurráh — örömtől pityeregni kész, ha kulcsánál fogva egy teremmel beljebb fúrhatja magát a dalai-láma székéhez, mint a többi kulcsatlan emberi sepredék, azért bizony legtöbb magyar mostanság még nem igen bánja, ha örökre kerűlheti is a közelebbi udvari contactust, sőt alig bírhatja eltűrni azon lealáztatást, melyhez képest oly sokszor parancsolnak rá, mikép mint Fido savant, a hires pudli, strahlend vor Freude aufwartoljon és Európának elbolonditására ő még köszönő állásba is tegye magát s vajjon miért, no természet szerint azért, hogy ő felsége honát 7 részre szétszakitni, fajtáját legázolni, lepökni, számtalan vérrokonait sine fine kiűzni, bezárni, meggyilkolni kegyeskedett és most még azon szíves ajándékkal viseltetik iránta, miszerint nemzetiségét végkép kioltsa, megsemmisitse, mi természet szerint legőszintébb háladatot érdemel, és ki oly buta vagy konok ezt át nem látni, az bizonyos lehet, miszerint neve tüstént bele iratik a fekete könyvbe, a mostani corpus jurisba és ha őt ily erős crimen laesae majestatis végett nem is lánczolják tüstént le, vagy nem is akasztják rögtön fel, Isten igazára úgy megvexálják, miszerint okvetlen desperatióba süllyed, desperát egyén pedig és kivált desperált egész nemzet ha elnémúl és neki kérni, de még csak jajgatni sem szabad, oly mérges kútfő, mely veszélyesebb lehet, mint Mózes idejében a verestenger dagálya. Az embereket nem nehéz megcsalni, kivált a magyarokat s pedig nem azért, mintha nem volna eszük, hanem mert oly könnyen

25-ten Mai 1857.

[1] Valószínűleg 7 őssel (a 16 ős helyett) bíró nemesekre gondol Sz.

olvadoz szivük, ha szives szót hallanak s velük emberségesen bánnak. Man muss es daher feiner anstellen, mert ha észreveszik, hogy a horogra még csak valami becsesebbet sem függesztenek mint quastlit vagy pántlikát, akkor okvetlen soknak eszébe jut és Isten mentsen, mikép dies zur Wahrheit werde, hogy tán jobb volna a halászt megharapni, mint horgába harapni.

Orsova környékén medve tanyázott. Különösen szelid és jószivű legény; noha nem volt domesticálva és annál kevésbbé kiiskolázva. Senkit sem bántott és még különös kárt sem tett, mert csupa szerénységből négy hónapon át talpát nyalta, a többi 8 hónapon keresztűl pedig rendesen erdei gyökereken élt és csak rendkivűli esetekben inditott néha hadat egy-egy méhkas ellen és annak tartalmát vajmi kínos dijért teljes resignatióval nyelegette. A határ birtokosa azonban, noha igen félt tőle vagy inkább azért, mert félt tőle, nem szenvedhette; és kipusztitása el lőn határozva, miután minden szőrös sorsosát, sőt saját családját is már azelőtt a permanens hajtóvadászatoknál fogva lesütötte, ledorongolta, szétmarta az ezen species ellen felhuszitott vadász, paraszt és kutya millió. Most csak ezen egyetlen egy exemplar maradt hátra le dernier des Abencerages [1] és mint mesélik, az eldugott magyar korona mellett állt őrt, de miután mint mondám végképi kitörlése a nemzetek sorábul vagy mit is mondok, az állatok sorából el lőn határozva, de ily műtételt a határ birtokosa nem mert aperte végbe hajtatni és őt is simplicissime felakasztatni etc. etc. mint a többit, mivel igen jól tudta, mily nagy sympathiával viseltetnek hatalmas szomszédjai a szegény maradék iránt és nem fognák tűrni és engedni, miszerint kegyetlensége még azt is eltiprassa, természet szerint azon gondolatra jött a határnak birtokosa, hogy stantibus rerum circumstanciis legildomosabb volna, a hátramaradt fiút minden lárma nélkül lekenyerezni, megcsipni és mikor szerencsésen már benn van a csapdában, bőrét sans façon lehúzni és azt pro aeterna rei memoria a magyar Múzeumban az antidiluvium csontok fölibe akasztani.

Tehát minden lárma és hajtóvadászat nélkül, melynek végnélküliségét a czivilizált világ már nagyon megúnta, s végkép tán beleszólhatna, ildomosan be kell csipni a medvét, ez kerűlt most napirendre! S vajjon mikép járt el a határbirtokos ezen kényes operátió-

[1] A nevezetes spanyolországi mór nemzetség, mely 1460-ban az Alhambrában irtatott ki. Sorsa sokat foglalkoztatta a 18—19. századi szépirodalmat.

ban? mert a medve okosabb mint azt sokan hiszik. Legközelebbi tanácsosainak sugallására, kik ebbeli státustudományukat Báró de Manx[1] recipéiben szedegették, bekenette a határbirtokos hintajának rúdját mézzel, mert nem kerűlte el éles figyelmét, hogy a barna legény nagyon szereti az édeset és eszerint, mert igen torkos, és efelett erősen szamár állat probabiliter nem is fogná észrevenni, miszerint a méz-hártya közt kemény fanyárs van, de ismert lelkesedéséhez vagyis inkább mohóságához képest valószinűleg oly nagyokat fogna nyelni a magyar ruhában vagy mit is mondok, mézbe mártott rúdon, mikép az a másik oldalú kapun megint ki fogna bújni, mikor aztán egy szegedi menyecske és E—20 zsandár segitségével könnyen lehetne elkészülni az utolsó mohikánnal.[2]

És richtig eljött a medve és a mézet nagy szépen le is nyalta és rendesen akárhányszor megkenik a rudat, ismét lenyalja, mi már többször történt, mert a határbirtokos még mindig nem hágy fel, ezen vajmi witzigféle megcsipési planummal, sőt erősen hiszi, hogy elvégre mégis befalja a rudat magát is, ha t. i. valami magyar ingerlőt és delicatesset keres a mézben mint például paprikát vagy túrós lepényt, mely a császári lakomából megmaradt. A medve azonban fel nem űl, sőt ha eleinte kinjában mosolygott is efféle otromba supposition, most már bőszültségig felmérgesűl, hogy őt annyira megvetik, annyira legyalázzák, miszerint őt a világ előtt oly caricaturának állitják, melyet még könnyebb szerrel lehet elbuktatni, mint a fortélyosan kijátszott spanyol bikát fövényre teriti Baron Montijo spanyol bel-, azaz bikabél-miniszter.

Nem nem kegyelmes császárom, ily otromba fogásokkal az embereket többé el nem csábithatni és kivált a magyarokat nem, das muss man feiner anstellen.

Az én meggyőződésemhez képest, miután a fejedelem olyan mint nap, mely mindent felvilágit, a többi emberfiak pedig meteorkövecskék, legfeljebb kis planéták, melyek nem világitnak, de nem is világithatnak és egyedűl a naptól kölcsönzik fényüket, az én meggyőződésemhez képest a fejedelemnek főhivatása jobbágyait megboldogitni, és ha a szamarak nem akarnak boldogok lenni, és öszvérileg megbicsakolják magokat, őket sans façon boldogságukra kényszeritni.

[1] A vidám, hazug, költött vadászati és úti történetkék hírneves elbeszélője.

[2] A czélzást a szegedi menyecskére nem tudom megmagyarázni. A »20E« zsandár tán húsz ezredet jelent (allegorice a medve, azaz Magyarország megigázására).

És ezen eldönthetlen igazság alapján a kamarás kulcsot felséges császárom jobbágyainak nem mint csábitószert nem mint valami gratiát kell nyujtani, de nekiek egyenesen kötelességűl tenni, ceremonia nélkül rájuk parancsolni, hogy ne mulasszák el a boldogságért idővesztés nélkül alázattal esedezni és azt háládatos szivvel elfogadni. Ha ily formákba öntetik a dolog és a józan distinctiók mindig ily üdvös eredményt vonnak maguk után, nemde kegyelmes császárom akkor egészen más világban állittatik a dolog és nem az a kérdés többé, vajjon akar-e Fejesházi ő büszkesége et Co kulcsot vagy sem, hanem hogy mi kellemesebb neki, 200 aranyat fizetni kulcscsal vagy 400 aranyat kulcs nélkül? És vajjon ily taktikát, ily manipulatiot mi hátráltathat? Semmi! Mert hiszen valamint nagy Osztrákiának egyetlen egy fiától sem kérdezik, ha arra való, akarsz-e katona lenni vagy sem, de neki vagy fel kell tenni a csákót, vagy fizetni, ez bár tessék bár nem, úgy szeretném tudni, vajjon ki volna az, ki nem lenne kamarás, ha arra Felséged által felszólittatik, mikor t. i. egyrészről nyomorult 200 aranykáért becses aranykulcsot is kap, szépen hangzó nagyságos czimet is kap, és Felségednek gratiáját is szent személyéhez közelebb jutván megnyeri vagy másrészről 400 aranyat tüstént megvesznek rajta, és ha máskép nem megy »ohne Weiteres« kibecsülés útján, és efelett nemcsak nem kap semmit, de őt pontosan feljegyzik a vexálandó és kiirtandó dögrovásra, minden ajtót orrára csapnak, — és mi ennél még sokkal több, ha Felséged minden alkalommal, mikor ily rühes birkát meglát, az egész világ előtt oly demonstratiokat tesz, mikből kézzelfoghatólag kimutatkozik kegyelmes császár[já]nak ő iránti antipathiája és hogy vele nincs megelégedve. — Ennek aztán persze legnagyobb hatása van és mondhatom semmi nem növelte Felségednek tekintetét és hatalmát annyira, mint azon minden alkalommal tanusitott kegyes leereszkedése, melyhez képest Felséged nem hagyja a büntetési műtételt hű biráinak és szünetlen mozgásban levő bakóinak át, de személyesen saját maga is büntet részint az által, hogy valami udvari bohózat alkalmával az elitélt ürüvel nem szól, de ahelyett néki megvetés jeléűl rögtön hátat fordit vagy őt apostoli szemeivel kettévágja, keresztűl szúrja vagy őt simpliciter lehortyogja, sőt pláne ebédre sem invitálja, melyhez csak az engedelmeseknek szabad ülni és ez által is megmutatja, mily vitéz és mennyire bátor! Van ugyan sok szemtelen, de ezek már mind intabulálva vannak a nagy könyvben s pedig primo loco, kik azt merik pretendálni, hogy ilyféle komédia

26-ten Mai 1857.

eljátszásához, mely még elbizott tentás suhanczhoz sem illik és annál kevésbbé apostoli császárhoz, legkisebb courage sem kell, valamint nem nagy merészség jele valakit, ki utczán sétál magos erkélyről inzultálni és lepiszkolni, ha t. i. a háznak kapuja erős, jól be van csukva és sehol nem mutatkozik valami rés, melyen az inzultált bebújhatna és aztán az inzultáló hőst nyakon csiphetné. Higyje el, kegyelmes császár, több millió alattvalója van Cseh-, Magyar-, Lengyel stb. országban, ki egy cseppet sem fél Felségedtől, ha mint férfiu áll férfiuval szemközt, midőn persze ha császári nimbuszával, zsandárjaival, venális biráival, 400 ezer szuronyaival, 2000 ágyuival, szabad sajtójával stb. stb. stb. veszi magát körűl és igy elbástyázva vív nemeslelkűleg és kitünően lovagilag valaki olyassal duellumot, ki legázolva lepökve leláncolva van és nincs más bástyája mint inge és gatyája, akkor magától értetődik, Felséged a bátorság legszebb fényében jelenik meg, az ellenfélre pedig vajmi könnyen kenhetik poltron hirét, valamint több éles szemű és mély eszű emberi természetbúvároknak sem kerűlte el figyelmét, hogy rendszerint az, ki akaszt, több vitézséget mutat, mint az, kit akasztanak, jóllehet néha néha oly körmös kis gyermekek is vannak, kik legalább annyi satisfactiot vesznek magoknak, hogy a hóhér szemei közé köpnek. [1]

Ha kegyelmes uram oly éretlen theoretikus volna és népeinek jó hajlamára, jószándékára, jó hangulatára állitná kormányzási systemáját, akkor a kérdés egészen más tekintetet érdemlene; miután azonban bölcs fejedelem ily érzelmekre, melyek alatt mindig valami mocsár, — — határa [a] sőt farkasverem lappang, bizonyosan nem épit semmit is, és ha teszi, okvetlen elbukik mint a historia bizonyitja: ne kivánjon és ne követeljen ennek következtében Felséged az Istentől császári parancsa alá rendelt népektől egyebet, mint »engedelmességet« és aztán hogy ne untassák Felségedet úgyis hasztalan petitiókkal és ne sértsék szinte hasztalan lamentókkal csak a nemzeti hymnusok zenéjét szivesen hallgató musikális fülét.

[a] Nem olvasható szó.

[1] Kiki elképzelheti magának azt a kimondhatatlan elkeseredést az absolutismus miatt, melyet a dinasztikus hűségű, mindig mérsékelt gondolkodású Sz. érzett, mikor e kíméletlen mondásokat Bach szájába adta. De sokkalta nagyobb és kíméletlenebb e szatira maga Bach, a fiatal császár Mephistója ellen, mint az uralkodó ellen, a ki tulajdonkép másodsorban jő csak mindezeknél tekintetbe.

Felségednek azon gyönyörű qualitása, mikép szünetlen fogat vicsorítni méltóztatik, oly kormányzási előny, melyet nem dicsérhetni eléggé. Mert ha, kegyelmes császárom, nyájas leereszkedést mutat, vagy pláne, mint már fentebb érintem, valakit engem kivűl barátjának nevez [1] és csak egyszer mondja is ki ezen szolgai szót »köszönöm«, tüstént azon gondolatra jön kivált nem egy magyar, hogy Felséged belmozgalmaktól fél vagy a külföldi constellátióknak tekintetében tanácsosnak, sőt szükségesnek gondolja, népeivel egy kissé megint kibékülni, és legalább pro forma megbarátkozni. És jaj akkor nekünk, kegyelmes császárom, ha ilyfélét elárul Felségednek magatartása! Akkor tüstént nyakunkra tolakodik nemcsak a magyar faj, de a császárságnak minden népe, tán a zsidókat kivéve és még ez sem bizonyos, mert a meg nem szűnő üldözése a magyaroknak és kivált az egybenhasonlitás a lefolyt boldog idők és a mostan alig elviselhető napok közt, annyira növelte a magyarokhoz vonzó általános sympathiát, mikép sok magyar nem desperál többé nemzetének ismméti felvirulásán és a többi népek is, kiknek Felséged mikor nyakig benn voltunk a sárban, constitutiót igérni méltóztatott, már vajmi erősen megbánták vakságukat, legfőkép a magyaroktól várják azon impulsust, mely ő Felségét arra birná, hogy elvégre teljesitse igéretét és constitutio helyett ne figurázza ki őket mint eddig folyvást valami szépen kipingált semmivel.

A magyarok számtalanszor tapasztalták és ekkép igen jól tudják, hogy Felségednek magas családjával csak akkor tudtak egy kissé boldogulni, mikor, mint a német mondja, jó mélyen benn voltak a tentában — in der Tinte — és miután e tekintetben mostanság is igazi tentatengerben úszunk, sejditsék csak távolról is, hogy Neuöstreichnek politikai actiái lefelé gravitálnak és egész Európa előtt napról-napra rosszabb rosszabb szagba süllyednek és én Felségednek leghűbb mindenese, nem merek jótállni, miszerint nem leszünk-e kénytelenek ismét szétbontani azon gyönyörű épitményt, melyet Felségednek bölcsessége és császári akaratja nyolcz évnek leforgása alatt annyi pénzzel, annyi vérrel és annyi fáradsággal méltóztatott egekbe emelni és melynek úgy szólván csak teteje hibázik és ennek hegyibe egyedűl azon kificzamlott jankinek villám nyársoló találmánya,[2] ki

[1] Ez ismét és újra bizonyítja, hogy Sz. czélja elsősorban Bachot állítani pellengérre a szatirában.

[2] Franklin Benjamint érti.

mint mondják elégségesen kiiskolázott egyén volt, mi azonban a mi felfogásunk szerint legalább nem igen hihető, mert képe alá ezen infamiet irták »eripuit celo fulmen etc. sceptrumque tyrannis«.

S nem tagadhatni, kegyelmes császárom, hogy gr. Buol[1] őexcellentiája kimondhatlan ügyetlensége által, ki számtalan bêtise mellett meg nem szűnik meg gr. Gorcsakowval is, ki most muszka külminiszter, ujjat húzni és meg nem szűnőleg veszekedni, annyira compromittálva van Ausztriának politikája és oly sötét felhők tornyosúlnak körülötte fel, hogy egyedűl Felségednek energiája és szinészi talentuma ránthatja ki Osztrákiának egy fazékba szorúlt olla putridaféle népeit az őket már-már elnyelő tentatartóból.

Ha valami tőzsér sejti, érzi, tudja, hogy passivái sokkal superálják activáit és ekkép már valósággal megbukott, úgy nem szamárpadra való-e, ha háztartását összeszoritja, mindentől visszavonul, modest szerepet játszik, gondolkodó képet mutat és mindenki iránt különös deferentiával viseltetik. Bizony csak efféle padon leli igazi helyét, mert ily symptomák után mindjárt kitudják a mai oly nagy számban kopóskodó vajmi éles szagú indiscrét kutyák, hányadán áll a dolog, és ezt kellőleg kiugatván, rögtön annyira felriasztják az egész világot az ügyetlen szinész ellen, mikép aztán senki nem menti meg őt tüstenti bukástól. Ily helyzetben az ildomos tőzsér, ha azelőtt elvonúltan élt és csak tête à tête ebédelt feleségével, most soiréket, bálokat ád és mindenkit megtánczoltat, megitat, megetet; ha azelőtt sokat mulatott magányban, most ő adja legnépesebb társaságokban a tónust és tactust, ha azelőtt szerény volt, most goromba, ha pedig azelőtt sem volt igen udvarias, most még gorombább, stb. stb. És pedig mert ily taktika következtében senki — némi indiscrét pedánsokat kivéve — távolról sem gyanitja a rózsaszinű bőrben mily dög lakik; sőt egyenesen azt tudja, Croesus bújt belé. Ily módon fog tudom szinte az én jó császárom is ritka komédiás talentumához képest eljárni; és eszerint ha eddig nem mutatott lágyságot, ezentúl még keményebb lesz; ha a magyarnak mindenét elrabolta, most még nemzetiségét is meg fogja gyilkolni, ha nem akarta hallani az általa üldözöttek kínhangjait és csak egyenkint eresztette ki a lyukból, ha eddigelé csak kis jeleit adta, mint például a piemonti kakas-bohózatban, hogy nemcsak saját boldog népeinek, de más nemzetbelieknek orrára is vajmi szivesen rá szeretné

27-ten Mai 1857.

[1] Ekkor külügyminiszter.

csatolni az osztráki kapiczánt,[1] most egyenesen kiáll a sikra mint európai arbiter és magister, minden hatalmaknak bölcs leczkéket, sőt ha megérdemlik, még nyirfavessző memoriálékat is adandó ; ha eddig szemfényvesztési épitmények, institutumok, ünnepélyek, diadalkapuk, a tenger beamterek, hasztalan zsandárok stb. stb. mellett oly állásba süllyeszték az osztráki pénzügyet, hogy a lyukas erszényt már alig lehet befoltozni, most a világ elbolonditására Neuösterreichnek pezsgő és nem artificiel, de természetes egészségét bebizonyitandó, még többet és többfélét kezdeni parancsol; ha eddig sokat igért népeinek és szavát nem tartotta, most még többet igér és aztán azoknak szájára üt vagy őket hűsre teszi, sőt szép magasra emeli, kik aztán oly szemtelenek, egy dei gratia császártól még azt is pretendálni, hogy ő mint valami komisz ember megbecsűlje adott szavát ; [2] ha eddigelé egy kissé megkimélte nemes és hű frigyeseit a ráczokat és a horvátokban hagyott egy kis nemzeti érzést, most arczáról lerántván a lárvát, hős Bayardként sans peur et sans reproche egyenes lélekkel, de császári bátorsággal nekiek tudtára adja, hogy ő Neuösterreichben sem ráczokat sem horvátokat nem ismer, ilyesekre nincs szüksége és nem is kapiálhatja, mikép ragaszkodhatnak, mint egyébiránt elég haszonvehető specialitások, oly nemzetiségekhez, melyhez tartozni okos ember valóban szégyenlené. Ne húzzanak többet ujjat, sőt örüljenek, hogy a nagy németség kebelébe kegyesen felvétetnek, mert ez azon egyedüli mód, hogy marhákból emberekké váljanak, és ha nem engedelmeskednek és hálásan kezet nem csókolnak, soha többé apostoli császárjuk segitségükre és megmentésükre kezet nyújtani nem fog, de kezének csak kis ujját sem stb.

Felséges császárom, ki ugyan nem okos ember és pedig nem mintha nem volna igen okos, hanem azért, mert sokkal több mint ember, ti. császár és ekkép tulajdonkép nem okos ember, hanem okos császár, felséges uram, kinek tanácsra nincs szüksége, tudom, ily mesterileg fog apostoli tisztében eljárni és ekkép minél inkább szorúl a kapcza, az impertinentiának annál magasabb gradusát kifejteni. Ez imponál és ily taktika tartja fen a fejedelemnek nagyfényű méltóságát és a statusoknak valódi hitelét.

[1] Ez valószínűen arra czélzás, hogy a szárd lapoknak néha tagadhatlan szemtelen támadásai s élczelődései ellen (Ausztria és a cs. kormány ellen) Bécs a sajtószabadság fékezését kívánta a szárd kormánytól.

[2] Mily végtelenül kegyetlen szatira ez, Bach szájába adva, épen az egész Bach-rendszer ellen ! Ez és nem az uralkodó itt a szenvedő alany !

S valamint a fentérintett tőzsérnek egyenesen kötelessége, hogy ily komédiát játszszon, mert ha ilyest nem játszik, tüstént tönkre dönti hitelezőit, midőn ha egy ilyes oly sokszor előforduló polgári drámában ügyesen szerepel, időt nyer és talentuma, szorgalma, takarékossága, jó combinált speculátiói és tán szerencsés véletlen által, megint partra mászhat és magával együtt megmenti minden creditorait, szintúgy egyenes kötelessége Felségednek, ha csakugyan apostoli császároknak is vannak kötelességei, mit egyébiránt én elveimhez képest mindig fogok tagadni és ekkép ezen annyira szükséges eljárást én inkább bene placitumnak szeretném nevezni, melyhez képest Felséged szinte ily komédiát játszani kegyes lesz, mig mi addig mély statusbölcsességünkhöz és tökéletesen egybehangzó kormányi experimentumainkhoz képest a nagy birodalomban mindent rendbehozunk. miről azt hiszem Felséged tökéletesen meg lesz győződve — hogy t. i. e tekintetben nem lesz hátramaradás — ha itt közbevetőleg minden kérkedés és fitogtatás nélkül Felséged magas figyelmét azon factumra vagyok bátor felhívni, melyből eléggé kiviláglik, mily eszes fiúk és nagy kapacitások vagyunk mi, Felségednek hű miniszterei vagyis inkább mily tiszta mély és csupa kapacitás vagyok én, Felségednek leghűbb szolgája, mert hiszen az egész sok fáradsággal combinált »Neuöstreich«-féle terv, miért ne vallanám meg, az én munkám, melyen úgy gondolom nincs legkisebb okom is pirúlni, — és mely Felségednek új bizonyságúl szolgálhat, hogy én úgy szólván Istentől predestinálva vagyok, kegyelmes császárunkat inspirálni és jó gondolatokkal ellátni. S ugyan is:

Ha jól emlékszem, alig voltam 12 éves Gelehrtsheit-befliessener. mikor bizonyos látogatásnál egy nagy kakuk falóra ötlött szemembe. Soha nem felejthetem el azon impressiót, melyet rám tett, mert ez egész életemre elhatározó lőn; és tudakolván, jól jár-e, az jutott tudomásomra, hogy nem jár ugyan oly szoros pontossággal mint angol chronometer, de azért tökéletesen kielégitő machina és mindenesetre sokkal rendesebben forog, mi egyébiránt még nem nagy feldicsérés, mint a Szt. István tornyát ékesitő — — —,[a] mely néha sebesen, néha lassan, sőt néha még visszásan is mozog vagy pedig nem ritkán még egészen meg is áll. És akkor azon ellentállhatlan vágy támadt bennem, nem lehetne-e a Szt. István torony óráján, sőt még a jobban járó kakukórán is egy piczikét javitni és okvetlen órás leszek,

[a] Olvashatlan szó (a Szt. István tornya órájának valami tréfás, akkor tán népszerű neve lehet).

ha legközelebbi rokonaim és jóakaróim kitünő precoce sagacitásomnál fogva nem találták volna mintegy isteni inventio következtében ki, hogy valamint Szt. Péternek nem az volt tulajdonképi hivatása, mikép halakat fogjon, hanem hogy embereket verbuváljon, úgy én sem születtem arra, mihez képest valami Bréguet-féle[1] alacsony kézműves váljék belőlem, de az én missióm nem kevesb, mint magas helyről dirigálni »Neuöstreich«-nak ujraöntését. Mert hol az erős egyesűl a gyöngével, ott hangzik szépen a forte piano és miután Felséged az erős és én legalázatosb szolgája vagyok a gyenge, okvetlen oly harangot fogunk mi ketten viribus unitis önteni, melynek hangja oly mágusi erőt fog a 40 millió harlekin fagylaltra vagy inkább megfagyasztottra gyakorolni, valamint annak idejében félisten Pán is (igen félisten, mi körülbelűl annyi mint egész császár, Felségednek megbántása nélkűl legyen mondva,) tilinkójának zengése által odavezette az elbájolt, elvarázsolt és ekkép szivesen engedelmeskedő csordákat, még a bivalyokat is ideértve, melyek Apollo gitárjára csak fület sem konyitottak, hová kénye-kedve tartotta, bár legsüppedékesb mocsárba is.

Igen, a kakukóra egész életemnek elhatározó irányt adott, mert már mint serdülő, mikor gyönyörű iskolai bizonyitványimért valami nagybátyám szép cylinder zsebórát ajándékozott volna, mely szinte jól járt, azon originális vagy inkább azon geniális gondolat tűnt lelkem előtt fel, vajjon nem volna-e czélszerű e két óraspeciest egybeházasitani, mert hiszen miután az egyik is jól jár, a másik is kellőleg forog, de mégsem tökéletesen, nem valószinű-e, hogy ivadékuk mely átveszi vagyis inkább magába egyesiti a két nemző elsőségeit, bizonyosan jobb óra fogna lenni, mint a régi kakuk vagy az új cylinderféle készítmény! Mely új találmányt midőn tanúlt és tapasztalt órással közlenék, nem bámúlhatott eléggé e merész gondolaton és előre profetizálta, hogy azon óra, melyet én fognék producálni, a csudáló és szájtátó emberiség által inomisse 8dik világcsudáúl fogna elismertetni.[2]

És im legkegyelmesb uram, az mit gyermekkoromban álmodtam, mit ifjúságomban sejdítettem, mint legény érzettem, azt most

[1] Bréguet Ábrahám, a hírneves párisi mechanikus (1747—1823) és chronométerek készítője.

[2] Mi alapja van és egyátalában van-e alapja ez óra-históriáknak, nem nyomozhattam ki. Valószínűleg Sz. hatalmas, gúnyos fantáziájának szüleményei ezek is.

mint teljes erőtől pezsgő férfiú valósítni szerencsém van, mert ezen szent ihletésnek útmutatása szerint manipulálom az osztrák monarchiának reorganisátióját.

*

[10.] Mikor az utolsó események következtében Ausztriából tökéletes tabula rasa vált, mert valamint Magyarország, úgy Csehország is elbomladozott, a többi superficiesek pedig erkölcsi tekintetben azelőtt is egészen simák voltak, hol nincs akadály, akkor sokan azt javasolták, hogy miután alkudozni sehol többé nem kell, de mindenütt parancsolni lehet, vagy az egészet ismét fel kell építni a régi szabások szerint, magától értetődik, mindazon akadályok elháritásával, melyek a centrális erőnek tökéletes gyakorolhatását lehetetlenné tették, vagy egy vágással meg kell szűntetni minden provincialismust és a közbirodalmat úgy mint például Francziaország organisálva van, bizonyos számú kerületekre osztani, melyeknek feje Bécs és ekkép a tarka-barka machinát rögtön a lehető legegyszerűbb elvekre állítni.

28-ten Mai 1857.

Az első eszme szerint, ha Felséged megengedi, hogy ezentúl is képekkel világosithassam fel combinatióimat, újra összeállitottuk volna a falról leesett kakukórát és az alkalmasint jobban jár mint azelőtt, noha előbb is meglehetősen forgott, mert hiszen módot nyerünk, azt rozsdáiból kitisztitni, sőt némi hozzáillő és hozzácsatolt karikák és rúgók által tetemesen javitni. A másik eszme szerint pedig a magyar múzeumban vagy az ambrasi gyűjteményben deponáltuk volna a leejtett kakukóra töredékeit és legott egyszerű cylinderóra készitésére concentráljuk minden tehetségeinket.

Okos ember határozottan e kettő közt választ és meg kell vallani, Európának legügyesebb statusgépészei még ma is bámulják, miért nem használta fel az osztrák dynastia az adott jó alkalmat ügyesebben! Századok óta húz ujjat a magyar nemzettel és nem tudja lecsépleni, lefojtani, most egyszerre megfoghatlan általános vakság következtében maga a nemzet nyit rést és a dynastiának jószivűleg plausibilis pretextust nyújt, ellene legaliter nagy győzelmi ünnepeket űlni, mikor még Macchiavelli is tapsolva alkalmasint azt mondja: Bravo (most) jól vagyunk és elvégre most már valamikép csak elkészülünk az obstinát magyar kuruczokkal — és a dynastia vajjon mit tesz? A helyett, hogy bölcsen megragadná a véletlen jó szerencsét és a magyaroknak letörné szarvát, lemetszené körmét, kihúzná

fogát és császári hintajába szépen befogná, mint a többi osztráki kétlábú lovakat, öszvéreket és ökröket, úgy sáfárkodik, mint Policsinello furioso[1] és azokat legkegyetlenebbűl üldözi és letiporja, felakasztja, kiknek bölcs kormány à la Talleyrand inkább köszönne, hogy oly jó szamarak voltak és régi czélját Ausztriának erősebben és jobb sikerrel mozditották elő mint a magyar nemzetnek minden nyilt és lappangó ellenségei századokon keresztűl 1ső József és 1ső Ferencz császárokkal együtt, mely czél soha nem volt egyéb mint Magyarországnak assimilátiója. És ebből látszik, mily őszinteséggel viseltetett az ausztriai dynasztia a magyar nemzet iránt mindiglen és mily szép, de vajmi nagy hazugság volt azon fogai közt oly sokszor kicsúsztatott szivömledési variátió : nobis perchara gens hungara etc., mert mikor földre teritette vagy inkább teritették mások az ő számára a magyart, a helyett hogy az jutott volna eszibe, »most titeket derék fiúk, miután oly bölcsek valátok, magatokat jószivűleg proprio motu offerálni, tüstént úgy befoglak a szárazmalomba, mikép aztán jótállok, eleget fogtok izzadni pro rege et patria és Istennek köszönni néha-néha ha jóllakhattok a császár kenyerén,« ehelyett a századok óta nagy nehezen comprimált harag és bosszúvágy tört ki, betű szerint igazi bőszűltségig, mert hóditási alkalomnál a legalitásnak köpönyege alatt soha annyi embervér nem csurgott és soha az emberi nemen ily embertelenség még el nem követtetett, mi tökéletes bizonyságot nyújt, hogy a dynasztiának nem az feküdt főkép szivén, mikor le volt verve a felgyulladás, mihez képest a jó alkalmat a közbirodalomnak egyszerüsitésére és az alattvaló oly sok szinű népeinek egyetemes hasznára, bölcsen utilisálja, hanem hogy régóta kinosan rejtett és magába fojtott haragjának és mérgének kiadását lehető legnagyobb mértékben és lehető legtöbb ideig élvezhesse. »Rache ist süss« és mint mondják, a dongó is kimondhatlan kéjérzést élvez, mikor kiadja fulánkját csakhogy ezen relatif igen rövid örömét rendesen mindig életével fizeti meg.

Sokan előhozták vagy inkább ismételték azon jól ismert axiómát, hogy harag és bosszúvágy a legkisebb életi transactiokban is vajmi fatális consulens, mely annak, ki ráhallgat soha nem használ, de elvégre bizonyosan mindig árt ; mig ha ily nemtelen szenvedelmek határozzák el nemzeti és országi dolgokban a legfőbb eljárást, akkor elvégre in fine finali nem a nemzet bukik, melynek árkot ástak,

[1] [Ismeretes olasz pajáczó-alak.

de előbb-utóbb bizonyosan bukik a haragos és a bosszut lehelő árokásó.

Ezen harag és bosszúvágy dictálta és oly hosszadalmas ideig folytatott kormányi eljárás vagy inkább élvezet kimondhatlan mértékben növelte a magyarok iránti általános sympathiát és pedig nemcsak Európában minden nemzetek közt, de legfőkép azon népek sorában is, melyek Felségednek sasszárnyai alatt boldogoskodnak azaz boldogság keresésben teljes hűséggel izzadoznak s elannyira, mikép mindazon népárnyéklatok, melyek irigységgel és gyűlölettel [voltak] a magyarok iránt azelőtt, most rég megbánták, hogy Felségedtől felszólitva és megcsalva mészárlásukban résztvettek és ez által saját jövendőjüket is néma szolgaságba döntötték; mert ha a magyar sem szólhat többé, ugyan mi módon fogja megtudni a fejedelem 40 millió birkáinak vágyait, óhajtásait vagy legalább fájdalmit és kinjait? Tán csak nem a zsandárok és beamterek által, mi a legmagasb fokú hipocrisiának is igazi torzképe volna és melyen tudom maga Tartuffe is nagyot hahotázna mint superlatif hyperbolán a capite. És valóban éppen azon mértékben felséges uram, melyben a magyarok iránti sympathia nöttőn nő és még egyébként igen félénk személyek is mintha nem is volna politzeypatentlakat szájukon, úton-útfélen már nem szégyenlik magukat ilyféle impertinentiákat ismételve ismétleni: igazi gyalázat ily egyenes lelkű bátor nemzetet mint a magyar nemcsak leplez nélkűl meggyilkolni, de még furfang fogásokkal is tökéletes megsemmisitésükre kajánkodni, törekedni; a magyarok pedig, kik szinte már desperáltak és bölcs fejedelem velek »madarat fogathatott volna«, nyíltan megvallják, mikép ők többé nem félnek és minden megmaradt csepp vérükben érzik, hogy él még a Magyarok Istene, mert kormányzóikat megverte buta vaksággal, kik kevély elbizottságukban nem is sejdítik, hogy már-már megakad a statustargoncza, mikor aztán nem az ő vérét fogja szomjazni Ausztriának mystificált, kijátszott és alkalmasint a kamarilla falai közt még le is kaczagott, de már most tisztábban látó népsokadalma és a muszka szomszéd jó barátnak sem lesz a magyar bőrre többé gusztusa; de ezen szomj és étvágy egészen opposit direc-
29-ten Mai 1857. tiót fog venni és elvégre a szívtelenen sujtók lesznek legszívtelenebbűl sújtva; igen a magyarok igy vannak meggyőződve és mint mondom éppen azon mértékben, amilyenben napról-napra nő és erősödik irántuk a köz sympathia és európai vonzalom, éppen azon mértékben sűllyed óráról-órára mélyebbre Ausztriá-

nak morális hitele és nincs állodalmi nagyvezérség a széles világon sehol is, mely iránt annyi antipathiával, sőt gyűlölettel viseltetnék az egész emberiség mint az osztrák császárság, úgy hogy az ártatlan népeket kormányaikkal összekevervén bizony »autre chien« vagy »cochon autrichien« azon általános titulatura, melyet Felséged hű minisztériumára, sőt magára Felséged felkent — angeschmiert[1] — szent személyére, rendesen és félbeszakitás nélkül kenni merészlenek mindenütt a mosatlan szájú angolok, francziák, muszkák olvashatlan légiói stb. stb. hová Felségednek nagy haragja és hosszú körme nemcsak nem hathat, sőt hol Felségednek harapni és körmölni oly annyira szerető viszketegét kikaczagják, megvetik, lepökik. És valóban Osztrákia mirabile dictu már most úgy mint Britannia egészen szigetté vált, csakhogy Albion a tengereknek diaphan tiszta habjaiból magasodik fel mint az emberi szabadságnak gyönyörű asyluma, midőn Osztrákia antipathiától körűlmosva, tökéletesen elszigetelve minden szövetséges nélkül mint szétszakitott, kidörzsölhetlen vérfoltokkal elundokitott és taknyos gyermekhez sem illő piszkosságok által egészen elpiszkolt sár solitaire tündöklik Európa közepén, hol hypocrisia és hazugság üté fel nyomorúlt lakhelyét.

Én, kegyelmes császárom, megvallani kénytelen vagyok, hogy én soha nem voltam különösen nagy kedvelője boldog Feketehegyi[2] herczeg véres politikájának, mert tudom, mily óriási ereje van legkisebb ártatlan csepp vérnek, melytől ember embert megfoszt és efölött magam tapasztaltam — mit soha nem fogok felejteni, mert az érintendő alkalommal nadrágomba esett egészen szivem — mennyire gyűlölik minden állatok és kivált az igen erős bivalyok a vérszint, minek következtében miután legtöbb ember nem egyéb mint állat, sőt bivaly, engem egyszer ezen fekete acrobátfej éppen mikor az aulát elhagyám rútúl megszalasztott, mert veres tollat viseltem, noha Felséged szent színeinek legalább fele[3] és alkalmasint eltipornak ha »illa berek, nád a kert« engem becsületes Viech Rakker[4] No 15 a tempo szerencsésen odébb nem hurczol. Tehát mint mondom én soha nem kedveltem a felvett pipacspiros politikát és ha e tekin-

[1] Ez a szójáték ismét Bachnak kalandor-szemtelenségű mentalitását akarja kidomborítani, a melyről az I. kötet Tört. Bevezetésében II. könyv, 3. fej. szóltam.

[2] Értsd hg. Schwarzenberg Félixet.

[3] Vörös és fehér az osztrák »házi« szín.

[4] Nem sikerült szójáték a 15. sz. kétfogatú bérkocsira (fiakker).

tetben soha nem tettem valami remonstratiót, ez legelsőben velem született modestiából nem történt, mert oly boldog politikát mint amilyent a boldog [1] par-excellence tűzött ki, én nem mertem szemtelenűl megváltoztatni, és aztán még inkább, mivel nem kerűlhette el figyelmemet, hogy felséges császárom mint legszebb reményeket ébresztő gyönyörű fiatal oroszlán nemcsak nem perhorrescálja a felvett politikai vidám szint, sőt semmire sincs oly decidiert és annyira pronunciált szenvedelme mint időtöltésűl alattvalóit kegyességének bebizonyitására egy piczikét czirógatni, csipegetni, csiklandozni kivált nyakuk táján stb. stb. stb. természet szerint nem akartam »jó szivemhez képest« Felségedet ebbeli ártatlan kis mulatságiban és genialis kis bohózatiban interrumpálni és aztán már ezt is ki kell sincerisálnom, mert nagyon féltem, hogy felséges uram, ki mint észrevettem, csak azokra figyel és hallgat és csak azokat szereti, mennyire t. i. szeretni képes, kik gusztusa szerint szólnak és füttye szerint tánczolnak, nagyon féltem, mondom, hogy felséges császárom, ha egyszer tükröt állitok elibe, melyben tökéletesen megismerheti magát, engemet haragjában tán magától rúgni vagy szokása szerint mint kinyalt czitromot a ganéra hajitni méltóztatnék, én pedig az én decidiert és most pronunciálandó szenvedelmemhez képest coute que coute Felséged mellett meg akarok maradni és tudja Isten egyedűl azon okból, hogy Felségednek contre vent et marrais mindaddig szolgálhassak, mig Neuöstreich teljes glóriában az egész világot bámulásra ragadandja, mi természet szerint nem mehet oly szaporán végbe mint óhajtanám és ekkép ezen csuda 20, 30 év előtt alkalmasint nem állhat be, mert ha az uj statusnak külső kipingálására egész tiz év kellett, — de ezzel most már hála Isten nemsokára készen leszünk —, akkor a Neuöstreichnak belső elrendezésére 20, 30 évet számolni, azt hiszem nem indiscrét követelés és ebben okos ember bizonyosan nehézségeket utunkba görditni nem fog; minthogy ha ezen organum [2] csak oly méltányos is mint például a bécsi loyalis szabad sajtó, könnyen átláthatja, mily kellemetlenűl érintheti az füleinket s mily nagy grádusban sebzi az kedélyünket, minden oldalról szűnet nélkűl ezen ostoba pálczát vagyis inkább: minket félbeszakitás nélkűl pálczázó verset — Knittelwers — hallani »Auswendig huj, innwendig pfuj«.

[1] Szójáték a herczeg keresztnevére (Félix).

[2] Sz.-nek itt valamely külföldi nagy lap lebegett szemei előtt, mely az osztrák kormány ellen látszott állást foglalni; de megfeledkezett leírni az illető »organum« nevét.

Mely indiscret szójárásnak elvégre meg kell szűnni, minek egyedűl következetesen és folytonosan bevégzendő belrendezés vethet véget; mert most mikor az ebéd nincs még tökéletesen kikészítve, de a fazekok, lábosok kifőzendő tartalmukkal együtt stb. stb. még mindig a tűz körűl állnak, most nem merjük tagadni és ez is mutatja mennyi bona fidessel járjuk politikai pályánkat, hogy még ekkoráig csakugyan legtöbb, még be nem végzett intézményeinkről igazság szerint bátran azt lehet mondani »pfuj«. Ámde végén csattan az ostor — és legyen Felségednek nagy emberhez, — vagy megint elhibáztam a respectust, mert Felségedet embernek neveztem —, nagy császárhoz illő türelme és jótállok és ezért kezeskedem, — a világ minden fejedelmit superálni fogja az én jó, lovagi, halhatatlan autocratám legalább külfényben!

Nagy szerencsétlenségnek tartom ugyan a boldog herczegtől felvett véres politikát, mit megvallani kénytelen valék; de az mi megtörtént, azt már revocálni nem lehet, és systemát változtatni nagyon veszélyes és egyébként 9, 10 év leforgása után többé már nem is használ semmit. Nagyon veszélyes, kegyelmes császárom, systemát változtatni; mert a magyar semmirekellőt minden időben, ha kormányzási methodusunkról locsogtak, mindig ilyféle piszok phrasist csatoltak szájoskodásukhoz »ordre, contre-ordre, désordre«; éppen nem használ többé pedig semmit is azért, mert már annyira lecsapoltuk és kipióczáztuk a magyarok vérét, hogy most már legjobb akarattal sem tehetünk még több áldozatokra szert és e tekintetben is éppen oly nagy bölcsességet cselekedett apostoli császárom, miszerint nem mondta ki előbb a gratia szót mint mikor megtudta, hogy már nincs gratiálandó, valamint a legtöbb tömlöczöket is a tempo akkor nyitotta meg, mikor teljes biztosságot nyert, hogy a benlakó vagy inkább benlakott magyar ürgéket szerencsésen magához vette, Felségednek megbántása nélkül legyen mondva, a még nagyobb úr és Felséged tudom, a száműzöttek bevándorlását is akkor fogja megengedni,[1] mikor én szerencsés leszek Felségednek alázattal jelenthetni, hogy egy sem akar vagy inkább nem tud többé bevándorolni és pedig 99 okok miatt legelsőben is azért, mert már egészen kivándorlott és örökre minden respectus nélkül hátat stb. forditott Felségednek. Ezen bölcs eljáráshoz képest egy kővel kettőt dobott Felséged! Legelsőben is minden ellenségeit megsemmisítette

30-ten Mai 1857.

[1] Mikor Sz. e sorokat írta, akkor még alig egy-két emigráns tért vissza a hazába engedély mellett (köztük gr. Andrássy Gyula).

úgy hogy most már egyedűl hű, szerető, sőt szerelmes jobbágyai és jobbágynői vannak Felségednek, mert én legalább alig ismerek egy vén menyecskét is, mely nem emelné exaltálva a jó lovas császárt egekbe, midőn az ifjabbak és szépek, tudja a tatár, ki tanitotta őket e distinctióra, noha általján véve nagy gyengeségük van a jó lovasok iránt, mégis jobban kedvelik a szegény gyaloglót ha lovag és azon fitogtató jó lovast, ki egyszersmind nem lovag, csak szánják, midőn elvégre olyféle Gauklert, ki lovagi fényt ölt magára, noha collectiv ereiben de csak egyetlenegy valóságos lovagi csepp vér sincs, szívük mélyéből megvetik. A másik hajitás által pedig azt nyerte Felséged, hogy az osztráki hírlapok és mi felette különös — nec unico quidem excepto — nem pengethetik elég éles hangon elég czifrán és elég dicsérettel e szavakat »Vergessen, vergeben, Amnestie, Restitution der Güter, hat ungrische Hosen angezogen.[1] O Herz (?) was verlangst du mehr« stb. stb. és ekkép egész Európa, sőt az egész világ a derék chineserekkel együtt, kik tökéletesen elhiszik, mit oly független bölcs férfiak és statusmachinák, vagy mit is mondok, státusmachinisták mint Kuranda Náczi, Gerold Don Carlos, Zang Guszti, Bäurle Ada, Langer Anti[2] és kivált az exzsidó és exmagyar Saphir Murka (ki mint mondják, de én nem hiszem, azért haragszik a magyarokra annyira és azért lett oly zelozus németté, mert tavaszkorában natális helyén, Lovasberény nagy piaczán 25öt nyomtak ülőhelyére és ez alkalommal különös witzeket intonált s pedig egyedűl azért czirogatták meg egy kissé, mert a meum és tuum közti distinctió akkoron nem tisztázta még ki magát reményteli Schöngeist velejében eléggé és még most sem akarja »felejteni« e kis correctiót, jóllehet a betreffend hajdú nemeslelkűleg már rég felejtette és neki egészen megbocsátott, — de most mondom, én ezt el nem hihetem)[a] — igen, az egész világ

[a] A zárjel [ ] köztieket könnyebb megértés és áttekintés kedveért a kiadó tette zárójelek közé.

[1] T. i. a császár.

[2] Kuranda Ignácz neves publicista és politikus, a bécsi Ostdeutsche Post megalapítója; Gerold Károly a neves bécsi könyv- és lapkiadó; Zang a bécsi »Presse« tulajdonosa; Bäuerle a neves osztrák színműíró, Langer a bécsi »Hans Jörgel« szerkesztője s Saphir a híres humorista író és lapszerkesztő, mind centralista és germanizátor irányú írók s a magyarságnak részben nem-barátai, részben egyenes ellenségei, a kik örömest tolták a bécsi kormány szekerét, persze csak a germanizáczió és a centralismus útjain, mert egyik-másik köztük, mint pl. Kuranda, (a ki később még a 70-es években is mint képviselő nagy szerepet játszott) liberális és alkotmányos érzelmű ember volt.

betűről-betűre elhiszi, mit ezen jó szabadsajtós fiúk mélyen, paprikásan, já — — kiasan[a] sublimiter és witzlingezve copiroznak, kipöknek, magukból nagy nehezen kifacsarnak, bohózatosan és magukkal különösen megelégedve kiénekelnek, kidobolnak, kitrombitáznak stb. honnét aztán Felséged oly gyönyörű hirben fénylik is egész Európa, sőt az egész világ előtt mint a legszebb és legczifrább tarka tünemény.

De ne nézzünk hátra, kegyelmes uram, hanem mottóm szerint előre és azért engedje meg Felséged, miszerint politikai systemám illustratiójára megint azon pontra térjek vissza, hol azt állitám, hogy okos ember az ausztriai közállodalom tekintetében akkor, mikor az a közelbomlás következtében igazi tabula rasa lett, vagy a régi kakukórát állitotta volna ismét fel, kitisztitva, kijavitva és az egész állodalomhoz alkalmazva vagy legott egészen új órát készit és pedig a cylinder egyszerű systemája szerint.

Én azonban lelkemben hordván a perfectibilitás elvét és miután annyiszor hallottam, gut ist gut, besser ist jedoch besser, jóllehet el kellett ismernem, mikép igy cselekedni és e szerint vagy az egyik vagy a másik systemához szorosan ragaszkodni igen okos és igen bölcs lett volna, természet szerint azon meggyőződésre emelkedtem és magasúltam, hogy Felségednek mennyei hivatása kétségtelenűl az, még okosabban és még bölcsebben procedálni mint eddig példáúl Porosz, Bajorország és kivált Britannia stb. tett, és ekkép szoros kötelességem Felségedet legnagyobb alázattal egyenesen arra felkérni, méltóztatnék, valamint Felséged mint már fentebb volt érintve, igen ügyesen combinálja a törvényes király és a fegyveres hóditó szerepét, szintúgy kegyeskednék mind a kakukóra jó darabjait mind a cylinderóra elsőségeit combinative felhasználni szivesen anticipáló háládatos népeinek boldogitására.

Kegyelmes császárom maga tapasztalhatta, hogy nem borjúzik esze Caracallának, mikor azt mondja vagy inkább mondá, deus est in nobis, mert eddig legalább annyi isteni sugárlás tört ki Felségedből, miszerint nem lehet kételkedni, miszerint Felséged ugyancsak »gottvoll«. És én is különösen sokat tartok a belső inspiratiókra. Igaz ugyan, hogy közönséges mindennapi dolgokat rendesen tanúlni kell és igy példáúl a legnagyobb genie sem tud általánosan véve propria inventione czélszerűen főzni, sütni, jóllehet itt is vannak

[a] Olvashatlan szó.

dicső kivételek és például Felséged tudom anélkűl, hogy tanúlta volna, mert Felséged mindent tud, úgy megfőzi a rántott levest, sterczet, sőt még a panádlit [?] is, mint bármely hires chef de cuisine, de mondom ez csak exceptio és közönséges dolgokat tanúlni kell, midőn életbevágóbb mesterségek körűl igaz poros iskolai padokon nem tanúl a genie semmit is, de keblének Istene szól belőle és e tekintetben az igazi lángészről, mint példáúl Felséged, azt szokták mondani: »Il est né coiffé«, mit nem egy elmés magyar Schillernek ismert énekét »Dem Zeus dem Siegel der Kraft« travertirozván, igy forditja magyarra: »Már bölcsőben tűzték a professori parókát fejére.« Igy például Newton, ki igen keveset tudott, nagyon rest volt, senkire sem hallgatott és egész nap pipázott, vadászott és nyargalt, mégis kitalálta a világ gravitatiói törvényeit és pedig egyedűl isteni inspiratio következtében, mikor bizonyos alkalomkor szokott mélázása közt azon különös phaenoment vette szemügyre, hogy a dió a fáról nem fel, de lefelé esik. Igy a kolostori Baco! Ezen kellőleg éppen ki nem iskolázott ignorans szinte inspirátio által első volt ki jól felfigyelmezett a gőz erejére, mikor kényelmesen reggelizve orrára pattan teakatlana, melyből, véletlenűl bedugva lévén, nem birt menekűlni a gőz és Baco az emberiségnek jótévője lett, mert csakugyan nem tagadhatni, hogy a gőzkocsi superálja még a debreczeni ekhót is[1] — és tán jó benyomást tenne az európai publikum előtt, ha Felséged ezen embert is olyformán distingválni kegyeskednék mint Napoleont Milanóban az enchantirt lombardok őszinte tapsai közt, stb. Szintigy köszönjük az üveg találmányt is isteni inspiratiónak, mely egy szamár phoeniciusnak e tekintetben felkápráztatá szemét stb. stb.

A ki vigyáz és mindent észrevesz, mint egykor az osztrák »Beobachter«,[2] de emellett mélyen hallgatni is tud és kellőleg discrét, annak súgnak-súgnak néha-néha a nagy Istenek valamit fülébe. És én, kegyelmes császárom, legelsőben is, mint szerencsém volt elmesélni, a [mint] a kakukóra által lettem inspiratió által figyelmeztetve, mily magas hivatásra vagyok a gondviselés által kirendelve, úgy meg kell vallanom, [bár]mily különösnek látszassék is ez, semmi mélyebb studium vagy combinatió nem szűlte bennem azon elhatározást, hogy

[1] Mondanom sem kell, hogy Sz. itt Bacon, Watt és Stephenson találmányait s érdemeit — csudálatosképen összezavarja; sőt Stephenson Györgyöt is, a ki 1854-ben halt meg, fiával Róberttel, a híres vasút- és hídépítővel; különben nem »distinguáltatná« őt — pár sorral alább — 1857-ben a fölséggel!

[2] Bécsi lap.

Osztrákiát combinált systéma szerint kell újra felépitni, mihez képest a kakukóra hasznos részei mint nemkülönben a cylinderóra elsőségei is, egymással kezet fogva paradirozzanak abban kellőleg és teljes harmoniában, mondom semmi nem szűlte bennem ezen elhatározást, mint a vox populi.

Miután azonban oly sokféle populus van az egyetemes osztrák mozaikban, mikép nem könnyű könyv nélkűl elősorolni mindazokat valami kihagyásnak veszélye nélkűl, az volt a nagy difficultás, elhatározni, melyik populus szavára hallgasson nem ugyan premier, de favorit miniszteri fülem.

Ezen embarras de richesseből azonban csak szaporán kirántott engem [a] complaisant emlékezetem, mert noha mindent tüstént mikor Felségedhez szegődtem elfelejtettem mit az aulában declamáltam, azért első ottani orátiómnak első sora mégis kisegitésemre tüstént emlékezetembe toppant és mely igy hangzik : à tous les cœurs bien nés la patrie est chère ; honnét aztán sem a cseh vastag koponyák, sem a stájer trottlik, sem a tyrolisi tökfilkók, sem az olasz kaczelmacherek,[1] sem a Jellasichféle jó fiúk, sem a rácz kecskék, sem a római rumuny különösen vitéz ivadékok, sem a lamentáló lengyelek, sem végre az elkeseredett és elnémúlt magyarok voxa nem hatott rám és én csak a bécsiekre füleltem, legelsőben is, mert született bécsi Rezidenzler vagyok és ekkép tulajdonkép Bécs az én hazám és aztán, mert tökéletes meggyőződésem szerint több kitünő ember geniet sehol oly nagy számban összesaraglyázva nem találhatni a világ széles hátán, mint Bécsben, ha t. i. az idefutott idegeneket kirekesztjük, mert ezek közt, nem tagadhatni, igen sok felette hosszúfülű aventurier van, midőn a telivér bécsi, der Wiener vom reinsten Wasser, valamint Apollo a múzsákat, Hercules az erőt, Adonis a szépséget reprezentálja, úgy képviseli az igazi tiszta keverék nélkül residenzlakos, ha t. i. nem részeg és őt a zsandár vagy policzáj par hasard fülénél nem tartja, a lelki suprematiának independens ideálját, és ez természetes, mert miután mindenki elismeri, hogy semmi de semmi nem köszörűli oly finom élre ki az emberi észnek beretváját mint teljes szabadságú elmeharcz és minden tárgy körűlti korlátlan discussió, éppen nem csuda, ha több intelligentiai pondus concentrál-

[a] Sz. tollhibából igen-t írt engem helyett.

[1] Az olaszok gúnyneve Ausztriában. Tulajdonkép a. m. Kesselmacher, üstcsináló, üstfoltozó.

tatik az igaz bécsiek iránylag[a] csekély számában, mint a több 40 millió provinczlerféle ignoránsokban. Sokan azt hiszik, az angol parlamentben néha-néha hallani meglehetős okoskodást. Jó Istenem! Mily hazugság és mily szemtelenség ilyest csak legtávolabbról is állitni! Ne higyje azt, kegyelmes császárom; oly helyen, hol a legszentebbet, a legmagasztosabbat is be lehet impune mocskolni, lepiszkolni, ott egy okos szó sem hallatik, mely Felségednek mulatságára vagy pláne élvezetére szolgálhatna, midőn méltóztassék elhinni kegyelmes császárom, a residentiának ser-, bor- és kávéházaiban egy illetlen szó sem hallatik és a vendégek maguk közt mindig oly exempláris rendet tartanak, mikép az ott mindig nagyszámban jelen levő tarka kormányi komondoroknak csak vajmi ritkán kell interveniálniok és akkor is, ha véletlenűl elfelejtik és egy kissé elposzszantják magukat, tüstént megbánják, lejuhászkodnak és édesörömest megcsókolják azon atyai kezet, mely őket sújtja és melyben nagy háladattal mindig ráismernek kegyelmes császárjuk és atyjuk markára.

És ezen lokálékból hangzott füleimbe a magas ihletés! Lokálékból mondom és nem lokálékban, mert én, felséges császárom, soha azokat nem frequentáltam, minthogy én a népnek bűzét és émelygős kipárolgását soha nem szenvedhettem, úgy hogy én jobban érzem magamat birkaakolban, gőbőlyistállóban, de még angol meuterekeszben[1] is, mint valami bécsi népklubban, és mégis ezen velemszületett antipathiának daczára és aztán ez teszi a csudát, — a bécsi vox populi tanított engem arra, mily módok által emelhetem én Osztrákiát Felségeddel együtt egekbe.

S ugyan is mikor mély gondolatokba és gondokba merűlve fel és alá járnék a bécsi utczákban, számtalan csinosb földszinti és földalatti telepvényekből kihangzó ezen két szó érinté füleimet és nemcsak ma, holnap, holnapután, de regulariter egész esztendőt át: Gemischts, Melange, és én jól értettem és tüstént felfogtam e két szónak magasb értelmét »ihre höhere Bedeutung«, mint azt közönséges teremtés capiálná és hogy egyenesen engem illet és rám nézve annyit jelent és oly titkos de nagy súlyú pondusa van, mint volt illo tempore Newton szemeinek felnyitására a fáról lepottyant masanszker.[2]

[a] Igy; tollhiba aránylag helyett.

[1] A. m. vadászkutya (meute)-rekeszben.
[2] Masánszki (morvaországi) alma.

mert csakugyan alma és nem gesztenye, de nem ám a paradicsomi fatális alma volt az, mi véle a légvilág csudáit megismerteté, valamint engem a Gmischts és Melange két szó kalauzolt a józan és legmélyebb politikának ösvényére, országútjára és megpatkolt közlekedésére.

Neuoestreich organisatiójában a kakukórából sok rész megmaradt, miről alázatos és részletes jelentést fogok előterjeszteni annak idejében: például, hogy Felséged kényekedve szerint parancsol, a többi 40 millió pedig vak engedelmességre kényszerittetik, ha erre kedve nincs is; midőn a cylinderórából vagy mondjuk ki tisztábban a constitutionális gépből több részeket illeszték a régi készitménybe, melyekről szinte bőven fogok referálni, mig addig is, kegyelmes császárom, mint remélem tökéletes megnyugtatására, és miből tökéletesen láthatja Felséged, mily genialis statusmachinista vagyok én, csak azt hozom elő, hogy mi rendesen kimutatjuk financiális állásunkat [1] vagy más szavakkal, hogy mi a népeknek beadjuk a status számadásait és ekkép mi a népeket mint ellenőröket magunk hegyibe emeljük, mily bölcs ötlet eddigelé soha de egyetlen egy kormánynak sem jutott eszébe, melyet úgy szólván torkán fogva nem kényszerítettek volna ily veszélyes és az országok hitelét oly könnyen gyökeréből kidöntő condescensióra.

Sok igen bölcs férfiak, kik eddigelé geniális röptömig fel nem tudtak emelkedni, de ezeket is lassan-lassan legyőzöm vagy kiirtom, azt predentálják, hogy sine necessitate kényszerités nélkül, spontanee oly indiscrét actust elkövetni, mely Ausztriának nyomorúlt fináncziai állapotját úgy szólván fáklyákkal kivilágitja és dobra veri, mikép a legrövidebblátók, a legsiketebbek is raisonirozásra felpiszkáltassanak, oly ostoba eljárás, minél valami még szamarabbat kigondolni valóban bajos volna és mely oly probléma, melynek feloldására a legnagyobb jutalmat bátran lehetne kitenni, mert azt igazság szerint csakugyan senki sem fogná soha is elvinni. És igaz, felséges császárom, első tekintetre ezen eljárás legnagyobb absurdumnak mutatkozik, most már néha nékem is tökéletesen igy látszik, mely őszinte vallomásból felséges uram láthatja, hogy magas szeme előtt nem akarunk semmit is eldugni, aberratióinkat szivesen megismerjük és Felségednek bölcs és oly lelkiismeretesen gyakorlott elvére »audiatur et altera pars« hivatkozván, mi csak azért esedezünk, méltóztassék

[1] A hivatalos lapban közlött állami költségkimutatásokra (e nem Bachtól eredt politikai porhintésre) czéloz Széchenyi.

31-ten Mai 1857.

ránk is hallgatni, mikép módunk lehessen az ellenünk felemelt csépeket lecsépleni és győzedelmileg ledorongolni észszel, okkal és ha ez sem sikerűl, silentium megparancsolása által.

Felségednek tudom, sokszor mondták még mikor nem nőtt anyjának hegyibe is: »errando discimus« — oh bár azt is repetálták volna toties quoties: »virgando crescimus« — és ekkép Felséged, ki oly igazságos és minden csepp nedvében ezen gyönyörű mottót hordja, »quod tibi non vis fieri« stb. stb. szegény alázatos szolgáitól sem pretendál emberfölötti dolgokat és ekkép nyugodtan elvárom, mikép kegyes császárunk azon netaláni hibákat, melyeket a Neuoestreich felépitésében elkövettünk, nékünk bizonyosan megbocsátandja, ha mindazon fényre, parádéra, triumphusokra és Európát elbolonditni szándékozó demonstratiókra méltóztatik kegyesen emlékezni, melyekkel Felségedet annyira körűlvettük, miszerint már sokan attól tartottak, hogy ennyi soporificum végre nauseát fogna Felségednek okozni és csak én voltam az, ki lovagi császáromat jobban ismervén mint kollégáim, azt állitám, oh még igen sokat elbir és mindazon kinos jajgatások elfojtására, melyeknek szerzője és melyek lehetetlen, hogy olykor-olykor ne okozzanak kellemetlen kis fülzúgást, még sokkal több éljenorditás, örömjubilirozás, regimentsmusik, czigány ömledező, harangszó és ágyudurrogatás kell, mint amennyit ügygyelbajjal, igéretekkel, fenyegetésekkel és Werthpapierokkal, [mert húszasokat még mindig nem látunk, holott Bruck [1] ő excellentiája nagyon pöki markát és mi is erősen megparancsoljuk az illetőknek a bizodalmat és mindent igérünk, mit a jámborok el is hisznek és tökéletesen megnyugosznak, mert már többször tapasztalták, császárjuknak adott szava és igérete mennyire szent] [a] igen, igy okoskodtam derék fejedelmünk még több eltompitó lármát és demonstrátiót elbir, mint amennyivel vajmi drága morális és haderlump pénzért képesek voltunk érzékeny jó szivét felvigasztalni és azért a háládatos fejedelem nem lesz remonstratiónk iránt siket, ha megmutatni akarjuk, hogy minden politikai eljárásunkban minket csak bölcsesség vezérlett és mely státustudományunkhoz képest hozzánk mérve Palmerston,

[a] Szögletes zárjel közé a közbevetett mondatokat a megértés könnyebbitésére a kiadó tette.

[1] A pénzügyminiszter. Az ezüstpénz eltűnt a forgalomból. Erre czéloz Széchenyi.

Gorcsakow, Cavour és kivált a magyar petitionárius légió [1] igazi stümperféle collectió.

Már mi a státusszámadást illeti, mely nekünk, igaz, napról-napra alkalmatlanabb lesz és mely végett minket úton útfélen betű szerint lekaczagnak [mi azonban szivesen tűrünk Felségedhez vonzó hűségünk és szeretetünknél fogva, jóllehet néha oly volumnióz-féle szemrehányási gúnypilulákat presentálnak nekünk, melyeket nyelnünk kell, miszerint a legtágabb torkú egyén is, ki már jól megszokta a »nyelést«, igen sokat riszkíroz és bekapás alkalmával majdnem mindig sötétkékre fullad] [a] mi a rendesen beadandó vagy inkább nyilvánosan dobraverendő statusszámadást illeti, mondom, im e következő argumentumok körülbelül azok, melyekkel leginkább puskáznak ellenünk:

Mindig a felhozott unalmas tőzséri példát variálván igy okoskodnak: Ha valami jó hitelben álló bankierháznak fője meghal és példáúl fia áll a dolgok élére és azt tapasztalja, hogy passivái kétszer túlhaladják activáit mindenekelőtt áttörhetlen titokba fogja burkolni financiális állását; — mivel nincs más mód magával együtt jóhiszemű hitelezőit tán megmenteni, — mert fentartott hitele következtében okkal-móddal ismét annyi tehetségre emelkedhetik, miszerint kötelességeit pontosan leróhatja; midőn ha tudja Isten mily gyermeki viszketegtől inditva nagyszájjal kitárja, sőt sajtó által az embereknek fejébe minden erővel még be is sajtolja financiális állásának nyomoru voltát és ennek következtében hitelét tökéletesen elvesztvén és minden hitelezőit maga ellen felhuszitván, maga is dűl, meg másokat dönt, akkor vagy bolond ki Bedlamba való vagy éretlen suhancz, ki nyilvános felvigyázásra kitünően érdemessé tette magát.

Már ha valami státus bármi által nagy financiális bajokba keveredik, akkor szinte nem tehet bölcsebbet mint pénzügye körül oly mély titkot tartani, mint amily vastag fátyolt csak bir bevételire és kiadásira terjeszteni.

Soha státusbankrott egész állodalmat még meg nem döntött, ha t. i. jó időben tör ki és nem áll be ismételve oly gyakran, mikép végre gyógyithatlan chronikus bajjá váljék. Meg nem dönt pedig azért, mert valami nagy csatához hasonlitható. És ugyanis ha nagy csatában

[a] A szögletes zárjelek a kiadótól valók.

[1] Czélzás a császár magyarországi körútja alkalmával május 9-dikén (1857) készült s 124 aláírással ellátott, de el nem fogadott kérvényre, helyesebben hódoló föliratra. Kiadta: Kónyi, Deák F. beszédei (2. kiad.) II. 397. s köv. l.

például 20 ezer ember harap földbe, ez pedig nem tagadhatni, vajmi borzasztó eset, vajjon mi következése van ennek. Az, hogy rendszerint eltemetik az illetőket és aztán jó szám,[1] mely tán szerette, egy darabig megsiratja és elfelejti, jó szám és alkalmasint nagyobb szám ellenben bár mily komédiát játszik is a világ előtt, egy cseppet sem bánja, hogy kidűlt, mert helyébe ő lép vagy ő örökli meg. A státus [az] ily sebeket ily bajokat pedig előbb-utóbb bizonyosan kinyalja, kiheveri. És igy státusbankrott sem sújtja soha is közvetlen a státust, de általján véve inkább csak özvegyeket, árvákat és kapitalistákat érint, kiknek vagyona pénz. Ezeket is többet-kevesebbet megsajnálják, szinte eltemetik, tán még meg is siratják és felejtik. A státus azonban ezen az illetőkre nézve vajmi kínos eset végett nem biczeg.

A státusbankrott csak akkor veszélyes, mikor igen nehéz idők súlyosodnak az állományra.

A hosszas francezia háborúknak nagy költsége és a mindig méregdrága osztrák adminisztrátió felette szomorú helyzetbe süllyeszték 1803. és 1804-ben a közbirodalmi financiákat. Már ha akkor valami szép theoria következtében vagy hogy constitutionális horogra keritsék a már lankadó népeket, úgy mint ma történik, nagy bölcsen nyomtatott bizonyitványt — valóban kár, hogy nincs rajta a stempli — adtak volna a népek kezeibe, miszerint azt mit úgyis gyanitottak, úgyis jajditottak, apodictice megtudják, t. i. mily ebűl van az osztráki pénzügy, — bátran mondhatni, az osztráki dynasztiának állása Napoleon átellenében nagyon problematicus lett volna, mert háború folytatásra nem szerezhet pénzt, pénz nélkül pedig hires Montecuccoli sem tudott még csak a törökkel is megbirkózni és ekkép annál kevésbbé lehetett volna Napoleonnal ujjat húzni, ezen szükséges ingrediens nélkül. A bölcs osztráki kormány azonban, mely közt akkori időben több magyarok is voltak és kitűnőleg a practicus és tapasztalt okosságú gr. Zichy Károly,[2] nem árúlták el a bankrotti titkot és míg a bécsiek

[1] Értsd: sokan, nagyszámú ember.

[2] 1808-ban lőn államminiszterré. Neve a nagy »devalvatió« rendszabályaival kapcsolatos. 1808 előtt az udvari kamara elnöke, utódja gr. O'Donnelt, a kit aztán 1810-ben a közismert gr. Wallis J. váltott föl. Alig hihető, hogy a monarchia ez időbeli zavaros és szomorú pénzügyi viszonyairól a legtisztább és legáttekinthetőbb képet még mindig az öreg Anton Springer adja Gesch. Österreichs seit dem Wiener Frieden 1809 cz. nevezetes műve I. kötetének 139—178-dik lapjain! Ezekre utalom Sz. per summos apices érintett előadásával szemben az olvasót. Figyelembe veendő a Springernél idézett irodalom is.

viczczekre és pletykákra nagy erősen köszörűlték nyelvüket és meglehetősen szabad volt nekiek kis mulatságúl magukat kényük és kedvük szerint kischimpfirozni, — mert már, ha jól emlékszem, Dionysius is azt mondta, jobb ha a kutyák ugatnak, mint ha harapnak, — addig gr. Stadion[1] éjjel-nappal lankadatlan préselte a bankót. Sőt most Napoleon is ledorongolta az osztrák muszkát [!] 1805-ben Austerlitznál, de Ferencz császár megrázta a parókát és megint lábán állott, mert még mindig győzte szuszszal, t. i. pénzzel, minthogy senkinek nem jutott eszébe nagy pompával és teketóriával, valami constitutionálisféle bohózatot[2] összeférczelni a népeknek különös nagy mulatságára, igen, különös nagy mulatságára; mert most valóban már nagyszerű lesz, mily kimondhatlan ostobáknak tartják némi kormányok a népeket és azt hiszik, mert nem szólnak, szólni nem mernek, hogy ezért nem is gondolkoznak stb. és igy *bizonyosan*,[a] schwarz auf weiss, senki nem tudta, mily közel áll a statustargoncza a tátongóhoz és ekkép Ausztriának még mindig volt pénzhitele. Jött ismét Napoleon; bölcs Mack hadvezért, ki éppen ulmergerstellel[3] lakott jól, megcsipte, hős Ferdinánd herczeget erősen megszalasztotta,[4] Bécsbe toppant stb., stb. és azt tudták sokan: vége Ausztriának. De nem, mert Ferencz most még jobban megrázta a parókát és erősebben állott lábán mint valaha azelőtt s vajjon miért? Azért, mert a Stadionféle présnek meg nem szűnő mozgása következtében még mindig jól győzte szuszszal, és senki *bizonyosan nem tudta*,[a] mily Wallisféle farkasverem fölött[5] figuráz és paradirozik az osztráki financia; és ha akkor declarálják a bankrottot, soha Napoleon szarvának letörésére nem járulhat Ausztria stb. Ámde az illetők mindig nagy bölcsen hallgatnak és constitutionális Tartuffiákat nem játszanak, mig végre mindig elég bankóval ellátva, mint Antheus újra és újra kiáll Ferencz a síkra és Lipcsénél az impertinens medvét szinte erősen harapgatja, mely alkalommal, közbevetőleg legyen mondva, nagy

[a] Sz. aláhúzásai.

[1] Gr. Stadion János Fülöp 1805-ben külügyminiszter, a Napoleon elleni küzdelem egyik előharczosa. 1809. megbukott; az ő utódja lőn Metternich.

[2] A följebb említett állami költségvetés kimutatásaira (az 50-es évekből) czéloz itt Sz.

[3] Árpakása; szójáték Mackra és Ulm-ra, Mack ismeretes kudarczára.

[4] Ferdinánd főherczeg 1805 okt. 14. és 15. közti éjén vonult vissza Ulm alól, Napoleon elől.

[5] Ez a mondás kissé merész »anticipatio«.

Kutsera[1] ezen mottót javasolja az ismert ágyúkeresztre vésetni: Viele Hunde sind des Hasens Tod; mi nyilvános bizonyitványt nyújt Kutserának nagy emberismerete körül és meg volt mentve az osztrák quodlibet és kivált dinasztia, mert az 1816-iki Wallis nevű bankrott,[2] mely 100at 20ra és aztán 20at 8ra devalvált, egy cseppet sem rázta meg a csend és béke közepén, az egyetemes állodalmat, hanem csak azokat pusztitotta, kiknek nem volt egyéb vágni valójuk mint papiros és kik özvegyek, árvák, rentierek képében szintúgy jajgattak és lamentáltak egy darabig ugyan mint a csatamezőn elvérző bajnokok, ámde ekkoráig alkalmasint mindnyájukat elnémita már az idő és a sir.[3]

1-ten Juni 1857.

Igy okoskodnak felséges császárom és nem tagadhatni van némi igazság szavaikban, melyeket igy folytatnak.

Jelen állása Ausztriának sokkal veszélyesb mint az 1805ben és 1809-ben volt, mert azon időkben csak Napoleonnak súlya nehezűlt rá, a többi Európa ellenben őszinte, mivel hasonlólag érdekelt, szövetségi hajlammal viseltetett hozzá és efölött a közbirodalomnak külön népei részint régi szokásból részint valódi szivvonzalom következtében erősen ragaszkodtak a dinasztiához; mert Ferenczben — József nélkül[4] — ezer alkalommal, ha nem is éppen Solont, legalább jó atyjukat tapasztalták és igy őket általján véve igen igen szerették. Mai napokban pedig Ausztriának nemcsak egyetlenegy szövetségese sincs, sőt mindenűnnen elhidegülés, ellenszenv, megvetés súlyosodik rá és a muszka nemzet, melynek minden tagja véres bosszút szomjaz, lehel és esküszik Ferencz József ellen,[5] nyakrafőre organisál, könnyebb concentratió végett törik-szakad vasutakat épit, a lengyelekkel kibékűl és nem »tropfenweis« és nem mint egy nyomorúlt szőrszálhasogató miserabiliter distinguáló zugjogász vagy leterrorisált auditor, hanem nagylelkűleg és ekkép nagybölcsen és csak azon pillanatot várja, hogy az angol jó mélyen belé vágja baltáját a chinai eldűlésnek induló vén törzsökbe és alkalmasint eszébe toppan jó időben Lengyel-

[1] B. Kutschera A. kabineti titkár Ferencz császár befolyásos, kedves embere, később előadó az államtanácsban.

[2] A Wallis-féle devalvatióról bőven szól Springer id. h.

[3] Ezzel az előadással Sz. Bach cinismusát akarja kiemelni.

[4] Vágás az uralkodó ellen.

[5] Az orosz udvar gyűlöletére czéloz Sz. a bécsi udvar ellen, mely a krimi háborúban nem állott mellé s háládatlannak mutatkozott a 49-diki segítségért.

ország helyreállitását proklamálni, az egész szláv fajt császári széke körűl egyesitni, mikor aztán nem lesz könnyű Bach Sándor, Hauer Pista,[1] Konrád *Józsi* et Co ő bölcsességüknek valami festivitást kigondolni, kipéczézni és kiczifrázni, mely a bizonyosan bekövetkezhető hajótörésnek vehetné elejét. Az ausztriai népeknek szeme elvégre felnyilt, már nem gyűlölik egymást mint azelőtt, mi felsőbb helyről a nagymesternek »divide« elve szerint meg nem szűnőleg fomentáltatott, de a sok rászedés és napirenden lévő furfangos eljárás következtében magukat viszonlag megbecsűlni tanulták és ha van szivömledezésük kéjérzete közt emberalak a közálladalomban, kit nem szeretnek, kit nem szenvedhetnek, az senki más, mint az elbizott, kevély, szívtelen, rövideszű, vért szomjúzó Ferencz József Dei gratia (parancsár) vagy inkább salva venia.[2]

És ekkép ha az 1805-ben és 1807-ben beálló státusbankrott tökéletesen paralisálta volna az osztrák dinasztiának hatalmát, min nem kételkedik senki, jóllehet azon időkben minden egyéb körülmények oly kedvezők voltak, akkor minden kétkedés nélkűl mint tökéletesen bizonyost lehet állitni azt, hogy most bekövetkezendő státusbankrott a császári széket oly veszélybe sülyeszti, melyből vajjon ki és mi mentheti meg, gondolkozó, ámitás nélküli ember valóban nem concipiálhatja.

Miket egybeillesztve elég világosan és kézzel foghatólag az sűl ki, hogy valami szamarabbat kigondolni mint autocrátországban, melyben minden törvény nélkül éppen oly egyoldalúlag és éppen oly korlátlan önkénynyel parancsolnak pátensek által, valamint Muszkaországban ukázok és Törökországban fermánok által, hogy valami szamarabbat kigondolni, mondom, teljességgel lehetetlen volt mint ily kakukórafféle körülmények közt constitutionális státusszámadást a parlamenteknek, kamaráknak, országgyűléseknek stb. stb. benyújtani, mely alkotmányos institutióknak nota bene még jó szagával sincs

[1] B. Hauer István a budai főparancsnokságnál Albrecht főherczeg polgári adlátusa, nagy germanizátor. Sz. e hatalmas szatirájában többször fogunk találkozni vele. Ő reá különös »pick«-je volt Sz.-nek. Konrád József csak tollhiba lehet. Valószínű, hogy Sz. itt lovag Conrad Gusztáv, főtörvényszéki tanácsost, Pest ezidei (kinevezett) polgármesterét érti.

[2] Sz. többször átmegy abból, a mit Bach szájába ád, saját gondolatainak — Bach közvetítése nélkül való — kifejezésére. Ez is ilyennek látszik s az erős tiszteletlenség a kifejezésekben elkeseredése rovására irandó. Persze néhány kikezdéssel alább megint világosan Bach beszél olykép, mintha az előzőket is mind ő mondotta volna!!

megáldva Osztrákia, minthogy azon constitutio, melyen 9 év óta főzegetnek a nagy tapasztalatú bécsi státuschemikusok és melynek hautgoût megszaglásán tisztalelkű Lamotte[1] grófot megütötte a guta oly készitmény, mely sehová nem illik jobban mint pro coronide mindazon constitutionális moslék hegyibe, melylyel eddig megfurfangolták a közbirodalmat és melylyel szándékuk ellen, nemcsak nem vakitottak el senkit, de némi erősen imádkozó agg hölgyeket és némi erősen ivó bécsi stammgastféle hősöket kivéve, mindenkinek annyira kitisztogatták systemáthia-porral *[sic]* behintett szemüket, mihez képest vakandokokból részint élesszemű és mindent kifecsegő szarkák, részint sötétben hatalmasan látó baglyok, részint harapós farkasok lettek, melyek a gúzsból szerencsésen kiszabadúlván nem hagyják magukat egykönnyen többé megcsipetni, stb.

Ekkép foly, mint Felséged maga bölcsen tapasztalhatja, elég paprikával vegyűlt nézetük kitálalása, mi új bizonyságot nyújt, — mert kik velem igy szólnak részint mosatlan szájú pápista, részint zsirosszájú kálvinista magyarok, — hogy ezen faj nem excellál udvariságban és ekkép magas ideje — hohe Zeit — vagy Hochzeit,[2] mikép derék beamtereink és vitéz zsandárjaink nekik mórest tanitsanak, mert hiába nem tudnak szólni meg nem szűnő »Anzüglichkeit« nélkül, mi tudom szinte nem kerűlte el Felségednek magas figyelmét és jószivét szintoly fájdalmasan sebzi, valamint én is mindig gyomorgörcsöt kapok, ha ilyféle infamitásokkal megszekirozzák udvari kedélyemet.

Ha Angliának főfigyelme és ereje China felé gravitál és új szövetségesét a francziát is egészen belevonja a megkisérendő és alkalmasint igen lucrativ kalandba, az olaszok pedig igen jól ismervén az osztráki piros almának vajmi kukaczos belállapotát és a muszkáktól felpiszkálva ismét vérszemet kapnak, a muszka nemzet alte mente repostum haragja, bosszúja, mérge és dühe végre korlátlanúl kitör és Cato szerint az egész nemzet egy hanggal és egy lélekkel énekli, kiáltja, orditja a censeo delendam-féle minden muszkának bizonyosan legkellemesebben hangzó nemzeti hymnust és mind efölött, de csak egy húszasra terjedő pénzhitele sem lesz vagy inkább nincs Neuöstreichnek és ugyanakkor mit fognak tenni felette nagyeszű, de vajmi piczi okosságú miniszter uraimék? Nem fogják-e jókora velős fejüket egybedugni

[1] Gr. De la Motte Antal (Jánosnak, a több ízben magyar orsz. gy. követnek s nejének, gr. Almássy Izabellának 1811. született fia) 1857-ben titk. tanácsos, belügyminiszteri osztályfőnök, magyarbarát volt.

[2] Ez szójáték akar lenni!

mint kecskék égi háború alkalmával? Vajjon nem lesz-e, ha igy beborulnak az idők, a jó tanács igen drága, »sőt garnicht zu haben« és »gänzlich vergriffen?«

Nem fog-e ily alkalommal, mely minden bizonnyal sokkal előbb áll be, mint mielőtt négy esztendő lefolyna, felkiáltani azon tenger vér, melyet éretlen, vagyis inkább egészen megérett, sőt rothadásba menő szivtelenség embertársaiból kifecskendezni parancsolt, és mindazon komédiás szegény magyar, ki nagyon örült és különös gratiának tartotta, hogy 1857-ben, mikor eljött a felség, miszerint Magyarországnak szép környékét nejének és kisdedeinek bemutassa, a császári bakó előtt mint szépen köszönő háládatos hű és engedelmes vitéz vagyis inkább kurucz signor Hauer Istók inventiója és parancsa szerint tánczolhatott, banderiázhatott, örömrivalgásban versenyezhetett és úgy mint lelketlen automata paradirozhatott, — kérdem azon ekkép kikomédiázott számtalan magyar, ki ily alacsony, ily legyalázó szerep eljátszásra tán azért szánta el magát, mert reméllette a bolond, hogy elvégre mégis el fogná könnyei által olvasztani a fejedelmi sziklát és aztán alázatos kérelmét még csak elfogadni sem kegyeskedett a felség [melyet ha elfogad és nem is olvas, hiszen vajmi könnyen vethet »häusliba«, — még ily nagy kegyelemre sem méltatta a magyart],[a] vajjon az ekkép bolonddá tétettek szemei nem fognak-e ily alkalommal felébredni s ha tisztán látják, mily hazugságra használtattak fel, miszerint egész Európa lássa, hogy a ledorongolt magyar moraliter és annyira sülylyedt, mikép kinzója, gyilkosa és őt végkép megsemmisitni akaró császári vampirja előtt letérdel, leborúl, kezet csókol, sőt nejével és családjával együtt sarúinak porát, piszkát is nyalni kész, ugyan fognak-e ilyes szavakra fakadni: »moriamur pro rege nostro« t. i. azon megmaradtak, kiket ő felsége a kötél által nem sziveskedett örök némaságba dönteni.[1]

*

[a] Szögletes zárjel közé a kiadó tette.

[1] Ez az egész előadás mutatja, mily rettentően el volt keseredve Sz. — ép úgy, mint az egész magyarság — az ellen a megfoghatatlan eljárás ellen, hogy a 125 magyar notable loyális kérvényét a fölség még az öreg prímástól sem fogadta el; de e helyett a kérelmezőket megrovatta! ... Sz. e lapokat *saját magának irván*, szabad folyást enged elkeseredése dühének. A petitióról l. Szőgyény Emlékiratai II. köt. 6. és 7. fej.

2-ten Juni 1857.

[11.] Igy végezte mérges szája által eléggé ismeretes gróf Szekírházi impertinens expectorátióját,[1] de már akkor az én béketűrési lábosom is felfortyant és eszem élével és tanulmányaim és státustudományaim pondusával úgy összeapritottam, annyira betettem és oly efficaciter megiskoláztam és kikeféltem ezen alkalmatlan fanfaront, mikép egy szót sem szólt többé; és kinjában csak kaczagott, sőt néha oly convulsiv hahotára fakadt, mikép elvégre valóban sajnálni kezdém a szegényt és Felségedet legmélyebb alázattal vorschriftsmässiges Bittgesuch által már meg akartam kérni, méltóztatnék rajta kegyesen eret vágatni, mert máskép még valami baja lehetne vagy, és ez hihetőbb, Felségednek okozhatna bajt.

De most engedje meg Felséged kegyesen, hadd mondjam el, mily rútúl lepiszkoltam és mennyire lóvá tettem ezen czifra szájhőst. Én ugyanis hozzá igy szóltam, — tudom Felségedet ezen kis kép aus dem bürgerlichen Leben nagyon fogja »amusirozni«: Hahaha! Eleget hallottam, és most az úr fogja be a száját, mert máskép tüstént elküldök Kempen hadnagyomért, ki maga is körmös egy tábornok, de efölött még 20 ezer extra és rezerva körme[2] is van és igy az úrtól egy cseppet sem fél, tudja? Vagy mi még rövidebb, rögtön kellő Vortragot terjesztek apostoli császáromnak kegyes lábaihoz, ki, mint ön tán észrevette, hahaha, nem tréfál, és ekkép ne merészeljen az úr egy szót is szólni többé, de hallgasson arra mit én mondok és tanuljon elvégre valamit, ha vastag és üres koponyájába, mely teli van semmivel, még elfér valami; s most figyeljen:

»Ferencz József apostoli császárnak főtulajdona, egyeneslelkűség és loyalitás. Mit nevet az úr? kövesse meg magát, mert máskép mindjárt megjelenik Felsenthal[3] ő mephistofelesége, ki itt a kályha mögé bújt és szinte oly egyeneslelkű fiú, hogy a policzia legártatlanabb titkait is kipletykázza, pedig kisajtolva comme avis au lecteur, miből kiki láthatja, mily infernalis kipiszkáló, kikutató, elcsábitó, ráfogó,

[1] Ez roppant erős és merész fordulat Sz. előadásában; mert, mint a szövegből láthattuk, eddig — legalább a 8. fejezet óta — Bach beszélte el a maga nézeteit és a mit itt-ott hallott, a császárnak; de nem gr. Szekírváry (ez is szójáték) a 7. fejezetben említett »mérges« magyar főúr mondókáit! Ezekkel már a 7. fejezet végezett. Ez lapsus memoriae Sz.-től.

[2] T. i. a 20 zsandárezred, mely báró Kempen altábornagy s rendőrminiszter alatt állott ekkor. Tulajdonkép csak 18 csendőr-ezred volt, sőt eredetileg csak 16 ezred állíttatott föl.

[3] Felsenthal a bécs-belvárosi rendőri kerület főnöke. Róla az I. köt. Történeti Bevezetésében bőven van szó.

igazi kisérteti felvigyázás alatt lélekszik 40 millió emberféle teremtés, miszerint néha egy-egy szál gazembert megcsiphessenek, mely eljárás ugyan nagy tapsot érdemel, ha t. i. a lövés tüstént eltalálja a czélt, mi nem hihető, midőn ha előbb százakat kell suspiciálni és hajhászni, mig az igazi vadnak nyomába jutnak, mi sokkal hihetőbb, igazi átok és ily sublimitásokat kérkedve hiuságból még ki is nyomtatni, igazi policziai öngyilkolás és ekkép a liberális elveknek diadala.[1] Igen, a mi lovagi urunknak főjelleme, egyeneslelkűség és loyalitás? punctum. És ha az úr ezt nem hiszi, kérdezzen meg bárkit és nemcsak magas felhőkből inspirált új osztráki koldus népeket, mert hiszen ezt explicálni lehetne, de minden kétlábú gondolkozó lényt bárhol, nem bánom ha valakit e végett még Szt. Pétervárra is küld és mindenütt azt fogják legkisebb kivétel nélkül attestálni, hogy én kevés szavakkal jó lemázoltam tündöklő urunknak fényes oldalait.

Már az egyeneslelkűség vajjon mily ivadékokat szül? Inomisse legelsőben is az adott szónak szentsége áll a gyönyörű családnak élén mint primogenitus, és azért, miután a felséges császár éppen nem kényszeritve, mert hiszen a kényszerités az ő kezeiben volt, de önkényesen megigérte, sőt megadta a constitutiot, persze később aus höheren Staatsrücksichten ismét visszavette, nem arról lehetett többé szó, meg kell-e tartani a szót vagy sem, hanem hogy szent kötelességgé az vált,[a] úgy menni »besonnen vorwärts«, mint az igazi lovag is elporosodott vén románok testimoniumia szerint, — mert a világban minden ismétli magát, — imperterrite halad előre az elbűvölt kastélynak falai közt valami szépnek kiszabaditása végett, egy cseppet sem figyelvén a strázsáló sárkányok, kígyók és óriások orditására, sziszegésére és netaláni petitiójára. Honnét aztán a felséges császár alázatos személyemmel együtt mint igazi lovag az igért constitutiót is fenntartotta, igen fenntartotta úgy mint [az] alabor is fenntartja a hintót, nehogy precipitiumba süllyedjék. És mi ezért adunk financiáinkról rendes számadást. Érti az úr? ebben láthatja, ha nem vak, vagy nem igen miops, minden cselekvésünk kulcsát! Egyeneslelkűség és loyalitás. Ezen mottó van kipingálva és kistikkelve minden nemű lobogóinkon! Ó mily baj, ily marhákkal mint ezen theoretikus magyarok, kik közt soha nem élt

[a] Igy, e helyett: szent kötelességévé vált-e az.

[1] Felsenthal kinyomatott följegyzéseiről, melyek főtárgya egy híres bécsi »bankócsináló« bankár üzelmeinek leleplezése, az I. köt. Bevezetése szintén bőven szól. Sz. itt e könyvre czéloz (Bach szájából!).

még tudósember Stefan Verbőczin kivűl und das gibt den Schlüssel zum übrigen, valami okosat concipiáltatni!

A második ivadéka a gyönyörű házaspárnak pedig a Justitia. Már I. Ferencz ismerte el ezen tiszta szellemet minden emberi állodalomnak legmélyebb sarkalatául! És im ezért akasztatott fel ut fiat justitia stb. stb. stb. a bölcs fejedelem oly nagyszámú emberfiát, miszerint aztán ugyancsak erősen meg legyen rakva a monarchiának fundamentuma, — valamint azelőtt legalább Magyarországban sok derék szolgabiró és egyszersmind útcsináló is az által gondolt czélt elérni jó közlekedés tekintetében, ha mindig s mindig magasabban töltette a rábizott utat, mikép aztán igaz, egy kissé közelebbre jutott nappal a naphoz, éjjel a holdhoz az utas, de annál mélyebbre is bukott az árokba, ha a kocsis a bakon véletlenűl elaludt vagy pláne részeg volt.

Igen a justitia az egyeneslelkűségnek és loyalitásnak második ivadéka, és ha Európában sőt az egész világon mégis sokalják egy kissé azon temérdek embercsontot, melyet dicső fejedelmünk Magyarországban a Neuöstreich fundamentumának megrakására felhasznált, mert hiszen a rebellis Lombardiában hős Radetzky el nem tűrte volna az ilyféle mészárszéki hyperbolát és ha általán véve a legbölcsebb nemzeti épitőmesterek azt hiszik, hogy embercsontra fektetett épitmény legkisebb ingás alkalmával bizonyosan tüstént fel-, be- vagy kidűl és az egész természetben nincs rosszabb ciment mint embervér, mert nem ragaszt egybe, de kifeszit, ha mindez igaz is, mi még nincs bebizonyitva, nem az én jó uramnak kell tulajdonitni ezen kis excessusokat, melyek Magyarországban történtek és melyek hála Isten a magyar nemzetnek lovagi szelleme, bajnoki tulajdonai és dicsőség utáni szomja következtében mint az udvari státuswitzling Saphir Gomperz [1] nagy emberismerettel mondja, és Br. Hauer Istók furfangos misculantiáinak hozzájárultával mint megint én nagy dologismeretemhez képest mondom, tökéletesen felejtve vannak, igen, tökéletesen felejtve vannak, mert hiszen ezen szamár magyaroknak soha nem volt emlékezetük, de persze annál több imaginatiójuk és enthusiasmusok van! Óh mily nyelvkificzamitó ezen infamis magyar nyelv, kivált az igazi bécsinek szájában, ki már bölcsőtől kezdve annyira el van kényeztetve, a legszebben és legjobban hangzó Scholz- és Nestroiféle [2] szónoklati melódiák által, miket jóizlésben egy nemzet sem ért el még, igen, nem az én jó monar-

[1] Saphir Móriczot Sz. máskor is nevezi Saphir-Gomperznek.
[2] Ismeretes bécsi népszínmű-írók.

chámra kell fogni a magyar nemzetnek csekély megpióczását, melynek még mindig több vére van, mint az Neuöstreich egészségére szükséges, sőt hasznos és egyébiránt infámis hazugság azt mondani, hogy igen sok vér folyt, mert akit felakasztanak annak még orra vére sem fakad meg, és ez volt oka, mit az úrnak, tekintetes Szekirváry uram, megsúghatok, miért használta a fiatal apostoli magyar király inkább a kötelet, noha a kendernek ára nagyon felrúgott, mint a régi törvényes pallóst, nehogy t. i. a szeretett jó magyarjainak nemes vére porba csepegjen, de legalább szépen bőrében maradjon; nem a lovagi császárnak kell tehát mint harmadszor mondom, e kis túlzásokat tulajdonitani, hanem azokat egyenesen azon szamár auditorokra kell tólni, kik ugyan a magyar apostoli király nevében, de nem a magyar törvények szerint itéltek, melyekre a mi jó fejedelmünk nem esküdött és ekkép azokat megtartani nem is köteles, noha mint maga mondja magyar apostoli király és aztán az az igazi curiósum, nem a magyar törvények szerint itéltek mondom a buzgó auditorok és igy az áldozatokat azon pretensiójuknál fogva, miszerint született katonák, bizony igen katonásan mint veres hagymát csoportosan madzagra fűzték.

És igy az is infámis calumnia, melyet még most is uton-utfélen hallok és mit végre valóban már el kellene tiltani, mintha a fejedelem kényszeritette volna az auditorokat ily hallatlan kegyetlenségre! wie lächerlich, minthogy a dolog egészen inverse áll és nem a császár kényszeritette az auditorokat, de az auditorok kényszeritették az egyenes lelkű loyalis és emellett igen scrupulosus »és kegyelettel« túláradozó fiatal apostolt! És ugyanis mit tud oly fiatal hős mint Ferencz József a justitiáról, ő ki mint gyönyörű katona és született Maria-Theresia-Ritter és császár, bizony nem igen fárasztá eszét a jurisprudentiával és kinek azért vannak jól megfizetett jogtudósai, mikép ezek főzik ki az igazságot és igy történt, hogy a modest fejedelem magába nem bizva, auditor szolgáira hagyta az elitélést, kik persze minden itéletük hegyibe a justitia czégérét függeszték és a jószivű fejedelem azért nem kegyelmezett meg, de egyetlenegynek sem, mi hatalmába[n] lett volna, mert noha szive felette nagy, kegyelete nagyatyjához még nagyobb, nagyatyja pedig, mint érintők és tudva van, azt mondta »Justitia est regnorum fundamentum«.

3-ten Juni 1857.

Ha az auditorok tudják vagy csak legtávolabbról is sejditik, mily nehezen esett a jó császárnak azon temérdek halálitéletet, melyet hoztak vagy inkább küldöttek, saját kezével aláirni, mi annyira idő-

rabló és az időt parádéra vagy vadászatra fordithatta volna a jó monarcha, bizonyosan egész egészen más directiót vesz a dolog, mert annyi auditor közt egynek tán csak mégis eszibe jut azt mondani, hogy Ferenc József a magyar nemzetnek átellenében vagy semmi vagy magyar király vagy hóditó; ha semmi, akkor nincs joga Magyarországban macskát, de csak patkányt is elitéltetni; ha magyar király, akkor itéltessen magyar törvények szerint, ha pedig hóditó, akkor senkit nem idézhet felségsértés bűnébe, mert az, ki ellene kardot ránt, nem felségsértő, de hazavédelmező. Az auditorok azonban, nem tudhatni mily inspiratio következtében. — Haynau nem lehetett az inspirator, mert ezen hosszúfülű vagy inkább hosszúbajszú tigrisnek voltak legalább jó szivű pillanatai, — az auditorok tökéletesen meg voltak arról győződve, hogy uruknak kezére dolgoznak, ha elég dolgot adnak a hóhérnak, ki már kisdedkorában — nem a hóhér, de a császár — mint nedves és száraz dajkái és nevelői mesélik, kimondhatlan szenvedelemmel ette a cseresznyét, de nem a »Krammel«-félét, hanem a setétebb szinűt és pedig nem azért, mert édes, hanem mert vérszinű! És igy látja az úr, Szekírházi gróf uram, hogy sokszor egy kis Missverständniss elégséges arra, miszerint függetlenből függő nemzet[1] váljék!

És mit az úr, Ferencz József szeretett császárom népszerűtlenségéről, az olasz vérszemről, — igen, so schaun's aus, — a közeli bankrottról, a muszka Cátóféle sententiáról és azon sympathiáról fecseg és locsog, melylyel mint az úr mondja, az egész világ a magyarok iránt viseltetik, nem egyéb mint haszontalan lárifári, sőt szemtelen hazugság. Én azt mondom, senkinek nincs annyi popularitása mint éppen Ferencz Józsefnek, nem ugyan a revolutionáris szörnyek szemében, mert ezek persze nem szeretik, de a beamterek, zsandárok és katonák szivében! És az, ki ezeknek parancsolhat és kik aztán engedelmeskednek, annak nincs mit aggódnia a többi kutyáknak ugatásától és fogvicsoritásától. Punctum.

Az olaszok pedig most már nagyon szeretik jó urunkat, ezt higyje el az úr és az ujságok, t. i. az osztrákok ezt kellőleg demonstrálták; legelsőben is, mert nehány gyilkosokon megesett jó szive, minthogy csak nem sántikáltak politikában és egy félnapi kötélfüggés helyett, húsz évre kegyesen lánczra verette[2] a szerencsés fiúkat és aztán mert

[1] Szójáték, a bitóra czélzó.

[2] Sz. itt a császárnak 1857 január 25. Milanóból kelt amnestia-rendeletére czéloz, de fölötte túloz. Az amnestia nagymértékű volt s egy február 27-diki csász. rendelettel még ki is terjesztetett.

öcscsét Ferdinand Maxot, ki mint mondják, igen eszes és vajmi becsületes úriember és nem gyűlöli a magyart, oly erősen dotálta, mikép ez Mailandban igazi spanyolféle udvart tarthat[1] és azzal, mi ily fénynyel karöltve jár, mint ebéd, bál, soirée stb. miért az olasz él és hal, bizonyosan horogra keriti a superficiális és egyébiránt igen félénk lombárdokat és mi több horgon is fogja tartani őket ezentúl a világ szétbomlásáig, ezért jótállok én és mellettem a vitéz Radetzky, Hess és Schönhalsféle olasz had,[2] mely az egész világ elbámultára megmutatta, hogy valamint több erő van kis borsban mint nagy borsóban úgy csupa manœuvre és bravour által nagy nehezen ugyan, de elvégre mégis lecsépelte a piczi Osztrákia a nagyterjedelmű és kínai népességű óriási Piemontot. E részről tehát nem kell tartanunk; és mi a muszka nemzetet illeti, melylyel mindig mint valami különös Wawauféle krampusszal akarnak ijeszteni, az de egy cseppet sem imponál Ferencz Józsefnek. A muszka nemzet csak saját udvarában hatalmas és még ott sem győzhetlen, mit az újabbi események factumok által bebizonyitnak, mert valamint victoriose felmászott franczia, angol és piemonti, a módiból kiesett törökről nem teszek emlitést, — hurrá, hurrá, — Szebasztopol falaira, szintoly bátran és szintannyi dicsőséggel mászott az osztrák és kevert ember — consumptióval — hurrá, hurrá — Bukarest falai közé (be). Hazája közepén pedig, mint tett szükeszű Károly[3] és rohadteszű Napoleon, őt felkeresni, mikép ott az embernek mint győzelmi trophé (az) orra megfagyjon, ily észeluxátiónak már senki sincs mai időkben kitéve, és ha ő a megtámadó és Bécs vagy Pest felé gravitálni szemtelenkednék, akkor majd meglássa, hogy nincs többé poltron honvédekkel és nyomorúlt székelyekkel dolga, kiket soha nem tud lecsépleni, ha az osztrák nem segiti és nem menti meg őt nagylelkűleg, hanem ehelyett 40 millió hű és bátor fehérzászlós birka azt fogja képébe rikitani : vorwärts — de természet szerint — besonnen !

Mi csak ezt várjuk, croyez-moi Monsieur, és azért veszekedik Buol Gorcsákowval meg nem szünőleg, mit sok ember mint az ostobaságnak superlativumát nem győzi kaczagni, mert a badar rövidlátó

[1] 1857 febr. 28. nevezte ki a császár, az agg Radetzky nyugalmaztatása után, öcscsét, a magyarbarát Ferdinánd Miksa főherczeget (a későbbi szerencsétlen mexikói császárt) a lombard-velenczei királyság főkormányzójává, a minő Albrecht főherczeg volt Magyarországon.

[2] Értsd : olaszországi osztrák had. Hess és Schönhals akkoriban hírneves osztrák hadvezérek, kül. a nagy katonai képzettségű Hess.

[3] XII. Károly svéd királyra czéloz.

nem birja átlátni, hogy ezen macskakörmölés és harcz nem egyéb mint a legmélyebb és egyszersmind legmagasb politikai finesse, mihez képest azon pillanat, mennyire csak lehet, közelitessék, mikor a muszka Ferencz Józsefre rohan; mert hiszen a muszka nem a közbirodalmi népeket gyűlöli, de egyedűl csak Miklós czárnak testi-lelki barátját és megmentettjét, mi igen különös, mert a muszka nép nem igen szokott máskép érezni mint czárja, a boldogúlt Miklós [1] pedig mint tudva van, úgy szerette Ferencz Józsefet mint saját fiát és invariabiliter még halálos ágyán is, ha igaz mit mondanak, háladatos érzéssel emlékezett meg róla és áldásával Isten kegyelmébe ajánlva Ferencz József jó fiát,[2] legnagyobb kéjélvezet közt kiadta lelkét, mely csupa örömből sem birt többé veszteg maradni bőrében. Álljon csak be a muszka invázió minél előbb, mert csak ezen pillanatban fog Neuöstreichnak szemkápráztató fénye egész glóriában feltündökleni és végre mindazok előttem porba esni, kik éles vagyis inkább köteles combinatióimat nem birták tompa felfogásukhoz képest eléggé megméltánylani, elnyelni és digerálni. Jőjjenek csak a muszkák bár minél előbb, tessék, és annyira ki fog törni a tarka-barka osztráki, de már most a németségbe jóformán elolvasztott népeknek enthusiasmusa, mikép a muszka, ha áttör is Kárpát bérczein, kétszer meg fogja előbb gondolni, — ezért jótállok, — beljebb fúrja-e magát vagy sem és ha ezt teszi és valóban helyet fúr a szerencsétlen, a boldogtalan és par hasard Komáromig is jutott, akkor oly bizonyosan mint egykor a komáromi szűz fügét mutatott az impertinens kontyosnak,[3] úgy fog most mutatni Báró Hess főtábornok is, ki most Ausztriának Wellingtonja, szinte fügét a még impertinensebb kalmuk nyulaknak; sőt megvetés jeléűl »rechtsumkehrt Euch« után még valami mást is presentál nekiek tán, minek kimondhatlan soványságán, ha a brezsobasinski [4] és Ismailofsky granátus veterán el nem is iszonyodik, tudom, tátott szájjal bámulja és kérdezi, ezen nagy vitéz vajjon miféle vánkoson űl tehát? És ha báró Hessnek foga ki is tör az első csatában, én bizony nem bánom és ez még nem baj, mert nem lesz azért vezérekben hiány és Grünne Károly,[5]

[1] Miklós czár 1855 márcz. 2. halt el hirtelen.

[2] Persze ez is a legélesb persiflage! Tudva van, mennyire gyűlölé a krimi háború kitörte óta a czár az osztrák császárt.

[3] T. i. a töröknek.

[4] Preobrasinszki-ezred.

[5] Gr. Grünne Károly a császár hírhedt főhadsegéde, később 1859-ben az olasz háború után lemondott s főlovászmesterré lőn.

ki ez esetben az én javaslatom szerint a hadak élére volna állitandó, nem azért, mintha benne sokat biznék, hanem mert hű czimborám, meg fogja mutatni, hogy ő nemcsak fiacker, nemcsak pfiffikus, nemcsak intrigáns és nemcsak F. M. L.,[1] de jó császár-kocsis és hajtó, mély tudományú Staatsmann, egyeneslelkű gavallér és mindenekfölött erősen vitéz katona is, ki ohne Zweifel nagy gusztussal fogja szini a puskapor szagát, mi egyébiránt elérthető, minthogy eddigelé e szagból nauseát még nem kaphatott, mert soha nem szagolta, hahogy valami nyúlvadászatnál vagy valami nagy generál eltakaritás[a] alkalmával [2] nem, mikor igaz a puskapor könnyen érintheté szűz orrát.

Nincs áldozat, melytől ily pillanatban visszarettegne az osztráki hű nép, ki őket úgy ismeri mint én, erről tökéletesen meg van győződve. Jellasich alkalmasint ugyan nem fogná magát másodszor is igen strapatzirozni, ámde csak azért, mert a szegény halvány és beteg és egyébiránt igen satisfactorie megtette már [a] magáét, nagy büszkén zsebébe dugta a neki kifizetett 400 ezer argent content-féle *[sic]* remuneratiót és ekkép bátran élvezheti az otiumot cum summa dignitate; cum summa dignitate valóban, mert hiszen mint mondják 25 keresztje van, t. i. 24 pántlikás és egy valóságos kereszt; melyet mint mártirnak jelét felséges császárom kegyeskedett hátára akasztani. Ámde Jellasichra nincs szükségünk többé, él még a horvát hű nemzet és valamint 1848-ban találtunk egy jó bolondot, ki elbolonditotta e szép vitézségű népet, mely annál erősebben kurjongatta a zsiviót, minél több fiát lőtték hasba vagy főbe, úgy higyje el gróf uram, újra találunk bármily alkalomkor egy még nagyobb bolondot, ha egy kissé tán drágábban is mint 400 ezer pengő, ki még bolondabbá fogja tenni e szerencsés néposztályt és si l'occasion se présente, jobb hasznát fogja venni kegyelmes császárom a horvátoknak mint valaha azelőtt, mert most német beamtereink és zsandárjaink által tanúlhattak valamit és valóban, mint nekem referálják, tanúltak is egy kicsit; honnét aztán, ha már a durva horvát is vitézűl lerótta kötelességét, mikor még meg sem kóstolta kegyes urának gratiáját, úgy bizonyosan lehet prognostikálni, hogy a germanisált derekasan kiiskolázott, tüchtig geschulte katonajobbágy és ki már kellőleg megismerkedett a fejedelmi kegynek delicát ízével, oly csudákat fog végbevinni, mikép egész Európa

[1] T. i. Feld-Marschall-Lieutenant.

[2] A tábornokok temetésekor szokásos tisztelet-lövéseket érti Sz. e pompás persiflage-zsal, melyet Bach szájába ád.

úgy fog felkiáltani bámultában: »Ezen gyönyörű vitéz népnek csak egy hibája van és [ez] csak az, hogy nem német, mert erre tökéletesen érdemes ;« min azonban könnyen segithetni az által, ha a durva horvát tuskókból német automatákat faragunk, valamint Canova, Thorwaldsen stb. stb. becstelen kőből Apollo, Achilles és efféle historikus komédiásokat vágtak ki, régibb szobrászok pedig halálra megsebzett gladiatorok és efféle szamarak modellirozásával mozditották elő a nemzeti és császári múzeumok fényét.

4-ten Juni 1857.

Rajacsics detto nem fog mellettünk de capo nagyon vitézkedni és szájaskodni, mi egyébiránt még nagy kérdés ; de ha másodszor nem is harap horogra a vén csuka, oly histriót, mint ő, akárhányat találunk a szomszéd Vojvodinában ; és kivált ha arról van szó, a muszkának letörni szarvát, mert e tekintetben is mint mindenben, soha nem fogták fel a rövidlátó magyarok a dolgok valódi állását, mikor azt mondták, hogy a rácz alattomosan a muszkával tart, mi nem igaz és mi hires Obrenovich Milos [1] ismert nyilatkozatából elégségesen kiviláglik, ki még mint Szerbia knézje mikor az osztrák kormány részéről categorice megkérdeztetnék, kivel tartana, a muszkával vagy osztrákkal-e, igy válaszolt: »Ostentatióra külsőleg a muszkával, a szivnek legbensőbb ránczában pedig az osztrákkal.« És az oláhok Saguna [2] vezérlete alatt szokásuk szerint nem alattomosan, de mint dühös oroszlánok fognak az északi medve bőrébe harapni, ezért már jót merek állni, igen Saguna, ki mint Leopoldi vitéz csupa osztráki hűségből még arra is képes, egész Erdélyt romanizálni, mi nagy nyereség volna, legelsőben is mert minden román még a szennyes Kock Pál-féle [3] is nagyon mulatságos és aztán mert az erdélyi magyarok, szászok és székelyek ideje már úgyis lejárt és egy nagy erős egybenhangú dicső oláhságnak hajnalcsillaga, melyből persze Erdélynek ki nem szabad maradnia, már-már vajmi szépen fénylik az égen. A tótok, kiknek elég eszük van párvonalt húzni a volt sötét magyar idők és a mostani

[1] A váltakozó sorsú öreg Milos szerb fejedelem (uralk. 1810—1832. és 1858—1860) kétszínű politikája ismeretes.

[2] A báróvá tett Saguna András, az erdélyi görög-keleti oláhok metropolitája s politikai vezére. 1848 júliusában még magyarbarát és Széchenyit szeretné kormánybiztosul Erdélybe. V. ö. I. köt. Sz. 48-diki naplójával. (Saguna érdekes alakjáról legjobb képet ád Moldován Gergely kimerítő tanulmánya a Bpesti Szemle 1914-diki évfolyamában.)

[3] Gyönge szójáték román-oláh és román-regény szókkal. Érdekes, hogy Sz. a ki Saphirt gyönge élczeiért s szójátékaiért annyira gúnyolta, saját maga is rabja volt, akarata ellen, az akkori divatos szójáték-mániának.

oly világos — kivált mi az erszényeket illeti — német napok közt és kik ekkép túláradozó háládattal viseltetnek a felség iránt, — hogy őket az undok régi szurokból kirántan méltóztatott, és most azon reménységgel kecsegtethetik magukat, hogy császárjuk kegyessége által ők is fel fognak vétetni a nagy német familiába és akkor őket [senki] nem fogja ezen gúnyszóval illetni többé »slovák«, mit hallani persze nem kellemes; a tótok, kik azelőtt is tejfölét alkották a magyar ezredeknek, készek lesznek csak hogy a nyakukon lógó szegény német beamterek és finánczvachterek, kiket annyira becsűlnek és annyira szeretnek, és kikre a muszka betörőknek hihetőleg különös passiója lesz, bajba ne keveredjenek, utolsó csepp vérüket érettük feláldozni, úgy hogy mi Magyarország népeit illeti, a régi mappa szerint, és az erdélyi románt, bizonyosak lehetünk, mihez képest halálig és diadalmasan meg fognak birkózni a muszkával, ki ha csakugyan be meri dugni orrát a Neuöstreichba és nem bánom ha szinte Csokonyáig is eljut, úgy fogja ott finàléját lelni, valamint a parvenu Napoleon találta Moszkvában magáét.

És hát Osztrákiának többi részei, melyek versenyezve buzognak hűségben és szeretetben fiatal lovagi császárjuk iránt és annyira gyűlölik a magyart [mit néhány bécsi különösen haut-goût szagú ultra-aristocrát szalónokban igen-igen észrevehetni és ez a népek érzelmei iránt legbiztosb hévmérőt képez] [a], nem fognak-e azok csoportosan a fejedelmi szék körűl egybeseregleni és körülötte oly bástyát képezni, melyen az elbizott orosz úgy betöri fejét, valamint hős Paskievich is hiába csapta homlokát Silistria falaiba? Csehek, morvák, silésiaikok *[sic]*, tiroliak, salzburgiak, felsőosztrákok, alsóosztrákok, stiriaiak, carnioliaiak, voralbergiek, bukovinaiak stb. ha mindezek gátra állnak, uram Istenem, quel embarras de richesse! Valóban nem kell több, mint ezen hosszú néplitániát Gorcsakovnak megküldeni vagy inkább a muszkanéppel közleni, mely nem ismeri Neuöstreichnek oly nagy és kivált oly tarka erejét és jótállok, tudja ezt csak meg a muszka nép, melytől persze a muszka policzia ezer furfang által ily igazságokat elvon és eltitkol és minden agressiv gusztusa és appetitusa rögtön megszűnik, szépen oda haza marad és alkalmasint azon töri fejét, nem volna-e jobb inkább ily veszélyes megtámadás helyett a kardnak élét megforditni és a Pál császári esetet repetálni [1] és császárjukat ostobaságáért egy kissé megbűntetni, hogy annyi nemes

[a] Szögletes zárjelbe a kiadó tette a beszúrt mondatot.

[1] Czélzás I. Pál meggyilkoltatására.

muszkavért ugyan miért áldozott fel a szegény ártatlan magyar nemzetnek lecséplésére és a háládatos osztráki dynasztiának megmentésére. Igaz ugyan, hogy azon császár, ki ily otrombáúl meg engedte magát mystificáltatni, excusatiójára meg kell azonban vallani, különös genie superieur által, már örömében kiadta lelkét [1] és fia e tekintetben egészen innocens! Igaz, de a szentirásban az van, hogy a fiú az apjának bűne miatt szinte lakol és ez nemcsak a bibliában áll nyomtatva, hanem de facto gyakoroltatik is, és pedig oly nemzetnél, melytől igen sokat lehet tanúlni, t. i. a kinézereknél, hol minden bűnért bizonyosan megbüntetnek valakit és ekkép ha a bűnös odébbállt és meg nem csiphetni vagy anticipative a kötélnek meggazdagitása *[sic!]* végett pro aerario magát már felakasztotta és igy őt nagy ridicul nélkül többé felakasztani nem lehet, akkor a mandarin, ki a világon minden közvetités nélkűl egyenesen Istent képviseli, nem jő legkisebb zavarba, hanem azon okból ut fiat justitia, legott megpáczáztatja stb. stb. az ember azt gondolná a holtnak seggét, korántsem! hanem élő rokonát, ha van, bárha az ilyen-amolyan szent anachoréta volna is; ha pedig nincs, valami szolgáját büntetik és ha ez sincs, akkor persze hű kutyája kapja ki a 25öt vagy a kötél commandeurt [2] és ha ilyes sincs, ez esetben magától értetődik, nagyon mérgelődik az illető biró Confucius ellen, ki patent törvénygyűjteményében ily casusra nem provideált. És ezen különös igazság-kiszolgáltatásán sokan kaczagnak, de hibásan, mert cum grano salis van bizony abban sok jó és pedig elannyira, mikép felséges császárunk imbibálva azon szentirási monda [a] által, mindent vizsgálj és a jobbat válaszd, jónak tartotta exceptionális esetekben az e tekinteti bibliai tant inverse alkalmazni, és nem az ártatlan fiút büntetni atyjának kihágásai végett, de az ártatlan atyát a fiúnak vétkesnek stigmatisált eljárása miatt. A mi igazi szocziális improovement, meg kell vallani. Igy például többek közt gr. Széchenyi Lajost,[3] ki 24 évig volt főherczeg Sophiának udvari mestere és minden idejét főasszonyának felszentelvén és pedig elannyira, mikép saját dolgait egészen negligálta, azért rúgták el mint sine ceremonia korhely inast elkergetni szokás, mert

[a] Tollhiba, mondás helyett.

[1] Mint följebb is utaltam rá, Miklós czár 1855 márcziusában hirtelen elhalt.

[2] Szójáték a nyakba való rendszalaggal.

[3] Sz. legidősb bátyja, a kinek fia Dénes, a későbbi jó hítű s józan politikus, Sz. kedvencz unokaöcscse volt.

fia Dénes, a rácz pusztitások ellen honvédi közvitéznek állott és mindaddig Ferdinánd törvényes magyar királyért hűn harczolt, mig Debreczenben különösen mély bölcsességgel a respublikát meg nem szülték, mikor aztán elég veszély közt megszökött, Spanyolországba utazott stb. stb. És miután Ferencz József ilyféle kinai jurisprudentia szerint méltóztatott cselekedni, azért igen hihető, hogy a muszka is, ki nagyon halád civilisatióban és erősen majmoló, sőt nagy majom, alkalmasint ezen systema szerint fog cselekedni és minthogy Miklós czár már nincs hatalmában és ennek atyja, I. Pál úgyis már meggyilkoltatott, és ekkép ha még élne is, őt másodszor meggyilkolni nem lehetne, pótlékúl bizonyosan Sándor fia ellen rebellál vagy legalább ennek öcscsét fogja ledorongolni, kit nem szenvedhet, azon szitkozódó garázdát t. i. kinek szájában mindig a »cochon« szó van, kit úgy hiszem, mert mi ily individuumokról nem is veszünk notitiát, Constantinnak neveznek, annyira gyűlöli és pedig azért, mert oly igen dühös, kivált atyjának testi-lelki barátja Ferencz József ellen és az egész nemzet sejti, hogy Constantin lesz az, ki őket oly háborúba fogja keverni, t. i. mi velünk, melyben a muszka nemcsak kudarczot vall minden bizonnyal, de úgy döntetik lábairól, mikép aztán még az európai földabroszból is ki lesz törülve Russia.

5-ten Juni 1857.

Igen, rebellálni fognak a muszkák és a czifraszájú Constantin bacskirt kétségenkivűl toties-quoties derekasan megknútozzák,[1] minél nem is érdemel egyebet, mit aztán a mi drága hirlapistáink et Co. szokott genialitásuk szerint egész Európának mulatságára kitálalnak és a nagyvilág jubilirozni fog, hogy elvégre osztráki kapiczányra jutott és azon vajmi szépen tánczol a muszka Wauwau! És részben, higyje el a gróf úr, alattomosan már meg vannak téve minden legeszélyesebben kicombinált lépések, es ist schon alles angebahnt, miszerint már legközelebbi órában várjuk a hirt, hogy Mosko[2] Pétervárral, Lithvánia Ukrainával, Sebastopol Cronstadttal stb. stb. stb. kapott hajba, irgalmatlanúl veszekedik stb. stb. egyik üti a másikat és e tekintetben, ha az osztráki kormánytól minden intelligentiát meg is tagadnak, azon talentumot legalább bármily virulens ellensége is, ki semmi jó tulajdonát nem birja észrevenni, kénytelen lesz elismerni és respectálni, melyhez képest nemzeteknek és néposztályoknak egymás elleni

[1] A. m. megkorbácsolják.
[2] Moszkva.

huszitásában minden időkben mesteri eminentiával járt el és ebben egy kormány sohasem szuperálta.

Minden hihetőség szerint tehát most is bátran elvárhatni a jó successust és ekkép kétségtelenűl mint csapdába kerűlt patkányok, noha Oroszország nem tagadhatni elég tág ketrecz, fogják egymást marni, felfalni stb. a muszkák, mely komédiához mi édesen kaczagva azt mondandjuk: bon appétit et bonne digestion!

Ha pedig mégis, mi alig hihető, a muszka medve oly unbegreiflich ostoba volna és saját bőre helyett a Neuöstreich bőrét csipegetné, azt hiszi az úr, Britannia ezt karöltve nézné? Britannia a vén Ausztriának ezen invariábilis szövetségese, hol semmit és senkit nem becsülnek annyira mint az igazi uhrwüchsige osztrákot és kivált a kevertelen tiszta telivér bécsit, és hol mindenki tudja és a nemzeti közméltányosság pondusához képest, mely e népet jellemzi, háladattal elismeri, hogy tulajdonkép Ausztriának köszönheti Anglia mostani meglehetősen kifejlett létét vagy inkább hogy már több decennium óta nincs kitörülve a nemzetek sorából. »Ejnye!«[1] Mit beszél az úr, ha eddig hallgatott, hallgasson ezentúl is és tanuljon, mert ha 1805.-ben, mikor Napoleon a consul, mint indomptabilis étvágyú czápa éppen Albiont vala elnyelendő és fogai közt elmorzsálandó, mely műtételre már erősen tátotta száját [a] boulognei lágerból, ha mondom decretorius időkben nem kap dühösen Napoleon hajába és nem hagyja magát nagylelkűleg és nagy vitézileg megcsipetni Ulm falai közt és derekasan megkorbácsoltatni Austerlitz gyönyörű vidékén az osztrák, pour sauver l'Angleterre, akkor okvetlen Angliát sújtja agyon az új Casear és bizony nem enné oly büszkén roastbeefjét és plumpuddingját az angol mint ma nyeli nagyszerűleg; de tökéletesen megjuhászkodva igen-igen megelégednék és vajmi szépen csókolna kezet ha néha-néha egy kis fricassét vagy sütött békát koldúlhatna a francziától avec succés. Ezt a háládatos angol nemzet soha elfelejteni nem fogja. És ha e tekintetben véletlenűl tán őt cserben is hagyná egyébként különösen jó memoirja, mert adósait soha nem felejti, mi tagadhatlan igen nagy infamia volna, az osztráki dynasztia azonban ily csiklandós kérdés körűl nem ereszkedik szivesen hasztalan discussiókba, mert hiszen noha saját emlékezete is különösen jó és bosszúállásban soha nem marad hátra, azért rendszerint mindig eláll emlékezete mintha csonttá fagyna, mikor valami háládati actusnak órája üt,

[1] Itt t. i. gróf Szekírváry közbeszólni, tiltakozni akart.

ha ez mellesleg bár oly popularis carillont játszik is el, melynek zenéje minden embert engesztelésre lelkesit. De ha mondom Anglia el is felejtené háládati kötelességét, ez mindegy, mert a calculus fogja az egész nemzetet sürgetni és felriasztani, hogy nyakrafőre felkeljen és Neuöstreichnak segitségre ló- és hajóvesztiben siessen, ha t. i. mozgásba teszi magát Ausztria ellen az orosz had! Igen a calculus fogja ezen lelkesedést szülni; calculus pedig legalább politikában mindig jobb tanácsadó mint passió vagy enthusiasmus; az angol pedig alkalmasint legszámolóbb népe a földgömbnek, magától értetődik Neuöstreich egyesült, egybenforrt és tökéletesen németté vált nagy nemzetét kivéve, mely ezentúl a világi tactust fogja ütni, és ő fogja irni vagy inkább gróf Buol által iratni a nemzetek egészségére szolgáló vajmi hasznos és bekapni is igen kellemes patent Wienertränkliféle recipéket.

És im ezen calculus, melyhez képest nemcsak Angol-, nemcsak Francziaország, de az egész világ azt hiszi és arról van meggyőződve, hogy Európának aequilibruma végett, ott hol ma Neuöstreich felépül vagy tulajdonkép már felépült, valami erős álladalomnak kell létezni; igen ezen calculus, mely többet ér mint háladati szivömledezés vagy sympáthia, mik utópia politikájába valók, alkotják azon garantiát, mely Neuöstreichnak tökéletesen biztositja megdönthetlen voltát minden időkre.

Lássa az úr, ha más nem, ezen európai necessitás elég arra, mihez képest bátran megvethetünk minden külföldi lepiszkolást és főkép minden belföldi piszokból készült petitiót. Comprenez-vous?

A törököt mi tartja fenn vajjon, kérdem? Bizonyosan nem a vén komédiás Mahomet és ennek koránja; mert már úgy issza a török a bort mint bármily bécsi matador gestrenger Herr-féle Stammgast, seines Zeichens Kampelmacher und politischer exalté. A törököt nem tartja fenn egyéb mint az európai necessitás.

Mikor éppen igy oktatnám barátságosan gr. Szekírházit, gondolja csak, felséges uram, egyszerre szavamba vág, csak mindig ő akar declamálni, én szóhoz sem juthatok és e szavakat szemtelenkedik elmondani: Tökéletes igazsága van miniszter úrnak, ha azt mondja, hogy a törököt egyedűl az európai necessitás tartja fenn és e tekintetben a miniszter úr igazi pacha, nem akarom vizsgálni egy vagy több ló appendixxel-e, de azért hasonlitom össze muselmánnal, mert a miniszter urat hasonlóúl nem ugyan az európai, de az osztráki necessitás tartja fenn ülésében, állásában és komédia

játszásában, mert alig hiszem, hogy a 40 millió embercsoport sorában, mely új Osztrákia határai közt lélekzik és fohászkodik, sőt az egész civilizált világban él, találkoznék de egyetlen egy oly merész vagy inkább oly annyira szemtelen genie, ki elég bátorsággal is birna azon újosztráki reorganisatiói ebédet tovább és elvégre kifőzni és aztán egészen ki is tálalni, melyet az úr, nobile par fratrum jó barátjával Hauer Stefan ő excellentiájával eddigelé összepancsolni mesterkedett és mely kóficz bár mikép is parfumirozzák is az egész léghatárt legjobb szagú phrasisokkal, már-már oly infamis bűznek terjeszti szagát, mikép tán Bécset kivéve, hol az elvakitás és narcotizálás oly könnyű, bizony az egész birodalomban senki sincs, ki nem várná anticipativ kéjérzéssel azon pillanatot, mikor a miniszter urat ismét lepottyantják a magas paripáról, melyre felülni elég szemtelensége volt és melyen most sehogy sem paradiroz és figurál máskép, mint bizonyos Mazeppa, már nem tudom mily kalmuk parancsárnak favoritja és feleségének belminisztere úgy, hogy felette sok fiatal török még meg fog vénülni Stambulban, noha ezen fiatal nemzetnek is tán meg van számitva legalább európai élete, mig ön drágalátos miniszter uram, higyje el, bátran megkezdheti periputyjának bepakolását, mert »haiha« előbb kiugratják fekvőhelyéből mint gondolná, mikor mindazon herczegek és grófok, kik most a favorit előtt bókolnak, legelsők lesznek a segreesett exügyészt és exminisztert leköpni, mert az ilyféle nagyurak, kiknek udvari szél ád directiót, soha nem bocsáthatják meg magoknak, ha valami szennyes roturier előtt hajlongtak és dühüket sem maguk ellen, de a leomlott idól személyére öntik ki! Egyedűl Francziaországból jöhet új Osztrákiára nézve gyökeres segitség, mert Anglia ha politikája csakugyan megkivánja, hogy valami kemény és erős álladalom közt folyjék a szőke Duna, Anglia azon állodalmat, melyet ante nativitatem, sőt ante conceptum Neuöstreichnek kereszteltek miniszter uram, mint gondolom, már az aulában, Anglia azt nemcsak nem mondhatja erősnek és keménynek, de tökéletesen arról van

6-ten Juni 1857.

meggyőződve, hogy az oly puha és oly gyenge, otrombáúl összeférczelt és összepappolt és egyedűl ügygyel-bajjal, egy napi parádéra kipingált, kikrétázott és kisubikszolt státuscarricatúra, melynek eldöntésére egyetlen egy kozák is több mint szükséges; mert minden megtámadás nélkűl a napnak fénye fogja azt eszközölni és a világi opinio, ha F. i. Ferencz József más elvekre nem állitja kormányzási systemáját még jó időben, minthogy tartuffi komédiák kényelmes és interruptió

nélküli eljátszását a felvilágosodott és magát megbecsűlni kezdő emberiség, ha azzal egy perczig el is bolonditni tudták, sokáig ezentúl tűrni nem fogja és inkább a komédiásokkal együtt bukik a tátongóba mintsem karöltve engedné, hogy ember, habár koronázott is, és annál kevésbbé a koronátlan, vele úgy bánjék mint lelketlen géppel, melyet ad libitum lehet és anélkül hogy csak panaszlani, sírni és eliszonyodni merne, facsarni, kalapácsolni, egymástól szakitni és ha megtette magáét, ganéjra vagy tűzre hajitni stb. Ugy hogy Anglia, ha valóban érdekében áll, miszerint a kárpáti bérczek déli oldalán erős állodalom alapúljon, mi tán már egészen kiesett politikai combinatióiból, ez esetben a miniszter úrnak et Co példa nélküli ügyetlen és egyedűl impertinentia által fenntartott státusminiszteri sáfárkodását bizonyosan nemcsak elő nem mozdítja, de minden módon azon lesz, hogy Ferencz József kötelességeit népeinek átellenében saját személyére nézve és az európai aequilibrumot tekintve jobban vagy inkább tandem aliquando megismerje és a miniszter urat kellő helyére stante pede vagy letegye vagy felemelje. És miután Anglia, mely alkotmányos voltánál fogva nem lehet oly szeles mint korlát nélküli despót vagy felelősség nélküli miniszter és szerencsegomba szokott lenni, tán elkéshetnék Osztrákiára nézve ezen salutáris műtételben és közbenjárásban, bizony egyedűl Francziaországból jöhet — mint mondám — új Osztrákiára nézve gyökeres segitség.

És most, felséges uram, képzelje csak ezen szemtelen grófnak, kinek büntetésűl bizony el kellene venni kamaráskulcsát, mi neki nagyon fájna, mert egyedüli kincse, melyet a magyar rebellióban megmentett, képzelje, felséges uram, ezen szemtelennek nie dagewesen impertinentiáját, melyhez képest mikor kifogyhatlan béketűrésemnél fogva és megvallom némi satisfactioval tudakolám, hogy valóban tehát Napoleonban és az öreg gárdában maga is elismerné a hű szövetségest és azon praesidiumot, mely kész volna, már a rokonság szent kapcsánál fogva is, mely oly jószagúlag Mária Louisa gr. Montenuovo anyja által a két dynasztiát egybekapcsolja, Felségednek segitségére minden sebességgel és minden tehetsége szerint sietni, ha csakugyan Felséged szent és apostoli személyére, mi nem hihető, mert ez persze igen különös gusztus volna és jó fogakat feltételezne, mégis appetitusa támadna azon Sebastopol falai közt erősen kikoplalt infámis muszka, és ekkép igen éhes medvének, melynek inkább odahaza ülni és volgai caviárt kellene ennie; mire, alig mondhatom ezt el kitörő düh nélkül, mint mérges csörgő kígyó e szavakat sziszegi kézzelfogható iróniával

füleimbe a magyar impostor: »Napoleon bizonyosan legnagyobb gratiának tartaná, ha ő mint csupán csak a franczia nemzet által úgy szólván unanimiter megválasztott császárja, oly császárért adhatná ki lelkét, ki nagy szerencséjére született császár, mert máskép alkalmasint senki sem választotta volna meg és hasonlólag az öreg gárda is, mert Gerardnak kettőst ajándékozott,[1] ki úgy le tudja teritni az oroszlánt persze csak viribus suis mint az apostoli hóditó viribus unitis nagy courageval letette a magyar nemzetet, ennyi lovagiságért az öreg gárda is szinte kész volna ugyan vérét ontani a gyönyörű császári ivadékért; mert hiszen tudja, hogy vajmi erősen szereti a vért, de aus höheren Staatsrücksichten, bizony szépen odahaza fog maradni az ex populi gratia kisütött császár az öreg gárdával eggyütt, habár az egész osztráki dynasztiát a császári fiúval eggyütt el is nyeli a muszka kalóz [?] és pedig nem azért, mintha a roturier császár és a franczia vitéz sereg nem viseltetnék legőszintébb szeretettel, sőt admiratióval a fiatal osztráki oroszlán és annak numerosus családja iránt, mi szinte nagy csuda, mert rendszerint az oroszlánok nem pollulálnak erősen és az efféle műtételt alábbrendelt állatoknak hagyják át, noha mondom igy vannak lelkesitve, azért Napoleon még sem fog helyből moczczanni, ha őt data occasione egy osztráki familia megmentésére nagy szépen meg is keresi gr. Boul külminiszter, valamint suo tempore külminiszter Boldog herczeg Miklós czár füleibe segitségért per amorem dei rimánkodott és alázattal esedezett. És pedig nem azon közönséges okból fog Napoleon veszteg maradni, mert háladatlan csalárdnak ha az egyszer már közönségesen constatirozva van, senki sem segit, hanem azon még közönségesb ok miatt, melyhez képest már nem tudom mely bölcs mondása szerint: »amor incipit ab ego«. És ugyanis Napoleon, ki felette sokat tanúlt az adversitás tanodájában, melybe Ferencz József sohasem járt és azért oly annyira elbizott, mikép aztán majd később fog ültetni annak kemény padjárra, Napoleon felette sok vajmi hasznos közt azt is tudja, hogy népszerűséget nyerni igen nehéz, azt elveszteni pedig felette könnyű és minden népszerűség nélkül mai napokban még Salamon sem ülne igen feszesen és bátran királyi széken és annál kevésbbé pajkos anti-Salamon a világért nem követne el oly éretlenséget, mely egy pillanat alatt tönkreverné számos éveken keresztűl nagy abnegátióval felhimzett népszerűségét; ennek egy percz alatti elvesztésére pedig

[1] A híres oroszlánvadászra vonatkozó e czélzást nem tudom megmagyarázni.

nem lehetne valami sebesebben operálót kigondolni, mint diplomatikai hasisok [?] és hübneriádok mellett,... a franczia nemzetnek decsak egyetlen egy csepp vérét is Ferencz Józsefnek kisegitésére offerálni. Az öreg gárdának vitézei, továbbá kik nemcsak szájjal pengetik ezen szót l'honneur, de az lelkükben van kitörhetlen betükkel vésve, noha nem adják magukat nagy politikusoknak, mégis igen jól tudják, hogy politikában is, mint mindenben, a becsületesség és egyenes eljárás biztosabb kalauz, mint mindazon furfang és sophisma, mely az európai egyensúly magasb státusnézetek és efféle banális phrasisok czime alatt kifüggesztetik és az oly igen könnyen corrumpálható irka-firka mercenariusok által minden módon variáltatik, kivált oly státuskészitményben, melyben a hangosan kikürtölt sajtószabadság abból áll, hogy szabad ugyan a muftit legimpertinensebb dicséretekkel szinte nevetségessé tenni, ámde egyetlenegy bármily modest, helyben nem hagyási szót mondani tilos; mikép ily hazugságteli körülmények közt tisztalelkű egyént el nem szédit, el nem csábit bármily ügyesen combinált és bármily szépen hangzó szómelódia vagy inkább hazug szó; honnét aztán az emberiségnek becsületi vén gárdája uni sono azt mondja, hogy Ferencz József Miklós czárral gyalázatosan bánt, min egyébiránt Britannia, valamint Gallia nem ugyan szivből, mivel ily gyalázatot senki őszintén nem szivelhet, de azért mégis erősen örült, mert nemzet gyilkoló Miklós czárral legkisebb sympathiával sem viseltetett és ekkép tulajdonképi gyilkosának, officio czimborájának Ferencz Józsefnek kész lett volna és tudom ma is kész kezét csókolni; minthogy érdem jutalmat követelhet, igen kezet csókolni, mert hiszen Ferencz József alkalmasint nem acceptált volna tőlük pénzt mint Jellasich és Haynau acceptált tőle; Windischgrätz azonban, ki nemesb anyagból van készitve, indignatióval visszalökte a neki hasonlóúl offerált véresszagú jutalomdijat.

7-ten Juni 1857.

Igen Napoleon és az öreg gárda úgy vannak meggyőződve, hogy noha a magasb költészet és igazi lovagiság szellemét számtalan kebelben meggyilkolta újabb időkben a pénzszomj és meggazdagodási dűh és nem egy népnél magasztos lelkesedés helyébe alacsony materialismus állott, azért a becsületnek ezüst hangja az általános emberiségre nézve mégis erősb hatást gyakorol mint bármily anyagi kincs, vagy képzelt politikai diadal, tán tisztábban kitéve, politikai rászedés és megcsalás.

Ha valaki tegnap életemet menté meg és én neki legőszintébb háladattal tartozom, és ma kis csolnakba szorulunk, melyen bizonyo-

san csak egy menekülhet ki, jogom van saját megmentésem végett őt csolnakból taszitni. Ha fejedelem jut ily keserves dilemmába és vagy szeretett rokonát és jótevőjét kell elhagyni vagy népeinek jóvoltát, biztonságát kénytelen feláldoznia és szorosan e kettő közt van a választás, akkor a szivnek, habár elvérzik is, nem szabad szólni, de egyenesen nem ugyan azon szemtelen phrasis »Es ist mein Wille«, hanem egyedűl a kötelesség szent szavának sugallása adhat erényteljes irányt.

És im ezen okból, a sok ismétlés következtében szinte közönségesen elismert politikai axiomának fényében ragyog ezen banális phrasis, miszerint kedély, sympathia, barátság, rokonérzés, háládat, kegyelet oly érzelmek, melyeknek politikában legtávolabbról sem szabad adni irányt. És ez igaz, ha t. i. az »aut-aut« oly élesen áll szemközt, mint a felhozott csolnaki példában, mikor egynek veszni kelletik és csak a körűl forog a kérdés, a kettő közt melyik veszszék. És eszerint a politikai mezőn, vajjon min kellessék túladni, háládaton-e vagy az állodalom érdekén.

Igy például senki nem kárhoztatta azt, hogy I. Ferencz szeretett Napoleon fiát Európának megnyugtatására feláldozta, de e tekintetben a gyalázat abban állt legelsőbben is, hogy Mária Louisát eladták Napoleonnak, jóllehet ezen áldozatot később a lecsépelt Minotaurus karjaiból megmentette uj Theseus, gr. Neipperg és aztán, hogy a feláldozott Mária Louisa, ki mint fényes császárné igen jól mulatta magát Párisban, mikor Napoleon csillaga ragyogott, lecsépelt férjét azonban mint becsületes, lelkes asszony nem követte számkivetési helyére. Azt mondják, ez el volt neki tiltva. Mily nyomorúlt ürügy! Lelkes, kivált császári asszony, ha nem poule mouillée, oly hatalom, melynek kötelességteljesitésében semmi a világon gátat nem vethet. Vagy azt is megparancsolták neki, hogy »pour passer le temps« új hegyecskékkel[1] népesitse a világot, mig férje sziklára lánczolva nyög és saját magát lealázva dühöng?

Már Lengyelország elosztása alkalmával Mária Theresiához jobban illett volna Szobieszkira emlékezni, és háládattal az elszakitási gyalázatos actusban részt nem venni, mert Galicziának elfoglalása Ausztriára nézve nem volt életkérdés, de tán csak annyiban hasznos,

[1] Czélzás hg. Montenuovora, Mária Louiza második férjére, illetőleg az e házasságbóli gyermekekre.

mint az is hasznos, nem tagadhatni, ha valaki másnak erszényét kiveszi zsebéből és nem ugyan aus höheren Staatsrücksichten, de egyedűl aus wirtschaftlichen, privat-finanziellen Rücksichten, saját zsebébe süllyeszti és oly magas, például fejedelmi helyzetben létez, hol őt törvény el nem éri.[1]

És igy azon háladatlan fekete scandalumot melyet a soit disant lovagi Ferencz József, ki e czimet szintúgy usurpálta mint az apostolit, megmentőjén Miklós czáron követett el, senki és semmi nem moshatja fejérre többé és az minden időben mint az emberiség évrajzának legpiszkosabb foltja fog mutatkozni[2] és magát úgy megbosszúlja mint a lengyelek iránti háládatlanság és már most szaporábban mint általában véve gondolnák, kiknek háladattal sem az orosz, sem a porosz nem tartozott, de Ausztria minden bizonnyal teljes mértékben.

Miklós czár bizonyos bukástól megmentette az osztráki dynasztiát. Ezt tán nem meri tagadni senki, jóllehet ezt is kérdésbe szeretné venni a felvett tartüffi eljárás, de ennyi szemtelenségre még sem merészli felcsigázni magát még mostanság és ekkép elismeri, hogy csakugyan némi (!?) háladattal tartozik az elhúnyt megmentő iránt. A czár miután ismét lábraállitotta az előtte kérelemmel letérdelt Ferencz Józsefet, most azt gondolja, bátran folytathatja Nagy Péter és Catharina az egész muszkanemzetnek minden csepp vérében élő plánumát és közeli akadály nélkűl gyorsan délfelé gravitálhat és csak törökkel, angollal és tán francziával [lesz baja], mert méltán reményelheti, hogy az, kit ma rántott ki szurokból, már holnap nem fogna ellene kajánkodni, kardot húzni és ellene az angollal és francziával szövetkezni. Ferencz József azonban bizonyosan nem a becsületszavától, de alkalmasint a miniszter úrtól inspirálva és nem szomjazván egyebet, mint népeinek boldogságát és Európának aequilibrumát, mily nagylelkűség és mily csudálatos világerény, legyőz [nagy nehezen úgy mint mondják és ez igen hihető, igaz-e vagy nem, mindegy, elég

[1] Már föntebb megjegyeztem, hogy Sz. igazságtalan Mária Theresia iránt e pontban. Persze még akkor nem volt megírva Arneth nagy műve Mária Theresiáról, mely az öreg császárnét végkép és teljesen tisztázza — mint azt maguk a lengyelek is elismerik — e vád alól.

[2] Mondanom sem kell, hogy Sz. itt nagyon elfogult. Ausztriának elhibázott, de nem háládatlan politikájáról a krimi háború idejében legalaposabban szól a nemrég elhalt osztrák történetíró, Friedjung ismeretes műve, mely méltó föltűnést keltett s a melyre itt csak röviden lehet utalnom.

az, hogy legyőz][a] magában minden sympathiát, megmentőjéhez vonzó háladatot, kegyeletet, szóval minden sentimentalitást stb. stb. és ennyiféle komédia közt, melyben mint lovag mint apostol mint magyar király mint hóditó és főkép mint profósz és hóhér stb. stb. stb. már eljárt, sőt ma is naponta eljár, még Brutusnak szerepét is perfectissime eljátszsza, miáltal újra bebizonyitja, mily szörnyű szinészi talentuma van, mert az embereknek megfurfangolására még Brutusnak republicanus szerepében is kiáll a világi színháznak deszkázatára, nem ugyan ezen jeles rómainak elveire, de csak gyilkára nézve, melyet megmentőjének hátulról testébe döf és a bécsi ujságok, de azoknak sem mindnyája, felhőkbe emelik azon nagyszerű imperátort[1] kinek szive egy cseppet sem indúl meg, mikor hű népeinek boldogsága kerűl szőnyegre, t. i. a külföld iránti szive; mert mint kiki tudja, befelé czélzó szive kimondhatlan jó, mert hiszen nincs nap, melyben egy-két lábról le nem venné a vasat vagy legalább büntetési időszaknak $^1/_2$, $^1/_3$, $^1/_9$, $^1/_{89}$, stb. stb. részét grandiose, mint zsidók a börzén a viertel, ein achtel stb. el ne engedné,[2] úgy hogy valóban azt lehetne gondolni, csak azért csukatott le és azért csak csuk be oly nagy mennyiségeket, mihez képest azoknak kieresztési élvezetét gustirozhassa, magától értetődik, prudenter et cum parsimonia, mint az egy jó gazdához, nemes lovaghoz és nagy császárhoz illik. Ilyen a bécsi ujságoknak nehánya és nem mintha csak intimidálva, lekenyerezve vagy pláne fizetve volnának mint például Saphir, de spontanee nem dicsérhetik eléggé Ferencz Józsefnek politikai eljárását Miklós czárnak személyére nézve, ki őt meg akarta csalni, de ezt Ferencz József kijátszotta és végre az sült ki, hogy ő csalta meg a czárt.

A közvélemény Európában azonban igy szól ezen furfangteli transactióról.

Ha valaki valakit az idén a halál torkából kiragad, azért nincs joga, miszerint jövő évben annak szemét kilökje, minthogy azért mert életét megtartotta, az, kinek e szolgálatot tette, nem lett még sajátja, rabszolgája. És igy azért, mert Miklós czár megmentette az

[a] Szögletes zárjelbe a közbeszúrt mondatot kiadó tette.

[1] Sz. kimondhatatlan elkeseredéséből fakadt e megjegyzéseivel szemben az előbbi jegyzetre s Friedjung művére kell újból utalnom.

[2] Itt Sz. arra az 1856 nov. 16-diki csász. rendeletre czéloz, mely az 1848—49-ben »kevésbé compromittált« magyar hivatalnokoknak amnestiát adott.

osztráki dynasztiát, azért az osztráki dynasztia és különösen Ferencz József császár még korántsem lett a megmentőnek proprietása, és igy Ferencz Józsefnek teljes joga volt, nemcsak nem tűrni, hogy Miklós czár szemét kilökje, sőt ha ilyest szándékoznék, még joga is támad az ő szemét ütni ki. Ez egészen tisztában van és ezen théma körűl forog azon okoskodás, mely által kimenteni, sőt kiszépitni akarják Ferencz Józsefnek háladatlan eljárását. És nem tagadhatni, ha a muszka czár azon nem kis szolgálatért, melyet Ferencz Józsefnek tett és mely nélkűl Ferencz József most a királyi szék helyett minden bizonnyal csak igen közönséges széken, sőt két pad közt a földön űlne, ha mondom a czár ezen szolgálatért kezét Erdélyre, Galicziára vagy csak Bukovinára is teszi, mikép azt megtartsa, mi kőrűlbelűl annyi, mint szemkilökés vagy legalább jó pofonvágás, akkor tüstént végbe szakad a háladatnak kötelessége; hanem azért mert a czár a török ellen készűl és Oláhországba és Moldovába küldi seregét, hol már annyiszor és oly sokáig tanyáztak, ugyan kérdem Isten és ember előtt, elégséges és becsűletes pretextus-e az, hogy Ferencz József minden köszöneti és háladati kötelességtől rögtön feloldva legyen és kardját jótévője, megmentője ellen tétova nélkűl rántsa? vagy nem egyenesen politikai furfang és hazugság-e az egész? [1]

Azon határ, mely ily dilemmai esetben a statusfőnek lovagi és becsületes embert jellemző érzelmei és a maga iránti kötelessége közt vonúl el, rendszerint igen homályos, mikép aztán az emberi nemnek természetes kapzsisága következtében, kivált ha szép provinciákról van szó és miután királyok is csak emberek és közönségesen nem oly jobbak, legtöbb esetben bizony nem a fejedelmeknek lovagi és becsületes emberi része ád eljárásukban directiót, de jobbadán mindig az úgynevezett fejedelmi kötelesség; igen, a fejedelmi kötelesség, melyet népeiknek átellenében rendszerint elfelejtnek az uralkodók, de az tüstént eszükbe jut, mikor valami becses aquisitióról van szó, úgy mint Ferencz Józsefnek eddigelé de egy pillanatig sem jutott eszébe, mit eljárása untig bizonyit, hogy nemcsak jogai, de kötelességei is vannak népei iránt; de a kötelességnek szent érzelme tüstént felnyitá szemeit és felvilágositá lelkét, mikor a mappán meglátta gyönyörű Walachiát és Mol-

8-ten Juni 1857.

[1] Szekírváry (tehát Sz.) ezen okoskodása tenyéren levő, hogy mennyire nem politikus.

dovát és egyszersmind eszébe jutott, hogy mint magyar királynak ez esetben persze jó és hasznos a magyar törvényes királyt játszani, bizonyos jogai is volnának e két tartomány fölött és hogy inter duos litigantes egy kis ügyességgel igen sokszor a harmadik kapja el a kolbászt, míszerint aztán mély bőlcseségű szinben fénylő gróf Buol külminiszterrel, mint most már köztudomásra került, ki természet szerint a felségnek bölcseségén ex offo nemcsak szájt tátott, de sublim politikai felfogásiban még tehetsége szerint abundált is, körűlbelől igy bonczolgatta és fejtegette a politikát:[a] »Ha a muszka beveszi e két tartományt, akkor mi azokat örökre elvesztjük és ez kimondhatlan kár volna. Legelsőben is mert a magyar koronához valók, a magyar koronát pedig feltaláltuk[1], esküvéssel fejünkre azonban prudentissime nem szorittattuk; s minek is ezen elrozsdásodott ceremonia? elég az, hogy a koronának birtokában vagyunk és aztán azért volna kár e szép vidékű két tartományt elveszteni, mert nagyon zsirosak és financiáink felsegélésére sok zsir szükséges, ámde ezen arrière-pensét a világért sem fogjuk eljárásunk lobogójára feltűzni, mert ez esetben egész Európa elmúlhatlanúl azt kiáltaná »mily infamia, a jó falatot szint' azon pillanatban ragadni el Miklós czár szájából, mely perczben ő Ferencz Józsefet a magyarok szájából kimentette; ily alacsony háladatlanság mint egyedűli és az emberiség becsületére elszigetelt piszok undokítja el a világ eseményeit.« Ha ellenben az európai aequilibrumot és a muszka túláradás veszélyét, ezen ijesztő popanczot, irjuk nagy betűkkel zászlóinkra, melyek hű zsoldosainkat Bukarestbe és Jassyba vezérelnek *[sic]*, akkor az európai nagy tömeg, mely ha nem is a muszka népet, de Miklós czárt szívből gyűlöli, mert ő is azt hiszi »több mint ember«, legalább egy darabig, mig szeme fel nem nyilik azt rivalgja a felhőkbe: »Mily sublimitás, mily valóságos császári mintaeljárás, mennyire mély politika, melyből az elbizott porosz udvar valóban tanúlhatna valamit; ezen kötelesség felejtett udvar, mely csupa túláradozó háladatból, nevetséges becsűletérzésből, vétkes rokonok iránti gyengeségből, szóval ily puhalelkű sentimentalitások következtében nem akar a

[a] A szöveg itt a sok rendetlen közbeszúrás és utalás miatt zavaros; a kiadó kénytelen volt a mondatok sorrendjét kissé megváltoztatni.

[1] Az 1849-ben Orsova mellett elásott és 1853 szept. 8. föltalált szt. korona megtalálásáról legújabban authentikus forrásokból értekezik Schlitter: Kempens Denkschrift über die Auffindung der Stephanskrone. (1918.)

muszkának tökéletes legázolására szövetkezni,[1] mit bizonyosan megbán, mert jól profetizálta öreg Napoleon, hogy Európa rövid idő alatt vagy respublica vagy kozák fogna lenni és miután nem lett respublica és erre mostanság nincs nagy kilátás, mivel ezen gyönyörű inventió még Debreczenben is felsűlt, már-már a kozák nyársára jut a civilizált világ és legyen csak egyszer a muszka Stambulban, akkor Európát többé semmi sem menti meg a muszka invasiótól és ezzel járó knuttól,[2] mert persze egyszer Konstantinápolyban lévén, nem lesz a muszka oly bolond, onnan Ázsia felé gravitálni, hol minden nagy akadály nélkűl a legtermékenyebb dűlőkre elvethetné búzáját; de ehelyett elég esze lesz az átkozottnak, hogy legelsőben is Bécsre üssön, onnan a germán universitásokra Leipzigra stb., hol ugyan félnek a knuttul, mert nagyon érzik, mennyire érdemlik meg és aztán Berlinre, rokoninak meglátogatásáúl Stuttgartba Olga[3] felségesasszonynak megcsókolására, továbbá Párisba és végre Saragossába, hol öreg Napoleonnak szobrot emel, t. i. a muszka a világnak bebizonyitni, hogy ezen ritka hős nemcsak különösen jó hadvezér, de egyszersmind nagy próféta is volt, mert akkor Európának alkalmasint már minden népe tán az angolokat sem kivéve, részint kozák, részint baszkir, részint kalmuk fogott volna lenni és azért, mert ily szerencsétlenségnek elháritása végett nem tett semmit a porosz udvar és a locsogó és irka-firkáló, de mindig elkéső Germánia is inkább rossz dohányát szítta, jó sörét itta, lipcsei Illustratióját nézte, mint az emberiséghez tartozó kötelessége szerint Sebastopol, Pétervár és Irkutsk elé machirozott volna, minek különösen nagy hasznát a legrövidebb látó conjecturált politikus is könnyen átláthatja és igy egyedűl Ferencz József a fiatal lovagi császár azon hős, ki elfojtván magában minden emberi gyengédebb érzelmet, melyet becsűletnek és erénynek neveznek, és mely érzelmeknek a közönséges emberfiaknak elég nagy száma succumbál, igen egyedűl Ferencz József császár mentette meg Európát, a civilisátiót, az emberiséget a kalmukságtól és knuttól!« Igy fog rivalgani legalább egy darabig a nagy tömeg és az osztrák szabad sajtó és ez elég hacsak egy ideig tart is;

[1] Sokan okoskodtak akkor így, sentimentalis politikusok. A föltűnő csak az, hogy Sz. a reális gondolkodású politikus, e magának írt álmodozásaiban — persze elkeseredésből — magáévá látszik tenni az »érzelmi« politikát!

[2] Korbácstól.

[3] Olga Nikolajevna, II. Sándor kedvencz huga, Károly württembergi király neje.

mert aztán a szélnek járása szerint fogjuk politikai köpönyegünket űgyesen forgatni, miután a józan politika úgy sem más, mint minden körülményeket bölcsen és nevetséges és gyermeki scrupulusok nélkűl felhasználni. Igy például, ha az angol és franczia kudarczot vall, mit supponálni vagy legalább remélleni szabad, és elvégre véres orral odébb utasittatik, — ó bár utasittatnék, — akkor a muszkával tüstént tractatusba lépünk és átengedjük neki Konstantinápolyt, fél Ázsiát Jeruzsálemmel együtt ha kivánja és megtartjuk a két oláhságot és car l'appetit vient en mangeant, Serviára, Boszniára speculálunk és a kis Montenegrot is en passant mint valami paprikás kis csemegét, mely étvágyat ébreszt, bekapjuk stb. ; ha ellenben a szövetségesek lecséplik a muszkát, mi ránk nézve legalkalmatlanabb és igazi szerencsétlenség volna, ha t. i. szövetségeseink győznek, akkor persze alkalmasint nem maradhatunk e két tartományban, mert igen erősen kibújna a szeg a zsákból és en faisant bonne mine au mauvais jeu, azokból megint szépen kirukkolunk, az egészet ad feliciora tempora hagyván, mikor mindenesetre legalább azt nyertük legelsőben is, hogy a két dunai herczegségekben legnagyobb sympathiákat hagyunk hátra, hol a muszkát kimondhatlan gyűlölik és kénytelenek lesznek az osztráki amabilitást és suprematiát elismerni és okvetlen azon eszmére fakadnak, nem volna-e rájok nézve legjobb, miután csakugyan saját lábaikon nem tudnak állni, azon veszélynek elháritása végett ismét, nehogy vagy a kegyetlen muszka ukáz vagy a barbár török fermán önkénye alá jussanak, egyenesen Felségedhez alázattal esengeni,[1] méltóztatnék őket Neuöstreichba felvenni, mikor aztán, egyedűl szelid és atyai patensek által fognának gubernáltatni és nemetűl is bátrabban és kényelmesebben megtanulhatnának mint mostani török és muszka közti szerencsétlen kelepczéjükben, és efölött azt fogtuk nyerni, mi fődolog, hogy egész Európa előtt Ferencz József császár mint a legloyalisabb, de egyszersmind mint a legfüggetlenebb monarcha fog fényleni, ki oly tisztes, oly hű és oly incorruptibilis mint arany és kit mellékes alárendelt nézetek és bár ezer petitiók nem képesek felvett útjából kizavarni, bizonyosan nem t. i. azon útból, melyet anélkűl, hogy valaki mást mint favoritját kérdezte vagy kihallgatta volna, nagybőlcseségű terjedelmes tapasztalású és mély tudományú császári akaratja jelölt ki, mely

[1] Sz. apránkint az osztrák-orosz politika fejtegetése közben megfeledkezik arról, hogy jelezze, meddig tart Szekírváry válasza Bach fejtegetéseire s hol beszéli ismét Bach a maga gondolatait a császárnak, a mint ez jelen mondásból látható.

persze csalhatlan és ekkép az ellen rationabilis és méltó kifogást nem tehet senki és nem is fog, ki testi szabadságát is megmenteni kivánja és kinek kenderkravátokhoz nincs különös hajlama.

És ezen monolog vagy dialog vagy tán csak saját magávali sincerisálás következtében Ferencz József bizony rögtön kardot rántott megmentője ellen, mikor az őt lábra állitotta és legott minden hiábavaló scrupulus nélkűl zsoldosaival inundálta a két dunai tartományt; Miklós czár ez alatt mérgében meghalt,[1] minden muszka azt hiszi és tétova nélkűl el is mondja, hogy Ferencz József ölte meg Miklós czárt, Sebastopol ledőlt, a két tartományt nem lehetett megtartani, és most az osztrák zsoldosoknak onnan megint szépen ki kellett sétálni,[a] mikép aztán azon nyereség, melyet Ferencz József ezen gyönyörű tiszta lelkű és ritka lovagiságú kalandban aratni reméllett, éppen nem az, melyet tapasztalatlan elbizottsága súgott füleibe és gr. Buolnak és a miniszter úrnak[2] hizelgő locsogása vajmi fényesen szemei előtt kipingált és a bécsi szabad sajtó kitelhető ereje szerint kikürtölt, kitrombitázott és mint hű, de a korbácstól erősen rettegő filax kiugatott és éppen nem az, mi elvakitott, elhizelkedett és betű szerint elostobáztatott Ferencz Józsefnek illusióiban és álmaiban alkalmasint mostanság is mutatkozik; mert még semmi symptomát nem tapasztalhatni, hogy egy kissé felébredt és eszére tért volna, hanem a dicsőségesen kivivott nyereségnek valódi sommája az, hogy tán az egész emberiség, néhány keveseket kivéve, Miklós czárnak elhúnytán szívből örült; mert lealázott, elnyomott, elkínzott népek iránt mindig annyi sympathiával viseltetik az emberi nem, miszerint alig ismer nagyobb örömöt, mint mikor elbizott halandó, ki magát Istennek véli, és ki embertársaival úgy bánnik, mint érzés és lélek nélküli gépekkel, sarkából dűl, leomlik és porát nyomtalanúl elhordja a szél és idő; és miután minden bizonynyal Ferencz József mint új Dávid parittyázta le a modern északi impertinens Góliáthot, mert feltornyosúlt bújai közt, mikor még az isolált törököt sem birta legyőzni legjobb hadnagya és Mahomet zászlója büszkén lobogott Silistria dicső falain, végkép azon nem várt esettől szakadt meg a czárnak szive, hogy éppen az sujtotta rá

9-ten Juni 1857.

[a] Az eredetiben a mondatelrakásnál a közbeszúrások miatt ismét kis rendetlenség van, a melyet kiadó korrigált.

[1] 1855 márcziusában.
[2] Ismét Szekírházy (vagy Szekírváry) beszél.

a kivégző csapást, kit ő csak kevéssel ezelőtt mentett meg [a] kivégzéstől; miután mondom tulajdonkép Ferencz József mérgezte meg a personificált önkénynek főpapját, azért Ferencz József mindenkoron ki lesz jelölve az emberiség évrajzaiban mint az, ki legalább bizonyos időre letörte a muszka ambitiónak szarvát és efölött a legtávolabbi időkben mint Európának és az európai civilisatiónak megmentője is fog neveztetni, ha csakugyan igaz, hogy Európából Kozákia válhatott volna, ha ezen szarv a tempo le nem töretik, mely állítást egyébiránt egy kissé mélyebben gondolkozók mindig egyenesen azon furfangok sorába állitották, melyeket, szomorú mondani, legtöbb kormányok a népeknek ijjesztgetésére kigondolnak és éppen úgy használnak mint dajkák engedelmetlen kisdedeik megzabolázására szoktak használni némi ártatlan kifogásokat, mikor például azzal fenyegetnek, »jön a Miklós, es kommt der Nicolo«, mely ügyes kis stratagéma által aztán mirabile dictu szinte fél századig fél Európának népeit sakkba lehet tartani; mert hacsak egy kissé szóltak hangosabban, csak egy kissé mozogtak elevenebben, tüstént füleikbe rikitták ezen ügyesen kigondolt és már valóban civitati donatum-féle népijjesztő sententiát: jön a muszkakrampusz knúttal és még a nagyon tanúlt és erősen kiiskolázott Germániának is nagy része tüstént megjuhászkodott e szavak által terrorisálva, valamint kis serdülőket könnyen megijeszthetni az ismert krampuszokkal, noha ezek rendszerint igen ártatlan iszonyatok. Mert P. mondta, azért B. is mondja és azért, mert B. állitotta, azért X. is úgy állitja stb. stb. stb. ezen közönséges és annyiszor a hányszor felhasznált szamárlajtorja szerint annyira szokássá vált a muszkától rettegni és iránta gyűlölettel és antipathiával viseltetni, mikép elvégre alig lehetett már szemrehányás aratása nélkűl, mintha az ember szerelmes volna a knútba, a muszka népnek pártját venni, noha nem a muszka osztja, de csak kapja a knutot és a főosztogató Miklós czár volt; mert mi a muszka alattvalókat illeti, azoknak humanitását a legközelebbi események alkalmával legalább Magyar- és Erdélyországnak minden szinű lakosa egyhangúlag bizonyitja és hirdeti, — és mi a muszka népnek tendentiáját illeti, ha végre mégis tán eljutnak Konstantinápolyba, nem foghatni meg, mint fentebb volt érintve, miért fognának ez esetben nyugat felé gravitálni és miért nem inkább kelet felé, mi aztán Európának igen közömbös lehet, az angoloknak persze nem annyira, kik mint különösen ügyes politikusok, magukkal rántották a francziát, osztrákot stb. a muszka ellen, noha a muszkának igazi vér-

szeme nem ezek, de egyedűl az angol ellen volt irányozva. Ha azonban mondom mindaz mit itt elsoroltam, badar fecsegés és valóban úgy mint a cometától, attól is kell rettegni, hogy a muszka nép kozákizálni fogja Európát, azon nép, mely tulajdonkép nem szerette Miklós czárt, mig élt; de most mint a meggyilkoltnak végrendeletét, vérébe és lelkébe szitta politikai tendentiáját és végóráiban érzett gyűlöletét és bosszúálló vágyát meggyilkolója iránt, akkor Ferencz József az emberiség évrajziba mint Európának és az európai civilisatiónak megmentője fog neveztetni, és ha lovagi közbenjárása által tán nem birta is egészen elháritni ezen szomorú catastrophát, mely szerint Napoleonnak jövendöléséhez képest egész Európa a kozák kancsuka alá fogna jutni, azért ezen civilisatiói elsülyedést vagy muszka cométai carambolt mindenesetre később időkre szoritotta és már ez is a legnagyobb köszönetet érdemli; mert valamint az egész emberiség némi kis kivételekkel tudja, hogy egykor valami szeles cométa bizony lábáról üti a földgömbünket, de egészen consolálva lesz ha értésére adják, miszerint ezen szerencsétlenség csak ezer év után áll be, szintúgy megnyughatik a mai generatió is, hacsak száz év után fogja a kozák megkozákizálni Európát. És akkép, ha Ferencz József csak annyiban is segitett a civilisált emberiségen, okvetlen mint az emberi nemnek jótévője fog a jelen és jövő korban emlittetni és pedig annál inkább, mert éppen oly nagylelkűleg mint Curtius, kétségtelenűl saját feláldozásával teljesitette lovagi tettét, minthogy szint úgy fog járni mint Curtius, azon kis különbséggel mindazáltal, hogy Curtius maga ugrott a tátongóba és az egész emberiség benne tiszteli a hazaszeretetnek ideálját, Ferencz Józsefet ellenben a muszka fogja és pedig előbb mint gondolná, be- vagy kiugratni [az] árokba vagy helyéből az egész világnak legnagyobb hahotája közt.[1]

*

[12.] És ugyanis, mert ha köszönettel tartozik Ferencz Józsefnek a világ és az emberiségnek díszét és valódi hasznát az által különösen előmozditá, hogy Miklós czárt oly nagy bolonddá tette és őt úgy megcsalta, mint eddigelé soha fiatal róka vén medvét még rá nem szedett és az elbizott nemzetgyilkos és szibériai prófosz az európai gúnynak fullánkját elbirni nem tudván, mely ezen geniális mystificatióból okvetlen rámérgesedék, lelkét kiadta, — ezért Európa köszönve, tapsolva, jubilirozva Ferencz József iránt mégis csak úgy érez, mint például érezne a magyar nemzetnek minden tagja ha például Baron Hauer

10-ten Juni 1857.

Istvánt, kiben vérének legkajánabb és legátkozottabb ellenségét gyűlöli, sőt Excellentiádat, miniszter uramat, ki általánosan elismerve azon mérges kútfő, melyből annyi átok burjánzik a közbirodalomra, valaki, tegyük fel inas, kanczellista, honvéd, kit Báró Hauer a Dunából kihúzott, melyben éppen veszendő vala és kinek a mellett kis pénzecskét is adott vagy kit Excellentiád kegyesen felfüggesztéstől mentett meg, passussal, pénzecskével látott el, ha mondom, ilyes legnagyobb háladattal tartozó egyéniség Báró Hauernek fejét betörné cséppel vagy Excellentiádnak kávéját elkészitné elég nagy dózissal és aztán azt hirdetné a nagy harang »Marlborough est mort et enterré« stb. higyje el Excellentiád, a 40 millió osztráknak legalább is $^9/_{10}$-de, és tán több, örömében alig férne bőrébe és a magyar nemzet, mely generositásban sohasem maradt hátra, nem 40 millió forintot, melylyel Haynau és Jellasich fizettetett ki és mely summa úgy látszik a systematisált osztráki nemzetgyilkolási taxa, de 800 millió, sőt 1600 millió pengőt decretálna annak számára, ki oly czélszerűen tudta használni a csépet vagy ki oly ügyesen tudta patikázni a mixtúrát; de azért ilyféle háladatlan subjectumot szivének legmélyebb redőiben megvetné, mert valami sokkal magasztosb él a romlatlan emberi kebelben mint politikai mélység, diplomátiai genie, európai equilibrium, fejedelmi kötelesség stb. stb. phrasisok, melyeket kajánság, furfang, Tartuffe, Macchiavell stb. stb. függesztenek horogra az emberiségnek elvakitására, rászedésére; de hiába, mert azért a háladatlan, ha ily alacsony fogások által Croesusnak kincseit is megszerezte, sőt Ázsiát Afrikával együttcsatolta Verwaltungsgebiet-féle névtelen possessióihoz, azért örökre stigmatisálva van és lelkében a legalacsonyabb helyzetű koldus is lenézi bár a legmagasabb széken ülő fejedelmet, ha ezt nemzeti komédiák és éljenharsogások közt, meg nem szűnő ittasságban és hallucinatióban tartják is. Minden ember bár tudva, bár csak sejtve mindig megkülönbözteti a tettet a tevőtől és ekkép ha örül is Ferencz József tettének eredményén, azért személyét bizonyosan nem becsüli, sőt egyenesen megveti, hahogy nem reméllí, mikép tán mégis ki fog elvégre uszni azon vértengerből, melynek közepén még sokkal isoláltabban áll, mint egykor a magát Istennek tartó elbizott hős ült Helena sziklaormán, kitől vagy inkább kinek végsorsából sokat tanúlhatna fejedelem és mindenek fölött Ferencz József, ha nem akarna fejesen mint makacs gyermek, mely azonban a villámtól és dörgéstől fél, szántszándékkal mindig vak és siket maradni és meglehet tán azon okból, mert sejti, sőt tán érzi, mennyire iszonyodna

el, ha magával számot vetne, mikor aztán nem birna elég erővel úszva a véres tengerből biztos partra menekűlni.

Magyarországban mindenki emlékezik gr. Beleznai Sándorra,[1] ki szivtelen atyját pilisi várban agyonlőtte. Ki nem mondhatni, menynyire örült és vigadott az egész vidék a mesterileg irányzott lövésen, mely egyenesen a szivnek közepét érte, mert hiszen [a] vén Beleznai úgy súlyosodott az egész vidéken *[sic]*, mint a kérlelhetetlen átok; de azért a jó puskástól a közörömnek ünneplése közt mégis mindenki visszaborzadott, a hasznos actust tökéletesen elkülönözvén az actortól. Ezen esetnek jobb illustratiójára és figyelmeztetésre, mi minden nem fejlődhetik ki ilyféle eljárásból, hadd mondjam el, ha miniszter urat nem úntatom, valami jó ismerősöm mily originális nézet által vala meglepetve, mikor Pilis táján nemsokára azon parricidium után szóba keverednék egy becsületes pilisi parasztgazdával, ki őt szekerén éppen odébb állitná. »Hát itt lőtték agyon [a] vén Beleznait.« »Igen itt, és ennek nem örülhettünk eléggé, mert igazi tigris volt.« »Nekem is igy mondták, csak az sajnos, hogy éppen saját fia sütötte rá a puskát.« »Mi pedig ennek örültünk leginkább, mert fia még nagyobb tigris, és igy egy csapással mindakettőtől megmenekülünk, mert ennek, mint ma kaptuk hirét, Pesten holnap veszik fejét.«

Mily originális felfogás nemde? és nem tagadhatni, a fátumnak tökéletesen egybenfüggő lánczolatát állitja lelkünk elibe.

Igy például Ferencz József, mint Macchiavellinek riválisa, [igen riválisa, mert még nagy kérdés, melyik tanúlhatna a másiktól][a] azt hitte, megcsalja a muszkát és aztán megint megcsalja a francziát és angolt. És im! Gyönyörűen meg is csalta a muszkát, és régen nem hahotázott az emberi nem oly jóizűen, mint azon bohózaton, melyhez képest a fiatal tigris, melyet a vén tigris egyenesen osztráki trottlinak tartott, földre teritette a vén bolondot. De az angolt nem birta megcsalni, de ez csalta meg őt és pedig crudeliter.

S ugyanis némi mélyebb eszű és iránytadható angolok, hol általában véve igen erősen tudnak gondolkozni, elborzadván Ferencz Józsefnek véres sáfárkodásain, melynél véresebb lapjai az emberiség évrajzainak nincsenek, azon conclusumra jutottak, hogy oly fejedelem, kihez mérve Miklós igazi bárány volt és kinek oly kevés esze van, hogy csak

[a] A szögletes zárjelt a kiadó alkalmazta.

[1] Nem Sándor, hanem Sámuel, legidősb fia hasonnevű atyjának, kit 1818-ban agyonlőtt, a miért 1819-ben vérpadon végezé életét.

azokra hallgat, kik neki hizelkednek, habár minden tapasztalás és okosság nélküli sehonnaiak volnának is, teljességgel nem képes az elbomlott osztráki állodalmat állandó lábra újra felépitni, mikép az valaha Muszkaország ellen mint valóságos contrapondium súlyozhatna és azért kell azt tüstént felhasználni tout bien que mal mielőtt elbomlik és pedig természet szerint a muszka ellen. Oly egyén, ki minden megihletődés és anélkűl, hogy magát vagy másokat kérdezné, vajjon van-e erre joga, ezeket megkínozni, sőt kivégezni képes és ki már életének tavasz korában árul el oly symptomákat, melyek őt noha keresztény, magasan állitják a pogány Nero fölibe, ily egyén mindenre képes, csak országlásra nem,[1] és eszerint, mert az emberi szebb érzelmek előtte tökéletesen ismeretlenek és ő csak névszerint tudja, mi a köszönet, háládat, kegyelet stb. nem lesz nehéz őt arra persvadeálni, hogy megmentőjének tüstént hajába kapjon, ha t. i. horgainkra efféle csábdarabokat kötünk : Felséged apostoli jogánál fogva extra meg van híva a gondviselés által, hogy a vén dynasztiájához tartozó gyenge quodlibetből és pancsból egy erős egybenforrt, dicső és boldogságot árasztó státust alapitson, melynek fundamentumát már nagy bölcsen meg is rakta Felséged. Ámde ez Felséged magas missiójának csak legkisebb és aránylag igen alárendelt része. Oly különös geniek mint Felséged csak ritkán tűnnek az égen föl, oly geniek, kiknek saját lelki pondusuk mellett oly sasszemük is van, miszerint 40 millió hű jobbágyaikból ki is tudják nézni azon szerencséseket, kikben legtöbb isteni szikra tündöklik és azokat személyükhöz csatolják, mint Felséged, hogy a többi miniszter geniekről ne szóljunk, gróf Buolban igazi gyöngyöt, báró Bachban pedig vajmi erősen ragyogó gyémántot halászott ki, honnét aztán ily Istenadta trifolium megszűnik egy állodalomnak proprietása lenni, de az egyenesen az egész emberiség, az egész világ proprietása lesz, minek következtében Felségednek igazi hivatása nem csekélyebb, mint Európának aequilibriumát fenntartani, sőt az európai arbiternek magas szerepét eljátszani mint Champion of the World.[2] Méltóztassék Felsé-

[1] A Szekírváry szájába adott e fejtegetés s az effélék gyakori ismétlése a mű folyamán, mutatják a loyalis Sz. határtalan elkeseredését az absolutismus kormánya ellen.

[2] Sz. itt az Anglia, Francziaország, Ausztria és Poroszország meghatalmazottjai közötti bécsi konferentiát (1854 április) s Anglia és Francziaországnak Oroszország elleni hadüzenetét (1854 márczius 28.) megelőző angol kapacitálásokra gondol. Ezeket színezi ki hatalmas fantáziája. Mely kiszínezés egyébként naiv volna, ha nem volna benne a persiflage intentiója és így »rendszer«.

ged ehhez képest velünk azon medve ledorongolására szövetkezni, mely ugyan legközelebbről megmentette Felséged magas dynasztiáját, de vajjon miért mentette meg? Éppen nem azért, hogy megmentse, hanem legelsőben is azért, hogy ezen lovagi tettetése által elbolonditsa Európát és aztán a törököt with great comodity felfalja [1] és ha azon jólakott, visszaforduljon és Felségedet dicső familiájával vegye fogai közé, mikor Felséged és császári családja, mely igen sovány és ekkép ma nem különös nyalánkság, a magyar vérén egy kissé meg fogott volna hizni és egy kissé több húst magára ölteni. Ámde Felséged tudjuk, ily otromba kelepczékbe bizonyosan magát megcsipetni nem engedendi. Elég sokáig pletykázták már el a világon a graeca fides-féle mementot; miért nem tagadná[a] el a Felséged ezen megtisztelést a muszkától? higyje el, erre igen könnyen tehet szert és csak még egy kicsit, és bizonyosan nemcsak a Felséged alatti boldog népek, de az egész világ azt fogja mondani austriaca fides, mi alatt persze az értetődik, hogy Ausztriának legtöbb esze van. Szövetkezzék tehát Felséged velünk szokott őszinteségével és addig is méltóztassék a két dunai tartományt take in possession, hogy mi aztán a szegény töröknek, a vontatóba vett francziákkal és piemontézerekkel együtt, segitségére annál bátrabban egyesülhessünk, — a két dunai herczegség, mint mondják, nagyon szép vidékű tartomány, eine sehr schöne Gegend, melyet Felséged, ha egyszer perhaps megházasodnék, occasionly császárnéjának megmutathatná, és bizonyosan a magyar koronához való, mi az által is csudálatosan bebizonyúl, hogy mikor Felséged Magyarországra tette lovagi kezét, csupa sympathiából a dunai tartományokhoz Oláhországba akart csúszni a magyar korona,[2] de már most nem futhat el többé, mert jó le van lakatozva és egyébiránt tán nem is volna mozgásra nagy kedve, mert nem tudná magát elhatározni a sok darabra szétszakitott országnak melyik rongyában volna legillőbb helye. Felséged okos úr, kivel könnyű okos szót váltani, mert puhaszivű sentimentalitások lovagi természetén soha nem fognak és azért nem kerülheti el figyelmét, miszerint most üt az óra, mely a gondviseléstől predestinálva van, hogy Felséged a magyar koronához tartozó avulsákat megint császári dominiumaihoz csatolja. Felségedet

11-ten Juni 1857.

[a] Igy, tollhiba: fogadná helyett.

[1] Az említett bécsi conferentia protokollumában a négy hatalom épen Törökország integritását mondotta ki!

[2] Czélzás, hogy a magyar szt. koronát Orsova táján az oláh határon ásták el.

alárendelt népei nagyon szeretik, sőt divinisálják! És ugyan miért ne szeretnék? Mert hiszen azon jobbágyai, kiket kegyesen kioltott, nem éreznek többé semmit, a megmaradtak of course telisdedteli vannak háladattal, hogy őket életbenhagyták! S vajjon miért ne divinisálnák, miután minden pátense által untig bebizonyitja, miszerint nem egyéb mint flagellum dei, és azért legrosszabb esetben is, ha a medve hátulról piszkálva megfordulna a piszkáló ellen, biztosan appellálhat hű és háladatos népeinek szeretetére, mert hiszen mint a history kivétel nélkűl bizonyitja ily időkben a nemzeti szeretet sokkal erősebb bástya mint ágyú, szurony és a Hainburgban[1] készülő lőpamut stb. És hogy Felségedet nagyon szeretik a kellőleg ex dei gratia megflagellált népei, azon csak nem fog kételkedni? És ha e tekintetben mégis támadnának néha-néha kis scrupulusai, ám kérdezze meg ezen váratlan esetben gr. Grünne Károly státuskocsisát, kit mélybölcseségű tudományosságához képest egész Anglia megcsudálja *[sic]* és tüstént megtudja az igazságot; mert mint általánosan tudva van, gróf Grünne soha nem mond Felségednek egy szót is, mely Felségednek fülét kellemetlenűl érinthetné, ha bár égne is a szomszéd ház, melyben megperzselhetné magát Felséged, de valami rossz hírnek jelentését igen pfiffig valami más officióz szamárnak hagyja át, kiknek udvaroknál soha sincs hijja; vagy kérdezze meg Felséged a legelső zsandárt, kivel találkozik és kinek a világért sem szabad hazudni és kénytelen lesz Felséged elismerni, mennyire van Albion népének igaza, ha azt hiszi, hogy a 40 millió emberkeverék közt, melynek élén Felséged áll, de senki sincs, kit annyira szeretnének, mint éppen Felségednek élét *[sic]*, Dicső Haynau is azt hitte, igen szeretik a magyarok és nagy popularitása van Angliában, mert hiszen nagyon szépen bánt a magyarokkal és telisdedteli volt liberális angol elvekkel és csak akkor látta, hogy tán mégis csalatkoznék és éppen inverse áll a dolog, mikor sörkóstolásnál hős személyét, néhány jót ráhúzva, dicsőségesen megszalasztották[2] és ő egy szomszédban lakó és jószivű vén menyecskének karjai közt talált refugiumot, Magyarországban pedig, hol szépen aquirált, csak akkor nyilt fel egy kissé a sok vértől elfátyolt esze, mikor a veres kakas, mely minden ingatlanára szállt, jól felkápráztatá szemét.[3] Igy Felséged is vajjon miért ne élvezné azon kéjábrán-

[1] A magyar határhoz közel eső alsó-ausztriai Hainburgban fegyvergyár volt.

[2] Haynau ismeretes kalandja Londonban, a hol egy sörfőző munkásai mikor megtudták, kicsoda: ütlegekkel megszalaszták.

[3] A bécsi kormány ellen, bosszújában magyar ruhában járó Haynaunak, a ki birtokot vásárolt Szatmár megyében, épületeit fölgyújtották ismeretlen tettesek.

dot, hogy nemcsak nagyon szeretik, de minden legkisebb kényszerités nélkül folytonosan alázattal köszöngetnek is a népek, mely tekintetben a magyar nemzet még erősebben ki van disciplinázva mint a katona közvitéz, mert ennek csak akkor muszáj köszönni, mikor kellőleg kiporozták, de ha golyóval vagy kötéllel büntetik, akkor kegyesen dispensálva van kézcsókolástól, a magyar nemzetnek pedig még azért is kell háladatot komédiázni, hogy szétszakitották, leköpték és mindent elkövetnek tökéletes kivégzésére.[1]

Azt tehát, hogy Felségedet szeretik s imádják, azon kételkedni nem lehet vagy legalább nem szabad, és azért bizvást piszkálhatja és csipegetheti Felséged a muszka medvét hátulról, mert ha meg is fordulna, bátran appellálhat népeinek szeretetére és loyalitására. Egyébiránt ez volna a legkedvetlenebb eset. De minden hihetőség szerint az északi szőrös megfordúlni nem fog és ekkép Felséged vitéz zsoldosainak új alkalom nyilik, a világnak ismét megmutatni, mennyire halálbátor — todesmütig-féle fiúk, kik még az oláhországi lázoktól és rossz kórházaktól sem félnek, minthogy a muszkák alkalmasint ellenünk [2] fordulnak és ekkép nem lesz az osztrák köröknek okuk tőlük rettegni. Fényes oldala az általunk tervezett szövetségnek pedig az és ismételjük egyedűl ez fog Felséged eljárásának adni directiont, hogy Felséged két gyönyörű tartománynak birtokába jut; és ha tervünk sikerűl, min nem kételkedhetni, Felséged a megmentett és kisegitett Törökországból annyit *appropiálhat*[a], magának, mint Felségednek éppen tetszik, mert mi nem azért segitünk a töröknek, mit egyébiránt felesleges Felségednek magyarázni, mert a minden scrupulus nélküli politikában Felséged mesterünk lehetne, hogy megint lábára állitsuk a »beteg embert«, den kranken Mann, korántsem, hanem azért mihez képest legelsőben minekünk a muszka leverésére szolgáljon tehetsége szerint vérrel és pénzzel, és aztán ha szerencsésen levertük a muszkát, úgyis összedűlő országának európai darabját barátságosan magunk közt, a törököt persze ide nem értve, elosszuk,[3] mely szerint Felséged természet szerint kapna legtöbbet, mi angolok valamit,

[a] Sz. aláhúzása.

[1] Szem előtt tartandó, hogy ezt a véres persiflaget Sz. a császárt az orosz ellen kapaczitáló angol kabine. szájába adja!

[2] T. i. angolok ellen.

[3] Látni való, mily éles persiflage ez az angol ellen is. Mintha Sz. »vates« szemei előre látták volna, mi fog 60 év múlva bekövetkezni!

a francziák lehető legkevesebbet, a piemontézerek pedig magától értetődik nemcsak »semmit«, de időről-időre derekas lemopszlizást, miért nem organisálják a sajtószabadságot osztráki minta szerint bölcsen.

Felséged, kegyelmes császár, láthatja a most mondottakból, hogy mi Felségednek mély politikáját egész mértékben felfogtuk, melyhez képest Felséged egyedűl inspiratiói szerint méltóztatik cselekedni és sasröptiben nincs lebilincselve azon erények által, melyek a közpolgárt a közéletben diszesitik, de a politika magas sphéráikba nem valók és melyek fejedelmi vocátiók és missiók útjában nem képezhetnek akadályt és azért, kegyelmes császár, szövetkezzen velünk és aztán »brav vorwärts nach Bukarest und Jassy stb. stb. dann geht es schon ;« mely mottó, mint az idevaló [1] szemtelen »Punch« hirdeti, Haynau vért szomjozó hosszú nyelvén feketesárga színekkel valami bécsi Sticker által mesterileg ki volt stikkelve.

Igy szólt az angol kabinet [2] és Ferencz József, ki persze mohón kapott a horogra akasztott zsiros darabok után, nem vette észre, hogy most az ő fejére tűzték a csörgősapkát és ő ügyesen csak arra használtatott, mikép a gesztenyét ő vegye ki a parázsból, és a muszkának egész odiuma ne a sebastopoli hősökre, de egyenesen furfang Ferencz Józsefre concentráltassék.[3]

Az angol elérte czélját, mely nem volt egyéb, mint a muszkának tengeri erejét legalább sok időre kettétörni és a muszkának más gravitatiói irányt adni, mint Keletindia, mi utolsóban is mesterileg ért czélt.[4] mert az orosz minden pondusával most Keletindia helyett, egyenesen és con amore új Osztrákiára gravitál és az angol egy cseppet sem bánja, ha csontostól bőröstől el is nyeli ezen kitatarozott és kipingált Bach szakács és Hauer kukta által kiczifrázott dögszagú hideg pecsenyét, minthogy ily, annyi jó vértől megfosztott és csupa hazugságra és hypocrisiára fektetett állomány, melynek segitségére bizony egy nemzet, még a San Marino-féle nemzetecske,[5] sem fog sietni, nemcsak a muszkát nem, de alkalmasint rácz vagy oláh felkelést sem birna leverni és

[1] T. i. az angol.

[2] A következőket, úgy látszik, Szekírváry fejtegeti Bach előtt.

[3] Ez, különösen az osztrák konzervatív körökben általános fölfogás, volt akkor. Sz. is innen vette.

[4] Nem ugyanezen politika vezérlé-e az angolt, mikor a világháborúban az oroszt Németország s monarchiánk ellen uszította?

[5] Érti az olaszországi kis San-Marino köztársaságot.

ekkép Britannia azt mai mivoltában már alkalmasint tökéletesen ki is törölte politikai combinatióiból.[1]

A muszka nemzet, mint minden északi nép, mindig délfelé szit és alkalmasint anélkűl, hogy e tekintetben magával szoros számot vetett volna, még Nagy Péter és Catharina kimondták ezen vágyat, melyből nemzeti tendentia fejlődött ki. Ha valaki a mappára tekint és a fennforgó topographiai és erkölcsi körűlményeket csak félig-meddig ismeri, annak Muszkaország oly impressiót tesz, mint kimondhatlan nagy kő, melynek leesését egyenesen Stambulra in the cours of time semmi emberi erő sem hátráltathatja és ekkép ha a muszka mindig oly szemekkel tekintett Törökországra mint oroszlán jól kihizott tulokra; [2] ez igen természetes, kivált ha emellett még az is fontolóra vétetik, hogy Pétervárott, sőt még Moszkvában is könnyen megfagy az embernek orra pedig a legpiszébb is, ily baj azonban Stambulban soha nem éri a leghosszabb orrú halandót sem, mi által csak az akar mondatni, hogy általában véve jobb a meleg mint a hideg.

Ennélfogva a muszka nép úgy nézte Törökországot és Stambult mint gyönyörű hagyományt, mely előbb-utóbb, de bizonyosan rászáll és melyet senki nem kaphat szájától el.

Miután azonban a muszka nemzet fiatal és még elég lelke van, melyet felszánthat, nem igen érzett nagy nyugtalanságot, ezen szép birtokba jutni, de azt hitte, maga magától kisüti az egész dolgot az idő és ezt éppen oly béketűréssel, sőt közömbösséggel várta be, mint fiatal gazdag életvidor gavallér legkisebb várakozási viszketeg nélkűl kéj és élvezet közt éli napjait, és nem is gondolkozik azon jóízű darabokra, melyek végrendeletileg előbb-utóbb okvetlen rá szállnak.

Ha azonban ezen fiatal gavallér váratlanúl azt tapasztalja, hogy orra előtt elkapta valaki ezen már sajátjának vélt tulajdont és ezen valaki nem más mint azon családnak egyike, melyért már Austerlitznél ontotta vérét és később kétszer kísérte el pajzsban mint hű szövetségese, noha erre saját magának nem volt különös szüksége, mert másodszori meglátogatástól nem kellett tartania [3]

12-ten Juni 1857.

[1] Szinte megdöbbentő vaticinium, mely 60 év multán teljesedésbe ment!

[2] Sz. ez egész fejtegetésénél akaratlanul is eszünkbe jut a genialis Bismarck politikája, a kinek elve volt az oroszszal jó lábon maradni. Ez látszik (negyedszázaddal Bismarck előtt!) Sz.-t is a külpolitika terén vezetni s innen magyarázható főként az a bőbeszédűség, melylyel a bécsi kormány krimi politikáját s háladatlanságát Oroszország iránt fejtegeti s a mire később is túlbőven visszatér!

[3] Hogy t. i. még egyszer akad egy (második) Napoleon, a ki Moszkvát beveszi.

és mi több, sokkal több ezen valaki éppen az, kit kevéssel ezelőtt keserves lamentóin és esengésein megindúlva, alattvalóinak nem csekély vérének árával, kirántotta a szurokból, akkor (persze) ezen gavallér, kinek legkisebb oka sincs ezen valakitől félni, természet szerint ellentállhatlan gustust kap, ezen valakit legott felfricskázni, birtokában keresni regressust és bőrét alattvalói által derekasan kitimároztatni és ha ezt nem teszi minden tétova nélkűl tüstént, annak oka az, hogy ezen valaki nagy bölcsen szövetségesei mögé bujt, kik még bölcsebben szépen megköszönték ezen valakinek jószolgálatát, les bons offices, de a kijátszott gavallérnak virtuális tulajdonából nem adtak neki de csak egy morzsát is, nagyobb részére pedig kezét tették és ekkép a halálosan megbántott gavallér, kinek képzeletében most az elvesztett kincs oly bájteli szinekben jelenik meg mint elvesztett paradicsom, csak azzal vigasztalhatja magát, miszerint Hamilkárra emlékezvén kiirthatlan bosszúállásra feleskűdteti szinte Hanibal nevű fiát és mélyen hallgatva és magát menynyire birja, közömbösnek mutatván várva-várja azon időt, tán legközelebbi napokat, hogy elnyomott dühének minden korlát nélkűl kiadhassa mérgét, mikor persze ezen valaki alkalmasint egy kis embarrasba jöhetne.[1]

Mikép aztán pro coronide, ha az sülne ki, hogy ezen megbántott gavallér nemcsak a Romanovi császári család, de az egyetemes muszka nemzet, mely nemcsak vajmi élesen fájlalja elvesztett édenét, mert most a két dunai tartományt, Konstantinápolyt stb. annak tartja, de szinte fájlalja Ferencz József megmentésére kiontott és a lehető legrútabbúl megjutalmazott vérét és mindenek fölött szégyenli, — és ezt nemzet soha nem bocsátja meg — hogy oly szűk és superficialis eszű halandótól hagyta magát megcsalatni, mint az apostoli és lovagi parancsár és e szerint [ha Excellentiád, miniszter uram megengedi] [2] persze nem viseltetik nagy sympathiával ezen magos úrhoz, mi megbocsátható, és felingerlett állapotánál fogva tán oly hallucinatióba is jöhet, Stambul helyett szemtelenűl Budapestre vagy jobban mondva, csak hogy hangja se legyen magyar, Pest-Ofenre, sőt Windobonára (Bécs) gravitálni, akkor, ha Excellentiád, nagybölcseségű miniszter uram, nem segit, akkor bizony bátran vagy inkább remegve elmondhatni bécsi szójárás szerint: Mathei

[1] Rettenetes vaticinium!

[2] Látható, hogy Szekírváry beszél Bachhoz.

am Letzten ![1] Ámde, miniszter uram, ki még eddig legalább ki nem fogyott expediensekből és e szerint szoros tudományilag ezentúl sem fog azokból soha is kifogyni, mert ezen lyukbedugási systéma az infinitum elvét viseli magában, ha-ha-ha ! miniszter uram bizonyosan segithet és eszerint bizonyosan segitni is fog, mert jóakarat, tiszta becsületes szándék miniszter uramnak minden tetteiből elégségesen kiviláglik.

Az egész monarchiának, sőt mi sokkal több, Ferencz Józsefnek sorsa Excellentiádnak kezeiben van ; igen sokkal több, mert hiszen mai időkben azon senki már (többé) nem kételkedik, hogy egy császár, kivált ha lovagi vagy inkább ha jó lovas, ugyancsak sokkal nagyobb pondus mint negyven millió jobbadán gyalogjáró vagy rossz lovas ember ; és ez természetes, mert az, ki ex dei gratia jött a világra, csak ezen okból is, kimondhatlanúl nagyobb tehetségű tünemény, mint negyven millió kétlábú, [valóban kár hogy nincs négy lába, mert rajta nyargalni ez esetben még nagyobb élvezet volna][a] ki földi létét szinte Istentől nyerte ugyan, mit azonban ignorálni kell, mert a közönséges emberfiúk bizony rendszerint csak atyjuknak és anyjuknak köszönhetik emberi figurájukat, kikről Szt. Bernát mint különösen mély természetbúvár és anatóm azt mondja : sperma foetidum, saccus stercorum, esca vermium, mi természet szerint császári ivadékokra de legtávolabbról sem illik, mely phaenomenről, kiki tökéletesen meg lesz győződve, ki angyali tulajdonikra, magától értetődik minden öt sensusaival egy ideig élesen felvigyázni akar.

Mily magasztos vocátió azt mondhatni »született császárnak sorsa, jóllehet ex dei gratia lett császár, mégis az én kezeimben van«. És ezt Excellentiád öntudattal, nem eléggé megbámulható szerénységének daczára jó lélekismerettel elmondhatja. Mert tökéletesen igaz. Ámde ha valaki meg fog felelni Európa, sőt az egész világ várakozásinak, az magas szelleméhez képest bizonyosan Excellentiád, mikor Ferencz József büszkén elmondandja : »E hű szolgámban meg nem csalatkoztam, mert látom, a legnagyobb áldozatokra kész és ezért én vele tökéletesen meg is vagyok elégedve.«

Már mikép és mily systéma szerint fogja Excellentiád e műtételt végrehajtani, mely valóban igen nagy csodaként fog bámultatni az egész világ által, azt nem vagyok képes felfogni.

[a] A kiadó tette szögletes zárjel közé.

[1] T. i. végünk van.

Excellentiád nem szenvedheti a magyarokat és ez nagyon különös, mert a felség után Excellentiád az, kit a magyar legőszintébben és legforróbban szeret, sőt imád, és azért kegyelmes úr szavaimra nem fog figyelni, mert magyar vagyok, valamint eddigelé egyetlen egy magyart sem kérdezett meg Magyarország tekintetében, jóllehet igen sok politikai színezetű magyar van, hanem mély státustudományát mindig inspiratióból vagy saját körmeiből szítta vagy legfeljebb oly bölcs félvérű magyarok tanácsát követte mint báró Hauer,[1] ki mély eruditióját Linzben szedte fel és Csehország évrajzainak azon lapján, mely ama hires mesét közli, mi módok által rabolták el Bohemiának alkotmányát.

Kegyelmes uram ehhez képest szavaimat alkalmasint legkisebb figyelemre sem fogja méltatni, ámde azért mégis elmondom e tekintetbeni gondolatomat, melynek Excellentiád tán mégis valami hasznát veheti, mert hiszen az egér is kimentette hálóból az oroszlánt, és az, mit mondandok, legalább arra szolgálhat, mikép kimutathassam, hogy bennem a hazaszeretet nem rekeszti ki a királyszeretetet. Hallja tehát Excellentiád.

Mindenki tudja, hogy Excellentiád tulajdonkép az, ki Ferencz József császárt a boldogtalan muszka aggressioba beléostobázta vagy németesen kitéve, belélovaglotta.[2] És efölött kiki előtt az is ismeretes, miszerint Excellentiádat ezen actusra sem politikai nézet, se diplomatiai combinátio nem inditotta, hanem egyedűl bosszúvágy Miklós czár ellen, ki Excellentiáddal ostentative, alkalmasint, mert nem ismerte magas qualitásait, kitűnőleg en canaille bánt, szóba soha nemcsak nem állt, de Excellentiád előtt és mint mondják, egyszer még directe kancsal szemei közé is köpött[3] és mi még sokkal több, mert hiszen ilyest megint letörülhetni, minden alkalommal Excellentiád ellen ily csúnya, valóban nagyon anzieglichféle blas-

[1] Anyja gr. Sigray-lány volt. Hauer előbb a felső-ausztriai, aztán a cseh helytartóságnál szolgált.

[2] Ez, természetesen nem áll. Bach a külpolitika irányításában döntő tényező nem volt. De ő lévén a kegyencz-miniszter, e téren is őt vádolták a konzervativ körök.

[3] Sz. e költött hírrel vérig akarja sértetni Szekírváry által Bachot. De az közismert dolog, hogy Miklós czár előtt Bach — »a barrikádhős« — ellenszenves alak volt. Tudjuk, hogy pl. 1851-ben Olmützben nem fogadta a nála tisztelkedni óhajtó minisztert, noha mással mindenkivel kegyes volt. (Pedig Bach az ő kedvéért előzőleg levétette a szakállát és símára borotválkozott.) V. ö. Friedjung: Österr. von 1848 bis 1860. I. k. 471.

phemiákat talált ki, persze mert Excellentiádat nem ismerte: »Hogy Ferencz József kollégám ezen fataliképű impertinenst, ki magát annyira kitüntette a bécsi barrikádi napokon, mert magán a barrikádon nem árult el Zrinyiféle bátorságot és elszánást, tüstént fel nem akasztatta, már ezt sem birom átlátni, hanem ha meggondolom, hogy e rühes kutyát még úgy szólván saját hátára csatolta és nemcsak szavára hallgat, de neki mint gehorsamster Diener még engedelmeskedik is, akkor eszem egyenesen eláll.«[1]

Ilyformán tett emlitést és pedig minden alkalommal Excellentiádról az elbizott czár, ki szerencsétlenségére nem is sejditette, mily veszélyes reptillel van dolga és azért lakolt is; mert Excellentiádnak mérges mixturáinak következtében csakhamar és vajmi szépen kiadta lelkét, mely alkalommal Excellentiád tudom örömében erősen hízott, megtudván hogy odébbállott azon kevély despót, ki vele soha nem akarta játszani favorit játékát, t. i. azon hires franczia jeu d'esprit-t, mely »frère et cochon« név alatt ismeretes és melyben Excellentiád, mint mondják, oly ügyes, miszerint okvetlen mindig versenytársai és kollégái hegyibe kerűl.

És Excellentiád tökéletes triumphust ül, ha a muszka lecsépli a francziát és angolt; mert ez esetben, kivált ha elérheti Stambult, nemcsak elnézi a rajta elkövetett gorombaságot, de még nagylelkűleg odaveti a két herczegséget[2] is, melyet Excellentiád legott kegyesen germanisálhat és méltóztassék elhinni, az elegánt bojárok, kiknek nagy része már csupa herczeg és az oláh, már most elibertált czigányok, kik persze még nem herczegek mint a többi, csak erre várnak.[3]

Excellentiádnak mély combinátiói azonban ez egyszer egészen inverse sültek el, mi bármily nagy genieken is mint Excellentiád néha-néha szintúgy megtörténik mint bármely tudatlan tökfilkón, mihez képest nem a muszka ül Stambulban, de tout bien que mal a beteg-ember és nem a muszka lovagol a török hátán, de a franczia és angol mixtura és mind efölött él a meggyilkoltnak több fia, az egyik kivált, mint mondják, nagyon mérges fiú,[4] kinek kezében nem szeretném látni Excellentiádat, mert tudom rútúl leszidná vagy inkább felszíttatná magasra destinált személyét és él és pedig erősen s nagyon él

[1] Sz. (= Szekírváry) e mondása si non è vero, è ben trovato. Megfelel Miklós czár fölfogásának.

[2] T. i. a két oláh fejedelemséget.

[3] Kitünő persiflage a germanizáló Bachra.

[4] Konstantin nagyherczeg Miklós czár második fia, Ausztria gyűlölője.

13-ten Juni 1857. a muszka nemzet s mit kiki láthat, ki nem akar Excellentiád parancsának következtében osztrák blinde Mäuselt [1] játszani, nem tesz egyebet, hanem egyedűl egy kis barátságos meglátogatásra készitgeti el magát és mint már fentebb volt érintve, sokkal előbb kopogtat az új osztráki északra nyiló bemenőn, mielőtt négy év leforogna.

És akkor lesz ideje, hogy Excellentiád megmutassa, miszerint nem volt azon üdvözlés üres hang és értelem nélküli szójárás, melylyel mint közönségesen és háladattal hirdetik, Excellentiád a fejedelmet minden alkalommal, mikor vele összejött, alázattal érinté, mikép t. i. nem véletlen születés, de egyedűl felkincselt [2] erény nemesit valódilag és egyedűl ez ád minden embernek és ekkép minden fejedelmeknek is megbecsülésre és szeretetreméltó fényt.

Azt pedig, hogy valósággal igy van lelkesitve, csak úgy bizonyithatja be Excellentiád minden kétséget, gúnyt és rágalmat diadalilag lecsépelve és számtalan ellenségein édesen kaczagva, ha Excellentiád mutatis mutandis új Regulus, Mutius, Curtius vagy Winkelried sublim villámháritóként saját maga személyére concentrálja a muszka csapásokat és ehhez képest, ha férfiui szilárdsággal, valamint egykor a barrikádon egyenesen állt és nem bukdosott bármily kellemetlenűl és közel sziszegtek és fütyültek is ilyféle muzsikához nem szokott füleihez a golyók, ha mondom éppen annyi energiával áll a muszka czár vagy testvérei vagy parancsnokai szemei elé és nagylelkűleg megvallja hogy tulajdonkép ő a diabolus rotae, s ő minden bajnak, ha csakugyan baj van, főoka és főszerzője és nem Ferencz József császár vagy pláne a negyven millió nulla; mert hiszen tulajdonkép nem Ferencz József parancsolt és nem ő engedelmeskedett, de ő [3] parancsolt és Ferencz József engedelmeskedett, valamint hasonlólag, mi magától értetődik, a többi negyven millió unzurechnungsfähig-féle automát és csapperl [4] sem parancsolt, de parancsra csak örült és jubilirozott és ekkép ha van bűnös, a bűnös egyedűl ő, mikép aztán tegyenek ide bármit, ő mindenre kész és igazi élvezettel fogja im süssen Selbsstbewustsein eltűrni bár a knútot is, csak szeretett imádott császárjának ne legyen baja és ha már saját magán kivűl még másnak is kell bűnhödni, ez esetben ám lakoljon inkább a 40 millió

[1] Szembeköt ősdi.
[2] T. i. fölhalmozott, gyűjtött. Sz. kedvencz szava.
[3] T. i. Bach.
[4] Bécsi kifejezés, a. m. semmi ember, könnyelmű szélkakas.

canaille, melytől úgyis rettentő számban influáltatik a világ, csakhogy Ferencz Józsefnek még csak hajszála se szakittassék ki, mert ily energicus nagyszabású monarcha nem mindennapi tünemény, sőt mondhatni e tekintetben a többi eddigelé élt és most élő monarchákhoz mérve igazi Szt. István torony vagy inkább, mert ezen toronynak néhány versenytársai is vannak, valóságos Kohinore, mely mint tudva van, a legnagyobb gyémánt és az angol királynőnek tulajdona; mihez képest aztán, ha egész Neuöstreich sarkából ki is dől és nem marad egyéb lábon mint Bécs és Ferencz József, ezen esetben legalább azzal consolálhatja magát Excellentiádnak hazája, t. i. Bécs, hogy ha van az angol nemzetnek Kohinoréja, mely büszkeségének főtárgya, úgy a bécsi nemzet is, mely nem hagyja magát lepiszkoltatni bárki által is, szinte bir egy Kohinorét, mely sokkal nagyobb mint az angol, habár tán nem is oly transparent, és nincs is annyira kiköszörűlve, de annál inkább tündöklik uhrwüchsigféle tulajdonai által.

Kövesse Excellentiád tanácsomat és valamint Curtius fénylik a hazaszeretetnek legszebb képében, úgy fog tündökleni Excellentiád az egész emberiség tapsa és rivalgó dicsérete közt mint a leghűbb szolga, minél szebb ideált a független emberi méltóságnak kipingálására csakugyan nem lehet képzelni is, legalább az általános Habsburgi familiának ebbeli eléggé ismeretes felfogásához és szójárásához képest!

És vajjon miért ne követé Excellentiád az én jó szándékú tanácsomat? Vajjon mi baja lehet? Tán attól fél, hogy lekötik vagy felkötik. Én nem hiszem, hogy Excellentiáddal igy bánnának, mert noha barbárnak mondják a muszkát, azért tán még sem fogna oly világos és számtalan sötét helyen is előfordúlt infamitást a nagyvilágnak scandalumára elkövetni, mihez képest azokkal, kik könnyen menekűlhettek vagy fegyverrel kézben védelmezhették volna magukat vagy legalább bajnokilag múlhattak vala ki, de ehelyett önként állnak elő és fejedelmi becsületben bizván, leteszik a fegyvert, hogy azokkal mondom szintúgy bánjék, kivált ha nem gazemberek és csak emberi rendszabások, de nem Istennek törvényei ellen hibáztak, mint rablókkal, gyujtogatókkal, gyilkosokkal, kiket in flagranti csipett meg vagy birkózva nyomott le.

A muszka, ha Excellentiád maga adja ki magát és önként áll elibe, Excellentiádban nem fog mást büntetni mint politikai exaltatiót vagy hiányos nézetet; mert Excellentiádnak veseredőit is kikutatni, examinálni és aszerint büntetni, e műtételt Istenre bizza vagy Ferencz

József császárra, kinek persze ilyest tenni szabad, mert magának az apostoli czimet appropriálta és efelett az Istennek extra kiválasztott és kinevezett számkivető, börtönöző és akasztó földi Vorstandja vagy szárnyas adjutánsa.

Excellentiádat tehát legfeljebb néhány évre hűsre teszi és hűsitő kosztra állitja a muszka t. i. miszerint politikai lázából kigyógyuljon. Alkalmasint azonban ennyit sem tesz, mert igazi hűség, mely nem hizelgésből áll és éppen nem kutyai instinct, mely szerint az eb gaz urának éppen úgy nyalja kezét, mint jó urának, az igazi hűség mondom kivált fejedelemhez, kinek magas hivatásánál fogva oly nagy szüksége van őszinte, igazán hű és nem hizelkedő alattvalókra, személyes feláldozás alkalmával oly szivolvasztó látvány, mikép azon a legdurvább, legkeményebb emberi kedély is megindúl és a vérszemű római nép is könnyekre fakad és nagylelkű engesztelésre magasztosul, csak állatnak, oroszlánnak hűségén is, mely inkább éhen hal, mint jóltévőjét sértené. És vajjon kinek szive nem dobog sebesebben, ha Tirolnak hű népe és kivált dicső Hofer esik emlékezetébe! és az utolsónak végjutalma! Excellentiádat tehát a muszka, mert hiszen nem hizelgő, de a legkellemetlenebb igazságot is bátran képbe mondó hű szolgálja Ferencz Józsefnek, nemcsak bántani nem fogja, de okvetlen még meg is becsülendi, sőt tán még meg is jutalmazza s pedig ezen utolsót azért, mert ha Excellentiád el is zárta orra előtt bizonyos időre a török kaput, compensatioul néki megnyitotta a Magyarországra nyílót, és tulajdonkép in fine finali csak azt eszközölte, hogy a muszka azért, mert stambuli ebédjét postponálták és most e tekintetben neki igaz egy kissé koplalni kell, kis béketűréssel és kitartással ebédhez ugyan ülni nem fog, de majd vacsoráúl Magyarországgal együtt elvégre bizonyosan elkölti a török félholdféle kipflit is, és e tekintetben Excellentiád a muszkának tulajdonkép nem is tett kárt; és azért büntetés helyett még fizetést is pretendálhat.

Kövesse Excellentiád tehát tanácsomat és a netaláni veszélytől ne rettegjen vissza, hiszen senki nem tapasztalhatta jobban mint Excellentiád, hogy audaces fortuna juvat; mert Excellentiád nagyon audax, sőt oly kevéssé szemes, vagyis inkább annyira szemtelen, miszerint párját valóban lámpással kellene keresni. Riszkirozzon ennélfogva egy kicsit.

Legrosszabb esetben, ha t. i. a muszka is inficiálva volna az osztrák példa által és a bosszúvágynak örömeit szinte goutirozni akarná, mi nem hihető, hogy ennyire lealacsonyodjék, ad summum néhány évre

Szibériába küldik Excellentiádat, hol szintoly kényelmesen el lehet tölteni az időt, mint a világnak bármily számkivetési pontján, mert az eltiltott hazát Eldorádó sem pótolhatja és hol Excellentiád, kinek főtulajdona az, hogy mindenre alkalmas és capabilis, könnyen segithetne magán és különösen megjavithatná állását. Nem ugyan a vadászat terén vagy nyuszt megcsipéssel; mely alacsony foglalatosságra Excellentiád éppen nem való, egyedűl lelkigyakorlatokra lévén a gondviselés által meghiva, hanem ha Excellentiád valami gazdag pénzfecsérlő szeles muszka gavallérhoz és ilyféle több van egynél, mint Privatdiener vagy komornyik beszegődnék, kit minden bizonnyal roppant lelki tehetségénél fogva csakhamar órránál vezetne.

Mint Diener vagy komornyik oly magasállású úrra nézve azonban fertelmes süllyedés vagy visszaesés volna, ámde Epictet is szolga volt és mégis a legnagyobb emberek sorában fénylik, Excellentiádnak pedig tudom más czélja nincs.

14-ten Juni 1857.

E gondolatra pedig igy jöttem. Kérdezvén minap Excellentiádnak egy igen közelálló hizelgőjét, mit tartana Excellentiádnak személyéről és általános tehetségeiről, ekkép válaszolt: Nem igen tudhatni, belsejében mit érez, mit gondol, mert igen begombolt természetű, de annyit mondhatok, soha nem teremtett Isten még egyént, ki annyira beillenék (mint ő) Kammerdienernek valami minden fába mohón belé vágó fecsérlő pénzes gavallérhoz, és pedig [azért] mert ő nem ismer »difficultást«, mosolyog, nevet, sőt viczczel, hol más fejét vakarja és inkább sirni és adtázni volna hajlandó és ekkép urát mindig jó humorban tartja és eléggé nem dicsérhető activitásánál fogva elvégre annyira maga alá keriti, miszerint ő csak a szolgának viseli czimét, de tulajdonkép ő az úr és viszont.[1]

Ha pedig a muszka annyira vetemedik, mert meg kell vallani czélszerűbben nem termeszti a kendert a világnak bármely népe is és Excellentiádat kötélre érdemesiti, igen érdemesiti, mert Excellentiád oly magas erényű férfiakat méltóztatott vagy *engedett*[a] akasztatni százanként, hogy ezen életkioltási methodus megszünt becstelen lenni és oly alacsony teremtésre mint Excellentiád, kinek véletlen magas állásánál fogva elutasithatlan kötelessége lett volna leg-

[a] Sz. aláhúzása.

[1] Sz. itt persze vastag nagyítással és óriási persiflage-zsal, de lényegileg jól jellemzi Bachot.

alább azt kiáltani siket urának fülibe: »Szűnjél meg egyszer már hóhérkodni vagy engem semmi a világon pillanatig sem tart tovább oldaladnál, ha nem vaskarika vagy láncz« — és ez renomirt prókátornak [1] valóban eszébe juthatott volna, ha lelke volna —, kinek nem kerülhette el figyelmét, hogy Ferencz József nem magyar király, de egyedül Magyarországnak hóditója, hóditó pedig törvény szerint sem akaszthat, mi tán nem feküdt a prókátor genienek tudományi körén túl; ha hát mondom, a muszka kötélre érdemesiti Excellentiádat, tűrje ezt is philosophice s pedig legelőször is, mert valóban nem jő rosszabb compagniebe mint amilyenben például báró Hauernek és a többi alacsony creaturáinak társaságában mostanság lihegni kénytelen és aztán [azért], mert méltóztassék elhinni, az akasztási operatio éppen nem fáj. Engem eddigelé ugyan nem akasztottak még fel, hanem miután magyar vagyok és számat még be nem varrták, sem aranyszegekkel be nem szegezték, sem torkomat Wertpapierokkal be nem dugták és nem vagyok oly szamár, hogy titulusokra, arany quastlikra vagy Hofballokra egy petákot is adnék és eszerint a kötélt alig kerűlhetem el, mit egyébiránt szinte várva várok, mert ha nemzetemet gyilkolják meg szemem előtt, ám oltsák akkor, ha ezt hátráltatni nem vagyok képes, életemet is minél előbb ki.

Miután azonban könnyen elgyengűl az ember, kivált ha valami váratlan eset éri, melyre elkészűlve nincs, sokat tudakoltam, mily érzést okozna az akasztás; mert sokan azt pretendálják, éppen nem fáj, sőt kimondhatlan teremtési kéjérzést gerjeszt és tán ez kulcsa, miért akasztat Ferencz József oly nagy passióval oly sokat s ugyanis éppen nem azért, mint sok tompaeszű malcontens gondolja, miszerint a kinzottnak vonaglásin gyönyörködjön és hizzék, hanem éppen ellenkezőleg azon okból, hogy jobbágyainak legalább jó részét minél előbb emelje fel és iktassa be azon spherákba, hol legott a teremtésnek boldog érzései közt Istennek dicső munkájában vehetnek részt; sokat és részletesen tudakoltam, mondom, hihetőleg vajjon mit érez a felemelendő, mikor felemelik és akárhányat kérdeztem, akárhány hóhért t. i. mert hiszen ezek tudhatják legjobban, — miután az expediáltak szivesen szólnának ugyan, de nem mernek — és egyhangúlag azon megnyugtatással vigasztalták fel mindenre elszánt kedélyemet, mihez képest az akasztandó nagyon szenved ugyan, de csak néhány perczig, midőn az akasztó, ha legkisebb önkény keveredik is az egyéb-

[1] T. i. Bachnak, a ki 48 előtt jónevű ügyvéd volt.

ként rá nézve éppen nem fájdalmas kezelésbe, ha egyszer felnyil belszeme, sokkal erősebben szenved és néhány percznél egy kissé hoszszabb ideig is. Mi pedig magát az operatiót illeti, az felette könnyű mind az aktiv mind passiv része, mert minden előleges próba vagy repetitio nélkül mindig sikerűl prima vista.

Ne féljen tehát Excellentiád még a kötéltől sem és ezt mindenesetre risquirozni méltóztassék, ha t. i. betör a muszka, mert ha ezt nem teszi, akkor engedje meg Excellentiád, hogy minden alázattal arra figyelmeztessem, ez esetben mily veszélynek lehetne Excellentiád kitéve.

*

[**13.**] Excellentiádat nem szenvedheti senki. Ez azonban egy különös mélységű philosoph mondása szerint sokszor a lehető legnagyobb dicséret, mert tökéletes impartialitást mutat. Excellentiádnak magas személyére ezen bölcs sententia azonban nem alkalmazható, mert Excellentiádat korántsem részrehajlatlansága miatt veti meg a nagyközönség, persze nem külsőleg, hanem csak belsőleg, de azért mivel Excellentiád egy résznek sem tett eleget, de minden[ik] részt egyaránt megcsalta és megsértette.

Excellentiád tehát minden tétova nélkűl elhiheti és arról tökéletesen meg lehet győződve, hogy Excellentiádat senki sem szenvedheti és legkevésbbé körűlálló szerencsegombái, kik irigységükben kávéskanálba fojtani készek lennének, úgy hogy népszerűbbé a monarcha sem tehetné magát és egyszersmind olcsóbban és szaporábban is, mintha Excellentiádat nem ugyan puszta parancs következtében, mi apostoli császárhoz sehogy sem illenék, de reguláris úton és minden formákat lelkiismeretesen megtartva, bölcs és egyszersmind hű auditorjai által elitéltetni és aztán pro distinctione jó magasra, például Szt. István tornyának legeminensebb csúcsára felfüggesztetni sziveskednék és méltóztatnék. És aztán ez volna a hű osztráki népnek sokkal kellemesebb látványa, mint minden residentiai kiszépités, melyet őexcellentiájának báró Seilernek közönségesen elismert nagyon praktikus genieje kieszmélni képes.[1]

Ily kedvező előzmények után, ha valami nagy baj éri Osztrákiát, például több egymásutáni bankrott a felcsigázott adónak be nem

[1] 1857-ben már megkezdték a Bécs belvárosát körülvevő glacis és bástyák lehordását, melyek helyén a hatalmas Ringstrasse palotái és középületei épültek föl, a polgármester b. Seiler közreműködésével.

fizethetése alkalmával a népnek itt-ott és ott-itt kitörő mérge stb. stb. vagy pláne muszka invasio és e tekintetben nem tagadhatni nagyon precarius állapotba süllyedt a felépülésben levő Neuöstreich, ily kedvező előzmények után méltóztassék elhinni Excellentiád lesz az, kire negyven millió kijátszott emberalaknak mutatóujja fog mutatni, mert ily alkalomkor, mikor a nép vérszemet kap, kivétel nélkűl mindig keres bűnbakot, kire rákenhesse a bajnak okát és kin kiadhassa magában felgyüjtött és az innumerabilis kormányi dajkák által elfojtott mérgét és bosszúját, és ezen Bach-ot vagy mit is mondok, bakot Excellentiád fogja representálni és valamint Excellentiád minden másnak kirekesztésével saját markában tartotta a kormányi gyeplőt és boldogságra egyedűl saját maga hajtotta kényekedve és esze szerint Osztrákiának irigylésre méltó népeit, [irigylésre valóban hogy ily kocsis hajtja őket] [a] éppen igy fog egyedűl Excellentiádra összpontosúlni a népszeretetnek és megbecsülésnek contrariuma, mikor aztán Excellentiád minden furfangesze és róka-finessei mellett, mint kidülő szarvas, de nem ám sas, nagyon közel fog állni a halalihoz.

Vajjon mit fog ily körülmények közt művelni Excellentiád? Azt hiszi, akkor is talál jószivű fiackert, ki odébbállitja? [1] Nem hiszem, mert minden udvari fény és kormányi systematisált elvakitás daczára elvégre a loyális bécsi népnek is felnyilik szeme és az vajmi jól meg tudja külömböztetni csalbarátját igaz barátjától, ha természeti belátását mesterséges fátyollal nem fojtják el. Ámde ha szerencsésen el is illan Excellentiád, vajjon a világ mely tájéka felé fogja irányozni lépteit? Neuöstreichban nem maradhat és azon eszméje, melylyel minden alkalommal paradiroz, miszerint ha megszűnik miniszter lenni, ismét prókátori körben fogna modeste forogni, új bizonysága, mily theoreticus és minden okosság nélküli észtehetség Excellentiád, mert elejtett fejedelmi favorit lebilincselt absolút országokban ha legártatlanabb és igazi genie volna is, bizonyosan mindenkoron egészen lábairól elütött egyéniség és ha ilyen véletlenűl még szerencsegomba is és közel a fejedelmi székhez, mint a mesebeli béka legnagyobb

[a] A közbeszúrt mondatot kiadó tette szögletes zárjel közé.

[1] Ez czélzás volt arra az adomára, mely szerint Bach 48 májusában a barrikádos harczok után a »csatatérről« egy fiakkerben menekült volna; vagy arra a tört. tényre, hogy 1848 okt. 6. a hadügyminisztérium épületéből a Latourt fölakasztó s Bachot is kereső tömeg elől egy bérkocsin kerülő utakon menekült a külügybe s onnan gr. Auersperg táborába.

impertinentiával fel is fútta magát, akkor ha nagy urak csak lenézik, csak leköpik, bizonyos lehet, hogy egykori pajtásai, kik felemelését soha nem bocsátják meg, leütik, leverik, lecséplik. Neuöstreichban tehát nem maradhat t. i. elevenen és egészen, mert bizonyosan agyonütik és széttépik, s pedig alkalmasint hét portióra,[1] mikép aztán Magyarországnak minden rongya kapjon egy-egy ratiót. Horvátország felé fordulni Excellentiád tán nem fog, mert ott a zsandárok és beamterek Excellentiádnak bőrét alkalmasint nem volnának képesek megstrázsálni némi kis karczolások ellen; Olaszhon pedig mint tudva van igen erősen bővelkedik hosszú tőrökkel és mint rebesgetik most már több helyütt létez újra feltalált és erősen javitott és nagyszabású aqua tofanaféle — fabrika, — helf' was helfen kann —; Törökországba legalább egyenes úton nem mehet Excellentiád, mert Magyarországon keresztűl kellene futni, ott pedig az utak, jóllehet már 10 év óta elibertálva vannak a Komitatswirtschafttól a Verwaltungsgebietek, oly süppedékesek és efölött a levegő annyira van e megboldogitott szép vidékeken impregnálva vérrel és oly büdös számtalan ember-cadavertől, hogy Excellentiád gyenge idegeinél fogva könnyen eláj ulhatna és nyakig elsüllyedhetne az ismert magyar sárnak szurkaiba. Angliába szökni sörkóstolásra[2] sem volna különösen tanácsos, mert Excellentiád mint gondolom nem nagy boxer és ekkép egyedűl a nagy németségben találhatna Excellentiád menedéket és protectiót, mert hiszen eléggé ismeretes, mennyire tiszteli, becsüli és megcsudálja a porosz az igazi urwüchsigféle bécsi geniet mint Excellentiád, a többi németség pedig legfőkép Bécsből várja Germániának purificatióját, feldicsőitését és triumphusát a világnak minden részei fölött. Igen, de mivel fog Excellentiád utazni, miután az akasztás sem jár ingyen; Excellentiádnak pedig bizonyosan nincs pénze, legelsőben is, mert köztudomás szerint az integritásnak personificatiója — persze Magyarországot ide nem értve — és aztán mert szinte köztudomás szerint annyira vigyáztak saját creaturái Excellentiádnak pennával vajmi ügyesen manipuláló ujjaira, mikép még sem merte azokat egy kissé meghosszabbitani s valami másra is forditni mint kegyes patenseknek concipiálására.

Excellentiád tehát se künn, se benn nem lelend biztos menedéket.

[1] Czélzás a közigazgatásilag hét darabra osztott magyar birodalomra.

[2] Czélzás Haynau már említett kellemetlen kalandjára egy londoni sörfőzőben.

Vagy tán Excellentiád azt hiszi, Ferencz József, ki Excellentiád alatt tagadhatlanúl erősen proficiált, nem ugyan fejedelmi erényekben, de alacsony kormányi kniffekben, Excellentiádat éppen oly erős protectióba veendi, ha egyszer jól megszorúl kapczája t. i. a jó lovas császárnak mint 1830-ban szűkeszű X. Károly bölcs Polignac hű szolgáját affectált lovagiassággal betakarta királyi köpönyegével! Nem, nem, ezt Excellentiád nem hiheti és ha hiszi, akkor méltán lehet kérdezni, hol volt szeme és esze, mikor minden alkalommal tapasztalhatta, mily nagy halomra gyűlt már a felhasznált és kipréselt czitromhéj és ily látás nem paprikázta fel figyelmét eléggé, mikép meggyőződjék, hogy Excellentiád is azon pillanatban, mikor nem vehetik hasznát többé vagy az udvari haszon útjában áll, szinte úgy fogna odébb rúgatni és legalább moraliter szintúgy lepöketni, mint mindazok, kik Ferencz Józsefnek szolgálatában kidűltek.

Ha minden oldalról beborul az idő és valami nagy catastropha kopog Ferencz József ajtaján és a felvett Macchiavelli-dráma nem tesz senkit bolonddá többé és a negyven millió spectator vagy ezeknek nagy része megúnta azt tovább nézni és a főszerző után kiált és ordit: »ki vele«, mit fog akkor tenni Ferencz József? Kétségkivül éppen úgy cselekedend, mint cselekedett az, kit eddig majdnem mindenben imitált, sőt sokban még szuperált is és ekkép szintúgy át fogja engedni Excellentiádat a felbőszült nép széttépő dühének, valamint dicső mintája és precursorja Nero magától rúgta *alkantárát!* [1] És ha ezt teszi, senki sem fogja mondani, hogy kegyetlensége nő és árad, mert már iszonyúbbakat tanusitott az egész világ, hanem alkalmasint igy kiált az égbe, hála Isten, tandem aliquando, valóságos justitia!

És azért tegyen Excellentiád alázatos tanácsom szerint, ha nem is egyenes lelkének sugarlása következtében, legalább józan calculus után, melyhez képest ha csakugyan beáll bankrott vagy valami nagyobb catastropha, Excellentiád nem tehet bölcsebbet, mint magas székéről leszállni, sőt ha beüt a muszka, akkor nincs Excellentiádnak más választása, mint büszkeséggel saját személyét, habár nyárshúzásra is, nagylelkűleg kiadni Miklós czár kegyes fiainak és a loyális muszka népnek.

[1] Sz. itt bizonyára az alcantarai győzőre, Alba herczegre gondolt, a kit kegyetlenségei miatt még egy II. Fülöp is kénytelen volt visszahívni az általa meghódított Portugáliából. (A névnél megtartám Sz. írásmódját, mert úgy látszik, szójáték is akar lenni. Az aláhúzás Sz.-től való.)

Miután azonban ily veszélyes időpont még be nem tört és néhány évig üggyel-bajjal még elhurczolhatja Excellentiád [a] minden nap súlyosodó státustargonczát és a közönségnek jó nagyrésze még nem kapott nauseát a folytonosan játszott komédiákon és bohózatokon, sőt nem egy, de még vajmi sok oly büszke fiú is találkozik Neuöstreichben, ki örömtől szinte bőréből ugrik, és vajjon miért? mert Truchsess lett belőle, olyasvalami t. i. ki az ebédet csak hordja, legfeljebb megszagolja, de nem eszi és ezen magnanimitás a többi nagyszerű — viszketegek kulcsáúl szolgálhat; miután mondom tökéletesen még be nem borúlt az idő és Excellentiád a hatalomnak culminatiói csúcsán még mindig feszesen, sőt mint mondják napról-napra feszesebben áll vagy inkább ül: most volna ideje nemcsak pro praesenti, de egy kissé pro futuro provideálni és e tekintetben nem egyedűl benn a közbirodalomban, de künn a civilisált világnak egyetemében keresni és biztositni auxiliárist.

Igaz ugyan, hogy külföldi dolgok Excellentiádat tulajdonkép nem illetik, mert hiszen gr. Buol a külminiszter, igen, de minden hizelkedés nélkűl legyen mondva, általánosan tudva van, hogy gr. Buol nem más mint pictus masculus, ki csekély észtehetsége mellett kitűnőleg rest is, s annyira énes [?], mikép ha meg van neki rendes ebédje és minden nap rendesen leülhet [a] whistpartiehoz, melyben surprenant nagymester, nem igen törődik, ha sarkából dűl is Osztrákia, mert hiszen neki bőven megvan »miből« és efölött — nagy fizetésén és bő beneficiumain kivűl — különösen semmi sem szíjja őt a császársághoz [1] és hogy a császárnak és [az] egész dynasztiának nagy szerencséjére e tekintetben is Excellentiád »csinál mindent« és Istentől Osztrákiának ajándékozott azon »mindenese«, ki ha par hasard ma meghal, senki a megakadt neuöstreichi machinát tovább hajtani bizony nem képes.

Excellentiád méltóztassék tehát már most is nemcsak mára és holnapra forditni nagyúri figyelmét, de a messzebb jövendőre is.

És e tekintetben, mint fentebb érintém, biztosabb és nagyobb efficatióval biró auxiliumot Excellentiád mint nemkülönben a felséges apostoli császár sehonnan nem várhat mint Francziaországból, nem ugyan mint bátor voltam megmutatni, Napoleon, a régi gárda vagy pláne a franczia nemzet részéről, hanem valami sokkal magasz-

[1] Gr. Buol-Schauenstein Ferdinánd osztrák külügyminiszter (1852—1859) ősrégi svájczi, graubündeni családból való volt.

tosabb oldalról, hol nem roturier és parvenu császár vagy nagyszájú garçonsereg vagy pláne republicánus szellemű infámis nép, de egyenesen Isten osztja ki azon erőt és azon fegyvert, melyek által fejedelmek legyőzhetetlenekké válnak.

Excellentiádnak, valamint a fiatal, tán egészen még el nem rohadt császárnak inspiratióra van szüksége, csak ez mentheti meg, semmi egyéb.

És miután derék Klingofstrőm[1] morog-dörög és mennykövez, — de Bachalni[2] nem mer, — ugyan eleget, de mindig csak lefelé és soha felfelé, ha [csak] megholt fejedelmek ellen [nem], mert a kolostorok zsiros telkeit elszedték; miután mondom hős Klingofstrőm csak félig imitálja az égiháborút, mely, mint léghajókban repülők és magas hegyeken mászkálók minden alkalommal tapasztalják, sokkal nagyobb számban ereszti ki istennyilát [fel] mint lefelé és miután az egyenes jellemű jezsuiták, kik annyira visszaemlékeztetnek a lefolyt jó régi időkre, még hallgatnak és még nem avatkoznak státusdolgokba, külföldön és mint mondom Francziaországban kell keresni az inspiratiót vagy inkább az inspirátort.

Keresni ilyest azonban már nem kell, mert Excellentiádnak nagy megnyugtatására alázattal jelenthetem, hogy már meg van találva és pedig nem Louis Blanc személyében, mint Excellentiád tán supponálhatná, ha véletlenűl az aulában perfectissime eljátszott vitéz tettei botlanának emlékezetébe, de páter Ventura[3] őszentségében; mert ha ezen igazi apostol nem birja a császári apostol szemét felrántani és vastag timpanumát bekurjantani, akkor legalább tudni fogja a negyven millió osztráki csorda és mindenesetre a magyar czifra vagy inkább kiczifrázott gulya, mit várhat, mit remélhet, szóval: hányadán van és nem lesz többé oly szamár mindig várni, mindig várni, mindig remélleni, mindig remélleni és tett helyett örökleg csak szép szavakkal tétetni bolonddá, sőt lóvá, hanem minden illusión túladván

[1] A hírneves jezsuita hitszónok, R. Klinkowström, tagja egy svéd eredetű, az 50-es és 60-as években Ausztriában elég nagy szerepet játszott családnak.

[2] Igy. Tán azt akarja mondani Sz. e szójátékfélével, hogy Bach gyanánt erőszakoskodni nem mer Klinkowström.

[3] P. Ventura palermói születésű (1782—1861) hírneves theologus és olasz hitszónok, erősen szókimondó. Ekkor, valószínűen a bigott Eugénia császárné kedvéért Francziaországban tartózkodott. Közelebbi adatokat nem szerezhettem róla, noha úgy látszik, az 50-es években Ausztriában is jól ismerték, legalább híréből, az Abrahám a S. Clara-szerű őszinte, nyers hitszónokot, a ki hízelegni nem szokott és uralkodók szemébe is megmondá az igazat.

vagy megadja magát vagy halálig megbirkózva nemzetét meggyilkoltatni nem engedvén minden kitelhető módon kiadja mérgét, mikor aztán az eddig bevett népjog — Völkerrecht — minden bizonnyal határ nélküli amplificatiót nyerend, melyet a kétségbeesés fog szülni és valamint Saragossa dűledékin a hős hazafi ellenségével bukott halál torkába[1] és valamint Sámson maga hegyibe rántotta azon épitményt, melyben ellenségei őt megvendégelni *akarák, úgy fog*[a] a hátramaradt magyar is cselekedni, ha csakugyan meggyilkolásával nem hagynak fel és ezen mottó szerint intézni lépteit, ha nyilványban nem, hát suttomban, ha nappal nem, hát éjjel, ha szemközt nem, hát hátulról: mert ha vesznünk kell, akkor vesszen velünk az egész császári birodalom, sőt az egész világ.

16-ten Juni 1857.

Excellentiád tehát méltóztassék minél előbb pater Venturáért telegraphaltatni és neki addig is közel a Schweizerhofhoz[2] vagy a zsidópiaczon,[3] melynek egyik oldalán Excellentiád tartja kezeiben a kormányrudat, alkalmas kis quártélyt rendeltetni, míg aztán rám nézve nem marad egyéb hátra, mint Excellentiádat bölcs reflexióinak minden alázattal átengedni és ezúttal eltávozván magamat szives emlékezetébe ajánlani.

*

[**14.**] Gondolja csak, kegyelmes császárom, így mert velem szólni ezen semmirekellő gazember gróf Szekírvári. Óh mily nagy élvezetemre esik, ha jól megverhetem, de az átkozott sokkal erősebb mint én és annyira gesticulált mérges impertinentiáinak kiugatása közt, hogy mindakét pofám anticipative olyannyira égett, mintha már jól kikapta volna a dosist. Felségednek azonban mondhatom en honnet homme, ezen égő érzés egyedűl vértódulásnak volt eredménye. Neki hátatforditni vagy elszaladni pedig nem voltam képes, mert a szemtelen a Szent István nagykeresztemnek pántlikáját, mely keresztet, mikor hallottam, hogy jön, hamarjában Schlafrokkomra, melyben éppen valék, tűztem, mikép neki legalább egy kissé imponáljak, mondom ezen pántlikánál oly erősen tartott, mint ha én is azon légiókhoz tar-

[a] Sz. aláhúzásai.

[1] Saragossa világhírű makacs hősi védelme 1808—1809. a francziák ostroma ellenében.

[2] A bécsi Burg magva, legrégibb része, mintegy közepe, a hol a csász. kabineti iroda volt.

[3] A bécs-belvárosi Judenplatzon áll a szép barokk belügyminiszteri palota.

toznék, melyeket Felséged kegyesen lebilincselni méltóztatott. Eleget biczczen[tet]tem *genickt* [a] fejemmel, mint Felséged szokott, mikor már elégli az audientiások unalmát és lamentóját, mely biczczenés valóban Istenre emlékeztet, mert bátran elmondhatni, Isten biczczent és világ támad és szinte annyi valósággal Ferencz József biczczent és Audienz-szoba, melyben csak személye marad hátra, egészen üres lesz.

Óh bár a muszka is retirálna, és adná Isten ülne a retirádra, mikor majd ha jön, Felséged komoly képpel és apostoli méltósággal biczczegetni méltóztatik. Én azonban persze, mert nem vagyok koronát detegált császár, nem találtam ki ezen intésnek schickjét, mert jóllehet úgy járt fejem fel és alá, mint tudja Felséged a kinai porczellánmandliknál, melyeknek gyomrába a bohó kinézer industriel valami mechanikát dugott, de kaczagva még annyira abgeschmackt is lett,[1] miszerint engem mintha mi intimje volnék, még sans façon tegezett is és igy apostrophált: »járhat fejed bármikép ügyes komédiás, most az egyszer, mielőtt ki nem adtam számodra nézve a lectiót, csakugyan nem fogok távozni«; és engem méregtől csaknem megütött a guta és most könnyen elgondolhatom, mily kínokat szenvednek a magyarok, kik látják, mily ostobáúl visszük mi a dolgokat minden részeknek legbizonyosabb kárára, sőt elkerűlhetlen veszedelmére és kiknek szájukra Felséged apostoli (irtózatos) bölcseségénél fogva lakatot méltóztatott rakatni, úgy hogy valamint satyrikus Börne két részre osztá a németeket, (t. i.) tanácsosokra és azokra kik tanácsosok szeretnének lenni, szintily satyrát irhatna most bárki a magyar nemzetre, mert Felséged a 7 rongyra elszakitott magyart még extra két részre osztani atyáskodott, az egyik t. i. a lánczos rész, melyet vasravertek és mely csak egy kissé mozoghat elevenebben mint szobor, a másik pedig a lakatos rész, melynek nem szabad szólni, de csak kérni, rimánkodni sem és mely ehhez képest ha még érzelmeit és gondolatait is elfojtják vagy viciálják, megszűnik ember lenni és állat vagy csigar lesz, pour la gloire de Sa Majesté apostolique. És hogy engem tegezett, mintha kutya volnék, ez sértett leginkább. Valóban csudálatos, mily majmok ezen magyarok! Mindent imitálnak és fájdalom, rendszerint olyast, mi hozzájuk éppen nem illik. Igy igen jól tudom, kit majmolt ezen majom gróf tegezés által, óh az én perspicacité által

[a] Sz. aláhúzása.

[1] T. i. Szekírváry.

hires velőm előtt ilyen nem maradhat eldugva! Gondolja csak, felséges császárom, senki könnyebbet, keinen Geringeren, mint Felségednek első adjutánsát, gróf Grünne Károly tábornok őexcellentiáját! Ennyire megy ezen magyaroknak szemtelensége! Azért, mert gróf Grünne általában véve tegezi mindazon fiatal katonatiszteket, kiktől hiheti, miszerint bosszujától rettegve nem lesznek oly impertinensek, őt visszategezni, azért hitte gr. Szekírházi, hogy neki is szabad engemet per Te tractálni, jóllehet nem kerülhette el figyelmét, mikép az én bosszúm előbb-utóbb mindenkit, ki engem megbántott, szintúgy elér, mint a nemesis egykor megbosszúl minden embertelenséget. Gróf Grünne és egy hiábavaló magyar gróf! Es ist lächerlich. Itt van valóban helye azon bölcs mondásra fakadni: »quod licet Jovi, non licet bovi«; mert ha ily kitűnő tábornokok mint gróf Grünne vagy például gróf Radetzky,[1] kik annyi csatákban tüntették ki magokat, sőt annyi csatákat commandiroztak és nyertek, kiket az egész osztráki had szeret, becsűl, sőt imád és kiknek előrehaladott életkoruk és respectust gerjesztő méltóságuk, ha mondom efféle kitünő tábornokok mint gr. Grünne és aztán gr. Radetzky ily patriarchalis eljárásra némileg jogot adnak és minden fiatal tiszt ily elismert körökhöz oly érzelemmel, oly kegyelettel viseltetik mint fiú atyjához, kérdem Felségedet, nem kaczagásra méltó-e, ha ilyes tirolisi módit[2] trottli majmolással olyas valaki arrogálja magának, mint ezen gr. Szekírházy, ki noha ő is katona, soha nem állt egy fegyvernek is átellenében és kit általában véve poltronnak tartanak, mert szemközti bátorságnak soha nem árulta el legkisebb symptomáját is, ki egy nyelven sem tud correcte szólni és irni annál kevesebbé és efelett mindenben oly ignoráns mint üres korsó és egész tudománya abban pontosúl össze, hogy felette jó kocsis és ebben meg kell vallani oly genie, mert nemcsak négy-, de kétlábúakat is tud hajtani, mikép ha minden kötél szakad — mint mi németek szoktuk mondani, tüstént fiackernek beállhat és ki tudja, nem tesz-e ki minden fiackerfogások és tempókban még hires Knackerl[3] celebritáson is, ki mint mondják közel rokona. És aztán az ilyen-amolyan merészkedett engemet tegezni!

Ámde ezen triviális bánásmód által annyira is jutottam méregbe, hogy bizonyosan üstökébe kapok ezen szemtelennek és mindent ris-

[1] Hatalmas persiflage ez az összehasonlítás.
[2] A tiroli paraszt mindenkit tegez.
[3] Egy az 50-es és 60-as években híres és ügyes bécsi fiakker-kocsis.

quirozok, noha nincs nagy erőm; de mint a természettudományban tanúltam, a legkisebb teremtés is veszélyessé válik, mert mérges lesz, ha megdühödik. Én hát bizonyosan legnagyobb fúriában szemeibe vágom körmeimet, ha Felséged halhatatlan elődeinek a magyarok iránt minden időben gyakorolt önmegtagadása és mély bölcseségü önlegyőzése nem jut eszembe. Ily példát követni tartottam tehát kritikus helyzetemben legczélszerűbbnek és ekkép valamint Felségednek családja, jóllehet soha sem szenvedhette a magyart, de neki mindig hizelkedett, mig aztán maga árulta el magát és Felséged volt azon szerencsés a bosszúnak örömeit teljes mértékben élvezni, sőt savourirozni, mert még Epicur sem tudta volna ezen élvezetet kiterjedtebb időre ügyesebben elosztani, mint az én imádott jó császárom és eszerint én is tökéletesen legyőztem magamat, sőt még hizelkedtem is neki, mikép Szekírváry gróf legtávolabbról sem sejditette, mily orkánt comprimálok keblemben; mert igy lehet ezen ostoba magyarokat legjobban rászedni, mert saját maguk után itélve, kik eddig legalább általában véve mindjárt túladtak minden bosszún, ha velük emberűl bántak, nem is gyanitják, hogy oly nagy emlékezetű észtehetség mint amilyen Felséged és avec la permission de Sa Majésté apostolique én vagyok, mint két gyönyörű Vergissmeinnicht, soha legkisebb megbántást el nem felejt és ha bizonyos alkalommal azt mondja »Alles vergessen«, ez szintoly hazugság, mint a többi, mi általunk combinált sententia; és e szerint én is bevárom azon dicső órát, mikor ügyes és meg nem szűnő provocátiók által gróf Szekírházi úgy belékeveredik pókhálóimba, miszerint bizonyos vagyok, kis béketűrés után majd szivébe ereszthetem minden veszély nélkül tetozkópomat.

És noha nem szokásom magamat kidicsérni, s ezt most sem szándékozom, mégis érinteni vagyok bátor, mikép annyira legyőztem magamat és annyi hatalmat nyertem bennem forró indulataim fölött, hogy a szemtelen grófnak minden elősorolt infamitásaira pontról-pontra válaszolni akartam és hogy megkeféltem és leraktam volna, 17-ten Juni 1857. ha-ha-ha! mikor ő azt orditá képembe »Nincs időm hazugságaidra felfigyelni« és pánccz, [sic] órromra csapta az ajtót! És aztán ez azon infámia, felséges uram, mely minden jobb érzést ellenük felbőszit, hogy ki sem akarják hallgatni az embert.

Ezen scéna engemet annyira alterált, mikép valóban nem tudom, kolerába vagy legalább kolerinba nem esek-e, mert hires Oppolzer gyógytanár azt pretendálja, nincs egészségre semminek is oly veszé-

lyes befolyása, mint elfojtott méregnek; én azonban teljes resignatióval tűrök, az én lovagi császárom hasznáért, habár minden nyavalya is kitörne rajtam és igy szivemből örülök ezen lepiszkolásomon, mert minden magyarok többet-kevesebbet úgy gondolkoznak és úgy vannak lelkesítve, mint gróf Szekírházi, ki otrombáúl kipletykázta a magyar nemzetnek általános sentimentjét, és melyből Felséged láthatja, mily háládatlan gonosz nép ezen magyar faj, mely valóban nem érdemel semmi egyebet, mint tökéletes kipusztitást.

Micsoda hyperbol gazság például azt pretendálni, hogy Felséged megcsalta volna a muszkát, pedig az egész világ azt hiszi és vajjon miért? Mert nem olvassák az ebadták a tractátusokat, az anteactákat, melyekből minden kétséget diadalilag ledorongolva az sül ki, hogy Felségednek mint Schutzmacht[nak] joga, sőt kötelessége volt, győzni szokott volt hős seregeit a két dunai szép vidékeknek elfoglalására felparancsolni és hogy Miklós czár, mert tán segitett egy kicsit Felségednek, [mit egyébiránt még meg kellene mutatni, mert bizony nála nélkül is legyőztük [volna] az improvisált kuruczokat, kiknek bátorságuk, de még meglehetős fegyverük sem volt, igen az sül ki, hogy Miklós czár] [a] ezen kis szolgálatért nem pretendálhatta, mikép oly lovagi császár mint Felséged, vele mint rablóczimbora Törökországra üssön, és annak jó konczát magának megtartsa.

Ha Felségedet szeretnék, bizonyos vagyok, mindenki elismerné Felségednek lovagi eljárását és ily versióban látnák az utolsó keleti események legombolitási ügyét. Miután azonban Felségedet nálam és a gyönyörű császárnén kivűl őszintén alkalmasint nem szereti senki, sőt mondhatni régen nem ült már fejedelmi széken halandó, kit viribus unitis annyira gyűlölnének mint Felségedet, mert úton-útfélen mindenki azt mondja: a császárnak nincs szive; mihez képest mindent elcsavarnak, lepiszkolnak, falsificálnak és e tekintetben, mint minden egyébben, a közopinió Felséged iránt éppen oly vak és oly siket, mint Felséged nem akar vagy nem tud látni tisztán semmit is és Felséged sem akar hallgatni másra mint császári akaratjára, minden egyéb insinuatio ellen fejesen bedugván apostoli füleit és csak én vagyok oly szerencsés néha-néha egy jó gondolattal felfrissitni Felségednek nagy velejét. És ez szerencse, mert mint többizben demonstráltam Felségednek, ha néha-néha még másokra is hallgatna, kivált a Judás magyarokra, kik tudom 33 pénznél sokkal olcsóbban

[a] A közbevetett mondatokat kiadó tette szögletes zárjel közé.

árúba bocsátnák Felségedet, jóllehet Krisztus csak rex judeorum volt, Felséged pedig a zsidók mellett, kik annyira kiszépitik Neuöstreichot, még sok szép más népeket is egyesit fejedelmi fazekában, ha mondom Felséged még másokra is hallgatna, totaliter confusus lehetne, confusus császár pedig — azt bölcsen méltóztatik átlátni — nem igen feszesen ülné meg fejedelmi paripáját, vagy mit is mondok fejedelmi székét.

Felségedet nem szeretik, ezt el nem titkolhatom, mert noha igen sok pénzünkbe telik is mindazon szereteti demonstrátió és komédia, melylyel Felségedet körülbástyázzuk, azért mindenből kiviláglik [és most csak a magyarokról szólok, mert a többi népek, még az olaszokat sem véve ki, már tökéletesen le vannak loyalizálva, mely utolsó szót nem szabad kajánúl loyolaizással[1] összekeverni, igen, tökéletesen kiviláglik][a] hogy a magyarok már annyira proficiáltak contactusunk által, mikép készek bármennyi éljent is orditni és bármennyit is bandériázni pénzért, de minket a ceremonia bevégeztével, mikor nagy köszönettel bedugták a pénzt, sans gêne rendesen lekaczagnak, mit aztán a német reporterek igy jegyeznek fel »Sie konnten vor Freude des Lachens sich nicht enthalten«, min persze a magyar hajduk et Co szinte megint kaczagnak magukban gondolván, sőt nyilvánosan ki is mondván: »Ha azt gondoljátok ti ostoba trottlik, hogy minket meg tudtok csalni, higyjétek el, ezen mesterséghez mi is tudunk egy kicsit, ha egyszer ráadjuk fejünket.« A külföld pedig oly annyira van ellenünk preveniálva, hogy ott pláne nem használ az efféle demonstrátió többé semmit, sőt ott mindent mit teszünk, mi tulajdonkép nem is komédia, mégis egyenesen komédiának tartják.

Felségedet pedig nem azért nem szeretik — és ezen pontra mindig vissza kell térnem, mig az tisztában nincs, mert itt lappang az elválasztó határ — Felségedet mondom nem azért nem szeretik, mert egy kissé nagyon is cavalièrement bánt a magyar nemzettel, hanem azért nem, mert a magyar nemzeten nem vitte a teendő és oly szükséges operátiót egész energiával keresztűl, de nagy scrupulusai és jószivű habzásai közt Felséged úgy cselekedett, — ki kell egyszer mint hű szolga mondanom, ha kedélyét kitörő haragra is ingerelném,

[a] A közbeszúrt mondatokat jobb áttekintés kedvéért kiadó tette szögletes zárjel közé.

[1] Czélzás Loyolára a Jézus-rend alapítására s a concordatumra.

— mint cselekedett azon sokszor czitált operátor, ki már nem tudom miféle kutyának füleit csak lassanként vagdalta le, mikép a szegény őt kinjában meg ne harapja. Ámde lakolt is ezen Halbemassregel-féle eljárásért a puhaszivű sebész, mert elvégre csakugyan megmarta őt a dühösségre martirizált eb és a magister chirurgiae oly bajba esett, melybe keveredve a legdühösebb gräfenbergi sem inna meg de csak egy pohár vizet sem. Ha ehelyett, nehogy két vágás kinjainak legyen kitéve a füleit vesztendő eb, egy ütéssel lecsapják fejét, melyet két fülei bizonyosan elkisérnek, tökéletesen meg lett volna téve az operátió és a mi több és ez a főkérdés, az operator testébe nem fogott volna vágni a kigyógyitott kutyának foga.

Minden [a] mi fél, az természet szerint nem egész, és soha nem imponál.

Az emberek pedig rendszerint minden bajt az igen is soknak tulajdonitják, mig én, és azt hiszem nekem van igazam, általában véve az igen is keveset tartom azon oknak, miért hibáztatik el a világon annyi.

Ezer példát tudnék ennek bebizonyitására előhozni. Miután azonban ez tán igen is sok volna, engedje meg Felséged, hogy legalább egy esetet érintsek, mely figyelmemet Angliában vonta magára, hol tizennégy nap tartózkodtam a britt constitutió kitanulása végett és hol a jurynak philosophiáját approfondolván, ezen különös pörnek voltam tanuja.[1]

A hires Morisson lapdacsainak több ideigi bekapása alatt kiadta lelkét bizonyos nagy tekintélyű country gentleman. Rokonainak azon része, melynek nem legált semmit, igen búsultak a jó öreg úrnak elpatkoltán, és miután vigasztalásúl nem kapott, de csak egy poltrát is, pótlékúl legalább a pilulákra vagy inkább a pilulákat bekapató medicinerre akarta kiköpni mérgét, mihez képest a gyógyász urat criminaliter bevádolta, hogy az öreg urat a piluláknak szerfeletti mennyisége ölte volna meg. És igaz, mi a pör menetele alatt kisült — oly iszonyatos mennyiségű Morisson-féle lapdacsot nyeletett vele el, miszerint annak felével is derekasan ki lehetett volna purgálni bár hat ökröt is, és az egész világ azt hitte, okvetlen kötélre jut a gyilkos moniseur le docteur en médecine. Ez azonban mint különösen furfangos

[1] A gondos nevelésben részesült Bach fiatal korában csakugyan járt Angliában és innen hozta liberális elveit, melyeket azonban már 1848 végén szegre akasztott. Persze a mit itt Sz. elmondat vele, az nem Bach, hanem Sz. tapasztalata.

ficzkó mit tesz? Ezer testimoniálist producál, melyek azt állitják minden kétségen kivűl, hogy számtalan egyén kétszer, sőt háromszor oly mennyiségű eféle pilulával lakott jól, mint az odébb állott country gentlemann, oly quantitással t. i., mely 12, sőt 18 ökröt is avec la plus grande efficacité meghajtott volna, és nemcsak meg nem halt, mint az engedelmetlen tartományi nemes, de oly egészséges lett és most is oly egészséges mint a pinty. És vajjon miért? Természet szerint azért, mert nem félig, de egészen használta a kúrát és nem mint a többször felhozott engedelmetlen halott, ki soha nem akarta bekapni a kellő portiot és ki ehhez képest nem azért múlt ki, mert igen sok pilulát nyelt, hanem mert nem nyelt eleget. És az igazságos, részrehajlatlan jury, melynek magától értetődik nem volt ideje az ezerszámra rúgó bizonyitványt kellőleg csak — — álni[a] sem, nagyon megsajnálta ugyan a világból kilépett hazafiát, de őt életbe visszavarázsolni többé nem birván, azon angol elvnél fogva a doctor urat ő is unanimiter absolválta, azon elvnél fogva mondom, melyhez képest Angliában többek közt az sincs eltiltva, ha valakinek kedve csosszan, bár két mérő oly nagyszabású morissoni gombóczokat is egy reggelire elkölteni, mint 24 fontos ágyugolyó, feltéve ha ilyent saját esze el nem tilt.

18-ten Juni 1857.

Felséged most azt kérdi, mi ezen factumnak erkölcsi tanulmánya *[sic]*? Ó ebből az igazi státusférfiú igen sokat tanulhat. Az, kegyelmes császárom, hogy valamint az angol nagypublicum azon hibás nézetben volt, mintha az igen sok pilula ütötte volna le lábairól az angol squiret, de ezen előitéletét rectificálta a bölcs jury, szintúgy az európai nagyközönség, ha úgy van meggyőződve, hogy azért gyűlöli Felségedet legalább Magyarországban nagy és kicsi, vén és ifjú, fehér nép és barna nép, mert szerfelett mennyiségben kinozta és ölte a magyart, korántsem, hanem azért gyűlölik Felségedet, és ezen tompa felfogást mi rectificáljuk, — igen mi. én és minisztertársaim, kik az osztráki juryt képezzük —, mert Felséged mindazokat, kik gyűlölik mint úgyis csak pislogó és egyébként nagyon rossz szagú lámpákat, egytől-egyig kegyesen kioltani nem méltóztatott.

Kétségem nincs, hogy Felséged okoskodásom talpraesett voltát különös lelki pondusához képest tüstént és tökéletesen capiálni fogja. Mert hiszen kiket felakasztottak, azok nem gyűlölnek többé semmit

[a] Nem jól érthető ige infinitivusa.

és senkit és ha másvilágon mérgelődnek, boudiroznak és raisoniroznak, ám tessék, csak itt ne untassanak lamentókkal és kivált petitiókkal.

Felséged azonban hála Isten még fiatal és ekkép könnyen kipótolhatja azt, mit kérésem ellenére elmulasztani méltóztatott — mieux tard que jamais — és azért a felvett systemában az Isten irgalmáért Felséged ne tágitson mákszemnyit is. Eddigelé elhibázva és elrontva még semmi sincs, mert ha Felséged már többször lovagi tüzénél és túláradozó jó szivénél fogva, egy kissé inconsiderate cselekedett is, azt én minden alkalommal tüstént reparálni voltam szerencsés, mikor mindig hős Schwerin[1] tolakodott emlékezetembe, ki hasonlóúl mint én, az ifjú és még erősen szeles burkus Nagy Frigyest nem egyszer csigázta ki a tentából. Mit Felséged tudom háladatos szívvel elismer, ha magas figyelmére méltóztatja venni azon factumot, hogy én Magyarországot tekintve à la Rossini crescendo mindig szorosabbra és szorosabbra vontam mind a testi, mind a lelki nadrágszijat.

Windischgrätz herczeg csapott legelőször Magyarország szivére, melyet a magyarok Budapestnek neveznek, mi pedig csakhogy hangja se legyen magyar, Pesth-Ofennek kereszteltünk avec beaucoup plus de goût és az érintett herczegnek személyébe pontosult össze a magyar nemzetnek gyűlölete, ki most fájdalom napról-napra mélyebben sülyed a malcontent-féle revolutionairek sorába,[2] mert érzi, mennyire vált belőle kipréselt czitromhéj. Windischgrätz, tudja az ég, ki által influálva a legaliter Ferdinánd királytól egybehivott pesti országgyűlést pártütő, lázas egybecsoportozásnak tartotta és eszerint tökéletesen elhibázott felfogásánál fogva, úgy bánt a magyar nemzettel, mint legkisebb kiméletet nem érdemlő rebellissel,[3] de minden szavából és tettéből kisugárzott a fényes gavallér, hős katona, nemcsak jó lovas, de igazi lovag is és mindenekfölött a főtől talpig becsületes ember.

[1] Gr. Schwerin Kurt Kristóf, II. Frigyes hírneves tábornagya, a ki a többek közt 1741-ben a már elveszettnek hitt mollwitzi ütközetet megnyerte.

[2] Windischgrätz herczeg a történelmi jogok tisztelője s védője volt. Sógorának, hg. Schwarzenbergnek, Bachnak stb. politikájával soha egyet nem értett s kül. Bachnak határozott ellensége volt. Tanulságos, a mit róla Szőgyény Emlékiratai II. köt. első fejezetében mond. Bach megbuktatásában nagy része volt s a régi magyar alkotmány helyreállítását szorgalmazta. V. ö. jelen kiadvány I. kötete II. könyvében mondottakkal.

[3] Itt Sz. a saját maga helyes fölfogását adja Bach szájába.

Ezt követte Haynau és mily mészárszéki productiót instituált ezen tigris és szamárféle mixtum compositum az elborzadó emberiség és Felségednek mulatságára, ez nem titok és mennyire volt Felséged vele megelégedve, abból bizonyúl váltig be, hogy Mária Terézia nagykeresztjével ékesité mellét, mig a vérző magyar nemzet boldog lett volna, ha Windischgrätz megmarad helyén, mert ez bizonyosan hamar átlátja, mennyire csalták meg nemcsak a magyar nemzetet, de jóhiszemű érdemdús személyét is.[1]

Most Geringer[2] neveztetett ki magyarországi helytartóúl. És az egész nemzet legfájdalmasabb kinjai közt kénytelen volt elnevetni magát. Mert valamint az ismert franczia bohózatban Jocris, chef des brigands ki számtalanszor kidűlésig megkaczagtatta a párizsi közönséget, legelmésebb torzképnek tartatik, szinte ily impressiók közt figurált, mint legmesteribb karikatura báró Geringer őexcellentiája a magyar nádori széken.

A szerencsétlen magyarnak megmaradt vére pangásra fordúlt és gondolná-e az ember, Haynau popularis kezdett lenni, mert legalább nem volt hálósüveg és ha sok magyarnak meg is ölte testét, legalább lelki kincsében, nemzetiségében szivtelenűl nem gázolt, sőt ezt megbecsűlni tudta és ha némi helyeket a legnemesebb vérrel irtózatosan be is piszkolta, legalább nem fullasztotta az egész nemzetet tentába[3]; Windischgrätznek visszahelyeztetését pedig nem egy magyar vérével megvásárlani lett volna kész.

Elérkezett most, mint magyarországi nyársforgató a félmagyar Báró Stephan Hauer,[4] igen félmagyar, mert anyja a dicső Zsigrai családnak ivadéka, azon családnak, melynek egy tagját igen nagy hazaszeretete miatt több másokkal Buda alatt kegyesen lenyakaztatta Felségednek dicső nagyatyja.[5] Ily infámis bűnért Zsigrainak unokáját, a Báró Stephant tudom Felségednek legengedelmeskedőbb

[1] Széchenyi és Szőgyény egyező nézete!

[2] B. Geringer Károly 1849—1851. magyarországi helytartó. Róla érdekesek Szőgyény megjegyzései Emlékiratai II. kötetében 39. lap és több helyen. G. nagy germanizátor és nagy centralista volt. De mint a birodalmi tanács tagja, az 50-es években többször fölszólalt a magyar érdekek mellett.

[3] T. i. Geringer, a hírhedt organizátor organizálta Magyarországon a gyászos emlékű Bach-bureaukratiát.

[4] Albrecht főherczeg főkormányzó mellett polgári adlátus, tehát a polgári közigazgatás főnöke Magyarországon; már többször előfordult.

[5] Gróf Sigray Jakab a Martinovics-féle összeesküvésben való részvétel miatt 1795-ben a vérmezőn fejeztetett le.

auditorjai sem volnának képesek csak 25 pálczaütésre is meg- [így] marasztalni.

És most Geringert óhajtják vissza, Haynaura sokan háladattal emlékeznek, mert sans permission Felségednek intentiója ellen sokakat a halál torkából kirántott. Windischgrätz pedig oly népszerű, mert igazi becsét elismerik, hogy egyenesen ő tőle várják, gondolja csak Felséged ezen infámiát, miszerint engem, hajha!, fekvésemből[a] kiugrasszon és aztán Felséged minden hű és intelligens segéd nélkűl egészen magára legyen redukálva és még magyarokat is kihallgatni legyen kénytelen, mitől Isten és az osztráki császárcsaládnak védangyala mentse meg az én forrón szeretett, sőt imádott jó császáromat. Windischgrätzre pedig nagyon kell figyelni és őt meg nem szűnő kitüntetések által annyira elszórakoz[tat]ni és ekkép úgyszólván fogvatartani, hogy egyesülési pontúl ne szolgálhasson. Mert ha ezt negligálja Felséged, bizonyosan megint felkap az aristocratia és ez a közbirodalomra nézve legnagyobb csapás és szerencsétlenség volna, mert ez esetben ugyan kérdem, mi lenne én belőlem?

Magyarország tekintetében tehát mint Felséged szavaimból hallja, legszigorúbb consequentiával jártam el és azon ingeniöz methodust követtem, mely szerint a bécsi annyira und mit vollem Recht elhiresűlt szakácsnék, a solo — zalamegyei — rákokat ebédre elkészitni szokták. Mihez képest ezen derék fekete legényeket, kik ugyan elég »besonnen« haladnak, de nem vorwärts, nem dobják ha rájuk kerűl a sor forró vizbe legelsőben is, mert ez nekiek nagyon fájna, mint ehhez képest a jó sziv nem enged és aztán, mert ujra mulatságos tapasztalni, ha friss vizben kezdik meg a carrièret, mily activitással úsznak valami kibúvót keresvén, mindig sebesebben, amily mértékben forróbb lesz a viz, mig végre úgy megszokják, mikép minden fájdalom nélkűl egyszerre csak azon veszik észre magukat, hogy elhagyták a fekete attilát és ehelyett gyönyörű angol vadász costumben jelennek meg ministeri, sőt fejedelmi táblán.

És ezen crescendo-féle manipulatiónak valóban szinte csudákat köszönhetünk. A jobb és tehetősebb magyarok, mint ez Felségednek bölcs figyelmét alkalmasint el nem kerűlhette, általában véve nem szolgálnak, azok pedig, kik pénzszűke miatt kénytelenek vagy koplalni vagy bőrüket úgy szólván árúba bocsátani, alkalmasint már mind be vannak fogva kormányi hámba és igy sokszor osztrákok,

[a] Így, helyzet, állás helyett (a német Lage fordítása); hirtelen nem jutott eszébe Sz.-nek a megfelelő kifejezés.

csehek, tirolisek, ráczok, morvák stb. közt kell választanom Comitatsvorstandot, Bürgermeistert stb. és e tekintetben penúriája oly egyéneknek, kik csak félig-meddig is el volnának látva a szükséges qualifikácziókkal, annyira nagy, mikép sokszor oly egyéniségeket is kell kineveznem, kik jobban illenének szárazmalomba vagy mezőre madárvázúl mint vármegye vagy város élére. És most jön a csuda: Több vármegyék és a legmagyarabbak nyújtottak be petitiót [hogy] Komitatsvorstandjaiktól őket az Istenért ne fosztanám meg, kikről tudtam mily marhák és emellett mily kitünő tolvajok és rablók és kiket éppen el akartam mozditani, mert féltem, maguk ellen még néplázadást is képesek kifejteni, minthogy minden okos ember előtt gyűlöletre méltók; a magyarok pedig, kiknek originális vagy inkább baroque felfogásán lehetetlen néha nem hahotázni, esedeznek, petitiót terjesztenek lábaimhoz, csakhogy tovább megszerencséltettessenek inmediát parancsnokuk hátukon hordásával. E megfoghatlan curiosumnak kulcsához azonban csak minap jutottam el és pedig egy párbeszéd következtében, melybe egy Bécsbe feljött tiszaháti vármegyei deputatióval jöttem. Az urak esedeznek, hogy báró Diebseselt,[1] vármegyei Vorstandjukat ne amoveáljam. Tán rosszúl vagyok informálva, mert nékem mindig azt jelentették és most is jelentik, nem nagy genie és efölött igazi cartouche, ki már annyit szerzett, hogy az egész vidék betűszerint ki van szopva és ez volt oka, miért akartam az urakat e vámpyrtól eliberálni; mert semmi nem fekszik szivemen annyira, mint a magyar nemzetnek általános és partikuláris jóvolta; de ha az urak nagytehetségűnek és becsűletes embernek tapasztalták és szeretik törvényes Vorstandjukat, ám szivesen hajlok kérelmükre, mert hiszen Isten látja lelkemet felséges apostoli császárunk és respective magyar királyunk express parancsára én mindenben, ha lehet engedek, csakhogy a vitéz, hű és loyális nagy magyar nemzet valódi és nem imaginair boldogsága mozdittassék elő (a capite). Mire a vármegyei szónok ekkép válaszolt: Báró Diebsesel, Excellentiád, oly különös szamár és e mellett oly elhatározott gazember, hogy e tekintetben azt lehet hinni, nincs párja a széles világ hátán, mikép az egész megyében mindenki egyaránt gyűlöli, de mi mindamellett mégis alázattal esedezünk, ne méltóztatnék őt mással felcserélni. Ezen kérésünkre pedig a tapasztalás, a praxis vezérel, mely mint Excellentiád bizonyosan tudja vagy leg-

19-ten Juni 1857.

[1] Kitünő költött név = tolvajszamár!

alább hallotta, Magyarországban, mikor még magyarok kormányozták az országot, mindig oly befolyó [a] szerepet viselt, igen a praxis indit minket ezen petitióra. És ugyanis báró Diebsesel harmadik vezérünk. Az első is nem tagadhatni, igen ostoba volt és oly szemtelenűl lopott, mikép azt hittük, több ilyféle semmirekellőt találni teljességgel lehetetlen és kimondhatatlanúl örültünk, mikor más szép vidéknek boldogitására transferálták ; de csakhamar betűszerint megsirattuk, mikor új vezérünknek qualitásaival ismerkedtünk meg, ki minden tekintetben oly hundsfut volt, hogy alig várhattuk be eltávoztát ; mi egyébiránt nem késett, mert kitünő érdemei végett csakhamar promoveálták őt és derekasan felkincselve könyneiktől kisérve eltávozott, mert az egész vármegye sírt, persze ez alkalommal kivételként örömből. Jött most báró Diebsesel és ezen derék úriember annyira superálja az érintett qualitásokban a két comparative igen meglehetős antecessorát, mint Aetna Szicziliának egyéb hegyeit, miszerint mi ezen különös csudán még mindig bámulunk, mert ily remekje az ostobaságnak és minden kigondolható infamitásnak, mint a milyennel a mi kujon vezérünk ki van czifrázva, ily különös emberi süteményt még csak képzelni sem birtunk. A régi táblabiráknak még lélegző, mert tulajdonkép nem élnek, dűledékei ezen tűrhetlen állapotban azt javasolták, emeljünk ellene panaszt, mert ennél rosszabbat nem találhatnak. Igen, de ily vélekedéssel csak ők voltak, mert a régi latin iskolák porához képest csak három comparativ-gradust ismernek, például : rossz, rosszabb és legrosszabb és igy azt tudták, a legrosszabb után, még rosszabb nem jöhet ; mi azonban, az új generatiónak ivadékai, kik boldogságunk elvesztével legalább mélyebb belátást nyertünk, tökéletesen és tisztán látjuk, hogy a magyarok átellenében a mai osztráki kormány egészen megsemmisitette az eddig bevett grammatikai szabályokat, mert az ő grammatikájában a superlativ fölött is van még valami magasabb. Minap [a] czigánylegényt 25 botra itélik, de neki azt mondják, appellálhat ! S ő persze tüstént appellál. A felsőbb forum 50-re szabja az illetéket, a czigány nagyon megijed, de tüstént megörül, mert megint appellálhat. Most 75 pálczára emelik a kegyes büntetést, ekkor látván, hogy lóról szamárra jutott és félvén, mikép szamárról tán még árnyékszékbe is esik, igazi élvezettel elfogadná a 25-öt, ha ezen comparative boldog időre visszatérhetne ; mivel ez azonban lehetetlen, siránkozva

[a] Így ; tollhiba befolyásos (döntő) helyett.

ugyan, elvégre lefekszik a deresre. Mi is igy vagyunk, excellentiás uram és azért méltóztassék, kezét-lábát nyaljuk, annyi gratiával irántunk viseltetni és báró Diebseselt szerencsés hátunkon kegyesen tovább is meghagyni.

Igy végződött a deputationális komédia és Felséged tudom azon nem kételkedik, hogy ezen magyar szamaraknak kérelmét meg nem tagadtam. Ha ha ha!

Felséged ezen eseményből könnyen penetrálhatja az általam gyakorolt felette ügyes eljárásnak philosophiáját.

Akármily semmirekellőket nevezünk ki, csakhogy parancsainkat vakon és szigorúan exequálják, soha nem fognak panaszkodni bármily patentált haramiák és hiénák legyenek is tiszteink egyébként, mert attól félnek t. i. nem a beamterek, de a magyarországi lakosok: esőből óczeán közepébe esnek, és ezzel pour le moment megelégedhetünk; mert ha nem panaszkodnak, könnyen elhitethetjük engedelmes szabad sajtónk által nemcsak a közmonarchia minden népszinezeteivel, de az egész világ nagy közönségével is, hogy apostoli királyuk gratiájától lekötelezve, lekenyerezve és a meg nem szűnő komédiák által legállandóbb enthusiasmusra felcsigázva és besózva, elvégre a magyarok is meg vannak elégedve, pedig tökéletesen, mi a közboldogságnak tőszomszédja. Az idő és az emberi egoismus és élvezeti hajlam is megteendi a magáét, mert azok, kik fennmaradtak, in fine finali marquis Posával[1] azt mondják: »Das Leben ist doch süss«, kivált oly országban, mely nemsokára telisdedteli lesz vasutakkal stb. stb. úgy hogy az egész európai közopinió, mely most igaz egészen ellenünk van, lassanként mellettünk fog szólni, mi meg nem vetendő körűlmény és Felséged az egész emberiségtől tisztelve, szeretve, sőt imádva, azt mondhatja: finis Hungariae és mit vollem Recht én vagyok azon új Szt. György, [kinek keresztjét Felséged csupa pietásból Miklós czár emlékezete iránt még ingen is, ha Felségeden más éppen nincsen, hordja][a] ki az emberi nemet megmentettem a nagyszájú magyar sárkánytól és az kaczag legjóízűbben Felséges uram, ki végre kaczag, ez pedig ohne ohne Zweifel én leszek.

És azért kegyelmes császárom, ne tágitson legkisebbet is, húnyja be szemeit, dugja be füleit és ne hallgasson senki másra mint rám; mert másképp ezen átkozott magyarok makacs természetüknél fogva

[a] A közbeszúrt mondatokat kiadó tette szögletes zárjelek közé.

[1] Schiller Don Carlosának Posája.

elvégre annyira circumveniálják, hogy majd Felséged még azon infámis gondolatra jöhetne, engem, leghűbb és egyszersmind legeszesebb factotumát tán minden pensió nélkűl elcsapni, mikor aztán egész Európa nem azt fogná mondani finis Hungariae, hanem okvetlen ily phrasist rágna fogai közt finis Neuostreichiae, és Felséged általam cserbehagyva hiába kurjongathatná Bach, Bach; mert az echo, mely néha egy-két syllabát kihágy, okvetlen csak azt felelné: Ach, Ach! És ha erre gondolok, mikor Felséged engem bizonyosan úgy megsiratna mint Achilles megsiratta Patrokles hű apródját, akkor aus lauter Wehmut kész volnék tüstént lelépni miniszteri székemről és valami áhitatos kolostorba visszavonultan naponként legalább is 24 olvasót leimádkozni Felségedért, szeretett jó uramért.

Az én lovagi császáromnak oly kevés esze azonban nem lesz, mikép maga magát oly kipótolhatlan szolgától megfossza mint én vagyok, mert hiszen ezt Felséged mély bölcseségénél fogva tán csak átlátja, hogy tulajdonkép nem én szorultam Felségedre, én ki Felséged nélkűl igen jól ellehetek mint tabuláris prókátor, de Felséged szorult rám, mert nálam nélkűl de egy pillanatig sem tudna kormányozni, hanem ehelyett a legnevetségesebb confusióba hozná az egész általam oly kimondhatlan bölcseséggel egybeszerkesztett státuserőművet és minden bizonnyal úgy elsózná az újosztráki népek kihizlalására általam főzött részint rántott levest részint rahmforti *[sic]* lét, mikép aztán az egész világ nagyon kikaczagna valakit és ezen valaki nem én volnék, hanem Felséged; mert nekem okos ember csakugyan nem veheti rossz néven, hogy inkább szeretek magas miniszteri, sok pénzzel kidunyházott széken millióknak commandirozni, mint az igen kemény prókátori padon csupa ülésből kifáradni és kirekesztőleg tán csak kutyáimnak vagy macskámnak parancsolni, midőn Felségednek szűk esze már ma is főtárgya az európai witzeknek, Saphirt et Co persze ide nem értve, hogy Felségedet oly könnyen vezetheti valaki orránál, kinek furfang esze ugyan kimondhatlan sok van, de se státustudománya, se igazi bölcsesége, se tapasztalásra állapitott okossága csak egy mákszemnyie sincs. Jaj, mit is mondok, úgy sincerisálok mintha a császár Faust sipkáját tűzte volna fejére és nekem sans vouloir, par force ki kellene pletykázni legtitkosabb gondolataimat; de szerencséjére elaludt és igy eszeveszett beszédemet nem hallotta; kiáltsuk fel: Felséges császárom, hurrá, én éppen pater Venturáról szóltam, mikor Felséged à la Newton alkalmasint valami státusproblémának feloldására mély álmélkodásba méltóz-

tatott süllyedni. Pater Venturáról szólva, kit az impertinens gróf Szekírváry szokott ironiájával mint azon inspirátort nevezte és ajánlotta, ki Felségednek veseredőit egy kissé kiszappanyozhatná, én megvallom, ezen szent előtt nagy respectusom van és oly egyéniségre nézve, ki nem a láthatlan gondviseléstől, de egyedűl a nemzetnek conclamátiója által emeltetett fejedelmi székre és ekkép nem mondhatja, dei gratia, valóban megfizethetlen kincs, mert az oly természet elleni, tulajdonkép csak arte-fact császár mint Louis Napoleon, igen könnyen elbízhatja magát, elbízás pedig a legnagyobb fejedelmi (vétek) hiba és ekkép igen hasznos, ha cselédjei közt oly pátert is tart magától értetődik mit den systemisierten Bezügen, ki az aventurier monarcha számára néha egész nyerseségében kitálalja az igazságot és minden ceremonia nélkűl olykor bedörgi füleit. Chacun á sa place.

20-ten Juni 1857.

*

[15.] Itt azonban, kérdem, mit művel jen az érintett szent, kit gróf Szekírváry apostolnak nevez? Az alkalmasint igen szennyes [mert ily kométák rendszerint nem erős vizfogyasztók,][a] kis apostol oktassa tán a teljes fényben ragyogó nagy apostolt, a kis szent inspirálja a nagy szentet? Ó mily tompaeszű felfogás! welche nie dagewesene Begriffsverwirrung! Ilyes észficzamlást csak magyar gondolhat ki és azért kár csak egy szót is veszteni ily gyermeki ábrándok lesujtására. Es wäre ganz unter unserer Würde. Maradjon pater Ventura (ott) hol van, Felségednek ily alkalmatlan exhortátorokra nincs szüksége és nehogy orrát Neuöstreichba dugja, erről nekem lesz gondom felséges uram, és ha mégis elég merész volna és csakugyan idesántikálna a lármás bolygócsillag, jótállok itt nemcsak száját dugnánk tüstént be, de saját személyével is bedugnánk valami hűs lyukat mielőtt csak egy szó is kicsúszott volna fogai vagy ha ilyen már nincs, legalább ajkai közt.

Felségednek nincs szüksége közvetett isteni inspirátorokra, hiszen ilyenekkel bővelkedünk, mert mint apostoli császár közvetlen az egekből veszi az instructiot. Felséged ehhez képest csak oly szolgákat használhat, kik földi események tekintetében tartják Felségedet au courrant! És ez az én tisztem, kötelességem és meg nem szűnő legszellemesebb foglalatosságom, mert oly jó császárnak szol-

[a] A szögletes zárjelek a kiadótól valók.

gálatában fáradozni, izzadni, sőt kidűlni mint Felséged, bizonyosan a lehető legnagyobb és legtisztább emberi élvezet.

Mennyei inspirátorja Felségednek maga az Isten, földi inspirátorja pedig kegyes engedelmével én volnék, mihez képest bátran élvezheti Felséged a jelent, bátran tekinthet a jövendőbe, a multat pedig hasonlólag bátran elfelejtheti (wenn es geht), n'en parlons plus. Ha pedig én nem vagyok Felséged személyéhez közel, miután megtörténhetik, mint már többször meg is történt, hogy például Bécs nem nélkülözhet engemet, Felséged pedig a jó magyarokat boldogitja meg császári látogatásával és én nem vagyok Figaro qui Figaro quà, ez esetben nehogy Felséged par hasard bakot, sőt kecskét puskázzon, bátor vagyok Felségedet újólag egy kitünő egyéniségre figyelmeztetni, kit valóban mint Isten legszebb ajándékát kell tekinteni és becsűlni és ki minden, nem ugyan fénylő, mert éppen nem fénylik, de lappangó jeles tulajdonai mellett még azon véletlen szerencsében is részesül, hogy Magyarország szent és Szilveszter pápától koronát nyert fundátorának viseli nevét és már e tekintetben is legnagyobb qualificatióval bir, Szent Istvánnak dicsőségesen megkezdett munkáját még nagyobb dicsőséggel bevégezni és ezen eléggé meg nem dicsérhető és meg nem jutalmazható tűnemény, kit nem ajánlhatok Felséged magas kegyeibe eléggé és kinek egész személye bizonyos, felette érdekes titokkal van körűl fátyolozva, tökéletesen megérdemli, hogy Felséged közelebbről megismerkedjék mindazzal, mi őt közelebbről érinti.

Felséged tudja, (hogy) báró Stephan Hauernek anyja részről szépapját, ki igen fejes magyar kurucz volt, pour guérir complètement, lefejezték. [1] Ezen eset, mikor élet-tavaszának kezdetén ostoba dajkáitól azt megtudta, a serdülő Pistára oly benyomást tett, miszerint az egyébként is psorával [2] és scrofulussal pattanásig telitölt kis zsák, minden legkisebb alkalommal nehéz kórba esett, mely nyavalya azon hymnusra adott aguit, melyet az urwüchsige bécsi, ha jó humorba hozta őt az idei, sokszor avec la plus grande élégance elcsalogányozza *[sic!]* és mely tudom, Felséged előtt is ismeretes, és igy kezdődik »Der Schneider reit a Katz stb.« igen, a legkisebb événement nehéz nyavalyába döntötte a derék kis taknyost és ez annyira hátra-

[1] A föntebb már említett gr. Sigray Jakab, akinek unokája volt Hauer édesanyja.

[2] Sömörrel.

lökte kifejlődését, mikép még mint adolescent is általában véve trottlinak tartatott és csak közelebbi nevelője vette észre, mily makacs és tettetésben mily mesteri kis Brutus lakik a tisztúlni kezdő fiatal bárónak bőrében, mely észrevételét nem is titkolta el, de oly soknak fecsegte ki, hogy t. i. az ifjú báróból mint Mahomet, nemzeti reformátor fogna kinőni, ha előbb fejét nem veszti bakópallos által. Ezen horoscopot annyira kilocsogta a becsületes mentor, mondom, mikép őt minden ember nagy szamárnak tartotta, mert Istókból sehogy sem tudták kinézni, bár a legszamarabb is, a nagy reformátort és ezen jó fiúnak vége a vesztőhelyen oly szinben jelent meg, mint a Hanswurst conspirateurnak executiója valami polichinellféle szinpadon; úgy hogy jámbor Istók, hol csak mutatta képét, rendesen mindenkitől lekaczagtatott és ez volt tán legnagyobb szerencséje, mert ezen minden oldalróli bökdösés fejtette benne ki azon savanyúságot, keserűséget és ezen érzéseket tökéletes eltitkolható dissimulatiói tehetséget, mely tulajdonok nélkűl státusférfiu mindig csak üllő, vasamboss, marad és belőle soha nem válik kalapács, sulyok, hámor.

Atyja a serdülő Stephannak főtől talpig becsűletes német ember még a veszett kutyától sem iszonyodott annyira el, mint bár a legártatlanabb táblabirótól, ha azt hitte, kurucz van benne eldugva. Már anyja mint Zsigrai leány másnemű vért rejtett ereiben és kis Stephanját imádván, sokszor azon hizelkedő ábrándban hintázta magát, mikép az ő fejes kis fiából tán egy körmös kis contradictor fogna válni és különös, az anyák mindig erősebben kedvelik a gonoszt mint az ártatlant, mikor bizonyos alkalommal azon megjegyzéssel lepé meg férjét a lelkes magyar asszony »Du wirst sehen, aus unserem Stephi wird noch ein Rákóczy«, mely prognostikon papa Hauert úgy ütötte [le] lábairól mint villám; mert ijedtében oly violentiával esett seggre, mikép őt csak üggyel-bajjal tudták megint felállitni. Ezen esemény is azonban különösen szerencsés hatást gyakorolt báró Istóknak egész életére. Mert atyja, egyébként igen okos úriember, ezen kaland után megszűnni nem akaró mámorba esett, mihez képest Stephi, [mint] Rákóczy, Rebellio, Vor-Richter, Nachrichter és ilyféle ingredientiákból álló macédoine úszott lelke előtt, mig elvégre szigorúan elhatározta magát, nehogy szép fia szépapjának sorsához képest gyönyörű fejét veszitse, igen fia, ki teli volt betyárfogásokkal és igazi Hochverräther-féle symptomákat árult el en abondance, arra határozta el magát mondom az öreg úr, mikép fiától coûte que coûte minden magyar érzést kiirtson és ha ez jóval nem megy, kikorbácsoljon.

Magyar anyja ugyan sokszor intercedált, ne fojtanák el fiában a jobb részt, de hiába, mert a megijesztett papa nem tágitott, és azon principium szerint educálta engedelmes fiát, hogy ha már természetében van, miszerint megcsaljon valakit vagy valamit, akkor csalja meg inkább a valamit t. i. a hazát és nem valakit, magától értetődik a királyt és ha már veszni kell a szegénynek, csak pallos ne vágja ketté a szép virágot, de inkább bárki és mi más.

És az öreg úr igen helyesen okoskodott, mert hazasértő rendesen minden bajból kicsúszik, midőn a felségsértő általában véve nem menekülhet a szurokból és a hóhér általi kioltás mindig valami szégyennel jár, mert legalább a butább és ekkép nagyobb része a sokaságnak ily eljárásban mindig justitiát lát, midőn ha valakit megmérgez, hasbalő stb. valami privat industriel vagy valakit a felbőszűlt nép lámpára csigáz, ilyesekben mindig mártirságot képes szemlélni.

Ezen bölcs nézetekhez képest mindent el is követett vén Hauer, miszerint Stephan fia minden magyarságból kivetkőztessék, mely atyai műtétele hála Isten annyira is sikerült, miszerint nincs egyetlen egy félmagyar is, ki oly egészen elárulná, sőt annyira gyűlölné és üldözné saját vérét, mint báró Stephan Hauer; elhatározottabb, álhatatosabb és kajánabb ellensége a magyar nemzetnek nincs mint ő.

És ez teszi, felséges császárom, főérdemét, mert hiszen én tudhatom legjobban, ki a kormányrudat tartom kezeimben, csak akkor fog Felséged könnyen és simán kormányozni, ha a magyar nemzet testi- és lelkileg tökéletesen és halálig meg van törve.

Ily műtételre pedig valóban úgy látszik a mennyei gondviselés egyenesen Hauer Stephant teremtette és ajándékozta Felségednek.

Ó kegyelmes császárom, alázattal esedezem, becsűlje meg kellőleg ezen az Istentől ajándékba nyert hasonlithatlanúl becses vásárfiát. Hasonlithatlannak mondom, mert a született báró, — én csak csinált báró vagyok, — furfangságban és mindennemű mephistophelesi legfinomabb fogásokban nem tagadhatom még engemet is superál és azt hiszem, dicséretére többet mondani nincs szükség, cela explique et surpasse tout és én tökéletesen nyugodt vagyok, mikor Felséged Magyarországnak bármely szép vidékén tartózkodik és én tudom, hogy Felséged báró Stephan Hauer kezei közt van és apostoli adott szavához képest nem hallgat senki másra, mint az ő inspiratiói és informatiói rapportjaira.

21-ten Juni 1857.

Saját nézetem vagy inkább Felségednek bölcs nézete politikai dolgok körűl annyira ellentételes azon nézettel, mely most minden

nemzetéhez hű magyart lelkesit mint viz áll ellentétben a tűzhöz. Ha a viz praeponderál, akkor eloltja a tüzet, ha ellenben a tűznek van több ereje, gőzre oszlik a viz. Felséged a tűz, a magyar ellenben viz és bölcs intézményeim által csak langyos, sőt beamter stb.-féle infusoriumok által decompositióba menő mocsárviz.

Miből, úgy hiszem, szoros igazságilag az következik, hogy azt, kit a magyarok szeretnek és becsülnek, mi nem szerethetjük és nem becsülhetjük ; de nekünk éppen azokat kell szeretnünk és megbecsülnünk, kiket a magyarok gyűlölnek és megvetnek és pedig fokozatilag mindig elágzóbb grádusban, úgy hogy azt, kit a magyarok legerősebben szeretnek és becsűlnek, minekünk természet szerint legirgalmatlanabbúl kell gyűlölnünk, persequálnunk és ha népszerűsége veszélyes lehetne, legkisebb kimélet nélkűl még sujtanunk is, mert avant tout : La sécurité du trône !

És ha ez áll és par hasard azon előitélet nem győz, mikép alig lehet főzni élvezhető ebédet tűz és viz nélkűl és ezen két element bölcsen kezelve éppen nincs ellentétben, akkor meg kell vallani, hogy báró Stephan Hauert éppen oly helyesen, sőt helyesebben lehet a legelső magyar patriótának nevezni, mint nevezték Latour D'Auvergnet legelső gránátosnak [1] mert mikor ez utolsónak ez volt czime, már rég nem vették kézből hajitott gránátnak hasznát, az új módi szerint pedig legalább Neuöstreichban nem azt nevezik patriótnak, ki mindenek előtt nemzetét, hazafiait és hazáját szereti, de azt, ki legalázatosabb és legszótfogadóbb indikáló vizslája, hajtókopója, elfogó agárja és aufwartoló pudlija vadász császárjának.

És ez okból nincs is senki az emberiség nagy számában, kit unanimiter annyira gyűlölne a magyar, mint a mi éppen ezen okból legnagyobb szeretetre és legkitűnőbb megbecsülésre méltó báró Hauer Fidelisünket, kinek furfang és különösen sebes esze mindenből kitetszik és az itt elmondandó eset tökéletesen szolgálhat kulcsúl egész jellemének és mély jellemének küismerésére.

Gr. Széchenyi Pálnak[a] neje [2] ily szavakat intéz minap embarrasba soha nem jövő patriotánkhoz : »Azt hiszi az úr, a dolgok jelen folyása

[a] Sz. aláhúzása.

[1] Théophil Malo Corret Latour d'Auvergne, elesett 1800-ban. A megtisztelő czímet Napoleon adta neki.

[2] Sz. sógorasszonya, szül. gr. Zichy Emilia.

nem fog megzavartatni és a magyar nemzetet tökéletesen lebilincselhetni?« Mire ő ezen felette spirituel válaszszal felelt minden tétova és habozás nélkűl tüstént: Fog-e sikerülni ezen experiment vagy sem, ezt nem mondhatom, liebenswürdige Nagysága, de ha meggondoljuk, hogy Csehország is elvesztette alkotmányát és már jóformán el van olvasztva a németségbe a császári familiának legnagyobb hasznára, Magyarország is megérdemli, hogy ezen operátiót legalább megkisértsük és megpróbáljuk. Es ist wenigstens der Mühe wert es zu machen, mert ha legrosszabb esetben nem sikerűl, mi nem hihető, mert minden erkölcsi és anyagi fegyvereket használni készek vagyunk, akkor én legalább ha esem is, mindenesetre igen puhán esem, mert felette lucrativ kormányi helyzetet tartottam fenn magamnak pour la bonne bouche Bécs falai közt, hol az ember legalább szabad evés, szabad ivás és szabad alvás tekintetében oly szabadon elélhet, kivált ha elég pénze van, mint a világnak bármely pontján és higyje el, aimable comtesse, ezen szabadság többet ér, mint azon képzelt szabadsági hóbort, mely azelőtt a szegény magyarok fejében lakott, még ma is lakik, mely nevetséges előitélet azonban dicső apostoli császárunk akaratja és parancsa következtében minden kitelhető módon rectificáltatni fog; mert ha vannak e földön kétlábú teremtések, kik megérdemlik, hogy belőlük embereket csináljunk, azok bizony a magyar teremtések és ezek közül kivált a zsirosszájú kálvinisták.

Igen, igy felelt a naseweis grófnénak a mi derék praesidensünk, mire persze a megszégyenitett magyar Semiramis pirúlva visszavonult; noha nem tagadhatni azon megjegyzéssel egy jó nagyot sújthatott volna a báróra, ha a tempo eszébe jut, — de ily sebes ész nem mindenkinek tulajdona, hogy in fine finali mégsem gondolkozik másra mint magára t. i. a báró, mert legrosszabb esetben már előre elnézi a bécsi szabadságnak minden csábjait, de mint mondom ez nem jutott eszébe és igy kénytelen volt a Staatsmannak suprematiáját elismerni.

És mi azon megjegyzést illeti, mihez képest ő magáról is gondolkozik, ugyan nem szól-e kérdem ezen körülmény is mellette? Én azt hiszem kétségbevehetlenűl, mert ez által tökéletesen bebizonyúl, hogy ő nem phantasta, de igazán talpraesett praktikus.

Bizonyos magyar nagy falunak morális élére oly esperes állittatott, kinek hasa nagyobb volt mint bármely helybeli gazdáé. És ezen látványt az örömest mindenről okoskodó polgárok nem tudták megkedvelleni, mert ezen nagy hasban oly egoismust gondoltak észrevenni, mely lelkipásztorhoz éppen nem volna illő. De a főimodár, kinek vastag

hasa mellett igen sok esze is volt, e szavakkal rectificálta s pedig diadalilag, antipathia-érzésüket; »ki éhezik, igy okoskodott, nyújt-e az valaki másnak, ki szinte éhezik, valami jó falatot? Dehogy nyújt; mert ezen jó falatot természet szerint maga nyeli el és ekkép az éhes csak jólakottól várhat segitséget. Szinte igy kérdem, fog-e az, kinek nemcsak derék hasa nincs, de igen sovány, valakit kedvelni, kinek hasa nagy? Ez hasonlólag lehetetlen és eszerint lesz-e a sovány azon és működend-e arra őszintén, hogy embertársai hizzanak? pedig ez oly kellemes érzés. Szinte ez sem gondolható és ekkép az én gyomrom alatti tekintélyes protuberantiám egyenesen annak kezese, miszerint én mindent végbeviendek, hogy az egész falu hizzék? És ha ezt teszem, és erre egyenesen saját kitünő köpczösségem indit, ugyan nem vagyok-e a falusi közönség jótévője és kitünő hasam nem követelhet-e inkább megcsudálást, mint aversiót? Igen, igy szólt a bölcs esperes és a tökéletesen capacitált polgárok, miután ezen vissza nem verhető argumentátióra nem tudtak semmi okosat is felelni, tökéletesen kibékültek kövér lelkipásztorukkal.

Báró Stephan Hauer mutatis mutandis szinte ily körülmények közt forgolódik. S ugyanis mindenki tökéletesen meg van arról győződve, mikép őt semmi magasabb czél nem inditja hivatali eljárásában, mint saját drágalátos személye; mert észrevette — és ez nem volt különös mesterség — hogy a magyar nemzetnek tökéletes ledorongolása azon főczél, mely után a mostani osztrák parancsolók törekednek és hogy ő eszerint magára nézve nem tehet okosabbat, czélszerűbbet, és pengősebbet vagy inkább wertpapierosabbat, mint a magyart elülről, hátulról csipni, döngetni, szúrni és őt tőled-hozzád hajtani, nyomni, taszitni, hogy igy mindazokat, kik ritka szerencsével el tudták kerűlni a számkivetés, börtön és akasztófa örömeit, legalább moraliter tökéletes apathiába süllyessze vagy kitörő desperatioba korbácsolja. Most azonban, valamint a felhozott példában a nagyhasú esperesnek átellenében, megjózanultak a magyar falusi polgárok, szinte úgy átlátja már most Magyarországnak napról-napra erősebben kiiskolázott népe, mikép egyedűl az nem fog róla elfelejtkezni, ki magáról gondolkozik és hogy ekkép csak oly egyén részéről várhat bizonyossággal nem imaginair, de valóságos hasznot és boldogságot, ki mindenekelőtt magát szereti és mindenek fölött magáról gondoskodik; mert az, ki magát nem szereti, vajjon mikép szeressen mást? ezt gondolni, egyenes absurdum: miszerint bátran el is mondhatni, hogy annak ki magát nem szereti, tulajdonkép nincs is szive; miből továbbá az sül ki, mihez

22-ten Juni 1857.

képest[a] báró Hauernek különös nagy szive van, mert hiszen lelkének egész erejével szereti magát, a nagyszivű egyént pedig, ha gyűlölik is a népek, elvégre mesterüknek és uruknak elismerik, kivált ha nagy szivük segitségére készen áll elégséges zsandár, katona, ágyú, Wertpapier és pro coronide akasztófa is akárhány ; mit felséges császárom és uram saját maga tapasztalása után, eldönthetlen igazságnak fog szokott sagacitásához (képest) elismerni, zweifelsohne.

Báró Hauer ugyan nem szivesen marad Pesthofenban, mert az eszes fekete kis Spitzbub már most szeretné élvezni persze valami derekas dotátióval, például Kiss Ernő[1] jószágaival megjutalmazva a Residenznek kellemeit, hol legalább egy levegőt szíhatna kegyes monarchájával ; igen Kiss Ernő kis jószágaival megjutalmazva, ki oly infamis rebellis és emellett oly nagyon gazdag volt, hogy ha valaki, bizonyosan ő érdemlette meg a magyar törvények kiméletlen szigorúságát, mely törvényeket mint a kajánság ránk akarja fogni, aboleáltunk, mi szemtelen hazugság, mert noha igaz, miszerint haszonvehetlen részét, mely nem egyéb mint kicséplett szalma, tűzbe is dobtuk, azért megtartottuk essentiáját, mely e néhány szavakból állt [és mi igen különös az egész két nagy folio magyar corpus juris kötetben, ezeken kivűl semmi józan és bölcs provisió nem találtatik—][b] és mely szavak igy hangzanak : »amissio capitis et bonorum !« És hogy e tekintetben nem jártunk volna el a magyar törvények szelleméhez képest lehető legnagyobb lelkiismerettel, ezt legalább legátkozottabb ellenségünk sem vetheti négy szemünkre, t. i. Felségednek kettejére és az én két kancsalomra és ha Felségedben tán néha csekély scrupulusok támadhatnának, mit nem reméllek, hogy a magyarokat mégis egy kissé nagyon is méltóztatott karczolgatni, azon megnyugtató állitással csépelheti le, ha tán conscienceját nem is, legalább belsején künti vádlóit, hogy mint magyar koronátlan és eskütlen, de nem apostolatlan király, gewissenhaftig a magyar törvények szerint itélt, sőt ezeknek szigoruságán aggrationandi jogánál és jó szivénél fogva még nagyon tágitott is, mert mint az egész világ nagy tapssal elismerte, az illetőknek mindig meghagyta fejét és csak vagyonukat dugta mindemellett mégis mindig üres zsebébe. A kis báró Hauer mondom, már most szeretné odahagyni

[a] Sz. szereti a »hogy« helyett a »mikép«, »mihez képest« kifejezéseket alkalmazni. [b] A közbeszúrt mondatokat kiadó tette szögletes zárjelek közé.

[1] A 48-diki tábornok, kinek nagyterjedelmű birtokai (Torontálban) elkoboztattak.

a budapesti por és sárt, ich glaubs és Bécs poratlan és sáratlan paradicsomában dolce far niente közt hizlalgatni érdemdús személyét; de én, felséges uram, őt még nem nélkülözhetem Pesthofenben; legelsőben is, mert teljességgel nem volnék képes valakit találni, kit a magyarok annyira gyűlölnének mint őt és ki ennélfogva Felségednek annyi oly essentiális és bizonyosan sok századokra kiterjedő hasznot hajthatna mint ő és aztán, mert a ledorongolt magyar nemzeti test végvonaglása közt itt-ott még mutat némi életet és ezt senki nem fogja eloltani oly aktivitással, lehet mondani passióval és annyi sikerrel, mint a német szójárás szerint minden kenőcscsel bemázolt vagy inkább minden szinű tentával betentázott bureauchef, feltéve ha őt meg lehetne nyerni és venni, wenn er gewonnen werden könnte, a magyarországi szinpadon tovább is gastirozni. Ő azonban különösen makacs és efölött erősen disgustálva van, mert mint mondja, sokkal többet érdemelt, mert hiszen éjjel-nappal ir, csakhogy ír helyett mérget kenjen a magyarnak vérző sebeire, és igaz, meg kell vallani, ezen genie úgy dolgozik mint valóságos marha és a legnagyobb jutalom comodissime ráfér; mert, az igaz, a szegény legénynek, kiket a bécsi ironisták Buschkleppereknek neveznek, semmije — úgy szólván becsületes nadrága sincs, mely epithetont nem azért ken a magyar némi nadrágra, mintha az lyukas vagy kopott volna, hanem, mert tán lopott; de ő teljességgel nem akar maradni és többek közt engem egyenesen azon állitással küldött sétálni, spazieren geschickt, hogy ki áll arról jót, nem fogná-e őt Felséged mint kiczuczlizott lemonit szinte ganéra hajtani, mint a többit, ha egyszer félig már megölte a magyart, mire én őt barátságosan megintettem, ily badar beszéddel saját beamterei méltóságát ne piszkolná be és e két tényre emlékeztetém, legelsőben is, hogy Felséged soha oly héjt el nem hajitott, melyben egy piczike lét még észre vesz és bizonyosan nem turbál senkit is, ki dolgának javában van; mikor Haynau rugatott el, sokan azt hitték, a sok kötél birta volna Felségedet ezen actusra, csak én és azon kevesen, kik jobban voltak informálva, tudtuk, hogy azért vonta el gratiáját Felséged tőle, mert buzgóságában annyira aláhagyott és Felséged nem aláhagyást, de felfüggesztést commandirozott neki és aztán azt hoztam emlékezetébe, mihez képest azon gané, melyre Felséged például báró Jellasich bánját hajitani kegyeskedett, csak az igen finnyás orrú theoretikusoknak tűrhetlen, mert azon szennyes buczkok annyira ki vannak tapaczirozva mindennemű bankókkal, hogy azokon a practicus ember, ki nem felette difficile, comodissime elélhet és nincs is, mint mondják,

ily buczkokon tökéletesen elszigetelve, mert legalább ebédre rendesen felkeresik őt hű barátjai, ha t. i. szakácsa nem tálal ki büdös mundvorratot. Ezen motivumok rá nagyon hatottak, mert ő elég okos, miszerint a legrosszabb szagú ganénak bűze sem incommodálja őt, legyen az csak az auri bonus odor parfumje által kellőleg superálva és efölött azt is előhoztam neki, hogy nulla regula sine exceptione és ha Felséged eddigelé ugyan mindenkinek tüstént hátat forditott, kinek nem tudta venni hasznát, mi kettőnkre ezen eset hihetőleg soha nem fog beállni, mert oly egyéneknek, mint mi ketten vagyunk, kik mindenre készek, mindig veheti Felséged hasznát, sőt nálunk nélkűl a felvett különösen complicált systémában egy léptet sem haladhatna, systémát Felséged pedig erős és elhatározott characteréhez képest bizonyosan nem fog változtatni; ha pedig Felségednek értelmi pondusa valami előre nem látható eset következtében egészen elgyengülne és mi visszavonulnánk, mert ő felsége rajtunk bizony ki nem ád, [úgye ezt jól mondtam, felséges uram?],[a] ezen alig hihető esetben mindig számithatunk felséges császárunk generositására, ki a jutalmat accurate ki tudja mérni minden szolgálathoz, miszerint ha 400 ezer pengővel fizettetett ki például Haynau, mert megölte sok magyarnak testét, vajjon, mit várhatunk mi, kik a magyar nemzetnek spiritusát már majdnem kioltottuk, kérdem, nemde milliókat? Mert hiszen Felséged császári családjának soha nem volt kifogása magyarnak teste ellen, mely Kannonenfutternek elég jó, de egyedűl spiritusát gyűlölte, minthogy ettől minden időben rettegett. Néhány millióval pedig, kivált oly egyén, kinek soha nem

23-ten Juni 1857.

volt oka zsebtolvajoktól különösen rettegni, okkalmóddal csak elélhet a practicus ember. A báró azonban, noha ezen okoskodási Achillesek ellen nem tudott egyetlen egy talpraesett ellenokot felhozni, mégis azt mondta, hogy ő lelép és érvényeinek öntudatában, noha mint igen szegény, de büszkeségben annál gazdagabb legény visszavonúl a privát élet árnyékába, ha irással és pecséttel nem biztositják jövendőjét. Gondolhatná-e az ember ezen tegnapelőtt még semmi, ma már igy mer szólni és azt pretendálja, Felségeddel, valamint dicső elődeivel csak az boldogulhat, kinek kezében van a schwarz auf weiss! Én akkor már szinte elvesztettem béketűrésemet, hogy oly eszes ember mint ő, ennyi tudatlanságot árul el és oly terrenumra lép, melyen oly könnyen ledorongolható. Nem voltam e tekintetben kénytelen régi időkre mutatni

[a] Kiadó tette szögletes zárjelek közé.

és azon ezer példát kitálalni, melyek axiom fényességbe állitják, hogy az osztrák dynasztia, ha par hasard nem volt a török, porosz vagy a franczia dicső nyakán és nem szorult a magyar nemzetre, azt kivétel nélkűl minden alkalommal mystificálta, kijátszotta, megcsalta, jóllehet nemcsak írott, schwarz auf weiss, de gedrucktes és nyilvános esküvel Istennek tanusága alatt megszentesitett schwarz auf weiss volt millióknak kezében ; ennek bebizonyitására mondom nem voltam kénytelen a régi időkre mutatni, de csak azon fejedelmi irományokra emlékeztetém őt, melyekkel V. Ferdinánd biztositá és kellő hatalommal felruházá törvényes ministerét gr. Batthyány Lajost és mely irományokon keresztűl,[1] melyeket mindig szivén hordozott ezen hallatlan infámiával megcsalt szerencsétlen magyar, törtek azon golyók keresztűl, melyek Felségednek parancsa vagy legalább engedelme következtében Batthyánynak életét kiolták. Más részről pedig előhoztam, mily biztos úton sétálnak azok, kik Felségednek generóz és loyális jellemébe vakon biznak, mint például a komáromi, lipót-häusel-féle[2] és világosvári ambo-terno és quaterno által megjutalmazott okos lotteriások,[3] vagy azon számtalanok, mint például gr. Teleki Ádám, Bakonyi, Moga, Hrabowsky, Duschek[4] — —[a] stb. stb. stb. kik ártatlanságuk öntudatában oly eszesek voltak azoknak ártatlanságában is bizni, kiknél bona fide önként bejelentették magukat. Igaz ugyan, hogy Felséged ráparancsolhatna nem ugyan ezekre, mert ezek jobbadán már kidűltek, de a báróra és őt kötelességének teljesitésére kényszerithetné és ő tudom, fejet-térdet hajtva legszivesebben engedelmeskednék, mert ki az kérdem, ki bőrét és nyakát csak egy kissé szereti is, és ilyesekhez főképpen, ha sajátjai, mindenkinek van megbocsátható sympathiája, ki ne volna őszinte örömmel kész, Felségednek legnagyobb hűséggel és buzgósággal

[a] Olvashatlan név.

[1] Ez, mint tudjuk, legenda.

[2] Értsd : lipótvári.

[3] Czélzások Klapkára, Ordódy ezredesre, ki Lipótvárat adta föl és Görgeyre.

[4] B. Bakonyi Sándor 48-as tábornok, noha a függetlenségi nyilatkozat után osztrák pártra állt, rangjától megfosztatott. — Duschek Ferencz, Kossuth pénzügyminisztere, három évi fogság után, szabadon bocsáttatott. — B. Hrabovszky János altábornagy Olmützben ült börtönben pár nappal halála előttig. — Moga János 48-as tábornokot az osztrák haditörvényszék 5 évi várfogságra ítélte. — Gr. Teleki Ádám tábornokot, Józsefnek, a M. Tud. Akadémia elnökének bátyját, lanyha magatartása miatt Jellasich ellen, az 1848-diki országgyűlésen keményen megtámadták.

szolgálni? Igen, felséges uram, egyedűl azon gondolat, én Ferencz Józsefnek szolgája vagyok, elég arra, az igazán becsületes patriotát tökéletesen elektrizálni; ámde itt is, mint mindenütt, vannak némi kivételek. Ha arról volna például szó, ezen vagy azon Komitatsvorstand teljesitse kötelességét, akkor elég a nyers parancs és az egyoldalról kifüggesztett cassátió és minden pensiónélküli elrúgás, másrészről ellenben azon szivemelő kilátás t. i. az »allerhöchste Zufriedenheit«. Ezen dilemma közé állitva valóban úgy húznak a mi beamtereink, mint patent tekercsek és ez oly látvány, melyen örömtől eláradozva édesen kaczag az embernek szive respectiv testében; és mi legszebb, nem telik semmibe, sőt az elkergetett beamternek fizetése még meg is marad comme profit tout clair, a magas vagy inkább üres aerarium javára, úgy hogy valóban már sokszor azon gondolat csúszott fejembe, nem volna-e legokosabb minden beamtereket egytől-egyig elkergetni, azokat, kik nem tudnak úszni, a Dunában jól megúsztatni és a régi rendre lassan-lassan visszatérni, mely jobb is volt és oly gyönyörűen olcsó, midőn a mi státuscarricaturánk méreg drága és nem tagadhatni a régi kormánymód egészen természetes volt, a mi eljárásunk pedig csupa artefact és aztán ezen expediens gyökeresen segithetne Felségednek mindenkoron chronicus bajokban erősen sínlődő és most halálos betegségbe süllyedt státusfinanciáin. De most már késő, mert igen benn vagyunk a sárban. Vissza nem mehetünk, benne elfulladni nem volna kellemes és azért kell coûte que coûte azon keresztűl gázolnunk és e tekintetben, felséges császárom, meg kell vallanom báró Stephan Hauer őexcellentiája oly persona necessaria, melyet teljességgel nem nélkülözhetünk, mert ha ő mint Vorspont vagy fullajtár nem vonja ki a neuöstreichi státustargonczát a magyar szurokból, bármikép törjem is fejemet, én nem igen tudom, ki fog és mi fog minket abból kirántani. És a szerencsétlenség az, hogy ezen titkot, melyet az Istenért nem kell elárulni, mert most az egész monarchia és kivált a residentia tökéletesen meg van győződve: alles geht vortrefflich, miszerint teli is van az ég hegedűkkel (ob man es auch merken wird, dass es Germanismus ist) mondom ezen titkot a vorwitzigféle fekete vajmi eszes kis garázda [1] tökéletesen penetrálta és ekkép őt exceptionális állásában valami más dilemmába kell állitni, mint a többi béreseket. Ha elkergetéssel fenyegetnénk, ő tudom igy válaszolna, erre nincs szükség, mert én szivesen megyek és mi úgy szólván kérésre volnánk szoritva, mert igen jól tudja,

[1] T. i. Hauer.

el nem eresztjük, csakhogy Istenért el ne hagyjon. Fejedelemnek pedig soha se kérni, se köszönni nem szabad, mert ilyes alacsonyságok által, mint mi németek mondjuk, csak eldobja magát és a többi emberek sorába süllyed és akkor jaj neki. Ha pedig az allerhöchste Zufriedenheit boldogságával kinálnák meg, akkor tudom még haragra is gyúlna és őt legalább még most megsérteni, nem mutatna ügyes tapintatot; haragra pedig minden bizonnyal azért bőszülne, hogy őt is azon szamarak sorába állitjuk, kiknek feje ily distinctióktól megszédűl és ekkép azt hiszik már mennyországba csúsztak. Szerettem volna őt egy kissé rászedni, de nem mertem ezen mezőre állni, mert minden hihetőség szerint ezen ő lett volna nyertes, oly kimondhatlan furfang és elmés ezen politikai roué, az ember ki sem nézné belőle. És azért legnagyobb őszinteséggel megvallottam neki, hogy én egyenesen im Auftrage Seiner Majestät szólok vele, jóllehet ez nem igaz, de ez mindegy és hogy ő felsége átlátván, mennyire persona nemcsak utilis, de necessaria ő, mely erkölcsi támasz nélkűl a császári szék nagyon biczegne, mely császári hizelgés természet szerint igen felfrisitté hiúságát, mindazon jószágoknak jó részével meg fogja ajándékozni, melyek a magyar törvények már fentebb citált essentiájánál fogva császári kezekbe jutottak és emellett keresztekkel, csillagokkal, czimekkel ad libitum, ha t. i. báró Stephan Hauer azon ismert angol románt: The last oft he mohikans, a magyaroknak átellenében igazi históriára csinálja és hitelesen megstemplizi. És miután Felségednek apostoli szavát adtam ezen igéretnek pontos teljesitése tekintetében zálogul, báró Hauer egészen megnyugodott és úgy van lelkesitve ezen császári dicső megbizás következtében. mikép meg fogja látni felséges császárom, mely passióval fog dolgozni a magyarok kiirtási ügyében az apostoli magyar király dicsőségére. És azért hittem, sokkal bölcsebb őt igy circumveniálni, mint egyenesen ráparancsolni, mit Felséged tehetett volna, mert parancs és kényszerités következtében okvetlen engedelmeskedni fog például a pudli és »aufwarten«, »wie spricht der Hund« és ilyféle mesterségekben eminentissime und zum Täuschen eljárni, azért még sohasem fogott agár nyulat, ha bottal kergették őt áldozata után és ez báró Stephan Hauernak esete, mert ő nem pudli, de agár és hogy félmagyar csak az kár.

24-ten Juni 1857.

Oly műtétel mint például nemzetnek meggyilkolása, mi kötél, golyó, gyilok, vagy szapora méreg által rövid idő alatt nem sikerülhet, mert nemzetek igen szivósak, sind sehr zäh, úgy hogy soknak foga kitörik bennük; ily szövevényes és annyira súlyos műtétel csak kimond-

hatlan béketűréssel, állhatatossággal és mindenek fölött egyedűl oly speciálitás vezérlete alatt mehet végbe, ki a tartuffi tanodának kitünőbb eminensei közé sorozahtó és ki emellett passioval is jár el dolgában.

Már mi a qualitásokat illeti, melyek ezen hosszadalmas és valóban tikkasztó operationak sikerére megkivántatnak, ezek, assecurálhatom Felségedet, annyira fel vannak halmozva és oly szerencsésen combinálva az érdemdús báróban, hogy kitünőbb és ügyesebb magyart páczoló, besózó, *kisavanyitó*[a] és nyársonforgató szakácsot nem találhatni, de nem is kivánhatni, mint ő, és úgy látszik mintha (ő) a gondviseléstől úgy volna a magyar nemzetnek megmérgezésére és elvesztésére praedestinálva mint például a poloskának hihetőleg az a vocatiója, már miért azt tán senki nem tudja, hogy az elalvónak vérét kiszipogassa, őt desperatióba hozza és aztán re bene gesta a világot jó szagával kellőleg ellássa és megvigasztalja.

A qualitások tehát mind meg volnának és pedig a legtúláradozóbb grádusban a bárónak fizetethetlen személyében, mi pedig a passiót illeti, melylyel működik, mondom Felségednek, ez oly kitünő, miszerint már legnagyobb sikerét látjuk czélszerű fogásainak, mert eddigelé jóformán germanisálva van az egész ország ; a tágitni nem akaró kurucz magyarok pedig napról-napra mélyebb árokba süllyednek, melyet aztán csak be kell vonni és szépen minden lárma nélkül el lesz takaritva a haszontalan magyar faj.

Felséged tehát tudom szokott kegyességéhez képest meg fogja bocsátani, ha egy kissé füllentettem és báró Hauert Felséged nevében szólitottam fel és hasonlóúl Felséged nevében tettem emlitést a donatiókról, mert ezen ildomos eljárás által annyira fel van tüzelve a kis Magyarenfresser, mikép igazi mulatság nézni, mily activitással és élvezettel süti, főzi és trancsirozza a magyart ; compromittálva pedig Felséged egy cseppet sincs, mert ezen alkalommal is mint mindig annyi échappatoirt hagytam Felségednek kibujhatására fenn, mikép az én dicső császáromat, ki ezen gyakorlatban mindig oly mesteri ügyességgel járt el, e tekintetben senki sem csipheti meg és eszerint ha báró Hauer szerencsésen el is ássa a legutolsó magyart, azért Felséged még nem köteles neki egy szál szilvafát is donationálni ; mert legelsőben is Felséged azt mondhatja, nem igért semmit és eszébe sem jutott engem ily ajánlással megbizni, sőt én magam is, ha ez Felségednek kellemesebb, eltagadhatom azt, mit mondtam, mert egyedűl vele álltam szem-

[a] Sz. aláhúzása.

közt és nincs tanuja, irást pedig én a világért nem adtam volna kezeibe, mert közönséges emberfiakat mint én vagyok, igen könnyen compromittálhat a schwarz auf weiss és igy az egészet bevett praxisunk szerint a Missverständnissek rubrikájába iktathatjuk, és aztán mit jelent ezen kitétel »jó rész?« Nem többet, mint a Magyarországban ismert partem-partem féle historia, úgy hogy valami nagy uradalomnak 100 holdját is parsnak és ekkép jó, sőt szép résznek nevezhetni és ilyennek is fogja titulálni jótállok minden szántóvető, kinek ilyeshez csak kell érteni és kinek par hasard nincs mit szántania és mit vetnie. 100 hold 40 forinttal számitva és ekkép 4000 frt. pedig nem volna sok. Feltéve azonban, hogy Felséged ennyit sem akar adni, mert oeconomia a fejedelmeknek vajmi szép tulajdona, vagy a báró szájas és hatalmaskodó kezdene lenni, sőt pláne kanászkodni merne, akkor igen könnyen azt foghatni rá, hogy igen későn teljesitette igéretét, sőt nem is teljesitette kimeritőleg, mert a magyar még mindig él, hiszen szinháza van, némi társaságokban magyarul vagy francziáúl beszélnek, a magyar tudós társaság is még mindig lélekzik stb. stb. és ha megszűnik impertinenskedni a báró, akkor Felséged a faite accomplinak egész odiumát, mikor apodictice be van bizonyitva, hogy az utolsó magyar is szerencsésen elbúcsuzott, rákenheti, mig én szabadsajtós zsidóinkat tüstént mozgásba teszem azon gyászhirt kikürtölendők, hogy Felséged szánja-bánja és nagyon megsajnálja az ő szeretett magyar nemzetét, melyet báró Hauer aus Geschäftigkeit meggyilkolt és csak azon gondolat consolálja mélyen megsebzett császári szivét, mihez képest a magyar mint nicht lebensfähig úgyis nemsokára kiadta volna páráját; mert hiszen minden kétséget elháritólag bebizonyitá a lipcsei Illustrierte Zeitung, hogy a magyar nemzet a civilisátióvali párviadalában esett el, a győző civilisátió pedig jobbadán német és csak beamterek és zsandárok által volt képviselve [und dann wird es begreiflich, hogy könnyen győz a civilisátió],[a] kiknek lelki suprematiája szinte kiforgatta volna a magyart az élők sorából pedig vajmi hamar, ha báró Hauer ezen actust, nehogy a civilisátiónak legyen ezer fáradtsága, mit übertriebenen Eifer előlegesen végbe nem viszi. Felséged pedig valami nagy ebédnél ilyféle toasttal végezheti be a magyarokkal játszott komédiának utolsó actusát: »mit tiefer Rührung gedenke ich der Dahingeschiedenen«; mi okvetlen legnagyobb enthusiasmusba hozza a civilisátiót, mert ezen istenadtának természet szerint nem fog eszébejutni, hogy Felséged

[a] Sz. beszúrása a margón, a mi szögletes zárjel közt van.

a dahingeschiedenféle jó fiúk iránt nem mutatott de legkisebb Rührungot is mig a szegények még leheltek. Sed de mortuis nil, nisi bonum.

Ily pénzzel lehet, ha éppen szükséges, báró Hauert is kifizetni. Ilyesekből ki nem fogyunk, elég van még pinczéinkben és valóban egyedüli activáink (mely sajátunk). De a furfangos Bureauchef ezt alkalmasint sejti is, mert mint hallom Felséged lábaihoz fog borúlni, mikép valamit kikutasson. Kérem, Felséged engem ez esetben ne méltóztassék compromittálni, és vigyázzon minden szavaira, mert oly egyént megcsalni, ki a csalásnak minden fortélyait oly mesterileg ismeri, sőt minden pillanatban gyakorolja is, nem könnyű feladat és ha ő csak távolról sejtené is, hogy őt tán mégis megcsalhatnák, akkor ki tudja, nem teljesűl-e be magyar anyjának azon jóslata, mely apját mint villám lábairól ütötte, hogy belőle Rákóczy secundus fogna válni és akkor Felséged nagy bajokba keveredhetnék, mert azon Jubel, mely a magyar lógerban támadna, ha a báró oda átcsúszna, ezt csak az concipiálhatja, ki ismeri, mily szélvészes, stürmisch a magyar enthusiasmus. Tudom a magyarok mindjárt kineveznék legalább nádornak és aztán ily bureau — vagyis inkább ország-Cheffel a nemzetnek élén, tagadhatlanúl csudákat vinnének a magyarok végbe és a kis Pista velük madarat fogathatna.

Ily szerencsétlenséget azonban az én lovagi császárom tudom fejünk fölött *[sic]* bizonyosan elháritand és tanácsomra nem szorulván, meg vagyok győződve igy fog e tekintetben eljárni.

Legelsőben is a bárót magányosan fogadja és ezen systéma azoknak átellenében, kik kérelemmel közelitnek, kivétel nélkűl mindig követendő. Mert egy szál esedezőnek Felséged, bár Kaliforniának minden kincseit és odaigérheti, és aztán ha nem ád neki semmit is, mégsem fogja vádolni Felséged senki, de a nagy publicum mindig a kérőre fogja tolni ezen igen könnyen elterjeszthető phrasist: »er vagy sie hat schlecht verstanden, es war nicht so gemeint«. Ha pedig valami szájasabb kéregető esküdni kész, hogy őfelsége így s úgy biztositotta őt, akkor haragudjon meg Felséged egy kicsit népeinek megboldogitására; ezt már teheti, sőt már többször tette is, min hű népei, kik mindent észrevesznek, igen épültek is és mondja ki lovagiasan: ez nem igaz, erstunken, erlogen. És vajjon kinek fognak inkább hinni? Valami szennyes kérőnek-e vagy egy lovagi fényes császárnak? Bizonyosan a császárnak, mert tettetést, falsumot, hazugságot rendszerint nem keresnek az emberek az erőnek, hatalomnak és nagylelkűségnek szövetségében; azon pedig a vak sem kételkedik, hogy

császár erősebb és hatalmasabb mint simplex petitionnaire, midőn a léleknek igazi nagyságát nem fontolhatni meg és nem czirkalmozhatni ki. És ha ezen solitary elfogadás azokra nézve, kik anyagi javakért esedeznek, igen bölcs eljárási methodus, mit nem tagadhat senki, akkor ezen systhema elvvadászók átellenében, mint azon szemtelen magyarok, kik még mindig reméllenek és Felségedet úntatni meg nem szűnnek, egy oly inventió vagyis inkább kormányzási improvement, mely még a gőznek hatását is szuperálja, csak hogy ellentétileg, mert ha a gőz előremozdit, úgy az elv nélküli vagy hibás elv utáni eljárás bizonyosan visszalök.

Igérje Felséged tehát báró Hauernek Kiss Ernőnek volt jószágait és csatolja ezekhez még Batthyányiék százodi *[sic!]* birtokait is bizvást, csakhogy a fekete kis báró tetterőre jól fel legyen csiklandozva és paprikázva, ha majd elérkezik a computizáló óra, akkor Felséged tetszése szerint cselekedhet, mert mint mondom, keze tökéletesen szabad.

25-ten Juni 1857. Ha azonban sejti Felséged, hogy tán az elpirulásnak vajmi kellemetlen érzésébe eshetnék azon pillanatban, mert hiszen még fiatal és csak később szokik el az ember minden elpirulástól, mikor adott szavának teljesitésére szóllitatnék fel és akkor nem volna elég bátorsága, igéretit elfacsarni vagy egyenesen meghazudtolni, mihez tagadhatlan a bátorságnak nagy mértéke és különös neme szükséges és ily tulajdonnal nem mindenki dicsekedhetik, ha mondom sejti Felséged, hogy ily körülmények közt elgyengülhetne, ez esetben ne igérjen semmit, de a szólónak szavába vágván, adjon a conversatiónak más irányt, beszéljen Schnepfekről, medvékről, nem bánom öszvérekről, csak valami másról mint arról, mit a kérő előhozni óhajtana és mi tán elrepeszti szivét. Ha pedig az esedező oly marha és ezen császári gyengéd intést észre nem vévén, hogy Felséged számára nézve füleit kegyesen bedugni méltóztatik és még egyszer intonálja mondókáját, akkor csak biczczentsen Felséged fejével és jobbágyainak nagy része, mely respektálni tudja Istentől ajándékba kapott császári atyját, nem kétlem tüstént bókolhókol és oly szaporán vonúl vissza mint ebédnél alkalmatlankodó kutya, mikor jeges vizleöntéssel ijesztgetik ; azon impertinenseknek pedig, kiket még a biczczenés sem hoz észre és méltánylatra, azoknak mutassa meg, hogy az apostoli császár mindenben Krisztus közvetlen nagymesterének példáját szigorúan követvén, ha a státusnak boldogsága azt megkivánja, még meg is tud haragudni mint kanpulyka és tudom, nem lesz egy is oly szemtelen, kivált ha eszébe jut,

hogy még sok kender terem Vojvodina térein, miszerint csak egy perczig is tovább alkalmatlankodnék Felséged magas személyének.

És ezen mély taktikája Felségednek méltóztassék elhinni, legfőbb oka rendkivüli popularitásának!

*

[16.] Mert higyje el Felséged, a népek nem kedvelik a nyájas, leereszkedő, őket szivesen és béketűréssel kihallgató fejedelmeket; de fogvicsoritó uralkodók azok, kiket szeretnek vagy ezt legalább mutatják! Et c'est tout ce qu'il nous faut. És ez természetes; minthogy egyedűl ilyes zománczúak tartatnak erőseknek és az emberiség nem forog a szelidség körűl, de egyedűl erő képez centrumot, valamint a magas egekben is, nem a hold parancsol a planétáknak, de a nap, jóllehet a nap rútúl megperzsel nem egy halandót vagy őt megfagyni engedi, ha visszavonul, a hold pedig egészen ártatlan, soha senkit nem bántott és legnagyobb béketűréssel és vajmi sokszor igazi részvétellel és satisfactióval kihallgatja Petrarka lamentóit, Himfy szerelmeit és ezeknek ezer variátióit.

És egy cseppet sem igaz, mint sokan szemtelenűl állitják, hogy Felségednek ezen modorja, mely által hű jobbágyait örök háladatra lekötelezi, már valakinek felpiszkálta volna férfiúi büszkeségét, mi nem megvetendő pondus, mert hiszen, mint általánosan tudatik, például báró Jellasichot, ki elpattanásig teli van kéréssel, lamentóval, panaszszal, soha ki nem hallgatja Felséged, de őt ritka ügyességgel, mely közbámulást gerjeszt, mindig valami más discursusba keveri, úgy hogy a derék bán re infecta regulariter megint hazaviheti, mit hozott vagy ha tetszik, el is nyelheti, mi aztán persze nem igen szolgálhat jó egészségére, kivált oly specialitásra nézve, mely, nagy költő lévén,[1] képzeletében jobb kosztra állittatni reméllett. És vajjon mily hatással volt vagy inkább van ezen systematice folytatott taktika? Vajjon nagy büszkén félrevonult-e az, kinek ha valakinek a világ hátán, bizony neki van egyenesen joga pretendálni, hogy legalább mindig kihallgassák bármennyiszer, mily sokáig és mily nagyon fel is nyitja száját. Kérdem, (vajjon) félrevonúlt-e vagy jobban mondva, felmagasodott-e ezen dynasztiai védangyal, inkább száraz kenyeret rágván, mint ennyi gyalázat közt nyelni és nyalni a császár pecsenyé-

[1] Jellasich tudvalevőleg egészen fiatal korában elég jól sikerült (német) költeményeket írt.

jét és kezét? dehogy magasodott fel! és büszke indignátiója, mely őt félisteni tehetségre emelhette volna, abban pontosúl össze, miszerint fűnek-fának hallatára schimpfel ugyan úntig, de mint azon vizsla, melyet jól megkorbácsoltak, mert a nyúl után szaladt, mégis hűségesen toties-quoties visszatér kegyes urához, mert tudja, ennek asztaláról számára is le-lepottyan néha némi zsiros falat. És vajjon miért süllyedt ennyire? Mert különösen nagy költő lévén és hexameterféle készitményeiért semmit nem kapván, igen szivesen acceptálta Felségedtől a pénzt és ekkép hallván minden oldalról és minden órában ezen kellemetlen melódiát: »Er ist bezahlt, er ist ausgezahlt«, abban keresi most szivnyugalmát, hogy Bánkbán szerepében,[1] als treuer Knecht seines Herrn, minden alkalommal compareál, mikor valami komédia játszatik el Neuöstreich mulatságára és Európának elvakitására, mi persze mindig legnagyobb sikerrel van koronázva, magától értetődik nem a magyar korona által; és mely alkalommal, mikor a bécsi furfangosok őt rendesen szemben erősen kidicsérik, hátul pedig okvetlen mint az aufgesessener Kroatát jóizűen kinevetik, ő úgy figurál az apostoli szék mellett, mint valami heraldikai czímertartó és tudom nagy haragra bőszül azon ráfogáson, mintha őt megkorbácsolták volna, mert az infamis calumnia és neki személyesen semmi baja nem lett, de annál keményebben meg vannak korbácsolva a horvátok és slavoniták, kik tán annyira le vannak már sújtva, hogy ezen állitás ellen sem mernek protestálni.

És valamint Jellasich bán sincs legtávolabbról is disgustálva ezen evasiv taktika által, mi minden alkalommal emanált proclamatióiból schwarz auf weiss unwiederlegt kitűnik, jóllehet igen nagy vitéz, úgy báró Hauer is ha Felséged lábaihoz borul és donatiókról mer tenni incommód emlitést és Felséged e tárgyat kerűlni akarván, vele ludakról vagy vadmacskákról szólni méltóztatik, azért még nem fog rebellálni, mert jobban átgondolván a dolgot, belőle Rákóczy II.us bizonyosan soha nem lesz, mert nagyon félénk individuum, kit, ha beamteri méltósága által nem volna circumvallálva, nedves rongygyal is erősen meg lehetne szalasztani, párviadalra pedig kiállni nem elég szamár, mely actusra csak olyan vakmerő bátor vetemedni, kit policzáj és zsandár nem vesz inmediát protectiója alá és kinek nincs nagyobb kincse, mint a kis becsület.

[1] Természetes, hogy itt Bach nem Katonánk Bánk-bánjára, hanem Grillparzernek (bizony e költőhöz nem méltó paródiának mondható) rablelkű Bánkbánjára utal.

Én azonban, felséges uram, Stephan Hauer testi-lelki barátom végett intercedálni merek, ne vonja meg Felséged tőle veleszületett és a Staatscassából kifizetendő generositását, mert jóllehet minden legkisebb fizetés nélkűl is, csupa, az atyjától belédorongolt nemeslelkű passióból annyira fogja üldözni a magyart mint csak birja és e tekintetben mint már érintém, buzgóbb szolgát mint ő, Felséged nem találhat, azért mi tagadás benne, ő is nagyobb örömmel és több szeretettel, mit mehr Liebe, fog bokros műtételében t. i. a magyarnak meggyilkolásában eljárni, ha elégséges pénzzsirral is meg lesznek kenve tehetségének complicált kerekei és karikái.

Egyébiránt mire fordithatja bölcs fejedelem (státus) pénztőkéit és egyéb kincseit czélszerűbben, mint hű jobbágyainak kifizetésére; kérdem? Bizony semmire. Igy például báró Jellasich, ha el nem vesz pénzt, most igen erős auctoritás volna, kitől — kivált ha tán esőre borúl az idő, — méltán lehetne tartani és teljességgel lehetetlen volna száját befogni, mihez képest ő egész Neuöstreichot rútúl fellármázhatná, ha nem is Felséged, de saját személyem ellen, mi nem volna kevesebb, mint a gyönyörű általam kiképzelt császár uradalmi mintát tökéletesen sarkából dönteni; igy azonban, miután igen is sok verseket irt, t. i. igen sokat költött [1] és én ezen poétai vénáját úgyis mint elnöke der bildenden Künste [2] és mert a költőket különösen kedvelem, tehetségem szerint megtágitottam és miután ő efölött némi kis fizetési bajokba is bekelepczézte magát nagy bölcsen, nem volt könnyebb mint őt is a kifizetett hősök sorába iktatni és ez által tökéletesen paralizálni; mert most, miután Felségednek pénzbeli kegyes intercessiója következtében szépen acquirált Horvátország közepén és kiki tudja, hogy előbb nem volt miből és az országúton sem talált kincset, senkit ki nem rablott és ekkép őfelsége munificentiájának köszönheti a sok bankót, most bármily poétice fitogtatja is hazaszeretetét, nemzeti hű lelkületét és »repedt sziv«-bajait, mert megcsalták, ezt nem hiszi senki, hanem ezt gondolja magában, vagy azt mondja sutytyomban szomszédjának minden horvát stb. stb. [suttyomban igen, mert a háládatos fejedelem nem szeretné, hogy valaki hű bánját letegye]: [a] Tehát [b] [a] fenekén mindazon hazafiúi lelkesedésnek, fel-

[a] A közbeszúrt mondatot kiadó tette szögletes zárjelek közé. [b] Sz.-nél tollhibából: és hát.

[1] Ismét egy divatos szójáték!
[2] Bach volt a bécsi Verein der bildenden Künste tiszteletbeli elnöke.

szólitásnak, lovagi pompás demonstratióknak és fanfaronádnak, melylyel minket testvéreink, a magyarok ellen uszitottak, mikép azokat öljük és magunkat általuk ölessük, nem vala egyéb, mint piszok arany és a lovagi nagy bán nem volt más mint maskarába burkolt acquisitor, — bizony nem hisszük, mikép »repedt szív« volna nyavalyája, de baja alkalmasint abból veszi eredetét, hogy az igen sűrű udvari lakomákban nagyon is jóllakott és az ott acquirált nagy falatok elcsapták hasát, nyomják lelkét és ekkép az egész baj nem egyéb, mint egy kis indigestio, melyből a jól alkotott egyén könnyen kigyógyúl, kivált ha lehető legnagyobb szórakozás és zsivió közt éli napjait.

26-ten Juni 1857.

Az aranynak tulajdonképeni varázsereje az, hogy annak szűke az egyébként legfüggetlenebb, legönállóbb és leglelkesebb egyéneket is lábairól dönti és egészen megsemmisiti, ha ezek elalva vagy elaltatva lassanként és anélkűl, hogy észrevennék, érzékeny fináncziális bajokba süllyednek és elvégre nincs más választásuk mint koldusbothoz nyúlni vagy segédkezet implorálni.

Hány magyar főúr van minden tulajdonnal ellátva, ki könnyen egyesülő pontúl szolgálhatna a szétszaggatott magyar nemzet isméti egybeillesztésére, de ily szerepet nem mer játszani, mélyen hallgat, legfeljebb rókáskodik, jóllehet oroszlánt képviselhetne és vajjon miért? Mert a magas adó, bécsi és udvari luxus, megparancsolt nemzeti ünnepélyek és pénzpióczák közé saráglyázva vagy inkább kelepczézve, in ultima analysi Felségednek kegyeire, sőt irgalmára szorúlnak, mikép tudom csupa hűségből és szeretetből mindenét megcsókolni készek volnának, ha erre ex offo felszólittatnának; minthogy az ekkép beárkányozott[1] egyébként bármi erős és bármi nemes hős, úgy retteg Felségednek felemelt kis ujjától valamint a kaliczkába szorúlt fejedelme az afrikai nagy pusztáknak is, kinek orditása szabadságban felriasztana millió teremtéseket, szintoly erősen reszket csak kis vesszőtől is mint bármily rozsdás ingű iskolai kis taknyos.

És ily úton válnak egykori oroszlánokból birkák s egykori sasokból *poule mouilléek*.[a]

Az oroszlánszerep egyedűl Felségedet illeti. Igen, de most alázattal kérdezem Felségedet, vajjon miért vannak fogai például a mulának? Nemde azért, hogy azok segitségével elfogyassza a szal-

[a] Sz. aláhúzása.

[1] A. m. körülvett, befont.

mát vagy szénát, melyet ebédjére kitálalnak? Tehát tulajdonkép semmi egyébre mint evésre. Igy a közönséges emberfiaknak sincs más okból foguk, mint hogy azokkal a déjeûnert bekapják, dinirozzanak, goutirozzanak, soupirozzanak és legfeljebb fogaikat pénzért kihuzassák, mikép a fogorvosok is becsületesen elélhessenek, kiket a többi állatok soha nem honorálnak, mert [nem] használnak, mi hasonlóúl azt mutatja, egyéb kis árnyéklatok mellett, hogy a legközönségesebb emberi teremtmény is egy kissé magasabb fokon áll, mint a legkitünőbb herbivor. De a ragadozó állatok a farkastól kezdve fel a tigre royale, sőt az oroszlán imperial székéig, nem egyedűl azért vannak a gondviselés által fogakkal telitorkilag ellátva, mikép azokkal rágjanak és mindig csak rágjanak, kivált oly petitióféle becsinált nyalánkságot, melyet birkák, kecskék, mulák, bivalyok és efféle fruges consumere nati jámbor legények állitnak elibük, hanem hogy, data occasione, fogat vicsoritsanak mindazoknak tudtára, kik eléggé még nem ismerik a carnivorok természetét, melynél fogva szakácsokra éppen nincs szükségük és az ebédet majd maguk tálalják ki természeti instinctusuk szerint vagy isteni inspiratió következtében. Mely lakomáknál a herbivorok egyedűl Truchsess szerepet viselhetnek és más szólni valójuk nincs, mint alázattal jó appetitust kivánni és a császári hymnust intonálni.

Felséged az Istentől jobbágyakká teremtett alattvalóinak nem kell ismerni biztosabb financialis kútforrást mint Felségednek nagy, noha most még üres erszényét; mert az adó oly alacsony; erkölcsi és igazság kiszolgáltatási tekintetben pedig, persze földileg szólva, semmi magasabbat mint azon jól ismert akaszczia, akácia fát, melynél nemesebb gyümölcsöt soha Istennek egy faneme sem hordott és melyet Felséged mint kertészségben is kitűnő apostol hozott módiba, mikép meleg önérzéssel és lovagi fogvicsoritással bátran el is mondhatja Felséged, ezen fát én ültettem Neuöstreich népeinek felmagasztalására respective felemelésére.

Ne szünjön meg Felséged tehát fogat vicsoritni, legnagyobb alázattal esedezem, mert lássa ezen kis manoeuvre erősebben hat az emberi csordákra, mint ostor, fütykös stb. melyekkel mi tehetetlen pásztorok vagyunk ellátva és aztán még sokkal erősebben sürgeti a meg nem szünő császári fogvicsoritást azon tény, miszerint kivált a malitióz és mindent észrevevő és kikutató magyarok, tüstént azon gondolatra jöhetnének, ha Felségedet csak enni látnák és fogat vicsoritni nem, hogy Felséged tulajdonkép tán nem is igazi oroszlán, de

ennek csak Waffenrockját viseli és akkor jaj nekünk; mert ha a magyar nem fél, akkor éppen oly kész a legfurcsábbat végbevinni, mint Felségednek magas családja, sőt saját maga a legiszonyatosabb curiosumokra fakadott, mikor erejének felébredte óta és a tótok, románok, szászok, ráczok, szerbek, horvátok és szép mennyiségű muszkák segitségével le tudta dorongolni a jobbadán fegyvertelen magyar szántóvetőket és nem volt oka tőlük többé félni, mikép aztán, mikor már lábaikról estek és erősen le voltak lánczolva a szerencsétlenek, nagy lovagian, kénye kedve szerint el is kínozta őket, a szerencsésebbeket ugyan csak kevés ideig, de azért mégis egészen kielégitőleg, a szerencsétlenebbeket pedig csak most bocsátja ki egyenként, hogy a kinzási élvezet tovább tartson, kegyes kezeiből.[1]

Ne essen Felséged ezen gyönyörű és tudom gottgefällig-féle szerepből egy pillanatig is ki és ha talán a 40 millió fűevőktől egynek kedve csosszanna szinte fogat vicsoritni, mi kimondhatlan nevetséges volna, mert fogvicsoritó kecske vagy ló igazi carricatura, akkor majd segitenek Felségednek számos fogorvosai, kik minden aether és clorophorm nélkűl úgy meg tudják operálni az ember fiát, mikép aztán jótállhatni, soha nem fog fájni egy foga is többé.

És ez okból, nehogy ismét felvergődjenek a magyarok, kik most nagyon takarékosak, mert igen átlátják, hogy csak az lehet független, ha előbb véletlenűl függő állásba nem teszik, ki másra és kivált más erszényére sem szorúl, ez okból mondom, nehogy a magyarok megint képesek legyenek lánczaikat lerázni, főtekintetet érdemel, kegyelmes császárom, az, hogy köztük mindazokat, kik némileg vezéri szerepet viselhetnének, Felséged valami nagyobb császári kedvezmény által magához vagy inkább lecsatolja. Nagy része a magyarnak, ha nem is éppen koldus, mindenesetre úgy le van sújtva mindenben, kivált financiális tekintetben, miszerint nem nehéz közűlük igen sokat [a] »datur modus in rebus« tana szerint lekenyerezni és ha ezt megtudják a többiek, [hogy] ép csak egy falatkát is evett a császár kenyeréből az illető, rögtön kettétörik minden popularitása és aztán az ilyes ha egy kissé felpénzeltük és testestől-lelkestől miénk, mint csábitó jobban dolgozik mellettünk, mert szégyenli az isolátiót és

[1] E rettentő persiflage újra mutatja Sz. kimondhatatlan elkeseredését a forradalom utáni kivégzések és büntetések miatt! De mutatja másrészt azt az erős meggyőződését is, hogy a fiatal uralkodót lelketlen miniszterei a Bach szájába adott irtózatos argumentácziókkal bírták ama gyászos, végzetes politikai hibákra — politikai bűnökre.

ekkép czimborákat keres mint saját szőrű és bőrű leghivebb emberünk és oly kincs, ha kivált néhány előkelőkből áll, mely valóban becsesebb acquisitio, mintha Felséged fennmaradt igen fényes, de nem nehéz tőkéit adósság visszafizetésre vagy ilyféle nyomorúlt obsolét finánciai előitéletekre forditná. Én tudom legjobban, mily varázserővel bir derangirt ember átellenében, ki megszokta a sok költséggel járó jobb életet és a most minden szájban hangzó comfortot, a fizetői kezes vagy pláne a készpénz ! Ily csáb, feltéve ha az discretióval és ártatlan kis furfangokkal van kezelve, oly mágusi erővel bir, miszerint annak kevés halandó áll ellent ; honnét aztán nem kerűlte el Felséged javára mindig éber figyelmemet, hogy semmit sem kell elmulasztani, mi az illetőknek zsebeit kilyukasithatná ; mert minél több pénz potyog abból ki, annál függőbbek lesznek az illetők és függőkkel mint Felséged tapasztalhatta igen könnyen bánhatni ; mert soha nem contradicálnak, de vajmi szépen és nagyon hallgatnak, bármily kegyetlenűl döngesse is őket önkény és bármily kegyetlenűl költse is el pihenésre dűlt testüket a kukacz.

27-ten Juni 1857.

Igen, Felséges uram, jobbágyainak zsebeit és erszényeit ki kell lyukasitni. De ezen operátió nem tartozik azon könnyű műtételek sorába, melyről a német oly grafice szokta mondani : gedacht, getan ; hanem oly szövevényes műtétel, mihez képest abban a herczeg vagy mágnás sikeresen nem járhat el, mert született herczeg vagy született mágnás ; hanem ahhoz oly rendkivüli észtehetség szükséges, bármely roturierféle koponyában lappangjon is az, mint amennyivel például engem áldott meg az isteni gondviselés, magától értetődik nem saját hasznomra, de Felségednek boldogságára.

A felcsigázott adó, nem tagadhatni, igen czélszerű methodus, az illetőknek zsebeit erősen megkönnyitni. De már elavúlt és igen esetlen fogás, melyből a régi osztrák czopf búj ki ; mert sunt certi denique fines és valamint a sült malacznak nem vonhatni le kétszer bőrét, min azon olasz, ki csak bőrét szerette, nagyon búsult, szintúgy nem lehet a szerencsés adófizetőket is kétszer megnyúzni, mely természeti deficientián nem egy financier erősen mérgelődik is, de hiába, ez nem megy. És ekkép valami másra kell gondolkozni *[sic]*.

Azon nemzeti ünnepélyek, melyeket legközelebbi időkben elkomédiáztattunk a derék magyarokkal, Felségednek ugyan sok pénzébe tellettek, úgy hogy sokan szinte megsiratják ezen hiábavaló költségeket. De korántsem voltak azok hiábavalók s pedig, mert a tisztelgőket igen nagy költségekbe keverték ezen megparancsolt nemzet-

szereteti demonstratiók és az aerarium az efféle pénzkidobásokat könnyebben győzi mint egyes privát és ekkép oly diadalos állásban van t. i. az aerarium az éljenző derék polgárokkal szemközt, mint a sokkal erősebb pugilista a sokkal gyengébb pugilista átellenében, kit elvégre lecsépel az erősebb, noha az erősebb és győző kivétel nélkűl teli kékfoltokkal, tán félszemmel vagy betört órral üli [is] a győzelem ünnepét. Honnét aztán mig a champion aerarium kinyalja sebeit és némileg kiheveri bajait, addig számtalan magyar zseb mintha voxost *[sic]* nyert volna, legfájdalmasabb keserűt intonál, jó része pedig oly tág lyukat acquirált, hogy azt vajmi nehéz lesz ismét bevarrni. És igy Felséged már sokat nyert, mert okvetlen nemsokára audientiára fog egybeseregleni a lyukaszsebűek éljenező legiója.

Ünnepélyeket azonban nem lehet folytonosan és in infinitum tartani. Legelsőben is, mert ilyféle demonstrátiók Felségedre és gyönyörű császárnéjára, ha egyszer megtudják, hogy azoknak bázisa sem egyéb mint czifra hazugság,[1] úgy fognak hatni mint hypecacuana és aztán mert ily ünneplés da capóra tán nem lehetne oly könnyen és aránylag oly olcsón kényszeritni Felségednek hű és szerető népeit. Tehát még valami sokkal okosabbat kell kigondolni, mit németűl ezen szó »pfiffig« oly gyönyörűen és annyira kimeritőleg teszen ki.

A luxust nevelni ugyan nagyon hasznos, mert számtalan jut az által koldúsbotra és vannak példák, miszerint nem egy papucs alá kerűlt egyébként nagyértékű hős betüszerinti »semmik« következtében lett semmivé.[2] De a piperék erősen kiestek módiból. Az emberek általában véve számolóbbak lettek. Elcsábitásukra ezentúl valami szolidabb kell.

Azelőtt kamaráskulcs, bárói, grófi titulus, valami kereszt vagy csillag nagy csábitószer volt, de a zsebeket nem igen lyukasztotta, mert ezen dicsőségek mint Felséged tudja soha nem voltak drágák, most pedig egészen olcsók lettek, mert ilyféle javakért most senki nem ád egy garast is, sőt még oly nagy asinus is van akárhány, kit még extra fizetni kellene, hogy ilyféle kitüntetéseket acceptáljon. És ez természetes, mert ha az emberek látják, csak az én példám után is, hogy mai időkben, mikor egyedűl az ész uralkodik, az eszes minden lehet ingyen és mindent szerezhet ingyen, ha t. i. meg

[1] Im. akaratlanul is kipattan Sz. loyalis gondolkodásmódja, hogy az uralkodót miniszterei és környezete tulajdonkép megcsalták, félrevezették.

[2] Szójáték a sok nullájú, tehát nagy összegekre.

birja vásárolni és fizetni észszel mit óhajt, bizonyosan nem nyúl zsebébe.

És e tekintetben valóban mint deus ex machina Felségednek zsebkilyukasztási segitségére compareál az Industrieausstellung, melyet én legnagyobb protectiómba vettem, mert tüstént átláttam annak kimondhatlan hasznát és pedig főkép a képzeletdús magyaroknak átellenében. És ugyanis számtalan magyar, kin sem kulcs, sem kereszt, sem Hofball, sem császári diner, de még Felségednek Allerhöchste Zufriedenheitja sem fog legkisebbet is, észkificzamlásig elcsábittatik valami industrielféle machina által, kivált ha ember vagy ló helyett gőz hajtja azt, miután a gőz, mely mögött semmi nem volt, mindig igen nagy szerepet játszott a magyarok közt és ekkép annak soha nem volt híjja extra et intra muros.[1]

Sok magyar a machinától elszéditve, elcsábitva tökéletesen meg van győződve [hogy a] földből igazi lehető legnagyobb hasznot nem csikarhatni ki elégséges és mindennemű machinák nélkűl, honnét aztán itt-ott magyar honnak sok tájain mintha valami csuda által Szász- vagy Angolország, sőt pláne Amerika lett volna belőle, machina van ugyan elég, szép procreatió is van, discrét admirátió, kikürtölés pedig legnagyobb quantitásban és dimensiókban, csak egy nincs, t. i. pénz és vajjon miért? Mert a gazdának zsebén lyuk támadt és anélkűl, hogy ezen kis nyilást észrevette volna, mikép az folytonos erőművészkedés következtében elvégre annyira eltágúl, mihez képest azon a komédiának utolsó felvonásában minden erőművekkel együtt a gazda maga is keresztűlcsúszik és azon veszi észre magát, hogy képzeleti mennyországa helyett vatta nélkűli kemény földön ül, honnét őt Felséged, ha szépen kér, felemelheti, ha pedig nem kér, szépen otthagyhatja. És Felségednek ilyféle jobbágyok kellenek t. i. olyanok, kik mindig kérnek és olyanok, kik mindig hallgatnak, mert ezek aztán úgy engedelmeskednek, mint valami machinának kerekei és karikái, melyet víz, gőz stb. stb. stb. és ez esetben Felséged forgat.

És most engedje meg Felséged, hogy báró Hauernek nézeteit a magyar nemzetnek tökéletes megsemmisitési ügye körűl röviden közölhessem, miből Felséged látni fogja, mily roppant észbeli tehetség lakik ezen, Felségedre nézve valóságos arany-, vagy inkább kőszénbányában,

[1] Erős oldalrúgás a magyarság szalmatüze ellen, a melylyel Sz. mindig ostromolta.

mely mint hires Mak Cullok[1] assecurálja és még hiresebb Miesbach Industriel par excellence de facto tanúsitja, sokkal becsesebb.

Legelsőben Magyarországnak szétszakitása egyenesen az ő műve! Én megvallom, nem voltam és ma sem vagyok e tekintetben egészen az ő vélekedésén,[2] mert legelsőben is, de ez persze nagy titok, a szétszakitással járó Statthalterei-féle multiplicátió nekünk felette sok pénzünkben van, mi azonban legkisebb tekintetet sem érdemel, mert fillérezéssel geniális státusférfiak nem pazarolják el a drága időt; hanem valósággal azon felette nagy súlyú okból nem tudtam megkedvelleni ezen stratagémát, mert az ismert divide et vinces-féle Machiavelli fogás már annyira kicséplett finesse, miszerint azzal egy normalistát nem tehetni bolonddá. Az ostoba ludak, de még szamarabb túzokok is tüstént nyakat nyújtanak és be nem várják a puskást, ha sejtik, dass man auf sie eine Absicht hat. Igy a magyarok is, noha felette ostobák, tüstént fület konyitottak, mikor az elapritási patent lett előttük pátens és ezen tényben tüstént megszagolták volna Macchiavel bűzét, ha én, Gerold, Zang, Waldeck, Silberstein[3] és még több ily nagy geniek által a tempo nem kürtöltettem volna ki, hogy ezen elszakitás egyedűl a kormányzásnak könnyitése végett és oeconomiából történik, mit a magyarok természet szerint el is hittek, mert kénytelenek, ob sie wollen oder nicht, a bécsi journalista geniek superioritását elismerni és ehhez képest szerencsésen elkerültük a magyarnak felébresztését vagy éberségben tartását. Nehezteltem is egy kissé a báróra, meg kell vallanom, de nem voltam képes őt sokáig boudirozni, mert egyedűl aus übertriebenen Eifer esett hibába és helyesen mondják a magyarok

28-ten Juni 1857. [kiknek szinte vannak néha meglehetős gondolataik és ebből látja Felséged, hogy én minden Gewachsból meg a csalánból is tudok mézet szedni]:[a] jobb ha a kocsisnak

[a] A közbeszúrt mondatot szögletes zárjelbe a kiadó tette.

[1] Mac Culloch János, hírneves angol közgazda, † 1864. — Az utána említett Miesbach rajnamelléki nagyiparos.

[2] Hogy Magyarország közigazgatási szétdarabolásának terve Bachtól és Kübecktől származik, azt Szőgyény különösen hangsúlyozza Emlékiratai II. köt. 51—52. l. Hauer tagja volt azonban az »Organisations Comité«-nek (u. o. 57.) s lehet, hogy Bachot ő sugalmazta, noha a nagy tekintélyű öreg b. Kübeck mellett ez nem valószínű. — Friedjung műve: »Österreich von 1848 bis 1860.« erről nem ad felvilágosítást, de a földarabolást Bachnak tulajdonítja. I. 408.

[3] Bécsi journalisták, lapszerkesztők és lapkiadók, a centralismus és germanisatió hívei, Bachnak, a kormánynak ez irányban készséges hírlapi eszközei.

keze tartástól fáj, mint ha korbácsolástól fáradna ki. Már pedig, hogy a báró legalább mi részünkről soha nem fogja megérdemleni a korbácsot és ekkép soha meg nem fog korbácsoltatni, azért jót merek állni és miután maga is átlátta elszeleskedését, mely könnyen úgy hathatott volna a magyarra, mint dobreveille valami kaszárnyára, für diesmal mag es passiren, geschehen ist geschehen, igy szólék hozzá, szerencse hogy ezúttal nem vettek a magyarok semmit is észre, de ezentúl több circumspectiót ajánlok. Elaltatás, elaltatás barátocskám, ez a nagy kormányzási árkánum, kivált a magyar faj átellenében, mely soha nem volt aluszékony — és ekkép minden legkisebb lármát el kell kerűlni, mert hiszen a lárma felébreszti az alvókat, éberlétben pedig nem tanácsos valakit operálni, mert nagyon jajgat, sőt kiabál, midőn egy kis udvari aether vagy wertpapierféle clorophorm-segitséggel lábát, kezét, sőt fejét is levághatni az illetőknek anélkűl, hogy csak észrevennék is. És azért »nur stad«.[1]

Szent Pálból, miután megokosodott, legnagyobb szent lett, valamint Magdaléna is, némi kis tapasztalatai után, mikor megvénűlt, erősen megszentesűlt ; úgy fog a báró is gondolom magamban, patentirozott ildommal Felséged mellett harczolni és szenteskedni mint a szent apostol és a szent Reumütige, ha atyai intéseimre hallgat, és ezeknek hátterében en perspectiv némi zsiros donátiókat is detegál. És nem csalatkoztam ! Méltóztasson Felséged saját mély eszével itélni, igazat mondok-e vagy sem.

Több heti reclusió után szoros bőjt, éjjel-nappali meg nem szűnő áhitatosság és bő alamizsnálkodás következtében kitisztulva és mintegy magasabb helyről inspirálva engem ily szavakkal lepett meg a magyar reformátori lángész t. i. báró Stephan Hauer és mi különös éppen nevenapján augusztus 20.-án, mert ő nem zsidó István, kinek ünnepe december *19.-ére esik,*[a] de király István, ha névszerint nem is, legalább de facto, mert gyengéd lelkiismeretem következtében köteles vagyok megvallani, hogy engem in hungaricis kitűnőleg szuperál, mi egyébiránt természetes, mert én miniszterségem előtt legkisebbet sem tudtam magyarországi dolgokról és soha nem dugtam orromat Magyarországba mélyebben be mint Windpatzig,[2] holott ő évekig járt a soproni iskolákban, hol bő alkalma volt, Árpád vérének keveretlen voltát és a magyar nemzetnek és alkotmánynak durch Selbstanschauung minden csinyját

[a] Az elvétett dátumot Sz. húzta alá.

[1] A. m. csak lassan, csak csendesen.
[2] A. m. Wimpassing, a sopronmegyei Himpész.

és minden binját kellően kikutatni és approfondirozni; hallja tehát csak, felséges uram, mily szavakkal lepett meg, mert hiszen illő, hogy plánumainkról Felségedet is confidentiába tegyük.

Mi ketten egymást meg nem fogjuk csalni, mert ismerjük egymást és éles eszünknél fogva nem hagyjuk magunkat megcsalni. Mi tehát nem szorulunk előbeszédekre, de tüstént minden státuskérdéseknek előzmények nélküli bonczolásához foghatunk:

A főkérdés az, hogy az újra felépülendő Habsburg császári birodalom unitás végett tökéletesen germanizáltassék legalább szellemileg, mert mint patois, ám beszéljenek a külön szinű néposztályok tótul, oláhul, ráczul mint tudnak, sőt ha annyira kedvelik a nek-nak hangját, Isten nevében még magyarul is. Neuöstreich nem maradhat többé sok kis részekből egybepappolt mozaik, melyet 1848 előtt úgy szólván csak a véletlen és az imádság tartott fenn, de abból valami erős egyszinűnek és egyneműnek kell válni, mely mint keverék nélküli gránitszikla ezer és még ezer évekig daczolhasson nemcsak az idővel, de a földgömbnek minden népeivel is.

Ez a főczél. Minden egyéb mellékes tekintet, mely figyelemre sem méltó.

Ezen főczélnak elérését azonban mi hátráltathatja, sőt mi veszélyeztetheti? Semmi egyéb mint a magyar fajnak hátramaradt része. Miután azonban ezen résznek nagy részét élve nem vetkőztethetni ki nemzetiségéből, milliókat pedig leölni tán kegyes császárunk is elvégre sokallaná és alkalmasint az egész emberiség ellenünk bőszülne, nem marad egyéb hátra, mint a magyarokat szellemileg meggyilkolni és aztán az időre hagyni végképi testi el emetésüket.[1]

Eddig tisztában vagyunk úgy-e? Igy kérdezett a báró, mire én azt válaszoltam: Tökéletesen tisztában édes kincsem és kegyes fejedelmünknek sincs más óhajtása, mint unitás, mert már restelli, a sok szerepváltoztatást, mely szerint neki majd magyart, majd olaszt majd bécsit kell játszani és ha tán jő a muszka, magas személyéből ezek fölött pour captiver les esprits horvátot, ráczot, oláht, szászot, tótot, csehet, morvát és tudja Isten mi mindent kellene még csinálni. Holott például a franczia császári székre felvergődött szerencse-kedvencz vagy a muszka czár, mint ezt sokszor irigy érzéssel emlitette kegyes monar-

[1] Mikor Sz. így Bach szája által hatalmasul és pompásan jellemzi a nagy germanizátor Hauert, önkéntelen is találkozik Szőgyényvel, a ki különösen kiemeli Hauer »veszedelmes« voltát Emlékiratai II. köt. 50. és 51. lapjain.

chánk, oly szerencsés, egy szájú és egyszellemű nemzetet uralni, mely nemzet, ezen utolsó t. i., ha egész súlyával az osztrák mozaikra esne, ezt könnyen sok darabra zúzhatná, mikor alkalmasint készek volnának a derék szomszédok és frigyesek a szétugrott romladékból egy-egy darabocskát felszedni, mint például a kis Vojvodinát a hős szerbek Coronini [1] ő Excellentiájával együtt, ki oly szerencsés volt azt jelenthetni: »Nini itt van a korona stb. stb.«, midőn ki tudja nem kacsintgatna-e tudós Berlin egy szemmel Sziléziára, a másikkal pedig pláne Csehiára, miután ezen országban nagyon szeretik a jó constitutiót, és Berlinnek van egy kis constitutiója, az osztrák constitutio ellenben egyedűl schwarz auf weissből áll; mert hiszen a patentek jó feketén meg vannak irva vajmi fehér papiroson és az osztráki udvar hűségesen mindenben megmaradt »schwarzgelb« mint volt azelőtt; csakhogy azelőtt kivált Mária Terézia ideje alatt, igen sok volt a sárga és nagyon kevés a fekete, azóta pedig a schwarze Bankozettlin kezdve, napról-napra kevesebb lett a sárga, de annál iszonyatosabb mennyiségben szaporodott a mindennemű fekete; hogy tehát te édes Istókom, meg akarod szüntetni a mozaikot és ehelyett Neuöstreichből egy imposant nagy darab gránitsziklát akarsz csinálni, ezt nem dicsérhetem eléggé, valamint azt is átlátom, hogy ezen Meisterstück teljességgel nem sikerülhet, mig ezen hátramaradt magyarok, kikről csak gondolkozni sem tudok méreg és boszszankodás nélkűl, erkölcsileg tökéletesen megsemmisitve nincsenek; de kérlek, drága öcsém, [Felséged észreveheti, hogy te per te vagyok vele, mert ezen distinctiót valóban megérdemli],[a] mondjad angyalom, mikép lehet ezt végbevinni? Mire ő ezen mély okoskodással vigasztalá meg őt hallani kiváncsi lelkemet és mely diplomátiai mesterdarab őt Osztrákiának legnagyobb benefactorjai közé sorozza, halhatatlanná (teszi) és efölött Felségednek tökéletes megelégedésére érdemessé teszi, magától értetődik, a zsiros donatiokat ideértve. Halljuk!

*

[**17.**] Második József császár szinte úgy volt lelkesitve mint mostani kegyes monarchánk, ő is meg akarta a monarchia, sőt a civilisatio hasznára gyilkolni az emberiségnek sepredékét t. i. a magyar haszontalan fajt. És kérdem, ért-e czélt? Bizony

29-ten Juni 1857.

[a] Kiadó tette a szögletes zárjeleket.

[1] Gr. Coronini János táborszernagy, ekkor a szerb vajdaságnak és bánságnak katonai és polgári kormányzója volt.

nemcsak nem ért semmit, de nagy otrombáúl azt is elrontotta és megsemmisitette, mit historikus anyja, a nagy Mária Terézia oly különös ildommal anzubahnen gewusst hat. Ha én ezen két monarcha eljárását a magyar nemzetnek átellenében ponderálom, mindig azon gyönyörű bécsi Volkshymnus tolakodik füleimbe, mely számtalan családi viszonyt mesterileg pingálván, igy hangzik, és tudom Felséged előtt sem ismeretlen: »Adam und Eva waren hald zwei Leut; Er war ein Esel, sie aber war gescheit.« És vajjon mi az ebből merithető tanulmány, kérdem alázattal Excellentiádat, [Felséged észreveheti, hogy engem nem mert visszategezni, mi új bizonysága, mennyire discret és modest ezen derék fiatalember, kit valóban minden tekintetben mesterdarabnak nevezhetni, hoch, hoch a derék papájának!] [a] Mely tanulmányt vonhat ki egyes ember a citált melódiából, kérdem Excellentiádat? Én azt hiszem kétségtelenűl azt, hogy ezen fontos életkérdésben, mikor t. i. a magyarnak meggyilkolásáról van szó, nem kell az érintett szeles császárnak nyomdokaiba lépni, mert ő annak éppen contráriumát aratta mit aratni kivánt és hogy eszerint inkább Mária Terézia methodusát kell felvenni és pedig minden lehető improvementtel.

Mária Terézia igen bölcs tünemény volt, de mindamellett még sem mondhatta Schiller szerint: »ich bin ein Mann, wer ist es mehr« és mint asszonynak természet szerint nem lehetett annyi esze, mint némi férfiúnak jutott osztályrészűl. S ugyanis mivel altatta el a magyarokat? leereszkedés, nyájasság, hizelgés, udvari fény által — igaz, de egészen még sem tudta őket aetherisálni s vajjon miért? Mert megfoghatlan rövid conceptiójához képest parókát, bugyogót és strimflit húzott a magyarnak fejére, czombjára, lábára és ily maskarában nem tudott a magyar elaludni; mert részint saját maga kaczagott magán, részint mások hahotázták őt le, és az ki kaczag, éppen oly kevéssé alhatik el, mint az, ki sir, úgy hogy azon kormány, mely kaczagásra vagy sirásra ád okot, folyvásti éberségben tartja a népeket.

Mária Terézia sem ért ehhez képest czélt, jóllehet systemáját felette helyesnek kell elismerni, és pedig nem ért czélt, mert ezen systemának alkalmazása nagyon superficiellement gyakoroltatott.

Excellentiád tudom gyermekkorában néha madarászattal is foglalatoskodott és ez alkalommal kérdem minek tulajdonithatta annak sikerét legfőkép, ha olykor jó nagy falkamadárt be birt hálózni. Tán a

[a] Bach e közbevetett pompás öngúnyát kiadó tette szögletes zárjelek közé.

háló és becsipő készület helyes voltának? Vagy azon sípnak, melylyel a madarakat invitálni szokták? Korántsem, mert ezek úgy szólván csak accessoriumok, midőn tulajdonkép a csalmadarak azok, melyek ily vacátióféle diadalokat lehetségessé teszik.

Veréb csak veréb szavára hallgat, czincze csak czinczére, kacsa csak kacsára és ezért egyedűl veréb csalhatja meg a verebet, czincze a czinczét, kacsa a kacsát stb. stb. stb. és ezen lajtorján felemelkedve egyedűl magyar a magyart.

A magyarok maguk azt mondják, legnagyobb kárt mindig született magyarok részéről szenvedtek, ha t. i. ezek ellenük forditották a kést, mert ezek el tudták őket csábitni és altatni, midőn idegenektől magukat egészen elszenderittetni soha nem hagyták.

Ez azonban egészen megváltozott és valóban mondhatni köztük most egyetlen egy áruló sincs. A nemzeti érzelem hathatósan felébredt minden kebelben. Most nincs párt. Mindazon irigységi és újjhúzási viszketeg, mely azelőtt a parasztot a nemestől, a nemest a mágnástól, a pápistát a reformátustól, a laikust a paptól stb. elkülönözte, ez mind megszünt, most egy czim alatt áll az egész nemzet és ezen czim nem egyéb mint magyarság, magyar nemzetiség, úgy hogy valóban azon mértékben vált az egész magyar faj erkölcsi tekintetben egy compact massába, mint a mily mértékben hona el lőn szakitva, el lőn rongyositva kisebb darabokra.

Vannak ugyan most is sok magyarok, kiket mostoha állásuknál fogva nagy nehezen meg tudunk vásárlani, nagy nehezen valóban, mert előbb őket rendszerint jól ki kellett koplaltatni és ők csak az éhség kinjától ostorozva haraptak horgainkba vagy kik azért állnak mellettünk, mert idő folytában és ha majd tán más oldalról fúj a szél, a lesújtott hazának jobb sikerrel gondolnak szolgálhatni; ezek ugyan szemre egészen velünk tartanak és oly mesterien el tudják játszani [a] gut kaiserlich-féle komédiát, mikép a legpenetránsabb magyar sem veszi észre, hogy ez csupa tettetés és nem egyéb mint a szükségnek erénye; de engem nem csalnak meg, mert én igen jól tudom, menynyire sincerisálnak és fraternisálnak maguk közt, ha valami hermetice bejárt helyen találkoznak egymással és tökéletesen meg vagyok győződve, hogy nyájasságra szoktatott képük, harsogó éljenük és szapora bókuk daczára, teli vannak méreggel és bosszúvággyal és ehhez képest készek volnának, minden beamtereket, mi kettőnket ki nem véve, inkább ma hengeritni Szt. Gellért várából le a Dunába mint holnap, vagy pláne holnapután.

Igazi csalmadarokúl a magyarokat tehát, mint hajdanta sokszor, mái időkben éppen nem használhatni. És ehhez képest azon gondolatra jöttem, — hallja csak Felséged mit mond ezen furfangos kis fráter, — vajjon nem volna-e annak kiszámithatlan haszna, ha mi álmagyarokkal édesgetnénk hálóinkba az igazi magyarokat.

Már az orbis pictusban olvastam soproni latin éveimben, hogy a boa constrictort rá lehetne szedni midőn utasokat vesz üzőbe, kik tőle menekülni akarván valami buczkóra felhúznak egy kopott atillát. A kigyó, mert azt gondolván, ember lakik ezen maskarában, minden ceiimonia nélkűl szokott tempója szerint, tüstént körülkarikázza azt és oly erősen préseli és sajtolja, mikép elvégre maga pattan ketté, mig magától értetődik az atilla belének, mely nem egyéb mint tűzre való fa, semmi baja sincs és az üzőbe vett karaván azon veszi most bosszuját, hogy az undok, de rendszerint igen köpczös reptilből levest főz, mely ugyanoly fekete mint tenta, de egyébiránt jóizű, bőrét pedig rendszerint porte-monnaiekre, mely most szinte több van, mint pénz, és efféle superfluitásokra felhasználja.

Ha ily könnyűszerrel, gondolám magamban, még kigyót is rászedhetni, mely mint Buffon mondja, sőt a biblia is hirdeti, az egész természetnek legnagyobb pfiffikusa és még egy asszonyt is meg tudott csalni, et cela veut dire quelque chose, [még] pedig csak egy masanszkerrel, akkor kellő vigyázattal és okkal-móddal vajjon miért ne lehetne megcsalni szinte a jóhiszemű magyarokat is, kikben legkisebb kigyó nincs?

Ezt azonban nem kell könnyű vállra venni, mert ha nem is kigyók a magyarok, tagadhatlanul nagyon éles szeműek és erősen jó szaglók, miszerint felette könnyen kinézik és kiszagolják az emberből kivált a németet.

Ha jól emlékszem egyedűl Appelles volt oly ügyes, madarakat annyi hasonlatossággal vászonra festeni, mikép még ezen bokros teremtések is életet supponáltak ott, hol nem volt egyéb mint festék.

Appellesnek példáját követvén azt gondolám tehát, hogy a magyaroknak rászedése végett nem lehetne semmi czélszerűbbet kiképzelni, mintha én à la tête és minden magyar beamterek, mi mindnyájan magyar ruhába maskiroznánk magunkat és pedig a bohó magyaroknak oly kedves szivárványi szinekben.

Bravo, bravissimo, e szavakkal szakitám ketté ezen lángésznek mély okoskodását, kegyelmes császárom és természet szerint nem kés-

tem, gedacht, gesagt, getan, tüstént megvarratni a szűk nadrágokat és a többi magyar ruhanemű plundrát.

30-ten Juni 1857.

És mondhatom ezen mély stratagéma, mely csak oly lángésznek velejében fogamzhatott mint amennyi velővel a kis báró mint nagy magyar isteni kedvencz van ellátva, ezen gyönyörű stratagéma mondom a legvérmesebb, legmerészebb várakozásainkat minden irányon túl szuperálta. És ez természetes, mert sok század óta megszokta a magyar ember például főispánjaiban herczeg Esterházyt, herczeg Batthyányt, gr. Pálffyt, gr. Nádasdyt, gr. Csákyt, gr. Zichyt stb. stb. stb. szóval az ország legfőbb urait tisztelni, kik nagyon gazdagok lévén, rendszerint drága köntösökben fogadták őt, mig ha most egy Komitatsvorstandot lát, ki tán a bécsi Tandelmarkt bazárban valami olcsó kabátot handlirozott ki, akkor persze a legsavanyúbb képű magyar polgár is elneveti magát, azon alattvaló pedig, ki elöljáróján nevetni mer, vagy nem fog neki engedelmeskedni vagy ha nem ily merész, mit mai időkben könnyen elérhetni, akkor bizonyosan megcsalja őt hol csak teheti szerét, és azért, felséges császár, a szegény magyar beamtereinknek kormányzásunk elején betű szerint kutyadolguk is volt és valóban úgy szégyenlették magukat tiszti állásukban, mint Sancho Panza is úgy Verlegenheitban volt, mikor őt bohózatból királyi székbe ültették és ő ezt tudta, a dolog nem tréfa; de miután magyar ruhába dugtuk őket, azóta egészen megváltozott és jórafordult a komédia, mert a derék magyar ember, most ha a beamterekben nem is lát magyar embert, mert szűk nadrág van rajta, azért szivének örömében igy okoskodik, hála Isten, elvégre mégis magyar világ lesz, mert a nemzetnek megtiszteléséré magyar köntöst viselnek elöljáróink és legyen csak egyszer bőrük t. i. külsejük magyar, akkor természet szerint lassan-lassan belsejük t. i. lelkük is magyarrá fog változni, igy okoskodnak a jó fiuk, kiket a magyar constitutio ezer évi butaságban tartott, mely ránk nézve oly delicióz okoskodást mi selbstverständlich nemcsak nem rectificálunk, sőt a legtarkább igéretekkel még elő is mozditottunk és pedig azon osztráki igéretformula szerint, persze in infinitum variálva, melynek themája igy hangzik: »Ha jól viseled magadat, akkor (tán) meglehetne, hogy idővel tán igérhetnék neked valamicskét«, és az egész ország tökéletesen meg van nyugodva, sőt elégedve, mert ha itt-ott hallatszik is néha-néha irgalmatlan lárma, az nem jelent egyebet, mint Felségednek jelenlétét, mikor lehetetlen a hű magyaroknak száját befogni és ők örömükben torok- és erszényszakadtáig úgy éljeneznek, banderiáznak, jubiliroznak és orditnak,

mikép becsületesen beszolgálván bérüket, lehetetlen tőlük megtagadni az igért dijat és mely demonstratiókból ha a közbirodalom, Európa, sőt az egész világ az árpádi, általunk érvágásokkal kitisztitott, pénzéből kipióczázott nemzetnek hűségét, szeretét, szerelmét kilátni nem tudja, akkor valóban sajnálattal azt mondhatni minden észrevehető tehetség és méltánylat elbúcsúzott és hátat forditott a földgömbnek.

Azelőtt legnagyobb antipathia nyomta embereinket, kiket csupa gonoszságból nem be, de biamtereknek neveztek és ezen szegények igen szegények maradtak, mert persze igen rosszúl vannak fizetve, minthogy egész hadakat fényesen fizetni nem lehet és Magyarországban minden méregdrága ; most azonban oly sympathiával viseltetik beamtereinkhez az általános egész közönség, mihez képest szemlátomást híznak és kivált eszesebb és körmösebb végrehajtóink, kik nem tréfálnak és ezeket kedveli a magyar, — mert komoly természeténél fogva nem szereti a tréfát —, annyit kapnak ajándékba, hogy minden kaloda vagy más jel nélkűl könnyen fellelheti mindenki a legkisebb beamternek is lakát, ha csak arra akarja forditni figyelmét vagy inkább fülét, vajjon melyik udvarból hallik ki legerősebben lúdgágogás, kappanének, malacznyikogás, pulyka hander-hander, kakaskikiriki stb. nem egy becsületes pedig, kit a boldog alatta fohászkodók kellőleg meg nem tudtak becsülni, négy pajzán lóval kocsizott felemelkedett helyére, ki betű szerint rongyos nadrággal gyalog vagy egy bécsi Einspannerféle diligence-on érkezett családostúl, butorostul kezdőhelyére egész pereputyjával und zwar a legerényesebb úton, csupa takarékosság következtében és per libera oblata, mely mint tudatik Magyarországban mindig oly kitünő szerepet vitt.

Ha a statusférfiú ilyeseket tapasztal, lehetetlen mikép emlékezetébe ne ugorjon azon ismert monda :[a] quam parva sapientia regitur mundus ! A philosoph pedig, ki bölcsesége mellett még oly satiricus tehetséggel is meg van a természettől ajándékozva, melyhez képest a dolgok és események nevetséges voltát is ki birja nézni, az nem nevethet eléggé azon csudán, miszerint úgy szólván egész nemzetet csak az által lehetett kenyerezni, elaltatni és tökéletesen megnyerni, hogy elöljáróik és elölülőik fekete pantalon helyett veres tányérost viselnek. Und dann soll mann Nationen und besonders die Ungarn achten ! Úgye felséges uram, ez lehetetlen és vajmi helyesen mondja, már nem tudom kicsoda :

[a] Sz. sokszor használja e szót »mondás« értelemben.

Az ember, ha dei gratia vagy par hasard nem király, engedelmességre van alkotva és semmi egyébre!

Igaz ugyan, hogy az uniformirozás után beamtereinket, mit tán Felséged meg nem irigyel, nem Felséged után, de méltatlan nevem szerint keresztelték, mi teljes bizonyságot nyújt, hogy nekem több popularitásom van, mint Felségednek magának és ez ennélfogva roppant [nagy], mihez képest nem császár- vagy Ferencz József-, de Bachhuszároknak nevezik derék tentahőseinket!

Sokan ezt iróniának hiszik és azt gondolják nem egyéb mint »mauvaise plaisanterie«. De higyje el Felséged, éppen nem az, és én nemcsak megbántva nem érzem magamat, — igaz ugyan hogy bőröm igen vastag és elasticus, de egész háladattal veszem ezen személyemre árasztott nagy distinctiót, mert valamint most a régi szinészeket az öreg gárdával hasonlitják össze a lángeszű, de igen únalmas bécsi feuilletonisták, holott a szinészek a hősöket csak elkomédiázzák, a franczia gárdisták pedig hősök voltak, úgy a magyar sem ismer nagyobb megtiszteltetést, mintha valakit huszárnak nevez, mert mint ő hiszi a nem magyar huszár inkább csak hanswurst mint volna huszár, valamint a franczia mameluk sem mameluk, de inkább harlekin! Minélfogva e nevezetet éppen nem repudiálom, de kérkedve és daczolva az egész világ képébe azt kiáltom, igen én Ferencz József császárnak legelső huszárja vagyok, was man sagt »Leibhuszár« — báró Stephan Hauer pedig a második, és ki ezt nem hiszi, ám ne higyje, mit bánom én. Magas helyen állok, fizetésem jó, érzem, hogy engem helyemből ki nem csiphetnek és egykönnyen ki sem rághatnak a magyar szúnyogok és olasz bolhák és ekkép fenyegessenek bármikép, eltűröm, elnyelem és nem vagyok oly botor, párviadalra kiállni, miután ha akarom milliókkal sújthatok egyet, ez pedig sokkal kényelmesebb és hasonlithatlanúl nagyobb komforttal jár, valakit ha igen lármás és nagyon is anzüglich kezd lenni, lakat alá tétetni stb. stb. stb., mint neki hasamat kipresentálni, miszerint azon tán keresztűlgolyózzon.

Másrészről nem tagadhatni, hogy beamtereinknek nagy része oly különös Machwerk, mikép nem igen capiálhatni, miért csinál az Isten ilyféle legényeket is és ezek sehogy sem szebbűlnek a magyar ruha által, das muss man gestehen, sőt az indiscret szűk nadrág sokat árul el, mit a bő bugyogó és hosszú kaput modestissime eltakar, és a legtöbb beamtereink tányéros nadrág-tekintetben, nem az igen is dombos, de inkább az igen is lapos bajokban sinylődnek, mely esetben ex-magyar Saphir azon már több milliószor hallott viczczet ismételni: auch gut,

vagy auch eine schöne Gegend; mihez képest teljességgel lehetetlen ily point d'interogationféle csinálmányokon kelletén túl bámulni.[a]

Igy például lehetetlen a legerősebb képzeleti tehetség mellett is például Lehelt magának úgy képzelni, mint a mily képet mutat ezrek és ezrek közt báró Geringer vagy báró Rueskäfer[1] ő Excellentiája; kivált ezen utolsó úgy néz ki t. i. a magyar ruhából, mint valami Góliáth csimpánz [a] kalitkájából és ha roppant esze és mély tudománya nem felejtetnék el madárvázforma testi személyességét, mi fekete német ruhában nem tűnt ki oly evidentiában mint a pompás magyarban, akkor valóban senki nem tartaná őt becsületes lerchenfelder bácsinak, de azt hinné Borneóból hozták Schönbrunn császári residentia jobboldalára,[2] hol szinte magyar ruhába fognának ezentúl paradirozni a herbi- és carnivor kostgängerek.

Intettem is ezért nem egy beamtert, ki inkább a keskeny és sovány, mint a vastag és kövér felé gravitál, vajjon miért nem segit mesterségesen ott, hol a természet nem segitett? Ha szabad álhajat, álfogat viselni és használni, szeretném tudni, miért ne volna szabad magát valahol, hol nincs, elégségesen kivattiroztatni. Hiszen pamut elég van és nem is drága, nyáron ugyan meleg, de annál inkább veheti az illető annak hasznát mint mennykőcsapás elhárítót valami kravalban, mely mostani időkben nem ritka eset. Ki is adtam ehhez képest tüstént az »ordert«, hogy a beamterek idővesztés nélkül ellássák magukat azzal, mit azelőtt soványabb hölgyeink Párizsból szoktak hozatni, mit azonban a mostani felvirágzott osztráki industriánál fogva als inländisches Fabrikat is megszerezhetni, pedig pamutból és már vagy 50.000 *Zuschrift*[b] expediálva volt, mikor a mindenre figyelmező báró Hauer nékem azt telegraphálja: Istenért ezt ne tegyem, mert most annyi Schiessbaumwolle — alkalmasint a muszka ellen — készűl, hogy az éppen nem fekszik a lehetőség körén künn, sőt igen hihető, mikép nem egy magyar szabó, — einen Jux vill er sich machen, — ilyféle pamuttal vattirozná a magyar tisztviselők officiós viseletét és mily kimondhatlan scandalum volna

1-ten Juli 1857.

[a] A konstrukciónak tulajdonkép igazi jó értelme nincs. Sz.-t talán, leírásakor félbeszakítá valami látogatás vagy más egyéb, s megfeledkezett a rosszul leírt mondatról. [b] Sz. aláhúzása.

[1] Wellenthali lovag Rueskäfer Mihály, titk. tan., a pénzügyminiszter helyettese, osztályfőnök volt, de Magyarországon nem szolgált. Sz. csak szeszélyből nevezi őt itt.

[2] A hol t. i. az egykor híres császári állatkert volt.

az, ha valami ceremónia alkalmával, de csak egyetlen egy beamter is mint taraczk elsűlne, hát ha »auf ja und na« mint egy généraldecharge dir-dur egyszerre még egész Statthalterei is levegőbe röpülne. Nem is késtem egy pillanatig se ezen fontos oknál fogva megiratni és kiadatni az 50.000 contreordret, dass dieses Patent dahin zu berichtigen sei, hogy a beamterek tüsténti cassatiónak büntetése alatt semmiesetre ne merjenek használni pamutot, legyen az aztán puskaporos vagy csak utczaporos pamut, mert e tekintetben könnyen történhetik confusio, de ehelyett vegyenek valami mást, mint például szénát, mely ha egy kissé vakar is, el nem sűl vagy haszontalan actákat, melyek el nem sűltek [1] vagy haderlumpot, mely kereskedési articulussal most Magyarország napról-napra erősebben el van árasztva,[2] mint legbővebb product és melyet egyenesen Felségednek köszönhetnek a háládatlan magyarok.

Egyébiránt kérdem, azelőtt, mikor minden tisztviselő magyar ruhában és kardosan járt, csupa Adonisokból volt-e componálva a magyar administratio? bizonyosan nem! És azért figyelmet sem érdemel azon reflexio, mert egyenesen absurdum, mihez képest ezen mascarade által nevetségessé tette volna a kormány magát. Mire azonban olyféle alkalmatlan piszkálók mint gróf Szekirváry körülbelűl ily észrevételeket tesznek: igaz ugyan, hogy azelőtt is magyar ruhában jártak a magyar tisztviselők, de miután se szín, se szabás meg nem volt parancsolva, mindenki saját discretiója szerint ruházta magát és az, ki tudta, hogy nem éppen Apollo, modest fekete atillácskát vont vállaira, ha pedig ezt tudni nem akarván, magát igen szépnek tartotta, tán púpjának és kaszás lábainak daczára is oly kiáltó szinekben jelent meg, melyek szinte provokálnak: »da schauts her«, akkor azokat szintúgy lekaczagták, sőt kicsúfolták, mint azon vén hölgyeket is kigúnyolja mindenki, melyek sárga ránczos képük daczára oly czifrán kipiperézik magukat mint tavaszi korban élő rózsakirálynő és szinte úgy lehahotázza és kifütyöli bizony azon beamtereket is, melyeket szokott mély bölcseségénél fogva a kormány maga iktatott a karikatúrák azon nagy könyvébe, mely mai időkben a látszólag legerősebb kormányt is lábairól dönti, mert a min kaczagni lehet, sőt az emberi gyarlóságnál fogva kaczagni kell, az mai időkben nem parancsol sokáig! Valami felszinesebbet, nyersebbet ennélfogva nem

[1] és [2] Szójátékok. Haderlump a. m. papirnak való rongy; de egyszersmind semmirekelő, lump.

is gondolhatni ki, mint civiltisztviselőket uniformiroztatni, kivált ha ezen libéria igen kiáltó, igen provocáló. Katonák megválasztatnak, kiknél ép erős test oly szükséges. tán szükségesebb kellék mint erkölcsi pondus és ekkép egyenruha katonáknál soha nem válhatik torzzá; ámde ha ezek minden kellő megválasztás nélkűl vegyesen merittetnének a népből mint sorban találtatnak, bármily figurát mutatnak is, wie sie sich vorfinden und wie sie gewachsen sind, púpos, gelvás, girbe-görbe, trottli, zwergli stb., ez esetben bizony az egész katonai rend is a nevetségnek éppen azon színpadára állittatnék, mint a mily színpadi deszkázatra emelte a mai osztráki kormány »tarkaszinű« beamterjeit, kiknél mint katonáknál nem az ép és erős test a főkellék, de az ép és erős lélek, mely néha igen deficiens testekben lakik, mely azonban nem sért senkit, ha t. i. az nincs körülvéve úgy szólván [a] szivárvány aureol fényétől, midőn ha ilyenbe van helyezve, mutatis mutandis éppen oly alkalmatlan állásban van, mint Krisztus paripája oroszlánbőrben vagy bölcs bagoly, Minervának ezen kaliczkása, papagálytoilettében.

Ha Muszkaországban rendelnek ilyest, hol mint mondják a katonai zenészeket sem választják tulajdonaik szerint, de szorosan hüvelykmérő után, hogy egyforma magasságúak legyenek, ezt elérthetni, mert hiszen Muszkaország soha nem coquetirozott népeivel constitutionális kacsintgatásokkal, de minden hypocrisia nélkül bona fide mindenben mint parancsoló szerepelt.

Oly országlás azonban, mely isteni (?) hivatását pompás constitutionális phrasisokkal és igéretekkel kezdette meg, minden félévben a státus financiái állásáról regulariter számot ád a bámuló népeknek, efölött azon hiedelemben van, persze exclusive csak maga, hogy szabad sajtóval áldotta meg boldog Neuöstreichját, ily országlás mondom, ha Muszkaországot imitálja, legfőbb vonásokban, mint például a patent-emanatiókban, mert eddigelé legalább senki nem tudott még valami külömbséget az osztrák patent és a muszka ukáz közt kiszemelni (észrevenni), ha tisztviselőit muszkamodorhoz képest egy kapta után ruházza és e szerint dupla rollát játszik, ily kormányról, mely miscit quadrata rotundis, minden higgadtan okoskodónak teljes joga van azt gondolni, hogy vagy gyermeki viszketeg benne a főmótor, mely majd constitutionális komédiára, majd véres tragédiára, majd bohó maskarádra, majd katonai demonstratiókra készti a parancsolókat, vagy az egész drámában nem lát egyebet mint vízbefulladót vagy végvonaglót, ki legkisebb combinátió nélkűl, mintha nem volna józan

eszén, fűhöz-fához, jobbra-balra kapkod csak hogy megmentse magát és elriassza a halált és minden pillanat alatt lepergő diadali illusión úgy örűl, mintha a mai napot nem követné holnap és holnapután.

Igy beszélnek s nem tagadhatni, van ezen okoskodásban némi igaz; de Felséged ne háboritsa ily sötét képekkel (odiósumokkal) életének tavaszát, ily reflexiókra van még elég idő és nem emlékezhetem harag nélkűl mérges Rajasicsra, ezen alkalmatlan rácz darázsra, ki Felségednek zum Dank, hogy őt elfogadni méltóztatott, ezt merte mondani: memento mori.[1] Ó be szerettem volna őt derekasan megmementózni. Nézze az ember, (egy) fejedelmet ily irreverens szavakkal sértegetni! Mindennek meg van kellő ideje és most én Felségedet arra kérem alázattal, mementózzon Felséged az életnek kellemeire, úgyis elég keserves, hogy oly fiatal hős mint Felséged, annyi státusmunkával van megterhelve, mikép alig marad ideje egy kis vadászatra, parádéra vagy ilyféle passe-temps-ra.

Bizzon[a] Felséged bennem és in hungaricis báró Stephan Hauer országi oszlopában, mi ketten Felségedet bizonyosan kirántjuk a sárból, mit azonban most nem tehetünk és pedig azon egyszerű oknál fogva, mert Felséged eddigelé csak tentában van és eszerint ezen igéretemet csak akkor teljesithetem, mikor egyszer már nyakig benn lesz Felséged a szurkos magyar enyvben, mi ha történik, én megvallom egy cseppet sem bánom és egyedűl azon okból, mikép megmutassam az egész világnak, mely engem már rútúl kezd calumniálni, hogy Bach Sándor Isten kegyelméből született bécsi polgár vom reinsten Wasser [kár hogy nem mondják vom süssesten Heurigen és ez tulajdonképi büszkeségem tárgya][b] és Felségednek kegyelméből báró, Miniszter, nagy Szt. Istvános stb. stb. nem hagyja fetrengeni császárját sárban, de onnét kiragadja, magától értetődik, ha tudja.

A magyar ruhai maskarád mindenesetre igen hasznos volt és capitaliter jól ütött ki, ezt nem veheti kétségbe senki, punctum. Minden embernek még Isten sem tehet eleget és ekkép az osztráki premier és favorit sem. A nagyobb rész meg van nyugtatva, a kisebb rész

[a] Sz. aláhúzása. [b] Kiadó alkalmazta a szögletes zárjelet.

[1] Van-e e legendának alapja, nem tudom megmondani. — Sz. Rajačicot mint mindig elégedetlent állítja e műben elénk. Pedig Rajačicot a patriarchiasággal s rokonsága gazdag megajándékozásával végkép lekenyerezte a bécsi kormány, ép úgy, mint versenytársát, a cs. kir. alezredessé lett Stratimirovičot. V. ö. Friedjung id. m. Österreich von 1848 etc. I. 423.

pedig nem mer szólni és e tekintetben mint mondám Felséged legtöbbet köszönhet báró Hauernek, mert ezen eszme: csalmadárként a magyar nemzetnek megcsalása végett magát Felséged hasznára és dicsőségére mint holocaust[1] föláldozni és magyar nadrágba bújni, ezen eszme és dévouement egyenesen az ő fejéből forradozott és mely eszmének

2-ten Juli 1857.

több elsőségei közt még azon financiális jó oldala is van, hogy az operatiónak végével, mikor t. i. az egész magyar nemzet sans exception vagy földben vagy hálóban lesz, nem kell egyebet tenni, mint az atillákról levenni a zsinórt és kész a waffenrock, mely különösen jól illik civilbeamterekre is és mily szép volt ebben például az elboldogúlt báró Kübeck,[2] mert ha nincs is egyéb ostensibilis fegyverük mint penna és penecilus, azért elég morális fegyver van kezükben bárkit is agyonszekirozhatni.

*

[18.] Nem mondhatom kegyelmes császárom, mennyire szeretem látni a mai huszárokat, nem az enyiméket, mert ezek minden vatta daczára bizony nem igen sauber legények, de Felségednek katonahuszárjait.

Nagyon sajnálják ők ugyan régi szineiket, mert ezek általában véve historikus becsűek voltak. Igy például a mostani *No. 7*[a] eredetin kék *egyent*[a] viselt és mint jutalmúl nyerte a veres, zöld és kék szineket, mert Szemendria[3] alatt vajmi vitézűl forgolódott és az általa elfogott seraskirnak ezek voltak köntös szinei. Mennyi, ha igy lehetne mondani, katonai poézis rejlik ezen egyszerű és igen természetes tényben! Igaz ugyan, hogy a most befogadott újonczok erről nem tudnak semmit, de majd meghallják, mert ily erkölcsi reliquiák soha el nem kopnak, de generatiók lánczolatán mindig újra és újra felvirúlva oly tulajdonivá lesznek a jelen kornak, mint minden vérrel vásárlott becsűleti szerzemény, mely kivált katonák közt mindig leg-

[a] Sz. aláhúzásai.

[1] Elégetésre szánt áldozati tárgy.

[2] Báró Kübeck Károly 1848-ig az udv. kam. elnöke, aztán a Reichsrat elnöke, a fiatal császár legnagyobb bizalmasa, † 1855 szeptemberében 75 éves korában. (Halála növelte Bach súlyát.) Kübeckről Sz. mit tartott, lásd Zichy A. Sz. életrajza II. k. 27. l. — Szőgyény (Emlék. II. 72.) szépen nyilatkozik K. magánjelleméről. V. ö. még Friedjung id. m. Österreich von 1848 stb. I. k. 446. és köv.

[3] Szendrőt, Belgrád után, 1789 októberében vette be Laudon. Erre czéloz Sz. — Az ötvenes években a huszárezredek egyenruháinak változatos színeit kettőre: kékre s vörösre (nadrág) reducálták.

nagyobb kegyelettel őriztetik. A többi huszárezredek szineit [is] körülbelűl ilyféle események határozták el; miszerint igy okoskodnak a huszárok, ha a forradalmi párt foszt meg minket ezen drága recollectióktól, elérthetni, mert közvetlen Magyarországért soha nem harczoltunk; hanem hogy a császár veszi el egykori szineinket, ez fáj, mert hiszen tulajdonkép nem a hazáért, de a császárért folyt régieinknek vére. Nagyon restellik továbbá köntösüknek se rövid, sem elég hosszú voltát és nem tagadhatni ezen »juste milieu«-féle köntös igen emlékeztet azon 1-ső franczia forradalmi ruhaneműre, mely pète en l'air[1] neve alatt járt és nagyon mulatságos szerepet játszik, ha a szél fel és alá hajtja azt. A kurta ingű magyar, ki erre büszke és méltán, mert tudja, ki ehhez megszokott, az állja ki legjobban a vasat, mindig lenézte a hosszú ingű tótot és oláht és [az] ilyféle se rövid, se hosszú izét egyenesen plundrának nevezte és most persze nagyon örül, hogy ráhúzták az általa annyira kedvelt plundrát, melyről minap egy magyar szellemű plébános azt mondá, már vajjon mire való ezen »laxirkittli«. Szépségre bizony nem, mert kimondhatlan csúnya, tehát az illendőség végett? Az ám, majd mást mondok, hiszen kilátszik a java stb.

Mindezt igen jól tudtuk, de miután elv szerint minden módon meg akartuk gyilkolni a magyart, minden recollectióval együtt,[2] kimondhatlan bölcs volt, huszárezredeinket kivétel nélkűl kékszinbe burkolnunk, legelsőben is, mert ez sokkal olcsóbb és aztán mert loyális és annyira hű bécsi fiainknak, kik a magyarokat soha nem szenvedhették, némi tekintettel tartozunk és ezek éles eszükhez képest ezen huszárkékitésnek philosophiáját felfogván, melyet természet szerint az egész magyar nemzetre terjesztenek, mikor Felségednek egészségére nagy enthusiasmussal nagyokat isznak, rendszerint azt teszik hozzá: Die Ungarn haben's schőn blau anlaufen lassen, és mi formáját illeti, átváltozásra ez legczélszerűbb, mert a magyar dolmány most nem egyéb mint zsinóros Waffenrock és a zsinórt mint utolsó magyar remanentiát elsepri az idő minden huszárokkal együtt.

Nemzeti megsemmisitési tekintetben kimondhatlan bölcs volt a kötelet választani, hóhérpallos vagy golyó helyett. Egész nemzetet egytől-egyig meggyilkolni nem lehet és ekkép ily czélnak elérésére

[1] Helyesen pet-en-l'air, tulajdonkép rövid házi komót-ruha. Nem állhatom meg Sz. hatalmas, szabadon csapongó fantáziájára utalni, mely Bach és Hauer beamtereiről egy merész szökéssel a magyar huszárok egyenruhái történetére ugrik.

[2] Im, csak példakép utalok itt arra, hogy az előbbi jegyzetben fölemlített csapongó fantázia még ily kis dolgokban is a czélt szolgálja!

nem marad egyéb hátra mint a fennmaradókat mennyire csak lehet stigmatizálni. És ezt Felséged egészen elérte. Az akasztófa ugyanis a mostani közopinio szerint oly büdös szagban áll, noha phisice véve nem rosszabb és kellemetlenebb kivégző erőmű mint a kétélű kard vagy puska, mihez képest a társaságnak legnagyobb része nem szeret oly családdal összeköttetésbe jönni, mely előtt mint a franczia politesse tartja, nem illik kötélről szólni. Ily eset oly hatással van, mint például a lepra. Nagyon megsajnálják azt, ki e bajban sinlődik, adnak neki mindent stb. stb., de contactusba vele senki nem kiván, nem akar jönni. Ha valaki fejét bakó *vagy nyaktiló által*[a] veszté, ez nem undokitja, le nem piszkolja rokonait, valamint a golyó sem és kivált ezen utolsó nem, mert a bátrak életfonalát rendszerint ez szakitja ketté, de az akasztófa, mint mondám oly mindent elbüdösitő valami, minél valóban nehéz lett volna bármi hathatósabbat kigondolni a magyar fennmaradottaknak lemoslékozására és számtalan szőke lány és barna legény csak azért marad hajadon, nőtlen, tán csókolatlan, mert Felséged akasztófát méltóztatott czimerükhöz csatolni. És ez természetes, mert legalább magyar törvény szerint, [mire azonban Felségednek mint magyar királynak nem kellett figyelni, minthogy király mellett generalissimus és császár is, és ekkép büntetési élvezetiben úgy választhat mint szultán ágyasai közűl annak veti oda a fehér kendőt, melyet megkedvel, csak azon külömbséggel, hogy Felséged egyik áldozatot sem vigasztala meg fehér kendővel, de akárhányat megcsiphetett körmével, legott szemeire terjeszté fekete zsebkendőjét, melyet odahaza soha nem felejt. Azért mondom piszkol be az akasztófa, mert legalább magyar törvény szerint][b] egyedűl oly bűnösök itéltettek kötélre, kik Isten törvényeit sértették meg legnagyobb szabásokban, midőn emberi törvényeknek áthágóit pallos bünteté.

Idővel ugyan az akasztófa ki lesz fejtve minden szégyeniből és az akasztott erkölcsi tekintetben sokkal magasb helyen fog állni, mint az akasztó, de ehhez sok idő kell, mikor már el lesz seperve a magyar faj az élők sorából és ez mindegy, mert Felségedre valamint minden okos emberre illik az, mit a clérus magáról mond : de praesenti gaudet ecclesia.[1]

[a] Sz. aláhúzása. [b] A hosszú közbevetett mondatokat könnyebb áttekintés kedveért kiadó tette szögletes zárjelek közé.

[1] Megdöbbentő Sz. óriás elkeseredése, a melylyel e czinikus fejtegetéseket Bach szájába adja s Bachhal így persiflálja a koronázatlan, törvénytelen uralkodót!

S vajjon meddig élhet a magyar faj, mely tulajdonkép soha nem volt lebensfähig? Bizony nem sokáig, minden symptoma erre mutat, kegyelmes császárom. Igaz ugyan, hogy több mint ezer évig fenn tudta magát tartani osztráktól, töröktől, muszkától és ekkép nem a legnagyobb méltánylástól környezve, és pedig nem valami elszigetelt hegyek által megerősitett országban, de nyilt, szabad laposokon, fogyva bár, de megtörve még nem, és újra és újra kimenekűlt a halál karjaiból és ismét lábra kapva az élők közzé állt megint. Mikép valóban félni lehet, kivált most, mikor annyi fiatal erőt fejt ki, és az adversitás tanodájában tiz év alatt többet tanúlt mint századokon keresztűl azelőtt, nedv- és vérébe szitta elvégre az egész nemzet, hogy politikában a nyilt loyális oroszlánerő is legyőzetik kigyó ildom által és hogy erőszak, hazugság és hypocrisia ellen nincs egyéb, sikerrel használható fegyver, mint kettőztetett okosság, meg nem szűnő éberség, legyőzhetlen hazafiság és kifáradni nem tudó türelem. [1] Mikép mint mondám, valóban félni lehet, mert maga-magától úgy látszik bizony nem akar meghalni, hogy a lesújtott magyar sárkány ismét fellábal és elfojtott mérgével a közbirodalomnak többi népeit is felingerli, felhuszitja, miknél fogva Felségednek nemcsak joga van, de ez még kötelessége is, amennyiben t. i. ex dei gratia császárnak kötelességei lehetnek, a magyar fajt, melyet egyenesen és nyilván meg nem gyilkolhatni mint ezt fentebb azt hiszem egész evidentiával megmutattam, azt alattomosan és mellékesen hű szolgái által halálig megkinoztatni és a nemzetek sorából lassan-lassan kitöröltetni.

3-ten Juli 1857.

Felséged, ki mindent tud, bizonyosan azt is tudja, hogy a tészta maga magától fel nem kel, de egész nyugalommal vesztegmarad, mig azt valami ferment, például »Sauerteig« fel nem éleszti, fel nem dagasztja. Az osztráki birodalomban a cseheken és magyarokon kivűl a többi néposztályok soha nem voltak egyebek mint finomabb, gorombább, fehérebb, barnább tésztaneműek. Az olaszok ugyan mindig el akartak szakadni a köztörzsöktől, de a többi népségekre nézve soha nem volt és soha nem lesz élesztő erejük és befolyásuk. E tekintetben a csehektől lehetett legtöbbet félni és pedig tettető és eltitkoló szivós tehetségüknél fogva és aztán a magyaroktól még le nem tört szarvuk miatt.

[1] Mintha a *jelen* nemzedék lelkébe akarna erőt önteni a nagy Sz. látnoki szelleme!

A cseh azonban annyira el van már németesítve, főbb és gazdagabb urai olyan kutyahizelkedőkre aljasodtak és az alábbrendű osztályok olyan erősen el vannak industriázva, mikép onnan a birodalmi köztészta impulsust bizonyosan soha nem nyerend és ekkép egyedűl a magyar faj az, noha tökéletesen le van verve szarva, melyből mégis kifejlődhetnék valami ferment, mely az egész dicső Neuöstreich-féle *tésztapatzent*[a] oly felkelésbe hozhatná, miszerint aztán azon czipón, mely igy támadna, könnyen kitörhetne Felségednek minden foga és ez nagyon kár volna, mert Felséged soha elég fogas nem lehetvén, ennek utánna nem vicsoríthatná fogát és igy ezen szomorú csapásnak elkerülése végett a magyar kiirtási munkában nem kell, nem szabad egy pillanatig is lankadni, sőt kettőztetett erővel vagy inkább ildommal és hypocrisiával kötelesség azt végig folytatni. Erre indit igazi patriotismus, az emberiséghez vonzó határtalan sympathia, Felséged szent személyéhez viseltető törhetlen hűség s erre a nagy summák és zsíros donátiók, melyeket megérdemleni remélünk!

Felséged tehát egészen nyugodt lehet, hogy báró Hauer és én mi ketten mint Felségednek leghivebb és legactivusabb kopópárja, soha ki nem fáradó igaz passióval fogjuk hajtani és puskára kerítni a magyart. Igen, ebben nem lesz rövidség, azért jótállok. De felséges uram alázattal kérdezem, lehetünk-e viszont mi ketten is nyugodtan és mindazon számtalan egyéb hajtók, kik velünk spitzlik, bolognesek képében stb. stb. e műtételben résztvesznek? És ki áll jót, hogy Felséged nem fog-e elgyengűlni és szive meg nem induland-e végre, ha észreveszi, mily kimondhatlan erősen ragaszkodik az élethez a magyar és mily őszinte sympathiával viseltetik hozzá minden lelkesebb ember; kérdem szabad-e nekünk e tekintetben megnyugodnunk?

Nem hiába kérdezem ezt ismétleve, mert e fontos kérdés körűl, megvallom, felséges császárom, újabb időkben nagy scrupulusaim támadtak és Felségeden úgy szólván confusus lettem.

És részben kötelességemnek tartom, Felséged szine előtt mindazt leplez nélkűl kitárnom, mi keblemet nyomogatja.

Legújabb időkben Felséged elveszté egyik kisdedét[1] és ezen esemény oly annyira megindítá szivét, hogy én Felségedre az én erős-

[a] Sz. aláhúzása. Tésztapatzenra (csiriz-szerű rossz tészta, tészta-pép) nem talált hirtelen magyar kifejezést.

[1] A császári pár elsőszülött gyermeke a kis Zsófia főherczegnő 1857 május 29-én, míg szülői a magyarországi körúton voltak, hirtelen meghalt.

lelkű császáromra legnagyobb alázattal, de egyszersmind legnagyobb őszinteséggel legyen mondva, valóban rá nem ismertem.

Ily gyengeséget nyilvánitani, legyen az aztán érezve vagy simulálva, oly egyén részéről igen veszélyes és dubióz, kinek hivatása főkép az, ezreket halállal és mindenféle egyéb kinokkal büntetni és sujtani, és ki ezen apostoli tisztében oly lelkiismeretesen járt el legalább eddigelé, mikép senki nem tapasztalhatta, hogy csak egy esetben is meglágyúlt vagy megindúlt volna szive. [1]

A szemtelen emberek ezen látványon mint valami nie dagewesene ujságon bámúlva, ily itéleteket hoztak Felséged fölött, és az, ki sokat és kiméletlenűl itélt, nem kerűlheti a sok és kiméletlen itéleteket, mit alázattal referálni kötelességemnek tartottam.

A legnagyobb rész őszinte érzéssel sirt Felségeddel és Felséged szerencsétlenségén. Magyarországban alig van család, melyet Felségednek bosszúja és körme egy-egy szeretett fejétől meg ne fosztott volna és lehet mondani, Magyarországban legalább és egy nemzeti osztályt sem véve ki, Felségedet senki sem szereti, sőt nem szenvedheti, azért mégis bizonyosan a lehető legnagyobb rész elfelejtvén saját tenger kinjait, tüstént megsajnálotta Felségedet, mikor értésére jutott, hogy Felségednek is fáj és eped szive. Én, tudja Felséged, könnyen meg nem indulok, de én is már-már elgyöngülék, mikor észrevettem és pedig minden fizetés és borravaló nélkűl, mennyi részvéttel voltak kivált a magyarok Felséged iránt, úgy hogy valóban kénytelen voltam megvallani — persze csak magamnak — mégis vajmi generózus és chevaleresque teremtés ezen magyar faj és vajjon nem kár-e az ilyest minden módon kipusztitni? De valamint Felségednek úgy nekem sem szabad elgyengűlni és azért tüstént silentiumot parancsoltam ilyen intésekre szivesen engedelmeskedő szivemnek, mert hiszen komisz embernek semmije sem fáj annyira mint született monarchának. Ily okoskodással csillapitám le kedélyemet. S fel voltam ismét aczélozva. Mert micsoda operátorok volnánk mi ketten, kegyelmes császárom és én, ha a beteget nem bonczolnánk kimélet nélkűl, mert jajgat vagy mert igen derék és nemes. Hiszen az operatio, ha t. i.

[1] Sz. ez és következő fejtegetései mentségére vagy jobban mondva magyarázatára és megértésére szolgál, ha meggondoljuk, hogy itt nem a császár, hanem a gyűlölt Bach lebegett szemei előtt s ennek akarta cinismusa kiemelésével jellemét, lelkületét pellengérre állítani. Nem történeti igazság ez; de drámai, shakespeari festés és jellemzés, mely a gyűlöletes hangoztatásában és kiemelésében is nagy és hatalmas, lélekbe nyomódó.

nem reszkető és tétovázó, de erős és elhatározott kezekkel megyen végbe, mindig annak hasznára üt kit metélnek, magától értetődik a fennforgó eseten kivűl, mert a magyar igaz annak hasznát ugyan nem igen veendi, ha őt a világból kioperálják, de annál többet nyer az egész emberiség és kivált Neuöstreich, melynek nem kell az élesztő és melynek természet szerint, mert annyi igazi és annyi ál, de azért egész zsidó lakja azt, nem eshetik oly jól az élesztővel készűlt kenyér mint az élesztő nélküli parches.

Voltak azonban jó számban olyanok is, kivált a magyarok sorában, kik ezen esemény által tökéletesen felvidorodtak, egészen felelevenedtek, de korántsem az ártatlan kisdednek elhúnytán vagy ellenszenvből Felséged iránt, hanem, mert mint ők állitják, elvégre mégis detegálták, hogy Felséged keblében is van valami, mit szivnek neveznek, minek ottlétén ők eddigelé mindig kételkedtek és átlátván csalódásukat, örömittasan egekbe rivalgták: hála Isten, hogy szive van, mert igy lehetetlen, hogy [a] mert most maga is érzi, mi a bú, mi a fájdalom, elvégre meg ne szűnjék, egész nemzet fölött megindithatlan [b] hóhéri szerepet játszani.

Néhány, végkép,[c] ki azt pretendálja, Felségedet jobban ismeri mint a nagyközönség, minden tétova nélkül egyenesen ily exclamatióra fakadt Felségedet pingálván: Mily hasonlithatlan egoista! Ezreket gyilkolhat, százezreket dönthet gyászba, nemzetet megsemmisithet és nem gyűl egy kis könnyű is szemeibe, — hanem saját gyermekét meg tudja siratni, mindig csak ő és ő és semmi egyéb a világon mint ő; persze, mert Neuöstreichben egyedűl ő valami, a többi 40 millió ellenben semmi, a magyar pedig nem egyéb, mint rühes kutya, melyet üldözni, pusztitni kell.[1]

4-ten Juli 1857.

Én nem akarom vizsgálni ezen, most érintett benyomások igaz és hézag oldalait, de remélem Felségednek becsületére, hogy a világ előtt most legközelebbről eljátszott búslakodása nem volt egyéb, mint tettetés,[2] mert oly gyengének Felségedet ugyan csak nem tarthatom, miszerint azt elhinni birnám, hogy Felséged egy éretlen, még vajmi piczi emberi gyümölcsért őszintén pityeregni

[a] Az eredetiben »hogy« helyett a Sz. kedvelte »mihez képest«. Értelem kedveért jobbnak láttam a »hogy«-ot alkalmazni. [b] Megingathatlant akart Sz. írni. [c] »Végre« helyett.

[1] és [2] Különösen ezekre vonatkozik az, a mit az előbbi jegyzetben megjegyeztem Bach cinismusának készakarva való kidomborításáról.

képes volna, kivált ha Saphir Gompercznek[1] szavát, ki mindig igazat mond és soha nem hizelkedik, szentirásúl veszi és ekkép elhiszi, hogy Felségednek testi gyümölcseiből, melyek idelent vajmi jóillatú virgok voltak, odafent vajmi világosan fénylő csillagok leendnek; mi kézzelfogható nyereség, mert habár az ide lenti kimondhatlan büdösség közt egy kis jó illatnak eltávozta igen sajnos eset, úgy másrészről egy csillaggal több, mert úgy sincs még elég, legalább Neuöstreichra nézve a lehető legnagyobb boldogság, feltéve, ha az még erősebben világit, mint a közönséges nap, mert ennek sugárjai még nem voltak képesek azon ködöt eloszlatni, melyben Felséged auf eigener Faust oly ragyogón fényleni méltóztatik.[2]

Gyenge monarcha mily carricatura! Én legalább nem vagyok képes, siró pityergő fejedelmet csak képzelni is. Azon király, ki ilyenre képes, csak nevét viseli a királynak, de legtávolabbról sem igazi király és ennélfogva nem sceptre illik kezébe, de tapisserie, rokka, strimfli. És ilyes fölött igaza van a nagyközönségnek, ha azt exclamálja: pfuj Teufel!

Hozza emlékezetébe Felséged a világnak legfényesebb hóditóit kivált a hajdankorból vagy a világnak legbölcsebb fejedelmeit mint például Salamont, ki Istentől nem egyebet, csak bölcsességet kért és Isten, ki őt nagyon szerette, annyira fel is bölcselte fejét, miszerint törvényes felesége mellé sans perdre du temps, ha a szentirásnak hinni szabad, még 1857 ágyast is csatolt, mi ellenmondhatlan bizonyságúl szolgál, hogy eszének ugyancsak tudta venni hasznát, mert nem maradt a toujours perdrix-féle Hausmannskostnál. Ilyes uraknak, kik mindig akadnak hű adjutánsokra és segitőkre, természet szerint annyi gyermekük volt és ha most élnének, azt kellene mondani, annyi gyermekük van, mikép igen sokszor kénytelenek veszteni egy-egy piczi ivadékot. Tamerlannak mint mondják 200 gyermeke volt, Dsingizkhánnak pedig pláne 5200 darab. A hiresebb és kitünőbb statisztikusok tiz perczentre teszik legjobb esetben a mortalitást és ekkép bei dem besten Gesundheitszustand, Dsingizkhánnak ezen alkalmasint legnagyobb szabású elfoglalónak, minden Istenadta héten egy-egy

[1] Saphir Mórt sokszor S. Gompercznek nevezi Sz. — Úgy látszik, mintha Sz. Saphirnak valami alkalmi czikkére vagy versére (a kis főherczegnő haláláról) akarna czélozni.

[2] V. ö. a megelőző kettős jegyzetben mondottakat.

császárkötvélyecskéje csillaggá vált, milyféle Sternschnupfen magától értetődik netaláni cholera alkalmával még magasabbra rúgott, mikor nagyobb méretekben decimálta a jószagú kis szegfűket a nagy kasza és szinte új Milchstrassen fénylett az égen. Ha már most a világhires Dsingiz minden kis ivadékáért Hoftrauert ült vagy azért pityergett volna, azt hiszi Felséged, vajjon bámulja-e őt az akkor élő és a most rá emlékező emberiség? Igen, bámulta volna őt és bámulná ma is, de nem mint lelkes hadvezért, hanem mint iszonyatos nagy hálósipkát. Ha Felséged oly bölcs mint Salamon vagy ezen esetben volna mint Dsingizkhán állott mint teremtő az emberiség átellenében és minden ivadékáért annyi könnyüket akarna szemeiből kipréselni mint amennyit a boldogúlt kis Sophieért sirni méltóztatott, ez oly quantitás nedv volna, mely szemeit okvetlen tökéletes vakságra kiszáritaná, noha alkalmasint századrészét sem alkotná azon veres nedvnek és ezt meglehetős pontossággal ki lehetne calculálni, melyet Felséged a magyar nemzetnek ereiből a neuöstreichi szabad sajtó elveinél fogva kisajtolni sziveskedett vagy inkább »császárkodott.«

Nem győzőm Felségedet kérni, sőt inteni, ne szűnjék meg XVI. Lajosnak szomorú végére gondolkozni.

Mikor ezen szerencsétlen fejedelem a Tulleriák falai közt végkép ki lőn vetkeztetve minden királyi nimbusából és hatalmából, ahelyett hogy à la Henry IV. inspiré d'un noble courroux kardot fogott volna kezébe, szép áhitatosan gyóntató barátjához fordúlt, minek következtében nem azon semmirekellőknek vére folyt, kik őt sárbarántani merték, de az ő vére festé az undok nyaktilói állványt.[1]

XVI. Lajosnak az volt megbocsáthatlan hibája, hogy ő inkább szent akart lenni, mint levente és inkább az ő vérét szerette hozni áldozatúl mint másnak vérét elfecskendezni.

És ezen elmezavar okozta csúfos elbukását. Ő ugyanis azt gondolta, hogy ő is csak éppen oly emberi teremtés, mint bárki más és ekkép a morál közönséges rendszabásainak szinte úgy van alávetve mint akár mely halandó, mely felszines felfogásért lakolt is a szegény, de méltán, mert valamint nem érdemel kötélnél egyebet azon szemtelen, ki királyt sérteni mer, szinte úgy itéli maga magát el azon feje-

[1] Ennek a fölfogásnak, mint tudjuk, sok híve volt nemcsak a franczia emigránsok közt!

delem, ki közönséges emberi érzések által degradálja dei gratia személyét.

Igy például közemberi felfogás szerint sokkal bölcsebb magát meglopatni, mint lopni, mert ez esetben, kivált ha az acquisitum nem igen becses, rendszerint sokkal erősebben fáj a büntetés, mint amennyi élvezetet a lopott valamiért megvásárolni lehetett volna; szinte úgy mindent mindenben és általában véve sokkal előnyösebb meggyilkoltatni, mint gyilkolni, mert első esetben a kín múlandó, a másikban pedig vajmi sokáig tart. Igen, ez mind igaz, de csak közönséges emberekre nézve, mert ha fejedelem appropriál magának valamit, ez nem bűn, sőt rendszerint erénynek mondatik. Igy például Felségednek egyik ükapja, Árpád, ki magának Magyarországot appropriálta, senki által nem neveztetik tolvajnak vagy éppen infámis rablónak, infámis rablónak mondom, mert a zsebtolvaj kisebb bűnös, mint az útonálló rabló és ennélfogva nagyobb moralitásukhoz képest, zsidókat is látunk és tapasztalhatunk néha ezen kathegóriában, de soha az érintett infámis bűnben, mi új bizonysága, mily boldog ország volna Neuöstreich, ha azt csupa zsidó lakná, mert hiszen zsebeket könnyen bevarrhatni, a legtöbben pedig úgy sincs semmi és útra többet-kevesebbet mindenki lép ha nincs podagrája vagy par hasard nem űl lakat alatt. Árpádot senki meri insultálni, de ő a história lapjain mint nagy hóditó és Magyarországnak alapitója fénylik. És szinte oly kevéssé meri valaki Felségedet azzal vádolni, hogy Magyarországot és azzal szorosan egybekapcsolt apostoli czimet magának appropriálni császárkodott; mert ilyest csak gondolni szabad, de kitárni nem, mert hiszen váltig van módunk olyféle indiscrét szájakat, melyekből ilyesmi kicsúszhatnék befognunk. De valamint a jelen kor legalább Neuöstreichban bizonyosan, mert erről lesz vagy inkább volt gondunk, Felségedet mint különös tüneményt állitja a világ elibe, ki megtörte a revolutiónak árját és ekkép egyenesen Istentől küldött pacificátor, úgy a jövő emberi generatiók bizonyára soha ki nem fognak fáradni Felségedet mint a leghumánusabb legjobb szivű és még mint a legbölcsebb fejedelmet is megénekelni, ha t. i. többi jeles tulajdonai mellett Salamon királynak példája szerint a természetbuvárságban és experimentális phisikában is kellő előmeneteleket teend![1] És valóban, csak egy hibázik még, miszerint az egész világ uni sono Felségedről azt mondhassa: a teremtőhöz hasonlóbb apostol még soha nem állott egy nemzetnek

[1] Ez a czélzás nem jól érthető.

élén is; mit minden bizonnyal mindenki el is fog hinni és ha nem akarja hinni, sőt egészen ellenkezőről fecseg és locsog, ezt Felséged megvetéssel ignorálhatja; mert oly magasállású parancsnok mint Felséged, mindig elég consolatiót talál öntudatában; úgy hogy ha egészen erre reducáltatnék is elvégre Felséged és magán kivűl senki sem becsülné és szeretné Felségedet, öntudatával is tökéletesen jólakhatnék; mert recolletiói annyi cadavert állitnak császári szemei elé, miszerint mint igazi sas, ki büszkén néz még a napba is, soha nem kivánhat jobbízű lakomát. És mi a gyilkolást illeti, ezen bűnbe fejedelem soha nem eshetik; mert ő mint summus justitiarius mindig csak büntet, még akkor is, mikor tán sok szamár rá merne esküdni, hogy gyilkol; büntetni pedig jól organisált státusban nemcsak szabad, de kell és e tekintetben az egész állományra nézve bizonyosan jobb a stenicus gyógyrendszer, mint az asthenicus.

Ha valami régi[a] legénynek egyetlen egy ivadékát veszi magához Isten és a búslakodó atyának nem lehet azon consolatiója, hogy piczinyéből nap lesz, de még azon is van joga kételkedni, vajjon beveszik-e kisdedét Jupiterféle trabantnak, és ha létez efölött a papában még valami, vagy inkább nem létez, mi neki azt súgja fülébe: unersetzlich, — legalább mi a hasonlatosságot illeti — akkor, ha egy ilyféle státuspolgár és adófizető Jeremiásként valami keserves nótát intonál, mert kisdede odébbállott, ezt elnézhetni, eltűrhetni, mert hiszen ilyféle specialitásoknak is kell néha-néha egy kis időtöltés és mulatság. Hanem hogy fiatal császár is, kinek más és jobb dolga van, oly veszteségért ríjon és keseregjen, mely oly kevés fáradsággal, sőt oly kellemetesen pótolható, ez a császári dignitással nem quadrál és kereken ki kell mondanom, nem egyéb, mint igazi scandalum.

5-ten Juli 1857.

Az elvándorolt kis aprószenteket ám sirassák meg az anyák, azért vannak a világon és az asszonyi nemnek alkalmasint legnagyobb része könynyükkel fűszerezi mindennapi kenyerét, c'est un amusement comme un autre.

Ha Felségednek jobbágyai észreveszik és ezen nincs okunk többé kételkedni, hogy Felségednek szive helyén nincs kő, de oly seraphi készitmény létez ott, mely minden felebaráti bajon bizonyosan megindúl, akkor kérdem, ki vagy micsoda fogja visszaverni a kérőknek

[a] »Öreg« helyett.

és esedezőknek árdagályát, nehogy az Felséged feje fölött összecsapjon? Ha továbbá Felséged egyszer megkóstolja, mennyivel édesebb sebeket tüstént gyógyitni, mint sebeket ütni és ezeket évekig vérzeni hagyni és ha efölött átlátandja, mennyivel okosabb lett volna a magyar nemzet fölött atyáskodni, sziveskedni, mint hóhérkodni és azt kitelhetőkép kinozni és mily nyomorúlt rövideszű fogás, éppen azon nemzetet üldözni és gyönyörű sajátságaiból minden módon kivetkeztetni akarni, mely jól irányozva minden körülményekhez képest tulajdonkép az, mely nem ki, de Felséged felé gravitál, mely a dynasztiának legerősebb bástyáúl szolgálhatna? Ha mindez megtörténik és Felségednek szive, szeme felnyílik, mi a legnagyobb szerencsétlenség volna,[1] akkor méltán elmondhatja Felséged a római bölcscsel: oleum et operam perdidi; mert mindaz, mit tiz év óta, mikor Felségedet Ferdinánd nagybátyján és Ferencz Károly édesatyján átszöktettük, monarchává tettük,[a] üggyel-bajjal felállitottunk, kipingáltunk és az ujságok által kikürtöltettünk, mindez úgy fog sarkából kidűlni vagy elolvadni, mint czukrászmonument, mely valami nagy ünnepélyre, mint közédesitő készült és melyet éppen azok törnek ketté, kik részint mint kellőleg kipróbált hű, részint mint petitiókat alá nem iró alattvalók mindenféle rendekkel, czimekkel és kulcsokkal megjutalmazva az udvari táblához is zugezogen wurden. [A]kor aztán Felséged újra megkezdheti a munkát és mea maxima culpát recitálván egész Európa előtt mint felette gyenge úr fog figurálni, ki nem tudja bevégezni azt, mit kezdett, de éppen akkor szalad hátra, mikor, miután mint igazi hős legelől mászta meg a bástyát, már-már be kellene pour conclusion lépni a várba.

S valóban csak erre várnak az útálatos magyarok, és Felséged tán azt hiszi, hogy ezen reménynyel a közjó tekintete végett vagy tiszta patriotismussal táplálgatják magukat? Korántsem, hanem egyedűl azért, mihez képest megint az ő kezükbe jusson a magyar sinecura, Nichtstuung és az érdemfölötti bő fizetés. Semmi más nem létezik, ezen mesterségesen fenntartott vágyon [kivül]. Néhány helyéből kiugratott főúr restelli ezen tényt, mely szerint ő most semmi; és magát únván, ismét belé akarja tolni becses személyét valahová;

[a] Az eredetiben tollhibából: monarcha lett.

[1] Valóban sublimis erő van e rémítő ellentétek, ez óriás szikladarabok hajigálásában!

minélfogva jó számú aláirót gyűjt és pedig a végett, hogy ezen jó fiúk hátán Einzugot tartson valami azelőtt szennyes, most azonban kellőleg kitisztitott és a magyar koronához tartozó épületek egyikébe, melyekkel Felséged kénye-kedve szerint disponálhat, legelsőben is jure acquisitionis és aztán a koronához csatolt jognál fogva, melyet, nem a jogot, de a koronát, Orsovánál feltaláltunk és e szerint bátran nevezheti magát Felséged »koronás császárnak«, mit tudom egy jogtudós sem mer venni kérdésbe, mert máskép majd meglássa stb. stb. stb.

Felségedet tehát alázattal esedezem, sőt mint belsejének minisztere interpellálom, ezentúl »keine Thränen mehr«!

És ha a neuöstreichi tűzhelyen álló ebédek tökéletes kifőzésére valami nedv elmúlhatlanúl kell, ugyancsak miszerint mártalékja izletesebb legyen, Istenért ne használjon Felséged »könnyüket«, de inkább veres nedvet, hiszen még van, és legelsőben is, mert ha már valakinek sirni kell, jobb ha mások sirnak, mint Felséged és a magas egeket tekintve, gibt es auch mehr aus, és aztán, mert már ideje van azon infamis imputátiót, melyet ránk akarnak fogni, meghazudtolni és visszalökni, melyhez képest úton-útfélen azt mondják, hogy Neuöstreich olyan mint Borsdorfer,[1] mely csak kivülről veres, mely calumnia tüstént meg lesz törve, ha Felséged könnyűk helyett elég bőségesen fogja használni az érintett ebédnek végképi kitálalása alkalmával a veres nedvet, mert akkor minden joggal elmondhatjuk, hogy a Neuöstreich-féle paradicsom alma nemcsak kivülről, de belsejében is kellőleg ki van festve mit der Farbe der Freude.

Nem is vagyok ennélfogva képes kellő szavakba foglalni azon örömöt, die Sprache ist zu diesem Behuf zu schwach, melyet érzek, ha Felségednek keresztjére gondolkozok, t. i. nem arra, melyet Felséged legtöbb jobbágyainak hátára rakni kegyeskedett, mert ez igaz egy kissé nehézkes és Krisztus türelmére int, de a Ferencz József rendre, melylyel Felséged hű szolgáit kiczifrázni méltóztatik. Örömöm pedig azért oly kicsapongó, mert ezen kereszt nélkűl hogy látszatnék oly significátió, mikép felette soknak szolgálhat kulcsúl úgy szólván naponkint, mi most Neuöstreichban tálaltatik ki. A veres pántlika az örömnek, de egyszersmind a vérnek ezen szine, mindenkit, bár hordja azt vagy csak bámulja is, arra sürget, hogy tüstént intonálja a »Freut Euch des Lebens, solang das Lämpchen glüht« stb. féle szinte már módiból csúszott melódiát; mert valóban Magyarországban

[1] Sötétvörös almafaj, a magyar vér- vagy bikaalmával rokon.

legalább igen sokan örűlhetnek, hogy vérük par hasard eddig még ereikben maradt és mi több, azokban még circulál is. A kereszt maga pedig teljes bizonyságúl szolgál, mely minden hiúság nélküli modest tünemény, — embernek nem merem nevezni Felségedet, az én jó dicső lovagi császárom! S ugyanis számtalan példa közt XIV. Lajos nem volt oly leereszkedő, Nagy Péter sem, Nagy Friedrich sem, hasonlóúl Napoleon sem, hogy azon rendet, melyet felállitott, saját nevével dicsőítette volna fel, de ezen dolgot mindig vagy a szt. lélekre vagy Szt. Györgyre vagy pláne a mérite-re és a puszta becsületre tolta comodissime, és Felségednek nagyatyja sem volt oly kegyes, maga nevére keresztelni az általa fundált Leopoldit, de ezen nevű nagy szentet állitotta maga helyibe als Vertreter. Ezen nagy monarcháknak egyike sem birt annyi lelkesedéssel és tudtomra kivülük egyetlen egy sem, ki magát e tekintetben feláldozni kész lett volna és e nagy kérdés körűl is Felséged az első, ki megmutatta, mi mindenre nem capable, ha arról van szó, népeinek boldogságát előremozditni és mint különösen herablassend pláne még arra is ráállni kegyeskedik, hogy hidakat, utczákat stb. stb. is azon néven nevezzék, melyre császári személyét keresztelték és mely névvel megdicsőíté az általa népeinek ajándékozott nemcsak simplex, de kitünőbb megelégedésének verespántlikás signumát. És valóban bölcsen cselekedett, hogy e tekintetben nem az eddig élt fényes fejedelmeket majmozta, de ehelyett fideliter a nagy Mária Terézia nyomdokiba lépett, ki mint tudva van, a legszebb rendnek szerzője és melynek becsét neve által különösen emelte, mert minden hű lovag és talpraesett egész férfiu, derék szép és jószivű asszonyért, ha veszélyben van, szivesen ontja vérét, sőt érette életét is kiadni kész és természet szerint annál nagyobb grádusban oly asszonyért, mely népeinek nemcsak fejedelme, de betű szerinti anyja volt, mikép alig is van rend, mely a halállal szemközt annyi fortitudot[1] fejthetett volna ki, mint Mária Terézia rendje, és ha après tout egy csupa asszony volt képes a férfiui nemet annyira exaltálni, kérdem, mi természetesebb, hogy ezen exaltátió a legnagyobb Todesverachtungig kénytelen felbőszülni, ha egy fiatal 20 éves — mert mikor a rendet alapitotta nem volt idősebb — császár du genre masculin, úgy mint Mária Terézia, saját maga nevével stemplizi meg csillagát.

[1] Sz. jegyzete: Mária Terézia kereszt egyik oldalán ezen, annyit jelentő szó van írva: Fortitudini.

6-ten Juli 1857.

A természetben ugyan azt tapasztaljuk, hogy a gyengébb nem nagyobb hatást gyakorol az erősebb nemre, mint az erős nem, sőt ezen utolsónak legtöbbjei mindig igen hajlandók egymással veszekedni és egymást marni. De emberek közt ez selbstersténdlich egészen máskép áll, kivált ha a fejedelem úgy mint Gurli [?] a harmadik személyben szól, mihez képest nem mondja például »Én titeket erre felszólitok« *[sic]*; hanem »A ti császártok szólit titeket erre fel. A ti császártok, és ti fővezértök megelégszik veletek« stb. stb. stb., mikor a népek magától értetődik ily eloquentiák következtében oly enthusiasmusra fakadnak és annyira érzik magukat felpaprikázva, miszerint minden parádénál — kivált nyár közepette, ha Sack und Pack rukkolnak ki, — csupa hűségből szinte elolvadni készek és aztán a néha jutalmúl kifizetett gratis gagiért, mi 15 kr. teszen per Kopf, oly édes érzések közt isszák meg az ő császárjukért és az ő főhadvezérükért a seidli (meszely) »Guldent«,[1] mihez képest rendszerint nem is veszik észre, mily infamiter savanyú és keserű az.

Ne sirjon tehát Felséged többé soha, legelsőben is, mert sokan ily látványkor akaratlanúl is Egyiptomra és a Nil vizére kénytelenek emlékezni, melyben mint mondják von wegen den leichtgerührten

[1] *Sz. jegyzete:* Bécsben azelőtt legalább jobbadán nem a szőlőhegy vagy a szőlőkert után nevezték el a borokat, mint például Magyarországban a somlait, budait, egrit stb., hanem per Gulden, zwei Gulden stb. A bort nem tették hozzá. És mindez a bécsiek kitünő becsületességére szolgál bizonyságul. S pedig, mert a sok szokásos kevergetés miatt minden bor elveszti primitiv nevét és abból tulajdonkép »Gemischts« válik, minek a bécsi mindig különös kedvelője volt és alkalmasint azon okból, hogy a zu vertilgende nedvnek felét császárjáért, felét ellenben hazájáért költse. Bornak pedig tán azért nem merte nevezni a »Guldent« vagy »zwei Guldent«, mert előlegesen már erősen elkeresztelte azt. Egyébiránt van ezen abbreviatióiban valami sajátságos nemzeti typus. És valamint a magyar betyár ha nem bir bőrébe férni, kihivólag ezen szavakkal lép az ivó vendégek közzé »ki a legény a csárdában« és vagy kiveri mindnyáját vagy viribus unitis őt lökik ki, úgy a bécsi »Tausendsassa«, mely specialitást Salzburg stb. körül »Schlanklete«-nek neveznek és mutatis mutandis aequale betyár, ha meg akarja mutatni, hogy igazi Deutschmeister-nemű ivadék, azzal imponál a már erősen fogyasztó Stammgastféle vitézeknek, hogy beléptekor e lapidárféle szavakkal bizonyitja be, hogy vele nem szabad tréfálni, ujjat húzni pedig pláne nem: »Seidel zweier!« [a] mi után leül, erősen hallgat, de annál mérgesebben iszsza meg a 30 krajczáros nectárját. Míg a derék Stammgastféle contribuensek nagyon megijednek ily Tausendsassaféle hatalmaskodón és egyenként kisurrannak, ha t. i. nem nyugtatja meg őket valami kormányi fegyveres dajka szerencsés ottlétével.

Eidexeln[1] nem jó fürödni és aztán, mert [a] gyenge monarchát mai időkben bizonyosan kiugratják fejedelmi székéből a gonosz emberfiak.

No már gyengének, azt hiszem a fentebbemlitett tendre peineféle exceptionális esetet kivéve, senki Felségedet tartani nem fogja; mert hiszen az egész emberiség évrajziban nincs példa, hogy oly fiatal parancsnok mint Felséged, ki oly incorrecte és Magyarországot tekintve oly törvénytelenűl jutott fejedelemséghez, annyi szivtelenséggel s annyi hidegvérrel százezreknek életét kioltotta, és egész földi szerencséjét tökéletesen megsemmisitette volna, mint Felséged.

Sokan ugyan azt állitják, hogy az igazán erős nem kegyetlen és mint ezer példa bizonyitja, nem tagadhatni, miszerint a legkitünőbb hősök rendszerint jószívűek és vajmi könnyen megtelik szemük könnyükkel, mikor tapasztalni kénytelenek, mennyi kin gyötri az emberiséget és mennyire neveli azt gyakran nem egy éretlen és elbizott parancsnoki suhancz, kinek főtisztje volna, fájdalmakat enyhitni, sebeket gyógyitni.

De mindez, méltóztassék elhinni, felséges uram, nem egyéb mint lágyvelejű Jean Jacques Rousseau & Co. nemű theoria, melyet mutatis mutandis megengedem tán némi haszonra fordithatja *[sic]* valami misericordian vagy sœur-grise-féle specialitás, mely theória azonban fejedelmekre alkalmazva éppen oly oktalan, sőt nevetséges, mint ha valami irgalmas fráter ülne az én helyemre, Unterrichtsminister pedig valami szürke nénémasszony volna.

Azon kormányzási systéma, melyet Felséged alattvaló népeinek kimondhatlan boldogságára a magas erényű, szeplőtlen moralitású, tiszta magaviseletű és mély bölcseségű Schwarzenberg boldog herczegtől imbibált, minden csepp vér és nedvében felvett és mióta a közbirodalmi székbe ülni méltóztatott a jelen napig szigorú és imperterrite követett és követni parancsolt, ezen systéma népeknek megboldogitására bizonyosan a legjobb és legczélszerűbb, ha tán nem a legolcsóbb is, mi azonban még el nem döntött kérdés.

*

[19.] Kormányzási systémákról igen sokat fecsegtek és irkafirkáltak az emberek már és e munkában még ma sem lankadnak, ott t. i. hol ilyesekről nemcsak gondolkozni, de szólni és irni is szabad. Nem szándékom Felségedet ilyesek felhordásával úntatni, mert hiszen Felséged mindezt jobban tudja, mint én, mi persze nem igen sokat

[1] Czélzás a »könnyező« krokodilra.

akar mondani, mert én, ki osztráki prókátornak voltam nevelve, mikor minisztert csináltam magamból, csak a bürgerliche Gesetzbuchot ismertem és csak azóta hab' ich Eins und das Andere nachgeholt, amennyiben t. i. »mindenes« qualitásom és foglalkozásom létére *[sic!]* erre némileg ráértem; annyit azonban minden lehető kormányzási systémáknak szoros egybehasonlitása következtében jólélekkel elmondhatok, hogy tulajdonkép nem létez egyéb jog a világon, mint a jus fortioris és minden egyéb irott, megesküdött, pragmatizált stb. stb. stb. jog, nem egyéb mint lárifári; mert [az] ilyes kötelékeket csak azon fejedelem nem szakitja ketté, ki erre nem elég erős, mig azon király, császár vagy bármely néven nevezendő parancsár, ki elégséges erővel bir, Brennusként kardját használja az efféle jurisprudentia-akadályoknak kettévágására. Kard, dzsida, szurony, puska, ágyú, rakette stb. stb. stb. és elég katona, zsandár, policzáj stb. stb. ki ezen műszereket kellőleg használni tudja: ezek azon törvényi articulusok, melyek bölcs fejedelmeknek corpus jurisát alkotják. Minden egyéb nem más, mint haszontalan bliktri. Ezt Felséged remélem csak capiálja és ezen okoskodás Felségednek capacitásához úgy hiszem jobban van mérve és alkalmazva, mint mindazon constitutionális szőrszálhasogatás, melylyel oly sophisták mint például gróf Apponyi György, Felségedet úntatni szemtelenkednek, milyeneket persze egyedűl mély eszű és kiterjedt tudományú egyéniség képes méltánylani.

Általánosan ugyan azt mondják, hogy ily kormányi rendszer annyiba telik és oly költséges, miszerint elvégre minden kormányt megbuktat. Ámde azért, mert felette sok száj sokszor csak azért tátja fel magát, hogy belőle ezen théma kicsússzon, ugyan kérdem azért igaz-e ezen állitás? Többek közt mit mond a franczia hires orátor Mirabeau? Azt, hogy a való kivétel nélkül sem a többségnél sem a kisebbségnél nem üti fel sátorát, hanem majd millióknak majd csak egyetlenegynek szájában lakik. Már [a] mi a Felséged kormányzási systémájának veszélyes és mintegy elbuktató drágaságát illeti, ám fecsegjenek Felségednek 40 millió hű juhai, bármit akarnak, én azt mondom, hogy nagyon drága ugyan Felségednek systémája, de éppen meg nem buktató, legalább Felségedet tekintve bizonyosan nem, ki a receptor [?] szerepét játsza, midőn meglehet, sőt hihető, hogy azoknak nagy része a fertályig, félig, úgy mint Felséged rabjait a lyukból bocsátja, vagy egészen bukni fog, kik a fizetőket komédiázzák el.[1]

[1] T. i. a kik az adófizetők szerepét játszszák.

Ez pedig tekintetet sem érdemel. Mert ha a katonának még akkor sem szabad panaszkodni, ha ágyugolyó elviszi fejét, mi joga volna kérdem, egy szennyes, Waffenrock nélküli contribuensnek rimánkodni, ha a státus javára elveszik mindenét, még kalapját is, hiszen legalább megmarad koponyája, mi rendszerint nagyobb becsű mint [a] kalap, sőt még tán hasa is, melybe mindig tehet valamit, ha van valamije és azért ha a magas adóróli lamentókat hallom [mely rám nézve úgy hat, mint hypekakuana, mert a legjobb ideákat paralizálja és a legdicsőbb terveket mintegy fagyos vizzel önti le, mert pénz nélkűl lehetetlen valamit javitani],[a] ha mondom a magas adóróli jeremiád üti meg füleimet, mindig porosz Nagy Friedrich jut eszembe, ki mint mondják, én nem tudom, igaz-e, tágitni akaró gránátosait ily szavakkal lelkesité és biztatá, »Ihr Hunde, wolt Ihr ewig leben«, úgy én is mindig azt volnék hajlandó mondani: »Ti semmirekellő contribuensek, tán ti akarjátok enni a császár kenyerét, majd adok! holott a természetnek világos parancsa az, hogy a császár és annak mind szuronyos mind pennás ármádiája lakjon a ti kenyereteken jól.« Soha bankrott valami országot meg nem rontott úgy mint egyeseket sújtja lábaikról és ez természetes, mert egyeseket exequálni, bezárni, koplaltatni lehet, státust azonban soha fizetésre nem kényszeritett még senki, ha t. i. annak főnöke kész szuronyokkal és puskaporral liquidálni és e tekintetben kiküszöböl minden ceremoniát. Az osztráki adó efölött oly könnyű, hogy minden segély nélkűl, magától értetődik, Felségedet tekintve, azt bizvást duplázni, sőt triplázni is lehet és már boldog emlékezetű Wildner-Mautstein, ki az emberiséggel bekapatja a lovat,[1] bizonyos magyar publicistát capacitálgatván, minden kétséget kirekesztőleg diadalilag megmutatta, hogy soha nem fizethetni elég magas adót és efölött valamint igen bölcsen nevezi Horácz az emberek majoritását fruges consummere nati-féle ürgéknek, úgy kérdem, miért ne volna szabad Felségednek 40 millió juhait szinte oly tiszta latinsággal ezen collectiv czimmel átkezelni a históriának: omnem lanam dare nati?

Egyébiránt Felségednek katona vitézeit, kiket most nem nélkülözhetünk még és teljes számukra van szükségünk, mert jelen állása az új státusnak politikai tekintetben még nincs consolidálva és a muszka még nem tudta felejteni Felségednek genie ötletét, Európának többi

[a] Kiadó tette szögletes zárjelek közé.

[1] Nem tudom kire s mire czéloz Sz.

hatalmai pedig Felségednek segitségére tán nem fognának igensietni, ha az orosz medve Felséged hajába kapna, — Felségednek zsoldosait mondom tehát még egy darabig egészen complet fel kell tartani, mig t. i. gróf Buolnak sikerülni fog, mi ismert diplomátiai felsőbbségéhez képest nem késhet, mely Európában valóban proverbiál lett, a muszkákkal tökéletesen kibékülni, és szolid szövetségeseket szerezni, melyeknek tökéletes hijjával szűkölködik Felséged mostanság, mikor aztán mikor mindezen óhajtványok zur Wahrheit werden, annyira redukálhatjuk a szuronyos hadat, hogy az adónak felemelése és ily tetemes meggazdálkodások következtében aránylag rövid idő alatt legmegnyugtatóbb állásba hozandjuk a mi dicső császárunk bankóczédula ügyeit is.

7-ten Juli 1857.

Ha külpolitikánk nem volna egy kis zavarban, miről én tulajdonkép nem tehetek, mert hiszen én csak belminiszter vagyok és küldolgok körűl csak jóakaratom bebizonyitására sántikálok néha-néha, akkor tüstént legjobb rendben lehetnénk mindenben, mert Neuöstreichnek sokszinű, de most egy kaptára verendő népei, a magyarokat nem véve ki, hála Isten már mind kellőleg meg vannak pacificálva, úgy hogy belellenség végett de egyetlenegy katonára sem volna többé szükségünk és pedig nem azért, mert 14 ezred zsandár fénylik világos bölcsen Felségednek nagy hasznára, mivel tudja Isten miért, én nem capiálhatom, ezen institutio minden előleges mély combinátió daczára éppen meg nem felel czéljának és minket már úgy szólván genirozni kezd, mert a mi combináló tehetségünkre erős homályt vet és ekkép per analise egész kormányzói capacitásunkra igen fájdalmas csorbát üt; hanem azért nem szükséges belcsend végett de egyetlen egy zsinóros vagy zsinórtalan Waffenrock is, mert az egész ország, némi haszontalan betyárokat kivéve, kik nem igen bánják, ha fel is akasztják, mert mint állitják az impertinensek, náluknál jobb és becsesebb embert is akasztottak fel már akárhányat Felséged atyáskodása óta, az egész ország mondom annyira van terrorizálva, mikép senki de moczanni sem mer.

Én sokat buvárkodtam, mikor még az aula volt azon mező, melyet gazdálkodás végett árendába akartam venni, az első franczia revolútió szövevényeiben és ezen foglalatosság közt mindenféle státuserőket egymáshoz hasonlitván és ponderálván azon conclusióra jutottam, hogy olcsóbb és mégis hathatósabb kormányzási erő nem létez, mint a terror.

És tulajdonkép ez oka, miért tanácsoltam én Felségednek minden eljárásában, hogy sohase fárassza (Felséged) drága eszét mindenféle

haszontalan Fachsennal, de irja tétova nélkűl minden zászlójára e szócskát »terrorismus« és sokkal biztosabban ér czélt, mintha népeinek szeretetét és megbecsülését akarná kivivni, mi felette nehéz, mire sok idő kell, és mi a lehető legnagyobb fecsérlés, mert ha a czél ez, akkor nem szabad sokat adóztatni, de éppen ellenkezőleg igen sokat kell adni; midőn azon systéma, melyet én recommendáltam, rövid pört csinál, macht kurzen Prozess és tulajdonkép semmibe sem telik,[a] mert egy nagy országnak budgetjére nézve fapózna, vasszeg és kenderkötél, bármily nagy mennyiségben kivántatik is meg, éppen annyi, mint semmi. Ce n'est pas un objet.

Ha három oly semmirekellő gazember, igy okoskodám, mint Marat, Danton és Robespierre, terrorismus által nemcsak Párizs anynyira népes városát, nemcsak 25 millió gallust és éppen nem cantanst,[1] de erősen pugnanst, továbbá nemcsak a hatalmasan felfegyverkezett szövetségeseket Brunnswick herczeg commandója alatt a gräniczon, de még magát a legitimus XVI. Lajos királyt, Marie Antoinettel, nagy Mária Terézia ezen gyönyörű szőke leányával, sőt még a kis dauphinnel is együtt meg nem szűnő sakkban tudta tartani, és Francziaországot legalább abban megmentette, hogy ezen szerencsétlen ország, melyet most III. Napoleon usurpálja *[sic]*, nem jutott porosz és osztrák kézbe, mi egyébiránt nem lett volna kárára, mit Czartoriski herczeg [2] és többek tudom készek minden pillanatban, ha kivántatik még esküvel is bebizonyitani; ha mondom oly három nemtelen roturier mint az érintett triumvirát, melynek ketteje efölött még legnagyobb poltron is volt, ily óriási hatalmat tudott magának arrogálni és pedig egészen ingyen, mert azon pénz, mely kormányzatukra felhasználtatott, nem volt övék, mert azt vagy lopták vagy azon intentióval vették kölcsön, hogy soha vissza nem fizetik, ha ily kimondhatlan csudát három minden rang és titulus nélküli igen közönséges egyéniség végbe tudott vínni, ugyan minek tulajdonithatni azt? Semmi egyébnek, mert Isten által inspirálva csakugyan nem lehettek, mint felvett systémájuk legalább pour le moment et pour l'occasion felette helyes és czélszerű voltának.

[a] Sz. szereti e szót alkalmazni »kerül« helyett.

[1] Czélzás arra a latin iskolai, egykoron divatos declinatiós gyakorlatra: hic gallus cantans, in arbore sedens, pira poma comedens kukuriku dicens; huius galli cantantis, in arbore sedentis, pira, poma comedentis, kukuriku dicentis stb.

[2] Cz. Ádám herczeg, Sándor czár külügyminisztere, a ki az angol-orosz szerződést Francziaország ellen 1805-ben megkötötte.

Már most kérdem, ha ezen systéma három minden tekintetben csúf egyénektől kezelve mégis oly óriási csudákat tudott véghezvinni, melyen bámulni még most sem fáradt ki az emberiség, ugyan nem kézzelfogható-e, hogy ezen systémának igen helyesnek kell lenni, mert nagyon efficax és különösen olcsó is és hogy ennélfogva ha ex dei gratia fejedelem választja azt kormányzási eljárásának, ki teli van lovagisággal és bátorsággal, ki Wertpapierral betakarhatná legalább is az egész Wojwodinát a temesi bánátussal együtt, ki majdnem egész milliom katonákkal és beamterekkel szabadon disponálhat és ekkép elégséges segitői vannak és ki mindemellett igen jószivű, nyájas és leereszkedő tünemény: akkor az ily systéma, ha az következetesen folytattatik, oly rezultátumot kénytelen maga után vonni és oly váratlan dolgokat fejteni ki okvetlen, miket a legbölcsebb Rechnungs- vagy Hofrat sem képes előre kicalculálni; mindenesetre azonban a felhozott triumvirát successusa szerint algebrai törvényekhez képest úgy fogja egész Európát, kivált Muszkaországot bak szarvába hajtani — in das Bockhorn jagen[1] —, valamint a kérkedő Piemont is tüstént remegni kezdett és tudom kínjában — bármennyire kaczag is — rég megbánta szemtelenségét, mikor Felséged csak egy ujjával fenyegette azt, mi valóban éppen oly mulatságos volt mint mikor impertinens kis kanapéebecske farkát behúzza, midőn meglátja az orosz — vagy mit is mondok, mikor meglátja a tiger royalt.

A pók, mint mesélik, a legédesebb virágból is mérget sziv, mig a dolgos méh mindenben mézet tud találni. Nekem, minden szerénységem daczára, azt hiszem jogom van praetendálni, hogy engem mindenki dolgos méhnek tartson, én legalább, ha isolálva [vagyok] is, igy hizelkedek magamnak; legelsőben is, mert egész nap dolgozok pedig tentával, mely teli van czukorral és aztán mert új, nagy és drága hazánknak hasznára képes voltam még oly mérges gazból is, mint Marat & Co. ügyes méhként mézet kiszivattyúzni. Gelt, freundlicher Leser, nicht wahr? das kann nicht jeder![2]

[1] A. m. megriasztani, megfélemlíteni.

[2] *Széchenyi jegyzete:* A mostani germán feuilletonisták nagy része, kik invita Minerva a francia könnyűséget utánozni akarván úgy járnak mintha Biggolinit [híres táncos a 40-es években] majmolná medve és valóban az unalomnak feltalálták superlativumát, nagy önmegelégedéssel pengetik, mintha ez nem is lehetne máskép, a freundliche Leser és freundliche Leserinn phrasisát, holott több esetben igen mint nem, ekkép kellene szólnia: unglücklicher, fürchterlich gelangweilter, bedauernswürdiger, allzugeduldiger Leser stb. stb.

S ugyanis eddigelé mindenki azon hiedelemben volt, hogy oly szörnyeket, mint a milyenek voltak az érintett három irgalmatlan vérszopók, kik valóban elundokiták a teremtést, egyedűl mint abschreckendes Beispiel használhat a jó vagy jóra fordulni akaró emberfia ; igen, igy hitték ; de egészen hibásan, mert teszem valamint a legszemtelenebb útonállónak jó és igen haszonvehető fegyvere lehet, valamint a legszivtelenebb gyilkos tán gyönyörű chronométert visel zsebében, melyet kár volna fel nem húzni, miután őt felhúzták, valamint egy infámis felségsértőnek primae classis földű jószágai lehetnek, melyeket nagy otrombaság volna fel nem szántani stb. és annak jövedelmét húzni, valamint végre a legrosszabb szagú tőzsérnek igen jó szakácsa lehet, kit vendég képében kellőleg fel nem használni igazi otrombaság stemplijét viselné, úgy szinte kimondhatlan butaság lett volna Robespierrenek kormányzási systémáját, mely oly olcsó, noha kimondhatlan ausgiebig, nem követni és vajjon miért? oh kimondhatlan absurdum, mert ezen utálatos teremtés vérszopó jakobin volt, kinek Ferencz császár uralkodása alatt még nevét sem lehetett veszély és salva venia nélkűl kimondani !

Igen, Felséged a boldog herczegtől [1] átvéve ezen systémát követte máig és fogja követni ezentúl is, nem kétlem, ha t. i. erre annyi nervusa és annyi energiája van mint tagadhatlanúl volt Robespierrenek, ki soha egy cseppet sem tétovázott, mikor más fejéről volt szó, midőn igaz, saját fejét nagy félénken nem egyszer dugta el, mig aztán drágalátos személyét is nyaktilóba kelepczézte a fátum és a háládatos franczia nép szeretete. Felséged azonban minden alkalommal annyi bátorságot és annyi lélekjelenlétet mutatott, mikép tudom Felséged tétovázni nem fog ; de megtörhetlenűl folytatja a felvett és a már úgy szólván megcsontositott terroristikai kormány módját.

Egyébiránt szerencsém van Felségednek alázattal jelenthetni, hogy Felséged kormányzási systémáját többé meg nem változtathatja, ha erre tán kedve volna is ; de szükségkép meg kell maradnia a felvett véres vágásban, ha hogy a közbirodalmat, sőt az egész dynastiát saját becses császári személyével együtt koczkára állitni nem akarja.

Macchiavelli, kitől Felséged még igen sokat tanulhatna, noha Macchiavelli is nagy előmeneteket tehetne Felséged iskolájában, — et c'est l'avantage des beaux esprits et des

8-ten Juli 1857.

[1] Többször említém már, hogy Sz. ez alatt herczeg Schwarzenberg Félixet érti, keresztnevére való czélzással.

âmes élévées, egyik tanúl másiktól, egyik javúl másikon —, Macchiavelli ezen axiomát állitja fel, melyet újabb időkben lelkes Lamartine is valamelyik czifra virágú munkájában felmelegit: »A földi világnak minden búja abból ered, hogy azok, kik a nemzetek élén állnak vagy nem eléggé jók vagy nem eléggé rosszak.« Mi más szavakkal annyit jelent, hogy egyedül az kormányozhatja a népeket sikerrel, kit vagy minden határon túl szeretnek, vagy kitől minden határon túl remegnek és eliszonyodnak.

Több évvel ezelőtt, mikor Montesquieunek kormányzási distinctióit fontolgatám és még nem voltam magamban tisztában, melyik kormányzási rendszer volna helyesebb, valami philantróp bárót tapasztaltam bizonyos alkalomkor, mikor ő két, Angliából megérkezett paripáját földalatti istállójukba[1] akará inditni, melybe lelépni nem volt kedvük, mert ilyféle mélyebbecske lakhoz nem voltak szokva. Több óráig édesgette őket a báró zabbal és a lovak lefelé nyújtották ugyan nyakukat, egy lábbal előre is léptek, úgy hogy elérték a rostát és abból mindig elcsiptek jó sok abrakot, de lelépni teljességgel nem akartak és a báró mindig újra és újra töltögette a rostát, béketűrésében már egy kissé lankadva, mikor egy ott álló és ezen philantrópiai komédiát contempláló fiacker különös veres orral, mi bizonyos pontig bizonyságúl szolgálhatott, hogy tudományának nagy részét ser- és borházakban szedegette fel, ezen exclamatióra fakadott: »Euer Gnaden i brings glei abi«, mely pretensión a báró nagyon bámult, de még jobban csudálta, midőn észrevette, hogy félminuta alatt mindakét ló kellő helyén volt a mélyben és egészen zufrieden és egyedűl egy kibontott ostornak következtében. Mit nem tanulhat ezen egyszerű tényből bölcs fejedelem!

Felséged maga nagyhirű vadász, hiszen még Gérarddal az oroszlánhőssel is megbarátkozott és ekkép igen jól tudhatja, mily különbség van azon két vizsla közt, melynek egyikét szelidséggel, másikát par force tanitották ki. Az elsőt úgy szólván mindenre kérni kell, midőn a másiknak parancsolni lehet.

Felségedet, méltóztassék elhinni, családi tagjain, nagylelkű anyján, személyemen és gróf Grünne Károly őkocsisságán kivűl minden bizonynyal senki sem szereti; Felséged ehhez képest Macchiavellinek most érintett eldönthetlen axiomájánál fogva népeit szeretetük következtében nem kormányozhatja és e szerint mint fentebb érintém, nem ural-

[1] Nagy városokban, a continensen, régebben igen gyakori volt az istállókat pinczékbe helyezni el. (Még Pesten is az 50-es és 60-as években!)

hatja azokat máskép, ha lábairól nem akar döntetni, mint eddigi systemája szerint, t. i. terrorismus által; mert Felséged tán csak nincs azon vélekedésben, hogy e két systemát combinálni lehetne t. i. hogy azon urat szeretni is lehessen, ki kínzásra oly hajlandó és ki embervértől szaglik?[1] Ily érzésre csak kutya képes, ha igaz, mely néha legkegyetlenebb urát is szereti, mennyire eb t. i. szeretni képes; de nemzet [az] ily érzéseket legfeljebb hazudni fogja, de keblében viselni soha, egyesek tán igen, mert tagadhatlanúl van oly emberi tojás is, mely kutyának tökéletesen beillik. Vagy azt hiszi Felséged, hogy az ő császárjukat szeretik az ő népei, és kivált a magyarok? Nem, ily illusiókban nem lehet az én positiv jellemű császárom. Ez pláne nevetséges volna! Ennél remélem Felségednek mégis több esze van! Nem mondhatom, e tekintetben mennyit és mily jóizűen kaczagtam a hosszúbajszú bolondon, Haynau tábornok őbakóságán, ki bona fide azon édes hallucinátióban álmodozott a pompás szamár, hogy őt a magyar szereti, és Európa mint valami bayardféle leventét magasztalja!

Felséges uram, másokat megcsalni bűn, de saját magát megcsalni ostobaság; politikában pedig a bűn sokkal kisebb bűn mint az ostobaság, mit már Talleyrand megmutatott, mikor az Enghien herczegnek Napoleon általi meggyilkolását nemcsak bűnnek, de hibának is nevezte és azáltal körűlbelűl azt akarta mondani, hogy a bűnt el lehetett volna nézni, de a hiba megbocsáthatlan és előbb-utóbb, de elvégre minden bizonnyal bosszút fejt ki.

Azon kis tréfáról tán hallott Felséged valamit, melyhez képest [a] magyarok közt a kisdedeket, melyek még tisztán gondolkozni nem tudnak, a szeretet közti külömbséggel hozzák zavarba és hozzájuk ily kérdést intéznek: »mondjad kedvesem, mikép szeretsz emgem, vajjon úgy-e, mint galamb a búzát vagy kecske a kést?« mire sok kis kezdő nem tudja tüstént mit feleljen, mert még puha velejénél fogva szaporán nem birja distinguálni, mily essentiális külömbség van a két szeretetnek neme közt.

Már Felségednek régóta benőtt koponyája és azért remélem, mert, mint mondám, nincs nagyobb absurdum, mint magát megcsalni, hogy mindazon demonstrátiókban, melyeket legújabb időkben Felségednek elfogadására vagy inkább Európának elcsábitására a magyarok

[1] Sz. óriási elkeseredésére mutat e megdöbbentő kifejezés, melyhez alább még nem egy hasonlót találunk. — A persiflage fölülmúlhatlan mértéke azonban az, hogy ezt Bachhal mondatja Sz.!

által elkomédiáztattunk, Felséged nem lát másnemű szeretetet, mint amilyennel a kecske viseltetik a kés iránt, minél Neuöstreich felépitése ügyében nekünk nem is kell egyéb ; mert mi a magyarban inkább szeretünk látni kecskét, mely a császári bicsaktól és megbicsaklástól iszonyodik, mint nyalánk és torkos galambot, mely impertinenter a császár kezeiből kiszedné a buzát stb. stb. stb.

Vagy azt hiszi Felséged, majd idővel fogják tán szeretni Felségedet a magyarok, mikor a régibb generátió kihal és az ifjabb nemzedék érdek, szokás, idő, kulcs, kereszt, udvari fény stb. stb. által egybeolvad a közbirodalommal? Én ezt nem hihetem, mert noha a magyar a világnak tán minden emberi speciese közt a legkevésbbé bosszúálló, azért mégis vannak némi sérelmek, melyeket nemzet, ha nem oltják *[sic]* el benne minden érzést, soha nem felejthet el.

Azt, hogy Felséged mint bitorló oly irgalmatlanúl kivégeztetett és oly kimondhatlan nyomoruságba döntött százezreket, sőt milliókat, ezt megbocsáthatná a nemzet, mert elvérzett és nyomorúságban kihalt hazafiait szent mártiroknak tartja, melyeknek eltávozott lelke az élőknek lelkűletét tisztitni, szilárditni, istenesitni fogja ; azt, hogy a halálnak legundokabb neme által bepiszkolta Felséged az egész nemzetet, még ezt is megbocsáthatja, mert valamint a legszebb rendet, legszebb czimet is lemoslékozza egyetlen egy erkölcsi büdös, ki azzal ékesitve, felruházva van, szinte úgy elveszti idővel a legszégyentelibb büntetés is rossz szagát, ha tiszta erényű egyént sújtott az, mint az akasztófa sem fog sütni undok bélyeget nemsokára senkire is, mert oly sok nemcsak ártatlan, de érdemdús magyar hazafi függés által volt büntetve lelki függetlenségéért ;[1] hogy Felséged minden magyart kirekesztett tanácsából és az országnak legjelesebb fiait is csak alig vagy ellenkező indulattal, sőt utálattal hallgatja ki, de ehelyett mint éretlen iskolás

9-ten Juli 1857.

vagy szenvedélyteli asszony, csak azokra figyel kik kevélységének hizelegnek és még csak azt sem tudja, hogy [ha] a világ hátán valakinek nem szabad a primae informationis bűnébe esni, az bizonyosan nemzeti főnök, kinek legszentebb kötelessége minden módon velejébe vésni e következő igazsági törvényt »audiatur et altera pars« : ezt is megbocsáthatja Felségednek a magyar nemzet ; mert tisztán látja, mily felszines inept és incapax kezekben van a közbirodalmi gyeplő mostanság és előre tudja, hogy valamint nem mert Felséged mást küldeni a moszkvai koronázáshoz mint

[1] Sz. szenvedélyes fájdalmának e shakespeari kifakadásai megdöbbentőek.

magyart,[1] mert mást alkalmasint kifütyűltek és tán még le is köptek volna; valamint jónak találta Lombardiában öcscse mellé magyart állitni,[2] mert osztrákot ott nem szenvedhetnek; valamint tanácsosnak tartja londoni[3] és pétervári[4] követségeit magyarok által ellátni, kiket mint magyarokat nagyon kedvelnek, mint osztrák diplomatákat csak tűrnek, szintúgy bizonyosan megjön az idő, mikor majd erősebben fog sütni a napnak világa és a sok vérczimenttel készült Neuöstreich-féle sütemény irgalmatlan büdösséggel fogja Felségednek csak tömjénhez szokott és ekkép egészen elkényeztetett orrát megütni, mikoron Felséged, ha kimondhatlan fejessége nem tartja végnélküli vakságban és elbukása nincs az Istenektől már a nagykönyvbe irva, bizonyosan a magyarok felé fog fordulni[5] és átlátandja, hogy még a magyar kis remanentiában is több gyakorlati státustudomány és mélyebb combinátiói tehetség van, mint azon theoretikus tudományosokban, kik ma tartják Felségedet elszigetelve minden bátran szóló egyéntől, nehogy végkép saját szemeivel lásson és kik tanultak ugyan vajmi sokat, de semmit kellőleg nem digeráltak és soha nem gyakorolhatták magukat független gondolkozásban.[6] Azt hogy Felséged Magyarországot elrongyositotta és mint mondják volt nevelőjének megjutalmazására — mit tagadhatlanúl erősen megérdemlett — a Vojvodinát megszülte,[7] ezt is megbocsáthatják a magyarok, mert hiszen ezen macchiavellii viszketeggel inkább Felségedet büntették mint a magyarokat, mert valamint erősebben összeforr a csont ott, hol eltört, szintúgy fog a Vojvodina erősebben egybeforrni Magyarországgal mint bár valaha azelőtt stb.[8] Mindezt megbocsáthatja Felségednek a magyar, részint felejtheti. Egy fulánkot azonban soha nem fogja a magyarnak kebléből kihúzni semmi

[1] Herczeg Eszterházy Pált. A koronázás 1856 szeptemberben volt.

[2] Gr. Zichy Ferenczet, a későbbi konstantinápolyi nagykövetet adta főudvarmesterül a császár Lombardia főkormányzója, Ferd. Miksa főherczeg mellé.

[3] Gr. Apponyi Rudolf.

[4] Gr. Eszterházy Bálint.

[5] Sz. legmélyebb elkeseredésében is a kibékülésre, a törvényes, koronás magyar királyra gondolt!

[6] Bach helyett itt maga Sz. szólal meg s menti a tanácsosaitól félrevezetett uralkodót.

[7] Az csak, természetesen, mende-monda, hogy a Vojvodinát gr. Coronini táborszernagy, a szerb vajdaság polgári és katonai kormányzója, a császár egykori nevelője kedveért állították föl!

[8] Bár teljesülne a sokban látnok Széchenyi e jóslata!

is, azon fulánkot t. i. melyet Felséged az által ütött a magyar nemzetnek szivébe, becsületébe, lelkébe, hogy a magyarokat arra kényszeritette, mikor utolsó alkalommal bemutatta császárnéjának Magyarországnak kies vidékeit (? ! ?), mihezképest[1] mind a mostemlitett egekbekiáltó indignitások daczára még köszönő, bókoló, kézcsókoló komédiát is eljátszszon a világ előtt, tökéletes saját maga lealázására ; mert noha igen nagy bámulatraméltó is azon szent, kit midőn jobboldalról vágják pofon, hasonló felvigasztalásra bal pofáját nyújtja és mikor az is kikapta illetékét, nagy háladattal kezet nyal, azért ilyféle szentség egész nemzet által gyakorolva oly bélyeg, mely undokabb, mint ha valakinek akasztófát sütnének homlokára ; mert ennek nyomát rövid emberi életidő eltörli, midőn ily kimondhatlan gyalázat signuma alatt nemzet századokon keresztűl eped, kínlódik csak hogy kétségbe nem esik.[2]

A hasonlóúl kegyetlen muszka czár Iván nyársra húzatta Szulkovszki herczeget és midőn közelállván hozzá, mikép kinjain legeltesse szemeit, a herczegnek esedező remegése érinté hallását, kegyeskednék hozzá kissé közelébb állni, mert még valami grátiát óhajtana kikoldúlni és a czár hízván azon gondolattól, hogy a nyárson kinlódót még erkölcsileg is megtörte volna, nagy kevélységgel közelit áldozatához, ki azonban nem kér semmit, de legott szemei közé köp és kiadja lelkét ; a czár pedig életben marad ugyan, de azon pök, melyet képéről nem bir lemosni, levakarni, leégetni, őt meg nem szűnőleg irgalmatlanabbúl bökdösi, szúrja, kinozza, mint amennyi fájdalmat okozott azon nyárs, mely Szulkovszki herczegnek testét ugyan meggyilkolta, de lelkületén nem fogott és azt megtörni nem birta.

Felséged soha a dolgok mélyébe nem hat és ekkép azt hiszi, hogy a mögött mi nem egyéb mint vászonra vagy deszkára pingált kép, van is valami és ekkép elvégre úgy fog járni, mint azon derék Hayer [?] fiú, ki egy mesterileg vászonra festett gyönyörű leányzóba szeretett és őt egyszer du coté opposé is bámulni akarván, megforditá a képet és nagy bosszúságára azt vette észre, hogy ott nincs semmi, sik vásznon kivűl.

Higyje el Felséged, a magyaroknak nagy része úgy érez alta mente repostum mint a felhozott nyársra húzott herczeg és ha ilyféle satisfactiót nem vett még egyetlen egy is magának, annak oka az, hogy még

[1] Mihezképest a. m. hogy.

[2] Ez a túlzás az 1857. híres petitió el nem fogadásában bírja alapját.

senkit sem húzatott karóra Felséged és ők azt hiszik, mert sokszor megfordulnak a szerepek a világon, hogy erre még alkalmasabb idő fogna jönni, mikor majd Felséged kerülhetne, nem ugyan nyársra, mert Felséged vajmi kemény és rosszbűzű pecsenye volna, de valami alkalmatlan kelepczébe, mikor aztán könnyebben és kényelmesebben végbe lehetne vinni ezen őszinte szívből eredő privát és nemzetszereteti demonstrátiót.[1]

A publicum sehol nem szeret sokat gondolkozni és e szerint most legnagyobb része a magyarnak, nem tudja, de nem is sejti, mily gyalázatos és lepökésre méltó komédiát játszattunk el vele, én és báró Hauer, mikor ráparancsoltunk, hogy Felségedet a háladatnak minden jeleivel fogadják mindenütt. Parancsolatunk ugyan nem volt egyenes mint általában semmi nem egyenes, mi officináinkban készül és pedig mert mindenben a nagy természetet iparkodunk, mennyire csak lehet utánozni, az egész nagy teremtésben pedig nem vehetni bár csak egy hüvelknyi egyenes lineát is észre és efölött a hires Hoggarth[2] is, ki ha ma élne, tudom huszárjaimnak nem egyikét adná át a jövendőnek, Hoggarth is azt állitá, hogy a szépségnek lineája nem az egyenes, de a görbe és mi több, a derék kinaiak nem használnak egyenes lineákat, hanem girbe-görbéket[3] és ez által adnak mindennek mit készitenek, annyi csint, kecsességet és annyi változékonyságot; hát mondom mi nem adtuk az efféle parancsokat egyenes szavakkal ki, mert ez minket kivált a külföld előtt igen compromittálhatott volna, de oly ambigue-féle phrásisokkal parancsoltunk, mint a milyenekkel szoktuk gyermekeket valamire felhivni, kiknek szabad jóakaratjukkal kivánnak paradirozni a professor urak és Felséged maga tapasztalhatta, — mert persze alig vonta mi magát valaki a festivitásokból és pedig [azért], mivel nem merte; minthogy ezer módot adott kezünkbe Felségednek octrojirozott constitutiója, mely után az osztráki népek annyira óhajtoztak, hogy

[1] Rettentő elkeseredés rettentő fantáziái — s hozzá, hogy mind ezt Bachhal mondatja el Széchenyi, a kit — mint a következő bekezdés mutatja — a cinismus utól nem érhető mintaképének tartott. Bizonyos, hogy a véres vágások tulajdonképen Bachnak s nem a császárnak szánvák. A császár csak »médium« itt e rettentő séanceban!

[2] Hogarth Vilmos, a hírneves angol festő és rézmetsző (1697—1764) úgy látszik Sz. kedvencze lőn angliai tartózkodása alatt, mert sokszor hivatkozik rá.

[3] Gondoljunk a kínai vázák tekervényes vonalaira, a melyeket legújabb műtörténészek az ú. n. Meander-féle görög díszítés elkorcsosulásának tartanak.

azokat minden módon agyon szekirozhatjuk, kik nem elég eszesek, oraculumféle szavainkat a mi kivánságunkhoz képest magyarázni és végbehajtani, — Felséged mondom, maga tapasztalhatta, rövid idő alatt mily jó komédiások lettek a magyarok és ez persze az én s kivált báró Stephan Hauernek érdeme; mert hiszen mindenütt úgy kiabáltak, jubiliroztak, nyargaltak és császárkodtak, miszerint mindenki, ki nem tudta, hogy ezen festett kép alatt nincs semmi is, rá mert volna esküdni, hogy mindezen parfaitement eljátszott demonstrátió[1] a szivnek és léleknek legmélyebb pinczéjéből merült ki, mint valami természetes, el nem mesterkélt, el nem romlott, valóságos genus tokaji, sőt grinzingi essentia. Legnagyobb része mondom a komédiásoknak nem is sejditette és alkalmasint ma sem sejti, mily megvetésre méltó bohózatban figuráltattuk őket, sőt nem egy bécsi magyar az egészet igen mulatságosnak és valódi juxnak is tartotta; azoknak legtöbbje, kiket Felséged megpántlikázni, megkulcsozni, meggrófozni vagy anélkűl, hogy a nagy közönség tudná, megwertpapierozni méltóztatott,[2] teli van háládattal és elvesz-

10-ten Juli 1857.

tett alkotmányért, nemzetiségért s önállásért tökéletes pótlékot talál az új és oly annyira nagybecsű acquisitumokban; sőt a bécsi kellemeket mint a lehető legízletesebb, legtisztább és legméltóbb emberi javakat con amore savourirozván, még azon édes hiedelemben is van, dass er eigentlich einen vortrefflichen Hansl gemacht hat.

A puskapor számos évekig tökéletes nyugalomban vesztegel és kinek e tekintetben nincs tudomása távolról sem sejtheti, mily óriási erő lappang ezen oly ártatlannak látszó fekete porban. Igen, de a legkisebb szikra is elég, azt legirgalmatlanabb kitörésre fellobbantani.

Bizonyos, már most elhúnyt szerencsétlen gróf[3] a magyar akadémiához irányzott egyik mondóját — ha nem csalatkozom — azzal végzé, hogy a nemzeti tudós társaság tökéletesen megfelelt volna czéljának, ha nem is visz végbe egyebet, mintha egyetlen egy kis szót acceptáltat a magyar nemzettel, mely szó eddigelé nem találtatott vagy legalább nem talált elég méltánylást a magyar »mikép teendők« szó-

[1] Sz. erősen túloz. Köztudomású, hogy a fiatal, akkor igazán gyönyörű császárné a lehető legjobb benyomást keltette mindenütt, a míg (lánykája halála előtt) részt vőn a magyar körútban.

[2] Ez is az elkeseredés túlzása, mert bizony alig részesült egy-két magyar az ú. n. hivatalos »kitüntetésekben«, melyek ily alkalmakkor monarchiákban szokásosak.

[3] Sz. itt saját magáról mint már halottról szól.

tárában.[1] Akkor senki sem figyelt ezen felszinesnek látszó conclusióra, sőt nem egy még bosszankodott is, mikép ajánlhatni erőtől pezsgő nemzetnek ildomot, mert hiszen ez volt azon szó, melyről tett emlitést a gróf. Ezen akkor éppen nem méltánylott figyelmeztetés azonban egészen el nem hangzott, de vannak, kik arra még emlékeznek és most tökéletesen átlátják, hogy kár volt azt már előbb is nem alkalmazni, mert vajmi talpraesetten mondja Goethe, der Kluge überholt sie alle stb. Ámde mieux tard que jamais és ennélfogva ezen szócskát a magyarok már ezentúl nem lökik ki eljárásuk modorából.

Magyarországban igen sok tudatlan van, másrészről azonban találkoznak olyanok is, kiknek egy és más nem egészen ismeretlen. Igy például vannak, kik azon tudomásra is jutottak, hogy bizonyos Aristipp görög philosoph, de nem újgörög-, hanem ógörögországi, bizonyos Platónak, ki hasonlólag görög bölcs volt, azon észrevételére, mikép térdelhetne kegyetlen Dionys előtt, habár valakinek életéért is esedezne, igy válaszolt, »mit tehetek én arról, ha ezen zsarnoknak fülei sarkán függnek«.

Ezen három képet összeállitván, t. i. a puskapor, akadémiai beszéd és Aristippfélét, nem egy azok közűl — kiket Felséged kipántlikázni méltóztatott, higyje el Felséged, Leopoldijának,[2] melyet mellére függesztett Felséged, belsejében egy cseppet sem örűl és ha örűl, csak azért örűl, mert kénytelen átlátni, hogy ceteris paribus mégis kellemesebb, ha valakire pántlikát függesztenek, mintha valakit valahová felpántlikáznak, de más okból bizonyosan nem örvend; mert csak kevéssel ezelőtt valódi megbántásnak vette volna, ha őt Leopoldival kinálják meg, mely legalább Magyarországban senkinek nem kellett, és az által, mert újabb időkben igen bőven osztogatták, természet szerint nem emelkedett becse, mert a gyémánt is csak azért oly drága, mert oly ritka; de egyedűl annak következtében lett acceptábilissá, mert Felségednek veres pántlikás rendjét még aljasabbnak tartják és ekkép éppen úgy kedvelik a Leopoldit most mint valami várban is im Belagerungszustand comparative vajmi jóizűen eszik meg a paripahúst, ha romlott

[1] Sz. a maga híres akad. beszédében 1842 nov. 27. mondá : »... ha szerencsésen csak egyetlenegy kitételre tudna is alkalmas szót fellelni az académia, úgy mindazáltal, hogy azt nemcsak gyűlöletessé ne tegye, sőt általa tetszővé is váljék az eszme, egyetlen egy szót, melyet a német így tesz ki : Klugheit — én azt hiszem, már-már megtette vala kötelességének jó részét társulatunk ...« stb. Ez a »Klugheit« az alábbi »ildom«.

[2] T. i. a Lipót-rendnek.

rosszszagú, veres répát, macskákat, patkányokat stb. stb. osztogatnak eledelűl a vitézek közt.

Egyetlenegy, ki igy érez — és pedig több van egynél — vagy ki tudja, tán ezen most írt sor,[1] adott alkalommal elég arra felséges uram, minden magyart úgy fellobbantani mint szikra fellobbantja a puskaport, mikor mindazok, kik legerősebben járták a csárdást és császárkodva legnagyobb enthusiasmussal rúgták maguk alatt fel a port és mindazok, kik Bécsben legmélyebben bókoltak Felségednek az udvari és kamarai élvezetekben (bálokban) stb., azok fogják magukat leginkább szégyenleni, hogy minden emberi méltóságból annyira ki hagyták magukat bolondoztatni, mikép csak észre sem vették, hogy az, kinek kezeit nagy édesen csókolták, nyalták, nem volt egyéb, mint nemzeti hóhérjuk, ki őket Európának elvakitására politikai czélok végett derekasan megkomédiáztatta és az egész nemzetet a külföldnek megvetésére pellengére állitá és azzal csúf játékot játszott, mi legalább magyarnak legszentebb t. i. hazaszeretet és nemzetiség. Kit pedig a szégyenpadra állitnak, és kinek fülében meg nem szünőleg dúdol ezen kellemetes melódia: »megcsaltak«, az soha mig él és csak kis újját is birja mozditani, többé megbocsátani nem fog.

*

[20.] Valamint Felséged, úgy én is a kormányzásnak elején, nem igen értettem dolgomhoz és igy vannak némiek, miket alkalmasint máskép művelnénk, ha ismét azon napokra léphetnénk vissza, mikor a magyarnak eltemetéséhez és Neuöstreich felépitéséhez kezdettünk.

Felséged nem kétlem, tapasztalásból tudja, mit nem vihet végbe az angol telivér rókavadászkutya vagy jobban mondva, az ily ebekből componált »meute«, ha az kellőleg assortirozva és kitanitva van. Ily meute-tel, melynek főqualitása az, hogy egyik tagja se legyen sebesebb vagy lassabb a másiknál, de mindnyája úgy szólván szoros glédában kergesse azon állatot, melyre indittatik; ily meute-tel, mint tapasztalt foxhunterek pretendálják, nincs teremtés, melyet meg ne lehetne győzni, például farkast, tigrist, oroszlánt, sőt tán még elefántot is. És ez igen hihető, mert ha magyar közmondás szerint igaz az,

[1] Úgy látszik, mintha egy futó pillanatra fölmerült volna Sz. agyában a gondolat, hogy e reflexióit (persze változtatott formában) talán közzé teszi. — Másrészt érdekes e pár közbeszúrt szó azért, mert látjuk belőle, hogy Sz. e magas fantáziájú kicsapongásainál meg-megfeledkezik arról, hogy tulajdonkép Bach és nem ő, Sz. beszél.

hogy sok lúd farkast győz, kérdem, miért nem dönthetné sok kutya elvégre [az] elefántot is lábairól? Igen, de mi itt a főkellék, a conditio sine qua non? Az, hogy tökéletesen ki legyen tanitva a meute. És ezen oktatásnak vajjon mi a philosophiája vagy mert csak igazi kutyákról van szó, mi ezen kitanitásnak csinya-binja? Az, hogy a kutyákat rettegés és szeretet közzé kell állitani.

11-ten Juli 1857.

Napoleon az egykori consul és későbbi császár, mily nagy dolgokat vitt végbe! És pedig legfőkép az által, hogy egyrészről igen igen erősen tudott fogat vicsoritni, de rendszerint csak vicsoritni, mert éppen nem lévén kegyetlen természetű, csak vajmi ritkán harapott, másrészről azonban kitünően generóz és bőkezű volt, mihez képest millókkal, sőt koronákkal jutalmazta hű segédeit. Voltak egyes tábornokok, kik másfél millió frank évenkinti jövedelem ajándékkal fénylettek, azonkivűl mit propria industria szerezni vagy kispekulálni tudtak. Büntetés és jutalom! Ez azon két factor, mely az embereket kellő mozgásba hozza. Már Napoleon e tekintetben abban hibázott, hogy a jutalmat disproportionate igen is magasra szabta, a másik bunkót azonban nem használta eléggé és ez is elbuktának egyik főoka, mert a várható büntetés sokkal erősebben hajtja az élő és érző lényeket, mint a remélhető jutalom; és efölött százszorta olcsóbb is, mit státusfőnek nem szabad felejteni, mert »l'oeconomie avant tout«! És e tekintetben örömmel mondhatni, Felséged nem felejtette el fejedelmi tisztét, mert Felséged is, valamint Napoleon, de sokkal takarékosabban szinte büntetést és jutalmat használ jobbágyainak »vorwärts« buzditására; csakhogy Felségednél a bunkó a regens idea, a jutalom ellenben egyedűl accessorium; mert a börtönzés, számkivetés és kötél átellenében meg kell vallani, nem különös contrapondium az »Allerhöchste Zufriedenheit« vagy legfeljebb egy taxfreiféle kulcs, pántlika vagy titulus. De ez nem tesz semmit, mert itt nincs contrapondiumról szó, hanem egyedűl arról, hogy az illetők »jól húzzanak«, mire, mint a tapasztalás minden kétségen túl állitja, sokkal erősebben sürget a korbács, mint a zab. És kevés szavakkal ez valódi oka [, hogy az] öreg Napoleon már régóta miért bukott, Felséged pedig még nem.

A rossz nyelvek azonban azt mondják: Felséged azon okból, hogy büntetési contrapondiuma, a jutalom t. i. valódi irónia, tán elveszthetné aequilibriumát, mert hiszen eddigelé senkinek nem adott többet mint Haynaunak 400 ezer forintot a magyar nemzetnek lesújtásáért és Jellasicsnak a horvát nemzet meggyilkolásáért szinte csak

400 ezer forintot,[1] ami 5-tel számitva 20 ezer [frt.] évenkinti rente, mi meg kell vallani, a két jeles szereplőknek dicséretére, oly »billig« volt, miszerint olcsóbb nemzeti banditákat senki nem lehetett volna képes kialkudni. Bizonyos lelkes plébánosnak, mint Felséged hű és mindent észrevevő népei úton-útfélen hirdetik, kinél Felséged szárcsavadászat alkalmával nappalozott és éjjelezett, eltávoztakor három aranyat ajándékozott. Felséged nem gondolhatja, mennyire indignálva volt a vén, igen jó birtokú imodár ezen »borravalón«; hanem csak azért, mert ő is egy bolond magyar ember, ki a becsületet sokkal magasabbra állitja, mint az aranyat és impertinenter földhöz is vágta a császári aranybányának ezen kiáradását és most Felségedet egyenesen megveti, mert tisztán látja, mily alacsony vélekedése van Felségednek az emberekről általában véve, midőn másrészről communitásában tartózkodó nem egy lakos, kivált a boltos csudálja a plébánost, de még jobban Felségedet, az elsőt, hogy nem tetette legott üveg alá a három ficzkót zum ewigen Angedenken an den beseeligenden Augenblick, kegyelmes császáromat pedig mint famóz jó gazdát, ki meg tudja kimélni a pénzt. És felette sok közt ezen kis tény is kulcsúl szolgál, mily nagyszabású lélek lakja Felségedet és mennyire grandióz a lovagi Bayard császár mindenben![2]

Aequilibriumát tehát Felséged azért, hogy tulajdonkép csak büntet és nem jutalmaz, mert e tekintetben általában véve nem kedvelik az emberfiak a Hahnemannféle systémát és Felséged csak homeopathice jutalmaz, mondom ezen kitünő takarékosság végett Felséged még nem veszti el egyensúlyát, csak Európának aequilibriuma ne szenvedjen valami bukfenczet. Ez pedig lehetetlen, mig gróf Boul áll a külügyek élén, kiről valaki azt állitá »jeder Zoll ein Diplomat«, de senki nem állithatja »jeder Zoll ein Mann« és mig Felséged 40 millió birkáinak igazi pásztora marad, ki nem kér, sem köszön, de komondorjaival és ostorával fenn tudja tartani tekintetét *[sic]* és parancsoló méltóságát.

Hanem tudja Felséged, miben hibáztunk és mit művelnénk máskép, ha újra kezdhetnénk? Abban hibáztunk felséges uram, hogy szorosan nem követtük azon kormányzási példát, melynek az angol

[1] Hivatalosan és hitelesen nem lehet megállapítani a két megjutalmazott jutalmát; de tudjuk, hogy az utóbbi — az előtt szegény ember — ebből vette szép horvátországi, Haynau pedig szatmármegyei birtokát.

[2] Ezt az anekdótát kiadó maga is hallotta gyermekkorában; de nem emlékszik reá, hová való plébánosról beszélték.

vadászkopók vannak alávetve és ez az, mit most szintúgy praktikálnánk Felségednek hű jobbágyait tekintve, ha nem volna késő! És ugyanis, mint érintém, az ilyféle angol ebek rettegés és szeretet közzé vannak állitva; de ez nem elég, hanem a fődolog az, mily bámulatos ingeniositással van az kigondolva nemde? hogy ezen két inditási factor nincs egy személyben concentrálva, de egészen elkülönzött egyénekben rejlik, melyhez képest a Huntsmann, ki ezen kis státusban a főnököt képezi, mindent tesz, hogy őt a kutyák szeressék, a Whipperin[1] viszont, mely egyéniség nagyobb csapatoknál többes számban is fordúl elő, mindent elkövet a kutyáknak ijesztgetésére, honnét aztán legnagyobb vonásokban festve, a Huntsmann soha nem veri őket, de ő az, ki nekiek enni ád, ki őket czirógatja és minden módon magához édesgeti, midőn a Whipperin őket minduntalan leszidja, elrúgja, megkorbácsolja, de őket soha nem eteti, soha nem vakargatja, de velük betű szerint kutyáúl bánik, minek elmúlhatlan következése az, hogy a Huntsmannt bolondúl szeretik, a Whipperinféle specialitásoktól pedig irgalmatlanabbúl rettegnek, és ők eszerint a két factor közzé úgy belé vannak kelepczézve, mihez képest mint a magyar szokta mondani, velük nemcsak elefántot, de madarat is lehet fogatni? A szerepeknek ezen mély bölcseségű elkülönzésére az angol foxhunterek nem tüstént, de csak időjártával jöttek, mikor észrevették, hogy még a kutyák, noha igen ostobák, sem szeretik azt, gondolná-e az ember, ki velük kegyetlenűl bánik, és ők is hyperloyális és hyperhű jellemük daczára bizonyos hypocrisiát fejtenek ki, mikor attól függ ebédjük, ki velük kegyetlenűl bánik. A dolog magában ugyan egyre megy, a Huntsmann vagy a Whipperin veri-e őket s kivált, mert a subordinatus Whipperin soha nem mer ilyest cselekedni a Huntsmann parancsolatja nélkül vagy parancsa ellen, úgy hogy tulajdonkép közvetve ugyan, de mégis a Huntsmann korbácsolja őket. Ezt azonban a rövideszű kutyák nem tudják kicombinálni és mint mondom, mód nélkűl szeretik, sőt divinizálják az ő ügyesen szerető főurukat.

Ezen példát kellett volna követnünk, mert noha embereknek több eszük van mint rókakopóknak, azért ilyféle mystificátiót rendszerint még sem vesznek észre, ha t. i. főparancsnokuk jól és folytonosan el tudja játszani a komédiát, mit az emberi évrajzok minden lapja bizonyit; mert hányszor panaszkodtak nemzetek már a rossz tanácsadók, semmirekellő miniszterek, venális tisztviselők ellen, midőn

[1] A bekorbácsoló.

a fejedelmet, ki minderre nézve egyenesen kiadta a parancsolatokat, nemcsak azért nem vették gyanuba vajmi sokszor, mert féltek a fejedelemnek inviolábilis személyét érinteni, hanem mert bona fide azon hiedelemben voltak, hogy ő mindarról mi őket bökdösi, mi nékiek fáj, semmit nem tud és ő is martalékja alattvalói gazságának, miszerint őt legfeljebb gyengének és superficiális felfogásúnak tartották. Az ilyest a népek pedig nem gyűlölik, és ha jó szive van vagy legalább ügyesen tetteti magát, hogy valóban bir is valami ilyessel, akkor még szeretik is, mint valóban szerették is például V. Ferdinándot és nem azért, mert ő, mint mondják, mindent egyenesre hagyott, hanem mert valósággal jó és könyörületes szive volt.

Felséged kormányzásának elején igen könnyen játszhatott volna oly szerepet, melyhez képest Felségedet mindenki szereti, ha t. i. mindazon odiosumok, mik történtek, ódiumát ügyesen másokra tolja, minden alkalommal legnagyobb nyájasságot fejt ki, mindenkit kihallgat, az embereket és nemzeteket megszánja, megbánja stb. stb. E tekintetben a véletlen is sokat segitett. Mert eleinte mindenki azt hitte, Schwarzenberg Magyarországnak vampyrja, aztán Haynaut tartották a tulajdonképeni molochnak, később én léptem a diabolus rotae szerepébe, mert senki távolról sem gondolhatta, hogy oly fiatal úr mint Felséged, oly különös vérszopó lehessen; de mindenki azt hitte. Felséged még fiatal, tapasztalás nélkül jött a kormánygyeplőkhöz, rosszúl van informálva [1] és ekkép legfeljebb nem valami kitünő genie, de szive bizonyosan jó és egyébként derék becsületes ember.

Midőn azonban gyanitani kezdették, sőt sok meghiúsitott remények és meg nem szűnő désappointmentek következtében észrevették, hogy tán mégis Felséged saját maga volna az, ki őket kinozná, akkor azon keleti parancsárok ötlöttek eszükbe, kik időtöltésként néhanéha maguk kezelték a pallost; és e tekintetben nem tagadhatni, Felséged oly symptomákat árult el igen sok alkalommal, melyeknél fogva közhiedelemmé vált és erről most többé senki nem kételkedik,

12-ten Juli 1857.

hogy Felséged is érez magában ilyféle ártatlan viszketeget és eddigelé tán csak azért nem engedődzött ezen jó mulatságba, mert Magyarországban azelőtt legalább, ily festivitások alkalmával bakó hiányát rendszerint czigány pótolta és így efféle műtétel apostoli császárhoz nem illik; mihez képest

[1] Most már tudjuk, hogy a dolog így is áll. Csak Sz. mély elkeseredése mondatja Bach cinismusával az ellenkezőt.

ezen óráig csak az által supponáltatta a jól felvigyázókkal, mily különös büntetési passiója van, hogy mindazokat, kik császári személyét megbántották, szemeivel méregeti, szúrogatja, haragtól képe elbiborodik és még azokkal is igy bánik, kik már kiállották büntetési kinjaikat, mi valóban különös fejedelmi ráadás, — sokaknak, kikkel nincs megelégedve, a közfigyelmet felhiván, demonstratióként hátat fordit,[1] — mit igaz nem egy éppen nem vesz büntetésül, mert képénél sokkal örömöstebb látja hátát, kivált ha azt igen távolról bámúlhatná — és általában véve minden mozdulata, szava és kitétele által csalhatlanúl bebizonyitja, hogy szive emberszeretetet nem ismer, valamint veleje embert mint embert megbecsülni nem tud.

A gyenge halandó emberi teremtés, és királyok sem egyebek, nem egyszerre lesz rossz, de lépcsőnként sülyed alá. Igy például Cartouche,[2] kis varrótűnek elcsipésével kezdette meg tolvajpályáját, jól megérdemlett keréken végezte azt. Ki élet tavaszában macskát képes megkinozni, ha semmi sem riasztja fel lelkét, érett korában nem igen fog megilletődni ember nyomorúságon. És mint igy fejedelem, ki fiatalságában nem tud irgalmazni és legfeljebb cseppenként adja ki gratiáját, éltes korában, ha hogy ilyest elér, és jóra nem fordúl, bizonyosan oly szörnyeteg lesz, melyben egy nemes érzés sem támadhat többé, kivált ha kormányzási bajai feltornyosulnak; mert az emberi életnek tavasza rendszerint teli van szeretet-érzelmekkel, midőn a legjobb érett és vén ember keblében annyi keserűség fejlődik ki! Mihez képest Neuöstreich népeinek és kivált a magyarnak, vajmi kellemetes kilátása van a jövendőbe, mert Felséged nemsokára elmúlhatlanúl oly kormányi zavarokba fog esni, melyről most Felséged, valamint sok egyébként éleseszű individualitás nem is álmodik és pedig mert az ujra kisütendő monarchiában nem egy detail meglehetős rendben van, sőt még nagy hirben fénylik is, de azért a mélyebben gondolkozót éppen oly kevéssé csalja meg, valamint a legczifrább gazdaság sem csábitja őt el bármily mesterien legyenek is kezelve a részletek, ha tudja, hogy deductis deducendis a gazdaságnak főczélja a tiszta jövedelem, el van hibázva.

Ha a rókavadászati kormányzást utánozzuk és Felséged derék népeivel azon tempo szerint bánik, mint Huntsmann kutyáival és

[1] E naivitások Sz.-től a genialitásnak visszája. Persze a következő mondatban újra fölülkerekedik a kíméletlen persifláló genius.

[2] Híres párizsi tolvaj és betörő 1693—1721.

nekünk. hű minisztereinek hagyja át a Whipperinséget, magától értetődik szoros parancsa alatt, akkor Felségedet szeretnék és minket gyülölnének. Felségedről azt mondanák, mily szeretetreméltó lovagi császár, kár hogy rossz tanácsadókra hallgat és nem saját kezeiben tartja a kormány gyeplőit; minket pedig gazembereknek, semmirekellőknek titulálnának, mit Felségedért szivesen eltűrnénk. Most egészen inverse áll a dolog. Most kiki azt mondja, bár hallgatna parancsárunk bárkire is, mert rosszabb tanácsot csakugyan senki sem adhat neki, mint saját maga. És mert a szerepek egészen felforditva vannak; gondolná-e az ember, minket szeretnek és kedvelnek jobban, ámbár ez nem igen sokat akar mondani, mint Felségedet.

Factumok ilyest legjobban bizonyitnak. Nem mi, Felségednek hű miniszterei, de még báró Hauer sem representálja a magyaroknak meggyőződésében a bète noirt, noha fekete báró Hauert t. i. ezen utolsót határ nélkül gyűlölik, hanem egyenesen Felségednek apostoli szent személye, melyet viribus unitissimis execrálnak.

Libényi,[1] ki nem volt nemes, — mi elégségesen refutálja azon allgemeine hazugságot, hogy csak a magyar nemesség gyűlöli Felségedet, de a parasztság nem, — Libényi igen jól tudta distinguálni, hogy mely kútfőből merűl ki Magyarországra nézve az átok és nem rám, nem báró Hauerre irányozta kését, de nemzeti szeretettől feliszonyitva Felségedet akarta meggyilkolni, mert tisztán Felségedben látta nemzetének gyilkosát.

Mily bölcs lett volna, ha kormányzásunk kezdetén, Felséged szigorúan és következetesen a Huntsmann szerepet játszsza és nekünk hagyja a »beostorozási« mulatságot. Libényi Felségednek szerencséjére szabó volt és nem tudott a késsel bánni. Ha egy kitanúlt mészároslegénynek jutott volna ezen átkozott infámitás eszébe, — nem vagyok képes azon gondolatot elbirni, — mi lett volna Neuöstreichből, ha Felségednek életfonalát kettévágja; de az isteni gondviselés megmentette Felségedet és a népeknek hálazenéje emelkedett az egekbe és higyje el Felséged, nincs egy magyar is, ki el nem iszonyodott volna ezen merényleten, mert ily áron hazáját, nemzetiségét, sőt még becsületét sem kivánja megmenteni a magyar, minthogy még valami magasabb is van mindezeknél, a léleknek tisztasága, mely vajmi

[1] Libényi János az exaltált csákvári szabólegény 1853 febr. 18. követte el a merényletet a császár ellen a glacis, vagyis inkább bástyai sétány azon táján, a hol most a Votiv-Kirche (a szerencsés megmenekülés emlékére emelt fogadalmi templom) áll Bécsben.

sokszor az áldozatban találtatik és nem a minden néven nevezendő bakóban.[1]

Jó lett volna a szerepeket fel nem cserélni pedig azért, mert ki tudja, nincs-e Felséged ilyféle ismétlésnek kitéve. És a bölcs nemcsak a jelenre tekint, de a jövendőre is, minek azonban éppen ellenkezőjét állitottam csak kevéssel ezelőtt, de ez másokon is megesik és néha különösen commode.

Louis Philipp háromszor kerülte el az orgyilkos halált. III. Napoleon szinte háromszor. És ezen fejedelmeket általában véve nem gyűlölték a népek. Ki áll jót mostani világban ehhez képest, hol az emberek oly vallástalanok lettek és még oly axiómákat sem akarnak többé elhinni, melyeket Felséged nagybölcsen újra felmelegiteni méltóztatott, hogy a megváltónak szent anyja szűz volt[2] és hogy tulajdonkép a legszebb asszony sem egyéb, mint férfiúi oldalbordacsont, ki áll jót mondom ily közönséges elgazasodás közt, nem fúrja-e ilyféle sophisma magát valami semmirekellő magyarnak velejébe, melyhez képest ő azt hiszi, hogy azt, ki minden törvényes jog nélkűl usurpálja nemzetét, és azt meggyilkolni igyekszik, azt az Istentől minden kebelbe öntött önvédelmi jognál fogva megsemmisitni szabad,[3] — mondom ha ily selejt, jobban elkészülve mint az érdemileg meglakolt nyomorúlt szabó, Felséged becses élete után ásitozna és tán harmadik, negyedik stb. ugyan mi lehetne ennek vége? Már ha minket gyűlölnének, mint gyűlölik a vadászebek a beostorozót, akkor minden bajnak vége volna, mert akkor csapásuk nem Felségedet, de minket érne, engem és báró Hauert és érettünk nem volna nagy kár, miben tudom minden magyar velem kezet fog és legalább e tekintetben engem talpig becsületes embernek tart, hogy ezt tétova nélkül nyiltan sur parole d'honneur meg is vallani kész vagyok.

Többen ugyan, kikkel egyet s mást közlök, azt tartják, hogy még nem volna késő, ha Felséged most kezdene ily szerepet játszani; mert hány szent van, legalább a kalendáriumban, ki életét nem legszebben kezdette és e szerint könnyű

13-ten Juli 1857.

[1] A magyarság általános nézetének adat itt kifejezést Sz. Bach által.

[2] Czélzás a IX. Pius által 1854 decz. 8. a Sixtus-kápolnában kihirdetett dogmára a szeplőtlen fogantatásról. Itt, mikor ezt fölemlítteti Sz. Bachhal, csak Bachot akarja sujtani, a ki szélső liberálisból a legszigorúbb s túlzóbb katholikussá lőn, de *senki* nem hitte róla, hogy meggyőződésből!

[3] Valóban shakespeari, mint igyekszik a kígyó Bach mérget csöpögtetni a császár lelkébe.

volna a publicummal, kivált a derék bécsiekkel elhitetni, hogy Felséged egészen jóra fordúlt.

Erre igen alkalmas idő volt, mikor Felséged házasságba lépett; mert mint mondják és a tapasztalás is igazolja, egy derék nő a legkeményebb szivet is elolvasztja; de ezen pillanat lepergett, melyet Felséged sem használt, nem arra ugyan, hogy systémáját megváltoztassa, mert ennél jobb nem lehet, hanem hogy a korbácsolást nekünk adja át, — e kedvező pillanat mondom lepergett és egyébként nem tudom Felséged valami jószivű embernek szerepét el tudná-e játszani oly mesterileg »so täuschend« miszerint ne szagolják ki a komédiát? Felséged különösen jó actor és kivált azon szerepeket, melyeket előbb betanúl, eminentissime eljátsza; Lebensklugheit, mely ha egy kissé erős hypocrisia neve alatt jár is, úntig elég van Felségednek nedv- és vérében, de mindemellett vannak bizonyos szerepek, melyeket a legügyesebb szinész sem bir elmásolni kielégitőleg, mert »non omnia possumus omnes«, ha az hozzá de éppen nem illik.

És azért, felséges uram, mert mint többször mondottam és még ezerszer szeretném ismételni, nincs nagyobb absurdum mint saját magát megcsalni, adjon Felséged minden illúsión túl, melyhez képest azzal kecsegtetné magát, hogy Felségedet a magyarok szeretik vagy valaha szeretni fogják és azért folytassa Felséged eddigi systémáját sans gène és minden kicsinységes szerepelosztás nélkül ezentúl is.

Az emberi észnek legbiztosabb hőmérője, ha valaki nem marad makacsúl az általa választott czélhoz nem vezető úton, de jobbra fordúl.

A fennforgó esetben Felséged nem hibázta el az útat, de csak azon tekintetben csalatkozott, hogy a legnagyobb bölcseséggel választott úton nem járt el elég circumspectióval és a felhozott példák szerint nem ránk tolta kormányzásának ódiumát, de azt egyenesen magára vette, mi oly teher, minél sulyosabbat halandó nem igen vehet vállaira.

Ily esetben az eszes ember azt kérdi, lehet-e a hibát megsemmisiteni? És ha látja, hogy ez lehetetlen, akkor legott azon önkérdésre fakad, vajjon életbevágó-e a csalatkozás? És ha azon meggyőződésre jő, miszerint az nem essentiális, akkor ahelyett, hogy idejét vesztené a hibának kivakarásával, kimosásával vagy pláne annak tagadásával, megmarad a felvett úton és resignátióval hordja azon terhet, melyet magára vett, mert azt többé le nem rázhatja és melylyel szinte

czélt ér, noha nehezebben, mint ha mások vették volna [a] terhet vállaikra és ő ez esetben sokkal könnyebben haladhatott volna pályáján.

Felségednek betü szerint ez az esete. A terrorizmus útja legnagyobb bölcseséggel volt választva. Felséged azonban abban hibázott, hogy igen nagy szenvedelméhez képest mindenki tökéletesen meg lett arról győződve, mikép saját maga korbácsolta és korbácsolja népeit, kivált a magyarokat és ezen operátiót, melyet jobb lett volna nékünk áthagyni, mi egyedül oly kedvetlenűl teljesitjük, valamint kétségtelenűl nem egy becsületes hóhérnak is megesik szive vajmi sok áldozaton, kinek felsőbb parancs következtében tavasz-életét kell kioltania. Miután azonban ezen tényt megsemmisitni nem lehet, Felségednek jobbrafordulását pedig a legtompább is igen vastag mystificatiónak tartaná és efölött Felségednek elég nervusa is van, Nero szerepét még tovább és ha kell még nagyobb szabásokban is eljátszani és mindezt Felségednek lelkiismerete perfectissime elbirja, és eszerint az elkövetett kis tapintatlanság éppen nem életbevágó dolog: szoros igazságilag következik, hogy Felséged nem tehet egyebet, mint a terrorizmust tovább folytatni és in persona annak élén állni. És hogy e tekintetben, kivált a magyar nemzetet illetve, Felséged magas czéljaihoz én, báró Hauer és egyéb tentás huszárjaim, erőnk szerint fogunk járulni, erről Felségednek, bizonyos vagyok, legkisebb kétsége nincs, mert tudja, mennyire gyülöljük a magyarokat és egyedűl a gyülöletnek szenvedelme képes megsemmisitni, minthogy a szeretet nem ront, de alkot.

A magyarok voltak azok, kik miután Felségednek elődei őket az osztráki státusmozaikba kegyesen felvenni méltóztattak, soha nem tudtak engedelmeskedni mint Felségednek többi becsületes juhai és berbécsei; ők okozták mindiglen, hogy Felséged az egész közbirodalmat nem fejthette ki tökéletes virágzásra, és most szinte a magyarok azok, noha tökéletesen le vannak dorongolva, kik oly merészek, Felségedet petitiókkal [1] sértegetni és kik közt még mindig mutatkoznak oly symptomák, melyek bennem nem csekély aggodalmat gerjesztenek. És ugyanis a csörgőkigyó minden mérge mellett éppen nem veszélyes; Amerikában a kis gyermekek is lekaczagják

[1] Sz. tudja, hogy fején találta a szeget, midőn ismételten is a »petitiók« ellen beszélteti Bachot. Mert Bachék folytonosan attól tartottak, hogy a magyar konzervatívok petitiói végre is meggyőzik a császárt s ők, Bachék, bukni fognak.

és pedig mert oly nagyon ostoba, hogy a szamár mindig csörög, mielőtt harapna. A magyarok azelőtt mindig és erősen csörögtek, méreg ellenben, tudja az élő Isten, legkisebb sem volt bennük. A sok akasztás, lepökés, lealázás és mindennemű indignitások következtében, csörgésük megszűnt. Most már éppen nem csörögnek, de kérdem, nem támadt-e viszont bennük méreg, mi nem lehetetlen, sőt hihető, mert, mint mondják, az aqua tofana nem egyéb, mint halálig csiklandozott és kinzott emberi teremtésnek elmérgesült tajtékja. És igy a magyarok tán most az egész Neuöstreichre nézve még veszélyesebbek, mint voltak azelőtt vagy valaha. Mert az okos, az nagyobb súly mint az erős és habár a magyar nagyon elgyengült is, azért nem tagadhatni, hogy más oldalról minden irányon túl okosabb lett és tán valóságos ereje sem igen kisebb, mert azelőtt a sok párt elgyengité a nemzetet, most azonban mindazon magyar, ki még nem jutott a császári mészárszékre, egy compact csomót képez, melyet eloszlatni nem lehet, és melyet ekkép meg kell törni, meg kell semmisitni.

Marat, kit oly infamiter calumniál a história, mert tulajdonkép nem volt más hibája mint túlcsapongó energia és mert nem kedvelte a félintézkedéseket, azt állitá, hogy a franczia nemzetet egyedűl az mentheti meg, ha vagy 220 ezer darab aristocratát megröviditnek. És igaza volt, mert Napoleon csak a kellőleg megpióczázott és megcsappantozott *[sic]* és ekkép egészen kitisztúlt franczia nemzet élén birta Bécset becses látogatásával kétszer megtisztelni stb. stb. mit a vén abbékkal, hajporos marquiskkal, carricaturás Tanzmeisterekkel és általában véve a franczia rothadásba menő aristocratiával nem lett volna képes effectuálni.

Már kérdem, ha Marat tehetett ilyest, ki erre tulajdonkép nem volt jogositva, és kit erre senki meg nem bizott, vajjon miért nem volna szabad Felségednek, kivált apostoli magyar király szerepében Neuöstreich tökéletes kitisztitására az utálatos magyar fajt kiirtogatni?

Marat többnyire igen cultur-embereket gyomlálgatott, kik legjobb nevelést élveztek, igen jól beszéltek még franczáúl is és minden szalónban igen jól figuráltak volna, midőn ha Felséged a magyarokat írtaná, ugyan kérdem, mit vesztene ez által az emberi társaság és általában véve az emberiség?

A hátralevő magyarok közt vannak még néhány főurak, kiket magok sorukba állitni egy nemzetnek sem volna oka pirúlni; de a magyaroknak igazi ereje mégis a kis nemességben és a polgárositott

szántóvetőkben van. De ezeket tulajdonkép ugyan mire lehet használni, kérdem? Legtöbbje még csak németűl sem tud és ha tud is egy kicsit, infámis kiejtéssel, miről mi bécsiek competenter itélhetünk;[1] a világért nem eresztene ki egy német szót is fogai közt; szalónban legotrombább szerepet játszanának és tudom, nem egy úgy elsiklana a parquetten, mint befagyott vizen, ha valami becsületes terembe vinnék őt és aztán az a meg nem szűnő »raisonirozás«, ez pláne kiállhatatlan! Ha a többi népeknek kiadjuk a patentet és ők oly szemtelenek, ily alkalommal impertinenter azt kérdezni »Warum?« Ezeknek nem felelünk egyebet, mint »Darum« és ők tüstént capacitálva és excontentálva vannak és teljes megelégedéssel, gemütlich, az »ideihez« vagy a mainzi [?] sechez ülnek; a magyarok ellenben, noha minden alkalommal, hol csak lehet, szájukra ütünk és nekiek tulajdonkép nem is igen szabad mást mondaniok, mint »éljent«, mikor Felséged hű népe közt megjelenik, mi aztán természet szerint annál erősebben harsog, mert torkuk más haszontalan beszéddel ki nem fárad, mindemellett meg nem nyugszanak a »Darum« válasszal, de a dolog okát is akarják tudni, mert mint ők mondják, az okos ember semmit nem tesz ok nélkül, mikor aztán persze sokszor nem kis zavarba jönnénk, mert néha tulajdonkép magunk sem igen tudjuk, ezt vagy azt miért teszszük, ha t. i. nem volna minden módunk őket complet némaságba süllyeszteni.

Ezen faj, higyje el Felséged, javulni nem képes, legalább azon módszer szerint nem, mint mi ketten, Felséged és én a Neuöstreich nemzetet kiiskolázni szándékozunk és azért, felséges uram, valamint Cato meg nem szűnőleg azon sententiát ismételte »Carthaginem censeo esse delendam«, mig ez valóságosan teljesült, valamint a muszka nemzet mint állitják ezen infámis mottót most Felséged szent személyére alkalmazza, mi eddig legalább hála Isten még meg nem történt, úgy méltóztassék reggel és estve más haszontalan imádság helyett szinte azt recitálni rendesen: »gentem hungaram censeo et volo esse delendam« — és a többit méltóztassék Felséged csak ránk bizni.

Ha egyszer irrevocabiliter meg lesz határozva az »an«, bizonyos lehet Felséged, hogy a »quomodo« feltalálásában és eszközlésében nem fogunk hátramaradni és késni.

[1] A szűk látkörű bécsi kis pugrisnak, a Mikos-féle adomákon gyönyörködő félművelt bécsi (al) polgári osztálynak kitűnő ironizálása.

14-ten Juli 1857. Vajjon hány magyar van? Én azt hiszem, legfeljebb egy millióra tehetni számát. Ők ugyan hét millióra rugtatják fajtájuk mennyiségét, de ez egyenes falsum, mi azon tabellákból nyilván mutatkozik, melyeket Felséged a népconscriptió[1] tekintetében készittetni parancsolt. Számok ellen pedig nem lehet raisonirozni, ezt a makacs magyarok sem veszik kérdésbe. Igaz ugyan, hogy ha a lakosok önkényére hagytuk volna, mely rubrikába akarnak a conscriptiói tabellákban betentáztatni, alkalmasint több mint 10 millió magyart sütöttünk volna ki, mi valóban oly csuda, melyet nem capiálhatni, mert azelőtt, mikor felséges jó dolga volt a magyarnak, sokan semmi áron nem akartak hozzájuk állni, azon idő óta pedig, hogy dolga felségesen rosszra változott és sehogy sincs, azóta Magyarországnak szinte minden lakosa magyar kivánna lenni. Ennek oka higgadt meggondolás következtében nem lehet egyéb, mint valami éretlen lovagi szellem, mely mindig több sympathiát érez a sújtottal mint a sújtóval és aztán, mert az emberek mai időkben, ha nem is mernek szólni, azért igen mernek és tudnak is gondolkozni és egybehasonlitni; minélfogva legtöbb lakosa Magyarországnak azon nevetséges conclusióra jutott, hogy a magyar mocsárból osztráki tentába pottyant és ekkép sokkal többet vesztett, mint amennyit nyert volna, mert ha a rossz viz nem is jó, azért mégis sokkal ihatóbb, mint bár a legjobb tenta is.

Mi azonban ily viszketegre, ily helytelenségre kapiczánt raktunk, és csak azokat rubrikáztuk magyarok közé, kikre igenis nevetséges lett volna németséget fogni, mert ráczokat vagy tótokat stb. faragni a magyarokból selbstverständlich nem lehet czélunk és feladatunk.

Én azonban részrehajlatlanságom bebizonyitására ám 7 millióra akarom tenni a magyar lelkek számát. Ezekből azonban legelsőben is deducálni kell 4 milliót, mert legalább is ennyi magyar fehérnép van. Gondolja csak Felséged, hogy a magyarok a teremtésnek legcsudálatosabb és legszebb készitményét, melyet mi németek »Weibsbild« »Fraunzimmer« és »Mensch« névvel állitjuk az olympusiak közé, fehérnépnek mondják; »Wie lächerlich,« mintha nem volna számtalan csinos, vajmi appetitlich kis brunette a világon, mely éppen nem fehér. 4 milliót felvenni nem sok, mert a népesedésnek felét rendszerint az asszonyi nem tölti be, és a legközelebbi felgyulladás alkal-

[1] Az 1850-diki népszámlálást érti.

mával Felséged ellen és Felséged által legalább is egy millió magyar férfiú harapott földbe.

Marad tehát 3 millió. Ezekből továbbá le kell vonni 2 milliót. Mert bevett nemzetarithmetikai kulcs szerint 3 millió közt egy millió serdülő van, kinek tulajdonkép még nincs foga és aztán egy millió régi vagy aggastyán, kinek ellenben foga jóformán már nincs, miszerint tulajdonkép nincs több fogas magyar a széles világ hátán mint egy piczike kis millió és im csak ezek azok, kik Felségednek és Neuöstreichnak haszna és dicsősége ellen gátként állnak és ekkép semmi kiméletet nem érdemlenek; mert vajjon hol van az irva, hogy 40 millió derék neuöstreichi szabad polgárnak szerencséjét és úgy szólva földi paradicsomba juthatását egy millió sehonnai alkalmasint a kinai nagy fal mögűl[1] kicsúszott vagy onnan elkergetett dib-dáb nép hátráltathassa? Pedig hogy a 39 millió osztráki nagy nemzet tüstént igen nagy boldogsági előmenetelt fogna tenni, ha az egy millió fogas magyar mint elrozsdásodott antique fegyver a fogasra függesztetnék, ez oly világos, mikép legkisebb commentárra sem szorúl. És ugyanis a 4 millió asszony nagyon örülne ezen megszabaditáson, mert a magyar asszony — kevés kivétellel — mindig jobban kedvelte a jól nevelt idegent, németet és kivált az aimable bécsit, mint a durva magyart; és noha újabb időkben nagyon bolondoztak a magyarság közül a kis és szép asszonyok, higyje el Felséged, az udvari fény, Bécsnek kellemei, szép egyenruha, katonai zene, ünnepek, bálok stb. stb. nemsokára tökéletesen mienkké fogják tenni a magyar hölgyeket és kivált, ha szerencsésen odébb szállitottuk az egy millió alkalmatlanokat, elvégre minden módon hozzánk fognak jönni és tán rám is jut egy derék magyar aranyhalacska, mert ha csak éretlen gyermekek vagy degoutant aggastyánok lakják a magyarországi rongyokat és Verwaltungsgebieteket, kérdem, vajjon kibe fognak a tüzes magyar menyecskék szeretni? Természetesen mi belénk, mert vajmi helyesen mondja, ha nem csalatkozom, Cicero, inter vaccas bos est abbas; és kivált mi bécsiek alkalmasint éppen azon állásba és embarrasba jutunk, csakhogy inverse mint a szabini szépek a rómaiak átellenében, mikor mi természet szerint még kevésbbé leszünk difficilek, mint ezen rablott szüzek. Asszonyok nem élhetnek anélkűl, hogy szeressenek és miután sok van, kit szerelemmel viszontszeretni legjobb akarattal is teljességgel lehetetlen, a megváltóhoz fordúlnak és apácza

[1] A kéziratban tollhibából: mögött.

qualitásban annak resignálják szívüket. Miután azonban apáczáskodásra nem mindnyája érez magában hivatást és a magyar faj közt nem egy kökényszemű leány is van, mely szeretetméltóságra minden oldalról tökéletesen ki van vatirozva és pedig nem pamut, de a természet által és mely ha más nincs, faute de mieux, elvégre szinte még oly carricaturához is elmenne nőűl, feltéve, ha férfiú, ki nem sokkal csinosabb is mint Quasimodo;[1] és igy, mivel a német közmondás szerint minden fű megtalálja nyulát és igy természet szerint minden nyulacska is meglelendi füvecskéjét, ha t. i. a sok birkák azt fel nem falták, mi németek, nemsokára a magyar hölgyek közt szabadon fogunk választhatni. És pedig mert sok mással még Kock Pál is azt mondotta, ki ilyes dolgokban competent auctoritás, hogy oly nagy mértékben fekszik a procreatiói vágy az asszonyi természetben és ez a nagy természetnek nem eléggé csudálható oeconomiája — miszerint, ha például csak egyetlen egy »Mannsbild« maradna a világon, ezt, habár a leginfámisabb trottli volna is, a hátrahagyott asszonysereg csupa szerelemből betű szerint széttépné, és igy Felségednek nem magyar hű népei és kivált derék huszárjaim a legszebb kilátásokkal vigasztalhatják magukat a magyar sikokon, mert éppen elég számban vannak nicht wenig und nicht zu viel; mihez képest nem szükség széttépéstől rettegniök; másrészről ellenben igen efficaciter megkisértethetik a magyar kisasszonyok orientalis temperamentumát. A magyar fehérnép tehát bizonyosan nem fog búsulni, ha lassanként eltakarodnak és eltakarittatnak a büszke magyar legények, mert mindig van valami betyárság bennük mit az asszonyok nem szenvedhetnek és főkép mivel tökéletes compensatiót találnak csinos katonatisztekben, mély tudományú és liebenswürdig beamterekben és mindazon neuöstreichi nemes emberekben és fényes aranykulcsosokban, melyeket Felséged szinte mint Isten, úgy szólván »semmiből« méltóztatik teremteni és kik oly szelidek és oly jámborok, hogy minden decoratiójuk mellé még csak a papucs kivántatik, miszerint az asszonyok érettük duellirozzanak vagy legalább hajbakapjanak. És méltóztassék Felséged elhinni, nem egy fő magyar asszony, ki a divatnak élén áll és kinek neve oly magyar, mikép ha azt férfiasan kimondják még a régi győri kapu is betörik, ha azt pour éviter ce malheur nem szedték volna már régen el, örömből sirni kész, szive oly annyira német, — beszéljen vele Felséged csak néhány kegyes szót és állitsa

[1] A legendáris rút párizsi notre-damei harangozó.

fiát zsandárjai vagy hadsegédei közé, — honnét aztán könnyebben puskázhassa és sújthassa a magyart.

A magyar aggastyánokról nem szükséges emlitést tenni, mert ezek a paradicsomból kikergetett első házaspárnak kinjait egész mértékben érezvén, már most csakhamar mind kihalnak és szerencséjükre, mert ezeknek a halál nem fog fájni annyira mint őket kínozza a törött szivű élet; a serdülők pedig, kiket bár akarják bár nem, úgy megiskolázzuk, adom szavamat, miszerint igen szerencsések lesznek vagy legalább nem fognak merni ellenkezőt állitni, a serdülők mondom mint az elvándorlottak legatáriusai, éppen oly kevéssé fognak kétségbeesni, mint általában véve nem igen búsul a jószágokba lépő nemzedék a jószágokból kilépett generátión és ha pro decore et nobili officio nem egy sirni és lamentálni is fog, annak könnye és fájdalma alkalmasint nem fogja az odébb állott árnyékát illetni annyira, mint inkább az irgalmatlan magas Erbsteuert.

15-ten Juli 1857.

Nekünk ennélfogva káyedűl 1 millió haszonvehetetlen subjectumokkal van dolgunk; mi Neuöstreich népesedését tekintve nem több mint két és fél percent! Már most egész Európához, sőt az egész földgömbhöz intézvén szavaimat, kérdem, nem szabad, nem kötelesség-e másfél percentet feláldozni a száznak megmentésére? Mit mondana erre Rothschild, Pereira, Arnstein és Eskeles [1] és kivált Warrens [2] stb. ha tanácsért felszólittatnék. S vajjon hol lehetne bölcsebb tanácsot reményleni mint lelkes tőzsér uraknál és mélyeszű practicus szabadsajtós ujság- és feuilleton iró genieknél, kivált mai világban, hol »pénz« a régens idea és rég el van temetve azon idő, mikor gemütliche uhrwüchsigféle mintalegény vidor kedvében énekelhette: »Es ist alles eins, es ist alles eins, ob mer a Geld haben oder keins stb.«

*

[21.] Öreg Napoleon bizonyosan nem volt nagy ember, mert hiszen én is noha éppen nem vagyok nagy, mégis nagyobb vagyok nálánál, pedig egész hat hüvelykkel, — de ő jó ember sem volt. És mindemellett nem fénylik-e halántékai körül a halhatatlanság aureolja? Bizony legszebb fényben, pedig nagysága oly piedestálon emelkedik, mely alatt legalább is 1 millió hősnek és pedig ugyancsak »vom rein-

[1] Híres bécsi bankárok.

[2] Ed. Warrens (igazi neve Wolf Ahrons) hirhedt sajtóbérencz, lapszerkesztő, magyarfaló, centralista journalista, egy időben Bach kedvencze, nagy börzespekuláns.

sten Wasser« csontja van eltakaritva. S vajjon mily haszonnal? Lehet mondani, egyedűl egy a földön sehol egész fényben nem ragyogható dicsőség ideálért, melynek varázsa »La gloire!«

És ha a parvenu roturier álcsászár áldozhatott fel annyi kimondhatlan nemes vért egy csupa illusióért és neki ezen nagyszerű viszketegét megbocsátja az egész világ, sőt még magasztalja s feldicsőiti is máiglan, kérdem, nem tapsolna-e az egész világi jól organisált claque és nem rekedne-e meg az egész elégségesen remunerált emberiség a meg nem szűnő hoch, hoch, hoch és abermals hoch és hoch következtében, ha egy ex dei gratia született apostoli császár egy millió impertinens magyar zsiványnak csontjára rakná azon neuöstreichi pyramist, mely ezer meg ezer évig daczolna az időkkel és melyben nem benn, mint a Moyzest szekirozó és kinzó Pháráók, de künn a gúla legmagasabb csúcsán fénylene Felséged mint Napoleon a vendomi oszlopon? Vagy mint sas a Szent István tornyán?

Maga a természet is indigitálja, hogy a magyar nemzet soha fel nem virágozhat, mert alkalmasint nincs faj, mely oly kevéssé volna termékeny, mint ezen keleti vándor darázs. Két, legfeljebb három ivadék határjai közé van szoritva a legtöbb magyar család. Ők ugyan elbizottságukban azt mondják, hogy levél is több van mint virág vagy gyümölcs és az oroszlán sem pajkoskodhatik oly bőséges familiával mint például kutya, sörtés, patkány stb. De kérdem Felségedet, micsoda haszontalan egybehasonlitások ezek! Hiszen a szamár, legalább a négylábú, sem dicsekedhetik bőséges progenitúrával és igy a lónak, juhnak, kecskének sincs különösen sok haerese. És mi az oroszlánt illeti, mert nem tagadhatni, van a magyarban felette sok oroszláni viszketeg és tempo, vajjon mi hasznát vehetni! Hiszen mi az igazi hasznot illeti, még a szamár is magasabban áll mint a hiábavaló oroszlán, sőt mondhatni alig van a természetben hasznosabb állat mint a szamár, legelsőbben is mert betű szerint úgy irkafirkál, úgy protokolizál stb. szóval úgy dolgozik, mint szamár, tartása különösen olcsó, mert még a tüskét is bolondúl szereti, ha t. i. nincs más rágni valója, és ha nem engedelmeskedik és excedálni akar, könnyű őt jól megpálczázni, mert soha nem harap és mintha ily tettre maga adná consensusát, mert qui tacet consentire videtur videtur, vagy »mélyen hallgat« vagy legfeljebb azt mondja »já, já« mi nem mutat legkisebb ellenszegülésre is.[1] És azért én, ki minden előitéleteknek

[1] Szójáték akar lenni a ja-ja-ra (igen-igen-re).

esküdt ellensége vagyok, különösen kedvelem a szamarakat. És ugyanis, mert csak a szamár nem veheti a szamárnak kellő hasznát, de az okos embernek erkölcsi és anyagi istápjáúl úgy van teremtve és alkotva a kétlábú szamár, a minthogy tulajdonkép az agár számára teremtette az úr Isten a nyulat és nyulak számára a káposztát, a káposztát pedig a zsiros szájú magyarok hizlalására stb. stb. stb.

És most miután Felségednek prókátori eminentiával megmutattam, hogy a hátralevő magyart kiirtani kell, és ezt Felséged mindenben nyilvánitott jelleme és hajlama szerint tudom igen szivesen cselekedendi, mert hiszen vajmi szép a minden gaztól és kivált csalánból kigyomlált és kitisztitott mező, azon kérdést vagyok ismétleni bátor: e czélt hogy lehet elérni gyorsan, olcsón és mi fődolog, minden scandalum nélkül? Mert mint tudja, Felségednek Európában egyetlen egy szövetségese sincs. És e tekintetben méltóztassék az itt elősorolandó punctátióimat kellő figyelemre méltatni, melyek, magától értetődik, legnagyobb titokban tartandók.

Miután el van határozva nemde, hogy a magyar hátramaradt sepredék tökéletesen a világból [ki]sepertessék, határozottan meg kell maradni legelsőben is a terroristikai kormánymódnál, sőt ezt még gyorsabban kell gyakorolni. Furcsa ugyan, hogy valamint a poétának több és szebb gondolat terem fejében, mikor hasa rendszerint üres, mintha rendszerint jólakott volna, úgy azon népek is, kik nyomorúságban élnek, sokkal erősebb emberproducensek, mint a bőségben gyönyörködők, sőt ezen productivitás az által még növekedik is, ha a nyomoruság mellé több-kevesebb ijesztgetés és kinzás is járul. Igy például a tót igen erősen pulluláló, az irlandi pedig még hathatósabban, mert a tót rendszerint nagy nyomorúságban él, de Felségednek atyai szivéhez képest egy cseppet sem szekiroztatik, az irgalomra méltó irlandi ellenben oly nyomorúság közt, miről Felségednek ideámja se lehet, és tudom igen megsebzené jó szivét, még annyira kinoztatik is, hogy mintegy kinjában felette hosszú sorban egy kis élőlényt állit a másik mellé.

Nem tudom, igaz-e, — mert én ily kétértelműségekkel nem engedem bepiszkoltatni szűz ártatlanságban tartott imaginátiómat, de mint hallom, ezt mondják, hogy: a szegény tót és ir éhesek, azért foglalatoskodnak annyit az asszonyokkal, mert — mint ők állitják — nincs más pecsenyéjük. Mily originális gondolat, egy asszonyt pecsenyének tekinteni! De meg kell vallani, »es ist nicht ohne« — és én igen capiálom, hogy a világon nem lehet jobb pecsenye, mint egy

fiatal és nem igen porhanyó kisasszonyi Frischling! és ezért nem hiába kiáltották ki Salamon királyt a legbölcsebb és azért utánzásra méltó kormányzónak, mert annyi pecsenye és ezeknek oly varietása állott vagy inkább feküdt minden pillanati parancsára és tagadhatlanúl nagy bölcseségű a franczia divatujságnak »Le petit courrier des dames« azon mottója is, mely ezen főelvet közli, la diversité c'est ma dévise, melyet fiatal császár mint Felséged, ki mint dolgos méh minden virágból tud mézet kifullánkozni, tudom, nem fog az elfelejtés tengerébe sülyeszteni; miből az világlik ki, hogy nemcsak Salamonnak volt esze, de a derék tót fiúk és a jó irlandiak sem éppen izlés nélküliek a legjobb pecsenye dolgában.

Már mi a magyarokat illeti, még nem tudtuk kitalálni és hitelesen elhatározni, én és a bécsi gyógyászcollegium és e tekintetben még bölcs Oppolzer[1] sincs tisztában, [ki hitelének öregbitésére éppen nem tiszta, de mint a nagy teremtésnek igen természetes ivadéka, a residentiának alkalmasint legpiszkosabb fia und helf was helfen kann],[a]

16-ten Juli 1857.

mi mondom még nem tudtuk elhatározni, az eddigi magyar sterilitás vajjon szorosan a magyar fajhoz van-e csatolva vagy abból ered-e, hogy a magyarnak igen is jó dolga volt és ekkép, mert sem nem koplalt, sem valami fájdalomnak nem vala kitéve és efölött minden közdolgokban résztvevén, el sem is unta magát, és eszerint nemcsak testi, de lelki kéjeket is élvezhetett (Ez még nincs tisztában), éppen nem szorult a tót és ír pecsenyére és tán azon okból is visszatartá magát közülük sok szegényebb, mert koldusokkal szaporitni a világot tán nem a legtisztább hazafiság vagy emberiség.

Ha már nem magában a magyar fajban lappang ezen sterilitási minémüség, akkor igen vigyáznunk kell, nehogy tűzbe öntsünk olajat; mert ha igaz, hogy a nyomorúság és kivált a kinzás növeli a népesedést, akkor félnünk lehet, miszerint kormányzási tervünk, melynél fogva kiirtani akarjuk a magyart, annak számát inkább növelni fogja, mert bizony oly nyomoruságba sülyesztettünk már számtalan magyart, mi pedig a minden módoni kinzást illeti, abból egy sincs kivéve, mikép a legtöbb valóban oly közeláll a desperátióhoz, hogy igen könnyen juthatna oly animális gondolatokra, mint

[a] Kiadó tette szögletes zárjelbe az értelemzavaró közbeszúrt mondatot.
[b] Sz. tette zárjelekbe a közbeszúrt mondatot.

[1] A bécsi egyetem hírneves belgyógyász tanára. (Híres volt arról is, hogy külsejét túlságosan elhanyagolta.)

amilyen pirulást okozó gondolatot táplál meg nem szűnőleg keblében a szerencsétlen, egyedűl asszonyi csonton rágdicsáló irlandi nép ; és ez aztán a legnagyobb szerencsétlenség volna, mert még nagyobb számú magyar, mint amennyi ma van a földön, bizony elszökésre birhatná az embert.

Müssiggang ist aller Laster Anfang! Ez eldönthetlen axioma. Azelőtt a magyarnak igen sok és jó dolga volt és azért mondhatni, nem gondolt folyvást az érintett pecsenyékre mint sok más nép, mely olasz, német opera, Burgtheater, Grinzing,[1] Penzing,[1] Dommayer,[2] Garnisonsparade, Viehausstellung stb. stb. daczára tulajdonkép még sem érzi magát jól és pedig maga sem tudja miért, de én megmondom, azért nem, mert elúnja magát, ez a baja és napról-napra világosabban látja, hogy az ebéd, vacsora, — Scholz,[3] Davison,[3] parade, nyúl, borju, fáczán stb. stb. pecsenyék és az Allerhöchste Zufriedenheit még ki nem elégitik a civilisált embert, stb. de ezen distractiók végre oly nauseát okoznak, mintha az illető száraz malomban keringne, gyakorolná erejét és töltené életét, mikép aztán, mint mozlim, meg nem szűnőleg hurikról álmodozik.

A magyarok most kimondhatlan elúnják magukat, mert Neuöstreich felépitésében, undorodván a sok tentától, teljességgel nem akarnak venni részt ; oeconomia, fabrika pedig ki nem elégiti szomjukat és annál kevésbbé mindazon anyagi élvezetek, melyeket Bécs nyújt, mert ily csábok közülük felette kevésre gyakorolnak hatást és ezek is kezdik már magukat szégyeleni és igy félni lehet, mert mint mondom igen elúnják magukat, hogy Felséged ellen conspirálni fognak, mi azonban nem volna nagy baj, mert mi mindenről tökéletesen informálva vagyunk, hanem a veszély abban rejlik, hogy egyenesen arra adhatnák mindenre képes fejüket, bizonyos perzsiai khánt imitálni, kinek 1500 és mi több hozzá egészen hasonló gyermeke volt, mit mikor a magas moralitású Catharina muszka császárnő megtudott, e szavakkal rosszallá »Ah le monstre.«

Ennek elejét kell venni ; mert ha a magyar faj nagyobb mértékben gyarapodik, mint a milyenben mi azt kiirtogathatjuk, akkor magyar közmondás szerint »paripáról egyenesen szamárra jutnánk«

[1] Bécs körüli kiránduló (borkóstoló) helyek.

[2] Egykoron híres elegánsabb mulatóhely Hiezingben a schönbrunni kastély szomszédjában.

[3] Népies zeneművészek.

és ez tudom, egész Európának nagy mulatságára szolgálna; Felséged pedig nem azért van a világon, hogy Felségedet lekaczagják; mihez képest a teendők sorában második punctátum az, hogy a magyarokat minden módon distrahálni kell és mindig meg nem szűnő reménybeu tartani; mert mint a tapasztalás mutatja, csak az esik desperatióba, ki elúnja magát és nem remél többé semmit. A desperát ember pedig, mint ezer példa bizonyitja, mindenre képes és sokszor ha nincs elég couragija mást vagy magát meggyilkolni, dühének egészen ellenkező directiót ád és mérgében egy kis polgárt készit. Vasútak élére, követségekre, mocsarak kiszáritására, folyók szabályozására és mindolyasokra bizvást alkalmazni lehet, sőt kell a magyarokat, hol elvvitatások nem fordulnak elő. Nem mondhatom, felséges uram, menynyire nem mulat engem herczeg Liechtenstein [1] a gazdasági egyesület elnöki székében, mikor ő egész komolysággal azt hiszi, hogy ő is valami. Már magyarokat rászedni persze egy kissé nehezebb, mert ők igen jól tudják, hogy ilyféle pictus masculusnak nincs legkisebb súlya és valamint vászonra mázolt festett képet nedves spongyával tüstént eltörölhetni, szintúgy ugratik ki nedves rongygyal (mit einem nassen Fetzen) elnöki székéből mai időkben bármely herczeg is, ha legkisebb önállást és függetlenséget akar magának arrogálni.

Mi pedig a reménységet illeti, kár, hogy Felséged pesti ottléte legközelebbi alkalmával azt [2] elfogadni nem méltóztatott.

Felséged alkalmasint hallott valamit Vitézvári báró Simonyi Józsefről, ki Felségednek családjáért elég vért ontott és mondhatni minden csatában kitüntette magát, és valódilag az egész világnak első huszárja volt; mert igazi huszár csak a magyar, ezeknek élén pedig Simonyi állott, kit azonban némi detail hibák miatt betű szerint agyontentáztak az auditorok és ki felsőbb helyütt oly lelkületet nem találván, mely például meg tudott bocsátani Rinaldonak,[3] mint rab Arad várában adta ki vitéz és megbecsülésre sokkal méltóbb lelkét.[4]

[1] Liechtenstein Alajos uralkodó herczeg (sz. 1796, † 1858) 1849-től haláláig elnöke a bécsi »Landwirtschafts-Gesellschaft«-nak.

[2] Sz. kifeledte e szót: petitiót, az 1857-diki sokszor említett petitióra czélozva. Persze Bach sajnálkozása ironice van értve s mondva.

[3] Vulpius egykor sokat olvasott 3 kötetes rabló-regényének »Rinaldo Rinaldini« főalakja.

[4] Még a mái napig sincs tisztázva, hogy miért függeszté föl az osztrák hadügyi kormány 1828-ban ezt a valóban tüneményszerű magyar huszárezredest állásától s miért vetteté vizsgálati fogságba Aradon.

Simonyi, kinek sok természetes esze volt, nekem bizonyos alkalommal ilyest mesélt.[1]

»Gondolja csak a gróf, mily zavarba hozott engem vagy 20 év előtt Baldacsi[2] miniszter. Némi szükséges requisitióim következtében, melyeket az ezred számára Ausztria tartományiban és Németországban tenni kénytelen voltam, 12 millió pengőforintra rúgó számadást intézett hozzám azon kategorikus ráadással, én e summát tüstént tenném le. Csaknem elszédültem, mert meg vagyok csipve; ugyan mit tegyek, igy tanakodtam magamban. Mondhatom: vagy két napig alig tudtam enni és aludni, annyira kifárasztám eszemet, mig végre azon ötletre jöttem, hogy tán legjobb volna: »nit antworten!«

Tehát én nem irtam semmit és igen mélyen hallgattam. De nem használt semmit, mert alig folyt le csak rövid öt esztendő és kezemhez küldenek ismét egy adursoriumot, hogy én, unter schwerer Verantwortung, ne tréfáljak, de minden halasztás nélkül fizessem ki a pénzt. Most majd megüt a guta. Jaj, oda vagyok, mit tevő legyek, én, kinek akkor annyi garasa sem volt. Három napig sem nem ettem, sem nem aludtam és nem tudtam kibontakozni a rám szoritott fertelmes kelepczéből, mig végre mint egy fentebbi inspirátió következtében, az súgárzott lelkembe, hogy tán most is legbölcsebb volna megint nit antworten. És azóta hála Isten nyugalomban élek és remélem, miután Baldaci messze elutazott, nem tudom hová, alkalmasint a holdba, sem én, sem fiam a tőlem követelt nagy tőkét liquidálni soha nem fogjuk.

17-ten Juli 1857.

Mily egyszerű, igen közönséges és mégis mily felette mély bölcseségű ötlet és tactica! Oh bár követte volna azt az én kegyes császárom!

Okosabb vagy bölcsebben tanácsolt fejedelem mint Felséged, az érintett petitió esetében megmondom mit tett volna. Legelsőben is igen nyájasan fogadja a petitiót, mert hiszen Magyarországban mindenki, ha nem is tudta, legalább gyanitotta, hogy Felséged nem azért jött Magyarországba, miszerint császárnéjának mint mondá megmutassa a szép magyar vidékeket, mint például a debreczenit, szolnokit, szegedit stb. stb., melyeket a magyar ember, ki szereti a termény sikot, kedvelheti ugyan, de Felséged bizonyosan nem tartja

[1] Ezt Simonyi természetesen Sz.-nek mondá el s Sz. Bach szájába adja.

[2] B. Baldacci Antal (1762—1841) 1811-ben az osztrák számvevőszék elnöke, Ferencz császárnak igen bizalmas embere.

szépeknek és ekkép száján olyas valami csúszott ki minek ellenkezőjét érzette és ekkép sit venia verbis, egy kissé füllenteni méltóztatott, hanem mindenki tisztán látta, mihez képest Felséged egy nagy demonstrátiót akart Európának szemébe hinteni, avégett, hogy mindenki úgy szólván kényszerittessék Neuöstreichot tökéletes egészségűnek elismerni. Ezen stratagéma azonban még Bécsben unter der strengsten polizeilichen Aufsicht sem sikerült; mert úgy mint Lauffeuer szájról-szájra ment az, hogy az országnak legtöbb emberei petitiót terjesztettek Felséged lábaihoz, mi azt bizonyitja, hogy a magyar nemzetnek nagyobb része nincs megelégedve, mert az, ki petitióz, az rendszerint kiván valamit és ki elég merész oly úrhoz, mint Felséged, nyújtani kérelmet, ki nem tréfál és mindjárt kész vassal, száműzéssel, kötéllel, annak baja csakugyan nagy lehet, és miután mindamellett mégis kurjongattak éljent és handabandáztak is bármennyit, és mily czifrán, a legtaknyosabb gyermek is könnyen átlátta, hogy ezen enthusiasmus fenekén nincs egyéb mint fenyegető parancs vagy készpénz.

Bölcs fejedelem egyenként vagy in corpore elfogadja az aláirókat és nekiek körűlbelűl ilyest mond: »köszönöm az uraknak hozzám mutatott bizodalmát és azért szivesen fogadom kérelmüket. Az urakat mint bölcs, higgadt eszű férfiakat ismerem és azért bizonyos vagyok, lehetetlenségeket tőlem követelni nem fognak. Állásom kimondhatlan szövevényes és súlyos. Ezt az urak átlátni és reméllem méltánylani tudják. Én az urak kérelmét a dolognak nagy fontosságához képest meg fogom vizsgálni és azért térjenek az urak békében vissza és könnyitsék kérem fejedelmi tisztemet, melyhez képest én csak jót kivánok és alattvalóimnak egyedűl boldogságát szomjazom, mit azonban nem valósithatok saját erőmmel, mert én is csak ember vagyok, de egyedűl úgy eszközölhetem, ha az uraknak őszinte segitségére is számolhatok biztosan.«

Ha Felséged igy szól, alkalmasint igazi és nem artefact enthusiasmusra fakadnak a magyarok;[1] a kűlföldön, sőt minden bécsi serházban pedig, mert hiszen ezen utolsókból sincs egészen kitiltva a politika, mert Felségedet és minket akármily impertinentiával szabad dicsérni, körűlbelűl igy okoskodnak: »No a magyarok is már lassanként megnyugodnak; egészen még ugyan nincsenek exconten-

[1] Ez természetesen a legszúrósabb gúny Bach ellen; mert hiszen ő volt, a ki a híres petitió elfogadását elsősorban ellenezte.

tálva, mi oly nagy catastropha után, mely az egész birodalmat annyira felrázta, nem is lehetséges; hanem miután lovagi császárunk extra azért ment le Budára, miszerint megtudja, hogy tán van-e még valami kicsiség, mit a magyarok kivánnának, mert hiszen a fődolgok már mind rendben vannak, most miután kérelmüket elfogadni kegyeskedett, bizonyosak lehetünk, hogy őket most tökéletesen kielégitni fogja, ha nem is kérelmük teljesitésével, mert ez tán lehetetlen, de tökéletes compensatiói tapaszokkal, melyeket nemzeti még mindig vérző sebeikre pántlikák, Truchsess-kulcsok, czimek képében kegyesen rakni fog, és melyek erkölcsi diakolonként[a] okvetlen minden bajaiból kigyógyitják a civilisátió elleni küzdelmében kudarczot vallott magyart, mint ezzel a lipcsei »Klein Paris« illustratiójában megcapacitálja a világot.

Most azonban, miután betű szerint lábaival elrúgta Felséged a petitiót és mindazokra grimmig képeket méregetni császárkodik, kik oly megbocsáthatlanúl szemtelenek voltak,[1] hogy még »kérni és esedezni is mertek«, most nemcsak Európa, de még minden bécsi sehr gut-gesinnter Stammgast, ha mélyen hallgat is, tökéletesen arról van meggyőződve, hogy Felséged magyar kalandjában disappointiroztatott, mert haragszik, minthogy a komédia, mely annyi pénzbe került, oly esetlenűl ütött ki, mihez képest, az egész[b] világ láttára nagyon is kicsúszott a szeg a zsákból és mindenki tökéletesen capacitáltatott, hogy az egész pompás demonstrátió nem volt egyéb mint valóságos komédia, mely által senki sem lőn mystificálva Felségednek apostoli szent személyén kivűl.

Kérni még koldusnak is szabad, [az osztráki residentiát természet szerint aus auswendig huj, és inwändig pfuj elve szerint kivéve, hol ily scandalum nem tűretik t. i. az utczán, de annál irgalmatlanabbul ostromolják a szerencsétleneket, minden lakost saját lakán és pedig sáskai mennyiségben][c] kérni mondom még koldusnak

[a] Így, valószínüleg diacoolion (máklé, altatószer) vagy diacolea = chamomillathea helyett. [b] Tollhibából a kéziratban egész helyett igaz áll. [c] Szögletes zárjelbe a kiadó tette a beszúrt mondatot.

[1] Szőgyény László, például, a ki szintén aláírta a petitiót, az aláírók megrovása miatt lemondott birod. tanácsi tagságáról s kihallgatáson járt a császárnál e miatt. Az uralkodó azonban nem ment be Bachék intentiójába, hanem kegyesen fogadta Szőgyényt, a ki aztán az uralkodó határozott óhajára meg is maradt a Reichsrat tagjának, sőt később a »kibővített bir. tanács« alelnöke lőn. V. ö. Emlékiratainak nagyon érdekes II. kötetét.

is szabad és nagyobb büntetést ezen alkalmatlanságért rá nem mérhetni, mint legfeljebb azt, hogy neki semmit nem adnak.

Már ha nemzet még mélyebbre állittatik mint koldus és pedig oly nemzet, mely többször bukástól megmentette az uralkodó dynasztiát, mely nélkűl Ausztria nem volna elsőrangú hatalom és mely nemzet iszonyatos elvérzése után még most is több fiatalsági életerőt rejt magában mint Ausztriának bármely néposztálya, ha mint mondom, még koldusnál [is] mélyebbre állittatik a magyar és neki még csak kérni sem szabad, akkor vajjon hiheti-e Felséged, hogy a magyar Felségedet őszintén szerethesse és ugyan hiheti-e mindazon álhireket, melyeket ujságiróink a magyar nemzetnek enthusiasmus tekintetében elhazudni nem szégyenlenek?

Ha nem csalatkozom, az angol Times ujsági levelezője, ki a budapesti legújabbi bohózat alkalmával szinte a helyszínen volt, többek közt ezen originális relátióval mulattatja az angol publikumot: »A magyar aristocratiának és notabilitásoknak legfeljebb egy harmada jelent meg a császárnak elfogadására Budapesten, mint rebesgetik »kiadott parancs következtében«, mi felette hihető, mert igazi és ingyeni enthusiasmus sehol sem mutatkozott. A megjelent főurak petitiót nyújtottak be a császárnak. Ezt azonban a császár nemcsak el nem fogadta, de aligha tudta magába elfojtani azon mérget, melyet benne ezen »antidemonstratió« fejtett ki, mert lehetetlen volt át nem látnia, hogy ezen petitió az igen ügyesen combinált komédiát még ügyesebben kikomédiázta. Mi volt a petitióban? Azt nem tudhattam meg; de alkalmasint annak oka volt benne feljegyezve: miért maradt az országnak nagy része el és miért nem akartak azok, kik megjelentek, az utczai jól megfizetett taknyosok chorusában rekedtségig éljenezni.«[1]

És a petitió Felséged kezében, kérdem, mily alkalmatlanságot fejt ki? Csak azt, hogy Felséged csenget, bejön a hű lakáj, van-e eleven árnyék [?][2] ezen várban? Igen van? Vessed tehát ezen otromba tentakarczolást belé és hallgass! Értem. És vége az egész embarrasnak. Hahaha! És Felséged — ha többször cselekszik ily bölcsen, lassanként még egészen populárissá is válik; mert van elég oly marha a világon, ki tökéletesen meg van győződve, hogy a ma-

[1] Ezen 1857-diki petitiót Kónyi egészen közli Deák F. beszédei II. kötete 391. s köv. l.

[2] Árnyékszék.

gyarok vérlecsapolása »au blanc« és mindenféle egyéb kinzása elmúlhatlan szükséges volt a Neuöstreichi páciens kigyógyitására és hogy ehhez képest Felséged nem rossz szivének, de jó fejének tanácsa szerint cselekedett.

S vajjon ez esetben mit tesznek a petitionáriusok? Képzeletükben nagy triumphust ülnek és tökéletesen elhiszik, hogy most dolguk jóra fog fordúlni, mert a petitió oly mesterileg van feltéve, miszerint lehetetlen, mikép az abban előforduló világos argumentumok le ne győzzék a fejedelem makacs ignorantiáját. »És mily képeket fognak csinálni Bach és Hauer, mikor a Felség a petitiót kezeikbe adja! Nem fognak-e visszarettegni azon infámis bűztől, melybe mi otromba cselekvényeiket és eljárásukat annyi eminentiával állitottuk?« Igen, igy fognak[a] maguk közt diadaloskodni. De ha lepereg egy hét, két hét, egy hónap, két hónap, félesztendő és ők nem is gyanithatják hová juthatott a Cicero pro domo sua-féle expositió, nem fognak-e a kérelmezők nyakat nyújtani mint vadlúd, darú, vagy túzoksereg a magyar rónákon, mikor tisztábban akarják látni a közelgőket? Suttyomban összejönnek, persze csak kisszámban, nehogy szemet szúrjon és mélyen combinálni fogják most, mittevők legyenek, midőn a sok ide-oda futkálástól kifáradván, végre azt határozza el a majoritás, hogy közűlük egy számosabb deputatió engem[1] keressen fel. Csakhamar előttem is áll több derék magyar szál. Én legnagyobb udvariassággal fogadom, leültetem és [a deputátió] tudakolására, vajjon hol fekszik a petitió, körűlbelűl ilyest válaszolok: A felség legkegyelmesebb urunk már régóta közlötte velem az excellentiás, nagyságos, tekintetes és circumspectus uraknak kérelmét. És megvallom, én abban igen sok jót találtam, és némiekről most egészen más vélekedéssel vagyok mint azelőtt, de e tekintetben ne méltóztassanak engem compromittálni, mert aztán nem használhatnék a magyaroknak kedvem szerint (Éljen, Éljen) pszt pszt, Istenért ne ily demonstrátiókat drága uraim! Sokan azt gondolják, én mindent tehetek! Boldog Isten, ne higyjék az urak azt. Én mindig legőszintébb barátja voltam a magyaroknak, valamint a birodalomnak minden tagja, az osztrák aristocratián vagy inkább a bécsi oligarchián és a nagy súlyú camarillán kivűl, hol unter uns gesagt nem szenvedhetik a

18-ten Juli 1857.

[a] Így, fogtak volna helyett.

[1] T. i. Bachot.

magyart. Ha tőlem függne a dolgok elhatározása, már régóta kiosztottuk volna a regálisokat Pesten tartandó diétára, mit ott most könnyebben tarthatnánk mint azelőtt, mert minden oly méreg drága lett és ekkép minden convocátió nélkűl felette számosan már anticipative meg nem szűnő diétára [1] vannak csigázva. A felség nem tudom ki által influálva otromba kulcsokkal, pántlikákkal, czimekkel és ilyféle gyermeki csábokkal szekirozza a magyarokat és az én szavamra nem hallgat, legalább eddig még nem (!), a ki nem lankadok annak ismétlésében, hogy az ilyféle horog capitaliter jó a csehek, morvák stb. stb. becsipésére, de a magyar ilyféle csemegékre nem ád semmit. Én igy szóltam csak minap kegyes urunkhoz, de ez egészen köztünk maradjon, két részre osztottam volna a 160 petitionáriusokat. A legköpczösebbeket durch die Bank viczispányoknak neveztem volna ki, a legvénebbeket pedig főispánoknak, quia in senibus est consilium, a restantiából pedig bibornokokat, regni bárókat és táblabirókat csinálok. Rajtam tehát drága uraim, jóakaróim és ha mondanom szabad barátim (!), nem kell búsulni. De a petitió nincs már kezemben, én azt a Felségnek lábaihoz ismét visszaterjesztettem, most hol van, én teljességgel ignorálom, de az urak, kik tudom egy darabig itt Bécsben maradnak [hol már tettünk némi javitásokat és az urak a residentiának kellemeit élvezni fogják, kivált azon vendéglőknél, melyek czigány vaterlandische Weisékkal örömkönnyűkre electrizálják a mélyen hallgatókat és én nem mondhatom, mily bolondja vagyok ezen originális zenének, ugy hogy ha nem volnék született Residenzler von Lerchenfeld, valóban magyar tiszaháti nemesember szeretnék lenni stb. stb., az urak mondom] [a] könnyen fel fogják találhatni a petitiót; ha t. i. van köztük, magától értetődik erkölcsi tekintetben, — gombász pudli, ki a legnagyobb mélységből is ki tudja vizslázni a hideg pástétomba való trüfflit! S most Isten vigye az urakat és ne felejtsék el ezen két közmondást, mely noha német, azért még sem minden értelem nélküli és melyekre én az urakat figyelmeztetem, Mit Zeit kommt Rat, — und Die Zeit bringt Rosen und vielleicht sogar die einstigen so beliebten ungarischen roten Hosen!

És megyen a deputátió seelenvergnügt Dommayerhoz [2] kölcsönös kézszoritgatás után, melyre kacsómat mindig in Bereitschaft tartom,

[a] Szögletes zárjelbe a kiadó tette a hosszú közbevetést.

[1] Szűken élésre. — Szójáték akar lenni.

[2] Hietzingi mulatóhely, egykoron a schönbrunni kastély mellett.

és időről-időre ily exclamatiókra fakad: Bizony nem oly rossz ember a bácsi mint gondoltuk, vele még lehetne boldogúlni; őt le kellene kenyerezni; ezt még nem próbálta vele senki; ajándékozzunk neki egy sallangos czifra czafrangú paripát! Ennek persze igen nagyon fog örűlni és ha azon valami vasárnap fekete frakkban tán a Praterba lovaglik, ez oly demonstrátió volna, mely magyar nemzeti ügyünket erősen előmozdithatná; de szelid táltost kell számára választani, mely őt le nem dobja vagy más defectusa nincs, mint példáúl van sok oly ostoba ló, mely a papiroscsörgéstől rettenetesen megijed és még olyan is találkozik, mely, mert szamarat még nem látott, úgy eliszonyodik ezen hosszúfülű legénytől, noha maga sem sokkal több, mintha oroszlánt látna, mikor eszeveszetten gyeplőt ragad és a rajtaülőt oly bajba hozhatja, mikép könnyen nyakát is törhetné; ily »mokányt« tehát kivált Bécsbe hozni, igazi Banditenstreich volna, mert hiszen legalább papirossal úntig el van látva a residentia és számtalan csacsival is bővelkedik, melyeket alkalmasint a mellbetegek számára tartanak a jószívű bécsi hölgyek. De vajjon, hol lehet a petitió? Egyik azt gondolja, gr. Thunnál,[1] másik gr. Buol-Schauensteinnál[2] supponálja, harmadik végre arról van meggyőződve, Othmar Ritter von Rauscher bécsi érsek és bibornok kezeiben van az stb. stb.; mig végre elhatározzák magukat a keresésre és ekkép lótnak-futnak sok napokig és benn vannak azon csapdában, melyről már szó volt, tic tac, tic, tac, Pontius Pilátus, Pontius Pilátus, jobbra balra, jobbra balra és melyből az illető éppen oly kevéssé tud menekűlni mint a falon függő tic-tac óra sem mozdúl helyből soha is, de valamint megáll ez, ha lepergett, úgy dűl ki az efféle sollicitátor is, mikor többé nem győzi szuszszal. És miután a lelkes magyarok egyikének sem jut eszébe, hogy az »éjjeli király« adhatna legtöbb informátiót, hová dobták a petitiót, méreggel teli eltávoznak, de senkire nem tudják irányozni fulánkjukat, mert nem is gyanithatják tulajdonkép, ki mystificálja őket.

És most mi történik? Legnagyobb része a kérőknek, kik nem kaptak semmit, midőn nem egy aláirni nem akaró kipántlikáztatott, egészen kifárad, sőt bánja, miért hagyta magát ily haszontalanságra elcsábitni; a szilárdabb zománczatúak pedig kik nem estek májbetegségbe, mi kétségben pangókon vajmi könnyen megesik, össze-

[1] Gr. Thun Leo, a vallás- és közoktatási miniszter.
[2] A külügyminiszter (1859 májusig).

dugják fejüket, erősen combinálnak stb. stb. stb., mikép végre abban állapodnak meg, hogy új petitiót irnak, de már most erősebb szavakkal — ex ungue leonem — és megint összegyűjtenek szintannyi, vagy tán háromannyi aláirót mint azelőtt, és elvégre ismét Felségednek lábaihoz borúlnak.

Ekkor Felséged őket még nyájasabban fogadja, sőt örömöt mutat a derék fiatal és vén fiúkat ismét jó egészségben és teli bőrben látni és tisztelhetni. Ez alkalommal Felséged ilyféle okosan hangzó, de egészen banális phrasisokkal fogja jótartani és tulajdonkép áprilba küldeni a jámbor árpádiékat: Az urak, mint keveretlen törzsökös magyarok legjobban tudják, mily lassan érik például a nemes tölgy, mig a saláta szaporán nő ugyan, de per aliquot casus et discrimina stb. szaporán ismét némi petitiók sorsára is jut. A magyar nemzet több mint 1000 évig mindig nő és egyre érik, és mégis mindig fiatal, magasságra nézve pedig nem különös pyramis és ekkép mint áloe tán csak 100 év után fog virágozni, de akkor persze annál szebben. És kérdem, vajjon mi 10, 20, sőt 100 év egy nemzetnek életében? Az urak mint magyar prókátorságban is jártasak, nem kétlem, ezer esetet tudnak, hogy némi pör két, sőt három generátión keresztűl sem tudott bevégződni, a felhalmozott complicatiók végett és ezért csudálom, hogy az urak rövid hat hónap leforgása után már választ reménylenek kaphatni a világnak legszövevényesebb és bizonyosan legfontosabb ügyében. Nem volna-é jogom az urakat ezen nyugtalanságért reprobálnom? Ámde én azt nem teszem, sőt dicsérem önöket, mert abban én — saját magam után itélvén — nem látok egyebet, mint a legtisztább hazaszeretetnek túláradozását. Parce que à tous les coeurs bien nés la patrie est chère! Az uraknak petitiója biztos helyen van, még biztosabb, mint a Wertheimféle pénzszekrény, honnan tudom senki ki nem veszi, el nem lopja és én minden huszonnégy órában regulariter legalább egyszer, kérdezzék csak meg Seeburger orvost,[1] sőt néha még többször is ülök, ruminálok fölötte. Legyenek az urak béketűréssel. Oly fontos dolgot, mint általában minden, mi [a] magyarokat illeti, nem szabad elszeleskedni, elhamarkodni és adják az urak csak át azon új kérelmet, melyet mint látom kezükben forgatnak, melyet én legszívesebben fogadok és legyenek tökéletesen meggyőződve, hogy azt a régiebbel tüstént combinálni fogom és minden confusió elháritása végett éppen azon rekeszben teendem le,

[1] Az udvari orvos.

mint a másikat, és most áldja meg az urakat a magyarok Istene és ennek földi képviselője ükapám Szt. István! Többnyire kérem az urakat, ne fárasszák e dolog körűl magukat többé, de bizzanak bennem, mert a psychologiának változhatlan törvényei szerint elvégre nem jó benyomást teszen a meg[nem]szűnő sürgetés és biztatás oly egyénre, ki úgyis teli van búzgósággal mint vagyok én és kinek szándéka oly tiszta mint enyém, miről reméllem a tisztelt urak tökéletesen meg vannak győződve? Nemde??? És azért legyenek oly ildomosok és várják keresztény resignatióval, Epictet-féle béketűréssel és stoicus philosophiával azon idő perczet be, mikor az urak két petitiójára kiadja császárjuk, apostoli királyuk és legfőbb uruk a kegyes »patentet«! És most lóduljanak!

19-ten Juli 1857.

És most kérdem ezen kegyes audientia után, vajjon mit fognak tenni a magyar »szegénylegények«? Káromkodni? Nem hiszem, mert már igen átlátják, hogy az ilyféle tempo csak figyelmet gerjeszt és ekkép nemcsak nem használ, de nagyon árt. Vagy tán, mint az egykori kupavidéki kanászbojtár, bosszúból szűr alatt fügét mutatni? Ez meglehet, mivel ilyest nem tilt a bürgerliches Gesetzbuch! de nem hihető, mert az az általános magyar jellem nem barátja az ilyféle[a] demonstrátióknak. Hát mit művelnek? Oly bizonyosan, mint kétszer kettő négy, kimondhatlanúl mérgelődni fognak vagy mint mi németek szoktuk mondani »igen sok epét csinálnak és fejtenek magukban ki«. És ez éppen az, mit kivánunk, cela fait précisément notre affaire; mert mig a magyar mindig csak volt szivárvány szinei után eseng és búslakodik, addig nem lesz békénk, és azért ki nem számitható haszon, habár az egész nemzet is sárgaságba esik; mert miután legnagyobb része úgyis »feketehajú és karikaorrú«, nem fogja egyik is tagadhatni, bár akarja bár nem, hogy belőle oly originális kaiserliche féle »schwarzgelb« lett, miszerint ha nem oly makacs mint öszvér, kénytelenűl Felséged zászlójához áll.

Felséged pedig megint csengethet; discrét lakáj, eleven árnyék — plum! És vége az egész alkalmatlanságnak. Mert alig hihető, hogy még harmadszor is bolonddá tétetnék magokat a magyar törvényt hozni akarók és ha igen, ám még egyszer [a] Geruchlose vagy inkább »Geruchvolle« — és finita la comedia.

Tudom ugyan, hogy nem egy kificzamlott eszű philantróp ezen sorok elolvasásánál indignátióval azt kiáltandja: »Ily infámitás

[a] Tollhibából az eredetiben: bármilyféle.

fejedelemhez nem illik.« És igaz, megvallom, én is éppen ezen vélekedésben vagyok; de ha oly parancsár cselekedik igy, ki mindennemű mézesmadzagok mellett népeinek liberális constitutiót, Gleichberechtigungot stb. és tudja Isten mi mindent igért, — de legkisebbet sem teljesitett — csakhogy sárból kirántsák őt, kinek egész eddigi kormányzásának fenekin nincs egyéb sarkalat, mint esetlen komédia, hazugság és hypocrisia, ki mint Marat, betű szerint vérben fürdött, sőt fürdik, csakhogy ez magáéban, ő ellenben máséban, mely az övénél százszorta tisztább, ha ily parancsár, ki mindezt véghezvinni képes vagy tulajdonkép már végbevitt,[1] még olyféle comparative igen ártatlan kis komédiákat is eljátszik mint amilyent én terjesztek elő legalázatosabb punctátióim által, arról csak azt fogják mondani: legalább »következetes«; midőn az, ki ily kicsiségek miatt egyszerre scrupulósus lesz vagy ilyest affectál, az egész világ által leköpetik, mert nincs a teremtésben nagyobb csúf, mint a szenteskedő, képmutató gonosz.

Ha néha látunk oly lágyszivű menyecskéket, kik nem képesek ájulgatás nélkűl csirkevért szemlélni, ezt menteni, tán szeretni és becsűlni fogjuk, mert asszonynak legnagyobb ereje érzékeny szivben feneklik; de ha például második *[sic]* Elisabeth, angol királynő pityergést affectálna egy pulykának fejvételénél, ezen csak megvetéssel kaczagnánk. Ha valaki, ki ezreknek kettétörte életét, becsületét, sőt ki egész nemzetet üldöz és ki úgy szólván meg nem szűnő hazugságon kivűl nem művelt semmi egyebet és aztán vonakodik és kétségei támadnak azon száz komédiáknak egyik variatióját eljátszani, melylyel oly sok fejedelem népeit orránál vezeti, akkor azon orgyilkos jut eszünkbe, ki gyilkolásra mindig kész, éhen halt, mert lelkiismerete nem engedte, hogy kenyérszerzésre egy pár garast lopjon.

E tekintetben tehát ne csalja meg magát Felséged. Népei tökéletesen meg vannak győződve, hogy Felséged mindenre képes, mi érzéktelen szivből csak eredhet és azért bátran hozzácsatolhatta volna az általam itt érintett »petitionális« komédiát a többi császári moslékhoz és hogy Felséged ezt nem tette és nem cselekedett igy, éppen nem tulajdonitják annak, mintha Felséged ilyféle kis Spitzbubereitól visszarettegne, hanem mert nem volt elég esze ily komédiát játszani és nem volt elég ereje a magyaroktól ügyesen kicsiklandozott haragját elnyomni, eltitkolni.

[1] Mily kimondhatatlan hőfoka a hazája szerető Sz. elkeseredésének!

Nem egy messzebb látó magyar sehogy sem tudott megbarátkozni ezen most érintett petitionális ideával, mert bizonyosnak tartotta, hogy Felséged azt elfogadja és aztán »oubliettebe« hajitja; »und alles bleibt beim alten«.[1] Miután azonban ezen bölcs rosszallók megtudták, hogy Felségednek még annyi esze sem volt, azt elfogadni, de ehelyett betű szerint mint kanpulyka fülignél *[sic]* felmérgesedni méltóztatott, akkor örömtől felugrottak ilyest harsogván az egekbe: »Él még a magyarok Istene, mert bitorlóinkat vaksággal és ostobasággal ostorozza!«

És igy a Schnitzli nagy volt. Bánom, hogy lent nem voltam, mikor az a magyar nemzet számára ki lőn tálalva; mert mint már többször vettem észre, Felséged különösen jó és sikeres puskás házi bakkecskék ledurrantásában, mikor nincs oldalán eszes súgó és Felséged mint kértem, nem esedezett tanácsért báró Stephan Hauernél; gróf Grünne pedig, ki mint kisértet soha nem távozik oldaláról, noha igen tudós és kultúr-egyén, mégis csak olyféle intelligentiával bir, mint a milyent mi »istállói úsznek« szoktunk nevezni, a magyarok azonban nem lovak és egykönnyen nem hagyják magukat »lovakká« tenni. Ha én vagyok Felséged mellett vagy Felséged báró Hauer intése szerint cselekszik szorosan, akkor Pesth-Ofenben bizonyosan czélszerűbben játsza el szerepét.[2]

És a baj az, hogy regis ad exemplum sok főurak szinte haragra lobbantak mint Felséged, mikor aztán nehéz Európával a magyaroknak megelégedését elhitetni; mert mindenki kérdezi, kivált azon indiscrét angol, ki mindenbe beléfúrja orrát és mindent kipletykáz, hát miért haragszik a császár, sőt miért haragszik még erősebben Albrecht főherczeg és magyarországi helytartó, ezen hős fia halhatatlan babérral koronázott hős atyjának,[3] ki rendszerint oly szelid és igazi nemességen oly könnyen megindúl becsületes szive? Mit mondhatunk

[1] Úgy van: a nemzet intelligentiájának zöme, a passiv ellenállás politikusai nem helyeslék a petitiót, melynek eszméje tulajdonkép a konzervativok vagy ezekhez közel állók köréből indult ki. V. ö. Kónyi: Deák F. Beszédei. II. 396. l. (2. kiad.). Széchenyi sem hitt hatásában.

[2] Itt Sz., mint már hangoztattam, csalatkozik. Mert Bachnak igen nagy része van abban, hogy a petitiót a császár később sem fogadta el az öreg prímás kezéből.

[3] Sz. őszinte nagy tisztelője volt Károly főherczegnek, Napoleon legyőzőjének s a magyarok jóakarójának, a ki iránt Ferencz császár tudvalevőleg féltékenységgel viselkedett s ezért mellőzött.

erre felséges uram? Csak nem componálhatunk olyféle mesét, hogy Felséged azért haragszik, mert tyúkszeme fáj vagy Piemontnak megint borjúzik esze vagy Gorcsakov az orosz, Buol grófhoz oly annyira rossz?! stb. stb., hanem — ha nem is valljuk meg — és legjobb ujságiróink mindent el [is] követnek a dolognak jóra facsarására, mindenki azt mondja, Felségednek számitásin keresztűl vonalat húztak a magyarok, és Felséged még nem találta ki, ezen crimen laesaet mikép bosszúlja meg elég »ausgieblich«, mert képmetszéseit[1] és hátforditásit, melyekkel Felséged nem fukar, már megszokták a magyarok és kutyába sem veszik.

A jó gondolatok azonban sokszor igen későn tolakodnak az ember fejébe és ezért távol vagyok Felségednek Pesthofenben elkövetett kis tapintatlanságáért boudirozni.

20-ten Juli 1857.

A bennem született igazság és méltányosság következtében, én senkitől nem pretendálok többet mint saját magamtól. És miután rajtam is, kit az egész világ különös nagyeszűnek tart és persze magam is, megtörtént néha-néha már, hogy az isteni inspirátió csak akkor villámlott velőmön keresztűl, mikor késő volt, és a meglőtt bakot feleleveniteni többé teljességgel nem lehetett, hanem azt »tant bien que mal« nyúzni kellett; mily arczátlan subjectum volnék én, ha én Felségedtől propria industria valami bölcs eljárásért követelnék, kit ugyan senki nem tart jó embernek, de annál erősebben van arról meggyőződve mindenki, hogy ha szive igen rossz is, esze annál még rosszabb.

*

[22.] Igy például Felséges uram már rég megbántam, hogy terroristikai kormánygépünkbe illesztettük a constitutionális státusszámadási karikát; mert most miután a kérdés körűl kiábrándultam és tökéletesen kijózanodtam, tisztán látom, hogy ezen »unschuldiger Versuch« úgy illik systémánkba, mint jól felemelt vastag ököl valami szemre! De megmondom Felségednek, mi csábitott engem ezen inventióra, melyen most magamnak is kaczagnom kell, mert tagadhatlan éppen oly nevetséges ezen constitutionális superlativ Felségednek még mindig gőzölgő mészárszékében, valamint tudom derék pater Klingowstrőm sem birja diadalilag fenntartani keserű mogorva képvonását, mikor átlátni kénytelen, hogy Pilátussal együtt több ilyféle-

[1] Értsd: arczfintorításait. Sz.-nek a német »Gesichter schneiden« járt eszében.

ség is csúsz[hat]ott a crédóba, mely az okos egyént oly dilemmába hozza, mihez képest neki vagy ezen titkokon kell kételkedni vagy azon, hogy kétszer kettő négy, mi persze keserves állapot.[1]

Subordinált tisztjeimnek egyike, ki igazi »esprit supérieuer« még mikor magunk sem voltunk elhatározva, mily formára fognánk kisütni a Neuöstreichféle tésztát, arra figyelmeztetett, hogy mindazt, mit Felséged, mikor szűk volt a kapcza, népeinek megigért, ezer szövevények miatt semmi esetre nem *teljesitheti*,[a] melyeket most elősorolni nem kivánok, melyeknek indokai azonban meggyőzőleg hatottak rám. És igy tulajdonkép magunk sem tudtuk, mi a constitútió, mikor ezt megigértük, például az angol-e, vagy az, mely alatt Magyarország népei éltek és ők csak most látják át, miután Felségednek constitutióját kellőleg megkóstolni szerencsések voltak, mily felséges és menynyire javitható gyönyörű státusgép volt a magyar alkotmány!

Mi itt Bécsben többet-kevesebbet mindig azt gondoltuk, hogy kivált a magyar constitutió nem egyéb, mint pompás ceremonia és meg nem szűnő, ügyesen játszott komédia. És miután ceremoniákhoz, parádékhoz stb. gyermekségünk óta auf der Schmelz[2] stb. stb. megszoktunk[b] és komédiajátszáshoz a legnagyobb talentumot érzettünk magunkban és e tekintetben kivált az egykori Kasperliben[3] már serdülő éveinkben igen sok bölcsességet profitiroztunk, igen »köptük markunkat«, hogy mi is el fognánk legalább oly jól, sőt százszorta jobban játszani a magyar alkotmányi bohózatot mint a »teremtettés« táblabirák, kiket mi bécsiek igen ostobáknak tartottunk és erre volt is untig okunk, mert nem beszéltek németűl oly tisztán mint Hans-Jörgel et Co[4] és nem mondották mindenre ja, ja, mint mi bécsiek et Co. A hires báró Zedlitz,[5] kitűnő walhallai poéta és még kitűnőbb sehon-

[a] Sz. aláhúzása. [b] Így: tollhiba hozzászoktunk helyett.

[1] Érdekes Sz. e dogma-történeti megjegyzését összehasonlítani a hírneves berlini Harnacknak a »Hiszekegyről« írott dogma-történeti kutatásaival!

[2] A Bécs melletti nagy katonai parádé-tér, igen sokkal nagyobb a budai vérmezőnél. De most már részben be van építve.

[3] Paprika Jancsi-színház a Praterben Bécsben.

[4] Bécs-lerchenfeldi baisse tájszólásban írott gyönge élczlap, mely még most is fönnáll, de sokkalta hitványabb és szellemtelenebb, mint még csak ezelőtt 20—25 évvel is volt.

[5] B. Zedlitz József Keresztély, költő s drámaíró (1790—1862), volt huszártiszt, 1836-ig lakott Magyarországon, a mikor Metternich szolgálatába állt s az augsburgi Allgemeine Zeitung magyarfaló levelezője lett. 1851-től kezdve apróbb

nai »Staatsmann« — több évvel ezelőtt a magyar nemzetet oktatólag azt nyilvánitá az augsburgi »unterthänigster Dienerben«,[1] hogy ha a magyar malcontenterek, kik például nem húznak oly nagy és rendes fizetést mint ő, igen is nagyon bosszantanák a személyére nézve oly pengős kormányt, akkor csak fel kell húzni a zsilipeket és vége volna a magyar nemességnek stb. Mi Galiciára erősen emlékeztetvén, más szavakkal éppen oly értékű mint példáúl ilyféle kormányi proclamátió a magyar nemességhez: »Ha az urak nem viselik magukat jól, azaz úgy mint mi akarjuk, akkor csak azt fogjuk súgni a parasztoknak fülébe »üssétek a kaputost stb.« értik az urak? Also nur ruhig!« Oly férfiúnak szava, ki úgy szólván egész életében Magyarországban lakott és mi több, mint általánosan tudva van, minden alkalommal kitünően jóllakott, ránk nagy hatással volt, mert hiszen supponálni lehetett, hogy oly lángész, kit még a Lollaféle bajor király[2] is apprecirozni tudott, csak ismerheti a magyar viszonyokat. Atyai kormányunk efölött minket meg nem szűnőleg oktatott, mily despoták a magyar hörcsögös kis földesurak és mennyire kinozzák a szegény jobbágyaikat, kik oly szerelmesen kacsingatnak Bécs vagy inkább az ő császárjuk felé, mint éhes kecskék a zöld bokrok galyaira. A kormány kajánságból vagy tudatlanságból-e, bizony magam sem tudom, de alkalmasint ilyes myxtura következtében [mely aztán a gemein »Wiener Trankli«][a] nekünk minden módon kimutatta a magyar alkotmány rossz oldalait, pedig elannyira, miszerint még a legsoványabb bécsi szakácsné is, ki bizvást mehetett volna [a] legéhesebb antropophagok közé, még azon puszta ideától is rettegett »in das tiefe Ungarn sich zu begeben«; a magyar státusgépnek jó oldalairól viszont legnagyobb discretióval mélyen hallgatott, ámde pótlékúl annál jobban kidicsérte az örökös tartományok kimondhatlan »czifra szerencséjét«, midőn ezen nagy szerencsének árnyék- és ekkép különösen rossz szagú oldalait legnagyobb titokban tartotta és mindazoknak,

[a] A közbevetett mondatot (melyet így kellett volna Sz.-nek írnia: Ez aztán a Wiener Trankli!) kiadó tette szögletes zárjelbe. — Wiener Trankli a. m. álomital.

német államocskák diplomátiai képviselője Bécsben. Egy czikksorozatát az 1839—40. országgyűlés alatt Piadesideria für Ungarn czím alatt írta s benne az ellenzéket, sőt Széchenyit is élesen megtámadta. Ellene Pulszky polemizált nagy erkölcsi sikerrel (Pulszky: Életem és korom. I. 128.).

[1] T. i. az Augsburgi Allgemeine Zeitung.

[2] I. Lajos (lemondott 1848 márcziusban fia, II. Miksa javára). Kedvese volt a nagy befolyású s híres szépségű spanyol tánczosnő Lola Montez.

kik oly impertinentiára fakadtak, ezen titkok rossz bűzét egy kissé felleplezni, kivétel nélkűl oly erőseket ütött szájára, mikor aztán lassan-lassanként a hű osztráki jobbágyok tökéletesen meg lettek arról győződve, hogy egyedűl a legmélyebb silentiumban rejlik az osztráki securitás és boldogság. Mihez képest mi természet szerint tökéletesen meg voltunk győződve, hogy a kitört forradalom következtében bölcs báró Zedlitz jóslata szerint a parasztok egytől-egyig agyon fognák verni a nemeseket, mert hiszen az osztrák kormány a boldog herczegtől[1] vezérelve, úgy felhúzta a magyar zsilipeket, mikép ha ilyest tesz az osztrák, morva, cseh stb. parasztok kedvére, tudom tán egyetlen egy német herczegnek vagy grófnak sem fájna foga vagy tyukszeme többé, ha t. i. jó időben nem áll odébb, ill a berek nád a kert stb. De kimondhatlanúl disappointiroztattunk, mert az osztráki parancsolók minden furfangjuk daczára az egész forradalom alkalmával de egyetlen egy eset sem adta magát, hogy paraszt nemesemberrel összekoczczant volna, egyetlen egy áruló sem akadt, mi legtisztább bizonyságúl szolgál, mily infámis hazugság volt mindaz, mit a magyar nemességről költöttek, kivált a jó és e nemes czélra systematice fizetett bécsi poéták.

De mielőtt mindez bekövetkezett, mint mondom, az érintett lángeszű subalternusom arról győzött meg, hogy Felséged kelepczébe szorúlva kinjában olyanokat igért, mik soha nem valósúlhatnak, die nie zur Wahrheit werden können, és ekkép Felséged tulajdonkép nem is tudta, mit igért; mert azt senki sem supponálhatja, hogy Felséged a veszély közepette tavasz élete korában meg akarta volna csalni népeit, mert a csalás csak később és successive történt, mikor Felségedet szerencsésen partrahúzták a horvátok, muszkák, szerbek, oláhok, tótok, ráczok, szászok stb. és mikor a »szómegtartásnak« nehézségei és alkalmatlanságai fejlődtek ki, honnét aztán az érintett lángész[2] előre jósolta (was richtig pünktlich eingetroffen ist), hogy Felséged népei előtt vajmi rossz szinben és mint nyomorúlt csaló fog figurálni, ki veszélyben mindent igér, veszélytől mentve azonban szavának de egyetlen egyikét sem állja; és fejedelemre nézve lehet-e nagyobb szégyen, mint a csalárdnak bélyege; igen, ily fényben fogna Felséged mint mocsárból készűlt lidércz pis- 21-ten Juli 1857.

[1] Többször említém már, hogy ez alatt herczeg Schwarzenberg Félix értendő.

[2] Nem tudom, kit vél Sz. e »lángeszű« hivatalnok alatt. Talán Rueskäfer pénzügyminiszteri osztályfőnököt?

logni ha valami szembeszökő és nagyszerű loyalitási actus által nem kápráztatja meg a nagy publicumnak szemeit; és az által meg nem menti hirét-nevét! És mikor kérdezem, melyik volna tehát azon nagyszerű loyalitási actus, mely e hű népeknek respectiv koponyáikból kicsúsztatná a solemniter tett igéreteknek emlékezetét, felüti előttem Fessler, die Geschichte der Ungarn, már nem emlékszem melyik kötetét és azt sem tudom melyik pagináját és e szavakat intézi hallásomhoz: A nagy Mária Terézia, mikor indigniter megsértve érzé magát az indecent porosz Frigyes királytól, loyaliter a magyar nemzethez fordúlt és alig ejté ki e négy syllabát »Mentsetek meg«, és legott uni sono azt felelte neki hű népe »vitam et sanguinem« és meg lőn mentve a monarchia és dynasztia. Most azonban megváltoztak az idők! A porosz még nem szorongatja kegyes jó császárunkat, élettel és vérrel pedig már igen bőségesen áldoztak kivált a derék magyarok és tulajdonkép csak egy nagy bajunk van, t. i. hogy pénzünk nincs; ám fordittassuk lovagi fejedelmünket a Neuöstreichféle újraszületett és egyesűlt nátióhoz és a nemzetek loyalitására appellálván [1] melyben kivált a bécsi soha nem maradt hátra, terjesszük minden 6 hónapban status-számadásainkat a hű népek szine elé schwarcz auf weiss és tudom, minden jó hazafi, ki nem abba helyezi patriotismusát, hogy mindenre azt mondja »nem«, de a meg nem szűnő »igen« által emelkedik ha nem is csillagok közé mint a fejedelmi kis apró-szentek, de legalább Regierungsrat Csimborassójára vagy valami ilyes eminentiára; mindezek — és minden bizonnyal ezek alkotják a Neuöstreich nemzetnek kitűnő majoritását, — örülni fognak, hogy Felséged nem azt kiáltja a népeknek becsületes, de igaz egy kissé nagy füleibe »vitam et sanguinem«, mert ezen sententiából újabb időkben szörnyűmód megijedtek a jámborok és érteni fogják és ha nem, ezt nekiek igen könnyen lehet explicálni, hogy Felséged, auf eine anständige Art, um nicht mit der Tür ins Haus zufallen, aber um die Sache langsam anzubahnen, a reguláriter beadott számadások geniális intercessiója által hű népeinek azt akarja mondani vagy értésükre adni: »Mentsetek meg drága fiaim a bankrottól, lássátok én nem kérek életet és vért, mert ezen ingredientiákkal kérés nélkül apostoli szent jogomnál fogva úgyis kényem-kedvem szerint disponálhatok, de nekem pénzecskére van szükségem, az okos ember pedig szivesebben fizet,

[1] Mindezeket az a fictiv »lángész« mondá Bachnak, a ki viszont referál a császárnak.

mint valami más bajba keveredném, nemde kedves édeseim?« Igy okoskodott az érintett subalternus Sectionschef[1] és tökéletesen igaza volt, mert ezen ügyes tactica kimondhatlanúl emelte Felségednek loyalitási hitelét és amellett még felette hasznos egyéb következményeket is szült.

Legelsőben is azt vonta maga után ezen kitűnő loyalitási actus, hogy a magyarokat kivéve, a Felséged többi derék népeinek szembetűnő többsége meg van győződve, hogy Neuöstreichnak most tandem aliquando van valami constitutiója, nem egész ugyan, de tán fél vagy legalább fertály és ez en attendant auf Abschlag, mely tempót furfang[os] Okoneltől[2] tanulta az urwüchsige bécsi, mégis jobb mint semmi, valamint példáúl a fél vagy fertály borjúnak is van becse, habár nincs is benne élet többé, a semminek ellenben legkisebb hasznát sem vehetni és aztán a főnyereség, mely ezen philosophiai eljárásból árad ránk az, hogy mindenki tisztán látván, mily gyönyörű állapotban tündöklik a neuöstreichi fináncczia,[3] kiki legédesebb satisfactiót érez ereiben lüktetni, ha neki kegyesen megengedtetik, hogy pénzét Felségednek legnagyobb alázattal az ő lovagi császárjának kölcsön adhassa, mely tényt senki nem tagadhatja, ha annak tudomására jut, hogy minden legkisebb anyagi vagy erkölcsi kényszerités nélkűl 1855-ben tüstént egyberakták a kivánt száz milliomot a hű osztrákiak[4] és oly magasra zúgott az ebbeli enthusiasmus, hogy Magyarországban csupán egy falu 1 milliomot irt alá[5] és e tekintetben oly annyira »hitzig« volt, hogy alkalmasint 10 millió aláirásra dugja kalamárisba a pennát, ha mi 25 pálczaütés büntetés alatt ezen »nyereségi vágyat« erővel el nem tiltjuk! Ily tények, melyeket nem tagadhatni, nagyobb eloquentiával szólnak Felséged mellett mint mindazon infámitások, melyeket az emberek Felséged ellen »gondolnak«; mert persze szólniok nem szabad és minek is? Az Isten job-

[1] Csak gyanítom — mint már megjegyzém —, hogy Sz. itt b. Rueskäfer pénzügyi osztályfőnökre czéloz. S így ez volna az a »lángész«, a ki az állami költségvetés 6 havi kimutatásait indítványozta.

[2] O'Connel, a híres ír agitátor (1775—1847). Bajos megérteni, hogy Sz. mért épen ezt hozza föl például a gradatim való alkotmányos vívmányokra.

[3] Br. Bruck pénzügyminiszter politikájáról ezen években lásd legújabban Dr. Jos. Redlich nagy művét: Das österr. Staats- und Reichsproblem. 1. k. 1. r. 487. és 2. r. 181. és köv.

[4] Gúnyos czélzás az 1855-diki »nemzeti« (kényszer) kölcsönre.

[5] Persze ez csak gúnyos anekdóta. A félévi »kimutatásokért« alaptalanul gúnyolja Sz. Bachot.

bágyoknak nem azért engedett valami nyilást orruk alatt, hogy azon impertinentiákat csúsztassanak Felséged ellen vagy mi ellenünk ki; hanem, hogy azon tolják be azon Mundvorratot, melyről disponálhatnak, ha par hasard az nem büdös, mire különösen felvigyáz a Marktaufsicht, miután ilyest nem tud minden státuspolgár saját tehetségével kitalálni, mert hiszen a nép közt felette gyakran irgalmatlanúl uralkodik a nátha.

Sokan ugyan azt állitják, hogy az illetőknek nagy része nem fizetett be többet mint 10 percentet és azután eladta vagy elajándékozta a statusobligátiókat, sokan végre még oly szemtelenséget is rebesgetnek, hogy Felségednek ezen gyönyörű számadási actusa éppen nem ragyog a loyalitás nymbusában, de a legclassicusabb ostobaságnak tartatik, melyet csak ki lehetett volna gondolni, és igaz, hogy ezen opinió napról-napra erősebben kezd terjedni, de néhány ilyféle isolált kutyaugatásokra nem hajt okos kormány egy cseppet is, mint a miénk, de contre vent et mauvais imperterrite vorwärts és mindig wärtzer halad, mig tökéletes consolátiót lel abban és pedig vajmi komód, hogy a vox populi, mely vox dei, mellettünk szól, mert fogadni merek — wollen Euer Majestät wetten? — bármibe is, hogy azon 40 millió osztrákiak, kik Felségednek dupla sas szárnyai alatt boldogoskodnak, némi kevés kivétellel, mind az én most nyilvánitott vélekedésemen vannak, ha e tekintetben kérdőre vonatnának, pedig tökéletes szabadságban minden policzáj, gendarmes, hajdú, bakó és Bach huszár hozzájárulása nélkűl, mert ezeknek nem is volna szabad azon teremben jelen lenni, hol ezen kérdés tétetnék, de ők en attendent a tornáczban is várhatnának, melyek most rendszerint padlózva, sőt télen még fűtve is vannak és ekkép meg nem fáznának a derék vitézek és le is ülhetnének.

De mindamellett mégis bánom, hogy subalternusom által elcsábitva ráállottam a reguláris számadásra és Felségedet is rávettem ezen hasztalanságra, mely valóban már szinte több kezd lenni és idővel még némi kellemetlenségbe is keverheti Felségednek apostoli székét. És ugyanis bármily nagy csinyeket használunk, nem vagyunk képesek a nagy deficiteket beköpenyegezni és valóban nem lehet az illetőknek rossz néven venni, ha egy kissé törni kezdik fejüket annak kitalálásával, hogy vajjon mindezen deficiteket in fine finali ki fogná fizetni. In sempiternum adósságokat csinálni ezer okból nem lehet és legelsőbben is azon ledorongoló okból, mert »à la fin« senki sem akar valami kölcsönnel előállni, hol pedig nincs, ott mint az osztráki példa-

beszéd tartja, még Felségednek joga is megszakad; a »nincs« stádiumhoz pedig óriási léptekkel közelit Felségednek vajmi sok derék jobbágya, oly magas és oly hiányosan van elosztva az adó!

Schusterfleck auf Schusterfleck fényes kormányhoz, mint Felségedé, nem illik és noha Felséged nem éppen ellensége a »fejelésnek« és ha török módit be lehetne hozni, tán a talpalás ellen sem érezne nagy ellenszenvet, ha t. i. másnak csizmája forog kérdésben, azért egészben mégis mindennek újnak és auf den Glanz hergerichtetnek kell lenni és ha más okból nem is, csak azért, mert Neuöstreichban semmi sem becses, mi az idő által respectábilissé vált és gyakorlatilag bebizonyitotta, hogy nemcsak lebensfähig, de még »beglückungsfähig« is.

Az adót még magasabbra emelni szinte lehetetlen, mert ha ezt tennénk, egyenesen az országi tőkét aggrediálnánk, mi nem volna egyéb mint financiális öngyilkolás, mert ez által természet szerint évenkénti jövedelmünk mindinkább csökkenne, mely már most is annyira nyomja a szerencsés adófizetőket, miszerint azt itt-ott betű szerint az illetőknek csontvelejéből kell kisajtolnunk, mi persze aztán nem azon sajtószabadság, melylyel mikor szurokban voltunk, kecsegtettük, csábitgattuk és »richtig« madárenyvre[1] is keritettük az ostoba reformereket.

22-ten Juli 1857.

Az ármádiát reducálni! Erre csak gondolni is, megbocsáthatlan bűn és Felségedre nézve oly eszeveszettség volna, mintha hajóskapitány, kinek léte egyetlen egy vasmacskán függ, annak kötélszárát elmetszeni parancsolná, vagy azt elmetszeni engedné? Miből en passant azt tanúlhatni, mikép macskáknak is különös hasznát veheti bölcs fejedelem, ha t. i. azok vasból vannak és hogy okos ember kezében a kötél még más czélokra is használható, mint akasztásra és annak bevágása nem fáj, de még legkisebb kellemetlenséget sem okoz, feltéve, ha az nem saját, de mások nyakát nyakravalózza.

Az ármádiát reducálni, ez volna még szép! Pétervár messze van innen, de tudom, ha ez történnék, akkor jó csendes nap vagy ha északi szellő lengedez, Gorcsakownak hahotáját az egy kissé acusticus ember a Schanczlin[2] is meghallhatná, oly schallendes Gelächtert ütne fel ezen Neuöstreich[a] — — mit az egész muszka nép bizonyos vagyok »mit einem homerischen Lachen« contrázna.

[a] Két szótag olvashatlan.

[1] A »lép« szó nem jutott hirtelen eszébe Sz.-nek.
[2] A Hofburghoz közel állott bástyasáncz.

Az angol annyi indiai és kinai bajokba van keveredve, hogy tudom nem igen fogna Felségednek segitségére sietni, ha véletlenűl a kárpáti ajtókon kopogtatna a muszka Wauwau, sőt mert igen tudja, hogy Neuöstreich egyedűl szemfényvesztésre és hazugságra van épitve, mi még rosszabb fundamentum mint futóhomok, vagy ingó mocsár és ekkép legkisebb tekintetet sem érdemel, az angol minden bizonynyal szivesebben látja, wenn es schon sein muss, ha a muszka Bécs, Pest vagy Stambul felé gravitál, mintha India stb. felé nyomulna elő, és ekkép derék John Bull bizonyosan nem jő segitségre, de még fel sem jajdúl, ha fogai közt morzsolgatja is Felségedet az infámis Konstantin;[1] mert noha az angol nép igen elbirja a kritikát, sőt a legkeserűbb eltorzitást is, azért higyje el Felséged, mégsem indifferens mindazon bökdösések s kirúgások tekintetében, melyekkel Bécsből és kivált »Morizruhéból«[2] illetik őt s pedig mert erősen hihető, hogy például még Achilles sem igen tűrhette a szúnyog, tetű vagy poloska fulánkját és mint Lafontaine tanitja, az oroszlán is elveszti béketűrését elvégre, ha szamár akarja őt megrúgni vagy megharapni.

A porosz, mely csak ügygyel-bajjal és egyedűl r, á-rá-fogdrá által elsőrangú hatalom, neutrális politikájánál fogva és mert tudja, hogy nem ritkán inter duos litigantes tertius gaudet, magaserényű contemplátióban fogja magát tartani, ha bekövetkezik »illa dies,« mikor boszszúját teljesithetni gondolja az északi »coloss« és miután a porosz igen pórúljárhatna, ha a muszkával koczanna össze, Neuöstreichtól pedig éppen oly kevéssé fél, mint egy meglehetősen kemény kő, ha eszmélni tudna, sem rettegne mozaikkal összeütközni, mely mozaik efölött szamárenyvvel van egybeillesztve és miután a közel rokonság virágláncolata[3] is a szent barátság kapcsával köti a porosz és orosz nemzetet egymáshoz és miután a comparativ kicsi burkusnak, ha politikáját helyesen felfogja, nőni és nagyobbodni kell, és miután valami elbomlandó státusnak segitségére sietni igen bajos és nehéz és ennél sokkal könnyebb és kellemesebb is, az elbomlandó státusnak, ha nem is éppen a Löwenanschnittját, de legalább egy-egy jó darabkáját accapirozni, valamint sokkal könnyebb és érdemteliebb is volt a colosseum düledékeiből Szt. Péter imodáját felépiteni, mint a colosseumot,

[1] A czár osztrákgyűlölő öcscse (1859-ben a magyar forradalmi párt egyik trónjelöltje).

[2] Czélzás az angolok és az angol sajtó ellen élczelődő Saphirra, a kiről a Bécs melletti Badenben egy kilátóhelyet neveztek el Morizruhénak.

[3] A porosz és orosz uralkodóház tagjainak sógorsági viszonyaira czéloz itt Sz.

mely egészen még el nem vesztette vérszagát és a halállal küzdő bajnokoknak lábnyomát ügygyel-bajjal kitatarozni és kipingálni stb. stb. honnét aztán mindezt addálva, ha a burkusnak, kit meg nem szűnőleg csúfolni és bepiszkolni a bécsi bölcsek ki nem fáradnak, ily constellatiók közt, kedve csoszszanna, inkább »saját magán segitni,« mint a kútba esett autrichien segitségére leereszkedni a sok vértől és kinzástól elmiazmáskodott mélységbe, ezt senki rossz néven nem veendi, ki — úgy mint Felséged — azt méltánylani tudja: was man sich selbst schuldig ist! És ha akkor a cseh nemzetnek, melyben felette sok constitutionális elem van, par accident, eszébejutna, hogy Felségednek fajtája az ő alkotmányát is elrabolta, vagy inkább elfi — — ta,[a] és ő az osztráki complexusban tulajdonkép semmi egyéb mint meg nem szűnő humillissimus servus és bécsi Handküsser és Bücklingmacherféle miserabilis carricatúra, a porosz combinatióban pedig minden lehetne és legelső helyen állna stb., ha mindezt fontolóra veszszük: Poroszországban Felséged nagy presidiumot nem remélhet, habár derék és különösen jóétvágyú királya Felséged kedvéért totiesquoties fel is húzza a szűk magyar nadrágot, mely neki azonban, meg kell par parenthese vallani, oly tányérosan áll, hogy ezen minden magyar embernek és kivált huszárezredének szive erősen megörűl.[1]

Francziaországból, mint már fentebb explikáltam Felségednek, — de ilyest tenni sokszor kétszer kell, hogy az én jó császárom az embert egészen megértse —, legkisebb segitséget sem várhatunk és tudom még pater Ventura[2] is vonakodna Neuöstreichba dugni órrát, mert tán ő is egyet tart marquis Posával, hogy »szép az élet« stb. Németországból pedig okoson szólva, mily segitséget várhat Felséged? Baden alkalmasint nem igen fog mozdúlni és a frankfurti tőzsércéh sem. Württemberg természet szerint, ha tesz lépést, nem Felséged felé teendi azt, de a muszka czár felé;[3] Szászország nagyon is ildomos, miszerint fogadatlan prókátorként valamibe avatná magát, mi rá veszélyt hozhatna és ekkép egyedűl Bajorország tehetne valamit, de azért, mert tán tehetne valamit, — mi még kérdés, mert Bajorhonban a király nem omnipotens —, abból még nem következik, hogy tenni is

[a] Három olvashatlan szótag.

[1] A porosz király egy magyar huszárezred tulajdonosa volt.

[2] A már említett (palermói) dörgedelmes hitszónok, ekkor Párizsban tartózkodott a bigott Eugénia kívánságára.

[3] Olga würtembergi királyné a czár kedvencz testvére volt.

fog valamit, sőt hihető, mihez képest igen fog óvakodni a muszka nép hajába kapni, de ehelyett magát egészen passive tartván, annak fogja a fekete levesnek elnyelését átengedni, — mert ő inkább iszik sert —, ki azt nagy bölcsen kifőzte és a két oláh most alkalmasint egyesülő dunai tartományba magával vitte. Lipcsének és Augsburgnak ugatása és tutulása[1] pedig Felségednek nem lesz nagy hasznára, sőt ellenségeink számát növeli, mert ostoba barát és ügyetlen jóakaró inomisse mindig ilyest eszközöl stb. Mihez képest tán egyedűl Hildburgshausen, Reuss-Schleitz N. N., Liechtenstein Alajos herczeg[a] stb. lobogói fognának Felséged schwarzgelb zászlójával egyesűlni, melyektől tán nem igen ijednének meg a muszka vén és fiatal és mindenesetre szépszámú medvék.

És igy Felséged illusió nélkűl, egyedűl saját hadseregére van reducálva és ekkép azt nemcsak nem reducálhatni egyetlen egy szál zsoldossal is, de azt »data« occasione még tán duplázni is kell; mert ha csakugyan mozgásba teszi magát ezen infámis esetben meister Petz medve, akkor, oh bár ki birnám vakarni szép sárga szemét, annyira fel fognak ingereltetni az olaszok, ráczok, oláhok stb. és tán a horvátok sem fognak igen szivesen a Dráván keresztűl úszni stb. stb., mikép Felséged hű népeinek megőrzésére hogy el ne hűljenek és beamtereink védelmére, hogy őket agyon ne verjék az általuk annyira megboldogitott adófizetők, tán számosabb armadára lesz szüksége befelé mint a goromba muszkák lecséplésére kifelé.

Sokan azt állitják, kik csak máról-holnapra gondolkoznak és kiknek emlékezetükben soha nem fordúl elő a respice finem unalmas sententiája [melyet én, mert valóban igen unalmas és nagyon ungelegen, ki is töröltem minden osztráki imádságoskönyvből, mert miért nyughatatlanitni a derék lakosokat, kiknek már a bölcsőtől kezdve azt csepegtetjük koponyájukba: Ruhe ist des Bürgers erste Pflicht, és pedig azon esetben is, ha exceptionaliter még nincs felakasztva vagy eltemetve,][b] sokan mondom azt állitják, hogy a muszkának nem jut már többé eszébe a rajta elkövetett kis Spitzbübereit megbosszúlni; országa elég nagy, nincs szüksége magát mint borz összehúzni; elég dolga van ohahaza és financziái még rosszabb állapotban

[a] A margón Sz. beszúrása: Két huszáros tüzes magyar mágnás gubernálja népeit. [b] A hosszú közbevetett mondatokat kiadó tette szögletes zárjelek közé.

[1] Czélzás az Augsburgi Allgemeine Zeitung és némely lipcsei lap osztrákbarát magatartására s megfizetett czikkeire.

vannak, mint Felségedé et cela veux dire quelque chose, és ekkép senkit nem bánt, de erősen köszöni: csak őt ne bántsák stb.

Mindez, felséges uram, nem egyéb mint hiábavaló locsogás, melyhez képest a néha oly igen szamár publicum, mely nem szeret gondolkozni, butáúl elalszik a legtátongóbb praecipitium fölött is és ily alkalommal mutathatja oly státusbölcs mint én vagyok, capacitását, und die Tragweite seines Genies! Nem abban áll, felséges uram, a bölcseség, valamely veszélyt látni nem akarni, de egyedűl az érdemlí meg Felségednek bizodalmát stb. stb. stb., ki a várható veszélyt tökéletesen ki tudja czirkalmozni, de aztán elég tehetsége is van, hogy contrapondiumot állitni *[sic]* a veszély ellenébe, mely azt bizonyosan lesújtja, lebunkózza.

Az orosznak gravitatiója Stambul felé Nagy Pétertől tervezve, Katharinától passióval átkarolva, Sándortól erősen igényelve és megkisértetve, Miklóstól pedig csaknem végrehajtva azelőtt dynastiális kérdés volt; Sebastopol eleste óta nemzeti kérdéssé magasúlt.

Egy egész vagy 60 millió tagból álló nemzet nem bir sem annyi belátással, sem annyi béketűréssel, miszerint a tractatusok szövevényeit combinálni és azoknak nyomán valami részrehajlatlan birálatra jutni képes lenne, de ily roppant sokaság itéletét mindig valami nagyszerű benyomás határozza el. Néha a közvéleménynek nincs igazi bázisa, de az egészen hamis, jóllehet ez ritkaság, mert egész nemzetet hazugsággal sokáig bolonddá tenni nem lehet; ámde azért, ha valahol a közvélemény hibás is, annak mindaddig, mig az rectificálva nincs, óriási ereje van, kivált, ha a közvélemény a fejedelemnek véleményével coincidál. És jelenleg ez a muszkaországi eset, mert bár igazsággal, bár nem, a czártól lefelé a legutolsó szibériai rabig az egész muszka nép azt hiszi, és ezen hiedelmet vallásos kegyelettel hordja minden csepp vérében, hogy Felséged ölte meg Miklós czárt és hogy Felséged okozta »Sebastopol elestét«.

23-ten Juli 1857.

Már mi a gyilkolást illeti, Felséged legjobban tudhatja, hogy ilyest igen könnyen végbevihetni más kezek által is, mert hatalmas parancsárok mindig találnak pénzért vagy ennek aequivalenséért olyféle dilettánsokat kik magát az »operátiót« szivesen és bizonyosan jobban mint erre Felséged képes volna, végbeviszik; csakhogy ezeknek neve variál, mi azonban a dolgon semmit sem változtat. Igy például ilyféle specialitásokat azelőtt »banditáknak« nevezték, most azonban auditorok járnak el ezen szebbnél szebb szerepben, persze szintúgy fizetve mint azok vagy oeconomia végett efficaciter ráijesztve.

Felséged előtt továbbá nem lehet ismeretlen, mily könnyen dűl ki a gyenge ember, ha reménye megtöretett, szive elvérzik, számkivetésben sinylik, honvágy elmérgezi minden pillanatát stb. stb. Felséged végre bizonyosan olvasta vagy legalább hallotta, mihez képest a világon sokszor az, ki magát félistennek tartotta mint villámtól érintve egyszerre lábairól dűlt, mikor észrevette, hogy a legnagyobb mediocritás is elégséges volt őt kijátszani és bolonddá tenni.

És ekkép könnyen meglehet, sőt hihető, hogy Felséged csepegtette azon túláradozó cseppet Miklós czár Pandora-szelenczéjébe, mely őt halálra mérgezte, úgy hogy nincs minden fundamentum és valószinűség nélkűl az egész muszka nemzetnek azon hiedelme, hogy tulajdonkép Felséged gyilkolta meg Miklós czárt.[1]

A muszka nemzet ugyan nem szerette az eldűlt despotát, de nem is utálta, mert noha keményszivű ember volt, legalább soha nem aljasúlt annyira, miszerint egyúttal Tartuffe szerepét is játssza. Ő ugyan soha nem igért sokat, de azt, mit igért, férfiasan is teljesitette.

A muszka nemzet egy pillanatig sem siratta meg Miklós czárt, sőt örült, hogy a Mindenható helyébe oly fejedelmet ültetett a parancsoló székre, ki érzékeny szivének és nemes lelkének már oly sok vigasztaló és megdicsőitő próbáit és példáit adá.[2]

A muszkák ennélfogva nem neheztelnek Felségedre azért, hogy Felséged azt, kitől mint nyárfalevelek remegtek, kegyesen odébbállitani méltóztatott, de azért nevezik Felségedet utálattal, hogy éppen Felséged volt képes némi diplomátiai sophismák ürügye alatt jótevőjét, megmentőjét oly rútúl meghálálni, kinek segedelme nélkűl Felséged bő rokonaival együtt most alkalmasint nem mondhatna egyebet »voltam és voltunk«.[3]

Már mi Sebastopol elestét illeti, mely a muszka dynastiális tendentiát Stambul felé kettétörte vagy legalább későbbi időkre lökte, ezt mikép lehet Felségednek tulajdonitni, sokan nem capiálják és igaz, ezt igazán nehéz volna teljes evidentiával megmutatni, jóllehet vannak sok argumentumok, melyek ezen véleménynek bebizonyitására erő-

[1] Azzal t. i., hogy a krimi háború kitörésekor Ausztria — melynek hálájára a czár számított — nem állott Oroszország mellé.

[2] II. Sándor működésére czéloz Sz. a népnevelés, a nagymérvű adóelengedések, a lengyel emigránsok és más forradalmárok teljes megkegyelmeztetése stb. terén.

[3] Csodálatos, hogy Sz. folytonosan mennyire insistál e thémán és mennyire elfeledi a politikai ellentétet a monarchia és Oroszország érdekei közt!

sen szolgálnak ; mert ha Felséged nem szövetkezik az angollal és franeziával, ha Felséged nem árasztja el hadaival a két aldunai tartományt, soha nem pontosulhat az érintett két nemzet egész erővel Sebastopol falai alatt össze és akkor tudja Isten, mi történik! stb. stb. A casuistikának hatása oly tág, mikép itt mint mondom sem a »prot«, sem a »contrát« be nem bizonyithatni ; ámde ez egészen közömbös, mert egy tény eldönthetlenűl áll, az t. i. hogy az egész muszka nemzet minden csepp vére és nedvében azon hiedelmet hordja, hogy Felséged törte meg Nagy Péternek stb. stb. tervét.

És ha valaki tudakolta, ezen tán igen is merész állitást mi által bizonyithatná be? capacitációjára ezer kézzel fogható indokok közűl csak e néhány itt következőt hozom elő.

A muszka kormány, sőt az egész nép tiszteletet, megbecsülést affectál a franczia és angol nemzet iránt, holott ők mászták meg Sebastopol falait és nem Felségednek máriatheresiás vitézei, sőt Piemonttal, mely szinte ellensége, de persze nyilt ellensége volt, annyira kaczérkodik, miszerint még gr. Buol is átláthatja, ha t. i. egy kissé erőlteti eszét, mihez képest a muszka ezt egyedűl azon okból teszi, miszerint kis Piemont Felségedet addig is meg nem szűnőleg megugassa és Lombardiával együtt az egész olaszságot éberségben tartsa, mikép aztán, ha megjön annak ideje és ő majd elűlről piszkálgatja Felségedet, Piemont addig, [a] mennyire teheti szerét, Felségednek hátulját harapgassa egy kissé stb. és e tekintetben némileg el is érte már czélját, mert Felségednek az ismert Mailand és Turin közti Katzbalgerei [1] tekintetében sem volt annyi esze, az egészet ignorálni, de magának parancsolni nem tudván, ez alkalommal is a világnak nagy mulatságára haragra fakadt és kis Piemonttal veszekedni kezdett, mely azonban nem tágitott és ezen bölcs párviadalban Felséged volt az, ki Európa előtt kudarczot vallott, mit azonban a bécsi ujság- és humoristbölcsek tökéletesen jóra facsartak uni sono azt állitván »Es ist unter der Würde eines so grossen Staates wie Neuöstreich, sich mit so einem espèce, kleinen Mopslstaat abzugeben«. És ez töké-

[1] A piemonti, turini sajtó 1856 végén és 1857 elején a Milanóban nejével időző császár személyét bizony illoyalisan sértegette (a miért Buol 1857 febr. 10. jegyzéket is intézett a szárd kormányhoz) s csúfolta Milanó lelkesedését a fiatal császári pár iránt, mely ott igen jól érzé magát az év első három hónapjában ; sőt a fiatal császári pár egy napon még az utczai álarczos korzón is részt vőn, melyben coriandolival dobálják egymást a jókedvű olaszok. (Febr. 28-diki rendőri sürgönyjelentés Kempen miniszterhez Bécsben. Udv. ltár. Kabineti iratok. Varia 44.)

letesen igaz, tulajdonképi szentirási sententia, csak az kár persze, hogy ezen jó gondolat nem akkor botlott Felségednek elé és kivált gróf Buolnak eszébe, mielőtt a macskapárbaj megkezdődött, hanem csak azután, mikor a turini macska az egész világnak nagy hahotájára derekasan megkarczolta Felségednek magasan hordott orrát, ki kész volna, ha t. i. nem közlené a mese e kis tényt »sokat akar a szarka, de nem birja mindig farka«, más nemzetbelieket is szintúgy büntetni, sujtani és akasztani, mint saját szerencsés birkáit.[1]

Ha herczeg Metternich áll a külügyek élén, Felséged ezen nevetséges újjhúzást bizonyoson meg nem kezdi, mert az érintett halhatatlan érdemű herczeg Felségedet ezen tapintatlanságtól bizonyosan disvadiálja és ha Felséged szokása szerint makacskodik, Metternich hg. bizonyosan legnagyobb alázattal visszalép, mielőtt oly ostoba provocátio alá teszi szeplőtlen nevét, mint amilyent engedelmes gróf Buol Felséged nevében gr. Cavournak átküldött. Ha gróf Buol szegénylegény volna és ekkép azon dilemmában leli helyét, mint amilyenben számtalan irgalomraméltó magyar egyéniség van mostanság, hogy néki vagy hallgatni kell vagy kenyeret nem enni, akkor felfoghatni, vagy legalább menthetni lehetne a derék Schausteinnak[2] puha férfiatlanságát; de ő igen gazdag úriember és pedig derék neje után, ki neki sok pénzt és emellett minden másféle kincseket is hozott a házba, úgy hogy ő bátran esedezhetett volna Felséged előtt, ne méltóztatnék magát oly annyira compromittálni és azon tanácsot, melyet érintettem és melyet a bécsi szabad sajtósok sajtoltak ki velejükből, anticipative akkor teljesitni, mikor a bak lepuskázva még nem volt. Miután gróf Buol-Schwarzenstein ő excellentiája ezt azonban nem tette, ő most azon kelepczébe sülyeszté magát, mikép róla minden higgadt gondolkozó ily itéletet hozni kénytelen, hogy őt a gondviselés vagy nem áldotta meg elég észszel Felségednek jó tanácsot adhatni, vagy el nem látta elégséges férfiúi zománczozattal és önállással Felséged makacsságával szembeszállni.

Kevés dolog vonta Európának figyelmét oly mértékben magára, mint az e tekintetbeni *correspodentiája*[a] gróf Buolnak gr. Cavourral.

[a] Sz. aláhúzása.

[1] Cavour a föntebbi jegyzetben említett jegyzékre azzal felelt, hogy Piemontban sajtószabadság van; de jogában áll az osztrák kormánynak sajtópört indítani az illető lapok ellen.

[2] Élcz akar lenni a külügyminiszter második nevére (Buol-Schauenstein).

Az osztráki ujságok magától értetődik ex officio mind gróf Buol mellett és gróf Cavour ellen militáltak és abundáltak, új bizonyságot adván, hogy ügyetlen prókátor még a legkedvezőbb ügyben is néha-néha többet ront, mint amennyit használna és eszerint annál bizonyosabban oly kérdés körül, melyet még a legnagyobb talentum sem birna tisztára mosni.

Gróf Buol ezen correspondentia által legalább nem igazolta hizelkedőjének azon ráfogását, hogy minden hüvelykje diplomát. De másrészről meg kell vallani, bizony gróf Cavour is másokat és erősebbeket mondhatott volna.

E tekintetben nekem — ki persze a világ előtt mindig gróf Buolnak veszem pártját, mert hiszen kollegám, és csak Felségeddel sincerisálok tartalék és bujósdi ajtó nélkül, — minap egy igen éles és nagyon maliciózus ész azon észrevételt tette, hogy vajjon mit válaszol gróf Buol, ha Cavour neki többek közt ezeket is orra alá dugja:

»Én megvallom, nem csodálkozhatom eléggé a nagyérdemű és teljes czímű apostoli és lovagi császár mikép indulhat oly haragra a piemonti szabad sajtónak kihágásain, mert hiszen tudnia kell, hogy ezen gyönyörű constitutionális emeltyűnek igen sajnos oldalai is vannak, melyeket azonban a nagyobb haszonért tűrni kell, mert hiszen mint halljuk, a liberális szellemű Ferencz József császár boldog alattvalóit ünnepélyes igéretének következtében szinte megáldotta a szabad sajtónak malasztjaival, nemde? És vajjon mi oka annak, hogy az apostoli császár oly nagy méltósággal — mit so vieler Würde és oly mély hallgatással — tűri az angol sajtónak excessusait,[1] holott ezek igazi nyársszúrások, míg a piemonti sajtóbökdösések, melyek őt oly nagy haragra csigázzák, comparative igazi bolhacsipések. Mit mondott volna erre a derék külminiszter? ha, ha, ha!«

De már akkor ilyes impertinentián bennem is felfortyant a méreg és igy dorongoltam le az ügyetlen dongót:

»Még elég idő van kaczagásra, drága uram; végén csattan az ostor és majd csak idővel fog kiviláglani, kinek van kaczagásra joga és aztán az lesz a boldog, ki a conclusiónál hahotázhat. Ha gróf Cavour ilyféle Anzüglichkeitokat mert volna gróf Buolnak írni, de elég esze volt, hogy ezt nem tette, mert máskép ... ilyen-amolyan; majd adok

[1] Az angol sajtószabadságra s Ausztria elleni kirohanásaira hivatkozott is Cavour a maga válaszában. Utalt arra is, hagy a szárd királyságban nincsenek eltiltva a szárd kormányt ócsárló osztrák lapok, míg ellenben az osztrák kormányt stb. ócsárló szárd lapok Ausztriából ki vannak tiltva.

stb. stb. ; akkor én vettem volna kezembe a pennát, tudja az úr, én ki Neuöstreichnak legelső pennása vagyok, és ezt úgy megnyomom és a kis piemonti kis minisztert úgy megkefélem és tulajdonkép megschubiczkolom, hogy aztán tudom minden kedve megcsökken tovább folytatni azon vitát, mely Piemontra nézve selbstverständlich semmi esetre nem lehet üdvös . . . és most én kérdem, mit felelt volna gróf Cavour, ha ezen sorokat dörzsölöm bajuszhelyére, melyek tudom, minden tubák nélkül tüsténti prüsszentésre inditják? :

»Úgy látszik az úr bizonyos iróniával akar az osztráki szabad sajtóról okoskodni és witzfegyvereket gondol legsikeresebben használhatni, mert higgadt argumentumok bőségében erősen szűkölködni méltóztatik. Igen az én kegyelmes császárom, uram és apostoli apám megadta népeinek az igazi sajtószabadságot, de nem ám azon sajtó szabadosságát, mint amilyent Piemont, Anglia stb. gyakorol és mely nem egyéb, mint azon revolutionárius felekezetnek találmánya és tentás ivadéka, mely minden jó rendnek halálos ellensége stb. De az úr gyenge eszénél fogva úgy tapasztaljuk soha nem birta felfogni azon distinctiót mely a sajtószabadság és sajtólicentia közt létez. Az osztráki császár atyáskodó szárnyai alatt például mindent szabad megmutatni, mi a státus rendével össze nem ütközik, mi a kormány tekintetét nem kisebbiti, mi a lakosokat rossz gondolatokra nem ingerli, szóval mi a kormány deferált nézeteivel megegyez.[a] Mindent szabadon kisajtolhatni, már persze nem! Érti az úr, Herr von Cavour?«

»Hogy pedig az úr nem lát külömbséget Piemont és Britannia közt, ezt csak sajnálhatom, valamint azt is, hogy az úr premierminister és fő Katzelmacher daczára még annyit sem tud deákul mint Magyarországban azelőtt minden habár 2-a classisú principista is tudott, mert ha legalább ennyit tudna, bizonyosan eszébe jut Horatiusnak azon talpraesett mondása »quod licet Jovi, non licet bovi«. És ugyanis, ha az én uram és császárom fel sem veszi az angol impertinentiákat, Palmerstont nem szorongatja satisfactióért és nem ijesztgeti haragjával Albiont, ez igen természetes, mert Britannia nagyon hatalmas, Ferencz József császárnak marinja pedig nem oly erős, mikép Angliát a hullámos sikra provocálhatná — aber was nicht ist, wird werden, und es ist schon alles dazu angebahnt, denn die Impertinenz der Engländer wird noch gerade unerträglich ; e fölött az angol

[a] Tollhibából a kéziratban »meg nem eggyez« áll.

oly goromba, miszerint [a] legkisebb fenyegetést, minden ceremonia nélkűl tán tüstént azzal viszonozná, Triesztet Velenczével, Pólával stb. együtt felperzselné és ekkép az okos ember ilyféle összekoczanást azon időkre postponál, mikor az osztráki hajóhatalom annyira kifejlik, mihez képest Angliával sikeresen szembeszállhat, mely piszkos sziget minden revolutiók tűzhelye, mert oly szörnyeket is protectiójába vesz, melyeket a nagyszivű császár faut de mieux minthogy meg nem csiphette és az infámis angolok ki nem adták, in effigie feltűntetni kegyeskedett, [a] mit, t. i. azt, hogy Felségednek ki nem liferirozták a magyar akasztófáravalókat [kik ohne Zweifel
24-ten Juli 1857.
erős bűnösök voltak, mert hiszen osztrák auditorok itélték őket el, kik tökéletesen imbibálva vannak Felségednek sans peur et sans reproche-féle jellemével] [a] soha, de soha az én lovagi császárom John Bullnak ezt megbocsátni nem fogja és azért bizonyosan tüstént is össze fog csapni vele, mikor egy boxing matchra elég qualificáltnak érzendi magát; mihez képest az én bölcs monarchámnak kitűnő instinctjét, hogy az angolok ellen más tempót tart, mint a piemontézerek átellenében, nemcsak nem szabad csufolgatni, de inkább dicsérni kell; mert ezen discrétió által palam publice bebizonyitja a szeretetreméltó fejedelem, hogy nemcsak jó lovas, de mindemellett még hasonlitlan jó politikus és kitünő pfifikus is; miket összevéve ha a turini kabinettel máskép bánik, mint az angol két házzal, — tökéletes igaza van; mert Ferencz Józsefnek csak egy szavába tellik és úgy megspitzkuglizza a hős Radetzky szellemétől túláradozó olasz had a piemonti szájhősöket, mikor »auf ja und na« ismét Turinban terem az osztráki, diadalhoz szokott hős szuronyos sereg; és ezt Európának egy kormánya sem fogja hátráltatni; hiszen a legközelebbi időkben kétszer csaptunk Turinra és egy hatalom sem interveniált! Igaz ugyan, hogy akkor Piemont volt az agressor és Felséged csak mint visszaverő és persecutor jutott Piemont fővárosába és ezt tenni szinte annyi joga volt, mint például az egykori magyar törvény sem tiltotta azt, mihez képest a szabadban megserételt nyulat a tilosban végkép megcsipni ne iparkodjék az, ki ily czélra elsütötte a puskát. E tekintetben van tehát egy kis distinctió, ezt nem tagadhatni; ámde kérdés, vajjon észreveszik-e ezt az európai diplomaták? Alkalmasint nem, ha nem okosabbak mint gr. Buol és aztán, mert ennél érdekesebb és fontosabb dolgokkal vannak úntig ellátva és ha

[a] Kiadó tette szögletes zárjelbe.

saját néha oly irgalmatlanúl ostoba lapjaink, in der besten Absicht uns zu helfen, nem riasztják egész Európát ellenünk fel, akkor tán sikerűlhetne, hogy a kis Piemontot, mert oly igen piczi, tán elnyelhetné az én felséges uram még mielőtt ezen operatiót észrevenné valaki; ha pedig oly indiscrétek és észreveszik, akkor persze legokosabb lesz, ha az én fejedelmem minden invásiótól magát bölcsen abstineálván, az észnek és satirának fulánkjaival, melylyel telisdedteli van minden osztráki hirlap, sőt többet-kevesebbet minden Stammgast is, veri le Cavour úrnak nevetséges viszketegét, mikor tudom ezen olasz paladin csakhamar elnémúlva és minden alázattal befogná száját.«

Ily szavakkal csépeltem le a gróf Cavour mellett szóló Witzlinget és ő persze nem tudott vagy inkább nem mert egy szót is ellenem kibocsátani fogai közt és mérges kinjában csak kaczagott.

*

[**23.**] De engedje meg felséges uram, mihez képest megint azon pontra térjek vissza, hol azt állitám, hogy Felséged személyére pontosítja össze gyűlöletét és bosszúvágyát az egyetemes muszka nép és hogy ezen tényt ezer symptoma oly kézzelfoghatólag bizonyitja be, miszerint lehetetlen észre nem venni, hogy a muszka Felséged ellen bizonyos »szándékot« rejt keblében, so eine Absicht, vagy világosabban mondva: hogy a muszka nemzet inkább ma szeretné megtámadni Felségedet és elárasztani hadaival Neuöstreichot mint holnap és hogy bosszúszomjának csak azon okból nem tesz eleget tüstént, mert ilyféle nagyobbszerű kalandra mikép az sikerrel és tán a magyar koronával koronáztassék meg, előlegesen jól el kell készűlni és efölött kedvezőbb constellátiókat is hasznos bölcsen bevárni, melyek Muszkaország tekintetében napról napra minden kétségen kívül kedvezőbbek lesznek.

Mint érintém a muszka gravitatió Stambul felé azelőtt dynastiális kérdés volt, azaz oly kérdés, mely tulajdonkép a császári családot és néhány orosz nagyokat érdeklette, de a népnek nagy massáját többet-kevesebbet hidegen hagyta és ez volt oka, hogy ezen gravitátió meg nem rohant; [a] mióta azonban úgy szólván elzárták az orosz nemzetet azon kincstől, melyet virtualiter már sajátjának tartott és csak most látja, hogy ő tulajdonkép ki van tiltva a tengerektől, mert kikötői és partjai jég által vannak békózva, a Fekete-tenger pedig nem sokkal több mint tó, melyből ki nem csúszhat sans permission

[a] Így, tán »ránk nem rohant« helyett.

de l'Angletterre, most ezen gravitátió nemzeti kérdéssé fejlett és oly pondus, melynek csak különös és úgy szólván kettőztetett erő állhat ellen.

Felségednek engedelmével én most legnagyobb alázattal megsúgom, a muszkák e tekintetben mikép okoskodnak:

»Kár, hogy Konstantinápolyt már régóta el nem foglaltuk. Mikor Machomed szultán Mechmed Ali ellen segitségünkért könyörgött, és vagy 20.000 »élite« katonánk *Orlow vezérlete alatt*[a] Konstantinápolyban termett[1] stb. ezeknek akkor ott kellett volna maradni. Mily miserabilis politika volt, meg nem szűnőleg a két dunai tartományt piszkálgatnunk, azokba be és kivonulnunk mint tengeri dagály-apály. E helyett jó széllel, sans prévenir personne et par surprise, Sebastopolból egyenesen Konstantinápolyra kellett volna ütnünk, mely ellent nem állhat és igy egy vágással meg lett volna oldva a gordiusi csomó. Ehelyett lassan-lassan magunk ellen felpaprikáztuk egész Európát, mig oly kudarczot vallottunk, melynél lealázóbb gyalázat soha be nem piszkolt nemzetet. Igy bünteti meg magát mindig a tétovázó félintézkedés! Ha de facto Stambult okkupáljuk, ám mi ennek következménye? Az, hogy Európa felriad, ordit, bőg, a diplomátia ugat, protocollokat irkafirkál stb. stb. és mi azalatt kaczagunk, mert mig angol, franczia, osztrák ellenünk egyesül, addig úgy belefészkeljük magunkat Stambulba és oly hermetice becsukjuk a Dardanellák kapuit, miszerint bátran tehetünk ily XII. Károly-féle inscriptiót a seraili aranykapura »*Bátor elhatározásunk*[a] szerzette, senki többé el nem veszi«, és Európa mint egy fait accomplin elvégre megnyugszik; mert hiszen nem hihető, hogy minket megvirgázás végett Moszkvába vagy pláne Irkuczkba felkeressen, kivált ha a törökországi konczból bőven osztogatunk angol, franczia és osztrák közt; igen, mindenki tökéletesen megnyugszik és megelégszik a derék kontyosokon kivűl, kik számára azonban Allah elégséges helyt assignált Ázsiában és Afrikában, hol mint mondják még sok hely van, és hol háremükkel együtt pipázhatnak és kávézhatnak szivük kénye-kedve szerint bármennyit is.«

»És ha most annak okát nyomozzuk, vajjon miért nem cselekedett Miklós czár ily egyszerűen és ily practice, ezt egyenesen annak

[a] Sz. aláhúzásai.

[1] Mehmed Ali az egyptomi alkirály ellen II. Mehmed segélyére 1833-ban vitt gr. Orlow muszka sereget.

kell tulajdonitni, hogy Stambul oly elszakaszthatlan muszka birtok színében mutatkozott Miklós czár és mindazok szemében, kik e kérdést fontolóra vették, mihez képest tanácsosabbnak tartották [és mivel ez sokkal comodabb lett volna] a sűlt galambot tátott szájjal bevárni, mint egy kis energiát kifejteni. A sűlt galamb azonban nem a mi, de tulajdonkép John Bull szájába röpűlt, mig kikötőinkre oly lakatot raktak, mihez képest betű szerint minden oldalról le vagyunk pecsételve.«

»Stambult azonban fel nem adjuk és e szép helyet most alkalmasint könnyebben magunkévá tesszük mint azelőtt; mert azelőtt a muszka népet e czélra, mely körülbelűl csak dynasticus volt, úgy szólván kancsukkal *[sic]* kellett hajtani, most azonban valóban tán még knút is volna használandó a nemzetnek visszariasztására, mikép nagy és kicsi e köztendentiában ne vegyen részt.«

»Igen, de el van égetve a fekete tengeri hajóhad. Felette sok idő kellene, mig olyast megint fel lehetne állitni, és ha ez számtalan nehézségek daczára sikerülne is, nem volna már többé nagy haszna, mert az angol és franczia tüstént megjelenne Stambul kapui előtt, sőt alkalmasint nem is szenvedné, hogy tetemes hajóhadat organisáljunk Fekete tengerpartjainkon és ekkép szárazon kell eljutnunk Stambulba.«

»E gyönyörű pontot azonban azon úton elérni, melyen ezt már több izben próbálgattuk, nemcsak nem könnyű, de úgyszólván áthághatlan nehézségekkel van egybekapcsolva; mert Silistria, Schumla oly pontok, melyeket annyi könnyűséggel meg nem lehet venni vagy elkerülni, mint ez 1829-ben Dibitsnek sikerült,[1] ki akkor vajmi könnyen elérhette volna Stambult, ha Miklós czár ezt csupa delicatesseből az osztráki dynastia iránt, egyenesen el nem tiltja.«

»És ekkép, mert Stambult minden áron elérni és elfoglalni akarjuk és fogjuk is, sokkal tágabb feneket kell keritni e tekintetbeni eszközlésünknek.«

»Egy vágással nagy fát el nem dönthetni, de czélszerűen intézve többel minden kétség kivűl.«

»Konstantinápoly bizonyosan miénk lesz, ha nem is közvetlen, legalább közvetve és ha nem is oly kevés idő alatt, mint ez hatalmunkban volt, minden esetre számosabb évek leforgása után.«

»Hogy nemzeti öntudatra jutottunk, annak tulajdonkép alig van

[1] Dibics Zabalkánskij J. orosz tábornok, a ki a törököt megvervén 1829-ben megköté vele a drinápolyi békét.

több mint másfél századja és ekkép állapotunk nem sürgős és pillanataink nem oly drágák mint több elvénűlt nemzeteké, mi még várhatunk és azért ha nem is juthatunk Stambul birtokába rögtön, ám igen consolálhatjuk magunkat en attendant, némi más szinte igen becses acquisitumokkal.«

»És azért, ha majd jól el leszünk készülve, vegyük utunkat directe Pestnek. Ezen út azelőtt nekünk tökéletesen el volt zárva, mert azon szövetségnél fogva, mely már Catharine ideje óta egyben kapcsolá a Romanov és Habsburg-Lothringiai császári családokat és mely szövetség az idő által és kivált Napoleon zsarnoksága ellen betű szerint felszentesittetett, nékünk soha de csak álmodni sem lehetett, mikép egykor éppen ezen út fogna minket Stambulba vinni. De miután Ferencz József osztráki császár maga volt oly kegyes, minket ezen úttal megismertetni, most azt azon régi adagio szerint, ki másnak ás vermet az maga esik belé, minden ceremónia és tétova nélkül használhatjuk, ha t. i. az úgynevezett lovagi császár nem lesz elég erős, minket azon úton visszaverni, melyre azonban bolondúl lépni nem fogunk mielőtt minden tekintetben ezen meglátogatásra elkészűlve nem leendünk.«

25-ten Juli 1857.

»Mi azon kérdést illeti, van-e erre jogunk? Igen könnyen azt mondhatnánk, éppen annyi van, feltéve, ha győzhetjük puskával, ágyuval stb. mint amennyi joggal Ferencz József uralkodik a magyar korona alatti országokon t. i. jure fortioris, mert magyar király nem úgy készül, mint például készült egykor a franczia király : »le roi est mort, vive le roi«, a mi körülbelűl annyit jelent »por az egyikbe, más a helyibe«; de jogszerű magyar király csak az, ki koronával fején Isten előtt megesküszik a magyar nemzet sarkalatos törvényeire, mert ez a pacta conventák sarkalata és ki ezt nem teszi, és mégis parancsol a magyar nemzetnek, az akármennyit és mily czifrán hazudjanak is e kérdés körül a legfinomabb diplomaták, nem egyéb mint »usurpator« és ha az ilyes még hóhérkodik is, akkor, bármit is mondjon őszentsége *VII. Pius*[a] pápa saját maga, bizony nem egyéb mint gyilkos, és ha efölött az áldozatok utódait még vagyonukból is kivetkezteti, egyenesen rablógyilkos.[1] Mi muszkák tehát éppen annyi

[a] Sz. aláhúzása. Sz. IX. Piust akart írni.

[1] Látni való, mennyire eltölté Sz. lelkét a magyar alkotmány fölfüggesztése miatti elkeseredés, hogy még az oroszok szájába is a magyar alkotmány védelmét adja!

joggal tehetjük kezünket a magyar közbirodalomra mint Ferencz József császár. Ily jogot azonban nem volnánk képesek keresztény és annyira lelkes nemzet arányában gyakorolni, mint a magyar. Ámde a mi jogunk sokkal szentebb, mert kötelességet is rejt magában. Vak engedelmességhez szokva hadainkkal Miklós czár parancsára nyakra-főre siettetünk Ferencz Józsefnek megmentésére! Midőn vérző szivvel lecsépelni segitettünk egy gyönyörű nemzetet, számtalan honi vitézeink vérrel fizették meg ezen szomorú diadalnak árát és miután fegyverrel kézben megtörött remény következtében Világos alatt nagylelkűségünkre támaszkodva letették a magyarok ezt, Ferencz Józsefnek hozzá tökéletesen illő bakófővezére bosszúvágyból, miért nem biztak az ő nagy nagylelkűségébe, mint ezt apotheosistája Schönhals közli minap [1] »ganz naiv« — vagy inkább miért nem biztak az ő rettenetes nagy bajuszában — mint legpiszkosabb bűnösöket akasztófára függeszteté e nemes hadnak vajmi nemes főembereit és Ferencz József ezen hallatlan infámián nemcsak egy cseppet sem indúlt meg, hanem Nerót valóban szuperáló sáfárkodásai után azzal végzé be felséges lovagi szerepét, miszerint angollal és francziával szövetkezvén, fegyvereit legott jótevője, megmentője ellen forditotta, kinek szivét ennyi gyalázat tökéletesen megtörte és angolt Sebastopol alatt francziával egész erőben egyesűlni engedvén, százados [a] tendentiánktól tudja az ég mennyi időre elütött.«

»Háládatlan Ferencz Józsefért Magyarországban öntött vérünk mennyekbe kiált és nekünk jogot ád a csalárd parancsárt megbüntetni, mely joghoz azon szent kötelesség is hárul, a hátramaradt magyaroknak, kiknek honosait Ferencz József kedvéért gyilkolni segitettünk, most segitségére sietni, azon magyaroknak [2] t. i. kik Ferencz Józsefnek kegyes engedelmével még élnek, kiket most számtalan trottlik betű szerint agyontentázzák és kiknek tökéletes kiirtása van decretálva és napirenden.«

»Hogy nekünk igy cselekedünk szabad, sőt igy tennünk kötelesség, ám itéljen erről az egész czivilizált világ. Mi könnyen megnyughatunk birálatában!«

[a] A kéziratban tollhibából: századi.

[1] Schönhals Károly osztrák tábornoknak († 1857) Biographie des F. Z. M. J. Freiherrn von Haynau (1853) czímű művére czéloztat Sz. az oroszszal.

[2] Sz.-nek ezen elkeseredésből származó elmefuttatásait saját maga czáfolja meg épen ellenkező pompás mondásaival többi közt 1859-diki Times-beli czikkeiben. L. jelen kiadvány I. köt. Történeti Bevezetésének II. könyvében.

»És ekkép csak arról lehet szó, ezen czélt mikép érhetni el hihető biztossággal.«

»Az osztrák had régi idők óta a vitézségnek legszebb fényében ragyog. Az, hogy újabb időkben leverte kis Piemontot és minden oldalról hathatósan segitve, nyilt országban elvégre lecsépelte a magyar jobbadán kevés vagy rossz fegyverekkel ellátott ujjonczokat, mily hőstettekre Ferencz József számtalan Mária Terézia bajnokival oly hiú, oly kevély, régi fényét nemcsak nem növelte, de erősen homályositotta; mert győzedelmei oly különös nehézséggel jártak, hogy csak »alig«. De azért az osztráki hadat valósággal »kitünőnek« kell tartani, kivált most miután több igen jeles tábornokainak közbenjárása következtében tetemes javitások által igen közel jár a nec plus ultrához úgy hogy csatatéren tán alig birnánk azzal.«

»Nálunk az a baj, hogy a nagy távolságok miatt, melyekhez képest hazánk határai közt úgy szólván sérthetetlenek vagyunk, nem concentrálhatjuk magunkat elég gyorsan vagy csak kellő időben is, mi [a] sikeres agressiót részünkről nagyon neheziti, sőt lehetetlenné teszi.«

»És ez oka, miért épitünk vasutakat nyakra-főre, melyek országunkban nem oly szükségesek mint másutt, hol nincs kő, hol a tél rendesen és biztosan mint nálunk nem készit könnyű áron jó közlekedéseket és hol ekkép a »patkós«[1] olcsóbb mint minden egyéb út; de nálunk most azért lettek szükségesekké, mikép azokon, ha ennek eljön kellő ideje, egy perczben concentrálhassuk minden kitelhető erőnket Ferencz József megtámadására.«

»E tekintetben vannak némi mélyebben gondolkozók, kik igen jól felfogják, mily arrière-pensé rejlik az oly sebességgel épitendő vasutainkban, de szerencsére a legnagyobb rész nem lát azokban egyebet, mint industriális és kereskedési czélokat, Verbindung mit dem Kaspischen Meer stb., melyekkel mostanság úgy szólván saturálva vannak az európai népek.«

»És ha nem viselné magát Konstantin [nagy] herczeg oly otrombául, mikép hol csak teheti szerét, kigyót-békát kiált az osztrákok ellen, mi persze nem ezen ártatlan népeket, de egyenesen a legkevésbbé sem ártatlan Ferencz Józsefet illeti, akkor még jobban betakargathatnánk rejtett és lehető legnagyobb titokban tartandó szándékainkat.«

»Szerencsére azonban Osztrákiában Konstantin [nagy] herczegünket félbolondnak tartják és meg nem szűnő ámitás, túlbecsűlés és

[1] T. i. a vasút.

elbizottság következtében, melyben regis ad exemplum igen sok osztráki státusgépész legnevetségesben sinylik, általában azt hiszik : Konstantin egész isolálva áll és nem is sejtik, hogy ő tulajdonkép nem egyéb, mint az egyetemes muszka nemzet legmélyebb és legáltalánosabb érzelminek indiscrét kifecsegője.«

»Ezen Konstantinféle szeles demonstrátiók, mihez képest ő és felette sok muszka százszor elmondja ezen phrásist, ce chien d'autrichien, ennélfogva ránk nézve éppen nem ártalmas, mert ilyes viszketegek egyenesen muszkabetyárságnak tartatnak, mik mögött semmi sincs és mely nézetben a bölcs bécsi publicisták tökéletesen meg is erősitik sok Witzek által az osztráki közönségnek gondolkozni nem igen szerető nagyobb részét. Már ennél sokkal veszélyesebb és tervünket igen könnyen tökéletesen elárulhatná számtalan honosinknak azon tapintatlansága, melyhez képest magaviseletében nem egy oly szembeszökő külömbséget tesz magyar és osztrák közt, miszerint ezt észre nem venni, szinte lehetetlen.«

»Még maga szeretett fejedelmünk sem tudja magában egészen elzárni azon mély gyűlöletet és kölcsönt visszaadási vágyat, melyet atyjának gyilkosa ellen rejt keblében. Igy bármennyire kértük is, ezt ne tenné, — és pedig minden muszkában van elégséges dissimulátiói tehetség — koronázása alatt Esterházy herczeg [1] átellenében mindenki által észrevehetőleg két egészen külömböző szerepet játszott. S ugyanis iránta Esterházy és magyar herczeg minémüségében lehető legnagyobb nyájassággal és mondhatni barátsággal viseltetett, midőn Esterházy az osztráki küldött a czárnak hideg tartását és komoly lelkületét volt kénytelen tapasztalni. Esterházyt bizonyos reggel a Kremlinben fogadja Sándor czár mint magyar hazafit és eszerint lehető legszivesebben, mely alkalommal tőle azt tudakolja : »vajjon mit tart ő legnevezetesebbnek az egész Kremlinben«, mely, mint mindenki előtt ismeretes, teli van a legdrágább kincsekkel és a legnevezetesebb ritkaságokkal? Esterházy ezen kérdésre par embarras du choix tüstént válaszolni nem tudván és miután azon igen egyszerű teremben, melyben a czár fogadta őt nem látott semmi különöst, némi zavarba esett, melyből őt a czár ezen momentózus szavakkal szabaditá ki : »Az egész Kremlinben semmi nevezetesebb nincsen, mint ezen terem, vagy tulajdonkép

[1] A czár és czárné koronázására küldetett ki 1856-ban hg. E. Pál, a volt magyar külügyminiszter. A szentpétervári követ gr. Esterházy Bálint volt ugyanekkor.

ezen teremben levő e kis asztalka! S tudja a herczeg miért? Mert ezen asztalon irta boldogult atyám Paskievicsnek e néhány parancsoló szavakat: Siess, mennyire csak lehet, habár törik-szakad, az osztráki dynastiának megmentésére.« | 26-ten Juli 1857.

»Ezen eset sehol nem maradt titokban. Ámde ha vannak is sokan, kik igen érzik, mily Pandora-szelenczéjű szavak e most érintettek, azért az osztráki nagyközönség számos hirlapjai stb. által meg nem szűnőleg még erősebben elkábitva és elvakitva, mint amily mértékben e részben már a kegyes természet provideált érettük, legtávolabbról sem birják felfogni »die Bedeutung und die Tragweite« ezen kremlini episódnak. És ekkép a bécsi közopinió szerint« fájlalja Sándor czár ugyan Sebastopol elestét, Ferencz Józsefre is neheztel egy kicsit, de valami »kölcsön visszaadási vágyról nyájas személyében nem rejlik semmi« »nicht eine Spur.«[1]

»Gróf Esterházy Bálint, Ferencz Józsefnek követje nálunk szakadatlan tapasztalta, mily éles distinctiót teszen fővárosunk minden lakosa elsőtől utolsóig az ő és gr. Széchenyi Imre, ki alatta áll, személyében a magyar mágnás és az osztrák diplomát közt, mely meg nem szűnő és sokszor igen embarrassant demonstrátiók következtében tökéletesen kiviláglott szemei előtt az egyetemes muszka nemzetnek különös sympathiája a magyarok iránt és megtörhetlen antipathiája Ferencz József császár személyét tekintve. Gróf Esterházy Bálint fizetett diplomátiai kötelessége szerint az osztráki kormánynak tehát kimeritő relátiót tett ezen, az ő nézete szerint nyughatatlanitó, sőt aggasztó esetről, mert józan eszével tökéletesen felfogta Oroszországnak súlyát, ha az majd egyszer délfelé rohanni kezd és pedig mi több nem con amore, de »cum invicibili odio«.

»Ezen lepleztelen relatiót azonban nem merték egész kiterjedésben Ferencz József császárnak bemutatni,[2] mert ő semmi olyast nem kedvel hallani, mi neki kellemetlen érzést okoz és ő általában nem barátja az igazi szónak és a valónak, de saját magát is szinte úgy szereti csalni, mint másokat, és ekkép főembere, Bach miniszter csak félig súgta meg neki, hogy mindenesetre — noha legkisebb veszély nincs, — de egyedül azon okból, si vis pacem, para bellum, complet kell tartani a császári hadat, mire igen könnyen rávehetni a rövid eszű komédiást,

[1] T. i. ezt az osztrák közvélemény hiszi.

[2] Érdekes, hogy a józan Sz. ezen fantáziái között az efféle on-dit-knek hitelt látszik adni.

mert erős passiója van katonást játszani és kivált a parádéknak kitünő bolondja.«

»Tökéletesen elaltatva az osztrák tehát nincs és fegyveres hadai oly lábon állnak, mikép azokat kicsiben venni a lehető legnagyobb bűn volna, kivált, mert azok élén egynél több kitünő tábornok fénylik és [a] katonák kemény disciplina alatt sorban és glédában állván, nem lehetnek pártütők, bármit rejtsenek is keblükben. Az egész dolognak vagy inkább entreprisenek tehát sokkal tágabb feneket kell vetni, mint: katonáinkat szaporitni, tökéletesitni és vasutakat épitni.«

»Valamint legotrombább fogás volt Konstantinápoly tekintetében sokat czifrázni és a drága időt lehető legnagyobb energiával rögtön nem használni, szintoly szerencsétlen tactica volna, azon fekete levesnek kitálalását elhamarkodni, elszeleskedni, melyet Ferencz József számára késziteni oly annyira buzog egész nemzetünk.«

»Mi muszkák ellenségeinktől tanultunk mindig legtöbbet. XII. Károly útmutatása szerint a haditudományban oly előmeneteleket és pedig rövid idő alatt tettünk, miszerint őt Pultavánál derekasan lecsépeltük és őt aztán sans ceremonie kiutasitottuk. Napoleonnak köszönhetjük hadainknak kifejtését és ezeknek lehető legnagyobb tökéletesitését a sebastopoli franczia hősöknek fogjuk köszönni, mig Ferencz Józsefnek avégett leszünk háládattal kötelesek, hogy ő minket Machiavellinek némi tempóira volt szives emlékeztetni és hogy az ő példáját követvén, valamint ő a magyarokra nézve már gyakorlatba hozta a divide és impera gyönyörű elvét, úgy mi is ez elv szerint fogunk cselekedni a neuöstreichi conglomeratió tekintetében, midőn Magyarországot illetve mindent a régi lábra teendünk, — mi ellen és ez a csudálatos, egy népszinezetnek sem lesz legkisebb kifogása, oly annyira gyűlöletes a mái szőrszálhasogató tentás és oly annyira költséges administratió, még a magyarországi németek szemeiben is.«

»Ez otrombául összeférczelt Ujosztrákiának financziái oly nyomorult állapotban vannak, hogy már-már oly közel áll a tökéletes megakadáshoz a státus-erőmű, mikép még senki sem tudja, ki fogja ezen labyrinthusban kézhez szolgál[tat]ni Ariadne fonalát. Az adónak felemelése elkerülhetlenné fog válni, melyet sok helyütt már most sem lehet behajtani; ez természet szerint növelni fogja a közmegelégedetlenséget, melynek kitörését egyedűl azon terrorismus tiltja el, mely bázisa Ferencz József kormányzási rendszerének. A közneheztelés továbbá növelni fogja a fenyitéknek szükségét, ez pedig a költségeket stb., mig előrelátható, hogy néhány év leforgása alatt oly bajba fog keveredni az

elkontárkodott császárság, miszerint aztán az egész muszka nemzeti pondust ügyesen gurulásra inditva, Ferencz Józsefre nézve meg lehetne kezdeni a háladásnak halál-adását.«[1]

»Az angol nemzet, mely szint annyi s tán több sympathiát és antipáthiát érez a magyarok és Ferencz József iránt, mint mi, nem fogja egy cseppet is bánni, ha számukra Osztrákia mint deriváns szolgál és gravitátiónk India felé hátra tétetik,[2] más directiót nyer, sőt tán egészen félbeszakad; a francziá pedig irántunk nem lesz difficile, ha őt Törökországnak elapritására invitáljuk; midőn a porosz — um im Fall etwas zu erhaschen —, legalább suttyomban bizonyosan velünk tart, a nagy németség végre egyesülni soha nem tudván, nem fog lépni útunkba, úgy hogy Ferencz József egyedűl saját szuronyaira lesz reducálva, mert más nemzet érette kis újját sem emeli fel, népeinek legnagyobb része pedig nem vele, de inkább velünk fog tartani, — mert a népek, en dernière analyse és ha megkóstolták a kétféle speciest, sokkal jobban kedvelik az egyenes parancsolást, mint a képmutató zsarnokot, kivált ha ezen utolsó alattvalóit két részre osztván az egyiket irgalmatlanul megkinozta, a másikat ellenben legóriásibb szabásokban megcsalta, mint ezt nagy bölcsen végbe vitte Ferencz József osztrák császár.«

»Bizonyos pozsonyi fiú, most agglegény,[3] ki egyidőben mint kamarai tanácsos feltünő szerepet játszott a bécsi bureaucratia sorában és felette hegyes nyelve után erősen el volt hiresülve, melyet sokszor igen kiméletlenűl használt magyarok ellen, — most tökéletesen átlátván a jelenlegi osztrák kormánynak hypocrit eljárását, sans gène mindenkinek hallatára ekkép illustrálja annak működését: »Ha ügyefogyott valakinél kenyérért esedez és ez neki azt válaszolja, nem adhatok, mert nincs, vagy nem adok, mert kedvem igy tartja, akkor az ügyefogyott, ha tán bosszankodva is, elvégre megnyugszik; de ha a felszólitott a kérőhöz ilyest mond: »kenyeret kivánsz drága fiam, no itt adok jó darabot«, és aztán a felvigasztalt kérő azon veszi észre magát, hogy a nyújtott darab nem kenyér, de kő, akkor a kérőből bunkó lesz, mely előbb-utóbb, de elvégre az adónak hátán vagy fején fog kettétörni.« És mai időkben ily szinben látják az osztráki népek Ferencz Józsefnek kormányi systémáját; mert mikor benn volt a szurokban, liberális

[1] Szójáték. — E fantáziák leírásakor persze az lebegett Sz. szemei előtt, mily jó volna, ha valaki csakugyan ekkép figyelmeztetné a császárt az absolutismussal járó külveszélyekre is.

[2] Hatvan év mulva betelt Sz. jóslata!

[3] Nem tudom kire czéloz Sz.

constitutióval ajándékozta meg könyörgő népeit, mely adomány azonban az ő kegyes elfacsarása által nem liberális alkotmány, de oly szemtelen mystificátió, mely lelkes embernek gyomrát erősebben megfekszi, mint bármily óriási malomkő, honnét aztán az osztráki nép szintúgy mint minden népek ha nem lehetnek szabadok, inkább őszinte zsarnokrendszer alatt állnak, mint oly kormánytól kínoztatnák magukat szivesen és végiglen, melynek minden lépése tettetés, komédia, sőt »szenteskedés« és mely mindamellett mégis sokkal zsarnokiabb mint a világnak bármely despotiája.«

27-ten Juli 1857.

»Éretlen, észficzamlott, mysticus, renomist és impertinens német suhanczokon kivűl Germánia még szóval sem lesz ellenünk, mert ezen nagy nemzet, habár eldiribolva is, tiszta erkölcsi érzelminél fogva, ha tán ezt nem is analysálta, noha minden mást oly igen szeret analysálni, nem rekesztette ki politikájából a becsületességet, a háladatot, mit legujabb időkben is oly fényesen nyilvánitott, mert fejedelmünket kissingeni útjában minden legkisebb helyen is oly pietással, oly szivességgel fogadta, mint amennyit érez tisztalelkű egyén bár számtalan évek leforgása után is, ha olyannal találkozik, ki azzal rokon, ki őt egykor bajaiból kisegitni törekedett. És ha számtalan piszkos szájú és esetlenül viczeskedő német publicista, mely kivált ha a könnyű franczia tempot akarja járni, oly torz mint medve, mely Taglioni tánczosnő mintája szerint ügyeskedik aprózni a sólót, kigyót-békát is kiált a muszka zsarnokság, Szibéria, knút stb. stb. stb. ellen, és mérgében majdnem bőréből pattant, hogy Poroszország egész Teutoniával nem egyesült angollal, francziával, stb. a muszka medve — úgy neveznek minket — végképi lealázására, azért a higgadt nagy germán közönség nem tudta felejteni az 1812-iki esztendőt, mikor Moszkva alatt Beresina partjain stb. elérte a vak elbizottat a fátum, Oroszország a megtámadóktól tökéletesen kitisztult és a muszka nemzeti hadnak élén Kutusow és az országnak főemberei kérték a czárt, állna meg császári birtokának határán, mert hada, habár győztes is, félig elvérezve, elfagyva, egészen kicsigázott állapotban váltig megérdemli a pihenést, kivált mert babérokon nyugodhat; a németek nem velük tartottak, de ellenük viaskodtak, készüljenek el azért a bosszút lehelő óriással amint tudnak, mi köze ehhez a moskovitnak stb. Igen, igy szóltak, de Sándor czár, a mostani Sándor urunk nagybátyja, környezve több lelkes némettől, kivált Steintól, lovagi jelleménél fogva megértette magasabb hivatását és elvérzett, elfagyott, félig kidűlt vitéz fiainak nem engedett nyugvást és két izben, Elba előtt és Elba után Párizsra ütvén, megmutatta a világ-

nak, hogy ő, ki oly atyai fejedelem volt, megtörhetlen ellensége a zsarnokságnak. Ha Kutusow és saját főembereinek figyelmeztetésére, tanácsára, esdeklésére hajol és Niemen partján megáll, minek következtében minden bizonnyal Ausztria sem mozdul meg stb. akkor Németország alkalmasint még ma is mindig franczia bilincsek közt sinylik és azon német universitási, lipcsei és bécsi aula-féle hős legénység, mely annyit tud perorálni a kozákok, kancsuk[a] és ukázok stb. kormánya ellen, Napoleon vagy annak dynastiája által minden alkalommal exemplariter felvirgáztatnék, mig tökéletesen ki nem lenne virgázva a német nemzet sorából, mely I. Sándor czárnak chevaleresque, philantróp és magas erényű eljárását mint mondom soha felejteni nem fogja és minden legtávolabbi rokonai iránt meg nem szűnő pietással és legőszintébb szivességgel fog viseltetni untiglan, mert mint mondom politikájából nincs kizárva becsületesség és háladat.«

»És ezen germán érzelem, melyet e lelkes nemzet nem hagy magától eldisputáltatni, elsophizmáztatni, minden jobb egyén szivének vajmi jólesik, kivált oly időben, mikor számtalan embernek lelkében nem lakik egyéb mint anyagi calculus és szennyes pénzvágy és mikor ezen gyönyörű képe a legszebb emberi érzelmeknek még az által is magasabb fénybe állittatik, hogy Ferencz József császárnak oly kimondhatlan fekete háládatlansága szolgál annak mint relief. Mert valóban, ha a germán népnek még mindig éber háláérzetét 45 év leforgása után hasonlitjuk össze Ferencz Józsefnek árulásával, rögtön azon perczben, mikor megmentettnek érzé magát és ha ezen látványhoz még azon reflexiót csatoljuk, hogy a germán nemzet muszka segitség nélkűl nem veszett volna el, de legfejlebb tovább sinylik franczia bilincsek közt, mert elvégre azokat bizonyosan lerázza, midőn Ferencz József muszka segitség nélkül most minden bizonnyal »semmi«: akkor tisztelettel kell mélyre hajlanunk a germán jellem előtt, midőn Ferencz József nemtelen eljárása úgy hat ránk, mint hánytató.«

»De a kegyetlen ember egyszersmind igen ostoba is, ki elvégre senkit erősebben nem büntet mint saját magát.«

»Számtalan fogásaiban, melyek által mystificálni akarja alatta fohászkodó népeit, az osztrák kormány Ferencz József à la tête, oly nevetséges ügyetlenül jár el, mikép legjobb akarója is báró de Manx csínyjeire emlékeztetni kész, bár akarja bár nem, melyekhez képest ezen most érintett igazságot erősen szerető úriember némi ártatlan finessekkel kis madarakat, kacsákat, medvéket stb. mint állítá megcsípett. Ferencz József szint' ilyen könnyen rászedhetni gondolja az

embereket, ki mindenütt, hol valami bohózat adja elő magát, primo loco paradiroz és például a bécs-trieszti vasút megnyitása alkalmával is egész fényben császárkodni fog, mint azt az egyetemes hírlapok minden variátiókban előlegesen kikürtölték; és a bámuló szájtátó nép azt mondja magában: »Mily különbség az öreg Ferencz császár, kivált Ferdinánd és mostani fejedelmünk közt! Igaz ugyan, hogy most háromannyit fizetünk mint azelőtt és a minket szünet nélkül szallagon tartó dajkasereg is annyira szaporodott, miszerint biztos kilátásunk van, hogy nemsokára nemcsak gondolkozni fognak érettünk a kormány részéről, de még enni és inni is; ez mind igaz és nem kellemetes; de másrészről lát is az ember nemcsak valamit, de felette sokat, mik Ferencz Józsefnek kormányzása alatt történtek, felvirágzottak és azért fizessünk csak jókedvvel is rendesen ezentúl is — máskép úgyis exequálnak — és ha ebédre és vacsorára majd mások ülnek le asztalhoz mint mi, akkor legalább a sok evéstől nem kapunk sem kolikát, sem podagrát és azért »amen« vagyis inkább »vivat«. Ezen most ülendő ünnep alkalmával, melynek hasonlóját már számtalanszor ülte Ferencz József, igen sok poharak fognak a legczifrább toastokkal elköltetni, és az egész világ s ennek élén a lipcsei csillagár[1] majd egy hosszadalmas psalmodiát közöl az emberiséggel, melynek főthémája soha nem egyéb mint à peu près ilyes fanfar: Bámuljatok ó emberfiak a fiatal lovagi, vitéz és nagyszívű császáron [a nagy eszűt eddig még nem merte felhozni a dicséret litániában][a] ki megtörte a revolutiói hydrát, legázolta a civilisátió kimondhatlan hasznára a raisonirozásra oly hajlandó magyart és helyibe több legió gyönyörű beamtereket állított, letörte vagy inkább kificzamitotta a muszka medvének talpát, jól megleczkéztette Piemontot és most nemcsak európai arbiter, de minden tekintetben oly óriási szabásokban fényesiti ki Újosztrákiát és kivált bécsi residentiáját, mikép nemsokára körűlbelűl azt mondhatni ezen gyönyörű városról, sőt az egész császári birodalomról, mit az egykor virágzó lengyel nemzetnek bizonyos slachtitza állított Krakóról: »Si deus sibi vult facere solatium, perforat caelum digito, aspicit Krakoviam et subridet sibi stb.« Minden jót tehetsége szerint előmozdit. Kicsoda? No hát ki más, mint a lovagi császár! Néha-néha pour varier ses plaisirs egy vagy kettőt meg is amnestiáz. Lóversenyre

[a] Szögletes zárjel közé kiadó tette.

[1] Nem tudom megállapítani, hogy (a Leipziger Illustrierten kívül) mely lipcsei lap állott ekkor épen az osztrák kormány szolgálatában.

praemiumokat tűz ki császári munificentiával és pedig nem saját, de a státus erszényéből, szóval a kormánynak minden ágozatiban igazi csudákat visz végbe és számtalan jótéteményi mellett, még hajót is állít, a gyönyörű Novarát,[1] az osztráki természetbuvárok és festők dispositiójára, hadd találjanak fel valami új szigetet, ha nem is akkorát mint Amerika, és egyúttal egy kis pénzecskét is vigyenek a szegény számkivetettek számára, mikép ezek kegyes császárjuk egészségére és hosszú életére megihassanak per Kopf ein Seidel »Guldent«, mint a parádéknál megjutalmazott hős vitézei stb. stb. És még a leghiggadtabb emberek is tapsolnak a fiatal császár activitásán, ki annyit kezd és annyit végez is, de ki par hasard számtalan efféle esetek közt azt is tudja, hogy a bécs-triesti vasút több mint 150 millióba került és most azt el akarják adni,[2] car le numéraire commence a manquer, de ezen patkósért sem offerál senki is többet mint 50 milliót, melyért elvégre alkalmasint oda is fogják adni, mert még ezen summának sem hozza be ezen a semeringi Blendwerk által kitrombitázott, de financziális tekintetben legnagyobb otrombasággal készült út tisztán csak 4 percentjét is; ki, mondom, erről informálva van az bizony olyas valamit érez, mintha meleg nap jeges vizet öntenének hátgerinczére és valóban nem tudja, kit bámuljon erősebben, a császárt-e vagy a császárnak népeit? S pedig a császárt azon okból, melyhez képest azon hiedelemben látszik lenni, mert oly dicséretlapdacsokat mint szezamgolyó [?] is sans gêne elnyel, hogy ily igen otromba fogásokkal is rászedheti alattvalóit és ily bankrottszagú vállalatok fölött is »jubiliroztatni« hagyja hizelgőit, emlékpénzeket veret stb.; a boldog népeket pedig azért, hogy vagy tán 10 év folytában ily esetlenűl játszott komédiák által toties-quoties újra és újra megcsalatni engedik magukat; a császárt, hogy nem látja át, miszerint meg nem szűnő hazugságokkal az embereket hizlalni nem lehet; a jámbor népeket ellenben, hogy nem veszik észre, mihez képest mindaz, mit elvakitásukra kifestenek, kitataroznak, nem egyéb, mint szemfényvesztési csak szaporán összedűlő, otrombául összeférczelt arte-fact.«

»Ferencz Józsefnek valóban csudához közeljáró szabásokban sikerült magát minden oldalról gyűlöletessé tenni.«

[1] A híres Novara-expeditió 1857-ben indult világkörüli körútjára.

[2] Államvasut volt, de Ausztria rossz pénzügyei miatt 1857-ben eladatott (más államvasutakkal együtt).

»Hogy minket elárult, ezt még megfoghatni, mert a két oláhság birtoka csábította őt el és az arány, ennek aequivalense vagy a hiúság már bölcsebb egyénekben is eloltott minden becsületességet és erényt, mint a mennyi bölcsességgel és tisztalelkűséggel Ferencz Józsefnek feje és keble van kivattirozva.«

28-ten Juli 1857.

»Ámde minket ide nem értve, őt nem szereti, nem szenvedheti senki, és nemcsak saját népei sorában, de őszintén még egyetlen egy idegen sem.«

»És ha meggondoljuk, miáltal sikerült neki e közérzelmeket maga ellen oly általánossá tenni, abban lelendjük ezen rejtélynek igen egyszerű feloldását, hogy ember-vérszagtól büdös egyént keblének mélyében mindenki megvet és nincs dicséret, nincs ceremonia, nincs parádé, nincs ünnep, nincs megvásárlott vagy kényszeritett enthusiasmus, mely elég parfummel birna, a vérrel saturált dögnek bűzét elnyomni, úgy hogy ha valakire illik ezen latin sor »si tempora fuerint nubila, solus eris«, ez senki más mint Ferencz József a császári komédiás.«[1]

»Fényes részletek által igen könnyen elcsábithatni még eszes egyéneket is és annál inkább oly publicumot, mely szabad gondolkozásban nem gyakorolhatta magát kellőleg, mert mindig a kormány gondolkozott érette mint a dajka a szopó kisded helyett, mely képben könnyen ráismerhetni az osztráki, már ugyan nem szopó, de igen kiszoptatott lakos nagy szamárra, mely soha sem igen fárasztá eszét, mert hiszen meg nem szűnőleg az atyáskodó osztrák bürokrácia okoskodott érette és melyet ehhez képest igen könnyen rászedhetni és megcsiphetni egy-egy fényesebb mutatvány által.«

»Czifra, úgynevezett mintagazdaságokban ily tény nagyon sokszor fordúl elő, és felette jól szolgálhat annak kimutatására, a legfényesebb részleteknek is sokszor mily kevés igazi becsük van az egészre nézve, és pedig nemcsak a mezei gazdászatban nyujthat ily tény hasznot, de a státusok nagy oeconomiáját tekintve is.«

*

[1] Sz. e kemény kifakadásait mélységes honfiúi elkeseredésére s arra kell visszavezetnünk, hogy minél többet gondolkodott álmatlan éjjelein a multakon, annál inkább beleélte magát bizonyos gyűlöletes fix képzetekbe. Ehhez mint még különös curiosum járul az, hogy e brutalitásokat — a magyarság elleni kegyetlenkedések e véres korbácsolását — épen egy orosz szájába adja Sz.!

[24.] »Vagy huszonöt-harmincz évvel ezelőtt gr. Str.[1] tábornok Miklós czártól Bécsbe küldve egyúttal a boldogult magyar nádor József főherczeget is felkereste Budán, őt ott a czár nevében megtisztelendő. Szokott kegyességével fogadta honosinkat[2] és Alcsútra is kivitte őt a magyarok által mindig becsűlt és szeretett és most valóban divinizált nádor. Igen Alcsútra, azon kies birtokra, melyet donatióként nyert Ferencz császár bátyjától és mely azelőtt kietlen puszta, nehány év leforgása után oly kies kertté vált, hogy az annyi bájjal emelkedett a szomszéd birtokok közűl ki, mint fénylik némi gyönyörű oásis a szaharai sivatagnak homokbuczkái közt; és pedig egyenesen Hermann gazdászati főtisztjének géniusa által, ki akkor a legelső mezei gazdáknak hirében állt, és mely szép vagyis inkább annyira szebbitett birtok mindenkire körűlbelűl oly benyomást gyakorlott, mikor abba lépett és ha azt a patrio more methodus után kezelt kopár és sokszor igen elporosúlt szomszédi telkekkel hasonlitotta egybe, mintha valami szebb planétába vagy csillagba jut mint amilyen a mi modest földgömbünk, például Jupiterbe vagy pláne Siriusba.«

»Nemcsak a nádornak bölcsessége és szeretetreméltósága, de ezen látvány által is méltó enthusiasmusra fellobbanva e szavakat intézé tábornok földink bizonyos magyarhoz, ki azóta már legalább erkölcsileg megholt,[3] kinek hátramaradt jegyzékéből[a] ez azonban hiteles tudomásunkra jutott:«

»A fenséges nádor, kivel közelebbről megismerkedni szerencsém volt és kinek bölcseségét a civilizált világ nem méltányolhatná eléggé, ha annak tanúja lehetne, mennyivel több jót viszen végbe legkisebb lárma nélkűl mint számtalan magas polczon fénylő meteor, melynek legközönségesebb tettét is, mint valami csudát dobra vernek, — halhatatlan érdemeit Magyarország tekintetében még azzal is szaporitotta, hogy a földnek használatában is példaként jár elő; mert valóban csudához közeljáró azon különbség, mely az alcsúti határ és a többi határok közt létez. Benn minden zöld, a legkisebb zug is kultúrától fénylik; künn a legnagyobb rész kopár, poros és haszontalan sivatag. Benn industria, künn elhanyagolás, benn civilisatió, künn

[a] Följegyzéséből helyett.

[1] Tán gr. Stroganow Gergelyt véli Sz.

[2] Még mindig az a fictiv orosz beszél Bachnak (a ki a császárnak szószerint referál).

[3] Sz. itt valószínűleg saját magát érti.

barabarismus; benn gazdagság, künn szegénység; benn boldogság, künn nyomor stb. stb. Ily exclamatiókra fakadt! És nemcsak gr. Str.-ra, a mi tábornokunkra tett Alcsút ily kedvező benyomást, de Magyarországnak számos egyéneire is, kik az alcsúti, ha nem csalatkozom 14.000 holdból álló pusztát előbbi fejletlenségében látták és bölcs Hermannak geniális manipulátiói után kénytelenek voltak elismerni, hogy az ábrázatlan ingatlanból igazi angol kert lett! Az alcsúti puszta stb. felemelkedett, nem legjobb földű, szárazságtól fölötte gyakran egészen kiégett plateau. Többször, mikor a száraz éveknek seriese volt az időknek rendjén, két-három év leforgása alatt néhány száz forintnál alig hozott többet, de nedves években, mikor Magyarországnak sok részeiben legelőből sár, sőt mocsár lett, igen szépen jövedelmezett s pedig azon gyönyörű fű után, melytől pezsgett és melyet drága pénzért használtak pesti, bécsi stb. marhakereskedők és mely jövedelem, mely akkor a kir. kamarát illette, nagy csorba nélkül a birtokosi pénztárba folyt, minthogy semmi egyéb költség nem volt lerovandó, mint egy mindenes parasztgazdának szerény fizetése és néhány fa-rovás, mert más investitióval nem fénylett a puszta azon időkben, és melynek jövedelme húsz-harmincz évet egybeszámitva, évenként tiszta tizezer pengő forintra rúgott, mely summa 14.000 holdat számitva, tagadhatlanúl nem volt oly lucrum, melylyel igen erősen pajkoskodni és hetykélkedni lehetett volna, kivált a külföld előtt!«

»Egész processiók mentek Alcsútra, ott a gazdaságnak mélyebb csinyjait kitanulandók! Tehén, birka, usztató, néhány millió faültetvény, gazdasági gép, vagy 12 complet major, nagyszámú tisztlakás, mindenféle fűnem, stb. stb. mindez oly mintailag volt kiállitva és szemlélhető ezen gyönyörű nagyszerű parkban, miszerint az kivétel nélkűl mindenkinek mód nélkűl tetszett, sokakban pedig oly utánzási vágyat támasztott, melyhez képest nagy szám gazdasági eljárásában mindenben Alcsútot vette példáúl, onnan szerzett tehenet, birkát stb. stb., mert a gazdaságnak minden ágazata és részlete oly tökéletes lábon állott ott, hogy a legvérmesebb várakozásnak is megfelelt talpraesetten. Hermann pedig, ki igen eszes, tanult és mindenekfölött tevékeny individuálitás volt, körülbelül oly capacitási hirben állott, mint amilyenben például báró Bach Sándor fénylik ma mint osztráki főminiszter és mindenes főfaiseur. Valamint ezt bámulja jelenleg nemcsak Neuöstreich, de egész Európa és elismert superioritásának hódol, úgy csodálták Hermannt a lefolyt időkben, mint leg-

nagyobb gazdászati intelligentiát mindazok, kik Alcsútot látták vagy kik vele szóba ereszkedtek, mert eloquentiája hasonlóúl igen nagy volt. És csak nehány magyar táblabirák, noha ezek is bámultak, de azért el nem vakultak, mertek némi kétséget nyilvánitni az alcsúti angolkertnek financiális hasznán és mindig oly udvariatlanok voltak a »tiszta jövedelemről« fecsegni stb. és tudakolni, ez mikép áll. Mig 15 vagy 20 év leforgása után, mely idő óta Hermann oly szabadsággal intézkedett és sáfárkodott az alcsúti dominium fölött, mint amennyi plenipotentiával 10 év óta Neuöstreichnak kisütésében működik Báró Bach premier, a főherczeg nádor azzal, ki e sorokat irja,[1] ily módon sincerisált:

»Sokan igen bámulják az alcsúti gazdaságot és igaz e tekintetben minden részlet, melyet Hermann ott felállitott, igazi mintául szolgálhat és kivált a németországi lapok nem fáradnak ki ezen birtokomat kidicsérni, és azon ingatlanok sorába állitni, melyek legnagyobb rationabilitással vannak kezelve; de csak én tudom, mennyi pénzemben van! Az előbbi udvari mesterem gr. B. folyó jövedelmeimből vagy 1½ milliót összetakaritott és e somma biztos helyeken elocálva szépen kamatozott; ez már mind Alcsútba van dugva és efölött 20 év leforgása alatt, mióta Hermann áll e birtok élén, de egy garas jövedelmet sem húztam; de az hasonlólag Alcsút javitására és szebbitésére lőn forditva. Ha Alcsút hasznát csak úgy veszem mint vette azt a kir. kamara és a 1½ millió tőkémet tovább kamatoztatom, 20 év leforgása alatt, most tán 5—6 millió forint tőkém volna, ehelyett pedig egy garas fekvő pénzem sincs és az alcsúti mintagazdaságban már annyira kezdenek bomladozni a temérdek épületek stb. stb. mikép nem igen remélhetem, hogy annak egy fillér tiszta jövedelméhez is nyúlhassak valaha. Szerencsémre más jószágaim is vannak, fizetésem nagy és Oroszország részéről is húzok szép jövedelmet,[2] mert másképp teljességgel nem kerülhetném el a sequestrumot, melybe engem az taszit és aztán ez a különösen csipős és érdekes, éppen az taszit mondom, ki, mi a gazdaságot illeti a legnagyobb capacitási hirben állott, sőt áll még maiglan.«

»És erre mit mond Hermann«, ezt tudakolá most a herczegnádortól a magyar gróf, — nem szégyenli magát?«

»Biz egy cseppet sem szégyenli, mert igen fényes fizetése mellett annyi dicsérői és hizelgői vannak, kik vele azt hitetik el és aztán ő

[1] T. i. Széchenyivel.

[2] Első nejének, Pál orosz czár lányának, apanageát érti.

ezen sperativust nekem nyujtja át kitünő ékes beszéddel: a később okvetlen aratandó jövedelme Alcsútnak mindezen ideiglenes megröviditéseket százszorta ki fogja pótolni és azért a jó reménység fejében tovább is béketűréssel várni kell, mi egyébiránt nem tagadhatni oly ritka problémának mutatkozik, melynek feloldásán tán Euclid maga is megakadna.«

»De miért nem penzionálta Fenséged, igy szólt tovább a magyar gróf, ezen bitorhirű charlatánt már régóta vagy miért nem kergette simpliciter el? mert hiszen Fenségedre nézve ő nagyobb haramia, mintha minden magyarországi zsiványok összelombikáztatnának.« Mire a boldogúlt nádor igy válaszolt:

»Legelsőben is azért nem rúgom se— —, nem pensionálom, mert ő oly complicátiókba keverte az alcsúti pusztát, melynek minden részlete nehány rovással volt végezve, hogy senki nem tudná feltalálni magát mind azon irkafirkában és szövevényben, melyet ő introducált és ekkép magamnak kellene fáradni, mire habár kedvem volna is, nincs elég időm. Igaz ugyan, ha elcsapom vagy nyugpénze-

29-ten Juli 1857.

lem, sőt ha Alcsútot simplicissime elajándékozom, ez káromra nem lehet, mert kevesebb jövedelmet mint eddig abból semmiesetre nem húzhatok és még kérdés, ez nem volna-e leghasznosabb, mert ki tudja, nem leszek-e kénytelen privát cassámból még valamit rá is fizetni, ha a sok falak, fedelek, keritések stb. conservatióját nem pótolhatná többé a carens jövedelem; úgy hogy bizony már sokszor legnagyobb kedvet érzettem magamban, ezen nagyszerű mystificatiónak véget vetni; de már meg kell vallanom, mindig bizonyos álszemérem *(falsche Scham)* [a] hátráltatott e tekintetbeni eljárásra. Az egész világ tökéletesen meg van győződve, hogy Alcsút rám nézve igazi aranybánya, és csak mi hárman tudjuk, Hermann kincstárnokom, én és most a gróf, hogy bizony e birtok nem annyira aranybánya mint inkább verem, mely aranyat nyel a helyett, hogy ilyes abból kiemelkedik és miután én hallgatok, a gróf szinte, és Hermannak is elég esze van a tiszta jövedelemről legkisebb lármát nem ütni, de annál pompásabban dobraverni a sok száz mázsa perfectissime megmosott gyapjunk kitünően magas árát, az eladott gőbölyök csudáhozeső súlyát, a betakaritott bükkönynek, es— —nek [b] és mindenféle csudafűveknek stb. stb. bőségszarvú mennyiségű voltát stb. stb. stb. a szükséges kiadásokkal stb. pedig soha nem untatja

[a] Sz. aláhúzása. [b] Nem jól olvasható szó.

a publicumot stb., mindezt egybevéve oly kitünő hitelben áll az egész világ előtt az alcsúti mintagazdaság, mihez képest én nem határozhatom el magamat és magas állásomnál fogva ezt nem is tehetem, hogy a nagy közönséggel közöljem az alcsúti czifragazdaságnak titkát és végeredményét. Ez nagyszerű blamage volna kivált mert első években saját magam is elcsábitva lévén Hermann eloquentiája által, sokaknak utánzásra ajánlottam az alcsúti systemát és nem egy magyar, kivált bizonyos lovasberényi szomszédom [1] tisztán átlátta ezen gazdasági methodus hézagát és elég hegyes [a] észrevételekkel előre jövendőlte annak felette virágzó és szemkápráztató voltát, de másrészről tiszta jövedelmeimnek apadását, sőt tökéletes elmaradását stb.«

»Igaz ugyan, hogy a folytatott alcsúti gazdasági systéma következtében in ultima analysi saját magamat fájdalmasabban mystificálom, mint a közönséget, mert e systéma csak az én bőrömet égeti, másét pedig nem; de miután mint mondom annyi tehetségem van, melyhez képest az alcsúti experimenteket valamint eddig győztem, úgy jövőre is elbirhatom, azért Herrmannt nem fogom compromittálni; de őt tovább is megtartom és annál inkább, mert hiszen, ha ezt nem teszem, akkor én sülyedném az egész világ előtt legnagyobb compromissioba, miért nem raktam Hermannra erős zablát és miért hagytam magamat oly hosszú évek során általa kikomédiáztatni.«

»E fölött Hermann iránt valami erkölcsi kötelezettséggel is tartozom, mert némileg én magam vagyok oka, hogy ő oly nagy aberratiókba esett.«

»Gróf Hunyadiaknál mint kéthelyi tiszttartó igen czélszerűen működött, mikor általam meg lőn hiva ingatlanaim élére. Ez által már akkor is jó hire nagyobb fénybe állittatott és a közönségnek tetemes része, mely a patrio more gazdaságra könnyelműen az ostobaság bélyegét süti, előre kikürtölte, hogy Hermann rövid idő alatt oly csudákat fogna mutatni, mikről a magyar táblabiráknak még sejtelmük sincs, és a civilisátió e tekintetben is új diadalt fogna kivivni a magyar »poros gazdaság fölött.«

»Hermann érezvén, sőt tudván, hogy tőle igen sokat várnak és megismerkedvén az alcsúti határnak kopár sivatagával, elég keserves dilemmába jutott; mert tökéletesen átlátta, mihez képest rövid idő alatt azon pusztán, mely kezeibe jutott és melyen semmi sem volt,

[a] Értsd: csípős, szúrós.

[1] Gr. Cziráky Antal Mózes.

olyas valamit kiállitni, mi szembeszökik és a nagyközönségnek dicsérő figyelmét magára vonja, másrészről azonban valósággal hasznos is, teljességgel lehetetlen és miután e két czélt t. i. a kitüntetőt és a pénzcsinálást rövid idő alatt teljességgel nem combinálhatta, ismervén kedvező körülményeimet és tán egy kissé gazdasági szenvedelmétől és ambitiójától elragadtatva, mindent mindenbe véve tanácsosabbnak tartotta, ha mindenek előtt nem arra concentrálja tehetségét, mihez képest erszényem nehezüljön, hanem hogy a publicum lehető legrövidebb idő alatt valamit lásson és bámuljon. A gróf, így folytatta sincerisálását a boldogult nádor, tudom ismeri azon két derék pesti polgárt, egyik épitő-, másik ácsmester, kiknek sok tekintetben nagy háladattal tartozik Pest városa, ezek, mert erősen el voltak látva gyakorlati észszel, most körülfogták Hermannt és tudván, hogy ő valami nagyobbszerűvel akarja surprenálni a publicumot és eszerint »sokat fog épitni«, mert kopár pusztán más valami szemkápráztatót rövid idő alatt nem teremthetni, őt oly heroice kidicsérték és a dicséretnek tömjénfüstétől minden félbeszakitás nélkűl oly annyira elszédíték, miszerint betű szerint annyira kicsapott a józan vágásból (Hermann), mikép felette szaporán 3 milliót is elköltött volna $1\frac{1}{2}$ millió helyett, ha annyi tőkém van, melynek nagy része magától értetődik, ez érintett két polgár kezében maradt, pedig nem gyümölcstelen, mert Pest városának kiszépitésére vajmi sok és szép házakat épitettek, nem ugyan a város, de saját maguk hasznára.«

»Igy végezte a halhatatlan nádor az alcsúti titkoknak illustrátióját, mely mutatis mutandis úgy illik Bach Sándor osztráki belminiszter lefolyt tiz évi sáfárkodásához mintha ezen festvényhez ő ült volna mintáúl! Minden a szemre és feldicsérés számára, semmi »gyökeret verő realitásra«. Azon különbséggel mindazáltal, hogy Hermann a fenséges nádor vagyonának aránylag csak kis részével teketóriázott igy és financiális szárazbetegségét legnagyobb titokban tartotta, — a roppanteszű Bach miniszter ellenben Ferencz József minden értékével, sőt existentiájával manipulálgat ily mesterileg és e fölött oly »loyális oly nyilt szivű« — mit a háladatlan emberek azonban »ostobaságnak« neveznek, mihez képest maga veri dobra, sőt saját maga dörzsöli schwarz auf weiss a nagy közönségnek regulariter minden 6. hónap[1] szemébe és velejébe, miszerint erről ne legyen legkisebb kétsége

[1] Ismét czélzás b. Bruck a pénzügyminiszter félesztendei pénztárkimutatásaira.

is, hogy mindaz, mit ő a világnak mystificatiójára nagy fényesen kiállit és pompásan kitrombitáztat, nem egyéb mint »alcsúti haszon«; az osztráki financia pedig oly nyavalyában sinylik, melyből e szegény nyavalyást egykönnyen vagy teljességgel nem ránthatja ki semmi is, ha több más nagyszerű meggazdagitás közt zsoldosait nem reducálja Ferencz József és ekkép ha ezt nem teszi, oly financialis bajokba fog esni, melyek őt a tehetetlenség szurkába süllyesztik, ha pedig reductionális gondolat botlik eszébe, akkor tüstént mi kopogunk[1] a kárpáti ajtókon.«

»Ez utóbbit azonban bizonyosan nem teendi, zsoldosainak számát t. i. nem kisebbiti, mert éreznie kell, miszerint semmi másra nem támaszkodhatik, mint hadseregére és számtalan indiscretióink következtében teljességgel nem ignorálhatja és mert e tekintetben tán lelkiismerete is egy kissé bökdösni kezdi, hogy mi előbb-utóbb, de bizonyosan egy kis computus végett felkeressük őt Pesten vagy Bécsben, miután háladatos érzései közt oly nagyon bölcs volt, minket Konstantinápolytól elütni.«

»A mi politikánk tehát nem lehet más, mint mennyire lehetséges dissimulálni és várni, mig az idő és az osztráki kormánynak imbecillitása tökéletesen össze nem zavarják az otrombáúl kezelt és mindent hazugságra és szemfényvesztésre épitett tarka-barka Neuöstreichnak mint bel-, mint külviszonyait.«

»Tágitni nem fogunk és ha czélunk elérése végett még Lengyelországot is ismét lábra állitnunk, az egyetemes szláv fajt Ferencz József ellen huszitnunk, sőt egész Európát felzavarnunk kellene, még ettől sem rettegünk, még ettől sem irtózunk — nekünk legrosszabb esetben sem lehet nagy bajunk — mert eltökélt szándékunk, élet-halálra megvivni azzal, ki, miután vérünket ontottuk megmentésére, minket oly rútúl hálált meg, miszerint ily alacsonyságnak nincs példája az egyetemes emberiség évkönyveiben. De mielőtt bosszúvágyunkat koczkára bocsátnánk, előlegesen minden előnyt tehetségünk szerint használni fogunk, melyet idő, körülmények és az osztráki minisztériumnak minden okosság nélkűli eljárása ád kezünkbe, párbajunkat diadalilag oly biztosan és oly kimeritetten kivívnunk, mint azt minden muszka lelkének legmélyebb fenekén és minden csepp vérében szomjazza. Tisztelet, becsület francziának angolnak! Ők nyilt ellenségként szembe támadtak meg és habár

30-ten Juli 1857.

[1] Újra a fictiv orosz beszél.

győztesek is, nincs a muszkának oka Sebastopol elestén pirulnia, mert megmutatta, hogy az élet előtte nem legnagyobb kincs. Sympathia és segédkéz a lelkes magyarok iránt; rokonérzelem az osztráki szlávfajhoz; őszinte részvét az osztráki egyéb fajták átellenében, kik jobbat érdemlenének mint meg nem szűnő kijátszást, megcsalást; ámde soha nem lankadó gyűlöletet és bosszút Ferencz József Trottel-Tartuffe fejére.[1] És azért kifáradhatlan állhatatosság, kimeritett ildom és mindenen győző energia; im ezek legyenek útmutatóink, kisérőink.«

Igy szólnak, felséges uram, a muszkák maguk közt,[2] igy vannak lelkesítve vagy inkább »démonizálva« az átkozottak! És ez, meg kell vallani, éppen nem kellemes, mert a muszkával ujjat húzni nem egyenlő játék. Ő nagyot nem veszthet, mig a vele viaskodó vajmi könnyen vallhat kudarcot. Ha Felséged maga vezérlete alatt húsz nagy csatában lecsépli őt — mi, noha ez éppen nem hihető, mégis megtörténhetne, azért a muszka még nem adja ki lelkét; midőn ha Felséged csak egyetlen egy csatában kerül is a muszka csép alá és a rácz, tót stb. stb. ezt tanusitja[a] stb. stb., akkor Felségednek ugyan nem lenne baja, mert mint capitalis lovas stb. könnyen jó időben odébb állhat, de kérdem az Isten irgalmáért mi lenne ily alkalommal az én vitéz huszárjaimból? Azokat tudom rútúl kiporoznák vagy erősen megúsztatnák a muszkákon kivül Felségednek hű jobbágyai is!

De ki is gondolhatta volna, hogy az ostoba muszka nép igy meg tudna haragudni és ennyire képes lenne megharagudni? A szelid muszka, kinek hazája oly hűvös, mikép az ember azt hihetné, ott még a gondolat is megfázik, az emlékező tehetség pedig pláne megfagy! És aztán oly bagatellért, mint amennyit Felséged ellene aus höheren politischen Rücksichten elkövetni kénytelen volt, oly irgalmatlan lármát ütni, ez bizony éppen nem illik és ilyes eljárást egy nagy státusnak méltóságával, mit der Würde des Staates, egybeilleszthetni bizony igen nehéz, sőt teljességgel lehetetlen, úgy hogy én az egészet mit Felségednek most referálni kénytelen voltam, eleinte esetlen tréfának tartottam, de minden oldalról annyira ostromoltatom ezen unalmas hirekkel, melyek erősen hordják hyops[b] szagát, mikép valóban

[a] Értsd: ezt látja, ennek tanuja lesz. [b] Így! E helyett Hiób (= Ióbi) szagát a. m. túlzott, Hiób-hírek.

[1] Mondanom sem kell, hogy Sz. nagyon is híven festi az orosz politikus körök érzelmeit a bécsi udvar irányában, mikor mindezt egy oroszszal elmondatja.

[2] Most újra Bach beszél, midőn leplezetlen cinizmussal elmondá az oroszok véleményét saját magáról és a császárról.

úgy látszik, hogy van a dologban valami, habár nem oly óriási mértékben is mint a milyenben azt néhány malcontenték vagy néhány könnyen megijedő nyúlfiak [gyanítani] vagy látni akarják.

Igaz ugyan, hogy ha én szerencsétlenségemre muszka volnék és ahelyett, mikép most én adom ki a pátenseket, muszka ukáz alatt görbednék, én sem birnám nézni jószemmel, hogy a konstantinápolyi ajtót oly udvariatlanúl orromra csapták, mert Stambul gyönyörű hely, Pétervár ellenben nagyon jeges fészek, és ekkép a muszka appetitus igen könnyen magyarázható ; de úgy mint én érzek, én ki hála Isten eredeti keveretlen bécsi vagyok és ekkép tudnom kell, mi a kedély és kivált mi emeli az igazi residenzlernek szivét-lelkét magasra, — úgy nem érez, nem érezhet a durva muszka, kivel úgy bánnak mintha gép volna — tán ellenünki cséplőgép — és ki nem ismer nagyobb örömöt mint pálinkával megrészegedni, holott mi bécsiek a civilisátiónak sokkal magasabb fokán állván, inkább márcziusi serrel vagy grinczingi ideivel isszuk magunkat le.

Én tehát nem hihetem, hogy a muszkák oly Hannibál-féle arrièrepensével viseltetnének Felséged ellen, mint amennyi bosszúval szaturálta a derék elephántos hadvezért a rómaiak ellen édesatyja, Hamilkar. És ha igen ? Ám tessék ! Felséged ettől még nem fog megijedni, mert hadában több van egy Scipiónál és ha igen pajkoskodik a monsieur le Moscovite, még egészen meg is fordulhat a dolog és elvégre nem Sándor czár, de Felséged személye mellett fog állni Cátó és ez aztán alkalmasint én leszek, Felségednek füleibe meg nem szűnőleg trombitálván a censeo delendam-féle hymnusnak ezer variatióját, mig elvégre vagy meg fog juhászkodni az orosz vagy minden agressiói tehetségeiből örökre kivetkeztetni. Mert hiszen Dárius is nagy volt és mégis lecsépelte őt kis Nagy Sándor, úgy Felséged is, noha Neuöstreich aránylag elég piczi, hasonlólag dögönyözheti Russiát, csakhogy igaz, Sándor most a másik oldalon áll.[1]

Az osztrák politika mindig kancsal szemmel látta a muszkát a két dunai herczegségekben és erősen irtózott azon gondolattól, hogy tán elvégre tökéletesen belé fogná azokba fészkelni magát ; és ez is egyik oka volt, miért sietett Felséged oly erősen e tekintetben a prevenirét játszani, mihez mint törvényes magyar királynak az avulsákra nézve legtisztább joga is volt. És igaz, a muszkát oly igen közeli szomszédságban tudni nem igen kellemes öntudat, denn derselbe ist

[1] Szójáték az orosz czár nevére.

und bleibt stets ein fataler Nachbar. De valamint sokkal kisebb baj, ha valakinek lábát csizma szoritja, mintha ezen valakinek szivén vampyr csüggne, úgy valóban Felségedre nézve is legalább nem lett volna oly kellemetlen a muszkát Oláhországban és Moldvában megfészkelni engedni, mint annak medve átkarolását Bécsben vagy Pesten risquirozni, érezni és tán nemsokára; *mi persze akkor, mikor* Felséged e két tartományba vonultatta győzedelmes hadait [1] senkinek eszébe nem jutott, és Felségeddel és gróf Buollal együtt mi mind azt gondoltuk, reméllettük, óhajtottuk és én e célra még imádkoztam is, hogy angol, franczia és kivált a kis »Savoyard« elvégre a Fekete tengerbe fogna dobatni, mikor aztán könnyű lett volna a muszkával kibékülni, ki úgy sem szenvedhette Miklós czárt és ekkép Felségednek, — ha t. i. Konstantinápolyt elfoglalhatja — szivesen átengedi a két dunai tartományt és efölött Felségednek még legnagyobb háladattal kezét is csókolja, hogy az egész világot ijesztgető Niclo életfonalának kettévágásában kegyesen suppleálta vagy inkább »megelőzte« a derék, de némi egyénekre nézve valóban sokszor igen hanyag párkákat.

E helyett egész Európa, még a fizetett dicsérőket sem kivéve, megveti Neuöstreichot vagy tulajdonkép Felségedet; a muszka halálos ellenségünkké mérgesűlt; a két most okvetlen egybeolvadó oláhság pedig, hol most alkalmasint szintannyi herczeg terem, mert mind herczegeknek nevezik magukat, mint volt azelőtt czigány, tüstént egyesülni fog nagyszámú oláh vérrokonaival Erdélyben, — ha par hasard Felségednek kapczája megszorulna, mikor tán a két avulsák nem fognak a magyar koronához csúszni, de alkalmasint Erdély csúszhatna a két oláhság közé és aztán az volna vége azon ügyetlenül megkezdett »roman«-nak, melyet Felséged az általa felizgatott oláhsággal componálni és kiadni kegyeskedett és bölcselkedett Saguna [2] redactiója alatt és annak nyomdájában.

31-ten Juli 1857.

És mindez, mit most hosszasabban előhozni bátor voltam, oka annak, miért bántam már régen és erősen meg, hogy egyik subalternusom tanácsát fogadva, — Felségednek financiái titkát minden 6.

[1] Mikor a krimi háború idején, 1855-ben, Ausztria figyelő, fegyveres semlegességben bevonult a két oláh vajdaságba.

[2] B. Saguna András, a n.-szebeni oláh püspök és érsek, a bécsi kamarilla eszköze, eleintén magyarbarát. V. ö. Moldován Gergely tanulmányát róla a Bpesti Szemle 1914-ik évfolyamában.

hónap — rendesen kitárjuk a nagyközönség előtt, mert ezen tett akármennyire növeli is loyalitási hirünket, természet szerint nem igen növelheti pénzhitelünket; mert hiába oly annyira elromlottak az emberek újabb időkben, hogy inkább és szivesebben kölcsönöznek bár milliókat a legilloyálisabb egyénnek is, ha dús, mintha kölcsön adnának csak egy garast is a legloyálisabb teremtésnek, ha koldus, vagy nem tud adni hypothecát.

Megbánásra untig van okom, mert kérdem Felségedet, mit tehetünk elvégre, ha minden évben 50, 60, sőt 100 millió deficit kimutatásával vigasztaljuk fel a nagy közönséget és nekünk ezen finessek következtében teljességgel senki sem akar egy kis Vorschusst adni, és mi majd rendesen többé nem fizethetjük sem az én, sem Felségednek huszárjait, — pedig meglátja Felséged már most nemsokára odajön a dolog!

Valóban aggasztó állapot, — és csak most kezdem észrevenni, hogy kormányozni még sem oly igen könnyű mint én gondoltam, mikor az aulában oly szélvészes — hoch hoch hoch közt declamáltam a bécsi taknyosoknak, vagy mikor még azelőtt prókátori fényben ragyogtam és nem is sejtém, hogy egykor én fognék 40 millió embert vezetni és pedig mint sokan mondják: órruknál [fogva].

Ámde én megmosom kezeimet bármi történjék is, mert ezen gyönyörű baklövésnek, melyhez képest mi magunk piszkoljuk be hitelünket, milyféle actusokat a magyarok baltanyél-elmocskolásnak neveznek, tulajdonkép Felséged saját maga az oka, mert én kötelességemhez képest mindenben Felséged példája szerint cselekszem, amennyire t. i. gyenge tehetségemnél fogva oly magasztos fejedelmi mintát mint amilyen Felségednek szent személyében előttem csillog, utánozni képes vagyok.

Én már gyermekkoromban százszorta hallottam, hogy embernek, kivált parancsoló embernek nem lehet nagyobb hibája, mintha ő »primae informationis«; és mint prókátor természet szerint ezen thémát is: »audiatur et altera pars«, minden nap, minden órában hallottam, úgy hogy én valóban rámertem volna esküdni, mikép ezen két életregula oly szent kötelességet jegyez ki, melyet okos és igazságszerető egyén soha egy pillanatig sem szalaszthat szem elől, kivált ha komolyabb, nagyobb szerű és mintegy lélekbevágó kérdés eldöntése körűl forog a dolog. És csak most látom, mennyire le voltam bilincselve az előitéletek azon szurkába, melyben közönséges halandók sinylenek; mert Felségedet soha, de egyetlen egy esetben sem lát-

tam ezen regulák vagy inkább ezen előitélet szerint cselekedni; előttem tüstént felvilágosult, hogy valamint Isten, ki az egész mindenséget kormányozza, soha nem informáltatja magát és az audiatur et altera pars rá nézve igazi satyra volna, úgy lehetnek és vannak is oly földi magasságok, hol ezen két regula teljesitése nemcsak nem kötelesség, de egyenesen bűn, mikor t. i. ex dei gratia fejedelem, ki Istent képvisel földgömbünkön, kormányzási problémák feloldásában működik, és Istent imitálván »teremt«.

Bámultam Felségednek e tekintetbeni magasztos lelkületén és ha néha-néha magamban csosszantak is fel némi kétségek, vajjon magyar király volna-e Felséged, az által lettem arról tökéletesen meggyőződve, hogy Felséged ugyancsak az, noha koronával fején meg nem esküdött a magyar sarkalatos törvényekre, mert Felséged a magyar nemzet átellenében betű szerint úgy cselekedett mint Isten és ekkép soha nem informáltatta magát magyar által bármi körűl is, és ha valami informátióra feltátották szájukat az impertinensebbek, Felséged velük mint Isten, szalonkákról, medvékről, juhokról, ökrökről stb. méltóztatott szólni; ha pedig mi megsúgtunk Felségednek valamit, soha nem jutott eszébe, valamint az Istennek sem jut soha is eszébe, az ellenkező véleményt is kihallgatni, és mert Felséged a bűnösöket nem azért büntette, mikép visszariasztó példát állitson vagy a kicsapongót ártathatlanná tegye, hanem, hogy úgy mint Isten, büntessen és mindenkinek, veseredőinek piszok és mocsok quantitása szerint, szőrszálhasogató igazsággal kiadja a kellő portiót.

És bámulásom s mélázásom közt sokszor kérdeztem magamban, ugyan hol szedte fel az én édes császárom azon mennyei revelátiót, melyhez képest valóban úgy tesz, mintha Isten volna és nem állana a halandó komisz emberek számára kitűzött törvények vagy inkább »mennyei pátensek« alatt?

E tekintetben, hallja csak Felség, mit mesélnek Neuöstreichnek népei, tán nem lesz Felségednek unalmára. S ugyanis Felségednek hű népei, kik csupa hűségből és szeretetből többféle tarkák-barkák közt azt is rebesgetik, miszerint Felséged nem is volna anyjának valóságos fia, de csak valami alácsusztatott készitmény, — a hű népek azt mesélik, hogy Felséged azon isteni tempót, mely szerint kormányoz és az audiatur et altera pars soha nem jut eszébe, egyenesen Miklós czártól tanulta és annak tanácsára tűzte ki azt kormányzásának egyik legfőbb elvéűl.

Mint tudva van, Miklós czár némi atyáskodást affectált Felséged iránt és maga magának igen tetszett azon protectionális és tanácsadói szerepben, melyet Felséged átellenében személyének arrogált. A vén bolond, nem is sejditette akkor, mily »pfiffig« rókával van dolga, kinek lába kis ujjában is több furfang volt, mint a bárdolatlan jegesmedvének széles talpában. A czár mint mondják így szólt Felségedhez: A kormányi complicátiók, kivált desorganisált és oly sok nyelvű országban mint amilyen Felségedé, oly annyira egybebonyolódtak, mikép azokat csak úgy oldhatni meg sikeresen, ha egy terv, egy systema szóval egy fő szerint vitetik végbe A-tól Z-ig minden. És azért fogadja Felséged jószivű tanácsomat, egy öreg practicusnak száz esetek által üdvösnek mutatott tanácsát, — és válaszszon szolgáiból egyet, ki megérdemli bizodalmát s hallgasson arra, de csak arra, de másra nem, mert ha egyik jobbra, másik balra húz, természet szerint megakad a státustargoncza és a sok ellenkező argumentumok labyrintjében könnyen elbódul az ember és elvégre egészen confusus lesz, nem tudván, Péternek vagy Pálnak van-e igaza stb.[1]

Nem hittünk füleinknek, midőn ezen császári tanácsnak hire tudomásunkra jutott, mely úgy terjedt a közönség közt mint futótűz. Mi valóban azt gondoltuk a muszka czár kegyes tréfát űz vagy Felségedet lóvá akarja tenni és Felséged ily impositiót nagyon rossz néven fogna venni. És nem bámulhattunk eléggé, mikor megértettük, hogy a hatalmas czár éppen nem tréfált, de egész komolysággal tárta ki kormányzási methodusának ezen főfőrecipéjét, Felséged pedig legtávolabbról sem érzé magát ezen »Zumutung« által megsértve, sőt mint a tapasztalás minden kétségen túl teszi, e tanácsadásban a bölcseségnek legmélyebb kövét vélte feltalálni, mert legnagyobb következetességgel a szerint cselekedett mindig és cselekszik máiglan. S ugyanis kormányzásának kezdetén senki másra nem hallgatott mint Schwarzenberg herczegre és miután ezen nagyerényű státusférfiút az egész emberiségnek ki nem fejezhető sajnálatára elvitte a kérlelhetlen »csontfiú«,[2] akkor érdemetlen fejemre esett kegyes fejedelmemnek választása és engem ajándékozott meg határtalan bizodal-

[1] Sz. itt alighanem a czárnak a császárral való első varsói értekezletére czéloz (1849 máj. 21.), mely a magyar ügyről tárgyalt. Vagy ugyancsak a két uralkodó 1850 okt. 26—28-diki értekezletére szintén Varsóban, hol azonban főként német-birodalmi kérdések vitattattak meg.

[2] 1852 április 5.

mával,[1] úgy hogy most egyedűl az én »Werklimre« méltóztatik figyelni és fület konyitni; minél magától értetődik rám nézve semmi nem lehet kivánatosabb és kellemesebb; mert, ha annyi esze volna Felségednek, hogy másokra is hallgatna, tüstént átlátná, mily nagy bolondot csináltam Felségedből báró Hauer et Co segitségével tiz év leforgása alatt szakadatlan, kivált utolsó magyarországi útjában[2] és jót merek állni, már régóta elcsapott volna. Igy azonban, mert nagy bölcsen mindenki más számára erősen bedugja füleit és csak az én tilinkóm után indúl, igy még sokáig reméllek Felséged nyakán lovagolhatni, mert mint minden szűkeszű ember, éppen annyi makacssággal van Felséges uram ellátva, mint a mennyi az én fentartásomra szükséges és bánom is én a többit.[3]

Leginkább bámultak pedig némi satiristák azon, hogy Felséged ezen tanácsot legnagyobb megsértésnek nem vette.[4]

*

1-ten August 1857.

[25.] Boldogúlt atyám[5] herceg D[ietrichstein?]tól ajándékba kapott egy gyönyörű fiatal kakadút, mely azonban igen ignorans volt és nevének jelentése sem mutatkozott egyébnek mint savanyú hazugságnak. Miután az ilyféle exotique szajkó, mint eléggé ismeretes, nem tud egyebet könyv nélkűl, mint saját nevét kimondani és ez à la longue erősen kifárasztó, azon vannak a vele contactusba jövők, hogy egy kissé kiiskoláztassék és valami másról is tudjon beszélni mint mindig magáról. De ez sokszor nagy nehézséggel jár, mert »genie« ily madarak közt nem mindennapi tünemény, és ekkép boldogult atyámnak kakadúja sem volt képes több hónapok leforgása alatt csak ezen kis szót »Spitzbub« memoriálni és kimondani, mert a szegény nem állt a lángeszű madarak során, de igaz, még igen fiatal volt; mikor atyám véletlenűl bizonyos madarászszal találkozott, ki nagy

[1] Schwarzenberg halála után a császár az ügyes Bachot akarta miniszterelnökké tenni, de b. Kübeck, Metternich és gr. Grünne tanácsára ettől mégis elállott s a miniszterelnöki állás betöltetlen maradt (1859-ig!). V. ö. Friedjung érdekes fejtegetéseit Österreich vom 1848 bis 1860. II. köt. 171. és köv. lapokon.

[2] Mikor Sz. e sorokat írta (1857 augusztus legelején), akkor még egészen be sem végezte a császár ezt a magyarországi utat.

[3] Nem lehet drasztikusabban festeni a cinismust, mint Sz. Bach e költött mondásai által festi.

[4] T. i. Miklós czár föntebb előadott tanácsát.

[5] Bach atyja az alsó-ausztriai Loosdorfban hg. Dietrichstein tisztviselője volt.

gyakorlattal birt sok jámbor madaraknak kitanitásában, és ez atyámnak fehér szajkóját tekintve e tanácsot adta: »szaporán és mindenre rátaníthatni a jó fiút — és minél ostobább annál jobb, — ha mindig csak egy nótát hall; én tudom legjobban, én ki már annyi gimplit tanitottam csudamódra ki, ezen eljárásnak elmúlhatlan sikerét! Ha mindenféle zenétől, mindenféle fecsegéstől vannak környezve, akkor egészen confususok lesznek és nem tanulnak semmit és azért elvonultan kell őket tartani. Én például »Gimpli« zselléreimet valami belszobába helyezem, hol teljességgel nem hallanak egyebet, mint az én »Werklimet«, mely azonban igaz egész nap jár és néhány hét leforgása alatt egészen készek az én derék tanitványaim, Maturitäts sőt Staatsprüfungot is mit Vorzug kiállni, noha azért persze mégis Gimplik maradnak. Tegyen Euer Gestrengen, — igy szólt atyámhoz, fehér tollasával szintúgy és perfectissime ki lesz tanitva rövid idő alatt és mi több, az, mit jól megtanult, oly annyira megüli velejét, mikép azt többé soha nem felejti és mi még ennél is több, semmi újat nem tanulhat, mert persze veleje az efféle röpülő teremtményeknek oly piczi, mikép aztán abba, ha az egyszer valamivel jól ki van tömve, semmi más többé belé nem fér.« És igaza volt, mert tanácsát követve atyám azon örömben részesült csakhamar, hogy kedves kakadúja saját neve mellett mindenkinek szemébe azt mondta »Spitzbub« és ez selbstverständlich senkit meg nem ijesztett, mert csak madár nyilvánitotta ebbeli vélekedését minden ember fiáról.

Közönséges emberek, kik soha magas polczon nem állottak, honnét az emberiség à vue d'oiseau szemléltetik és ekkép nem is sejtik, mily kimondhatlan piczinynek mutatkozik az emberi species eminens állásról lenézve, az ilyféle simplicitások igen sokféle dolgot nem capiálhatnak és eszerint számtalant egészen visszás módon visznek végbe, mit mint már fentebb érintém, egy bécsi ritka bölcs ezen szó által illustrál: »Immer der neben«. Igy például én, még mikor azon soron állottam mint a többi emberek, bizonyosan nyakon csapom azt vagy legalább, ha ilyest a policzáj végett nem merészlek tenni, neki hátat forditok, ki nékem személyemet tekintve eljárásomra nézve oly tacticát javasol, mely ostoba madarak kitanitására használtatik.

Ha valami gazdag nagy úr, oly ingatlant acquirál, mely vaskőtől, kőszéntől stb. túláradoz, és mely rá nézve aranybánya lehetne, de azért nem az, mert a földben fekvő kincs ki nem kutatik, ha egy ilyféle gazdag úr egy cseppet sem értvén bányászati és vaskészitési stb. tárgyhoz, ez esetben nem kérdez Péter-Pált és minden felcsosszanót,

mitevő legyen és nem keres tanácsot jobbról-balról, de egy főre pontositja össze bizodalmát, mely főnek becsületességébe és kimeritett értelmébe bizni oka van, az igen bölcsen cselekszik, mert ilyen materiálisféle dolgokban nincs veszélyesebb mint a superficiális és elégségesen nem digerált tudomány és ekkép az, ki okos, ily tárgyakra nézve egyenesen és betű szerint Miklós czár azon tanácsát valóban fogja követni, melylyel országlás tekintetében Felségedet megajándékozni oly nagy kegyességgel atyáskodott és ennélfogva, kőszénbányáját tekintve egy terv, egy systéma, szóval egy főnek nézete, tanácsa és útmutatása szerint fog cselekedni.

Igen, de bányászatban, vaskészitésben a léleknek magasztosabb érzelmei, a szivnek túláradozó ömlendezései, — miket reáliskolákban, kereskedési tanodákban vagy mathematikai, chemiai, physikai, technologiai stb. könyvekben nem tanithatni — nincsenek legkisebb súlylyal is, — mert vajjon mi köze van a nagylelkűségnek, a jó szó nemes súgárlásának kőszénhez, vashoz?

Ily intézményeknél egyedűl józan tudomány, állhatatosság és bölcseség vezet biztos sikerhez, és több nem kell.

Nemzeteket sem lehet kormányozni, — ha csakugyan a népek boldogitása a kormányzásnak főczélja — józan tudomány, állhatatosság és bölcseség nélkül, — ámde lelkes, érző embereket tekintve, kiket nem kell kőszénnel és vassal összekeverni, még valamivel több is kivántatik, és ugyanis nagylelküség és érző sziv.

Hogy Miklós czár Felségednek ily tanácsot adhatott, azt mindenki könnyen elértheti, ezen valóban nem csudálkozik már most senki, mert Miklós czár nemzetekkel úgy bánt, mint gyárokkal, emberekkel pedig mint gyárrészbeli gépekkel; és ezen magasztos nézetnek, meg kell vallani, nagy hasznát is vette, mert Felséged szorosan az ő bölcs tanácsa szerint cselekedvén, és egyedűl az én tanácsomra hallgatván,[1] tüstént mikor kihúzta Felségedet a szives tanácsadó a potylékból, a két oláhságot hadaival elárasztá, mit Felséged alkalmasint nem tesz, ha másoknak véleményét is kihallgatja és ekkép az ügyetlen preceptor saját maga recipéje után dűlt el lábairól; tudom, végóráiban erősen megbánta, hogy ilyest adott s most kutya sem ugat sirja fölött; azon kevesek pedig, kiknek emlékezetéből még ki nem esett,

[1] Most már tudjuk ugyan Friedjungból (id. m. II. 236.), hogy Bach Buol mellett foglalt állást a krimi háborúban Oroszország ellen, de nem az ő szava, hanem Buol, Prokesch-Osten és Hübner — a diplomaták — szava döntött.

ezt irnák kövére »ostoba zsarnok«, mi már sokszor megtörtént oly parancsolókon, kik azt gondolván, közönséges ember nem érez, szivének lelkének nincsenek vágyai és ha van mit rágnia és innia és néha-néha egy kis komédiája is, már boldogabbnál boldogabb; igen, ez sokszor megtörtént már kiválókon, bitorlókon, kik nem voltak azon isteni szikrától keresztűlhatva, és legalább egy kissé a körűl felvilágositva, hogy nemzetek kormányzására, habár kimeritett tudomány, állhatatos eljárás és bölcseség különösen nagy súlyt képeznek is, azért mindez még nem elég és minden bár legfényesebb tetteit a leghatalmasabb királynak is eltörli rövid nap és játszi szellő, ha cselekedetinek legmélyebb sarkalatát nem képezi bizonyos quantum nagylelküség és az emberi nyomorúságon megindulható érzékeny sziv!

Mikor én, mint mondom a közönséges emberek sorában — entre la canaille — állék, ily szinben láttam a bölcs kormányzási eljárásnak oeconomiáját, melyhez képest a kormányzónak mindent látni, mindent hallani, mindent combinálni kell, hogy aztán a legjobbra adhassa fejét; és e tekintetben annál erősebben voltam nézetem helyességéről meggyőződve, mert nagy religiositással neveltetve, a szentirásnak azon helyére is figyelmeztetém, hol ezen dogma áll: »Alles prüfet und dass bessere wählet« és ha valaki, bizony én voltam az, ki semmiről nem mert itéletet hozni, mielőtt a legkisebb kérdést előbb jól meg nem rostáltam, sőt legtisztábbra ki nem klepsidráztam volna.

Csakhamar azonban, mikor Felséged kegyelmének, az isteni gondviselésnek és Schwarzenberg herczeg intercessiójának következtében, ki engem nem nélkülözhetett, mert státusdolgok körűl igen tehetetlen és irgalomraméltó ignorans volt, második parancsnoka lettem Neuöstreichnak, — mert Felséged az első, és én csak második vagyok, legalább a nagyvilág szemében, — csakhamar mondom, ezen csudák után egész glóriában tűnt egyedűl igazság és bölcseség után szomjazó lelkem előtt fel, hogy vallás dolgában én eddigelé tökéletesen rossz úton — auf dem Holzweg — ballagtam vagy inkább botorkáltam. Mert én mindig azt hittem, hogy a vallásnak sarkalatát az képezi, mit az ember Istentől adott észszel felfoghat és megért; de most tökéletesen meg vagyok győződve, ennél nem lehet veszélyesebb nézet, mivel az emberi ész annyi homálylyal van összekeverve és ekkép a vallásnak essentiáját az teszi, mit az ember fel nem foghat, mit nem tud magának explicálni és mi előtte legnagyobb titokban és sötétben lappang, mit azonban az anya szentegyház tanit és nekünk hinni parancsol, mert az anya-

2-ten August 1857.

szentegyház, noha az is emberekből áll, csalhatatlan! Én például oly vak voltam — t. i. még mikor miniszter nem voltam, fizetést nem húztam, Felségednek bizodalma után sem híztam, — mikép erősen azt hittem, hogy a pápista vallás e két mondán[a] alapszik, »Szeresd Istent mindenek fölött, felebarátodat pedig mint önönmagadat« és »Ne kövess el semmi olyast máson, mit saját magadra nézve elkövettetni nem kivánnál.« Most azonban, miután rendesen eljárok a bölcs missionár[1] üdvhirdetésire, kimondhatlan épülésemre Felségednek exemplaris áhitatosságát minden alkalommal tapasztalni boldog vagyok és emellett azt is tudom, a szentségnek köntösében és kivált szagában mennyit vihetni ki, — mit valami »Freigeist«-féle komédiás még csak megkezdeni sem merne, — most tisztán látom, hogy e most érintett két monda,[a] noha igen helyes és a katholika vallás legbecsesebb dogmáihoz számitható, azért mégis csak accessorium, de korántsem essentiája az egyedűl üdvözithető hitnek, mert ennek legmélyebb sarkalata abban rejlik, hogy a vak, gyarló, porból készült ember, noha ezt nem értheti, sőt esze egészen ellenkezőt lát, mégis elhigyje, — mert hiszen az anyaszentegyház nyilván tanitja, hogy a boldogasszony noha szült, mégis szűz volt, a közönséges asszony pedig semmi egyéb mint férfiúi csont.[2]

Csak most látom át, mennyivel könnyebb és komódabb is az anyaszentegyháznak ezen revelátióit elhinni, mint a fenérintett két mellékes precept szerint cselekedni! Miszerint ebből is kilátszik, mennyire jó a pápa és annak serege, hogy a szegény halandókra nézve annyira könnyitik az üdvözülhetést.

Igy például Felséged bizonyosan 1° loco van Szt. Péter könyvében intabulálva, mert a két fundamentális arcanumot nemcsak maga elhiszi, de már anticipative boldog birkáival is az új concordatumhoz[3] képest nagy bölcsen újra kitálalva elhiheti. Holott ha Felséged — vak rationalista vagy pláne nem Sophia fia, de philosophia adoptja[4] és simpliciter »becsületes, erényes ember« volna, — és szorosan a

[a] Mondás helyett.

[1] Bizonyosan Klinkowström jezsuita-atyára czéloz Sz.

[2] Köztudomású, hogy a nem-hivatalos kath. világban nem nagy tetszéssel találkozott a szeplőtlen fogantatásról szóló dogma kihirdetése (1854 deczember 8.) IX. Pius által.

[3] Az 1855 aug. 18-dikán a pápai szék és Ausztria közt kötött híres concordatum.

[4] Szójáték Zsófia főherczegnő nevével.

fentérintett alárendelt dogma szerint cselekszik, — és tán véletlenűl ezen kis sententia is megüti timpanumát »La justice n'a pas de rancune«, bizonyosan annyi embertársát legszivtelenebbűl meg nem kinozta volna és rendre meg nem kinozná, mint amennyivel lelkét beszennyezni méltóztatott, min az Istennek angyalai okvetlen igen erősen megörülnek, de másrészről, ha a szűz Mária és a férfiúi oldalborda-féle csudákról kételkedni merne Felséged, ki tudja, kap-e Mária-Czellben gyóntatószéki absolutiót, — mi persze aztán kimondhatlan nagy scandalum lett volna.

A legjobb, legokosabb emberek, kik eddig a földön éltek, mind megvallják, magasztosabb vallás az emberfajt még fel nem világositá és létének czéljával jobban meg nem ismerteti, mint a keresztény hit; mert mindenek fölött »szeretetet« hirdet, — ámde csak későbbi koroknak nyilt fel szeme még erősebben, — mig a katholika vallás a teremtésnek azon sublimitására jutott, hogy a bánkódó bűnösnek mindent megbocsáthat bár a legpiszkosabb kapuczinus is, — kinek sententiája ellen nem mer protestálni Szt. Péter és annál kevébbé a Mindenható, mert ez aztán felforgatná nem ugyan az örök természetnek rendjét, de az anyaszentegyháznak némi inventióit.

És én azért mindent elhiszek, mit a papok tanitanak; sok más csudák közt például azt is, hogy a paradicsomban az oroszlánok szénát vagyis inkább csak füvet rágnak; Jerikónak falai csupa trombitaszó után, noha ez igen gyenge lehetett, a falak ellenben bizonyosan mód nélkűl vastagok voltak, mégis bedűltek; Józsua megállitá a napot; Jónás igen comfortable meg volt hal hasában; Sámson farkuknál összekötött stb. rókákkal rútúl kitaktikázta a semmirekellő philisteusokat; a Megváltó háromezer éhes embernek étvágyát egy hallal — tán czethal volt — tökéletesen kielégitette; a földgömb csak vagy 5000 évvel ezelőtt készült és pedig egy hét alatt és ekkép még igazi gyermek vagy legfeljebb adolescens stb. stb., mindezt és még többet is, ha parancsolják, betű szerint el akarom hinni és pedig legelőször is, mert ez nem telik sem fáradságba, sem pénzbe és ha nem használ, sokat nem is árthat, — és aztán, mert a papok most meglehetős jó erőre emelkedtek és az okos ember mindig az erőssel tart, — és a persequált gyenge ártatlanság védelmét mindig azon bolondoknak engedi át, kik ily viszketegek következtében elvégre rendszerint »falba csapják fejüket!« Sokszor ugyan nem tagadhatom, oly istentelen gondolatok is ötlenek fejembe, melyekhez képest nekem úgy látszik, hogy tán kár volt az ilyféle még csak nem is mulatságos

elmeborjuzásokat annyi magasztossal összekeverve a vallás inventáriumába felvenni; mert sok ember oly szemtelen, az efféle költészeteket, kivált ha ráparancsolnak, mikép ne merje azokat kétségbe venni, egyenesen hazugságoknak declarálná; minek további igen természetes következménye az, hogy számtalan ember nem hiheti, miszerint oly forrásból valami isteni is emelkedhessék ki, melyből annyi mese, sőt absurdum pezsgett, — honnét aztán felette sok által a legszebb, legtündöklőbb gyémánt sem vétetik észre, mert annyi moslék közé van szoritva és ekkép legnagyobb impietással ezzel együtt löketik félre; úgy hogy a mostani hitetlenség mindig tovább terjedő átkát nagy részben tán a papok maguk hozták az emberi társaságra, de persze ilyes istentelen reflexiókat tekintve, mélyen hallgatok.

Mondják több évvel ezelőtt Afrika közepéből, tán Timbuktu határából egy minden vallás nélküli egyéniség toppant Rómába, ott üdvének tekintetében okulandó. Ismervén a szentirásnak fentebb érintett igy hangzó versét »Alles prüfe, das bessere wähle«, azt tudakolá nagy bölcseségű hirben fénylő Peripuci bibornoktól, vajjon jó lelkiismerettel cselekedhetnék-e ezen precept után? És midőn a bölcs bibornok ezt igenlé és e szándékát helyeslé, azon elhatározását közlé a timbuktui derék polgár a Szentatyával, hogy ő tehát mielőtt valamit hinni akarna, előlegesen investigálni fogná a legáltalánosabb vallások dogmáit. Átolvassa a szentirást, a pápista szt. könyvek foliantjait, Ignatius de Loyola édességeit, Szt. Ágoston felvilágositásit, Rákóczy officiumát, gr. Stollberg Geschichte der Heiligen, Chateaubriandnak du Christianisme genijét,[1] Luthernek és Kálvinnak elucubrátióit, a koránt, talmudot, Zendavestát, Buddhának elveit, Confucius, Lykurgos, Solon, Penn Tamás,[2] Szt. Vladimir[3] stb. stb. vallás törvényeit, ezek fölött minden katekismust, sőt minden imádságos könyvet egybehasonlitandja; könyv nélkűl megtartja Voltaire 72 kötetének kincsét, Rousseaunak sublimitásit vérébe veszi a nagy Dideroti Encyclopediával együtt, meg fog ismerkedni Plato, Socrates, Aristo-

[1] II. Rákóczy Ferencz »Officium Rakocianum sive varia pietatis exercitia ... stb.« művének 1726 és 1821 közt megjelent sok kiadásainak egyikét érti Sz. — Gr. St. Frigyes Lipót (1819) neves német költő és termékeny vallási író, miután 1800-ban katholizált. — Chateaubriand vicomte híres műve, mely I. Napoleonnak is megtetszett: »La génie du christianisme«, 1802-ben jelent meg.

[2] Penn Vilmos (nem Tamás) a quäkerek apostola, Pennsylvánia alapítója, †1718. Művei összkiadása 1726. Londonban jelent meg.

[3] Orosz nagyfejedelem, a ki 988-ban lőn kereszténynyé s népe apostolává.

teles, Zeno, Epictet, Kant, Spinosa, Cagliostro stb. stb. inspiratioival, mindennap más vallású imodába megyen és mindennap másféle prédicátió által kivánja felvilágosittatni magát és aztán, ha mindazt, mit itt elősorolt és elő nem sorolt, de pótolni fogja, eszébe vette, egybevetette, emésztgette, digerálta és vérébe szítta stb. akkor vagy zsidó vagy török vagy chinézer vagy altglauber, sőt »nichtsglauber« lesz, aszerint t. i. meggyőződése mily oldalra gravitál és dűl. És mint mondják a szent Peripuci bibornok mindezek hallatára csaknem elszédült, elájult, mert tisztán látta, hogy ily kimondhatlan sok választás közt a szegény timbuktui polgár gyarló emberi eszénél fogva soha nem fogná kitalálhatni a sola salvificát! És könyörűlvén az elbódulandó szegény tatár sorsán, hozzá igy szólt: »Igaz ugyan, hogy a szentirásban fordúl elő olyas valami, mi az embereket investigatióra és választásra felhivja, de kimondta az úrnak édes afrikai barátom, hogy ezen precept vallás dolgára volna alkalmazható? Ennél nem lehetne nagyobb absurdum? Mert miután a katholika vallásnak fundamentuma a szentirás, lehetetlen, hogy a szentirásban lehessen felhivás a vallások választási tekintetében. Ezen gyönyörű szentirási monitió az életnek egyéb transactióira van irva; és boldog, ki szorosan mindenben aszerint cselekszik. Igy például az okos ember nem fogja magát tüstént leinni, bármilyféle Gurgelkratzerrel, de előbb többfélét kóstol, kivált ha ez nem telik semmibe és aztán a legjobbat választja és issza. Ki vőlegénykedik, nem fog a legelsőbe — die nächste Beste — vakúl beleszeretni, — de szemét többekre vetni és aztán a legszebbet, leggazdagabbat és kinek legtöbb nexusa van, választani; és igy minden »emberiben«, de nem ám az »isteniben«. A szegény birka sem boldogúlhat a sok farkasok miatt pásztor nélkűl, és igy a nyomorult ember is könnyen elbódulna, ha a plébánosok, cooperátorok és kivált a kereszténységnek vagy inkább a pápistáknak főpásztora a pápa nem védelmeznék őt a világnak ezer csábjai ellen; — és ezért drága afrikai öcsém, bizony ne fárassza gyarló eszét haszontalan inquisitiókkal, de kereszteltesse meg magát, esküdjön mindarra, mit tanitunk, védelmezzen minket, ellenségeinket pedig üldözze tehetsége szerint stb. és a többiről majd gondolkozik a Mindenható, kinek akaratja nélkűl még veréb sem esik létráról. És a timbuktui úgy tőn, mint neki javasoltatott; pápista és aztán pap és aztán püspök lett és lelkiismeretesen a dogmák szerint élvén, igen kövér és öreg lett és pro coronide a szentek sorába emeltetett.

3-ten August 1857.

Ezen esemény, mely már nem tudom Hildebrand[1] vagy Ganganelli[2] alatt-e, de kétségtelenűl előadta magát, rám igen nagy benyomást tőn; és pedig nem a Peripuci bibornok bölcseségét tekintve, mert az ellen igen sokat tudtam[3] volna perlekedni, patvarkodni, hanem a timbuktui szegénylegényre nézve, ki az által sokkal több eszet mutatott, hogy minden teketória nélkűl keresztény, pap, püspök lett, — és a kövér püspökségi sinecurába nagy bölcsen leereszkedett, mintha sok fáradsággal és idővesztéssel, alkalmasint koplalás és minden másféle nyomorúság vagy legalább unalom közt, kereste volna a valót és elvégre tán életének végén azt lett volna Socratessel mondani kénytelen, »csak azt tudom, hogy semmit nem tudok... és egy garasom sincs«.

Én tehát ily események következtében okulván, már éltem tavaszkorában erősen feltettem magamban, hogy én mindig a hatalmasabbal fognék tartani és oly szamárgondolat soha nem fogna rajtam erőt venni, mihez képest én piszkáljam ki a parázsból a gesztenyét és én álljak szembe az emberi előítéletek sáskaseregével. És ez oka, miért voltam politikai pályám kezdetén Felséged dynasztiája ellen az aulának inspirátora, mert én és velem együtt kilencztized Bécs, mi tökéletesen meg voltunk győződve, hogy Felséged családjának nem marad egyéb hátra, mint a »Lieber Augustin, alles ist hin« csárdását intonálni; mikor azonban észrevettem, mit a többi szamarak a tempo észre nem vettek és eszerint jobbadán szurokba le vagy fára felcsúsztak, hogy Felséged lesz a leghatalmasabb, de Felségedet Schwarzenberg vezeti orránál, akkor, noha igen undorodtam ezen derék úriembernek lélekrothadási infámis bűzén, legyőztem magamat, tubákjából (Schwarzenberg-Mixtur)[4] igen sokat szipákoltam, hogy az ő szagát ne érezzem és magamat személyére nézve »szükségessé« tettem. Később azt tapasztaltam, hogy a pápista papságnak még be nem következett téli ideje, de csak ősze sem, hanem most üli nyarát, melyet »alte Weiber-Sommer«-nek neveznek és ekkép nem voltam oly tökfilkó, ezen erkölcsi dagály ellen úszni és demonstrálni, hogy mai időkben az embereket olyféle titkokkal, mint a milyeneket a concordát hinni imponál, nem kell többé untatni, car le genre ennuyeux est le genre le plus dangereux, de jobb ily mystériumokat

[1] VII. Gergely pápa 1073—1085.
[2] G. Lőrincz a családi neve XIV. Kelemen pápának (1769—1774).
[3] Bach beszél.
[4] Az akkori burnót egy keverék-nemének neve.

nyugodni hagyni, melyeket a jobb ember bizonyosan nem fog releválni vagy pláne nevetségessé tenni, hahogy azokat az emberekkel »par force« nem akarják bekapatni — emberek — ; mikor persze, ha ezt teszik, akkor ilyes impositiók ellen revoltálnak és ha nem is nyiltan, mert ezt tenni nem merik, annál bizonyosabban lelkük mélyén ; és ha még a jobb, békeszeretőbb emberek is kénytelenek revoltálni a kormánynak valami pompásabb rendelete ellen, akkor természet szerint nem igen erősödhetik a kormány iránti bizodalom. De néha a legnagyobb absurdumok több generátiókon keresztűl is fénylenek, kivált ha ily absurdumoknak maga a fejedelem is demonstrative hódol vagy ilyest tán csak tettet, mi egyremegy és eszerint én későbbi időkre és másokra hagyom az ebbéli mysteriumok feloldását és devalvátióját, mig én tüdőm ereje szerint éppen azon kürtbe fujok, mint a milyent használnak a szent missionáriusok és éppen oly buzgón imádkozok, mint a többi áhitatos patresek és e szerepben csak Felségedet imitálni törekedvén, annyi ügyességgel járok el, mihez képest még Felségednek sagacitással teli anyja is tökéletesen meg van győződve, hogy én őszinte »Betbruder« vagyok, a papok pedig, bármit is gondoljanak magukban, minden módon erősitik állásomat, mert igen tudják, miszerint [az] én részemről soha nem fogna esős időre zavartatni nyaruk, mely közt élvezik napjaikat, melynek vége még igen távol van, mikép én azt bizonyosan soha be nem érem, mikor bármi történjék is, én valóban egy cseppet sem bánom és a netaláni sirást-rívást a jövő korra instradálom, talán telegraphálom !

És hogy nem csalatkoztam, ezt a factum bizonyitja, mert én Felségednek indispensabilise lettem és úgy állok Felséged mellett mint Antheus, ki ellen még nem találkozott sem olasz, sem magyar Alcides, ki engem helyből emelhetett volna ; és bizonyosan soha nem is fog találkozni, miről nekem Felségednek makacs természete kezeskedik.

De ezen nagylelkű bizalmáért Felséged mellett fogok is nemcsak állni és buzogni, de ha kell, az én kegyes császáromat még háborúba is elkisérni és Felségednek személyét az én személyemmel betakarni, pour que rien ne vous arrive, mindaddig mig t. i. Felséged személyére árasztja legnagyobb erőt adó malasztját az Isten, mit tudom az egek ura soha nem fog az én jó monarchámtól megtagadni, mert mindennap még útban is kihallgatja *[sic!]* népeinek kimondhatlan örömére a szentmisét és most legközelebb időkben mint Schillernek Don Carlos-a még a boldogasszony képe előtt is leborúlt, pedig mi

több saját apostoli térdeire, nem ugyan avégett, hogy népeihez, kivált a magyarokhoz túláradozó szerelmét lecsillapitsa az isteni szűz, [a]miért könyörgött szerencsétlen Carlos mostoha anyja után áhitozván, de azért, hogy hű jobbágyaival elhitesse, hogy Istennel legjobb lábon áll és az Isten Felségednek sok akasztásait, melyekhez Magyarországban legalább de egy mákszemnyi joga sem volt, nemcsak rossz néven nem vette, de ennek még erősen örűlt is, mert hiszen a magyarok mint javithatlan pogányok maguknak még extra Istent is csináltak, t. i. a »Magyarok Istenét«, mely képzeleti bálványuk alatt ők egészen valami mást képzeltek, mint azon Istent, melyet más nemzetek imádnak és mely előtt az egész természet leborúl!

Nem mondhatom, mennyire örűltem, hogy a most lefolyt napokban Felséged Máriaczellben[1] minden büneitől absolváltatni hagyta magát; és most Felséged oly tiszta mint újraszületett gyermek. Nagyon örültem mondom, mert ha oly magas úr mint Felséged nem élvezheti a világot teljes mértékben és jó lelkiismerettel, ez valóban még szomorúbb, még aggasztóbb látvány, mint nem egy tehetős urat tapasztalni, ki noha szakácsa igen jó, még sem ehetik sokat, mert beteg. De valamint az ilyes neműekre Károlyfürdőt, Emset, Rohitsot stb. készitette és assignálta az egek ura és ott tökéletesen kitisztulhatnak és aztán ismét újra »kezdhetnek«, úgy rendelte az anyaszentegyház a gyóntatószéket, hol a legnagyobb bűnös és annál inkább oly jószívű egyén, mint Felséged »ki legyet sem bánt« — ha (t. i.) par hasard meg nem csipheti, — tökéletesen lerakhatja bűneit, — kivált ha ezen csudálatos szék Máriaczellben van felütve, hol az Istennek anyja e műtételt csudálatos módra segiti elő, — ha t. i. a bűnös oly szerencsés megnyerni a gyóntató páternek absolutióját, melyet tudom egy szent atya sem mert volna Felségedtől eltagadni *[sic]*, még ha Felséged neki nyilt szivvel meg is súgta volna, hogy sem nem apostoli, sem nem magyar király és azért mélyebb Vöröstengerben úszik, mint az egykori Pháráó, mert minden jog daczára oly igen heroice lecsapolta a magyarok vérét, mondom azért Felséged bizonyosan megnyeri az absolutiót, mert gyóntató pátertől nem kivánhatni, hogy ő tegyen distinctiót törvényes magyar király és hóditó közt, ha Felséged még maga sem tudta vagy nem akarta ekkoráig kegyesen észrevenni ezen

[1] Híres, a magyar katholikusok előtt nagy tiszteletben álló búcsújáróhely Alsó-Ausztriában. Épen ez esztendőben föltűnően nagy számú magyar búcsúnép járt a prímás kezdeményezésére e helyen és imádkozott Magyarországért! (1857.)

égbekiáltó különbséget! És aztán mi mindent nem lehet, kivált egy áhitatos papnak szemében, ki földi dolgok körűl egészen ignorans, rákenni »a kormányzási kötelességekre«, auf die Regierungspflichten; hiszen eléggé ismeretes, mily határ illetve dogma-túlian engedékeny volt még VII. Pius Szentatya maga is I. Napoleon átellenében; dévaj Walter Scott azt állitni szemtelenkedik, hogy a Szentatya kész lett volna, ha Napolen más pretensiótól eláll, és ellene nem kanoniroz, bár egy egész ezred Carmagnolt[1] a szentek sorába kanonizálni, igen ily különös gyengédséggel viseltetett ezen új óriás átellenében a szent pápa, mintha ezen magasállású halandó más erkölcsi törvényeknek lett volna alávetve mint valami csak alacsony helyen álló emberi teremtés vagy inkább canaille. Mi persze igen emlékeztet a magyarok ezen példabeszédére, »ha akarom vemhes, ha pedig akarom nem vemhes«, mely mottó kiválók szájában nem ritkaság. S aztán lehet-e kételkedni Szt. Péternek deferentiáján egy született császárnak átellenében? Szt. Péter halászember volt, és ekkép nem ignorálhatta, hogy nagy különbség van ponty, potyka, csuka, fogas, harcsa, viza stb. közt és ehhez képest okvetlen azt is átlátja, hogy apostoli császárt nem volna illendő egy sorba állitni valami piszkos és szamár contribuenssel, kivált ha ezen császár oly udvarisággal, sőt leereszkedéssel viseltetik successorai t. i. a szent pápák iránt mint Felséged és több más istenházak mellett még a Bécsben fénylendő »Votiv« vagy inkább »memento mori« imodát is felépitni kegyeskedik, mások pénzén ugyan, de az ő dicsőségére; és mindezek fölött számtalan más külkeresztekkel, csillagok és rendekkel együtt még azt is kegyesen megengedni méltóztatik, hogy a római széknek Krisztus rendjét azon jobbágyai, kiknek az offeráltatik, hasonlólag ne csak acceptálhassák, de még pour combler la grandeur des son âme, — gondolná az ember? — még hordhassák is, mi persze a császári generositásnak akméje, mely valamint a többi fejedelmeket, úgy a római Szentatyát is annyira meginditja és benne Felséged iránt annyi sympathiát fejt ki, hogy szeretném látni azon Virág-Benedekféle papot, ki Felségednek »post tot pia merita« az absolutiót megtagadni szemtelenkednék vagy Felségedre súlyosabb penitentiát rakni merne, mint »egy miatyánkot és egy ávét« [mert hiszen valamint minden katona tábornok kivánna lenni, úgy a legtöbb

4-ten August 1857.

[1] Forradalmár értelemben használja Sz. e szót; de tán a »condottieri«-t (Napoleon alvezéreit) akarja alatta értetni.

pap nem igen vonakodik zsiros püspökségtől és gyóntatóatyákra mindig megemlékez a szelid és háladatos gyónó] [a] és mely penitentiát, mely aztán a léleknek infallibilis egészség kútfeje — der Gesundbrunnen, Felséged igazi contritioval elmondani kegyeskedik és higyje el Felséged, mindazon vér, melyet Felséged Batthyányi Lajostól kezdve az egész A. B. C-n keresztűl akószámra, ezer meg ezer embertársaiból minden jog nélkűl kisajtolni méltóztatott, nem fog Felséged ellen bosszút kiáltani; dehogy fog, hanem minden ilyféle csepp vérből rózsa, pedig semper florens rózsa lesz, melyek közt egész dicsőségben úgy fog Felséged fényleni, mint e virágoktól körűlvéve mindenkit elbájol az amathunti Venus, édes, de igaz egy kissé csintalan fia, »Amor«.[1]

És mennyire cselekedtem bölcsen, hogy magamat szentség szagába állitám — mit tenni némileg kényszeritve voltam, annyira büdös volt azon szag, mely a boldog herczegtől ragadt rám — abból is váltig kiviláglik, hogy Felséged is szintúgy cselekedett, mint én, mi új bizonyságúl szolgál, mennyire volt gróf *Rochefoucauldnak* [b] igaza,[2] mikor azt állitá »Les beaux esprits se rencontrent!«

Felséged mint látom és mindennap tapasztalni szerencsés vagyok, sokakban éppen úgy gondolkozik mint én; és ennél rám nézve semmi nem lehet örvendetesebb, mert ez nekem kezességűl és tökéletes biztosságúl szolgál, hogy én a dolgokat általában véve jól és legalább rám nézve hasznosan fogtam fel, mert habár nem is tanácsos, mint a példa tartja, nagyhatalmú urakkal cseresznyét enni, s tán azért, mert a cseresznyének nedve éppen olyan szinű, mint az embernek legjobb nedve, és a világon néha vajmi könnyen megtörténhetik egy nem is várt (ártatlan kis) »quid pro quo« — azért mégsem fog engem senki is vakmerőnek tartani, taxálni, hogy Felséged mellé állottam, mikép kormányzásának fősúlyait vállaimra vegyem.

Felséged például szinte nem hajlandó előitéletek ellen háborút inditani és nincs kedve mint dicső nagybátyja II. József fájdalom igen szelesen cselekedett, a szabadelvűségnek kapukat nyitni, de e helyett Felséged úgy mint én inkább kedveli jobbágyainak azon sorát, mely nem igen sokat gondolkozik, mint azt, mely kelletén

[a] A kiadó tette szögletes zárjel közé. [b] Sz. aláhúzása.

[1] Im itt is tenyérenfekvő, hogy a 49 utáni véres időkre visszatekintő, mélyen elkeseredett Sz. nem annyira az uralkodót vádolja, mint inkább a minisztert akarja e beállítással jellemezve korbácsolni.

[2] Tán hg. Larochefoucauld Ferenczre, a »Réflexions ou sentences et maximes morales« neves írójára († 1680.) gondolt Sz.

gondolkoznék; mert a gondolat, ha nem fejlik is ki hangra vagy betűre, mégis terjed és e szerint oly veszélyes mint pestis, mely szinte maga körűl harapódzik anélkűl, hogy valaki tudhatná, mily tényezők által. És hogy Felséged igy van meggyőződve, ez nagy szerencse, mert akármit is mondanak némi fenhéjázó világbölcsek, kik az ellenkezőt tanitják, higyje el Felséged, sokkal könnyebb, kivált moderát észszel, szamarakon uralkodni, főleg ha ezek kellőleg [ki] vannak tanitva, mint okos embereken, kik tudja Isten, mi mindenről nem gondolkoznak. És e tekintetben tettünk már némi jó előkészületeket, es wird aber noch besser kommen.

*

[**26.**] Mi a mártius előtti magyarokat minden módon, kivált több sajtóorganumaink által az egész világnak mint igen ostobákat mutattuk be, mert kitabelláztuk, hogy Magyarországnak legtöbb lakosa még csak olvasni sem tudott 1848 előtt, mely eset még sok bölcs előtt is hévmérőül szolgál a nemzetek civilisátiói lépcsőzetét tekintve, holott mint a tapasztalás mutatja, szám nélküli igen tudós szamár van, midőn tán éppen olyan számú okos egyén találtatik, ki nem tud olvasni, mely rövidség egyébiránt Magyarországnak inkább tót vagy oláh lakosait illeti mint a magyar fajt, mit azonban mi Neuöstreich könnyebb kiépithetése végett egy kissé elhamisitottunk, és arról is selbstverständlich mélyen hallgatunk, hogy 1848 *előtt*[a] e tekintetben Felségednek más szinű jobbágyai sokkal ignoránsabbak voltak mint a magyarok, mihez képest aránylag tán Bécsben sem tudott annyi ember, beiderlei Geschlechts, olvasni, mint például Karczagon vagy valami más református mezővárosban. Mi egyébiránt mint mondom, semmit sem mutat, mert valamint határontúli evés által könnyen elromlik a gyomor és a mi nem digeráltatik, a testet sem nem erősiti, sem nem restaurálja, szinte úgy éppen nem növeli az intelligentiai pondust mindazon tanulmány, melyet az emberbe kalapácsolnak, ha reflexio, elmesúrlódás és gyakorlat által az úgy szólván nem ment át a kitanitottnak nedv és vérébe.

És különös, de nem tagadható, mert ezer példa bizonyitja, hogy az, ki tanult valamicskét és félig-meddig olvasni és irni tud, ez által igen sokszor ostobább lesz mint volt azelőtt és pedig mert ily esetben az ekkép kiiskolázott — der Ausge- 5-ten August 1857.

[a] Sz. aláhúzása.

schulte — igen hajlandó magát elbizni, als ob er die Weisheit mit Löffeln gefressen hätte, — az elbizott ember, bár a legnagyobb lángész, pedig többet-kevesebbet mindig közeljár a vak szamárhoz és az ilyestől aztán persze bölcs eljárást nem igen várhatni, de annál inkább »vak engedelmességet«. Et voilà tout c'est qui nous faut!«

Ezen okból inditva oly annyira meg is fogjuk iskolázni és ha máskép nem megy, »par force« kivált a derék magyarokat és pedig német nyelven, hogy lassanként egészen ki fog kopni belőlük nemzetiség, önállás és azon sasröptű költészet, melyet nem lehet tanulni kalamárisból, sőt mely a sok iskolai zagyvalék és tenta közt, melyet prescribálunk és tengermennyiségben felhasználunk, bizonyosan elfullad. Homér nem tudott sem olvasni, sem irni és Socratestől szint azt hiszik — midőn Krisztus maga földileg szólva egészen tudatlan volt; és azért még sem énekelt bájteliebben, még sem gondolkozott mélyebben, még sem látott senki is tisztábban, mint az elesett Ilionnak dallosa, mint a lelki halhatatlanság hirdetője, mint a szereteti vallásnak isteni alapitója.

Mi lassanként minden neuöstreichi lakosnak szétpattanásig meg fogjuk tömni fejét és erre nézve nem választhatott volna Felséged alkalmasabb egyéniséget — habár azelőtt egy kissé erősen is csehizált — mint gr. Leo Thunt, ezen főtől talpig becsületes gavallért,[1] — mert amint látszik, ő tökéletesen meg van arról győződve, hogy lehetetlen az embernek velejét túlterhelni és hogy ekkép mennél több van valakinek fejében, ő annál okosabb.

Én ezt ugyan egészen máskép látom, mert mindennap tapasztalom, mily kevés hasznát tudom venni az úgynevezett tudósoknak az életnek legkisebb és legközönségesebb transactióiban. De kár volna ezen balfogásokat rectificálni; mert gróf Leo Thun systémája, melyet én minden módon elősegitek, legelsőben is nagyon szép világban állitja Felségednek kormányát, mert a leglármásabb része az európai lakosoknak, kivált Lipcse azt hiszi, Felséged a világosságnak és ekkép az igazi civilisatiónak Messiása, mert még pusztaiskolákat is ordinál és ekkép elvégre még a magyar fajt is rozsdás előitéleteiből ki fogja emelni és aztán azért volna kár a derék cultusministernek felette hasznos eljárását elő nem segiteni vagy pláne turbálni, mert

[1] Az osztrák közoktatási miniszternek és germanizátornak régebbi nagy szlávbarát publicistikai polémiája Pulszkyval a 40-es évek elején (mely Pulszkynak a német tud. világban is jó nevet szerzett) általánosan ismeretes.

az ő methodusa minden határon túl fogja növelni a theoreticusok számát, ámde éppen oly arányban ritkitni a gyakorlatiak sorát; nekünk pedig theoreticusok kellenek és nem practicusok, mert csak ezen utolsóknak van »foguk«, midőn a theoreticusok csak akkor lehetnek veszélyesek és haragosok, ha elmesúrlódás és szabad discussió által hatalmassá válik bennük a theoria és hogy ez ne történjék, erről lesz gondunk; mert legelsőben is soha nem tarthatnak legkisebb ülést, — igazi gyülésről nincs is szó — hol valami »liebenswürdig« commissariusunk nem lógna nyakukon; és a magyar, ki a legelső invasió ideje óta, legmostohább állásban is, legalább szabadon tanácskozhatott, oly kimondhatlanúl van indignálva ezen tengeri pókféle impositión, hogy eddigelé ehhez még sehogy sem tudott megszokni és szava annyira elállt, mikép az ember alig hihetné, mily derekasan és mennyi eloquentiával pergett azelőtt most egészen lebilincselt nyelve. És ha végre megszokná Felségednek »pókját«, ám akkor simplicissime eltiltunk minden összejövetelt — punctum; — és ha alattomosan gyülnek össze, ez annál jobb, mert ezt bizonyosan megtudjuk és akkor nem jön Felséged embarrasba, mert hiszen most Felséged nagyszivűségének következtében és mert igen sokan kinjukban kihaltak, igen kiürültek a tömlöczök, kötél is van még egy kevés, de csak kevés, mert igaz, nagyon sokat felhasználtunk stb. S hogy a magyarok — sub rosa — valami olyast ki tudjanak főzni titokban, mi Felségedre nézve veszélyes lehetne, azt én soha el nem birom hinni.

6-ten August 1857.

Minden törzsök népnek, melyet mi bécsiek oly eleganter uhrwüchsignek nevezünk, van bizonyos typusa, mely azt más népektől olyannyira elkülömbözteti, mint például szúnyog, bolha, tetű, poloska stb. is külön-külön temperamentummal bir és más és más politika után keresi életének fentartását. Már ha némi nemzetnek némi fiai kétségtelenűl szúnyog, tetű vagy poloska tempója szerint cselekednek, a magyart általában véve »légyhez« hasonlithatni; — mert a magyar mint a légy tulajdonkép igen loyális nyilt szivű legény, semmi hamisság, semmi arrière pensé nincs benne, vakmerő, néha merő vak, de annál rosszabb számitó, annál elbizottabb s kereken kimondva, oly irgalomra méltó ildomtalan, sőt ostoba, hogy ezer móddal megcsiphetni, midőn tetű hozzá hasonlitva, igen pfiffig teremtés, szúnyogtól csak nehezen menekülhetni, poloska végre csaknem olyan mint [a] »bürocrátia«, mely ha egyszer valahová befészkeli magát, alig van tőle szabadulás. És miután legtöbb állat

számára a jótévő természet, mely az elszaporodást hátrálja, felállitott bizonyos »hóhért«, mint például az agarat a nyulak kedvéért, a harcsát mindenféle piczinyebb halak hasznára stb. stb., úgy hogy az egész nagy természetnek lánczolatában betű szerint egyik a másikat marja és falja, a gyengébbet az erősebb és aztán ez az igazi jus divinum vagy jus naturae, — a bölcs kormány a természetnek ezen intését maga hasznára forditni igyekszik, mikép, mink, Felséged, az erősebb »nur drauf los!« És e szerint, miután a légynek Istentől rendelt tulajdonképeni bakója a pók, a magyar pedig az emberek közt a légy, de Felségednek jószivűségéhez képest nem »boldog légy«, — semmi sem természetesebb és következetesebb, mint az, hogy a magyarokat minden módon be kell hálózni. És e tekintetben Felségedet az Isten oly egyéniséggel áldotta meg, kiről valóban azt mondhatni »több sincs!«

És ezen ritka specialitás senki egyéb — kein Geringerer — mint báró Kempen tábornok.[1]

Felséged tudja, hogy nekem Felséged átellenében legkisebb titkom nincs, de őszinte szivem kivétel nélkül mindig nyelvemre csúszik és ekkép megvallom, báró Kempen nem volt az én emberem. Őt általában véve igen loyális egyeneslelkű egyénnek tartják. És ez bennem szemet szúrt; mert a loyalitásnak nem igen vehetjük hasznát, mint azt, fentebb többször érintve, elég tisztán és úntig bizonyitja a státus-számadási loyalitásunk velőtlensége és mi az egyenességet illeti, ez rendszerint minden értelem nélküli phrásis, mert mint már Felségedet figyelmeztetém, az egész természetben nincs de egyetlen egy bármily piczi egyenesség is, — mikép a sok tabellák végett az embernek kellett kigondolni a lineát, és az egyenességi szó emberekre alkalmazva körülbelűl oly egyént fest, kiben legkisebb finesse, legkisebb furfang sincs. Már pedig Polizeiministert — comme il faut — vagy inkább comme il nous en faut, ki loyális és ki nincs saturálva finessel és furfanggal, én legalább képzelni nem vagyok képes, mert az ilyes hivatását tekintve szintoly izetlen tészta »Patzen« mint Plumpudding, melyben sem mazsola nincs és mely pálinkától sem ég; sőt ilyféle Polizeichef oly »non sens« mint róka, mely egyenes jellemű és melynek szive megesik valami kövér kacsán vagy valami jó kihizlalt stájér kappanyon. És e fölött Kempen eljárásában annyi fejessé-

[1] Fichtenstammi b. Kempen János altábornagy 1859 szeptemberéig rendőrminiszter. Róla bővebben első kötetünk Tört. Bevezetésének mindjárt első fejezete szól.

get tapasztaltam, une certaine idée fixe — mikép én őt magamban egészen haszonvehetlennek tartám és már-már »promotióját« akartam Felséged előtt ajánlatba hozni, ut amoveatur, mert fejes emberek mindig igen ostobák, azoknak pedig, kik velünk együtt a kormányok főgyeplőit tartják kezükben, nem szabad ostobáknak lenni, bei Leibe nicht, midőn azok, kiket hajtunk, persze nem lehetnek e hű jobbágyi qualitással elégségesen túlellátva. Igy például soha nem foghattam meg, miért oly fejes a zsandárságnak fényes picklije körűl és többször bosszankodtam, miért nem akar e tekintetben tágitni és teljességgel nem engedi meg, hogy legalább bizonyos alkalmaknál letegyék azt, midőn t. i. alattomosan valami zsiványfészekre akarnak ütni; és e tekintetben — mert ez nekiek a fényes Pickli miatt soha nem sikerűl — nagy és kicsi annyira lekaczagja a zsandárságot, mikép ez igazi scandalum és Felségednek császári tekintetét is nem kis mértékben csorbitja.

Eleinte csak viccznyilakkal — melyeket a fényes Picklik ellen bocsáték — akartam őt józan útra birni, de ez rajta nem fogott, sőt ő oly »abgeschmackt« ellenvicczeket *rántott*[a] derék huszárjaimra, hogy elvégre annyira felmérgesültünk egymásra, mikép én még most sem sajnálom mikép nem hittam ki őt pisztolyra vagy egy szál kardra, én, ki becsület dolgában oly igen csiklandós vagyok, mihez képest úgy mint »Hans Jörgel«[1] én senkinek nem tanácsolom, hogy belém pántlikázzon, denn im Namen der Civilisation, reib i immer auf und schlag gleich zu oder gib ihm eins auf die »másik« Seiten.[2] És Kempen ezt alkalmasint tudván, engem ügygyel-bajjal lecsillapitott és ezen memorabilis sincerisátióval tökéletesen legyőzött s megnyert, melyből látom, mily igazságtalanúl itéltem ezen nagyon tanult, legszebb olvasottsággal biró, kitűnő egyéniségről. Miből új és fényesebb világba tűnik fel a lerchenfeldi néphymnusnak mély bölcseségű thémája, mely

[a] Sz. aláhúzása.

[1] Egy silány bécsi népies élczlap czíme és főalakja. A lap még jelenleg is él.

[2] A mondott élczlap styljének utánzata. — *Széchenyi jegyzete:* Semmi sem bizonyitja annyira az osztráki, kivált a bécsi publicum egy részének minden tekintetbeni inferioritását, mint az, hogy oly aljas, oly ostoba és mégis annyira kérkedő és impertinenter leczkéző hetilap mint »Hans Jörgel«, több mint egy semestrumra talál prenumeránst. Ily publicumot aztán persze nem kormányozhatni máskép, mint azon tilinkóval, melylyel egykor Pán Isten vezetgette szarvas vitézeit, melyek Apollo harmonikájára nem figyeltek, de még csak fület sem konyítottak.

igy kezdődik: »Wenn mancher Mann wüsst, wie mancher Mann wär.« stb. stb. És ugyanis Kempen hozzám e nevezetes szavakat intézé, melyből tökéletesen kiviláglik, hogy ha én róka vagyok és Felséged nálamnál rókább, ő bizonyosan hármunk közt a legrókább.

Ha főczélom az volna, igy szólt, a zsandárság által becsipni a magyar zsiványokat, valamint Francziaországban egyedűl e czélra szolgálnak, akkor — ennyi eszem hála Isten nekem is van, nem parancsolnám a fényes süvegnek szakadatlan hordását és alkalmasint egész tartásukat megváltoztatom. De en dernière analyse, — mit bánom én, ha a magyarok mint csapdába kerűlt patkányok magukat viceversa mind felfalják. Ez fejedelmünknek csak hasznára és dicsőségére szolgálhat, mert — mint igen felfogtam és már rég elértettem — a magyarok kiirtása van napirenden, mit igen bölcsnek tartok; mert az egész osztráki birodalomban nincs élesztő, lúg, ferment a magyaron kivűl, miszerint, ha ez egyszer le van verve, akkor semmi sem hátráltathatja Neuöstreichnak dicső felépitését és 40 millió egy szinű, egy lelkű, egy képű és egy szájú engedelmes és ekkép irigylésre méltó nyáj fogja szeretettel és igazi lelkesedéssel apostoli főpásztorának nyujtani gyapját, tejét, birkáinak sorát és kidűltjeinek bőrét. És hogy ezen tán nem annyira dicső mint inkább hasznos resultátum mínél előbb beálljék *[sic]*, én zsandárjaimat mint »geheime Polizeit« használom, melynek tisztje az, hogy órrát mindenüvé beléfúrja és a családok velejébe úgy tegye le mérgét, mint kukacz az övét szilvába, mert aztán az ily operátió bizonyos rothadásba hozza a legszebb gyümölcsöt is, mely azonban kiégetésre capitaliter szolgál és felette drágán eladható, kivált ha finomabb lépcsőkre fejtetik ki az efféle égett bor mint például ilyneműekre »Créme de Slavonie« »Huile de Croatie«, »Parfaite amour impérial« stb. stb.

Én nem egy könyvben olvastam, hogy Talleyrand minden esze mellett sokszor legkisebb diadalt nem aratott a diplomátiai mezőn. És miért? Mert Asmodeushoz[1] hasonlitván mindenki gondosan elzárkozott előtte, útjából tért stb. stb. — midőn bizonyos más diplomata, ki ha nem csalatkozom, — angol és egykor Bécsben is volt, sokat megtudott, jól combinált és nem ritkán derekasan kikomédiázta és rászedte követtársait és pedig egyszerűen azon okból, mert minden ember őt siketnek és vajmi sokszor részegnek és általában véve kificzamolt eszűnek tartotta és igy senki magát előtte nemcsak el nem

[1] Czélzás Talleyrand nem épen szép ábrázatára s megjelenésére.

bástyázta, de neki úgy szólván »freibilletet adott« minden titkainak kikutatására![1]

Miért nem volt a páter Ligorianusoknak nagy hatásuk kérdem és alkalmasint miért nem lesz az aufgewärmter[2] páter Jesuitereknek is mai világban nagy successusuk? Azért, mert azon áhitatos képek alatt, melyekre erőltetik magukat és azon a szevillai borotvás[3] operettében előforduló Don Basilió-féle costumben, melyben megjelennek — einherschleichen — a nagyobb szám éppen nem hisz nekik; — de hasonlóúl áhitatos és szent képekkel betű szerint bolonddá teszik őket.

A róka tulajdonkép miért nem[b] veszélyes? Azért, mert mindenki tudja, mennyire »pfiffig«. A bivalytól pedig azért nem fél senki, mert oly igen ostoba!

Már most ha a bivaly par hasard pfiffig volna? Nem lenne ő igen veszélyes állat? Minden bizonnyal, mert senki nem supponál benne finesset és furfangot!

És én igy vagyok az én derék zsandárjaimmal!! Mindenki azt hiszi, óriási gyermek, és oly ostobasági hirben állnak, hogy senki sem ovakodik ellenük és miután annyira ki van fényesitve koponyájuk, senki nem is gyanitja, mily rejtett és sötét czélok lappangnak azoknak legbensőbb közepén. Ezen derék fiúk tudja Isten senkire nem tesznek oly impressiót, mint tett egykor Talleyrand vagy valamely más hires diplomata mint például halhatatlan Gentz,[4] de inkább oly benyomást gyakorolnak, mint azon finessel teli lord, kit mindig részegnek és siketnek tartottak és ki ezen perfectissime eljárt csíny és komédia következtében a diplomátiának némi egészen elrejtett arcanumait diadalilag kikutatta.

Igy végzé be a derék osztrák Fouché[5] mély belátásának kiszikráztatását; és miután én nem vagyok »német nedves fa«, milyest

[a] A »nem« törlendő; csak tollhibából írta ide Sz.

[1] Nem tudom, kire czéloz itt Sz.

[2] A Jézus-rend visszaállítására czéloz Sz.

[3] A Figarót érti Sz.

[4] Gentz Frigyes hírneves publicista, politikus és író (1764—1832), Metternich munkatársa és »jobb keze.« Róla nagy irodalom van; újabban különösen 1890 és 1910 közt jelent meg róla több jó dolgozat (s levelezésének kiadása) bécsi és berlini kutatóktól. A »halhatatlan« jelző persze Sz. gúnyja.

[5] T. i. Kempen, a kit gúnyosan I. Napoleon híres rendőrminiszterével tesz Bach párhuzamba.

Börne[1] oly irgalmatlanúl korbácsol és melyre szikra nem hat, hanem sehr empfänglich taplót és spongyát representálok, mely

7-ten August 1857.

könnyen tűzre lobban, gondolhatja Felséged, mily erősen összecsókolgattam minden izzadságának daczára — és noha én sem vagyok igen appetitlich, — ezen igazi nemes embert, zwar nicht nach Geburt, aber nach dem hohen Adel seiner Gesinnungen. ein gerader Stamm im Krumgehölz! És azóta legjobb barátok vagyunk és bizonyosan azok is maradunk végiglen, mert ezen szent érzelem nem alapszik valami könnyen változható negéden, de viszonyos megbecsűlésre — auf gegenseitige Achtung van épitve.

És mily mesterileg ütött a szegnek fejére ezen derék Fichtenstamm! Hogy zsandárjait magasabb czélokra használja, mint azt a közönség sejti, azt nem bámulhatni, nem dicsérhetni eléggé, mert a becsipési műtételt, mely közbátorságot következtetett, — azelőtt komisz pandúrok, persecutorok és efféle kopók és komondorok, nem tagadhatni igen jól és felette olcsón vittek végbe, igaz igaz, ezt meg kell vallani, de másrészről mint házi spionok, agent provocateurféle cobra capellák, magukat mindenbe beléfúró kukaczok stb. teljességgel nem voltak használhatók — és a társaságok és családok boldogságára kétségtelenűl ez a főkellék — midőn e tekintetben a zsandárok die so auffällig und zu Allem verwendbar sind, mi nekünk már oly szolgálatokat tettek, hogy ezek hallattára, nem kétlem, Tartuffe Macchiavellivel mostani ubicátiójukban tán a scorpiói csillagzat közt örömtől elragadtatva legott megkezdik a »Gott erhalte und vermehre« stb. osztrák nép dalát!

Felséged tehát — ha más nem piszkálja álmát — magyarországi alattomos pártütési szövetségek tekintetében legnagyobb nyugodalomban alhat és élvezheti császári napjait. Mert mint mondom a magyarok »legyes« természetüknél fogva sem elég ildommal, sem elég discretióval, sem elég béketűréssel nem birnak, csak olyféle összeesküvést is sikerrel eljátszani, mint volt az, melyben I. Pál muszka czár primo loco figurált[2] — az ember pedig azt gondolná, ez nem volna nagyon nehéz és ha mégis találkoznék a magyarok közt új Cassius, új Brutus — mit én soha nem hihetek — ám akkor — itt áll a derék szál Fichtenstamm és ő az általa ügyes maskarába

[1] Börne Lajos német író, a németség hibáinak kíméletlen ostorozója (1786—1834).

[2] I. Pál orosz czárt az összeesküvők 1801 márcziusában gyilkolták meg.

burkolt picklis Polizeispitzli által okvetlen kezünkre szolgálja a bakó pecsenyét még mielőtt — angol divat szerint — az egészen ki lett volna sütve és Felséged, ki nem kétlem, ismeri Focondnak [?] azon *solóját* »on revient toujours à ses premiers amours«, szórakozásúl megint gyakorolhatja »fiat justitia«-féle oly annyira kedves időtöltését.

Mi Felségednek szent személyét illeti, én megvallom bennem néha egészen más aggodalmak támadnak. De ez oly kényes, oly csiklandós kérdés, melyet alig birok Felségednek illő szavakkal közleni. Egyébiránt jóformán meg vagyok győződve, hogy aggódásaimnak nincs igazi alapja, de az egyedűl azon mély tiszteletnek és ha szabad mondanom azon kimagyarázhatlan vagy inkább kiném[et]esithetlen szeretetnek túláradozása, melylyel én Felséged iránt viseltetem és mely a legkisebb veszélyt is oly nagy mikroskopba állitja szemeim elé, miszerint én még azon szemtelen bolhát, mely Felségedet tán megcsipni merhetné, oly czápának, sőt oly nagyszájú czettnek látom, mint a mely vizi lakos és tán most már az is polgár, Jónás prófétánknak néhány napra Absteigquartiert adott, és pedig mint mondják olcsóbban mint a derék Hans Jörgel által szünet nélkűl és vajmi mély bölcseséggel korbácsolt szivtelen bécsi háztulajdonosok.

Az emberi évrajzok a királyság és kivált a császárság tekintetében nagyobb szörnyet nem jegyeznek fel mint Brutust.[a] De mint Felséged tán tudja, két ily semmirekellővel, mintha egy nem lett volna elég, büntette meg az emberi nemet a Mindenható! Mint minden embereknél, habár ikertestvérek is, egyik mégis mindig az idősebb, a másik ellenben természet szerint mindig a fiatalabb, úgy a Brutusoknak is egyike több éveket számlált mint a másik.

E kettő közt a vénebb Brutus volt a gonoszabb — noha a fiatalabb mártotta kését Caesarnak szivébe — ; de ezt Caesar maga okozta, mert kérdem, miért ment ohne Begleitung a senátusba. Már az új Caesar t. i. a vén Napoleon e tekintetben ügyesebben cselekedett, mikor St. Cloudba barátságosan szétoszlatta a veres sipkás jakobinerek utódjait. Ily tempo azonban, — nem a szétkergetés, de a magános száguldás — kegyelmes uram, ha egyszer-kétszer sikerűl is, mert az emberek ilyest nem várva, annyira el vannak bámitva — verblüfft —, hogy még olyast sem tesznek, mit tenni igen-igen szeretnének, ezért a bölcs fejedelem, kinek élete 40 millió ember boldogságára

[a] Tollban maradt (mint az alábbiakból kitűnik): és Cassius.

oly szükséges, oly indispensabilis, ily veszélynek magát ki nem teendi és pedig mert ha egyszer észreveszik a »teremtették«, hogy a monarcha, tudja az ég mily hiúsági viszketegből, tán hogy bátorságát fitogtassa, mikor azt hiszi, félnie ok nincs, minden vagy elég kisérő nélkűl magányosan keveri magát a sokaságba és ez úgy szólván szokása, akkor higyje el Felséged, én számtalan jutányosabb speculátiót tudnék, mint Felségednek életfonalát sok időre assecurálni.

Ha oly becsületes szivnek keresztűl szurására mint amilyen IV. Henrik testében buzgott, lehetett találni és megvásárlani egy fájdalom igen sikeres gyilkot, és ezt, mint tudva van, pápista papok alkudták ki és köszörűlték oly hegyesre; ha Louis Philipp, ki Felségedhez hasonlitva igazi szent volt, és Louis Napoleon, ki mindenben ezerszer magasabban áll mint Felséged, csakhogy igaz nem dei gratia, de egyedűl választott császár, mi persze minden elsőségeit megsemmisiti, ha mondom e két jeles fejedelem, többször ki volt téve szörnyű halált halni, ugyan mikép az Isten irgalmáért hiheti azt Felséged, hogy végkép ne találkozhassék valaki, kinek éppen Felségednek bőrére volna különös gustusa, kivált miután Felséged minden jog nélkűl annyi embertársának bőrén méltóztatott oly nagy szabásokban timárkodni, mint e földön Felséged előtt még senki sem.

Minek van 14 (ezred) Regiment zsandár és kivált miért létez és fizettetik oly fényesen az udvari zsandárság kérdem, ha Felséged mint Lombardiában cselekedett a gyönyörű császárnéval egyedűl maga szalad utczákon fel és alá.[1] Ha önámitás és részrehajlatlanság nélkül fontoljuk a zsandárok szükségét, ez esetben azt leszünk kénytelenek elismerni, hogy mindent mindenbe véve a 40 millió osztrák közt, mely Felségeddel együtt a neuöstreichi populatiót képezi, de senki sincs, kinek oly nagy szüksége volna a fényes picklisekre mint éppen Felséged. Miért nem használni tehát azokat? igazi bölcshez illőleg, ki egyedűl azt nem élvezi, mije nincs, midőn azzal, mivel megáldotta őt a gondviselés, éppen úgy cselekszik, mint okos házigazda, ki noha szivesen látja vendégeit asztalánál, a jó példaadás tekintetében mindig ő eszik és ő iszik legtöbbet!

Mert éppen a zsandárokról szólok, nem hagyhatom el, Felségeddel egy kis anekdotát közleni — aus dem Volk—, mely Pesthofenben adta magát elő, mikor Felséged hű magyar jobbágyait legközelebbről

[1] 1857 elején töltött a császár hét hetet nejével Milánóban; gyakran sétált nejével incognito egyedül.

császári jelenlétével megjutalmazá.[1] E kis anekdota kulcsúl szolgálhat, mily józan felfogással bir néha a legutolsó néposztálynak némi egyéne is és mi mindenre nem figyel az, kinek eddig nem tapasztalt fény felnyitja szemeit, — és hogy eszerint mennyire kell vigyázni bölcs kormánynak, hogy a népnek látására csak olyast tárjon ki, mi neki tetszik, mit irigyel stb., mert például a magyarországi lakost à la fin csak az hozza észre, ha mostoha állását egybenhasonlitja az örökös tartományok bármelyik lakosával, és aztán valami vágy támad benne : »O wenn ich auch nur alles das sehen könnte ;« — mert persze a szamár e czifra boldogságnak csak fényes oldalát látja, árnyékát pedig nem ; mert elég módunk van azt eltitkolni vagy legalább a silentium stemplijét rásütni. De hallja csak Felséged : Egy pár czigány vagy inkább egy czigány pár semmit nem bámúlt az érintett pesthofeni fényes festivitások alkalmával annyira, mint egy különösen köpczös udvari zsandárnak magas csizmáit ; és e dialogra fakadott : »Mégis nagyon okosak ezen németek ! Azelőtt a magyar gárda ugyan nagyon szép volt ; de ugyan ki vette hasznát a rajtuk lógó párduczbőrnek ? Sárga csizma sem ér sokat, mert ki nem lehet subiczkolni és aztán szerettem volna látni a magyar gárdistát az *Ebgondolta* [a] pusztán, hol annyi bivaly van, — ej be megszalasztották volna az ily veres rákot ! bizony nagyon okos volt, hogy eltörlötte őket a Felség. A mostani gárdának libériája ugyan nem szép, de mi ilyeshez nem értünk, de csak annyit mégis tudunk, hogy a mostani gárdának csupán csizmája is többet ér mint a magyar gárdának azelőtti minden ruhaneme. Ha mi összehasonlitjuk magunkat az ilyféle magas csizmás urakkal, csak akkor látjuk, és érezzük, mily szegények és mily nyomorultak vagyunk, mert mig mi mezitláb járunk, addig ily gárdistának oly két csizmája van, hogy én mindegyikbe el tudnám rejteni egy-egy sovány fiacskámat, mely most annyira fázik és akkor tudom elég melege volna, mert csak feje nézne ki belőle. Ha annak, ki viseli, esze van, egy pár ily csizmával beéri élte fogytáig, mert hányszor lehet azt talpalni és fejelni, mielőtt papucs lenne belőle, — és aztán mocsárban, nád közt, hol megsebesűl és elvérzik az ember lába, mily kellemes lehet azokban lépni ; — ha pedig éppen nem kell : — éléskamrának is beillik, mert tetejét befedve, tudom sem egér, sem pat-

[a] Széchenyi aláhúzása. Az alföldön több helyütt vannak ilyen nevű, ha nem is egész puszták, de dűlők, szántóföld- vagy kerti földrészek.

[1] 1857 májusában.

kány nem harap azon könnyen keresztűl. Már ez nagyon okos, bár ajándékozna nekünk a császár ily csizmát . . . vivat !«

A népeknek irigységét kell felébreszteni és nekiek értésükre adni. hogy rájuk nézve nem létez és nem is létezhetik más bőségszarú, mint császári kegyelem, mert a császár, ha kedve úgy tartja, nekiek, habár mindig henyélnek és mindig más zsirján élnek, falu[ju]k, gondatlanságuk miatt leég stb., nemcsak ily czélirányos magas csizmákat, de mindent adhat és ha nem is privát, legalább a státuscassájából fizetne, mely dolgozó és más zsirján nem élő egyének terhes és mindig növekedő adója után foly össze és ekkép ki nem apadható forrását képezi a fejedelmi minden osztráki ujságok által kellőleg kikürtölt, kitrombitált és kiposaunirozott és valami adjutánsra átvitt jószívüségnek, generositásnak és nagylelküségnek.

Ámde, hogy ismét a Brutusokra térjek (vissza), nem a fiatalabb volt a veszélyesebb, mert ennek vak heve, könnyen felingerelhető szenvedelme stb. stb., mindannyi árulók voltak, melyek a vele szemközt állót szünet nélkűl óvakodásra intették. A vén Brutust lehet az igazi kigyónak nevezni, mert ezen schon von der Geburt aus gyalázattal felségsértő képzeletteli enthusiasmusa nemcsak hallgatni, de magát még ostobának is mutatni tudott; és ezek a legveszélyesebbek! Én tudom legjobban, mennyi bajom van »mit den verkappten Falken!«

8-ten August 1857.

Azelőtt, mikor én még gymnasista voltam, sokszor hallottam, mily hosszú és castigáló orátiókat tartottak némi magyarok a pozsonyi országgyűléseken, — és emlékszem sok kormányi emberek mennyire féltek az ilyféle nagyszájú bőbeszédűektől és persze én is féltem en Compagnie, mert nincs semmi oly ragadós, mint a félelem; holott ma az idők és körülmények által okúlva, tökéletesen meg vagyok győződve, hogy nem azok a veszélyesek, kik beszélnek és eszüket szivesen fitogtatják, hanem éppen ellenkezőleg azok az átkozottak, kiktől rettegni kell, kik hallgatnak és ostobaságot affectálnak; és meg kell vallani, e tekintetben nem csekély veszélyben vagyunk! Mert alig hihető, hány egyén találtatik mai időkben, kivált Felségednek tisztviselői közt, kik oly csalékonyan és ámitólag — so täuschend — játszák el az ostoba szerepét, mikép az ember rá merne esküdni, hogy oly kitünő szamarak, mintha patent által exclusiv kiváltságot nyertek volna ezen officiumra.

És e tekintetben sajnos mondani, igen közel áll Felséged apostoli császár székéhez egy magas gavallér, — ki oly symptomákat

árul el, melyek bennem néha a legaggasztóbb gondolatokat gerjesztettek.

Sokszor ugyan, ha meggondolom azt, mire most gondolkozok *[sic]*, hangos kaczajra kell kitörnöm, mert ilykor egyenesen »Jocris chef de brigand«[1] vagy plane Hanswurst conspirateur jut eszembe és én magam sem érthetem aggódásimnak okát ; ámde ha másrészről tapasztalom, mily igen ostobának tetteti magát néha azon főúr, ki bennem annyi suspiciót gerjeszt, és ha véletlenűl emlékezetembe csosszan, mily iszonyatos kegyetlenségre képesek azon stambuli jó fiúk, kiket nem ugyan éneklésre, de a hárem kertjeinek strázsálására oktattak és preparáltak, és per analogiam az is eszembe botlik, mily irigy szivűek hasonlólag azok is, kiket a természet preparált ily ártatlanságra, akkor — bár akarom, bár nem — a vén Brutus áll előttem.

És e Brutus, mert mindaz mit előhoztam, tökéletesen illik rá, — de kérem ne nevessen Felséges uram, mert hiszen tán az egész nem egyéb mint nevetséges illusio, senki más mint nem John Bull, de gróf B, o, bo . . . gróf Buol t. i. — a külügyek minisztere.

Miután azonban reflexion faite és mivel száz esetben elég alkalmam volt meggyőződnöm, hogy gr. Buol igen szelid és őszinte teremtés, kiben legkisebb hamisság vagy tettetői talentum nincs, aber er sich ohne Falsch so gibt, wie er ist, — nem hihető, hogy e tekintetbeni aggódásomnak[2] más állapja *[sic]* lehessen, mint felhevitett phantásia és azon tiszteletnek és szeretetnek túlcsigázott volta, melylyel Felséged iránt viseltetem és miután továbbá a magyar »legyek« alkalmatlankodni ugyan sokat, de nagyot harapni nem fognak és végre ha valami sárkány nőné ki magát belőlük, ezt derék Fouchénknak picklisei tüstént nyakon ragadnák, vagy ha annyi couragijuk nem volna, mindenesetre idővesztés nélkűl beárulnák stb. stb. Felségednek nincs oka pártütési belbajoktól aggódnia.

*

[**27.**] Mitől leginkább félnünk kell, felséges uram, most főleg az, mert hiszen a muszkák még el nem készűlhettek, hogy tán nem sokára kifogyunk a pénzből és aztán financiális tekintetben oly zátonyra kerekedünk, melyből kiemelkedni tán egy kissé nehéz lesz és derék Sully'nk[3] tudom több álmatlan éjt fog tölteni, mielőtt

[1] Párizsi népies, Paprika Jancsi-féle alak.
[2] Nem tudom elgondolni, mit akart Sz. ezen Buolra való czélzással.
[3] Br. Bruck pénzügyminisztert érti Sz.

valami új expediens vagy échappatoire villámlanék geniális velején keresztűl.

De én ezen lángeszű férfitól — ki nekem eleinte szinte nem igen tetszett, mert őt egyenesen egy közönséges Deutschtümler vagy inkább pangermán[1] charlatánnak tartottam, én nemcsak minden jót, de valódi csudákat várok a lángeszű genitől és pedig kivált mióta szerencsém volt őt legközelebbi triesti kalandunk alkalmával, melyet Felséged személyes jelenléte által annyira feldicsőitni méltóztatott, nagyobb figyelemmel observálni és kivált mióta még ennél is szerencsésebb valék azon toastot hallani és megcsudálni, melyet ő a triesti bankettnél elköszönteni bölcselkedett.

Ezen derék financiér egész Neuöstreichben nem lát egyebet mint Triestet[2] vagyis inkább Triesten keresztűl nézi egész Osztrákiát, c'est là son idée fixe — nur dass man in dieser Auffassung keinen »Fuchs« bemerkt und noch weniger »Füchse«.[3] — És van-e ennél valami természetesebb? Óh nem, mert a legelső gyermeki benyomások a legvarázsteliebbek! Ő Triestben lett semmiből »valami«, Triestben nősült, Triest hallotta kisdedeinek legelső pelypegéseit — Lallen, — ott folytak le legszebb évei, melyek alatt sok józan fogásai közt ő volt tulajdonképi teremtője a Lloydféle gőzhajózásnak, mely mint igazi mintaintézet — most 68 füstöse van, — oly különös sikert mutat, mint kevés európai vállalat; mert az osztrák kormánynak bőkezűsége és mindenféle kedvezményei mellett nem mentek a részvények 500tól alább, mint 400ra, mit persze közönséges emberek »Ein miserables Geschäftnek« neveznek, — 20 Procent Verlust und auch das Übrige in der Luft — ámde az igazi genie, der stets nur hőhere (!?) Zwecke vor Augen hat, ilyest kutyába sem vesz,[4] ha t. i. a banqueroute szagú

[1] Bruck a »nagy-német« eszme lelkes és szívós híve volt. A róla szóló régibb és legújabb irodalom is (pl. a Charmatz írta életrajza) főleg ezt az érdemét emeli ki.

[2] Bruck a trieszti Lloyd egyik alapítója, igazgatója s fölvirágoztatója volt, sokat tőn az osztrák kereskedelem (kül. a tengeri kereskedés) és Trieszt érdekében. Kitünő szakember volt. Szerencsétlensége volt, hogy 1855-ben elvállalta a pénzügyminiszteri tárczát. Sz. előtt Bruck ellenszenves alak, pénzügyminiszteri működése miatt, de Sz. kiterjeszti — igazságtalanul — ellenszenvét Bruck egész, azelőtti működésére is!

[3] Szójáték Bruck ravaszságára és anyagi eredményeire, az aranyakra (t. i. vállalata jövedelmezőségére).

[4] Ezek mind erős túlzások. Sz. őket Bruck ellenségeitől hallotta. Mind e híresztelésre a Bruck keze alatt sem javuló állami financziák kedvezőtlen helyzete adott Bruck ellenségeinek alkalmat és okot.

részvény nem az ő de más bőrére szárad és ez, ki igy jár, egyedűl azzal vigasztalhatja magát, hogy habár el is veszté pénzét, legalább kettő hijján 70 gyönyörű és egészen új minta szerint épűlt gőzöst, melyeket maguk az angolok is megirigyelnek, láthat és admirálhat, Bruck admirállal együtt és pedig gratis, sőt még elég közelről is, ha t. i. a zsandárság őt valami demonstratio alkalmával vissza nem riasztja, — sőt egész lelkéből örűl s bolond volna, ha nem tenné, de nem az actionarius, hanem a »lángész«, ha egy ennyi sikerrel (!) vitt vállalat neki istápúl szolgál, soha nem álmodott — de tökéletesen megérdemlett — nagyságra ![1] És azért nincs természetesebb, mint az, hogy báró Bruck, e csinos, de néha infamiter tikkasztó, meleg és egész esztendőt át nagyon unalmas városba betű szerint szerelmes és úgy tekinti azt, mint nyájas szeretőjét, mely neki mai nagyságához hidúl szolgált.

Az egész út alatt,[2] gai comme pinson, oly örömöt árult el a mi derék antibureaucratistánk mint Policinell mikor megházasodott. Észre lehetett venni, noha miniszterhez illő méltóságos tartásából soha nem bukott ki, mennyire hizik, kivált mikor a Semmeringen és Karszt hegyeken patkoltunk keresztűl, mert a sok megjelentek szinte kótyavetyézték, ki fogná őt nagyobb és szebben hangzó dicséretekkel beczukrozni, kiczifrázni — tán besózni — melyeket tanusitván, nem kellett sok képzeleti tehetség azt álmodhatni, hogy Triest fogná, ha nem is ma vagy holnap, bizonyosan csak kevés évek leforgása után Germániát minden országok hegyibe csigázni és Triestből fogna kiindulni s előbb mint azt Palmerston gondolná, egy uj Vantroup [?] a canálist — par excellence, — és kivált a revolutionárius számkivetettek[3] által bepiszkolt Themsét, a mostani angol kormány órra előtt kiseprendő és kikefélendő. És hogy Bruck mindazon csudákon, melyeket oly óriási szabásokban Európa elbámulására végbevitt, kéjtől sugárzott, és egy cseppet sem búsult, ezt nem nehéz magyarázni; mert hiszen nem ő vitte a költséget és efölött Felséged szemrehányásának sincs kitéve, sőt au contraire Felséged erősen megelégszik vele, mert hiszen Felséged vállát sem nyomja a roppant csudákat kiállitó roppant költség, — de ezen 150 millió bagatelle[4] —

[1] Sokan voltak azok, a kiknek fölfogásában Sz. itt osztozik, hogy Bruck jó kereskedő, jó szervező lehetett, de nem volt pénzügyminiszternek való.

[2] Míg t. i. Bruck és Bach Bécsből Triesztbe utaztak (1856).

[3] Czélzás a Londonban lakó magyar, lengyel, német, olasz, orosz emigránsokra.

[4] Itt alighanem a bécsi-trieszti (eleintén állami s csak később eladott) vasút költségeire gondolt a csapongó fantáziájú Sz.

miből azt tanulhatni, hogy emberi csudák inomisse mindig igen költségesek, — a 40 millió osztrákra van repartiálva és igy egyik sem fizet többet mint 3 fl 45 kr. és ezt pour la gloire de S. E. Mr. le Baron de Bruck de Brockhausen, még minden koldus is elbirja a bécsin kivűl, mert ennek nem szabad koldúlni és annál inkább elbirja az új császárságnak többi lakosa báró Rothschildig felfelé, kivált mert más nagy adó úgy sem nyomja a boldog népeket — és ekkép azon 100 millió veszteséget,[1] mely ezen osztráki miraculumból a népekre nehezűl — mert hiszen most 50 millióért eladják, wird hintangegeben! — ők nem is érzik és ha érzik, akkor ha eszük van, hallgatnak és ha annyi eszük nincs, az esetben Kempen de Fichtenstamm »sans ceremonie« befogatja pickliseivel szájukat, und alle sind zufrieden, glücklich, oder zum wenigsten ruhig und wenn sie auch auf die Regierung nicht das Mindeste halten, so halten sie doch das Maul![2]

Ámde csak az érintett triesti banquetnél sugárzott Bruck báróból ki az igazi lángész!

Legelsőben is nemzeti egybetestvéresedésről tett emlitést, mely most mindent legyőz, mindent keresztülvisz, és melynek valami szűkkeblű kormány nem állhat útjában! Én nagyon megijedtem, mikor e szavakat kiejté és megvallom a vér egészen képembe csapott, mert azt tudtam, Felségednek kormányáról van szó; de csakhamar észrevettem — és szerencsére az én zavarodásomat senki nem vette észre — hogy nem a mi, de az angol kormányt[3] értette a bölcs szónok, mit igen helyesnek tartottam és nagyon örültem, hogy ezt kimondani merte, persze »weit vom Schuss«, mert a »szűkkeblű« igen illik a mostani angol faiseurekre, midőn ily czímmel még senki nem merte illetni az én apostoli kegyes uram és császárom jeles kormányát, melynek én vagyok zárköve és aztán azért örültem oly nagyon, mert mindig különös satisfactiót érzek, mikor az angol ministerium tetejére egyet adnak, t. i. »Eins aufs Dach!« Mert mint hirlapjaink szünet nélkűl hirdetik és alkalmasint már az egész a mi módunk szerint gondolkozó emberiséget capacitálták is, tulajdonkép Britannia azon focus vagy inkább Pandora szelenczéje, melyből a világra minden rossz

[1] A semmeringi (déli) vasút eladásánál.

[2] Érthető, ha a bécs-trieszti állami vasútnak eladásából következő óriás veszteségen Sz. is — mint az egész közvélemény — fölindult. De annak nem Bruck volt az oka!

[3] Az angol kormány nem valami jó szemmel nézte a trieszti Lloyd-társulatot.

burjánzik, — midőn Bécs, melyet a rómaiak Wind, obonau *[sic]* [1] czímmel illettek, azon gyönyörű forrás, melyből rend, engedelmesség, jóviselet, megelégedés, gondnélküli élet, marczi,[2] Heuriger, Backhendli, szóval: az igazi emberi boldogság, napról-napra pezsgőbben forradoz, — mit minden részrehajlatlan egyén elismerni fog, mert elismerni kénytelen, minthogy máskép vagy odébb utasitjuk, vagy valami biztos helyre internáljuk.

Már hogy mily haszna lenne Hamburg, Lübeck, Danzig stb. stb. városainak, ha Triest igen felvirágoznék, és czukrot, kávét stb. stb. nem Hamburgból hozná[na]k Bécsbe stb., de Triestből, ezt ugyan senki nem sajnálja és nem igen látja, az ellenkező érdekek következtében, a Verbrüderung erős kezesét és kivált ennek nagy erejét,[3] de ezt persze oly genie mint Bruck de facto majd combinálni fogja. Mi módon? Azt én bizony nem tudom, ámde ez nem az én, de az ő dolga.

De egészen elfelejtém mondani Felségednek, hogy Bruck Triestnek óriási felvirágzását nem egyedűl a most közelebbről megnyitott vasutnak talajára állitja, de mindenekfölött a szuezi szorosnak átmetszése prognosticálja lelke előtt Triestnek csudateli jövendőjét.

Brucknak tulajdonképi főideája tehát az, — és ezért lépett hatalmas Lesseps úrral[4] allianceba, kinek nevét oly magasztalólag emlitette pohárköszöntése alatt — hogy Angliának kezeiből ragadja a keletindiai kereskedést! Ez tulajdonkép a Pudelskern! És meg kell vallani, a triesti most felhozott erősen pfiffig eljárás kézzelfogható bizonyságot nyújt a derék Staatsmann nemcsak ritka genialitásáról, de mi több: ki nem czirkalmazható bölcs discretiójáról is, hogy ő t. i. ily óriási vágynak vagy inkább arrière pensének elérésére a lehető legczélszerűbb módot választja és e tekintetben mint hasonlithatlan Tambourmajor, oly heroicus Zapfenstreichot doboltat vagy inkább dobol saját maga, — mert hiszen mint mondják egyszer beim jüngsten Aufgebot dobos volt, — mely Angliának mint önként hazatérni nem akaró korhely fiának parancsolólag azt insinuálja: lepergett időd, gyere vissza, feküldj le és ám ha tetszik hortyogjál aztán — vagy mi éppen annyit akar mondani — fecsegj, locsogj, pletykáz a parlamentben, nach Herzens Lust! De mit is mondok, — Bruck nem az angol

9-ten August 1857.

[1] Bizonyára szójáték (gúny) akar lenni.
[2] Märzen-Bier, márcziusi sör.
[3] Czélzás Bruck nagy-német tendentiájára.
[4] A suesi csatorna építője.

nemzetet fenyegeti — hanem szintúgy mint egykor vén Napoleon vajmi sokszor cselekedett, pour désunir le peuple avec son gouvernement, az angol nemzetet — melynek ex rei natura igen erősen kell buzogni Szuez, Triest és Lesseps úr mellett, — nagy fényesen nemcsak kidicséri, de még minden ceremonia nélkül kormánya ellen vajmi ügyesen fel is piszkálja és annyira felhuszitja, mikép az angol kormányt habár nem is dönté azt lábairól a muszka kaland, a kinai bohózat vagy az indiai futóka,[1] — meglássátok — ilyformát mond Berzsenyi, mikor a kevély tölgyről szól, — báró Bruck fogja kidönteni sarkából Palmerstont et Co — és akkor tán senki a széles világ hátán csak azt sem fogja mondani : es ist uns Lloyd ! [2]

Alta petit Phaeton, ezt mondja a latán és meg kell vallani : csudálatos, mily bátorságot nyernek mindazok, kiket Felséged sub umbra alarum suarum, a kétfejű sas szárnyai alá vesz, melynek egyik feje mint egy vicczelni meg nem szűnő egykori táblabiró impostor pretendálja a magyarok átellenében hóditó Vilmos, a másik sasfő ellenben Dobzse László szerepét játsza — mondom csodálatraméltó mily merészek, lehet mondani vakmerők és mint a czigány — — —[a] megvallani volt kénytelen »merő vakok« lesznek mindazok, kiket Felséged bizodalmával megajándékoz. Igy például báró Bruck mint modest kancellista, tudom szivesen megcsókolta volna Palmerstonnak minden tiz ujját, ha »csinál valamit belőle« — és az ubi bene, ibi patria gyakorlati útmutatása szerint, mint angol comodor, feltéve, ha ily magasságra okkal-móddal fel birja csigázni magát, éppen oly enthusiasmussal felperzseli szép Triest szeretőjét, ha ezt parancsolják, mint amily enthusiasmussal kész volna mai időkben, mert Felséged csinált valamit belőle, az angol kereskedési előnyök közé hajitani minden szeretet nélküli kanóczot.[3]

Ha valaki nyugodt vérrel és minden ámitást és önkecsegtetést kirekesztetve, őszinte és higgadt fontolóra veszi Felségednek tulaj-

[a] Olvashatlan szó.

[1] Czélzás a chinai Kanton elleni angol expeditióra, a melyet az angol alsóház ellenzett, de a föloszlatott helyébe választott új ház helyeselt (1857 tavaszán). És az 1857 májusában kitört kelet-indiai forradalomra.

[2] Gyönge szójáték (es ist uns Leid). — Sz. gúnyolódása teljességgel nincs helyén Bruck ellen a trieszti kérdésben. Szükségtelenül fújta föl azt az obligát toastot, a melyet Bruck Triesztben mondott s a lapok röviden közöltek.

[3] Bruck t. i. elbersfeldi születésű porosz alattvaló, elég kalandos fiatalság után lőn Triesztben egy kereskedőház alkalmazottja.

donképi állását — és ily műtétel után tökéletesen kiviláglik lelke előtt, hogy Felségednek a széles világ terén, de egyetlen egy szövetségese sincs, kire igazán számithatna, hogy továbbá Felségednek pénzügye oly kutya állapotban van, melynek végképi feloldásától minden gondolkozó (ember) úgy irtózik, mint ha vizibetegségben sinylődőnek lecsapolt viricsével *[sic]* volna kénytelen oltani szomját és végre, hogy Felségedet alattvalóinak de tán egyetlen egyike őszintén nem szereti, sőt ezrek meg ezrek Felségedet lelkük ereje szerint határtalanúl gyűlölik, — és ekkép Felségednek egész léte egyedűl terrorismus és furfang által ügygyel-bajjal összeenyvezett nagyszerű mystificatión alapszik, melyet már legközelebbi napokban tán egy csupa kis véletlen is úgy törhet ketté, mint néha váratlanúl a villám is lesujtja a bár legbüszkébb emberi teremtést is ; — ha mondom mindezt öncsalás nélkűl fontolgatja szenvedelemtől le nem bilincselt értelmesebb ember, akkor Bruck Ő excellentiájának triesti productiója oly handabandának mutatkozik, mely bármily éretlen és taknyos iskolásnak sem volna megbocsátható és mely komédia tulajdonkép az által nyeri különösen piquante voltát, hogy nem valami éretlen földönfutó, Projectenmacher, de az osztráki császárságnak azon financminiszter — genieje tudott ily nagyszerűleg szamárkodni, kitől úgy szólván megmentését várja és mi nevezetesebb, még reméli is — nálánál egy cseppel sem okosabb több millió tökfilkó !

És ha valaki annak kulcsát keresi, hogy vajjon mikép cselekedhet ily kimondhatatlan otrombául oly eszes ember mint Bruck, kinek tagadhatatlanúl igen sok esze van, — akkor ezen rejtélynek feloldását azon régi, mindennap tapasztalt axiomában lelendi, hogy a legeszesebb ember is, *ha elbízza magát?* [a] minden esze mellett mégis úgy cselekszik, mintha nem birna ésszel, de igazi genuin szamár volna.

Most emlékszem, Felséges uram bizonyos alkalomra, mikor a már többször felhozott fatális gróf Szekírváry nékem — engem mindig per te tractálván — azt mondá : »Nektek legnagyobb bajotok, mely végkép az egész közbirodalom szétdülését és kimondhatlan nyomort fog okozni és maga után vonni, az, hogy a császár minden határon túl elbízta magát és eszerint egészen vak és státusdolgok körül valóban egy mákszemnyivel sem több mint trottli ; — és aztán regis ad exemplum taki gazda, taki sluha ; mikor te másztál az uborkafára és

[a] Sz. aláhúzása.

a sor rajtad volt, megint te biztad magadat oly bolondúl el, hogy gyakorlati esze tán Bacherlnek is több van, mint neked Bach bácsim, mert te nem látsz orrodnál messzebbre — stb. stb. igy szólt ezen fatalis nem »Östreichische, de ungarische Beobachter«[1] — és ha én a dolgokat úgy nézem, mint ezt közönséges emberek nézik, akkor megvallom, Brucknak histrio eljárása a triesti útban és Triestben nekem is oly nevetséges szinben jelenik meg, hogy — mint ezt derék bécsi újságlapjaink pour varier nos plaisirs ezerszer citálják — toties quoties : homerosi nem ugyan inspiratióra, de hahotára fakadok, — kivált ha Bruckra visszaemlékezem, mikor oly »pfiffig volt,« toastjának végén egyenesen felszólitni a bámulókat, sziveskednének szónoklatának szélvészes »hoch« jaj'ik[2] által valami demonstratiói pondust adni, mi nem volt ügyetlen taktika ; mert máskép ki tudja, a szélvész nem marad-e el és nem kiséri-e egy tökéletes »Windstille« Brucknak mennydörgő szavait, — mi égi háboruk alkalmával igen sokszor megtörténik, kivált mikor száraz idők járnak, nem esik és semmi felelevenedni, felvirúlni nem akar. De mint mondom ezen felhivás legalább igen jó financiális speculátió volt, és erősen a derék financier mellett szól, ki azonban ez alkalommal nem lépett a laissez nous faire által hires Colbert pajtásának nyomába, de mindenesetre capitalis jó fogás volt, ezen felkérés t. i. mert nem kerűlt egy garasba is, — midőn mi, — és ez természetes, mert financiákhoz mi nem igen értünk — ingyen de egyetlen egy »éljent« sem tudunk az obstinát és az e tekintetben igen »drága« magyarokból kipréselni, — de e czélra vagy készpénzt kell kiraknunk ; vagy legalább pénzt [sic] és ha ilyes nincs, néha-néha bizony 25 »Vergissmeinnicht«-féle szált is igérgetünk. Ja helf, was helfen kann. Magyarországban, hol egy orátornak és egy pohárköszöntőnek, tudtomra legalább soha nem jutott eszébe a publicumot felkérni, éljenezzék meg jó gondolatit, és Angliában sem történt ilyes soha is Ossián élte óta, – de ilyféle valamit, amint nemkülönben sok egyebet is, mindig a publicumnak discrétiójára s beneplacitumára és liberum arbitriumára hagyták át ; Magyarországban és kivált Angliában tudom, ezen sociális vagy inkább banqueti improvement sokaknak kimagyarázhatlan mulatságára fog szolgálni ; mert az okszerinti előmenetel bármiben is, »jeder vernünftige Fortschritt« [mivel persze valami újoncznak, vagy például a Theresienvári raboknak »Fortschrittjára« nagyon kár-

[1] Czélzás az »Österreichische Beobachter« czímű lapra.
[2] Ismét igen gyönge szójáték (Hochjaik, »hoch« »jaj !«-ik).

hozatos][a] minden jobb ember lelkét felvigasztalja, — kivált mikor az emberi nemnek intelligentiájára büszke [ember] elismerni kénytelen, hogy ott, hol a természet nem akar operálni, vajmi sokszor ügyes artefact által ganz täuschend pótolhatni a természetnek mostohaságát mint például Bruck miniszter toastját és arra bekövetkező hoch hoch és hoch lelkes és udvarias rivalgását tekintve!

Igy itélnek most vajmi sokan báró Bruckról; őt majd phantastának, majd aventuriernek hirdetik, ki Felséged számára oly hidat készit, mely Felségedet inomisse kigázolhatlan sárba vezeti, mig neki elég esze lesz, a német patriotát — a szónak egész értelmében — tovább is játszani, — és aztán minél előbb jobb zsebét megtölteni, ezután balzsebét saturálni, és végkép,[b] mikor váltig meg lesz tömve a portemonéja vagy brancard[ja],[1] oly reductiókat javaslani, melyeket Felséged teljességgel nem acceptálhat, midőn semmi által vissza nem fogja tartani magát, de magas állásáról szerényen lelép, — magát erősen regrettiroztatja, mert successora, bárki legyen is, nem lesz képes az osztrák financiákat rendbehozni, és végre és pro conclusione, vagy valami handabandás szerepet fog játszani Németországban báró Bruck, ha csakugyan erőre fejlik a németség vagy ha nem és csupa phrásisokra redukáltatik a német lelkesedés és tetterő, akkor philosophiai contemplatio közt nagy popularitását és a köznémetség abundans tömjénezését élvezve olvasgatni fogja kényelmesen azon pénzt, melyet Felséged bölcs kormánya alatt nagy bölcsen élire vert, — et in magnis voluisse sat est.[2]

10-ten August 1857.

Igy szólnak úton-útfélen, ezt nem tagadhatni, de felséges uram méltóztassék elhinni, mindez nem egyéb mint »abgeschmackt« calumnia, — nem egyéb mint mocsok és piszok, melyet a községnek selejtje, sepredéke, minden kitünőre, minden fényesre okvetlen hajit, melyhez miops szeme nem szokott. Ezt magamról legjobban tudom. Brucknak lehetnek s vannak hibái, mert hiszen ő sem több mint dei gratia ember és suae majestatis gratia financminiszter stb. — de mi kezeinek tisztaságát vagy inkább ujjainak vorschriftsmässige rövidségét

[a] Kiadó tette szögletes zárjel közé ez értelmetlen, közbevetett mondatot.
[b] Végre helyett.

[1] Gyalogszekere, taligája.
[2] E prognostikonnal szomorú ellentétben áll Bruck öngyilkossága pár hétre Sz. halála után (1860 április) azért, mert őt is gyanusították az 1859-iki háború alatt előfordult Eynatten-féle híres szállítási csalásokban való részvétellel; de teljes ártatlansága kiderült.

illeti, arról éppen oly jót merek állni, mint saját tiz, sőt húsz körmeimről! — Ha hibázunk is néha-néha, mi könnyen megtörténhetik, mert olykor et divus dormitat Homeros, — legalább egyre büszkék lehetünk, dass wir grundehrlich sind!

Felséged tudom, emlékezik még Eichhofra, — ki szinte báró [1] volt vagy még tán most is az, — és aztán derék Kremer [2] kamarai tanácsosra. Mindkettőről azt mondták »rein wie Gold«, de nem általánosan, mert felette sokan éppen úgy mint minket meg nem szűnő calumniával illették, és többek azt is állitni szemtelenkedtek, mihez képest úgy lopnak mint szarkák, csakhogy sokkal ügyesebben. És kérdem, mit világositott fel a mindent megérlelő nap? mi volt a parturiunt montes stbféle hyperbolának végresultatuma? Gondolná-e az ember, nem egyéb [mint] az, hogy annak fele sem mutatkozott »valónak« mit ezen érdemdús két patriótáról költöttek, — mert Eichhofról azt mesélték, hogy lepott pénzzel 3 nagy dominiumot acquirált, holott csak egyetlen egyet szerzett szegény; Kremerről pedig — ki tán csak azért aranyozta meg magát oly erősen, mikép, — mert igen piszkos Hofrat volt —, róla valósággal azt mondhassák, »rein wie Gold« — erről pláne azt fecsegték, 3 millió értékű Wertpapiert szerezgetett ganz im Stillen, jóllehet betű szerint mint koldus halt meg, mert maga után — minthogy magával el nem vihette, nem hagyott többet egy félmilliónál, — melyet minden bizonnyal vagy salariumából »sparolt« össze vagy feleségével nyert vagy mint »bind band« a generóz Klein testvérektől [3] kapott ajándékba, neve és születésnapján, újesztendő és pünkösdkor vagy Szt. Leopold ünnepén — és aztán ily kicsiségért annyi lármát ütni, — bizony nem szép, ist garnicht schön und ganz unter der Würde eines gebildeten Menschen — hiszen még Szt. Dávid is azt énekli »bovi trituranti os non ligabis«. — És én legalább inkább szeretem az ökröt, ha eszik és ruminál, mint mikor bőg, — mert ez mindig erősen afficiálja nervusaimat, kivált ha ezen bőgés úgy hangzik, mint magyar szó.

[1] B. Eichhoff Péter 1835—1840. az udv. kamara elnöke; 1839-ben magyar indigenatust kapott, a maga idejében nevezetes fináncz-genie. (Leányát a 48-ban szerepelt báró Dercsényi János bírta nőül.)

[2] Kremer Alajos, Ritter von Auenrode, udv. kam. tanácsos, b. Kübeck mellett sokáig elnökségi főnök; vasúti s vámügyi szakember és szakíró volt.

[3] Nagy és szerencsés építési vállalkozók az 50-es és 60-as években Ausztriában. Családi sírboltjuk a legnagyobbszerű mausoleum Ausztriában, a morvaországi Zöptau mellett egy óriási gyönyörű park közepén.

Mi a becsületességet illeti, e tekintetben legyen tehát Felséged tökéletesen nyugodt és minden gond nélkűl, mert minket, báró Bruck Ő excellentiáját és engem legalább, valami sokkal magasabb és sokkal becsesebb lelkesit és indit, mint egy nyomorúlt kis morva birtok vagy néhány ezer szennyes bankó !

Ámde hogy helyes financzminiszterünkre térjek ismét, most — miután triesti conduitjét jobban átgondoltam és rumináltam — csak most látom tisztán, mily stupid vagy inkább stupend combinatiói tehetség lakik ezen ritka egyénnek koponyájában !

Én — kivált a triesti banquet alkalmával — rámertem volna esküdni : sült bolondnak járja tempóját, — de most reflexion faite tisztán látom, hogy ez esetben nem ő játszotta a bolondot, de ő tette az evőtársakat bolondokká ; — és hogy általában véve lehetetlen volt az ő állásában és a fennforgó körülmények közt valami bölcsebbet, okosabbat és czélszerübbet kigondolni, mint volt azon komédia, melyet ő oly nagy eminentiával játszott el és mely engem sok mással együtt, miután mi nem voltunk képesek az ő különösen mély politikáját tüstént felfogni, oly jóizűen megkaczagtatott.

Az elbizott egyéniség mint gr. Szekírváry tartja és magam is elismerni vagyok kénytelen, bár a legkitünőbb capacitás volna is egyébiránt, — tán több ostobaságot követ el, — mint született asinus, — mert az ilyes néha igen modest és scrupulosus midőn az elbizott lángész minden szerénységén és kétségen heroice túlád.

Ennek igy létét ezer példa bizonyitja ! Nehogy azonban Felségedet ezer példával untatni kénytelenittessem, legyen szabad csak két egyént felhoznom, melynek példája tökéletesen meg fogja igazolni ezen állitásnak valóságát, és ezen két egyéniség nem más mint Napoleon Bonaparte és Saphir Gompercz !

Mily kimondhatlan okos volt Napoleon, pályájának kezdetén ! Ha őt összehasonlitjuk Nagy Sándorral, Caesarral, Hannibállal, mikor Olaszországban rendre megkefélte és lecsépelte vitéz Beaulieut, Alvinczyt, Wurmsert, Melast et C° [1] — hasonlithatlanúl ő áll legmagasabban minden eddig élt tábornok közt. Mikor azonban elkényeztette őt Fortuna istennő s őt Bécsbe, Berlinbe, Madridba stb. vitte, és kivált Mária Louisa a császárnő, ki őt ex dei gratia fejedelmekkel egybe rokonositotta, akkor a roturier monarchának feje, de tant de bonheur, de tant de grandeur et de tant de gloire szédelegni kezdett

[1] Ismeretes osztrák hadvezérek a napoleoni háborúkból a 18. század legvégén.

és ő lassan-lassan úgy elbizta magát, mikép óráról-órára vakabb vagy betű szerint ostobább lett, mig Szt. Helenára jutott, hol nagy szerencséjére, szinte nem nyiltak fel egészen szemei és meg nem szűnő ábrándok közt adta ki lelkét. Szint' ezen esetben van a múzsák kedvencze, derék Saphir. — Mily kitűnő észtehetség volt ő, mikor szerénységgel teli Pannoniával kezdette meg irói pályáját; és mennyi széppel, elméssel és mulatságossal ajándékozta meg akkor a közönséget! Mióta azonban némi celebritásra jutott, mert a számtalan sok német invita Minerva Witzreisserek közt bizonyosan ő a legelső, mais cela ne veut pas dire grande chose, — miután a zsidó publicum, mely rá, faute de mieux, persze igen kevély és ez a keresztény közönséggel együtt csoportosan járja felolvasásit, és Isten irgalmáért miért ne járná, mikor unalomból sokszor csaknem meggebed, mi közönséges sorsa mindazon népeknek, melyek nem maguk kormányozzák magukat; mert bezzeg ezeknek nincs idejük magukat elúnni, minthogy ezeknek jó [a] a dolguk —, de mondom azon népek, melyek nem is tudják, mi a selfgovernement, rendszerint annyira elúnják magokat, — mint például a derék bécsiek, kik kinjukban pour tuer le temps, mindenüvé elmennek, kutya, majom, bolha stb. komédiákba, Bacherl et Co bohózatiba, Schwenderhez, Zögernitzhez,[1] a népkertbe, — tikkasztó meleg daczára minden szinházba, concertba, vasutakra stb. stb. és mindenütt capitaliter, colossál, pyramidál, grandióz elúnják magukat, mit a lapok legnagyobb őszinteséggel és ganz naiv kikürtölnek, — mert ha vége van a napnak, csak azt mondhatják maguknak, »ettünk, ittunk és szivaroztunk ugyan sokat s derekasan, — de azért mégis érezzük, hogy nekünk valami hiányzik«; és ez nem egyéb, mint azon öntudat, hogy ők az országos erőműnek haszontalan, sőt útban levő 5-dik kerekei; — és aztán azon egészen el nem nyomható sejtelem, hogy egyedűl az boldog, ki »teremt« és ennélfogva egyedűl az, ki »Istennek napszámosa« stb. stb. és ekkép igen természetes, hogy Saphir ünnepélyei sem maradnak látogatlan; — mindez azonban a főwitzlingnek eszét egészen még ki nem ficzamította, — de ezen operatiót azon coup de grace vitte végbe, hogy valamint Nagy Frigyes király számára épült »Sanssouci« és a badeni herczeg kedvére Karlsruhe, — úgy az ő felfényesitésére ácsoltatott és szegeltetett fel

[a] Tollhiba sok helyett.

[1] Bécsi, egykoron híres mulatóhelyek. A Zögernitz-féle »casino« Döblingben máig is megvan.

»Moritzruh«![1] És igaz erre nagyon kevély lehet, auf so was ist 's schon erlaubt, sich etwas einzubilden, mert nem minden halandó oly szerencsés, a világi lottériából ily quinternót kihúzhatni! Igaz ugyan, hogy ezen »filagoriát« vagy inkább »múzsacsarnokot« vagy még inkább »zsinagógát« nem valami »város«, valami »Verwaltungsgebiet« vagy plane valami nemzet épitette vagy épittetni parancsolta, mert ez aztán más világba állitaná a dolgot, — de solo solissimo egy becsületes ácsmester vitte végbe ezen cyclopsmunkát, ki talán soha sem olvasott mást, mint a Wochenkrebset[2] és eszerint tán úgy megcsudálta ezen észbeli kiforrást, mint megbámulta annak idejében a falusi tekintetes a »Kistükröt«,[3] — mert soha más könyvet nem vett kezébe, — és ekkép a derék ácsmester tán nem is sejditvén, hogy még más irók is vannak a világon, indomtabilis viszketeget érzett magában a solóráknak solo egy csinos fabódét feldeszkázni, — mely annyi durabilitást ugyan nem igér mint az egyiptomi piramisok vagy pláne az öreg »Schneeberg«[4] — de mégis elég volt arra, mikép lángeszű Saphir annyira elbizza magát, hogy ő most minden tekintetben még alábbszállt, mint Napoleon a muszka kaland után — és ha őt az osztrák literátorok toties-quoties derekasan meg nem pokróczozzák és a nevetségnek pellengérére nem állitják, annak oka csak az, hogy a vén Witzlingnek és lovasberényi dandynak, noha egészen elbízta magát, mindamellett mégis több esze van, mint a bécsi publicistáknak in corpore, mi persze nem nagy compliment és legtávolabbról sem hizelgés, és pedig, mert ezen, jobbadán német zsidók, zsidó németek még elbizottabbak mint Saphir ma, vagy Napoleon volt egykor. — És eszerint a valahai pannonista ma legyőzhetlen nauseát okoz, mikor mindig és mindig saját drágalátos személyéről szólván egyhuzamban Moritzruhval mulattatja olvasóit, vagy mikor »à la legère« és mint »joli coeur« és »fidèle berger« fiatal szépekhez irányozza bivaly könnyűséggel vagy mint csimpánz Courmacher franczia csintalanságit; vagy mikor több ezerszer ismétli fejében mint látszik stereotyppé fagyott ezen mondókát »Es kommt so nichts«, mi a nápolyi

[1] A lovasberényi származású Saphir Móricznak, a 40-es években Németországban és Ausztriában ünnepelt, de már az 50-es években hanyatló humoristának és hirhedt élczfaragónak tiszteletére a Bécs melletti Badenben fürdőző zsidóság egy magaslaton kilátó kioskot emelt s »Moritzruh«-nak nevezte el.

[2] Saphir egykori humorista lapjában egy heti rovatsorozat czíme.

[3] Az öreg Losonczi István híres »Hármas kis Tükör« cz. műve.

[4] Híres havas az alsó-osztrák és stájer határon.

lazzaronik bizonyos osztályára emlékeztetett, mely minden »cantusát« kivétel nélkül maccaronival kezdi stb. stb.*

*

[28.] Ámde felséges uram, Bruck nem ezen categoriába tartozik! Valóban nem! Mert ő éppen el nem bizta magát! Sőt egészen ellenkezőleg, ha van valaki, ki tisztán és illusió nélkűl látja, mily nyomorult lábon áll mindaz, mit eddig ügygyel-bajjal felállitottunk és — pour tromper le monde et gagner du temps — kimázoltunk, kifestettünk — az bizony senki más mint ő; — és mióta azt tudom, őt nemcsak becsülnöm, nemcsak bámulnom, de szeretnem is kell, mely érzelemre én szintoly hajlandó vagyok mint Felséged!

És most vegyük practice a dolgot, felséges uram. Ugyan bölcs

* *Széchenyi jegyzete:* Éppen, midőn ezen sorokat irnám, jut az Ostdeutsche Post No 188.1857. kezembe, hol ezen czim alatt »Gerichtshalle (Betrug)«—hős Saphir is figurál és pedig nem annyira tündöklően,mint inkább »in natura«.Egykori secretáriusa, vagy tulajdonkép nem tudhatni mije Saphir úrnak, ül auf der Anklagebank, mert hamis váltókat fabrikált, és pedig — wie undankbar und infam — előbbi ura Saphir Gomperz [1] nevére, — és ugyanis mily nevetséges ürügy alatt, — egyedül azért, mert havi diját, 30 forintot pour tout potage évek óta nem fizette ki neki a derék humorist, de alkalmasint aus lauter Humanität saját Sparcassajába tartotta azt és a szerény apród nem merte a derék Bayard sans peur et sans reproche Saphir lovagtól egy kissé több komolysággal pretendálni becsületesen leszolgált diját, — mert ily esetben, — mint a két évi lánczra itélt szegény tatár állitá, Saphir úr mindig és mindenki ellen mint kanpulyka felmérgesedni kegyeskedik.

Ha a hős bécsiek nem félnének oly annyira a vén darázs Witzlingtől, mily kimondhatlan ilyféle »schmutzige Wäsch« jönne napfényre!

»Vorlesungen — von dessen Erträgnissen stets ein grosser Teil — den Armen und Notleidenden zukommt, wie es dann alle Zeitungen ausposaunen, — und dann der bestialsche Gestank, ja Verführung zum Verbrechen im eigenen Haus ... ist das nicht ein neues Beispiel, [be]sonders grossartigster Eitelkeit mancher sogenannten Philantropen?

És aztán mily jól illik ilyféle dégoutant csimpanznak szájába, — a pfuj és abermals pfuj, — mikor a szerencsétlen magyarokról szól és őket witzezi, tanitgatja, korbácsolja!

Nem egy tiszteletreméltó zsidó létezik, — megengedem; de általában véve a legtöbb zsidóban van valami átkozott keverék, mely más fajtákban nem létezik,—

[1] Saphir másik neve Gottlieb volt. Nem tudom mért nevezi őt Sz. Gomperznek. — Saphirról a legtalálóbb jellemzést adja — bár röviden — Friedjung »Oesterreich von 1848 bis 1860« II. k. 327. és köv.

lett volna-e, Bruck Frigyes részéről, ha mint financminiszter — tudván, mennyibe telik a bécs-fiumei[a] patkós és mily keveset jövedelmez és hogy most örülni kell, ha 100 millió veszteséggel valami más »bon homme«-féle társulat át akarja venni azt és vele bajlódni, — és hogy ekkép ezen vállalat, noha egész világ bámulja, nem annyira Geniestreich, mint inkább dummer Streich, — ha mindezt tudván, és egyszersmind érezvén, hogy ezen utolsó Streichnak nagy, tán legnagyobb része az ő drága! személyének rovására való, — mondom ha mindezeket tudván és érezvén, báró Bruck az érintett kaland alkalmával, a fennforgó körülményekhez képest adaequát képeket csinál, — t. i. mint szegény bűnös, kinek homlokán a mea maxima culpa van irva, és testének minden része úgy lóg lefelé mint szomorú fűznek lombja, — vajjon mily benyomást tett volna az ilyféle magatartás? Természet szerint oly infámis rosszat, hogy azon 3 társaság, mely az érintett útra competál, és melyeket egymás ellen akarnak hetzelni, hogy többet adjanak, — de mint hallom, oly udvariatlanok voltak, és egyesültek,[1] mikép kérem is Felséged, ne is osztogasson köztük pántlikákat, kulcsokat és titulusokat, — ezen három társaság bizony tüstént 10 vagy plane 20 millióval alábbszállott volna ajánlatával! De miután Bruck oly ügyes volt, el nem árulni, tulajdonkép mily darázsfészken űl, sőt igen vig képekkel delectálta az egész társaságot, — alkalmasint 10 vagy pláne 20 millióval fellicitálhatjuk vasútunkat, úgy hogy Bruck okos tartása által, positive és negative körülbelül 40 milliót takaritott meg Felségednek számára, — mikép ha Felséged derék fináncz védangyalának két milliót ajándékozna, melyet én vele felezném, quia aequalis divisio non conturbat fratres,

[a] Tollhiba bécs—triesti helyett.

és melyet belőlük nem irthatni ki. Több évvel ezelőtt gr. K[árolyi?] István a Mátra táján hurczoltatván egy becsületes magyar Vorspontos által, véletlenűl azt tudakolá ettől, kié volna Debrő? »Hát nem tudja az úr? A zsidóé«, az vala a felelet, mert mint ismeretes, akkor ezen ingatlant U. M. birta árendában vagy inkább zálogúl; ki már akkor átesett a keresztelési ceremonián; mihez képest a fenhozott gróf azt jegyzé meg, hiszen nem zsidó többé, mert megkeresztelték, — mire a Vorspontos ily trumphphal válaszolt: »Az ördög sem kereszteli ki abból a zsidót.« Ámbár U. M. tagadhatlanúl, und Ehre, dem Ehre gebührt, lelkesedésben és bőkezűségben bizonyosan néhány millió zsidó közt igen kedvezőleg kitüntette magát és róla legtávolabbról sem mondhatni azt, mi teljes joggal illik, a vadrózsák, melyeket a franczia gratte-cul-nak nevez, szerzőjére: auswendig stark huj, inwendig infam pfuj.

[1] A cs. kir. szabad. déli vasúttársaság három társaságból alakult ki.

— Felséged comme profit tout clair 38 milliót dughatna, ha nem is éppen zsebébe, mindenesetre legalább »melléje«.

Száz eset mutatja, fővezérnek, főnöknek, hajóskapitánynak, orvosnak, banquiernek stb. stb. képvonása mily mágusi erővel bir.

11-ten August 1857.

Igy például mint mesélik, — a waterlooi mészárlás alatt — ej be nem szeretek ilyesekről gondolkozni — az egész franczia had mindig csak Napoleon képvonásaira figyelt. Mindaddig, mig mosolygott, úgy harczoltak a vitéz gallusok mint felbőszült elefántok, — és ha Napoleonnak elég lelki ereje, vagy elégséges komédiás talentuma lett volna, akkor is mosolyogni, mikor meglátta a burkus huszárt, Blüchert, sőt ezen látványon elneveti magát, ez esetben mint sok szakemberek assecurálják, bizonyosan megnyeri ezen decretórius csatát, mert a franczia vitézek bizonyosan nem tágitnak, — és Napoleon még ma is a franczia császári széken űl, ha t. i. azóta valami más okból ki nem dűl, — miután azonban Napoleon nem tudta végigjátszani felvett vidor szerepét, — de arczán elvonúlt egy kis ború, — bizony, sauve qui peut, szaladásnak indúlt a »se meurt mais ne se rends pas« hős sereg, — és csakhamar el volt végezve e háború!

Már e tekintetben a mi derék fináncz Napoleonunk ugyancsak mesteriebben — mit grösster Selbstbeherrschung — viselte magát, mert minden megszakadás nélkűl úgy kaczagott és oly talpraesetten bonmotirozott, Tergestinos intra et extra muros, hogy mindazok, kik ezen a világon legcsudálatosabb és legnagyobbszerű sinútnak megnyitásában résztvettek, oly annyira el voltak bájolva és fellelkesitve mindattól, mit hallottak, láttak és kivált mit ettek és ittak, hogy nyugodt lélekkel mondhatom: Felségednek déli patkósa[1] legalább egész Germania előtt oly hitelben áll, melyről egy cseppet sem mondhatni, hogy mobilier t. i. ingó vagy pláne biczegő — és miután a földgömbnek egy népfajtája sem oly képzeletdús, mint a teuton, gondolhatja Felséged, mily édes visiókkal van most teli nem egy német fő, ha a triesti kirándulásra visszaemlékezve, a szuezi átvágásnak a világ képét megváltoztató óriási eredménye tornyosul fel oly könnyen borjúzó velejében!

És ha őszintén, ellenszenv és kivált bűnös anglománia nélkűl meggondoljuk, hogy ezen vállalat korántsem üres szalma, melyben nincs mag, — akkor Bruck miniszternek nem hódolhatunk és őt nem

[1] Vasútja.

éltethetjük eléggé »Evviva« — habár erre minket ő fel sem hív és mi ilyféle demonstratióért nem is kapjuk ki a systemisált borravalót.

S ugyanis például Kalkuttából vagy Hongkongból — mintha ezen utolsónak kellemetlen magyar hangja volna[1] — mikép hozzák az indiai és kinai árukat mostanság a bécsi fővámházhoz? És mikép érkezhetik Ujhollandiából a Reménység fokáról, Rióból, Newyorkból, Pétervárról stb. stb. arany, constantin bor, papagály transport, kaucsuk, papucs, kékrókabőr stb. Felséged residentiájának falai közé? Kérdem. Bizony sehogy se máskép mint kimondhatlan hosszú és kivált erősen unalmas tengereken, melyeken a szerencsétlen utas vizen, egen és a hajóequipagon [kivül] nem lát egyebet mint saját magát, ha tükörbe néz, mi nem igen mulatságos, ha az ember nem oly szép mint Narcisse, mi ritka esemény — ; és vajjon, mi hajtja a hajókat? Semmi egyéb mint »szél«. — És ez mennyire változik, azt mindenki tapasztalhatja, ki úgy mint mi »garderobejában« köpönyeget is tart. Ámde a szél sokszor egészen el is áll, sőt nem ritkán még szemközt is gyakorolja indiscrét erejét, mikor például a boldog dunai hajós kényelmesen a parton ünnepelheti Boreas őnagyságát, — a szegény tengeri matróz ellenben előrenyomúlni nem tudván, hátravergődni pedig nem akarván, messze minden Istenadta parttól, úgy hányattatik fel és alá, tőled-hozzád, mintha rótában ő volna a labda.

És mennyi idővesztéssel jár ezen unalmas átszállitás! Bizony borzasztó deperditával! John Bull pedig helyesen mondja »times is money« és Neuöstreichra és kivált Felségedre igen illik, már nem tudom, melyik kalendár szentnek azon bölcs észrevétele »qui habet tempus, habet vitam«.

Ha mindezen körülmények lelkiismereten megfontoltatnak, vagy inkább megmázsáltatnak, mert hiszen kimondhatlan súlyosak és e mellett az sem kerüli el a higgadt combinálónak figyelmét, mily sok árú romlik el ily hosszas út alatt és ha el nem is romlik, kétségtelenűl igen elúnja magát és e fölött annyi hajót nyel el a soha jóllakni nem tudó tenger, — akkor Triest, Szuez és kivált a Veres tenger oly bájteli képet fest lelkünk láttára, mint mikor új Aurora aranysugárival feldicsőiti az álomból ébredő természetet.

Legyen csak egyszer keresztűlszúrva a szuezi szoros, akkor az

[1] Gyönge szójáték (Hon kong; kong az ürességtől, a szomorúságtól stb. a magyar haza).

egész indiai kereskedés sem inconstant szél által lesz eszközölve, — de constans és mindig constansabb kőszén használatával, mely gyönyörű fekete abraknak messzevitelét és értelmét, »die Tragweite und Bedeutung« eddigelé legalább még senki nem fogta fel oly nagy genialitással mint éppen azon férfiú, kit Isten Felségednek ajándékozott in der Gestalt eines Finanzministers.[1]

Igaz ugyan, hogy a kőszén mint motor igen drága, a szél ellenben felette olcsó. De ez tökéletesen compensáltatik az időnyereség által, mely mindig igen nagy, noha zsebbe dugni soha nem lehet; továbbá azt sem tagadhatni, mikép ezen theoria inkább csak személyeket illeti mint árúkat, — melyek egy darabig elvárhatnak, — elromlásnak éppen nincsenek kitéve, sőt tengeren még javulnak is, mint például a bor, — efölött azt sem lehet igen capiálni, Rióból, Kaliforniából, Newyorkból, Britanniából, Muszkaországból, mikép fognak a hajók Triestbe érkezni, hahogy nincs kedvük szabad úton például könnyen Hamburgba juthatván inkább nagynehezen a gibraltári szoroson vagy a Veres tengeren csúszni és mászni keresztűl a gyönyörű Triest felé, mely tulajdonkép nem is portus és illyes soha nem is lesz, de egyedűl egy éppen nem biztos tökéletesen nyilt tengeri kikötő. Ez mind igaz, és az előadottakban van nem egy bunkós argumentum, de másrészről még nyomatékosabb indokok viaskodnak a szuezi út mellett, melyeket az igazi genie számadásiból *[sic]* ki nem rekeszt, ki nem tilt.

Legelsőben is azon bor, mely Capvárosból importáltatik és később Hobarttownból, Sidneyből, Buenos Airesből és tudja az Isten, mily újra feltalált szigetekből bizonyosan behozatni fog, mert Felséged a lelánczolt kereskedésnek bilincseit mély bölcseséggel szétkalapácsolni méltóztatott, — ezen borok mondom, most és később mindig csak mint régi kész borok lesznek Bécs falai közt élvezhetők, — mindaddig t. i. mig a szuezi kanális nem lesz kész és mindig csak a szél fog szolgálni az emberi »comfortok« átszállitására; és nem kőszén vagy koks —, a vén bor pedig noha ilyesféle is nagy mennyiségben semmisittetik meg az osztráki metropolisban, azért az igazi bécsi sokkal örömestebb issza az ideit és e tekintetben azon halhatatlan magyar költővel coincidál, ki az újbornak, új czipónak és új menyecskének énekli kitünő és mindenekfölötti becsét, — és én igen jól anticipálhatom azon boldog időt, mikor moyennant le canal de Suez, a derék bécsi Deutschmeister-

[1] A mit itt Sz. gúnyosan mond Bruckról, az Bruckra — osztrák-német historikusok szerint — komolyan illik.

féle fesch — mi annyit akar mondani, mint fashionable — igazi patriotismussal igy fog császárjára és Hans Jörgeljére gondolkozván jubilirozhatni: »I trink mi' voll mit mein Heurigen von Kap, und dann rück ich vor Niemanden weder mein Hut noch mein Kapp!« Ily önbizalmat pedig jó a népekben — a magyarokon kivűl, mert ezek mindig excedálnak — fenntartani! És aztán ki magyarázhatja a kereskedésnek negédjeit? Azelőtt Phoenicia volt elsősorban, — később Velencze, Génua, . . . jött aztán Hollandia, Britannia . . . Yankee Amerika és most kétségtelenűl Osztrákia van napirenden! mert a korszellem — der Zeitgeist, — és aztán ez minden ellenargumentumokat becsépel, elolvaszt, megsemmisit, — határoz ilyest el és a nemzetek geniusa; mely most Felséged mellé áll, nem ugyan az én személyemben, de láthatlanúl mint mennyei malaszt, úgy hogy azt senki nem veszi észre. — Tudjuk e fölött mily ellentállhatlan pondus mai világban a divat és kivált az elegántia. És e tekintetben kétségtelenűl Felséged adja a tónust, mert elegánsabb és divatosabb udvar csakugyan több nincs, mint Felségedé, igazi »hui« oh »oni«.[1] És mindezek fölött, mily varázsereje van minden újnak, úgy hogy bizony csak ez okból is igen sok hajó inkább a Veres tengeren fog navigálni, gyönyörű, de igaz egy kissé veszélyes kláris-csipkék közt, mint a régi unalmas nagy habokon. Nem hihető ugyan, hogy valami gálya, mely Londonból Bécsbe akar valamit szállitni Hamburg helyett a Veres tengerbe csúszni lenne hajlandó, mihez képest azon és a szuezi kanálison másszon keresztűl, gyönyörű Triest partjain kikötendő vagy vasmacskán nyargalandó; — de ilyes valami miért ne juthatna eszébe a furfangos yankinak etc., — ki Hamburg vagy a gibraltári szoroson átvergődés helyett, miért ne választhatná Adanát, — mely legelső státióját képezi a vörös tengeri útnak, — mely tengeren azonban mint mondják Szuez felé vitorláshajóval nem haladhatni, mert jobbadán északi szél fuj és kóválygásra a piros tenger nem elég széles, ámde miért ne használhatna a derék republikáner csupa füstösöket, hiszen elég kőszénnel, antracittel és fával látta el őt a rá nézve oly bőkezű természet és miért ne tenne ilyest, ha csak Felséged kedvéért is, ki valamint a yankee nem szenvedheti az angolt és valamint a derék revolverista szintoly rivalitásban van az angol nemzettel vagy inkább Palmerstonnal, ki mint mondják minap így nyilatkozott — és ilyesféle igen elfér a szemtelennek mosatlan szájába — : ha London mint állitják fészke a fejedelmi gyil-

[1] E szójátékot nem értem.

kosoknak, akkor Bécs nem egyéb mint a nemzeti mészárszékek Hauptquartierja.

A kereskedésnek, mint érintém, igen sok negédjei vannak, és a Handel-Wandel néha szivesebben jár tekervényes és sötét utakon mint egyenes vágásban napvilágkor, és gyakran bizony megfoghatlanúl oly utat választ, mint egér, mely ha megkergetik bizonyosan belébuj valami odavetett csizmába, mielőtt nyilt utat szemelne ki; — és így nem kételkedhetni, hogy számtalan hajó is felkeresi a szuezi szorost, ott derék Lesseps urat megtisztelendő és meghurrázandó!

12-ten August 1857.

A képvonásban és magatartásban óriási pondus rejlik. Süllyedő gálya alkalmával némi rendtartás egyedűl a hajóskapitánynak elhatározott férfias viselete által eszközölhető. Orvosnak bölcs és tudós arczvonása számtalan betegnek nem ritkán többet használt, mint azon mixtura vagy katwerk, melyet számára recipézett. És hát mit mondjunk a banquier-képekről és conduitről? Sokan azt pretendálják, hogy az öreg, Bécsben meghalt Sámuel és kivált a londoni még élő James Rothschild nem azért birt és nem azért bir oly hallatlan hitellel, mert órási mód vala és van Wertpapierral kivatirozva respectiv pénzládájuk, hanem mert az egyiknek oly bölcs képe volt, a másiknak pedig oly philosoph ábrázatja van, hogy az ember egy pár verschönte régi hellén bölcseket vél bennük látni és bámulni, kik annyi ótestamentális talentummal vannak ellátva, mikép Európának tán fele Amerikával együtt bizonyosan őket tartja azon most élő legokosabb tüneményeknek, kik erősebben felbörzélték a részvényes emberiséget.

De hozzuk emlékezetünkbe azon egyént — miért keressük a példát távol, — ki valóban eldönthetlen bizonyságot nyújt, mi mindent nem vihet az végbe, kinek conduitje czélszerű és ki képvonásainak parancsolni tud; és mely specialitás nékünk, kormányi eljárásunkban annyiakban szolgálhat útmutatásul és mely ügyes komédiás senki más, mint már a fentebb érintett és sok bécsinek recollectiójában tudom még mindig élő, de máskép már megholt báró Geymüller Henrik őtőzsérsége.[1]

[1] A harminczas és negyvenes években híres gazdag, de aztán vagyonbukott bankár, a kinek bukása miatt b. Eötvös Ignácz, a miniszter apja, vagyona legnagyobb részét elveszté. — Geymüller szép barokk palotájában van most (a bécsi Wallnerstrassében) a Pálffy János-féle palota mellett az alsó-ausztriai tartom. muzeum.

Ritka eset, hogy valaki oly számos éveken keresztűl minden legkisebb bázis nélkűl annyira fel tudta volna tartani »házának« hitelét, sőt fényét mint ő. Minden detail oly mesterileg volt kezelve ügyeiben, miszerint mindenkitől bámulva ő a peu prés éppen oly capacitási hirben állott az ő idejében, mint a milyenben fénylek én[1] mai napokban, az én időmben.

Bécshez közel fekvő lakháza és kertje oly izléssel, oly kitünő renddel és egyszersmind oly oeconomiával volt kezelve, hogy úgyszólván minden terem, minden bútor, minden virág bizonyitványt nyujtott Geymüller bölcseségéről, gyakorlati eszéről. Bécsi háza mindenre nézve oly czélszerűen volt ellátva, vezetve, — konyha, pincze, istállószolgálat, Silbergeschirr, libéria stb. stb., mikép senki nem találhatott józan kifogást az igen is sok vagy az igen is kevés, az igen fényes vagy a nagyon is egyszerű tekintetében ; és ezek fölött mily kitünő rend, pontosság és precisió uralkodott irodájában ! Számadás könyvei czélszerűbben voltak bekötve, tabellázva és vezetve, mint a többi tőzséreké, minden bútor a legkisebb is okszerintiebben volt elrendezve ; alattvalóinak irása olvashatóbb, szebb stb., szóval mindenben bár a legkisebben is meggondolást és előmenetelt vélt látni az, ki Geymüllerrel contactusba jött, lett volna az bár mint báró és gavallér minéműségében vagy mint »Geschäftsmann«, — miszerint valóban ezen kitünő úriembernek mindenére és ekkép homlokára is igen be vagy inkább ráillett volna az általam legelsőben választott és aztán később is megtartott motto »besonnen, aber entschieden vorwärts«. Magatartása soha nem mutatott habozást ; — stets mit Würde ; nem óra, de minuta szerint élt és oly nagy volt kiállitó és felette sokat végezhető tehetsége, miszerint legkisebb irója is rajta vehetett példát és azon könnyűség, melylyel a legszövevényesebb dolgokat fel tudta oldani, azon precisió, melylyel minden dolgait vitte és kivált azon expeditiv tulajdona, melyhez képest csak azon ügyek maradtak hátra, vagy estek oublietbe, melyeket expediáltatni nem akart, — midőn másoknak telegraph sebességgel absolváltattak ügyei ; mindezen ritka qualitások őt oly különös hitelbe állitták, sőt emelték, hogy valóban nemcsak Bécsben állott ő a tőzsérek élén, de hire oly európaira magasodott, miszerint Geymüller neve mint legkitünőbb financiális auctoritás Pétervártól Lissabonig és Londontól Bukarestig mindenütt egyformán és vajmi szépen és kivált vajmi »pengősen« hangzott. — És miután mindemellett a házigazdát

[1] Bach beszél a fölséghez.

is perfectissime el tudta játszani, nyájassága és officiositása mindenki iránt egyenlő volt, sőt barátságos jellemét és hajlamát bemutatandó, kacsócskáját is mindig »Bereitschaftba tartotta«, ha véletlenűl tán valakinek kedve csosszanna vele »Shakehandocskát« csinálgatni, ő betű szerint oly kedvencze lett és volt számos évek leforgása alatt, nemcsak a bécsi metropolitán, de az európai publicumnak, hogy szinte divattá vált, nála elocálni a tőkéket; miszerint nagy és kicsi, à qui mieux úgy vitte kincsét és néhány garasát az okos tőzsérhez, valamint a hangyák legnagyobb buzgósággal maguk szolgálják tojásukat annak kezére, ki előtt ismeretes az ebbeli ártatlan kis csínnak methodusa.

A mi országos dolgaink, felséges uram, éppen oly színben és fényben állanak, mint állottak az egykori Geymüller tőzsér ügyei. Nincs országlás, melynek részletei oly fényesek és az egész világ figyelmét oly annyira magára vonzók volnának, mint Neuöstreichnak úgy szólván a legkisebb detailja. Bármerre forduljon is az összehasonlitni akaró és mindenütt óriási javulást és előmenetelt fog tapasztalni. A publicumnak megnyerésére pedig — mit sokan persze mystificatiónak neveznek, — ennél nem kell több, — mert kevés ember bir elég éles szemmel a dolgok fenekére hatni, és még kevesebb azon felette ritka tehetséggel »az egyes számokat összesommázni« és aztán nem egy-két fényesebb numerus után birálgatni, de az egyetemes eredményre alapitni higgadt itéletét!

Geymüller, und dies ist bemerkenswert, kivált az által segitett magán oly csudateljesen és oly sokáig, hogy minél szűkebbre szorult kapczája, annál kérkedőbb és kihivóbb lett, mit mi bécsiek »aufbegehren« és a berliniek »dicktun« által teszünk ki; és ezen taktikának oly eredménye volt, mikép a publikumnak legnagyobb része rá mert volna esküdni, hogy Geymüllernek pinczéi vagy leg[alább] pénzládái teli volnának aranynyal, ezüsttel, holott, mint később mutatkozott, — a pinczében nem volt egyéb mint néhány patent egérfogó, a ládákban pedig egy pár szennyes Fussäcklin és az udvari Schematismuson kivűl semmi. —

Felséged tudom ismeri azon osztrák mondá[s]t: »der schlecht fahrt, der schnalzt,« — és ez oka, miért pattogunk, durrogatunk mi annyit és annyi variátiókban és miért lépünk a derék Geymüller nyomdokiba szorosan, mert hiszen Felségednek tőzsérsége alatt sincs tulajdonkép egyéb — mert azon 70 millió arany, melyet a Bankausweis kifitogtat, bajainkhoz mérve nem egyéb mint félfont marhahús egy bataillon fogára, — Felségednek pinczéiben és ládáiban mondom sincs

tulajdonkép egyéb, mint néhány csapda, elhasznált kötél és azoknak inventáriuma, kiket Felséged odébb szólitni méltóztatott, részint külföldre részint föld alá.

És ha valaki tudakolja, mikép választhatni oly egyéniségek eljárását mintáúl, ki bankrottal végezte be komédiáját és pour le dernier act az egész világtól üzőbenvéve, valami sötét rejtélyben szinte éhen halt; annak nem nehéz válaszolni. — És ugyanis a földgömbön oly privilegiált tünemények vannak, melyek habár mindenben is úgy cselekszenek mint derék Geymüller tett, azért még sem osztják végsorsukat azaz nem bankrutiroznak; s vajjon miért? Mert nem bankrotirozhatnak! Et ad impossibilia non datur obligatio! És ilyféle kiváltságos tünemény többet-kevesebbet minden fejedelem és ekkép az én, forrón szeretett monarchám is és pedig par excellence!

Hallotta-e Felséged, hogy király vagy pláne császár valaha bankrotirozott volna? Atillát meggyilkolták, szerencsétlen XVI. Lajost megnyaktilózták — so etwas kann schon passieren, — de valami bankrottról, mely őket illeté, nem tesz emlitést a história. Felségednek nagyatyja, — halhatatlan Ferencz, — mikor Wallis[1] 1818-ban és 1820-ban 100at 8ra piczinyelt, szinte nem bankrotirozott, sőt minden egyszerűsége mellett, nem volt ellensége az arany és ezüst felhalmozásnak, de a bankrot örömeiben nem ő, hanem csak hű jobbágy kapitalistái részesültek, — és ez igen természetes! Mert tulajdonkép mi a bankrot? Nem egyéb, mint azon eset, mikor valakinek több passivái vannak mint activái és efölött ezen valakit, ha nem tud liquidálni, fején lehet ragadni! Már ily esetbe igazi fejedelem, igazi császár soha nem jöhet, oly császár t. i. ki nem valami oly szórakozásra méltó pictus masculus, mint constitutionális király vagy pláne szövetséges amerikai Vorsitzer, mert az efféle »népszolgán« vagy egyenesen kimondva, pökedelmen ily scandalum könnyen megtörténhetik; midőn az igazi extra dei gratia [uralkodó] fejedelmi csinálmány vagy inkább remek, soha nem lehet többel adós, mint amennyi vagyona van, ez pedig kimerithetlen, minthogy tulajdonkép A-tól Z-ig minden az övé, bár egy gombostű is, mely birtokában, császárságában találtatik, és ekkép ha akar, mindig liquidálhat, mert ha saját zsebében nincs miből, mindenesetre találtatik — mint például Felséged tekintetében — a 40 millió hű jobbágyainak zsebeiben, elégséges quantum bár tízszer nagyobb adósságot is kifizetni, mint amilyen Felségednek feje fölött tornyosul,

[1] Gr. Wallis pénzügyminiszter, a hírhedt »devalvatió« eszközlője.

minthogy azon 40 millió zsebek, melyekről szólok, csak annyiban a derék polgároknak sajátjai, amennyiben azokat Felséged in cura necessitatis pour sauver la patrie kiüritni nem méltóztatik[1] — és ekkép Felséged soha meg nem akadhat, mert mathematice lehetetlen, hogy valami nagy nemzeti országos állománynak több adóssága lehessen mint collectiv értéke van. Igy például a szerencsétlen Britanniának annyi passivái vannak, mikép mindennapi könyörgésem az: »ments meg uram ily boldogságtól« — és mégis a brit népnek összesommált kincse tízszer, húszszor, tán többször felüti adósságainak súlyát. És azért mindig kaczagnom kell, ha a malcontent Calchas-féle jósok minket bankrottal akarnak ijesztegetni és hogy majd akkor megakad a státustargoncza és aztán az ő Vorspontjukra lesz szükségünk, — ha ha ha! A bankrotot, én is azt hiszem, nem fogjuk elkerülhetni, de mielőtt azért a státustargoncza akadna meg, — még sok tekintetes, nagyságos és kegyelmes uraimék equipageja fog megakadni, — ezért jótállok, hiszen ismerem az én energicus császáromat, mert ha többé nem akarnak adni, ám akkor veszünk, — és pedig nem aranyért és ezüstért, hanem »Wertpapierokért«, melynek csinálásában oly nec plus ultrát értünk el, mikép a mi bankóink más nemzeti bankókhoz hasonlítva oly szépek, valóságos Raphaeli compositiók, mikép szinte lehetetlen egy jó csomó ezresbe belé nem szeretni, miből mint mindenből mit Felséged »teremt«, vajmi világosan kitünik Osztrákiának hivatása, a civilisátiónak malasztjával az egész emberiséget felvigasztalni, lekötelezni; és azt melegtől és hidegtől megóva elégséges Wertpapierral tökéletesen betakargatni.

13-ten August 1857.

Felséged a summus justitiarius nemde? És ekkép szerencsés jobbágyai azért is háladattal kötelesek, ha Felséged őket supponált bűneikért vagy anticipative nem castigálja, — de Felséged egyúttal summus proprietarius is, — és eszerint szinte kimondhatlan köszönettel tartoznak hű népei, ha Felséged oly kegyes nekiek legalább annyit hagyni, mikép addig meg ne gebbedjenek, mig Felséged jó szívénél fogva, életükről máskép disponálni nem méltóztatik, mely szinte Felségedé. Igy tehát Felséged a státus adósságait mindig liquidálhatja, és ekkép habár mindenben is úgy cselekszik mint Geymüller szerepelt, azért végsorsára bizonyosan nem jut, mert földileg és pénzileg legalább bankrotirozni soha nem fog.

[1] Mit szóljunk e jámbor fejtegetésekkel szemben arról, a mit a mai szabadság szülte népállamok ez irányban tesznek?

Ha pedig számolásom hibás volna és a közönségből csakugyan teljességgel nem lehetne annyi értéket kisajtolni, mint a mennyi státusadósságaink kifizetésére szükséges, mit nem hihetek ; mert az emberek mindig gazdagabbak mint magukat mutatják, — ámde datur modus in rebus etc. vagy ha Felségednek scrupulusai támadnának — mitől megvallom, leginkább félek, — és népeit adóval egy kissé erősebben megrakni nem engedné, — mert jó szive ilyesektől repugnál, ám akkor töröltesse el Felséged a státusadósságokat simplicissime és ezen Kaiserschnittnek könnyítése végett törölje el egyúttal minden privátadósságokat is, és tüstént vége szakad minden embarrasnak. Ilyest Geymüller nem tehetett volna és megbocsáthatlan hibája az volt, hogy ezen bekövetkezhető és be is következett esetet számitásiból kihagyta, — mert ha nem fizet és a tempo odébb nem áll, tüstént becsípik és bőrén veszik meg passivumai árát. — Ámde ha Felséged declarálja, hogy nem fizet, mert salus reipublicae suprema lex esto, — ez esetben ki fog Felségedre neheztelni vagy pláne »becsipési« fenyegetéssel impertinenskedni? kérdem. Jótállok senki! S pedig legelsőben is, mert oly kegyes úrnak mint Felséged, nem lehet semmit is rossz néven venni, — és aztán, mert Felségednek 14 ezred zsandárja, 600 ezer zsoldosa, kétezer ágyúja és félmillió beamterje van, melyek mind készek nemcsak magukért élni és halni, de még szivesebben Felségedért! Ily jó urat aztán persze igen nehéz valamire kényszeritni, ha nem akar és kivált ha e fölött oly jellemű, nagy lovagian adott szaván, pacta conventákon etc. etc. kényelmesen keresztűl szökni. És ha mind érintém, Felséged egyúttal a hasztalan moratorium helyett minden privátadósságokat is cassálni sziveskedik, akkor Felséged a 40 millió jobbágyinak sokkal nagyobb és mindenesetre tevékenyebb, fiatalabb, körmösebb és merészebb részét magához csatolja, melyekkel ha beáll a suprema necessitas, nem lesz nehéz, az osztráki nemzetnek »gekränkt« — és ekkép panaszló és raisonirozó részét lecsépelni és tökéletesen elnémitni. Mert hiszen nem a fehér zászlósok nyerik a csatákat, de a korhelyek legiója. S higyje el, felséges uram, ha ilyesre resolválhatná magát, bizonyosan legpopulárisabb embere vagy jobban mondva félistene lenne az egész világnak, — jeder Zoll und durch und durch wie Volksmann oder vielmehr wie Volksmessias und zwar von urwüchsigster echtester Gattung Volk. — És ez oly bizonyos, mert számok bizonyítnak mellette, hogy tudom senki ezen próbatétel megkisérlését nem szeretné tanusítni és tapasztalni, kinek zsebe egy kissé erősebben meg van töltve a közönségesnél, — minthogy pénz dolgában a passivisták, kiknek

»nincs« mindig sokkal számosabban »vertreten« az emberi társaságban, mint az activisták, kiknek van, — mert néha-néha egy kölcsönzőre tán 100 adós is jut, — egynél kevesebb pedig nem lehet, — és ekkép ha valami kegyes patent e szavakat közlené: »Alle Schulden hören auf«, és »uti possidetis« vagy sokaknál »uti habuistis« és tudom, hogy aztán az ilyféle kegyes császári szó volna azon amnestia, mely Felségedet, kivált a bécsi szegénylegények által, oly magasra emelné menynyekbe, mikép nem kiálthatná a derék Residenzler némi pontossággal többé hoch, hoch, de um correct zu sagen — azt kellene neki sugdosni, lehelleni, flaitázni vagy orkánozni höcher, höcher! Mig a pénzgyűjtő vampyrok, garázda uzsorások, szívtelen tőzsérek, fösvény öregurak, papok és vén imádkozó nénik, kik teli pénzládáikon ülve, lábaikat lógatják azokról, — elcsábitják a pénztelen ifjuságot, Shyloki kamatokat vesznek rajtuk és aztán oly kemény kedélyűek, kölcsönadott pénzeiket minden kimélet, sőt még egy kis moratorium nélkűl — ennyit pedig mégis csak tehetnének, — visszapretendálni etc. etc., ezek persze erősen fognak szitkozódni, mérgelődni, intrigálni, sőt tán még petitiózni is; de ilyest oly kormány, mely a nagyobb rész mellett buzog, annak vágyait kielégíteni törekedik és nem annyira jogszerű, mint inkább naturwüchsig szomját oltani kész és melynek legmélyebb sarkalata terrorismus, — legkisebb tekintetbe sem vesz.

Csak egy baj van, kegyelmes császárom, és e tekintetben, Ehre dem Ehre gebührt, meg kell vallani, Geymüller sokkal okosabb volt mint mi, mert ő világért sem tárja ki számadásit, minthogy ha ezt teszi magától értetődik legelső negyedkor tüstént kiugratják usurpált állásából, — mi pedig, csupa loyalitásból (!) — magunk áruljuk el és verjük dobra financiáink Geymüllerféle voltát! És ez aztán nagy baj és ilyest tenni részünkről persze kimondhatlan szamárság volt, mert financiális bajaink mélyébe tekintve jó szivvel önként proprio motu senki nekünk kölcsön de egy fapoltrát nem akar adni többé és most az egész világ a sok zsidótól inficiálva meg nem szűnőleg biztosságról, sőt még hypotecáról is fecsegni szemtelenkedik és mi sem egyet sem mást nem adhatunk, — »önkényhez«, erőszakhoz bármicsoda maskara alatt pedig recurrálni mindenben, még pénz dolgában is, — habár ez Felségednek mint apostoli »maga-factnak« bizonyosan szabad, mostani időkben némi difficultással jár. Igaz ugyan, hogy Felséged számtalan opulensnek, minden isteni és emberi jog ellen, nemcsak jószágait, de
14-ten August 1857. életét is vette — mint példát annyiak közt, csak Kiss Ernőt hozom fel, ki a forradalom kezdetének alkalmával

annyi joggal viaskodott a rabló ráczok ellen, mint Pater Inocentissimus is, ha nem nyúlfi, bizonyosan védelmezné vagyonát és bőrét agressiv haramiák ellen, — később pedig törvényes fejedelme mellett bajnokoskodott hűn és lovagilag,[1] — mig fegyverrel kezében ártatlansága öntudatában oly kimondhatlan ostoba vagy östreichisch gesinnt volt Felséged felségesen remunerált bakó tábornokára bizni sorsát, ki őt sok mással undokúl kivégeztetve mint koszos kutyát lepuskázni méltóztatott — ; és Felséged, — de még kis ujját sem billentette ezen iszonyat reprobatiójára, — sőt azokat, kik az aradi mártirokért könyűket mertek sirni, — még legszivtelenebbűl is üldözni kegyeskedett, — ámde mert életüket többé visszaadni nem volt képes, legalább az elvérzettek confiscált jószágait adta át nem ugyan az illetőknek, de a cs. k. aerariumnak,[2] — mi ugyan nem mutat fennhéjázó sasröptű nagylelkűségre, de annál erősebben viseli az utilitásnak és financiális ügyességnek arany fényét et voilà c'est ce qu'est à la mode, et c'est ce qui nous faut, — és ha mindemellett Felséged igen józűn tud aludni és Mariazellben oly nagy könnyűséggel le birta rázni bűneit, mintha még egy légy ellen sem emelte volna soha is a »fliegenprackert«, — és magatartásában óráról-órára kevélyebb lesz, és mint látszik azt hiszi, hogy már nagyon boldogok Magyarország népei, ha őket bizonyos Empfangskomédiáknál császári kegyéről biztosítja, — holott a magyar népek Felségedet ezen kegytől szivesen dispensálnák, mert úntig megkóstolták annak vérszagú keserűségét, és ők végre Felségedben inkább és örömestebb a törvényes magyar királyt[3] szeretnék látni és tisztelhetni, — ha mint ezt érzi és tudja Felséged és elég »nervusa« van felvett ijesztő és fenyegető szerepét tovább játszani vagy ha Felségedet az egek ura oly kemény velővel áldotta meg és Felséged mindarra nézve mit a magyarokon és némileg a cseheken végbevitt, úgy szólván »unzurechnungsfähig«: akkor kérdem, miért nem confiscálnánk, à fur et à mesure, mint ezt a status szükségei magával hozzák, lassanként minden magyar zsirosabb jószágokat is?

Tudom, Kiss Ernő háladatos [volt volna], — ha jószágit veszik

[1] Sz. gáncs nélküli loyális és törvényes fölfogását adja vissza e mondás.

[2] Sz. nem vesz tudomást az 1857 május 8. Budáról kelt legf. kéziratról, mely az elkobzott javakat az örökösöknek visszaadni rendeli.

[3] Sz. összes, sokszor mint láttuk, túlkemény kifakadásai az uralkodó ellen — mint jelen eset is mutatja — csak a koronázatlan, törvénytelen fejedelmet illetik.

és legalább életét hagyják ; — úgy hogy ha Felséged pro futuro[1] az illetőknek nem vágja ketté életfonalát, de császári kezét csak jószágaikra teszi : higyje el felséges uram, e kezet, noha oly annyira mészárszék bűzű, mégis és relativ örömmel meg fogják csókolni az ekkép megkimélt derék neuöstreichi polgárok, — mert hiába, minden ember szeret élni, habár e tekintetben Felséged nem is adja tökéletes consensusát. És mi a pretextust és scandalumot illeti, legyen Felséges uram meggyőződve, hogy mi most úgy organisáltuk az országlásnak kerekeit, mikép nincs a 40 millió osztrákiak közt de egyetlen egy emberi teremtés, — és e tekintetben Felségednek császári családját sem veszem ki, — kit nem tudnánk legalább is annyi plausibilitással felségsértés bűnébe keverni, behálózni, és megsemmisitni, — mint amennyi valóságos joggal szerencsétlen Kiss Ernő, kiben egy csepp felségsértés és rebellio nem volt, gyilkoltatott meg, — méltóztassék Felséged bárkit is megnevezni, — és jótállok : »bakókézre keritjük !« minden legkisebb Aufsehen, lárma nélkül. És a scandalumra nézve, — Etwas mehr oder weniger, — ez, bizonyos, egyre megy — és valamint Atillát mégis flagellum dei-nek nevezik, habár egy pár ezer faluval kevesebbet perzsel is fel, — és valamint a részeg embert disznónak tartja mindenki, akár félicce vagy félakó után ázott is el, úgy Felséged sem fog azért európai hitelében, mely már tökéletesen megalapult, vagy inkább megcsontosúlt, sem alább, sem feljebb szállni, — mihez képest, ha Felséged Magyarországnak bár minden birtokosait legutolsó nadrágjától kivetkeztetni méltóztatik, ezen senki sem fog bámúlni, mert Felségednek consequens országlásától senki nem vár egyebet, — ha pedig Felséged megkiméli őket, ezt mindenki vagy komédiának tartja, vagy azt hiszi, Felséged elgyengűlt, nem mer, félni kezd. — És e tekintetben meg kell vallani Felségednek állása vajmi kellemes és valóban irigylésreméltó, — mert Felségednek ezentúl nincs oka magát legkisebbé is genirozni, car la réputation de Sa Majesté est toute faite, — és Felséged ennélfogva nincs azon állásban, mint sok szerencsétlen nő, mely a jó hir és buja kéj közt balanciroz és combinálni szeretné e két előnyt ; de oly hölgyhez hasonlitható, qui a jeté son bonnet par dessus les moulins.

Felséged tehát mindenesetre, ha csakugyan beborulnak az idők, üggyel-bajjal ugyan, de mégis mindig fog segithetni magán, mert legnagyobb következetességgel mielőtt bőrére égne a baj, oly extré-

[1] T. i. a Bach által javasolt, ezentúl eszközlendő kobzásoknál.

mekhez nyúlhat, melyek még a félig kopasz főnek hajszálát is egyenesre felmerevitik és ha oly semmirekellő poltron mint volt Robespierre, meg nem szűnő ijedelem és elégséges pióczázás által meg tudta menteni a franczia nemzetet, és számtalant capitaliter kikúrált minden fogfájásiból, — e tekintetben Felséged is már sokat tett és bizonyosan superálta boldog Carabellit:[a] szeretném tudni, ezen methódus miért ne sikerülne oly császár által kezelve, kinek annyi ideje van, hogy semmitől vissza nem retteg.

Miután azonban felséges uram, az igazi bölcs semmiben nem szereti az extrémet, mert ily alkalommal igen könnyen érheti a legerősebbet is valami baj, — és akárki mit is mond, sokkal kényelmesebb még meghalni is vánkosok és dunyhák között, aus Altersschwäche, — mint gyilok, golyó, kötél által vagy töröttsziv következtében az élet javában dűlni ki, miután mondom ilyesféle igen könnyen megtörténhetik felzavart időkben, — mindent el kell követnünk felséges uram, — mert hiába, aequo pulsat pede mors pauperum tabernas regumque turres, — és a halálnak petitióját vissza nem utasithatni, — hogy eféle fatális extrém ne álljon be.

*

[29.] És azért, — mert hitelünk valóban in extremis sinylik, nyavalyáskodik, sőt haldoklik, — és ezt legfőkép számadási loyalitásunknak köszönhetjük, én magam ellen felbőszülve mindig saját pofámat pofozni volnék hajlandó, hogy ily ostobaságra constitutionális komédiát játszani akarván oly könnyelműen ráállottam; — vajmi csipős marad mindenesetre azon factum, hogy legelső loyális actusunkért oly kegyetlenül bűnhődünk, miből tökéletesen kiviláglik, hogy a Felségedtől felvett kormányzási systemába a loyalitás éppen oly kevéssé illik, mint például nem illenék az oroszlán szerepéhez, ha az állatok ezen királya előlegesen kihúzatná fogait és körmeit.

Pofozni magamat azonban, selbstverständlich — nem fogom, Istennek hálát adván, ha engem valaki más nem pofoz, — miután egyébiránt a bennem felforrt mérget elnyelni, egészség tekintetében több orvosoknak bölcs felfogása szerint nem tartottam tanácsosnak, azon fogadatlan lángeszű tanácsnokra concentráltam bosszumat, kiről Felségednek már tettem emlitést, ki engem ezen baklövésre circumveniált, — úgy szólván kényszerített, mig bizony »knall und

[a] Valószínűleg tollhiba Caraffa helyett.

fall, le is sütöttem azt« — és kit — nem a bakkecskét, de a consiliariust ezen Geschäftigkeitja végett már simpliciter cassáltam is, — és ő most megint Lohnlakei lett, mi azelőtt volt.[1] Tanúljanak a többiek ezen szerencsétlennek sorsán, ne adjanak rossz tanácsot, ha jót adni nem tudnak, és legyenek meggyőződve, — hogy többet-kevesebbet mindazok, kik Felségedet szolgálni boldogok, körülbelül mind azon dilemmában vannak, mint volt bizonyos bajor lovas fiú egyik bécsi versenyfutás alkalmával, ki, midőn kérdeztetnék, mit kapna pojáczázásáért, ily naiv választ adott: Bin i der erste, so krig i' nix, — bin i der zweite oder gar der letzte, so krig i' nix.

A dummer Streich azonban felséges uram, meg van téve, — szerencséjére nem fogja elúnni magát, mert hiszen jó és kivált nagy társaságba jut, — és ezért most a kérdés az, — mikép köthet felséges

15-ten August 1857.

uram mindezek daczára, az üdvpartra ki, vagy más szavakkal, mikép kerülhette el Felséged azon désagrement, nehogy financiális bajainak szurkába sűllyedjen nyakig.

Ezt máskép és olcsóbban nem érhetni el, mint az által, ha merészségben, quia audaces fortuna juvat, sőt szemtelenségben nemcsak nem tágitunk, de e tekintetben dupla portióval szolgálunk az egész világnak.

Kétszer volt Napoleon Bécsben és környékén, de Fraknót, hol két Esterházynak képe, ki Vezekénynél[2] elesett és több más Esterházyak ellenség előtt nyert véres ruhája szemlélhető, Fraknót mondom nem merte bevenni Napoleon, noha erre — mint mondják és ez nagyon hihető — különös gusztusa volt, és mi nem járt volna annyi vérontással mint Saragossa elpusztitása, minthogy az egész várban nem létezett nagyobb »Besatzung« mint 24 veresnadrágú Esterházyféle gránátos invalid. És vajjon mi rettentette Napoleont az ostromtól vissza? Nem egyéb, mint ügyes kis furfang. S ugyanis a vár magas dombot foglalván el, abba nem lehet belénézni és ekkép azon felséges ötletre bukkant a 23 főt commandirozó strázsamester magával együtt, mert Napoleonnak nem jutott eszébe fellengért[3] használni, mint tett Jourdan Fleurusnál, — mind a 24 vitéznek nyakába csatolni egy-egy nagydobot, melyek hijával nem volt az

[1] Ez is mutatja, hogy az a »tanácsos«, a ki Bachnak az állampénztári kimutatások tervét ajánlotta volna, csak fictiv személy.

[2] A barsmegyei Nagyvezekénynél 1652 aug. 16. a török ellen vívott győzelmes ütközetben négy Esterházy esett el.

[3] Léggömböt. (A fellengér szó helyett Sz. eredetileg léghajót írt, de törülte.)

insurrectionális arsenált magában rejtő Fraknó. És gedacht getan; mindaddig mig Napoleon tökéletesen vissza nem vonúlt és az utolsó gallus odébb nem tódult, e derék leonidási csapat betű szerint az Istenadta 24 órában nem tett egyebet, — mint evett, ivott, aludt és sine fine dobolt. Und das hat gewirkt! Mert természet szerint Napoleon, ennyi politikát Fraknón nem supponálván, tökéletesen meg volt győződve, hogy legalább 10 ezer vitéz strázsálja a herczegi »Schatzkammert«, melyre persze különös vágya volt az usurpatornak, de attól ez alkalommal hosszú órral visszavonúlni volt kénytelen.[1]

És ily stratagémák tekintetében, melyek ha ügyesen kezeltetnek, soha nem hibázzák el a szegnek fejét és e mellett comparative rendszerint igen olcsók is — ily stratagémák tekintetében, nem tagadhatni, báró Bruck oly igazi »Tausendsassa« — oly kitünő Augenauswischer — és pedig »stets mit Würde und Salbung«, mikép párját alkalmasint még a yankeek közt sem lehetne találni, kik mint Felséged tudja általában véve oly Streichmacherek, mintha vér és nedvüknek egy része nem volna egyéb mint genuin humbug.

Ő mindenre gondolkozik *[sic]*, mi valami nagy effectust szűlhet, — igy például a karsti hegyeken mit csinált? Ez igazán surprenant volt. Felséged alkalmasint tudja, a karsti hegyek kőben szintoly gazdagok, mint kitünően szegények vizben, s pedig olyannyira, mikép az ott tartózkodni kénytelenek, nagy távolságról kénytelenek szükségeikre vizet hordani, és ez oly partie honteuséje ezen rideg magasságoknak, hogy valóban proverbiális lett, valami különös szárazság lefestésére a karsti hegyeket emlitni. — És mi ötlött ott bámuló szemeinkbe? Nichts Geringeres, mint egész sora a legszebb szökőkutaknak! »Wasser auf dem Karst!« Igy kiáltott fel az egész publicum! Man glaubt sich wahrhaftig in Schönbrunn, ja sogar in Versailles; bravo, bravissimo, Bruck Sie leibhaftiger Artesius redivivus — és természet szerint nem volt se hossza, se vége a leglelkesebb, leghurricanusabb hoch, höcher und am höchstennek!

Igaz ugyan, hogy visszajövet, mert nem jól érzettem magamat, minthogy Triestben oly tikkasztó hőség volt, mikép csaknem meggebedtünk, s alig várhattuk azon pillanatot, hogy megint megszabadulhassunk és én ott, was die agréments des civilisierten Lebens betrifft, megvallom még kutyámat sem hagynám eltemettetni, —

[1] Legenda-e ez, vagy tényleg megtörtént Beauchernais Jenő egyik hadcsapatával (mert csak 1809-ben lehetséges), nem tudom megállapítani.

mondom nem jól érzettem magamat, valóban csaknem elájultam, mikor éppen azon helyre »bransoltunk«, hol a gyönyörű szökőkutak felfrissiték az egész Felségednek hódoló és ugyancsak steinreich vidéket és én im Vorgefühl dieses hohen Genusses — egy pohár friss vizért esedeztem : — és persze a dum eris felix stb. elve szerint mindenki tőrte magát, hogy minél előbb részesültessek ezen kéjben, sőt kolikás állapotomat tekintve, ezen igazi szükségben, — mikor azon váratlan és igen kellemetlen hir üté meg füleimet : Es ist kein Tropfen Wasser zu haben etc. és igaz a szökőkutak — mintha elszöktek volna — éppen nem szöktek és én ezen esemény által, mint könnyen gondolhatja Felséged, mind anyagilag, mind erkölcsileg annyira le voltam verve, hogy alkalmasint megüt a guta, ha nem vagyok oly szerencsés, több német tudósoknak és respectiv természetbuvároknak ezen vigasztaló dialogját hallanom : Es ist hier der selbe Fall, wie in der Pliniana am Comischen See,[1] wo der bekannte und von Gustav Adolph, Ferdinand Oswald, N. N. einen jungen Deutschen genialisch beschriebene Wasserfall sich stets nach der Flut und Ebbe des Sees verhält, — was zur Sache garnichts macht, wenn nur Wasser da ist, ob sodann 6 Stunden früher oder später ; denn Ebbe und Flut wechseln ja alle 6 Stunden ; und uns Deutschen kann und muss das hoch begeistern, dass es einem Deutschen gelungen ist, dem wegen Wassermangel so verschriernen armen, und so sehr gemütlichen Karst mit den unerschöpflichen Meeren in Verbindung gesetzt zu haben. — és ily impressióval patkoltunk tovább, pedig oly sebességgel, mikép rá mertem volna esküdni, a gőzmozgonyok kezdenek szökni a kutak helyett, — mi bizonyosan Bruck Ő excellentiájának alattomos jelintésére történt, — kinek természet szerint nem lehetett érdekében, hogy igen sok időt töltsünk a karsti szökő kutak regiójában.

Én úgy tetettem magamat, mintha aludnék, miután az utazók nagyobb része sem tett egyebet, és a világért sem mondom, sőt valóban azt hiszem, kész lettem volna a torturának minden gradusait kiállni, mielőtt elárulom, hogy ezen szökőkutak nem a tengerből vagy mélyből vették kifecskendezett nedvüket, — de magasra helyezett és jól elrejtett kádak, melyekbe üggyel-bajjal hordtunk egy kis vizecskét, vitték végbe ezen csudát, melyet ezen Eröffnungs ünnepélyre készít-

[1] A Lago di Como partján a villa Plinianában híresek az intermittáló források, melyek már az öregebb Plinius idejében ismeretesek voltak. Innen a villa neve is.

tetett a derék báró Bruck de Dobosvár et Fraknó.[1] És a legédesebb érzelmek közt újra meg lettem győződve, mily kimondhatlan könnyű az embereket, mint mi németek igen helyesen mondjuk: megkenni és bemázolni; — és noha igen szomjas voltam, mert egy csepp sem volt szerezhető, mégis legkéjtelibb andalgás közt érkezek *[sic]* vissza Felséged residentiájába, az én imádott Bécsembe mit dem Stephansturm; ha azon magyaroknak egyike, kik ezen ünnepélyhez különös kegyelemnél fogva szinte hozzá voltak eresztve, ezen durva szavakkal nem illett és már ugyis gyengélkedő gyomromat tökéletesen el nem rontja és mely kutyabeszéd ilykép hangzott: »Ezen gyönyörű karsti szökőkutak, melyeket bámulni szerencsénk volt, méltón és igen helyesen paradiroznak mindazon furfangok oldalán, melyekkel az urak, mióta kormányoznak, meg nem szűnőleg csábitgatják, csalogatják és mystificálják az egész világ mellett kivált elbizott, szűkeszű, vak urukat; és mely szökőkútféle komédia vajmi jól szolgálhat mint Hauptschlüssel az urak kormányi titkainak feloldására, mihez képest nemsokára mindenki tökéletesen átlátja, mert átlátni kénytelen, hogy valamint a karsti szökők csak addig szöktek, mig mesterségesen és sok költséggel el voltak látva vizzel, úgy az uraknak legtöbb, tán minden eddigi tette vagy inkább komédiája azon pillanatban jut a karsti szökőkutak sorsára, melyben azt erőszak és pénz nem tartja többé fenn, de az e helyett saját lábaira állittatik, melyeken nem állhat, — minthogy természetes lába nincs, sem legkisebb gyökere.«

16-ten August 1857.

Ilyes beszédek azonban felséges uram, noha igen sérelmesek, car il n'y a que la vérité qui blesse, a nagy publicumban mégis egészen elhangzanak. Az egoismus oly erőre fejlett, az életi kéjek utáni vágy oly hatalomra nőtt, ezen kis szó »comfort« oly universális lett, mikép nemcsak az Extra — és mint a berliniek mondják Mädchen für Alles, de már czigány mezitlenek is kezdik sillabizálni azt, úgy hogy valóban minden függetlenebb és büszkébb emberi érzelmek napról-napra erősebben kikopnak a mostani társaságokból, — és a legnagyobb számnak nincs egyéb életczélja, mint »anyagi élvezet minden áron és lehetőleg nagyobb és tarkább szabásokban«, — mely czélt azonban nem érhetni el pénz és pedig sok pénz nélkül, ehhez pedig általában véve csak nehezen juthatni becsületes úton és koczkázás nélkül, — honnét aztán természetes, hogy tán soha nem volt annyi könnyen

[1] Gúnyból adja e predicatumokat Sz. Brucknak.

megvesztegethető, koczkázó, hazardjátékos, va banque-ista és bankrotista a világon még, mint mostani időkben mutatkozik, fénylik és végkép szurokba vagy pláne tentába esik. Most mindenki »spekulál« és miután minden más tanácskozó testületek helyett Felséged nagy bölcsen számtalan »Handelskammert« állitni[1] méltóztatott, igen remélhető, sőt hihető, hogy nemsokára Felséged hű népeinek annyira nedv és vérébe fog vegyülni a »Speculationsgeist«, mikép minden más »Geistot« elnyomván, a kisdedeknek első pelypegése nem lesz többé a közönséges papa, mama, de okvetlen ezen gyönyörű melodia: »nichts zu handeln?« Mi aztán persze vajmi dicsőséges eredmény lesz.

Magyarországban, hol azelőtt szabad discussió volt — ott még gondolkoztak az emberek, — de Felségednek örökös tartományiban az 1848-iki forradalom előtt bizony »blutwenig« vagy körülbelül csak úgy mint azt a Polizei megengedte, vagy a kormány adott az eszméknek directiót. Régi álmukból felriasztva, csak most kezdenek gondolkozni egy kissé, — de valóban mondhatni: immer derneben — és ez természetes, mert minden orgánumaink egy thema után forgatják a kintornát, mindig csak egy húrt pengetnek és egész discussiójuk azon macskaczivódásra szorittatik, melyet hős Saphir viv derék Waldeck vagy genialis Zank *[igy]* okos Warrens ellen,[2] — és ekkép az ideák, melyek egyedül szabad discussió által juthatnak igazi aequilimbra *[sic!]*, oly ferdén fejlődnek ki Neuöstreich határai közt, valamint például az emberi teremtés is görbére nő, sőt még púpos is lesz, ha szabadon nem mozoghat mint más élő teremtmény, melyek közt csak vajmi ritkán fordul elő valami deformitás és tán mióta a világ áll még soha nem létezett egyetlen egy púpos hátú elefánt vagy csak egy púp nélküli dromedár is és annál kevésbbé kaszás lábú pelikán vagy görbére nőtt páva.

Alig gondolhatni és hihetni, mily nevetséges fogalomzavar közt él és kevélykedik most nem egy neuöstreichi, kivált bécsi derék szál, — mióta t. i. bona fide azt hiszi, hogy diadalilag lerázta a szolgaságnak legalább némi lánczait és a korszellem lerántotta azelőtt vak szeméről

[1] Magyarországban az ötvenes évek legelején szerveztettek, tekintélyes számban, kereskedelmi és iparkamarák.

[2] Ezen bécsi lapszerkesztők és journalisták egymás ellen is, kivált a csípős, szúrós tollú Saphir ellen folytatott béka-egér-harczairól Sz. egy kéziratban maradt német, polemikus czikke a »Presse in Oesterreich« szintén megemlékezik. V. ö. jelen kiadvány I. köt. Történeti Bevezetés. II. könyvében az illető helyen mondottakkal.

a hályogot és most mindent tisztán lát; és ekkép semmi sincs, miről nem hozhatna bölcs itéletet, és mit nem közölhetne oktatólag a nemnémet ignoránsok millióival.

Hadd hozzak állitásom bebizonyitására némi példákat elő, melyek Felségednek bizonyságúl szolgálandnak, mily alig hihető curiosumokat képesek mai gondolkozóinknak igen számosai kicombinálni, úgy hogy valóban nem bámulhatni eléggé, mikép az Isten irgalmáért juthatnak ily exoticus vagy inkább ily lunaticus képzeletekre! De hiába, felette sok emberi alak, soha nem magyarázza a dolgokat egyszerűn és természetesen, de a legközönségesebb tettekben is mindig valami rejtélyt, valami titkot gondol kipuhatolni, úgy hogy bármily hihetetlennek látszassék is ezen állitás, számtalan egyén van, ki ha neki egyszerűn jó napot, vagy jó étvágyat kivánnak, magába azt gondolja: »Was will er denn damit sagen?«

Igy például minden higgadt eszű ember, ki nem tartozik a hyperfein és hyperpfiffig légiójába, azon kormányi actusunkat, melyhez képest financiáink állását minden negyedévben kidoboljuk, akként fogja magyarázni, hogy liberális constitutiót igérvén és tulajdonkép nem is tudván, mi volna az, legalább némiekben el akartuk volna játszani a szabad alkotmányos komédiát, és elég fontolóra nem vévén mily sajnos következményt szülhet ez, könyelmüen megkezdettük annak első felvonását és számot adtunk és most nem tudjuk, nem merjük azt megszüntetni és ekkép türedelmesen várjuk a dolgokat, die da kommen sollen; addig is behunyván szemeinket a fenyegető jövő kor előtt és élvezvén napjainkat, mig betörik a vész.

Legtöbben — és ez ránk nézve igen szerencsés — nem ily természetes üvegeken nézik keresztűl, — ezen általunk eldurrantott baklövést, — de nagy rész igy okoskodik, hallja csak Felséged: »Nem kell ezen számadásoknak hinni, mindaz mit kitárnak csupa falsum; — hogy lehetne deficit, annyi adó és más források után, ez nem egyéb, mint ügyesen kigondolt mese, — mert, mint közönségesen tudva van minden évben annyi aranyat és ezüstöt tesznek fére *[sic]*, hogy a vén Münzgebäuban nincs többé hely, — elég eszük van igy cselekedni, mert ha nem mutatnának ki annyi deficitet és igazságosan kitárnák a számadásokat, akkor bezzeg nem emelhetnék mindig magasabbra az adót és a sok esedezőknek is kellene adni penziót vagy legalább illő végadományt, — és ha eszerint nem cselekszenek, bizonyosan mindenütt kitör a ribillio, — mig most, ha egy nyomorult adófizető nem tud fizetni és őt exequálják vagy valami esedező igen is tolakodó

és nem birnak tőle menekűlni, akkor nagy szánakozás közt mindig csak azt pengetik egyiknek mint másiknak fülébe: »Wir bedauern vom Herzen, aber Sie sehen selbst ein, da Sie gewiss die »Blätter« lesen, — dass der Staatsdeficit, etc. etc. uns verbietet, das allgemeine Beste Privat-Rücksichten aufzuopfern«, és az ekkép consoláltak távolról sem gondolkoznak pártütésről, de legfeljebb, ha létük intolerabilis lesz, az egyik most lefestett exemplar, pour varier ses plaisirs, vizbe ugrik, a másik pedig nemes büszkeségtől felhevitve saját személyére nézve Felségednek szerepét játsza és magát kötélre itéli és ezen sententiát nicht im Wege der Gnade, aber im Wege des Rechtes, maga magán exequálja is.«

Nekünk pedig az eféle eljárás nem telik többe, mint egy kaczagásba, — mert mindazoknak, kik csak enni tudnak, de fizetni nem, szivünk mélyéből óhajtjuk, ut requiescant in pace; és nekünk is adjanak pax-ot. Hanem, hogy bevégezzem az aféle politikusoknak mély okoskodását, — vajjon miért gondolják hogy mi annyi aranyat és ezüstöt teszünk fére mint ők állitják? hihetné-e Felséged, azon okból, mihez képest Felséged hű miniszteriumával együtt, — ha megszükül a kapcza, — alattomosan bepakolván a sok aranyat és ezüstöt azzal nagy bölcsen odább állhasson, — és aztán a kijátszott népeknek ne legyen egyéb rágni valója, mint a száraz szalmaizű és nem nagyobb becsű ebgondolta természetű Wertpapier!

Mások pedig azt hiszik: mi azért számolunk, de persze falsificálva, hogy a deficitnek iszonyuságát némileg elburkoljuk, mely minden évben, mint ők ki tudják calculálni 400—500 millió magasságra rúg és ez, ha tudnák az emberek, mindent sarkából döntene, mig 50—60 millió rövidség, melyet a kormány nagy bölcsen avouiroz, hogy t. i. ezen nyiltszivűségű komédia által eltitkolhassa az igazi roppant veszteséget, — annyi kincs és resource közt, mint amilyennel az osztráki birodalom meg van áldva, — elég könnyen eltűrhető, kivált mióta oly német lángész van a pénzügyek élén, ki még a szinte lehetetlent is lehetségessé fogja tenni, mi angolnak és francziának magától értetődik eddigelé legalább soha nem sikerűlt, — de majd a némettől azt is megtanúlja.

És miután felséges uram ezer meg ezer ily árnyéklatú és ellenkezőleg gondolkozó okoskodó találtatik Felségednek bölcs jobbágyai közt és mindazok, kik Felséged vagy inkább az én nézeteim mellett harczolnak, oly eloquentiával szónokolnak a bor-, ser- és kávéházakban vagy hol a bécsiek restaurátiót tartanak és nézeteiket oly merész-

séggel adják ki, mert persze senki nem mer valami ellenvéleményt kitárni, — hogy Felséged, semmi higgadt közopinió veszélyének kitéve nem lévén, igen jól mulatná magát, ha annak csak részét is hallhatná, mi mindent el nem fecsegnek, kivált derék Hans Jörgelféle bécsijei, ha hosszú lesz a nap, mikép meg lehet győződve Felséged, hogy tán egy egész parlamentáris sessió alatt, mindabban, mi a két angol házban, a felsőben és alsóban elszónokoltatik, tán nincs annyi valóságos bölcseség, mint van igazi uhrwüchsigféle humor és kivált Untertans — —[a] néha-néha egy-egy Stammgastnak geniális szájában, kivált ha az ilyféle Cicero egy kissé meg van szúrva az ideitől és pitihangos,[1] mert hiába, vinum delectat cor hominis, — és aztán, mert gyakran legtanácsosabb veszélyes gondolatokat palaczkba fojtani, mert onnan legalább egy könnyen ki nem párologhatnak azok a titkos Policia számára.

Efféle alkalomkor nagy szónoklati tehetséggel a természettől megáldva ily praelatiót tartott minap bizonyos gamin Stammgast orátor, ki oly fidelitással mint amilyennel Felséged szent személyéhez van csatolva 46 év óta járja csapszékét és valamint Appelles (vagy Titus) mondhatta, nulla dies sine linea és valamint Titus sem mondhatta diem nunquam perdidi, — ő ezen utolsónál szerencsésebb, jó lelkiismerettel állithatja, hogy eső, hó, mennydörgés, hideg, meleg, szélvész, szitkozódó feleség, beteg kisded etc. etc. daczára, de még a bécsi franczia és Windischgrätzféle ostrom alkalmával[2] [is] — egyszer sem mulasztotta el polgári vagy stammgasti kötelességét leróni; egy ily talpraesett residenzler polgár, ki némieket fülhoszszal Albionról is hallott, ily szónoklattal vigasztalá meg Stammgast bajtársit, nemkülönben a csapszéknek egyéb »sehr gewählte« vendégeit; és ezen esetet persze a bécsi hirlapoknak legtöbbjei sietve felvették hasábjaikba: »A régi időkre ne tekintsünk vissza, mert hiszen e végett, meg kellene fordulnunk, — minthogy az embernek szeme elől van, — és ekkép vessük vizsga figyelmünket inkább a jelenre és jövőre: és mit tapasztalunk? Oh öröm, oh büszkeségi sarkalat! Azt, hogy mióta lovagi apostolunk legyőzte vagy inkább »felhúzta« a revolutionarius hydrának számtalan fejeit, és helybenhagyható constitutióval megáldotta már-már egybeforrasz-

17-ten August 1857.

[a] Olvashatlan szó.

[1] A. m. pityókos.
[2] 1848 októberben.

tott népeit, azóta minden emberi teremtés, legyen kinai, hottentotta vagy pláne botokund, azon pillanatban, mikor Neuöstreich határába lép, kéjérzettel azt mondhatja »szabad vagyok«, — ha t. i. tüstént be nem csipnék, — mert »Neuöstreichban« nem önkény uralkodik, de törvény! — melyet azonban, aber das macht nichts, — ma éppen annyi könnyűséggel megváltoztathatja az, ki azt legnagyobb könnyűséggel és könnyelműséggel csinálta tegnap.« — És persze nem volt a »hoch«-nak vége és az egész auditorium büszke érzéssel ment aludni, minek kéjét erősen anticipálta, mert mindegyiket egy kis majom[1] kisérte. A németek nagyon szeretik nemcsak a sert, de a jó bort is, és ha aránylag nincs is annyi részeg köztük, mint a derék angolok sorában, meg kell vallani, hogy a német faj az angol után tán a legiszákosabb teremtése a földnek, és azért nincs is nyelv, mely annyi szavakkal bővelkedne, az ittasságot és az ittasságnak grádusait kitenni, mint a germán, például: — Er hat einen Affen, er hat einen Hieb, er hat genug, er ist betrunken, er ist besoffen, er ist rauschig, er ist benebelt, er hat einen Haarbeutel, er hat einen Spitz, er hat einen Rausch wie ein Haus, der hat stark aufgeladen, der hat eine Dusel, die sein schön angetrunken etc. etc., és kivált mert vajmi szélvészesen felébredt volt benne a nemzeti »Selbstbewusstsein«.

Más alkalommal, midőn ezen most emlitett bölcsnek politikai vénája ismét megeredne, és a német fajnak fényét az által törekednék kitüntegetni, hogy az alá a szláv fajt fektetné mint sötétebb fogliot, ily párvonalt húz e két népség közt: A szláv tévelygő nyugtalan, háborgó, változékony, állhatatlan, háza igen ronda, a családi életnek örömeit nem ismeri etc. etc. — noha családi tekintetben néha több mint 1200 percenttel van megáldva, mi atyát és anyát tekintve 12 darab ivadék által teljesitve van, és ily különös isteni áldáson nem örülni, azt gondolja az ember, szinte lehetetlen; a német ellenben stabilis — és igaz, ha valahol befészkeli magát, olyan mint csimaz, — nyugalmas, munkás, állhatatos, — és mi házát és családját illeti, ezek képezik mennyországát; mikép büszke érzéssel fel is kiálthatja magát és ezt néha teszi is, ha t. i. a kelleténél egy kissé többett ivott: »Mein Haus ist meine Burg«. Mi ezen angol mondából van szabadon átforditva My house is a castle, mit Stammgast politikusunk valahol felszedett és mi kimondhatlanúl szépen hangzik, csak az kár, hogy az

[1] Szó szerinti fordítás a német kifejezésnek, a. m. becsípettség, berúgottság.

originál monda[a] az angolra nézve »való«, a traductió pedig a derék germán tekintetéhez nem egyéb mint hazugság — ; mert ha a derék teutont legalább Osztrákia határai közt meg nem vizitálják minden 24 órában 12szer ; ha mindenét ki nem dobják házának (az) ablakán, mikép semmi rejtve ne maradhasson ; ha őt fülénél fogva ki nem vezetik »burgjából« és valami Burgverliessbe nem buktatják, mindez nem egyéb, mint grátia ; és ha ilyest nem cselekszenek az illetők, csak azért nem cselekszik, mert igy tenni nem akarnak, — mert ha ilyest művelni akarnának, akkor a sógor bölcsebben tenne, ha »mein Haus ist eine Burg« nevetséges fitogtatás helyett, inkább odébb állna, — és a szláv tempót utánozván legalább egy ideig kóborogna, mig »Burgja« fölött elvonúl a vész !

De persze ily kis distinctiót tenni legtöbb német nem tud vagy legalább eddig nem igen tudott, — mert elmebeli tehetségei közt, melyek nagy vonásokban tán képzeletre, emlékezetre és judiciumra oszthatók, — minden kétségen kivűl a német fajban a képzeleti tehetség áll 1^{0} loco és pedig elannyira, hogy ezen eminentia, ha nem is az emlékezeti tulajdonon, mert a német mindig erősen tanúl és egyhuzamban repetál, de legalább a judiciumon néha-néha egy kis csorbát üt, mihez képest például a német szántóvető a házát könnyen valami sanctimoniumnak képzeli, ha azt par hasard nem bolygatják, és nem igen fárasztja eszét annak kitanulásával, ezen nyugalmat jognak vagy grátiának köszönheti-e ; — a tudós germán pedig soha sem tudott menekülni illusiókból és most miután némileg nemzeti vérszemet kapott, oly ámitásokban ringatja magát, mikép némi czéloknak elérésére mai időkben éppen oly visszás utakon jár, mintha valaki legközelebbi úton Stambulba utazni akarván, Párizs felé patkolna és bona fide azon hiedelemben álmodoznék, hogy legott meglátja Sophia mecsetjét.

Mi most a felébredt németségnek főczélja ? kérdem. Nem egyéb mint minden nemzetek fölibe emelkedni és más népfajtákat germanizálni. És ezen tendentia ellen nem lehet méltányos kifogás, sőt ily vágyat csak dicsérni kell ; mert vajmi dicső, más nemzetekkel diadalilag pályázni és lelki suprematia által azokat elolvasztani. — Igen, de vajjon mikép akarják e gyönyörű czélt a derék teutok elérni ? — bizonyosan oly tempo szerint, mint amilyennel az intelligens rák halad, nehogy fejét betörje. Németesitni akarnak és minden

[a] Már emlitém, hogy Sz. e szót a mondás értelemben szereti használni.

tőlök kitelhetőt elkövetnek a németséget gyűlöletessé tenni, — mely vágy még az által nyeri különösen piquante voltát, hogy illuziókkal teli nem is sejtik, mily kimondhatlanúl sértik mindazokat, kiket megnyerni akarnak és valóban tökéletesen úgy cselekszenek mint azon elázott siamézi elefánt, mely — mint a mese tartja — a királyi vendégek mulatságára szolgálni akarván és meggyőződve, hogy ő igen tetszeni fog, német keringőt kezdett tánczolni és tudta nélkűl annyiakat eldöntött, megsértett, eltiport, mig egyszerre csak azon vette észre magát, mert minden oldalról hullott rá a vessző, bot, dorong stb., hogy senkinek nem kell, senki nem szenvedheti.

Ha Felséged megengedi, bátor leszek egy kis eseményt felhozni, melyben én is szenvedtem, és mely Felségeddel tökéletesen meg fogja ismertetni a germán typust.

Számos évekkel ezelőtt bizonyos követ Olaszhonnak egyik kikötőjében hajóra ült új rendeltetési helyére vitorlázandó. — Én mint simplex útas elkisértem őt. A hadihajónak, mely őt átviendő vala, kapitánya csiklandós becsületű, előbb francziáknál szolgált olasz ember volt, ki azonban tisztjének tartotta a rábizott Excellentiának kénye-kedve tekintetében minden tőle kitelhetőt elkövetni; és ehhez képest kellő illendőséggel tudakolá a követtől, mikép fogna a hajón élni, ki fogna neki főzni stb., miután hozzáillő proviziók a gályán nem léteznek, — a konyha igen kicsi — az idő néha zivataros; földhez szokott szakács, tengeren nem tudja magát könnyen feltalálni, sőt néha csak fentartani is, — a hajón van szakács, nem nagy mester ugyan, de tűrhető — és aztán tengeren aránylag rövid trajectusban, nem pretendálhatni sokat, — a bölcs kevéssel beéri és a meglehetőssel is kielégittetni hagyja magát, úgy hogy ha a követ gróf minderről még nem gondolkozott és még nem gondoskodott — ő fogná tant bien que mal az e tekintetbeni bevásárlásokat és rendeléseket megtenni etc. Igy nyilatkozott a kapitány. És a követ »durch und durch ein echter Deutscher«, ki persze semmiről nem gondoskodott, legnagyobb köszönettel, sőt igazi nyájassággal fogadta a derék commandansnak szives ajánlatát, ki legott maga személyesen vásárlotta be az Excellentiának számára felhasználandó rizst, maccaronit, citromot, sardellát stb. stb. De ezen jószivűségét nemsokára úgy megbánta nem a követ, de a kapitány, hogy mindig méreg tört ki rajta, ha visszaemlékezett azon bevásárló szakács vagy hausknecht promenádra, melyet ő a követ kedvéért és szolgálatjára tett, — és pedig

azért bánta meg, mert a német diplomata, ki főtől-talpig becsületes és egyébként elég eszes ember is volt, meg nem szűnőleg kaczagott és csúfolódott az olasz és meg kell vallani püspöki táblára éppen nem illő konyhaproductumok fölött, legkisebbé sem sejtvén, hogy ez a commandánst sérteni fogná, mert ha ilyest csak távolról is gondolhat, bizonyosan nem teszi; mig a kapitány, ki a kegyelmes úrnak meg nem szűnő witzelkedéseit megemészteni sehogy sem birta, minden lovagisága mellett mindig azt állitván, Io non sono locandiere, kész lett volna a kegyelmes urat toties quoties derekasan legorombázni, — midőn velem egészen összebarátkozott, — mert én soha nem dicsértem az ő konyhájának delicatesseit, igen [de] elismertem, hogy azok egészségesek; és meglehetősen okos ember nem valami szűk hajón keresi Lucullusnak étjegyzékét. És pedig az érintett követ erősen germanisáló germán volt, de ez esetben legalább elhibázta célját, — mert a hat hétig mindennap regulariter kigúnyolt és megkinzott kapitány, a bölcs diplomata pfiffig fogásai után oly aversióba vette vele együtt az egész teuto fajt, hogy ő tudom fület se konyit, ha ezen speciest mit Putz und Stingel el is nyeli a tenger.[1]

18-ten August 1857.

És legtöbb német, nemzeteket egybeolvasztó viszketegében, mintha ezen mostérintett germanizáló apostolt vette volna mintáúl, — szorosan úgy cselekszik ha valami népfajt vesz páczolásba, mint cselekedett a császári követ[2] az érintett hadihajó commandánsnak személyére nézve.

A franczia faj, mint tudva van, sok tarka szépséget elolvasztott magába. Az angol hasonlólag; — de legalább tudtomra, egy eset sincs, hogy a franczia vagy angol, bár kormányilag, bár privát úton azt mondta volna parancsolólag: Neked vagy Nektek francziáknak, angoloknak kell lennetek. A francziának és angolnak mindig elég tactusa volt, ily provocátiók által maguk ellen az illetőket fel nem ingerelni. Ebbeli tapintata a németnek egy mákszemnyije nincs, — és kivált most nincs, miután mondom némileg nemzeti vérszemet kapott.

Minap a karszti patkós megnyitásával sok variatiókban ezen thémát pengették a német publicisták »Triest *muss* jetzt eine deutsche

[1] Ezt Sz. Bachhal mondatja el; de ő observálta tán török vagy görögországi útja alkalmával.

[2] A kiről Sz. szól, az a legnagyobb valószínűség szerint gróf Lützow Rudolf, a ki 1818—22 közt képviselte monarchiánkat Törökországban, tehát azon időben, mikor Sz. itt és Görögországban utazgatott.

Stadt werden!« Melyféle »Muss sein« elég arra, hogy ezentúl sokkal olaszabb legyen Tergestum, mint volt azelőtt valaha.

A nemzeteknek rugékonyságát a németek soha nem veszik computusba, — honnét aztán ők maguk fejtik ki azon ellenszenvet, melylyel minden nemzetek viseltetnek irántuk. A németet mint egyént általában véve senki nem gyűlöli, sőt nagy részét még erősen kedveli is, mert számtalan szeretetreméltó személyiség van köztük, — de mint nemzetet és kivált mint más nemzeteken uralkodni akaró nemzetet senki nem szenvedheti, senki nem tűrheti.

Nem egy testületről azt szokták mondani: »A kollégiumnak egyes személyei nagyon bölcsek, de a kollégium in corpore erősen ostoba«; — mi valóban igen sokszori eset és könnyen magyarázható, mert az egyes ember, mint egyes, nem áll véleményi despotia alatt, midőn testületbe szoritva vajmi gyakran nem szabadúlhat meg a többségnek zsarnoksága alúl, — és e szerint igen sokszor nézete és akarata ellen a birkákkal bégni, mint viszont néha a farkasokkal tufulni kénytelen, — ha t. i. ezek vannak majoritásban, divatban, napirenden etc.

A németeknek éppen ez az esete. Egyenként gyönyörű teremtések, in corpore gyűlöletreméltók. De itt még más tekintetek is számbaveendők. A németek tökéletesen érzik — és pedig egészen méltán — mily intelligentiai pondus rejlik az általános németségben, és számuk mily roppant, — de mindamellett szinte azt is érzik, pedig nagyon fájdalmasan, mi igen elérthető, — mily felette könnyűk a nemzeti scala mérlegében, — úgy hogy e tekintetben az angol, franczia, muszka, spanyol, de szinte még a török is magasan áll fölöttük, minélfogva poussé d'une noble ardeur, — ők minden áron nemzetté akarnak alakulni.

És ez oka, mert valósággal »német nemzet nem létez«, hogy a mostani német pangermán kolomposok, — Poroszország és az ismert és úgy szólván megcsontosodott portiókra elosztott Germánia mellett, Neuöstreichot akarják tulajdonképi német nemzetté páczolni, sütni, főzni. — S ez a németek részéről igen elérthető, megbocsátható, sőt némileg még dicséretre is méltó. Mert valamint az olasznak igen fájdalmas lehet, annyi darabokra elszakitva nem egyesűlhetni, holott ez nem volna nehéz, ha más nemzetek erővel nem hátráltatnák ezen köztendentiát, — igy a németnek bizonyosan még kinosabb, ha magát az angollal vagy francziával egybehasonlitja, — a németséget annyira elapritva nézni, — és mindemellett tisztán érezni, hogy egyesűlt nagy német nemzet létet — még maga sem tud csak képzelni is, noha

képzeleti tehetségben — mint fentebb érintém és ezt alkalmasint senki kétségbe nem veszi, a világnak egy népe sem superálja a derék Hermannak kékszemű és szőkehajú ivadékit!

Ez érzet által, mely most, — miután Felséged Magyarországot előlegesen mint mészárszéki húst elapritani méltóztatott, miszerint könnyebben lehessen belőle főzni német levest, — természet szerint legnagyobb grádusra potentiroztatik, — ezen érzet által mondom a német oly magasra felcsigázta maga magát, képzeletét és pretensióit, hogy most minden nemzetek átellenében provokáló attitudbe tette újjat húzni akaró személyét.

És ezt nem vehetni rossz néven, sőt ily hős érzelmet dicsérni kell, ha t. i. — a kihivó aztán elégséges pondust is adhat szavának, mert persze, ha aztán a nagy phrásisokat, en cas-que, nem teszi respectabilissé valami »bunkó«, akkor az efféle bravádok akaratlanúl is a bécsi Schantzlira emlékeztetnek, hol néha nincs hija »von Kraftausdrücken.«

*

[**30.**] Igy például báró Bruck nem tudhatni Felséged parancsa következtében-e vagy tán tudta nélkűl és propria industria, — mint ezt a lipcsei csillagár[1] közli —, nyilvános óvást tesz, — legt Protest ein — hires triesti toastja által Lord Palmerston nyilatkozata ellen a szuezi szorosnak átszúrása tekintetében; — mi nem egyéb, mint e kérdés körüli újjhúzás báró Bruck és Lord Palmerston — vagy tulajdonkép Osztrákia és Anglia közt.

És mindez tökéletes rendin van, ha t. i. Bruck legyőzi Palmerstont és Felséged legyőzi Victoria királynőt vagy inkább az angol nemzetet, minthogy maga a királynő Angliában nem minden, de a szabad nemzettel egyesűlve, óriási hatalom; midőn az osztráki császárságban persze Felséged »minden« a soi-disant nemzet pedig »semmi« — mi azonban nem tesz semmit, minthogy Felséged nagy bölcsen ezen két latin szót választá mottójának: viribus unitis — és negyven millió osztrák in fine finali, kivált ha majd elkészűl Felségednek flottája is, csakugyan le fogja csépelni a goromba John Bullt garázda Palmerstonnal együtt, — valamint egykor Carthagó is leomlott Rómának suprematiája által és ezen horoscopban tán egyedűl csak az fog szenvedni némi kis variatiót, hogy hihetőleg Felségednek geniális

[1] Valamelyik lipcsei ujság bécsi »hivatalos« levelezői egyike.

minisztere vall kudarczot és esik nevetségesen seggre és nem Palmerston, és aztán, hogy a viribus unitis talpraesett receptje nem Felséged mellett, de tán Felséged ellen fogja végképi alkalmazását nyerni, — mert annyi szivtelenséget, annyi kevélységet, mely legkisebb intelligentiai pondus által nincs compensálva, mint amennyit Felséged napról-napra nagyobb gradusban fejt ki, ilyest nem fognak tűrni sokáig bár a legbirkaibb népek is.

Ha F. X.-nek lábára hág, őt pofon vágja, ezen senki csudálkozni nem fog ; mert az eféle tett igen sokszor fordul elő és legtávolabbról sem csuda, — és e szerint az, ki ezt látja, meg lévén győződve, hogy F. X.-et meg akarta sérteni, individuális nézetéhez képest magában vagy tán nyilván is igy okoskodik »jól esett X-nek, hogy kikapta magáét«, — vagy : »mégis illetlen és büntetést érdemel F.-nek provokáló cselekedete«. Igen, de ha azt hallja : F.-nek esze ágában sem volt X.-et provocálni vagy megsérteni, sőt igen tiszteli őt, és hajlamát kivánná megnyerni, akkor az, ki ezt tanusitja, F.-et egyenesen sült bolondnak fogja tartani, ki nem cselekszik bölcsebben, mint madarász, ki hálói elibe ijesztő vázat állit.

Ha F. X.-et ledögönyözi és aztán midőn ez tehetetlenűl földön fekszik, őt még szidogatja, leköpi, tiporgatja, — ezt senki ugyan nem fogja nemesnek, lovagiasnak, nagylelkűnek tartani, de azért ily tetten bámulni szinte nem fog, mert ilyesféle is igen sokszor adta már magát elő, mint mondják »Rache ist süss« — és ezt Felségednek legjobban kell tudni,[1] — és efölött sokkal kényelmesebb és veszélytelenebb is oly valakit gúnyolni, bepiszkolni, lemoslékozni, ki földön fekszik, mintha az ilyes még lábain állna.[2] De ha az jut értésünkre, hogy F. éppen nem kivánta X.-et — eféle czirogatásai által — elszomoritni, desperatióba hozni, vagy őt bosszúra felhivni ; de éppen ellenkezőleg F. mindig ezt csak azért tette, mihez képest X.-et magához édesgesse, unalmait kis bohózatai által elfelejtesse, őt megkaczagtassa, szóval hajlamát, barátságát, szivét megnyerje, akkor persze az igy cselekvőt medvének vagy csimpanznak fogjuk tartani, melyek teli legjobb akarattal, midőn igen udvariasak akarnak lenni, csupa szeretetből, aus lauter Zärtlichkeit néha rútúl megharapják kedvezésük objectumait, sőt néha csontjaikat is törik.

[1] és [2] Itt is láthatjuk, hogy Sz. csapongó képzelmét, bármi messze jár is a hazai földtől, fájdalmas honszeretete és elkeseredése minden pillanatra haza, a magyar viszonyokra röpíti vissza.

És most bátor vagyok kérdezni, van-e egyetlen egy német is, ki serio az angol nemzetet, úgy szólván párviadalra kihívni akarná és van-e egyetlen egy német is, ki a lesújtott halálra sebzett magyar nemzetre szántszándékkal gúnytajtékot pökni akarna?[1]

És minden német azt fogja mondani: ily otrombaság, ily gyalázatos cselekedet nem is juthat eszébe »einem rechten Deutschen«, és Anglia átellenében nincs más célja a németnek, als sich dort würdige Geltung zu verschaffen — a magyarok tekintetében pedig, — sich bei diesem braven Volk beliebt zu machen und sie nach und nach zu germanisieren.

Ez a németek szándéka, — mely felette méltányos, bravo, bravissimo, ámde csak az a furcsa, hogy valamint az angolok úgy a magyarok átellenében a német betű szerint úgy cselekszik mint a felhozott F. uraság viseltetik X-hez, — honnét aztán a németeket in corpore Angliában részint lekaczagják, részint megvetik, Magyarországban pedig nem szenvedhetik, és ők sem az egyik, sem a másik országban, de egyetlen egy proselitát nem csinálnak, sőt még azokat is maguk ellen felbőszitik, kik irántuk azelőtt némi sympathiával viseltettek.

Minap bölcs és erősen germanisáló Zank,[2] Andersen a hires sakkista dicséretére közlött egy nevezetes paeant,[3] mely kulcsúl szolgálhat a németeknek magukat megkedveltető vajmi finom tapintatáról.

Andersen mint tudva van, az 1855-iki európai sakkversenyben legyőzte minden versenytársait; és az egyetemes németség úgy megörült ezen triumphuson, hogy a házasulandó — — —[a] kéjérzetét tökéletesen osztá, sőt szuperálta, ki mint tudva van, szerető és szeretett szüleinek e szavakkal közlötte boldog vőlegényi érzelmeit: »j'ai pleuré de tendresse et trépigné de joie.« — És ezt senki legtávolabbról sem vette rossz néven, — mert legkisebb diadal is, melyet nemzet nemzet fölött kiviv, méltó tárgya a közörömnek és azon egyén, ki »haec otia fecit«, tökéletesen megérdemli a köztapsot, — mely soha nem sérthet, bármily exorbitans is; mert vajjon ki mer határt szabni nemzeti lelkesedésnek? E tekintetben

19-ten August 1857.

[a] Nem jól olvasható szó, mint a folytatásból látszik, valamely franczia regény vagy színmű egyik hőse, vagy szereplője.

[1] L. az előbbi lap [1] és [2] a. jegyzetét.

[2] Sz. mindig Zank-nak írja — iróniából — Zangnak, a bécsi »Presse« szerkesztőjének nevét.

[3] Dicshimnuszt.

valljuk meg, az igen sok nem oly nagy bűn, mint az igen is kevés, és nemzeti hiúság könnyen megbocsátható, midőn igaz személyes hiúság vajmi szennyes tulajdon. A panegiristák vérükben egy kis liberális, demokrát és szocziális-féle mixtúrát is hordván, Andersent sakkfővezérré, királylyá, sőt császárrá emelték, a világnak ez által tudtára adván, dass auch ein Bürgerlicher durch Wissen ein König und mehr als ein König sein kann, — és kivált sakkjátékban, hol minden szabó is erősen szorongathatja a királyt, sőt még meg is mattozhatja, — midőn a fából készült király csak úgy véthet a szabónak, ha azt ennek fejéhez csapja sakkantagonistája. És ezt is mindenki igen természetesnek tartotta. Csakhogy a német bizonyos Künstlereket is királyi czímmel illet, kik felette hasznos, de nem annyira jószagú dologban járnak el, és pedig mindig éjjel; — mihez képest a királyi czim olyanra kenve, ki nem született és jogszerinti király, — meg kell vallani, igen kérdéses compliment, ámde ily szorosan senki nem vette a német képzeleti tehetségnek kiforrásait.

Andersen [1] ezen évben, megint Angliába utaz vagy inkább utazott, s pedig Manchesterbe, hová meghitták őt s hová ő, szegény-legény lévén, subscriptio útján, melyet német »sakkbarátok« inditottak számára, alkalmasint már el is jutott és mi több, hihetőleg ez órában, mikor e sorok iratnak, Caesarral azt mondhatja, »veni, vidi, vici«.

És im ezen eset adott alkalmat azon feuilletoni czikkre, melyet Zang sajtójának 179. számában 1857. ezen czim alatt közöl: »Das Schachtournier in Manchester.«

Andersen minden hihetőség szerint győzni fog. Ámde in dernière analyse van-e ilyféle diadalnak valóságos erkölcsi és anyagi pondusa? Nézzük egy kissé közelebbről, mert ezen vizsga némi más kérdésekre nézve is, némi haszonnal járhat.

Most a németek nagy számban igazi szenvedelemmel sakkoznak; — úgy hogy előre mondhatni, sehol nem lesz kevés idő alatt több kitünő sakkista mint az egyetemes németségben, sőt tán ezen órában sincs más nemzetek közt már annyi jeles Philidor [2] mint a germán fajban. Ezen azonban nem kell csodálkozni.

[1] Anderssen Adolf (1818—1879) eddigelé állítólag a legjobb sakkozó, igen művelt ember, boroszlói tanár s jó mathematikus volt.

[2] Franczia zeneszerző (sok operát írt) és híres sakkozó (1726—1795). Valódi neve: Fr. A. Danicain.

Én felette sokszor meg voltam lepetve és sokáig nem tudtam kitalálni okát, hogy gyalogezredben a közlegénység közt vajjon miért rejlik rendszerint sokkal több mesteremberi intelligentia, mint lovasezredben; mig egyszerre világos lett előttem és én szégyenlettem, mikép ez előbb nem jutott eszembe, hogy ennek oka nem más, — mint azon factum, mihez képest lovasezred általában véve ezer főből, a gyalog pedig néha több mint 4000-ből áll és ekkép minden hihetőség szerint a gyalogezredben nagyobb súlyúnak kell lenni a mesteremberi intelligentiának, feltéve, mi magától értetődik, ha az egyik mint másik ezred egyféle emberi speciesből van componálva; mert ha például a fikák botokúdok, a lovasok ellenben szászok, akkor bizonyosan nem a quantitás, de a qualitás felé fog bicczenni a mérleg nyelve.

Német körűlbelűl 60 millió van, angol ellenben még csak 20 millió sincs, — és ekkép, ha ezen 80 millió emberi teremtésnek nagy része sakkra adja fejét, akkor 3at lehet fogadni 1 ellen, hogy sakkütközetben a germán lesz a triumphator; mert sakkjátékra nézve az értelmi súly angolban, németben egyenlő, sőt ezen utolsó emberi speciesben tán nagyobb és pedig minthogy sakkjátéki eminentiára, ceteris paribus, bizonyos pedantéria, sok gyakorlat és kivált azon tulajdon nélkűl nem juthatni, melyet mi németek [1] ekként teszünk ki: »büffeln«. — Már mi a pedantismust és a bivalyozást [a] illeti, e tekintetben meg *[sic]* kell ismerni, a germán faj erősen szuperálja az angolt, és a gyakorlatra nézve nincs kétség, miszerint ezen kérdés körűl is szerencsésebb állásban van a német mint a britt; mert hiszen mig az angol kénytelen maga magát kormányozni, miután a selfgouvernement nála realitás és nem komédia, mi természet szerint igen sok időt rabol, addig a boldog teuto, ki nem kormányoz, de kormányoztatik, úntig disponálhat idejével, melyet sakkjátékra fordithat; honnét aztán a nemzeti állásnak külömbségéhez képest — sok németnél a sakkjáték Hauptsache, minthogy komolyabb dolga nincs, — midőn legtöbb angolnál ezen gyönyörű háborúi játék [2] — de mindig csak »játék« nem több mint »Nebensache«.

20-ten August 1857.

[a] Sz. így magyarosítja az előzőleg említett német szót »büffeln«, melynek megfelelő magyar szó a »magolni«, »bemagolni«.

[1] Bach beszél.

[2] Sz. maga is kedvelte a sakkjátékot. Döblingben mindvégig (az öngyilkossága előtti héten is még) egyik kedvencz szórakozása volt.

Ugy hogy, — mindezen körülményekhez képest a higgadt fogadási törvények szerint nemcsak 3at, de 4et, sőt még ötöt is tehetni 1 ellen, hogy sakkban a német meggyőzi az angolt, mert a hihetőségek ily arányban mutatkoznak.

Mihez képest nem azon kell bámulni, ha a német e tekintetben maga alá keriti az angolt, de az volna surprenant, ha az angol hágna a németre; valamint teszem lóversenyben senki nem csodálkozik, ha a favorite az első, de akkor van meglepetve a publicum, mikor oly táltos győz, mely ellen fogadásban minden probábilitások szerint 4-et, sőt 5-öt is tehetni 1-re.

És aztán higgadtan megfontolva en dernière analyse, — ugyan mily pondusa, mily haszna van az ilyféle diadalnak? Anyagi legkisebb sincs, ha t. i. nem pénzért sakkoznak az illetők; mert ez esetben igaz nem jár a triumphus haszon nélkűl; mint például 1847-ben, mikor a pesti sakktrifolium: Szén, Grimm, Löwenthal zsebibe tette a franczia 5000 frankot. — Erkölcsi, becsületi nyeresége az ilyféle diadalnak pedig egyedűl a képzeletben feneklik; mert a sakkvirtuositás semmi más virtuositást nem representál, de, gli,[a] szorosan egyedűl a sakkjátékra van szoritva.

Azt mondják, a sakkjátékos — vagy mint a németek nevezik: a sakkbarát, der Schachfreund [miért? azt nem tudhatni, Sachfeind tán helyesebb kitétel volna] —[b] némileg tábornok, minthogy e játék nem egyéb mint háború; — és igaz nagyon hasonlit ahhoz, csakhogy ezen egybenhasonlitás által könnyen confusus lehet az ember, ha számtalan eset közt par hasard az is eszébe jut, hogy például I. Napoleon tán egész Francziaországban legrosszabb sakkista volt, Mack pedig tán legjobb az osztráki közbirodalomban — és mégis nem Napoleon, de a most érintett Mack vagy tán inkább Gubits[1] fizette meg az Ulmer Gerstli árát. — Ezer példa mutatja, hogy igen mediocris eszű emberek néha kitünő sakkisták, mig nem egy lángész, bár annyira töri is eszét, legkisebb combinatiót sem fejt ki a 64 részre szegletezett táblán.

Mihez képest azért, mert Andersen alkalmasint a mostan élő legjobb sakkista, még éppen nem következik, hogy ő en cas-que a porosz

[a] Itt Sz. valami olasz mondást akart beszúrni, de szórakozottságból tollában maradt. [b] Kiadó tette szögletes zárjel közé.

[1] Gyönge szójáték makk és gubics (gubacs) szókra. Azért van gubics nagy kezdő G-vel írva, hogy Macknak megfeleljen. — Mack altábornagy híres ulmi kapitulácziójáról (1805) van szó.

katonák élén is nagy diadalokat fogna ünnepelni vagy az egész porosz nemzet közt ő volna legtündöklőbben qualificálva premierminiszternek.

Sőt még azt is kérdezhetni: lehet-e igen kitünő sakkistát igazi haszonnal valami másra forditni? Mert valamint mindenben, úgy sakkjátékban is, meg nem szűnő gyakorlat szükséges, miszerint az illető lefelé ne gördüljön, de kivivott fényében fentartsa magát. Minden pillanatban új sakkprobléma merűl fel és közöltetik a publikummal, melyet a sakkjátszó úgy szólván par profession nem hagyhat feloldatlan, mely műtételre órák, napok, néha hetek kivántatnak, — és miután a gyarló ember jobbra és balra egyszerre nem fordúlhat és szintigy egyszerre súlyos sakkproblémákat feloldani és például iskolában kis gyermekeknek jó sikerrel prelegálni nem képes,[1] — okvetlen az nyilvánul, — hogy a kitünő sakkista, ha t. i. más dolgai is vannak, ezekben tán hanyagabban és hiányosabban fog eljárni, mintha nem is tudná, mi a fa, futó, ló, fika stb. stb.

Bizonyos magyar nagyságnak különös jó sakkista tiszttartója volt. A rábizott gazdaság nyomorúltan forgott — a jövedelem napról-napra csökkent, — mert a derék oeconom egész napon át mindig sakkozott vagy sakkproblémákat fejtegetett; éjjel pedig mindíg sakkról álmodott, és igy persze nem maradt ideje, igazi haszonnal pénzszerzési (csinálási) combinatiókat tenni, a munkások után nézni etc. etc.; de a nagyságos úr, kit ő szolgált, e kis mellékes körülmény végett rá éppen nem neheztelt, mert hiszen derék tiszttartója az egész környéknek minden sakkozóit, sőt még azon zsidókat is, kik rendesen megvásárlották a mindig szaporodó dögbőröket, rendre lecsépelte és megmattozta, mely esemény oly örömére szolgált a kényes becsületű földesúrnak, hogy szemlátomást hizott, mikor azt hallá, az ő tiszttartója a legerősebb sakkista és kutyába sem vette birtokának kutya állapotát.

Igy meglehet, mihez képest Breslau lakosai is azon öntudat és világi becsület által erősen consolálva lesznek, ha gyermekeik par hasard semmit vagy igen keveset tanulnak is Andersen úrtól, — hogy ő az egész emberiségnek legyőzhetlen sakkchampionja.

Nem lehetetlen ugyan, miszerint Andersen úr oly különös tünemény, ki anélkűl hogy sokat combinálna, mégis le birja sakkozni Stauton angolt, ha ez bár egész nap és egész éjjelen át bivalyodzik is a koczkás táblán — de ez nem hihető; — szintigy nem fekszik a

[1] Anderssen, mint említém, középiskolai tanár volt.

lehetőségek körén künn, hogy Anderson minden tekintetben éppen oly kitünő pedagóg, mint eminens sakkirály, de ez sem valószinű, mert az igazi és nemcsak vérszerinti pedagóg, kivált kisebb emberi teremtések körűl — oly annyira és oly folytonosan van elfoglalva, — mikép szinte semmi másra nem marad kellő ideje, — mert az idővel lehet ugyan gazdálkodni, de azt hosszabbra sehogy sem nyújthatni!

Azt mondják, Andersen talpraesett, becsületes és szerény egyéniség, — és azért bánnám, ha e sorok őt sértegetnék; — de vajjon ki mind ennek oka? — nem más, mint tapintat nélküli panegiristái, kik őt szinte a napig felcsigázták, — miből újra és újra az világlik ki, qu'il n'y a pas de plus grand malheur que d'avoir un sot ami, — és annál inkább, d'avoir des peuplades toutes entèires pour des amis de ce genre.

A sakk-suprematia, mint érintettem és mint ezt tán mindenki elismeri, semmi más suprematiának nem jele, és azért ha valami nemzet büszkélkedhetik is azzal, hogy az ő kebléből merűlt fel a világnak legelső sakkistája —, józanúl devalválva való képzeleteket, hiú pretensiókat etc. etc., ezen büszkeség nem oly legális és nem áll oly valóságos sarkalaton, mintha valaki tökéletes joggal azt állithatná, az én nemzetemnek egyik tagja a világnak legügyesebb fogpiszkálófabrikánsa vagy az egész emberiségnek legeminensebb tyukszemoperátora! Minthogy ezen professioknak van igazi és nem képzelt haszna.

Azon nagy lárma tehát, azon betű szerinti bálványozás, melylyel a képzeletdús németek Andersont, de Lazát, a két Witzet, Harwitzet és Horwitzet[1] etc. felhőkbe emelik, igen nevetséges, — de mint érintők igen természetes és megbocsátható, mert a nemzeti versenyzés mezején a legkisebb diadal is oly annyira édes, de egyszersmind annyira részegitő, mikép könnyen okozhat bizonyos szédelgést, nagyobb elposszantást.

És mindeddig tökéletes rendin van a dolog, — de a német ezzel meg nem elégszik, hanem pour faire le contrast plus grand, legyalázza az angol sakkjátékosokat — valamint egyszer tisztelt barátom ifjabb Szabó Pál[2] is az által gondolta a fiumei amerikás-gabnamalmot

[1] Nevezetes sakkjátszók.

[2] Fiumei kereskedő, egy ottani magy. keresk. társaság (1844) igazgatója, a ki nagy veszteségek után megszökött. Később Párisban Boldényi név alatt néhány művet írt a magyar ügy hazafias ismertetésére.

leghathatósabban feldicsérni, ha a pesti hengermalmot lepiszkolja, legyalázza; holott Magyarország tág terén tán két jó malom is megállhatna békében, ellenséges rivalitás nélkűl.

Tudom, legtöbb német, ki ezen állitásomat hallja, nem fogja elismerni, hogy ő az angol sakkistákat le akarná mocskolni, habár az érintett Zang-articulust toties-quoties át is olvassa. És éppen ez a curiosum, — hogy mint vak elefánt nem is sejditi, ha valakit sért.

Ezen articulusban[1] Andersen mint »deutscher Schulmeister« mutattatik be a világnak, holott ő tulajdonkép, mennyire én tudom, nem Schulmeister, de Lehrer — ámde azért állittatik alább, »um einen Knalleffect zu produciren«; mert vajjon mit művel ezen egyszerű szerény Schulmeister? Nemcsak az egyszerű angol sakkistákat csépli rendre le, — de még az angolok sakk Istenét Stauntont is legyőzi — nem tudom, ki nevezte őt istenné? — és pedig — mit einer riesigen Überlegenheit. — És ezután mi történik? Staunton persze, mint a németek ezer árnyéklatban hirdetik, pattog, szitkozódik mint kofa, az egész angol nemzet majd meggebed mérgében, — mig a szerény germán, oly modestiával ül a magas paripán, melyre őt »vezéri talentuma« emelte, mihez képest ő úgy fénylik azon, mint tündöklött a legszebb abnegatiótól az ismert templarius mikor szerencsésen legyőzte a sárkányt. Mely képet még bizonyos parfume is kiséri, — mert midőn lefestik Andersent és minden mozdulatit, minden képvonásit, a sakkasztalnál legnagyobb minutiával, ezen classicus sort is belekeverik dicsérő tömjénükbe: Reichtum an Gedanken verleiht seinem Spiel wunderbare Reize,' berauschendes Aroma! Mi akaratlanúl Wieland ismeretes Oberonjára[2] emlékeztet, mely gyönyörű elmeborjuzásban *Kaka Wiello*[a] oly kitünő szerepet visel — ; és ezen egész feuilletoni cikkben Andersen úr az, kit legerősebben kell sajnálni, — mert őt derék és erősen bölcs dicsérői oly aromába álliták, — melyben emberi gyarlóságainál fogva de csak 24 óráig sem tarthatja fenn magát!

És aztán ily módon emelik halhatatlanságra legjobb fiaikat a jó németek és aztán ily pfiffig methodus szerint kedveltetik meg magukat más nemzeteknél.

Ha Zank úrnak ezen feuilletoni mesterdarabja isoláltan állna és

[a] Sz. aláhúzása. Így, Caccamiello helyett. (Wieland a névben magában is — à la Széchenyi — gúnyolni akarta a mű egyik szereplőjét.)

[1] Zangnak Sz. által föntebb idézett czikkében.
[2] Wieland főműve a képzeletdús Oberon.

mint unique de son espèce fénylene vagy inkább pellengérkednék, akkor mindaz felséges uram, mit előhoztam, legkisebbet sem nyomna. — mert félig-meddig józan eszű ember, azt még csak nem is álmodhatja, hogy 60 millió német közt ne létezzen nehány ignoráns, mosatlan szájú, rövid eszű tökfilkó. Mig emberek maradunk, minden nemzetnek vannak eféle percentjei.

21-ten August 1857.

Ámde a most felhozott feuilleton nemcsak nem áll elkülönözve, de mondhatni bizonyos idő óta, kivált mióta Izrael tentával kereskedik, szinte egy németűl irt sort sem olvashatni, melyben ne volna valami gúny, valami superioritási fitogtatás, valami provocatio más nemzetek irányában! Ezt nem tagadhatja senki, kivált ha Bécsnek irott vagy inkább kipréselt elmebeli triumphusait egy kis figyelemmel olvasgatja. Nincs nemzet, melyet kivált az osztrák német tehetsége szerint be ne piszkolna!

És ha angol, amerikai, francia ellen cselekszik igy, ez tán nem bölcs, de legalább nincs a lovagiságnak törvényei ellen, mert hiszen ezen három emberi species legalább a gyakorlati és nemzeti mezőn igen jól megbirkózhat a derék teutokkal, és őket erősen capacitálhatja, hogy a hörcsög minden impertinentiáinak daczára elvégre mindig pórul jár.

De mit mondhatni arra, ha a német mint például a lipcsei csillár és kivált az osztráki német, minden módon és minden alkalommal gúnyolja, piszkolja, tiporja a magyart — és még akkor is, mikor azt nem teheti, és valamit méltánylani kénytelen, ezt oly grandezzával, oly professori pretensióval teszi, mely még jobban sért, mint a gúnytajték és mely meg kell vallani, felette jól illik oly nagy mélységű és minden oldalról kiképzett bölcsek és talpraesett nemzeti tanárok szájába mint például Bäuerle, Zank, Gerold, Kuranda, X. X. Langer urak et Co.[1]

Az emberi szenvedelmek — kivált, ha elnyomatnak, oly explósióra képesek, — mint puskapor; — mely ha felpattan, nem választja ki a bűnösöket, de mindent, a legártatlanabbat is eltemet vagy megsemmisit.

A bosszúnak, mert mindig vak, nincs határa; és ekkép igen elérthetni, hogy azt ki mindenünket elrabolta, becsületünkben, jóhirnevünkben gázolt, még akkor sem kiméljük, mikor leomlott előttünk

[1] Már egyszer-kétszer megjegyeztem, kik és mik voltak e bécsi lapszerkesztők és journalisták.

vagy le van bilincselve, — minthogy a bosszúnak égető szomja kirekeszt minden lovagiságot és azért ha Felségednek dinasztiája, sőt saját szent személye kinozza a magyarokat, ezt emberileg elérthetni, — mert igaz, a magyar farkasokkal több baja volt a felséges Lothring családnak mindenkoron, mint a többi osztrák birkákkal és legfeljebb rókákkal és ebekkel. — Igen, de mit vétett a magyar a németség ellen? Ha azon volt a magyar, hogy az osztrák képzeleti kutyaszabadság helyett igazi emberhez illő szabadságban részesüljön és azt a német nem tudta elérteni, nem birta felfogni, — mit tehet erről a magyar?

Mily ürügy alatt piszkálja, mocskolja, köpögeti tehát a német a lebilincselt magyart, ki magát sem erkölcsileg, sem anyagilag védelmezni nem képes; — vajjon lovagi-e ezen cselekedet és kivált szeretetreméltó-e?

Tán felsőbb parancsolatra történik, vagy pedig az osztrák patriotismus felfogása szerint, — mely Osztrákiában inverse áll aus Patriotismus »ganz freiwillig«; — mi persze biztosabb és jövedelmezőbb is, mint ellenkező eljárás; vagy végre azon fentérintett okból, hogy az elbizott derék germán fiúk tökéletesen meg vannak győződve, miszerint kaczérgatásuk és kirugásuk a magyarok átellenében éppen nem sértők, de mindannyi kanczarúgások, melyek csak arra szolgálnak, a magyarok kedvezését appetitlich szőrük és bőrük iránt növelgetni?

Hogy a meg nem szünő piszkálás parancs után vagy freiwillig pour son plaisir történik, igen hihető, igy okoskodnak a magyarok, mert hiszen mint mondják Felséged maga vagy Felségednek kormánya, mi nem tehetünk egyebet, mint börtönözni, számkivetni, akasztani, ütlegelni, anyagilag minden módon csipegetni és eszerint még más factoroknak is kell létezni, melyek Felségednek ezen kormányrendeleteit mentegetik, szebbítik, sőt még erősen ki is dicsérik, mit persze Felséged saját maga sem tehet, mert hiszen az »Eigene Lob«-nak szaga nem vanille, — és e mellett a magyaroknak erkölcsi részét is meg kell törni, kivált a külföld számára, mi elvégre sikerülni is fog azon latin methodus szerint »Calumniare audacter, semper aliquid adheret«, — és melynek alkalmazása abban áll: az 1848. év előtti magyar viszonyokat a nevetség szinpadára állitni, — a mostani viszonyokat ellenben felhőkbe emelni, — mi nem nehéz munka, — mert 1848. előtt igen sokan még a magyarok létéről sem tudtak semmit és ekkép igen könnyen rájuk foghatni a legnagyobb absurdumokat is, — valamint nem nehéz valami cadaver vagy jól bezárt »Sträfling«-

ről bármit is elhiresztelni, minthogy nem felelhet; a mostani viszonyokat pedig szinte igen könnyű minden módon kiczifrázni, mivel most annyit hozott az idő magával mint vasutakat, gőzflottilákat, telegraph-egybeköttetéseket stb. mik igen könnyen megkápráztatják a szájtátó sokaságot, és aztán mi is rajta vagyunk, egy ünnepélyt, egy ceremoniát csatolni a másikhoz, — kivált mert Felséged maga is oly leereszkedő eféle behózatokat személyesen minduntalan provocálni; mert hiszen Felséged mint igazi Überall-nirgends ki nem fárad, népeinek megboldogitására mindig mozgásban lenni, — mit Felségednek hű népei különösen nagy hódolattal vesznek; mert igen jól tudják, mily kimondhatlan fárasztó és súlyos, welche Aufopferung, még éjeken át is extra trainben jóizűen aludni és mindazon éljenorditásokat hallani, melyeket Felséged számára pénzért vagy inkább sub poena 25 [1] — mert ez olcsóbb, — rendelgetnünk. És irókat, kik becsületesen eljárnak ebbeli tisztükben a multat gyalázván, a jelent dicsérvén és a jövőt mint Eldorádot kipingálván, akárhányat találunk, Felséges uram és nemcsak olcsón, de még ingyen is, — mert sok igazi patrióták izlése szerint Felségednek megelégedése édesebb, mint bármily más taps, kivált ha ezen taps csak lármára reducáltatik, — Felségednek megelégedése ellenben valami borjuzást igér.

Egyébiránt számtalan németek, kikben nemesebb lélek lakik és kiktől lovagi érzelmeket meg nem tagadhatni, a világért nem volnának képesek a szerencsétlen ügyefogyott magyarokat legtávolabbról is szántszándékkal bántani és sérteni, — de mégis egyhuzamban teszik, és pedig mert nem tudják, mit tesznek, sőt még nem is sejtik.

Mikor a »Széchenyi« gőzösnek katlana Gönyő partján elpattant, többet közt két fütő is áldozata lett ezen eseménynek. Nem vesztek tüstént el. Egyik három, a másik még tiz óráig élt, de húsuk csontig oly puhára volt főzve, hogy az, mikor a hajóból kivitték őket, betü szerint lehullott. Gondolhatni, mily kínokat szenvedtek, mig a parton levő fogadóban kiadták lelküket. Az odavaló főtől talpig becsületes, noha németnevű, de igazi magyar szellemű korcsmárost, mikor ez eset részleteiről tudakolnák, többek közt azt is kérdezték tőle, vajjon az érintett két fűtő nagy kinokat szenvedett volna-e, mire a derék gazda ganz naiv ekkép válaszolt: »Nem biz azok.«

Számtalan ember szintigy itél, más embernek baja fölött és vala-

[1] Huszonöt botütés.

mint nem a káplár érzi a botot, de a káplánzott *[sic]*, szintúgy nem az fájlalkodik, ki valami bajt néz, de az, ki azt viseli.

És ha anyagi dolgokban uralkodik ily egoist itélet, melyhez képest minden ember többet-kevesebbet oly vágyat érez magában, mint azon ismert hős, — ki minden csata előtt igy fohászkodott az éghez : »Wenn nur mir nichts geschieht«, — mennyire mutatkozik ily önzés még erkölcsi érzelmek körűl? Ki helyezi magát, — vagy inkább : ki elég méltányos erkölcsi bántalmak tekintetében mások helyibe állni? Tán senki!

És miután most a humor, a Witz, a bonmot, a szó elfacsarás van németek közt divatban és napirenden és számtalan német iró azért oly kimondhatlan unalmas, mert meg nem szünőleg mulatságos akar lenni, wenn es auch garnicht gehen will, — igen természetes, hogy minden — sokszor oly nagy kinok közt született Witznek — ki kell mondatni, habár egy nyomorultnak lesujtására is czélozna; — honnét aztán nem csuda, ha kivált a magyarokra süttetnek el az eféle nyilak legsürűbben és pedig legelsőben is, — mert a magyarok nem védelmezhetik magukat és aztán mert az emberi társaságnak sepredéke oly igen hajlandó az ügyefogyottakat lehahotázni, valamint bizonyos külföldi nagyság is — mint sokak előtt tudva van, mindig erősen kaczagott, mikor czigányokat ütöttek, vertek, weil sie gar so sonderbare Gesichter geschnitten haben.[1]

Engedje Felséged, számtalan példa közt — hadd hozzak elő csak egyet.

Mikor Felséged bájoló császárnéjával magyarországi útjának készült volna, — egy derék német levelező ezt irja már nem tudom, melyik bécsi ujság gazdájának az Alföldről :

»Nálunk nagy mozgalom van, — és ez sok tekintetben különös szerencse, — mert ez által a magyarországi proverbiális rossz utak tandem aliquando, meg fognak csináltatni. Hogy azelőtt nem voltak útak Magyarországban, ezen nem kell csudálkozni, — és ezt mindenki könnyen elértheti, ki visszaemlékezik egy hires magyarországi »Landtagsredner« oratiójára, ki ganz naiv azt állitá »Was brauchen wir Strassen; im Sommer ist überall guter Weg, und im Winter fahrt nur Jud, Handelsmann oder Narr etc. etc.«[2]

22-ten August 1857.

[1] Nem tudtam megállapítani, ki volt ez a »külföldi nagyság«.

[2] Ennek a »jeles« követnek sem tudom a kilétét megállapítani. Lehet, hogy csak fictiv alak.

Világosabb commentár úgy hisszük nem szükséges a magyarországi infámis közlekedések illustratiójára.« Igy irt a geniális correspondens.

Most kérdem, mit akar mondani vagy tulajdonkép mit mond ezen csinos humorteljes anecdota? Főleg azt, hogy az egykori országgyűlés oly szamár kollégium volt, melynek eltörlése az igazi civilisátióra nézve oly nyereség, melyhez képest minden lépten Felségednek kezét kell csókolni, miszerint az egész magyar alkotmányt sarkából döntötte, — és pedig ha máskép nem megy par force megboldogitni a derék magyarokat.

Nem tagadhatni: Magyarországban sok ostoba és előitéletes egyéniség létezett mindig és létezik most is elégséges számban, — és azért igen hihető, hogy ezen most érintett bölcs sententiát valóban el is mondta [1] s pedig nem egy spectabilis vagy nagyságos, — de higyje el felséges uram, ily asinust minden bizonynyal — ha Croesus is — meg nem választották volna soha is országgyűlési követnek.

Ilyféle baklövés, mint a tapasztalás mutatja, csak oly körülmények közt történhetik és történik is, — hol a respectiv tisztviselők nem választatnak, de neveztetnek; vagy ha választatnak is, nem szabadon választatnak, de felsőbb influxus és jóváhagyás szerint, mint most nálunk a Bürgermeister urakat, mely viszonyok közt bizonyos miniszternek öcscse vagy bizonyos miniszter ágyasának ura etc. etc. etc. bármily szamár noha is egyébként, könnyen felmászhat a magas paripára, — midőn, minden korlát nélküli szabad választók ha tán néha-néha egy-két főt be is törnek, — pour éprouver les bonnes têtes — minden bizonynyal igen alkalmas, sőt mondhatni mindig a legalkalmasabb egyént fogják megválasztani, — mit szinte századi vagy ezredi tapasztalás minden kétségen túl emel.

Az érintett levelező ezen kis humoristica által azonban — elhiheti Felséged — nem akarta a magyarokat sérteni, — és azt tudja: nem is sértette; — mert, mint elbizott német, ő oly magas intelligentiai állásban véli magát a rozsdás magyarok átellenében, — mint valami igen okos vén »bácsi« öcscséhez mérve, — kinek emlékezetébe hozza nagy nyájassággal és mit echtem attischen Salz, egykori »Flegeljahr«-féle bohózatit, — melyek fölött a derék fiúval együtt, ki ezt átlátja, most en compagnie jóizűt kaczag, — és erősen örűl, hogy ezen sötét időkből szerencsésen kilábolt és most vasúton a világosság felé röpülve, leveti a magyar nadrágot és ehelyett német bugyogót húz vagy más

[1] Lásd a föntebbi jegyzetet.

szavakkal: független magyarból német — és ha ilyes lenni nem akar, elvégre függő, sőt fölfüggesztett magyar lesz.

És ha még németországi porosz játszaná ezen protectionális szerepet, ennek még volna értelme, mert mi tagadás benne, a németországitól, a porosztól igen sokat tanúlhat a magyar; — de vajjon ki preceptorkodik ily modest szagú humoristicus grandezzával a magyarok fölött? Valami osztráki genie à la Silberstein, Waldeck, Langer[1] etc. etc. etc., ki nem győzi hahotázni a magyart, például hogy nincs vert útja az Alföldön, Somogyban stb., hol legalább Tisza vidékén rendszerint igen messze fekszenek a helységek egymástól és hol sok mérföldek távolságra nincs kő vagy útra való materiál, — és mély feuilletoni vagy néptanári eszének daczára észre nem veszi, mikép néha télen vagy ha egy kissé több eső esik, oly rossz az út még Bécs környékén is, például Bécstől Döblingbe 600 száz öl távolságra, — noha az egész vidék minden tekintetben különösen »steinreich« — hogy vajmi gyakran alig haladhatni csak lépve is, — miszerint — minden körülményeket és viszonyokat igazságosan megfontolva és egybehasonlitva — bátran betáblázhatni az alföldi rossz utakat a mostoha szerencse sorába, midőn a Bécs körülti rossz út okvetlen a szamárság rubrikájába való.

*

[**31.**] Ha a magyar előbbi boldog állásában volna, akkor tudom ezen dévaj ráfogást éppen nem venné rossz néven, mert nem ráfogásokkal, de igazi bohózatok elmondásával riportirozhatna a csintalan csipkedők ellen vajmi diadalosan.

És e tekintetben hadd hozzak Felséged mulatságára némi részleteket bizonyos beszédből fel, melyet vagy húsz évvel ezelőtt gr. D. S.[2] egykori kényes huszárkapitány nagy hahota közt elmondott valami népesebb vármegyei gyűlésben. Miből látni fogja Felséged, mikép állottak akkor a magyar és osztráki dolgok néhányai.

»A tekintetes urak — igy szólt a karok s rendekhez az érintett kapitány gróf — igen elbizott jeleműek; más nemzetek institútióit könnyen lenézik, lekaczagják, kűlönösen a derék osztrák sógor politikai viszonyait. Az urak meg vannak győződve »extra Hungariam non est vita« etc. — és kivált az osztrákot még meg is szánják,

[1] Bécsi journalisták centralista és germanizátor irányban.

[2] Talán gr. Desewffy Sámuel, a későbbi sárosi főispán († 1847).

mert vármegyékről nem is szólva, — még csak országgyűlése sincs. Ez azonban alacsony calumnia, — mert az osztráknak szinte van diétája Bécsben, — és pedig sokkal czélirányosabb mint a mienk; mert mig mi néha hónapokig ülünk, perlekedünk, izzadunk, dolgozunk és rendszerint nem sokat, sőt néha semmit sem végzünk, ez alatt az osztrák a ceremoniát, tanácskozást, conclusiót etc. rendesen egy ülésben elvégzi; és ez által is mutatja, mennyire tud az idővel sparolni, miszerint aztán könnyen is fizethet minthogy mint az angol mondja »time is money«. — Noha oly annyira privát és secret mulatság az efféle Landtag, mikép jótállok még egér is ki van rekesztve a tanácsteremből, azért mégis módom volt mint felvigyázó trabant, kinek egyike néhány arany ficzkóért átengedte kabátját és postját, — egy ily orsággyűlésnek kezdetét, folyamatát és végét tanusitni, — és pedig stante pede anélkűl hogy az egész diéta folyama alatt ettem, ittam, leültem vagy csak egyszer prüsszentettem volna is. S most látom, mennyire bölcsebbek a németek mint mi magyarok vagyunk, mert mig mi rendszerint annyit fecsegünk pro s contra és néha annyi lármát ütünk, mikép se hossza, se vége és az ember azt gondolná, Jericho falai bedőlnek, — addig a derék bécsi németek — mint nagyon épülve tapasztaltam, — olyan mélyen hallgattak, mint halak — már nem tudom, mely speciesből, — mig végre mit der grössten Würde a császári Praeses a karok és rendek, vagy inkább a mixta elibe — mert representatio tekintetében is a »Gmischtes« prevaleál a bécsieknél[1] — előterjeszté az adótabellákat, melyekből 25 percent aucta mutatkozott. — Én azt tudtam, most valami »Sturm« fog kitörni, mert nagyon keserű képeket csináltak a német mágnások — és ily esetben a magyar diétán a leglármásabb vociferatio támadt volna, — de nem, mert a bölcs osztrák uraságok igazi bölcsekhez illőleg egyedűl parókáikat rázták meg, de már ezt erősen, úgy hogy az egész terem hajportól csak porzott, — és vége volt az osztráki Landtagnak! De bezzeg nem ily simán mennek és mentek mindig az osztrák országos dolgok. Mint a naplók bizonyitják, régibb időkben iszonyatos opposítió fejlett ki, melyet csak az elnök lélekjelenléte, energiája és mély bölcsesége volt képes paralizálni! S ugyanis, egy különösen merész osztrák gavallér, midőn tapasztalná, hogy adóját megduplázták vala, egyszerre felegyenesűl és legnagyobb energiával azt orditja a Praeses fülébe: »Herr President aber« — mire a talpraesett német

[1] Czélzás a bécsiek által előszeretettel ivott keverék-borra.

personális — ezen delicióz replicával trumfolta le a vakmerő sógort »Nichts aber, ich solvire die Session« — és a principiis obsta elve szerint le volt csépelve az ellenzék és megmentve az osztráki haza!«

Ha mondom — a magyar előbbi boldogságát élvezné — ezen most festett képpel válaszolhatna a geniális német novellistának és e kis újjhúzásban okvetlen a magyar kerűlne az osztrák fölibe, — minthogy ezen utolsónak állitása semmi egyéb mint Witz hazugság, midőn gr. D. S.-nak osztráki ständische Landtag portraitja oly frappant, mikép — annak valóságit tudom senki, a legszemtelenebb sem meri tagadni.

De miután a magyar mennyországából betű szerint ki van lökve és mint beteg vagy tán már haldokló oroszlán alig mozdúlhat, természetes, hogy minden lökést fájdalmasan érzi *[sic]* és ekkép legnagyobb resignatiója közt vajmi nagy kinokat szenved, ha tenger bajai fölibe még a bécsi tentások is rúgnak rá meg nem szűnőleg és minden variátióban, — mert hiszen nincs hét, nincs nap, hol valami ostobát ki nem gondolna a magyarok számára valami bécsi szamár.

És ha a Witzlingek czélja az volna, a magyarokat kinozni, ám akkor, meg *[sic]* kellene ismerni ebbeli virtuozitásukat, — mert e szerepben mesterileg járnak el, — és elvégre még Epictet nyugalmát is kivetkezteti minden stoábul a meg nem szűnő szúnyog, tetű, poloska- és scorpió-csipés; igen de a jó fiúk, mint emlitém, ezt nem szándékolják, hanem tudtuk nélkűl esnek azon szerepbe, — mint amilyenben az »aimable« hosszú fűl nyájaskodott a mesében.

És ez oka, hogy a német faj soha magába nem olvasztott más fajt, mert sehogy sem tudja magát megszerettetni. Azon elolvasztó ingrediens, tán szellem, mely némi más emberi fajtákban létezik, oly deficitben van az egyetemes németség közt, mihez képest szorosabb contactus következtében a német nem olvaszt, de bizonyosan olvad, úgy hogy ha valami skatulyába vagy zsákba dugnak egy németet és egy angolt vagy egy németet és egy francziát, sőt egy németet és egy rumunt —, és aztán ezt a skatulyát vagy zacskót oly állhatatossággal rázzák, rázzák, valamint lelkiismeretes homeopath patikár rázogatja üvegeit, mikor valami decilliont[a] készitget, ez esetben minden bizonnyal nem német fog a prisonból kibújni, de valami angol vagy francziaféle artefact vagy egy éppen nem mulatságos román.

23-ten August 1857.

[a] Tollhiba destillation helyett.

A német Amerikában amerikai lesz, Angolhonban angol, Francziaországban franczia etc. és bármily természetelleninek mutatkozzék is ezen factum, — nincs példa teszem Erdélyben, hogy oláhból szász lett volna, midőn nem egy szász olvadott már el az oláhságban. A német vérben bizonyos »abstossend«-féle keverék van, mely nem engedi, ha igy lehetne mondani az assimilatiói processust.

Felszinesen fontolva pedig, úgy látszik, mintha a német nem könnyen olvadna, mert nincs emberi species, mely más fajtának nyelvét — legalább beszédre nézve — nehezebben tanulná és hiányosabban mondaná ki mint éppen a német, kivált a bécsi, — ki rendszerint még németűl sem tud, — és nem képes d és t, b és p közt különbséget tenni, sőt még más betűket is legizetlenebbűl elferdit. — Igy például felséges uram ismerek bizonyos bécsi tudóst, erősen germanizáló könyvirót, ki a tornyot saját anyanyelvén nem mondja ki »Thurm«, de Durmnak, — és ha a franczia »joli coeurt« akarja csinálni, igy francziáskodik : »bermeté Madame te fus ovrir mez omás« etc. etc., úgy hogy más nemzetinek valóban igen nehéz és ehhez bizonyos talentum kell, a betűk hangjait úgy elficzamitni mint ez a bécsinek oly könnyen vagy inkább természetesen esik, — valamint a józannak sem könnyű »részeget« imitálni ; és mint mondják az egyenesen nőtt csak ügygyel-bajjal és sok vattával és vánkosokkal utánozhatja a púpost.

És ily csekély utánzási talentum, — azt hinné az ember, legbiztosabb kezese az olvasztó tulajdonnak, ámde, mint a tapasztalás mutatja, éppen ellenkezőleg áll a dolog, mert a német utánoz mindent, — noha, mi legalább a nyelveket illeti, oly otrombául, mikép valóban ritkaság oly némettel találkozni, kiből, bármily más nyelvet beszélne is, tüstént ki nem hangzana a német.

A németben azon certain je ne sais quoi hibázik, mely más nemzetek suprematiáját oly tűrhetővé teszi.

A lombard például bizonyosan olaszországi egyesülés és önállás után szomjazik és ez igen természetes — midőn a lelkesebb ember nem is igen értheti, más fajtájú nép vagy úr mily joggal hátráltathatja ezt, — legalább isteni nem lehet ezen jog, de egyedűl »szuronyi és puskapori«, azonban mondom, ha nem lehet szabad, — elhiheti Felséged, ezerszer jobban szeretne franczia, mint német önkény alatt állani és pedig nemcsak azért, mert a talián és gallus faj közt nincs szembeszökő heterogenitás, hanem mert a germán pedantismus és azon sok teher és azon sok tenta, mely nélkűl nem élhet, könnyen

desperátóiba hozhatja a legbéketürőbbet is, minthogy elmúlhatlan mindenre rávonja az unalom hálóját, ennél pedig veszélyesebb nincs s mikép helyesen is mondja — ha nem csalatkozom — Voltaire: le genre ennuyeux est le genre le plus dangereux, — és igaz, mert alkalmasint nem létez irtózatosabb neme a halálnak, — mint unalom által meggyilkoltatni — és par paranthèse felette sok embert mindazon bohózat betű szerint agyon úntat, melyet Felséged számára kigondolunk, — és mi még a bécsieket sem mulatja már.

A német rendszerint azon tulajdonban is erősen szűkölködik, melyet a franczia e szavakkal teszen ki »bon enfant« és »facile à vivre«; mert ritka azon germán, kiben valami pretensió, valami arrogantia ne volna, és mely a két most érintett csábitó qualitásokat tökéletesen meg ne törné.

Számos évekkel ezelőtt Karlsbadban hires Goethe személye által felfényesité a fürdői vendégek sorát; — és az ott levők által mélyen respectálva, — oly elkülönözötten, de egyszersmind oly magasságban tartá magát a többi halandóktól, mikép valóban úgy ragyogott, mint csillag erster Grösse; — mely okvetlen közelébb áll Istenhez mint gyarló földi teremtésekhez.

Éppen azon időben Catalani[1] az ismert énekesnő is használta a károlyfürdei vizeket vagy nagyobb elegantiával mondva »egészségkutakat« és férje Wallabreg[2] franczia exhuszárhadnagy is ott volt, ki mint tudva van Catalanihoz férjhez vagy inkább férj tulajdonságba ment; oldaláról soha nem távozott, mert nejétől naponként kikapta a contrahált mulatságdijat és ki azon pajkos, könnyű szivű elmés gascon sorban lelte helyét, mely száz meg száz bohózat által elég ismeretes az egész világ előtt. — Ezen derék girondista[3] nem bámulhatta eléggé a német Shakespeart, és még azon okból is, mert szinte kétszer oly nagy volt mint ő, — és miután megtudta, hogy Goethe számtalan mesterdarabok közt még Werthernek is szerzője, nem állhatta tovább, miszerint magát a nagy költőnek be ne mutattassa, — és ugyanis mert Wallabreg Párizsnak egyik kisebb szinpadán Werthernek paródiáját látta franczJára forditva, és ezen bohózaton annyira kellett kaczagnia, mikép még most is kaczag, ha azon deliciόz estére

[1] C. Angelica † 1849-ben Párisban.

[2] Tán Val-Labrède-t akart Sz. írni. Ez a helység van Girondeban s tán innen való volt Catalani jelentéktelen férje. Egyébként Sz. a nevet többször ismétli mindig egyformán.

[3] L. az előző jegyzetet.

visszaemlékezik, melyet a nagy Goethenek köszön, mert Wallabreg nem tudott semmit is a komoly és elég unalmas originál Werther létéről, de azon hiszemben volt, hogy Goethe irta a bohózatot.

Goethe mint nagy költő weimari geheimer-Rat és excellentiás hideg leereszkedéssel fogadta a kis Wallabreget, de ez gasconi könnyűséggel úgy ugrott a germán Sophoklesre és megcsókolta őt mint a szökött gamin de Paris a tábornok nyakába, legnagyobb lelkesedéssel kiáltván, il faut que j'embrasse le grand compositeur allemand, que j'admire, parce qu'il a écrit Werther, cette delicieuse farce qui m'a presque fait mourir á force de rire etc. etc.

És Goethe mérgében kész lett volna a kis Wallabregot megfojtani, annyira fel volt ingerülve ellene, hogy őt egy bohózatirónak merte tartani.

Ha Goetheben csak öt perczent más vér folyik, mint teuto, — bizonyosan jóizűt kaczag a szeles kis franczia tévedésén, — és egész Karlsbad Goetheről okvetlen ezt mondja, quel charmant, quel aimable homme, — holott kivált ezen kis scéna után — igen sokan — igy mertek szólni a nagy germánról: Ich bewundere [ihn], aber im Grunde ist er doch ein höchst langweiliger Kerl; — vagy — ein grosser Schreiber mag er sein, aber kein grosser Mann ist er nicht etc. etc.[1]

A németek nagy része nem is sejti tulajdonkép mit tesz a »bon enfant« és mit jelent a »facile á vivre !« Egész jelleme ellentétben van ezen érzelmekkel.

Egyes egyének természet szerint kivételt tesznek, és bizonyos pontig az igazán kiképzett egyéniség elveszti fajtájához ragadt árnyékosabb oldalát; de általában véve minden nemzetnek van bizonyos csorbája, valamint elsősége is, mely azt előbbitől megkülönbözteti és e tekintetben Goethe tökéletesen szolgálhat a német typus megismerésére.

Bon enfant? Legtávolabbról sem — és facile á vivre még kevésbbé.

És eszerint bátran mondhatni általában véve ismétlem, — mert kivételek vannak, bizony nem nagy számban, — egy igazán minden hizelgést félretéve »aimabler Deutscher« oly rendkivüliség, melyet szinte pénzért lehetne mutogatni.

24-ten August 1857.

Becsűletes, tudós, tiszteletreméltó, szolgálatra kész, magas erényű német akárhány van, — olyas azonban, kiről valódilag lehetne mondani »fascinating«, az ilyes igazi fehér holló.

[1] Ezt a mulatságos Goethe-anecdotát nem találtam a róla szóló irodalomban.

A németségnek roppant száma nem abból veszi eredetét, miszerint más nemzeteket magába olvasztott volna, hanem mert az egek ura erősen megáldotta a németeket respectiv vajmi hosszú *[sic]* családokkal, — és e tekintetben is bámulásra inditja a gondolkozó emberiséget a gondviselés, mert mi tagadás benne, a német faj az emberiségnek legmunkásabb fajtája, mely mint hangya minden körülmények közt dolgozik és valamint ez habár elveszik tojását és százszor fel is dúlják fészkét mégis mindig mozog, fárad, töri magát holtig, úgy német keresetre szintannyi buzgóságot mutat Washingtonban vagy Nero kormánya alatt, szabadságban, szolgaságban, etc. mig némi más nemzetek sehogy sem tudnak dolgozni és semmi kedvük sincs habár csak legkisebb láncz is csörögne lábaikon.

A hangya, a méh az Istennek bizonyosan igen respectábilis teremtése, — de kormányzásra saját fészkén kivűl nem való. Igy a német is, okvetlen 1° loco van intabulálva mennyországban, de kormányozni *más nemzet*[a] fölött soha nem fog, hahogy durva erőszak által nem, — vagy oly viszonyokban mint 1848 előtt állott Felségednek germán családja a magyar nemzet átellenében.

Nem egy német azzal büszkélkedik, hogy még az angol nemzet élén is »germán« vér fénylik. És igaz, csakhogy ez esetben mint ezer másban, a német nedv angol vérré vált, — és efölött Angolhonban a király nem egyéb mint az egyetemes angol nemzetnek legelső tisztviselője. És ily feltételek alatt elég acceptábilisnek mutatkozik a német faj, — mert rendszerint »igen humanus«. Rendszerint mondom, mert legalább Felségednek kormánya — aus höheren Staatsrücksichten und weil es Felix Schwarzenberg ein deutscher Fürst so eingeleitet hat — igen nagy csorbát ütött a német humanitási hirre, — úgy hogy sokan azt usurpáltnak gondolják, — és még azt is merik állitni, miszerint a germán eddigelé más nemzeteken azért nem kegyetlenkedett, mert erre nem volt elég ereje vagy ekkép cselekedni nem mert, — és ha meggondoljuk mennyire hizelkedett Felségednek családja a magyaroknak mielőtt Felséged »viribus unitis« Croatorum etc. etc. le nem sujtotta azokat, — és aztán mily inhumane, sőt mondhatni, mily diabolice sáfárkodott és kegyetlenkedett szegényeken, mikor lábaikról le voltak verve ; — akkor mondom bizony nem tagadhatjuk, hogy a világ egyéb népeinek van egy kis oka, a germán humanitást kérdésbe venni és azon, pedig igen erősen, kételkedni. — Ámde

[a] Sz. aláhúzása.

van módunk e tekintetben az egy kissé elhomályositott német humanitást megint egészen tisztára mosni, mivel a Deutschtum szeplőtlenségi szerencséjére Felségednek apostoli vérében egy kis olasz mixtura is van, — melyre — és ezt el fogják hinni az emberek, kivált ha a velenczei olasz csapdákra, banditgyilkokra, és általában véve a Macchiavelli iskolára emlékeznek — igen könnyen rákenhetni Felségednek számtalan magyar jószivűségeit.

Mily különös volna az és mily kevés önismeretre mutatna, ha például az angol nemzet, férfiú és nő »balettetánczra« adná fejét — vagy inkább meglehetős nagy lábát; és pedig mert bizonyosan nem arra való. Midőn a franczia, kivált asszonyi része, mert lába piczi, sok kin által nincs genirozva, rendszerint sovány mint deszka, igen könnyen representálhat valami emberfölötti lényt, — Sylphide, Undine, Loreley, Donauweibchen képében etc. milyest mintha csak csupa levegőből és legfeljebb tajtékból volna készítve, nem is képzelhetünk oly erős columnákon, mint amilyeneken a talpraesett angol nő regulariter besétálja, bár legnagyobb esőben is, a londoni Hydeparkot minden istenhozta vasárnap.

Ily árnyéklatok különösségeit általában véve többet-kevesebbet minden nemzet hord saját magán. Egy nemzet »vorzüglich« erre való, más nemzet ellenben »vorzüglich, arra etc. — és ily minéműségek vagy tán elsőségek kikoptatására, kitörlésére századok nem elégségesek, de tán ezredek sem — és viszont szintigy nemzeti deficientiák tekintetében.

A szeretetreméltóságot nem kell egybekeverni az amabilitással, — minthogy ezen két eszme valami egészen külömbözőt jelent. És ugyanis — Gellert[1] például mint nagyon szeretetreméltó egyén ismeretes, az aimable kitétel azonban éppen nem illik rá, midőn Voltaire viszont éppen nem volt szeretetreméltó, de különös amabilitással tűnt ki. E két tulajdon közt melyik a becsesebb, nem nehéz elhatározni, mert okvetlen a szeretetreméltóság az. Ámde ily tulajdon nem csábit, — midőn az igazi amabilitás mintegy varázserővel hódit.

És ezen qualitással a germán faj éppen nincs megajándékozva az egek urától. »Gründlich aber langweilig« — és ha invita Minerva aimable akar lenni, kivált a német tudós, arra még kevésbbé való, mint John Bull egy franczia pas de deux-re vagy solóra.

[1] Gellert F. Keresztély, a jónevű német író és költő († 1769) egyéni lebilincselő és kedves tulajdonságai miatt annyira közkedveltségnek és népszerűségnek örvendett, a minőre az egész irodalomtörténetben nincs példa.

Mint ezerszer el volt már mondva, igen sok ember oly gyenge, hogy nem igazi elsőségei[a] által akar parádirozni a világ előtt, de valami más alárendelt qualitása következtében. Igy például II.[b] Frigyes porosz király meg nem elégedett hadvezéri és státusbölcs fényével, hanem mint poéta akart ragyogni. Ez ha igy lehetne mondani, bizonyos acquisitionális hiúságból ered, — melyhez képest például az érintett nagy király a két fénylő qualitását oly birtoknak tekintette, melyet senki kérdésbe nem vesz és ekkép valami új acquisitió után szomjazott, mint például az igazi telivér banquier is — mint például Rothschild — ha már egész hegyet is tudna rakni aranyával, nem lankad fáradságban a hegy mellé bármily kicsi ezüst, sőt ólomdombocskát egybetalicskázni.

A németség éppen ezen esetben van. Die Gelehrtheit, die Vielseitigkeit, die Tiefe kann uns kein Volk streitigmachen, igy szól most a telivér teuto, — und deshalb wollen wir Deutsche uns im leichten Französischen, im sarcastischen Englischen versuchen und zeigen, dass der Deutsche auch in diesem ganer (a legtöbb német a genrét igy mondja ki) alle Nationen der Erde zu überflügeln im Stande ist, besonders wenn alle Deutsche sich zu einer riesigen Nation verschmelzen etc. etc.

És mutatis mutandis mit látunk? Körülbelűl igen becses és különösen »anställig« bivalyt, mely courbetiroz, lanczadiroz, sőt versenyt akar futni, vagy tökéletesen kigimnasticált derék medvét, eine ehrliche Klafter hoch, mely kimondhatlanúl izzadva a quadrille françaiset aprózza és mindenkinek homerosi hahota közt megesik szive rajta, mert látja a szegény »gestrenger oder gelehrter Herr Meister Petznek« mily kimondhatlan nehezen esik ezen franczia tempó, és mily kitünően »ungeschickt és plump« járja azt.

Kérem, felséges uram, méltóztassék magának bármely productumát bármelyik bécsi feuilletonistának par métier — elolvastatni és fogadom, hogy Felséged, ha par hasard olvasás alatt el nem alszik, — mi igen hihető, tökéletesen el fogja ismerni, hogy a derék becsűletes és minden tekintetben tiszteletreméltó Deutsche Michlinek a franczia könnyűség sehogy sem mundol, — az angol attikai sóhoz mérve pedig saját sava úgy áll mint »schlampete Limonade« választóvizhez.

Kérdem, miért nem elégszik meg a német azon sok szinű fényével, mely őt oly érdemteljesen környezi, és miért vágyik oly acquisitiók

[a] Értsd: kiváló tulajdonságai. [b] A kéziratban tollhibából: »I-ső«.

után, melyekben mindaddig bizonyosan soha nem fog részesűlni, — mig komoly férfiúi tartását, mely neki oly jól illik, megőrzi, — és a szép kincsét otrombáúl bizonyos artefact gasconnaddal fel nem cseréli?

Oly férfiaktól — több százat tudnék nevezni — mint volt Leibnitz, Herder, Kant, Klopstock stb., ugyan várja-e valaki, dass sie nebstbei auch Witzreissen, Spassmachen oder gar franzisirte cachucha [1] tanzen sollen? És ha annyira elfelejtenék magukat, a trivialitás oly alacsonyságára sülyedni, — mint amily dégoutant cloakban nem egy mai napi, szót elfacsaró »bonmot«-fabrikáns pezderkedik, — kérdem, nem törne-e ketté azon báj, sőt mondhatni azon »aureol«, mely most veszi őket körül?

L'imagination d'un Allemand, la grâce d'un français, la profondeur d'un anglais etc. etc. kérdem, miért nem fénylene minden nemzet igazi elsősége által?

És vajjon, miért akar a német más nemzeteket germanizálni, hiszen száma elég nagy; — miért militál tűzzel-vassal például, hogy Triest tüstént németté süsse magát, mit kivált bölcs Warrens [2] oly erősen sürget, és ilyes egyénnek tanácsára jó hallgatni, mert tanácsadók közt inkább az érdemel bizodalmat nemde, ki csak magának tanácsol rosszúl és kinek »nincs«,[3] de a publicumnak annál jobban, mint olyféle consiliárius mint például derék Zank germán bajnok, ki magának mindig igen jó tanácsot tudott adni és kinek ekképen »van«.[4]

[1] Spanyol táncz.

[2] A már említett bécsi sajtóbérencz.

[3] T. i. vagyona.

[4] *Széchenyi jegyzete:* Legközelebbi penna csetepatéja Warrens úrnak Zank úrral, noha a német becsületnek vestál papjai megbocsáthatlan scandalumnak nevezték azt, welcher einen Schatten auf den Krystall des Deutschtums wirft, — azért mégis kitünőleg jól mulattatta a publicum nagy részét;* — hiszen mi tagadás benne, — száz ember közt, — és ha ezek csupa humánus németek volnának is, legfeljebb tiz lesz, ki két egymással veszekedő ebet, békességkötésre sürgetni vagy őket egymástól elválasztani igyekeznék, midőn a kilenczven spectator élvezni fogja ezen mulatságot, sőt a duellánsokat még biztatja is, ne kiméljék egymást. — És ha két igazi kutyának párviadala oly populáris jó időtöltésre szolgál, — ugyan

* Warrens az igazi sajtóbérencz és Zang a sajtóüzletember — mindkettő nagy börziáner — többször polemizáltak egymással; de végre is, mikor a Neue Freie Presse alapításakor (1864) Zangot két legjobb munkatársa odahagyta, Zang az ő Presse-je szolgálatába fogadta Warrenset. — Mind a két sajtóhőst jól, noha látható jóakarattal jellemzi Friedjung többször id. műve II. köt. 330—333. lapjain. V. ő. e mellett M. Richter művét: »Die Wiener Presse« a »Wien 1848—1888« czímű gyűjtem. munka II. kötetében.

De miért akarja, mondom, a német az egész világot megnémetesíteni? Tán azért, miszerint aztán »nemzetté« alakuljon!

A la bonheur! Ámde akkor éppen ellenkező úton kell a németnek járni etc. mint amilyenen eddig haladott, vorwärts ugyan, ámde nicht besonnen; mert mikép ahelyett, hogy más nemzetek hegyibe emelkednék, minden bizonnyal más nemzetek által »viribus unitis« le fog sújtatni, mert napról napra gyülöletesebb lesz minden más fajtájú átellenében.

Ezt azonban felséges uram, az elbizott germán bizonyosan soha tenni nem fogja, és pedig mert már nagyon vén, mikor sem egyén, sem nemzet meg nem változtathatja természetét. 25-ten August 1857.

A német bár akarja bár nem, az emberek közt és im deutschen Reich többet-kevesebbet mindig azon szerepet fogja játszani, mint amilyenben a derék hangya és a munkás méh kitünteti magát állatpajtásai kőzt im Tierreich! Miszerint persze sokszor a sic vos non vobis casusába esik, és mikor néha nagy kevélyen elmondja »auch eine deutsche Erfindung«, — melynek igazi hasznát azonban nem

nem természetes-e, hogy ezen mulatság igazi élvezetté potenciroztatik, ha két bécsi genie és nemzetoktató boxirozza egymást; — mely boxingmatch azomban meg kell vallani nem tartozik azok sorába, melyekről az angol azt szokta mondani: a fair match. És ugyanis ilyféle gimnasztikában ceteris paribus mindig a súly, — das Gewicht-decidál, úgy hogy a két mázsás egyéniség bizonyosan lesujtja az egymázsás puggilistát; — és eszerint — noha Warrens úrnak több esze van mint ellenfelének, noha ő nem okos — mégis Zank úrra lehetett fogadni, és pedig 3, 4, sőt többet egyre, mert éppen nem esze vagy combinatiója, de a játszi szerencsének koczkája, erősen megtöltötte hős Zanknak pénzládáját és ő ehhez képest Ein Mann von Gewicht im Staate, — geniális Warrensnek zacskóját ellenben oly annyira kiseperte nem Zank úr, de a csapodár istennő, minden pengő és pengetlenből, hogy ő mostani időkben, — hol en dernière analyse a Mammon uralkodik, — mert par malheur oly könnyű lett, mikép, mint mondják, a szél is elvinné, ha nem tenne kavicsokat zsebébe, — tulajdonkép legalább mindaddig semmit sem representál Neuöstreichban, mig a negédes szerencse vagy mély bölcsesége ismét derekasan fel nem pénzeli és meg nem aranyozza preceptorkodó személyét. Hiába irkafirkál most tanácsadólag lángeszű Warrens, — hiába citálja azon mondát »nicht meine conduite ponderiert, aber meine gewichtigen salbungsreichen Worte«, — mert az emberek most — és tán mindig a siker után itéltek és itélnek, úgy hogy az, ki börzén nyer, eo ipso ein gescheider Mann, ki pedig veszit sans contredit, ein dummer Kerl.

Nem szép ugyan, — mint magam úntig állitom — d'insulter au malheur, dem Unglück zu spotten — és mint mondják Warrens úr egyébként meglehetős fiú, — de ki oly czifrán és oly teli szájjal oktatja a népeket, mint Warrens e műtételben buzgólkodott és aztán váratlanúl mint papé [?] perse seggre esik, — az ily emberi gyümölcsön lehetetlen nem kaczagni, kivált ha azelőtt sem volt sok,

annyira ő, mint inkább angol, amerikai, franczia etc. etc. veszi, — akaratlanúl is a mesének azon becsűletes berbécse jut az embernek eszébe, mely derék szőrös nagy satisfactióval azzal hetykélkedik juhpajtásai előtt, hogy a juhásznak nadrágja az ő gyapjújából készült.

*

[32.] Felséges uram, én megvallom, hogy én mielőtt jól elgondoltam volna a dolgot, azon véleményben voltam, mihez képest mindenekelőtt minden módon azon tarka népeknek egybeolvasztását kellene eszközölni, melyek Felségednek császári sasszárnyai alatt a világnak minden sarkaiból egybecsoportoztak, valóban mintha Osztrákiában akarnák újra megkisérteni Bábel tornyának felépitését. — Báró Stephan Hauer Ő excellentiájával tanácskozván a teendők soráról, mindenekelőtt Francziaország vonta magára figyelmünket. 30 millió franczia, minden keverék nélkűl, egy speciesből, úgy mint a világnak első bora, ein deutscher Wein, a delicióz Johannesberger, mely csupa Rieslingből áll. Mily boldogság, mily dicsőség! — mig Osztrákia oly szőlőhegyhez hasonlítható, mint például a budai hegyek, melyeken

és az eltemetett pénz epitaphiumára azt irhatni: »Wie gewonnen, so zerronnen.« Ilyféle nemzeti oktatók igen emlékeztetnek Hogarth politikus torzára, ki saját maga kalapját gyújtja meg, mikor — egy kissé rövidlátó lévén, — nagyon közel tartja a milli vagy Apollo Kerzent azon ujságlaphoz, melynek politikai hasábjait olvasná és bonczolás alá venné.

1825-ben több magyar országgyűlési felső- és alsóházi tag találkozott David Parish-sal, ki több ideig szövetséges Amerikában is tartózkodott és a financiális capacitások közt oly hirben ragyogott, hogy szava pénzügyek körűl alig birt kevesebb pondussal mint oraculum. Ezen derék magyarok, kik őt okulás végett felkeresték, finánciákhoz csak annyit értettek, hogy az okos ember nemcsak nem költ többet, mint amennyije van, sőt kevesebbet, — mikép a legrosszabb esetben is legyen miből — — — mondom ezen derék magyaroknak egész finánciális tudományuk ezen most érintett simplex regulára reducáltatott és ők kimondhatatlan ignorantiájukhoz képest csak névszerint sem tudták, mi a Disconto, Girobank, Amortisationsfond, Devise, etc. etc. És igy elgondolhatni, mennyire bámultak, mily nagy szájakat tátottak, mikor Parish elmondta nekiek, hogy a szövetséges Amerikában néhány ezer countrybank létez etc., több papiros mint Magyarországon szalma, szamárság azt gondolni, hogy adósság valami rövidség, rettentő vakság azt hinni, hogy arany és ezüst jobb mint Wertpapier etc. és mély búban távoztak a jó lelkű, de igen tudatlan magyarok, tökéletesen meg lévén győződve, hogy Parish úr igen tudós és okos, saját maguk pedig szivrehatólag tudatlanok és ostobák. — Szerencsétlen Parish nyolcz nap[ra] ezen találkozás után a Dunába fullasztá magát, — és nem hagyott hátra, mint adósságot; az ignoráns magyarok ellenben, — mennyire tudom — még mind »megvannak.«

tudtomra 40féle szőlővenyige van, egyik előbb érik másik később — és miután a délnek fekvő részén már rothadásnak indúl a szőlő, mig az északi részén még oly kemény mint serét, — és aztán 3 nap alatt, mikor a bürgermeister parancsolja, a szüretnek el kell végeztetni, — azt hinné az ember, — ezen keverék oly »Gesäuf« lesz, melyet senki meg nem ihat és azon nem bámulhat eléggé, hogy ezen igazi Pantscherei daczára mégis meglehetős, sőt mondhatni jó, mi kézzelfogható bizonyságot nyújt arra nézve, mily nectárt lehetne késziteni Budán és Magyarország számtalan szőlőiben, ha igazi »ok és bölcseség« vezérlené azok készitését.

Báró Stephan Hauerrel, mondom, felséges uram, tanakodván, azon kérdést tettük magunknak : vajjon miért ne követnénk Francziaország példáját? Mint Felséged is tán tudja, Francziaországot azelőtt körülbelül szintoly tarka népség lakta mint a mily harlekin emberi vegyülettel saturálta a megfoghatlan gondviselés Felségednek császárságát. Azon népek, melyek Francziaország határai közt seregletek egybe, tán nagyobb heterogenitásban voltak mint például áll Osztrákiában magyar némettel, tót oláhhal, olasz ráczczal etc. etc. szemközt, és most, noha Francziaországban itt-ott még beszélnek valami »Kauderwellscht« — durch und durch franczíák lettek. Miért nem csinálnánk mink is so nach und nach Felségednek derék népeiből csupa németeket? Miért ne lehetne vagy inkább miért ne avancirozhatna a derék magyar, a hős olasz, a lelkes cseh, a tudós szlovén, a nagylelkű rácz, a Traján vérű oláh, az őrangyal horvát stb. — hű osztrákivá? Igy okoskodtunk. De ha igazi fontolóra vettük ezen ideának keresztülvitelét, akkor nem kerülhette el figyelmünket, — hogy azon németek, melyek Felséged szárnyai alatt boldogoskodnak, mint például stájerek, tirolerek, ober- és untermarhardsbergiek etc., — nem sokkal okosabbak, t. i. — a néposztálybeliek, mint a felhozott népfajták, sőt őszintén mondva, — sokkal ostobábbak ; — és ha például én egy 6 láb magasságú tót suhanczot látok vagy egy alföldi kemény magyar betyárt vagy egy horvát szikraszemű selesanért *[sic]* — és aztán egy osztráki grémetre tekintek, — magamat elnevetnem kell — és nem igen tudom capiálni, — mikép olvaszthatná el magába az osztráki német, mely közt oly számtalan trottli van, ezen most érintett igen indigest tót, magyar és horvát nem annyira Leckerbissent, mint inkább keserű darabot ; — alkalmasint misererét kapna tőle.

Mit dem Einschmelzen ist es also gefälligst nichts felséges uram! Ha Felségednek németjei oly cultusok és oly méltányosak volnának,

26-ten August 1857. mint például a poroszok, a szászok etc. etc., kik teli vannak constitutionális szellemmel, akkor nem mondom, tán succedálhatna ilyféle chemiai processus, noha ez sem valószinű, mert némi fajták oly igen ostobák — mint teszem némi fejes és makacs tótok és általában a czigányok, hogy azokból oly kevéssé lehet csinálni »gemütlich németeket« valamint például Canova, sőt Phidias sem lett volna képes — fogadni merek — dinnyéből vagy tökből egy meglehetős Aspasia vagy Zeus-főt kifaragni.

Ha a franczia elem magába tudta olvasztani a normann, burgund, languedoque *[sic]* etc. féle népfajtákat, ez éppen oly kevéssé surprenant, mint mikor a választóviz decomponálja a mészkövet; — ámde hogy lehet azt csak legtávolabbról is gondolni, miszerint az osztráki, századokon gondolkozástól eltiltott és mesterséges ostobaságban tartott elem szinte ily effectust fogna szülhetni — és vajjon mily fajták átellenében, oly fajták átellenében, melyekben singillatim több életerő és több egészséges vér van, mint az osztrákban az urwüchsig féle bécsivel együtt, úgy hogy még a lecsépelt, halálrakinzott magyar is e tekintetben oly biztosan áll az osztráki németség közt minden elolvadástól, valamint malomkő is minden veszély nélkül heverhet bár századokon keresztűl pangó mocsárvizben — és még akkor is ép, mikor a mocsár a világos nap sugarai által már rég kiszáradt és eltűnt.

És azért, felséges uram, Francziaországnak példáját félretettük és Törökországnak eljárását vettük fontolóra, mert népségi tekintetben a török birodalom szinte oly tarka-barka áldással van a fatum által ellátva, mint Felségednek apostoli császársága a mennyei gondviselés megfoghatlan végzése szerint. — És vajjon mit tett nemzetelolvasztás tekintetben az okos — és okosabb mint az ember gondolná — osmanli? Mit tett kérdem? Semmit. És ez legbölcsebb volt! Engedelmeskedjetek, fizessetek, mert máskép százat vagy ezret csapatok talpaitokra, — en cas que — füleiteknél fogva felszegeztetlek, és ha még sem akartok szótfogadni, akkor attagánnal vagy selyemzsinórral — Törökországban nem termesztenek kendert és igy náluk az akasztás drágább mint nálunk — respectiv nyakatokat oly kevéssé fogom respectálni, mikép az néhány percz alatt minden anginától meg lesz mentve a világ végéig! Igy szólt a török patent, vagy mit is mondok »fermán« — és aztán bármikép fecsegtek a törökországi örmények, ráczok, czinczárok, phanarióták, oláhok stb., mit bánta azt a török.

Ha Felségednek scheckete[1] jobbágyai nem tudnak vagy nem akarnak németek lenni, — ám tessék, — mit bánjuk mi, ha t. i. engedelmeskednek és fizetnek; — ha a szlovák például par entêtement szeretőjének, eine Liebesdeclaration auf slovakisch machen will, was sehr possirlich klingen mag und einem Wűner [nem egy bécsi, ha az elegánst akarja játszani, igy nevezi Szt. István tornya városát] gewiss zu einem grossen amusement dient, — vagy ha a wallach Klopstocknak gyönyörű álmait akarja elénekelni auf wallachisch, — vagy a rácz Kotzebue, Ifland etc. mesterműveit a Vojvodinában vagy a temesi Bánátban ráczúl kivánja elkomédiázni etc. etc., ez, felséges uram, nekünk mindegy és egészen közömbös lehet; németűl mindenesetre közülük a legostobább is fogja tudni, mit jelent »a muszay« — ezen szó pedig felséges uram, ha t. i. valami bunkó van ahhoz kötve, méltóztassék elhinni, nagyobb eloquentiát rejt magában, — mint mindazon fecsegés, melylyel Cicero vagy Demosthenes egykor bolonddá tette publicumát vagy amilyennel például tetű természetű D'Israeli mostani időkben untatja az angol kamarát.[2]

Nekünk csak egy bajunk van, felséges uram, és ezt a magyarok okozzák. Ezen népfaj kimondhatlan bajokon vergődött keresztűl és oly szivósságot, oly rugékonyságot mutat, miszerint azon nem bámúlhatni eléggé. A török által félig eltemetve, a tatár tenger árjától elfullasztva, szűntelen saját szivét halálosan sértve, nem tudott kimúlni. Lánczra verve mindig úr maradt, midőn más fajták szabadságban is örökös szolgák. A magyar soha nem volt szolga; midőn példáúl a tót, az oláh, a rácz soha nem volt úr — és azért, mert a magyar szolga soha nem fog lenni, vele máskép kell bánni, mint Felségednek más vérű alattvalóival.

A tótnak, horvátnak, rácznak, oláhnak etc. és kivált a németnek »parancsolni« lehet, mert tulajdonkép soha nem tett egyebet, mint engedelmeskedni, mert hiszen maga soha nem parancsolt, — de a magyarban oly kimondhatlan büszke »valami« lappang, és nemcsak a nemesben, mint ezt mostani ügyhordó és egykori allgemeine Zeitung-féle Staatsmann báró Zedlitz[3] hirdette, de a legszegényebb magyar szántóvetőben is; — mihez képest úgy látszik, mintha a magyarnak

[1] Bécsi tájszólás szerint a. m. foltos, tarka-barka.

[2] Érdekes, hogy Sz. ellenszenvvel viseltetik az angol konzervativok ezen akkor ifjú szónoka ellen!

[3] B. Zedlitz József (1780—1862) osztrák-német költő, író (sok politikai röpirat szerzője) és diplomata, az augsburgi Allgemeine officiosus bécsi levelezője,

még valami hivatása volna a földön és ekkép élete és léte a mennyek ura és királya által tökéletesen biztositva lenne, oly annyira bizik a magyar még most is magában. És valóban felséges uram, ha Schwarzenberg herczeg nem hordott volna a magyar nemzet ellen oly megfoghatlan gyűlöletet rothadt szivében és nem adott volna oly égbekiáltó, embervértől elbüdösitett directiót Felséged politikájának[1] — és Felséged a magyar fajt kimélte és magához csatolta volna, a helyett hogy azt oly annyira elkeseritette, és maga ellen felmérgesité, — ha mondom ahelyett, miszerint Felséged most nem egyéb mint kegyetlen despota, a magyarok védangyala lesz, mi oly könnyen lehetett volna és most — tudja az élő Isten, — bátran és ámitás nélkül tekinthetnénk a jövőbe, — mert ezen lelkes nemzet, legutolsó csepp vérét adja Felségedért — holott ma, egyedűl meg nem szűnő komédia által ámitgatjuk a világot és kábithatjuk el önmagunkat, — so lange es geht.[2]

Schwarzenberg, mint Felséged tudja, nagy anatóm volt és igen sok idejét a bonczkamarákban töltötte,[3] melyekből, — mert testére nézve is kitünően piszkosan tartotta magát — rendszerint enélkűl, mikép sokat kinozta volna büdös személyét szapannal és vizzel — szeretőihez ment, kik aztán alig győzték parfummel, — mi nem egy bécsi bonmotra adott alkalmat, — és többek közt, hogy a herczeg megforditott logikát követ, mert a holtaknál kezdi és az élőknél végzi dolgát, holott az élet a halál előtt jár.

Schwarzenberg a magyar nemzetet alkalmasint cadavernek tartotta és ezért nem vonakodott, — mint igazi élő cadaver Premierminiszter, Felségednek tanácsadója és súgója, — a magyar nemzetet tökéletesen úgy elbonczolni, — mintha legkisebb élet legkisebb érzés sem volna többé benne.

27-ten August 1857. Azonban a koczka el van vetve; — a multat revocálni, a mi történt, azt megsemmisitni, holtakat életbe visszavarázsolni nem lehet. És ekkép — a kérdés csak akörül foroghat — tanácsos, szükséges-e a felvett systemát folytatni vagy nem

magyarellenes szellemben. A Sz. használta epitheton: ügyhordó — a. m. ügyvivő — Z. diplomácziai pályájára vonatkozik, a legkisebb német udvarok szolgálatában, melyeket a bécsi udvarnál képviselt.

[1] Ez a mondás ismét bizonyítja, hogy Sz. elkeseredett kifakadásai az uralkodó ellen, mindig minisztereire értendők.

[2] Érdekes, hogy Sz. az engesztelődés e szavát Bach szájába adja!

[3] Ez a passió a hirhedt herczeg idegei abnormis állapotára mutat.

volna-e czélszerűbb, bölcsebb és üdvösebb azt okkal-móddal módificálni — was man sagt »einlenken« — mielőtt tán késő lehetne.

E tekintetben, felséges uram, a vélemények homlokegyenest elágaznak. Igen sokan, de mint én hiszem egyedűl a coeca [?] dubio speciesből ezt pretendálják [hogy] felvett és máig következetesen folytatott systemánk éppen oly kevéssé tarthatja fenn magát — mint valami pompás nagy fa is bizonyosan és könnyen kidől, melynek nincs gyökere, — vagy ilyesmije nagyon is rövid vagy az egyedűl futóhomokba kapaszkodhatik; — ezen Hiob madarak mindenütt csak ránk törő bajt tudnak észrevenni, sie haben nicht das fröhliche Bewusstsein eines gemütlichen kindlich frommen Deutschen, ők ezt erősitik — gallsüchtig und schadenfroh wie sie sind, Felségednek nincs egyetlen egy őszinte szövetségese, — sőt nemsokára, mikor a muszka majd elkészűl és betör, Felségednek tőszomszédjai nem azon lesznek, — mint például a szardiniai, porosz, bajor, szász, szerb, román népek etc. etc., hogy Felségedért agyonlövessék magukat vagy kozáknyársra kerüljenek, hanem az fog alkalmasint ugrani ezen derék népfajták fejébe és hihetőleg arra fognak kapni erős gustust, valamint a neuöstreichi horvátok, ráczok, oláhok etc. etc. szint' igy lesznek lelkesitve és szint' ily appetitust fognak mutatni, miszerint — az egymástól eső osztrák mozaikból egy-egy nagyobb-kisebb darabocskát maguk számára elkobozhassanak; és ebben, felséges uram, van némi probabilitás vagy akarom mondani possibilitás, mert legalább mint ők, a hyobsisták *[igy]* t. i., mondják — Jellasich akkor már alkalmasint el lesz temetve, — mert szegény feje nem birhatja el sokáig ezentúl azon gondolatot, — hogy ő, midőn a magyarra halálosan sújtott, saját nemzetét verte agyon, — és ezen hűséges cselekedetért, — prima furia, — be is seperte a néki ajándékozott 400.000 pengőt, — és ezen szép summa most betű szerint mocsárban fekszik, — mert ennek árán Horvátországban gyönyörű jószágokat acquirált, melyek azomban azon gyönyörű constitutió következtében, melyet a derék bán az előbbi magyar helyett hős hazafiainak procurált nemcsak egy garast sem jövedelmeznek, de a sokféle adót még a gázsiból kell nekie pótlania és ekkép még financiális tekintetben is rosszabbúl áll mint azelőtt ha hogy — mit persze nem tudhatni — azon sűrű alkalmaknál, mikor a császári szék mellett als Retter, aber auch als bezahlter Ritter der österreichischen Monarchie paradirozik, valami tetemes diurnumot nem húz; — a szegény bán tehát, ki [az] ily feltornyosúlt bajt nem birja digerálni, nemsokára föld alatt lesz, — mikor aztán — lehetetlen fog lenni valami

új bolondot kiszemelni, ki Jellasich nyomdokiba lépni kész volna, — és ha da capo találtatnék is egy ilyféle »bon homme« — hihetőleg nem igen hajtana az ilyes teremtettének szavára a derék, — de többé nem vak horvát nemzet, — ámde ehelyett alkalmasint inkább azon szám nélküli beamterekre és nagyszámú zsandárokra forditaná puskafokát, — mely speciesből nem kevesebb mint 1700 exemplar irkafirkál és kormányozik egyedűl Zágrábban — a zsandár pedig úgy illik a horvát katonai rendszerbe, mint Polizei valami kaszárnya közepébe, mely nem üres, hanem teli van szuronyos és csiklandós becsületű katonákkal; — a hős ráczok továbbá, — kik úton-útfélen legnagyobb indiscrétióval azt állitják, hogy a császár őket infamiter megcsalta, és ők, ha hűtlenek akarnának lenni vérükhöz, ezerszer szeretnének inkább válni magyarokká mint »svábokká,« — bizonyosan nem lesznek a felség mellett, de a felség ellen; — kivéve tűzes, de hű Rajasics érseket, — kinek az ő császárja melletti elszánó fidelitását a toute épreuve teljességgel nem vonhatni kérdés alá; az oláhok is számtalan igéretekkel voltanak elcsábitva, és aztán Saguna megjutalmazásán kivűl 1-ső áprilbe küldve, mit az oláh »czine mintye«
August 28. 1857. vérkeverékénél fogva — soha nem felejt, — de Hora-Kloska dicső idejére visszaemlékezvén be fogja várni az illő időt, s a felségnek czifra beamtereit data occasione cséppel, kaszával stb. barátságosan bizonyosan arra intendi, irnák meg a felségnek, apostoli igéretét kegyesen teljesitni méltóztassék valahára.

Mindezen nemzetiségek, kifelé gravitálnak, — egyedűl a magyar faj gravitál a felség királyi széke körül. És a távolabbi szomszédok — francziák, angolok etc. vajjon Neuöstreich segitségére fognak-e sietni, ha beborúl az idő? Lehet-e ennél nagyobb ámitás, ily otromba mystificatiónak csapdájába szántszándékkal belébújni és ilyest hihetni? Igy szólnak. Az angol, — kit az osztrák minden módon piszkol, mocskol, leköp és azt a felség nem tiltja — mit könnyen tehetne, mert az osztráki sajtószabadság sem egyéb mint szemtelen hazugság, — nemcsak nem tiltja mondom a meg nem szűnő sértéseket és provocátiókat, de még jóvá is hagyja, sőt parancsolja — mit a báró Bruck-féle protestáló triesti toastja minden kétségen túl tesz, — mert nem hihető, hogy ezen oly annyira eszes miniszter ily lépést tegyen a császárnak egyenes parancsa vagy legalább jóváhagyása nélkül, — ha hogy az apostoli juvenil úrfi e tekintetben tán nem egészen incompetent és tulajdonkép tán nem is tudja, miről van szó, — mi éppen nem lehe-

tetlen. Az angol ily impertinentiákat nem felejt és el sem nyel. — Egyébiránt elég dolga van saját udvarában és háza körűl. Mi pedig az európai aequilibriumot illeti ; — ezen sibolet, melyet a leghiresebb diplomát is, mint Achillest »gegen alle üblen« meg nem szűnőleg szájában hordott, sőt hord, már annyira elavúlt és annyira divat-künti[a] lett, miszerint jobb arról hallgatni ; — mert csak kaczagást gerjeszt, — kivált ha valami nemzet vagy státus arra állitja egész »fenmaradási biztositását«, hogy fenállása az európai egyensúlyra elkerűlhetlenűl szükséges ; — és ha Neuöstreich áll elő ezen bunkós argumentummal, akkor méltán következik rá »das schallendeste Gelächter« — mert Neuöstreichot igazi pondusnak senki nem tartja, — minthogy mindenki tudja, ki mélyebbre tud tekinteni, mint órra vége, mihez képest mindazon komédiák fenekén, — melyek azonban meg kell vallani, unvergleichlich auf den Glanz hergerichtet sind, s melyekkel Európát gondolják bolonddá tehetni, — nincs semmi egyéb, mint füst, gőz, festék, furfang és hazugság.

Mire támaszkodik a császár tehát? igy okoskodnak. Hadseregére, ugy-e? És igaz, ez valószínűleg bátorsággal fog hadakozni, — mert, valamint azon hires franczia szakács azzal dicsekedett egy fiatal gourmand előtt, miszerint oly izletes mártalékot tudna rántani, melylyel a »Feinschmecker« saját atyját is jó appetitussal bekapná —, szintúgy lehet szoros disciplina által sorban, glédában etc. testvért testvér, háladatost jóltévője, rokont rokona ellen hetzelni, mint vérszemtől elvakitott kutyákat. — De az ilyféle, a római colosseumba való játék — ugyan tarthat-e sokáig? — és ha a kényszeritett gladiátorok megúnják a vértől csurgó tréfát, — és csak egyik mondja ki közülük »Spartacus« nevét, ám akkor vajjon hihetőleg merre dűlnek a koczkák?

I. Napoleon mindig úr volt, mig katonái voltak! Mert a legutolsó társasági fokon született emberi teremtés is, ha csak egy cseppjét is megkóstolta az igazi katonai dicsőségnek elbájoló édességét, — szivesen koczkázza életét, ebbeli szomjának kielégitésére. Ámde Ferencz József igazi dicsőségben nem részesité hadát, — mert testvéreket egymás ellen felmérgesitni, idegenek segitségeért alázattal esedezni, — és ezeket aztán megcsalni, a ledorongolt nemzeteket lábbal tiporni, a kalendár minden napját embervérrel bepiszkolni; — fegyverrel kézben magukat megadtak fölött gyilkolókat parancsolni, nem dicső-

[a] A. m. divaton kívüli, divatból kiment.

ség, de oly taknyos undor, mely minden jobb emberben, habár czigány volna is, nem szül enthusiasmust, de oly elégtelenséget, sőt utálatot, mely csak azért nem tör ki, mert áristom nem »Donnmayer« (mulatóhely), fáj a bot és a lepuskázás és felakasztás sem esik jól, mint mondják.

Árpád vérrel szerzette a hazát; — és különös, de úgy látszik, mintha: nemzeti létet, szabadságot, rokonvérű dicsőséget, egyedűl nagy mennyiségben kiöntött embervérért árulnának a nagy Istenek. A magyarok lesújtva, elkábulva az utolsó események által, ismét felébredtek; — mindenük kimondhatlan égetően fáj, — de érzik, hogy még élnek. — Legjobb erejük meg van törve, — de reményük nem, sőt bizván a mennyei gondviselés nemzetek fölött őrködő geniusában, mely idő előtt nem hágy elveszni lelkes és életrevaló nemzeteket,[1] úgy vannak meggyőződve és napról-napra erősebben, hogy mindazon ártatlan és nemesvér, mely a magyar földet átázta, — oly gyönyörű gyümölcsös fát terem, melyet halandó, — habár császár, sőt új Dsingiskán volna is, nem lesz képes kiirtani; de az élni és virúlni fog mig hoszszú idők ereje által el nem hervad és ki nem dűl.

A legtöbb magyar a lefolyt gyásznapok alatt tulajdonkép nem tudta, mit cselekszik, mintha forró láz uralkodott volna az egész nemzeten és miután bosszút, legalább a mostani magyar, nem hord vérében és nemzeti méltányosságához képest nem bir vádolni, mikor maga is hibázott, — a legtöbb magyar azt szereti hinni, — a fiatal császár sem tudta jól mit művel és tulajdonkép most sem tudja, mit tesz, — de ő is valami fatalis varázs által le van bilincselve, — el van vakitva.[2]

A magyarok kérnek, esedeznek, — ő csak rájuk sem tekint, de ehelyett kevélyen hátat fordit ellenük, — sőt azt pretendálja, »szeressék«, vagy legalább szereteti komédiákkal hódoljanak császári személyének és hazug demonstratiókkal mulassák őt és Európát, — vajjon józan egészséges állapotban tehetni-e ily természet elleniileg? Alig hihető! Az ostoba ostobául fog cselekedni, a trottli, a Fex[3] velőtlenűl, de a természetnek örök szabályai ellen például, hogy kinzásért valaki őszintén köszönjön, hogy a keresztfára szegezett hóhérjait áldja, mit tán egyedűl Isten tehet, [az] ilyest csak az pretendálhatja, ki valami hallucinatio közt sinylődik és nincs józan eszén, valamint

[1] Mintha a jelen nehéz időkben akarná lelkünket fölemelni a sírjában nyugvó Széchenyi e szózata!

[2] Ismét az engesztelődés szózata!

[3] Bécsi tájszó: hiú, üresfejű ember.

1847 és 1848-ban számtalan magyar is ezen baj által volt minden bölcseségből kiforgatva.[1]

Számtalan, tán legtöbb magyar ehhez képest — noha most a hóditót halálosan gyűlöli is, — és kérdem Isten előtt, nem természetes-e ez, tán tüstént kibékülne, szive olvadozna, — ha successionális ura igy szólna a nemzethez. — »Az Isten vaksággal sújtott minket, — ti hibáztatok, én is hibáztam, — ám ébredjünk, fogjunk kezet, vessünk vállat«; — és Magyarország fölött ismét megnyilna a mennyország egész dicsőségében.[2]

És azon pretextus, hogy ilyest nem tehetni a más fajták megbántása és felingerlése nélkül, — mily nyomorúlt ezen ürügy? Kérdezzük meg mindnyáját, de nem igazi vagy morális igéreti és ijesztegetési bilincsek közt, de teljes szabadságban, — jobban esik-e nekiek a mostani teoretikus tentás osztráki kormányzat, — mint érezték az egykori, oly annyira bepiszkolt gyakorlati magyar rendszernek súlyát? Hiszen a forradalomban hány nem-magyar ontotta vérét a magyarokért?! — és ha tudták volna e szomorú drámának végét, — és legtávolabbról anticipálják, mily miserabilis cserevásárt tesznek, ha a magyar helyett német institutiókat fognak nyerni, — valóban esküdni lehetne, sem horvát, sem tót, sem rácz, sem oláh stb. nem mozdul helyből, — és ha mozdul, — más irányban mozdul mint mozdult, ittassá tett vakbuzgalmában.

A magyarokat nem gyűlölte egy népfaj is, — és a paraszt sem gyűlölte a nemest, mint szünet nélkül hirdették báró Zedlitz-féle fizetett poéták, — mert a magyarban mindig oly méltányosság volt más fajták és alábbrendelt születésűek iránt, — hogy csak most érzik az illetők, mily könnyű volt uralkodásuk azon elbizottság, arrogantia, pedantismus és költség sulyához képest, melylyel a németség megáldá és nyomja most őket.

29-ten August 1857.

A primás bibornok körlevele, mely által a magyarokat áhitatos zarándokoskodásra felhivja, legjobban tanusitja, mit éreznek a magyarok, mert ha még a szeplőtlen erényű, loyális és monarchikus főpap is feljajdúl, kinek magas hivatása a Megváltónak isteni türedelmességét utánozni és példaként kitüntetni, —

[1] Sz. itt is, mély elkeseredésében, megfeledkezik arról, hogy tulajdonkép Bachot beszéltetné s hogy e komoly keserű, de épen nem persiflagenak szánt mondások, nem illenek Bach szájába.

[2] Itt már végkép megfeledkezett Sz. Bachról. Itt ő maga Sz. adja elő saját érzelmeit.

ha mondom, még a magyarországi clerusnak elseje, — ki magas állásában, minden birtokában nemcsak megmaradt, de minden részről fényesebb sphaerába emeltetett, kinek egy rokona sem vérzett el, — ha ily független állású, mind erkölcsi, mind anyagi tekintetben nem tűrheti többé a szent hazának égető kinjait, vajjon mily bú, mily fájdalom, mily fullánk sebezheti azon számtalanok szivét, lelkét, — kik fényes, opulens állásból sárba estek, koldusbotra jutottak, — rokonaik, legjobb barátjaik véres képe nem akar tünni emlékezetükből — és kiknek valami tentás sehonnai megparancsolja, kurjongassanak, tánczoljanak, enthusiasmust mutassanak, szóval: hazudjanak ha az apostoli császárnak csak orra csúcsát is meglátják, mikép aztán ezen hypecacuana komédiákat kellőleg kiczifrázhassa, mit Witz, Humor und tiefer Weisheit Zang, Kuranda, Hackländer et C°. uraknak vajmi rosszagú, de pengősen vagy legalább a császári megelégedés által kellőleg megjutalmazott tentája! Magukon segitni nem tudván — Istenhez fordulnak és az előtt borúlnak le, — miután az, ki magát földi istenüknek tartja, ahelyett, hogy kérelmüket csak ki is hallgassa, anélkül, hogy kínszavaikra legkisebbé is figyeljen, nagy kevélyen császári kegyelméről biztositja — az illetők még nem tudták kitalálni, ez miből áll vagy miből fogna állni — és [rájuk] róluk oly gondja lesz, mint többi népeiről; — valóban, mintha arra nézve, kinek semmi búja nem lett és arra, ki halálos sebektől még mindig vérzik, egyféle bánásmód, egyféle regime illenék, — mi éppen oly absurdum, mint Góliátnak és Dávidnak csizmáját egy kaptára verni, — és mely simplex gondolat egyedűl oly emberszerető és ember megbecsülő bölcsnek fejében veheti eredetét, — ki tán magáról itélve, azt hiszi, az ember már boldog, ha teli van hasa, teli van erszénye — és tán Leopoldi kereszt lóg mellén, vagy kulcs hátán etc. — és mindazon vágyak, melyek benne ezen boldogságok mellett még léteznének, — nem egyebek mint éppen annyi fattyú viszketegek, die man nicht gestatten kann. — Olyan egyén, ki — magán kivűl — a többi emberi teremtéseket nem igen helyezi magasabbra mint kutyákat, — melyeket ütniverni, sőt kiirtani kell, — ha minden körűlmények közt nem hűek, — az ilyes bölcs, — kivált ha magas és parancsoló polczra fel tudott mászni, természetes és könnyen magyarázható szédelgése közt rendszerint mindig elfelejti, — mit gondolkozott, mit érzett akkor, mikor ő is azon sorban állott, melyet most canaille titulussal illet, — és aztán nem csuda, ha ily szerencse vargánya— Glückspilz — ád az országos dolgoknak directiót, — és a fejedelem rövideszű és ekkép makacs ter-

mészeténél fogva, — mely két tulajdon mindig karöltve jár, — senki másra nem hallgat, ha mondom ily körűlmények közt a vérző magyar nemzet nem keres embereknél segitséget, de egyenesen Istenhez fordúl, kinek irgalmáért annyi véres áldozat esedezik, — lent a földön, fent az égben, — ez könnyen magyarázható.

És miután, — ki Istenben bizik, soha fövényre nem épiti reményét, — a magyarok azt hiszik, azt remélylik, a császárnak szeme is felnyilik, — mielőtt késő lenne, — és ezalatt megtörhetlenűl őrzik nemzetiségük halálra sebzett, de meg nem tört szentségét.

*

[**33.**] Igy okoskodnak felséges uram, — és megfoghatlanúl leggyobb számban a magyar pápista papok, kiktől — megvallom több subjectiót, és több combinátiót vártam, — mert mindaz, mit Felségednek tudomására előhoztam, valamint a máriaczelli processió is, semmi egyéb, mint szépen hangzó mystificátió, ügyes furfang, istentelen hypocrisia, és mesterségesen beburkolt politika. — Igaz ugyan, hogy az van irva a német bürgerliche törvénykönyvben, — vagy meglehet tán a Szentirásban, — már nem emlékszem, — »Neked is csak oly rőffel mérnek, mint te mérsz másoknak«, — és e szerint az impertinens magyarok azt hiszik, — mert kifogytak puskaporból és fegyvereiket elszedtük, hogy most ők is élhetnek a mystificátió, furfang, hypocrisia, csal-politika mérgével, mert Felséged is leereszkedett, — ámde pro bono publico — a macchiavellii patika ezen salutáris medicináival élni. Mely *[sic]* ratiocinium az általános magyar felfogáshoz igen illik ; mert ezen javithatlan faj felfuvalkodó természetéhez képest soha sem akar megemlékezni Cicero de officiis azon classicus sententiájára »quod licet Jovi, non licet bovi ;« honnét aztán nem egy magyar ignoráns tökéletesen meg van arról győződve, hogy bizonyos dolgokat fejedelemnek szinte oly kevéssé szabad tenni, habár 14 ezred zsandárjai volnának is, mint a legnyomorultabb koldusnak, ki szolgálatjában nem fizet mást ki, mint bolhát vagy tetűt, ha t. i. megcsipheti.

Már mily unalmas és valóban abgeschmackt azon meg-megijesztgetés a muszka Wau Wauval, melylyel csak éretlen és könnyen megijedő suhanczokat lehet ijesztgetni, de nem ám oly ehrenfeste polgárvérű vagy oly zu Pferd-feste császárvérű férfiakat mint mi ketten vagyunk, felséges uram és én saját magam-uram.

Már mint fentebb érintettem, — a muszka alkalmasint már rég felejté, hogy Felséged őt oly genialiter rászedte és efölött : dem waren

Genie verzeiht man Alles — és aztán ha jön, ám tessék ; mert ez esetben kétségtelenűl úgy megkeféljük, miszerint tudom soha többé el nem felejti az osztráki friseurt, — min bizonyosan senki sem kételkedhetik. ki nemcsak az osztráki hadnak oly tökéletes kiképzését is ismeri, de azt is tudja, hogy például minden huszárközvitéznek a haj, köröm és fogkefén kivűl extra még kilencz kefével kell saját pénzén ellátva lenni, — melyek a következők : Lókefe, ruhakefe, fényesitőkefe. viaszkefe, sárkefe, subiczkkefe, fegyverkefe, rézkefe és zsiroskefe. — Welche Vollendung ! Ilyes essentiális dolgokról tudom sem Hannibál, sem Julius Caesar. sem Napoleon et Co nem gondolkozott. — és ez oka, miért vallott az első és harmadik generális a komédia végén kudarczot és miért győzött a középső Feldzeugmeister néha oly nehezen, mikép többször okvetlen sárba dűl, ha ki nem rántja őt az a légió, — mely minden hihetőség szerint erősen el volt látva kefékkel. — Bölcsen mondja, ha nem csalatkozom — báró Rothschild :

»Der auf das Kleine nicht achtet und nicht denkt,«
»Dem die Fortuna auch nichts Grosses schenkt.«

És még Montesquieu is megmutatta, hogy a Decadence de L'empire Romain nem azért állt be, mert ezen Empire már igen vén volt, hanem mert negligálta »die Procente des Sieges«. És azért a »sok kefe« csak használhat és kézzelfoghatólag bizonyitja, mily mély bölcseség praesideálja az osztráki hadat.

Igaz ugyan, hogy sok profánusok erősen kaczagnak ezen sáska sok kefén s magamnak is mint laicusnak kaczagni kell, mert oly kinai tempónak mutatkozik ; de mit nagyon restellek, megvallom az, hogy nem egy szemtelen bonmotista azon mauvaise plaisanteriet meri szájrólszájra adni, mikép azon okból kell a hősvitézeknek oly nagyszámú keféket vásárlani, miszerint valami közel rokonom egy kissé felpénzelhesse magát, ki becsületes bécsi polgár, »Sohn von armen, aber ehrlichen Eltern« és efölött patentált és aranymedailliazott »Kampelmacher« és egyúttal kefecsináló seines Zeichens. Ámde, reflexion faite — nem bánom bármit is pletykáznak személyemről, — ich sitze in der Wolle, — és azért igen könnyen kaczaghatok mindazokon, kik a gyapjúból kiestek, vagy kiknek nincs gyapjuk. Egyébiránt minden nagy embernek az a sorsa, hogy irigyei leszíszegik, torzra festik, bête noiret csinálnak belőle.

A legnagyobb emberek igy jártak : Pitt, Fox, Wellington, Peel etc. etc. ; sőt Angliában még a királyokat és királynőket is carricálják, — ez persze egy kissé sok und ganz überflüssig, — de meg kell

vallani — nagyon mulatságos ; — és néha nekem úgy látszik Felséged is nyújtana ily juxra vajmi gyakran jó alkalmat, mi nagyon érdekes volna, — wegen dem grossen Contrast, — mikor például Felséged császárt szerepel és ilyesmit hord szájában : »Es ist mein Wille« etc., amint a boldogúlt magyar nádor nagybátyjának Pesten felállitandó monument alkalmával történt, melyhez mások adták a pénzt, — és melynek felemelése már akkor volt elhatározva, mikor Felségednek »akaratja« im Kindszimmer még nem nagy súlylyal birt, — noha már akkor is bámulták Felségednek akaratosságát és egy becsületes úriember, ki Felséged közelében élt, de már az is örökre elbúcsuzott, előre jövendőlte, hogy Felséged nem mindennapi tünemény lesz, — mi tökéletesen teljesűlt is, — miről egész csermely, patak, sőt folyó vagy inkább elfojtott embervér megsemmisithetlen bizonyságot nyujt, — ily alkalomkor, — vagy mikor bűnös jobbágyait saját maga méltóztatik, durch Blicke, Gesichterschneiden, nicht anreden, stehen lassen, zum Essen nicht einladen etc. etc. tortúrái által büntegetni. Angliában igen szépen (nagyon) tudná carricálni Felségedet H. P. — ha még meg nem halt, — és aztán pour le contrast, mikor Máriaczellben áhitatoskodik, — és oly szelid képeket tud csinálni, mikép senki nem nézné ki Felségedből, mily derék piócza hahaha ; — vagy mikor — mint Sopronban cselekedett Felséged [1] és főrangú asszonyok közt oly timiditást mutatott, mikép sokan elbájolva igazi báránynak gondolják ; és főherczegasszony Sophia mondására emlékezvén tökéletesen vele egyetértenek : »dass Alles vortrefflich ging, wenn der Kaiser stets nur seinem Herzen und seinem Kopf folgen wollte« ; — midőn ez alkalomnál sokaknak viszont a kecskeméti hóhér botlott eszébe, ki nagy embarrasba volt, sőt reszketett mikor egy odavaló »czifrát« akasztana és ez neki azt mondta képébe : »Ebadta mit reszketsz ? Ha én akasztanálak, én nem reszketnék !« Vagy mikor Felséged qua csikós producálja magát, mint minap Kisbéren ; [2] mi a jó bécsiek egy részét igazi enthusiasmusba hozta — magam is erősen örültem rajta — csak Kisbérben a sequestrált Batthyányi család jószágán ne történt volna ezen gyönyörű lovagi vagy inkább lovászi tett ; — mert hiába a mostani elromlott emberek, ha például I. Napoleon jól is tud főzni, ezt nem tartanák nevetségesnek, midőn nem tudtak eléggé kaczagni Louis XVIII. kitünő szakácsi ügyességén és pedig mert első esetben a fényes hadi

[1] Ez valószínűleg 1852-ben volt.
[2] 1857 nyarán látogatta meg a király Kisbért.

vezér egészen absorbeálta volna a konyhavezért, — Louis XVIII-ban ellenben betű szerint elfult a nemzeti chef a chef de cuisineben. Nero

30-ten August 1857.

quadrigában különösen kitűntette magát, de ezen tulajdonért őszintén senki nem tudta becsülni őt, de magában azt gondolta, ha kimondani nem is merte volna: bár inkább jó császár mint jó kocsis és hagyná e tisztet másoknak át. Igy tudom Felségednek kisbéri hőstette is nem egynek fejében azon eszmét szűlte — bár volna Felségednek szive jobb és esze több és lenne törvényes király, mintsem hogy lovakkal birkózik, és éppen ott menti meg egy lovásznak életét — wenn's auch nur wahr ist [1] — hol jószágrablónak [2] szagát terjeszti oly bűzzel, melyhez képest istállóparfum is igazi Eau de Lubin [?]; és aztán mit csináltak ezen veszélyteli pillanatban Felségednek kisérői; szájat tátottak és nem ugrottak a császár elibe? Ezen kis negligentia nem mutat nagy dévoumentre vagy legalább különös lélekjelenlétre és valóban nem igen érthetni, miért nem fogta például gróf Grünne, Felséged árnyék adjutánsa, a csintalan ménlót fülénél és órránál, mint szokták körmös csikósok? Valóban, ha Felséged data occasione valami kozák Hectorral szemközt pour varier la comédie, Achilles szerepét játszandja és Felséged suiteje, alle die deutschen Fürsten, Grafen und Feldherren, messziről úgy fogják Felségedet nézni, bámulni és aztán ujságba tétetni, — mint gróf Batthyányak jószágán, [igen gr. Batthyány jószágán, mert ily birtokot egyedűl törvényes magyar király tehet felségsértés esetében magáévá, igy azonban Magyarországban senki sem sérthette Felségedet, mert soha nem volt és most sem magyar király] [a] — mondom ha valami netaláni háborúban az osztráki hadnak tulajdonképi lelke gróf Grünne és alattvalói, engedni fogják, hogy Felséged mint Kisbérben, solót producáljon, akkor igaz — Ilium alkalmasint el nem dől, mert hiszen a régi Achilles már el van temetve, — és új Achillest, kinek igazi saját körme volna, nem Felségedben vagy Felséged hizelgőiben kell keresni, — de bizonyára oly ezredeknél találtatnék, melyek fölött soha nem paradirozik a hypocrit fehér zászló, — vagy hol a tiszteknek elég eszük van, ilyféle éretlen bohózatokat mindaddig ügyesen eljátszani,

[a] A közbevetett mondatokat kiadó tette szögletes zárjel közé.

[1] Erről a kisbéri epizódról nem találtam hiteles földjegyzést.

[2] Kisbéren az állami ménes 1854-ben állíttatott föl. Kisbér gr. Batthyányi Kázmér, a 49-iki külügyminiszter elkobzott birtokai közé tartozott. Sz. nagyfokú elkeseredését mutatja e kifakadása.

mig valami conterordre ezen gyermekes mystificatiót meg nem szünteti.[1]

Mert éppen carricaturákról szólok, legyen Felséged kegyes és engedje meg, hogy Felségeddel közöljem valami csak nehány nap ezelőtt Angliából érkezett rokonomnak relatióját és nézetét az angol királynő körül, — miből Felséged újra tapasztalhatja, mily igazi ragaszkodással viseltetik a telivér osztrák »mit seinem unverdorbenen gesunden Sinn« Felséged szent személyéhez és általában a dicsőséges osztrák császári családhoz.

»No láttam az angol királynőt, hahaha, micsoda figura, — és mi osztrákiak jó lekaczaghatjuk a kérkedő John Bullt, mert a mi derék császárnénknak »kann sie das Wasser nicht reichen,« — mi neki nagyon is nehezen esnék, mert mosáson kivűl soha nem használ vizet, és e czélra sem sokat, — oly piszkos és nemcsak bort iszik erős quantitásban, de pálinkát is,[2] mit feldagadt veres orra eléggé tanusít, — midőn a mi császárnénk oly gyönyörű alak, oly igazi angyal, dass jeder echte Österreicher auf sie stolz sein muss.

Mit mond ehhez felséges uram? ist das nicht rührend? és mikor öcsémet igy szólni hallottam mit so vielem Patriotismus, nem tarthatám magamat vissza à la Racine igy exclamálni »Je reconnais mon sang à cette fierté si noblement fondée!« Ily osztráki enthusiasmusról más fajtáknak csak képzeletük sincs. A derék fiúk örülnek, dass sie aus lauter Freud' damisch werden könnten, ha saját nejük igazi madárváz is, ámde annál szebb másnak felesége, t. i. gyönyörű császárnéjuk! Welche Unschuld, welches Gemüt, welche patriotische Hingebung! Más fajták egyénei akkor örülnek egoist felfogásukhoz képest, ha saját nejük vagy szeretőjük csinos — és oly impertinensek még ilyest is mormolni fogaik közt, ha másnak szép nejét látják, quid juvat adspectus? etc., — fejedelemben pedig — mint például az angol királynéban, nem azt nézik — és náluk az idea regens nem az, vajjon csinos képe, classicus feje van-e, hanem, hogy szép-e a lelke, és a fejecskében van-e valami? Nem arra figyelnek, vizet vagy bort iszik-e, — hanem bőkezű, okos, nemeslelkű, emberszerető-e? etc. Ily szűkkeblű calculust a mi derék népeink nem csinálnak, — és még a magyarok sem, — kik szép

[1] Már a mű elején megjegyeztem, hogy az 50-es évek közepén egy császári rendelet fehér zászlót tüzetni rendelt azokon a napokon a kaszárnyákon, a melyeken egyetlen katonai kihágás, azaz katonai büntetés nem fordult elő.

[2] Ezt általánosan állították Viktória királynőről öregebb korában. De meglepő, hogy Sz. szerint már az ötvenes években is szállingózott efféle hír róla!

menyecskéért szivesen még életükkel is játékot űznek, mint 1747-ben hős Hadiknak zsiros szájú huszárjai,[1] kiktől mint mondják azért félt a porosz oly erősen, mert annak hire kelt, hogy veres és kieresztett nyelvükön »Vivat Maria Theresia« van stikkelve.[2]

Ámde, hogy felséges császáromat legalább Osztrákia határai közt, senki torzzá tenni, vagy pláne lepingálni nem fogja sem »öffentlich« sem »geheim«, arról jótállok. — Ily scandalumot mi szenvedni nem fogunk ; és miután mélyeszű Kempen 20.000 nem annyira komondor vagy kopóval disponál, mint inkább szarvasgombász kutyákkal,[3] mert arra vannak tanitva és alkalmazva, das tiefeste und geheimste auszuspüren und auszuwittern, e bajtól kétségtelenűl megőrizzük Felségedet és Felséged kaczagás tárgya legalább bizonyosan soha nem lesz és e tekintetben azon okból is könnyen és biztosan érünk czélt, hogy Magyarországban legalább a lehető legnagyobb majoritás, ha Felségedre gondolkozik *[sic]*, inkább sirásra volna kész fakadni, — verstehet sich, aus lauter Freuden, — mint nevetésre vagy csak mosolyra is.

Azt állitják, — »institutióinknak nincs gyökere«. — Wie lächerlich ; ámde erre nézve tökéletes igazságuk van, mert mi nem ültettünk fákat, bokrokat, — vagy az ő kedvükért pláne káposztát, mely aránylag ephemér izék nem virúlhatnak gyökér nélkül. Igen, de vajjon az egyiptomi piramisok eldűlési veszélyben vannak-e azért, — mert nincs gyökerük ? — Nemde nem, és még ezredek után is fognak állni óriási fundamentumaikon.

Mindazon meg nem szünő komédia, furfang, hypocrisis etc. emlitése, melylyel a kaján magyar theoreticusok mindig készek előállni, mikor valami ünnepélyt, valami ceremoniát vagy egy bölcs kormányi actust, melynek mélységét capiálni nem tudják, be akarják piszkolni és rossz hirbe hozni, — valóban mehr als abgeschmackt.

Ne hajtson felséges uram mindarra, mit fülibe sziszegnek, mert orditásra nincs elég bátorságuk, mióta kitörtük fogaikat és kirántottuk körmeiket. Mindaz, mit állitnak nem igaz. Mi nem teszünk semmit igazi fundamentum nélkűl, — és Felséged dicső kormánya alatt több történt, legalább mi szembeszökik, — und das ist die Hauptsache, denn das andere kommt schon nach, — mint azelőtt több szá-

[1] Az évszám tollhiba. Sz. Hadiknak 1757-iki híres berlini »látogatására« gondol.

[2] E pompás, jellemző legendáról nem találtam hiteles följegyzést. — Nem tagadom, hogy előttem teljesen új. Nem emlékszem, hogy valahol olvastam volna.

[3] A zsandárokat érti.

zadokon keresztűl. És ha valamit elhibáztunk, azt emendálni fogjuk és addig próbálgatni, bis wir das Rechte treffen, was die sicherste Art ist, zu réussiren, oder — wie manche Leute aber gewiss falsch behaupten, zu Grunde zu gehen.

És mindazon impertinens állitás például, hogy Felségednek nincs egyetlen egy őszinte szövetségese, — a horvát, rácz etc. nem szereti Felségedet, de ellenben nagyon szerelmes a magyarba, es ist wirklich so komisch, ezek mindannyi *szódiarrhék*,[a] melyek legkisebb figyelmet nem érdemelnek; és kár volna, ha Felséged azokat legnagyobb megvetéssel nem ignorálná. Mily infámitás a lovagi bánt mindig piszkálni, hogy acceptálta (beseperte) Felségednek császári ajándékát, mintha bizony fideliter le nem szolgálta volna azt? Mindez nem egyéb mint a legpiszkosabb irigységnek émelygést okozó eredménye és higyje el, felséges uram, nem azért állitják báró Jellasichot pellengérre, mert elfogadta a stipulált remuneratiót pro piis servitiis, hanem azért, mert nem az ő szájukba dobta Felséged a sok pénzt. Man muss die Leute nur kennen, fűr Geld sind sie alle zu haben és kivált ezen irigy faj nem tesz semmit is ingyen.

Azt mondják, Felségednek nincs más támasza mint hadserege. Ha ezen phrásist hallom, mindig kész volnék kaczagásban megszakadni. — Semmi egyéb mint 600 ezer vitéz, 2000 ágyú stb. stb. und sonst nichts? Bagatelle! Bizony szinte meg lehetne Felségedet szánni, valamint szegény báró Rothschildot is, dass der arme Teufel garnichts hat ausser seinen Gűtern, seinen Häusern und seinen Kapitalien!!!

Igazi úrnak, ki nem kér, de parancsol, nem kell ennél több; — és mióta Felségednek mély gondoskodása következtében az egész birodalom vasútak által lehet mondani már-már összekötve van, és ekkép néhány nap alatt bárhová minden pontra százezreket egyesithet — ugyan (kérdezem) nem nevetséges-e minden Felséged elleni fenyegetés?

31-ten August 1857

És most kérdem, mily támaszuk van viszont azon hős fiúknak, die nicht nachgeben und nicht ruhig sein wollen? Semmi más mint szájuk! Dass Gott erbarme! Ez igen mosatlan és különösen nagy, nem tagadhatni, — ámde ha ágyuszájat állitunk szemközt, zu einem freundschaftlichen Ideenaustausch, zu einem constitutionellen Landtag..., akkor tudom evésen és ivá-

[a] Sz. aláhúzása.

son kivűl más functiókra nem fognak szolgálni ezen természeti apertúrák!

Sokan, — még most is — és ez valóban kiállhatatlanúl unalmas — pacta conventákról fecsegnek, — és azt állitják, hogy azért, mert kis fractiója a nemzetnek vak hevében és mert a muszka interventiót illegálisnak és ekkép »feloldónak« tartotta, a jognak körén túl kalandozott, — azért Felségednek kötelessége a magyarok iránt meg nem szűnt, — mert a nemzetnek legnagyobb része hűn állott Ferdinánd király és ekkép a pragmaticus dinastia mellett. — Ámde nem volna-e Felséged részéről a legotrombább actus, ha a 600 ezer elégséges kefékkel ellátott vitézek élén a prókátori szőrszálhasogató terére lépne és discussiókba eredne, — holott ha valakinek szájába *illik*[a] a »sic volo, sic jubeo, stat pro ratione voluntas« nagy urak és kivált fejedelmek számára kigondolt elve, — az bizony senki egyéb mint Felséged oly jelentékes szájjal ellátott szent személye.

És ezt igen jól tudják a dévajságteli magyarok, azt t. i. — hogy még Szt. Jánosnak szava sem járt nagy sikerrel a pusztán, — és a hold azért még le nem esik, mert azt valami melancolicus magyar kuvasz megugatja. És im ezért fordulnak a Szűz Máriához!

No már, ha más támaszuk nincs, — akkor igaz bámulni kell kitűnő pietásukon és dicsérni, hogy annyira magukba szították a legközelebbi concordát titkait és édességeit, — de hacsak ezen oldalról reméllik a pártolást, akkor alkalmasint úgy fognak járni vagy inkább nyujtózkodni, mint a deresre bilincselt jajgató, ki kínjában minden szenteket segitségűl hiv, de azért non obstante mégis minden felhőkből jövő intercessió daczára kikapja a portiót — és rá nézve a kiosztónak hajlama és kegyelme hasznosabb, mint az egész szentektől pezsgő kalendárnak közbenjárása, — ha az t. i. nem vastag és erős bőrbe kötött fóliant, — mert igy igaz minden dimensiókra oly szolgálatot tehet, mint Franklin háritója a villámcsapások tekintetében.

De felséges uram, a magyarok nem oly igen ostobák, — mint azt systematice hirdetjük, — és ekkép általában véve nem hisznek csudákra *[sic]*, — de arról vannak meggyőződve, hogy a természetnek Istentől szabott törvényei ellen nem történik semmi; és ekkép azon szeplőtlenségi ideáltól, mely kristály tisztasága következtében Istennel közelebbi érintkezésbe jöhetne, mint a közönséges piszokteli anyag fia, éppen nem várnak közvetlen segitséget, — de az egek ura előtt

[a] Sz. aláhúzása.

gyermeki bizodalommal leborulva szándékuk és joguk tisztaságában bizván, erőt, elszánást és megtörhetlen lelkesedést reméllenek meríteni : szilárd kitartásra, erényteljes életre, nemzeti hűségre, hazafiúi együttmunkálásra, — és eszerint végképi diadalra, — vagy ha a nagy Istenek végzése más, utolsó csepp vérük kiadására.

És azért felséges uram ezen máriaczelli processiót [1] nem kell kicsibe venni. — Abban sokkal több fekszik vagy inkább lappang, mint a mennyi látszik. — Az egyenesen politikai demonstratió,[2] és pedig oly subtilitással kigondolva, hogy nagy scandalum nélkül nem tehetni az ellen semmit is. És e tekintetben — nem tagadhatni — a magyaroknak minden időben kitűnően furfang és feltaláló eszük volt ; honnét aztán Montesquieuben,[3] kiről Felséged bizonyosan hallott valamit, körülbelűl ilyféle curiosumot is olvashatunk, mit mi osztrákiak soha nem tudtunk érteni, és most sem igen capiálhatunk : — L'Autriche n'a jamais compris la Hongrie ; elle y cherchait toujours de l'argent, qu'elle n'a pas, au lieu de chercher des hommes dont elle abonde — és mi mindig azon vélekedésben voltunk, hogy Montesquieu »újjonczokat« ért ; — de ez nem igy van, mi a textusból tökéletesen kiviláglik, mert a franczia classicus egyenesen status- és administratiói férfiakat ért — és ez igaz felséges uram ; én többek közt például mindig bámultam, mikor még prókátor voltam, — és mikor mi a magyarokat mindig azzal csúfoltuk »Ihr habt nicht einmal ein bürgerliches Gesetzbuch«, hogy ők nem válaszoltak igy : »Igaz, azon viszony, mely egyes lakosok közt létez, nálunk nincs elég világosan és precise definiálva, és igy itt sokszor a biró aequanimitásának kell suppleálni, és ez nem kis hiány, melyen azonban okkal-móddal segithetni ; — ámde másrészről birunk oly törvényekkel, melyek azon viszonyt, mely fejedelem és nemzet közt létez, oly tökéletes világosságba helyezik, hogy azt lehetetlen félremagyarázni perjurium nélkűl, — és e tekintetben megint ti derék szomszédok vagytok oly deficitben, mely aequale bankrupt — és mely viszonyok compendiumát nem írhatni oly kényelmesen papirosra, mint valami polgári törvénykönyvnek minden keverék nélküli önkénycodexét«. Erre nehéz lehetett volna felelni, — és most is nehéz, sőt lehetetlen lenne, — ha Felségedet válaszra kényszeritni tudnák a

[1] 1856-ban rendezett a magyar főpapság nagyszerű búcsújárást az ájtatos, régi magyar emlékektől is megszentelt híres búcsúhelyre.

[2] E nemzeti nagy búcsújárás alapgondolata csakugyan az volt : imádkozni a hazáért a Magyarország pátronájának szentelt egyházban.

[3] A »L'Esprit des lois« hírneves szerzője.

magyarok— ; de miután »hála Isten« erre nem képesek, magától értetődik, a válasz felette könnyű, — és számtalan variatiókon keresztűl körülbelűl így hangzik : »Nicht raisonieren, — das Maul halten, etc. oder wir werden ihnen schon das Handwerk legen« etc. — minek aztán persze több hatása van, mint bármily mentegető eloquentiának, melyet én vagy a híres pohárköszöntő báró Bruck kifejteni képesek volnánk, báró Kempen anyagi assistentiája nélkűl, — noha minket az egek ura, kinek mindent köszönhetünk, kitűnően megboldogított elégséges Mundstückkel! Ugy, hogy a régi magyaroktól meg nem tagadhatni mély politikai tudományt, combinátiót és előrelátást, ob etwas davon übrig geblieben ist, — nem tudom, de nem hiszem ; — és ha igen, minden módon kell kiirtani azt. Denn so etwas können wir in unseren Kram oder eigentlich System nicht brauchen.

Továbbá mint azon szívömledező exclamátió, melyet Felségednek szájába szeretnének tenni : »Ti hibáztatok, én is hibáztam etc.«, az oly impertinentia, melyet nem tűrhetni ! Ugy-e ? Felséged tán »mea culpát« intonáljon a magyar nemzet előtt ? — Das ging uns noch ab ! — A magyarokat saját fegyvereikkel kell sújtani ; — már pedig a magyar oly annyira kidicsért Corpus Jurisnak legelső törvényczikke az : »Si fecisti, nega« — és ezen Verbőczy-féle elmegyümölcs oly annyira van minden magyarnak nedv- és vérében impregnálva, mikép a legéretlenebb kanászbojtár is, ha valami kellemetlenségbe keveredik, a világért nem gyónná meg minden tettét mint a mi derék filkóink, kiket szép szóval igen könnyen rávehetni auf ein reumütiges umständliches Geständniss, mert a szamarak mindjárt elhiszik, — ha valaki nekiek megsúgja, hogy aztán nem lesz bajuk, — vagy csak »félig« ; — de a magyar makacsúl tagad és a magyar biró ezért könnyen fel nem indúl, — mert en cas que maga is mindent tagadna, — és azért mily képtelenség azt pretendálni, hogy a felség, a magyar király és ekkép a legelső magyar, ki oly szépen beszél magyarúl, kivált ha előlegesen jól megtanulja a leczkét, ne ossza a nemzetnek ezen közszokását, — de tagadás helyett egy hosszú megbánó lamentót mondjon el az egész világ kaczajára !

A népnek azt kell hinni, a fejedelem nem hibázhatik ; az Istentől magasabb polczra állittatván, nincs azon homálynak, azon közönséges emberi gyarlóságoknak kitéve, melyeknek az adófizető osztály oly erősen alá van vetve. — Sie müssen den Monarchen als ein höheres, als reineres Wesen vorstellen, der vielmehr hinauf als herab gravitiert.

És azért nem mondhatom, mennyire bosszankodtam gr. Grünne ellen — Felségednek legelső magyarországi utazása alkalmával, — mert azon currensban, mely Felségedet megelőzte és melyben meg volt parancsolva mit mondjon proprio motu Felségednek a püspök vagy apát, szorosan ki volt jelelve, kit nem szabad Felséged ebédjére invitálni és a boldog vendégek mily sorban fognának az asztalnál egymás mellett ülni és ilyféle több fontos tárgyak mellett etc. etc. inomisse az is meg volt hagyva és egyenesen gróf Grünne főtábornok parancsa következtében, hogy az illetők, kiket Felséged szent személyével megtisztelni kegyeskedik, — ellássák magukat elégséges »Leibstuhlokkal« az ő apostoli császárjuk használatára [1]; mi in principio igen okos volt, mert hiszen e tekintetben is, mint minden egyébben, a magyar irgalmatlanul hátramaradt, — és még csak »Lebendige« [2] sem volt minden háznál. Az apostoli császárt pedig valami bokor mögött vagy pláne nyilt mezőn csücsülni látni, — das wäre wohl mit der Würde eines apostolischen Kaisers nicht vereinbar gewesen; — és meg kell vallani a derék magyarok e tekintetben oly buzgósággal jártak el, hogy mindenütt volt bősége az efféle lyukas székeknek, noha eleinte messziföldről lóvesztiben kellett azokat a kijelölt státiókra hurczolni; — de ez csak kevés ideig tartott, mert nem egy furfang asztalos valóságos Leibstuhlfabrikát állitott, kivált mint mondják egy veszprémi vagy inkább Stuhlweissenburgi e kereset által millionärré felhizott industriell Tischler; — mert a közönség megtudván, hogy Felséged nem barátja a »Lebendinek«, — de magas császári székéről igen sokszor leereszkedik a lyukas székre is, — mindenáron megszerzett magának nem egy, de több ilyféle mobiliát, azon naiv reménységtől kecsegtetve, hogy Felséged őt, ha tán most nem is, idővel csak azon okból is házánál megtisztelné; — és ő »mit Kindern und Kindeskindern zum ewigen Angedenken in *[sic]* einer Hinterlassenschaft seines Monarchen teilhaftig werden könnte«. És ily alkalomkor tűnt ki világosan, tulajdonkép mégis mily jó fiúk a magyarok — és ők ugyanis rendszerint constipált természetűek lévén szinte perhorrescáltak a sok Leibstuhltól és legnagyobb részvétellel vágytak valamit tudni über das allerhöchste Befinden ihres vielgeliebten Kaisers. Tán elcsapta valami a derék

[1] A mit itt Sz. Bachhal elmondat, az hallatlan persiflage ugyan, de némely részében dégoutant, alacsony, több mint pórias s a gúnyra, csúfolódásra mindig hajlandó Sz.-nek — azt hiszem — összes műveiben legnagyobb kisiklása. A durva ízléstelenség annak marad, ha egy Sz.-től ered is!

[2] Ez — sit venia verbo — árnyékszéket akar jelenteni.

úrnak hasát, igy szóltak, mi igen természetes, mert ab incunabulis »német hasa« van — vagy tán — Isten őrizzen, kolera ütött ki rajta, és a népek erősen reszkettek Felségedért, — mert lovagi szokása szerint sebesen utazván, 10, 12 statiót is bejárt Felséged egy nap, és mindenütt szájat tátottak az eleállitott lyukasok és a közönség meg volt győződve, Felséged igazi kárókatonai[1] diarrhőeben szenved, mely derék madár mint már most tudatik, a világon egyedűl azért van, mikép guanót készitsen, mely műtételben meg kell vallani, nem eléggé dicsérhető buzgósággal el is jár.

És eddig nem volna baj, de a malcontenterek mily élczeket szakitottak gr. Grünnenek tapasztalatlanságán, azt nem is hozhatni elő, — ha nem csalatkozom, valami »Kerl« is emlittetik ;[2] mert mint mondom in principio helyes volt ezen currentátió, — és újjolag bizonyitja, mennyire gondos és előrelátó gr. Grünne Felséged és saját maga személyére nézve, — hanem a modalitásban, a modorban volt a hiba ; — mert Felségednek ezen hasonlatosságát a legkomiszabb Hausknechttal nem kellett volna dobra verni, de auf »eine geheime Art« dem Betreffenden einen Wink geben ; pedig »zu was Geheimem« hány kitünő béressel [vagy jobb ortografiával irva Béreschsel, mit a bécsi journalistáktól lassan-lassan megtanulhatnak a tudatlan magyarok][a] van Felséged az Istentől és általam megajándékozva ![3]

Vannak bizonyos dolgok, melyeket mindenki tud és ismer, — de azért mégsem szükséges azokat az egész világ láttára felfedezni, kitárni, — il y a des choses dont on ne parle jamais, — qu'on laisse en cas de bésoin soupçonner.

Valami gazdag angolnak franczia tánczosnő szeretője volt. Soha nem kereste fel 11 reggeli óra előtt, mikor a Terpsichore kisasszony toilettejével tökéletesen el lehetett készűlve. Bizonyos alkalommal azonban nem tudom, mi okból 9 óra tájban toppant Albion teremtése a csinos budoirba, — mely üres volt. Où est donc mademoiselle ? Elle est à la garderobe, — mi in der Blume annyit teszen : »nem angyalkodik«. — Comment, Mademoiselle fait de ces cochonneries ? — és legott örökre elvált tőle.

[a] A szögletes zárjel közé kiadó tette a beszúrt mondatot.

[1] Kárókatona = kormorán. Madárnem, mely halak fogására könnyen betanítható.

[2] Homályos czélzás.

[3] T. i. zsandárokkal, rendőrökkel és titkos ügynökökkel.

A kisasszonynak ezen hibáját azelőtt is tudta az angol Epicur, de nem akarta — pour ne pas perdre ses illusions, un certain prestige, — hogy azt neki oly igen láthatólag kitálalják.

A hires Le Sage[1] bizonyos tabellákat készitett a népvándorlások kijelelésére. Miután e tekintetben csak traditiók szolgálhatnak útmutatásúl, természetes, hogy 10, 20 mértföld differencia miatt — jobbra vagy balra — bölcs Las Casas[a] meg nem akad, — de dicsőségesen minden népeket Ázsiából kihozza Európába. — Gondolná-e most Felséged, hogy ezen tabellákat is használnak *[sic]* némi semmirekellő magyar Witzlingek Felségednek nevetséges *[sic]* tételére? Ők azt mondják, ha ma jönne Le Sage Magyarországba és nem volna semmiről is informálva, Felségednek utazását a magyar és erdélyi földeken nagyobb pontossággal kijelelhetné mint kijelelte a népvándorlások folyását és pedig egyedűl a Leibstuhlok után indulva, melyek Felséged számára gr. Grünne meghagyása szerint vásároltattak és útjába lőnnek állitva. Ugy, hogy ezen mobiliák után tartva, tulajdonkép még vak sem veszthetné el útját.

— — — — — — — — — — — — — —

September 1. 1857.

És azért higyje el felséges uram, a magyarok, mikor Felségedre gondolkoznak vagy Felségedet látják, nem tesznek egyebet, hanem, — so im inwendigen Innersten kaczagnak, — hahogy nem reszketnek.

*

[**34.**] Miután azonban sem nem illő, sem nemhasznos, hogy a népek lekaczagják dei gratia monarchájukat, — és a szemtelen magyarok Felségedet végre még ki is fognák csúfolni, — denn es entgeht ihnen auch nicht das Geringste, — azért:

Folytatni kell a felvett [el]rettentő systemát, — »denn wollen die perfiden Magyaren, — mint hős Konrad kitűnő pesti Bürgermeister[2] mondott ilyfélét nagy couragival, mert tudta, hogy zsandároktól körülvéve tüstént meg nem pofozzák, — uns nicht lieben, — was doch so leicht wäre, — denn sein mer denn nit liebenswürdi? — nun dann so sollen sie zittern«, — és hogy e tekintetben el ne hibázzák a tempót, erről tudom Felségednek lesz gondja, — mert hiszen van Felséged

[a] Tollhiba Le Sage helyett.

[1] Le Sage György, neves, genfi születésű mathematikus † 1803-ban.

[2] Conrad Gusztáv, Ritter von Eibisfeld, előzőleg egyébként főtörvényszéki tanácsos, Pest kinevezett polgármestere 1856—1859.

zsoldjában elég Vorrichter és Nachrichter, kivel Felséged tetszése szerint disponálhat.

Minap meglestem bizonyos Pestről jövő magyart, kit a policzia a »gutgesinnte« rubrikába helyezett, — és ki egy Bécsben lakó igen inoffensivnek látszó magyar gróffal ily scandalóz párbeszédet tartott ; — én egy szót sem vesztettem el, mert Felséged szolgálatjában hallgatózni szabad. — *Gróf :*[a] Ugy-e oda vagyunk, nemzetiségünk megtörve, hazánk elfullasztva ? etc. — és gondolja csak mit felel erre azon semmirekellő gazember, kit Protmann[1] pesti Politzeichef, — der aber schon nach gerade so schwach wird und so ein patzenweiches Herz hat, — nekem még extra ki is jelel als einen sehr verlässlichen und zu allem brauchbaren Ungarnfeind, ja tüchtigen Magyarenfresser, és mely impostor nemcsak báró Hauernél mindennapos, de még Albrecht főherczeg viszonyaiba is úgy belé tudta fúrni magát, hogy valóban úgy látszik, mintha Figaro qui, Figaro qua szerepét igen ügyesen játszván, mind a két most érintett főurat, Hauer mentort t. i. és Albrecht Telemachot igazi sült bolondokká tenné, — de hallja csak, mit felel a grófnak ezen oly annyira kitűnő Tartuffe, mintha valóban a mi iskolánkban nyerte volna [az osztályozást] : »mit Vorzug.«[2]

»Nemcsak oda nem vagyunk, de mint Széchenyi jóslá, csak most »leszünk«, — nemzetiségünk éppen nincs megtörve, sőt napról-napra szilárdul, úgy hogy soha nem állott biztosabb lábon ; — Pesten nem hallani más szót mint magyart, és bár állitsanak fel 50,000 akasztófát, a magyarságot többé ki nem irtják« etc. *Gróf :*[a] Hát mit csinálnak a tótok ? *Látogató :*[a] »Tót többé nincs, valamint rácz sincs, szerb sincs etc., mert ez lelkében mind magyar, és nemsokára nyelvére nézve is jobbadán az lesz. A beamterek ostobaságáról ezer csudát tudnék elbeszélni, de úgy is érzik magukat a szegények mint kutya, mely kupodába téved és sejti, hogy onnan legott kibotozzák. Száz ember közt egy sincs, ki a mostani czifra kormánynak fenmaradását hinni tudná ! És ha — suttyomban tanakodnak, — mert a policia noha mindenbe beléfúrja orrát, még sem tud semmit is — és azon kérdés merűl fel köztünk, — mikép és mi módon fognánk menekülni, — similia similibus a jelszó, szeget szeggel, — vért vérrel. — És ha a magyar

[a] Sz. aláhúzásai.

[1] Protmann József, Ritter von Ostenegg, udv. tanácsos, a pesti rendőrigazgatóság híres és hirhedt főnöke.

[2] Persze, ez ismét csak egy költött alak.

vérrel szerzette a hazát, ám szerezze azt ismét vissza, szinte vérrel ; — és higyje el a gróf, közelebb áll azon nap mint valaki gondolná, — mikor azon németeknek koponyáji, — kiknek lábai nem különösen gyorsak, úgy fognak ketté csépeltetni, mint mindannyi üres korsók— ; és e tekintetben még Hauer is, kinek sokkal több esze van, mint a többieknek és ki in hungaricis Bachnak inspirátora, oráculuma, oly vaksággal van verve, hogy ő tökéletesen meg van győződve, dass die von ihm erfundene und improvisierte Staatsmaschine im besten Gang ist, und auch ohne aller Reparatur von sehr langer Dauer sein dürfte. Szegény Albrecht,[1] itt nyomorúlt napokat él. Ő tudja, hogy Hauer, kit nem szenvedhet, azért van melléje állitva, miszerint gyenge eszének suppleáljon — és e szerint, ha én dévajságból néha Hauert mint különös geniet kidicsérem előtte, — ez úgy érinti a bonhommeféle Statthaltert, mintha fagyos vízzel öntenék le háta gerinczét. *Gróf :*[a] Hát mit művelt derék B. A.[2] kit annyira szerettem ? *Látogató :*[a] A szerencsétlen nyomorúltan bizony mint komisz koldús rab elveszett a munkácsi tömlöczben és családja egészen elpusztult ; a fenmaradtak alamizsnán élnek. *Gróf :*[a] Istenért, hiszen ő egészen passive tartotta magát, semmibe sem avatkozott, mikép keverhették őt tehát bajba ? *Látogató :* nem is vett legtávolabbi részt közmozgalomban, mikor egy estve testi-lelki barátja P. M.[3] kit űzőbe vettek a császárnak vérebei, — betoppan hozzá és a vendégszerető magyar, a milyen B. A. volt, szívesen fogadja őt — és oly sikeresen el is rejti, hogy néhány nap leforgása után P. M. szerencsésen menekülhet és még ez órában is Niagara partjain él. — Mikor ezen eset adta elő magát, már ki volt hirdetve azon ördögi parancs, hogy mindenki halállal lakol, — ki bármily néven nevezendő kijeleltet és persequáltat elrejteni vagy neki segédkezet nyujtani mer.[4] Ezt B. nem tudta, mert visszavonúlva, mint élt, a parancs értésére nem jutott, — de ha tudja is, inkább százszor koczkázza életét, mielőtt ily embertelen törvénynek hódol. A dolog a számtalan spiónok által el lőn árulva, — B. halálra itélve — és szám-

[a] Sz. aláhúzásai.

[1] Albrecht főherczeg, Magyarország katonai és polgári főkormányzója.

[2] Lehetnek egy költött alaknak vagy egy valóban élő egyén nevének előbetűi.

[3] A név kezdőbetűi arra látszik mutatni, hogy valósággal élt alakokról folyik a szó.

[4] Az ismeretes vésztörvényszéki rendelet nem halálról, hanem a legszigorúbb büntetésről szól.

talannál szerencsésebb — 10 évi vasra megkegyelmezve.« — És a gróf, valamint látogatója is, felséges uram, elgyengűlve sírtak B. emlékezetén.

Felséges uram, megvallom pirúlva, nekem is megesett szívem, mikor a két éltes embert zokogni hallottam — és visszaemlékezvén gyermekkoromra, mikor még nem volt oly elhatározott jellemem, mint most miniszteri magasságomban, Flóriánnak[1] gyönyörű Gonzalve de Cordoue czímű munkája jutott eszembe, mely engem — azon időkben éretlen fiú mint voltam[a] kimondhatlan magas lelkesedésre lobbantott. És ugyanis ezen novellában egy eset fordúl elő, mely némi hasonlatossággal van azzal, mit az ajtón át hallani volt alkalmam. Az anecdota körülbelűl így foly : »Bizonyos öreg maurus mély búba merülve szentkönyvben olvas, mikor mint vad vésztől ijesztve lábaihoz rogyik egy űzőbe vett áldozat és pártolásért esedezik. A maurus házigazda reszket egész testén és csaknem lábairól dűl, — mikor a szerencsétlen ügyefogyottra veti figyelmét, — de csakhamar legyőzi a keblében forradozó szenvedelmet és vendégét elrejti, üldözőinek útját állja és a megmenekültet mindennel ellátja, sőt, mert nagyon ki van fáradva, — egész éjen át magánál tartja ; — az űzött édes álomba merűl, a vén maurus azonban nem tud nyugodni ; mert szive repedni akarna, — mikor másnap vendégéhez így szól : »Te bíztál bennem és tudtad, hogy én a vendégjogot sérteni nem fognám, — azért meg is mentettelek ; de természetem ellened felriad, — és azért tovább nem tarthatlak. Vedd legsebesebb paripám, tieid nem távol esnek innen, siess, menekűlj és ne neheztelj rám, hogy így cselekszek, de Te, szerencsétlen, ütötted agyon egyetlen egy, mindenek fölött szeretett fiamat.« Mily gyönyörű kép felséges uram, nemde ? És ha meggondoljuk, mily dilemmába van helyezve a szerencsétlen, kinek a kettő közt kell választani, hogy vagy azt szolgáltassa akasztófára, ki benne bízik és ki jó barátja, tán jótévője, sőt legközelebbi rokona, vagy saját maga kerüljön Felséged oszlopára ; ha továbbá meggondoljuk, hogy ezen gyönyörű dilemmát Felséged állitotta fel, — és éppen nem maga — megmentési okból, mert ez némi ürügyűl szolgálhatna, hanem mikor már tökéletesen le volt verve az ellenszegülés, — ha ezt fontolóra vesszük — akkor — igen elérthető lett volna, — ha azon pap, kinél Felséged Mária-

[a] Néha, mint e közbevetett mondatnál, szinte meglepőn kellemetlen Sz. magyar nyelvének germanizmusa.

[1] Jean Claris de Florian 18. századi franczia regény- és meseíró. Néhány műve magyarra már a 19. század első tizedében lefordíttatott.

czellben[1] meggyónt, Felségedtől azt tudakolja, vajjon hiszi-e, ha elég esze van ezt felhozni, hogy oly fejedelem, ki ilyes egész nemzeteket viciáló parancsolatokat képes kiadni, — számithat Isten áldására?[2]

Igaz ugyan, hogy én[3] adtam ezen embertelen rendeletre tanácsot. — De vajjon, miért fogadta Felséged ezt el? Én csak szolga vagyok, — ich glaubte mich dadurch einzuschmeicheln — és Felséged az úr; mint Fridolinban [?]. Ich bin nur das Messer, und Euer Majestät sind die Hand, — és ekkép nem én vagyok felelős, de Felséged. S ha valóban elég tompavelejű ezen kényes kérdések mélyébe nem hathatni, ám akkor csináljon másnak helyet, hiszen fajtája elég hosszú, — mert nagyobb pökedelem a természetben nincs, mint ostoba zsarnok, — ezt mondják persze a magyarok és nem én, ki ilyest csak gondolni vagyok bátor.[4]

2-ten Sept. 1857.

És ha most a magyarországi nagy temetőre veti Felséged figyelmét, melyet a magyar nemzet számára ásott, és maga magába szállva megvallani kénytelen, hogy egy derék lelkes nemzetet dorongolt legszivtelenebbűl le, mely oly annyira életrevaló nemzetnek nem volt más hibája, mint a legnemesebb hazaszeretetnek túláradozó voltából eredt pillanati vakság; — ha átlátni kénytelen, hogy Magyarországban alig van szem, melyet Felséged legkeserűebben meg nem könnyeztetett volna, alig van sziv, melyet Felséged halálosan nem sért, — legkino-

[1] Czélzás a császár máriaczelli (fogadalmi) útjára 1856-ban.

[2] Ez a folytonos, minden alkalommal, sőt alkalom nélkül való visszatérés ama gyászos és véres politikai hibák ostorzására, mutatja Sz. lelkének hatalmas háborgását.

[3] Sz.-nek Bach szájába adott állítása csak tudatos qui pro quo. Bachnak a vésztörvényszékek rendeleteihez, noha akkor igazságügyminiszter volt, semmi köze nem volt.

[4] Sz. — persze durva formában — adat Bachhal kifejezést azon nem kevesek nézetének, a kik jobb szerették volna az élénk, szabadelvű Miksa főherczeget, a császár öcscsét (a későbbi szerencsétlen mexikói császárt) látni a trónon. — A császár és öccse közti el entétet s a közvélemény nagy részének fölfogását helyesen, noha persze költői szabadsággal, ecseteli a Történeti Bevezetésemben kétszer is idézett egykorú (Ausztriában eltiltott) »Dissolving views« czímű regénye Leo Wolframnak, a mely álnév alatt az a külügymin. titkár Prandtner rejlik, a kinek mint magyarul is tudónak, Sz. jelen satyrája elkobzásakor e satyra tartalmáról referálni és ítéletet mondani kellett; holott regényében e kérdésről azt tartja, a mit Sz. ád Bach szájába! A császár és öccse közti ellentétből egyébként v. ö. a mit Friedjung mond »Der Kampf um die Vorherrschaft in Deutschland« (3. kiad.) II. köt. 455. l.

sabban nem repeszt. ám akkor nem súgja-e Socratesnek démonja Felséged lelkébe, — hogy nincs nagyobb bűn, mint másokat vezetni, másoknak parancsolni, másokon uralkodni akarni, — ahhoz való tulajdon és talentum nélkül,[1] — és ha Felséged csendes vérrel fontolóra veszi, — mily kimondhatlan otrombáúl cselekedett, hogy éppen azon fajt törte meg halálig — és még mindig kínozza, mert még tökéletesen ki nem adta lelkét, — mely faj legjobb és legtermésztesebb ereje volt; — sőt tán még ma is azzá válhatnék, mert még él, — és oly erősen ragaszkodik az élethez, — mihez képest egy magyar királyért, — ha nem is szenvedhetné, kész volna a halál torkába röpűlni, — ha az által megmentheti nemzetiségét, mert tudja és ezen érzelem mindig vérében volt, — hogy király nélkűl, legalább a magyar faj, nem egyéb mint tehetetlen (méh)raj, — mely legkisebb veszélynek is könnyű martaléka. — És ha ember, legyen bár fejedelem — és legfőkép ily magas állású, átlátja, — hogy nem tett nemesen, nem tett nagylelkűleg és ekkép nem is tett bölcsen, minthogy az igazi nemesség, az igazi nagylelkűség egyszersmind a legnagyobb bölcsesség is, — akkor a jó, becsületes, okos ember más útra lép nemde? és legalább azt menti meg, mi még megmenthető?«[2] Igy szólnak, nem én,[3] — de a magyarok, — mert én Felséges uram, ha ily okoskodást hallok, — mi nagyon sokszor történik, mert ilyféle discursus, ha a Polizei et Co nincs jelen mai napokban, szinte mindenkinek fogai közt kicsúszik — én mint mondom, ha ily okoskodás érinti füleimet, mindig reszketek, — mert félek, hogy Felségednek szeme elvégre mégis felnyílik, szive tandem aliquando tán mégis megesik, és a magyarok felé fordúl, — und dann ist es aus, rein aus, — zwar nicht mit Euer Majestät und auch nicht mit dem schönen Vaterland, — sondern mit dem B. B. B. Ministerium,[4] mit szinte nem én mondok, — mert elég rabulista eszem van, hogy ilyest ne tegyek, — hanem a magyarok, — kikre minden rosszat és

[1] Sz. több ízben — leveleiben is, idézi e kedvencz mondását, melyet először (tudtommal) a Politikai Programmtöredékek vége felé Kossuthhoz intézett hatalmas intő-szózatában alkalmazott.

[2] E kemény és kegyetlen, de mégis gyönyörű aposztrofálás ismét újabb bizonysága annak, hogy Sz. még oly sértő, még oly megdöbbentő kifakadásai is csak az önkényes uralkodó, koronázatlan király ellen zúdultak elkeseredése mélyéből, de eloszlottak volna, mint szétmálló köd, Ferencz József koronás személye előtt.

[3] Folytatja Bach.

[4] Már említém, hogy az ötvenes évek e minisztériumát három tagja (gr. Buol, b. Bach és b. Bruck) nevének kezdőbetűiről neveztém így. — Kitünő az ellentét a föntebbi hatalmas aposztrofálás és Bach e szepegő vinnyogása közt.

minden szamárságot most könnyen rákenhetni, mert le vannak lánczolva, és e műtételre még lángeszű Bäuerlének[1] is elégséges couragija van.

Én azonban bízok Felségednek classicus makacsságában és császári velejének azon kitünő keménységében, mely eddigelé soha nem engedte, hogy Felséged valamiről önállólag és tisztán itéljen, — és miután kemény velőkbe nehéz valamit belékalapácsolni, piczi velőket pedig nagyobbitni szinte nehéz és aztán a »Hans nem könnyen tanulja meg azt, mit a Hanslinak nem tudtak fejébe verni«, — én mindig remélem, sőt hiszem, dass Alles beim Alten bleiben wird, — mi sokkal komódabb is, mint valami újjal és jobbal sokat fárasztani a gondolkozó tehetséget, — és mely czélszerű taktikában regis ad exemplum, Felségednek számtalan jobbágya, kivált a Szt. Istvántorony legközelebbi circumferentiájában, kitünő genialitást mutat, mert csak mára gondolkozik, és azon bölcs monda[a] szerint »besser heute einen Spatz als morgen einen Trapp,« — a világért sem áldozná fel a mindennapi Pratert vagy az időszaki Kammerballt stb. — ha érzi is, — hogy jövendője tán mocsárban végződik — és minek elejét egy kis tevékenység által könnyen vehetné.

Ámde engedje meg, Felséges uram, hadd folytassam azon dialognak további elbeszélését, melynek ajtó mögötti hallgatózó tanúja voltam és melyet a két subversiv magyar hypocriták ily módon végeztek, — miután félig-meddig kisirták magukat vagy e tekintetben egy kissé tán csak kipihentek.

Látogató ![b] És ha ezen B. A.-féle eset elkülönözve (isolálva) állna, ám akkor némileg menthetni lehetne azt, noha borzasztó, mert azon kimondhatlan zavar, mely a lefolyt szerencsétlen időkben mindent bár anyagit, bár erkölcsit legnagyobb mértékben áthatott, oly vakságba sülyeszte mind vadászt, mind vadat, — mind bakót, mind áldozatot, hogy isolált iszonyatokat ily hallucinatiói körülmények között nem lett volna képes még Titusnak atyai vagy inkább ideal kormánya is egészen mellőzni; — ámde megcsontosúlt fagyos systemával folytatott ezen lelketlenség, mikor a láznak tökéletes vége lett, — mikor a lesujtó kormány mindent maga alá keritett és ekkép

[a] Ismét mondás helyett. [b] Sz. aláhúzása.

[1] Ez osztrák színműíró servilis és megvásárolható, a magyarokat sokszor gúnyoló pletyka-lapját a »Theater-Zeitung«-ot jól jellemzi Friedjung pár szóban Österreich von 1848 bis 1860. II. köt. 326—27.

nem volt legkisebb is mitől félnie, — mintha az lett volna a rejtett czél, a magyar fajt egészen demoralisálni, — nyilt szívű jellemét kémlő, áruló méreggel impregnálni, ismert vendégszeretetét infamálni. — Ferencz József és rabulist sugója Mephistophles Bachja nem igen bánják — Isten ellen bűnhődik-e valaki, — csak őket ne bántsák, mert ez aztán azon mennyekbe kiáltó vagy tulajdonkép vasra, sőt a Ferencz József-columnára [1] vezető bűn, mely engesztelésre soha nem talál. Vagy 6 évvel ezelőtt egy igen ismeretes medicinae doctor megmérgezte fiatal és vagyonos nejét; később ezen derék Istensértő, de legtávolabbról sem felségsértő úriember, hasonlólag két gazdag agg leányzót küldött méreg által szegény nejéhez más világba, miután saját kezével irt végrendelet által szép vagyonukat magáévá tette. Mindent végbevittek az illetők, um diese Jugendstreiche des genialen deutschen Arztes zu vertuschen. — De ez lehetetlen volt; — végre becsipték és az igen elasticus birák — legjobb akaratuk daczára — nem tehettek egyebet mint őt kötélre itélni. A császár azonban megkegyelmezett a szegény verblendete csinos fiúnak; s ugyanis mert mit bánta az odébb küldött három asszonyi állatot, nem a fiú, de a császár, kivált miután a két »alte Jungfer« sterilis volt és ekkép nem ajándékozhatta meg a hazát újonczokkal és adófizetőkkel, és efölött oly unappetitlich, oly rút, dass man sie mit einer Zangen nicht anrühren hätte mögen — és a mérgezőt 20 évre vitték Spielbergbe, — most azonban, megint haza jött, mert négy évi börtön után, wo er sich stets als treuer Untertan erwiesen hat, der mit Leib und Seel an seinem guten Kaiser hängt, meggratiálta a jó fejedelem, — és ez mindennapi igen közönséges eset, mert a derék apostolnak csak azok ellen van antipatiája, kik magukat általa örömdemonstratiók alatt tipratni nem képesek; — midőn mérgezők, rablók és gyilkosok iránt oly kitünő sympatiával viseltetik, hogy előbb kiereszt rekeszéből, mint ezt a mindennapi tapasztalás igazolja, — tiz vértől saturált gyilkost, — mint megkimélni képes volna bármily szerencsétlen honvédet, ki nem tudta kellő időben capiálni, hogy ő felségsértő, ha V. Ferdinánd mellett harczol.

September 3. 1857.

Oly fejedelem, ki a magyart tökéletesen lesujtotta, a hazának legnemesebb fiait alig hihető számban megtörte, meggyilkolta; szétkonczolta az országot hét darabra; az ezer évi alkotmánynak legkisebb nyomát is elgázolta; — ki akasztófára verte a

[1] Az akasztófát érti itt sublimis persiflage-zsal Sz.

nemzet becsületét; — és átkozott állhatatossággal folytatja ezen lelketlen systemáját, mikép elvégre a magyar fajnak még nemzetiségét, még nemzeti öntudatát is eltiporja, megsemmisitse; — ki nem tűri, hogy barát barátját, rokon rokonát csak sirassa is, — vagy egyszerű emlékvirágot tűzzön sirjára, — de ehelyett erkölcsileg, sőt anyagilag kényszeriti, miszerint komédiássá, gauklerré süllyedjen a hajdan oly erős magyar és örömöt, megelégedést szerepeljen,[a] mikor szive repedni akarna és éljenhazugságot orditson az egekbe, mikor halált érez keblében, ha őt, minden tekintetbeni gyilkosát, meglátni szerencsétlensége van; és ki mindemellett oly buta, oly kimondhatlan vak, azt gondolni, látogatása ajándéknak, jutalomnak vétetik,[1] — és a magyarok, mert hiszen oly iskolátlan durva népnek sem emlékezőtehetsége, sem nemesebb érzelme nincs, napról-napra tisztábban átlátják, mennyivel boldogabbak most, mióta a duppla sas szárnyai alá kerültek, mint azelőtt, mikor a most parodiált »Ein Stück vom alten Ungarn«[2] még elstikklizve nem volt, — és mily irigylésreméltó mostani sorsa, mert hiszen mindenről gondoskodnak a sáska számú magyar libériás beamterek, és a boldog magyar fiúknak nincs egyéb dolguk, mint engedelmeskedni, a császári adót, — ha máskép nem megy csontvelejükből kipréselni — és mint derék, született katonák szünetlen Bereitschaftban lenni, magukat az ő apostoli császárjukért mit warem Genuss agyonlövetni, — vagy ha egy kissé obstinátusok, az ő jó uruk parancsára lepuskáztatni; — tehát nemcsak »érette — de még általa is«; — mi aztán persze kettős előny, — és ha kiüt a háború, alig enged más választást etc. Ily minden jog, sziv és ész nélküli zsarnok, — vajjon érdemel-e kiméletet, és nem áll-e itt be a moderamen inculpatae tutelae természeti és isteni jognak alkalmazhatása? — És ha a császár és minden színű bakó alattvalói azt tartják keblük mélyében: »Ihr Ungarn habt Eure Freiheit verloren, jetzt sollt ihr auch in nationaler Hinsicht zu Grunde gehen,« — és pedig ez rejlik a mostani osztrák kolomposok veseredőiben: — akkor kérdem Isten előtt, nincs-e minden magyarnak teljes

[a] Így, színleljen helyett, tollhibából.

[1] Kétségtelen, hogy Sz. ily periodikus, bizonyos napokon megnyilatkozó, megdöbbentő kifakadásainak *alkalmi speciális* okai *is* (egy-egy újabb rossz hír Magyarországból, egy-egy rendőri zsarnokság stb.) vannak. Sajnos, ezek nem ellenőrizhetők, mert naplója nincs ez időből.

[2] Úgy emlékszem, hogy egy ily czímű ostoba népi színmű járta a bécsi Sängereiokat még a hetvenes évek derekán is. De közelebbit nem tudok róla.

joga, magában igy okoskodni: »Ihr habt unsere Freiheit genommen, und wollt uns nun auch als Volkstamm vernichten; — gut — wir sind aber grossmütiger; — Ihr seid nie frei gewesen, nun möget ihr es in den ungarischen »Gauen« sein, — nämlich »vogelfrei«.[1]

És különös, de a magyar vérben oly nagymennyiségű monarchikus elem van, miszerint a császár, noha nem törvényes magyar király, hanem azért mert az örökös tartományoknak egészen jogszerű fejedelme és ekkép igazi király, sehol bátrabban nem foroghatna minden kiséret nélkűl mint Magyarország határai közt. Uj Libényi számára nem létez, mert ezen szerencsétlennek vak merényét senki sem helyeselte, és noha őt minden magyar szivből megsajnálja, mert elhatározása kitünő hazafiúi lelkületre mutat, — azért utánozni őt bizonyosan senki nem fogja.

A nagy Istenek semmivel nem büntetik a népeket annyira, mint keményszivű és egyszersmind lágyvelejű királyok vagy hódítók által, ámde szinte semmivel sem érlelik a nemzeteket oly rövid idő alatt igazi és közszabadság élvezhetésére mint éppen ily nyomasztó körülmények következtében. A magyarok ennélfogva Istenben bizva, — és kivált mert a császár irántuk siket és vak, vagy ilyennek tetteti magát, egyedűl Istentől várnak segitséget — és noha az Isten mindenütt meghallja és meg is hallgatja a tiszta kebelnek fohászait, — azért seregelnek most oly nagy számban Máriaczellbe,[2] mikép Európa és az egész világ is lássa és tudja meg, — hogy a magyarok nem oly szerencsések, nem oly boldogok, mint azt az osztráki jól fizetett trombitások ad nauseam kitrombitálgatják! A beamterekért azonban nem állhatni jót, — és ezen szegény kutyák sehol veszélyesebb viszonyok közt nem létezhetnek mint a Duna, Tisza, Dráva, Száva, Mátra, Tátra és Fátra de facto ugyan elszakadt, de mindenesetre megint egyesülő határai közt.[3]

Igy végződött — a két »offene kebelnek« criminális interlocutiója, és miután — kezet szoritottak és valamit súgtak egymásnak — mit nem hallottam — tán azt, hogy engem vagy szegény Hauert —

[1] A tehetetlen düh kifakadása, mert hisz nem akar siciliai vecsernyére való fölhívás lenni. Megkapó ellentét e közt és a következő kikezdés közt.

[2] A magyar főpapság által patronizált, már említett nagy magyar búcsújárás 1856-ban.

[3] Ez persze túlzás Sz. búsmagyarjától, mert tudjuk, hogy sok-sok idegen eredetű Bach-huszár családja jó magyarrá vált s nem egynek fia vagy unokája politikai szerepet játszott a legutóbbi években is.

der so ein lieber Narr ist, und es gewiss doch so ehrlich meint, megétessenek, — vielleicht sogar mit Kronigeln[??] [a] le, legnagyobb lármával elváltak, um alle Suspicion zu vermeiden; mig én izzadva mintha Moravetz [1] katraczának egyikében ültem volna, — legkisebb lárma nélkűl — um keine Suspicion zu erregen — kibújtam rekeszemből, — Istennek köszönvén, hogy vérembe oly nagy fidelitási dosist méltóztatott keverni Felséged iránt, mihez képest én Felségednek még hallgatózni is tudok, und aus lauter Patriotismus mich zu den niedrigsten entschliessen und auch gebrauchen lassen kann. — A két mostérintett semmirekellőnek pedig már nyomában vagyunk, und sie werden den Händen der Gerechtigkeit übergeben, ihrer verdienten Strafe gewiss nicht entgehen.

Mely éppen most felhozott ujságiális stilus,[2] — melyet stereotyp legtöbb ujságokban minden alkalommal feltalálok, mikor valakit becsipetünk, — bizonyságul szolgálhat Felségednek, mily erősen populárisok csoportos beárkányozásink legalább a Residenzben, mert kivált a bécsi ujságirók, mint Zank, Gerold stb. ily alkalomkor mindig örömöt árúlnak el, mintha a börzén valami jó Geschäftlit csináltak volna, és egynek sem jut soha is eszébe, néha ily reflexiót tenni: »vajjon nem ártatlanok-e, vagy nem lettek-e a számtalan agent provocateurok által elcsábitva etc. a szerencsétlenek?« — Vagy ha ilyest tenni nem mernek, inkább hallgatni? De nem! Ilyes valami a derék és igen verlässlich szabadsajtósoknak soha nem jut eszükbe, — de ha azt hallják levelezőiktől: »da ist schon wieder so ein ungrischer Betyár eingefangen und wird morgen gehänkt,« akkor efféle igen örvendetes hirre uni sono, stürmischer Vivat és Hurrah tör ki belőlük és az ember akaratlanúl is kénytelen Saphirnak azon piramidális Witzét repetálni, melyet azonban már több milliószor el is mondott, — noha én annak fulánkját még nem tudtam feltalálni: és mely igy hangzik: »Auch gut« — Hahaha! Welcher geniale Witz, wirklich zum Todtlachen.[3]

Felséged tehát tökéletesen meg lehet győződve, hogy az osztráki lapok mind Felséged mellett vannak, és mindaddig lesznek is — erről

[a] A nem jól olvasható szó tán azt a magyar kifejezést akarja takarni: a fenével.

[1] Talán egy bécsi gőzfürdő-tulajdonos.

[2] T. i. az előző bekezdés legutolsó német mondatai.

[3] Hihetetlen gyors röptű Sz. fantáziája a legvéresebb és legsublimisabb elkeseredéstől le a köznapi »járda-szellem« kigúnyolásáig!

felelek — mig Felséged hatalomtól lesz környezve, még a csiklandós Prés[1] is, mely tulajdonosának nevére igen illik, — ha azt t. i. mint urwüchsger bécsi hangoztatják, mely emberi Meisterstück valamint mindig confundálja a B. P.-ét, D. T. betűket, — nem ritkán G-t is úgy mondja ki mint K-t és viszont, mikép az ő szájában könnyen lesz Zang-ból Zank — és mely derék szerkesztőn az ő malleusa Saphir Gomperz soha nem tágit és mindig az által gondolja bepiszkolni, hogy Párizsban[2] pék volt, mintha bizony ezen becsületes kereset valakinek szégyenére válna, — és a szocziális lépcsőzetnek alacsonyabb során állna, mint például Exbingel-Jud,[3] ki ellen egyéb iránt szinte nem lehet kifogás, ha t. i. binglijébe par hasard más — tán secretariusa — tulajdonát nem dugja.

Ha paprikás szellemű exhuszár Zangnak életében nem volna más folt mint az, hogy Párizszsal megismertette, mily porhanyó és egyszersmind mily portyogó[a] a Wiener Gebäck, hiszen akkor nem lehetne ellene kifogás és nem kellene szemmel tartani. De ő azelőtt, gondolja csak felséges uram, igazi liberalis piccador volt, és most, mert észrevette, hogy máskép fúj a szél, oly schwarz-gelb mint egy sárgaságba esett czigány. És oly egyének, kik maguk drágalátos személyük tekintetében mindenre nézve oly decidiert »Gegenfüsslerek« lettek mint a Presse-nek tulajdonosa, azoknak soha nem lehet tökéletesen hinni, valamint őket becsülni szinte lehetetlen. És ha van valakinek joga ilyesmit valakinek szemére hányni és lobbantani, az — úgy hiszem — én vagyok és pedig azon Felségedtől felállitott és fideliter gyakorlott elv szerint »quod licet Jovi, non licet domino Zankio.« Hanem hogy ezen vitéz »Kipflmacher« — a vén Saphirt egyszer jó be nem lisztezi, mint ilyesmi történik im Bettelstudenten,[4] mely bluette mintha a vén parazitra volna irva, — és ezen darabnál semmi sem lehet mulatságosabb, — ezen igen csudálkozom; mert oly gebrechlich öreg Adonist, mint a szegény lovasberényi laureát — à la hauteur même de Mr. Dumas etc. — pofon ütni vagy hátulról csiz-

[a] Tollhiba, porczogó helyett.

[1] T. i. a »Presse« Zang lapja, a kinek nevéről élczelődik Sz. (Presse-prés, Zang-harapófogó, Zank-veszekedés) s a ki ekkor sokszoros polémiába keveredett a gúnyolódó Saphirral.

[2] Z. eredetileg katonatiszt volt, de kilépett s Párizsba ment. Itt ő hozta mint ügyes üzletember, a bécsi kifliket, császár-zsemlyéket stb. divatba.

[3] T. i. Saphir.

[4] Jóval később e népies műből az ismeretes operette szövege készült.

mához kenni, mint ilyest Zang úr, ha nem csalatkozom próbálgatott, de csak fél successussal, ez sem nehéz, das kann ein jeder, de őt oly »fehérré« csinálni, mikép az »inwendig Pfuj« belőle ki ne kukucskáljon, már ezt csak oly tiszta jellemű, mély bölcseségű és a magyarokat újra kisütő industriell vihetné végbe, mint derék exhadnagy, expék és most nemzeteket abrichtoló, gyúró és dagasztó vitéz és polgár Zang úr.

A »Prés« tehát, felséges uram, még mellettünk van. És Felséged tán hallotta, mily kimondhatlan erő és hatalom rejlik a présben; és nemcsak a szabadban, sőt ebben nincs is igazi hatalom, de inkább valami destructiv erő, mert nem egy ex dei gratiát ugrasztott már ki apostoli székéből, hanem azon présben lappang az igazi bunkó, melyet felséges uram tart császári körmei közt és melylyel sub titulo »Pressfreiheit«, — melyet Felséged boldog népeinek kegyesen octrojirozott, mikor családjával együtt erősen szurokban méltóztatott tartózkodni, — ad libitum és minden variatiókban préselheti irigylésreméltó jobbágyait.

4-ten Sept. 1857.

E tekintetben tehát igen kedvező körülmények közt vagyunk. Az egész világ tökéletesen meg van győződve, dass in Neuöstreich die Presse frei ist és ezen édes ámitásban még a respectiv tekintetes redactor urak is részesülnek, mert nem azért jajdulnak fel, dass sie nicht so recht von der Leber sprechen dürfen, sondern, dass man sie stempeln[1] will, miből nem ugyan tökéletesen, de bizony egy kissé kirí, — hogy a derék publicistáknak nem fekszik annyira szivükön Neuöstreichot rectificált eszmékkel megtölteni, mint inkább ótestamentális talentumokkal saját pénzládájukat, ha lehetne szétpattanásig megtömni, was man übrigens nur billigen kann, minthogy mai napokban körülbelűl Rothschild az ideál der praktischen Weisheit, valamint régibb és persze sokkal sötétebb időkben, mikor a népek kellőleg nem voltak még kiiskolázva és éppen nem voltak megáldva Handelskammer-féle oly annyira népnemesitő salutáris institutiókkal, Bayard volt azon minta, mely után számtalan teorétikus bolond magát kiképezni minden erővel törekedett, de oly szegény is maradt, mint Bayard, kinek mint Felséged bizonyosan tudja és mint a historia als warnendes Beispiel közli — néha még becsületes nadrágja sem volt;[2]

[1] Czélzás az ujságbélyeg behozatalára.

[2] Ez csak szájhagyomány a késő középkor e feddhetlen és jellemes lovagjáról. Pierre du Terrail, Seigneur de Bayard egy 1514-iki ütközetben esett el olasz földön.

holott a mostani felvilágosodott saeculumban mondhatni, — legalább mi a nadrágot illeti, — ilyesekkel, wenn er auch sonst nichts ehrliches an sich hätte, szinte még a legkisebb zsidó is »becsületesen« el van látva, — és mert az egész világ azt hiszi, mint mondám, hogy a neuöstreichi sajtó tökéletesen szabad, azért van is annak oly grandióz hatása nemcsak Európában, de még Kinában is, úgy hogy az, mit Bécsben kinyomnak vagy akarom mondani kinyomtatnak, igazi oraculum, sőt Pythagoras-féle »dixi«, mely minden »fellebbvitelt« kirekeszt, minthogy ilyféle — és nálunk ezer alkalommal kimondott axiómák visszatorlására és megsemmisitésére, ekkoráig legalább a földön még nem létez valami »Kassationshof.«

A szabad sajtó azonban felséges uram még nem elégséges Felséged tekintélyének fenntartására — und das ist eine Lebensfrage —, de ehhez mindenek előtt szükséges: a »consequentia!«

És im, felséges uram, ezen szónak alkalmazásában rejlik a kormányzási mesterségnek legmélyebb sarkalata. »Nie nachgeben, nie einen neuen Weg einschlagen« — ez mutat erőre, ez mutat jellemre; — és elvégre valamint a fizikai világban úgy az erkölcsiben is, minden az erő körül gravitál.

Ha fejedelem hibázott, nagyon hibázott is, — das macht nichts — csak el nem kell ismerni, — és szilárdúl folytatni a felvett útat, mint tettek a mesés időkben a nagyságos Ritter urak. — ha valami szépet akartak megmenteni egy buja vén bűnös körmeiből. Ők sem hozzád, sem tőled nem néztek és nem kacsingattak haladásukban strázsáló sárkányokra és coquettirozó csinos boszorkányocskákra, de imperterrite sem sziszegésekre, sem lamentókra nem hallgatván, sem könyűkre, sem petitiókra[1] nem figyelvén, mentek, mentek, — mig elérték a czélt és kardjukkal, vagy valami szerelmi kaland által, — feloldák a lecsépelt vagy áprilba küldött Hexenmeisternek átok-titkát, — és nagy Goethe szerint kellőleg meg lett ezen diadal után büntetve a bűn és a megmentett erényt a derék Ritter ebédre invitálta etc. etc.

Felségedet én ily költői képben szeretem látni, és a világnak mint egy antik jellemű lovagot elővezetni és producálni; ki leveri a sárkányokat exemplariter, sőt minden exemplumadás szüksége nélkűl kellőleg és sine exceptione megbünteti azokat, kik útjában állni impertinenskedtek, — és császári munificentiával megtractálja, megdrug-

[1] Ismét czélzás a magyar notabilitások 1857 májusi politikájára.

szezi,[1] megkulcsozza,[2] megczimezi, sőt megpántlikázza a »jó fiúkat«, kik szeretik őt vagy ha nem is szeretik, — legalább nem morognak, nem ugatnak, — és mindig készek »Aufwartolásra« — és megszakadásig kurjongatnak éljent, ha én vagy báró Hauer, sőt a legutolsó zsandár e szócskát mondja ki : »Wie spricht der Hund !«

Igen sokan X. Károly franczia királyt citálják annak megmutatására, — mily sorsa lesz fejedelemnek, ki nem tud kellő időben tágitni, nem akar engedni. És igaz, — szegényt Károlyt bizony ignominiose elkergették non obstante, hogy meg volt koronázva és már bölcsőben directissime Isten kente fel őt gallus királlyá. Ámde kérdem, hogy járt még szegényebb XVI. Lajos király, ki mindig engedett, mindig tágitott, mig aztán el nem kergették őt, mit tudom erősen megköszönt volna, — kivált mikor elszökőben lévén, »Varennes«-ben ismét kézrekeritették, — de egyenesen azon részével röviditék meg a szerencsétlen erőtlent, melynek sehogy sem tudta venni kellő hasznát, — mert ha oly eszesen cselekszik, mint Felséged az én megsúgásom következtében cselekedett a jakobin magyarokkal, — tudom, mielőtt egy csepp vére foly, csöbörszámra omlott volna az ki ezen más semmirekellő vénák- és artériákból. És ha választani kell elkergetés és guillotine közt, felséges uram, akkor minden ember gratiának fogja tartani az első operátiót, habár legnagyobb ignominiával történne is — und auf so etwas bin ich ja ganz gefasst, — mert kérdem, mi hasznát veheti a becsületnek, sőt a megbecsülésnek az, kinek fejét levágták, vagy kit Felséged modorja és gustusa szerint felhúztak? — ki pedig az úgynevezett becsületet vesztette és az oly annyira változékony közmegbecsülést, az egy kis philosophiával, kivált ha van elég pénze, — és magától értetődik megmaradt feje, — nyaka se fáj — és efölött gyomra is jó, — comparative igen könnyen elbirhat egy ilyféle netaláni kis malheurt, úgy hogy e tekintetben — én tökéletes nyugodalomban élek, — mert hála Isten pénzecskét szerezhettünk és mi gyomromat illeti, da kann ich mir schmeicheln, — hogy minden tekintetben megérdemli a »vorzüglich« qualificatiót, noha megvallom, nem oly unverwüstlich jó mint báró Stephan Haueré ; mert a mit ezen derék strucczmadár kénytelen nyelni minden Isten adta nap, — azt én minden ebbeli virtuositásom daczára nem volnék képes megemészteni. — Nekem is tálalnak ki néha oly darabokat, melyekben más becsületes ember meggebedne, de magas állásomban és Bécsben, hol az emberek

[1] és [2] Értsd : »Truchsessé«, császár. asztalnokká, kamarássá teszi.

nyájasabbak mint Pesthofenben, nemcsak nagy tekintettel vannak számos emberek irántam, de még akárhány Kourmacherre és hizelkedőre is akadok, — mi — bárki mit mond is, — mindig jól esik, ha az ember tudja is, hogy nem igaz, — de a szegény Hauer, ki Felségedért feláldozza magát, — és ki legalább egészség tekintetében infámis csúnya bőrben van, — nem talál az egész két városi népségben de csak egyetlen egy résztvevő lelket is, — de soha nem vizben, mégis oly helyzetben van, mint Schiller buvárja a tenger fenekén, kigyók, békák és czápák közt; és alig hiszem, a tág környékben találtatnék oly koszos kutya, mely valami természetes »Geschäft« végett excellentiás személyét szemelné ki; és pedig mennyi igazi érdeme van a derék beamtervezérnek, — aber alles das wird nicht anerkannt! Most girgactumot[a] épit, — melynek híja napról-napra érzékenyebben mutatkozik, mert mióta Felséged atyai kezét Magyarországra kegyeskedett tenni, azóta, csupa örömből, több magyar bolondúl meg, mint azelőtt századokon keresztűl, úgy hogy azelőtt az őrülteket Bécsbe küldötték a magyarok, azt tudván, inkább itt lelik a bolondok igazi hazájukat.

Ezen utolsó érdemét báró Hauer őexcellentiájának par parenthese azért hozom elő Felségednek, mikép újra kitüntessem, ezen most érintett jógyomrú Magyarenfressernek ritka geniejét.

Mint közönségesen tudatik, Budának környéke vizben igen szegény. Girgactumot[a] pedig józanul nem állithatni oly helyre, hol viz nincs, — minthogy a szerencsétlen észficzamultak számára nem hasznos a ser, bor vagy pláne a pálinka, — és ők szomjúság ellen vizen kivűl nem kapnak egyebet mint szipákoló tubákot, — és igy természetesen megtört azon régi óhajtás, a Leopoldi mezőt, mely a budaiak Prátere, valami bolondház által feldicsőitni. Es galt daher eine Quelle zu finden. Én az egészet Riedl úrtól[1] tudom, — ki odalent volt, és az egészről nekem referált. És gondolja csak Felséged, es ist wirklich das Ei des Kolumbus, — gedacht, gefasst, getan és azt, mit sem a rómaiak, sem Árpádnak vezérei, sem Corvinus Matyi, sem Soleimán, sem Verbőczy és ennek számtalan adeptjei nem tudtak észrevenni, azt kitalálta vagy inkább feltalálta kis Hauer Pista, t. i. a Leopoldi mező közepén egy gyönyörű bő forrást, mely oly kitünően »ausgiebig«, hogy a Girgactum[b]-ban douche mellett még »úszóiskolát« is bizvást állit-

[a] Így, gyrgathos = elmebetegek háza helyett. [b] Lásd az előbbi idevágó jegyzetet.

[1] A bécsi cs. k. tébolyda igazgatója.

hatni és az ostoba magyarok, kik nem is tudták, mily kincset birnak, most miután Szt. Lászlóként [1] a derék Félzsigrai [2] kimutatta nekiek a vizet, persze nagyon szégyenlik magukat; — és legnagyobb szemtelenséggel — pour cacher leur honte — azt állitják, hogy ezen *forrást*,[a] mely összeköttetésben van a szépjuhásznéi és svábhegyi *forrásokkal*,[a] a legkisebb pásztorlegény is tudta és a helyett hogy köszönnének a derék Statthaltereichefnek és Albrecht főherczegi súgónak, — úton útfélen úgy lekaczagják a szegény szaladárt,[3] dass es ein Erbarmen ist.

Ámde factumokat nem tagadhatni és újra bebizonyúl a teuto költőnek azon classicus mondása: »*Oft entdeckt ein kindlich Gemüth*« [a] etc. etc.

*

[**35.**] Ámde hogy visszatérjek X. Károlyhoz, maga Felséged is átlátandja, hogy ő minden esetre okosabban cselekedett mint XVI. Lajos, mert ezen szegény undokúl elvérzett, mig a lovagi Károly in otio cum dignitate számos éveken keresztűl evett-ivott mit dem ausgiebigsten Appetit, vadászott, picquetirozott és az etiquettenek soha meg nem sértett szabályai közt saját maga született királyi nagyságától körűlvéve oly életet élt, melyet Felségednek csaknem minden herczeg és legtöbb gróf jobbágyai élnek, — és melyet milliók »beneidenswertnek« hivnak, — és melyet dévaj Boccaccio »dolce far niente« czimmel oly gyönyörűen illustrál.

5-ten Sept. 1857.

Tagadhatlanúl tehát a két most érintett király közt Károly volt az okosabb, de mindemellett az ő conduitjét sem dicsérhetni! És vajjon miért? Mert nem járt igazi consequentiával végig el! Érti felséges uram?

X. Károly sem elég jószivű, sem elég szilárd jellemű specialitás nem volt! Et hinc illae lacrimae. Ha elég jószivű, akkor nemcsak el nem fogadja Polignac tanácsait, de nem is állit maga mellé vagy inkább maga hegyibe oly individuumot, melynek szive az emberiségért őszintén soha nem dobogott, — ha pedig elég szilárd jellemű, akkor inkább romra *[sic]* dönti Párizst etc. etc., mielőtt tágit, mielőtt csak hajszálnyit is engedne. — C'est ainsi mon Seigneur qu'il faut gouverner!

Polignac ma nagy ember hirében állna, ha Károly nem volt volna

[a] Sz. aláhúzásai.

[1] Czélzás az ismeretes Sz. László-legendára.

[2] Mint már említtetett, Hauer anyja gr. Sigray leány volt.

[3] A struccz-madarat nevezi így Sz.

oly kicsi; — és igy az én egykori hirem is — wenn ich nicht mehr bin und die zur Einsicht gekommene Völker Blumen auf mein kühles Grab streuen, — egyedűl attól függ, mikép fogja Felséged magát in futuro viselni! Ha Felséged à la Charles X. félúton megáll, — akkor Felséged is hihetőleg otiumra cum dignitate fog jutni és én úgy mint Polignac nem leszek a nagy emberek sorába állitva, de tán hűsre süllyesztve; ha ellenben az én apostoli császárom, bármily esetben is el nem gyengűl, visszafelé egy lépést sem teszen, de mindig vorwärts, sőt wärtsser és wärtsser tart, akkor úgy fogunk tündökleni mi ketten, Felséged és én az emberiség évrajzaiban mint fényes dupla csillag a magas ég dicsőséges boltozatán.

És hogy e tekintetben tökéletesen nyugodt, és Felségeddel erősen megelégedve vagyok, ezt Felséged méltóztassék elhinni.

Felségedet én még egy pillanatig sem láttam megindúlva, bármily alkalommal és bármin is. Sokszor bámúltam Felségeden és még most sem tudom bizonyosan, van-e sziv és magasra törekedő lélek Felségedben, vagy oly óriási erő, — e két emberi tényezőnek gerjedelmeit és vágyait legyőzni; — én még nem tudom, Felséged szeret-e a nagy természetben valamit igazán, mit ganzer Hingebung — saját magán kivűl; — nekem úgy látszik, felséges uram rendszerint nem érez semmit és általában véve nincs más gondolat fejében, mint az, hogy Felséged az úr; mert Felséged soha el nem érzékenyűl, soha nem felejti, hogy császár és ekkép soha eszébe nem jut, hogy ember is, — és ezen én csak örülhetek, — mert ily fejedelmet ha Isten nem, emberek bizonyosan le nem győznek.

Mennyi anecdotát nem tudnak Mária Theresiáról, I. Józsefről, I. Ferenczről elmesélni, melyeken a jobb embernek szive megindúl, mert nemzetek iránti sympathia, liberalitás, humanismus és azon atyai indulat sugárzik ki azokból, mely a legmakacsabb természetűekkel is megszeretteti a parancsolókat.

Felségedről tiz évi kormányzása után azonban — pedig untig mozog és minden osztályok közt eleget forog, — de egyetlen egy esetet sem hoznak elő, — mely érző szivre és önálló okos gondolatra mutatna, vagy hogy Felséged csak egyszer is a többi emberek sorába leereszkedett volna, — mely Felségednek kivált nagyatyját oly populárissá tette; — Felségedet sokan azon Kempelen-féle sakkozó [1] török szul-

[1] Kempelen Farkas magy. kir. udv. kanczelláriai tanácsos († 1804) 1769-ben találta föl nagy föltűnést keltő sakkozógépét.

tánhoz hasonlitják, ki summa cum dignitate soha nem felejtette el szerepét, mindenkit meg is mattozott, de más irányozta minden mozgásait.

Kivált Magyarországban — mindenki tökéletesen meg van arról győződve, hogy Felséged egy szót sem mond ki, melyre Felségedet előlegesen be nem tanitották volna és ezen hiedelmet nagyon erősitette azok sokszor előforduló eset, hogy Felséged, — mintha igen lassan gondolkoznék, ha csakugyan gondolkozik — mindig valami zavarba jön, ha valaki Felségedet váratlanúl meglepi, honnét aztán azon is vagyunk, hogy Felséged ily kellemetlen állásba ne jöjjön, — és senki Felségedet meg ne szólithassa mielőtt Felséged arról nincs informálva, — az illető mit akar mondani.[1]

Felséged bizonyosan tudja, — mert Felséged igen sokat tud, — hogy azelőtt és igen sok alkalmaknál még most is Törökországban diplomácziai ügyek körűl nem szólnak az illetők közvetlen egymáshoz, de mindig — dragománok által. — Ennek sok tekintetben igen nagy haszna van. Sokkal lassabban halad igy ugyan a conversálás, de másrészről kivált kinek nincs sok vagy elég szapora esze, nem mond könnyen valami szamárságot, mert hiszen gondolkozásra elég ideje marad, ha t. i. érti azon nyelvet, melyet neki a dragomán magyaráz, mert ez esetben kétszer hallja ugyanazt és eszerint illő válaszadásban nem akadhat meg oly könnyen, mintha egy hallásra tüstént kellene felelnie. És ha az ellenfél nem oly szerencsés azon nyelvet érteni, melyet neki magyaráznak, — akkor még azon előnyben is részesül az, ki oly nyelvben válaszol, melyet a másik nem ért, hogy ha par hasard valami esztelenséget bocsát ki szájából, ezt az ügyes dragomán az által könnyen rectificálhatja, ha valami okosabbat mond.

Az, hogy Felséged magyarúl tud, ez ugyan nem árt, de azért itéletem szerint mégis kár volt Felségednek magyarúl beszélnie, mert ezen leereszkedésnek egy kis ephemér enthusiasmus gerjesztésen kivűl igen sok árnyékoldalai vannak. Azelőtt igaz, magyar szóval könnyen bolonddá lehetett tenni a sebesen szédelgő magyarokat. De ennek ideje lejárt — és beszélne Felséged most bár oly eloquentiával, mint Kölcsey, Beöthy, Deák, Nagy Pál és számtalan magyar szónok, és a magyarokat őszinte lelkesedéssel nem lobbanthatná fel sikeresebben mint malomköveket. És azért hiba volt Felséged részéről magyarúl

[1] A minden mértéket fölülmúló erős túlzás a czélzatból (a Bach-rendszer persiflálásából) magyarázandó.

szólni; és pedig azért is, mert a külföld és még számtalan magyar születésű főasszonyság is, — ki nem tud magyarúl, tökéletesen meg volt győződve, mihez képest ezen infámis »nak-nek« kinai féle nyelv egyedűl istállóba és betyárok szájába való; ámde azóta, hogy Felséged megalázta magát, annak meg kell vallani igen férfias hangját a világgal megismertetni; — mert azt mondják, Felséged oly tisztán ejti ki a magyar szót, mint született jó magyar —, azóta a magyar szó némileg, sőt regis ad exemplum oly annyira jött divatba, mikép most mondhatni több magyar szó hangzik még Bécsben is, mint azelőtt diétán kivűl Pozsonyban és Magyarországban minden népfajivadék, — mintha született magyar volna, — csak magyarúl akar szólni, ostobaságában azt tudván: tulajdonkép mégis a magyarok mellett van Felséged, mert se horvátúl, se tótúl, se ráczúl, sem oláhul, sem zsidóul nem szól, — holott ezen derék nemzetiségek a forradalomban Felséged mellett voltak,[1] mikor ezen muzsikában a magyarok kontráztak — és ekkép nem a magyarokat kellene favorizálni, — de Felségednek derék szövetségeseit.

Nagyobb haszna annak, ha Felséged magát a magyar szótól abstineálja pedig az lett volna, hogy egyedűl dragománok közbenvetése által jöhet a magyarokkal contactusba. — Felséged jó olasz — és ekkép a magyaroknak Felséged olaszúl válaszol, melyet aztán az olasz dragomán magyarra fordit, miután a magyarok még olaszúl sem tudnak — és igy midőn Felséged ezen ártatlan kis furfang által tökéletesen megnyeri derék talián jobbágyait, sokkal könnyebben kijátszhattuk volna a magyarokat, és bizonyosak lehetünk, hogy Felséged valamit nem mond, mi Felségedet compromittálja, — mint például annyira compromittálta magát exkirály és excsászár Ferdinánd gróf Batthyány Lajos tekintetében, — kinek magyar királyi parancsát irva és aláirva adta kezébe és ki Felségednek nem kis bajt okozhat, ha vitéz Haynau már akkor a pardonirozó bolond szerepét játszsza.

De ezen hála Isten segitettünk, mert most senki Felségedhez nem közelithet anélkűl, hogy felséges uram előlegesen ne lenne informálva, az illető miért rimánkodik vagy miben sántikál.

Az olaszokkal némi distinctióval kell bánnunk, melynek tekintetében magunkat a magyarokkal nincs szükségünk erősen genirozni.

[1] Tudjuk, hogy a magyarországi, bécsi, prágai és krakói zsidó polgárságra nem áll az, a mit Sz. itt mond.

A magyarok ugyan joggal birnak, mely — de ezt Felséged senkinek, sőt saját magának se mondja, — Isten előtt még annullálva nincs és efölött a magyar bátor, lelkes nép, — midőn Felségednek olasza semmi pacta conventákat nem mutathat elő és nagy része, mi tagadás benne, bizony nem éppen vasgyúró. És mégis ex rei natura nagyobb kimélettel kell bánnunk az olaszszal mint a magyarral, mert az olasz a nagy birodalom csúcsán van és könnyen elszakadhatna, midőn a magyar Neuöstreich szép közepén igazi csapdában van, — honnét oly kevéssé menekülhet mint az előlegesen adoptált párizsi morgueből a patkány, — melyeket némi éretlen suhanczok csupa dévajságból agyonhecczeltetnek zsandárként fungáló buldoggjaik által, — de nem tudják kiirtani, sőt azok napról-napra szaporodnak.

Ámde, mint fentebb többször érintém, az időt vissza nem fordithatni, és azért, felséges uram, miután Felséged magyarúl megszólamlott, méltóztassék ezen nyelvvel tovább is élni, — ámde hogy diplomaticus haszna legyen, — ne kegyeskedjék azt már most, de inkább egy kissé később felejteni, mert máskép nehéz lesz a magyarokat könnyűszerrel lekenyerezni, — mert észreveszik, dass es sich eigentlich um ihre Ausrottung handelt, és akkor tán nem lenne könnyű őket elaltatni, pedig erre kell törekednünk, mert az alvó vagy alvásból felriadó nem védelmezheti magát oly erősen, mint az éber, kivált ha felingerelve »Eber«[1] lesz belőle. Felséged azonban, mint mondják, napról-napra erősebben árulja el, hogy valamint mindig szükölködött Felséged jól digerált, higgadt, originál eszmékkel, ugy a copia verborum dolgában is, mi legalább a magyar nyelvet illeti, Felséged nagyon süllyed; és ez nagy baj volna, mert mindazon komédiákban, melyeket a magyarokkal játszunk és általuk elszerepeltetünk, egyedűl azon egy pár magyar szó, melyet Felséged elmondogat, van némi hatással a magyar nemzetre, kivált ha Felséged azon stereotyp sententiát ismétli mindenütt, melyre Felségedet jól betanitottuk, hogy t. i. Felségednek éppen oly atyai gondja lesz a derék magyarokról mint a többiekről, és őket szintoly erősen teszi biztossá császári kegyelméről, mint a többieket — mi körűlbelűl annyit tesz, hogy a magyarok nolens-volens be fognak olvasztatni Neuöstreichba, — min persze nagyon örülnek, és nagy örömükben — weil sie dieser angenehmen Hoffnung sich getrost überlassen können — bizonyosan complet el is fognak aludni.

6-ten Sept. 1857.

[1] Vadkan. Szójáték.

És ez tökéletesen rendin van, das ist ganz correct, man muss den Ungarn reinen Wein einschenken, — ámde hogy meg is igyák ezen bort, és pedig szivesen, folytassa Felséged eddigi magyarkás eljárását; — még most ne felejtse el a magyar szót, — hiszen nem sokáig élhet már a magyar. Mindazon görcsös ragaszkodások a régihez, melyeket itt-ott tapasztalunk, nem egyebek, mint haldokló nemzetnek végvonaglásai. Csak még egy kis szilárd kitartás, és a magyar nyelvet a magyar nemzettel bizvást valami Rumpelkammerba deponálhatja Felséged, vagy én bizony nem bánom a pesti múzeumba, az antidiluvián csontok közé, hiszen egyik főtudósuk, ki azonban sziv szerint ugyan magyar, de névre horvát[1] volt, azt pretendálta és maga tökéletesen el is hitte, hogy a paradicsomi Ádám és ekkép le premier de son espèce magyar ember volt, — és eszerint, ha ez igaz, mit hinni csak érdekünkben van, akkor természetes, mikép a magyarnak bloss aus Altersschwäche kimúlni kell, — és ez ellen plausibilis kifogás nem lehet, valamint az ellen sem ha Felséged ezen operatiót kegyesen accelerálni méltóztatik; — és igazi csuda, ha csakugyan van a tudós Horvát nézetében valami, hogy tens Éva asszony direkt ivadéka már rég ki nem múlt, de még most is vegetál és a legszebb reményekkel teli, tudja Isten mit nem remél.

A magyarok átellenében, mint mindig mondtam és most is Felséged emlékezetébe hozni bátor vagyok, mert tanácsot Felségednek adni én nem mernék, mindent el kell követni, was ihnen schmeichelt und sie blendet, mert a magyarok igen hiúk és csupa enthusiasmusból rendszerint nagyon vakok, — de tőlük viszont mindent megtagadni és e tekintetben soha legkisebbet sem tágitni, mi valami elvet rejt magában vagy mi csak távolról is arra szolgálhatna, a nemzeti lelkesedést a vesék redőiben fenntartani, mert a nemzetiségnek külső czifraságai, mint köntös, táncz, nem bánom sarkantyú, — mindez nem érdemel tekintetet.

Nagyon bölcs is volt ennélfogva felséges uram, hogy derék Hauer — mit dem Straussmagen — figyelmeztetésére kórházak, lelenczgyarmatok és ilyféle humanitási czélok segélyezésére császári munificentiával adakozott Felséged, valamint a museumra és lovardára is etc., persze aus der Staatscassa, a szegény adófizetők rovására, melyek zsirjával igaz nem igen nehéz bőkezűséggel paradirozni.

[1] Szójáték Horvát Istvánra.

De azért mégis dicsérni lehet, sőt kell ily actusokat, mert száz közt alig veszi észre egy is és igy a majoritás mellettünk van, hogy Felséged e tekintetben tulajdonkép csak Szt. Crispin szerepét játsza, ki a timároktól ellopta a bőrt és azt a vargának ajándékozta, de mint mondom ily csipős észrevételt nem mer tenni senki — ha tán eszébe is jutna, — és ekkép egyhangúlag intonálják a derék népek Felséged jószivűségének hymnusát, — jóllehet ezt sokan a legkeserűbb iróniának veszik. A múzeumot megajándékozni szinte igen czélszerű volt, valamint az épületben [a] levő lovardát is, mert ezen épületeket igen sokan magyar institutumoknak tartják, mert nem emeltettek fel Ázsiában vagy tán Afrikában, — és ekkép nem egy új polgár van arról meggyőződve, hogy Felséged a magyarságért is teszen valami kicsit, mi jobb semminél. — A bölcseségnek triumphusa azonban az volt, hogy Felséged a magyar Akadémiára nemcsak nem adott semmit, mit Felségedtől úgy sem vártak, — hanem az akadémiai statutumok iránt, melyek 9 év óta unerledigt, ámde másrészről nagy kényelemmel hevernek nálam, Felséged valami oly kétértelműt méltóztatott az akadémiai tagoknak mondani, melyet az esedezők úgy magyarázzák, hogy a statutumokat tandem aliquando kikapják,[1] — mi meg úgy németezzük, hogy ki nem adjuk. Ezen fatális Akadémiára mindig méreggel gondolkozom *[sic]*; mert ez a magyarságnak oly gyökérűl szolgálhat, melyből még nagy fa, sőt erdő is nőhet ki, — és azért azt coûte que coûte meg kell semmisitni, — mert mig az fennáll, mindaddig a magyar mirigy kiirtva nem lesz; és ekkép legkisebb, előre nem látható hozzájárulás által egész Neuöstreichot is úgy inficiálhatja mint a pestis, — habár egészen elnyomottnak látszik is, szörnyű bőszre lobban, ha valami közelebbről messzebbről fújó szél annak lappangó mérgit kifejti s igy például a magyarság is tán egészen új életre virúlna fel, ha valami erősebb északi szél átfujná Neuöstreichot és kivált Felségednek nem igen vastag és széles személyét, melynek ilyes valami könnyen kolikát okozhatna.

Felségednek alkalmasint van tyúkszeme, mit arról supponálok, mert Felséged mindent oly tisztán lát — és igy tudni fogja, hogy a tyúkszem a sok vágás, metszés által kisebbedik ugyan, de mindig megint megnő és hogy ezt akkép gyökerestől ki kell irtani. Én a magyar

[a] Így, épülőfélben helyett.

[1] Erről a kérdésről v. ö. jelen kiadvány I. kötetében a Tört. Bevezetés első fejezetében mondottakat.

Akadémiát nem ugyan tyúkszemnek, de mégis olyas valaminek tartom, melytől csak úgy menekülhetni, — ha tőtől-talpig kipusztittatik.

E tekintetben tehát tökéletesen tisztában vagyok, hogy a magyar Akadémiát gyökerénél fogva kell megsemmisitni.

De eddigelé még nem határozhattam magamat el, ezen Felségedre nézve oly salutáris szolgálatot mikép vigyem végbe.

Mi annyit fecsegtünk, mikor a szurokban voltunk, von der gleichen Berechtigung — és ezt még nagy pompásan a nemzetiségekre és ekkép a nyelvekre nézve is kiterjesztettük, mert máskép minket az átkozottak benhagytak volna a colofoniumban, hogy most elég szemrehányásokat kell hallanunk és nyelnünk, dass sich von Allem dem, was wir versprochen haben, nichts bewahrheitet hat, — és ha nem volna oly igen mulatságos a ráczokat, oláhokat, tótokat és kivált a horvátokat látni, was sie für beleidigte Gesichter schneiden, mert a gleichberechtigt titulusa alatt csupa német beamtereket csatoltunk hátaikra, bizony némileg búsulni kellene, mert ennek tán mégis rossz vége lehetne — és azért e kérdésre nézve nagyon csinyján kell bánnunk a népekkel bis sie alles vergessen, und unsre teutschen Beamten liebgewinnen, — was nicht ausbleiben kann, denn die meisten machen sich und sind im Durchschnitt gar liebe Kerln. És e szerint a magyarokkal sem bánhatunk minden delicatesse nélkűl, noha ezen faj Felségednek iránta mindig mutatott jószivűségét és generósitását valóban nem is érdemli meg.

Pátens által dissolválni az Akadémiát, ez ugyan eszközölhető volna, mert vajjon mit tehetnének az egymástól ugratott tudós tagok? Semmit, mint a lamentónak valami új nemét mit schwacher Stimme intonálni, — mert az egy kissé erősebb felszólamlást nem tűrik a nemzeti Erzieher urak, t. i. a tekintetes fényes piklisek — ; a lamentókhoz pedig úgy megszoktunk *[igy]*, mikép ilyesféle triste melódia étvágyunkat és jó álmunkat bizony nem turbálja, — és Felséged e tekintetben megmutatta fölöttünki superioritását, mert mint igazi született császár, — minden legkisebb gyakorlat nélkűl, úgy szólván prima vista oly kitünően szerepelt e mesterségben, mikép valóban nem bámulhattuk eléggé, minthogy mi csak mindennapi megszokás következtében mondhatjuk magunkat e részben, hogy szivünket többé semmi meg nem inditja, félig-meddig agguerirteknek.

Sokan azt hiszik, scandalumot okozna a magyar Akadémiának széttiprása és ebben felséges uram van valami, — nem ugyan azért, mintha Felségednek e tekintetben magát genirozni kellene —, mert e

részben kivivtuk a kellő privilégiumot, — és nagyobb scandált mint amilyent az európai közopinió ránk fogott és ránk fog — freilich unverdient — ha akarnánk is, nem volnánk képesek végbe vinni. Ki ezer emberi szerencsét, sőt életet lábaival szétrúgott és ki egész nemzetet nem azért nem gyilkolt még meg, mintha ezen kegyes operatiótól őt szive vagy lelkiismerete visszatartotta volna, hanem, mert ezt tenni eddigelé nem tudta, nem birta, jóllehet kardja vagy inkább pallósa szünet nélkűl császári munkában villogott, de ezzel még sem volt képes a nemzet szivós nyakát még keresztűlvágni, — az ilyes apostoli lovag, ki ilyeseket produkált és produkál mindennap,[1] az egy ártatlan Akadémiát is, mely La Trappeként[2] ultimum refugium Hungarorum, bizvást szinte eltörülhet és pedig pennavonással a nélkűl, hogy ezen csudálkoznék valaki, sőt scandalumról tenne emlitést. Itt azonban az a nehézség fordúl elő felséges uram, hogy a magyar Akadémia nem egy külföldi tudós társasággal összeköttetésben lévén, bizonyos tudományos nimbusban áll, — és ekkép, ha Felséged azt simpliciter cassálná, úgy látszanék, hogy Felséged a tudományok és ekkép a civilisatio ellen húz kardot, — és ezt minden áron evitálni kell, um uns keine Blössen vis à vis der Deutschen, und besonders von Berlin zu geben, — hol minket úgyis igen ostobáknak[a] tartanak és kivált egy idő óta azon meggyőződéshez közelitnek és pedig óriási léptekkel, hogy a magyarok minden tekintetben sokkal okosabbak, mint mi vagyunk, — és nemcsak én, de kivált felséges uram.[3]

7-ten Sept. 1857.

Minerva ellen tehát nyilt hadat inditni nem volna tanácsos — ; és eszerint a magyar Akadémia kipusztitása végett valami mást kell kigondolnunk.

Én nagy figyelemmel átolvastam az akadémiai fundationális leveleket, — és azokban azon clausulát találtam, hogy az illetők azon esetben, ha valami előre nem látható okok miatt az Akadémia *más directiót*[b] venne etc. etc., fundált pénzeiket visszavonhatják etc.

Azon időben, mikor a magyar Akadémia lábra állittatott, nemcsak gazdagabbak voltak a fundátorok, de Magyarország jövendője is

[a] Tudatlanoknak vagy tanulatlanoknak helyett. [b] Széchenyi aláhúzása.

[1] A legnyugodtabb humor, ha szabad mondani a legkedélyesebb persiflage közül is így tör ki Sz. háborgó lelkének elkeseredése a közelmult véres emlékein.

[2] La Trappe vagy La Grande Trappe a benczések hírneves kolostora Normandiában, a bánatban megtörtek refugiuma.

[3] A Berlin és Bécs közti viszonyról — ez időben — v. ö. Sybel. Die Begründung des deutschen Reiches II. k. VI. könyv 5. és VII. könyv 1. fejez.

oly rózsaszinben mutatkozott előttük, — hogy ily áldozatot örömmel viseltek; — azóta megváltoztak az idők, — számtalan azelőtt gazdag magyar gyönyörű systemánk következtében betű szerint koldúsbotra jutott és még a legrangirtabb is — mert gazdagságról több szó sincs — ha eszes, szükségkép minden krajczárt kétszer megfordit, mielőtt kiadná; — Magyarország jövendője fölött a legnagyobb rész desperál, — és azon kevés, ki még megtörve nincs, ugyan tehet-e többet, mint reménlleni és Istenhez fohászkodni? — a vélemények más directiót vettek, — a pénz nagyobb hatalommá vált —; és mi különösen a magyar Akadémiát illeti, szerencsénkre meghalt annak egyik első fundátora,[1] szerencsére mondom, — mert még ezzel lett volna ám bajunk, — és igy mindezen körülményeket egybesitve és higgadt fontolóra véve, azt hiszem következetes secatúra következtében és ilyesben nagy mesterek vagyunk, annyira disgustálhatnánk legelső sorban is a főfundátornak özvegyét vagy éppen nem reményteli, de inkább ránk nézve veszélyes arrière pensékkel teli, külömben felette csinos fiát, — hogy tán őket ügyesen circumveniálva, már csak azon oknál fogva is, hogy eszerint évenként 3600 forintot meggazdálkodnak, mi mai körülmények közt éppen meg nem vető *[sic]* summa, ők maguk húznák fundátióikat vissza, — és legyen csak egyetlen egy ily példa adva és valamint faute de combattant a legvéresebb csata is megszűnik, — úgy pusztulna el ezen alkalmatlan Akadémia »faute d'argent«. És aztán mi jóizűt kaczaghatnánk.

És e tekintetben felséges uram már rég megtétettem a legelső lépéseket, de az elhúnyt nagyszájú patriotának[2] özvegyével, mint referensem állitja, e részben bizonyosan nem fogunk boldogulni, mert ezen általánosan nagyon becsült főasszonyság oly pietással viseltetik férjének emléke iránt, és annyi sympathiával van csatolva a magyarokhoz, hogy inkább minden élvezettől búcsuzna és száraz kenyeret rágna, mielőtt legkisebbet tenne, mi a magyarság kárára szolgálhatna, — és mi több, mert bármily különösnek látszassék — neki is lelkéből visszatetszik mindaz, mit részünkről tapasztal, és meg van győződve, hogy felséges uram nem akar látni vagy valósággal vak, mert máskép mindazt, mit teszünk vagy inkább manipulálunk, nem tűrné, nem tűrhetné. Most fiára várunk, kit különös nagy figyelemmel tartunk szemben *[sic]*;

[1] Sz. magát itt és a következőkben mint már nem élőt szerepelteti.

[2] V. ö. az előbbi jegyzetet. Persze Bachnak e »kísérlete« csak Sz. ironikus fantáziája.

mert igen nagy suspiciót gerjesztett maga ellen az által, hogy éppen akkor, mikor Felséged oly kegyes volt Pesthofenba alkalmat nyújtani, mikép a derék magyarok ott egész Európa előtt bemutassák, mennyire háladatosak mindazon jótéteményekért, melyekkel Felséged jó szive és mély bölcsesége következtében annyira elárasztotta Magyarország azelőtt oly boldogtalan, de most 7 részre elbonczolt oly annyira boldog rongyait, — hogy mondom éppen ezen ritka pillanatban, mikor fiatal kezdőnek legjobb alkalma lett volna megtörhetlen és oly természetes hűségét az ő apostoli császárjához palam publice bemutatni és ez által magának pro futuro kilátást valami kedvezésre, sőt »auf ein kleines Amtl« nyitni, hogy éppen ezen időszakot választotta Britanniának meglátogatására[1] és éppen Britanniának, — mely, nem csúnya ugyan, de felette alkalmatlan sziget, minden revolutióknak fészke, kútfeje, officinája.

Ez természet szerint szemet szúrt és közelébb állván legügyesebb embereim által az igen eszes fiúhoz, értésemre jutott, hogy ő minden qualitásokkal tökéletesen el van látva Felségednek különös jó szolgálatokat tehetni, de viszont Felségednek kimondhatlan kárt is okozhatni. — Ő oly discrét és mindig oly józan, noha alig több mint 20 éves, hogy belőle ugyan nem lehet könnyen egy szót is véletlenűl kicsikarni, melyet kimondani nem akar, — de legnevezetesebb tulajdona az, hogy egykorú, sőt idősebb fiatalokat bizonyos ki tudja, mi által oly annyira le birja kenyerezni, magához csatolni, hogy szavára úgy hallgatnak, mintha vezérük volna. Idővel ezen egyébként éppen nem hiú, de erősen büszke fiatal, — kivált ha Felségedre tán véletlenűl bekövetkeznék a »tempora si fuerint nubila« időszaka — igen veszélyes személyiség válhatnék ; — és azért nemcsak a magyar Akadémia tekintetében, — mert hiszen más módunk is van azt »kigyökerezni«, miről később teendek emlitést, — de sokkal magasabb szempontoknál fogva is igen hasznos volna az érintett fiatal grófot Felséged részére megnyerni.

Ezt azonban nem tartom egészen könnyűnek, mert a csábitásba veendő specialitás oly kemény és meg kell vallani oly nemes zománczatú késztitmény, melyen a közönséges csáb, az általunk minden alkalommal horogra kötött édesség éppen nem hat, éppen nem fog. — Mint ismerem, nem bir Felséged semmivel t. i. semmi anyagival, az

[1] Kétségtelen, hogy Sz. a Bach szája által előadott okból (nehogy Sz. Béla hódolni legyen kénytelen Budán az uralkodónak) küldé ki fiát 1857 tavaszán, Angliába.

aranykulcson kezdve Szt. István nagykeresztjéig, — melyért felvett útjától csak egy leniával is eltérne. Ő nem azon egyéneknek sorában leli helyét, ki azért van itt vagy ott, mert a szél vagy dagály vitte oda, — ki nem azért tesz valamit, mert szokás, vagy mások is igy tesznek, — hanem ki saját elhatározott akaratja szerint ád életének irányt és ki legkisebbet sem cselekszik talpraesett, higgadt ok nélkűl.[1] Az ily individuumot máskép kell cirkumveniálni, — és erészben Felségednek kegyes helybenhagyásával én leszek bátor adni útmutatást és directiót, mert Kempen, noha ő a Polizeichef és mint fentebb érintém, kitünő róka, azért mégis csak igen »komisz Polizeispitzel«, — ki a közönséges emberfiakra nézve elégséges furfanggal bir, őket jómóddal csapdába keritni vagy valami bajba keverni, — ámde az érintett fiatal legénygróffal nem bir, dazu ist er nicht pfiffig genug.

Én gyanítom, sőt mondhatom »tudom«, hogy a fiatal gróf legbelsőbb rejtélyében nem hord más vágyat, mint lesújtott fajtájának regenerátióját és feltámadását eszközleni, — és ezen nemes czélra pontositni össze minden erejét, feláldozni egész földi pályáját. — Ő minden módon erre készűl. Már most is igen sokat tud, de mindegyre tanúl és kivált mély gondolkozásban gyakorolja magát, mert igen jól tudja, hogy a legnagyobb tudomány is csak az által nyeri valódi becsét, ha kellőleg digeráltatik, — és hogy korántsem elég valamit sebesen felfogni és megérteni, de mindezek fölött a dolgok mélyébe szükség hatni,[2] — mihez képest az itélőtehetség ne félszegűleg, de minden oldalról valódilag gyakorolhassa eldöntő súlyát. És hogy vél ő kitett czéljához közelitni? — Külszövetségesek, anyagi belerő vagy titkos összeesküvések által? — Bizonyosan nem, mert sokkal több esze vagy inkább okossága van, hogy ezt tegye. — Hát mikép? Legelsőben is a magyar nemzeti intelligentiának pondusa által, melynek súlyát minden módon nagyobbitni törekedend, — és aztán Felséged személye által, ha t. i. neki sikerülhetne Felségeddel közelébb contactusba jönni.[3] Neki oly igen nagy kedve volna Felséged átellenében éppen azon szerepet játszani, mint amilyenben marquis Posa állott II. Fülöp

[1] Sz. sokra becsülte fia, Béla, jó tulajdonait s büszke is volt rájuk. Mutatja ez a roppant érdekes jellemzése is Bach szája által. De hogy elvakult nem volt iránta, azt meg jelen sorai után pár hónapra készült gyönyörű parainézise mutatja, melyet jelen kiadvány I. kötete egészen hoz.

[2] Épen ezeket a gondolatokat gyönyörűen fejtegette két hónap múlva Sz. a fiához intézett — az előbbi jegyzetben idézett — parainézisben.

[3] Mintha titkos vágyát árulná el akaratlanul Sz.!

spanyol királyhoz;[1] — és én e tekintetben bátor volnék Felségedtől kérni, álljon ezen komédiára, mert vajjon mi bajt szülhet ezen kisérlet? — Posa a szomorújáték 5.-ik felvonásában agyonlövetett, és minden szép sententiáinak és phrásisainak daczára a világ eseményei meg nem akadtak, — és Fülöp éppen oly könnyen és minden akadály nélkűl forgatta a kormánynak kerekét, mint azelőtt. Ámde a fiatal gr. Sz.[échenyi] B.[élá]-val nem igy fogunk bánni. Őt lepuskázni kár volna és nem azért mintha egy emberi életet nagyrabecsülni kellene, hanem egyszerűen azért, mert ha »meghidegitjük«, nem vehetjük többé hasznát — és nekem úgy látszik, okos embereknek hasznát kell venni. — És most megvallom, néha keserűen sirni volnék hajlandó, miért nem jutott ezen jó gondolat előbb eszembe; mert akkor Felségednek nem azt tanácslom, hogy annyi tudós főnek testéveli vércirculatióját elfojtsa, mint a milyen operátiót Felséged számtalan magyarral szerencsésen végbevitt, — hanem hogy mindazon helyes talpraesett férfiakat kellő hasznára forditsa, kiket Felséged elpusztitott és kik minden kétségen kivűl Felséged királyi székének legszebb illusztrátiói lettek volna. — Ha most néha mélyebben gondolkozom a lefolyt időkre, és eszembe jut, was wir Alles machen hätten können, wie viel Vortreffliches und was wir eigentlich gemacht haben, wie viel Dummes: akkor mint foghagyma úgy hat rám gróf Szekirházi egykori mondása, melyet akkor, mikor orrom alá dörzsölte, nem capiáltam sőt melyre egy schallendes Gelächtert intonáltam és mely körűlbelűl igy hangzott, hogy én igen eszes, de okos ember éppen nem vagyok. — Most tisztán látom a különbséget és nekem legtöbb, mi képzeletemben úgy szólván csuda következményűnek mutatkozott azelőtt, most a legnagyobb balfogások szinében jelenik meg és hiába keresem »okát« miért tettük, — és szűnetlen azon — mint gondolom triptrili[a] mese jut eszembe, melyhez képest bizonyos gazdának számtalan birkái, selyemkecskéi, legtarkább baromfiai, kivált nagyon kövér kappanjai, legizletesebb fáczánjai, gyönyörű fejős tehenei etc. etc. voltak és ezen gyönyörű jószágok mellett több csapat tüzes lova is. Ezeknek egyike bizonyos alkalommal, már nem tudni mi okból, de mint mondják egy különös nagy szamár orditásától elcsábitva, egy kissé elragadták a nagyságost, ki ezen merényen vak

8-ten Sept. 1857.

[a] Nem biztos olvasás; »tripolisi« nem lehet, mint az elbeszélés (a »tatár«) mutatja.

[1] Persze csak Schiller Don Carlosában!

haragra lobbanva »boldog« vagy inkább igen boldogtalan fősúgójának tanácsára legott dögnyúzó által részint kivégezteté lovait, részint megtörte minden tüzüket, de aztán erősen megbánta, — mert mikor jött a tatár, csak a lovak ránthatták volna ki a sárból. — És aztán ezen mese, mely oly igen sokszor tolakodik eszembe, — mindig megrontja jókedvemet, mig mindenféle szórakozás és néhány nagy úri ebédnek tarka fűszere nem tompitja félig-meddig el emlékezeti tehetségemet. A fiatal grófot tehát, mert még nem »hideg« mint már számtalan magyar,[1] kár volna megsemmisitni vagy félrelökni, de őt Felséged részére meg kell nyerni, — és ez, mennyire én ismerem az emberi gyengeségeket, tökéletesen reussirozni fog, ha Felséged saját maga veszi dressúra alá a fiatal grófot, magától értetődik a nélkűl, hogy azt észrevegye, — mert aztán alkalmasint nem harapna horogra.

A megnyerendő fiatal gróf szenvedelmes vadász, mily könnyű tehát Felségednek őt saját szent személyéhez közelittetni. Igaz ugyan, hogy ez valami eddigelé Felséged dicső kormányzása alatt »nie dagewesen« eset lenne, mert olyas valakit Felségeddel némileg közelebb contactusba hozni, ki csak Isten által »valami«, de Felséged által »semmi« — oly egyén t. i. ki sem fizetett tisztviselő, sem aranykulcsos, sem valami rendnek vitéze, de még csak nem is »Truchsess«, ilyes engedmény éppen nem illik systemánkba. — és ezt Felséged könnyen felfoghatja, — mert ha ilyest tolerálnánk, Felséged minden bizonnyal csakhamar elvesztené azon nimbust, melyben Felséged, jóllehet a népek közepette, és mégis a népektől isolálva oly dicsőségesen fénylik ma, — és aztán, mert ha Felséged olyas individuálitásokkal is naponként összejöhetne és velük nyiltan szólhatna és őket atyailag érzékeny hajlammal kihallgatná, — kiket mi nem tartunk fizetéssel és körömmel, — akkor Felséged tán főfájást kaphatna, — alkalmasint rossz humorba esnék és ki tudja, ilyenkor nem jutna-e Felségednek egyszer azon fatális gondolat eszébe, — egész hű miniszteriumát leköszön[tet]ni, sőt tán minden köszönet nélkűl elkergetni.[2]

És ez okból felséges uram maga is átlátja, mily nagy érdekünkben van, Felségedet mint mirigyest mindig isolálva tartanunk, nehogy csak egyetlen egy szót is halljon, melyet mi nem súgtunk;[3] és e tekintetben

[1] T. i. még él.

[2] és [3] Sz. mint a Blick is, de kül. 1859-diki iratai (levelei és röpiratai) mutatják, meg volt győződve arról, hogy ha igazat mondó alkalmas államférfiak a fölség bizalmát megnyerhetnék, őt könnyen a helyes útra vezethetnék.

nem dicsérhetjük és nem köszönhetjük [eléggé] felséges császárunk kegyességét, condescensióját és buzgóságát, melylyel ebbeli működésünket elősegitni és könnyitni méltóztatik,mert mint [belsőnkbe mindig jóizűt kaczagva] [a] ezer alkalommal tapasztaltuk, ha Felségedre sem én, sem báró Hauer, sem gróf Grünne vagy valami »Vertrauter« nem vigyáz, — és e pillanatot észrevevén valaki közelit Felségedhez, és oly nótát akar Felségednek fülébe zengeni, mely a mindennapi Werklinek melódiájától eltér, Felséged tüstént »rechtsum, kehrd Euch« sarkán fordúl és az alkalmatlan referálónak frontispiciumának másik oldalát mutatja, melyet elegáns Hans Jörgel »másik Seiten« [1]-nek nevez ; — mely delicióz komédiákon mi aztán, ha néha magunk közt ganz vertraut serezünk és szivarozunk, egész estéken át »selbstverständlich« jóizűt kaczagunk is. És kérdem, ez nem természetes-e ; mert vajjon lehet-e mulatságosabb karrikatúra mint oly fejedelem, ki kevélységtől csaknem ketté pattan ; ki embertársát nem becsüli magasabbra mint rühes kutyát és csak addig tűri, mig ez neki minden módon hizeleg, — és ki ezen nagyszerű qualitások mellett oly kimondhatlan szerény, saját maga itélettehetségében oly keveset bízni, hogy nem mer két ellenkező véleményt kihallgatni, — aus lauter Furcht, — hogy »két széna portió közé jutván, nem képes megitélni, — melyik az izletesebb !«

És azért el is hiheti Felséged, ha a magyar primás 30,000 magyar komédiással leborúl a szent szűz előtt Máriaczellben, mikép Isten Felségedet felvilágositsa, én és velem együtt több mint 100,000 beamter, mi éppen nem imádkozunk, de a természetnek soha nem változó törvényeire bizva, egész bizonyossággal tudjuk, hogy a derék főpapot et Co az Isten legalább ez egyszer kihallgatni *[sic]* nem fogja, és pedig [azért] mert meszelyes palackba nem tölthetni pint nedvet ; szerecsent nem moshatni fehérre, ha csak meg nem nyúzzák, — és dass dort von keiner Beleuchtung und Erleuchtung die Rede sein kann, wo gänzlicher Mangel an »Lebensluft« herrscht, ohne welcher selbst eine Nachtlampe auslöscht. És azért, ha a prímás áhitatos seregével nem modificálja kérelmét és nem esedezik valami más expediensért, akkor kár volt ennyire fáradnia, és ily nagyszerű bohózatban eljárnia.

[a] A szögletes zárjelben levőket törlé Sz.

[1] Még ezelőtt 20 évvel is divatban volt a bécsi tájszólásban e magyar szót használni.

Gróf Sz[échenyi] B[éla] személyére nézve azonban kivételt tehetne Felséged; — és ilyes kivételt tenni, mint én calculálom annyira kifizetné magát, mihez képest Felséged tán leereszkedhetnék, hogy mint mondám, saját maga vegye a fiatal embert bájolásba, — mi Felségednek bizonyosan sikerülni fog, mert egész Európa elismeri, hogy oly liebenswürdig tünemény mint Felséged, ha akar, a földgömbön több nincs.[1]

Előrelátható néhány év leforgása után, nagy égi, sőt tán földi háboruk fognak Neuöstreich határin keresztűl vonúlni, és akkor gr. Sz[échenyi] B[éla], ki semmiesetre passziv nem fogja magát tartani, bizonyosan kitünő, — tán legelső szerepet játszand, mert némileg »Eclipshez«[a] hasonlit, mely soha nem birt első nem lenni, — és ezen tán igen »eldöntő időkben« — vagy Felséged mellett vagy Felségeddel szemközt fog állni. Ha ezen utolsót cselekszi, nem kétlem, lecsépeljük és requiescat in pace, mert ki állhat ellent a dupla sasnak és a sok keféknek; — ámde warum denn ausschlagen, was man leichter und wohlfeiler haben könnte? — és ha ily borongós időkben a kérdésben levő testtel-lélekkel Felséged mellett nyilatkozik és viv, — ez a magyarok tekintetében egész hadnak súlyával birna, — mert szavára tán minden magyar hallgat.

Kitűnő tulajdonai mellett gr. Sz[échenyi] Béla azon nagy előnyben is részesűl, — hogy elhúnyt atyjának emléke Magyarország határai közt nagy becsben van és bizonyos nimbussal van körűlvéve.

E tekintetben, — mi a derék magyarokat nem geniroztuk. Megholtak körűl ám seregeljenek nach Herzenslust, — ily enthusiasmust nem bolygatunk, és ha az elhúnytnak monumentumot akarnának rakni, kérném Felségedet resolválna ezen »igen nagy hasznú paradéra« !! néhány ezer forintot aus der Staatscassa,[2] — sőt még magam is járulnék ahhoz egy csomó Wertpapierral.

*

[a] Egész világosan így. (Lehet, hogy valamely híres, mindig győző versenyló neve ?)

[1] Ez nem irónia. A fiatal császár nagy szeretetreméltóságáról sok külföldi följegyzés és emlékirat tanuskodik. Ezek közül nehányat említ Friedjung a császár jellemzésénél, Österreich von 1848 bis 1860. II. köt. 245. és köv.

[2] Szinte csudával határos ez az előérzet! Mert 1860 májusában Benedek, Magyarország új kormányzója, egy miniszteri tanácsban tényleg ezzel az indítványnyal lépett föl. L. az I. köt. a Tört. Bevezetés legutolsó fejezetét.

[36.] Mi a megholt magyarokat — természet szerint csak azokat, kik természetesen múltak ki, — ex principio mindig kidicsértük és kidicsérjük; és eszerint az elhúnyt gr. Sz[échenyi] Istvánt is; mindig valami sajnálást csatolván nyilatkozatinkhoz, dass diese Remanenz von ungarischen Philosophen leider abgegangen ist, — und was übrig blieb, sich unter aller Kritik unwissend und rührend dumm zeigt. Ha gr. Sz.[échenyi] István élne — akkor róla is azt mondanánk, hogy ő is oly hasznavehetlen szamár mint a többi, de miután nem kis hasznunkra megholt, — most szivesen megengedjük, dass er der erste und gescheideste Ungar war, — jóllehet felséges uram tökéletes meggyőződésem szerint sok száz élő magyar van még, ki minden tekintetben superálja az elhúnyt gyakorlati, higgadt értelmi és mély tudományi pondusát, — de ezt a világért sem mondanánk senkinek is, — sőt mordicitus tagadjuk, — mert máskép nem bocsáthatná meg Felségednek a civilisált világ, miért nem applicálja Felséged ezeket és ha ők a mi otromba státustargonczánk elibe nem akarják magukat befogatni — I glaubs —, miért nem él Felséged tanácsukkal, — vagy ha azzal Felséged élni nem kiván, — miért nem hallgatja ki őket legalább, — minthogy az, kinek nemcsak feje van, de ezen fő el is van látva elégséges velővel, igy szokott cselekedni.

Igen, de az általánosan megbecsűlt elhúnytnak fia él — és ekkép viszsugárzata azon aureolnak, melyet a magyarok — és pedig sine sufficienti merito atyjára fogtak, — némileg személyére is fénylik. És miután ezen artefact fény nemcsak nincs bármi által is elhomályositva, sőt éppen ellenkezőleg tulajdonkép a jeles fiatalembernek mind testi, mind lelki elsőségei által éri csak el egész kiterjedését és igazi világosságát — mint mondám és százszor ismételni szeretném, — gr. Sz.[échenyi] Béla oly egyéniség, mely aus höheren Staatsrücksichten — igen megérdemli, hogy Felséged őt személyéhez közelébb állitsa.

Nagyon hasznos lehet, ha Felséged legalább egy példát ád, dass Sie den Menschen als Menschen, auch ohne Titel, auch ohne äussere Merkmalen Ihrer Gnade, achten und zu schätzen wissen, und sich auch gerne mit ihnen beraten, vorausgesetzt, wenn sie von superiorem Stoff sind, während es einem von Geschäften überhäuften Kaiser kein billig denkender verargen kann, wenn er mit langweiligen Schwätzern die kostbare Zeit nicht verplaudern will.

Már hogy emberek közt ki van készitve aus superiorem Stoff, ki nem, ezt ugyan ki fogja decidálni Felségeden kivűl? A mi gyönyörű systemánkban természet szerint senki mint Felséged és ekkép Fel-

séged igen könnyen mondhatja, valamint én egyhuzamban hirdetem is, dass der ritterliche Kaiser von Östreich sich deshalb mit den Ungarn nicht abouchirt, weil es unter ihnen durchaus keine superioren Persönlichkeiten gibt und der kaiserliche Herr sich Scrupeln macht, die teuere Zeit mit unnützem oder auf jeden Fall sehr langweilem Zeug zu vergeuden.

Már ha még fennállnának a vármegyék és a magyar országgyűlés, akkor persze egészen más állásban volna a dolog, mert ezekben nem az volt a vezető, kinek Felséged kedvezett, hanem kit az Isten favorizált.

Miután azonban ezen valóban »antikirályi« systemának viribus unitis szerencsésen nyakára hágtunk, csak Felségedtől függ a genieket kiszemelni és kinevezni, — miben hogy Felséged igen szerencsés, az által mutatkozik teljes világosságban, mert ezen igen ingenióz lottériában mindenekelőtt engemet húzott ki Felséged aus dem Glückstopf!

Felséged ennélfogva bátran mondhatja, sőt kérem tegye, um dadurch seinem Sohn den Weg anzubahnen, hogy nagyon szeretne az öreg gr. Sz[échenyi] Istvánnal találkozhatni, mivel ő lett volna azon egyetlen egy magyar, kinek tanácsára hajol etc. etc., mert ily hirt terjesztvén, kiki természetesnek fogja találni, hogy — miután az öreggel, ki már meghalt, nem conversálhat, legalább fiával lő kacsákat, nyulakat, társaságában tűri, néha asztalához ülteti etc. etc. noha a fiatal gróf semmi más, mint egy minden Felségedtől nyert anyagi vagy erkölcsi czifraságtól még nem inficiált emberfiú.

Fiatal egyének, kivált azok sorából, kik sebesen gondolkoznak, tüstént mindent megértenek, általában véve nem hatnak a dolgok mélyébe, — ils manquent de profondeur — és ezen ritka tulajdont rendszerint csak később, nem ritkán pedig éltükfogytáig sem teszik sajátukká. És innen ered Felséges uram, miért látunk annyi kitünő capacitásokat, kikről azt lehetne gondolni, szénán, sőt tüskén élnek, oly igen otrombáúl intézik minden lépésüket, minden cselekedetüket. Ily egyénekről az angolok azt szokták mondani »they consider only one side of the question«, honnét aztán, — kivált ha nagyobb sphaerákban forognak, homlokukat előbb-utóbb, de bizonyosan falba csapják, melyet nem láttak, nem anticipáltak, miután mindazokat — és ez a nagy baj — kiknek parancsolhattak, vagy kik proprio motu követték őket, kigázolhatlan sárba vezették, sülyeszték és ha valaki, biz' én tudnék ilyesről sokat mesélni. Gróf Sz[échenyi] Béla, mert még nem érett, ezen cathegoriában leli helyét,

9-ten Sept. 1857.

és éppen most áll életének azon pontján, hogy vagy igazán nagy ember lesz belőle, ha bizik ugyan magában, de el nem bizza magát, vagy mint közönséges lidércz tán egy kissé erősebben fog fényleni vagy inkább pislogni, de minden nyom nélkűl, mint mulató, vívó, vadász pajtásai.

A mi érdekünkben az fekszik, hogy ezen sok jeles tulajdonnal ellátott egyéniségből ne váljék igazi nagy ember, denn so was können wir in Neuöstreich nicht brauchen, wo nolens-volens stets der Kaiser der grösste Mann sein muss, — hanem hogy nagy embernek látszassék és ilyesnek tartassék, — mert éppen ilyféle individualitás kivántatik, legyen csak szája úntig teli fennhéjázó szavakkal a magyarok elcsábitására; — minthogy az igazi nagy ember nem vinné őket sárba.

E szerint tehát azon kell lennünk, hogy a nemes ifjú-gróf, oly annyira elbizza magát, mikép minden bájoló tulajdonokkal ellátva tökéletes vakságba süllyedjen és ekkép lassan-lassan vagy ha »borúra fordúlna a derű« rögtön szurokba vezérelje oly könnyen elcsábitható honosait.

Ezen operátiót végbevinni, t. i. az ifjú grófot bolonddá tenni pedig nem volna különös Meisterstück, — mert a mindennapi tapasztalás legkisebb kétségen túl emeli, mily könnyen elszédűl a legkeményebb zománczatú fiatalnak is feje az udvari fénytől és mindazon előnyöktől, melyekben részesűl az, kit a császárnak ragyogó személye favorizál; — és ha ezen infaillibilis csábok csak egy kissé potenciroztatnak, jótállok Felséges uram, oly biztosan behálozzuk gr. Sz[échenyi] Bélát, hogy többé nem menekülhet, de erősebben be lesz fogva Felségednek császári diadalszekerébe, és azon nagyobb buzgósággal fog húzni, húzni, mint bárki más.

Az emberek gyengéit ismerni kell, és ha van valakinek e tekintetben egy kis tapasztalása, minden arrogantia nélkűl mondhatom, az én vagyok; mert sokkal könnyebb az embereken gyenge oldalaiknál fogva uralkodni, mint önálló, könnyen engedni nem tudó tulajdonaikkal ujjat húzni és csatázni, — mihez képest ezen kérdést mélyebb fontolóra vévén felvett politikámban nem is azon vagyok, hogy egyesek, valamint nemzetek nagy erőre fejlődjenek, sőt inkább arra törekedek *[sic]*, dass sie sanfter und gelehriger werden, — mire már a természet is útmutatásul szolgál, — noha az embernek közbenjárása által, — mert az még a legbutább teremtésnek sem kerülte el figyelmét, hogy például a paripa sokkal szelidebb mint a mén, és bikákkal éppen nem lehetne szántani etc. etc., midőn az exbika oly örömmel hordja a jármot vagy legalább nincs kifogása ellene, mert

hallgat és »qui tacet, consentire videtur«. Sokan ugyan azt tudják, hogy fejedelem nem gyengék, de egyedűl erősek által lehet igazán nagy; — igen, ámde akkor engem und meines Gleichen kellemes miniszteri székemből csakhamar kiugratnának, und das wäre mir sehr begreiflich, garnicht angenehm, sondern äusserst fatal.

Én felséges uram azt pretendálom, nincs senki, kit elcsábítni, megvesztegetni nem tudnék, feltéve, ha Felséged mindazt szabad dispositiómra állitja, miről Felséged rendelkezhet; — és ha én alárendelt helyzetemben vagyok ilyesre képes, — mily valódi csudákat vihetne Felséged még végbe ezen igaz nem annyira dicső, mint inkább igen hasznos következetű sphaerában.

Emlitse Felséged gr. Széchenyi Bélának atyját, — nem Felségedét, de az övét — és már csak ez által is olvadozni fog szive Felséged iránt, mert mély búval ugyan, de nem kevesebb kegyelettel hordja érzékeny fiúi keblében szerencsétlen atyjának emlékét. »Volnának több oly magyarok, vagy csak egyetlen egy is, — igy szólhatna Felséged — mint volt a grófnak atyja és akkor egészen más irányt vettek volna a magyar dolgok, sőt tán még most is más directiót vehetnének (! ! !) és csak az a bolond Haynau ne rontotta volna meg egészen a dolgot, ki éppen az igen okosakat puskázta le, akasztatta fel és a legostobábbak fölött mondotta ki a pardont; — ha a grófbul lehetne oly Staatsmann vagy tán már is az (! ! !), mint volt édesatyja, ó akkor nyugodtan ásitozném a jövendőbe, — de most menjünk vadászni etc. Ha ilyfélét mondana Felséged a jámbor fiúhoz gyakran és pedig crescendo, — például hogy már most is többet tart személyére, mint bárkire is etc. etc. engem sem kivéve, és aztán champagner etc. in Überfluss, a gyönyörű császárnénak bájoló társasága, — néha-néha ilyféle oder gehauchte betonte szó, Sie sind der Einzige auf dem der Kaiser wirkliches Vertrauen hat, er nennt Sie seinen Freund etc. — és aztán megint nyúl, vadlúd, őz, kopászat etc. Champagner detto és dacapo, — eine wehmütige Erinnerung an Papa — ; 4 huszár [unoka]testvéreinek [1] soronkivüli előmozditása, — mi bizonyos háladatot imponál — és már csorbát üt a szűz függetlenségén — etc. etc. és a könnyen fellobbanható fiúnak feje bizonyosan úgy fog szédelgeni, mint az enyim is kezdett tántorogni, mikor személyemet Felséged mellé állitotta a nemzetek géniusa. Ha egy született bécsi polgár, ki rendszerint csak sertől és bortól szédelg, annyira részeg tudott lenni a császári gratia

[1] Ezek: Sz. Lajos fiai: László (?) és Dénes; Sz. Pál fiai Ferencz (?) és Kálmán.

által, mint én vagyok; ki nem látja, de nem is gyanitja, hogy mi Felségeddel és a beamterekkel együtt â peu prês éppen azon állásban vagyunk, mint a derék angolok Indiában, ha mondom, rám bécsi tuskóra ily effectust gyakorolhatott az uborkafára való felemelés, kérdem, mily hatással lesz az még egy pezsgővérű fiatal magyar Phaëtonra, ha az osztráki naphoz közelit? — Elolvad; — tán pro coronide még szerelmes is lesz az agaçante gyönyörű császárnéba, — és végre Dunába ugrik és »in diesem deutschen Fluss« bizonyosan nyomorultan el is vész, ha t. i. abból valami partra szerencsésen ki nem úszik, — és ha igen, tán még szerencsétlen Mazeppa sorsára jut etc.

Az ekkép lekenyerezett fiatal magyar mágnást, kivel könnyen elhitethetni, hogy ő a legokosabb magyar, — mert a magyarokat éppen nem ismeri és sok tekintetben nagy superioritással bir addig is, mig Felséged magasztos czéljainak előmozditására idővel tán essentiálisabb szolgálatokat tehet, arra lehetne használni, hogy a magyar Akadémia helyébe, deren Zeit bereits abgelaufen ist, valami mást, valami czélszerűbbet állitson, például eine Winterschwimmschule in Ofen, oder eine Promenade auf der ehemaligen magnifiquen Palatininsel, oder eine ungarische Jagdgesellschaft mit obligaten Schnürröcken etc., oder so etwas, was er mit seinem herrlichen Geist schon erfinden wird, — és mi nem rejt magában valami nemzeti magot.

És ha többre nem is volna használható a geniális fiatal gróf mint arra, hogy a magyar Akadémiát megrontsa, melynek egyik főfundátora az atyja volt, már ez is megérdemlené, hogy Felséged őt megkulcsozza, tán megpántlikázza, vagy legalább egyszer »semel pro semper« ebédre meghivja, és őt aztán néhány császári szóval felvigasztalja, például: Haben Sie einen guten Magen? Wie finden Sie meine Küche? Gelt, sie ist nicht übel, wenn man nur meine Gerichte digeriren kann.

Ha pedig erre nem lehetne persvadálni a netalán nagyon is scrupulósus fiút, hogy atyjának akadémiai fundátióját visszavonja, akkor más módot is tudok Felséges uram ezen fatalis instutumnak megsemmisitésére, melyet lehetetlen tovább tűrnünk és pedig éppen azért, mert oly ildommal jár el dolgában és a megsemmisitési terv a következő volna:

Szenteljen Felséged nagyobbacska summát, például 100,000 forintot — és magától értetődik stets aus der Staatscassa — a magyar Akadémiára és aztán jótállok, nemsokára nyoma sem lesz többé!

10-ten Sept. 1857.

»Figere pedem« — ez azon manoeuvre, melynél czélirányosabbat és bizonyosabbat ki nem gondolhatni valaminek megrontására. — Es ist sozusagen kein Mittel dagegen, kivált ha a figáló lábnak körme nem annyira terjeszti rosmarinnak, mint inkább kénkőnek parfumjét, mert ilyestől aztán kétségtelenűl csak egy kis idő leforgása után minden elhervad.

Már ha Felséged százezer forintot ajándékoz a magyar Akadémiának, kérdem, mi ennek elmúlhatlan következése? és pedig kérem Felségedet, méltóztassék szavaimra jól felvigyázni, mert mit mondandok cinosurául szolgálhat számtalan előforduló esetre, hol valamit bona modalitate meg akar rontani, meg akar semmisiteni Felséged; kérdem, mi volna a császári munificentiának okszerinti következménye?

Egész Európa azt fogná mondani, — mert hiszen Felségednek hirlapdobjai és trombitái ad nauseam majd kilármáznák azt, hogy Felséged a magyar Minervának felbuzditására tetemes summát méltóztatott ajándékozni und dass somit Alles das odiose, was man in Hinsicht der Entnationalisierung der Ungarn erfunden hat, in nichts zusammenfällt und sich als eine unverschämte Lüge herausstellt. És még Magyarországban is ilyféle kedvező benyomást fogna tenni ezen ártatlan kis taktika a nagyobb résznél, minthogy az élesebb felfogás, a nagyobb értelmi pondus rendszerint nem a majoritásban, de a minoritásban rejlik; — és ez igaz tüstént elértené, mi Felségednek ügyesen beburkolt titka és szándéka. Ez előtt nem lehetne betakarni Felségednek császári hosszú körmét —; de ha azt észreveszik is —, kérdem, mit árt? Elég merészek lesznek-e a császári ajándékot nem acceptálni és azt visszalökni, — mint neheztelő makacs taknyosok szoktak cselekedni, kik felindulásukban a legizletesebb nyalánkságokat is visszautasitják, miszerint ez által dajkáikat vagy nevelőiket büntessék, — mely eljárás kisdedeknél mosolyt gerjeszt, férfiaknál pedig szánakozást, sőt megvetést? Nem hihető, vajjon igy fognak-e cselekedni a tisztelt tudós és igazgató akadémikus téns urak?

A százezer forintocskát tehát, ha nem is szivesen, — mindenesetre igen szépen acceptálná a magyar Akadémia, — melyet aztán ha szerencsésen mint Wiener-tranklit magába vette a nagylelkű ajándékot, úgy fogjuk modellálni, so nach und nach, hogy az rövid idő alatt azon institutumok sorába süllyed, melyek vegetálnak, sőt virágzanak is, de nem gyümölcsöznek.

Felséged tehát igen bölcsen cselekedett, hogy bona fide, vagyis inkább oly szelesen nem adott az érintett Akadémiának semmit is, mint e tekintetben elhagyta magát csábitni nagybátyja, V. Ferdinánd magyar törvényes király, sőt még a külömben igen bölcs főherczeg József nádor is.[1] De félúton kár volna megállni, — hanem szép móddal a magyar Akadémiára kell húzni az exstinguishert, valamint az angol akasztandók szemére vonja John Bull bakó a hálósüveget, — mely kegyetlenséget Felséged egyetlen egy esetben sem követett el, und das kann Euer Majestät beruhigen.

A magyar Akadémia mindig fog, habár kegyesen meg is koppantja azt Felséged, annyi philologiai világot terjeszteni, hogy azon úntig rághatnak a mély tudományú rendes és levelező tagok és a magyar nyelv tout bien que mal mint valami patois fenntarthassa magát; — és ezzel a »billig denkende« magyarok tökéletesen be *[sic]* elégedhetnek, so dass man ihnen dies gestatten könnte. — És ők elvégre meg is fognak nyugodni, ha látják, hogy bármit is tesznek, nincs sikere. És e tekintetben meg kell vallani, Albrecht főherczeg oly bölcseséget fejt ki újabb napokban, melyet benne én legalább távolról sem supponáltam volna.

Emlékszem bizonyos igen becsületes, de kimondhatlan unalmas magyar tiszttartóra, kinek urasága, nem tudom ez mikép történt, néhány száz forint fizetési restantiával tartozott. — Akármely alkalommal hozta kérelmét, in Hinsicht dessen, was ihm gebührt, a szegény tiszttartó szőnyegre, és mindig elutasitották. Ő nem tudta, mit tegyen, mert ha csak távolról is mert szócskát érinteni, hogy ő kielégitve még nincs, tüstént hátat forditottak neki, sőt mindig leszidták, legorombázták és pedig crescendo, míg végre a szerencsétlen petitionarius kinjában meghalt, mert nem birta tovább hallani az ilyféle sententiákat: Was der Kerl langweilig ist; immer die selbe Arie! So eine Kleinigkeit! Sie sollten sich schämen«; ilyest pöktek szemei közé, — »der Herrschaft so viele Ungelegenheit zu machen; und es wäre wirklich an der Zeit, dass Sie gescheid werden und sich beruhigen. Sehen Sie, die Herrschaft hat schon lange vergessen, dass sie gegen Sie noch Verpflichtungen zu erfüllen hätte, so schauens (!) vergessen Sie

[1] József nádor 1827-ben lépett be 21.000 frttal az Akadémia alapító tagjai sorába; ugyanennyivel V. Ferdinánd mint ifjabb magyar király 1832-ben (1865-ben ő és neje még 8000 frttal növelték az Akadémia alaptőkéjét. Ebben az esztendőben lépett 30.000 frttal Ferencz József is az alapító tagok sorába).

es auch !« — És bármily furcsának mutatkozzék is ezen eljárás, mégis a lehető legczélirányosabb volt, mert ha valami discussióba erednek a petitionáriussal, legnagyobb arczátlanság nélkűl nem lehetett volna tőle megtagadni némi engedményt, mig a felvett és következetesen folytatott tempo szerint nem kapott a kérelmes semmit és ő elvégre tökéletesen capacitáltatván, igen discrete minden pretensióival fel is hagyott, — mert hosszú útnak indult, melyre nem kell pénz. Minek összes eredménye az volt, hogy az uraság Rentamt semmivel többé nem volt adós.

És Albrecht főherczeg úgy látszik, mint nagy Staatsmann éppen azon systemát vette fel és folytatja a magyarok átellenében, mint a milyent observált a fennérintett adós uraság a szegény tiszttartó személyére nézve. Minek következtében Albrecht főherczeg loyalis lovagi magatartását egészen levetette, mely végett őt őszintén megbecsülték Magyarországban, jóllehet ily tulajdonokat mi nem pártolunk, — és oly kofaféle eljárást öltött magára, mely szájához is igen illik és igazi jó mulatság volna az illetőkre jó gondolatait hallani, ha a bohózatnak fenekén nem volna annyi bú, sőt mondhatni annyi desperatió. — És ugyanis lehet-e a világon valami komikaibb, — mint a magyarokat, kik szétszaggatva, ledorongolva, szünet nélkűl legfájdalmasabban sértve érzik magukat, — és nem tudják elhinni, hogy a pacta conventák szent kötelékei Isten előtt is úgy lennének elszakitva, mint a császár felfogásában, — ha mondom a derék Statthalter azokat, kik igy epednek, — ilyféle mély argumentumokkal akarja és hiszi megnyugtatni, vagy kívánságaiktól elmozditni, kérdem, lehet-e ennél valami bolondabb : »aber schaun's meine Herren, was kommt denn da heraus, sein's doch gscheid, lassen's nach. Sie haben Ungarn, als eine verstorbene geliebte Braut genug beweint, sie liegt schon aber auf dem Brett und wird nimmer wach. Schauns Alle sein zufrieden, nur Sie nicht, — jetzt wäre schon einmal Zeit, mit dem Boudiren aufzuhören. Wegen so einer Kleinigkeit ! Der Kaiser wird am Ende noch harb etc.« Nekem azt mondták felséges uram, hogy ily alkalomkor bizonyos fiatal magyar elájúlt, — hihetőleg a nagy hőségtől és magánkivűl levén, phantasiájában mindig baraczkokért, szilvákért, fügékért etc. alkudozott, — és miután »emberszerető, de nemzetgyűlölő« Albrecht főherczeg saját eszközlése következtében, — ki őt Lawendel vizzel felfecskendezé, — megint magához jött az eléjult és őt a herczeg tudakolná »Von was habens denn geträumt ?« az imént lábraállott ganz naiv azt válaszolá : Ich habe geglaubt, Eure kaiser-

liche Hoheit, ich bin am Schantzel auf dem Naschmarkt,[1] — hol mint Felséged előtt ismeretes a Marktaufsicht által nagy szigorusággal controllált gyönyörű gyümölcsöt árúlnak, és pedig oly derék főasszonyságok, kik legnagyobb eloquentiával és igen ausgiebig dialektikával birnak.

Csakhogy nemzet nem dől ki oly szaporán, mint tiszttartó; és általában véve nemzet nem »tiszttartó«, — kivált ha a tisztek oly készitmények, mint a magyarok nyakára csatolt beamterek; mikor aztán — nemzettiszttartóból, igen gyakran tiszt-megszalasztó etc. etc. válhatik. A magyar Akadémiába tehát, ha gr. Széchenyi Bélát nem használhatnánk annak megrontására, méltóztassék Felséged császári körmét belébocsátni. Az emberek teli vannak superstitióval. — I. Napoleont sokan nem tudták maguknak máskép gondolni, als mit einem Bocksfuss és ez különösen növelte tekintélyét, mert kivált ezen okból nagyon féltek tőle. Atillát pedig pláne kis szarvakkal representálták — és aztán meg ettől rettegtek a közönséges emberfiak iszonyatosan, és ekkép igen hasznos ilyféle extrával ellátva lenni! — Felséged Atilla hirére még nem jutott és remélhetni — jóllehet ezen árnyékvilágon minden megtörténhetik, soha nem is jut; — ámde hogy már már igen kezdenek Felséged csizmáira tekinteni, — ob nicht, herausguckt — ezt nem tagadhatni felséges uram, mert az emberek kivált a magyarok nem hihetik, — ha azon sok vér és azon sok jaj üti meg orrukat és fülüket, melyet Felséged oly hideg vérrel önteni és okozni méltóztatott, mondom, nem hihetik, hogy ilyesminek angyali súgója lehessen; — ámbár igen ismeretes a boldogúlt vajmi éleseszű De Ligne herczegnek[2] azon calembourghja, melyhez képest Vaudémont herczegről[3] azt állitá, »plus veaux que démon«.[4]

Hogy pedig a magyarokat könnyebben elaltassuk, kérem Felségedet, nem mulasszon el semmit ennek eszközlésére; és azért még most ne felejtse el a magyar nyelvet, sőt gyakorolja magát Felséged abban meg nem szűnőleg, mert ha el nem is ragadja a magyar szó a

[1] A bécsi egykor híres, már nehány év óta nem létező Naschmarktnál is a belvárost kerítő sánczok vonultak el 1857-ben.

[2] De Ligne Károly herczeg cs. kir. tábornagy, híres belga család ivadéka, szellemes férfiú, sokoldalú író (1735—1814).

[3] A Lotharingiai herczegi ház ez egyik korán elágazott oldalágának maradékai Francziaországban éltek s teljesen francziákká lőnek. Nem konstatálhattam, melyikre faragta közülök Ligne herczeg a szójátékot.

[4] Maliczíózus szójáték a Vaudémont névre.

ledorongolt nemzetet többé, kivált ha oly szájból jő, melyet nem szeret, nem becsűl és melynek nem hisz, — és némileg el is veszté zuhatag erejét, azért a magyar szó mégis oly édes keserűn hangzik minden magyarnak lelkében, mintha az elvesztett paradicsomból hangoznék az ki úgy, hogy minden magyar szónak, melyet Felséged kiejt, annyi haszna és hatása mégis van, mint csepp viznek, melynek ereje mint a példabeszéd tartja, óriási, ha folytonosan esik.

Semmit legkisebbet nem kell negligálni, mi czélunk elérésére ily cseppenként járulhat. Magyarországban Felségednek többször, sőt minden alkalommal magyar ruhában kellene megjelenni. Ez kicsiségnek látszik lenni, de higyje el felséges uram, éppen nem az! Én többször observáltam, hogy Felségedet sokkal erősebben megkurjongatják — obwohl sie in unseren systematisierten Belohnungen nicht variiren, ha magyar toiletteben van, mint ha németben volna. És ez valóban csudálatos, mert bármily maskarában jelenik is meg Felséged, lenne az bár Szelepcsényi reverendája,[1] azért mégis mindenki tudja, hogy Felségednek sem szive, sem lelke nem magyar, ha hártyája ilyesre is mutat és eszerint inkább azt lehetne gondolni, ily tettetés, ily komédia — etwas zu scheinen, was man nicht ist — inkább bosszant, inkább elmérgesit, mint lelkesedésre gerjesztene; — és hogy az illetőknél kedvesebb és kedvezőbb benyomást tenne az, ha bármily német haczuka alatt, mely Felségeden lóg, érzékeny magyar sziv dobogna Felséged keblében, mint viszont. — De nem; — oly annyira nem erősebb benyomása a sokaságra nézve a külsőnek, mint a belsőnek!

Volna még valami, mi által Felséged igazi csudákat vihetne végbe a magyarok közt. Én már többször akartam Felségednek emlitni, de nem voltam elég merész, — mert hiába, vannak »certi fines«! De ha meggondolom, már mennyit tett Felséged népeinek és kivált a perfid magyaroknak megboldogitására, akkor tán még ezt is megtenné. — Felséged azon ismert nagylelkű és nagycsaládú bécsi főasszonyság lelkületére emlékezhet, ki nagyon dérangirt lévén, ezen gyönyörű elhatározással vigasztalá meg sequestri curatorát, mikor ez őt nagyobb takarékosságra felkéré »Oh es ist kein Opfer zu gross, was ich für meine Kinder nicht bringen könnte, nur keine Einschrän-

[1] Czélzás Szelepcsényi Györgyre, a fösvény prímásra (de a kinek megtakarított pénzéből fizették, mint a legutóbbi kutatásokból tudjuk, Bécs 1683-diki védelmekor a várőrség nagy részét!).

kungen!« Igy Felséged is essentiális kedvezéseken kivűl mindent megenged, mindent megtesz, mikről azt mondhatni, »nesze semmi, fogd meg jól«, és ekkép tán mostani kérésemre is hajol, és ez a »csárdás«.

Felséges uram többször tapasztalhatta, mily édes keserű recollectiókat, de reményeket is fejt a magyar vérben ki a magyar zenének mágusi hangja, — és mikor dicső Horvát Endreként [1] mint Pindár emelkedik nemzeti tánczra etc., én azt hiszem, diesen Umstand sollte man geschickt ausbeuten.

Megvallom, hogy mi ketten, báró Stephan Hauer és én több leczkéket vettünk a csárdásban, um uns populär zu machen, és annak lejtésit kevés idő alatt tökéletesen meg is tanultuk, de éppen néhány nappal mielőtt mi in einem Volksfest auftreten und uns produciren wollten, utazott Osztrákián bizonyos angol keresztűl, ki egyenesen Kalcuttából jött, hol több évig tartózkodott. Ezt a magyar táncz által meg akartuk lepni, miszerint Angliába vigye azon hirt »wie sehr vielseitig wir sind«, és invitáltuk teára; el is jött és nem tudott eléggé bámulni Patikáros bűbáj-hangjain, — nagyon elszomorúlt, mintha egy meggyilkolt nemzetnek kin-epedései ütnék meg hallását! Um ihn aufzuheitern, azt gondoljuk, itt volna ideje, megkezdeni a csárdást, — és a »lisztes molnár« nótát húzatni parancsolván, megkezdjük a »reszelőt« — és az angolt tökéletesen ki is ragadtuk mély és melancholikus mélázásából, mert rögtön, mikor meglátott minket, oly hahotára fakadt, hogy csaknem elállt lélekzete, — és a semmirekellő gazember azt pretendálta, hogy ilyesmit számtalanszor már Kalcuttában látott, hol — mint tudva van, a panem et circenses tana szerint, szintúgy mint mi, mindenféle heczmulatságokat adnak a népek megboldogitására, például összekötnek kis majmot lúddal és vizbedobják, miből a legkomikaibb scénák fejlődnek ki, mert a majom annyira üldözi a ludat, hogy ez kinjában vizbe bukik, — és miután egy kissé tovább győzi szusszal mint a majom, ezzel félholtan jő ismét napvilágra, midőn a pávián tüstént a lúdra ül és ahelyett, hogy hátán vesztegmaradna, ezt annyira pofozza, mikép a kinzott madár ismét vizbe lebukik etc. Ő azt mondá, mi ketten, a pesti chef és én a bécsi chef, mi oly képet mutattunk, mint mikor két borneói uhrwüchsig négylábú polgárt megtánczoltatnak, miután őket pálinkával jól eláztatták, und sie einen tüchtigen Affen bekommen haben, —

[1] Úgy látszik Sz. nagy rokonszenvvel viseltetett az »Árpád« hősköltemény derék írója iránt.

midőn aztán oly jó humorba jönnek és oly originalis saltusokat exequálnak, — mint mikor mi ketten betyárkodunk a csárdában; — igen felséges uram ezt mondta nekünk a mosatlan száju Insulaner, — alkalmasint Palmerstonnak valami közel rokona; — és én már meg akartam haragudni, de legelőször is nem mertem, és aztán szemeim előtt is oly különös carricatúrának mutatkozott a kaszáslábú geniális Hauer Statthaltereichef, kivált mikor a verbungost akarta járni, — denn da ist er gar zu lächerlich und gar zu ungeschickt — hogy csaknem megszakadtam hahotában — és ezentúl már nem fogom magamat strapacirozni ezen valóságos robot tánczban és báró Hauert is eltiltottam attól, denn die Hauptperson in Ungarn, mert hiszen vitéz Leopoldajkú Albrecht,[1] ist der Niemand,[2] kann sich ja doch nicht gebährden wie ein angestochener Schimpanz.

11-ten Sept. 1857. Ámde felséges uram, gewachsen, wie eine Milly- oder vielmehr, Apollokerzen, és a bájoló császárné gebaut, wie eine Venus, ha ezen császári pár, ezen legszebb kettős emberi exemplár alázná meg magát, — és csak némi alkalmaknál indulna meg a magyar hangok búteli kifakadásain, akkor tudom, nem egy magyar sziv olvadozna szebb reményekre.

Ilyféle magyar czifraságok tekintetében tehát kérem Felségedet ne legyen fukar; ámde a mi [az] elveket illeti és mindazt, mi az egész birodalom egybeolvasztását legtávolabból is hátráltathatná, ilyesekben ne tágitson Felséged hajszálnyit is.

Felségednek állása sokkal biztosabb mint azt kivált a magyarok gondolják és állitni merik.

*

[37.] Én meg akarom engedni, hogy Felségednek egyetlen egy őszinte szövetségese sincs, az egész császári nagy birodalomban senki sincs megelégedve, hogy Felségednek nincs más támasza, mint hadserege és még erre sem számithat Felséged minden körülmények közt; nem akarom továbbá kétségbe vonni, hogy financziális bajaink alkalmasint nagy zavarba fognak minket hozni, — és végre azt is kész vagyok elismerni, mihez képest az európai aequilibrium emlitése haszontalan pletyka, és Felségednek helyzete mélyebb gondolkozók

[1] Czélzás a főherczegnek I. Lipót császár és király ú. nev. Habsburg-ajakához teljesen hasonló ajakára.

[2] 1859—60-diki leveleiben és utolsó művében a »Disharmonie« ban (l. I. köt.) az ittenivel homlokegyenest ellenkező Sz. fölfogása e főherczegről.

előtt igen problematikus szinben mutatkozik, mindezt concedálni akarom és mindemellett mégis azt állitom tökéletes biztossággal, Felségednek császári széke szintoly erősen meg fog állni, bármily zivatarosra borúljon is az ég, mint az én miniszteri székem, pedig azon számnélküli tapasztalás által bebizonyitott oknál fogva, miszerint a legkitűnőbb jó sem áll helyén [oly] feszesen, mint a malum necessarium!

Számtalan osztrák higyje el felséges uram, nem azért kiván Felségednek minden jót és hosszú életet, mintha Felségedet szeretné vagy becsülné, hanem mert oly ostoba azt gondolni, hogy minden felfordúl, ha Felséged par hasard lefordúl.

Hiszen mi tart engem (fel) magas állásomban felséges uram? Az egész osztrák aristocratia, ámbár most előttem tökéletes megelégedésemre igen submissiv játszsza a humillimus servust, ezért belső érzelméhez képest meg szeretne engem fojtani[1] kávéskanálban és miért protegálnak mégis? Mert azt hiszik a bölcs gavallérok, nálam nélkűl megbomlik minden rend, és aztán ők nem élvezhetnék az élet kellemeit oly komód, mint most. Kollegáim halálra gyűlölnek, és miért nem szövetkeznek ellenem? Mert jóformán el vannak látva, jóllehet külömböző proportiókban ezen három negativ és positiv ingredienssel, ostobasággal, tudatlansággal és restséggel t. i., — és ekkép állásom átellenükben kimondhatlan erős, mert legelsőben is elég ignoransok, de legfőkép mert nem tudnak gondolkozni és kivált, mert nem akarnak dolgozni, honnét aztán, ha kollegáimat vagy gróf Grünnét Neuöstreichnak ezen »Immergrün« columnáját valaki valamint megszólit, stereotyp azt mondják neki: »gehens zum Bach«, és mindent hozzám utasitnak, — minthogy mint mondám vagy nem tudnak gondolkozni vagy restek valamiben fáradni.

És ez oka felséges uram, miért akadályozzuk minden kitelhető módon, hogy Felséged a magyarokkal contactusba ne jőjjön, — mert noha számtalan magyar elvérzett vagy meg lőn egészen törve, azért számtalan magyar találkoznék még ma is, mert a századok óta náluk divatozó selfgouvernement által oly kormányzási praxissal birnak, a milyest nekünk örökös tartományiaknak csak most kell szerezni [és persze azoknak nem eshetik jól auf deren Haut wir unsere Experi-

[1] Az osztrák aristokrátia ellenséges érzelmeiről Bach iránt rövid, de kitünő képet nyújt Friedjung sokszor idéztem műve (Österreich von 1848 bis 1860.) II. kötetének két fejezetében.

mente machen,] [a] — igen a magyarok közt még akárhányat tudnék én is Felségednek ajánlani, — ki tud is eleget, — gondolkozni is képes, és minden egyéb inkább mint rest.

Már ilyes neműeknek nem igen szeretném proponálni, [hogy] vennék helyemet át, mert egynél több tüstént kész volna arra, — és pedig nem bécsi felfogásként, melyhez képest az Amtllal a Verstand is megjön, hanem teljes meggyőződése szerint, hogy sokkal okosabban vinné Felséged dolgait mint én, — ki igaz, azon praxist, melylyel dicsekedhetek csak azóta szerezgettem, mióta omnipotens miniszter vagyok.

A malum necessarium argumentuma a magyarok átellenében tehát rám nézve nem nagy biztositó, de Felséged tekintetében még kevésbbé, — mert a magyarok általában véve azt hiszik és úgy vannak lelkesitve, hogy nagyobb áldást az egek ura az egész birodalomra nem áraszthatna, mintha Felségedet kegyesen magához venné, vagy azon jó gondolatot nyomná fejébe, hogy abdicáljon és adja helyét öccsének, Ferdinánd Maxnak,[1] ki mint általánosan el van ismerve, igen humánus, jószivű és nagyon eszes úr és ekkép mindazon főtulajdonokkal el van látva, melyekben Felséged a legnagyobb deficitben szenved és melyek nélkűl népeket zsarnokolni és kinozni lehet, de Istennek kedvére kormányozni, bizony sehogy sem.

És ezért felséges uram nem is esedeznek a magyarok Máriaczellben Istenhez azon okból, mint erről rosszúl lévén informálva, Felségednek hibásan referáltam, hogy Felségedet kormányzási tekintetben felvilágositsa; [2] — mert ők tudják, mikép ez phisicai lehetetlen, — hanem hogy vagy vegye ki az emberek sorából, és állitsa angyalok közé, die sich es gewiss zur grössten Ehre rechnen werden, einen gebornen apostolischen Kaiser zum Kameraden zu bekommen, vagy súgja meg Felségednek, mily gottgefällig actus volna, ha nagybátyjának és saját atyjának nyomdokiba lépve és példájukat követve úgy szólna hozzájuk mint egyik mintája dicső Dionis von Syracus nyilatkozott Damon és Phinthiashoz:

[a] Kiadó tette szögletes zárjel közé.

[1] Már föntebb utaltam egy jegyzetben arra, hogy sokan épen az osztrákok közül szerették volna ezt, lévén a főherczeg (a későbbi tragikus végű mexikói császár) igen népszerű, a kiről azt hitték, hogy alkotmányos és liberális érzelmű.

[2] Mikor, jóval föntebb, a máriacelli búcsújárásról beszélt Bach, akkor mondá ezt az okot.

Gewährt mir die Bitte,
Dass ich unter Euch sei der Dritte.[1]

Ily trifolium bizonyosan megnyerné a nagy Istenek kedvezését és ha nem is Felségednek és édesatyjának érdemeiért, de becsületes, emberséges és jószivű Ferdinánd végett, — ki higyje el Felséged legalább is oly okos mint Felséged, — és ha velejét nem is kincselte fel a nagy Isten annyi tudománnyal és gondolkozó tehetséggel mint amennyit mi Felségedre iparkodunk fogni és kenni, jóllehet ezen tulajdonokban a fagypont alatt áll, legalább oly érző szivvel ajándékozta meg, nem Felségedet, hanem Ferdinánd királyt, mely kormányzási tekintetben felér a legszebb ésszel, ha ez a szív sugárlására soha nem hallgat.[2]

12-ten Sept. 1857.

És különös, mint nekem titkos kémlőim súgják, Ferdinánd, kit nagy és kicsi szeret, mert nincs nap, nincs óra, — mely érzékeny szivének nem volna tanúja, midőn Felségednek kalendariuma telisdedteli van veres jelekkel, — Ferdinánd minden nyomtatványt, — mely a külföld sajtóiból kiszabadúl és Felségedet, vagy minket Felségednek hű minisztereit korbácsolja, legnagyobb satisfactióval elolvastatja magának,[3] ez most legkedvesebb időtöltése, és azon mértékben magasodik, amilyenben lealázzák Felségedet, — mi arra mutat, hogy tán becsületes és jogszerű Ferdinánd még sem abdicált oly igen szivesen, mint mi azt a világgal bekapattuk, — hanem hogy a sok viszontagságok és veszélyek által elgyengűlt, demoralisált jó urat, betüszerint viribus unitis lelármázták, legorombázták a fejedelmi székről. — És ezen operátiót — mirabile dictu — mint már érintve volt, gróf Grünne Felségednek első adjutánsa és fiackere[4] gondolta ki; mi új bizonyságot nyújt, mily nagyokat visz ki néha a gondviselés a legegyügyűbb instrumentumok által: — Igen, gróf Grünne jött ezen delicióz gon-

[1] Sz. csak emlékezetből idézte Schiller ismeretes költeményének a »Bürgschaft«-nak két utolsó sorát (Ich sei, gewährt mir die Bitte, in Eurem Bunde der Dritte).

[2] Megható Sz. e kegyelete a jó öreg király iránt, a kinek mindvégig a legloyálisabb és őszinte híve volt, a mint hogy bizonyára loyalisabb, önzetlenebb és tisztalelkűbb alattvalója Ferencz Józsefnek sem volt soha, mint Sz. leszen, ha megkoronáztatja magát.

[3] Ezt a mende-mondát tulajdonkép V. Ferdinánd nejéről beszélték.

[4] Grünne a császár főlovászmestere értendő a fiacker alatt. Hogy Grünne V. Ferdinánd lemondásánál csak »mitwissend«, »beavatott«, de nem tényező volt, az már mai napság köztudomású. De Sz. is csak persiflage ból tolja annyira Grünne személyét előtérbe s Bachét is, — mint a következőkből látható.

dolatra; és ezt nagy ügyesen a nagyerényű boldog herczegnek súgta meg; ez pedig Felséged philosophiai anyjának, — és igy egyesültek az erők, — magam is a szövetséghez álltam, — mert ismerém Ferdinánd lelkiismeretességét, és sympathiáját a magyarokhoz, másrészről értésemre jutván, hogy Felséged oly vak és makacs természetű — um ein Haus einzurennen, — tüstént felvilágosult előttem, hogy éppen Felséged azon individualitás, den wir brauchen, mert éppen azon két qualitással van ellátva par excellence, melyeknél fogva Felségedet orránál vagy fülénél lehet vezetni anélkűl, hogy észrevegye, vagy csak gyanitsa is. És az ekkép alakúlt coalitió, ganz im Stillen, kitólta Ferdinándot császári és királyi helyéből és Felséged atyjáról, — ki ezen egész transactióban »Mandel beim Sterz«[1] szerepét viselte, — nem lévén szó, — Felségedet emeltük a legmagasabb hatalomra, — és ha ez nem volt pragmaticus eljárás, akkor megvallom, nem tudom, mi a »pragmatica sanctio«; — hanem azt tudom, hogy mindazon magyarok, kik ezen actus után nem akarták Felséged szent személyében látni az apostoli magyar királyt, de oly buták voltak azt gondolni, hogy Ferdinánd még mindig az, tökéletesen meg is érdemlették az akasztófát etc. etc., mit nekem csak érteni kell, nekem, ki nem vagyok oly ignorans mint gróf Grünne vagy Felségednek máriaczelli gyontató kapuczinusa, — de meines Zeichens tanult diplomaticus prókátor fényében állottam azelőtt, mielőtt mint premier ragyogni szerencsém van.

És ha meggondoljuk, mily szelidséggel, mily humanitással vittük ezen translátiót keresztűl, lehetetlen, miszerint egy kissé magunkat fel ne magasztaljuk. Es ging alles mit echt deutscher Gemütlichkeit.

Mennyire mutatkozik ebben is a századnak előmenetele! Mily kegyetlenséggel lökték ki császári székéből például I. Pált,[2] muszka czárt! Lehetetlen ezen infamitásról hideg vérrel gondolkozni! És már ezen actus is megérdemli Felségednek viseletét a muszkák átellenében, mikor[a] Felségedet a sárból kirántották.

Hátha még szerencsétlen Selimre akarnánk emlékezni, kit mint mondják »lemoni sajtóval« préseltek ki a világból a barbár janicsárok.[3]

[a] Minekutána helyett.

[1] T. i. nem számító, elhanyagolható egyén.

[2] A már félőrült zsarnokot a híres palotaforradalom részesei — saját családja passiv beleegyezésével — mint tudva van, 1808 márcziusában fojtották meg.

[3] III. Szelimet, a rokonszenves, derék reform-szultánt érti Sz.

Ilyféle palota vagy szerail-conspiratiók mindig undorral tölték el a jobb ember kedélyét, mert annyi kegyetlenséggel járnak, mig egy ártatlan kis kamarilla furfang éppen oly resultátumot szül és a helyett hogy valakit sértene, minden pártokat tökéletesen kielégit. Igy például a mi kis manoeuverünk következtében igen meg van elégedve legelsőben is Sophia főherczegasszony is ; — aztán derék férje, továbbá Felséged maga —; szerény miniszteri személyemmel együtt, végre a derék Leibkutscher gróf Grünne, mert mig *[sic]* ez hízik ugyancsak meg nem szűnő örömében, hogy ügyesen fel tudott űlni az osztráki főparancsoló hátára ! — És Ferdinánd császár ? No ő is megelégedhetik, hiszen soha nem volt nagyobb popularitása, és mint mondják, jobb appetitusa — és e fölött kérdem, kaczagott-e valaha annyit, mint most, — kivált, mint nekem jelentik, mikor a piemonti újságlapokat magyarázzák neki, melytől őt eltiltani még nem volt időm etc.[1] — És hát a népek ? — Ez persze más kérdés, melyre azonban azt felelhetjük : »Man kann nicht Allen genug tun !«

I. Napoleon, mikor az ulmi diadal alkalmával, nagy triumphusának élvezeti ünnepe közt, őt a trafalgári catastropha[2] gyászhire érinté, ezen phrásissal gondolta szerencsecsillagának csorbátlan fényét fenntartani »je ne peux pas être par tout« ; — szintúgy mondhatja Felséged mindazoknak is, kik nincsenek megelégedve, lamentálnak vagy pláne petitiókkal ostromolják Felségedet : Ich kann doch nicht alle Menschen glücklich machen !, mely ügyes sententia tacite azt foglalja magában, mintha Felséged a nagyobb részt ugyancsak mégis boldogitotta volna már.

Igen, a magyarok azért omlanak Isten előtt le, mikép vagy szabaditsa meg őket rövid úton Felségedtől, vagy angyalai által inspirálja, hogy nagybátyjával és atyjával trifoliumot képezzen, — hiszen alle guten Dinge sind drei, és ünnepi lelkesedésében a magyar is azt mondja »három a tánez«.

Ha pedig nem végződhetnék a Felségedtől mint most parancsoló kényúrtól eljátszott véres komédia ily könnyen, ily közönséges triviális úton, és ily kedvezést nem érdemel a magyar nemzet és számtalan hibáiért meg tovább is kellend bűnhődnie, ám akkor azért könyörög

[1] Már föntebb említém a diplomatiai jegyzékváltást és elidegenülést, melyet a piemonti lapok és élczlapok czikkei az 1857 elején Milanóban tartózkodó császár ellen okoztak.

[2] 1805 október 21-kén tette tönkre Nelson Trafalgár mellett Napoleon flottáját, úgy hogy csak 10 hadihajó menekülhetett.

az egyetemes magyar faj szivepedve az egek ura előtt, — hogy minden élő és még születendő tagjának lelkébe csepegtessen erényt, magasztos becsületi érzést, tántorithatlan hazafiságot és kifáradni nem tudó nemes lelkűletet, mig ismét »derűre fordúl aború«.

Herczeg Broglie[1] franczia pair és publiczista a politikai viszketeget és alkalmazási vágyat tekintvén, az angol és franczia nép közt ezen párhuzamot vonja: kérdezz meg száz angolt, kivel Londonnak bármily utczájában véletlenűl találkozol: »akarsz-e első miniszter lenni?« És száz közt alig lesz tiz, ki e tisztet elfogadná, de egyenesen azt fogja válaszolni, én serfőző, szabó, Zimmerputzer etc. etc. vagyok, mi annyit akar mondani, én ahhoz, mit tőlem kivánsz, nem értek, mert nem tanúltam; Párizsban viszont száz francziával jövén szemközt, legalább is kilenczven ezen ajánlatra azt fogja mondani, »mais pourquoi pas?«

Ezen elágazó felfogás nem egyedűl a nemzeti typus külön árnyéklatából fakad, hanem leginkább a két nemzetnek különböző politikai institutióibul veszi eredetét.

Francziaországban valamint nálunk is körűlbelűl mindenki eljátszhatja premier szerepét és pedig »mit Vorzug«, mert nem lehet őt szabad discussió és szabad sajtó által kellőleg kitapogatni és igy ha feszesen áll fejedelmének gratiájában és tudja védelmére elégségesen használni a »geheime és öffentliche« pókokat és komondorokat, — számtalan éveken keresztűl, sőt holtig élhet a bölcseségnek és becsűletességnek legszilárdabb hirében, valamint Rummelpuff [?] is az ő hazájában Wellingtonnak tartatott.

Ha Felséged például Gunkel bécsi polgárt,[2] ki most a társaság extérieur ügyében működik, és mint okos és becsületes ember ismeretes, helyettem interieur miniszterének nevezi, tán rosszabbúl, tán jobban viszi Felséged dolgait mint én, miről bizonyosat nem mondhatni, — hanem mindenesetre úgy állna ő a genialitás hirében mint amilyenben én fénylek, — és pedig, mert absolút és despót kormányi formákban hibázik azon »pierre de touche«, melylyel kipróbálhatni az illetők intrinsique becsét, és mely szabad alkotmányak legmélyebb sarkalatát képezi.

[1] Herczeg Broglie Achill Viktor, Lajos Fülöp alatt többször miniszter, nagy angolbarát, Guizot párthíve, mérsékelt szabadelvű † 1870-ben 85 éves korában. A mit Sz. mond róla, azt valószínűen az általa alapított »Revue française« valamelyik czikkében olvasta.

[2] Híres férfiszabó-czég Bécsben, még a 70-es években is.

Vannak oly ostoba emberek, — und da können wir in grösster Quantität aufwarten, kiknek kitapogatására nem kell angol parlament, — mert alig tátják ki szájukat és tüstént kihangzik abból, amit mondanak, az: Ja, Ja.[1]

De oly egyéneket, mint például én vagyok, ki beszédben nem tudom, mi a kifáradás és bár a legnagyobb szájut is le birom disputálni és lelármázni, — kérem felséges uram, ki lenne képes a mi viszonyaink közt, oly egyéneket mondom, mint én vagyok, okosság tekintetében fenékig kitapogatni? — Hiszen ha par hasard nem tudnék felelni, feltéve, hogy oly ökör volnék olyas valakivel mélyebb okoskodásba ereszkedném, kinek superioritásától tartanom kellene, akkor simpliciter silentiumot imponálok és minden embarrasnak vége. De kérdem Felségedet, ki kényszerithet engem csak arra is, hogy valakit kihallgassak? Senki! Mert azon gorombaságok, melyeket valaki en passant tán rám köphet, ha neki hátat forditok, vagy órra előtt becsapom ajtómat etc. (azok) nem argumentumok, melyekre válaszolni kellene, hanem oly sértések, melyeket az ember mit christlicher Geduld und Demut elnyel, vagy melyekre, ha el nem kerűlhető, puskaporral felelhetni, habár az ember ezen fekete por feltalálójának ész dolgában még csak csizmatisztitója sem lehetne. D'Israeli[2] féle szunyog, skorpió, csörgőkigyó, ki szegény Palmerstont figyelésre és válaszadásra kényszeritheti, nálunk a mi gyönyörű constitutiónknál fogva nem létez, — sie sind durch unsere Landestreibjagden gänzlich ausgerottet, — és ha megint kibújna ilyes creatúra valami lyukból — tüstént belédugnánk valami más lyukba etc. etc.

És ez az oka, hogy a magyarok azt állitják, »talentumainkat, űgyességeinket ki nem tapogathatják; — és aztán en cas-que, minket pellengérre nem emelhetnek.«

13-ten Sept. 1857.

Mi (ugyan) erre azonban azt mondjuk: nekünk nem lehet czélunk, a magyarokat ledisputálni, és el is akarjuk ismerni, hogy beszédben minket általában véve superálnak és különősen nagy szájhősök és ez természetes, mert mig nekünk mindig hallgatni kellett mint halaknak, addig a magyar 52 vármegyéiben, országgyűlésein etc. etc. annyit locsogott századok óta, hogy ha a »szó« annyi volna mint »tett«, a magyar nemzet most tán primo loco állna.

[1] Szójáték: ja, ja = iá, iá.

[2] A fiatal Disraeli (a későbbi Lord Beaconsfield) a Palmerston-kormány elleni ellenzék egyik csípős szónoka volt az 50-es években.

Miután azonban a szó rendszerint nem ér sokat — mit nekünk tán senki eldisputálni nem fog, ha mindazon gyönyörű igéreti szavakra visszaemlékezni akar, melyeket mi bei dem Regierungsantritt Eurer Majestät Felségednek szájába raktunk, és Felséged azokat onnan, császári kegyességgel ki is bocsátni méltóztatott, und die rein in Nichts verschmolzen sind, — akkor mindenki természetesnek fogja találni, és azt hisszük e tekintetben minket senki nem fog hibáztatni, — ha mindazon abgeschmackt imputatiókra, melyeket kivált rám akarnak fogni, miszerint megmutassák, hogy kormányozásomban nincs »okosság«, nem szépen hangzó phrasisokkal, de »fényes factumokkal« válaszolunk.

És aztán ez az igazi »pierre de touche«[1] felséges uram, mely az emberek becsét classificálja; — és előttem legalább — nem tudom a magyar statusférfiak tán más vélekedésben vannak — nem az a bölcseségnek criteriuma, hogy kettő közt vajjon ki szól, hanem ki cselekszik okosabban. És e tekintetben bátran felszólitom minden magyarokat Árpádtól kezdve a legújabb, tán ezen órában született piczi magyarig, ám álljanak elő és mutassák, vajjon mi nagyokat vittek végbe ezer év óta és hajtsanak fejet-térdet, valóban mondhatni azon csudák előtt, melyeket Felséged rövid idő leforgása alatt az én inspiratióimhoz képest vitt végbe és melyekre nézve alárendelt népeinek átellenében valósággal úgy áll, úgy fénylik Felséged mint »Teremtő«.

A magyarokat ilyesekre (ugyan) a Megváltó érzése szerint, azt válaszolják, nem egyedűl kenyér, nem egyedűl testi kellemek (táplálék) után sóvárog a lelkesebb egyén, de főkép halhatatlan része szomjának kielégitésében leli megelégedését, találja boldogságát! Ámde ha ez oly fenhéjázó gondolat, mely anyagi lények közé, mint emberek általában véve, nem illik, — ugyan mi az, mit a császár anyagilag eszközlött, ahhoz képest, mit Egyiptomnak, Szicziliának etc. düledékei még ma is mutatnak? — és vajjon boldogok voltak-e azon népek, melyeknek veriték és zsircimentjével voltak azok felépitve? és vajjon a mostani adótól paralizált földbirtokos és adófizető, kivált ha gondosan tudtára adják, hogy a deficitből ki nem lábolhat az osztráki finância és ekkép ki nem számitható, mily terheket fognak még rakni már úgyis roskadó vállaira, kérdem örülhet-e az ilyes állásban levő, — és ez a nagyobb résznek sorsa —, ha nyomoruságba sűllyedt vagy sűllyedő családjával együtt pótlékúl például a semmeringi remek utat,

[1] Próbakő.

vagy mindazon roppant kőrakományokat bámulni engedtetik, melyeket a Felség rossz gazdaként fitogtatásúl felemelni parancsolt, melyek nem gyümölcsöznek, nem növelik a jövedelmet és melyek tulajdonkép nem a császár pénzén, de a népek zsirján készültek? Valóban gyönyörű compensatio! Mit érnek jó utak, igy szólnak a magyarok, ha azokra szinte csak lépni sem lehet, mihez képest a sáskaszámú beamterek vagy a nemzeti számtalan Hofmeisterek egyikével azokon ne carambolirozzon a szerencsétlen házát elhagyott? mit érnek fényesebb, szebben decorált termek, ha azokban szabadon, so wie es man im Herzen fühlt, szólni nem szabad? mit érnek több és nagyobb szőrszálhasogatással ellátott iskolák, ha azoknak főczéljuk, minden nemzeti önálló érzést elfojtani? mit érnek pompásabb és szebben decorált fejedelmi paloták mint például a budai királyi lak, ha abba csak az mer lépni, ki kinjában megtanúlta a bókolást? és ki elég abnegatióval bir, ott aláváló szolga szerepet játszani, ki még kérni sem mer, de kinek szoros tisztje, béketűréssel, sőt derült képpel eltűrni urának zsarnok tartását és oly sokszori büntető komédiáit? mit ér a gyorsabb posta, a kényelmesebb levelezés, — ha minden szóra, minden betűre kell vigyázni, mely a belső érzelmeket elárulhatná? — mit érnek vasutak, melyeket egyébiránt egyedűl az időknek köszönhetni, mert ezek hozták, ha azok arra is szolgálnak, [hogy] rövid idő alatt bejárhatni Magyarországnak elszakitott hét rongyát? mit ér a villámsebességű telegraph, ha az mindenek fölött arra szolgál, a centralisatioi absurdumot elősegitni, melynél nagyobb átok, kivált oly tarka népességű birodalomra nézve mint az osztráki, nem létezhet? — mert midőn egészséges vérkeringést éppen nem szül, de inkább vértódulást következtet, minthogy a centrumban mindennek elvégre megakadni kell, oly zsarnokságot eszközöl a nemzetiségekre, mely despótia előbb-utóbb, de bizonyos lángba-lobba hozza az egész állodalmat!

Anyagi tekintetben tehát, — igy okoskodnak a magyarok — nem vitt végbe a császár semmit, miért köszönni kellene — mert azon kevés, minek haszna van, nem az ő, de a népek pénzén vagy inkább »kapitálisán« készűlt, mert hiszen státusadósság fejében eszközöltetett, és ekkép még el nem döntött kérdés, nem lesz-e szükség ezen csudáknak egyikét, másikát, tán mindnyáját a státus terhére mindig arrozirozni, hogy ismét el ne pusztuljon? vagy nem fog-e Neuöstreich mint minden másban, úgy számtalan modern ruinákban is fényleni csakhamar?

De lépjünk a szellemi mezőre, — ugyan mit művelt ezen az apostoli császár?

Vajjon meri-e azt számtalan hizelgői közt csak egyetlen egy is állitni, dass er irgend in einer Angelegenheit nach Wahrheit gedurstet hätte? Sőt nem mondhatni-e inkább teljes valósággal azt, mikép makacsúl behúnyta szemeit és bedugta füleit és most is igy tesz, csakhogy a valónak világossága és hangja ne sértse érzéketlen démoni lelkét?

Száz példa közt különösen egyet emlitnek a magyarok.

Somssich Pál, ki minden időben legnagyobb hűséggel védelmezte a császári dinastia jogait, legtávolabbról sem hagyta magát a forradalmi ártól elragadtatni és általában véve mindenkitől különösen tisztelt és megbecsült egyén, 1850-ben e következő czimű munkát irta: Das legitime Recht Ungarns und seines Königs.[1]

A könyv férfiúi méltósággal ugyan, de oly kimélettel és modestiával van irva, mihez képest minden méltányosabb egyén bizonyosan bámulni fogja a derék szerző szilárd lelkületetét, hogy halálra megsebzett szivének daczára, ily higgadtan és indulatinak annyira parancsolólag volt képes irni és nézetit előterjeszteni.

A számtalan kormányi embereknek legiójából olvasta-e valaki, nem tudhatni. Tán nem, mert miután a császárnak eljárása a magyarok tekintetében legnagyobb consequentiával ezen théma szerint eszközöltetik: »Von den Ungarn will ich durchaus nichts wissen«, igen természetes, hogy a császárnak alattvaló németjei, nem igen törődnek azzal, a magyarokat joggal vagy jog ellen sütik-főzik-e?

Már ki az apostoli czimet appropriálja magának, mely czim nem az osztrák császárt, de a magyar királyt illeti, — mikép ignorálhatja a magyarokat és ezeknek jogait? [ez] nem igen fér össze a méltányosság, igazság és kivált az apostoli erénynek rendszabásaival; — ámde igen sokszor megtörtént már, hogy a nyers erő nem igen törődik joggal, kivált ha ilyféle erővel olyas valaki disponálhat, ki természeti rövidlátás mellett még elbizottsági vaksággal is van büntetve az egek ura által. — Ezen tehát nem kell bámulni.

A császár maga az érintett könyvet bizonyosan nem olvasta; — és ez is elérthető, mert legelsőben is mint tudatik, nem igen szeret könyvészni a lovagi fejedelem és aztán elég dolga is van, mikép való-

[1] Somssich Pálnak, a kitünő államférfiúnak, orsz. gyűlési szónoknak és publicistának (1811—1888) e híres műve 1850-ben jelent meg.

ban nem pretendálhatni, hogy minden könyvet elolvasson, kivált olyast, melyből hizelgés és tömjén helyett, előlegesen kiszagolhatja a »valót«, melynek a derék úr és apostol legelhatározottabb ellensége és üldözője.

Mindazon iszonyatok és borzadalmak közt, melyek Magyarországon keresztűlvonúltak, — e könyvnek fátuma legkisebb figyelmet és emlitést sem érdemelne, — ha nem szolgálna annak bebizonyitására, mily kezekbe süllyeszté Magyarországnak sorsát az egek ura.

És ugyanis Somssich Pál ezen merészsége által t. i. hogy legnagyobb méltányossággal és szerénységgel haldokló vérének jogai mellett feljajdulni mert, egyenes objectuma lett a császári büntetésnek!

Ugy mesélik, — gróf Grünnetől tudakolá a császár: »Was ist das für ein Buch?« Gróf Grünne: »Ein sehr schlechtes Buch.« Császár: Wie wissen sie es? Gróf Grünne: Mir hat's der Bach gesagt! — Olvasta-e Bach? Bizony ő sem olvasta, nem ért rá, hanem neki Geringer mondta? Hát ez olvasta? Ő sem, hanem ennek megint Augusz[1] súgta és igy az egész A, B, C-n keresztűl egyik súgta másiknak etc. etc., mikor végre az sűlt ki, hogy senki sem olvasta; de azért declarálták von vorneherein rossz könyvnek, mert egy magyar irta, kiről tudták, hogy nem tartozik a térdencsúszók és pöknyalók legiójába, kik Ferencz József legkedvesebb, sőt egyedűli emberei. És most mi történt? A felség apostoli tisztjének tartotta, Somssich Pált propria persona büntetni és pedig nem régi szokás szerint per audiendum verbum regium, hanem éppen ellenkezőleg, hogy nyilvános demonstratióként legelső alkalommal, mikor Somssich Pál a többi hű birkaőrzőkkel aufwartolásra volt commandirozva, vele a felség nem szólt, rá nem nézett, vagy ha nézett úgy szúrta szemeivel, mint bibicz szokta szurogatni a vizslát, kivált ha azt tudja, hogy el akarják szedni tojásait, neki auffallend hátat forditott, és végre, — ebédre nem invitáltatta etc., mely nagy szerencsétlenség végett szánakozásraméltó Somssich Pál azonban nem lőtte magát főbe, — sőt legszebb reményekre derűlt, mert tökéletesen meg lett arról győződve, mint minden okosabb magyar, hogy oly kormány, mely iszonyatos vérbűz mellett még a Kindszimmer-takonynak szagát is ily igen észrevehetőleg terjeszti, mely dajkaszoba nem volt elég nyirfával rendesen és toties-

[1] B. Augusz Antal 1853—1859. a budai helytartótanács alelnöke. (Állásából magyar érzelmei miatt bocsátották el; de még 1857-ben nagyon népszerűtlen volt a magyarság előtt.)

quoties kiszellőztetve, sokáig nem zsarnokolhat oly derék nemzeten mint a magyar. Res nolunt diu male administrari. És mely képre és társaira, melyek émelygősebben hatnak férfiakra mint hyppecacuana, mily gyönyörűen illik a mindent dirigáló premiernek oly annyira fitogtatott mottója, »besonnen, aber entschieden vorwärts!«[1]

De menjünk a szellemi mezőn egy lépéssel tovább — igy raisoniroznak a magyarok —, vajjon mit művelt Ferencz József a nemzetiség dolgában?, kimélt-e de csak egyetlen egyet is? Ha a magyarok nemzeti geniusát el akarja tiporni, ezt tán például egy bécsi kofa helybenhagyja, ki a magyarokról semmi egyebet nem tud, hanem hogy őket sokan »die ungarischen Rebellen«-féle czimmel illustrálják; de kérdem, mit vétettek a többi fajták és kivált a derék horvátok etc. etc., hogy szinte ők is, wie schmutzige Wäsche azon német prés alá jutottak, mely arra van calculálva, alle Nationalitäten auszupressen, damit dann — zur Fütterung der edlen Ochsen das — —[a] überbleibe.

14-ten Sept. 1857. A németnek, mint ilyesnek soha nem volt nemzeti érzése, tán a poroszokat kivéve; — és azért nem tudja, de nem is sejti, mily kiirthatatlanúl feneklik az mindazon nemzetek lelkében, melyek, mint a németek, el nem olvaszthatók és melyek: alattvalók, jobbágyok lehetnek ugyan, s pedig hű jobbágyok, de kutya szolgák? Soha!

És mi a hadat illeti, a császárnak ezen utolsó támaszát, vajjon nincs-e az már annyira pedantisálva, eltentázva és betű szerint agyon cujonirozva, mikép néhány kevés favoriton kivűl az egész hadban nincs de egyetlen egy tábornok vagy közlegény, ki nem volna disgustálva, elkedvetlenitve, sőt elmérgesűlve?

És vajjon csuda-e ez? Éppen nem, mert ugyan ki a tulajdonképi lelke az osztráki hadnak? Gondolná-e az ember? Itt is primo loco senki más mint gróf Grünne, ki soha háborúban nem szolgált, sem nagyobb hadtestületeknél, magasabb sphérákban mint kapitány, s kinek ekkép nincs igazi katonai gyakorlata,[2] de egész tudománya és talentuma abban áll, hogy nemcsak jó lókocsis, de kitünő ember-

[a] Olvashatlan szó.

[1] Itt már egy darab óta nem Bach beszél, hanem Sz. saját maga tesz reflexiókat s belelovalja magát — keserű fantáziái közt — a minél kíméletlenebb, már-már dégoutant »Kraftausdrückékbe« (mint ő mondaná).

[2] Érdekes összehasonlítani: mintha csaknem szóról-szóra Sz. e művéből vette volna Friedjung (Oesterreich 1848—1860. II. köt. 263.) Grünne jellemzését.

kocsis is t. i. olyasokra nézve, kiket könnyen lovakká tehetni és kit ezen motto kimeritőleg illustrál: »Gross im Kleinen und klein im Grossen!«

Üssön csak az osztráki had nem csekély számú piemontiakkal, vagy fegyvertelen magyar újonczokkal össze és majd ki fog sűlni, mily nagy csudákat vihetni végbe oly katonákkal, melyekről Schillerként igen helyesen mondhatni: »Zum Teufel ist der Spiritus, das Phlegma ist geblieben.«

Mikor valami had háborúba indúl, szokás proclamatio által felbuzditni az illetőket. És ha oly háború van napisoron, mely invasióval járhatna, akkor nemzetekhez is szokott szólni a fejedelem.

Most tegyük fel, hogy a muszka computisálni kivánna az osztrák fejedelemmel, und das dürfte sehr bald geschehen, vajjon ez esetben nem volna-e igazi remekmű oly proclamatiót irni, mely Neuöstreichnak hadait és kivált népeit annyira electrisálni képes volna, dass die betreffenden »Diener« für die Verteidigung ihres »Monarchen« willig ihr Gut und Leben liessen? és báró Bach, a hires pennás, győzné-e ily pierre de touche-féle pillanatban szokott furfangsággal és tudna-e irni [oly] proclamatiót, mely több volna mint »szófosás«, és efféle »gute Gedanken« helyett nem jutna-e eszébe inkább az, hogy személyére nézve irkafirkáló vajudások helyett tán czélszerűbb volna — az »illa berek, nád a kert« tempója? Az ellenfélnél, a muszkánál ellenben igazi gyermekjáték lenne, néhány sorral »egész Neuöstreichot« per Bausch und Bogen, Putz und Stingel az apostoli zsarnok ellen felbőszitni. — És ha valaki e sorokat tán olvassa, ám képzelje magát lelki tehetsége szerint Ferencz József helyzetébe, ha t. i. beáll vagy inkább már beállott az érintett zordon idő és kisértse meg talentumát, irjon proclamatiót Osztrákia népeihez; — népeihez mondom, mert sorban és szoros fenyiték alatt álló katonákat, legalább bizonyos ideig, bármily directió felé korbácsolhatni, — és tapasztalni fogja, hogy egyetlen egy szót sem vethet papirosra, mely nem volna legszemtelenebb hazugság vagy melynek éle és hegye nem fordulna maga ellen; — és aztán tartson a muszkák felé, próbálja azokat buzditni, — és tapasztalni fogja, hogy cicerói szónoklattal bir. — És ezen ártatlan kis próbatételnek eredménye kulcsúl szolgálhat a muszka és osztrák egymás elleni pondus megértésére, méltánylására.

Az emberi társaságok legfőbb kelléke a »bátorlét«. És e tekintetben mit végbe vitt az apostoli császár? Azt, hogy az örökös tartományokban sincs nagyobb biztonság mint volt azelőtt, noha tiz annyi Spitzli

és komondor tartatik most közköltségen; Magyarország határai közt a felvigyázat provocáló ügyetlensége végett pedig oly aggasztó irányban növekedik a közbátortalanság, sőt személyes veszély, miszerint mondhatni, nincs Európában ország, mely e tekintetben mostohább körülmények közt sinylődnék, mint a szerencsétlen elszamárkodott magyar hon.

És a vagyoni bátorság, — vajjon nincs-e legszomorúbb körülmények közt? Voltak-e valaha oly roppant mennyiségű heverő pörök mint most és ezeknek nagy része nem lőn-e eldöntve contradictorice, úgy hogy az, mi egyenlő esetben Pálra illett, Péterre nem volt alkalmazható? — mi eléggé bizonyitja, ha ezen factumra még kellene bizonyitvány, hogy Neuöstreichban nem törvény szolgál cinosurául, de önkény és a mindenben tanusitott »tel est mon plaisir«.

És mi a törvényt illeti, vajjon létez-e ilyes valami Neuöstreichban? Nem több mint Törökországban, sőt kevesebb. Mert vajjon Patent, Edict, Erlass etc. etc. más-e, mint közelnyelésre kilombikázott önkényi fekete leves? És ha a török szultánt soktól eltiltja a Korán és számtalan tárgyakban éppen nem omnipotens, vajjon mi korlátozhatja Ferencz József császár »akaratját«, mely zsarnoki szóval oly annyira szeret paradirozni, t. i. hogy ő az úr, a többi »szolga«; vagy nagyobb pontossággal kitéve, »Ő a peczér, a többi a kutya, sőt ő a bakó, a többi áldozat?« Kérdem, mi korlátozhatja az osztrák császár önkényét? Tán csak nem a »katekizmus«? mert ha ez igy volna, akkor emberiebben viselné magát.

Szabadsághoz szokott nemzetek ily fattyú törvényekkel meg nem barátkozhatnak, mert valamint gyermekeiket úgy törvényeiket is saját maguk szeretik csinálni és ezen fabricátiót nem hagyják másoknak át.

De ha a neuöstreichi szabad (?) polgárnak vagyona biztos is szomszédjától, ugyan mi nagy haszna van ezen előnynek, mely azelőtt sem hiányzott, a minden nap növekedő adónak következtében? — bizony felette csekély, — mert aztán a szomszéd vagy a császár veszi-e el az illetőnek kenyerét, az éppen annyira megy, mint 7 lábnyi oszlopra vagy Szt. István tornyára felfüggesztetni!

Financiális állása Neuöstreichnak, mi alpha és omegája minden státusnak, napról-napra süppedékesebb mocsárba süllyed, melyből csak két móddal menekülhetni, — ha t. i. a státuskiadások 40 percenttel kevesittetnek, a bevételek viszont, t. i. az adó, mert a többi már mind el van kobozva, 30 percenttel magasittatik.

Ezt pedig teljességgel nem cselekedhetni, mert oly birodalmi mosaique karikaturában, mint Neuöstreich, egy szál katonával sem tarthatni kevesebbet, minthogy máskép igen sok plus-machernek eszébe juthatna és en cas-que eszébe is jut, ob es denn eigentlich nicht gescheit wäre, dass so ungeschickt zusammengeflickte Östreich ganz einfach zu teilen, — mi ellen a legtöbb tartományoknak legkisebb kifogása sem volna. Erdélynek többsége szivesebben egyesűlne Romániával, a Vojvodina Szerbiával, Galiczia a muszkával, Lombardia Piemonttal — és ki tudja, tán Csehország Poroszországgal etc., — mint sem hogy az osztráki prés alatt utóbb is parforce németté sajtoltassa magát. És a magyar nemzet? A magyar nemzet ma kész »unbedingt« a muszkák karjai közé omlani,[1] mert a muszka vagy vissza fogja állitni a magyart előbbi édenébe, melyből vakságában tulajdonkép ő lökte ki, vagy legalább nem egyesiti egy személyben a magyar királyt és hóditót, a máriaczelli szenteskedőt és az embertelen zsarnokot.

És vallás dolgában ugyan bölcs volt-e mindazon mysteriumokat felmelegitni, melyeket valóban jobb békében hagyni? — Embereket oly dilemmába állitni, hogy vagy a kétszer kettő négyen kételkedni legyenek kénytelenek vagy a vallásnak némi arcanumain, nem jótett, de igazi kegyetlenség![2] És oly kormány, mely ilyest tesz, nyilván bizonyitja, mily butáknak és gyermekkoruaknak tartja még a népeket vagy ilyest csak tetteti, mikép azokat aztán ezen pretextus alatt bizvást és plausibiliter járszallagokon tarthassa és minden szabadságtól eltiltsa.

*

[38.] Az egész birodalom alá van ásva, — ist ganz unterminiert — és miután a bakó et Co kellőleg kitanitotta a népeket ildomra, sőt még hypocrisiára is, a vak császár és az elbizott premier a magyarországi demonstrátiókat őszintéknek tartván, nem is gyanitják, lépteik alatt mily feneketlen mélység tátong, mely fölött csak gyenge hártya vonúl el, melyet legkisebb véletlen is egybeszakit.

15-ten Sept. 1857.

[1] Ez a pont is azt mutatja, mennyire nem a nyugodt reflexió, hanem a példátlan elkeseredés szüleménye e nagy szatirikus mű. Már az itt mondottakkal épen ellenkezőt állít és fejteget Sz. a muszka rokonszenvről 1859-ben a Timesba írott czikkeiben, mint a Tört. Bevezetés (jelen kiadvány első kötete) második könyvében láthattuk.

[2] Főleg az 1855 augusztusában megkötött concordatumra czéloz itt Sz.

A magyarok mindent elkövettek, hogy őket a hóditó, ki magát apostoli császárnak nevezi, legalább kihallgassa; — feleletűl »kevélyen hátat fordit«; — majd tiz évi türelem és kín-epedés után, mikor tapasztalnák, hogy a hóditó a magyarokra nézve hideg kőszobor, mely nem lát, nem hall, melyben nem dobog érző sziv, nem lakik emberi lélek, — Isten lábaihoz rogynak, és nem egyenként, de seregesen, mihez képest tán észrevegye a »kőszobor«, hogy maga magát csalja vagy mások által csalni engedi és mindazon komédia, melyet Magyarországban fizetve, kényszeritve eljátszanak előtte, nem egyéb, mint parancsolt és rettegés által provokált hazugság, — 30,000 magyar omlik le a kegyelem és lelki tisztaság ideálja előtt[1] azon helyen, hol már annyi magyar áldozott és zokogva könyörög Istenhez, ne hagyná őket el. És mit nyertek? Nem többet, mint azt, hogy szintazon pillanatban, melyben 30,000 lélek és ezekkel Magyarország minden és valószinűleg a közbirodalomnak legtöbb lakosa Istenhez rebegi imáját: »Világositsad fel oh uram annak lelkét, kinek kezébe annyi hatalmat tettél, hogy 40 millió ember-teremtéseidnek szerencséje, sőt léte az ő akaratjától, az ő jókedvétől, az ő szemhunyoritásától függ,« — s mit nyertek? Azt, hogy éppen ezen pillanatban, mintha a nagy contrast miatt csak erre várt volna, irta Laxenburgban, 9. szeptember 1857., azon végitéletet alá,[2] melyet Bach minisztere — alkalmasint Dante Comedia infernale remek művéből összeszedegetve, — terjesztett elibe, és mely itéletnek értelmi sommája ez, »Ti magyarok többé ne reméljetek« mihez még csak azt kellett volna csatolni, de azért imádjátok a ti lovagi császártokat, sőt monarchátokat.

[1] A már többször említett máriazelli nagy magyar búcsújárásra czéloz e szép mondásban Sz.

[2] Itt Sz. a mondott napon és helyen kelt csász. kéziratot érti, melyet az uralkodó, magyarországi útja befejezése után intézett Albrecht főherczeg kormányzóhoz. A kézirat a császár örömének ad kifejezést az ország népének iránta tapasztalt hű ragaszkodásán és azon a *tetemes* előhaladáson, mely az országban a kormány intézkedései következtében 5 év óta minden irányban észlelhető. *Ebből* minden jót remél a császár a jövőre is és *azért szilárdan* el van tökélve, az *eddigi* kormányelvek mellett *törhetetlenül* kitartani. Köszönetét fejezi ki egyszersmind a kormányzónak s a hatóságoknak *hasznos* működésükért. — Ez a legf. kézirat (a melyet Szőgyény Emlékiratai II. köt. 100. és köv. l. közöl) teljesen megsemmisíté a legszerényebb reményeket is, a melyeket a magyarság a császár magyar útjához kötött. Ezért nevezi Széchenyi e legf. kéziratot »végítéletnek«. Azok a rémítő kifakadások, a melyekkel a császár ellen e nagy szatira folyamán még találkozni fogunk, az ezen kézirat fölötti *általános* elkeseredésre is vezethetők vissza.

Ily alkalomkor nem egy gondolkozónak az jut eszébe, hogy soha nincs jó vége, ha egyeseket vagy kivált nemzeteket desperátióba korbácsolják, sokan pedig ezen latin mondára emlékezni kénytelenek, »Si *nequeo flectere superos*,[a] Acheronta movebo« etc. — Azon magyarok azonban, kik a gondviselés által ki vannak szemelve vérüket, fajtájukat mostani oly annyira epesztő bajaikból kisegitni, kiemelni, — sem desperátióba nem esnek — az érintett Dante-féle compositio végett — sem az Acheronból nem várnak segitséget, — ezen alliancetól Bach miniszter urat et Co megfojtani teljességgel nem akarván; de megtörhetlenűl azon legmagasabb égi királyban bíznak, kinek mérlegében erény, magasztos becsületi érzés, tántorithatlan hazafiság és kifáradni nem tudó nemes lelkűlet, nagyobb súly mint császári kevélység, véres bosszúvágy, embertársak becsmérlése és kifáradni nem akaró furfang és komédiajátszás!

Gondolja felséges uram, ily impertinent — ganz aus den Wolken gegriffenen, — nézetekkel és illuziókkal vannak a magyarok eltöltve, mondhatni saturálva.[1]

Ők hát nem engednek, de ujjat akarnak húzni. Jól van, — mi elfogadjuk a kihivót és majd meglássuk, ki győzi tovább, jogszerű fejedelem-e mint Felséged, kit Isten csak el nem hagyhat, minthogy Felséged Dei gratia császár és emellett, ezer meg ezer katonája és ágyúja van, — vagy egy rozsdás, penészes, rothadt nép, fecskefészki ruina? Wir werden sehen, wer es länger aushält? Én meg vagyok győződve: Felséged; feltéve ha tovább is csak rám hallgat, — rám mondom, mert én soha nem fogok tétovázni, soha nem fogok tágitni; — mert elég eszem van átlátni, hogy ily operátió annyi volna, mint saját nyakamat szegni; — ehhez pedig legkisebb gustusom nincs; és ekkép bár bukjék előbb az egész birodalom Felségeddel együtt a tátongóba, én magamat kényelmes helyzetemből kiugrasztani engedni nem fogom. De ahhoz ragaszkodom körömszakadtáig. És ezt kiki helyeselni fogja; mert szintúgy mint Felségednek saját személye »mindene«, úgy én sem ismerek magasabb czélt mint »édes magamat«.

Én semmitől sem félek, és tudom előre, hogy a magyarok is elvégre tökéletesen megjuhászkodnak. — Hiszen maguk is azt mondják példabeszédként: »megszököm vagy megszokom«. És miután

[a] Sz. aláhúzása.

[1] Tehát, minden átmenet nélkül, egyszerre ismét Bachot szólaltatta meg Sz.!

mind csak el nem szökik, — és ha igen : »bon voyage«, elvégre mind megszokja. — sőt reflexion faite, még örülni is fog »über seine verbesserte Lage — és a legdühösebb telivér magyar is végkép át fogja látni, hogy például Sperl, Károlyszinház, kivált ha oly jóizlésű geniek mint Nestroy vagy Scholz producálják magukat, — Volksgarten etc. etc. vagy pláne udvari soirée, jobb mulatság mint czifra congregatio vagy turbulens országgyűlés etc.

Pénzszomj, commoditás, comfort, restség, dolce farniente, félelem, erkölcsi elaljasodás, luxus, zerrüttete Vermögensumstände, udvari fény, börze, a tisztviselők sáska serege, és kipusztithatlan csimaz természete, aranykulcsi, pántlikai hiúság etc. etc. im ezek, a mi szövetségeseink, melyek elvégre a derék magyarokat is le fogják győzni — és azért mindazon handa-bandától, melyet még sok magyar mint Schreckenbergert hord szájában, — nem kell rettegni, de a legjobb azokat ignorálni, s bár törik, bár szakad, előrehaladni.

És azért, felséges uram, »nur drauf los« ; kein Mensch soll sich mucksen, das ist die Hauptsache és jótállok, minden gyönyörűen fog menni ; mely alkalommal bátor vagyok Felséged-nek ismételve nyájas emlékezetébe hozni, tanitónknak vagy inkább kollegánknak, derék Macchiavellinek azon mély bölcseségű patentjét, hogy a világon azért van az emberi viszonyok közt annyi baj és szerencsétlenség, — mert a népeken »uralkodók« vagy nem elég jók vagy nem elég rosszak, was man sagt, weder Fisch, noch Fleisch.

És miután ezen »másvilági« Erlassnak mély bölcseségén nem kételkedhetni és miután Felségednek tulajdonkép nincs más választása. [mert ha Felséged egyszerre mint »jó« akarna szerepelni, mindenki azt kiáltaná fel, vagy legalább azt gondolná Mephistopheles in Kapuzinertoilette és igy mint mondom Felségednek nincs más választása] [a] mint felvett Schwarzenbergi útján legnagyobb energiával haladni vagy mint a yankee mondja, to go the whole length of the figure, és addig is, mig tart, naponként »olasz salátát élvezni«, — és avval vigasztalni magát.

Mig azonban ezen fatális pillanat bekövetkeznék, — legnagyobb figyelemmel kell lennünk napról-napra erősebben süllyedő financiáink tekintetében, — mert noha Felségednek minden szabad, azért még sem énekelheti Felséged azon, kivált mostani időkben oly sokszor hallott bécsi néphymnust »Es ist alles Eins, Es ist Alles Eins, ob

[a] A szögletes zárjelet kiadó alkalmazta.

wir ein Geld haben oder Keins!«[1] Mert ha Felségednek nincs pénze, akkor nem fizethet minket, mi pedig nem vagyunk oly buták, ingyen és mint számtalan magyar tette azelőtt, ex nobili officio szolgálni, — a bankót in infinitum nem préselhetni, mert aztán Wertpapierból elvégre egyenesen árnyékpapir lenne belőle, — a derék adófizetőket pedig kelletin túl fejni vagy éppen exequálni némi nehézséggel jár, — s pedig mert első esetben, tej helyett vér jön ki a tőgyekből, — ha pedig levágjuk a tehenet, akkor éppen nem ád tejet.

Ennélfogva valamint szokásom minden alkalommal a társaságot tekintve, intőleg exclamálni: »Les moeurs avant tout«, igy vagyok kénytelen Felségedet szünetlen ezen kellemetlen melódiával úntatni: »L'économie, après tout« — vagy mit is mondok, szinte »avant tout«.

E tekintetben már szerencsém volt Felségednek előterjeszteni, hogy a státus kiadásit az armádiát illetőleg nem kisebbithetni, legalább mindaddig nem, — mig tán diplomácziai úton geniális gróf Buolnak nem sikerűl Felséged szent személyét a muszka nemzettel kipacificálni, sőt mig ez szerencsésen nem megyen végbe, an dem nicht zu zweifeln ist, mindaddig Felségednek hű katonáit és hű ágyuit inkább szaporitni mint kevesitni kell. E kérdésről tehát attendant prescindálhatunk.

16-ten Sept. 1857.

Emlitést tettem[2] ennek utánna a zsandárokról, — és e tekintetben megvallom, minden okosabb embernek úgy látszik, hogy lehetetlen volt a kitett vagy inkább kimutatott czélnak elérésére valami otrombábbat kigondolni, és az otromba gondolatot velőtlenebbűl alkalmazni, mint ezen franczia majmolást, mihez képest legbölcsebb volna legalább Magyarországra nézve, a derék zsandároknak sammt und sonders Abschiedot vagy Laufpasst adni és a régi municipális rendőrséget ismét lábra állitni. — Én is nem tagadhatom, sokáig ezen nézetben voltam, és nékem sokszor az jutott eszembe, hogy jobb lett volna, ha már majmolni akartuk a francziákat, inkább pénzmintájukat, a czélszerű frank és napoleon ezüst és arany darabokat átvennünk, — mint a magyar körülményekhez éppen nem illő arany pickliket.

[1] Még a 19. század vége felé is eléggé kedvelt dal a bécsi »Sängerei«-okban.

[2] Sz. itt egy pillanatra megfeledkezett arról, hogy Bachhal a császárnak a magyarok felfogásáról, nézeteiről beszéltet és azokat czáfolgattatja; nem pedig beszélgetést folytat más valakivel. Azért ez az »említést tettem« kifejezés itt igen zavarólag hat. Kinek tett említést Bach? ... Senkinek ... Később azonban, mint látni fogjuk, visszatér az előadás az elhagyott kerékvágásba.

Miután azonban — mint Felségednek már legmagasabb értésére előadni alkalmam volt, — a zsandároknak főhivatása nem az, hogy a közbátorságnak legyenek kezesei, — hanem hogy minden sociális viszonyokba beléfúrják magukat, »damit uns womöglich auch nicht ein Gedanke entgehe«, miután mint mondom ez a főczél, természetes, mihez képest ezeknek reductiójáról nem lehet szó, sőt ha a magyarok elpusztitását, — bona modalitate und ohne, dass es auffält, — előbb akarjuk eszközölni, akkor a 14 zsandárezredet 20ra, sőt 30ra volna czélszerű emelni.

És e részben, mi személyes óhajtásomat illeti, kész volnék IV. Henrikkel, ki minden francziának fazekában kakast kivánt láthatni, e szavakra fakadni »bár ülne minden magyar kastélyban, kúriában, sőt becsületesebb polgári lakban egy-egy derék zsandár« — és pedig mert biztosabb mód nem volna az egész magyarságot fermentátióba és rothadásba hozni!

Szilvásokban miért nem romlik meg minden szilva? Azért, mert mindnyájában nincs kukacz; minthogy ha mindnyájában volna ilyféle derék teremtés, mind rothadásnak indulna.

És ekkép — sapienti sat — a zsandárokat felséges uram nemcsak nem reducálhatni, sőt szaporitni kell.

Két position átvergődvén t. i. az armádiát és a zsandárokat tekintve, észrevehette Felséged, hogy e két positióra nézve a státuskiadásokban teljességgel nem számithatni »minus«-ra, hanem elkerülhetlenűl a »plus«-t kell felvennünk budget-tabelláinkba.

Jön most egy nevezetes rubrika — t. i. az én derék huszárjaim fizetése etc. etc. És im ez azon »Buhu«[1] mely ellen legnagyobb méreggel dühöngnek a minden szinű és tollú magyar madarak, egyik azt sivitja ad nauseam »biamter, biamter«, a másik »tenta, tenta«, — a harmadik »bureaucrátia, bureaucrátia« etc. és igy tovább ezer variátiókban.

Oly gazdaságban, hol nincs más kontroll mint rovás, ott igaz sem papiros, sem tenta, sem iródeák nem kell. De ily gazdaságot csak nem állithatni mintáúl im jetzigen Jahrhundert! És azért ha 1847 előtt nem fogyasztatott el sok tenta etc. etc. Magyarország határai közt, ez igen természetes; de kérdem felséges uram, okos ember, ki a századdal haladni akar, ugyan visszakivánkozhatik-e az 1847. előtti oly boldogtalan és tentátlan időkre? Bizonyosan nem, — és azért nem

[1] A. m. fülesbagoly.

is érdemel figyelmet a magyar madaraknak ebbeli garázdálkodása. Mint a Buhu, úgy mi is béketűréssel, sőt megvetéssel tűrjük a beamterek ellen intonált vociferátiót, mig az elrejtett puskásnak alkalom nyújtatik az igen is szájasokat és szemteleneket derekasan megserétezni.

Hosszabb idő előtt alkalmam volt — e tárgyat bizonyos magyarral discutiálni, ki sok észszel, nem kevesebb tudománnyal ellátva egész családjával együtt Felségednek legszilárdabb hiveinek sorában áll.

Ő : A civil tisztek oly nagy seregével mint a milyennel a miniszter úr elárasztá a közbirodalmat, oly sebet ütött a státus financiáin, mikép az igen könnyen annyira elmérgesülhet, hogy a legkérdésesebb állásba süllyeszti a státust ; kivált mert a felvett systemának complicátiói mindig növekedvén, a tisztviselők folytonos szaporitását szükségessé teszik, — és ekkép az egész rendszer betű szerint rák nyavalyában sinylődvén, mindig tovább harapódzik, mig elvégre megdönti a legerősebb álladalmat is, ha hogy ezen szerencsétlenség elmellőzésére a tempo nem használtatik kés, lapis infernális stb.

Én : Az emberi tehetség korlátolt, többet rakni valakire, mint a mennyit elbir, nem czélravezető, — és ekkép egy-egy tisztviselőtől sem kivánhatok többet, hanem hogy bizonyos számú numerust absolváljon, — és ha ezen numerusok száma növekedik, akkor természetesen a tisztviselők számát is kell szaporitni aránylag. — Ez, meg akarom engedni, egyik árnyékoldala a civilisátiónak és a sociális viszonyok progressiójának ; — ámde ha a javult állapotnak előnyeit élvezni akarjuk, akkor annak terhét is viselnünk kell. — És valamint a mindig növekedő jövedelem fejében több tisztviselő és bérest elbir a kifejtett gazdaság, úgy fogja a napról-napra növekedő közopulentiája Neuöstreichnak is elbirni a civiltisztviselők aránylag könnyű noha szaporodó súlyát.

Ő : Legalább eddig, 7 év leforgása alatt a közopulentia még nem nőtt annyira, mikép a tisztviselők száma aggasztólag ne nyomná a hont, de tán még nincs egészen kifőzve a felvett systéma és annak jó ize és gyümölcse csak később fogja érinteni, felvigasztalni és megtölteni már-már kifáradt appetitusunkat, reményteli lelkünket és most jobbadán üres csűreinket. E jobb időt, feltéve ha az valaha elérkezik, tehát előlegesen be kell várni. De addig is tökéletesen elismervén, mihez képest 24 órában bizonyos pensumnál többet bármily buzgó egyén nem végezhet, egyenesen azt hozom kétségbe, hogy vajjon szükséges-e az absolválandó numerusoknak oly borzasztó quantitása ? Ha például én, ki a vagyonos és rangirt egyének sorában lelem helye-

met, irásban adom ki akaratomat kulcsáromnak, ez irásban adja tovább szakácsomnak, pinczéremnek etc. etc., ezek ismét odébb megirják kocsisomnak, szobatisztitómnak, kuktámnak, etc. etc. és mindez protocollumba vétetik, és aztán revideáltatik és superrevideáltatik etc. etc., mely műtételekre extra tisztség szükséges — ha én igy vagy inkább ezen systéma szerint cselekszem, és nemcsak házamban, de gazdaságom és egyéb dolgaimban is, akkor nemsokára koldusbotra jutok, miután ezen séta alatt sokkal rosszabbúl és kellemetlenebbűl folytak és végződtek viszonyaim s ügyeim mint azelőtt.

Én : Omnis comparatio claudicat, kedves uram. A grófnak viszo-

17-ten Sept. 1857.

nyait nem ismerem, és ekkép meglehet, hogy a grófnak nincs érdekében sok egyéneket obligálni és őket érdekeik által magához csatolni, midőn a mi neuöstreichi státusviszonyainkban legnagyobb érdekünkben fekszik lehető legtöbb német beamtereket a magyarok nyakára ültetni, — és legelsőben is, mert ez által a magyarok mind anyagi, mind erkölcsi tekintetben mindig mélyebbre süllyesztetnek és aztán, mert ezen factor által nagyon növekedik a stabilitás elve ; mert a beamteri légió szerény személyemmel együtt, mi igen jól tudjuk, hogy tüstént végünk van, ha bukik a császár és ekkép állását, mennyire csak birjuk, erősitni törekedünk. Ért a gróf úr ?

Mire persze a magyar Staatsmann, ki mint egykori kollégái soha nem volt képes és most sem birt a dolgok mélyébe hatni, szépen elhallgatott, — alkalmasint magában gondolván, — dass wir mit anderen Salben geschmiert sind, wie die ungeleckten, schlecht pomadierten Herren »mágyár táblábirók !«

A mi beamtereinket tehát, felséges uram, szinte nem kevesbithetjük, sőt azok számát is a fennhozott fontos okok miatt inkább növelnünk kellene. Ámde e tekintetben mégis bátor volnék tetemes meggazdagitást[a] javasolni, és pedig nem valami redactió által, hanem az illetők fizetésének kisebbitése következtében.

Ezen eszme, első benyomás alkalmával és mielőtt az tökéletes higgadtsággal megfontoltatnék, igen kegyetlennek, sőt mi több »kivihetetlennek« mutatkozik ; mert beamtereink nagy része oly miserabiliter van fizetve, mikép az ember nem capiálja, a szegény ártatlanok min élnek és mily pénzzel varratják a rájuk parancsolt magyar libériát.

[a] Így tollhibából: megtakarítás helyett.

Aber es gehet, — und es ist noch nicht »da gewesen«, hogy Magyarországban egy német beamter éhen halt volna vagy rongyos nadrágban jelennék meg, sőt mindnyája, azokat kivéve, kik tán valami chronicus bajokban sinylődnek, napról-napra erősebben hízik és öltözetére oly kényes, mikép igazi öröm látni, wie ihnen das ungrische Clima gut anschlagt!

Felséged tudja, én a magyarokat nem szenvedhetem, legelsőben is weil sie kein reines Deutsch sprechen, és aztán, mert nagy rabulisták, — mi engem természet szerint mint született genuin Lerchenfeldert[1] — und das ist mein Stolz — és annyira tiszta készitményű prókátort, wie ich zu sein mir schmeichle, kimondhatlanúl sért, bök és kinoz. Ámde a mi igaz, az, meg kell vallani, igaz; és a magyarnak hospitalitását, bőkezüségét, generositását nem dicsérhetni eléggé. Kivált oly egyénekre nézve, die sich liebenswürdig zu machen verstehen.

A mi derék beamtereink, higyje felséges uram, annyit kapnak ajándékba, hogy ezen nem bámulhatni eléggé és e tekintetben nem dicsérhetni feleslegesen a jószivű háladatos magyarokat! És vajjon, miért kapnak annyi ajándékot? Mi ennek legmélyebb sarkalatú oka? Semmi más, Felséged erről meg lehet győződve, hanem az, hogy ők is, Caesaris ad exemplum, mennyire képesek a magasztos példát utánozni »frei von Eigendünkel und Hoffahrt sehr bescheiden und grenzenlos liebenswürdig sind«.

Fizetésük ahhoz képest mit mellékesen szereznek — vagy akarom mondani elkapnak, oly kevés, hogy azt tekintetbe se vehetni, és azért ha honoráriumukat felezzük, sőt egészen elvonjuk, azt nem is érzik, sőt a deperditát könnyen pótolhatják, ha magukat csak egy kicsit erőltetik: Doppelt oder dreifach so liebenswürdig zu sein, wie sie vorhin waren.

Felséged tudja, hogy a kozák [— ej be nem szeretem kimondani e szót, mert daragombóczra emlékeztet, melyről az urwüchsig bécsi ha nemzeti lelkesedésre lobban, azt szokta énekleni »Wenn ich auf die Griesknödeln denk, gibt's mir einen Stich in die Lend'«—][a] a kozák mondom nem húz rendes fizetést, — és mégis eljutott kétszer Párizsig és újabb időkben Felségednek barátságos meglátogatására, Pestig, Temesvárig, Brassóig és éhen holt kozákról soha szó sem volt, — sőt

[a] Kiadó tette a közbeszúrtakat szögletes zárjel közé.

[1] Bécsnek egyik elővárosa (városrésze).

mint tudatik, üresen igazi kozák nem szokott hazatérni. És vajjon mi ezen látszólag nagy rejtélynek kulcsa? szinte semmi egyéb mint azon ismert factum, hogy annyira meg tudják a kozákok t. i. magukat kedveltetni mindenütt, mihez képest senkinek nem jut eszébe a jó fiúktól valamit megtagadni.

És ha a Don vagy Volgaparti durva, iskolátlan nyárshordóknak szeretetreméltósága, — die nicht weither sein kann, jár ily haszonnal, kérdem, nem természetes-e mily csudákat kénytelen szülni még az, wenn sich erst ein ausgeschulter Östreicher oder gar ein aimabler »Wüner« sich ansetzt und den charmanten spielt?

Felséged, noha Felségedről nem szoktak anekdotákat mesélni, mégis tudom, hogy ilyeneket hallani szeret, és azért bátor leszek egy furcsa esettel előállni.

Bizonyos Kucsuba dzsidás közvitéz azon ritka egyéneknek volt egyike, ki bőrébe nem fér, — ritka mondom, mert a legtöbb embernek bőre a sok rancz után itélve, melyet magán hord, igen is tág. Ezen szűkbőrű hős bizonyos alkalommal nem tudván, mikép oltsa pajzán negédjének szomját, ezen különös ötletre jött: egy derék brünni industrielt, kivel véletlenűl találkozott im e kérdésekkel érintni: »Ismeri-e az úr Kucsuba vitézt?« mire midőn ez negátióval válaszolna, őt ezen hozzáadással irgalmatlanúl pofon csapni: »Kucsuba vitéz én volnék, habe die Ehre mich aufzuführen!« Und die Bekanntschaft war nicht nur gemacht, aber auch gestempelt!

Ezen derék vitéznek hire annyira terjedt és oly sakkba tartotta az illetőket, hogy bármily kis Spitzbübereit követett is el, nem mertek ellene panaszkodni és miután hol nincs vádló, ott nincs legalább földi bi ó, impune járt el Kucsuba dzsidás számtalan czifra kalandjában. Bizonyos alkalommal »borjút appropriált magának«, melyet egy szegény szántóvető szabad polgár oly impertinens volt sajátjának tartani. E gondolattól felcsiklandozva bepanaszlotta az acquisitort; de ettől annyira félt, mihez képest mikor vele »összehomlokoztatnék«,[1] azt állitá, hogy a borjut neki ajándékozta, — és nicht schuldig-gal csaknem odébbállt a terrorist borjús, — midőn a biráknak egyik rókásabbja azt tudakolá az »akarom, de ne merem« polgártól, — mit művelt vala akkor, mikor a borjút presentálná a hős katonának? Mire ez, magát pillanatig elfelejtvén, igy válaszolt: »mit csináltam volna? Sirtam . . .« Kucsuba: »Mit mondasz, hogy mersz igy hazudni?«

[1] A. m. confrontiert, szembeállíttatott.

Szántóvető: »Igen, sirtam, de tiszta örömből, ich vergoss nichts als uhrwüchsige Freudestränen.«

A beamterek fizetését tehát bizvást kisebbithetni, sőt egészen elvonhatni. — Sie werden sich schon helfen, wie sie sich bis jetzt ganz superb geholfen haben; — mert mondhatom Felségednek, nem egy közülük annyit kapott már ajándékba, kappant, malaczot, pénzt, bort, sőt borjut is, hogy rajtuk egy cseppet sem kell búsúlni.

És ha van köztük oly szamár, — mi nem hihető, — mert ilyesben igen okosok, ha másban erősen ostobák is, ki magán nem tudna segitni, t. i. nem tudna lenni oly aimable, hogy neki magyar bőkezüséggel és generósitással ajándékozzanak eleget, wie es sich zu der Würde einer so grossherzigen Nation ziemt; ilyes isolált eseteknek is lehet jó következménye.

Régi tapasztalás mutatja, mint már fentebb érintém, hogy oly népek és egyének, melyek erősen koplalnak és soha nem tehetnek szert valami jó pecsenyére, ennek hija miatt mintegy desperatiótól korbácsolva feleségeikre esnek, és pedig közönségesen annyi successussal, miszerint t. i. inségüket »viribus unitis« elfelejthessék, hogy interruptio nélkűl mindegyre növekedik az aprószentek sora és nincs a házban küszöb, nincs luk, melyből egy Flachskopf vagy Morenschädel, mint egy igen classicus, de egyszersmind gemütlich bécsi románban Lanner és Strauss[1] hegedűs csak egymást neveztetik — ki ne kukucskáljon, — és ez aztán persze nagy nyereség, kivált oly népetlen országra nézve mint a magyar »Verwaltungsland«, — hol minden módon kell növelni az adófizetők és újonczok számát.

Nekem azt referálják, nem tudom igaz-e, mert pater nunquam certus, mater semper certa, — egy alárendelt beamternek huszonnégy gyermeke van. Már ezt igazi Isten áldásnak mondhatni. Állitják ugyan, hogy ezen jobbadán még kicsi ivadékok apjuk és anyjukkal együtt oly erősen koplalnak, mert nincs mit tenni hasukba, miszerint szinte hallja az ember, oldalbordájuk mily iszonyatosan ropog, — és efölött nincs egyetlen egy is köztük, mely ne volna girbe-görbe, gelvás, púpos, csámpás, siket etc. De ez mit sem tesz, — wenn sie nur Gottvoll und Euer Majestät treu ergeben sind! Újonczoknak ugyan nem valók, kivált muszkák ellen, mert ezek madárváztól sem ijednek vissza, — adófizetők szerepét sem játszhatják, mert maguk is csak kolduskenye-

[1] A két híres zenész és Walzer-szerző. Amaz, a germán, szőke; emez, a zsidó eredetű, szöghajú.

ret rágnak, — ámde annál inkább használhatni őket tisztviselőknek, weil sie so zu sagen fertige Beamten oder wenigstens von Beamten extra verfertigte geborene kaiserliche Diener sind.

És miután provokáló institutióinknál fogva napról-napra aggasztóbb irányban növekedik az útonállók, rablók és gyilkosok száma, kik elvégre Felséged oszlopára jutnak, — és igy lassan-lassan kitisztúl a sok haszontalan magyar betyártól a szép és igen drága neuöstreichi pátria, igen szükséges, hogy másrészről, ha nem is hasznos, legalább igen submiss és obediens alattvalókkal népesitsék és fényesittessék ki a haladásnak óriási léptekkel indúlt Felségednek Magyarországa. És ezen pótlékot, mely tudom soha rebellálni nem fog, sehol nem kereshetjük és találhatjuk biztosabban mint Felséged koplaló és éppen azért oly prolificáló hű beamtereinek félcsókból készűlt gyenge és ostoba ugyan, de annál inocensebb és tractabilisebb ivadékiban.

Ha tehát Felséged az én huszárjaimat azon lábra méltóztatnék patentálni, mint amilyenre a muszka czár ukázza vagy inkább már

18-ten Sept. 1857.

régóta ukázta hasonlóul igen számos kozákjait és e szerint a mi beamtereink is gratis vinnék a pennát, valamint ingyen viseli a sivatag fia a lándzsát, — akkor természet szerint különös nagy ternóval vigasztalná meg Felséged az osztráki financiát és ez által báró Brucknak már-már lankadó és fejfüggesztő melancholiába esett kedvét. A beamterek igaz, nagy lamentót ütnének, petitiókat irka-firkálnának, — aber ohne Demonstration, — végre elhallgatnának, és abban keresnék és találnák a compensátiót, — dass sie noch liebenswürdiger, umsichtiger und pfiffiger werden würden als sie bereits sind, während sie das stolze patriotische Gefühl, welches jeden echten (! ?)[a] Östreicher entflammen muss, haben dürften : Neuöstreichs grosse Zukunft wenigstens in financieller Hinsicht gesichert zu haben, — midőn tulajdonkép nem ők húznák ki sárból báró Bruck ő excellentiáját, hanem a generóz magyarok, kik tudván, hogy ezentúl fizetést nem kapnak a szegény éjjel-nappal irkafirkáló beamterek, bizonyos vagyok kótyavetyéznének ajándékaikkal és őket azokban nyakig, sőt tökéletesen elfullasztanák. És aztán ez volna egy lépés és pedig nevezetes lépés Felséged financiáinak helyreállitására ; mely alkalommal csak arra vagyok Felségedet figyelmetessé tenni bátor, — hogy én is vajmi szivesen renunciálnék minden fizetésről, ha t. i. oly szerencsés volnék Magyarországban lakhatni, mert tudom enge-

[a] Sz. kérdő- és fölkiáltójele.

met is készek volnának a derék vendégszerető magyarok csupa jószivűségből minden tekintetben agyontractálni, kivált »kitoló kásával«; miután azonban Bécsben van főtelepedésem és itt az emberek okosabbak mintsem hogy sok ajándékot lehetne belőlük kicsikarni, — kérném Felségedet — mert az én dicső császárom fénye végett »muss ich mich auch sehen lassen« — ha Felséged az én fizetésemet, azon roppant nyereség fejében, melyet Felséged az én találmányom szerint húz, ha huszárjaimat kozák lábra állitja, fizetésemet kegyesen dupplázni, vagy ha ez nem volna igen indiscrét óhajtvány, császári generositással quadrupplázni méltóztatnék.

Azon kérdés támad most: vajjon reducálhatni-e gróf Toggenburg[1] budgetportióját. És erre igen nehéz a feleletadás! Mi már anynyit költöttünk um das Erstaunen und die Bewunderung der Völker dadurch, wenn sie Etwas sehen können, zu erwecken und aufzustacheln, hogy valóban az okosabb ember, kivált okosabb óráiban önkéntelen azon gondolatra jut, nem lett volna-e bölcsebb a kiadott pénzt inkább meggazdagitni[2] és Uffenheimer ládában[3] tartani, mert mindazon kőrakványok és remekművek, melyekkel eddigelé kiczifráztuk Neuöstreichot, csak azokon gyakorolnak némi meglepettetést, kik nem látták Berlint, Párizst, Londont, sőt nem is hallották, miket vittek ott végbe, de e helyett — mint sajtféreg nem képes imaginálni valami dicsőbbet, mint »túrós« metropolitát, szintúgy tátnak ők is szájat már azon is, ha báró Seiler[4] egy-egy sikátort utczára tágit és kaptáz. Sokan azt mondják, hogy Neuöstreichnak ebbeli erőlködéseit — Franczia és Angolhonnak végbevitt csudáihoz képest — ezen mottóval illustrálhatni tökéletesen kimeritve: *Il résulte bien, mais ne peu rente pas.*[a] — Tudom ugyan, hogy ily anzüglich beszédre, legott a semmeringi remek útra mint parádétáborra mutat Hans Jörgel et Co. Én is igy cselekedtem eleinte és azt gondoltam, erősen letrumpfolom azokat, kik Londonról, Párizsról, Berlinről vagy pláne Münchenről mertek fecsegni, mert olyas valamit, mint a semmeringi csudaút, hat kein Land, keine Nation aufzuweisen, és mindazon német tudós urakat, kiknek megmutattuk, legnagyobb enthusias[mus]ba is hozta, kivált

[a] Sz. aláhuzása.

[1] A kereskedelmi miniszter 1859-ig.
[2] A. m. megtakarítani.
[3] A Wertheim-szekrények elődje.
[4] A — már említett — bécsi polgármester.

ha őket előlegesen pezsgővel vagy pláne rheimsi Cabinets — —[a] al kellőleg és gratis felvidoritánk, — midőn egy csapat, gondolom tizen voltak, yankee, kiket igaz »von vorneherein« valami Fest- vagy Zweckessenre nem invitáltunk, hozzám ezen exoticus kérdést irányozták: Mire volna ezen út? Mire? Furcsa felfogás! Hát arra, hogy az által összeköttetésbe tétessék az osztráki metropol Triesttel, Alexandriával, Szuezzel, Calcuttával, Hongkonggal. — *Yankee:*[c] ez soha nem fog valósúlni! Mert az osztráki kereskedésnek főkanálisa mindig Hamburg és az északi tenger leend és nem Triest és a szűk Ádria, — és ha Bruck úr erre akarja par force kényszeritni Osztrákiának import és export ügyét, elvégre »miserere« lesz belőle! Gondolja csak felséges uram, ezen teoretikus yankee, mert hiszen praxisunk legalább több van mint nekik, ha eszünk tán nincs is annyi — »misereréről« mer tenni emlitést, — mintha bizony valami ország éppen oly viszontagságoknak volna alávetve mint a gyarló ember, ha benne visszás útra téved a természeti functió!

Hát mire való ezen út? igy ismétlé tudakolását a Franklin-nemzetiségű puffmacher. Tán arra, hogy bámuljanak az emberfiúk ezen világi 8-ik csudán? Én erősebben megcsudáltam a Schneeberget[1] mint a semmeringi vas át-és-alatt-mászót — pedig nem tellett és nem tellik semmibe! Ha az éretlen császár »szájtátást« akart eszközölni, miért nem épitett inkább egy Franz Joseph's tornyot, mely két oly magas mint Szt. Istváné vagy miért nem rak[at]ott mint új Pharao a magyarokkal uj pyramist? Ezen éppen úgy bámul a világ, — és ha tán többe tellik is, legalább conservatiója nem költséges, midőn a semmeringi patkós nemsokára kecskéknek legelőűl fog szolgálni vagy oly fontanelle, mely száraz Osztrákiának úgyis kevés pénznedvét absorbeálni fogja. — Ilyesmit Amerikában humbugnak szoktak nevezni, — nekünk pedig csak tudni kell, az mit jelent.[2] A természetnek műve mindent superál mit a gyarló ember alkothat. És azért soha sem kellene valamit producálni was die Leute nur Erstaunen macht, sondern ohne Ausnahme stets nur das, was ihnen wirklich nützlich ist.

[a] Olvashatlan szó. [b] Sz. aláhúzása.

[1] A 2000 méter magas hegyláncz Alsó-Ausztria és Stiria határán a bécsi turisták kedvelt kirándulási czélja.

[2] Sz. mint sokan mások is, azért viseltetett oly nagy ellenszenvvel a remek semmeringi vonal ellen, mert ezt az akkori állami vonalat is (mint másokat is) sokkal olcsóbbért kellett az állami nagy deficitek miatt magántársulatnak eladni, mint a mibe építése került.

Igy leczkéz[tet]ett engem az impudens yankee! Én — noha tán igaza lehet — őt mégis megszánni voltam kénytelen, mert mindenben oly igen »terre à terre« haszon után vagy inkább hason csúszni nem dicső, és ebben én az esztergomi katedrálnak mottojával tartok: Quae sursum sunt, querite! És ez oka, miért másztuk mi meg a magas Semmeringet, és — többek közt, — miért másztam én az alacsony aulából még Felségednek hegyibe is.

Ezen mezőn tehát bármikép erőlködjünk is, oly egyeseknél, kik tovább voltak, mint Pentzing, Hietzing etc. és kivált a külföld átellenében, nagy effectust elővarázsolni nem fogunk, — sőt ha igen köpjük markunkat, és aztán az eredmény meg nem felel a közvárakozásnak, — nem egy magyarnak jöhetne szájába ezen példabeszéd: »Sokat akar a szarka, de nem mindig birja a farka«, — midőn a mostani commerciális világban felette soknak pedig szinte azon fentérintett yankeegondolat juthatna fejébe, hogy a fény nem hizlal senkit, de csak az ér valamit, mi haszonnal jár.

Egyébiránt gróf Toggenburg kitett sperativusa úgyis oly discrét, sőt oly sovány, mikép azzal igen magasra nem ugorhatni; — és ha a státusbudgetnek ezen rubrikája tökéletesen expungáltatnék is, — a mi financiális káposztánk azért még nem igen zsirosodna, — midőn másrészről szegény Toggenburg, nomen est omen, Schiller által illusztrált egyik ükbátyjának[1] nyomdokiba lépne, vagy inkább helyibe űlne, igen könnyen szomorú és mindenesetre felette unalmas sorsára juthatna, ha mindig és mindig kacsingatna a státus pénztárára és aztán az soha nem adna neki semmit is. Itt sem sül ki tehát valami »plus«. —

19-ten Sept. 1857.

Jön most felséges uram az igazság kiszolgáltatási ügye. És e tekintetben felséges uram igen bölcsen cselekedett, hogy Felséged pour gagner les cœurs des hongrois gr. Nádasdy Ferenczet méltóztatott kinevezni miniszter szolgájának, mert ha valaki, bizony ő fogja a magyar nemzetet Felségeddel tökéletesen kipacificálni.

Ha megmutattam Felségednek, hogy az én huszárjaim minden fizetés nélkűl is ellehetnek, mert már az által tökéletesen meg vannak jutalmazva és valóban irigylésreméltók, ha a sok »ajándékok mellett« még Felségednek »megelégedésével« is kihizlaltatnak néha-néha, — ha mondom ezt nem vehetni kérdésbe, akkor gr. Nádasdy mind német veterán, mind magyar újoncz hadaival is capitaliter elle-

[1] Czélzás Schiller »Ritter Toggenburg« czímű balladájára.

het — legkisebb, státus részéről angáriázott Wertpapier nélkűl és pedig mert a Justitiát ugyancsak talpraesetten, bekötött szemmel pingálják és szobrázzák, és ekkép igen könnyen lehet, a most játszott Blindemäusel alatt valamit ereszteni zsebükbe, vagy dugni kezükbe az illetőknek anélkűl, hogy a netaláni elpirulás kinjainak ki lennének téve, valamint az én nemcsak nagyszájú, de kitűnőleg szarkaszemű huszárjaim. — És aztán ,ki nem adna biráknak valamit szivesen? mi csak a köztisztaság tekintetében is kimondhatlan nagy előny, ha t. i. egyik kéz a másikat mossa, mely most néha oly piszkos, — midőn birákról nem mondhatni szebb dicséretet, mint »reine Hände«, — mit most hála Isten Felségedről is egész igazsággal hirdethetni, miután Máriaczellben tökéletesen tisztára szappanozta Felségedet a boldogságos szűznek segitségével gyóntatópap jobbágya vagy inkább »Dienerje« és Felséged a nyert Beichtzettlivel bizonyosan számot tarthat Szt. Péter Verwaltungsgebietjében legalább zártszékre.

A státusbudgetnek ezen mostérintett rubrikájában ennélfogva nagy meggazdagitásra tehetünk szert, mely az által is tetemesen növekednék, ha gr. Nádasdynak sem adna Felséged hópénz helyett másnemű Wertpapiert, mint olyast s pedig regulariter minden fertályévben, melyen Felségednek császári megelégedése van kalligraphálva és ily jutalom oly lelkes magyarra nézve, mint gr. Nádasdy, ki csupa patriotismusból szolgál, bizonyosan kedvesebb lesz, mint oly papiros Haderlump, melyért semmi lelkit, de egyedűl anyagit vásárolhatni. És ha ezen financiális improovmentet valaki tán nem helyeselné és egyenesen »mauvaise plaisanterie«-nek titulálná, — tudom, gr. Nádasdy ily alacsony, mondhatni szennyes nézetet nem osztana, de tüstént elértené, was sein Kaiser ihm dadurch sagen will!

Gr. Nádasdynak egyik elejét, Felségednek egyik eleje azért, mert még magasabb volt, mint a most fénylő Justizminister, kegyesen megröviditni méltóztatott. Lékán fekszik feje saját lábai közt.[1] Már miután Felségednek azon apostoli szép vagy inkább szent szokása van, valami mód által még azokra is kegyesen sújtani egyet, kik már tökéletesen kikapták illetéküket, — igen átláthatni, — hogy gr. Nádasdy mindig valami bizonytalanságban remegett, nem rejt-e Felséged ellene is egy kis bosszucskát, minthogy Felségednek egyik elődjét egyik elődje

[1] A vasmegyei Léka régi temploma alatti sírboltban nyugosznak az 1671-ben lefejezett Nádasdy Ferencz csontjai.

megbántani szerencsétlen volt és ezen szerencsétlent Felséged többé nem büntetheti; mert még mint cadavert sem akaszthatná fel, ha lábainál fogva nem, mert hiszen nincs »gombja« és ekkép a most élő fogarasi örökös,[1] nem tudhatja egész bizonyossággal, nincs-e Felségednek személyére nézve még valami bizonyos gustusa? Ha már most minden $^1/_4$ évben rendesen kitrombitálják az ujsági Wert — és most még a Stempli által wertvoller Papiere, hogy Felséged »megelégszik gr. Nádasdyval« — akkor bátran hiheti az egész világ a derék igazsági miniszterrel együtt, dass Alles vergessen, Alles verziehen und ausgesöhnt ist, — mikor aztán felnyilik a mennyország előtte és a derék és hű szolgára szebben süt a nap mint azelőtt, habár azt mit a pék süt, ily kitüntetésért nem is adják ki, de azért nem hamis, de igazi pénzzel kell fizetni, milyesben gr. Nádasdy egyébiránt szinte nem szűkölködik, — mert mint egykori gazdag család ivadéka, melynek annyija volt — Petronellt[2] is birta — azon édes recollectióban is részesűl, mely az elvesztett jobblétnél fogva erősen csökkenteni szokta az ember étvágyát, és ezt ekkép kevesebb költséggel is kielégithetni; annyija pedig van a derék mágnás grófnak és igy tökéletesen meg lehet elégedve minden fizetés nélkűl, kivált mert nincs oka mint nekem, sich sehen zu lassen, sőt ez neki alkalmasint igen kellemetlenűl esik, mert minden ember, ki egy magyar miniszterben valami szép keleti mintát vél bámulhatni, szinte megijed ha ohne darauf früher vorbereitet zu sein, gróf Nádasdyt megszemléli, mikor akaratlanúl is Franckenstein czimű román jut eszébe, ha olvasta, — ha pedig nem, hihetőleg most olvasni fogja. De már ezen okból is, — igen geniális gondolat volt, gróf Nádasdyt oly kitünő helyre állitni; — és pedig, mert még most számtalan oly előitéletes egyéniség van, mely azon okból is sajnálja a a magyarokat és nyilván mondja, hogy kár oly tenyerestalpas szép fajt kiirtani, mint amilyest Felséged vett kegyesen kiirtásba. Ámde ha megmutatjuk nekiek gr. Nádasdy Ferencz ő excellentiáját és assecuráljuk őket, hogy minden magyar csak ilyen vagy tulajdonkép ő az igazi magyar Apollo, — akkor már csak pour des raisons phisiques mindenki helybenhagyja Felségednek népregeneratiói magasztos eszméjét, főkép ha a kiesett legutolsó »Abencerráge«-nak pótlékát megcsudálhatja báró Rueskäfer, báró Geringer,

20-ten Sept. 1857.

[1] Nádasdy Tamás, a későbbi nádor, 1530-ban kapta adományban Fogaras földét és várát az utódaira is átszálló »örökös ura« czímmel.

[2] Az osztrák-magyar határon Köpcsényhez közel.

báró Hauer et Co személyeikben, vagy ó! bár az én alázatos, nem ugyan szép, de legalább a szépnemnek igen kedves és piquant tüneményemben.

Két ministeri sectióban, az igazságiban és az enyimben tehát felséges uram a nemfizetés elve által igen sok kincseket megmenthetünk Felséged hasznára.

*

[39.] Kérdés alá jön most a közoktatás ügye, melynél én megvallom csiklandósabbat nem ismerek!

Ha az illetőknek meg lehetne parancsolni, mikor olvasásra és irásra kellőleg kitanitottuk, hogy csak azt olvassák, mit az Allerhöchste Staatsverwaltung kezükbe ad, das heisst: nur gute Bücher vagy csak olyant irjanak, mi Felségednek vagy személyemnek füleiben édesen hangzik, hiszen akkor nem volna baj és ezen esetben igazi bűn lenne az A. B. C. etc. könyveket in infinitum nem szaporitni és azokat aztán minden módon a derék neuöstreichi szabad polgárok respectiv koponyáikba előlről és hátulról belé nem csepegtetni, ütni, csépelni.

Ámde az átkozottak, — a »gens humana ruit in vetitum nefas« elvtelensége szerint nem azt olvassák, mit számukra mit den väterlichsten Absichten componálunk, és kipréseltetünk, hanem legszivesebben és legmohóbban azt, mit rosszalunk, condemnálunk, eltiltunk; és ha irnak valamit, minket csak annyiba dicsérnek, feltéve ha zsiros Wertpapierokkal őket előlegesen jól meg nem olajozzuk, hogy éppen neve legyen; — rólunk rendszerint hallgatnak, néha pedig oly kétértelmüségekkel czifrázzák ki báránybőrbe burkolt farkaseszméiket, miszerint az ember csupa méregből, ha nem volna annyira »schwarzgelb«, tüstént »blau und grün« tudna lenni, és ha titkosan külföldre leveleznek vagy pláne külföldön irnak és nincsenek im »Zauberkreis von Neuöstreich«, hol valami varázs alatt állnak, mintha malomkő űlne gyomrukon, akkor oly indignitásokkal és oly fadesse-ekkel piszkolják be a legszebb fehér papirost, kivált ha Felségednek szent személyéről vagy az én szenteskedő egyéniségemről tesznek emlitést, hogy az, ki ilyes infamitásokhoz nem szokott, mint én, ki ilyestől elszoktam, mióta Felségednek mindenese lettem, — mérgében meggebbedhetne, kivált ha meggondolja, hogy ilyeseken nem gyakorolhat más bosszút, mint őket in effigie felakasztatni, — vagy mert ezen felemelés nekiek némi országokban igazi becsületi felemelésűl szolgál, — nem lehet őket máskép megkinozni, mint à la Confucius, közvetve valami rokonaik,

jó barátjuk, tán gyermekeik vagy szüleik által, kiket körmeink által szerencsésen elérhetünk és kiket Felséged practicus constitutiójánál fogva elég módunk van — minden extra scandal nélkül — agyonszekiroznunk.

21-ten Sept. 1857.

Mennyire igaz felséges uram, mihez képest [a] az olvasni és irni tudó más almák után szeret ásitozni, mint a mily gyümölcsöket neki despót kormány szokott kitálalni, e factumot saját tapasztalásom által bizonyithatom be. Junges Blut tut selten gut! Ez oly axioma, felséges uram, hogy Felségedet persze kivéve, azt csaknem minden született geniere és ekkép rám is teljes joggal alkalmazhatni. Boldogúlt atyám Thomas a Kempis imitatióját, [1] később Eckartshausen [2] phraseologiáját adta kezembe; én azonban, mert ilyes lecture soha nem volt izlésem szerinti, titkosan könyvtárába lopództam és igazi mohósággal estem Voltairnek, Rousseaunak; — a bürgerliche Gesetzbuch forgatásánál elaludtam, und ist wirklich sehr langweilig, de annál nagyobb érdekkel olvastam a Contrat socialet. Stollbergs Geschichte der Religion Jesu Christi,[3] melyet atyám extra megvásárolt számomra, — mint azt hiszem, még most sincs felvágva, de annál mulatságosabbnak találtam Faublast,[4] — kivel megvallom, mikor még nem ékesité justum ac tenacem-féle férfiui méltóságomat a szakáll, — nagy hasonlatosságom volt, és mindig, mikor boldogult jó anyám engem valami »Jux« végett szoknyába burkolt, azt kiálták fel az engem meglátók! Ei schwere Noth, Blitz und der Hagel, welch' ein glattes appetitliches Ding!

Ha erdőpásztornak puskát adok kezébe azon intentióval, hogy a farkasokat üldözze, ám fogja-e tenni ezt, kivált ha jó »puffpénzt«

[a] Mihez képest = hogy.

[1] Thomas a Kempis hírneves egyházíró (1380—1471) főműve a »De imitatione Christi« már korán és igen sokszor le lőn fordítva minden európai nyelvre. Az első német fordítás 1488-ból való. Magyar fordítása már Pázmány Péter korában megjelent.

[2] Karl von Eckartshausen (1752—1803) a XVIII. század két utolsó évtizedében tuczatjait írta a jogi, paedagógiai, belletristikus, vallásos és mystikus munkáknak. Tollhiba lesz Sz.-től a »phraseologia«. Mert ezt nem írt E., hanem igenis egy ily czímű könyvet: »Probaseologie oder practischer Theil der Zahlenlehre der Natur. München, 1795.«

[3] Gróf Stollberg Frigyes (1750—1819) e műve 15 kötetben 1806 és 1818 közt jelent meg. Mások igen sok kötetben folytatták.

[4] Louvet de Couvray (1760—1797) sikamlós regénye: Les Aventures du chevalier Faublas.

teszek ki jutalmúl? ; minden bizonnyal teendi. És miért ne tenné? Ha azonban sokat olvas und die vielen schlechten Bücher ihn confus machen és par hasard Harmodius és Aristogiton neve is megérinti fülét, és emellett észreveszi, hogy nem igazi farkasok azok, kikre hetzeljük, de a társaságnak legjobb emberei ; — és aztán azon tapasztalásra is jut, hogy ezen soit disant farkasok neki semmit nem ártanak, de a kár a parancsolók oldaláról súlyosodik rá ; akkor, kérdem, nem juthatna-e ily esetben a semmirekellőnek eszébe, ezen infámitás, den Wolf laufen zu lassen und uns auf den respectiven Pelz zu brennen? Ehhez azt hiszem, nem kell commentár?

Én sokszor emlékszem, boldogúlt Ferencz császár bölcs mondására, melyhez képest ő nem a tudósokat állitotta a bár együgyű, de hű jobbágyok fölibe, hanem éppen ellenkezőleg, ő nem ismert szebb emberi qualitást, mint engedelmes és ekkép mennyire csak lehetséges vak hűséget.

Meglehet ugyan, hogy ezen axioma más kormány systemába, melyet az emberek szabadnak neveznek, éppen nem illik, — ámde oly patriarchális rendszerbe, mint a miénk, wo der Vater befiehlt und die Kinder zu gehorchen haben, — nincs nagyobb biztositó, mint a közignorantia ; és pedig igen természetesen, mert ha a 40 millió kisdedek nagyobb intelligentiai pondusra tehetnének szert mint amennyivel a császári papa és ennek minden néven nevezendő pedellusai az egek ura által megajándékoztatnának, mi tán nem volna nagyobb nehézséggel egybekötve mint Alcidesnek Augiasól-féle kalandja, akkor a kisdedek alkalmasint nem viseltetnének a patriarcha iránt olyan igen vak submissióval mint es zur Erhaltung der allgemeinen Ruhe, Zufriedenheit und Glück so notwendig ist, — und die Lage und die jetzigen Verhältnisse von Neuöstreich hierzu den unwiederlegbarsten Beweis liefern.

Nézzen Felséged Indiára! Nem borzasztó-e azon kép, melyet ott látunk?[1] Nálunk hála Isten, ilyes valami soha nem történhetik, da lieben uns die Völker doch gar zu sehr! oder fürchten sie sich wenigstens so viel als nötig. És vajjon mi ezen ázsiai infamitásoknak gyökéroka? Az, hogy a teoretikus angolok oly rövidlátók voltak, az indiaiakat is kiiskoláztatni, honnét aztán most hegyükbe emelkedtek, és mint remélem őket egészen el is fogják temetni ; mert már ha a magyarokat

[1] T. i. ekkor javában folyt a bennszülöttek föllázadása az angol uralom ellen.

gyűlölöm, con amore mondhatom, az angolokat minden kitelhető erőm szerint execrálom is, mert mi kettőnkre, Felségedre és rám nézve, nincs haszontalanabb emberi species mint éppen az udvariatlan durva John Bull, ki tudom kész lenne Felségedet sőt még saját magamat is, — ha jobb dolga nem volna és minket ennyire méltatna, a Punchnak tarka Policsinel sorába felvenni és minket ekkép a bámuló posteritásnak átadni. Aber man wird ihnen schon nächstens das Handwerk legen, azért jótállok! Készüljön csak el a szuezi csatorna, fejlődjék ki Felségednek flottája, nálunk is teremhet Felséged császári intercessiójának következtében egy »Solm,« ha nem is éppen »Nel-Solm!« és ki tudja, nem talál-e fel »Novarra« a földgömb »másik Seiten« gömbölyüségén egy új Amerikát, vagy ha ilyenre többé a határtalan óceánokban par hasard nem volna hely, — legalább egy új Neuöstreichi Californiát, melyet aztán derék báró Bruck Felséged derangirt financiáinak gyökeres elrendezésére felaknázhatna. O, es blühet uns gewiss eine, wenn auch etwas nach Caviar riechende, doch eine runkelrübensüsse Zukunft! — die wir jetzt — —[a] um 6 kr. höher taxiert haben, um den Handel nach Triest aufblühen zu machen.[1]

Mennél kevesebbet gondolkoznak az emberek, annál jobb; — mert ekkép nem veszik észre, ha láncz csörög lábaikon és oly megelégedéssel húznak a státus-targonczán, mint a jól kitanitott »carossier«, kivált ha néha-néha egy kis czukrot dugnak fogai közé.

Én tehát felséges uram, in thesi, mindennemű iskola és könyv ellen vagyok. Amit az embereknek tudni kell, azt irásban adjuk ki és ki meg nem érti, vagy nem akarja megérteni, annak ha durae comprehensionis, à posteriori adjuk ki[2] az explicatiót, és a magyarok, kik mindenben hiányt tudnak találni, és semmivel sincsenek megelégedve, nyugodt lélekkel mondhatom, az ellen legalább igazságos panaszra nem fakadhatnak, mint ha mi az ő mindennapi felvilágositásukra és nem ritkai nagy mulatságukra elég papirost és tentát fel nem használnánk és e tisztben legnagyobb lelkesedéssel nem járnának el.

Nem kis aggodalommal tekintettem is ennélfogva országlási gépezetünk ezen felette fontos, sőt veszélyes karika vagy inkább rugójára; veszélyes mondom, mert az egész általunk ügygyel-bajjal összefércezett és egybe pappolt (enyvezett) Staatsmachinát könnyen és rövid

[a] Olvashatlan szó.

[1] Ezt a czélzást nem értem.
[2] Értsd: deresen botütéssel.

idő alatt a legnagyobb zavarba hozhatná, vagy plane tüstént szétrúgni képes volna.

Mióta azonban tapasztalom, mily szerencsés kezekbe rakta Felségednek fortunája Neuöstreichnek Minerva-ügyeit, azóta nem vagyok sem iskolák sem könyvek ellen, ha azok t. i. oly modorban eszközöltetnek és oly restrictiókkal sajtoltatnak, mint azt gr. Leo Thun tervezte, és Felséged szokott mély bölcseségéhez képest kegyesen megpatentálni és igy »országtörvénnyé« stemplizni méltóztatott.

Oly egyén, mint gr. Leo Thun, a mi systemánkban annyit ér és úgy fénylik mint egy lúdtojás nagyságú Cohinoor. Er stehet so rein da, wie ein Stern erster Grösse, und illustriert unser ganzes Ministerium — gar wunderbar!

Személyemre felséges uram igen sok fér. Hiszen méltóztatik emlékezni, mily piszkot szórt rám számtalan másokkal en compagnie kivált gr. Khevenhüller[1] meg nem szűnőleg; — és mikor Felséged ezen mosatlan szájú Feldzeugmeistert gróf Grünne első apródja által meginteté, ne merészlenék az ő császárjának legokosabb és legkedvesebb minisztere ellen szokása szerint impudenter szájaskodni, — kérdem, mit tesz a parirozni nem akaró gavalir, — és pedig hol? népes bálban az egész társaság hallatára, — mert gróf Grünne azt gondolván, a lehordandó is oly szaporán be fogná húzni farkát, mint ez az ő felvett tempója, annyi tapintatlansággal volt, ezen császári figyelmeztetést nem valami négyszemközti operátióra hagyni. Was — igy szólt a szemtelen, ich soll über den Spitzbuben nicht schimpfen, der auf der Barrikade gestanden ist, wie ich für meinen Kaiser gegen ihn gefochten und mein Blut vergossen hab? und der Hallunk sitzt auch wieder ganz oben jetzt? — aber wenn Seine Majestät befehlen, so werde ich von dem Galgenvogel kein Wort mehr sagen etc. — Én persze csak mosolyogtam, mert vana est sine viribus ira, — és csak azért nehezteltem többekre, hogy oly merészek voltak mir zuzumuten, mikép én ezen vén Don Quichottal megverekedjek. Ők egyenesen arra akartak kényszeritni, hínnám ki egy szál kardra, sőt mordányra; — igen ha bolondgombát ettem volna és nem szégyenleném nemtelenűl egy oly vén és gyenge urat mint ő megleczkéztetni és megbüntetni, ki tudom már rég megbánta, hogy egy pillanatig annyira el tudta

[1] Gr. Khevenhüller-Metsch Ferencz, sz. 1783.; 1849-ben táborszernagy és Prága katonai parancsnoka, nyugalomba vonult 1854-ben 71 éves korában. Bach megvetői és ócsárlói közé tartozott; sok apró anekdota járta Bécsben a gróf nyilt gorombaságairól Bach iránt.

felejteni magát és bizonyos vagyok [hogy] legnagyobb alázatossággal bocsánatért esedez, ha rámászok. — Und diese Demütigung habe ich dem alten Mann als gemütlicher Wiener ersparen wollen.

Hogy én nem tudok félni, ezt megmutattam a márcziusi napokban, mikor a fehér paripára szálltam és aztán mikor láttam, dass nichts mehr Gescheites zu machen ist, arról szépen megint leszálltam és legnagyobb bátorsággal egy fiakkerben minden akadályokon vitézileg keresztültörtem és mikor gondoltam, hogy igen is közelről szurkálnának, még annyi couragim is volt, egyik pisztolyomat a kocsi egyik ablakából behúnyt szemekkel kisütni, — igen behúnyt szemekkel, mi végett sok aulapajtásaim erősen le is kaczagtak az ökrök, mert nem látták és nem látják azon vezérokot, mely engem igy cselekedni sürgetett, — és mely nem volt egyéb mint humanitás! — Legelsőben is saját személyem iránt, mert mint kiki tudja, ily alkalomkor mily könnyen ugrik valami kapszerli az ember szemeibe, was die üblesten Folgen haben könnte és mi teljességgel nem történhetik, ha előlegesen a szemekre húzatnak a pillangók és aztán, mert ha valaki, bizony én irtózom von einem vorsätzlichen Mord mit eigener Hand, — és azért »puff« a véletlennek hagytam át a gyilkos ólomnak irányát. Keresztüllőttem-e valami szerencsétlen általam elcsábitott aulistát, — nem tudom, — de nem reménylem, mert az egész corpusról, mikor már én nem voltam köztük, azt mondhatni »trop lâches pour être criminelles« és igy az én véremet bizonyosan meg nem csapolják.[1] Egyébiránt nekem azt referálták, hogy golyóm senkit sem sértett hála Isten, mert akkor, mikor elhatározám magamat a pisztoly elsütésére, távolról sem mutatkozott semmi élőlény, még macska sem, mihez képest ezen általam producált elpuffantást azok, kik hallották, nem is vették »self defense«-féle actusnak, hanem nekiek úgy hangzott, mint Freudenschuss, melyet örömből azért eresztettem el, hogy szerencsésen ki tudtam menekűlni a szurokból. És én örömmel tekintek ezen nevezetes napra vissza, legelsőben is, mert kellőleg kipróbáltam magamat, hogy fogaim német szójárás szerint ugyancsak szőrösek és aztán, dass durch meine Hand kein Menschendasein vernichtet worden ist és ekkép még meggyónásra sincs provisióm ha véletlenűl nekem is máriaczelli kedvem csosszanna, és igy békében halhatok meg, remélem »in einem Ministerialstuhl aus Altersschwäche«; és végre azért marad nekem ezen nap elfelejthetlen, mert

[1] Roppant érdekes Sz. e megvető véleménye a bécsi aula légiójáról.

az érintett nevezetes időszakban sugárzott előttem fel valami fény, — az emberek azt mondják, udvari fény, — mely rám éppen oly varázsló effectust gyakorolt, mint Szt. Pálra az isteni gloria tündöklése; — és valamint Szt. Pál ezen apparitió következtében tüstént átlátta, that he was on the wrong side of the port, úgy én is rögtön, miután szerencsésen megszöktem az aulából, azon meggyőződésre világosúltam fel, hogy igazi szamár volnék, ha valaha is a nép-kormány-mocsárba ismét visszasüllyedněk, — és ehelyett nem ülnék inkább a duffla sasnak szárnyaitól magasra emelve mint parancsoló az ostoba nép nyakára. És a szamarak azt lobbantják szememre, um mich zu terrorisieren, — hogy én egészen megfordúltam! Igen én egészen megfordúltam und ich bilde mir etwas darauf ein, — de mint sok más tökfilkó, fel nem fordúltam, — und das ist am Ende doch die Hauptsache.

22-ten Sept. 1857. Szt. Pál a legelső szentek sorában fénylik! És miért? Quia consilium mutavit in melius, — és ha én magasztos példáját követtem, úgy hiszem nemcsak bűnös nem vagyok, de jogszerű pretensióm lehetne, valamint már a Schematismusban erősen és hosszasan figurálok, hasonlólag a kalendáriumban is felvétetni, [ha] nem is január 25-ikén mint Szt. Pál — legalább valami kevésbbé ominóz dátumú napon.[1]

A nagyhirű Werner Zachariás [2] állítása szerint két mesterember vagy inkább két Meisternatur is tündöklött a világon e századnak kezdetén. Bonaparte »rosszban«, páter Hofbauer,[3] ki a Ligurianusokat gondolta ki, ellenben »jóban«. Ezen mester-jóság pour captiver la confiance des Dames számtalanszor elmondá: »Die Magdalena ist meine allerliebste Heilige,« — és ha ezen állítás oly igaz, min nem szabad kételkedni, mert oly nagy szentnek szájában zengett, mint az valóban felette sokszor ismételtetett, ugyan bámulhatni-e azon, sőt nem egészen természetes-e, ha az én apostoli autocratám, páter Hofbauer tana szerint engem is mint javúlt Magdalénát — minden szent miniszterei közt leginkább kedvel és goutiroz?

[1] Bach szerepéről 1848-ban és pálfordulásáról legújabban igen érdekesen (és jóakarólag) ír Friedjung többször id. műve (Österreich 1848—1860.) I. köt. 2—4. könyvében.

[2] Német költő és áttérése után híres kath. hitszónok (1768—1823).

[3] Hoffbauer Kelemen a morvaországi kegyes életű s önfeláldozó buzgó redemptorista szerzetes (1751—1820). Szentté avattatott 1908. — Igen szép biographiája Ad. Innerkoflertól 1910.: Ein österr. Reformator czím alatt.

Már nem tudom mely philosoph, sőt mely szent adá — hanem hogy adta az igaz, — minden férjhezmenni akaró hajadonnak azon tanácsot, mikép praeferenter »einem gebesserten Lumpen« adná kezét és pedig legelsőben is azért, mert ezek szoktak lenni a legmulatságosabbak és aztán weil sie schon ausgetobt haben és ez mindig jobb előlegesen mint hátulagosan (avant qu'aprés). És én felséges uram némileg ezen esetben vagyok, denn ich habe zwar tüchtig, aber gänzlich ausgetobt. Igaz ugyan, hogy ha a tempo be nem érkezik Windischgrätz, Jellasich és később az orosz, tán még mindig tombolnék vagy megint megkezdettem volna a tombolást, miután azonban az én derék apostol autocratám szerencsére bevégezte a komédiát, meg lehet Felséged győződve, hogy az én conduittem is oly szeplőtlen lett azóta mint a milyenben fénylett az érintett bánkódó szent, mikor már senkinek többé tán nem kellett.

23-ten Sept. 1857.

Gr. Khewenhüller tábornok, mint mondják, ugyan még mindig piszkot, turhát hajit rám és tulajdonkép őszintén engem senki nem becsűl, mert mint hiszik, szoros kötelességem lett volna Felségednek szemeit felnyitni és legalább azt hátráltatni, hogy Magyarország átellenében ne combinálja a magyar király és a hóditó császár szerepét, mely két szerep éppen oly kevéssé combinálható, mint közönséges asszonyi teremtésnél szüzesség és viselős állapot. Gróf Khewenhüllernek azonban megbocsátok s legelsőben is, mert teljességgel nem akarok vele verekedni, minthogy tudom az én jó császárom ki nem állhatná, ha véletlenűl az én személyemben meggyilkolná gr. Khewenhüller Felségednek legelső favoritját; és kérdem, mi lenne a 40 millió számú neuöstreichi birkaseregből, ha lábairól üttetnék az ő legügyesebb pásztoruk? megbocsátásra pedig még magasztosabb okból is vagyok hajlandó, denn fehlen ist menschlich, verzeihen ist göttlich, — és e tekintetben is megmutatja Felséged, hogy ha nem is éppen egész Isten, legalább igen közel jár hozzá, úgy hogy felségedet bizvást a fél vagy fertály Istenek sorába iktathatni, mit tudom senki kétségbevonni nem fog, ha minden alkalommal olvassa, hogy Felséged grandióz jelleméhez képest itt-ott-amott valami tömlöczben »a Halbs, a Viertel, an Achtel der Strafzeit nachzulassen geruht haben!« És mi az úgynevezett becsületet illeti, — bánom is én, mily itélettel viseltetik irántam a nekem engedelmeskedni tartozó sokaság, — tökéletesen meg lévén elégedve, — ha Felséged engem tisztel, becsül és soha »meg nem itél,« mert persze ezen itélet aztán nem volna kellemes.

24-ten Sept. 1857.

Báró Bruck ugyan szeplőtlenebbűl áll a világ előtt mint én, mert személyére nem süthetni az apostasia bélyegét és róla nem mondhatni mint Szt. Pálról és rólam »Ein verirrtes Schaf, Ein reuiger Sünder,« de ő sem alkalmas egy osztráki miniszterium fényét, sőt még vitelét is à la longue fennlebegtetni, minthogy senki sem tartja őt másnak mint ügyes aventuriernek és most napról-napra erősebben terjeszti a charlatán bűzét, kivált mióta als verliebter Bräutigam von Triest szerepel, mely rollét, mint kiki meg van győződve, »mit sehr vielen Goldrollen im Sack« fogja bevégezni, miután az osztráki financiákat éppen ki nem húzta a sárból, sőt azt alkalmasint nyakig belé iktatandja.

Gróf Nádasdy ha nem is Felséged miniszteriumának legalább financiáinak hitelét növelhetné egy kicsit, — ha t. i. aus Vaterlandsliebe fizetés nélkűl szolgálna, cela serait autant de gagné, mi azonban fényét illeti Felséged miniszteriumának, — erre a nemes gróf phisice csak annyiban szolgálhat mint madárváz, nehogy búzánkat fogadatlan madarak szemtelenűl elcsipkedjék, erkölcsileg pedig biz oly piczit — Magyarországban legalább soha legkisebbé sem fénylett, hiszen tulajdonkép azért applicáltuk — miszerint azon aureol, melyet ő von Felséged halántéki körűl, alig pislog erősebben, mint egy hosszabbacska Szt. János fénybogárnak tüze.

Gr. Buol szerelmes passiv kalandjai által[1] ugyan egész Európa előtt ismeretes és efölött alig játszik valaki jobban shost-whistet — wo man leicht das Kürzere ziehen kann, mint ő, de viszont a simplicitásnak és kivált az impuissancenak oly erős vagy inkább oly gyenge hirében áll, és emellett valóban annyira modest, mihez képest azon sugár, melyet ő ereszt Felséged császári székére, a külföld szemét nem igen fogja megkápráztatni, kivált mert végén csattan az ostor vagy pláne a kancsuk!

Gróf Toggenburgot[2] csak azért ajánlottam Felségednek, mert helyét valakivel be kellett tölteni, um das Ministerium complet zu machen — és mivel nagyon becsületes egyéniség és a mellett vagy inkább: e fölött ein ganz willenloses, mir gehorsamst und pflichtschuldigst ergebenes Subject, — az ő fényéről vagy fényt adó tulajdonáról tehát nem lehet szó!

[1] A Buolra vonatkozó, különben nagyon szegény irodalomban ezekről mit se találhatni. Persze Sz.-nek módjában volt barátaitól sok on dit-t hallani róla.
[2] A csakugyan teljesen jelentéktelen kereskedelmi miniszter 1859-ig.

És ekkép gr. Thun Leó azon egyedüli diamant, mely Felségednek miniszteriumában részint sans reproche, részint jure merito ragyog, mert hiszen egy ideigi csehizálása,[1] melyből tökéletesen kitisztúlt, a Flegeljahr rubrikájába irandó és valóban emlitést sem érdemel. — Kimondhatlan hasznos, ha tán nem is oly ragyogó fénye az érintett excellentiának pedig abból áll, hogy ellene kifogást nem tehetni, mert tiszta mint arany, tanult mint Herder, buzgó mint Melanchton, humanus mint Stollberg,[2] magaserényű mint Epictet és mindezen ritka és gyönyörű tulajdonok mellett még azon, kormányi systemánkra nézve annyira hasznos qualificatióval is bir, hogy minisztériuma és személyes működése által Neuöstreichnek népei sokkal tudósabbak fognak lenni ugyan, — de semmivel sem okosabbak, sőt inkább határtalanúl ostobábbak.

Ezen distinctiót felséges uram sokan teljességgel nem képesek felfogni! Sokszor tapasztalunk igen tanúlt egyéneket, kik vajmi ostobául járnak el dolgaikban mikor, kivált Bécsben azt szokták mondani »Der muss noch viel lernen«, — holott czélszerűbb volna ezen óhajtásnak sikere t. i. wenn er nur das, was er gelernt hat, auch digeriert hätte!

Ha valaki egy kissé sokat tett gyomrába és nem jól érzi magát, illyes nem azon tanácsot szokta hallani: Der sollte noch viel essen, — hanem éppen ellenkezőleg, — hogy mindaddig ne egyék semmit vagy felette keveset, mig a bevett táplálékot magával nem assimilálta!

Legtöbb emberi, ha igy lehetne mondani »tudásnak« csak akkor van valódi haszna, ha az illető annak mit tanúlt philosophiáját nedves vérébe felvette; mert mig ezen processus nem megyen végbe, mindaddig a kiiskolázott nem igen szerepel egyébként mint a néhány szóra kitanitott papagály, mely minden bizonnyal sokkal ostobább és butább mint speciesének bármely tökfilkója, például az amazoni roham[a] rengetegei közt.

Sokan ugyan azt tartják és ezen rapsodiában[3] is valahol hasonló van arra, hogy lelki eledel soha nauseát, de még csak appetitus megszüntetést sem okoz, és ekkép bátran lehet ilyesből bármennyit is

[a] Így, folyam helyett, tollhibából.

[1] Tudjuk (s már említém is), hogy a híres germanizátor fiatal korában nagy cseh-barát volt; érdekes, hogy mint ilyen fejezte is be életét.

[2] A már említett német költő és vallásos író.

[3] T. i. Sz. ezen elmefuttatásaiban.

élvezni. És ez igaz, de valamint a csöcstől elvált kisded nem birna el, de még csak rágni sem tudna egy kis darab rostélyos sültet, melyet mint legény impune legnagyobb falatokban nyelhet, úgy kell lassanként a lelki tulajdonok emésztőtehetségét is erősitni és ily eledelekhez szokni; mert jóllehet a lélek úgy szólván insatiábilis, — azért egy kis kezdőben az igen is mohón és igen is nagy mennyiségben pedantice beparancsolt, bevert tudomány oly nauseát okoz, — melyből számtalan soha ki nem gyógyúl; és minél többet és sokfélébbet kényszeritnek, kelepczéznek fejébe, annál zavarosabb lesz veleje, mig végre a tudós szamarak piedestáljára emeltetik, melyféle artefact kivált a német speciesben vajmi szép számban található!!!

Azon kielégithetlen tudási szomj, mely a léleknek szükségeihez tartozik, némi egyéneknél ugyan már úgyszólván a bölcsőtől kezdve nem pótoltathatik semmi surrogát által ki, — ez igaz, de ily eset nem egyéb, mint ritka kivétel, — minthogy a legtöbb emberben ezen
25-ten Sept. 1857. lelki vágy egyedűl akkor fejlődik ki nagy erőre, — ha csakugyan kifejlik, mert sokaknál soha nem ébred fel, — mikor a lélek lassan-lassan megszokta a hozzáillő eledelt, mikor aztán túlterhelés és nausea egykönnyen többé nem állhat be.

Igy például Humbolt Sándor, ki minden bizonnyal egyik legfényesebb illustrátiója a jelenkornak, — ámbár többet tud mint száz tudós és még mindig tanul, nauseát azért még sem kap soha is, sőt tudási szomja nőttön nő, — és emellett meg sem zavarodik mint számtalan »bibliotèque renversée«, mert nemcsak tanúlt, de azt mit magába vett, annyira assimilálta is lelkével, miszerint minden kis világot, melyet tán mások gyujtának benne, ő az emberiség diszére nagyszerű illuminatióra dicsőité fel!

Recipe szerint alkalmasint a patikán kivűl — és még ez is kérdés — sehol és semmiben nem járhatni el jó sikerrel, ha t. i. a recipéhez nem csatoltatik még valami.

Adjunk a legügyesebb, a legtündöklőbb tulajdonokkal ellátott embernek kezébe bármily részletes és kimeritő szakácskönyvet, — ugyan minden esze mellett fog-e jó ebédet főzhetni? Fog-e pénzt csinálni, vagy inkább »pénzt gyűjteni« azon mezei gazda, ki könyvek után sáfárkodik? Hát az orvos, hát a tisztviselő?«

Akármily minútiával legyen is kidolgozva valami instructió, mi tulajdonkép nem egyéb mint recept, — és mégis elő fog fordúlni száz és száz eset, melyre nincs provisió, és melyekkel szemközt a gr. Thun Leo et C° által kiiskolázott egyének legnagyobb része minden bizony-

nyal megakad és pedig, — mert legtúlcsapongóbb pedanteriával annyifélét és igen sok jó közt annyi moslékot sajtolnak az illetők fejébe, miszerint assimilatióra nem marad idejük, de azon ex stemmate natus-gavallérra emlékeztetnek, ki már halálosan megúnta annyi szinű tanitóinak meg nem szűnő leczkézését s azon feltétellel vigasztalá magát pro futuro, mit egyik nénjének megsúgott, »wenn ich einmal ausstudiert hab', — da lerne ich aber gewiss nichts mehr« etc. etc.

A lelki táplálék kedvelését rendszerint igen könnyen elnyomhatni, kivált a pezsgőbb vérű serdülőben, — mert mindaddig, mig a test nő és erősödik, mindenekelőtt anyagi eledel után sóvárög a nagy természet törvényétől sürgetve az illető és néha gyorsabb kifejlődés alkalmával ezen parancs oly zsarnoki, hogy ily esetben erkölcsi táplálékot nyújtani, többet kevesebbet oly visszás, sőt bosszantó érzést kénytelen kifejteni, mintha hajótörést szenvedtnek számára száraz ruha, kellő táplálék, kényelmes ágy etc. helyett bár a világnak legpompásabb könyvtára nyittatnék meg.

Kevés kivétellel és legtöbb országok tanodai rendszerét tekintve, vajjon hány 20 éves egyén van, ki ezen időpontig sokat tanúlt és tanulmányát kellőleg magába is vette volna?

Emlékezzünk saját húszéves korunkra, és kérdezzünk akárhány mást, hogy vajjon tudott-e valamit ezen időszakban félig is, ugyancsak »mesterileg«, — sőt nem volt-e mindaz, mit belécsepegtettek, belékalapácsoltak igazi chaos, melyet csak később rendezett el, sőt sohasem debrouillirozott, mert erre többé nem volt ideje, vagy mert ily foglalatosságról csak gondolkozni is, legnagyobb undort fejtett kedélyében ki.

Ezen német példabeszéd: Was der Hansl nicht lernt, lernt der Hans auch nicht, — erősen bizonyitja, mily papagájféle instructiót képzelnek sokan az emberek számára is, — mert hiszen igen hihető, hogy például a 80 éves kakadú azt nem igen fogja már könyvnélkűl megtanulhatni, mit tavaszkorában nem tudtak fejecskéjébe préselni, midőn a legtöbb valósággal haszonvehető ember tulajdonkép nem mint Jancsi, hanem mint János tanúl valamit.

Ha 20-dik évig a tanulási kedv nincs kiirtva, nincs eltompitva, sőt az egész erkölcsi nevelés arra szolgált, hogy ezen kedv napról-napra erősebben fejlődjék ki, és ennél üdvösebbet serdült korban alig eszközölhetni, akkor bármily tudatlan volna is az illető, — néhány év alatt nagyobb tudományi, egészen kitisztúlt kincset szerezhet magá-

nak, mintha 14, sőt 16 évi kiiskoláztatása alatt a belécsépelt tudományok minden ágazatiban mint 1-ső eminens figurált volna bár.

Igen, figurált; — mert bár a legszigorúbb és legigazságosabb Maturitäts- vagy Staatsprüfung által sem mérhetni valódilag meg valakinek tudományi és annál kevésbbé haszonvehetőségi pondusát. Kinek jó emlékezet-tehetsége és mint mi bécsiek az ékesszólást nevezzük, jó Mundstuckja, elégséges lélekjelenléte vagy pláne meglehetős szemtelensége van, és e mellett oly szerencsés, véletlenűl éppen oly kérdésekre válaszolhatni, melyekben legjártasabb, az nagy applausus közt fogja kiállni a sarat, t. i. az exament, habár nem is herczegfi, nem is favorit miniszter rokon, nem is ótestamentumi talentumokkal erősen kibélelt vitéz, mert hiszen »Neue Besen kehren gut« és ily tekin-
26-ten Sept. 1857. tetek megint csak később lesznek eldöntők. Az ellenben, kinek fő lelki tulajdona higgadt itélőtehetség, de emlékezete néha csorbás, ki ugyan mélyen, de lassan gondolkozik, kinek ajkait Schillerként nem *operálta Hermes,*[a] ki nagyon szerény és kit balsorsához képest, éppen oly tárgyak körül zavargatnak, melyek gyengébb oldalai; az ilyes egyéniség igen könnyen complet fiascot vallhat, — holott az ő intelligentiai pondusa tán mázsaként ponderálandó, midőn a »Vorzuggal« illustráltnak egész ebbeli provisiója csak fontokra megy.

Felséged tudja, mit akar a franczia az által mondani, ha valakiről azt állitja »Il a l'esprit des escaliers?« Ez annyit jelent, hogy a jó gondolatok akkor ötlenek eszébe, mikor már késő, vagy más szavakkal: hogy azon kérdésre vagy szóra, melyet hozzá intéztek és melyre mikor a teremben volt, nem tudott felelni, — most midőn elhagyta azt és már a grádicson van, triumphanter volna képes válaszolni.

Az intelligentiai súlyt, kivált administrativ és publico politikai tárgyakban, elszigetelt néhány examenek és rigorosumok által legtávolabbról sem tapogathatni ki. Ilyesmi egyedűl közélet, nyilvánosság, szabad discussió és úgyszólván mindennapi elmesúrlódás következtében tűnik napvilágra megczáfolhatlanúl. És mindazon magyar, minden czim nélküli, egyedűl az Istentől favorisált előkelők, kik a vármegyéket, kik az országgyűléseket vezérlették, sokszor hasonlólag, de legtöbb esetben sem a tanodákban, sem a tentamenek alkalmával nem fénylettek mint eminensek, de intelligentiai pondusok csak később a köz és mindennapi elmesúrlódás következtében tünt ki. Igy

[a] Sz. aláhúzása.

igen sokszor történt lefolyt időkben, hogy nem egy magyar, kit Bécsben igen nagy genienek tartottak, mert nyelve hatalmasan pergett, a legelső vármegye vagy országgyülés alkalmával éppen oly vitéznek mutatta magát, mint volt Mack tábornok,[1] ki nem birt más győző tulajdonnal, mint nyelvvel és szemtelenséggel, — mikkel le is győzte a bécsi tekintélyeket, kik őt megválasztták, mely fegyverek azonban az ellenhadra nézve nem voltak elég élesek.

Ki igen szaporán tud gondolkozni, az általában véve nem gondolkozik legmélyebben vagy csak mélyen is; pedig rendszerint a mélységben rejlik a való.

*

[40.] Azon idők azonban, melyekben Magyarország határai közt a fejedelemnek minden gratiája, kedvezése, sőt jóváhagyása nélkűl egyes hazafiak legnagyobb erkölcsi hatalomra emelkedhettek, — ezen idők hála Istennek leperegtek, — a népeknek nagy hasznára-e? ez más kérdés és erről igen sokat lehetne mondani; ámde mindenesetre Felségednek és csekély személyemnek kimondhatlan nagy nyereségére, mert ha még folyna a régi idő, akkor fel nem foghatom, Felséged ma micsoda; hanem annyit mindenesetre tudok, hogy belőlem semmi sem lesz, vagy ha visszafordúlna ezen átkozott időszak, ez esetben tüstént ezer variatiókban kikürtölnék az egész nagy világ hallatára, mily szaporán gondolkoztunk és tettünk, — ámde en revanche mily szánakozásra méltó felszínesen és mily borzasztólag hézagosan, mert hiszen, felséges uram, [de e nagy titkot, melyet senki nem tud, nem is gyanit, ne méltóztassék kivált császári atyjának divulgálni, mivel ez pour se faire populaire, igen sokat és indiscrét szeret locsogni] [2] [a] mindaz mondom, mit eddig tettünk, meg kell vallani, Neuösterichnak csak bőrét illeti és nem belsejét. Ámde kényszeritve voltunk igy cselekedni, és pedig mert kimondhatlan súlyos és problematicus belállásunknál és külviszonyainknál fogva, sokkal nagyobb érdekünkben volt és kellett lenni, mihez képest Felségednek császársága inkább jószinben mutatkozzék, mintsem hogy valóban egészséges legyen. Sokszor tapasztaltam — und aus dem Leben lernet der ware Weise

[a] Kiadó tette szögletes zárjel közé.

[1] Az ulmi tragédia (1805) hőse.

[2] Ez Bach vágása akar lenni az őt és rendszerét nem kedvelő, jóindulatú öreg főherczeg ellen.

das Meiste, — hogy például a legegészségesebb almák sem kelnek el, legyen bőrük csak egy kissé hibás, midőn ha ép és jó piros — tüstént találnak vevőkre és jó fizetőkre, habár belsejük teli is volna kukaczokkal. Ez a mi esetünk felséges uram! Ha mi mindazon sebeket gyógyitni és borogatni akartuk volna, melyeket mi százszorta nagyobb vonásokban ütöttünk Magyarországon mint maga a forradalom, akkor alkalmasint tüstént ránk riad félEurópa vagy legalább a muszka, szerb, oláh etc. Mert bárki mit mond is, a nemzetek vagy inkább ezeknek bármely néven nevezendő parancsolói olyanok, mint ragadozómadarak; melyek tüstént megjelennek, mikor valami konczot meglátnak vagy megsejditnek! Politikusabb volt tehát minden bajt betakarni, beleplezni, bemázolni — und das ist uns vollkommen gelungen; — mert most nemcsak egész Európa, de Felségednek minden hű alattvalója tökéletesen meg van győződve, mihez képest Neuöstreich, mely kívülről oly ép és piros, — a lehető legegészségesebb gyümölcs. Wir haben hiedurch unsre Ware glücklich an Mann gebracht; — dass heisst: »Blühend oder wenigstens schweigsam, von Innen geachtet und gefürchtet von Aussen stehet Neuöstreich mächtig da und bietet der ganzen Welt deutschen Trotz!« És ekkép, mert ne bántsad a németet! elég időnk van, a sebeket a takaró alatt lassan-lassan kipflasterezni, vagy ezek kigyógyitását az időnek, a természetnek vagy a halálnak engedni át, mely utolsó az alkalmatlan magyarokat tekintve Felségednek már oly essentiális szolgálatokat tett, mihez képest valóban megérdemlené legalább a kamaráskulcsot, mit Nachlassung der systematisierten Taxgebühren. És mi a hézagot illeti, mely lábaink alatt tátong, vajjon ki az, kérdem, mai világban, ki nem esnék a farkasgúzsba, ha a fölött oly kárpit vonul el, mely érdempántlikákbul, arany és ezüst kulcsokbul, pergamentre irt és dúsan fizetett tiszti applicatiókbul, készpénzbül, legmagasabb császári megelégedés — hírlapczikkekbül, — Kammerbálokbul etc. etc. van összeszőve és egybefoltozva? Ha tehát fog valaki bukni, az nem lesz Felséged és kivált nem leszek én, de számtalan másik, — midőn azon feneketlen tátongó fölött, melybe mi kettőnket ugratni szeretnének kivált a magyar petitionáriusok, oly boltozatot képez Felségednek hada, kincse, fejedelmi joga etc. etc. és mindenek fölött a magas egek annyira megérdemlett hajlama és hathatós protectiója, — miszerint e tekintetben »wenn Euer Majestät keine andere Schmerzen haben«, — Felséged egész nyugodalomban és apostoli glóriában élheti és élvezheti napjait Laxenburgban vagy bárhol egyebütt.

27-ten Sept. 1857.

És gróf Thun Leó, ki a nélkül, mikép észrevennék, kivált a derék teutók und dass ist der Triumph der Sache, hogy ő inkább sötétséget mint világosságot terjeszt, Felségedet boldog helyzetéből bizonyosan kizavarni soha nem fogja, — mert az ő systemája senkinek szemét fel nem nyitja és ha működése valamit megkedveltet, az nem lesz nemzeti érzésre alapitott büszke öntudat, — de legfeljebb könyvtári szenvedelem kivételként és általában véve »Christliche Ergebung in dem willen Gottes oder des Kaisers«, mi egyre megy, mert e földön legalább látható és különös nagy hatalommal felruházott más Isten nincs mint a császár, kivált ha emellett még autofact apostol is!

Felségednek miniszteriuma tehát olyan, hogy azzal Alles in Allem genommen minden méltányosabb ember, jeder billig denkende, tökéletesen megelégedhetik. Mert ha én eleinte rossz helyen ültem is, annál jobb poszton állok most; ha Bruck csak tegnapelőtt semmi sem volt, annál nagyobb úr mostanság; — ha Buolt azelőtt mindenki simplexnek tartotta, — mert bizonyos okoknál fogva mint solitär fénylett, annál erősebben örülnek az emberek, hogy újabb időkben megint mint dupplex él, — ha Toggenburg mint szilárd jellemű ismertetett ezelőtt, ki soha nem változik, ezen hitelét még inkább növelte az által, mihez képest most is éppen oly nulla mint volt hajdanta, és csak az által lesz aequale tiz, mert én állok előtte, mint egy olyan »egy«, — mely négygyel felér, — minthogy a 40 millió osztrák az én jámbor császárommal együtt, melyek előtt szinte én állok, sem egyéb mint zérus. Ha Nádasdy már felemelése előtt is nagy volt, most ezen operátió után természetesen még nagyobbra nőtt, — Thun pedig, ki már akkor is fénylett, mikor a mosatlan szájú Pulszkyt[1] csehizáló (talpraesett) ujságczikkei által mosogatta, kefélgette, leczkézgette, annál erősebben ragyog most, miután az ő kezébe adtuk a neuöstreichi népek kiképzését, kiiskolázását, újraöntését, úgy hogy compact mint mi állunk, oly phalanxot képezünk, mely a világi eseményekkel nem kevesebb diadali hihetőséggel szállhat szembe, a minthogy a derék és nagyon bölcs Kobenzli[2] hegy is makacsúl megáll, helyből nem

[1] Ismeretes Pulszky diadalmas polemiája Thunnal, a nagy szlávbaráttal, a tót kérdésben »csattanós« végszavával a Vierteljahrschrift für Ungarn-ban (Pulszky: Életem és korom I. 138.). E polémia hatása alatt adta ki Thun (a ki később a nagy germanizátor lőn) ezt a művét: Die Stellung der Slowaken in Ungarn, beleuchtet Prag, 1843.

[2] Bécs melletti »Coberzl« szép barokk-kastélylyal s gyönyörű kilátással (mulatóhely; jelenben előkelő penzionatusféle).

mozditható és alkalmasint mindaddig magas állásáról le nem köszön, mig valami északi nagyszakállú üstökös ki nem ugrasztja igen pittoresque helyéből.

E tekintetben felséges uram tehát egészen rendben vagyunk, és mint minap báró Hauer valakivel nagyon bölcsen közölte: »Die Maschine ist aufgestellt, eingeleitet und wird nun von sich selber gehen«; — mit az illető kimondhatlan nagy örömmel hallott, mert a tökfilkó azt hitte, hogy most, mert a gép magától fungál, el fognák hagyni a sok beamterek, zsandárok — bien bon voyage — a »szép magyar vidékeket«, melyek Felségednek annyira tetszenek; midőn persze egyik okosabb, ki báró Hauernek ezen archimedesi sententiáját szinte hallotta, oly impertinens volt, az ő jelenlétében azt gondolni: ja die Machine wird gehen, wenn sie stets tüchtig geschmiert wird und zwar bis sie nicht verfault oder zusammenbricht, — von Rost, zu dessen Erzeugung Zeit gehört und viel Lebensluft, — hat sie nichts zu besorgen.

De van egy más kérdés, — melynek tekintetében én nem bámulhatok elégségesen Felségednek mély bölcseségén és classicus tapintatán — és ez a vallás dolga.

Civildolgokban én vagyok Felségednek súgója; és jól teszi, mihez képest collegáimra vagy plane másokra nem hallgat. — denn es ist wirklich nicht viel Rats bei ihnen zu holen; — hadi dolgokban pedig hős gróf Grünne Felséged inspirátora; és szinte kimondhatlanúl bölcsen cselekszik, hogy a többi részint vén, részint elkopott tábornokaira nem figyel, mert ezen — egyébiránt igen derék Mars fiai mindig katonák közt forgolódván vagy csatákban elkomiszodván, teljességgel nem tűnhetnek ki, durch eine so feine Lebensart, mint

28-ten Sept. 1857.

gróf Grünne, ki e bájoló tulajdona által als unwiederstehlich egész Európa előtt oly ismeretes, és soha nem mond ki olyas valamit, — habár Felségednek Waffenrockja, sőt császári haja égne is, mi Felséged füleibe kellemetlenűl kongana, midőn a többi tábornokok, kivált néhányai oly unalmasak vagy trappistaként hallgatni, vagy Felségednek képébe udvariatlanúl ilyeseket orditni: »Nicht alles was glänzt, ist Gold.«

Nem eléggé dicsérhetni, hogy Felséged testi-lelki barátjának a szerencsésen elhúnyt Miklós czárnak azon mély bölcseségű tanácsát »nur Einen anzuhören, natürlich um nicht confus zu werden«, annyi consequentiával követi! Igaz ugyan, hogy én és gróf Grünne, mi ketten nem képezünk egyes számot, de valamint volant játszásra

két individuum kell, — és mi e játékot nagyon kedveljük, hehehe, — úgy vannak a kormányi életben is bizonyos esetek, — mikor a Miklós czár reczipéjében némi modificátiót tehetni, sőt tenni kell. Igy például noha a hadi mesterségben sem vagyok éppen járatlan és a barrikádokon, melyeket rakattam, erősen vitézkedtem, azért mégis megvallani vagyok kénytelen, dass ich in dieser Angelegenheit nicht so fest bin, mint gróf Grünne, ki Felséged szent személyére nézve oly szerepet visel, — és ez az armádiai közvélemény — mint hős Schwerin[1] állott egykor a porosz Nagy Frigyeshez; — midőn engem az egész világ nagy szerénységem daczára nem titkolhatom — a franczia hires Richelieuval hasonlit egybe, noha legtávolabbról sem vagyok püspök!

Gróf Grünne már oly javitásokkal fényesité fel az osztráki todesmutige hadakat, — mikép senki nem képes tökéletesen felfogni és méltányolni, die hohe Bedeutung und die Tragweite seiner philosophischen Verbesserungen! Igy például én soha nem jöttem volna azon genialis gondolatra, a közvitézeket »par individu« kilencz kefével ellátni, — minek jó eredménye kétségtelen; — és aztán a most legközelebbről felmerült delicióz eszme, a derék kürassirok hátát is meg vagy inkább bevasalni, — oly conceptió, mely feltalálójának kimondhatlan becsületére válik és melyet a vasasok kétségtelenűl legnagyobb örömmel és háladattal fogadnak; mert eddigelé a szerencsétlenek nem igen mertek megfordúlni, — persze mert hátuk nem volt védve, és ekkép golyó könnyen sérthette, sőt egy-egy jót is lehetett rájuk húzni, midőn most, ha a gyönyörű eszme megvalósúl, bátran »Rechtsumkehrt Euch«-ot csinálhatnak, — és az ellenvitézeknek kigúnyolására minden veszély nélkűl a »másik Seiten«-t presentálhatják! Legmélyebb conceptiója gr. Grünne generalissimusnak azonban tagadhatlanúl az, hogy Felségedet legnagyobb delicatessel, miszerint elhigyje mintha a gondolat saját magáé volna, arra figyelmezteté, mily óriási következése lehetne annak, ha Felséged úgy mint a muszkák, a szent szüzet pingáltatná vagy stickeltetné a respectiv ezredi zászlók és lobogókra! Mily frappant bizonyságot nyújt ezen mély penetrátió által a bölcs hadi vezér, micsoda mélységből kutatta ki a nemzeteknek sajátságát, typusát, geniusát!

[1] Gr. Schwerin Kurt (sz. 1684), kit Nagy Frigyes tüstént trónralépte után tábornagygyá nevezett, kitünő hadvezér s a kit a király fölötte nagyra becsült.

Ha nem csalatkozom, Hortensius [1] szerint semmitől sem fél az angol annyira: mint szegénységtől, a franczia ridiculetől, a spanyol: az ördögtől, az olasz a »Lo Schlagtól«,[2] — a muszka: Miklósától, mikor t. i. még élt, — mikép e szerepet Felségeddel együtt testamentaliter tán mi ketten vettük át a boldog osztrákokra nézve; — és mint már fentebb volt erről szó, halálhoz közel a francziát semmi sem tüzeli fel annyira, mint a becsület és dicsőség érzete, — a muszkát a vallás eszméje, az angolt nemzetének szabad nagysága, a törököt a 11,000 paradicsomi szűz, — melytől sok ember inkább megszökne, mint bármily felbőszült ellenségtől; — És az osztrák népeket vajjon en cas que mi electrizálja? Okvetlen, sőt inomisse az ő császárjuknak mindenben mutatott tág szive, mély esze, nemes lelke és efölött vagy inkább e mellett, sőt ez után a szűz Máriának jól eltalált Isten anyai szelid képe a lobogókon!

Igaz ugyan, mikép nem egy Witzlingnek jutott eszébe, mily különös rencontre volna az, — ha véletlenűl muszkaháborúba keverednék Felséged és az új osztráki fehér szűz állna szemközt a régi muszka igen brunette szűzzel, — és hogy vajjon mi lenne ezen találkozásnak hihető következménye? Mire azonban könnyen válaszolhatni: Mert mi lenne más, mint az, hogy ex rationibus psychologicis a fiatal fehér Madonna minden bizonnyal nagyobb enthusiasmusba hozná a hősöket, — mint a vén fekete anya, — és hogy ekkép okvetlen Felséged lenne a győztes.[3]

Ilyféle wiczczet már azelőtt is »rántottak« a mi derék bécsieink, kik ilyesből oly könnyen mint pénzből ki nem fogynak, mikor Felséged gyönyörű császárnéjával Máriaczellben áhitatoskodott, hol Felséged a magyarokért bizonyosan nem imádkozott, de inkább: viszont; [4] — és aztán 30,000 magyar borult le az isteni szűz előtt, — és igen elérthetőleg ezek közül megint egyetlenegy sem imádkozott Felségedért, de hasonlólag: viszont; hogy ezen conflictusban a boldogasszony vajjon mely részre fogna gravitálni, Felséged oldalára vagy a 30,000 magyarok felé —; mire persze szinte igen könnyű volt a válasz, — hogy természet szerint Felséged felé, mert az Isten nem néz a quantitásra, de a qualitásra és e tekintetben, valamint a pásztor

[1] Cicero e vetélytársát persze gúnyból idézteti Sz. Bachhal e példálódzásnál.

[2] Igy; talán a szemmel való megrontást — az olasz babonát — érti Sz.

[3] Megjegyzendő, hogy ez ízléstelen összehasonlítással nem Sz. a cinikus, hanem épen Bach cinismusát akarja jellemezni.

[4] Értsd: ellenkezőleg.

magasabban áll mint a legszámosabb birkanyáj, szintúgy áll egy apostoli császár is sokkal közelebb Istenhez és ekkép jobban meg is hallhatja »miatyánkját« mint 30,000 piszkos, vak engedelmességre született, de engedelmesség helyett legelsőben is petitionázó és most demonstrátiókat tenni akaró magyar »malcontent«.

És hogy a szűz Mária nem a magyarokért fog interveniálni Isten előtt, — mint előre látható volt, — azt most apodictice tudhatni, — mert máskép az Istennek egyik angyala nem engedte volna meg, hogy Felséged éppen szinte azon pillanatban, mikor (a) 30,000 magyar térden csúszott és legkeserűbben zokogott Máriaczellben, hogy éppen akkor irja alá azon Danteféle »nil sperare« rescriptumot Laxenburgban szeptember 9.-én,[1] melyet én presentáltam Felségednek, — és melyet Felséged tüstént és szinte örömmel irt alá, miből tökéletesen kiviláglik, hogy akkor, mikor ez történt, az egész laxenburgi határban nem volt »angyal«, ha t. i. — a gyönyörű császárné nem oly szives és leereszkedő ezen titulust acceptálni!

És azért visszatérek azon kérdésre, felséges uram, hogy vajjon ki azon bölcs inspirátor, ki vallás dolgában Felségednek súgója; mert meg kell vallani e tekintetben oly exemplariter fénylik Felséged népeinek élén, mihez képest nem doboghat oly érzéktelen sziv, mely ne épülne, sőt örömkönnyűket ne préselne ki szemeiből, melyeket az én huszárjaim báró Hauer als Drugxess elébe tálalnak ki Felséged számára, mikor tapasztalja, [hogy Felséged] a világért nem hagyna egy vásár- vagy egy ünnepnapot leszállni anélkűl, mihez képest a szentmisét vajmi sokszor császári térdeire leereszkedve, kezdettől végig ki nem hallgatná, és időszakonként rendesen meg is gyónik, — der gute Herr, mintha tudja Isten, mily iszonyatos bűnei volnának.

Én ugyan, felséges uram, ilyesekért nem adok egy fakovát sem, mert igen jól tudom, hogy imádság, bőkezüség aus der Staatscassa, — mea culpa és ilyesféle »gummi elasticum« az emberi bűnfoltokat, — kivált a vérszínűeket nem dörzsöli ki, valamint azt sem hiszem, miszerint az egek lakosai igen megindulnának, ha valaki Felségednek bűnprovisiójával megrakva pour reparer ses torts bizonyos napokon delicióz fogast eszik a sokszor oly szivós tehénhús helyett vagy ha daragombóczra transformálja a szalonnagombóczot etc. etc., mert

[1] A 38. fejezet elején egy jegyzetben már ismertettem a császárnak e legf. kéziratát Albrecht főherczeg kormányzóhoz, mely a magyarok minden reménységét a rendszerváltozás dolgában megsemmisíté és óriás elkeseredést okozott. Itt csak röviden utalok hát e jegyzetre. V. ö. e kötet bevezetését is.

ilyesek a hasat éppen úgy megtöltik, nagy flatulentiet okoznak, de azért a lelket tisztára még nem lúgozzák, meg sem szappanozzák.[1] Igen, de az ostoba vulgus nem gondolkozik így — hanem tüstént hajlandó, oly úrról mint Felséged, — ha látja, hogy letérdepel, szája imádságtól fel és aláјár, néha-néha egy derekas mea culpát is üt jól kivatirozott mellére, puff, és még meg is gyónik, — azt gondolni: Freilich hat der gute Herr gar viele aufhängen lassen und hat gar grausam gewirtschaftet, — aber es war *»hald«*[a] notwendig; — és aztán ezen »hald« oly Achiles, melylyel mindent lecsépelhetni, ha tán Istent nem is!

Ki lehet Felségednek tehát vallási inspirátora? Én nem vagyok, — mert ámbár én theologiához és metaphisicához is értek egy kicsit — in allen Fächern bewandert — azért nekem a papi szag oly kellemetlen, mikép ki nem állhatom. — Gróf Grünne sem lehet a szentséges súgó, mert ő a szőkéket kedvelvén inkább, pláne nem szenvedheti a feketéket, — és mernék fogadni nem tudja elmondani még csak a miatyánkot sem, — mert elég practicus, inkább Felségedtől várni a mindennapi kenyeret, pecsenyét etc. etc. etc., mint Istentől, mert messze van az Isten, Felségednek pedig nyakán ül.

29-ten Sept. 1857.

Vagy tán pater Klingovström volna azon mély lelkiismereti búvár, ki Felséged veseredőibe hatva és azokat teli piszokkal találva, Felségednek azon tanácsot adá, — damit Gott Ihre Sünden oder Ihre Dummheit vergebe, — wenigstens die äusserlichen Gebräuche der Kirche nicht zu negligieren und ihre heiligen Mysterien wieder in allgemeine Geltung und Anbetung zu erheben? Ez azonban nem hihető, mert Felséged soha nem alázta meg magát ezen híres papi szónok unalmait más keresztény birkákkal felosztani[b] s élvezni és mint rebesgetik Felséged bizonyos alkalommal őt egy szemtelen hypocritának nevezte és eszerint bizonyosan nem szereti, mert hiszen »figulus figulum odit!«

Tán Felségednek anyja volna tehát azon szent, melynek az osztrák nemzet annyi háladattal tartozik, mihez képest t. i. az egyedüli salvifica vallást megint reintegrálni és legszilárdabb columnáira, — melyekről már rútúl lecsúszott, ismét felemelni méltóztatott, miszerint az Isten dicsőségére nemcsak templomokat rendesen járni, nemcsak

[a] Sz. aláhúzása. [b] Megosztani helyett, tollhibából.

[1] Mindezzel Bach cinismusát ecseteli Sz.

szigorúan bőjtölni, nemcsak mindúntalan gyónni kell minden pápista birkának és erre a Polizei és zsandárság subtiliter vigyáz és mindent referál, de vasárnap és ünnep — a szamarat a kútból ugyan ki szabad húzni, mert erre van express és speciális dispens, — noha én legalább nem emlékezem, hogy valaha is egy négylábú szamár valami kútba esett volna, — de bizonyos más munkát a világért végbevinni nem szabad ezer bajjal összekötött secatura nélkűl, — és ekkép azon más keresztényi precept: »ora et labora« az ég lakosainak bizonyosan nagy élvezetére — minden évben nyolcvankétszer egymástól van szakitva [1] és mint a tapasztalás mutatja, a »labora« rendszerint »bibe« stb. által van kipótolva.

De ez sem valószinű; mert Felséged: főherczegi asszony anyjára többé éppen nem hallgat; mi nagy szerencse és min én különösen nagyon örülök. Legelsőben is, mert szépnemnek szive könnyen megesik, noha ily szemrehányást a fenséges asszony bizony meg nem érdemel; — a mi systemánkba pedig kivált Felségednek helyzetében bármily néven nevezendő lágyság sehogy sem illik és igen szomorú eset volna, — de azért érzek oly nagy satisfactiot, hogy a főherczegasszonynak legkisebb szava sincs többé kormányi dolgok körül, — mert én legalább soha nem tapasztaltam oly »mennyecskét« még, melynek minden esze és amabilitása mellett oly kitünő talentuma volna magát mindenki által annyira gyülöltetni, sőt megutáltatni, mint a magasztos jellemű anyja Felségednek! [2] — Én sokszor kénytelen voltam kaczagni, mi mindent nem fogtak ezen nagy magasságú császári hölgyre. — Volt idő, higyje el felséges uram, hogy valóban ha a nép úgy választhatott volna valamint választott hajdanta Krisztus és Barabas közt, inkább báró Haynau őexcellentiájának Mária Terézia nagykeresztes vitézének etc. etc. adja a preferentiát, mint Felséged annyira religióz félnemzőjének. Bármit követett el Haynau, Felséged vagy az én szegény fejem, richtig mindig a camarillára fogtak mindent, melynek Cromwell-praesidiumát stereotyp mindig a főherczegasszony Sophia, — és sem én, sem nem fia — vitte. — Nem emlékszem, hogy ártatlan és oly szelid tünemény, mint a mélyen tisztelt főherczegasszony méltóztatik lenni, oly általánosan és oly sokáig azon bűnbaknak, azon bête

[1] Vasár- és ünnepnapok által egy évben.

[2] Sz. itt a persiflage kedvéért csavar a dolgokon. A főherczegnő Bachot nagyra tartá. A főherczegné állott az udvari klerikális-párt élén. L. erről Friedjung igen jó jellemzését Österreich 1848—1860. II. k. 259—260. — Ellenben a tényeknek megfelelően jellemzi Sz. a főherczegasszony nagy népszerűtlenségét.

noirnak, azon vampyrsúgónak tartatott volna, — mely Magyarország szerencsétlen határait annyi vérrel és iszonyattal eláraszta. Akármi történt, a mi érzékeny szivnek, méltányosságnak, igazságnak, valódi erénynek tökéletes hijját árulta el, mindazt a főherczegasszonyra fogták, kenték, mesélték, — az ő czipőibe dugták!

Az én helyzetemben ez igen kellemes volt, mit mindenki könnyen átláthat — mert valamint tudom, igen jó mulatságnak tartja a buzaféreg, ha nem őt, de a varjukat üldözi az ostoba ember, noha a varju nem a buzát nyeli, de nyelné a hernyót, ha el nem riasztanák, mely a buzát nyeli és sok helyütt már megette volna a hernyó a legszebb erdőket is, — ha ki tudnák pusztitni ezen szárnyas nem ugyan »fényes«, de annál hasznosabb égi zsandárokat, mondom, valamint a buzaféregnek igen előnyös, hogy a kárt, melyet ő tesz, ártatlan madarakra fogják, úgy nekem is igen jól esett és mindig különös juxra szolgált, habár mily véres drámát súgtam is Felséged füleibe — weils »hald« notwendig ist —, rám senki nem gondolkozott *[sic]*, de unisono az egész nagy pátria kigyót-békát kiáltott a császári hosszú [?] »Mátria« ellen.

Sok ember elaludt volna ezen »kellemes sinecurában«, — melybe engem a jó szerencse iktatott, és nem capiálja, abban miért nem akartam tovább »nyujtózkodni«, de nekem a királyoknak királya elég furfang észt adott osztályrészűl, átlátni, dass solche herrliche Tage von Aranyjuhé[1] nicht immer dauern können. — És ugyanis a Sophia főherczegasszonynak, Felséged szülőjének nagyon is éles esze van, miszerint nem látta volna csakhamar át, mikép én őt tulajdonkép mint Aushängschild-féle czégért használom; und unter ihrem Deckmantel agyonkinozom az illetőket, és ily odióz szerepet játszani megúnván: tétova nélkűl egész világ láttára újjal mutatott volna rám, ilyesmit dazu hauchend, flötend, betonend etc.: »Ez a gonosz, ez a diabolus rotae, ez az impostor és nem én«; mikor aztán persze nem hasra, de se... gitség nélkűl hátra estem volna!

És azért bölcs volt az én részemről a prevenirét játszani, — és jó időben a nagylelkű asszonyt a camarilla elnöki székéből kizavarni és őt Felségednek fiúi szivéből kicalumniázni, kifagyasztani.[2] Ha Salzburgban ül... — je souhaite bon amusement — senki többé őt a vérszopó és nemzetgyilkoló bűnbaknak tartani nem fogja... és

[1] Szóélcz akar lenni.

[2] Ezek természetesen mind alaptalan fantáziák, de készakarva, Bach jelleme sötét festése czéljából fölhozottak. Csak az áll, hogy a főherczegnő teljesen visszavonult a politikától s egyházi, vallásos ügyekkel törődött.

eszerint — igy okoskodnak a közönséges emberfiak — rám kerül a sor ! ! ! He he he ! Ja, au — — ! [a] Erről volt gondunk ; — mit Felséged bizonyosan átlátand és mint mindent mit én mondok bizonyosan megdicsérend is ; mert azóta, hogy a főherczegi asszony a nagyközönség szemében megszünt a bête noirt szerepelni, azóta a közvéleményben nem én vagyok a fekete hamis, de Felségednek apostoli szentszagú személye.

Ezt előre kikalkuláltam, — és ismervén Felségednek szive mennyivel jobb mint Exsemiramis anyjáé, reméllettem, sőt tudtam, Felséged szegény hű szolgáját nem fogná elárulni, compromittálni vagy pláne »pellengérre« állitni, — mire Felségednek édesanyja igen capabel lett volna.

És hogy combinatióimban nem csalatkoztam, azon élő factum mutatja, hogy a főherczegasszony ugyan tisztára mosva nincs, de tisztán el van felejtve, — rólam azt mondják : Én még legjobb volnék, velem még lehetne beszélni és boldogúlni,[1] — midőn Felségedet mindenki igen bornirt, szivnélküli kevélynek tartja ; és Felséged képezi azon allgemeiner Wetterableitert ohne Spitz, melybe az osztrák népek elmérgesült electricitása kiméletlenűl legnagyobb violentiával »viribus unitis« csapni fog, — mielőtt tán csak ezerszer fel és alá szállt volna a nap !

Ki lehet tehát Felségednek vallási inspiratora ? — mert a még jó be nem fészkült jezsuitákról nem lehet szó. »Eureka« — ich habs — meg van oldva a rejtély. Mert ugyan — das liegt so nahe, — ki lehetne más, mint a boldogult elhúnyt Sylvester pápa, — ki selbstverständlich erősen meg van az által hizelegve, hogy Felséged nemcsak az apostoli czimet magára venni »pihenkedett« . . .[2] de még a már-már kicsúszandó szentkoronát is felkerestetni, fekvő helyén a török hölgyek által erősen megbámult kápolnát rakatni,[3] — és ezen csodálatos reliquiát, nem ugyan fejére tétetni, — mert arról nehézsége miatt tán leeshetnék, — de Budán valami biztos és száraz helyre deponálni és mint ritka madarat, nehogy tán elröpüljön, bekaliczkáztatni császárkodott . . .

És hogy ez igy van és nem másképp, igen természetes, . . . mert valamint Sylvester pápa Szt. Istvánnak Rómából azt izené : »Glauben

[a] Olvashatlan szó.

[1] Ismét csak Bach egoismusát és cinismusát festő fantazmagóriák.
[2] Megint egy gyönge szójáték ; a német »geruht« fordítása.
[3] Orsova mellett a török lakosságú Ada-Kaleh sziget átellenében.

macht seelig«, — úgy most mint egyik legconsequensebb elnöke a kereszténységnek a mennyek országából azt infiltrálja t. i. derék Sylvester Szt. István successorának magyar királyi lelkébe t. i. Felségedébe, hogy azt, mit egykor Szt. Istvánnak mondott és pedig legjobb successussal, mert kisszámú Kupaféle malkontentek kivűl az egész nemzet máról-holnapra a kereszthez esküdött, azt most Felséged mint apostoli jogszerű magyar pragmaticus császár, népeinek kegyesen kipátentálni méltóztassék; azt tudniillik: »glücklich und seelig der da glaubt; minthogy ez kétségkivűl legkönnyebb és legolcsóbb mód a népeket szerencsésekké, sőt boldogokká tenni, — és ezen nagy ajándék fejében, melynél jobb és kényelmesebb financiális operátiót nem gondolhatni ki, — aztán bizvást emelhetni az adót és bizvást szedhetni ujjonczokat, — mert mindaddig, mig hisznek — und das müssen sie — szerencsések, sőt boldogok; — és ki igy érzi magát, az természet szerint meg van elégedve és ki meg van elégedve annak nem lehetnek méltányos kivánatai; és ki mindemellett mégis petitioniroz, miután Felségednek köszön szerencsét, sőt boldogságot, az nem egyéb mint »háladatlan monstrum«, midőn többeknek összesereglése egy egy petitióra oly revolutionaris merény, — vagy mint mi ily esetre ezen szót feltaláltuk »demonstrátió«, melyet könnyen felségsértés rubrikájába tolhatni; és erősen hiszem: Felségednek számos auditorai vannak, kik mély bölcsességüknél fogva — bloss einen »Wink« brauchen von pl. t. Herrn Staatsanwalt, — mihez képest az ily alkalmatlan rimánkodókat egészen legaliter nach den klaren Artikeln des bürgerlichen Gesetzbuches XYZ., sőt a magyar Corpus Juris szerint . . . in amissionem capitis et bonorum convincálni buzgólkodni fognának,[1] — mikor aztán Felséged »veleszületett« clementiájához képest meghagyhatná az illetőknek fejüket és a császári királyi aerarium által egyedül incassáltathatná pénzüket.

30-ten Sept. 1857.

És hogy ez a talpraesett nézet, ez a dolog »bibéje«, quil faut envisager la chose de cette manière, — abból is eldönthetlen axiomára világosúl vagy inkább csontosodik, hogy fenséges Albrecht főherczeg magyarországi helytartó szint' ezen opiniót osztja, — mert ha valami petitiónak csak szagát is érzi — és mint látszik, órra igen éles és kényes, — tüstént Achillesi haragra lobban, mint Demosthenes zúg, szónokol és

[1] Sz. ezen ismételt és ismételt visszatérése az 1857 májusi petitió ügyére, mutatja, mennyire bántotta őt e kérvény rideg visszavetése. De visszhangja e mellett az aláírók elkeseredésének is, a kik közül nem egy panaszkodott Sz.-nek.

egy jót üt oldalán függő kardjára — mi persze szegény fegyvertelenek ellen oly argumentum, melyre nem könnyű válaszolni és mely eljárás hős Bayardra nem emlékeztet, de új bizonyságot nyújt arra, hogy az igen is ostoba egyéniség, — habár főherczeg is, — paradirozhat ugyan külsőleg lovagi tempókkal, de azért még sem igazi nemesi lovag, de csak ritterlicher histrio, ki ütni vágni, lőni és argumentátió helyett, csak ijesztgetni, fenyegetni tud!

Statuáljon Felséged csak egyetlen egy példácskát és confiscáltassa valami petitionáló csapatnak ingó és ingatlan jószágait, — és fogadom radicaliter ki lesznek curálva a magyarok ezen új módis petitionáló viszketegből.

Vannak köztük olvasott egyének, — kik előtt még Lafontainnek meséi sem egészen ismeretlenek. Látni fogják ehhez képest azoknak egyikéből, mily nagyon póruljárt azon szamár kutya, ki felette jóízű »csontot« tartván fogai közt, árnyék után kapva, — szájából elejté azt, — és mint okos emberek, ezen példa után okúlván, — nem fognak árnyék után ásitozni, de legnagyobb élvezettel azon csontot rágandják, — vagy mert ezt többé nem tehetik, mivel ki cloroforiroztuk fogaikat — igazi háladattal nyalandják azon csontot t. i., melyet Felséged Magyarország szétbonczolt remanentiájából nékiek kegyesen meghagyni császárkodott. Igen, igy fognak cselekedni, feltéve ha látni fogják. hogy Felséged nem tréfál, de csontukat is elveszi, — ha azzal tökéletesen meg-, be- és kielégítve nincsenek — és ha e tekintetben megkérdeztetnek, — a külföld számára — humillissime nem válaszolnak »Ja, ja«; de ehelyett remélni, óhajtani, kérni szemtelenkednek.

És most kérdem, felséges uram, ha egy rész el van tiltva szabad szótól, szabad sajtótól, de még szabad levelezéstől is és e fölött a legjogszerűbb és legnagyobb alázattal előterjesztett kérelem is, — ha ez nem intonáltatik Szt. Jánosként mint solo — eine Stimme in der Wüste, — de többen mennek egyszerre ugyanazért esedezni, — ha mondom még ilyen kérelem is anathema alatt áll, minthogy mi az ilyest már subversibb demonstratiónak stempliztük, és igy de facto el van tiltva, mert hiszen Osztrákiában kiki tudja, hogy Felséged tüstént kész nemcsak vassal, de még kötéllel is demonstrálgatni, ha Felségednek »akaratja« nem teljesittetik — ezen akarat legyen aztán bár jogszerű, igazságos, erénynyel és Isten törvényeivel megegyeztető, vagy sem; — ha mondom ismételve, egyik rész ily bilincsek közé van kelepczézve, az ellenfél ellenben impune hazudhatik szóval és betűvel legnagyobb szabásokban in infinitum —, és ha e fölött az egyik rész egy

tökéletesen ledorongolt, intimidált és meg nem szűnő terrorismus által örökké halálos sakkban tartott néptömeg, embersokadalom, a másik rész élén ellenben egy fiatal hős, lovagi apostoli és zsarnoki császár tündöklik, ki nem ismer magasabb, sőt más törvényt mint »sein Wille«, vagy inkább — mert rendszerint igy méltóztatik Felséged magát kifejezni »mein Wille«, és ezen gyönyörű él után következik egy, felette okos minisztérium, melyben én fel tudom tartani az »Unitást«, — és aztán 14 ezred zsandár és 20 ezred geheime Polizeipók, mely hatalom is különösen előmozditja az »Unitást«, — de nem azon értelemben, mikép az illetők bármily kis számban egyesülhessenek, hanem hogy az, ki nem akar elárultatni és az osztráki nem annyira élet mint inkább halál nagy fekete könyvbe regisztráltatni etc. etc., legczélszerűbben cselekszik, ha egyedűl saját egyes számával comme unique de son espèce discutiál, — és akkép igyekszik tölteni idejét és mulatni magát, mint azon ismert bécsi különcz, ki mindig saját magával játszott billiárdot; a dákót majd jobb majd balkezébe ragadván és maga magának — ha jól emlékszem — 24 pontot előadván, — továbbá ezen él vagy inkább ezen különféle fényes és homályos »élek« — 800,000 vágó, szúró és puskázó emberi gépekkel vannak istápolva, lehet mondani »kiwattirozva«, végre 40 millió moczczanni tán akaró, de nem merő, minthogy istenfélő »engedelmeskedő« és hű osztrák polgár pondusa alkotja ezen résznek hatalmát, — felséges uram, kérdem, igy constituálva, vajjon melyik rész fog győzni, melyik rész kénytelen győzni? Ezen kérdésre bizonyos vagyok, affirmative Felségednek még gyönyörű császárnéja is képes volna minden sok fejtörés nélkűl válaszolni, noha politikában nem jártas. — Es ist ein Kampf zwischen Leben und einem Cadaver! vagy más szavakkal: Felséged és a volt magyar nemzet közt!

És — kivált a külföld számára — e világ[ítás]ba kell állitni a dolgot, — mert cadavert megsajnálhatni ugyan, de azzal senkinek nem lehet sympatiája; és ez azon érzelem, mely a magyarok iránt még mindenütt igen nagy és melyet ekkép minden áron megsemmisitni kell, mi természet szerint elmúlhatlanúl sikerűl, ha az illetők elhiszik, hogy részvétük tárgya valósággal nem egyéb mint dög — minek következtében aztán az egész világ kétségtelenűl Felséged felé fordúl, — mert ha a Felséged által elontott vérnek bűze kiállhatatlan büdös is, azért — legalább emberi orrokra nézve — mégis kellemesebb mint rothadásba menő dögnek szaga.

1-ten Oktober 1857.

És vajjon miért ne tartsa a világ a magyar nemzetet elvégre cada-

vernek, — ha mi nem engedjük, hogy életének legkisebb jelét is adja? — és másrészről minden variatiókban folytonosan hirdetjük, mennyire szerencsés és boldog a nagyobb rész —, és mennyire émelyeg gyomra, ha a régi állapotra csak visszaemlékezik is.

*

[**41.**] Minap tétettem (Beilage zu Nr. 261. Allg. Zeitung) egy kimondhatlan talpraesett articulust az Augsburgiba — magam írtam, — de azért mégis dicsérnem kell, mivel valóban felséges, mely által — minden magyar láthatja, — mert categorice szemébe van dörzsölve, hogy nincs oka többé hátratekintenie, — mert jogon, pacta conventákon és efféle lárifáriféle haszontalanságokon mi nagyszerűen keresztülgázolunk — és ekkép egyedűl in immer aufrichtigen Festhalten an Östreich sántikálhat még egy kissé![1] És vajjon miért? Tán azért, mert igen elbággyadt lábain nem állhat és ekkép elkerülhetlen szüksége van auf einen Krankenwärter —? Korántsem nem, hanem azért van szüksége a magyarnak bécsi soeur grisere vagy misericordianus fráterre, mert — és ez a curiosum, hogy ezen állitás nemcsak éppen azon egy lapon, de egy sorban van irva: Weil die Jugendfrische, die Lebens- und Geisteskraft des ungarischen Volkes so gross ist. — Ha ez áll, mint én irtam, — de nem azért irtam, mintha azt valónak gondolnám, hanem, mert megszoktuk, kivált a magyarok átellenében például a generóz, grossherzige, brave Nation etc. szavakat használni, ha valamit ki akarunk belőlük csikarni — és most miután a nélkül, hogy észrevennék, derék osztrákokat szándékozunk belőlük sütni, — igen czélszerű és hasznos ilyféle szavakat pengetni »Jugendfrische« . . . »Lebens- und Geisteskraft«; — ha mondom az áll és mi ezt el is hisszük, — t. i. hogy a magyar teli van fiatalsági elevenséggel, élet- és erkölcsi erővel, — akkor éppen ellenkező consequentiát kellene ezen premissából húzni, — és ugyanis nem azt, mikép a fiatal erőtől pezsgő magyar a simplex osztrákra támaszkodjék, hanem hogy az ostoba trottlit halasztás nélkül seggberúgja.

Magamnak is eszembe jutott, — hogy ilyesféle maliciát könnyen ki lehetne ezen czikkből ugratni, — de már meg volt irva, — különösen jól és pompásan hangzik, mást késziteni nem volt időm és így bizony

[1] E czikkecskét (a bécsi tudósítótól b. Zedlitztől?), mely semmivel sem értékesebb vagy föltűnőbb, mint számos elődei és utódai, egy a szövegben idézett mondata miatt emeli ki Sz.

»eleresztettem« gondolván magamban: — »Az olvasók vagy nem veszik észre, vagy észreveszik. Ha nem veszik észre, mi hihető — mert valóban csudálatos mi mindent be nem kapathatni a stupidus vulgussal szépen hangzó phrásisok által ott, hol nincs szabad sajtó, nincs szabad eszmecsere, — akkor nem árt; ha pedig észreveszik, — az sem árt, mert senki oly caustic észrevételt mint a most érintett, sem irva, sem mondva nem tehet, — a nélkül hogy tüstént szájára ne ütnének.«

A mi helyzetünk e tekintetben valóban különösen dicső és comfortable. Akármily praemissákat állíthatunk fel, — és azokra bármily fényes és nagyszerű következményeket rakhatunk; — és senki nem veheti azokat kérdésbe, mert ugyan ki hátráltathat minket, hogy ilyest tegyünk, — és ha tesszük, vajjon ki mer vagy csak képes is ellenünk kikelni?

Igy például Magyarországról stereotyp mindig ezt mondjuk, sipoljuk, doboljuk, trombitázzuk: A nagyobb rész erősen meg van elégedve, Felségedet mindenütt kimondhatlan nagy enthusiasmussal fogadták, az ország minden szegletében látszik óriási előmenet.. felemelkedés etc. — és miután ezen előzményeket nem szabad legtávolabbról is bonczolás alá venni, azokra természet szerint igen könnyen rakhatunk ilyféle következményeket: Nem volna-e kár ily diadalok után félúton megállni vagy éppen megfordúlni? Nem kötelessége-e a kormánynak egész energiával a felvett utat folytatni? etc. etc.

Ha valaki a praemissákra azt válaszolhatná, hogy szemtelen hazugság a magyarországi lakosok nagyobb részének megelégedését pengetni és azzal paradirozni, mert nemcsak a nagyobb rész, de betű szerint senki sincs megelégedve, — sőt mindenkinek napról-napra tűrhetlenebb lesz a jelen kiczifrázott állapot, hogy a császárt igazi sympathiával sehol sem fogadták, de azért kurjongattak láttára, mert ezen komédia pénz-, fenyegetéssel és botbunkósan meg volt parancsolva — és nem azért állottak itt-ott nyájas képpel, mosolygó arczczal és kis ajándékokkal elibe, mintha szeretnék, — hanem mert oly ostobák voltak reménleni, hogy ez tán megolvasztaná jeges szivét; — és igazi, természetes, gyökeret verő előmenet és felemelkedés sehol sincs, azonkivül mit az idő hozott magával; — de csak kivülről van minden kifestve, kitatarozva, kipingálva és az egész artefact kormányi rendszernek nincs más alapja, mint meg nem szűnő komédia, mystificátió és terrorizmus etc.; ha ilyeseket szabadon nagy körökben kimondani, vagy kisajtolni szabad volna — és az egész publicum a két egészen ellenkező állítást szabadon ponderálhatná, és átlátni volna kénytelen,

hogy az, mit mi mondunk, nem egyéb mint hazugság, — és azok mellett van a »való«, kiket mi erkölcsi és anyagi tekintetben — á la Kasper Hauser[1] — tökéletes némaságban tartani módunk van, — ez esetben aztán persze a superaedificatumok [?] így hangzanának: »Az okos ember, ha véletlenül egészen eltévesztette útját, inkább megfordúl félúton, mintsem hogy nyakig elmerüljön sárban. A felségnek az a kötelessége, hogy olyas tanácsadóit, kik a nemzeteket vele együtt tentába és szurokba vezérlették, — legyen ez aztán becsületesség vagy okosság híja végett, — penzionálja, veresse vasra, akasztassa fel in effigie vagy in persona, ganz gleichgültig, úgy mint erre vagy arra az úrnak éppen gusztusa csusszan; — csak hogy további kontárkodásait ne tűrje, ne szenvedje.«

Nagy élvezettel olvasom most felséges uram, az 1806-iki[2] Moniteurt, mert ebből igen sokat tanúlhatni. A Moniteur t. i. azon bulletinekben, melyeket Napoleon maga redigált, — és mi[nő]ket én szoktam Felséged számára készítni, mert Felséged nem legjobb stilista, — a Moniteur demonstrálta, mily jogszerűleg occupálta Napoleon Spanyolországot, — mily erősen szeretik őt ott, — és csak egy kis ostoba malcontent fractió nem tudja vagy nem akarja átlátni azon boldogságot, melybe a spanyolokat iktatni kivánja a nagy császár, [— nem Felséged, de Napoleon a franczia monarcha és egyúttal »Mailandi Bürgermeister« etc. etc., kinek mint Felséged olasz kalandjában[3] igen bölcsen észrevette annyi érdeme van ezen város körül, — miszerint szobrát stante pede nyilvánosabb helyre rakatni kegyeskedett és ez által is megmutatta, mily lelkiismeretesen hordja lelkében ezen igazsági mottót »cuique suum«, — minek következtében aztán mint magyar király vagy mint hóditó — melyik rollában, ez még nem tudatik, — 7 részre is elszakitá Magyarországot, — és szám nélküli magyarral oly generose bánt, hogy bizvást mondhatni róluk: Die haben nicht nur viel, aber genug!][a] A Moniteur következetesen a felvett thémát pengette, — és miután senkinek sem volt módja valami ellenkezőt »pengetni«, igen

2-ten Oktober 1857.

[a] Szögletes zárjelbe a kiadó tette ezen összefüggést zavaró bő közbeszúrást.

[1] Rejtélyes lelencz, kit nem tudni mi okból, 16 éves koráig elzárva tartottak. A fáma többek közt I. Napoleon természetes fiának tartá. Nagy volt iránta az érdeklődés Európaszerte. Halála (1833) szintén rejtélyes.

[2] Sz. bizonyára 1808-at akart írni (Spanyolország elfoglalásáról lévén szó).

[3] 1856—57-diki olaszországi tartózkodása a császári párnak.

hosszú ideig — az egész világ — Britanniát, Teutóniát, Itáliát, Osztrákiát, Muszkoviát etc. etc. kivéve — azt hitte és erősen meg volt arról győződve, — hogy a Moniteur nemcsak nem fillent, de csupa arany-igazság — azaz oly igazság, melyet aranyért kialkudhatni etc. Végre azonban kibújt a zsákból a szeg, — mi új bizonyságot tesz arról, hogy még oly óriási hatalom is, mint volt Napoleoné, — nem hazudhatik in infinitum.

Ha én az akkori Moniteurt olvasom, — néha mikor a sok munkától kifáradva egy kissé elszenderedném, oly álomba, oly különös phantasiába esem, miszerint esküdni mernék, hogy a mély bölcseségű Ostdeutsché-t[1] vagy a független Prést[2] vagy az unalmas Wanderert[3] etc. etc. tartanám kezemben—, mert hasonló körülmények közt úgy szólván szóról-szóra éppen azt pengetik ; — mely alkalommal a kémlő és mindent észrevevő bölcs ily exclamatióra fakad : »Es wiederholt sich im Leben doch Alles«, — mihez képest természet szerint az is ki fog sülni, hogy mi, felséges uram, Magyarország lakosairól etc. soha de egyetlen egy igaz szót sem publicálunk, hanem még erősebben füllentünk mint e tekintetben dicső Napoleon engetőzött a hős spanyolok átellenében.

A felszines, a dolgok mélyébe soha nem ható egyének e sorokat olvasván, tudom azon vélekedésben vannak felséges uram, hogy a spanyol és hazudni meg nem szűnő Moniteur-féle példa — részünkről tán arra volna használandó, — mihez képest mi más utat válasszunk és politikánknak — mielőtt késő volna — adnánk más irányt, mert teljességgel lehetetlen, mikép ki ne süljön hova-hamarabb, hogy mindaz, mit Magyarországról és annak lakosairól számos éveken keresztűl mondottunk, sajtoltunk, költöttünk, nem egyéb mint hosszú lánczolata a legszemtelenebb mystificatiónak, mely valaha emberek által össze lett volna koholva.

Ez igen plausibilisnek látszatik lenni, — de én, ki gyökereig szoktam a dolgokat approfondirozni és új Osztrákiának nemcsak legelső minisztere, de tagadhatlanul legelső esze is vagyok, — erre csak azt mondom »das kostet mich nur einen Lacher«. — Mert ha ki is találják, hogy Magyarország tekintetében soha egy igaz szót sem mondtunk, sem mondunk, — és ez felséges uram úgy sem egyéb már, mint Poli-

[1-3] Ostdeutsche Post (Kuranda lapja), Presse (Zang lapja) és a magyarral rokonszenvező »Wanderer« (melynek magyarbarát czikkeit Falk Miksa írta többek közt) bécsi lapok.

chinelnek titka, — melyet az egész világ hord ajkán, — mit bánjuk mi azt — hiszen az eset egészen más. Legelsőben is a spanyol trónra legkisebb joga sem volt Napoleonnak, — Spanyolország továbbá hegyes-völgyes tartomány, majdnem egészen körülvéve tengerekkel, és végre a spanyoloknak hathatósan segitett az angol. Mindez nálunk éppen inverse áll; — pro primo Felséged jure hereditario et pragmatico született magyar király, ámbár a magyaroknak egy kis fractiója azt pretendálja, hogy Felséged csak conditionátus magyar király és csak akkor, mikor Szt. István koronájával fején Isten előtt a magyar alkotmányra esküdött, — de mi ily subtilitásokba nem ereszkedünk, wir halten uns auf das einfache Recht, das in der Welt stets am meisten galt, auch jetzt geltet *[sic]* und immer gelten wird, nämlich auf das Recht des Stärkeren. — Magyarország nagy részint lapály, és már e tekintetben sem érdemli meg a szabadságot, mert ha nem csalatkozom Schiller mondotta »blos in den

3-ten Oktober 1857.

Bergen wohnt die heilige Freiheit«; — nemcsak ártatlan tenger nem mossa Magyarország határait, hanem oly népek környezik, melyek nem szenvedhetik a magyart, de

4-ten Oktober 1857.

annál őszintébben becsülik, szeretik, sőt imádják Felségedet, t. i. a telivér osztrákiak és stájerek és aztán a horvátok, ráczok, oláhok, tótok, lengyelek, muszkák, törökök etc. etc. és ekkép a magyarnak segítségére, bármely népfajnak de még csak macskája sem fog sündörködni, — de Felségednek jelszavára, sőt simplex fütytyére bizonyosan nem Felségedet bántanák, dehogy bántanák! — de legott kipurgálnák a világot minden magyarból. És mi azon morális impressiót illeti, melyet mi az egész világra tennénk vagy inkább »tettünk«, — hogy soha nem mondunk igaz szót, és soha nem teszünk egyenes lélekkel semmit is, ezen már rég túl vagyunk, felséges uram; — és e fölött ki annyit gyilkolt mint mi, minden igéretét megszegte mint mi, annyi népeket betű szerint megcsalt mint mi, annak bizonyosan senki sem veszi rossz néven, ha e mellett folytonosan füllent is! Das gehet so in Einem und passt vollkommen zur übrigen schmutzigen Wäsche! — És aztán szeretném tudni, mily plausibilis óhajtása lehet a magyaroknak, miután Felséged kegyesen declarálni méltóztatott, dass allen Nationalitäten gebührende Rechnung getragen wird, — O Herz was verlangst du mehr? Ez ugyan némileg azon álomra emlékeztet, melyet minap bizonyos költő álmodott és melyet velem mint valami különösen urwüchsiget közlöttek, melyből Felséged újra láthatja, mily háladatlanok, sőt malitiósusok ezen semmirekellő kuruczok.

S ugyanis azt álmodta a magyar Shakespeare vagy inkább Cazotte,[1] mikép egy különös, mint neki súgták, alvilági tehetséggel felruházott bűvös, számos madarakat tartott kaliczkájában, melyek nagyon búsultak s melyeket az által vigasztala fel és elégite tökéletesen ki, hogy nem szabaditá ugyan fel, de e helyett kegyesen declarálni méltóztatott, miszerint nem fognának sárgafekete szinre pingáltatni és nem is lennének kényszeritve egyhangúlag a lerchenfeldi néphymnust intonálni, de mindegyik maga bőrében és tollában megmaradhatnék *[sic]* és mi több mindegyik úgy szólhatna: wie ihm der Schnabel gewachsen ist, és ekkép a szürke veréb ezentúl is csiripelhetne, a burkusszínű szarka ennek utána is furfangoskodhatnék, faustdick hinter die Ohren, az énekes csalogány szintúgy énekelhetne à la Rossini mint eddigelé, a gyászoló holló, mely Corvin czímere, ezentúl is elmondhatná »kár, kár« etc. etc. És ezen álmot úgy értelmezte, hogy Felséged volna a bűvös, — a madarak pedig Osztrákiának népei, — midőn az álom és való közt azt a külömbséget vonta, hogy ily imposant hangú, de semmit sem mondó phrasisokkal ugyan kielégithetni ostoba madarakat, de a lelkes ember ilyféle gratiát és kivált ilyesnek fitogtatását legmélyebb gyűlölettel megveti, — mert semmivel nagyobb kegyelem mint ha ember embernek nagy ostentátióval megengedné, hogy lélekzetet vehet, — és a mit evett, azt meg is szabad emésztenie!

Ebből láthatja Felséged, hogy a magyar faj javithatlan. Már mily scandalumot okozott minap megint Dr. Székács Berlinben (Wanderer No. 442. 1857), ki magyarul szólt a porosz fejedelemhez;[2] wie lächerlich, — mintha ilyest értene vagy érteni akarhatna oly király, ki Felségeddel barátsági viszonyban áll, noha Felséged duppla sasú nagy császár, ő pedig csak simplex sasú kis király, — és ki ennélfogva — denn das muss ihm eine Gnade sein, — oly csőcselék nép iránt mint a magyar csak gyűlöletet, sőt utálatot érezhet, oly nép iránt mondom, mely Felséged ellen nemcsak egyszerűen, de duplán szemtelenkedett csatázkodni — és pedig mint nyilt »Rebell«, ha Felséged törvényes

[1] C. Jakab dijoni író, a ki 1792-ben a guillotine alatt végzé életét.

[2] Az »Evangelical Alliance«-nak volt 1857 szeptember 10. és 17. közt gyűlése Berlinben, a melyen a világ minden részéből összesen 1200 küldött jelent meg, köztük magyar részről a nagynevű dr. Székács (a későbbi pesti ágost. hitv. superintendens) is, a ki az egyes küldöttségek fogadtatásakor szép üdvözlő-beszédében (melynek hazafias tartalmáról Bach panaszkodik) néhány magyar szót is intézett a porosz királyhoz. A Wanderer magyarbarát czikke (Falk tollából) erről számolt be.

magyar királyt méltóztatik szerepelni vagy mint egyenes védelmező, ha Felséged viszont törvénytelen ugyan, de elég erejű hóditót játszani császárkodik. És az, ki ily dupla rollában figurál a világ előtt bizony nem érdemel egyebet mint megintést, miszerint Felséged tökéletesen bizonyos lehet hogy a porosz fejedelem a magyart duplicitása végett bizonyosan megveti, midőn Felségedet okvetlen felhőkbe emeli; noha Felséged is duplán méltóztatott szerepelni, — de ezen duplázásban annyi simplicitást fejtett ki, hogy ezt csak dicsérni lehet, sőt bámulni kell! Azt meri ezen hiábavaló, de igen szájas doctor a király előtt mesélni, hogy a magyar csak saját anyai nyelvén tud imádkozni és áldani, — mire mirabili dictu a király egészen elfelejtvén, mennyi háladattal és kivált mennyi respectussal tartozik Felséged iránt, oly örömre vidorúl, hogy őt is megéljenezik, — miszerint a magyarok durch diese luthrische Herablassung aufgemuntert, oly éljeneket orditnak a derék svájczi evangelistákat magukkal ragadván, kik szinte éljent rikitnak tüdőszétpattanásig, hogy Berlint elfelejtvén, azt lehetett volna gondolni, Felséged magyarországi Kaiser-útjának éppen közepén van, vagy hogy személyesen meglátták Sándor czár képét a magyarok és azért rikitottak és azért dombéroztak oly lelkesedéssel, mi könnyen magyarázható volna, mert a muszka nemzet tartja fenn a magyarban azon bájoló reményt, hogy előbb-utóbb ki fog szabadúlni Felséged atyai körmei közül, — midőn a porosz Felségedet úgy mint Waterloonál hihetőleg csak hátulról fogja piszkálgatni és szurogatni, mikor majd átölelte Felségedet a muszka medve, — vagy inkább a Weimari — Waigeschrien — »jó barát.«[1]

5-ten Oktober 1857.

»A magyar csak anyanyelvén tud imádkozni és áldani«.[2] Igy hangzik a pompás exclamatio! Wir mussten über diese ungrische Fanfaronade — wenigstens lächeln. Mit törődünk mi imádságukkal és áldásukkal! Auf so ein Alteweiber-Geschwätz achten wir — nicht; mert a jog és a mellett a hadi sereg etc. mellettünk van. — Fizessenek, engedelmeskedjenek, hallgassanak és ne moczczanjanak — több nem kell nekünk, — és aztán imádkozhatik bárkiért és áldhatja *[sic]*

[1] Ez czélzás a császárnak és Sándor czárnak épen pár nappal azelőtti (okt. 1.) találkozására Weimarban, a hová a császárt az öreg Metternich is elkísérte, a ki itt Gorcsakowval értekezett. Az osztrák kabinet kezdeményezésére történt összejövetel a két udvar közti feszült viszony jobbítására szolgált volna s ezenkívül ellensúlyozására a Napoleon és a czár közti közeledésnek.

[2] T. i. Székács szavai a porosz királyhoz.

bárkit Máriaczellben Monsieur Scitovsky et Co. és Berlinben Mr. Székács et Co. — tessék, ezért még nem esünk teherbe! *[sic].*

»Allen Nationalitäten wird Rechnung getragen.« — Erről bizonyosak lehetnek Felségednek boldog népei; — mert ilyesekben soha nem szegte meg császári szavát, — sőt legbiztosabb kilátásuk lehet a derék újosztráki polgároknak, hogy azon Rechnung, melyet számukra készitünk, és melyet tüstént liquidálniuk kell, ha nem akarnak exequáltatni, napról-napra »schwerer zu tragen sein wird«.

Némi figyelmet azon hajlam egyébiránt mégis érdemel, melylyel a magyarok újabb időkben a muszka czár és a muszka nemzet felé gravitálnak, — és pedig legelsőben is, mert e tekintetben minden óhitű magyarországi lakos »cause communet« csinál a magyarokkal. És aztán, felséges uram, azért érdemel ezen tagadhatlan factum egy kis figyelmet, mert valamint az anyagi világban, úgy az erkölcsiben is van, habár rendszerint láthatlan hatalom, sokszor megfoghatlan törvény, melyhez képest előbb-utóbb minden, bármikép lett is volna felzavarva, ismét tökéletes egyensúlyba helyheztetik. Retaliatio, compensatio nem üres szavak.

Miklós czár, valamint a muszka nemzet mindig nagy sympathiával viseltetett a magyarok iránt. Magyarázhatlan hallucinátió következtében felriadnak századi barátságos viszonyaik daczára népek népek ellen, valamint nem ritkán szesztől elázva barát barát ellen dühöng; — üldözik, gyilkolják egymást. A magyarnak eszeágában sincs királya ellen kardot rántani, de vakságba esett szomszédjainak megtámadásait igyekszik visszaverni.[1]

Bécsben, honnan elkergették a hű osztrákok — die loyalen Wiener — Ferdinánd császárt és később Olmützben, r, a, rá, ráfogták a magyarokra, hogy »rebelláltak«, mert I. Ferdinánd törvényes magyar királyukhoz körömszakadtáig ragaszkodván, nem állottak tüstént Felségedhez, kit Istenen kívül, mert »ex dei gratia«, mi hárman Schwarzenberg herczeg, Grünne gróf és én báró csináltunk császárrá, királylyá. — Mikor ez szerencsésen és minden nagy ceremónia nélkül végbement,

[1] *Széchenyi jegyzete:* A magyarok sehol nem voltak a kezdők, a megtámadók, *de egyedűl védelmezők*,[a] mert nem a magyar támadta meg a horvátot, de ez őt; nem a magyar rabolt ráczok és szerbek közt, de ezek haramiáskodtak és gyilkoskodtak békés hazájukban; nem a székely ütött az oláhra, de ez a székelyre etc. etc. és csak később bőszültek fel »kölcsön megtámadásra«.

[a] Sz. aláhúzása.

bukófélben lévén, feljajdúltunk Miklós czárhoz, ne hagyná elveszni az új osztráki császárt t. i. Felségedet, ki az ó császárt kilökte helyéből! Miklós czár segitségre vagy inkább megmentésre idővesztés nélkül tüstént beparancsolta hős Paskievics vezérlete alatt százezrekre rúgó hadait — alkalmasint nem annyira sympathiából Felséged dinastiája iránt, mert hiszen mint tudva van, azt Felségeddel együtt mindig valami trottli-féle speciesnek tartotta,[1] — hanem hogy eine Hand wascht die andere, — Felséged ha ki lesz rántva a tentából vagy inkább a szurokból, mert »tentában csak most vagyunk«, aus Dankbarkeit ne turbálja őt a régi román eljátszásában t. i. a két oláhság elfoglalásában. Felséged azonban, ki előtt ein höherer politischer Zweck, nämlich ein solcher der eine tiefe Bedeutung und eine grosse Tragweite hat, mindig nagyobb pondus volt mint jogi, háladati, méltánylati és efféle csak közemberekhez illő sentimentalitás, Felséged tüstént mikor lábra-állitá Felségedet a muszka czár, mintha fogadatlan prokátor lett volna, — ellene fordult. E hős lovagi tettért nagyon kidicsérte Felségedet Britannia, Gallia és Teutonia, — a két első magában ugyan jóizűt kaczagván és csak Deutschland iskolai része igazi őszinteséggel, — mert a kancsuktól mindig erősen irtózik, mintha »sejdítné«, mennyire megérdemli azt. A muszka czár a rajta elkövetett Geniestreichnál fogva mérgében meghalt; közel rokonain kivül senki nem bánta, sőt az egész emberiségben oly érzelem támadt mintha malomkő esett volna gyomráról és mely édes érzést minden jobb ember szokott tapasztalni, mikor valami despót, ki akaratjánál semmi magasabbat nem ismer, Abschiedot nyer az égi hatalmaktól. Igen, — de noha egy cseppet sem búsul a muszka nép, hogy Felséged Miklós czárjától megmentette, mert Sándorban szíves atyát nyert fenyegető zsarnok helyett, azért a muszka nép és kivált a muszka had átlátván, mily infamiter bánt Felséged Miklós czárral, ki Felségedet megmentette és mily infamiter bánt a magyar nemzettel, melyet vérével Felséged kedvéért lesujtott, — most minden muszka a retaliátió és compensátió soha meg nem semmisithető törvényeinél fogva alig várja, hogy Felségedre irányozhassa bosszuját, és segédkezet nyujtson azon szerencsétlen lelkes nemzetnek, melyre husziták, melyet sem Felséged, sem fajtájának bármelyike Mária Terézián kivül felfogni, érteni, megbecsülni nem tudott, mert erre vagy nem volt elég szive vagy nem volt elég lelke.

[1] Az efféle által mindig Bach cinismusát akarja jelezni Sz.

És azért, felséges uram, a magyaroknak gravitatiója »észak felé igen elérthető«, mert azon világosság, melyet jövendőjükre nézve várhatnak Felséged részéről még sötétebb mint éjfél!

De e tekintetben is van segitve a dolgon és hihetőleg gyökeresen, — mert Felséged az én alázatos kérésemre resolválta magát, Weimarba utazni, ott a czárnak ki éppen hazamenendő egyenesen útjába lépendő! Gondolhatni, mennyire meg fog örülni a jó muszka »Selbstherrscher« Felségednek ezen Selbstherrscher-féle improvisált surpris megjelenésén.[1]

Ha valaki átgondolja, mennyire felbőszitette Felséged maga ellen Miklós czár fiait és ekkép Sándor czárt is az egész muszka nemzettel együtt; mily kiméletlenül kiált kigyót-békát Felséged ellen Konstantin főherczeg;[a] mily meg nem szűnőleg hány piszkot, turhát minden muszka minden osztrákra, úgy hogy ezen szegények zsandári vagy efféle osztrák védangyalok nélkűl szinte sehol sem mutathatják képüket, mihez képest valami insultusnak ne lennének kitéve, — a magyarok iránt ellenben mindenütt és minden alkalommal legnagyobb sympathiát nyilvánitnak, sőt affectálnak, — ha valaki mondom ezt hideg vérrel átgondolja s hogy gróf Buol mély bölcseségéhez képest gróf Gorcsakovval egyre veszekedik és mindig üstökében van, hogy Sophia főherczegasszonynak, Felséged édesanyjának saját képébe mondta Miklós czár özvegye ezen felette keserű és igen »anzüglich« szavakat: »Votre fils a tué notre mari,«[2] — és hogy a muszka czár összetalálkozott előbb a porosz fejedelemmel, most legközelebbről Napoleonnal,[3] ámde Felségedet sehová meg nem hívták, sőt egészen ignorálták, — és hogy Felséged most touché de tant de procédés, útjába áll a czárnak, — ezt minden bizonnyal példa nélküli pyramidális szemtelenségnek fogja nevezni a gondolkozó és vele az egész világ;[4] én azonban ezen nagyszerű actust egyenesen a legtündöklőbb abnegátiónak fényébe állítom, c'est vraiment sublime sans ancun pas —

[a] Így, tollhibából nagyherceg helyett.

[1] Az októberi weimari találkozásról egy föntebbi jegyzetben szóltam.

[2] Nem tudtam megállapítani, mikor mondotta volna ez állítólagos szavakat a czárné Zsófia főherczegasszony »szemébe«.

[3] Ez szeptemberben Stuttgartban, a weimari találkozást közvetlenül megelőzőleg történt.

[4] E nagyon erős kifejezések abban találják magyarázatukat, hogy széles körök csakugyan csudálkoztak a hirtelen elhatározáson, a melylyel a bécsi udvar a weimari találkozást kezdeményezte.

melyhez képest Felséged elég hetykeséggel bir, népeinek megboldogitása végett az egész világot megcsalni vagy legalább megcsalni akarni. Et *mentire*[a] voluisse sat est.

Én ugyanis kellő világba állitottam az egészet egy felette mélyen átgondolt ujságczikk által, welcher ganz auf die ungarische Dummheit berechnet ist, mert mások persze kaczagni fognak ezen visszafacsart impertinentián, és mely így hangzik: — egészen kiirom, mert noha oly rövid, mégis felette sokat mond és Felséged politikáját, sőt minden tettét tökéletesen felfényesiti:

»Um den Lärm, welchen die hiesige Zusammenkunft der beiden Selbstherrscher allerwärts erregt, noch etwas zu verstärken, teile ich Ihnen mit, dass Seine Majestät der Kaiser von Österreich am 29-ten d. M.[1] von Wien nach Dresden und am folgenden Tage von dort nach Weimar reisen wird, um daselbst mit dem Kaiser von Russland zusammen zu treffen. Die Misstimmung, welche seit der orientalischen Frage zwischen beiden geherrscht, scheint folglich ausgeglichen zu sein, oder ist wenigstens ihre endliche Ausgleichung nahe. Russland reicht also nicht allein dem Gegner, dessen Heere ihm in offenem Felde siegreich gegenüberstanden, sondern auch dem alten Verbündeten und Freunde gleichzeitig die Hand zu Versöhnung. Eine neue Burgschaft für den Frieden, welcher schon von so vielen Seiten als erschüttert betrachtet wurde.«[2]

Én szinte látom, mily desperatióba esnek a magyarok, ha ezen czikk szemükbe esik, — ich sehe das mit hohem Genuss. — mert tökéletesen meg lesznek győződve, hogy most még északról sem érkezhetik rájuk nézve segitség, — most miután Felséged kibékűlt a muszka czárral és az egész világ teljes joggal azt állithatja a két Selbstherrscherről t. i. az orosz fejedelemről és Felségedről: »Ami et cochon!«

És azért, Felséges uram, más szamarakra nézve is ezen delicióz czikk, melyet derék Kuranda és Gerold[3] uraknak köszönhetünk, kik derék Hackländer[4] úrral et Co meg kell vallani unsere tüchtigsten

[a] Sz. gúnyos aláhúzása.

[1] Szeptember 29. (1857.)

[2] *Széchenyi jegyzete:* Ost-Deutsche Post Nr. 222. 1857.

[3] A már említett Kuranda Ignátz volt az Ost-Deutsche Post szerkesztője, Gerold K. pedig a kiadó-tulajdonosa.

[4] H. Frigyes a neves német író (1816—1877) nagy osztrákbarát; 1859-ben a császár meghívására az olasz hadjáratot is végignézte, sőt 1860-ban osztrák Ritterré tétetett.

Magyarenfresser sind, — és kik minden alkalommal vagy maguk gondolnak ki valami piszkot vagy azt másoktól igen ügyesen elkobozni tudják és oly riesige superioritást fejtenek ki minden más publicisták Times, Cronicle etc. fölött mint Schulmeister Andersen úr a sakkisták fölött, úgy hogy a diadal ezen mezőn is bizonyosan Felségedé és Mr. Löwenthalé.[1] — Azért, mondom, annyira felséges ezen czikk, mert a két császári szerep oly ingeniose van felcserélve, mihez képest mindenki rá merne esküdni, mikor azt olvassa és más dátumai nincsenek, hogy Felséged a megbántott és a muszka czár a megbántó álnok barát; ki nem mert Bécsbe jönni vagy nem merte Felségedet valahová invitálni — Felségednek bosszújától félvén. És aztán — mily talpraesett következmény az, hogy azért, mert Felséged úgy szólván lesbe állott, mikép a muszka czárt en passant valahol meg-
6-ten Oktober 1857. szemtelenkedhesse és Judásként átkarolhassa;[2] hogy ezen okból mint derék Kuranda a világot oktatja, die Misstimmung, die zwischen den beiden Höfen geherrscht hat, ausgeglichen zu sein scheint. — oder sehr nahe daran zu sein scheint! Igen »scheint und scheint.« de nem úgy mint a nap, de mint »Wiener Schwarzpatz — —«.[a] ha azt valakinek szemébe hintik, mikép aztán tisztán lásson. — És igaz, Felséges uram, itt Kuranda úr egy kissé elhibázta a dolgot, mert »scheint« irt »ist« helyett. Félfüllentés félszemtelenséggel előadva rendszerint kaczajt gerjeszt, mert mindenkit ezen gondolatra hozza: Ich möchte zwar, kann aber nicht; holott egész hazugság oly impertinentiával előadva, mint a milyenre mi Felségedet rátanitottuk, annyira imponál, hogy mint mi »Residenzlerek« szoktuk mondani, es einem die Gedanken und die Red' verschlagt! Russland reicht also — dem alten Verbündeten die Hand! igy folyik a felhozott újsági remekmű! Senki nem capiálja ugyan, ezen »Also« mily básison nyugszik; de ez mindegy; mert a mi systemánkban éppen nem szükséges, hogy az emberek mindent capiáljanak, elég az, ha mi capiálhatunk mindent.

Az egész hirdetmény azonban, valamint Felségednek »Abstecherje«

[a] Nem jól olvasható szó.

[1] Löwenthal J. a triesti »Journal des öster. Lloyd« szerkesztője, a ki 1849 végén a minisztérium kívánságára lapjával Bécsbe költözött. A kormány szócsöve, nagy magyarfaló journalista.

[2] Buol politikáját és egyszersmind Bach cinismusát akarják e kíméletlen, durva kifejezések jellemezni.

is felette sok szemet szúrt, mert az ostoba emberek azt mondják, — hogy ha a muszka czár őszinte kezet akart nyújtani seinem alten Verbündeten — nämlich Verbündeten gegen die Ungarn, aber selbstverständlich nicht Verbündeten gegen die Sebastopoler Engländer und Franzosen, — akkor a czár, úgy mint elmehetett Stuttgartba, szinte Bécsbe is elsántikálhatott volna, vagy ha fél Felségedtől — — mi igen elérthető, mert atyjának sorsára, minthogy oly fiatal, még nem szeretne jutni, — valami »biztos« helyen adhatott volna Felségednek rendez-voust. És igaz, ezen ostoba emberek, kik igy látják a dolgot, nagyon ostobák ugyan, — dass sie uns immer contercarrieren und somit von uns billigerweise nichts zu erwarten haben — de meg kell valani, éppen nem vakok.

És azért jónak tartottam, »előrelátó és mindent combináló« mint vagyok, e tekintetben is tüstént remediálni és derék Zang-unktól egy kimondhatlan verosimilis czikket felvétetni és közöltetni, mely most természet szerint (!) mindent rendbe hoz és melyből csak e sorokat hozom elő, — mert kinek kedve van, azt egészen elolvashatja a Présben[1] — : »Ein Frankfurter Korrespondent vernimmt (! ?) über die Weimarer Kaiserbegegnung folgende Einzelheiten : Die Einladung zu einer Zusammenkunft beider Monarchen *»sei«*[a] vom Kaiser Alexander ausgegangen und zwar wie man vernimmt schon vor ungefähr sechs Wochen etc.« éppen mikor Felséged Máriaczellben császári térdein térdelt a szűz Mária előtt és kétségkivül ezen engesztelő szent inspirálta a czárt ezen lépésre és Felségedet arra, hogy a muszka czárra többé ne haragudjék, ne neheztreljen szegényre, de őt hazaútjában, Anstandra állván valahol ügyesen rajtakapja és ott minden szemrehányás helyett comme agréable surprise à laquelle on ne s'attendait guère, a czárnak maga elibe nyujtott kezét magától értetődik ez alkalommal »patte de velours«-féle kezével megszoritsa és őt őszinte csókjával, melyet a czár elérzékenyülve, hihetőleg éppen annyi őszinteséggel viszonozni fog, barátságosan felvidoritsa, és minden időre biztossá tegye, hogy Felséged a muszkát soha megtámadni nem fogja, — hanc veniam petimus damusque vicissim — és csak azon esetben, ha a czár volna az agressor, látogatná meg a muszka népet Moskauban, de nem ám télhez közel, mint aventurier Napoleon

[a] Sz. aláhúzása gúnyból, noha a német syntaxis a kötőmódot (az oratio obliqua-t) itt megköveteli.

[1] T. i. Zang »Presse«-jében.

tette, mert ilyenkor igen könnyen megfagyhatik az embernek órracsúcsa Oroszországban, — de ezen operátióra — mert van eszünk — a kánikula közepét választjuk, mikor teljességgel nem fázhatni meg azon hires tábornokkal, mely Napoleont legyőzte, nem fogunk találkozni t. i. — hideg- és koplalvári Tél ő excellentiájával! — és mikor — oh Szent Laplace Te ki oly remek könyvet irtál a »probabilitásokról«[1] nem fogsz-e örömtől sirva fakadni, hogy theoriádat oly eminentiával tudják alkalmazni a derék teutó novellisták! Persze közönséges emberfiú, ki ilyeneket olvas, azt mondja magában, ha kimondani nem is meri: Möglich wäre es schon, aber warscheinlich ist es nicht — kivált, mert mikor két fejedelem és mi több, két Selbstherrscher, ja sogar Weltbeherrscher, kik közt valami kis differentia volt, összejönnek; eddigelé legalább, — mint pisztolypárviadalban mindig observáltatott, egyenlő távolság [szokásos]. Igy például mikor Napoleon összetalálkozott Sándor czárral, — nem a mostani Napoleon a mostani Sándorral, — de mind egyiknek, mind másiknak respectiv nagybátyja, akkor szinte czirkalommal volt kimérve, hány lépést fogna tenni egyik fejedelem a másikhoz. — — A jelen esetben azonban a muszka czár, ki egyenes útjából ki nem tért, Felséged felé de egy lineával sem közelitett, midőn Felséged 80 geogr. mértföldre sietett feléje, — — mi közönséges felfogás és mindennapi tapasztaláshoz képest azt mutatja, mintha a muszka czárnak nem igen forró sovárgása lett volna Felségeddel találkozni, — hanem hogy Felséged tartotta jónak a világ előtt ezen komédiát is eljátszani, — mikép az emberi »Tökfilkóság« azon hiedelembe bukjék, hogy Felséged a muszka czárral és ekkép az egész muszkasággal tökéletesen kibékűlt, — és ezekkel is, mint minden egyéb világi hatalmakkal, 40 millió hű birkáival együtt, legjobb szagú »fleur d'orange« viszonyban császárkodik és »Mein Wille über Alles« önkénykedni méltóztatik.

Und der Zweck ist vollkommen erreicht, — mert most kiki tökéletesen meg van győződve a classicus teuto ujságczikkekből informálva és capacitálva, — hogy a muszka czár a hosszú vertrauliche Unterredung következtében, melyet Felségeddel tartott, und wo sich unser jugendlicher Kaiser gewiss nicht spotten liess, de a muszka faragatlan medvét szokott amabilitásával elbájolta, vele is felvett szokása sze-

[1] L. Peter Simon marquis, a híres csillagásznak és mathematikusnak Théorie analytique des probabilités és Essai philos. sur les probabilités (1812 és 1814) cz. műveire czéloz Sz.

rint alkalmasint Schnepfekről, vadludakról, farkasokról, vagy ad captandam benevolentiam pláne medvékről, de magától értetődik csak erdélyiekről vagy kárpátiakról szólott — von russischen Bären eine Erwähnung zu machen wäre nicht delicat und auch nicht auf sein Platz gewesen, — és hogy ekkép az elvarázsolt czár nem tudott magán annyi erőt venni, miszerint ezen ismert cantabilet con amore el ne énekelné — »Rache ist zwar süss, Friede ist jedoch noch süsser« etc. etc. És hogy tökéletes barátságban vált el a két Selbstherrscher, és mi Felségedet illeti, csak ritkán Selbstdenker, és hogy ezen barátságos rencontreban nem czivakodtak és a czár tudott parancsolni természetes indignátiójának és Felségedet nem bántotta, nem sértette, e szerencsés és alig remélhető factumot Heine Gusztáv [1] szivességének köszönhetjük, ki velünk ezen örvendetes hirt közli: Die wir freudig begrüssen, dass nachdem die beiden Monarchen sich mit sichtlicher Bewegung umarmten — aber wegen was denn? sich nach langer vertraulichen Unterredung zur Hoftafel setzten — ob's denn keinen Toast dabei getrunken haben? etc. etc. — und sich des allerbesten Wohlseins erfreun, — so dass man durchaus nichts, keinen blauen Fleck oder einen kleinen Kratzer zu bemerken im Stande ist. Hurráh!

Ezen »Gesundheitsbericht«, melyet sokan, gondolja csak, felséges uram, elburkolt malitiának tartanak — und es könnte schon sein — azon bulletinekre emlékeztet, melyet nagy Napoleon iratott magáról, mikor a muszka havakon és a Berezina partján erősen fázni kezdett — és meg kell vallani per assotiationem idearum igen komikai szinben jelenik meg, nekem legalább erősen kellett kaczagnom, hogy Felségedről, kiről soha nem adtunk ki egészségi bulletint, a »Lieben nie«-féle [2] szabó vagy inkább szúró esetet kivéve, — hogy mondom éppen akkor közlenek Felségedről a vorwitzig germán gyerekek, hehehe, — ilyféle Gesundheitsbemerkungot — mikor Felséged legelőször koczczan a muszka autokráttal össze.

Ilyféle szúnyog, legfeljebb »dongó« csipések minket azonban nem alterálnak — wenn nur der Hauptzweck erreicht ist, és ez Felséges uram tökéletesen el van érve. Az emberek egy darabig még

[1] A hírneves költő öcscse, később osztrák báró Geldern előnévvel, a bécsi kormány külpolitikája egyik organumának a »Fremdenblattnak« alapítója. A tőle írt czikket (a melyről Sz. egy jellel meg akarta, de elfeledte följegyezni, hogy honnan való) Sz. eltorzítva, gúnyos kivonatban közli s toldja itt.

[2] Ismét egy gyönge szójáték: Lieben-nie = Libényi (a ki a császár ellen az ismeretes merényletet elkövette).

witzeskedni fognak ezen »Impromptun« és aztán hallgatni, — míg azon generális impressió, hogy Felséged összebékült a muszkákkal, fennmarad; mert valamint Felséged Sträfling jobbágyaihoz nagy kegyességgel mondani méltóztatott: »Alles vergessen und vergeben« — mi azonban csak szép szó és csupa komédia maradt, mert még számtalanok nyögnek, kiket Felséged el nem felejtett — es ist wirklich zum totlachen — : úgy tán a derék czár is azt mondhatná Felségedhez — mert egy kis büntetést csakugyan megérdemlett Felséged is — Alles vergessen und vergeben, — mi aztán, ismervén a muszka nemzet jellemét, bizonyosan nem lesz komédia, — de belőle alkalmasint nagyszerű tragédia válik!

7-ten Oktober 1857. Én minden »probabilitásokat« előre kicalculáltam; melyek Felségednek ezen nagyszerű demonstratiójából keletkezhetnének. Legelsőben tudtam, hogy Felségedet a weimari útra könnyen persvadeálhatom, mert olyféle szerénység, mely az embernek vérét képébe hajtja vagy viszont; t. i. elpirúl vagy elsápad, ha például olyassal találkozik, kinek atyját rútúl megcsalta, sőt par hasard meggyilkolta; ilyféle modestia hála Isten Felségedben egy mákszemnyi sincs,[1] sőt Felséged apostoli feje igazi aries, melylyel betü szerint falakat verhetni be, és melynél souverainnek, kit én szolgálok, — tündöklőbb qualitása csakugyan nem lehet; és aztán azért voltam bizonyos, hogy Felséged tüstént waggonra ül, ha én erre alázatosan felkérem, mert oly fiatal hős mint Felséged, természet szerint szivesebben mozog, utaz, nyargal, kivált ha vele elhitetik, hogy ez által erősen előmozditja a közjót, mintha ülni, olvasni, maga combinálgatni, szóval fejjel és lélekkel volna kénytelen működni és sok gondolkozással tán elaltatná magát; mikép [a] hű jobbágyi kötelességünknek is tartottuk Felségednek soha nem adni mást kezébe mint egészen közönbös, leicht begreifliche dolgokat s kivált mert tapasztalni volt alkalmunk. sőt szerencsénk, hogy ha aztán ilyesekkel jól kifárasztottuk és derekasan elúntattuk Felségedet, mindent legkisebb

[a] Tulajdonkép ezt kellett volna (mikép helyett) írnia Sz.-nek: a miért is vagy a mire való tekintettel is.

[1] Sz.-nek mégoly erős elkeseredése is alig mentheti az efféle bántalmakat, noha a (következőből is kitünő) szándék: Bach cinismusának előtérbe állítása, mitigálhatja. Aztán ne feledjük Sz. elkeseredésének egy újabb okát sem: a jelen sorai írása előtt egy hónappal kelt laxenburgi legf. kéziratot 1857 szept. 9., mely Sz.-t még jobban bántotta, mint az egész magyarságot. V. ö. a 38. és 40. fejezetek illető helyeihez tett két jegyzetemet s e kötet bevezetését.

átnézés nélkűl tüstént aláirni kegyeskedik, mikor aztán »életbevágó« ügyeket terjesztünk Felséged mély bölcseségű jóváhagyása alá. — Sokszor, — meg kell vallanom, azon dévaj gondolatra jöttem, — mert mint kiki csudálja, senkinek sincs oly talentuma Felségedet annyira megkaczagtatni, mint nekem, — Felségeddel valami nagy jószágának resignátióját vagy valami maga személye elleni itéletet aláiratni, so aus Jux — és ezt hihetőleg teszem is — magától értetődik, minden bekövetkező végrehajtás vagy executió nélkül, — ha Felséged »bon enfant« volna, ki néha kivételként mint számtalan fejedelem tette és teszi, ohne sich etwas zu vergeben, ja im Gegenteil sich unendlich beliebt zu machen, a többi emberi teremtések sorába lépne és nem kellene Felségedtől mint boa constrictortól interruptio nélkűl mindig félni és iszonyodni, — igy azonban persze nem volt annyi vakmerőségem, de mint mondom tudtam, hogy Felségedet mint bárhová, úgy Weimar felé is tüstént felültethetem és mozgásba tehetem, mert nem kerülte el figyelmemet, mihez képest Felséged nagy barátja a surprisenek és »Knalleffectnek« — és az által gondol népeinek erősen imponálni, ha azt hirdetik a fiatal lovagi császárról: »Ein wahrer Überall und Nirgends« — mikor aztán az osztráki sajtó nem mulasztja el a publicumnak Felséged valaholi nem várt megjelenését ezen elegáns tournure által tudtára adni: »Wer war denn da?« Kein Geringerer als der junge ritterliche Selbstherrscher! — — — und was den »Apostel« betrifft, »Selbstmacher!«

És mi az etiquettet illeti, nem kételkedtem, hogy habár Felséged soha ki nem lép is szerencsés jobbágyainak átellenében császári bűvköréből, soha nem mondja például: »én becsüllek, szeretlek téged«, de legfeljebb, ha valami iszonyú nagyot akar mondani, ily szavakkal jutalmazza meg hű szolgáját: »a te császárod megelégszik veled«, — és semmi legkisebb alkalommal nem beszél máskép, mint per Wir, például: »Wir haben einen Hasen geschossen«, mi tökéletes rendin van, csakhogy feleséges ember ily stereotyp szójárás által bizonyos esetekben igen könnyen compromittálhatja magát és kivált nejét, ha nem vigyáz szavaira etc. etc. — mi az etiquettet illeti, mondom, bizonyos voltam, hogy az én lovagi császárom azon »Wenn's hald aus höheren Staatsrücksichten notwendig ist und sein muss — in Gottes Namen (!?)«, ebenso cavalièrement und frisch hinwegsetzen wird, wie er ohne den mindesten Anstand die pacta conventa, die seine Ahnen mit der ungarischen Nation sich gegenseitig verbürgten, vollkommen ignoriert, ja wie

einen alten garstigen Zopf, abgehaut und mit seinen apostolischen Füssen getreten hat! —

Ha Konstantin a muszka czár, — akkor persze nem engedem, hogy Felséged a weimari Geniestreichot végbevigye, mert ezen goromba fráter az én jó monarchámmal tán nem igen ceremoniázott volna sokat; — és mint mondják sokkal erősebb mint ménló és ekkép Felséged őt nem győzhette volna le oly könnyen, mint minap a kisbéri Bucephalust, — mely esetet csudálom miért nem használta fel valami bécsi az embereket tentával felvilágositó és kiiskolázó lángész, Felségedet Philipovich Nagy Sándorral összehasonlitni. — Konstantin Felségednek alkalmasint császári hajába kap, midőn ily impertinentiától Nicolajevich Sándor részéről nem kellett rettegnünk; — mert ő mint mondják igen szelid teremtés, — nem találja magát szaporán fel, mert semmi szelesség és kivált semmi szemtelenség nincs benne, — és mind efölött igen erősen el tudja titkolni belső bármily erősen lángoló érzelmeit is.

*

[42.] És ezt mind előre kicombináltam, — és tökéletesen meg voltam győződve, mikép a muszka czár Felségedet — wenigstens dem Äusserem nach — igen barátságosan és szivesen fogná fogadni — und das ist Alles, was wir für den Augenblick brauchen — és hogy ekkép azon komédia, melyet én a két Selbtsherrscher közt elszerepeltetek, minden várakozáson felül legnagyobb jelességgel fogna elsülni és azt aztán a mysticus és mindenben csudát látó germán theoreticusok hasznunkra és Felséged dicsőségére annyi ügyességgel fogják kicziffrázni és elfacsarni, mihez képest a nagy publicum nem fog egyebet hinni, hanem azt, hogy a fejedelmek által, so ganz unter sich, — mert egymásnak csak ki nem fogják vájni szemüket, — mindez már régóta ki volt csinálva és titkos diplomátiai úton elrendelve.

Felséged kisérőinek tekintetében azonban megvallom nem kis anxietásban kínlódtam, — mert noha a czár részéről nem volt legkisebb emportment végett mit tartanunk és ő tudom apródjainak is szigorúan megparancsolta a legnagyobb impassibilitást, — azért egy cseppet sem csudálom — oly annyira megy dühe a muszkának az osztrák ellen, — ha valami durva medveféle adjutánsa a czárnak Felségednek első Leibadjutántját, gróf Grünne Károlyt derekasan felfricskázza. Ez azonban, mit bizonyos kútfőből tudok, hála Isten nem történt, — mit nagyon bántam volna, mert gr. Grünnét min-

denekfölött tisztelem s becsülöm és mi egymást valóban gerlicze gyöngédséggel szeretjük, és mely operátió[1] a derék grófnak bizonyosan nagyon fájt volna; mert noha tábornoki hasa mindig domborúbb lesz, és rajta erősen meglátszik, mily különösen jó a dolga, azért szép piros képének középső protuberantiája mégis mindegyre hegyesedik, melyen aztán valami urwüchsigféle fricskának veszedelmes hatása lehetett volna; de ha történik is tegyük fel, — és én mernék fogadni Felséged 40 millió jobbágyainak kitünő majoritása ez esetben homéri kaczajt intonál, oly nagy kedvencze gr. Grünne őexcellentiája a neuöstreichi publicumnak! — de ha mondom ilyesféle antidemonstrátió történik is, mitől nem tagadhatom erősen tartottam — was wäre es am Ende gewesen? az egy cseppet sem árt az egészre és az európai collectiv benyomásra nézve, — mert ily factumra tüstént valami privátdolognak szinét pingáltuk volna, — és hogy az korántsem azért történt, mintha a két autocrata közt valami differentia lenne, — hanem egyedül mert gróf Grünnenek ilyesekre nézve véletlenűl oly »einladend« képe van, melyről halhatatlan Wieland mutatis mutandis azt mondaná, mit nem egy csintalan germán iró ismétel elegantissime, mikor valami egybekelésről van szó: »jeder Topf findet seinen Deckel«. — És gróf Grünne fel merem tenni róla, ki oly nagy patriota, und dem nichts über das theure Vaterland geht, bizonyosan kész ilyes valamit eltűrni, wenn es gilt, seinem Kaiser zu dienen, und besonders um seinen so angenehmen Platz zu behaupten!

8-ten Oktober 1857.

A lárma ugyan nagy, kivált Felséged residentiájában — és bármerre fordúljon is a »Geheime« és Vertraute etc.,[2] mindenütt csak e két szavakat hallja kongatni: Blamage és Fiasko. — Mi által nem reméllem, — hogy szándékuk lehetne, Felségednek weimari kalandját vagy éppen szent személyét, — ezen odióz szavakkal valami associációba hozni, — denn das wäre wirklich infam; und die so was zu sagen sich unterständen, und wir auch nur vom Weitesten ahnen könnten, dass sie so etwas auch nur dachten, die würden ihrer gerechten Strafe gewiss nicht entgehen; — und man ist schon auf ihrer Spur und den Sicherheitsbehörden wird es ohne Zweifel gewiss gelingen, sie ehebaldigst zu Stande zu bringen.

Ámde mint gyanitottam, az egész nem volt egyéb, mint vak

[1] T. i. a fricska.
[2] T. i. a titkos kémek, bizalmas besúgók.

lárma, melylyel úgy megijesztettek az átkozottak; mert nem Felséged császári személye volt a derék bécsiek fejében, mikor a Blamage és Fiasko szót hordták szájukban, — hanem akkor jutott eszükbe — és ez nemcsak megbocsátható, de dicséretet, sőt még jutalmat is érdemel, hogy van ilyes két igen sokatmondó expressio a világon, mely ránk soha, de a magyarokra mindig illik t. i. a blamage és fiasco, mikor a »Magyar Sajtó«[1] azon czikkét olvasni volt alkalmuk, mely czikket vitéz Hackländer az Augsburgiban pag. 4235—1857 oly nagy triumphussal legyőz, conculcál és a legélesebb satirával a közkaczaj-

9-ten Oktober 1857.

nak pellengérére állit, mikor ő csak »mosolyog« —, t. i. a máriaczelli processiót teszi oly kimondhatlan nevetségessé és kivált hogy annyira megesett a magyaroknak szive, mikor úgy szólván egy pár lépésre elhagyták Magyarországot, — holott nemcsak magyarok, de németek és tótok is vettek részt e szent kalan-

10-ten Oktober 1857.

don. — És igaz a distantia nem nagy, de hiszen mi e pontot illeti, a távolság partról jeges vizbe vagy kemencze mellett izzó kemenczébe sem különösen nagy — és a különbség mégis erősen észrevehető, — és mint mondják, a paradicsomi keritésen benn vagy künn lakás közt Ádám és Évára szinte talált — mi a comfortot illeti — némi kis differentiát. Az tehát, hogy a magyarok búsultak és sirtak, mert nem oly nagy távolságnak iramodtak, mintha például Borneoba szándékoznak, ott majmokkal találkozandók, tulajdonkép nem mond semmit, — és bámúlhatni, miért nem hozta egyébként igen éles [eszű] Hackländer úr inkább azon gondolatot szőnyegre, hogy a magyarok semmiesetre nem hagyhatták el az ő szeretett hazájukat és nem is jöhettek Stájerba, ez phisice lehetetlen lévén, mert ők egyedűl Neuöstreichban tettek hosszabb-rövidebb sétát amint-hogy vagy Máramarosból vagy Vasból lépdeltek a szent szűz felé, — mert Magyarország megszűnt lenni és a Steuer az egész monarchiára nem könnyen ugyan, de egyenlően ki van osztva és ekkép ha paradicsom is volt azelőtt a magyar hon, most az egész monarchia az, — mihez képest ha a magyarok éppen búsulni és szomorkodni akarnak, mit őfelsége kegyesen minden jobbágyainak megenged, — nincs szükségük e czélra nézve utazniok, mert azon magyar nemzeti mulatságban, melyhez képest — »sirva vigad« a magyar — nagyobb vonások-

[1] Török János konzervatív, de erős magyar érzésű lapja, melyet előbb Bécsben, 1857 elejétől kezdve Pesten adott ki és szerkesztett, s mely az 1857-diki nyári nagy magyar máriaczelli búcsújárásról hazafias és vallásos megilletődéssel írt.

ban részesülhetnek a magyarok a boldoggá tett országnak bármelyik Verwaltungsgebiet rongyában mint bármikor azelőtt. Midőn Hackländer úrnak azon Achillese,[1] hogy nem csak magyarok voltak a zarándokok, — tán nagyon fájlalná lábszár véknyát, — ha azon németeket és tótokat, kiket a magyarokkal összehecczelni akar, kérdezné »Ihr seid ja Östreicher oder Neuöstreicher nicht wahr und keine Magyaren« ily választ nyerne, »wir sind zwar keine Magyaren, aber mit Leib und Seele ehrliche treue Ungarn«, mire persze a nem jól ugyan, de mégis igen drágán fizetett ujsági lángész, — mert bizonyosan ily választ nyer, — bárhol is, nemcsak a máriaczelli processióban, de a magyar korona alatti minden legkisebb helyen, — tán észrevenné, hogy azért, mert Magyarországnak számos lakosai nem magyarok — osztrákiakká süttetni, faragtatni, kovácsoltatni éppen nincs hajlamuk, nincs kedvük, wenn auch alle Länder der Welt auf sie hacken würden, és — en attendant — csak erőszaknak hódolnak.

De azért, felséges uram, mert szegény Hackländer ez egyszer nem igen volt inspirálva Minerva által, azért mégis szerencse, mihez képest ezen czikke als Ableiter so wie ein Senfteig — à tempo megjelent, — miszerint assignáltattam is neki tüstént néhány forintocskát, mert a derék fiú, ha nem honoráljuk rendesen, tán ellenünk ir, — és mint mondom, ez alkalommal igen megérdemlette, nemcsak Felségednek apostoli megelégedését, — melyért egyébiránt a geniális lurkó he, he, he, a ki átkozott Freigeist, bizony még csak fület sem konyit, — de Felségednek pittoresque papirmonétáját is mit vollen Händen, — minthogy máskép a gaz és különösen ostoba nép, melyre nem lehet elég felvigyázat, tán mégis azt meri gondolni, hogy Felséged szent személyén történt valami blamage és a weimari experimentum nem volt egyéb, mint különösen grandióz fiaskó.

Igen felséges uram, az ostoba népre, kivált a hű bécsire nem vigyázhatni eléggé, — mit Felséged könnyen csak abból is felfoghat, ha császári figyelmét a rendesen publicált »Marktpolizei« czikkekre vetni méltóztatik, mert ilyesekben különösen nagy nálunk a publicitás. Minden hónap több mint 300 »áthágások« vizsgáltatnak, itéltetnek és büntettetnek meg. Ein wahrhaftiger Gravaminal-Landtag in Permanenz! Ha a kormány úgy magukra hagyná ezen igen hű és kimondhatlan ostoba fiúkat, valóban ki nem számitható, mily borzasztó következménye lenne ilyes kormányi

11-ten Oktober 1857.

[1] Achilles-sarkát érti.

negligentiának! Minap gondolja csak, felséges uram, egy semmirekellő appetlani[1] halász hiencz[2] kimondhatlan büdös halakat és rákokat hozott a piaczra! A derék zsandár, ki azokat confiscálta, azt referálja, hogy ő már félórányi távolságra érzette, mintha az egész léghatár volna valami infámis bűz által inficiálva, és mikor, — bloss nach der Nase nach — kiszemelte a pfiffig »Haidbauert«, ki csak azért jött fel ide, hogy a jóhiszemű residenzlereket megcsalja, der niederträchtige Spitzbube csaknem elájult, nem a semmirekellő halász »Ungar«, kinek órra egy idő óta már mindent megszokott, de a jószagú vagy inkább jó »szaglalású« zsandár, ki witzig fő lévén saját gondolatán erősen kaczagva azon humoresque észrevételt csatolta alázatos jelentéséhez, mihez képest éppen nem azon benyomást tette rá az érintett hal és rák katraczoknak megvizsgálása, mint valami patent »anglaises«, — miből látható, hogy ezen szolgája Felségednek a kultúra magasabb fokán áll, mert noha alkalmasint soha nem ül »anglaiseseken«, legalább tudja »mi-csuda«, és eszerint igen megérdemlené, mert hiszen confiscatiója által e mellett számtalan urwüchsige Staatsbürgernek is kétségtelenűl megmentette életét, — hogy Felséged a derék viteznek hős mellét bármily rendével kipántlikázni császárkodjék. Mindnyáját a halál torkából ugyan ki nem ránthatta a derék »Hofmeister«, mert noha úgy sietett, wie ihn seine Beine nur tragen wollten, mégis elkésett egy piczikét, minthogy mikor felfénylett, a büdös aquaticusok jó része már elkelt, mivel persze maguk a derék polgárok és polgárnők, noha órra nem egynek különösen kitünő, — propria industria nem voltak képesek átlátni és kiszagolni a drágán vásárlott »Mundvorratnak« rothadt voltát és cloaqueféle parfumjét.

Higyje el, felséges uram, ha mi éjjel-nappal sine interruptione atyailag nem gondoskodnánk a mi »népeinkre«, — kivált a bécsiekre, — ezen szamarakkal mindent bekapathatnának; rothadt tojást, bolond gombát, éretlen gyümölcsöt etc., miket végnélkűl confiscálnunk kell; de végre bizonyos vagyok, — ha észrevennék, hogy a controll nem ül szűnetlen nyakukon, — még kutyákat, macskákat, ürgéket, vakondokat, sőt még tán patkányokat is etc. drágán megvásárolva befalná-

[1] Appetlan, a mosonmegyei Bánfalva.

[2] *Széchenyi jegyzete:* Kipótolhatatlan kár, hogy gr. St[adion] volt benső miniszter — oly szaporán bevégezte miniszteri és egyúttal földi pályáját, mert ha még él, alkalmasint a hiencz nemzetet is megszüli.

[Gr. St. Ferencz (1806—1853) rövid ideig, 1848—49, volt belügyminiszter.]

nak, oly irtózatosan éhesek és annyira »Feinschmeckerek«, — mihez képest valami bécsi bonmotistának könnyen eszébe gördülhetne, Felségedet nemcsak apostoli Neuöstreich, de egyszersmind apostoli Neuchina császárjának is nevezni, — mert mint Felséged tán hallotta, Chinában, mivel az ökröknek — mit dem vormärzlichen Zopf — Marktaufsichtjük nincs, — denn dazu sind sie zu dumm, — mindent bekapnak, még varakos *[sic]* békákat és esőhernyókat is, mily különczségen a genuin lerchenfeldi [1] nem tud elég hangosan hahotázni, noha bizonyosan tüstént ilyféle tempóba esnék és igazi Chineser lenne belőle, ha egyhuzamban nem dajkálnánk és járszalagokon nem tartanánk a szegénykét, mikép mindúntalan el ne bukjék.

Igaz ugyan, mihez képest sokan Felséged kormány systemáját vádolják, mintha azért volna oly ostoba a mi, kivált bécsi népünk, mert úgy bánunk vele, mint bántak Kasper Hauserrel [2] glorreichen Angedenkens és soha nem engedjük, hogy néha-néha jól megüsse órrát etc. etc., mikor aztán saját maga tudna tán vigyázni magára ; — sokan továbbá azt állitják, mikép kiállhatlan azon sok secatúra, mely a meg nem szűnő »investigatióval« — mit der unablässlichen »Topfguckerei« elválhatlanúl jár etc., de mindez méltóztassék meggyőződve lenni, felséges uram, nem egyéb mint arczátlan calumnia — és pedig, mert sehol sem buknak az emberfiúk oly sokszor órrukra, mint éppen nálunk — mert hiszen teljességgel lehetetlen, hogy a mindennemű népdajkák és Hofmeisterek interruptió nélkül megstrázsálják a szegény »kisdedeket« mikor aztán toties quoties »richtig« be is verik fejüket, hacsak egy pillanatra is magukra hagyatnak, — midőn t. i. felvigyázóik korcsmában űlnek, vagy elalszanak, mi sokszor történik, mert hiába, gyenge a hús és erős a grinzingi etc. [3] ; és ekkép nem lehet igazságos panaszuk, hogy fejbetörés és seggreesés tekintetében nem adna nekik a kormány elég alkalmat — une assez grande latitude — magukat kiképezni, némi kis gyakorlatot szerezni, egy kissé okulni ; — de hiába, nem lesznek azért tisztább és mélyebb gondolkozók, de »genuin osztrákok« maradnak nach wie vor és mi a secatúrát illeti, mely mint pretendálják a Marktaufsicht és egyéb bármilyféle institutióinkkal jár etc. és eltűrhetlen, ilyest csak állitni is legnagyobb szemtelenség, mert azon beamteri humanitás, melyet

[1] Bécs egyik régi »elővárosa«.
[2] Már föntebb egy jegyzetben említettem.
[3] T. i. bor.

mi »in der Letzt-Zeit« Felségednek apostoli szép példája szerint azon faragatlanság helyibe octroyiroztunk, mely meg kell vallani, nemcsak Magyarországban, de kivált Bécsben a vormärzliche Zopfidőkben oly nagymértékben uralkodott, — ezen humánitás mondom oly általános és annyira elismert tény az egész világ hátán, miszerint már proverbiális lett, — és kiki boldognak érzi magát vagy legalább tudja, mennyit ütött az óra és hányadán van, ha oly derék beamterekkel jön érintkezésbe, kik igazi humanitásuk bemutatására legkisebb kivétel nélkül calligraphice — in sehr kurzer Zeit gelernt — irva homlokukon hordják ezen humanitási sententiát — »nil humani a me alienum puto« ; — mi annyit jelent, hogy az okos (ember), ki előtt nem ismeretlen a dolog »nyitja«, könnyen és valóban elég olcsón boldogúlhat a mi nemzeti mind szopó, mind száraz dajkáinkkal mint sem különben *[így!]* fénytelen és fényes nemzeti tanárinkkal ; midőn persze az ártatlan tökfilkók rendre mint fenyőrigók hurokra kerülnek. — Ezt azonban nem bánjuk ; mert mi csak akkor interveniálunk, mikor valami privátember csip meg valami ostoba rigót, was man freilich nicht gestatten kann.

Vannak azonban sokan, nem tagadhatni, felséges uram, kik ellenkező véleményt nyilvánitnak és éppen nem hiszik, miszerint a bécsi nép tán a régi és a mostani, az »aulistákat« és némi irókat kivéve — ostoba volna, sőt meg vannak győződve, hogy nagyon is furfangosak és nemcsak a mi órrainkat, de még Felségednek apostoli órrát is minden alkalommal mint a porosz szokta mondani, derekasan megcsavarják ; mert minden parancsolatinkat vagy inkább Reichstörvényeinket ki tudják valami mód által játszani, — és meg nem szűnő ellenőrködésünk daczára mindenben megcsalnak, és nemcsak hátulról, de még elölről is, — mert hiszen mint állitják, a mi beamtereink durch die Bank oly humánus teremtések, mikép velük lehet »egy okos szót« váltani.

12-ten Oktober 1857.

E tekintetben, felséges uram, újabb időkben, — mert ilyesekről azelőtt ideám sem volt, — én a legfurcsább tényekre buktam, melyek hallattán nem tagadhatom kaczagásban majdnem elfúltam és mi tudom — mert Felséged az én bohózatimat annyira goutirozza — császári »hahota-izomit«— die kaiserlichen Lachmuskeln — szinte legnagyobb activitásba hozni bátor leend.

Nekem az a szokásom, hogy néha-néha, — mint Abelino incognito a nép közé keveredem, miszerint a közvéleményt kikutassam, —

és egyszersmind netaláni veszélytitkok mögé jussak, mint mi szoktuk mondani »Hinter die Schliche.« — Én igen sokat olvastam és dicsekedés nélkül mondhatom, — kimondhatlan nagy haszonnal. Tudja-e felséges uram, Labedoyert[1] mikép keritették kézre, ki éppen Angliába vala szökendő, — és Párisba csak fiatal szép felesége végett jött, hogy magával vigye? Nem tudja, nem olvasta Felséged? Nem? Ezt supponáltam! No tehát elmondom. Ganz einfach ismert ügyességű agent provocateur által — ki nem tett egyebet — mert e végett fizették, — és mint mondják Louis XVIII. mindig erősen meg volt vele elégedve és ezt a hirlapokban is kitétetni engedte, — mondom nem volt egyéb dolga, mint minden gyanus frátert barátságosan lelkének belsejéig kikutatni, — mi az által megyen végbe rendszerint legjobb sikerrel, ha a tapogató azon szenvedelmet affectálja, melyben a kitapogatandó szenvedni látszik és ha aztán mint a franczia mondja: il abonde dans son sens. Véletlenül összejövén valami diligenceban Labedoyerrel, kit erős űzőbe vett a mély és egy kis bosszucskával kevert bourboni politika, — tüstént észrevette »a becsületes Vertrauter,« — hogy a halovány és nyughatlan utas alkalmasint (bizonyosan) a levert Napoleoni hadnak egyik olyféle vitéze, qui se meurt mais ne se rend pas — és ezt gyanitván, úgy ki tudta dicsérni Napoleont és annyira bepiszkolta Lajos királyt, miszerint lassan-lassan egészen befúrta magát a jólelkű Labedoyére bizalmába, kivált mikor vele azt hitette el, hogy ő szerencsétlen szökevény, kit üldöznek és ki életveszélyesen compromittálva van, miszerint a szerencsétlen nem sokára lepuskázandót tökéletesen hálóiba keritette, ki előtte egy pohár bornál minden titkát nevével együtt kitárta, és csak akkor vette észre magát, hogy hurokra került és pedig új barátja által, mikor ezen eseményről azon csapdában bővebben gondolkozhatott, melybe őt egyenesen a diligenceből besüllyeszté a derék király derék szolgája. — Ilyféle hive és apródja Felségednek hála Isten elég van, — és mondhatom, számtalan ostoba magyar, mert hiszen legnagyobb része szivét-lelkét száján hordja, Felségednek többé legkisebb alkalmatlanságot e világon okozni ezentúl nem fog.

Felséged tudja és eddig bőven tapasztalhatta, hogy én »bloss aus reinem (wahrem) attachement« Felséged szolgálatjára mindenre kész vagyok; és miután nincs legkisebb kitünő[a] személyemen vagy

[a] Értsd: föltűnő jel.

[1] La Bédoyère franczia tábornok. 1815-ben agyonlövette XVIII. Lajos.

valami, mi bennem nagy urat gyanitathatna, mint például gróf Schlickre mindenki tüstént ráismer,[1] — és teszem Metternich herczeget bárki, ha soha nem is látta, bizonyosan nagy úrnak fogja tartani, — én a természettől e tekintetben szerencsésebben vagyok alkotva, — mert — 13-ten Oktober 1857. en cas que, man kann nicht wissen, sokkal könnyebben megszökhetem és rám, ha a nép közé keveredek, — miképp netalán kitapogassak valami osztrák »Labedoyert« — senki nem ismer ; — dirigens minisztert vagy pláne Felségednek favoritját legtávolabbról sem supponálja bennem, — de engem egyenesen vagy szabónak vagy legfeljebb valami »komédiásnak aus der Provinz« für Spitzbubenrollen tart, és ekkép előttem senki nem gombolja be magát, de tüstént kész velem sincerisálni, kivált ha csak egy kissé »schimpfelek« a kormány és kivált Felséged ellen — mire a mostani romlott időkben higyje el, felséges uram, A-tól Z-ig mindenki szenvedelmesen hajlandó, — csak azért hallgatnak mint pisztrángok, csukák, czápák, etc., mert habár nem is éppen vizben, mégis oly elementumban tartjuk a harapni ugyan akaró, de nem merőket, melyben éppen oly veszélyes az őszinte »szájtátás«, mint falhoz verve okvetlen eltörik bármilyféle tojás.

Kiváncsi voltam tudni, mily impressiót tett a publicumra nézve báró Bruck őexcellentiájának azon geniális plusmacher eszméje, melyhez képest Felséged a 12. xr. czukorrépaadót minden mázsától kegyesen 18 xrra fölpatentálni azaz föltörvényesiteni méltóztatott.

Ezen intézkedés általánosan erősen visszatetszett, — és az illetők t. i. kik meg voltak illetve, annyit lármáztak az ellen, mennyit csak mertek, mi persze nem sok, — azt állitván, hogy báró Bruck, mert Triestnek bolondja vagy legalább declarált szerelmese, feláldozná a mezei gazdaságot, — mely az osztrák jólétnek sarkalata, midőn a triesti kereskedésnek mesterséges felcsavarása nem volna egyéb mint aventurier ideál és handabanda.

Vagy négy hete lehet annak, mikor délután titkosan kilópoztam a Judenplatzféle palotámból. Senki nem vett észre, — és ez szükséges volt, mert nem hiszi Felséged, mennyire spioniroznak alattvalóim személyem után mióta fölöttük valója lettem ; — mi igen természetes, mert irigységből meg tudnának gebbedni. Én azonban keresztényhez illőleg egész szivből megbocsátok nekiek, — kivált mert én

[1] Gr. Schlick balszemén (melyet egy ütközetben vesztett el) fekete köteléket hordott.

hála Isten, mint szokás mondani, kényelmesen gyapjúban ülök, midőn előbbi pajtásaimnak szerencsésebb része tentában, szerencsétlenebb része ellenben pláne szurokban ül és ekkép »nekem« legkisebb okom nem lehet rájuk neheztelni, vagy velük boudirozni.

Mennyire lehet »mellékes utczákon« lépdelve, — mert hiszen Felséged átlátja, hogy Bécs girbe-görbe falai közt nem haladhatni »egyenes úton« — végre elérkeztem azon piacznak[1] közelébe, melyen lefolyt időkben nem egy »Nachrichter« működött mint legutolsó forum, bizonyos »Beisel«-hez, melynek neve »Süsses Löchel«[2] és mely az által nevezetes, hogy tulajdonképi fészke a Hans Jörgel-féle publicumnak és ehhez képest mindig teli van igazi bécsi, Felségedhez különösen fidelis Deutschmeister-féle fesch és nagyon lustig és witzig gyerekekkel, kik mind az igazi »Tausendsassa«-féle speciesből valók!

Én, felséges uram, — mi az én helyzetemben nagy előny és mint Felséged bizonyosan már észrevett, mert hiszen érzem, sokat lát és ekkép rám sokat néz, — kancsal vagyok és ehhez képest ha egy kissé erőltetem magamat, oly görbén tudok nézni, hogy aztán — szeretőimen kivül, hehehe — rám oly könnyen senki nem tud ismerni, — mihez képest jó barátim, úgy enyelegve, érti Felséged, so aus Spass und amusement, néha-néha azzal húznak fel,[3] die närrischen Kerle, mikép szinte oly képem volna, mint a baloldalú latornak;[4] — igen felséges uram, én nagymestere vagyok a tettetésnek és képmutatásnak, miről tudom senki nem kételkedik, ha kegyesen arra akar gondolkozni, hogy én 10 év előtt az universitási aulának voltam belminisztere és directora, mig t. i. á tempo odébb nem állottam, mert lator ugyan nem vagyok, de a Laternétől erősen irtóztam, — és most megint a Burg aulának vagyok belminisztere és directora — és a lámpástól többé egy cseppet sem félek, — mert hiszen a lámpást én tartom kézben és pedig olyasfélét, melyet »Blind« — és vulgo »Diebslaternének« szoktak nevezni, és melynek az a nagy előnye, hogy az, ki tartja, mindent lát, — az ellenben, kinek képére irányozzák »semmit« — és aztán ez azon viszony, felséges uram, melyben nem egy fejedelem állott már favoritjával, — és mint erősen meg vagyok győződve, mai időkben is áll itt-ott.

[1] A Hoher Marktot érti Sz.

[2] Egykoron híres lebuj, mely nevét onnan nyerte, hogy méhsört is mértek benne.

[3] A bécsi kifejezés szószerinti magyar fordítása, a. m. megtréfálni, lúddá tenni.

[4] Azaz: az Üdvözítő baloldalán fölfeszített gonosztevőnek.

És így természetes volt, hogy mikor beléptem a nem annyira elegáns és jószagú, mint inkább »kreutzfidel« és erősen rekedtlégű csarnokba, senki rám nem ismert, melyben éppen mikor beléptem legszebb bordiscantban és leggyönyörűbb serbassusban énekelték halhatatlan Mozartnak azon soha még felül nem múlt melódiáját »in diesen heiligen Hallen, wo der Mensch den Menschen liebt«, — és mely isteni és echt deutsche compositió előtt minden olasz maestro Rossinival együtt bátran kályha mögé bújhat; — rám mondom senki nem ismert és nem figyelt, mert hiszen Felséged tudom sajnálni [!] fogja, miszerint ezen kalandra Szt. István keresztjét csak nem függesztettem nyakamba; — én pedig szinte nem ismertem senkit fél Dutzend vetrauter Agenten kivűl, — kiket én élesen observáltam, — kik nem is gyanitották, dass kein Geringerer in ihrer Nähe sitzt, als ihr eigentlicher Chef, — és kikkel mondhatom, tökéletesen meg voltam elégedve, denn in ihrer Haltung war so viel »Würde«, hogy senki csak távolról sem gyanithatta volna, tulajdonkép mily gazemberek! — tizenegy szemüket — mert egyik közülük félszemű, — tüstént rám eresztették — wie das durch allerhöchstes Patent No 47.898[1] nach mehreren Amtshandlungen, die auf Befehl Seiner apostolischen Majestät gepflogen wurden, vorgeschrieben ist és mely instructió következtében ketteje felkelt, velem beszédbe eredt és egyik mellém űlt ganz correct. Már mi szavam hangját illeti, abban még nem tudtam oly eminentiára emelkedni, mihez képest eléggé bizhatnék magamba, hogy meg ne ismerjenek, — ha szólni mernék. És eszerint bármikép erőlködött is Felségednek derék provocátora, hogy valami conversatióba keverjen, soha nem mondtam egyebet, mint »Wie, was, ich glaub's, hihihi, freilich, zwegen meiner« etc. mig végre felkelt és elhagyott a kötelességét hiven teljesitve, szakállába ilyest morogván, »Von dem ist nichts zu fürchten, denn das ist einer von die unsrigen auf deren Treue das Kaiserhaus völlig bauen kann!« Elhagyott ugyan, de a teremből nem távozott sem ő, sem társai, — és ekkép provokáló systemámat tettleg nem gyakorolhattam, mert ez esetben úgy járhatok mint Acteon, mikor a szerencsétlen meglátta Dianát im grössten négligé — és saját komondorjaim csipnek meg, — el nem tépnek ugyan, — mert homlokomon nem nőhet szarv, mivel hiszen Gott sei Dank csak ártatlan Junggesell vagyok, de fényes nappal bevisznek Szt. Péter imoda közelébe, és minden újság szokott humor-

[1] A pátens és számának idézete természetesen csak gúny Sz.-től.

ral kitrombitázza diesen tragikomischen Fall, — és ekkép várnom kellett, — mig czélomra nézve kedvezőbben fogna alakúlni az idő. Nehogy azonban feltűnjék jelenlétem, mert hallottam, hogy a Vertrauterek maguk közt rólam szólva ápeu prés ilyest rebesgettek: »Es ist ein confiscirtes wahres Galgengesicht, — oder stellt er sich vielleicht nur so dumm!« etc. etc. nehogy suspiciót gerjesszek magam ellen, mondom nem tehettem tehát egyebet mint derekasan serezni és szivarozni úgy hogy végre akaratlanúl is azon ismert bécsi népcantus jutott eszembe: »Ich hab dich so lieb, etc. etc. dass mir beinahe übel kunt werden« — — mert az ott vásárlott szivar csaknem elkábitott — oly kimondhatlan rossz volt, — és csak most látom, — miután mi igen jó, de persze méregdrágákat szivunk, mily szemtelenűl csaljuk e tekintetben is egyébiránt igen boldog népeinket, igen minthogy — mint fentebb — Felségednek megmutatni szerencsém volt, Glauben macht seelig, — és a mi népeink hála Isten erősen hisznek, — és majd bizonyosan még erősebben fognak hinni, — ha egyszer a derék »biscuit« jezsuitáink »mindenbe« jobban és mélyebben beléharapozzák magukat. — Én oly rosszúl lettem, miszerint okvetlen pad alá esem, ha azon magasztos eszme fel nem tart és lelkületemet aczéllá nem zománczozza, hogy én az én jó császáromért szenvedek, — és aztán odahaza, ha kimenekűlök, bizonyosan a lehető legjobb szivarokat és ekkép nem osztrákokat élvezem, — és soha többé ily népcanaille szagú lyukba eltévedni nem fogok és ezen nemes resignatióm tüstént meg volt jutalmazva és pedig legragyogóbban mint azt Felséged elbeszélésem fonalából kegyesen »ellenvenni«[1] fogja —, és ugyanis éppen mikor a szivari Katzenjammer legnagyobb kinjaiban szenvednék, — és Felségedre gondolkozván *[sic]* nem tudtam elhatározni magamat, vajjon okádjak-e vagy mit tegyek, — e néhány szó üti meg füleimet, melyet egy csehképű industriel-féle individuum ereszt ki szájából: A répaczukorgyárak okvetlen rendre mind megbuknak, mert 18 krajczár adót fizetni egy mázsa után tizenkettő helyett és ekkép egy ugrással egész harmadával többet, ezt el nem viselhetni. Nekem legjobban kell tudnom, mert gróf Swbrhlg[2] ex-cseh gavallért van szerencsém Fabriksvorsteher képében szolgálni és mi tavaly répáink után 20 ezer pengő forint adót fizettünk, — és az egész tiszta nyereség, mely fennmaradt nem volt — kimondhatlan

[1] Szószerinti (gúnyos) fordítása az »entgegennehmen« hivat. kifejezésnek.
[2] Költött név, magánhangzó nélkül, a cseh nyelv tréfás karrikírozása.

sok munka, fáradság, éjjel-nappali fejtörés és igen kedvező év és időjárás daczára több mint 2160 fl. 19½ kr. Könyv nélkűl tudom, mert én viszem a fabrikának minden dolgait — és csak a répaproductió etc. etc. ügyét viseli a magas születésű grófnak valami más bérese, — minthogy az én grófom mind procreator mind fabrikáns egy személyben. Fel is hagyunk az egész vállalattal, zatraceni procleti [1] etc. és ezen állitások után kisurrant — pedig egyedűl maga. Én persze tüstént »hinterdrein«, mert mostani körülmények közt sehol nem lehet őszinte szót szólni, — és például Felséged ellen conspirálni mint téte á téte, — mert három közt alkalmasint van egy spion, — nyilt, tágas fényes mezőn, mindent nagy távolságban meglátván, womöglich auf einer baumlosen »puszta« fel és

14-ten Oktober 1857.

alájárva mint Plato az atheni olajfanépkertben, melyben mint mondják Theseus is megjelent, de csak néha-néha és azért e tekintetben is felülmúlja Felségednek residentiája Perikles és Pisistratus residentiáját, mert a mi népkertünkben mindig jelen van hős Theseus; [2] nem él ugyan, de ezt nem vesszük tekintetbe, — sőt inkább szeretjük, mert máskép okvetlen még több »Aufseherekre« volna szükségünk, — igen csak tág mezőn, unter Gottes freien Himmel und glänzender Sonne lehet szabadon és szólva gondolkozni, mert nincs ház, pincze, kút, fal, akna, erdő, bokor, hidas, góré, berek, nádas, odvas fa etc., róka, sőt ürgelyuk, melyben, mint Schillernek »Götter von Griechenland« gyönyörű balladájában mutatis mutandis valami Vertrauter, superlatif treuer Beamter, Finanzwächter vagy legalább egy szál zlatohlavek [3] ne lappangna, ne ülne, ne fénylenék.

A friss levegő mikor ezen Dániel-féle barlangból, mert leány igen, de orosz lány nem volt benne, kiszabadúltam, és kivált azon mosolyra gerjesztő gondolat, hogy a mi derék financierünk [4] órrát nagyszerűen megcsavarják, mig ő különös önmegelégedéssel azt hiszi »einen ganz absonderlichen Geniestreich ausgeführt zu haben«, engem tüstént tökéletesen kigyógyitott; és már előre anticipáltam azon

[1] Cseh káromkodás akar lenni.

[2] Czélzás a bécsi »Volksgarten« Theseus-Tempel nevű görög épületére.

[3] *Széchenyi jegyzete:* A csehek a zsandárokat zlatohlavek névvel illetik, mi annyit jelent mint aranyfejecske, — és igen ingeniósnak tartják a fényes gondolatot, mert mint mondják: nem árt, ha a fő, ha nincs benne sok, legalább aranyos, — és egyébiránt ilyféle pickli az egész vidéket úgy felvidámítja, mint valami toronynak megaranyozott gombja, mely mértföldekre elsugárzik.

[4] T. i. b. Bruck pénzügyminiszter.

élvezetet, was er für Gesichter schneiden wird, mikor ő majd t. i. a suffisant báró és triesti Bräutigam der kein Landeskind ist, észreveendi, hogy senki répát többé nem termeszt és a nem kisszámú czukorgyár rendre mind bezáratik, elpusztul etc., mikor aztán a Staatseinnahme természet szerint nemcsak a répaadó megszünése által fog csökkenni és a 12 kr. eddigi adó nem emelkedik, mint a porosz lángész azt mély bölcsen kispeculálta 18 krajczárra, — de, hehehe, »lefelé emelkedik« nullára — és a Staatseinnahme az által is derék pofoncsapást kap, hogy a közadó — melyet még most ügygyelbajjal csak kicsikarhatni, — a répaindustriának meggyilkolása következtében sok helyütt többé még hydraulice sem leszen kipréselhető. — Igy jár, felséges uram, méltóztassék elhinni és ezen regulát soha fejéből nem szalasztani, igy jár mondom mindenki, ha valamibe avatkozik, mihez nem ért, — engem persze kivéve, mert non datur regula sine exceptione — és aztán mivel az elégséges és gyakorlati statustudománynak és az oly annyira szükséges tapasztalásnak netaláni hiját bennem legnagyobb uzsorával kipótolja jóakaratom, Felségedhez vonzó tántorithatlan hűségem, ki nem fáradható irkafirka energiám, az egész világ előtt proverbiummá vált incorruptibilitásom, nyilt, egyenes és vajmi erősen religióz lelkületem és mindenekfölött Istentől nyert különösen nagy és világos velőm, melyhez képest minden osztrák kivétel nélkül elismeri, hogy én Felségednek sans comparaison legeszesebb, legügyesebb és kivált leggeniálisabb minisztere vagyok és ennél nagyobb dicséretet halandóra — denn das will schon etwas sagen — nem könnyen halmozhatni, — mert oly tündöklő férfiak közt, mint a milyenek Felségednek Selbst- és allein Herrscherféle székét csillagozzák körül és kik az osztráki civilisátio tündöklőbb képviselői, igazi »Vertreterjei« és legszilárdabb oszlopai, ily eminens férfiak közt mondom egész Európa, sőt az egész földgömbi lakosság által első eminensnek mit dem grössten Vorzug elismertetni és sajtóink által kidoboltatni, oly glória, mely Felségednek császári szemeit is remélem meg nem szűnő káprázásban tarthatja, miszerint engem mindig megtiszteljen, megbecsüljön és végkép egy zsiros jó magyar donátióval is felvigasztalni méltóztasson, — mi mindeddig még nem történt, — és én napról-napra erősebben meg leszek győződve, hogy Felséged sokkal hajlandóbb és azt igen okosnak tartom, mert sokkal jutányosabb, — hű szolgáit inkább szépen hangzó phrásisokkal kidicsérni, mint szépen pengő jószágokkal megajándékozni; — és ha a most érintett fényes tulajdonaimhoz még

kellemes külső, szeretetreméltóság és meg nem szűnő humor csatlakozik, melyek által a gyönyörű császárnénak is tudok tetszeni, és ha akarom Felségedet toties-quoties jól megkaczagtatom, ez úgy hiszem egy cseppet nem árt és akkor tán van kis okom, sőt jogom magamnak azzal hizelkedni, hogy oly bölcs fejedelem mint Felséged, kellő miniszteri qualificatiómon kételkedni azért még nem fog, mert státusdolgok körül sem elég mély és higgadt tudományom, sem gyakorlásom, sem tapasztalásom nincs.

*

[43.] Ámde hogy visszatérjek nagyérdekű kalandom elbeszéléséhez, — mikor a czukorgyáros mellé jutottam és oldalán egy darabig lépdeltem, az villámlott eszemen keresztűl, hogy legczélszerűbb volna magamat magyarnak adni, mert a csehek a magyarok iránt különös sympathiával viseltetnek — némi dölyfös oligarchián kivül — mióta megkóstolták a ráczokat és kivált mióta világos lett előttük főkép »Világosnál«, mily szívtelenűl bánt velük Haynau és — »pass auffi«[1] — efölött [azért is] mert a magyarok átellenében senki sem »gomboskodik«,[2] mert rendszerint nincs köztük áruló, spion vagy pláne provokáló genie etc. és ehhez képest ezen következő párbeszéd keletkezett köztünk:

Én : [a] Pajtás uram én magyar vagyok. — Lehelhuszároknál mint káplár vitézül viaskodtam in der unglücklichen ung. Revolution, — és nagyon örvendek, hogy az úrral megismerkedhetem, — mert a cseh nemzetet különösen tisztelem, erősen respectálom és emellett felette nagy kedvelője vagyok a lekvárnak, buchtli és povidlinek, és mindenek fölött a cseh pontynak és a gramatica *[sic]* nevű levesnek. Servus humillimus! Igy szóltam felséges uram és azt hiszem nem badarúl a conservatió meghurkolására.

Cseh : Mit, az úr Ungar lenne, sőt telivér magyar? Ezt hiheti ki akarja, — én nem oly legényeket láttam magyar földön mint az úr.

Én : Magyar vagyok biz én, hanem mert oly erős és meg nem szűnő űzőbe vettek, kénytelen voltam magamat igy elrútitni. Látott volna csak kedves jó uram kipödrött bajusszal »Térémtété« mikor magyar tánczban a tüzes menyecskéket jól megforgattam, — és tudom akkor elhitte volna, hogy az vagyok, ki vagyok »Eh batta!«

[a] Az »én« és »cseh« szókat (a párbeszélőket) Sz. húzta alá.

[1] T. i.: figyelj felséges uram!
[2] Értsd a magyarokkal szemben senki nem titkolódzik.

Cseh: No már akkor formájából ugyancsak mesterileg kivette magát és azon ostoba kép szerint, melyet magára oly ügyesen öltött és csámpás lábai után itélve mindenki, ki önt látja, rá merne esküdni, hogy bizony nem egyéb mint igazi genuin bécsi residenzler »von ächtem Schrott und Korn!«

Én: Hehehe — úgy-e mi magyarok is tudunk komédiázni és álorczáskodni egy kissé, ha éppen kell, de lássa kedves Zsiska sógorom és jóakaróm, — azon sok egy oszlopú akasztófa, melyet nálunk magyar földön oly iszonyatos mennyiségben felemeltek, képemnek egészen ferde irányt adtak, kivált mert engem is felakasztottak nem ugyan in persona, — wie die figura zeigt — de csak portraitban, mi azonban mégis fáj és az embernek becsületében súlyosan gázol, mert azelőtt »Istenúgyseki« oly tiszta legény voltam, milyet csak ritkán látni és bizony nem többször mint fehér rigót és mielőtt nehéz lánez csörgött lábaimon, »eskiszem« oly egyenesek voltak azok mint gyertyaszál. Most hála Isten X. Y. Z. nagybátyám után colossális örökségben succedálok s mely alig gondolná és hihetné az ember — a súlyos és igen alkalmatlan »Erbsteuert« etc. etc. leróván több mint 800,000 aranyficzkókra rúg és az aztán oly »rúgás«, mely ellen lócsiszár, czigány koma uramnak tudom nem volna legkisebb kifogása, de nem merem magamat bárhol is mutatni, még mindig »bújosdi« játékot vagyok kénytelen játszani, mert a császár-királyunk még nincs, tán csak most van készülésben — az amnestiával még nem akar kirukkolni — és azon semmirekellő gaz favoritja, ki vele tesz mit akar és őt betű szerint órránál vezeti, nem akarja kiadni a resolutiót.

Felséged tán bámulni fogja, hogy én ilyeseket mondok és pedig nemcsak Felséged, de saját személyem ellen, mihez különös abnegátió kell, de ez szükséges, mert másképp nem melegűlnek confidentiára az illetők. A provokáló ágensnek mindent mondani szabad, és minél vastagabbat tálal ki, annál nagyobb bizalmat gerjeszt. És ha Felséged néha hallaná, mikor t. i. valakit für das Wohl Euer Majestät kikutatni, rászedni és behálózni akarok, mi mindent nem mondok Felségednek szent személye ellen, úgy hogy egy jó szót sem hagyok bőrén, — bizonyos vagyok engem Felséged a világ legkajánabb teremtésének tartana és hűségem tekintetében elszédülne könnyen, ámde szerencsémre oly erősen be tudtam magamat fúrni Felséged szivébe és kivált vérébe, hogy tökéletesen meg vagyok győződve, engem többé csakugyan le nem ráz és ekkép kegyes plenipotentiáját soha elveszitni nem fogom.

15-ten Oktober 1857.

Cseh : E tekintetben tökéletesen kezet fogok kegyeddel, — és a közopinio szerint nincs több oly impostor a világon, mint ezen maga magát felcsigázta prókátor, ki elég csudálatos, oly kényelmesen fel tudott mászni az éretlen vagy tán inkább rothadt szivű császárnak nyakába, kit nem szenvedhet senki, és ha ma elvinné őt a »Niclo«, bizonyosan egyetlen egy emberi teremtés sem bánná, tán keserű édesanyján kivűl, — és még ez is kérdés, sőt aztán csak akkor törne ki az igazi Beifallssturm és Jubel!

Igy szólt, felséges uram, ezen infámis böhmische kolácsen és ilyest bizonyosan nem tesz, ha erre én kellő aguit nem adok. — Miből venia sit verbis tökéletesen kiviláglik, mily hasznos Felségedet néha jó bemocskolni, derekasan bepiszkolni, — nem ugyan nyilvánosan, mert ilyest csak Pater Ventura merhetne, de úgy négyszemközt, en famille, mint I. Napoleon szerint — le linge sale — mi, ne kételkedjék kegyes uram, sok millió által naponként oly reguláriter megyen végbe, aminthogy számtalan fia Istennek mindennapi kenyérért esedezni meg nem szűnik.

Cseh, continuative : De ha a méltóságos gróf oly iszonyatos és alig hihető nagy vagyonhoz jut mint mondá, min egyébiránt egy cseppet sem kételkedek, mert hiszen oly szembeszökőleg valószinű, akkor vajjon mit szándékozik azzal tenni ő excellentiája, mert mostani világban a legnagyobb kincs is igen könnyen elolvad, midőn másrészről ügyes és hű kezek által dupplázni, sőt triplázni lehet bármily roppant vagyont?

Ahá, megcsíptelek jó barátom — ezt gondoltam most magamban, mert a derék bemák — engem magyarnak és pedig von der Umsturzpartei tartván, minden szavamat mint evangeliumot elhitte, mit Felséged abból tapasztalhat, hogy engem, alig szagolta meg a 800,000 sárgát tüstént grófnak, méltóságosnak, sőt Excellentiásnak titulált. O auri sacra fames, mily varázsteli vagy te! Valóban a legeszesebb, legpfiffigebb teremtések is elkábulnak a sárga szin fényétől és betű szerint szerelmesek lesznek abba feltéve, ha a fekete szin elmarad. Alig mondtam ki a 800,000 speciest, — és tüstént elvakúlt, vagy inkább a sárgába szerelmeskedett a derék minden nemzeti furfangjából kivetkezett cseh industriel. Ő legott »spanyol kastélyokat« épitett fejében és nem tudta eltitkolni égető vágyát a roppant gazdagságú magyarral szorosabb érintkezésbe jönni, — minden szava erre mutatott. Én sokáig haboztam, erre vajjon mit mondjak, mert azon nyilatkozatit, melyeket ama infámis lyukban kitárt, melyben

én vele találkoztam, természet szerint közvéleménynek tartottam, hogy t. i. a czukorgyárakkal mindenütt felhagynak és valami más fába vágják a fejszét, — melyet báró Bruck őexcellentiája oly irgalmatlanúl még meg nem taxált és ekkép nem volt könnyű a dolgot megközelitni, — mert oly ügyet kezdeni, mely az infaillibilis közvélemény szerint elhagyatik, oly szamárság, melyet félig-meddig eszes ember nem követ el, um sich keine Blösse zu geben, de miután mint magyar szerepeltem, és a magyartól minden ostobaságot mi fel szoktunk tenni, hasonlólag mint az egész civilisált világ, — én ezen factum fejében e következőt risquiroztam cseh simplexemnek mondani:

Én: Én különös nagy barátja és kedvelője vagyok nemcsak a jól megfontolt haladásnak, de emellett a nádméznek is, kivált olyasnak, mely répából készűl, — és azért régóta azon eszmével vagyok viselő — mint az angol mondja: in family way —, hogy még nagyobbszerű czukorgyárat állitsak mint báró Sina szentmiklósi remeke, melyet minap a német természetes búvárok *[sic!]* meglátogattak; és miután szétpattanásig ettek-ittak és toastoztak mint referensük nyilvánitja, azon bámultak leginkább,[a] hogy a magyar hajdúk so geschickte Rosselenker sind és gondolom 30 hintó közt, melyben ezen német patrioták nagy sebességgel ide és oda hurczoltatának, de egyetlen egyet sem forgattak fel, pedig — és ez a különös — oly egyenes úton mint sakktábla! Hoch, die edlen Magyaren mögen doch leben! — Tehát én nagyszerű czukorgyárat akartam felállitni »Etwas noch nie Dagewesenes« und was der ungarischen Nation zur Ehre gereichen und ihr Schicksal ein bischen versüssen würde, tudja ilyesféle csudával szándékoztam lebetegedni mélyen tisztelt czukerintendant és plenipo uram, — de miután látom, hogy a közvélemény nagyon ellene nyilatkozik, miről kegyednek őszinte expectorátiója tökéletesen meggyőzött, — és én nem leszek annyira csörgősapkás valamit megkezdeni, mit kivált erősen pfiffig csehek elhagynak, — most bizony mivel bolhát rakott kigyelmed fülembe, én valóban nem tudom, — a 3,977,777, $29^3/_4$ bankvalutával, — mert tegnapi cursus szerint 800,000 ficzkó papirosra diluálva ily sommát képez, mit tegyek, mit műveljek? És eszerint Istennek köszönöm, hogy oly különös bölcscsel volt szerencsém az édes lyukacskában találkozni, ki nekem legjobb tanácsot adhat, mi módon duplázhassam

16-ten Oktober 1857.

[a] *Sz. jegyzete:* il faut citer l'article. (De az illető lap számát, mely a német természetbúvárok e kirándulásáról szól, elfeledte idézni Sz.)

nem ugyan billard lyukba — de zsebembe ezen meglehetős vagyont. Méltóztassék tehát: hozzá szólni, halljuk. Ich bin ganz Ohr.

Cseh: De Isten irgalmáért, mikép gondolhatja ezt excellentiás uram, hogy az, mit én mint egyes ember mondok, közvélemény volna, és egyébiránt mikép vehette mindazt, mit kitártam, igazértékű készpénznek? Hiszen minden szó, melyet kiejtettem azon derék fiúk számára volt calculálva, melyekkel a mi derék kormányunk oly czifrán kispékelte az egész álladalmat, mint hires »Caress« *[sic]* szakács a nyúlpecsenyét vagy borjúfricandót, mikép aztán könnyebben emészszék! Egy szó sem volt mindabból igaz, mit a Vertrauter uraimék kedveért elhazudtam.

Én: Tehát ismeri őket?

Cseh: Nem ismerem biz én.

Én: Nem ismeri? Hát mikép tudja, hogy jelen voltak?

Cseh: No már ily kérdéstételt előkelő magyar mágnás részéről nem vártam, — mely megnevezést Zang August bécsi gavalier és privilegiált ujságos most más czélra fordit; sans doute pour plaire au gouvernement autrichien, igy például Carpantier[1] urat »Spitzbub Magnat«-nak nevezi és nem jut eszébe őt inkább Spitzbub expéknek, journalistának, börzespekulánsnak, industriellenek, szél után fordulónak, residenzlernek,[2] semmirekellőnek etc. etc. nevezni, mert ez igen »treffend« volna; nem, ilyen kérdést nem vártam, mert hiszen éppen ennyi okkal azt is tudakolhatná valaki: vajjon mikép tudjuk, hogy szinte mindenben lappangnak infusoriumok, noha nem látjuk, rendszerint nem is szólnak, de mélyen hallgatnak. No hát mikép? Igen természetesen. Mert minden rothadásba menő vagy rothadó testben, — mint a tapasztalás és szorosabb analysis mutatja, okvetlen nemcsak feltaláltatnak, de mindegyre szaporodnak is ily undok teremtések etc. etc.

Ez, felséges uram, valami mauvaise plaisenterie-féle szúrás akart lenni Felségednek systemájára és Neuosztrákiának munkába vett általános kisütésére.

Cseh, continuative: Én megvallom, a magyarokat — engedje meg Excellentiád, hogy tisztán szóljak, — ildomosabbaknak tartottam, mihez képest oly iszonyatos lectiók után, — melyekkel a császár

[1] *Talán* Charpentier franczia tudósra, IX. Károly rosszlelkű orvosára gondol Sz.

[2] Ezek a jelzők azonban Zangra illenek.

favoritja Bach kiiskolázta a szerencsétlen nemzetet, — magyar részéről oly kérdést nem vártam volna, mint amilyennel Excellentiád engem meglepni kegyeskedett. — De igaz egy nemzetnek egyenes jellemét 10, 20 év leforgása alatt meg nem ronthatni. Ezen dicső vagy inkább hasznos műtételre több idő kivántatik, — de elvégre bizonyosan sikerűl, — mert »rosszabbitni« könnyebb, mint »javitni«, valamint lefelé minden igen könnyen gördűl, felfelé azonban csak nehezen és lassan mászhat — és végre a legerényesebb, legtisztább lelkű emberek is — ritka kivétellel — selejtes, aljas egyénekké süllyednek, rothadnak, ha velük meg nem szűnőleg mint lelketlen portékákkal bánnak, és a kormánynak minden eljárása hazugságon és hypocrisián alapszik; — mert hiszen ilyesek ellen nem létez más fegyver mint szinte hazugság és furfang. A qui — —[a] Egy szó sem volt való, melyet elmondtam! Dehogy bontjuk fel czukorgyárainkat, ez senkinek eszébe sem jut, sőt szaporitni és nagyobb lábra fogjuk állitni azokat, mert most még többet nyerünk mint azelőtt. Tegyen bár 24 krajczár adót a hergeloffener theoreticus báró Bruck egy-egy mázsa répára, mi azt sem bánjuk; és most mióta 6 krajczárral emelte magasabbra ezen adót, bizonyosan kevesebb lesz ebbeli financiális nyeresége mint azelőtt volt, mikor aztán ha a jövedelem csökken, báró Czörnig,[1] ki az egész világot megstatisztikálja és ebből látszik, mily mélységgel és mily pontosan, persze nagy száját tát és báró Bruckkal en Co bámulja, mi lehet ezen különös és éppen nem várt phaenomennek oka, — és arra teljességgel nem bukhatván, nagy pathossal valami bölcs beszédet elszónokol, melynek se füle, se farka, és ezt persze az ujságok kitünő nagy fülekkel ex offo kidobolják, mig mi mélyen alattvalók vajmi jól tudjuk a megfoghatlan deficitnek genesisét és erősen hallgatván és legáhitatosabb képeket mutatván mint a német mondja öklöcskéinkbe édesen kaczagunk, ha ezek bár jóval nagyobbak volnának is mint teknyősbéka.

Der Kerl muss ein Narr sein, felséges uram. Ezt gondoltam most magamban vagy igazi impostor, kinek a csalás annyira nedv és vérében van, — mint pióczáknak és tyrannusoknak, — mint volt például a jó lovas Comodus császár, a vérszopás —, de engem tudom meg nem csal a gazember.

[a] Olvashatlan szó.

[1] B. Czörnig Károly híres statisztikus, e tudomány megalapítója Ausztriában, sz. 1804. † 1889.

Én : De kedves jóakaróm és barátom mondja kérem mikép lehetne az, hogy az adónak egy harmadávali felemelése következtében csökkenhetne a jövedelem, ha a czukorgyárakat, mint ön mondja, az illetők nemcsak nem cassálják, de azok száma mindinkább nőni és nagyobbszerüségre fejledezni fog? Ilyest állitni barátocskám egyenesen absurdum, mert lehetetlen és számok ellen nem argumentálhatni. Csalás által megengedem, sőt elhiszem — nem csekély sommák mehetnek mellékutakra — de ez mindenütt és minden systemában megtörténik, mert hiába, mindaddig, mig gyarló emberek vagyunk többet-kevesebbet bizony mindnyájan csalunk és lopunk — ha mint egykori Spartának furfangosabb fiai a rajtakapást kerűlni tudjuk vagy legalább reméljük. De vajjon mennyire rúghat ez esetben a malversátió? Ha nehány százezret, sőt tán 1, 2, 3 milliót is lopnak, még ez sem jöhet tekintetbe azon roppant haszonhoz mérve, melyet báró Brucknak eszméje kiteremt. Én báró Bruckot nem szeretem, sőt mondhatom nem szenvedhetem, legelsőben is azon természetes ok végett, mert tulajdonkép nem kedvelek és pláne nem szeretek senkit az egész világon mint saját magamat és aztán, mert sokan báró Bruckot nagyobb talentumnak tartják mint engemet, — vagy mit is mondok — ich bin so confus — nem mint engemet, hanem mint báró Bachot, — kit szinte nem szagolhatok, de ha már a kettő közt választanom kell, — und die Wahl tut einem wirklich weh — mégis inkább ennek adok praeferentiát, s pedig mert magyarúl tanúl — és ezen factum minden igazi törzsökös magyart mindig erősen touchirozza, — habár azt mondaná is az idegen Landsmann, csak tiszta magyarsággal legyen mondva — »akasszátok fel mindazokat, kik nem érzik magokat boldogoknak az újra kisütött »Kletzenbrod«-féle Osztrákiában, — vagy kik ilyest — ha par hasard nem volna igaz, legalább eskűvel megerősitni nem volnának elég discrétusok!

17-ten Oktober 1857. Felséged kegyesen észreveheti, mihez képest ez alkalommal so im Hitze der Discussion, um Euer Majestät zu dienen — erősen elcsuklantam, — és majdnem elárultam volna magamat, mi rám nézve igen veszélyes lehet, mert ha ezen bivalyerejű prsetancsi [??] klapetz (fiú) megtudja, hogy báró Bach őexcellentiája tulajdonkép én saját magam volnék, csak gondolkozni *[sic]* sem merek arra, velem mit művel — jaj — de hála Isten, nem vette észre, mert azon nehány kellő időben kicsúsztatott ártatlan kis betyár expressió, melyekkel a magyar úgy szokott data occasione élni mint paprikával — wenn es gilt etwas unverdauliches zu

verschlucken, és mely czifra szójárások mint mondják személyességemmel annyira quadrálnak, tökéletesen meg volt győződve, hogy én törzsökös primae invasionis ex stemmate natus Árpádfi vagyok, — ilyféle telivért a cseh pedig dehogy bántana! Felséged egyúttal tudom azon kis »elposzantást« die kleine Nothlüge is gratiose megbocsátni vagy legalább ignorálni fogja, melybe ez alkalommal engedődztem, melyhez képest — um den Bemaken irrezuführen, impertinenter azt hazudtam, hogy az egész világ hátán senkit sem szeretek annyira mint drágalátos magamat, — mi tán csak akkor volna igaz, — ha Felséged és pedig in der Qualität eines armeereichen Kaisers nem fénylene — felfogja felséges uram ezen gyengéd szócsavart? ich hoffe »ja« — kiért, mint már fentebb assecuráltam Felségedet kész volnék »utolsó« csepp véremet ontani, — midőn persze az »elsővel« en attendant besonnenféle emberekhez illőleg még várni fognánk.

Én, continuative: Hát mint mondom én báró Bruckot nem szenvedhetem, — Isten látja lelkemet — de megrögzött igazságszeretetemnél fogva, melyhez képest úgy megszoktam ezt mondani »fiat justitia«, valamint a kötélgyártó is csupa szokásból mint rák tán szaporábban tud hátra, mint előre száguldni, most azt kiáltom egekbe: felségesen combinált a genialis financier, bravo, bravissimo. Mi igaz, az csakugyan igazán igaz. — Ehre dem Ehre gebührt! Mert báró Bachnak mint én ismerem őt, nem lett volna annyi merészsége — besonnen wie er ist — az érintett adót rögtön egyharmadával felemelni, mivel meg volt győződve, hogy ezen tactica következtében a legtöbb »édesgyár« vagy becsukatni vagy »keserűen« megbukni fogna! Miután azonban oly bölcs egyén mint ön — ha ez egyszer véletlenűl tán nem boudiroz egy kicsit, azt pretendálja, hogy a czukorindustria a felemelt adó daczára nemcsak csökkenni, de még növekedni is fog, akkor báró Bruck geniusát örömmel megköszöntjük, mert ő legalább e tekintetben tovább látott mint a császár favoritja és vezetője. De azon enigma kulcsát, melyet ön aimable czechisch industriel úr kitálalt, mihez képest a többjövedelem kevesebb jövedelmet fog szülni, mely raisonement valóban tökéletesen egy vormärzlichféle táblabiró szamár szájába illenék — in der Tat sehr ergötzlich — én ezen curiósumot persze csak magyar eszemmel megvallom felfogni nem vagyok képes, — minthogy oly Hexenmeisternek még sem adhatom magamat, — mihez képest kétszerkettőből ötöt tudnék csinálni. — És igy okoskodom: Bizonyos adatok szerint, melyeket fáradhatlan, sőt imperii regni báró Czörnig felkincsel és jó hogy

legalább ilyféle kincsünk legyen, — a lepergett 1856-iki évben a répa-adó — tizenkét krajczárt számitva egy-egy mázsától — tiszta húsz millió forintra rúgott. Most egyharmadával felemelve az adót, theoretice véve harmincz millióra kellene számitni az 1858-iki vagy solár vagy militair vagy financiel évet — bizony nem tudom, milyféle év illik a répára legjobban ; — de mi nem theoretice akarunk számitni, so in der Luft, hanem úgy mint mi magyarok szoktunk e tekintetben eljárni, gyakorlatilag, mikor t. i. nemcsak a három hegyen állott még a magyar kereszt, de négy folyam is volt látható az ország czímerében, — és mi boldogok még sem jutottunk mint Ganyméd a fekete sasnak — aus der Gattung der Steinadler — szárnyai alá —; és ekkép miszerint semmi esetre ne mystificáljuk magunkat deficittel, egész három milliót leróvunk a felemelt adó utáni új jövedelemből, és ehhez képest — marad tiszta jövedelem 27 millió — t. i. 7 millióval »plus«. És egyedűl *egy species után !* Mily roppant eredmény ; mert ha Bruck genie, más termeléseket is ily arányban megtaksál, például babot, lencsét, káposztát, burgonyát, sárgarépát, retket etc. etc. etc., — akkor csakugyan nem kételkedhetik senki, hogy az osztráki császár nagyobb kincset nyert báró Bruck lángeszű személyében, mint amily kincsnek mutatkozik India az angolok átellenében legalább e pillanat-

18-ten Oktober 1857.

ban. Vagy tán az én drága cseh komám másképp számol valami új methodus szerint és a 7 millió nyereséget 7 millió veszteségnek tartja? Mert hiszen a fennálló fabrikák vagy

19-ten Oktober 1857.

mind megbuknak, vagy ha meg nem buknak, akkor 7 millió nyereség bizonyos, az újra épülendő és nagyobb lábra állitandó gyárak jövedelmét ide még nem is számitva — a kettő közt nincs juste milieu — minthogy az úr csak nem lesz oly szemtelen azt pretendálni, mihez képest most, miután oly roppant számra emelkedtek a közbátorlétnek különféle orgánumai, 3 milliónál többet tudnának saját maguk zsebükbe sülyeszteni az édes illetők? Ilyes valami tüstént kisűlne — és egy pár büntetés mostani tempo szerint tudom igen elkeseritné a czukorlopás viszketegét, — noha nem tagadhatni, egyedűl a felségsértőket sujtják kegyetlenül, — midőn az Istensértőknek, ha egyébiránt nem atheisták, de buzgó katholikusok aránylag felette jó dolguk van, de hiszen a financiai tolvaj a mostani osztráki pénzügyek bággyadt állapotjához képest szinte felségsértő, mert ha egyszer nem fizethetni rendesen többé pickliseinket, szuronyosainkat etc. — és nem lehet a népeket fényes, de erősen költséges Spanpánádékkal elkábitgatni,

akkor természet szerint a fejedelemnek hatalma is csökkenne, kivált ha a weimari visite fejében Sándor czár szinte megvisitálná és pedig nagy tiszteletének bemutatására számosabb kézcsókkal speciális barátját az osztrák czárt, — minélfogva az, ki a financiát csorbitja, egyenesen a felséget sérti — és eszerint a czukorlopó sokkal bűnösebb és ekkép irgalmatlanabbúl sujtandó, mint maga a gyilkos is, kivált ha gyilokja oly egyént szúrt, ki sem újoncznak nem való, sem adót fizetni nem képes, — mert fájdalom, ily individuum mód nélkűl sok van és ekkép nem fájdalom ha bármennyi ilyféle teremtés el is bucsúzik vagy elbúcsuztatik. És legyen csak büntetés tekintetében egyszer a czukormalversator egy rubrikába irva és egy oszlopra csigázva a rebellissel, akkor jótállok szinte oly bizonyosan nem fog legkisebb édesség is görbe utakra vergődni, valamint im Inneren der Seele most nincs más magyar és cseh, mint fidelis és fidelissimus, denn das Leben ist doch schön, — und bei verdorbenem Magen wirken amaricantia stets wohltätiger als Süssigkeiten.

Kiváncsi vagyok felséges uram, látni ezen scabellumból, melyet számára raktam, mikép bir kimászni a cseh répaczukros, — auf jeden Fall wird es ergötzlich sein, mily erősen és mégis hiába fogja keresni az échappatoiret — denn es ist, wie man sagt, *pressecolé*.[a]

Cseh. Hogy Excellentiád magyar egyenes és nyilt sivéhez képest fel nem foghatja azon manipulátiót, mely szerint mi örökös tartományiak, főleg mi csehek a kormánynak minden rendeletit és kivált financiális intézkedéseit ki tudjuk játszani, azt minden csudálkozás nélkűl elhiszem. — A magyarok átellenében bizonyos pontig egyenes úton volt kénytelen a kormány ez előtt eljárni, — és kivált mi az adót illeti, meg voltak kezei kötve és ha mégis teketóriázni és plusmacherozni kezdett például mint 1823-ban, oly lármát ütöttek a magyarok, mikép szépen behúzta ismét farkát, — feliciora tempora expectans. És igy általában véve nem valának a magyarok rókaszerepre szoritva, tán jobban mondva tanitva; — általában véve mondom, mert magasabb sphaerákban, melyekben nem szerepelnek rókák, de csak diplomaták, azokban a magyaroknak előkelői szinte minden kenőcscsel váltig ki voltak kenve. Ámde nálunk, hol miután elrabolták alkotmányunkat, szabadságinkat, hosszú idők óta egyenesen cselekedni, nyiltan szólni nem volt kevesebb, mint rebellálni, — és minden alkalommal — mikor véletlenűl ránk szorúltak, legkisebb

[a] Sz. aláhúzása.

tétova és ceremónia nélkűl rendesen megcsaltak a fölöttünk állók, — természet szerint egész fajtánkban oly furfangi talentum, sőt mondhatni oly genie fejlődött ki, melyről becsületes, egyeneslelkű embernek fogalma sem lehet. Furfang furfangot, hazugság hazugságot szűl — és miután az »éhes« ilyesekben, ex rei natura, nagyobb talentumot fejt ki, ha más fegyvere nincs és fejét ráadni kénytelen, mint a »jóllakott«; és az »kinek még nincs« rendszerint mindenben nagyobb activitással jár el, mint az »kinek már van« és ki babérjain már kényelmesen nyujtózik, maga magától értetődik, hogy nálunk még számtalan egyszerű industriel, sőt paraszt is találtatik, ki a császárnak minden beamterjeit elsőtől utolsóig túlnézi és furfangban óriásilag superálja. — És különös, hogy azok, kik alantibb helyeken kezdték meg tiszti pályatérüket és ekkép a népfurfangnak eleusi mysteriumaiban tökéletes felkentek valának — mikor magasabb polczra másznak vagy emeltetnek, mintha egyszerre nem látnának többé semmit, mert nincs könnyebb mint őket rászedni. Sokszor csodálkoztam ezen különös phaenomén magyarázhatlan voltán. Vajjon mi lehet ennek oka? Bizony nem egyéb, mint az, hogy magasabb helyzetükön szédűlni kezd fejük, a nagyobb has eltompitja eszüket, — ostobábbak lesznek, — a császári fény, melyhez közelébb állnak, elkápráztatja láttehetségüket etc. etc. vagy hogy nem eléggé dicsérhető méltányosságuknál fogva a legtisztább philantropia sugárlásához képest igy okoskodnak: »Leben und leben lassen« — vagy más szavakkal, »ha én csaltam, loptam és most nagy s gazdag úr vagyok, ám más szegény legény is élje napjait és legyen szerencsés«. Vajmi széles ezen most érintett út, — sok becsületes ember elfér egymás mellett. Tehát »viribus unitis és besonnen vorwärts!« A mostani osztráki *faiseurök*[a] — kolomposok — közt azonban egyetlen egy sincs, Bach, Bruck, Czörnig et Co — ki a mi árkánumainkba valaha is be lettek volna avatva; — ők csak experimentálgatnak státus és kormányi dolgok körűl, mióta megjött nekiek mit dem Amtl der Verstand; — és azért mi most aranynapjainkat éljük, — mert ha még azokat is ki tudjuk játszani, kik egykor tökéletesen úgy cselekedtek és manipulálgattak mint mi és ekkép rejtélyeinket, csínyjeinket tökéletesen ismerik vagy legalább ismerték, akkor valóban csak kaczagnunk kell, ha oly theoretikus prókátorok aventurierk, charlatánok vagy tentás fráterek gondolnak minket ellenőrizni vagy

20-ten Oktober 1857.

[a] Sz. aláhúzása.

megcsiphetni, — mint a jelen — minden státus és kormánytapasztalás nélkűli sáfárjai és mindenesei a fejes, makacs és ekkép igen korlátolt észtehetségű császárnak, kik en compagnie tulajdonkép csak most élik mint halhatatlan Goethe mondogatta, ihre Flegeljahre. A magyarok, kik mindenben, ha igazán ráadják fejüket, — könnyen kitünő eminentiára emelkednek, — bizonyos vagyok most rövid idő alatt, — mert egyenes úton nem mennek semmire, oly különös pfiffig rókák lesznek, melyeknek, mint dicső emlékezetű Sámson egykori rókáinak, elvégre semmi nem állhat ellent — és mint talpraesetten mondja a közbeszéd »Sok lúd farkast győz«, — igy még sokkal könnyebben fog sok róka egy Hetzmeisternek véget vetni! De most engedje meg Excellentiád, — mert hiszen legnagyobb érdekünkben fekszik, a lelkes magyarokkal minél jobb és barátságosabb viszonyban élnünk, — hogy Excellentiádat egy kissé a kárpit mögé vezessem, mikép aztán maga itéljen, vajjon fideliter festettem-e le furfangos eljárásunkat, vagy nem?

Én az én grófomnak tavaly 300 forinttal 5000 forintot gazdálkodtam meg. Excellentiád tudja, mikép manipuláltatik a répaadónak beszedése?

Én: Hogy tudnám én azt drága uram, hiszen magyar vagyok és mint Ön igen bölcsen állitá, a magyar még most minden inkább, mint volna róka — és azért szóljon részletesen minden reserva nélkűl, áruljon el mindent, tegyen engem tökéletes confidentiába, informáljon mindenről.

Várj csak gazember — ezt gondoltam magamban, felséges uram, — körmeimből többé ki nem bocsátlak — csak tálalj ki előbb mindent.

Cseh: Édesörömest cselekszem ezt, és kivált, mert noha igazi Taschendieb képe van Excellentiádnak, — mégis mindenben látom, hogy genuin unverfällscht magyarral van dolgom. És azért hallja csak, semmit el nem fogok titkolni. A mi czukorgyárunkat 13 egyén ellenőrzi és inspiciálja; s pedig: egy finánczfőbiztos 1000 forint, egy alfinánczbiztos 800 frt, egy finánczrespicient 400 fr. évenkinti fizetéssel, két főfelvigyázó 24 és 20 forint havi, és nyolcz alfelvigyázó 18 kr. napidijjal. Ezeknek semmi legkisebb más jövedelmük nincsen, mert becsületes ember, ki saját zsirján is elélhet, rendszerint nem szolgál. Igen, semmi más jövedelmi forrásuk nincsen, non sunt bene possesionati, de annál erősebben meg vannak áldva gyermekekkel — mely fabrika a státus tekintetében von wegen den Recruten-Contribution — und der Moralität igen fontos és ekkép a kormánytól

minden módon elősegittetik. Immediate nyakunkon azonban ezen 13 főre rúgó csapatból nem ül senki más mint csak egy szál alfelvigyázó, ámde legkisebb tágitás nélkűl! A gyár rendszerint gondosan le van pecsételve és csak akkor bontatik fel, mikor a munka, az úgynevezett campagne megkezdődik. Mindennap munka után azonban ismét lepecsételtetik és másnap reggel megint felpecsételtetik és igy folytonosan fel, le, fel, le etc. etc., úgy hogy betű szerint igen correcte mondhatni »Wir sind petschiert.« — hahogy a sok pecsét elkerülése végett — nem dolgozunk éjjel-nappal, mikor aztán a szünetlen nyakunkon lógó alfelvigyázók magukat rendesen felváltják: — és az általunk a fabrika udvarába szállitott répát átveszik, hol én sokszor találkozom [velük], de természet szerint szünet nélkűl nem lehetek, mert sok más dolgom is van. És most hadd hozzak elő egy sokszor előforduló scénát azon közönséges komédiából, mely ezer variatiókkal eljátszatik az industriel és kisebb beamterek között, mikor valami átadási és átvevési eset fordúl elő.

21-ten Oktober 1857.

Alfelvigyázó:[a] »Ez nincs egy mázsa, — megint csalni akartok. Ti rátok nem vigyázhatni eléggé.

A mi béreseink: De szigorú uram, wyacny uroyeni pane, — mit bemértünk inkább több mint egy mázsa, — nem mernénk, de nem is tudnánk csalni.

Alfelvigyázó: egy szót sem, nekřič, drý tlamu! Itt én vagyok az úr, a császárnak hű szolgája, kit nem hagyok szemtelenűl megcsalatni. Ti mind semmirekellő gazemberek, akasztófáravalók vagytok.

A béresek: De kérjük alázattal —

Alfelvigyázó: Hallgassatok žadni slowo wje, ily manipulatiót én nem tűrök. — hol van a gyárinspector — tüstént hivjátok vagy hurczoljátok elé . . . ilyen amolyan. —

Én természet szerint legyen nappal, legyen éjjel, tüstént megjelenek.

Alfelvigyázó: Hallja az úr inspector uram, — igy nem mehetnek a dolgok . . . én kénytelen leszek felsőbb helyre jelentést tenni, hogy az úrnak alattvalói mindent elkövetnek felséges császárunk megröviditésére, én pedig ezt nem szenvedem. Tegyenek előljáróim mint akarnak, — az én tántorithatlan hűségemet azonban nem fogja megtörni semmi és kész vagyok életemmel védni császárom érdekét, ha ez bár egy garas volna is.

[a] A párbeszélők személyeit Sz. húzta alá.

Én : Kérem drága jó uram, legyen még egy kis béketűrése embereimmel ; teli vannak jóakarattal méltóztassék elhinnni, bizony legkisebb furfang sincs bennük, de ügyetlenek, gyalulatlanok.

Alfelvigyázó : Hát parancsolja meg nekiek szigorúan : Velem ne tréfáljanak, — mert én legkisebb malversatiót nem tűrök, — tüstént feljelentem a dolgot és a legkeményebb büntetés nem marad el, — mert én az én imádott császáromat nem hagyom — erre esküszöm, bár csak egy mákszemnyivel is megröviditni.

Én nem is vagyok képes az efféle scénákat pontosan leirni, lefesteni ; elég az, hogy rendesen minden héten, néha egynél többször is fordúl elő ilyféle eset, sőt igazi kutyaharcz és scandalum. Nem ritkán órákig perlekedünk, sokszor azon ponton vagyunk, miszerint csak kevés hibázik, miszerint egymásnak hajába ne kapjunk — annyira kanászkodik a császár hű embere, és én sem tudom moderálni magamat, — midőn béreseimnek legalább része kész volna a rendőr urat kávékalánba fullasztani, oly kimondhatlan exosussá teszi magát.

Beáll most az estve, — és szobámba lép — hol az egész világtól elkülönözve, magától értetődik egyedűl én csak magam vagyok, a 18 kr. napibérű controllor úr és pedig igen alázatosan. Hála Isten nagyérdemű inspector úr, megint vége egy napnak, és homlokáról törüli a veritéket, melyet már a szentirás »recipézett« a szegény ember kenyerére füszerűl, paprikáúl !

Én : Tessék leülni és a schwarzpatzlból [?] egyet szippantani, — no mennyit tett félre ma ? A mi csak annyit jelent : »hány mázsával jegyzett fel kevesebbet«.

Ő : Ma kevesebbet hordtak be : 200 mázsát.

Én : Mit ? nem többet, — hiszen uram ez egyenesen lopás ? Ezért fizeti grófom az urat, mikép ily rosszúl, ily langyosan szolgálja ? Én azt nem szenvedem, én a grófomnak hű bérese vagyok, kit nem engedem, hogy bárki is egy petáknyi értékű haszonért megröviditsen, — ha az urat »honorálja« az én grófom, legyen annyi becsületérzése és járjon kötelességében emberségesen el, — mert máskép elmarad az igért jutalom. Pfuj Teufel, Sie sollten sich schämen.

Ő : Kérem alázattal tekintetes inspector uram, legyen egy kis béketűréssel, — rajtam nem kell búsulni, — én nem maradok hátra, majd meglássa etc. etc.

Némi kis variátiókkal rendesen ily théma szerint járunk el excellentiás uram azon komédiában, melyet a beamter urakkal játszunk —

és pedig nemcsak a czukorproductióban, de mindenben, hol adni vagy fizetni kell.

22-ten Oktober 1857.

Tavaly például 150 ezer mázsa répát producáltunk és ebből kihagytak 25,000 mázsát, — miszerint 5000 pengő az én grófomnak zsebében maradt, mert mint érintém, az én grófom egyszersmind producens és fabrikáns — és az egész vállalatnak tiszta haszna 30,000 forintra rúgott, mit persze a kormánynak semmit megszagolni nem tudó órrára, pedig volna igen sok parfum, nem kötünk.

És higyje el, kegyelmes magyar gróf uram, oly discrete és annyi delicatiával mint mi, az én grófom és én bizonyosan egyetlen egy czukorintézvény személyessége[a] sem viseltetik és nem bánik a kormány átellenében. Az én grófom még tud pirulni, denn er ist vom wirklichen Adel, kiknek számos elődei nemcsak fekete, de veres lét is ontottak a hazáért, és én, ki oly szerencsés vagyok ily magas jellemű gavaliert szolgálhatni, — én sem vagyok ez okból képes a méltányosság határain — was recht und billig ist — túltörni; de ha tudná a gróf, mily »Schintludert« űznek szemér[mes] Józsefnek, az egyiptomi egykori Bachnak testvérei és utódai a cs. k. beamterekkel en compagnie, — vagy mindazon sehonnai industriel vargányák, melyek elboriták Ujosztrákiát mióta az [az] éppen le nem vágott vormärzliche Zopf daczára liberális köntöst vagy inkább maskarát öltött az osztrák császár szent személyére és miniszter »Helfers-Helfereire«, — ha mondom tudná ezt a gróf úr, úgy mint mi tudjuk és mindennap tapasztaljuk, bizonyos vagyok, szintoly jóizűt kaczagna Excellentiád Bach, Buol-Bruck miniszterek hasztalan erőlködésein és esetlen furfangjain, mint minden okosabb ember, kit ily ügyetlen mesterek nem tehetnek lóvá, csak megvetéssel tekint státust alapitni akaró arczátlanságukra! L . . . M . . ., Israel fia, tavaly 160 ezer mázsa répát termelt és adót csak 80 ezer mázsától fizetett, mert 80 ezer mázsa ki volt véletlenűl felejtve; B . . . S . . . teuto aventurier még nagyobb vonásokban vágott az aerarium füleire etc. És most mióta zsidóskodik velünk a genialis

23-ten Oktober 1857.

plusmacher báró Bruck ő excellentiája, mi is szinte ezen gyepre lépünk és bizonyosak vagyunk vele diadalilag megversenyezhetni. Most 25 ezer mázsa helyett 75, sőt 85 ezer mázsát csúsztatunk félre és 12 xr. helyett 18 xrt fizetvén mégis tetemesen nyerünk; miglen magától értetődik, meg nem szűnünk pour fixer l'attention du gouvernement de ce côté — nehány akó tentával peti-

[a] Így; személyzete helyett.

tiókat iratni és folytonosan annyira keserves és czifra panaszokat intonálni, mint a mily nótákban nem egy alföldi egyes szamárcab-on utazó alamizsnás oly eminentiára emelkedik, mikép nem kétlem még kő is lágyulna siralmán, ha t. i. a magyar rónákon aféle találkoznék.

És aztán persze — mint mondám — bekövetkezik a nagy bámulás a nem várt és magyarázhatlan eseten, — és báró Bruck, báró Czörnig etc. etc. hacsak egy kissé élesebb szemük volna, kétségen kivűl azt vennék észre, mikor véletlenűl tükörbe néznek, hogy bolondot látnak vagy legalább igen hosszú füleket.

*

[44.] Ha több ember rendesen találkozik, bizonyos tárgyakat fontolóra vesz, ha t. i. összegyűl és időszaki üléseket tart, — ennek — úgy mondják — mindig van haszna, mert két vélemény, ha összekoczczan, szikrát ád és ez világosságot szűl, terjeszt etc. etc.

És im ez oka, miért állitott az osztráki bölcs kormány Handelskammer, statisztika, communális, Reichsrat etc.-féle összejöveteleket, melyek mint ők állitják — és tán (?) el is hiszik — sokkal több szikrát fognak előidézni, mint a magyarországi lármás vármegyei és diétai gyűlések, melyekről már II. József császár mély belátással azt mondá, — »Sie schreien alle unter einander und verstehen sich nicht einmal«, — persze mert a felszines éretlen eszű fejedelem nem értett belőle semmit és csak egyedűl maga szeretett szólni.

És igaz, ha két vélemény összekoczczan, ez okvetlen szikrát ád, feltéve ha a két vélemény ellenkező, — az egyik aczél, a másik tűzkő, — de ha véletlenűl egyedűl tapló koczczan össze taplóval — ein nasser Schwamm mit einem nassen Schwamm — akkor persze az eredmény nem szikra, hanem mystificatio, langyos viz, és végkép »mocsár«.

Szólhat-e most valaki tisztán becsületes meggyőződése szerint úgy mint Isten látja lelkét — habár legnagyobb illendőséggel is? Ki elég szemtelen ilyest affirmative elhazudhatni?

Legujabbról *[sic]*, mikor a császár Eperjes táján forogna,[1] több nemes urak petitiót nyújtottak Albrecht főherczeg etc. kezeibe. Kardjára csapva nagy méreggel visszalökte azt ilyes szavakat köpvén képükbe: Nem azért jött a császár e vidékre, miszerint az uraktól tanácsot kérjen és ne felejtsék, hogy Magyarország hóditott föld — erobertes Land, — melynek lakóival kénye-kedve szerint cselekedhetik

[1] Az 1857-diki körút alkalmával történt ez — állítólag.

a császár! És noha nagy vitézűl dúlt-fúlt mint ittas porkoláb vasravertek átellenében, — mégis volt az esedezők közt egy Galilei-féle individuum, ki svavissimis verbis ezen alázatos észrevételt merte nyilvánitani: Mi azt hittük fenséges helytartó, hogy pacta conventák által — durch Verträge — jure successionis és a pragmatica sanctio következtében kerültünk a császár szárnyai alá, mert hiszen annyi testvéreink vérzettek mint rebellischek el, — minek helye nem lehet, ha a nagyhatalmú császár mint hóditó lép a magyar nemzetnek élére. És Albrecht főherczeg noha igen ignoráns tompa ész és a harag könnyen elhomályositja úgy sem tisztánlátó szemeit, — még is érezni volt kénytelen, hogy ő ostobát mondott és a szerény nyilatkozat igazságos ember és Isten előtt eldönthetlen talpon áll; — mihez képest, — mert magas állásánál fogva csak el nem ismerhette, hogy ő is hibázott, a császár is hibázott és báró Bach a souffleur, — avec la visage en consequence — is hibázott, oly hörcsögi dühösségre bőszűlt mint bécsi kofa szokott feltüzesedni, mikor éretlen vagy rothadt almáit confiscálja a policzáj, és kinjában nem tud egyebet művelni, mint a nézők és hallgatók hatalmas mulatságára torokszakadtáig szitkozódni. Miből közbevetőleg azon erkölcsi tanulmány sül ki, hogy ostoba, jóllehet máskép tán jó ember, ha olyasba avatkozik vagy olyast biznak rá, mihez teljességgel nem ért, igen könnyen igazságtalan, sőt rossz egyén lesz, — ki nem érdemel egyebet mint közmegvetést!

Mi pedig a magyar Gallileit illeti, hogy fogják azt most kinozni! Bürgermeister legalább, ha tán egy lélekkel és egy hanggal meg is választják, bizonyosan soha nem lesz, bár volna erényessége is oly tiszta mint felhőtlen égen a hajnali csillag! És miért? Mert a valónak hódolt és igazat mert szólni. — De Bürgermeister vagy ilyféle készitmény a szabadválasztás szépen kifitogtatott lobogója alatt csak olyas egyén lesz, — habár senkinek veseredőiben távolról sem kell, — ki szenteskedni és commandóra hallgatni vagy hazudni tud. — Mihez képest bármily corporátiók, melyekben kormányi eljárások is megszitálandók, — ily körülmények és ily viszonyok közt éppen nem szolgálnak szikrák kisütésére, de egyedűl arra, hogy a legarczátlanabb önkény a köz (!?) akaratnak és közvéleménynek hazug köntösével is felruháztassék, — valamint a császár a legszeplőtlenebb legitimitás bebizonyitására nem saját kezével végezte ki az elvérzett magyar és cseh áldozatokat, de az auditorokra parancsolt, és ezek a bakókra — um den Anstand und die Anforderungen der Civilisation und den Gesetzen der Jetzzeit vollkommen Rechnung zu tragen.

És ez oka, hogy soha nem sütnek ki valót! Valóban mintha — fényétől félve — készakarva kerűlnék annak kitárását. Oly gyülekezet, melyben nem hallatik igaz szó, de egyedűl hazugság hangzik, — vajjon minden Anstand etc. etc. daczára valami más-e mint szárazmalmi mulatság és legotrombább időpazérlat? és báró Czörnig etc. etc. uraknak széles és ékes szónoklatai, melyek által tulajdonkép semmit sem mondanak, ugyan egyéb-e mint szódiarrhoea?

Én: [Ez már valóban, patent akasztófáravaló impostor — nemde felséges uram. Mi mindent nem tud, — mennyire van informálva mindenről, és engem, — mert nem tudja, hogy én én vagyok, mily crudeliter bepiszkol mintha Osztrákiának legelső gazembere én volnék; de már feljegyeztem, bosszumat el nem kerüli, noha tanúim nincsenek, — de ez mindegy, — mert Felséged kegyes engedelmével tanúkra nincs minden esetben szükségünk — wenn es nämlich pressiert — mint gróf Batthyány Lajos, im Wege des Rechtes und der Gnade lepuskázási játékában — mikor az ő tanúit, — pedig lett volna és még most is találtatnék akárhány, kihallgatni nem volt elég időnk, — mert emlékezik tán Felséged még rá, — halála minden vizsgálat előtt már előlegesen ki volt kegyesen Felséged által decretálva um das Vaterland von einer sehr unabhängigen und folglich sehr gefährlichen Individualität zu befreien! Tehát e cseh frater sem kerülheti el sorsát, de előbb még kihúzzuk órrából minden hernyóit.][a] Nem eléggé csudál[koz]hatom mindazon, mit ön itt kitalál. Ámde a felsőbb beamterek nem ütnek-e az alattvalóik újjaira, vagy tán nem tudják, mily duplexemberek?

Ő: Dehogy nem tudják, hiszen ők is éppen úgy packliztak, mikor alsóbb lépcsőn állottak és ekkép minden görbe utakat igen jól ismerik, de mind összetartanak mint bakonyi makkon legelő sertések, egyik sem árulná el a másikat a világért is — ein allgemeines Interesse verbindet sie zu einem uneindringlichen Phalanx. Ugyanis oly silányúl vannak fizetve, mihez képest betű szerint népes családjukkal együtt vagy koplalniok, sőt éhen halniok, — vagy mostoha állásukon segitniök kell, mint a hamiskártyázók szokták mondani: il faut corriger la fortune! Excellentiás uram okos ember, látom tud számolni; — kérem mikép éljen meg 18 xrért — pour tout potage, családos ember, — és évenkinti 1000 forinttal vaj mutathat-e

24-ten Oktober 1857.

[a] Bachnak e közbeszúrt megjegyzését a császárhoz a kiadó tette szögletes zárjel közé.

oly figurát fináncźfőbiztos, mint amilyenben ők kivétel nélkűl fénylenek, — bizonyosan nem, ha nem volna más jövedelmi forrásuk! És azon egyedüli factum nem nyitná-e az illetők szemét tüstént fel, — ha t. i. valósággal látni akarnának, — hogy ezen sáskasokaságú biamterféle systema nem ér semmit, — mert egész sarkalata nem egyéb mint csalás és lopás?

És a császár vagy kik bona fide »jót akarnak«, miért nem jutnak ily dolgok megismerésére? Igen egyszerűen azért, mert az igaz, egyenes szó el van tiltva.

Higyje el, excellentiás uram, a beamterek közt oly esprit de corps van az aerariumnak, vagy tulajdonkép a császárnak megcsalására, mikép valóban gratulálni lehetne az apostoli fejedelemnek, ha annak idejében zsoldosai közt éppen oly szoros esprit de corps fejlődnék ki a muszkák megdöntésére — ámde ez tán inverse fog állni. — És aztán ha valamit akarnak tudni, kit kérdeznek? Kinél keresnek felvilágositást, valót? Független, erényes jólelkű embereknél? A világért sem, hanem beamterek jelentései és festményei után itélnek, kik mind egy szoros ligában össze vannak lánczolva.

A Felség bejárja a magyar rongyokat és kinél keres informátiót az országnak vagy tulajdonkép az ország lakosainak mibenlétéről? mert hiszen a föld superficiesének nem fáj semmi, de annál nagyobb kinok közt élhetnek azok, kik ezen superficiesen laknak; kiknél keres informatiót kérdem? kivétel nélkül: azon szakácsoknál, kik kitálalták az ebédeket és kik természet szerint nem lesznek oly szamarak tálaikat ócsárlani, — az azonban nem jut eszébe soha néha-néha azokat is megkérdezni, kiknek csak nyelni szabad és digerálni vagy gebbedni kell: »Wie hat es denn geschmeckt — oder wie schmeckt's?«

És itt csak az a kérdés, a felség oly ostoba-e, azt gondolni, hogy ily eljárás következtében valósággal megtudja-e a valót, — vagy oly rosszlelkű-e, a valótól úgy fordulni el mint kisértet, mely el nem birja az igazságnak világosságát és fényét?

Én: [Felséged gondolhatja, mily abnegatióra volt szükségem, — magamat visszatartani, mikép ezen semmirekellő impostornak hajába ne kapjak, mert mi tagadás benne, igen sokat mondott, — mit el nem disputálhatni, mert igaz, legalább Magyarország tekintetében, szorosan ezen dilemma közt állunk, hogy vagy valósággal nem látunk semmit, vagy — a külpolitika végett — úgy tettetjük magunkat, mintha valóban nem volna semmi is látható — mi az igazságnak, jognak becsületnek,

erénynek próbáját ki nem állhatná !] :[a] De kedves jó uram és cseh barátom csak nem fogja azt mégis pretendálni, hogy minden beamter lop és csal?

Ő : Nem, ilyest nem merek állitni, sőt tudom, hogy igen sok becsületes beamter szomorkodik és kinlódik helyzetében s pedig azért szomorkodik és kinlódik, mert oly érzelemben él, mint valami odvas fának férge, melynek par hasard annyi esze és oly mély belátása van átlátni, hogy »rothadás közepette sinylődik«, és ekkép habár fel is adná lopó, csaló, férges pajtásait, azért még sem segitne a bajon, — mihez képest hallgat és leginkább azon törik meg szive, hogy a közbirodalmi fának egészséges részét, Magyarországot t. i. — mely megmenthette volna az egészet, szinte rothadásba sürgetik a mai szerencsétlen kolomposok.

Mi azonban a beamtereket általánosan véve illeti, — higyje el excellentiás uram, egyetlen egy sincs, kit kézre nem tudnék szolgálni. Bizonyos árért még a legmagasabbak is lekenyerezhetők, és e tekintetben meg kell vallani dicséretükre, igen discrétusok, und sind im Durchschnitt billiger, als man glauben sollte.

Én : De ön ez által nem akarja azt mondani remélem, hogy például báró Bach és báró Bruck is corruptibilis volna?

Ő : Ez persze már más. Ilyes legelső és legmagasabb helyeken álló urakról hires Fouchéval azt mondom : »Kezemet izzó vasra teszem, hogy például báró Bach vagy báró Bruck bizonyosan egy krajczárt sem lop, — mikor persze ha több milliókról van szó, — kezemet inkább Pilátus tempója szerint vizbe dugom és mozgatom.«

Bachról azt mondják : a bécs-pesti vasútnak elkobzása alkalmával[1] három millió frankkal lakott jól! Igaz-e? Nem tudom . . . de annyit legalább tudok, hogy ez igen hihető, sőt valószínű, mert oly egyén, ki megcsalta pajtásait és ki mostani állásában nemcsak nem nyitá fel az ignoráns és éretlen császárnak szemeit, — de minden, állásával járó szent kötelességnek, minden magasabb erénynek hátat forditván, mindent tett és minden kitelhetőt teszen, hogy mind vastagabb homályba süllyedjen a szavára oly szivesen és senki másra nem hallgató

[a] Bachnak ezen a cseh igazgató előadására a császárnak tett s válasza előtt előrebocsátott megjegyzését a kiadó tette szögletes zárjel közé.

[1] Valószínűleg az Österr. Staats-Eisenbahn-Gesellschaft általi megvásárlását az illető államvasutaknak — az 50-es évek közepén — érti itt a cseh gyárigazgató, azaz Sz.

fejedelem ; — az, ki igy szerepelni képes, és pedig nem elmámoritva, — mert Bach miniszter nem phantasta, de igen tisztán lát a jövendőbe, — az bizony éppen nem lesz finnyás és nagyon difficile . . . néhány milliónak élire verésében, feltéve, hogy ha azt hiszi legalább még most, hogy nem látják, nem tudják, mert később — dévergondé jelleménél és természeténél fogva éppen oly kevésbbé fogja azt felvenni, ha valaki őt tolvajnak nevezendi, — mint most is csak mosolyog, ha régi barátjai őt, például Bauernfeld[1] — apostatának gyalázzák vagy őt minden ceremonia nélkül »gazembernek« titulálják, mint gr. Khewenhüller és számnélküli más. Aki szemtelenűl, igazi bivalybőrrel mindezt ki tudja állani — az nehány millió frank ellen sem fog protestálni, és ha valamit szól, bizonyosan nem fogja mint igazi bécsi azt mondani : »so gängen's«, de alkalmasint mint mindenbe avatkozó miniszter, arra fogja figyelmessé tenni az illetőket, dass in Neuöstreich Franken nicht in Course sind, wohl aber Gulden, Thaler und auch Ducaten.

Bűn vagy ostobaság volna-e ezt báró Bach excellentiájától feltenni ? — Én nem hiszem, mert ugyan mindent mindenbe véve, vajjon en dernière analyse micsoda ő ? valóban nem egyéb mint »Ein Mord- und verdammt gescheider Kerl«, — ki nem irtózik semmitől — és ki elég positiv és gyakorlati egyén »seine Pfeifenröhreln zu schneiden so lange er im Rohr sitzt, und bevor er nicht im Morast zurücksinkt«.

25-ten Oktober 1857.

Ha Bach miniszter nem gondolkozott és nem tekintett volna mindig csak magára mint kötéljáró, mikép az egyensúlyt el ne veszitse, és magas helyzetéről le ne essék ; — ha lelkéhez közelebb áll azon vágy, az osztrák közbirodalmi lakosságot boldogabb állásra emelni mint rothadt Schwarzenberg és később a szivtelen császárnak gratiáját el nem veszitni, — bizonyos vagyok, nem kerülheti el figyelmét, hogy az örökös tartományok úgy vannak aláásva csaló lopó beamterek légiói által, mint Párizsnak már-már bedűlni akaró montmartrei része milliárdnyi patkánytól legmélyebb sarkalatáig ki van rágva ; okvetlen átlátja, mert hiszen esze van, mihez képest az örökös tartományok ügygyel-bajjal fölötte költségesen és egyedül artefact tehetséggel kormányoztatnak, és hogy ezen »mindenbe beleavatkozási« systéma elvégre absurdumba vezetni kénytelen ; midőn Magyarország természetes erőkre volt alapitva, melyek oly olcsók, soha ki nem fogynak

[1] Az osztrák költő s 1848-ban mint liberális politikus nagy barátja az akkor liberális Bachnak.

és mint minden a természetben, úgy szólván in infinitum javithatók ; — ha magasabb erény lelkesiti őt és nem hiú dicsvágy, nem undok önzés, — nem büdös egoismus — szóval : ha jó szellem inspirálja őt — lehetetlen mikép ezredek lefolyása alatt csak ritkán előforduló azon pillanatot hasztalan elperegni engedje, mely az osztráki közbirodalom fölött felfénylett és véletlen magas és annyi hatalommal felruházott állását ne arra használja, hogy javitott és annyira és oly könnyen javitható magyar institutiókkal az örökös tartományok végképi elme — — — ét[a] gátolja és az egész közbirodalmat egészséges, természetes és ekkép megdönthetlen sarkalataira emelje.

Ez azonban nem jutott vagy nem akart eszébe jutni, mert ki nincs inspirálva jó szellemtől, az csak saját magát látja a nagyvilági egyetemben, — és ekkép úgy mint I. Napoleon *[sic!]* azt szokta mondani: l'état c'est moi úgy Bach miniszter is, — ha nem is mondotta, tán tisztán nem is gondolta, minden tette után itélve, egyedül azon eszme által volt és van saturálva: »Neuöstreich bin ich.«

És mert igy volt lelkesitve — nem tudott nyugodni, mig Magyarországot is éppen úgy inficiálta és minden fundamentumait szintúgy megsemmisítette, valamint a többi elég piros ugyan, de kukaczteli örökös tartomány is tátongó mélység fölött lebeg és az egész új császárságban vagy inkább csinálmányban de egyetlen egy mirigynélküli pont sincs, — csakhogy eddigelé még ki nem fogytak festékből és leplezből minden láthatóbb és kiáltóbb sebet kipingálni, bemázolni, elfedni, betakarni.

A czukorgyári általános corruptió, melyet Excellentiádnak azt hiszem úgy lefestettem, hogy azon nem kételkedhetik, kulcsúl szolgálhat minden egyébre, mert szorosan ezen kapta szerint cselekednek a beamterek minden helyzetükben. És ez igen természetes, mert ugyanazon ok ugyanazon effektust fogja szülni mindiglen ; — és ezen ok nem egyéb mint a tisztviselők elégtelen fizetése ; melyet »pótolni« kénytelenek, mert hiába, élni csak mindenki akar és ezen pretensiót »józanúl« senkinek rossz néven nem vehetni. — Miből természet szerint az következik, hogy tisztviselőket vagy jobban kellene fizetni, vagy számukat kevesitni vagy oly egyéneket szolgálatra édesgetni, kik egy kis saját zsírral is el vannak látva.

Az elsőt önmystificatio nélkűl nem tehetni, noha a császártól kezdve tán az egész minisztériumon keresztül sine exceptione e mester-

[a] Olvashatlan szó.

ségben kitünő adepteket tanusitunk, bámulunk ; — sőt még önmystificatióval sem cselekedhetni ilyest, — mert ily valami csak Kaiserreiseféle bohózatok alkalmával történhetik, mikor a császári apostol bona fide — és más jó fidese úgy sincs — azt hiszi, nagyon szeretik, sőt imádják, mikor »éljen« hazugságot orditnak képébe ; midőn [ellenben] számok kirekesztik az öncsalást és a legnagyobb phantasta sem fogja azt álmodhatni, hogy a sáskasokaságú beamtereket ad aequale lehessen fizetni, ha a státus minden három hónap nagy liberalitással kidobolt számadásit háladatos szivvel — für so eine Errungenschaft — átolvasni szerencséje van — és a nagy deficitnek kihagyását tapasztalni soha szerencséje nincs. Kevesitni kellene tehát a beamter urakat, de ezt a minden Pfifferlingbe beléavatkozó »Topfgucker« kormányi systéma nemcsak nem engedi, sőt ellenkezőt rengetően parancsol, mert minél mélyebben fúrja belé orrát minden »csip . . . ba«[a] az apostoli kormány, annál több fölvigyázó, ellenőr, száraz, szopódajka,[b] etc. etc. kivántatik meg etc. Jó tehetségű egyéneket pedig szolgálatra édesgetni — ez pláne nem megy. — És miért? Denn es riecht ungrisch, — Bach premier pedig azt mondja, a magyar alkotmánynak, corpusjurisnak és szokásoknak javát, essentiáját kivettük, mely csak ebből áll : amisszió capitis et bonorum, a többi egyenesen moslékba, ganéra való — és bármily concessió vagy imitátió minket egyenesen visszavezetne a márczius előtti magyar »Zopf« időkre, in die heillose táblábüró — nem bureau — Komitatswirtschaft ; — mihez képest csak hallani sem akar Magyarországnak előbbi kormány-előnyeiről ; — és ez oka, miért tiltotta el szótfogadó császár alábvalójának, hogy petitiókat magyarok részéről el ne fogadjon, mert azokban nem lappang más, mint seperatist Sonderstellungféle viszketeg és furfang, — midőn persze azok, kik ilyféle petitiókat aláirnak vagy pláne presentálnak nem egyebek, mint egyenes pártütők ; vagy oly egyének, kik kiesvén magas székükből, mások vállain ismét magas székekbe mászni és tán őt suppleálni akarnák, — és ekkép még bűnösebbek mint az elsők, mert az elsők csak a császárt, az utóbbiak pedig pláne őt saját magát akarják kitolni, kiugratni helyéből ; minél aztán természet szerint e világon égbekiáltóbb infámitás nem lehet.

Én : Kérdem az urat, mi jogositja kegyedet fel, ily minden kimélet nélkül báró Bach ő excellentiáját rágalmazni, mert was zu viel ist, ist zu viel . . .

[a] Sz. kipontozása. [b] Tollhiba : szoptatós helyett.

Ő: Mi ez? Ha eddig nem hittem volna, most tökéletesen meg lennék győződve, hogy Excellentiád igazi magyar vér, mert nem ismer bosszút veleszületett nagylelkűségénél fogva, megbocsát legkajánabb ellenségének is, — és eszerint még azon semmirekellő gazminiszternek is pártját veszi, ki a magyaroknak nem ugyan legdühösebb, de »leg-kigyósabb« ellensége. — Ez valóban szivreható; én egészen el tudnék érzékenyűlni és könnyűs szemekkel rebegem egekbe, kár volna, ha ezen lelkes magyar nemzet, melyek nemes érzését Excellentiád oly csalékonyan representálja, — elvesznék, — de Istenemre esküszöm, nem fog elveszni, mert a rossz szellemnek nincs tartós hatalma és előbb mint gondolnók végeszakad Bach prókátornak cochemársája;[1] mikor aztán senki nem fogja elérthetni, ezen kézzelfogható impostor mikép játszhatta oly sokáig parancsoló szerepét és ezen enigma csak akkor lesz feloldva és világos, majd mikor Ferencz Józsefnek ész- és szivbeli kincseit ponderálja a világ és ezen operátió után átlátni lesz kénytelen, hogy ily úrnak — taki gazda, taki sluha — ily szolgája csakugyan lehetett. — Excellentiádnak irgalmát és részvétét pedig bizony meg nem érdemli — és én igen elértem, hogy Excellentiád őt, — tenyeres-talpas[a] magyar létére data occasione jól ledögönyözné, minél a szivtelen vampyr nem is érdemel többet, és ha ezen eset tán egykor előadja magát — Gott gieb's — ne felejtsen el kegyelmes úr engemet, — és az én nevemben is néhány derekas »cheszki faszkit« húzzon pofájára.

Igen, azon kedvező pillanatot az osztrák birodalmat egy gyönyörű és hatalmas keleti császárságba egybeforrasztani, melyből ki lett volna pusztitva a bureaucratia átka és mindazon sok tenta, melyben most az ügyetlenül kisütött Neuöstreichnak minden lakosa úszik vagy legalább nyakig fürdik, e pillanatot elszalasztotta a bécsi meg nem szűnő dajkáláshoz inde ab incunabulis megszokott ügyész; — magasabb sphaerába nem tudott, nem akart emelkedni, és von vornherein elvetvén mindazt, mit magyar századi tapasztalás jónak, hasznosnak mutatott, — a régi mindenbe beleavatkozó complicált osztráki beamterságot legnagyobb hyperbolával az egész birodalomra octroyirozta, és a szamár most azt hiszi, hogy horvát, slavonit, szerb, szász, székely, oláh, tót, mely népségek ismerték a self governement előnyeit, már megbarátkoztak vagy valaha is megbarátkozni fognak az osztráki

[a] Így; tősgyökeres helyett.

[1] Cauchemar-sága, boszorkánynyomása.

szopó (!) dajkasystemával, mely a bécsi trottlikra igen illő és felséges lehet... Azért hiszi pedig az elbizott lángész, mert furfangosan kistatistikáztatá szép tabellákra, hogy több német, több szláv, több oláh van mint magyar, — és ekkép a magyarnak minden joga megszűnt és a pacta conventákkal, melyeket a fennálló dinasztia nem németekkel, nem szlávokkal, nem oláhokkal, hanem magyarokkal kötött, ő Felsége apostoli árnyékszékén mulathatja magát nemeslelkűleg és nyilt testileg! Éppen ily joggal, — minden birtokosnak minden birtokait egyenlő portiókban eloszthatni a gleichberechtigte neuöstreichi polgárok közt! És ily elveket ily agraria, ily szocialista hyperbolákat ugyan ki állit fel? És ki gondol ilyesek sarkalatán teljes joggal kormányozhatni? Azt lehetne hinni Dsingischannak valami Sectionschefje, hóhérja, sőt personificált elefánt; mely mindent elgázol, mindent taposva zúz, maga alatt mindent egalisál. — Korántsem! hanem egy erősen szenteskedő és erősen kitanúlt osztráki törvénytudó premier és favorit!

Sokan állitják ugyan, hogy oly tökéletes és általános corruptió a minden néven nevezendő osztrák tisztviselők közt nincsen, mint én mondom; — de azoknak legalább, kik az utánaszámoláshoz egy kissé értenek, és kiknek csak az jut eszükbe, hogy például 4 x-ért egy font marhahúst nem vásárolhatni, — és igy tovább az élet és luxus minden részleteire nézve is tisztán látnak, — azoknak, mikor az osztrák tisztviselők »tiszta kezeikről«! fecsegnek, — kimondhatlan nehezen esik, komoly képvonásukat fenntartani és in ein schallendes Gelächter ki nem törni.

És mi még közönségesb, egyenesen azon állitás, hogy könnyű panaszkodni, ócsárlani, satyrát irni, — de annál nehezebb jobbat, okosabbat kiállitni. És ez igaz! Ámde mikor az osztráki közbirodalom tabula rasa és a fejedelem akarata és parancsa mindenhatóvá lett, mert szerződvények, kötések, esküvések — ceremonia nélkül mind elgázoltatának, vajjon fontolóra vétettek-e más alkotmányi formák is mint az osztráki bureaucratia és Schlendrian? Voltak-e kihallgatva magyarok is? Legtávolabbról sem, noha egyedül a magyarok közt voltak férfiak, kik képesek lettek volna a selfgovernement áldását minden legkisebb veszélyeztetés nélkül a közbirodalomra illeszteni! Ez nem történt. De a helyett a régi osztráki czopf egész épségében megmaradt; eleinte jakobin veres sapkával combinálva, — és később néhány constitutionális hamis hajfodrokkal kiczifrázva és egybeházasitva, — mint az úgynevezett sajtószabadsággal és a státusszámadásnak

időszaki indiscrét vagy jobban mondva abderit bölcseségű kitárásával! Hurráh!

Nehéz bármit is jól csinálni. És alkalmasint azért van a világon oly számnélküli kontár és »Pfuscher«, — mert a legtöbb ember mindent könnyebbnek tart mint az valóban mutatkozik. Még kávét főzni is, hogy ne legyen fekete pancs, — nehezebb mint az elbizottak legiója azt hinni látszik.

26-ten Oktober 1857.

És ezért eldönthetlen való, — hogy ócsárlani, mindenben hibát találni még tökfilkó is tud, midőn jobbat talpraállitni néha a legbölcsebb sem képes.

Excellentiád nem várhatja tőlem, hogy ez alkalommal a mostani minisztériumnak minden nagy prosopopeával kisütött szamárságait egytől-egyig előlitániázzam, — és pontonként jobb pótlékot terjesszek bölcs vizsgálata alá, mert hiszen már sokáig sétálunk egymás mellett; — és az egésznek kitárására, mi szivemen fekszik és mit Excellentiádnak tudni különösen hasznos és czélirányos volna s pedig [azért] mert én mindig azt sejtem, hogy Excellentiád szaporábban mint maga gondolná, Bach miniszter helyét fogja betölteni complet — ha mondom mindezt mit Excellentiáddal közleni oly annyira sóvárgok, ezúttal előterjeszteni kívánnám; okvetlen az arab mese szerint 1001 nap és éjjel kellene egymás mellett ballagnunk és alkalmasint a kinai falig elérkeznénk; midőn mindaz, mit Excellentiádnak füleibe súgnék tán nem volna oly mulatságos — noha engem nagy hirének daczára mindig patentaliter megúntatott[1] — mint Zadignak regéi; — és ezért engedje meg kegyelmes magyar Excellentiám, mikép ezen hosszabbacska confidentiát más alkalomra hagyjam és addig is — a czukorvilágból — [A derék teutók, kik alkalmasint azért, mert nemzetet még nem tudnak alkotni, en attendant legalább világokat teremtenek. Igy létez már Lesewelt, Damenwelt, Blumenwelt, Schöne Welt, Dumme Welt, närrische Welt, — gescheide Welt még nincs — és ekkép miértne lehetne még egy »planétát« hozzá csatolni, t. i. »süsse vagy Zuckerwelt«-et; — »das kostet nichts, involviert keine separatistischen Ideen, — schmeckt auch nicht bitter, und so könnte es man gestatten« — es versteht sich, nach Erlegung der k. k. Tax.][a] — hozhassak fel egy példát annak bebizonyitására, hogy legalább némieket »okosabban«

[a] A cseh gyárigazgató e hosszú közbevetett reflexióját könnyebb értelem kedveért kiadó tette szögletes zárjelek közé.

[1] T. i. az »Ezeregyéj«.

[lehetne] elrendelni mint azt a mostani osztrák miniszter geniek megfőzni és kitálalni birták.

Excellentiádnak nem lehet képzelete a czukorgyári felvigyázás — noha nem egyéb mint hasztalan komédia és nevetséges mystificatio, — mily kimondhatlan sok secatúrával van egybekapcsolva. Én nem győzöm a sok irkafirkát. Többször kapok felsőbb helyről felszólitást, hogy mikor szándékozom megkezdeni a czukorkészitési campagnet? Erre persze nem tudok felelni, — mert az időjárástól függ, két, három héttel előbb vagy utóbb, az időt pedig előre még nem tudjuk kibarometrozni. De mégis felelnem kell, persze »semmit«, csak üres szavakat, mert máskép megbüntetnek. Ha pedig beáll a kellő idő, alázattal recurrálnom kell kegyes engedelemért, hogy megkezdhessem a főzést. Egy recursusra azonban soha nem nyertem még választ, — mert hiszen ex systemate időt pazarlani és tentát fogyasztani conditio sine qua non, — és ekkép 2-szor, 3-szor kell és pedig nemcsak orthografice, de még calligraphice is lamentálnom, mig nagy nehezen ki tudom idézni az »ukázt«. Kijön most az egész felvigyázó csapat egyenruhásan és kardosan a császári pecsétnek feltörésére. Ezen magában igen unalmas komédia azon pedantismus által, melylyel jár, még unalmasabbá válik. Számos helybeli tanúk jelenléte megparancsoltatik, — a pápaszemes beamterek, — mert hiszen a sok tentázás végett egyik sem lát oculáré nélkül — egytől-egyik megszagolják a pecsét épségét —, és lehetetlen országgyűlést nagyobb méltósággal és több ceremóniával megnyitni, mint amilyennel a sigillumok feltöretnek — csak a Veni Sancte hibázik ; — és aztán ha az ember tudja, — dass garnichts dahinter steckt — és a császári komédiások egytől-egyik úgy lopnak mint szarkák, akkor ily ismétlések, melyek eleinte kaczagásra gerjesztenek, elvégre oly nauseát okoznak, hogy az ember szivesen és *valósággal*[a] több adót fizetni volna kész — csak meg lenne mentve mindezen bosszantó, meg nem szűnő és ezer variatiókban előforduló secatúráktól! És ha csak volna hasznuk, ám akkor elvégre megjuhászkodnék az ember, mert noha a szentirásban csak »veritékről« van szó, azért az osztrák kormány mégis talált módot ezen anathemát ekkép amplificálni: Du wirst Dein tägliches Brot nicht nur im Schweiss Deines Angesichtes, aber auch mit Ärger und Verdruss essen ; — de legkisebb haszna sincs, mint ezt Exellentiád eddigi elbeszélésemnél fogva észrevehette és ilyes gratis kinzáshoz a lelkesebb ember soha meg nem szokhatik, de egyedül

[a] Sz. aláhúzása.

oly készitmény, mely némileg el van baromitva vagy lelketlen gépre sententiáztatott, patentiroztatott![1]

És most engedje meg Excellentiád, hogy azon pótlékról tegyek rövid emlitést, mely ezen különösen bosszantó és mégis egészen hasztalan eljárás helyibe volna legalázatosabb vélekedésem szerint állitandó.

Nevezzen a felséges császár egy jó birtokú, populáris és ekkép független, egyenesen járó és nem csúszó-mászó cseh gavallért ki biztosúl és ilyest akárhányat találhatni, — persze nem könnyen és nagy számban a bécsi Hof- és Kammerbálokban és a »tejfeles« szalónok körében, de annál bizonyosabban és elégséges mennyiségben Csehország külön tájain, nemesi lakukban élve. És ennek az legyen tiszte néhány becsületes és magukat szinte meglehetősen biró egyénekkel, kik hozzá csatoltatnak, — minden évben, mielőtt a répaczukor kifőzése megkezdődhetik, fabrikáról-fabrikára bejárni egész Csehországot. Tegyük fel, hogy a kérdésben levő biztos az én grófomhoz száll legelsőben, — és hallgatózzunk, mit fog művelni és mikép fog bizottmányában eljárni.

Biztos:[a] A grófnak jószágán hány hold van répával bevetve?

A gróf: négyszáz hold.

Biztos: Főgazdatiszt uram mily termelést remél? hány mázsát egy-egy hold után?

Inspector: ez igen variál nagyságos biztos! Van oly hold, mely reménységet nyújt 400 mázsára, midőn oly silány földünk is van, hol 80 mázsával meg kell elégednünk.

Biztos: Az úr tudta, hogy eljövök és ekkép bizonyosan készitett egy sommás kimutatást.

Inspector: Igen nagyságos uram — és itt van szerencsém azt nagyságodnak átadnom.

Biztos: Az egybenvonat 80,000 mázsát képez. Ez jól van, — és most gyerünk a mezőkre etc.

A vizsga után kis tanácsot tart a főbiztos hozzácsatolt biztosaival, kikről feltesszük, hogy a dologhoz értenek, — mi éppen nem boszorkánymestermű.

A gróf szinte tanácskozik gazdatisztjeivel és aztán összejő vagy ül a két rész.

[a] A párbeszédet folytatók személyét Sz. húzta alá.

[1] Sz. tapasztalásból, illetőleg jószágigazgatója és tisztjei előadása után beszél (azaz beszéltet a csehvel), miután Sz.-nek is volt czukorgyára.

Biztos : A felség engem bizodalmával ajándékozott meg és ha ezt nem teszi, a hivatalt én el nem fogadom, — ámde mert bizott bennem, hűn is fogom szolgálni; másrészről pedig ismerni gondolom fejedelmünknek atyai érzelmit, melyhez képest nem kivánja, hogy az adófizetőket nyúzzák — és eszerint felvett elvem szerint »Was recht und billig ist« én azt hiszem, a gróf 120 [ezer] mázsától fizethetne adót.

Ezen kimondás ellen nagyon sokat allegál és erősen protestál most az inspector etc. Okok ellen okok hozatnak fel, etc.; a fennforgó dolog minden oldalról mennyire csak lehet kimeritőleg bonczolás alá jön etc., mig végre a biztos például 100,000 mázsára határozza el a fizetendő adó alapját, — mely adó quartaliter e naptól kezdve Prágába szállittatik; és vége van az egész transactiónak. A császári biztos pedig távozik, birtokról-birtokra száll és mindenütt ily modor szerint cselekszik.

Mikor az osztráki közbirodalomnak antique és oly különféle falai még mind fennállottak mint 1848 előtt, akkor noha nem lehetetlen, mégis igen nehéz lett volna az örökös tartományokban ily magyarféle változtatást tenni, mert hosszú évek óta megcsontosult állapotokat erősen megzavarni szintoly veszélyt szülhet mint régi épületeket sem transformálhatni legalább nagyobb szabásokban czélszerűbb lakokká falbedűlési risico, sőt hihetőség nélkül, de mikor felsőbb hatalmi erők által rommá dűlt az egész vén épitmény és tehetség és hatalom úgy szólván egy kézbe esett, — akkor az ily systéma szerinti felépités nem lett volna különös mesterség ha t. i. az épitő specialitások ilyféle architectúrához értenek, — mint hasonlólag új és igen jó és kényelmes házat elégséges pénzzel felállitni szinte nem feloldhatlan probléma, feltéve ha az illetők par hasard nem urwüchsigféle lerchenfeldi prócátorok, — kik persze ily műtételhez nem értenek.

27-ten Oktober 1857.

De mint érintém, ez nem történt és azon épitmény, melyet Bach őexcellentiája, igen ő maga feltámogatott, mert mind a többi, ki belészólt vagy valami extrát pancsolt, nem volt egyéb mint »Nulla«, — még sokkal nagyobb Winkelwerk és tarkább mosaique, mint amilyen volt az osztrák harlequin köntös azelőtt.

Mihez képest még most is van idő némieket egyszerűbb és természetesebb lábra állitni, noha már most sokkal több munkával, költséggel és idővesztéssel, mint 1848-ban, mikor még »új falak« nem halmoztattak nagy szaporán egymásra nagy otrombán, melyeket most megint le kell hordani — és pedig késedelem nélkűl, miszerint

okvetlen bedűlésük alkalmával a szerencsés lakosokat vagy pláne a a nagyérdemű beamter urakat maguk alá ne temessék.

De igy járnak mindazok, kik valamit alkotnak és nem becsületes emberek. — Ha Bach főtől talpig becsületes, gyengéd lelkiismeretű, nem szenteskedő, de igazán vallásos ember, vagy nem vágja baltáját oly dologba, melyhez nem ért, — vagy ha bizhatik magába: egyenesen jár, minden duplicitást gondosan kerűl, sőt ily szereplést senki másban sem tűr, habár a fejedelem maga is oly lelkiismeretlen vagy oly vak volna »két úton« haladni akarni, — és ha ezt nem hátráltathatja, — lelép, visszavonúl.

*

[**45.**] 1848-ban Schwarzenberg halála után Bach lett az omnipotens, — igen omnipotens, mert jóllehet Ferencz Józsefnek fejessége, makacssága, hörcsögös természete ismeretes és ekkép sokan azt hiszik, dass er seinen eigenen Willen hat, — azért Bach úrnak furfangos éles esze is kellőleg méltányoltatik a nagy publicum által, melyhez képest mentális superioritásánál fogva neki sem tellik nagyobb fáradságba és kivált kinosabb észtörésbe oly mediocritást mint az elbizott császári apostol, úgy vezetni órránál vagy fülénél fogva mint a közéletben nem ritkán tapasztalunk éles tapintatú nőket, kik önkényes, faragatlan, haragos férjeikkel betü szerint azt tesznek, mit akarnak, — és soha nem az történik, mit uraik dictálnak, parancsolnak, tyrannisálnak, de okvetlen mindig az, mit ők kivánnak, ők óhajtanak, — mig a nadrágos parancsnok és kényúr tökéletesen meg van győződve és szemlátomást hízik azon kéjgondolattól, hogy ő az úr a háznál és mindig csak az történik, mit ő ordinál, recipéz, zsarnokol.

Legnevezetesebb ruinát 1848. Magyarország képzette. A lombard lázadás, a bécsi és prágai bohózatok, mikor le voltak sújtva, nem okoztak nagy embarrast, — de a magyar hon, mely egyedülinek volt különállása, vonta természet szerint magára a legnagyobb figyelmet.

Már most ha Bach úrnak volt joga tehetségében bizni — ez esetben nem eshetett ki figyelméből, hogy a magyar nemzet nem kerűlt az osztrák dinastia szárnyai alá hóditás által vagy jure hereditario »unbedingt«, — de esküvéssel megerősitett pacta conventák következtében.

Bach úrnak, ha volt joga ismétlem magában bizni, legalább annyit kellett tudnia, hogy a magyar király — mint már fentebb volt

emlitve, — nem úgy készűl mint franczia király, t. i. Le roi est mort, vive le roi ; — mit ha nem olvasott, nem hallott, nem tudott ő excellentiája, igen könnyen észrevehette volna 1830-ban, mikor V. Ferdinánd fejedelmet atyjának életében oly közel a »Schanzl«-hez[1] t. i. Pozsonyban megkoronázták és azon boldog időkben a magyarnak két királya volt, holott most fájdalom egy sincs, — ha t. i. Ferdinánd nem az, mert akárhogy csavarják is a dolgot és akármennyi homokot hintenek is Európának szemébe, jog szerint és Isten előtt Ferencz József nem erősebben magyar király mint atyja Ferencz Károly vagy öcscse Ferdinand Max etc.

Már most Kossuthnak et Co erőlködései és czifra elmefuttatásai vagy gyökérig megsemmisitették a pacta conventákat, — noha például Rákóczyra ilyest fogni nem akartak, nem tudtak, szóval : nem fogtak, — vagy az érintett aránylag kis fractió az egész egyetemes magyar nemzetnek pacta conventionális jogát meg nem törte. E kettő közt excellentiás uram nincs juste millieu, nemde? Legalább mint én cseh létemre látom, noha prudens ugyan vagyok, de nem juris prudens. De Excellentiádnak mint született magyar gavaliernak és mágnásnak, ki tudom patvarista is volt, ezt tudni kell és azért méltóztassék engem e csiklandós kérdés körül felvilágositni, — no so redens doch, értette?[a] Miért nem nyitja fel Excellentiád száját? hiszen mint eddig tapasztalni volt szerencsém, Excellentiádnak óriási Mundstuckja van és Excellentiádról minden hizelkedés nélkűl franczia idiomban elmondhatni »Il a la langue bien perdue« [?] — bár az egész személyéről ilyest lehetne a neuöstreichi népeknek hirdetni![2] Szóljon tehát már — Isten irgalmáért!

Én : Mérgemben még megfullaszt ezen gazember.[3] Amit ön tisztelt barátom elősorol, oly érdekes, hogy kérem, méltóztassék csak folytatni, alig várom végét — tehát tessék, ich bin ganz Ohr.

Ő : Ezt elhiszem és pedig von der »längeren[4] Gattung«. Ha Bach miniszter úgy látja a dolgot mint én, — és én úgy hiszem egészen tisztán látom azt, mert oly bölcs magyar gavalier mint Excellentiád,

[a] Ez a szó bizonytalan olvasású (nem jól olvasható).

[1] A bécsi Burg egyik népszerű bástyája.

[2] Sz. egy pillanatra itt úgy ír, mintha a cseh gyanította volna, hogy Bachhal van dolga!

[3] Ezt persze Bach magában mondotta.

[4] V. ö. az utolsóelőtti jegyzettel.

ki tudom a magyar diétákon is erősen kolomposkodott, velem egyetért, nekem nem contradicál és bizonyosan nem azon férfiak egyike, kiknek mottója: »In silentio securitas«, — ha tehát báró Bach Neuöstreichnak neu Mahometje igy látja a dolgot, mint én és különösen Excellentiád, akkor a felséges discipulusához mint becsületes ember így szólni kénytelen — miből látni fogja Excellentiád, hogy én báró Bach vélekedésének felette tág és discret közt hagyok: —

»Miután Felséged csekély személyemet bizalmával megajándékozni kegyeskedett, legszentebb kötelességemnek tartom Felségedhez mindig oly őszintén és tisztán szólni mint az lelkem mélyéből kitükrözik. Az isteni gondviselés sarkaiból dönté vagy döntetni engedé a vén osztrák birodalmi épitvényt, -- kivált Magyarország nagyszerű rom —, és azért Felségednek dicső kötelességgé vált az újra felépitési műtételben nem késni. Az örökös tartományokban hosszú időn által sanctifikált teljes joga és ekkép korlátlan tetszése szerint cselekedhetik Felséged. És e tekintetben egyedűl Magyarország jöhet kérdés alá. Én felséges uram jogtudós vagyok, és ehhez képest ezen mezőn Felséggeddel nyiltan és bátran szólni emberséges kötelességemnek tartom. minthogy Felséged ezen közben 20 éves korában annyi más, kivált katonai dolgokban elfoglalva, még nem érhette el azon érettséget és világos látást, mikép vagy az én vagy más talpraesett tisztalelkű jogtanárnak a tárgy körüli figyelmeztetésit és tanácsát minden veszélytől menten nélkülözhetné, hogy valami igazságtalanságot el ne kövessen.

Felséges uram, a legújabbi forradalom vagy dispensálja Felségedet a magyar nemzettel elődei által szent esküre állitott szerződésnek respectálásától, és Felségednek minden lehető kötelessége a magyar nemzet iránt feloldva, annulálva van, — vagy a diametraliter ellenkező eset áll szilárdúl mint kőszikla — vagy inkább mint erény.

Felséged ehhez képest a magyar nemzet átellenében vagy úgy bánhatik mint hóditó, ha t. i. az első eset áll, — vagy mint magyar király köteles szerepelni, ha ellenkezőnek van helye.«

És most tegyük fel, hogy Bach Sándor bona fide azon vélekedésben van, hogy Kossuth elszakitotta a többször érintett pacta conventákat és erre nézve az egész magyar nemzet vagy a nemzetnek respectábilis többsége őt fel is plenipotentiázta, — és e szerint az osztrák dinastia részéről is megszűnt minden, a magyar nemzet iránti obligátió, — tegyük ezt fel, — noha jogtudós ha nem igen közel atyjafia bizonyos Sándornak, ki — mint a historia tanitja — éppen nem »bürgerlich«, de igen cavallièrement bánt a könnyen fel nem

oldható csomókkal — noha mondom, gyengéd lelkiismeretű prókátor ilyest nem teszen, — vegyük factumnak, hogy Bach Sándor aus höheren europäischen, weltlichen, Civilisations —, christlichen etc. etc. Rücksichten Ferencz Józsefben legkisebb adag magyar királyt nem tud észrevenni, de benne nem lát egyebet, mint Norman Vilmos-féle tiszta és fényes hóditót, — akkor, ha nem duplex egyén, igy szól tanitványához:

»Felséges uram, én Felségedet nem tarthatom, de nem is tartom magyar királynak, mert Szt. István koronájával fején nem esküdött a magyar alkotmányra. De én e végett Felségedet nem tudom megsajnálni, sőt éppen ellenkezőleg Felségednek valamint az egész közbirodalomnak gratulálok, hogy a magyarok megfoghatlan eljárásuk következtében megsemmisitették azon szerződést, melyet Felségednek dicső elődeivel kötöttek és melyek által Felségednek atyái oly annyira paralisálva voltak, — és Felséged azon szerencsés, jó lelkiismerettel et sans la moindre gêne megvethetni egy gyönyörűen egybeforrt keleti császárságnak sarkalatát.

A magyar koronát ne kerestesse fel Felséged,[1] — szerencse, hogy nincs útunkban, — mert Felségednek csak nem fog jutni azon viszketeg eszébe, hogy mint hóditó egyúttal magyar királyt is elbohózzon? Ha pedig valami »geschäftig« hive Felségednek véletlenűl »kitrüffliz« ezen szent reliquiát — ajándékozza Felséged azt nagylelkűleg Kossuth Lajos nevében a magyar Múzeumnak. Az apostoli nevet ne bitorolja Felséged, mert az szorosan és egyedűl a magyar királyt illeti, — és Sylveszter pápának tudom eszeágában sem volt azt valami császárnak ajándékozni, — és kivált az osztrák császárnak nem is szándékozhatta, mert Sylvester pápa 947 év előtt élt és az osztráki császárság még vajmi nyers sütemény, 1809-ben *[sic!]* találtatott ki. És egyébiránt bizonyos hochtrabend-féle pompán kivűl, vajjon mit akar mondani az apostoli czim? Mai időkben, hol az apostolok csudája már rég lejárt! És az, higyje el felséges uram, ki maga magát minden legkisebb jog nélkűl s ad nauseam minden alkalommal apostolnak nevezi, csak azok által nem kaczagtatik le, kik kaczagni nem mernek, vagy kik oly nyomorúságba süllyedtek, hogy nekiek semmi nem látszik nevetségesnek többé — és mint mondom Felségednek nincs joga az apostoli czimre, — mert nem magyar király — és csak

[1] A cseh igazgató előadása szerint t. i. ezt mindjárt a forradalom leverése után kellett volna mondania Bachnak.

azon esetben ölthetné ezen titulust magára, ha legyen pietásból Szt. István vagy Mária Terézia iránt, ki a magyarokat igen szerette és erre volt is elég oka, — legyen vallásos gyengéd érzésből vagy bármily néven nevezendő más okból Felséged a magyar koronával fején a magyar függetlenségnek is minden terheit és unalmait vállaira akarná venni. Mit ha felséges uram tenne, én igen el tudnám érteni, mert a magyar akotmány idő és tapasztalás által felszentesitve, tagadhatlan vajmi dicső rendszer volt, melynek sok hiányit leginkább Felséged elődeinek tulajdonithatni, mert a magyarok nem úgy készitették a törvényt mint mi felséges uram, úgy szólván stante pede sic volo sic jubeoféle patent modella szerint, de ők egyedűl országgyűléseiken jártak e fontos működésben el és pedig a sat cito si sat bene melódiájához képest. Felségednek elődei azonban előbb soha és csak újabb időkben tartottak törvény parancsolta rendes országgyüléseket, de ezeknek sem igen lehettek üdvös eredményeik, mert vagy nem sanctionálta a kormány azon törvényeket, melyeket képviselői sürgettek és ezek helyett mindig oly törvényekkel kinálgatta a magyart, melyek inomisse teli voltak »Wienertranklival« és ekkép az illető torkokon sehogy sem akartak lecsúszni, vagy a kormány simpliciter eloszlatta a nemzeti tanácskozást, honnét aztán persze sokban igen hátramaradt a magyar nemzet, — mert számtalanban, kivált mi nagyobbszerű javitás — adaequat törvény nélkűl nem haladhatni, — és a magyarok úgy voltak lelkesitve — mit persze kivált bécsi laikusok sehogy sem tudtak capiálni — inkább várni hátramaradt állapotban, — mint törvény nélkűl, patent vagy puszta parancs következtében — mi kettő tökéletesen egyremegy, előre préseltetni, civilisáltatni, megboldogittatni. Valóban úgy látszik, mintha Felségednek fejedelmi rokonai Magyarországot készakarva bizonyos terv szerint mindig pangó állapotban tartani el lettek volna határozva, — mikép aztán ezer variatiókban elmondhassák a világ és kivált a tudós németek előtt, kiket mystificálni, mert oly mysticusok, nem nehéz, azon ad nauseam hallott osztrák hymnust »Mily frappant a különbség Lajtán innen és Lajtán túl! Es bildet die Grenze zwischen Civilisation und Barbarei!« etc. etc. — És miután a nagy többség csak az után itél, mi szemébe esik vagy fülébe zúg és nem igen bibelődik azon oknak kikutatásával, hogy például valami miért fénylik, valami más pedig miért nem fénylik; elvégre igen nagy szám conclamált, hogy a bureaucratiai Wirtschaft ezerszer bölcsebb és czélszerübb, mint a Komitats- és Landtagswirt-

28-ten Oktober 1851.

schaft. A Kreiskommissär igazi Salomon, — a vicispány ellenben nagyszerű barom, — a Hof- és Regierungsratféle légió fényes aeropag, a táblabirák serege viszont ökörcsorda etc. etc. Én felséges uram nem ily felszinesen, de mélyebben fogtam fel a dolgot, mit nem dicsekedés végett hozok elő, — hanem, mert jogtudós mesterségemnél fogva és mert Isten egy kis talentummal, tudniväggyal és tehetséggel is ellátott, nem tudtam gyönyörködve jóllakni az osztrák bürgerliche Gesetzbuch etc. nedv- és vérembe szivásával, — mint sajtféreg sem tekint tovább és nem mindig legjobb szagú hazáját hiszi Eldorádónak; de sokat olvastam, útaztam, — és igy természetes volt, — ha Angliára, sőt távoli Amerikára is kiterjeszteném figyelmemet —, hogy azon országnak körülményeivel is megismerkedjek *[sic]*, — mert én nem vagyok azon theoreticusok egyike, kik a jót, hasznost és utánzásra méltót csak távolban hiszik feltalálhatónak —, hogy mondom azon országnak rendszerével is közelebbről ismerkedjek meg, melynek határa csak néhány mértföld távolságra vonúl el Felségednek residenciájától és mely ország az osztrák közbirodalomnak legbecsesebb kincse etc., mint azt Felségednek elődei számtalanszor elmondták, — ha tán nem is gondolták. — És én megvallom, annyi kimondhatlan jót, bölcset, sőt sublime rendelkezést találtam a magyar ex principio folytonosan lerágalmazott alkotmányban — hogy én sokszor felfohászkodtam, bár állnának Felségednek többi népei is ily olcsó, természetes és in infinitum javitható rendszer alatt és vinné el szélvész, cholera, fátum vagy bármi azon beamterek és kormányi dajkák sáskaseregét, melyek Felségednek örökös tartományait betü szerint inficiálják és főleg arra szolgálnak, a népeket a gondolkozástól elszoktatni, — és ekkép soha fel nem derülő sötétségben s ostobaságban tartani. Igen, felséges uram, sokszor úgy fohászkodtam az egekbe, — mely alkalommal kész lettem volna a világnak minden tentáját minden kalamárissal együtt a Bécs folyóba lökni, mikor t. i. ki nem száradt. Én tehát felséges uram, igen elérteném és egész mértékben tudnám méltánylani, ha Felséged — noha *mint én meg vagyok győződve*[a] erre nem köteles, denn alle Verträge sind annulliert — mégis mint »törvényes magyar király« szerepelne! Mert kérdem, halandó emberek közt e világon, hol a legmagasabb is alig áll egy kissé magasabban mint a legalacsonyabb — kérdem, vajjon lehet-e szebb, gyönyörűbb, dicsőbb állás mint egy becsüle-

[a] Sz. aláhúzása.

tes, jószivű, lelkes, constitutionális fejedelemnek irigylésreméltó helyzete?[1]

Én azonban felséges uram mindemellett — ha szavaimra kegyesen figyelni méltóztatik — még sem tanácsolnám, hogy Felséged mint magyar király fussa földi pályáját és ehhez képest a magyar alkotmánynak határai közé szorittassa magát. Legyen Felséged constitutionális keleti császár! Emelje minden népeit, melyeknek megboldogitását a Mindenható, királya a földi fejedelmeknek, Felségedre bizta! Én felséges uram tétova nélkűl megvallom »liberális gondolkozású egyén« vagyok, — ki az emberi méltóság előtt, ha ilyes előttem felfénylik, bár kolduslakban is, mélyen bókolni tudok, — midőn udvari legtündöklőbb ragyogás engem nem tántorit.

Különös, hogy Francziaország mostani főnökének neve — Lajos és Napoleon. Sokan, kik bizonyos oment látnak a nomen-ben — azt prognosticálták ehhez képest, hogy ezen fejedelem oly jószivű és emberséges fogna lenni, mint szerencsétlen XVI. Lajos és éppen oly lángeszű és szilárd jellemű mint nem szerencsésebb I. Napoleon. És meg kell vallani, bizonyos pontig beteljesedett ezen prognosis, mert őszinte religiositásának, és hogy elbirja az igaz noha fanyar szót és jó és könnyen meginduló szivének több gyönyörű tanuságit adá Louis Napoleon, midőn másrészről nem eléggé bámulhatni belkormányzásának és külpolitikájának ugyancsak talpraesett voltát.

Felségednek neve Ferencz József! És én megvallom, sokszor, mikor az osztrák birodalomnak jövendője forgott eszemben, és én nem voltam képes elgondolni, mi által foghatna ezen tarka heterogén részekből álló és oly annyira complicált állodalom valaha is egyszerűbb elvekre állittatni, — önkénytelen mindig Felséged — ki akkor még gyermek volt — állott lelkem előtt. Senki előre nem láthatta, mert Ferdinánd császár hosszú életet igért és Ferencz Károly főherczeg császári uralkodásán nem lehetett kételkedni, hogy Felséged oly rövid idő alatt, életének még zsengekorában lenne a gondviseléstől azon magas állásra meghiva, melyben Felséged császári nimbustól most körül van véve! És mit sok évek előtt álmodám, az utolsó események következtében most bennem meggyőződéssé vált, — hogy Felségednek jutott osztályrészűl azon dicső munka, az osztráki közbirodalmat regenerálni, és az aránylag gyenge heterogén mosaique-

[1] Ez az a kiengesztelő conclusió, melyre a háborgó lelkű Sz. a maga kíméletlen szatirájának elgondolása után jut.

féle készitményt, erős homogén egységbe forrasztani. Nagybátyja felségednek II. József leghumánusabb liberalitás szellemével áthatva elhatározott progressista volt, ki akadályoktól vissza nem rettegett; midőn Felségednek nagyatyja, I. Ferencz úgy viseltetett népei iránt mint valóságos atya. E két tulajdon — bizonyos vagyok — Felségedben egybenpontosúlt és ekkép álljon a keleti császárság újra felépitési műtételének élére és reformáljon gyökeresen s tétova nélkűl mint József, ámde maradjon népeinek szerető atyja, leereszkedő, jóakaró barátja mint Ferencz.

Mindenekelőtt egyszerűsítésre kell törekedni és szűnjék meg minden provinciális tengely, Bécs a birodalom fővárosa — e pont körűl forogjon minden; — más főváros ne legyen. — Az egész közbirodalom a mappán egy szinre festessék — Magyar, Cseh, Morvaország etc. etc. ezen földabroszon csak úgy figuráljon, mint például La Normandie, l'Elszasz *[sic]*, le Dauphiné, le Morbihan etc. etc. Francziaország mappáján. Az egész keleti császárság egyszerű részekre osztassék — legyen ezek neve vármegye, stolice, Distrikt, Kreis, Departement vagy bármi, csak Verwaltungsgebiet ne, — mert ez nem név, de semmi, holott nemcsak minden 8 napos czigánykölyöknek, sőt minden kutyának is adnak nevet — ennyire legalább az ebet is méltatják és megbecsülik. Az olasz koronát ajándékozza Felséged a mailandi Brérának,[1] a cseh koronát pedig valami telivér cseh előkelőségnek például Palaczkinak. Minden tarkabarkaság vagy minden a mi ilyesre vezet, szüntessék meg egy vágással — és nem so nach und nach durch immerwährendes Jurgeln [?]. E szerint cassálja Felséged saját maga litániahosszú nevetséges titulusait. Igy például, — mit akar ez mondani: »Holicsi gróf, Erdélyi herczeg etc.? Mindezen haszontalanságokat moslékba kell önteni; Felséges uram ezentúl ne legyen senkinek is grófja, herczege, királya vagy bármely szinű bolondja. — de »ganz einfach« a keleti birodalomnak császárja, punctum, Sand drauf!

Ezen titulussal és mi ahhoz van csatolva, halandó ember — en attendant megelégedhetik, mig a nagy Istenek őt pro piis meritis az olympusi asztalnál maguk közzé ültetik és ott nectár és ambrosiával végnélkűl jól tartják. — ha t. i. jól viseli magát.

Felséges urannak tudom nem kerülte el magas figyelmét, hogy az emberek általában véve azért próbálgattak respublicát, constitu-

[1] A hírneves gyűjtemény a milanói Brera-palotában.

tiókat etc. etc. jobb-kevesebb sikerrel, mert az Isten, senki nem tudja capiálni ezen különös grátiáját, oly számtalan haszontalan semmirekellő ex dei gratia királyt vagy császárt teremtett, úgy hogy az emberiségnek eddigi egyetemes évrajziból azon statisztikai adat sül ki, melyet báró Czörnig von Csernhausen[1] — ez a derék hely hol van, nem tudom, — maga sem lenne képes in ein favorableres Licht zu stellen — miszerint aversionali calculo 10 fejedelem közt csak egy találtatik, legfeljebb kettő, mely nem volna egy kissé »wurmstichig« vagy kiről mint a bécsi mondja nem lehetne állitni »immer ein Umstand dabei«; midőn a fenmaradó $^{8}/_{9}$-ed a következő personál leiratokat[a] maguk közt egyenlően amicaliter eloszthatják, quia aequalis divisio non conturbat fratres: ostoba, hazug, sibarit, dölyfös, kevély, rest, tudatlan, rossz szivű, buja erkölcsű, vérszomjas, demoniacus etc. etc. Igen, felséges uram, ezen eldönthetlen factum kényszeritette az emberi speciest, a monarchica speciest elkerűlni, vagy legalább javitni, tűrhetőbbé tenni; miglen az egész világnak egyetemes bölcsei kivétel nélkűl elismerik és ebben tökéletesen egyetértenek, hogy nincs e földön üdvösebb és ekkép boldogitóbb kormányrendszer mint a tiszta korlátlan monarchia, feltéve — és ez aztán a conditio sine qua non — ha oly fejedelem áll a nemzet élén, ki becsületes, erényes, egészséges eszű ember és kit Isten azon tulajdonnal vagy tán jobban mondva: azon ritka tálentummal is ellátott: erényes, tudományos és okos egyénekkel környeztetni parancsoló székét!

29-ten Oktober 1857.

E tekintetben igen ismeretes magas erényű Krüdner asszonyságnak[2] I. Sándor muszka czárhoz intézett szava: Erényes, nyilt eszű és bölcsen tanácslott fejedelem nemzetekre nézve nagyobb kincs, mint bármely tudománynyal kikutatott és legőszintébb szerződések által megerősitett constitutió. És tökéletes igaza volt, mert egy kormányrendszer sem közelit annyira az Istennek uralkodási ideáljához mint a monarchiai. Csakhogy emberek ritkán közelitnek Istenhez — és mint a tapasztalás eldönthetlenűl bizonyitja, minden tekintetben talpraesett fejedelmek nem születnek sorban és mindennap.

[a] Értsd: személy-leírást.

[1] Von Czörnhausen a prédikátuma Cz.-nek. (Czernhausen Csehországban gr. Gallas uradalma, a hol Cz. atyja jószágigazgató volt s Cz. született.)

[2] Az ismeretes Krüdener Juliána báróné (1766—1824) német írónő, később nagy pietista. Egy időben nagy hatással volt I. Sándor czárra.

Én mindenekelőtt őszinteséggel tartozom Felséged iránt és mint hiszem, semmi által nem bizonyithatom be tántorithatlan hűségemet Felségednek magas személyéhez oly kétségtelenűl, mintha minden alkalommal tétova nélkűl úgy szólok, a mint érzek. Én Felségedet nem ismerem. Nem tudom ehhez képest a jó vagy rossz *prevaleál*-e [a] Felséged jellemében. Azt sem tudom, Felségednek mentális tehetsége világos-e vagy nincs-e szenvedély vagy bármely ok által *offuscálva?* [a] Mindez előttem ismeretlen. De annyit tudok, hogy Felséged 20-ik évkorát még el nem érte [1] és ekkép még nem »kész«, még egészen meg nem érett egyéniség. Felséged tehát most áll azon ponton, melyről erényben és bölcsességben vagy felfelé emelkedni vagy lefelé süllyedni szokott a halandó ember.

Felséged azon kitünő magas ponton, melyre a gondviselés Felségedet emelte, kimondhatlan veszélyeknek van kitéve, hogy el ne szédűljön, mert a legszemtelenebb hizelkedőktől éjjel-nappal körűlvéve, mint többet-kevesebbet minden fejedelem, szinte lehetetlen, hogy el ne bizza magát. — Az elbizott pedig »vak« és oly »vak«, ki igaz szót nem tűr, mert ilyest megbántásnak tart; — és ekkép nem járhat jó úton üdvös czél felé, minthogy saját maga nem lát és hizelgő tanácsnok okvetlen sárba vezeti azt, ki szavára hallgat.

Ha meggondolom felséges uram, mihez képest azon fényes család, melynek ivadéka Felséged, kétségkivűl minden most élő dinastiáknak legjelesebbje; — szeretem hinni, hogy Felséged azon uralkodóknak lesz egyike, kit egykor, mikor átfutotta emberi pályáját, a népek áldása és millióknak könnyűi fognak sirjába kisérni, melynél gyönyörűbb epitáph nem létezik! Felséged számos családjában, ha tán voltak és vannak is oly egyéniségek, kiket az egek ura cherubi észszel meg nem ajándékozott, mondhatni általában véve alig volt tán egy is, — kinek szivéről azt lehetett volna mondani »rossz«. Oly család, melynek sorában fénylett VI. Károly, dicső Mária Terézia, II. József és II. Leopold császárok, főherczeg Károly és József nádor és mely tagjai közé számitja főherczeg Jánost, ezen kitünő emberbarátot, — kinek halántéki oly dicsőségesen vannak körülsugározva a polgári erény nimbusától, ily családban nem teremhet rosszszivű zsarnok! Ez lehetetlen! Vessen Felséged magával szoros számot, tárja ki maga előtt veséinek legtit-

[a] Sz. aláhúzásai.

[1] Ismétlem, hogy a cseh igazgató szerint mindjárt trónraléptekor kellett volna a császárhoz így beszélnie Bachnak.

kosabb redőit, — és ha azokat nem egészen tisztáknak tapasztalja . . . : ám tisztuljon ki — és soha ne felejtse, hogy erényes, bár rongyba burkolt, koldus is nemes büszkén lenézhet bármily fényes fejedelemre, ha ennek életkönyve foltos. Vizsgálja Felséged meg önmagát, hogy vajjon tud-e valamit derekasan ! És ha e tekintetben deficitben érzi magát, olvasson, kérdezzen, gondolkozzék, tapasztaljon, combináljon, okuljon etc., hiszen Felséged évkorában e tekintetben semmi sincs még elmulasztva, mert a huszadik év előtt lehet ugyan sokat tudni, de igazi haszna a bevett tudománynak csak akkor szokott lenni, mikor az nedv és vérbe megyen át, mi ép embereknél rendesen csak akkor történik sebesebben-lassabban, mikor állati részük már elérte a tökéletes — —[a] Felséged pedig ép egészséges erős testalkotású, mi uralkodóra nézve nagy előny, sőt mondhatni megbecsülhetlen kincs ! És mindenekfölött felséges uram hallgasson minden részre, — már a szentirás is azt javasolja: »Alles prüfet und das Bessere wählt«, — és azon fejedelem, ki csak egy oldalról nézi a dolgokat, éppen oly kevéssé ismerheti azokat igazán, mint valami háznak tökéletes jó és helyes voltáról nem hozhat józan itéletet az, ki annak egyedűl frontispiciumát nézi, melyet tán éppen czifrán kifestettek. Kivált Felségednek helyzetében szükséges az, hogy t. i. minden egyoldalúságot lelkiismeretesen kerülje *[sic]*. És ugyanis azon okból, mert a magyarok ellen még magasabb körökben is igen nagy és régi animózitás uralkodik, lappang és pedig mert nem engedelmeskedtek oly vakon mint Ausztriának egyéb népei, szabadságaiknál fogva néha a kormánynak igen alkalmatlanok voltak és ekkép könnyen megeshetnék, hogy Felséged ha egyedűl ily súgókra hallgatna, kik elfojtott mérgüket most kiadni akarnák, valami bosszút fejthetne ki a magyar nemzetnek átellenében ; — ez, pedig felséges uram, méltóztassék szavaimra figyelni, a lehető legotrombább szűklelkűség volna, melyet ember kigondolni képes lehetne, mert »bosszú« a legundokabb emberi bűn és húszéves bosszúálló fejedelem valóban nem egyéb mint émelygést okozó pökedelem, sőt undok iszonyat ! kit minden jobb ember lelkéből megvet, és ki elvégre oly isoláltan fénylene a világon, mind az egek szörnye, ijjesztő bolygócsillag.

Én tehát, felséges uram, alázattal kérem, ne bilincseltesse le magát a magyar alkotmányok kötelékei által. Tegyen Felséged többet mint amire Felségedet a magyar törvények kényszeritnék ! Igen

[a] Olvashatlan szó.

felséges uram, tegyen többet és gyorsabban mint ez constitutionális formákban lehetséges — és ne csak a magyarok. de a keleti császárság minden lakóinak megboldogitására!

Legelsőben is mint érintém mindenben lehető[leg] nagyobb egyszer[űs]ítést ajánlok és nem ímmel-ámmal, de egy vágással. Ez tán erősebben fáj, de csak egyszer fáj és minél előbbi tökéletes uniformitás oly conditio sine qua non, mely nélkűl a volt sokszinű osztrák harlequinből soha egy öntés nem lesz, de valami más még nevetségesebb quodlibet. Miután a legszentebb és legnagyobbszerű szerződések szét vannak vágva, bátran kell használni a bonczkést minden oknélküli czifraságnak és antique filigránnak kiirtására, melyek az új státusmachinának tökéletes egyenlőségét hátráltatnák vagy csak késleltethetnék is.

Másik, mire nézve Felségednek legnagyobb figyelmét felkérni bátor vagyok, az a pénz ügye.

Ez oly tárgy, mely körül az emberek, valamint státusok rendszerint a legnagyobb ábrándban élnek — és valóban mondhatni, élni oly igen szeretnek, kivált a derangirt egyének és státusok, melyek mindig erősen gazdálkodni akarnak, de nem ma, hanem holnap és megint holnap, majd mikor kedvezőbbre fordúlnak az idők és körülmények, mi oly ritkán, sőt soha sem történik.

A pénzügy körűl annyit okoskodtak irkafirkáltak és próbálgattak a leghiresebb financierek már, mihez képest e tekintetben valami újat kigondolni vagy tán jobban mondva »kiimaginálni« teljességgel lehetetlennek tartom, midőn higyje el, felséges uram, az egész financziatudománynak nincs más igazi fundamentuma, mint »sokat bevenni és keveset költeni«. — Minden mi nem nyugszik e két fő sarkalaton nem egyéb mint Plusmacherei, anticipátió. Kapitalsangriff — szóval genuin »humbug«. — Több jövedelmet kiteremteni rövid idő alatt papiron nem nehéz. de annál súlyosabb ilyest pénzládába szolgáltatni. És e tekintetben számtalan egyébiránt igen eszes egyéniség oly ábrándban, sőt oly hallucinatióban sinylődik vagy a jó reménység fejében inkább oly édes álmok közt élvezi napjait, hogy a higgadtan számoló ily csudákon nem bámulhat eléggé. Ilyes »költők« aztán a legveszélyesebbek, mert úgy ki tudják pingálni az aranyjövendőt, miszerint azt, ki ilyféle virágokkal eltakart kelepczéktől diadalosan óvakodni nem bir, előbb-utóbb, de okvetlen sárba, sőt kigázolhatlan mocsárba vezetik.

30-ten Oktober 1857.

Felséged. mint én gondolom, financziai részletekhez nem ért és

ez természetes, mert ugyan hol és mikor tanulta volna; de azért mégis kérem minden alázattal Felségedet, a financziáktól saját úri szemét elfordítni ne méltóztassék, mert a talprasett közmondás szerint valóban egyedűl az úrnak szeme bir hizlalási erővel.

Több jövedelemre és kivált rögtön ne számitson Felséged, mert ez nem egyéb mint futóhomok, vagy ingoványos sarkalatú képzeleti spanyol kastély. Ha tüstént bekövetkezik nagyobb jövedelem, ez véletlen jó szerencse. De ilyesre az okos nem épit semmit, mert hátha be nem következik?

A pénzügynek épségben tartására, vagy ha az nyavalygó állapotban sinylődnék, isméti egészség helyre állitási tekintetében nincs biztosabb, nincs rövidebb gyógyszer mint a státus költségeket kisebbítni; mert ennek haszna tüsténti, midőn több jövedelem csak czélszerű investitiók után várható, melyek rögtön nem szoktak gyümölcsözni.

Igen felséges uram. A státusköltségeket kisebbitni, ez a legbiztosabb, leggyorsabb gyógyszer. De reductiókat tenni fájdalom, nem mindig lehet — és akkor a derangirt státusok felette problématicus állásban panganak, — mert az idő rendszerint nem hoz jobb szerencsét, de közönségesen éppen ellenkezőleg inkább borúra sötétedik — kivált éltesebb álladalmak fölött.

Ámde néha a reductiók nem lehetetlenek, sőt a státusok életében nem ritkán fordúlnak elő oly pillanatok, mikor ilyeseket minden veszély nélkül tehetni — aránylag könnyen tehetni és ekkép bölcs kormány ily alkalmat elszalasztani bizonyosan nem fog, de azt lehető legczélszerübben felhasználja.

És e felette kedvező, megbecsülhetlen pillanatot most éli Felséged, mert az osztrák birodalom e perczben nem igen más mint tabula rasa, melyen Felséged kénye-kedve szerint gazdálkodhatik.

Ha egyesek vagy álladalmak oeconomiai systemáját mélyebb vizsgálatra vesszük, azt fogjuk tapasztalni, hogy legtöbben krajczárokat hajhásznak, midőn a forintokat, aranyakat elszalasztják. Ily specialitásokat, kik igy tesznek, legyenek privátok vagy kormányok emberei — az angol igy illustrálja: penny-wise, pound-foolish.

Felséged ily eljárást, ha figyelmét kegyesen rá akarja forditni, akárhányt tapasztalhat.

Gróf K. L. például ily systhema szerint rangirozta magát. Bevétele 100,000 forintra vala számitható, adósságai ellenben hattal száztól egy millióra emelkedtek — és e szerint tiszta jövedelme nem volt több mint 40,000 fl. Istennek köszönvén, ha hitelezői őt tőke-

visszafizetés tekintetében fel nem zavarják. S most gondolja Felséged, mit tett? Évenként 30 ezer forintot investiált jószágiba, — mert oly bolondra akadt, ki neki aranybányák megnyitását igérte, melyekből aztán csak meritni kell, voilá tout etc. és ő oly patent bolond volt, mindezt elhinni és a czifra sperativumokat teljes becsű Wertpapieroknak tartani. De ez még nem elég; mert a második operátió az volt, hogy midőn személyére nézve legkisebb megröviditést nem tűrt, cselédségének csekély kis emolumentumait, melyeket ezek apja, nagyapja, sőt ükapja alatt élveztek, azon ürügy alatt — um Missbräuche abzustellen — rendre elvonta, — mi által, ha nem csalatkozom, évenkénti 200 forint tiszta nyereség támadt. És mi lett mindennek következése? Az, hogy most alkalmasint és selbsverständlich saját maga tisztitja csizmáit etc. etc. a nemes gróf, mert az investitiók nem növelték a jövedelmet, minthogy váratlan esetek mint például szárazság, döghalál, jégeső, vizáradás, tűz etc. mikre gazdasági genije persze nem számitott, mert genie ilyesekkel nem bibelődik, erősen devalválták az aranyos álmok várt gyümölcseit, sőt a megkezdett investitiók új investitiókat igényletteк, — és igy tovább, mig tökéletesen elvesztvén hitelét, felmondták passiv tőkéit, a disgustált cselédsége pedig neki hátat forditván, tán most capiálja az eszére jött gróf, hogy az érintett angol monda,[a] sem többet sem kevesebbet nem mond, mint »krajczár-bölcs, forint-bolond«.

Valamint nagy és gazdag uraknál, szintúgy csakhogy még nagyobb számban okvetlen találtatnak udvaroknál is mindig úgynevezett »szemszolgák«,[b] — kik ügyügyködésük következtében igen hajlandók ilyféle nyomorúlt cselédmegszoritó financziális operátiókat javaslani um sich einzuschmeicheln; mi által aztán ha t. i. egy kissé kevesebb megyen konyhára, pinczére, hütésre [sic!], diurnumra etc. etc. az egész státusra nézve a proportione tán épen oly lucrum támad, aminthogy gr. K. is évenkinti 200 forintot szerencsésen, de in ultima analysi mégis minden haszon nélkűl megtakaritott. Ámde, felséges uram, ily »fillérezés« még vagyonosb mesterember házába sem illik és efféle szükkeblűséget császári udvarban tapasztalni, — minthogy ily kicsinykedés minden másra kulcsúl szolgálhat, — valóban oly látvány, mely magasabb lelkűletű emberre úgy hat mint nyár közepette jeges vizzel leönteтni. Én távol vagyok, felséges uram, a franczia példabeszéd szerint azt mondani »Les rois sont faits pour être trompés,«

[a] A. m. mondás. [b] A német »Augendiner« szószerinti fordítása.

— ha t. i. az igen impertinenter történik, — ámde hogy a császári konyhából ne csipjenek ki az illetők néha-néha egy ízletesebb falatot, — a császár pinczéje soha egy cseppel se hozza a császárnak cselédjeit derültebb kedvbe etc. és a diurnumok oly szőrszálhasogatólag legyenek kiszabva, mikép meglehetős ebéd és vacsora után ne maradjon egy fillér is — ez oly oeconomia, melyre valóban nem illik más epithet, mint Ah quelle misère, sőt pfuj Teufel.

Ilyféle úgynevezett »Kieselrecht« [?] mely a cselédség részéről nagy és gazdag uraságok közelében éppen oly régi szokásjog, mint Horacenak azon ismert mondása »bovi trituranti os non ligabis!«

És aztán, felséges uram, nem nagy gyönyör és meg nem szűnő kéj-e az arra nézve, kinek ily débonnaire-féle eljárás tehetségében van, — körülvevőit mindig mosolygó és megelégedett képekkel láthatni? És a világ vajjon mit mond, ha az udvari cselédség, bármily hosszú[a] családjaik [vannak], rendre domború pofákat mutatnak? A világ azt mondja, az udvari levegőben, közel a császár személyéhez minden diszlik, minden virágzik, minden boldog. Midőn ha csak savanyú, elégtelen és legfeljebb hypocrit édességű képvonásokkal találkozhatni, — akkor minden kebelből akaratlan azon folhász tör ki, — »bár a lefolyt időkben élnénk még« — és ilyféle megjegyzés igen rosszúl illik egy fiatal új császárnak uralkodási kezdetéhez, — mert ha fiatal új fejedelmi tünemény nem is áraszthat szebb életet birodalmának minden kivált távolabbi részeibe tüstént, legalább azok, kik közel állnak személyéhez, a felpirúlt napnak melegebb sugarait remélik élvezhetni, midőn ha fázniok kell, minden jó kedvük megtörik. Mert a szegényebb szolgai állapotra szoritott egyén, kinek élvezetei úgyis oly szűkkörben forognak, sokkal erősebben érzi és fájlalja bármily kicsiségnek elvonását, mihez ő és már atyja is megszokott, mint azt kivált oly magas születésű csak távolról is gondolhatná, kiben az »igen is kevés« soha nem volt érzékenyen sértő, de annál többször okozott már nauseát az »igen is sok«!

És ha látják a megrövidett illetők, mint a felhozott gr. K. esetében történt — hogy az efféle »krajczárbölcseség« nem használ semmit, mert másrészről a »forintbolondság« mindent megront, — akkor természet szerint bennük minden uruk iránti sympathia és szeretet meggyengűl, mig végre gyökerestől kiesik.

*

[a] Értsd: számos, népes.

31-ten Oktober 1857.

[46.] Ezer szivreható példát láthatni kivált az első franczia forradalom alkalmával, hány hű szolga kisérte urát nyomoruságba és minden jutalom és dij nélkűl szolgálta emberségesen éltefogytáig! Igen, de ezek, mikor opulentiában volt uruk, bizonyosan nem reducáltattak fél vagy háromfertály portióra, mert máskép okvetlen elhül bennük sympáthia és hűség, — feltéve ha nem alacsony ebek, melyek ha velük kutyáúl bánnak is, azért mindig tudnak és készek farkat csóválni.

Nemo ante mortem beatus etc. Legmagasabb, leghatalmasabb urak is, ezt ne felejtse felséges uram soha, igen könnyen süllyedhetnek tökéletes ügyefogyottságba, mikor rájuk bekövetkezik a tempora si fuerint nubila solus eris — időszaka. Fog-e akkor az ellsülyedt csak egyetlen egy szolgájától várhatni — hű és kész szolgálatot, mikor alig birja fizetni többé — úgy szólván ingyen, — ha boldog napokban megszokott előnyein itt is ott is csipkedett? Ilyest csak önámitó hihet. Midőn ha kivált fejedelem nem ily szűkkeblű, de magnanimitással azt hordja keblében: »Leben und leben lassen« — bizonyos lehet, hogy a nemesebb zománczatú apródja őt nemcsak el nem hagyja soha is, de kész lesz zivataros napokban golyó és gyilok ellen testével pajzsként szolgálni urának!

Esedezem ennélfogva felséges uram, óvakodjék ilyféle miserabilis finánczoperációktól. Legelsőben is mert mint mondám, a valódi hasznuk legjobb esetben is oly kicsi, mihez képest igen közel jár a »semmihez«, midőn magasbb szempontból tekintve a dolgot, vajjon minden alázattal kérdem, mit fognak Felségednek számtalan népei remélhetni vagy jobban mondva mit fognak remélleni, ha azt hallják, azt látják, azt tapasztalják, hogy még azoknak is, kik közelébb állnak Felségednek fényéhez mint ők, most rosszabb dolguk van, mint volt azelőtt. És ekkép kegyelmes császárom oly hízelkedőkre vagy szeles szolgákra, kik ilyest javasolnak, ne hallgasson Felséged. Apró abususok egy vagy más formában emberek közt nagyobb-kisebb mértékben mindig voltak és mindig fognak lenni és azon státusférfiu vagy tanácsnok, ki Felségedet azzal kecsegteti, miszerint ilyeseket gyökérig kiirtandja, nem mond igaz szót, — mint azon ismert gazdasági tiszt, ki földesúri főasszonyát azzal biztatá, miszerint úgy kitisztitja a göbölyistállót, melyben tánczmulatság vala tartandó, hogy senki sem fogja észrevenni, mily társaság lakta azt előbb.

Reductiókat, hogy azok igazi és nem mystificátiói sikert szüljenek, más mezőkön kell eszközölni, ha t. i. ez lehetséges; — és pedig

1ször a civiladministrátió körében,
2szor a hadi és védelmi mezőn, és
3szor az investitionális költségekben.

És e tekintetben, mit ismételve érintek, csak az a kérdés, vajjon ilyest tehetni-e a státusnak veszélyeztetése nélkűl?

Mire én tétova nélkűl azt vagyok teljes meggyőződésem szerint kinyilatkoztatni bátor, hogy Felséged oly szerencsés helyzetben van, miszerint mindezen mostérintett 3 státuskiadási rubrikában tetemes summákat megtakarithat és nemcsak a közbirodalomnak legkisebb veszélyeztetése nélkűl, de éppen ellenkezőleg annak tetemes javitására és sokkal szilárdabb[á] tételére mint volt az valaha ezelőtt.

Vegyük legelsőben is a civiladministrátió dolgát bonczolás alá. Én e fontos kérdésre nézve, miszerint rögtön kimondjam vélekedésemet, egyenesen Magyarországnak volt institutióit tartom leghelyesebbnek és pedig elannyira, mikép azok nemcsak Felségednek, de minden kormányoknak utánzásraméltó például ajánlhatok legjobb hiszemmel legalább sarkalatuk tekintetében.

Ilyest Felséged tudom született bécsinek szájából hallani nem supponált és ez természetes, mert hiszen mi tagadás benne, a bécsi lakosoknak legnagyobb része lenézőleg csak kaczagni tudott a magyar institutiókon, minthogy azoknak egyedűl rossz oldalát látta, — a jó oldalok felfogására pedig soha nem birt elégséges észmértékkel és elég nagy czirkalommal.

A magyar civiltisztviselők általában véve magas születésű jóbirtokú urak voltak; — és igy magától értetődik, nem volt oly égető szükségük nagy fizetésre mint az örököς tartományok rendszerint minden vagyon nélkűli civiltisztjei ilyes nélkűl teljességgel nem élhetnek, ha hogy mellékes forrásokból nem meritnek néha-néha valamicskét, mi a paradicsomi tiltott almára emlékeztet. És ha meggondoljuk, vagy inkább kiszámoljuk, mennyibe tellett azelőtt az egyetemes magyar civiladministrátió, — kénytelenek leszünk megvallani, hogy oly kimondhatlan, alig hihető olcsón mint Magyarországban sehol az egész világ hátán a kormányzásnak ezen ágazata nem volt kezelve.

Tudom, hogy erre kész a felszines sokaság azon stereotyp megjegyzéssel állni elő, melyhez képest az elég olcsó magyar civiladministrátió nemcsak elég, de kimondhatlan rossz is volt.

Én, felséges uram, nem tartozom azok sorába, kik korhelyek és dandyk szokása szerint valamit rossznak tartanak azért, mert olcsó és kivált országos kérdések körül megvallom, igen nagyon kedvelem

az »olcsót«; mert meg vagyok győződve, hogy státusra nézve mindent mindenbe véve alig lehet nagyobb áldás, — mint »jól rendezett pénzügy«, — ilyest pedig semmi sem mozdit elő oly biztosan mint olcsó kormány. Egyébiránt én nem hiszem, hogy a magyar civiladministrátió oly hiányos vagy pláne oly rossz lett volna, mint azt ide való bureaucraták és empirikus pedáns tanácsnokok a világgal elhitetni akarták, — és az osztráki »Topfgucker« systémához szoktatva és megszokva maguk alkalmasint tán el is hitték. De ha meg is akarom engedni a magyar civiltisztviselőség elégtelen, sőt hiányos voltát, ebből még nem következik, hogy azon sarkalat is, melyre a magyar administrátió volt állitva hibás, sőt haszonvehetlen lenne.

Nem lehet czélom ez alkalommal részletekbe bocsátkozni és ehhez képest a magyar administratiói sarkalatról szólván csak azt akarom megjegyezni, hogy e tekintetben a magyar systémának legmélyebb alapja az volt, mihez képest az országnak úgy szólván minden jóbirtokú és vagyonos egyéne résztvegyen a civiltisztviselők sorában.

Már most tegyük fel, hogy az új keleti császárság bizonyos számú és egynevű kerületekre el van osztva és minden kerület élén egy bármily néven nevezendő parancsnok áll, — kérdem felséges uram, nem volna-e nagy meggazdagitás, minden más előnyt ide nem számítva, ha jó vagyonos, sőt gazdag főurak állnának az ily kerületek élén? Például: hg. Liechtenstein, hg. Schwarzenberg, hg. Dietrichstein, herczeg Eszterházy, herczeg Batthyány, herczeg Coburg, etc. etc., hg. Litta,[1] gróf Potocky etc. etc. és ha mindazon civil tisztek, kik ezen kerületi főnökök alatt állnak, szinte a jó birtokú osztálynak volnának egyénei, kiket aztán a főnökükkel együtt a státus mint ez azelőtt Magyarországban divatozott, úgy szólván csak pro forma fizetné és emellett a meg nem szűnő Teuerungsbeitrag, Erhöhung der Gage etc. etc. is csak kevés esetekben fordulna a financiális tabellákban elő etc. Kérdem, ha ez történik, nem volna-e az évenkinti megtakaritás tetemes, sőt valóban óriási, ha emellett a tisztviselők száma is kellőleg — mint én lehetőnek hiszem — kétharmadával megkevesíttetnék, miről később leszek bátor alázatos vélekedésemet Felséged szine elibe terjeszteni.

Igaz ugyan, hogy e tekintetben mostanság kivált a német gavallérok közt nagy kiválasztásnak nem lehetne helye, mert hiszen nin-

[1] Lombardiai család.

csenek státusszolgálatra nevelve. Ámde ha Felséged által tisztviselésre felkéretnének, vajjon nem képezné-e ki magát ilyesre számtalan, és pedig kevés idő alatt? Bizonyosan! — Hiszen a tőlük várt mesterség nem nagy! És a státust szolgálni, ha tán sok előtt ez nem is mulatságos, mindenesetre nem unalmasabb mint à peu près semmit se téve a bécsi járdákat tiporni és koptatni. Ha vármegyéket magyar szabások szerint akarna Felséged ismét felállitni, akkor persze a difficultás nagyobb, sőt igen nagy volna, és oly főurak mint például hg. Liechtenstein vagy Schwarzenberg, kik igen szépen tudnak praesidiálni, csendes, módos, tisztelettudó, oeconom vagy természetbuvár urak fölött, nem igen talpraesett figurát mutatnának heves, udvariatlan, körmös státusok élén. Ámde vármegyéket most Felséged úgy sem fog állitni, mint én tanácslom, noha én a szabad discussiónak legőszintébb barátja vagyok, de azért tartok ilyest most felhozandónak, mert efféléknek ideje a legközelebbi oly violens státusfelforgatás után csak később jöhet.

Én sokszor nem tudtam eléggé bámulni a magyar alkotmánynak talpraesett voltán. És bizonyos vagyok, soha nem létezett oly státusbölcs a világon még, ki ily vagy ilyeshez közelálló constitutiót egyöntéssel kiállitni és valami nemzetre octroyirozni képes lett volna. Chronometert csak az idő és egymásra kincselt tapasztalás fejthet ki a primitiv nürnbergi tojásból . . . szinte úgy a magyar alkotmány is egyedűl századokon keresztűl nyert felvilágositások következtében nyerhette oly annyira alkalmas voltát.[1]

1-ten Nov. 1857.

E státus szerkezetben a király legmagasabban állt; jöttek aztán lefelé mágnások, nemesek, polgárok, parasztok. Igy volt képezve a pyramis. De nem mint valami megcsontosúlt lelketlen pyramis; mert hiszen több-kevesebb elmebeli vagy más kitünő tehetséggel a paraszt s. a. t. könnyen polgári, nemesi állásra juthatott, sőt nem egy mint herczeg[2] végezte pályáját, midőn csak királyságot nem bito-

[1] Lehetetlen itt rá nem mutatnom arra a gyönyörű emlékiratra, a melyet Szőgyény László 1859 őszén gr. Rechbergnek benyújtott s mely emlékiratnak nagy része a régi magyar alkotmány kitünő és hasznos, fejlődésképes oldalainak meggyőző fejtegetésével foglalkozik. A németül írt emlékirat a leghatalmasb refutácziója mindannak a gúnyos és komoly, de alaptalan vádnak, a melyet 48 előtt, az ötvenes években és azután a legújabb korig az osztrák és német historikusok és politikusok a magyar alkotmány ellen emelni, sőt hazudni nem átallottak. A szép memorandum Szőgyény Emlékiratai II. kötetében a 242—347. lapokon olvasható.

[2] Czélzás a herczeg Grassalkovics családra.

rolhatott senki, mert ily magasságra jog szerint egyedűl a fennálló dinastiának tagja emelkedhetett.

Általában véve a mágnások sorából kerültek ki a főhivatalnokok, a kisebb hivataliak pedig a nemesség köréből; midőn a polgárság, a kereskedők és industriellek osztályát képezte, a paraszt pedig szántóvető volt.

De mint mondám a felségen kivűl, e státus szerkezetben egy osztály sem volt helyére kötve, vagy pláne leszegezve, de az igazi talentum, mely mint aether felfelé vonúl, okvetlen felemelkedett vagy jobban mondva: azon helyen állott, melyre az Istenek meghivták őt, az igazi talentumot pedig bitorlás nélkűl Magyarországban könnyebben ki lehetett puhatolni és ismerni, mint bárhol egyebütt, mert sehol sem volt a szabad szólásnak és korlátlan discussiónak oly tág köre, mint a bőbeszédű magyarok honában.

Már most kérdem Felségedet, nem némileg felforgatott pyramis-e oly szerkezet, melyben a fő- és alsóbb nemesek legkisebb részt nem vesznek a státus tisztviselőségben, vagy csak igen parányit, és ekkép vagy nem tesznek semmit kinjukban vagy legfeljebb industriel és szántóvető szerepet játszanak, — a polgár, paraszt, sőt zsidó ellenben a parancsoló székben űl, kikhez viszont általánosan szólva tán jobban illenék a gyár, szántóföld és kereskedés.

Hol nemesség nem létez, ott természet szerint máskép állnak a dolgok; de Felségednek birodalmában a nemességet kifelejteni, sőt ignorálni nem lehet, nem szabad.[1]

Tudom én igen jól, mily ellenvetéseket szoktak ezen általam most nyilvánitott nézetre görditni, de én azokat súlytalanoknak, hézagosoknak tartom.

Azt mondják: a vagyonos, gazdag főurak nem szeretnek dolgozni; a legtöbbet magára hagyják; — midőn egy státusnak kellő forgatására munkás, activ tisztviselők kivántatnak.

Mi pedig az észtehetséget illeti, igy szólnak tovább és pedig éppen el nem burkolt iróniával — ugyan hol van az irva, hogy herczeg vagy gróf e tekintetben fényesebben meg volna ajándékozva a nagy természettől, mint a polgár vagy szántóvető születésű? — A tisztviselő-

[1] Ezekben Sz. az osztrák konzervatív körök fölfogásának ád kifejezést a Bach-rendszer ellenében, mely bürokratizmusával a földbirtokos konzervatív (nemesi) elemet tényleg kikapcsolta az állam szolgálatából.

nek több vagy kevesebb pénze nem szolgálhat észtehetségi hévmérőűl, de a több vagy kevesebb velő. Igy beszélnek.

Vizsgáljuk az előbb felhozott ellenvetést. Osztrák, kivált bécsi tisztviselők közt — mint nekem ezer esetben volt alkalmam tapasztalni — bizonyos meggyőződés látszik prevaleálni, melyhez képest mindnyája kevés kivétellel, vallásos lelkiismeretséggel azt hiszi, hogy a császárnak fizetett és valósággal hű beamterje nem kormányozhat eléggé!

Nem egy fő osztrák tisztviselőt ismertem, ki igen vallásos egyén lévén, éppen mert nagy fizetésben részesűlt, nem tudott nyugodtan aludni, ha csak egy napot, sőt egy órát hagyott leperegni »ohne zu regieren«. És csak akkor volt Titusként magával megelégedve, midőn a meg nem szűnő kormányzási műtételben a sok irástól tökéletesen elzsibbadtak hű, nagyérdemű, de erősen tentás újjai.

Ilyféle telivér osztrák beamterként báró Kübeket[1] citálhatni mint ideált. Adjon Isten hamvainak kéjnyugtot, mert szeplő nélküli becsületes ember volt.

Engedje meg, felséges uram, — mert ez Felségednek igen sokra kulcsul szolgálhat, — hadd hozzak fel e mostérintett nagyérdemű úr és bizonyos magyar gróf[2] közti párbeszédet, mely e most érintendő eset következtében keletkezett, s ugyanis:

*

[47.] Az osztrák kormány, mely a triesti Lloyd gőzhajózást atyailag pártolta, — noha az 500 forintért kiadott részvények 400, később 300 forintra buktak, kötelességének tartá kegyes atyáskodásit hasonlólag a Dunai gőzhajózásra is kiterjeszteni, jól lehet részvényei, melyek szinte 500 forintért voltak kiadva, 700, sőt még feljebb emelkedtek. — És igy lőn, hogy a Dunai gőzhajó társaság is, mely azelőtt szabadon rendelkezett, b. Kübek legfőbb inspectiója alá jutott és az úgyis tömérdek actákkal igen erősen megrakott státusférfiu pro rege et patria új

[1] B. Kübeck Frigyes (1786—1855) 55 évig volt államszolgálatban, 1800-tól kezdve haláláig. Volt a főszámvevőszék elnöke, az udv. kamara elnöke, 1848-ban pénzügyminiszter, 1850-től kezdve a Reichsrat elnöke. Már 48 előtt is nagy befolyással bírt; de kül. Ferencz Józsefnek volt nagy bizalmasa. Sz. jól hozza őt, a fáradhatlan, eszes beamtert föl például. — Kübeckről s a róla szóló irodalomról l. Friedjung művét: Oesterreich von 1848 bis 1860, sok helyen, de különösen I. k. 446. és 464. és köv. lapokon s a II. köt. 3. és 4. könyvében.

[2] Ez a magyar gróf maga Széchenyi István.

gondokkal meg lett terhelve. Noha ezen új functió végett új emolumentumokban nem részesűlt és a dologhoz legtávolabbról sem értett semmit is, mégis kötelességének tartá a gyengéd lelkiismeretű fő kamarai elnök — a társaságnak előnyeit parancsoló belavatkozása által kegyesen előmozditni, minek következtében több praesidiális »Erlass« közt az is felelősség terhe alatt megparancsoltatott a Dunai társaságnak, hogy az utazók számát a gőzhajókon határozza el és e tekintetben nyujtson be alázatos javaslatot.[1] A gőzhajózási directió legnagyobb alázattal, mint ez parancsolva volt, tüstést petitiót nyujtott be, méltóztassék ő excellentiája a társaságot ezen feltételtől dispensálni, mert ily rendelkezés gyakorlatilag a lehetőségnek körén túl feküdnék és ekkép semmi esetre sem volna teljesithető. Erre az atyáskodó praeses szokása ellen, mert igen szelid teremtés volt, haragra lobbant, minthogy a társaságnak remonstrátiójában nem gondolt látni egyebet mint magyar ellenszegülést és magyar rendetlen gazdálkodást, milyféle eljárás Bécsben »Komitatswirtschaft« czimmel becsültetett meg és e szerint legott — osztrák szokás után, — fulminatoriumot intézett az előbb szabad, most pedig »protegált« társaság ellen, és pedig a végett, hogy ne késsen parancsát teljesitni, mert máskép vagy ő vagy valami kamarai tanácsnokja fogná a tarifát kidolgozni és a társaságra octroyirozni, — melyhez képest, — aztán minden lóerőre bizonyos quantum utazó lenne számitandó.

A társaságnak tapasztalt, dologhoz értő tagjai most legnagyobb perplexitásba estek, mert tisztán látták a parancsnak kivihetlenségét s teljességgel nem tudtak magukon segitni, — midőn azon gondolatra jöttek, gr. Sz[écheny]it megkeresni, beszélne a parancsoló praesessel és capacitálná őt a dolog lehetetlen voltáról.

És most hallja Felséged a párbeszédet.

Gr. Sz. Kérem Excellentiádat, ha merem tudakolni, vajjon mi által jutott Excellentiád azon gondolatra, az utazók számát a gőzhajókon elhatározni akarni?

K. Ez igen egyszerű kedves grófom, — mert valamint egy asztalnál — bármily szorosan is — csak bizonyos szám űlhet és az, ki ebédjéért fizet, azt legalább megkivánhatja nemde, hogy asztalhoz ülhessen, szintúgy a gőzhajókra is bizonyos mennyiségen túl nem fér senki, ha hogy emberekkel nem akarnak úgy bánni, mint egybesaraglázott

[1] Ez a 40-es évek elején történt, mert Kübeck 1840-ben lőn az udv. kamara elnöke.

ürűkkel vagy mint zsákokba rakott pióczákkal, melyek ily módon szoktak útazni. Ilyest mi nem tűrhetünk. A mi atyai kormányunk nagy liberalitással mindig oltalma alá veszi a publicumot és ha a gőzhajótársaságnak intolerábilis pénzszomjánál fogva nincs elég discrétiója e tekintetben bizonyos határt vonni és a nagy közönséget jobban megbecsülni, — akkor természetesen a kormánynak kell közbenjárni ily kiáltó s valóban igen sértő abususok elmellőzésére. Én már elúntam a sok panaszt hallani. Minap bizonyos consiliariusom családostúl lerándúlt Pozsonyba. A hajó oly annyira meg volt tömve, miszerint le sem ülhetett és csak azon kellett aggódnia, miszerint még apró gyermekeit agyon ne zúzza az igy egybeszoritott emberi sokadalom, mely meg nem szűnt a gőzhajótársaság directiója ellen oly szidalmakat fenyegetve elczifrázni, mikép az én bécsi rendhez szokott tanácsnokom már megijedt és valóban azt tudta, nyilt rebellió üt ki. Szerencsére néhány óránál tovább ezen »comfortteli« kaland nem tartott és ekkép abból minden nagyobb baj nélkűl kilábolhatott családjával együtt a szegény egészen laposra sajtolt császári beamter. Gondolja most kedves grófom — setzen Sie sich so ganz in die Lage — ha valakinek, kivált gyengélkedő egyénnek a szebb nem osztályából Galatzig ily »kéjek« közt kell utazni, vajjon nincs-e joga, sőt nem kötelessége-e a civilisált kormánynak ily hottentottféle manipulatióban egy kis rendet hozni? A gróf nagy patrióta és mint mondják — igen jó ember, — de lássa ilyesekről a gróf nem itélhet, mert a gróf iránt kivált gőzösökön annyi tekintet van, hogy mindig a dolgok egyedűl fényesebb oldalát látja, — midőn saját figyelmünket, kik mindent magasabb szempontból látunk, ilyes kiáltó abususok teljességgel el nem kerülhetik. A Dunai gőzhajótársaság, ő felségének kegyelméhez képest, úgyis igen kitünő kedvezésekben részesűl, melyek bizonyos kötelességet imponálnak a társaságnak, hogy a nagy közönség kivánata iránt ne legyen siket, valamint eddig. És ugyanis felsőbb parancs következtében minden gőzösön tárva áll »panaszkönyv«. Igen, de eddig mit használt? Semmit! Mert bármennyit irnak is a meg nem elégedett utazók — és ez a nagy többség — a fekete könyvbe, — soha nem tesz az administrátió azok útmutatása szerint legkisebbet is és ekkép szükségessé vált, mihez képest a kormány közelébb álljon ezen intézethez és oly részletes instructiót dolgoztasson ki, minden eshető esetre, mikép aztán a publicum ne legyen a hajóskapitányok, ágensek, conducteurek etc. etc. önkényének kitéve, mint most. És higyje el a gróf, a nagyközön-

2-ten Nov. 1857.

ség, mely felvilágosodott atyai kormányunktól ily protectiót méltán várhat, mert ilyesekben soha nem maradunk hátra, nagy örömmel fogadta beleavatkozásunkat, minthogy most legalább tudja, hol panaszkodjék, wenn etwas abzustellen ist, midőn azelőtt senki nem méltatta legkisebb figyelemre is, sokszor igen helyes észrevételeiket; és mint értésünkre jutott, — ne vegye rossz néven a gróf, — éppen a gróf volna az, — ki az illetőket, ha valamit bepanaszolnak, — rendszerint úgy kikaczagná, sőt leirónoiázná, mikép méregtől majdnem elkékülnek, hehehe. Ezt mondják a grófról, — és én ezt igen el tudom érteni, — mert fiatal gavallier mit leichtem Blut, — sokszor csak egy kis pajzánságtól indittatva, — szivesen lóvá teszi az igen is keservesen lamentálókat. De ilyféle mulatságban sedátus tisztviselők nem részesűlhetnek. Meglássa a gróf — nur ein wenig Geduld — maga is elismerni és köszönni lesz kénytelen, mily csodálatosan fog ezen intézet felvirágozni, ha mi abba egy kis rendet hozunk, — feltéve, ha a gróf nemcsak az úgynevezett »magyar Dunán« akar fel és alá uszkálni ohne Ordnung und ohne Comfort, de Stambul, Odessa, Trebisont etc. etc. a grófnak czélja, mely pontokra 7, 8, 9 nap alatt bizonyosan eljutunk pedig legnagyobb kényelemmel, mikor majd azon instructió, mely már munkában van és igen kimeritő lesz, a gőzhajózás minden iszonyait tökéletesen meg fogja regulázni.

A gróf. Mindaz, mit Excellentiád előhozni kegyeskedett, nagyon szépen hangzik, ezt megvallom, de egyúttal bátor leszek Excellentiádnak megmutatni, hogy mindabban, mit Excellentiád elmondott, de egyetlen egy gyakorlati eszme sincs és ekkép semmi egyéb, mint czifra theoria.

K. Engedje meg a gróf . . .

Gr. Sz. Nekünk magyarországiaknak az a szokásunk, hogy kihallgatjuk egymást. Én Excellentiádat nem interrumpáltam. Méltóztassék ennélfogva irántam is ennyi kedvezéssel viseltetni! Nekem szint az a czélom gőzhajókra nézve, mint Excellentiádnak; t. i. az osztrák birodalmat a Fekete tengerrel kapcsolatba hozni és pedig minél gyorsabb kapcsolatba. A hét, nyolcz, kilencz nap ennélfogva, melyet Excellentiád érint és mely idő alatt Odessa, Stambul, Trebisont Bécsből el volna érhető, igazi kéjbe ringatja lelkemet; noha megvallom, ily gyors egybenkötés mint én hiszem csak későbbi időkre van relegálva, mikor a gőzösökön tán némi javitások fognak sikerülni, — mert mai körülmények közt szinte azon egy hajó, mely Bécsből indúl, nem mehet Odessáig etc. etc., de ezen útra, valamint Konstantinápolyba

jutásra is — öt felváltott gőzös kivántatik. És ugyanis: Bécsből Pestig egy hajó, pedig kicsi hajó, mert máskép Petronell tájékán megakad vagy a csallóközi zátonyokon felsűl, — Pestről Drenkováig második gálya, pedig nagyobbszabású, legelsőben is financiális tekintetek végett, mert Pestről Zimonyba le és aztán fel több és igen voluminos árúk szoktak szállittatni, melyek kis hajókra nem férnek; és aztán mert Bécsből Pestig rendesen csak fél nap — reggeltől estve — kivántatik, — és e szerint alvóhelyekről legalább lefelé nem kell gondoskodni, — midőn Pestről alább a gőzösön több éjjelek töltendők, — és e szerint ha a hely nem tágasabb, tűrhetlen lenne az utasok állása vagy inkább »fekvése«, midőn világos félnapot nem oly igen súlyos minden comfort nélkűl még elnyomorogni is; feltéve ha ilyes ritkán esik; és elvégre azért kivántatik Pestről lefelé indúlva tágasabb, nagyobb gőzös, mert egészen sikér[a] és keskeny hajó mint amilyen a Feldunára igen illik, az Aldunán kivált Ujpalánka és Báziás táján sokszor legnagyobb felfordulási veszélybe keveredhetnék, — minthogy oly dühös szélvészekről, mint váratlanúl ott törnek a meglepett hajóra, erről Excellentiádnak nem lehet ideája; én sem hittem, de egyszer ott majdnem elvesztem, csak bajjal, sőt mondhatom véletlen menekűltem ki, — és ekkép most a dolognak autentic voltáról tökéletesen capacitálva vagyok. — Drenkován 3-ik hajó kivántatik s pedig megint lehető legsikérebb, mert máskép az izlási[1] és vaskapui sziklás szorosokon nem lebeghet túl. Ez csak Skela Gladováig járhat, mert ott megint tág és nagy gőzös szükséges és pedig a pesti hajót illető fentérintett okok miatt. Ez most elviszi az utast a Fekete tenger torkolatáig, hol tengeri hajó kivántatik, — melynek épitménye egészen más mint folyóra számitott hajóé. Idővel tán csak három hajóra lesz reducálva ezen felváltási elkerülhetlen szükség, legfeljebb kettőre; most azonban öt felváltás van napirenden. Mily sok idő veszik el, kivált esős időben, mig utast és bútort egy hajóról másikra szállitnak, ezt könnyen elérthetni, de aránylag még nem nagy baj, de a kimondhatlan nehézség abban rejlik mindig a tempo beérkezni a végstatióra, mihez képest a tarifán hónapokra előre kihirdetett »hajózási filum« betté ne szakittassék. Ha például május 1-én elindúl Bécsből No. 1, ez megérkezik estve Pesten. Május 2.-án elindúl No. 2. és 3.-án Drenkovára jut. Innen elindúl május 3.-án No. 3. és végkép Skela Gladováról május 4.-én No. 4, mely május 6.-án elérkezik a

[a] A. m. lapos, nem magas, nem mély járású.

[1] Izlás, az aldunai szorosok negyedik sellője.

tenger habjaihoz etc. Ennek nagy része, kegyelmes uram, egyébiránt anticipative van calculálva, t. i. azon időkre, mikor a gőzösök tetemesen fognak javúlni, — mi igen hihető, — mert Bécsből Pestig körülbelűl félnap alatt eljuthatni, de Pesttől Drenkováig két nap alatt nem és Skelától a Fekete tengerig szinte nem, — de ez kivált en attendant — nem életbevágó baj, — mert ha 7-ik napra nem érkezik utas példáúl Odessába, de csak 9-ikre, 10-ikre — ez még nem nagy szerencsétlenség s kivált, mert az egész intézet most még csak gyermekkorát éli; — ámde mint érintém az elégséges fontolóra nem vehető baj azon körülményben lappang: vajjon például októberi napokban, mikor a Duna némi helyeken szinte szárazra apadni szokott, és néha napestig erős ködök uralkodnak, vajjon ily körülmények közt el tud-e érkezni a bécsi hajó Pestre mielőtt a pesti onnan elindúl? Mire az eddigi tapasztalás szerint, bár tessék bár nem, azt kell válaszolni: eljuthat, de néha bizony egyedűl különös ügygyel-bajjal szűken a No. 2. elindulása előtt, nem ritkán pedig éppen nem, ha zátony vagy köd bilincselte le a hajót, mikor aztán az egész hajózási filum szét van szakitva és az utasok a disappointment minden kellemetlenségeinek, sőt kinjainak ki vannak téve; — mert ez esetben ha t. i. a No. 1. kellő időben be nem érkezik, vajjon mit műveljen a No. 2. kapitánya? Várjon vagy ne várjon? És ha vár, meddig várjon? Egy óráig, egy napig, egy hétig? S aztán mit műveljen a No. 3, No. 4. etc.? Ha nem vár, mordiót fognak kiáltani a No. 1. utasok, kik Zimonyba, Bukarestbe etc. indúlnak, kivált ha csak egy félórával később érkeznek Pestre, mikor a No. 2. már Handzabék *[sic]*[1] táján füstöl; ha pedig vár, akkor köszönheti Istennek, ha mindazok, kiknek par hasard nincs szeretőjük Budapesten, de szeretőjük vagy más okok őket Paksra, Mohácsra, Ujvidékre vonják, őt csak legazemberezik, de ütlegeiktől megkimélik. Ily esetek alkalmával, melyek igen sürűn állnak be, mert hiszen őszi napokban zátony, köd etc. rendes kisérő, a legnagyobb rész kész volna bármily alkalmatlanságot egy-két nap — mi nem a világ — eltűrni, csak ne volna kénytelen a várakozás és bizonytalanság kinjai közt — betű szerint »nem tudni mit tegyen«. — És igy azt hiszem, mindent mindenbe véve, legfőbb szempont az, mindent elkövetni, hogy a kapitány rendszerint pontosan beérkezhessék azon státióra, melyről indúl azon gőzös, mely átveszi utasait etc. E tekintetben minden oldalról azt kiáltják, hogy a Dunát regulázni kell és ez igen üdvös gondolat, csak-

[1] Hamzsa bég a régibb (a szerbektől adott török) neve Érd-nek.

hogy ezen műtétel nem oly könnyű, mint azt nem egy tudós német hirlapista hirdeti, sőt tán valósággal hiszi — és aztán, — mert ha ezen operátió könnyű volna is, — legalább »bis dato« még nem ment végbe, mihez képest addig is, mig a Duna minden zátonyaiból kipurgálva majd kész lesz és ködök sem fognak többé abban állni, addig is valami másról is kellene gondoskodni, mihez képest a hajóskapitányok kellő időben elérhessék és pedig hajóikkal együtt a Bécs-Konstantinápolyi hajózási lánczuak azon kapcsát, hol a hajók egymást érik. És e tekintetben, mint én látom a dolgot, — mostani zátonyos és ködös körülmények közt nem tehetni egyebet mint a hajóvezetőnek néha igen szövevényes műtételét lehetőleg könnyitni — és mert e tekintetben sokat nem tehetni, ezt legalább nem nehezitni, — német szójárásként legalább lábai közé dorongokat nem lökni.

K. Ezt a gróf igen jól fogta fel és megvallom, ennyi mélységet az ügy körűl a grófban, ki soha nem volt tisztviselő, én nem supponáltam, mert kormányzási és administrativ dolgokban mélyebb belátást rendszerint csak hivatalban nyerhetni; — mindaz azonban, mit a gróf elmondott, nekünk éppen nem újság, mi mindezt már tudtuk, — és éppen azért tartjuk szükségesnek, hogy valami regulament dolgoztassék ki, mely mindezen bajokon segit és bizonyosan segitni is fog etc. kivált mi a precisiót illeti, mert mint a gróf helyesen állitotta, a pontos megérkezhetés kétségkivűl a legfőbb kellék. De most kedves grófom kérni bátorkodnám, — mert annyi dolgaim vannak, — igen sokan várnak is rám . . .

3-ten Nov. 1857.

A gróf. Én igen örülök, hogy Excellentiád nézetemet egészen hibásnak nem tartja és szintúgy mint én, legfőbb szempontot abban lát, hogy minden elkövettessék, miszerint a hajóskapitányok a kihirdetett tarifákban a publicumnak úgy szólván megigért elérkezési időszak tekintetében oly csorbát ne üssenek, melyhez képest például a hajó No. 1. csak akkor érkezzék Pestre, mikor már a No. 2. elgőzölt és igy tovább. De én kegyelmes uram még be nem végeztem mondókámat, és e szerint esedezem, hallgasson ki Excellentiád végig, mert alkalmasint olyanokat fogok kitárni, mik Excellentiádnak nagyúri figyelmét közönségesen elismert vajmi éles felfogásának dacára tán mégis véletlenűl elkerülte. És nekem e tekintetben bizonyos jogom van, Excellentiádat pretendálni, hogy erre nézve magának elég időt vegyen, és engem már rég kicsépelt phrasisokkal úgy à la legère ne absolváljon, mert én nemcsak magam, de úgy szólván az egész társaság nevében szólok Excellentiádhoz ; és bátor vagyok ezut-

tal Excellentiádat assecurálni, — mihez képest a részvényesek, kiknek sem Excellentiád sem ő felsége pénzt nem előlegezett, de ők részvényeiket saját pénzükért vásárlották, semmi esetre nem fogják tűrni, hogy theoretikus és kivihetlen parancsolatok által becsületesen szerzett tulajdonikon csorba üttessék, — és azért, miután Excellentiád nem vonakodott a kérdésben levő intézet dolgait is hatalmas pártolásába venni, — méltóztassék legalább annyi deferentiával viseltetni egy számos és igen tekintélyes társaság átellenében, hogy dolgairól kellőleg informáltatni engedje magát.

Tegyük fel, hogy az utazók száma a No. 1. hajón 100-ra határoztatott el. Már kezdetnél nehézség támad. Mert kérdem, ha 110 egyén kiván utazni? Mi történjék akkor...

K. Ez igen könnyű, a 100 legelső, ki az irodában feljegyezteti magát, az fog utazni.

Gr. Sz. Igen, de kérdem Excellentiádat, ha például 99 már be van irva és most egy házaspár jelenti magát, melynek különösen sürgető dolga van Pesten; — vagy ha már fel van jegyezve 100 és éjjel-nappal messzi földről utazva — néhány minutával a hajó elindulta előtt érkezik a parthoz valami herczeg, miniszter etc. mi történjék, vagy inkább mi történik akkor? Semmi egyéb, mint a bevett Trinkgeld-féle osztráki expediens da capoja játszatik el, az t. i. hogy a házaspár vagy megérkezett főúr Excellentiád minden igen bölcs parancsolatinak daczára, — mégis a már complet számú hajóra ül, ha t. i. »kenni« tud és akar, midőn persze az, ki nincs ellátva elégséges pengő kenőcscsel vagy azzal nem akar kirukkolni, — hátramarad. A kapitány, conducteur, etc. etc. pedig, kiknek egy igen zsiros új kereseti mező nyilt, — bizonyosan el nem mulasztják minden alkalommal Excellentiádat vagy azon derék tanácsnokot, ki a szám elhatározási jó gondolatra jött, azt ki is vitte és ekkép qui ipsis haec otia fecit, igen magasan éltetni, — mig persze mindazok, kik nem egyedűl a zöldasztalnál vagy a zöldasztalból szivták administratiói vagy státusbölcseségi tapasztalásukat, mélyen búsulnak, ha látják, hogy a kormány mindenbe beleavatkozása által mindenbe leteszi a desperatiónak mérges és oly annyira multiplicáló magvát. — De a baj ez alkalommal még nem nagy, mert Bécsben egy-két nap várni rendszerint nem szerencsétlenség, midőn például Drenkován vagy Skelán ez már nem különös kellem. De nézzük mi történik útközben.

Tegyük fel, hogy a hajó No. 1. Bécsből 70 utassal indult el, — és Pozsonyban 60 utas van a hajóra praenumerálva és aztán Pozsonyban

10 egyén száll ki; vajjon mi történjék a 60 pozsonyi beszállni akarókkal, kik minden felvigyázat daczára úgy szoktak bútorostól a hajóba tódulni, — mint hosszú praedicátió után templomból kidagályozni látjuk az áhitatos népet; — mi történjék akkor? Kiket vegyen be a kapitány, kiket nem; — mert hiszen a bölcs regulament szerint csak 100-nak szabad a hajóra lépni és ekkép 10-nek hátra kell maradni! Tán úgy mint sorban állnak, egyenként beeresztve? És ha a 100-dik éppen egy hatesztendős leányka, anyja pedig a 101-dik és atyja a 102-dik személy volna, — mi történjék ezen »kitzlich« esetben?

Ha meg akar érkezni a kapitány jó időben Pestre, — mert tán zátonyra kerűl vagy köd lepi meg, nem vesztegelhet legfeljebb egy fertály óránál tovább egy-egy középstatiónál, Bécstől Pestig pedig 7, 8 ily »megálló« van — idővel még több lesz — és eszerint, látná csak Excellentiád mily különös energiát kell a kapitánynak kifejteni, hogy az indolens megérkezett utasokat, kik órákig szeretnének búcsuzni, a hajóból kitólja, — a szinte bucsuzó parti utasokat bevegye, a holmikat úgy szólván a partra dobja és viszont a hajóba dobassa etc., mert ha nem jár igy el, órákig is bibelődnének az időt oly szivesen fecsérlő utasok, teherhordók; és végnélkűl csókolgatnák egymást a maradók és távozók, úgy hogy, ha a kapitányt készakarva nem akarja hátráltatni a kormány, hogy Pestet kellő időben elérhesse, — semmi complicált bármi nemű kötelességet nyakába okszerintileg nem csatolhat...

Ámde véletlen által éppen 100 utas fővel indul el Pozsonyból a gőzös és szerencsésen jó időben megérkezik Gönyűre. Ott nem száll ki senki; de be akarna lépni 6 tagból álló előkelő család, mely már 2 napig lesi a gőzöst! Mit tegyen a kapitány? Az idő gyönyörű, a vizállás felséges, 5, 6 óra alatt bizonyosan elér Pestre — a hajón par hasard pedig igen sok felette lapos férfiúi és kivált asszonyi teremtés van, miszerint 6 emberi exemplár még igen kényelmesen elférne. Tegye vagy ne tegye?

Tudom én erre mit mondanak. Azt, hogy egy ágens a másikat kellő időben avisirozza az utasok mennyiségéről etc. — Igen, de ez nem használ semmit. És pedig, mert a publicumnak semmi nem válik oly annyira kényelmére mint az, hogy a hajón is kaphatni útijegyet és az illető ekkép úgy szólván legvégső perczben is határozhatja el magát, induljon, ne induljon. A gőzhajózási hivatal egész nap és egész éjjel nem lehet nyitva és igy például, ha valaki éjfél táján érkezik és a hajó másnap 4-kor reggel távozik, úgy szólván nem kaphat jegyet

kimondhatlan alkalmatlanság nélkűl; miszerint azon nagy előnyt, melyhez képest ilyes jegyet a hajón is válthatni, a közönségtől elvonni teljességgel nem lehet.

Tengeri úton például Liverpoolból New-Yorkig, hol középstátió nincsen, az utasok számát tán meghatározhatni, — noha én ilyféle regulamentet legalább kormány részéről sehol sem tapasztaltam, de folyón, melyen minduntalan utasokat kiszállitni és bevenni kell, ily intézkedést józanúl az illetőkre nem zsarnokolhatni, — mert az efféle önkénykedésből eredő kellemetlenség és baj százszorta superálja mindazon noha sokszor igen nagy alkalmatlanságot, mely abból ered, ha túl van tömve a hajó. Engedje meg Excellentiád, hadd hozzak nehány példát annak megmutatására elő, hogy sokszor legjobb akarattal sem segithetni azon bajokon, melyek a gőzhajózáshoz csatolvák és hogy mily nevetségesek nem ritkán az utasoknak pretensiói, melyek rendszerint mint legalább én tapasztaltam az illető panaszkönyvek figyelmes átolvasása alkalmával, — oly egyenes homlokelleniek, miszerint az egyik éppen a végett lamentál, miben a másik nem részesűlhetett. És miután Excellentiád csekély személyemet kegyeskedett citálni mint olyant, ki a gőzhajó malcontentféle utasokat egy kissé lekaczagni és kigúnyolni szokta, — im itéljen maga Excellentiád szokott és ismert részrehajlatlanságához képest, vajjon lehetne-e nem kaczagni olyféle panaszokra, mint e következők:

Pesti vásár volt és minden tájról nagyszámban csoportoztak az emberek e város felé és igy természetesen a Dunán is, mert nyár kezdete mosolygott a föld felett.

M. Gy.[a] Én különös nagy barátja vagyok a gőzhajóknak és átlátom, mihez képest a publicumnak néha igen indiscrét pretensióit nem teljesithetni, de vannak bizonyos abususok, melyekre a directiót mégis figyelmessé kellene tenni, — minthogy azok ezen gyönyörű intézetnek minden hitelét megtörni kénytelenek. Én Mohácsnál szálltam a hajóra, de az úgy meg volt árukkal és utasokkal rakva, mikép lehetetlen lett volna a hajó padlatára egyet pökni anélkűl, hogy embert vagy árut ne érjen; — én ki pusztán lakom, életemben nem voltam igy összeszoritva, — alig mozdúlhattam, a meleg is iszonyatos volt, úgy hogy én még soha nem szenvedtem annyit, mig végre 36 órai kimondhatlan kinok után, én félholtan ide elérkeztem. Igen átlátom,

[a] Kezdőbetűi egy utas nevének, a ki Sz.-nek panaszkodott a gőzhajók bizonyos rendtartása, szabálya ellen.

hogy a társaság nyerni akar, kiszen azért részvényes társaság, én is birok néhány részvénynyel, — de sunt certi denique fines etc. és oly igen sok néppel nem kellene megterhelni a hajót.

Én. Igen, de hát kit vegyen be a hajó, kit nem? És ha a tekintetes úr panaszkodhatik a túltömöttség végett, akkor azoknak, kik már össze voltak saraglázva a gályán, még nagyobb joguk volna panaszkodásra, hogy kegyed hajóralépte által a tömöttséget még növelte és pedig nem kicsit, mert az egek ura mint tanusitom s min nagyon örülök, kegyedet ugyancsak derék circumferentiával megajándékozni kegyeskedett. És ha e tekintetben tett volna a directió valami előleges provisiót, a kapitány nem vehette és nem vette volna hajójára a tekintetes urat és most szabadon sétálhatna és pipázhatnék a mohácsi parton Tomori püspökről és a szerencsétlen Ulászló *[sic!]* királyról eszmélgetvén.

M. Gy. Ezt nem mondom és a kapitány jól cselekedte, hogy engem bevett és máskép is igen udvarias volt irántam, de én azt hiszem, ily vásári alkalommal magának a társaságnak érdekében feküdnék több hajókat járatni.

Én. Ez felséges gondolat! De ha aztán vége szakad a vásárnak és gyéren mozog kereskedés és utas, akkor mittevők legyenek ezen »segitő« reserva extrahajók? Várjanak a legközelebbi vásárra? vagy addig üresen uszkáljanak, a hajós nép ingyen fizettessék, a gőzhajó capitális pedig ne kamatozzon etc.? Mit mond ezen észrevételekre a tekintetes úr? etc. etc.

És miután erre nem tudott felelni, én pedig nem tudtam egy kis mosolygástól eltiltani magamat, nagy méreggel otthagyott, de tudom Excellentiád számára ezen rá nézve oly sértő esetet okvetlen per longum et latum legott beleirta a panaszkönyvbe. —

Alig csuszott ki szobámból és már más panaszkodó lépett abba be.

K. J.[a] Én mint bácskai a gőzhajóknak igazi enthusiastája vagyok és megvallom, nem ismerek kellemesebb időtöltést, mint gőzös által hurczoltatni magát. Sokszor voltam ugyan oly annyira zsúfolt gőzösön, miképp azt hittem hordóban préselt hering vagyok, hehehe, melyet transportálnak. De hagyján, mert a baj rövid és csakhamar kiheveri magát az ember és aztán annál jobban esik a legkisebb comoditás is, melynek most »comfor« a neve. De ezuttal infámiter bántak velem és

[a] Egy másik panaszkodó nevének kezdőbetűi. Úgy látszik, Sz. itt nem fingált, hanem megtörtént apróságokat ád elő.

a directiot figyelmeztetni kellene, mikép kapitányait egy kissé szorosabb féken tartsa, mert ezek néha oly impertinenter viseltetnek a publicum iránt, hogy ezen gyönyörű intézet minden hitelét elveszteni kénytelen. — Gondolja csak a gróf, mi történt szegény fejemen! Most a sok eső után oly rosszak lettek a földi közlekedések, hogy én, — mert itt Pesten sürgetős dolgaim vannak, nem köszönhettem eléggé Istennek,
4-ten Nov. 1857. hogy már hazánkra is árasztá a gőzhajók áldását. Pakold be Örzse — igy szóltam nőmhez — minden periputtyodat, mert gőzösön szállunk Pestre, ilyeseken pedig mint tudod édesem tömérdek bagázsi elfér. Bajától hajóra lépünk, innen csak egy státió és addig bármennyi skatulyát és vánkost hurczolsz is magaddal, én nem bánom, eltűröm, csak számra ne rakjál semmit is, mert igy aztán nem tudnék pipázni! Hogy pedig a gőzöst bizonyosan el ne szalasszuk, — három nappal előbb érkeztünk szerencsésen Bajára, honnét tüstént visszaküldöttük Márton kocsisunkat négy lovával, mert miért rágjanak ezek vásárlott zabot, midőn odahaza ingyen elég van. — Minden nap rendesen kimentem a Duna partjára strázsálni a gőzöst, de az átkozott nem akart előbb megjelenni mint a tarifában irva van, mig végre az ágens korán reggel nekem azt súgta délutáni 5 óra előtt meg nem érkezhetik. No én mindjárt Bajára szaladtam, mely mint a gróf tudja, legalább is félóra távolságra esik a Dunaparttól, Istenért siess kedves Örzsém, vitesd ki holmijaidat, mert máskép bizony végre még hátramaradunk. Tüstént kihurczoltattuk Örzsémnek mindenét és vagy 12 óráig vártunk a gőzöst, — egy kis hideg pecsenyén kivűl nem is ettünk semmit, — mig végre hála Isten a görbe folyam szegletéből egyszerre kibukkan a gőzös és én vagy 4 nagyszabású kartandit[a] kötök nyakamba — kettőt-kettőt pedig minden kezembe, mikép semmi véletlenűl hátra ne maradjon — mig a többi vagy kétszázra menő parti várakozókkal örömből oly »éljent« orditunk az egekbe, hogy tudom félórányi távolságra is mind felrepűltek a csókák, de a gőzös — csak mindegyre úszott, melyről valami confuz, de igen heves vociferátió ütötte meg füleinket és a szép kalandnak vége az, hogy a kapitány, ezen decretális gazember meg nem állott, — és minket úgy hagyott a parton, mint az eb valamijét. De mi tüstént panaszlevelet tettünk fel kétszáz aláírással a directióhoz, hogy ne mulassza el a semmirekellő kapitányát, kinek legkisebb respectusa sincs a publicum iránt, tüstént elkergetni, mert máskép, mig az a gaz sehonnai vezérel hajót, — tudom becsüle-

[a] Karton, doboz. Sz. előbb schachtlit írt, de azt kihúzta.

tes ember inkább gyalog jár vagy éppen nem jár, de veszteg marad mielőtt gőzösre ülne. Nekem most két kocsit kellett fogadnom és három napi keserves utazás után itt vagyunk tandem aliquando, nőm kis Pistánkkal együtt, és én, — de mily állapotban? Félig kirázott lélekkel, teli kék foltokkal és csömörrel, mig a sok skatulyák és ládák tartalma keresztűlázván, igazi czigány rongyokká vált. Kivált feleségem oly dühbe csigázta fel magát, hogy ő — úgy mond — egyenesen Bécsbe megyen ezen infamitást személyesen bepanaszlandó Báró Kű . . . nem is tudom, hogy hijják, igen Beck ő excellentiájánál, ki mint mondják most a főszakács és mindent ő főz.

Én. Drága földi uram, ezt kegyednek neje igen bölcsen cselekszi, de én megvallom nem igen tudom capiálni, mikép fog az érintett nagyúr, noha kimondhatlan tudós és különösen humánus személyiség, e bajon csak legkisebbé is segithetni; — mert a szegény kapitány egészen ártatlan!

K. J. Ártatlan az a gazember; és a gróf még pártját fogja? No ez már szép, ezt nem hittem volna.

Én. Ártatlan biz az! Mert tudja ön mi volt azon vociferátió, melyet ön a megállni nem akaró hajóról hallott és nekem érintett is? Bizony nem volt egyéb, mint rácz és zsidó ribillio a kapitány ellen, ki meg akart állni, de az utazók, kiknek száma igaz már 500ra rúgott, ezt teljességgel nem engedték. A kapitány erőltetni akarta a dolgot, de most körülfogták őt és egész hajósnépét, gépészszel, kormányossal együtt, rájuk pisztolyt, mordályt tartottak több ráczok, sőt néhány zsidó még kis zsebterzerollt is, úgy hogy végre, mert mellette senki nem állt, pártját egy utazó sem fogta, bizony elvégre hódolni kellett az erőszaknak.

K. J. Ezt nem tudtam, tehát épitsen a társaság több hajót etc. etc.

Én. Hiszen éjjel-nappal azon van, csakhogy gőzöst nem lehet oly könnyen és oly szaporán kisütni mint zsemlyét vagy fánkot. Az intézet még új és miután minden egyéb közlekedési methodus megmaradt, t. i. gyalog, lóháton, szamáron, echókocsin, Vorspanttal, császári vagy paraszt postával, rurális occásió kényelmével, búzahajón, csónakon, talpon Magyarország minden lakosa szint úgy mozoghat és transportáltathatja drágalátos magát egy helyről másikra mint azelőtt és gőzhajó semminek sem pótléka, az okos ember nemcsak egy, de minden oldalról birálja a dolgot és a nagy nyereség fejében, melyben a gőzhajók által részesűlt, elvárja a leendő bizonyosan még nagyobb nyereséget, és addig is azt, miben már gazdagúlt, okosan fogja élvezni.

Vásár alkalmával például, ha éppen nincs azon időszakra szoritva, nem űl gőzösre, de bevárja a cserebere elmúltát és akkor használja az új közlekedési nyereményt, mikor hihetőleg az nincs túltömve. Ha pedig éppen vásár alkalmával kell mozognia, ám akkor fontolóvá teszi, hogy vajjon kényelmesebb-e a régi rendszer szerint csúszni-mászni vagy gőzhajón kellemetlenűl egybesaragláztatni, mikép aztán azt választja, mit jobbnak tart, midőn soha nem felejti, hogy *utazás*[a] általában véve, kivált a szegényebb sorsúakra nézve, nem kényelmes séta vagy kellemes időtöltés, de többet-kevesebbet mindig alkalmatlansággal — bajjal, szenvedésekkel, sőt nem ritkán még veszélylyel is jár.

K.[b] Ilyen ellentételek sokszor fordulnak elő, milyeseket a gróf előhoz, de most kiváncsi vagyok, mert a gróf mint látom sok tapasztalást szerzett a gőzhajózás ügye körűl, igen kiváncsi vagyok mondom végkép hallani, a gróf hát mit javasol? A kormány mit tegyen, mert a nagyközönséget csak ki nem tehetni a kapitányok, ágensek etc. etc. önkényének és kivált az administratio szemtelen uzsoráskodásának! A gőzhajózás oly számos tisztsége közt sok rosszúl nevelt, faragatlan egyén van, kivált az angol gépészek közt, kiket féken kell tartani; mi pedig a nyereséget illeti, erre nézve hivatalos értésünkre jutott, hogy nem egy gőzös például az Árpád, Zrinyi, Bécs nevű, több tiszta nyereséget keresett, mint 60, sőt 80 száztólit egy évben, ily uzsora pedig megengedje gróf, tán jobban illik Schylockhoz mint valami osztrák társasághoz.

Gr. Sz. A kormánynak, mely a summus justitiáriusnak orgánuma, főinspectióját a gőzhajó tisztviselősége fölött senki, ki józan eszén van, elvonni nem akarja, nem óhajtja, ez senkinek eszeágában sincs; mi azonban magát az érintett társaságnak oeconomiáját és belelrendezését illeti — ebben a kormány teljes meggyőződésem szerint, mely több évi kiterjedt tapasztaláson alapszik, nem tehet bölcsebbet, czélszerűbbet és üdvösebbet, mint nem tenni »semmit«, de egészen magára a társaságra hagyni saját dolgait.

Mi az uzsorát illeti, nem tagadhatom, hogy a társaságnak egynél több hajója valóban impudenter sokat keres és ki ezek után itél, annak könnyen Schylock eshetik emlékezetébe, de ki az egész eredményt összesommázza, annak inkább József, egyiptomi premiernek félálma lebeg lelke előtt, azon hires álomnak t. i. mikor a sovány tehe-

[a] Sz. aláhúzása. [b] Ez Kübeck.

nekről tesz emlitést, mert eddigelé legalább a kérdésben levő intézetről nem mondhatni egyebet mint azt, hogy »megvan«, mert fényes állásról még szó sincs. Gőzhajónak legalább 20 tiszta perczentet kell jövedelmeznie, mikép a részvényeseknek 5 perczentet ki lehessen fizetni, minthogy 15 percent alig elég és mindenesetre nem felesleges a hajóknak, melyek minden részeikben annyira és oly gyorsan kopnak, tökéletes rendben tartására. Eddig pedig 16 száztólinál többet egy-egy évben még nem keresett az egyetemes füstölő flotilla; mert ha mint Excellentiád igen bölcsen mondja, egy-két hajó 60, sőt 80 percentet jövedelmezett, volt viszont egynél több oly gőzős is, kivált a dunai szorosokon és Oláhország partján, mely nemcsak nem hozott egy fillért is, de 30, 40, sőt 50 percent deficittel csorbitá a társaságnak sommás bevételét. Ha a részvények mindemellett 500-ról szinte 700-ra emelkedtek, mennyit valósággal nem érnek és én ennélfogva részvényeim nagy részét el is adtam, ezt csak annak tulajdonithatni, hogy a közönségnek nagy száma az intézet egykori jövedelmezőbb felvirágzását reméli, sőt biztosan várja, és aztán, mivel nem egy azon hajók után itél az egészre, melyet Bécsből vagy Pestről indulva vagy odaérkezve utasokkal erősen megtömve szemlél és a Duna-szorosokra etc. etc. nem tekint, nem figyel, számba nem vesz. És hogy én Excellentiádat, minden megbántás nélkűl legyen mondva, — ezen osztályban látni vagyok kénytelen, valóban kimondhatlan búval töltené el lelkemet, ha már syntaxistakoromban nem olvasom, hogy az isteni Homer is szundikál néha-néha egy kicsit és ha nem tudnám, mihez képest Excellentiád oly óriási sok detaillal van elfoglalva, és oly lelkiismeretesen jár el a magára vett dolgok minden piczinységeiben, mikép aztán persze nem ritkán igen magas állásának daczára, honnét mint Excellentiád igényli, mindent oly tisztán lát, mégis előfordúl némi eset, mikor a legfőbb dolgok kerülik el nagyúri kegyes figyelmét.

Egyébiránt bármily óriási nyereségben is részesűl valami jog szerint constituált társaság, vajjon jövedelmének nec plus ultra féle elhatározásába ugyan mily ürügynél fogva avatkozhatik kormány? Ha felsőbb engedvény ily vállalatokra oly feltételek alatt adatik, mihez képest csak ennyi és több nyereséget ne húzzon, ám akkor ilyféle ellenőrséget elérthetni. Ilyformák közt nagyobb vállalat azonban soha nem fog keletkezni, hahogy az alakulandó társaságot a státus minden lehető veszteség ellen nem biztositja; mi általában véve lehető legotrombább fogás, legelőször is,

5-ten Nov. 1857.

mert semmi nem csökkenti a részvényesek figyelmét, törekedését és kitartó energiáját oly annyira, mint ilyféle biztositék, minek okszerinti következménye másodszor az, hogy ily bölcs státuscsiny által rendszerint a kormány játsza elvégre a »paga Pantaleone«[1] az egész állományra meg kell vallani éppen nem hasznos szerepét. És ha ilyest a kormány részérűl úgy »nachträglich« bár egyenesen, bár secaturák által tehetni, vajjon nem lesz-e elvégre minden szántóföld, minden kis halastó, sőt minden fa meglimitálva, mikép csak annyit és többet jövedelmezni ne merjen? Kérdem Excellentiádat, nem tűnik-e előttünk fel, ha ily systemának elmúlhatlan szüleményeit csak egy kis részrehajlatlanság nélkűl fontolóra vesszük, egykori dicső Abdera minden torz sallangival együtt?

A kormány ilyféle jövedelemmegszoritási patentet azonban még ki nem bocsátott és azt előre lehetett gondolni; mert hiszen ha tán nem is látja át, legalább instinctive érzi, hogy ily eljárás még a török közt is hallatlan hyberbola volna. Ámde kérdem, ha oly magas helyzetben és oly erős hitelben fénylő úr mint Excellentiád az oly annyira gyülöletes »uzsora« epitettel kegyeskedik megtisztelni a gőzhajózási mint láttuk éppen nem brillant jövedelmi eredményt, kérdem van-e valami természetesebb mint az, hogy oly kolompos után mint osztrák kamara elnök az egész Hans Jörgel-féle nagyszámú igen tudós publicum úgy fogja az uzsora szót bégni, mint bölcs birkaseregnek is csak ilyféle initiativ kelletik, mihez képest szokott mondókáját elharmoniázza.

Ilyféle ráfogás vagy tán jobban mondva calumnia — die das Edelste zu »verkümmern« im Stande ist — lelkes emberre nagyobb hatást gyakorol, mint parancs, tilalom, sőt büntetés, mert ugyan ki szeret, kinek Istene nem Mammon, sőt ki akar uzsorásokkal egy sorban állni? Valóban senki és a végeffectusa az ilyféle bepiszkolásoknak és bökéseknek természet szerint csak az, hogy egy kissé csiklandósabb becsületérzésű ember éppen oly kevéssé lesz hajlandó bármily lucrativ vállalatban résztvenni, valamint számtalan becsületes, de sérelmesebb[a] jellemű egyén, ki van rekesztve például gabnakereskedésből, minthogy legalább Bécsnek legtöbb lakosa Stammgastféle apostolai által felvilágositva és kitanitva tökéletesen meg van győződve, hogy minden gabnakereskedő szivtelen uzsorás, sőt vérszopó

[a] A. m. kényesebb, érzékenyebb

[1] Fizess, Pantaleon!

vampir, mely nem különben bánik szegény ember társával mint pók a hálóiba került légynek hihetőleg igen csekély zsirjával!

Ha a gőzhajózás valami fennálló közlekedési methódusnak pótléka volna, ám akkor tagadhatlanúl joga támad a publicumnak azt követelni, hogy a pótlék legalább ne legyen alábbvaló mint a kipótolt. Igy ha valakinek szerződés szerint hatfélét vagyok köteles ebédjére kitálalni, és jó portió marhahús helyett őt például egy »csigával« kinálgatnám meg, akkor persze tökéletes igaza van, ha engem bepanaszol, midőn a biró igazság szerint bizonyosan nem tesz egyebet mint a csigát ellökni és engem a marhahús isméti kitálalására szoritni; ha pedig véletlenűl minden marha kifogyott volna a világból vagy a közelebbi tájból, — mi fájdalom, nem hihető, — és ekkép húsát ki nem tálalhatom, akkor okvetlen arra itél, mihez képest én valami jobbat és becsesebbet rakjak a szerződő résznek asztalára mint marhahúst, például malaczot, pulykát, császármadarat vagy bármit, mivel az illető meg akar elégedni. Ha azonban rendesen teljesitem a szerződést és a hat tálú ebéd után kitálalok csigát, sőt ehelyett békát, vajjon van-e joga ellenem panaszkodni? Azt hiszem legkisebb sincs és ha mégis panaszt emel, bizonyosan minden méltányosabb gondolkozó azt fogja neki mondani, »hadd abban, ha nem tetszik«, élvezd a hat táladat mint azelőtt.

És a gőzhajó vajjon csiga-e? Éppen nem, de sebesen repülő fáczán, sőt sebesen úszó viza; és most kérdem, ha az első néha egy kissé görhes, a hal pedig némelykor nincs elégségesen kisütve, támad-e ez okból a publicum bármily fényes tagjának legkisebb joga is ilyesek ellen, kivált az intézetnek zsengekorában, feljajdúlni, sőt piszkot hányni vagy a panaszkönyvekbe sértő szamárságokat tentázni a társaság etc. ellen? Én azt hiszem nem! De Excellentiád tán más vélekedésen van!

K. Engedje meg a gróf úr — én ilyen hegyes és caustic nyilatkozatokhoz mint a milyfélékkel a gróf ellenem engedőzik és élni nem sajnál, valóban még nem szokhattam. E tekintetben az én tanácsnokim, többi alattvalóim és kivált a residentiális banquier urak nagyobb udvariságot fejtenek ki személyem iránt, mely — köztünk maradjon a szó — a legmagasabb állású gavallíereknek is például szolgálhatna vajmi hasznosan; miután azonban a magyarok általában véve hevesebb vérűek mint mi osztrákok, legelsőben is, mert igazi urwüchsig ázsiaiak és aztán mivel oly sok paprikát kevernek minden étkükbe, én a grófnak nyersebb eloquentiáját nem kivánom Gleiches mit Gleichem vissza-

torlani és azért még egyszer vagyok bátor a gróftól minden illendőséggel tudakolni : annyira bölcs belátása szerint tehát vajjon mit tegyen a kormány? Semmit? Ez lehetetlen! Mert ha el is akarom ismerni, hogy tán nem volna czélszerű a társaság jövedelmének maximumát elhatározni, — és azt is tökéletesen átlátom, mihez képest az utazók quantitásiban kivétel nélküli regulát systematisálni sem járna némi noha igen könnyen legyőzhető difficultások nélkűl, azért gyengéd lelkiismeretem következtében nem hagyhatom a nagy utazó publicumot legalább a gőzhajó tisztviselőség önkényének és nem ritkai zsarnokságának át ; — kivált bizonyos holland[i] hajóskapitány ellen panaszkodnak — ezt tudom — és [hát mindaz, mit nem tudok][a] a legrészrehajlatlanabb egyének, [kik][a] nekem, többek közt gr. M. I. — becsületszavukat adták, hogy ezen mostérintett Duna-hajós őket bizonyos alkalomnál betű szerint kilökte hajójából nem ugyan a Dunába, de kis és vajmi veszélyes csónakba. E tekintetben kell tehát tenni valamit és most kérem, tárja ki a gróf úr oly annyira mély tudományát.

Gr. Sz. Excellentiád bizonyosan ismeri J. Bentham[1] törvénykezési elmeszikráit? Ezen bölcs különcz vagy különcz bölcs számtalan igen eredeti nézetei közt azt is állitá, hogy nincs nagyobb zsarnok, mint oly irott törvény, melyet az elődök meghagyása szerint változtatni nem szabad. Nero szivét tán meglágyithatni, eszére józan ok tán eldöntő súlyt fog gyakorolhatni, de irott törvény nem lát, sem nem hall és hiába folyamodik szivéhez vagy eszéhez az ügyefogyott. Szintúgy kedveli, higyje el Excellentiád a nagypublicum is, hacsak egy kissé eszmélni akar, — bármily durva hajóskapitánynak vagy ágensnek önkényét és zsarnokoskodását mint Excellentiádét, noha Excellentiád nem zsarnok, sőt ha nem is éppen szent, igen közel jár hozzá! És igen természetesen, mert helyszinén például a tenger torkolatánál józan ok meginditatja a legdurvább és legigazságtalanabb teremtést is, midőn Excellentiádat a Münzgebäui[2] zöldasztalnál vagy

[a] A szögletes zárjelben levőket, mint a constructiót zavarókat és tulajdonkép törlendőket a kiadó tette ily zárjelek közé.

[1] B. Jeromos hírneves angol jogtudós és nemzetgazdasági író (1748—1832), a hasznossági elmélet, az utilitarismus megalapítója, Sz.-nek, mint ismeretes, kedvencz írója.

[2] A bécsi glacis egy részéből alakított szép Stadtpark déli oldalán levő szép »Münzgebäude«-ban volt a kamarai elnök hivatali helyisége.

elnöki székben semmi a világon, legyen bár a legégbekiáltóbb baj, megmozditni nem fogja, mert hiszen oly távolságra nem tudhatja mi a baj és mig megtudja, már rég lepergett a segithetési pillanat; és Excellentiád vagy valami tanácsnoka által kidolgozott instructió, habár igazi remekmunka volna is, egyenesen a Bentham-féle azon törvények rubricájába esik, melyek nem tudnak irgalmazni és melyek a legjózanabb argumentumoknak sem tudnak engedni.

Azon holland[i] kapitány *[a kézirat itt megszakad].*

6-ten Nov. 1857.

NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ

A lapszámok melletti index-jelzés, pl. 453[1] vagy 530* a megfelelő jegyzetre utal.

TARTALOMMUTATÓ.

JAVITANDÓK (az I. kötetben).

33. lap alulról 6. sor így helyesbítendő: Sz. Antal, a kinek atyja Miklós a császár anyjának főudvarmestere.

302. l. 2. jegyz. Festetics Ágoston 1857. lőn gróffá.

310. l. 4. jegyz. helyesen: Gr. Grünne most István főherczeg főudvarmestere, később a császár hirhedt főhadsegéde.

403. l. 4. jegyz. Valóbbszínű, hogy a Görgey által justifikált gr. Z. Ödönről van itt szó, a kit a családban Eugène-nek neveztek.

404. l. 5. jegyz. Gr. W. a csicsói uradalom birtokosa volt.

408. l. 4. jegyz. Antonie talán inkább gr. Barkóczy Jánosné szül. Festetics Antónia lesz, a kinek lánya Helene ekkor gr. Hadik Béla jegyese volt.

659. l. fölülről 12. sor 1860 olvasandó 1859 helyett.

665. l. fölülről 10. sor 1860 olvasandó 1850 helyett.

(Szíves köszönetet mondok Szögyény-Marich Géza úrnak, a ki engem a javitandókra figyelmessé tett.)

UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 14 28 25 11 010 4